

AHKÂMU'L KUR'ÂN

KUR'ÂN-I KERÎM VE FIKHÎ TEFSÎRÎ

Prof. Dr. Hamdi Döndüren

3

 ERKAM
YAYINLARI

3. CİLT SÛRELER:

- 4. Nisâ Sûresi: 17
- 5. Mâide Sûresi: 141
- 6. En'âm Sûresi: 425
- 7. A'râf Sûresi.....: 639

©Fikir ve Sanat Eserleri Yasası gereğince bu eserin yayın hakkı anlaşmalı olarak **Erkam Yayın San. ve Tic. A.Ş.**'ne aittir. İzinsiz, kısmen ya da tamamen çoğaltılıp yayınlanamaz.

Ahkâmu'l-Kur'ân

Kur'ân-ı Kerîm ve Fıkhî Tefsiri

Prof. Dr. Hamdi DÖNDÜREN

Erkam Yayın No : 738

Yayın Yönetmeni : Salih Zeki Meriç

Kapak : Altınolukgrafik / Muzaffer Çalışkan

İç Tasarım : Altınolukgrafik / Halil Ermiş

ISBN No : 978-605-302-867-3

Yayın ve Matbaa Sertifika No : 19891

Baskı - Cilt : Erkam Yayın ve San. Tic. A.Ş.

İkitelli Organize San. Bölğ. Mah.

Atatürk Bulvarı Haseyad 1. Kısım

No: 60/3 Başakşehir / İstanbul

Tel : (0212) 671 07 00

Faks : (0212) 671 07 48

İlk Baskı Tarihi : İstanbul / 2020

ERKAM
YAYINLARI

GENÇ
Kitaplığı

İD
Kitapları

Şebnem
Kitapları

ÖZEL
Kitapları

ÖZEL
Kitapları

BİZİM BAHÇE
KITAPLARI

BAHÇEVAN
KITAPLARI

Kitaplar'dan "Kitab'a" ulaşın yolunuz...

İkitelli Org. San. Bölgesi Mah. Atatürk Bulvarı Haseyad 1. Kısım No: 60/3-C

Başakşehir / İstanbul Tel: (0212) 671 07 00 - Faks: (0212) 671 07 48

www.erkamyayinlari.com • www.kampanyakitaplari.com

AHKÂMU'L KUR'ÂN

KUR'ÂN-I KERÎM VE FIKHÎ TEFSİRİ

Prof. Dr. Hamdi DÖNDÜREN

3. Cilt

4. NİSÂ SÛRESİ / 17

◀ BÂB 16 ▶

KUR'ÂN'A GÖRE HÜKÜM VERMEK, ALLÂH'A İSTİĞFÂR ETMEK, HÂİNLERİ SAVUNMAMAK.....	17
MUHÂKEME USÛLÜ.....	18

◀ BÂB 17 ▶

PEYGAMBERLERİN MÂSUMLUĞU, GİZLİ KONUŞMANIN HÜKMÜ, İCMÂ	24
PEYGAMBERLERİN İSMET SIFATI.....	25
GİZLİ GÖRÜŞME YAPMAK.....	28
İSLÂM'DA İCMÂ.....	30
İcmâın Şartları.....	31
İcmâın Çeşitleri.....	32
İcmâın Delil Sayılması.....	32
İcmâ Hükümünün Dayanağı.....	33
NARH UYGULAMASI.....	34

◀ BÂB 18 ▶

ALLÂH'A ŞİRK KOŞMAK, ŞEYTANIN HİLELERİ VE LÂNETLENMESİ, İYİ İŞ YAPAN ERKEK VEYA KADIN.....	37
---	----

◀ BÂB 19 ▶

EVLİLİKTE SULH VE ADÂLET, GÖKLERDE VE YERDE NE VARSA HEPSİNİN ALLÂH'A ÂİT OLMASI.....	50
--	----

SULH.....	54
Sulhun Çeşitleri.....	55
Sulh Akdinin Başka Akitlerle İlişkisi.....	56
Sulh Akdinin Tarafları ile İlgili Şartlar.....	57
Sulh Bedeli ile İlgili Şartlar.....	57
Sulh Akdinin Konusu ile İlgili Şartlar.....	60
Sulh Akdinin Hükümleri.....	60
Sulh Akdini Ortadan Kaldıran Hâller.....	61

❖ BÂB 20 ❖

ŞÂHİTTE ARANAN NİTELİKLER, İMÂN ESASLARI,	
MUNÂFIK VE KÂFİRLERLE İLİŞKİLER.....	66
ŞÂHİTLİKLE İLGİLİ FIKHÎ HÜKÜMLER.....	68
Şâhitte Aranan Nitelikler.....	69
Şâhitlikte Özel Durumlar.....	71
İSLÂM'DA İMÂN ESASLARI.....	72
1) Allâh'a İman.....	72
2) Meleklerle İman.....	73
<i>Dört Büyük Melek ve Görevleri.....</i>	<i>74</i>
3) Kitaplara İman.....	74
<i>Semâvî Kitaplar.....</i>	<i>75</i>
4) Peygamberlere İman.....	78
5) Âhîret Gününe İman.....	78
6) Kazâ ve Kadere İman.....	79

❖ BÂB 21 ❖

MUNÂFIKLARIN ÖZELLİKLERİ, KÂFİRLERİ DOST EDİNMEMEK,	
KUR'ÂN'IN BİR KISMINA İNANIP BİR KISMINA İNANMAYANLAR.....	85
MÜNAKAŞA VE BEDDUÂ.....	93

❖ BÂB 22 ❖

EHL-İ KİTABIN MÜCİZE İSTEKLERİ, YAHUDİLERİN LÂNETLENMESİ,	
ALLÂH'IN İSÂ'YI KENDİ KATINA KALDIRMASI.....	98

HZ. İSÂ'YI ÇARMIHA GERME OLAYI	103
HZ. İSÂ'NIN GÖĞE YÜKSELTİLMESİ	105

❖ BÂB 23 ❖

PEYGAMBERLER VE VAHİY, İNKÂRCILARI UYARI, İSLÂM'IN GERÇEK DİN OLUŞU, HZ. İSÂ VE HAK DİNE DAVET	113
PEYGAMBERLER VE DİN İLİŞKİSİ	115
PEYGAMBERLERE İMAN	117
Peygamberlerin Sayısı	119
Peygamberlerin Sıfatları	120
İSLÂM'DA ALLAH İNANCI	127
Allâh'ın Zâtî Sıfatları Altı Tanedir	127
Allâh'ın Sübûtî Sıfatları Sekiz Tanedir	128
KUR'ÂN'A GÖRE EHL-İ KİTAB'IN ALLAH İNANCI	128

❖ BÂB 24 ❖

İSÂ'NIN VE MELEKLERİN ALLÂH'IN KULU OLMASI, İYİ VE KÖTÜ AMELLERİN KARŞILIĞI, KUR'ÂN'A VE HZ. MUHAMMED ﷺ'E UYANLARIN DOĞRU YOLA ULAŞACAĞI, KELÂLE'NİN MÎRASI	132
KELÂLE	139

5. MÂİDE SÛRESİ / 141

❖ BÂB 1 ❖

AKİTLER, HAC VE UMRE YASAKLARI, İYİLİKTE YARDIMLAŞMA, HELÂL-HARAM GIDA, EHL-İ KİTAB KADINLA EVLENMEK, İNANÇSIZ AMEL	143
İSLÂM FIKHİNDA BAŞLICA MÂLÎ AKİTLER	146
1) Satım Akdi	146
<i>Kendi Dışında Bir Sebeple Yasaklanan Başlıca Muâmeleler</i>	148
2) Malın Malla Değişimi (Trampa) Akdi	150
3) Para Karşılığında Satış	151

4) Para Peşin, Mal Veresiye Satış (Selem).....	151
5) İstisnâ' Akdi.....	152
6) Sarf Akdi.....	153
7) Bey' bi'l-vefa Yoluyla Satış	155
8) Serbest Pazarlıkla Yapılan Satış (Musâveme).....	157
9) Kâr Miktârı Açıklanarak Yapılan Satış (Murâbaha).....	157
10) Kârsız Satış (Tevliye).....	158
11) Zararına Satış (Vazîa).....	158
12) Alışverişte Muhayyerlikler.....	159
13) Karşılıklı Rıza ile Satışı Bozma (İkâle).....	162
14) Kira Akdi.....	162
BİRR VE TAKVÂ	166
ÂKİLE VE SİGORTA SİSTEMİ	167
GÜNCEL SİGORTA SİSTEMİ.....	168
HARAM KILINAN HAYVANSAL ÜRÜNLER.....	172
GIDALARDA SÜNNETLE GETİRİLEN YASAKLAR.....	180
Gıda Maddelerinde İstihale ve Tagayyür	181
Şaraptan Sirke Elde Edilmesi.....	182
Gıdalardaki Katkı Maddeleri ve Zararları.....	183
Özel Katkı Maddeleri	183
ZARÛRET HÂLİ	185
Zarûret Hâlinde Haram İşlemek.....	189
Tedavi ile İlgili Zarûretler.....	191
Sarhoşluk Veren Maddenin İlaça Karıştırılması.....	195
TAYYİBÂT VE HABÂİS.....	197
EHL-İ KİTAP KADINLA EVLENMEK.....	199

◀ BÂB 2 ▶

ABDEST, BOY ABDESTİ, TEYEMMÜM, ŞÂHİTTE ARANAN NİTELİKLER, ALLÂH'IN MÜ'MİNLERE YARDIMI.....	203
ABDEST, GUSÛL VE TEYEMMÜM.....	205
A) Namaz Abdesti.....	205

<i>Abdesti Bozan Hâller</i>	208
B) Boy Abdesti (Gusûl).....	209
C) Teyemmüm Abdesti.....	210

❖ BÂB 3 ❖

İSRÂİLOĞULLARI VE KUDÛS, KARZ-I HASEN, EHL-İ KİTAPTA İLK İNANÇ SAPMASI VE SON PEYGAMBERE TÂBÎ OLMAYA ÇAĞRILMALARI	217
HİRİSTİYANLIKTA İLÂH İNANCI	226

❖ BÂB 4 ❖

ARZ-I MEV'ÛD MESELESİ VE ÇÖLDE KIRK YIL KALIŞ SÛRECİ	231
KUTSAL TOPRAKLAR	234

❖ BÂB 5 ❖

YERYÜZÜNDE İLK ÖLDÜRME OLAYI VE YOL KESME/HİRÂBE SUÇU	240
YERYÜZÜNDE İLK ÖLDÜRME OLAYI	242
HAD CEZÂLARI	248
TA'ZİR CEZÂSI	252
Başlıca Ta'zir Cezâları	254
1) <i>Hapis Cezâsı</i>	254
2) <i>Siyaseten Öldürme Cezâsı</i>	256
3) <i>Mâlî Cezâlar</i>	257
Osmanlı Devleti'nde Ta'zir Cezâsı Uygulaması	257

❖ BÂB 6 ❖

VESİLE-TEVESSÛL, KÜFRÜN CEZÂSI, HIRSIZLIK, HER ŞEYİN ALLÂH'A ÂİT OLMASI, EHL-İ KİTABI MUHÂKEME USÛLÜ	260
VESİLE VE TEVESSÛL	262
HIRSIZLIK	266

❖ BÂB 7 ❖

ALLÂH'IN İNDİRDİĞİ İLE HÜKÜM VERMEK, KISAS CEZÂSI, ÜMMETLERİN İYİ İŞLERDE YARIŞMASI	277
KISAS	281
ÖNCEKİ ŞERÂTLER (ŞER'U MEN KABLENÂ).....	285

❖ BÂB 8 ❖

YAHUDİ VE HRİSTİYANLARI DOST EDİNMEMEK, DİNDEN DÖNMENİN SONU, DOST EDİNİLECEK OLANLAR	289
İRTİDAD	296

❖ BÂB 9 ❖

DİNLE ALAY EDEN EHL-İ KİTABİ VE EHL-İ KÜFRÜ DOST EDİNMEMEK, EHL-İ KİTABIN TEVRAT, İNCİL VE KUR'ÂN'I UYGULAMASI DURUMUNDA, BOLLUK İÇİNDE OLMASI	300
EZAN VE KÂMET	304
Ezan Okuyacak ve Kâmet Getirecek Olanların Uyacağı Esaslar	307
Ezanı Dinleme Âdâbı	310
KÂMET	311

❖ BÂB 10 ❖

PEYGAMBER'İN TEBLİĞ GÖREVİ, EHL-İ KİTABA GÖSTERİLEN KURTULUŞ YOLU, HRİSTİYANLARDA İNANÇ SAPMASI	320
PEYGAMBERLERİN SIFATLARI	323
GÜNÜMÜZ İNCİL'İNDE VE KUR'ÂN METİNLERİNDE HZ. İSÂ	335
TESLİS İNANCI	338

❖ BÂB 11 ❖

İSRÂİLOĞULLARI'NIN LÂNETLENME SEBEBİ, MÜSLÜMANLARIN EHL-İ KİTAPLA İLİŞKİLERİ, KEŞİŞ VE RAHİPLER	342
---	-----

◀ BÂB 12 ▶

HELÂL RIZIK, YEMİN KEFÂRETİ, İÇKİ VE KUMAR YASAĞI, İNANÇ VE AMELİN GÜNAH YÜKÜNÜ HAFİFLETMESİ	354
AMELDE AŞIRILIK.....	356
İSLÂM'DA HELÂL VE HARAMIN ÖLÇÜSÜ	357
YEMİN VE KEFÂRETİ.....	359
Yemin Çeşitleri	360
Yemin Kefâreti.....	361
Diğer Kefâretler	362
İÇKİ YASAĞI.....	363
ŞARAP (HAMR).....	365
NEBİZ	367
İSTİHALE VE TAGAYYÜR.....	368
Şarabın Sirkeye Dönüşmesi.....	369
KUMAR	370
SÜNNETİN DELİL OLMASI	373
İHSAN.....	381

◀ BÂB 13 ▶

İHRAM YASAKLARI, KUTSAL SEMBOL, TEBLİĞ, TAYYİBÂT VE HABÂİSİN EŞİT OLMAMASI	384
DENİZ AVI	389

◀ BÂB 14 ▶

GEREKSİZ SORU SORMAK, HAYVANA KUTSALLIK İZÂFE ETMEK, VASİYETTE ŞÂHİT	394
TAKLİT	399
VASİYET	402

◀ BÂB 15 ▶

KİYÂMET GÜNÜ PEYGAMBERLERİN TOPLANMASI, HZ. İSÂ'YA VERİLEN MÛCİZELERİN HATIRLATILMASI, GÖKTEN SOFRA İNMESİ OLAYI	408
---	-----

❖ BÂB 16 ❖

İSÂ'NIN KİYÂMET GÜNÜ TEVHİD İNANCI AÇIKLAMASI, DOĞRULARIN MÜKÂFATI, MÜLKÜN GERÇEK SAHİBİ.....	418
--	-----

6. EN'ÂM SÛRESİ / 425

❖ BÂB 1 ❖

HAMD, YARATILIŞ, ECEL, İNKÂRCILARIN SONU.....	427
---	-----

❖ BÂB 2 ❖

YALANLAYANLARIN SONU, MÜLKÜN SAHİBİ, TEVHİD İNANCI VE KUR'ÂN'IN İNİŞ SEBEBİ.....	438
---	-----

❖ BÂB 3 ❖

MÜŞRİKLERİN ÂHİRETTE İLK SORGULAMASI, DÜNYADAKİ DAVRANIŞLARI, SON PİŞMANLIĞIN FAYDA VERMEMESİ.....	448
---	-----

❖ BÂB 4 ❖

İNKÂRCILARIN ÂHİRETTEKİ PİŞMANLIĞI, DÜNYADA MÛCİZE İSTEKLERİ, OLAYLAR KARŞISINDA SABIRLI OLMAK VE İBRET ALMAK.....	457
ÜMMET	464

❖ BÂB 5 ❖

DARLIK, BOLLUK VE HASTALIKLA İMTİHAN, ALLÂH'IN DİLEMESİ.....	468
GAYBI BİLMEK.....	475

❖ BÂB 6 ❖

KUR'ÂN'LA UYARMAK, İNSANLAR ARASINDA AYIRIM YAPMAMAK, BİLMEYEN GÜNAH İŞLEMEK.....	477
---	-----

❖ BÂB 7 ❖

PUTLARA TAPMAK, AZAP, GAYB BİLGİSİ, UYKU VE ÖLÜM İLİŞKİSİ.....	482
---	-----

❖ BÂB 8 ❖

ALLÂH'IN HÂKİM GÜCÜ, YARDIMI, ÂYETLERLE ALAY ETMEK VE BUNUN SONUCU	489
---	-----

❖ BÂB 9 ❖

ŞEYTANIN YOLUNA UYMAMAK, NAMAZ KILMAK, ALLÂH'IN YARATMA VE YOK ETME GÜCÜ, İBRAHİM'İN TEVHİD İNANCI.....	500
---	-----

❖ BÂB 10 ❖

ALLÂH'IN İBRAHİM'E ÇOCUK VE TORUNLAR VERİP, HEPSİNİ ÂLEMLERE ÜSTÜN KILMASI, PEYGAMBERİN YAPTIĞI İŞE KARŞILIK BİR ÜCRET İSTEMEMESİ	512
PEYGAMBERLERİN SIFATLARI.....	514

❖ BÂB 11 ❖

HZ. MÛSÂ'YA TEVRAT'IN, HZ. MUHAMMED'E KUR'ÂN'IN İNDİRİLMESİ, ÂHİRET GÜNÜ TEK BAŞINA HESÂBA ÇEKİLMEK	521
MEKKE'NİN TARİHÇESİ	525

❖ BÂB 12 ❖

YARATILIŞ OLAYI, HİKMETİ, İNSANIN HAYATI, SU VE BİTKİLER ÂLEMİ, ALLÂH'A ŞİRK KOŞMAK.....	540
GÜNEŞ VE AYIN ZAMAN ÖLÇÜSÜ OLMASI.....	544
YILDIZLARLA YOL BULMA	546
Nemesis Yıldızı	546
İNSANIN BİYOLOJİK OLUŞUMU.....	547
ZEYTİN VE ÇEKİRDEĞİ.....	550

❖ BÂB 13 ❖

ALLÂH'IN HER ŞEYİ YARATMASI, BİLMESİ, GÖRMESİ, EŞ VE ÇOCUĞUNUN OLMAMASI, MÜŞRİKLERİN KUTSALINA SÖVMEMEK, MÛCİZEYE İNANMAK.....	553
ALLÂH'I GÖRMEK	556
GÖZÜN YAPISI VE GÖRME OLAYI.....	557

❖ BÂB 14 ❖

ALLÂH'IN İRÂDESİ VE İMAN, VESVESE, ALLÂH'IN SAPANI VE SAPTIRANI BİLMESİ, HAYVAN KESİMİ	564
HAYVAN KESİMİNDE İSLÂMÎ USÛL.....	573

❖ BÂB 15 ❖

İMÂN IŞIĞI, LİDERLİK TUZAĞI, PEYGAMBERLERİN SEÇİMİ, HİDÂYET MESELESİ, İYİLİK VE KÖTÜLÜĞÜN KARŞILIĞI	576
--	-----

❖ BÂB 16 ❖

İNSAN VE CİNLERİN UYARILMASI, İNSANLARIN HARAM HÜKMÜ KOYAMAMASI.....	585
HELÂLİ VE HARAMİ BELİRLEME.....	596

❖ BÂB 17 ❖

ÖŞÜR, İSRAF, ETİ YENEN BÜYÜK VE KÜÇÜKBAŞ HAYVANLAR	599
ÖŞÜR.....	600
İSRAF	601

❖ BÂB 18 ❖

HARAM KILINAN HAYVANSAL ÜRÜNLER, YAHUDİLERE TIRNAKLI HAYVANLARIN VE İÇ YAĞLARIN HARAM KILINMASI, ALLÂH'IN DİLEMESİ VE ŞİRK İLİŞKİSİ.....	605
HARAM KILINAN DÖRT ÜRÜN.....	607

❖ BÂB 19 ❖

ALLÂH'IN HARAM KILDIĞI ŞEYLER, İSLÂM'IN DOSDOĞRU YOL OLMASI, MÛSÂ'YA TEVRAT'IN VERİLMESİ.....	613
ON EMİR.....	614
YETİM MALI VE YÖNETİMİ.....	619

❖ BÂB 20 ❖

KUR'ÂN VE ÖNCEKİ SEMÂVÎ KİTAPLAR, MÛCİZE İSTEMENİN SONUCU, İYİLİK VE KÖTÜLÜĞÜN KARŞILIĞI, HANÎF DÎNİ, HERKESİN KAZANDIĞININ KENDİSİNE ÂİT OLMASI, İNSANIN HALÎFE OLUŞU.....	623
KİYÂMET ALÂMETLERİ (EŞRÂTÜ'S-SAAT).....	627
Küçük Alâmetler.....	627
Büyük Alâmetler.....	628
HİLÂFET.....	636

7. A'RÂF SÛRESİ / 639

❖ BÂB 1 ❖

KUR'ÂN'IN İNDİRİLME SEBEBİ, DÜNYA AZÂBI, AMELLERİN TARTILMASI.....	641
---	-----

❖ BÂB 2 ❖

İLK İNSAN, İBLİSLE İLGİLİ OLAYLAR, YASAK MEYVE, İLK DUÂ VE YERYÜZÜNE İNİŞ.....	649
DUÂ.....	657

❖ BÂB 3 ❖

İLK TESETTÜR, ŞEYTANIN SAPTIRMASI, ADÂLET, İSRAFTAN KAÇINMA.....	662
İSRAF.....	669

❖ BÂB 4 ❖

HELÂL RIZIK, BÂZİ YASAKLAR, TOPLUMLARIN ECELİ, PEYGAMBERE TÂBÎ OLMAK, BÜYÜKLÜK TASLAMAMAK VE PUTA TAPMAMAK.....	671
HELÂL VE HARAM NÎMET.....	673
ÜMMET.....	677

❖ BÂB 5 ❖

İNKÂRCILARIN VE İMÂN EDENLERİN SONU, ÂHİRETTE KARŞILAŞIP KONUŞMALARI, A'RÂF'TA BEKLEYENLER.....	685
---	-----

❖ BÂB 6 ❖

A'RÂF HALKI, CEHENNEMLİKLERİN CENNET EHLİNDEN YARDIM İSTEMESİ VE PİŞMANLIKLARI.....	695
TE'VÎL.....	699

❖ BÂB 7 ❖

ALTI GÜNDE YARATMA, ARŞ, DUÂDA SAMİMİYET, BİTKİLERDE CANLANMA, VERİMLİ TOPRAK.....	702
DUÂ.....	707
BULUTLARIN VE YAĞMURUN OLUŞUMU.....	710

﴿ BÂB 16 ﴾

**KUR'ÂN'A GÖRE HÜKÜM VERMEK,
ALLÂH'A İSTİĞFÂR ETMEK, HÂİNLERİ SAVUNMAMAK**

إِنَّا أَنْزَلْنَاهُ إِلَيْكَ الْكِتَابَ بِالْحَقِّ لِتَحْكُمَ بَيْنَ النَّاسِ بِمَا أَرَىٰكَ اللَّهُ ۖ وَلَا تَكُنْ لِلْخَائِنِينَ خَصِيمًا ۝۱۰۵ ۖ وَاسْتَغْفِرِ اللَّهَ ۖ إِنَّ اللَّهَ كَانَ غَفُورًا رَحِيمًا ۝۱۰۶ ۖ وَلَا تَجَادِلْ عَنِ الَّذِينَ يَخْتَانُونَ أَنْفُسَهُمْ ۖ إِنَّ اللَّهَ لَا يُحِبُّ مَنْ كَانَ خَوَّانًا أَثِيمًا ۝۱۰۷ ۖ يَسْتَخْفُونَ مِنَ النَّاسِ وَلَا يَسْتَخْفُونَ مِنَ اللَّهِ وَهُوَ مَعَهُمْ إِذْ يُبَيِّتُونَ مَا لَا يَرْضَىٰ مِنَ الْقَوْلِ ۖ وَكَانَ اللَّهُ بِمَا يَعْمَلُونَ مُحِيطًا ۝۱۰۸ ۖ هَا أَنْتُمْ هَؤُلَاءِ جَادَلْتُمْ عَنْهُمْ فِي الْحَيَاةِ الدُّنْيَا فَمَنْ يُجَادِلُ اللَّهَ عَنْهُمْ يَوْمَ الْقِيَمَةِ أَمْ مَنْ يَكُونُ عَلَيْهِمْ وَكِيلًا ۝۱۰۹ ۖ وَمَنْ يَعْمَلْ سَوَاءً أَوْ يظْلِمَ نَفْسَهُ ثُمَّ يَسْتَغْفِرِ اللَّهَ يَجِدِ اللَّهَ غَفُورًا رَحِيمًا ۝۱۱۰ ۖ وَمَنْ يَكْسِبْ إِثْمًا فَإِنَّمَا يَكْسِبُهُ عَلَىٰ نَفْسِهِ ۖ وَكَانَ اللَّهُ عَلِيمًا حَكِيمًا ۝۱۱۱ ۖ وَمَنْ يَكْسِبْ خَطِيئَةً أَوْ إِثْمًا ثُمَّ يَزِمْ بِهِ بَرِيئًا فَقَدِ احْتَمَلَ بُهْتَانًا وَإِثْمًا مُبِينًا ۝۱۱۲

105- Biz sana Kitabı, insanlar arasında Allâh'ın gösterdiği şekilde hükmetmen için, gerçek ile indirdik. Sen hâinlerin savunucusu olma!

106- Allah'tan bağışlanmanı iste. Şüphesiz ki Allah, çok bağışlayan, çok merhamet edendir!

- 107- Sen günah işleyerek kendilerine hâinlik edenleri savunma. Çünkü Allah, hâinlikte ve günahta aşırı gidenleri sevmez!**
- 108- Onlar, insanlardan utanıp yaptıklarını gizler de, Allah'tan utanıp gizlemezler! Oysa onlar, O'nun râzı olmadığı sözü, gece gizlice planlarken Allah onların yanında idi. Allah, onların yapmakta olduklarını kuşatmış idi.**
- 109- Haydi siz dünya hayatında onları savundunuz; ya kıyâmet gününde Allâh'a karşı onları kim savunacak ya da kim onlara vekil (destekçi) olacak?**
- 110- Kim bir kötülük yapar veya kendine zulmeder de, sonra Allah'tan bağışlanma dilerse, Allâh'ı çok bağışlayan, çok merhamet eden olarak bulur.**
- 111- Kim bir günah kazanırsa, onu ancak kendi aleyhine kazanmış olur. Allah her şeyi bilendir, tam hüküm ve hikmet sahibidir.**
- 112- Kim yanlışlıkla veya kasıtlı olarak günah işler ve sonra da onu suçsuz birinin üzerine atarsa, şüphesiz ki o, büyük bir iftira ve açık bir günah yüklenmiş olur.**

105. âyette, Hz. Peygamber'e bir dava getirildiği zaman bunu Allâh'ın Kur'ân'da gösterdiği şekilde hükme bağlaması istenmektedir.

MUHÂKEME USÛLÜ

105. âyetten itibâren Tu'me hakkında indiği rivâyet edilir. Medîne'de Ensâr arasında Zaferoğulları'ndan Tu'me künyeli Beşir, Bişr ve Mübeşşir adında Ubeyrikoğulları'na mensup üç kardeş vardı. Bunlar yoksul bir aileye mensuptu. Münâfık bir yapısı olan Beşir, Hz. Peygamber'i ve sahâbeleri yeren şiirler yazar, bunları ünlü şâirlere nisbet ederdi. Bu kişi, bir gece Rifâa adında, yeni İslâm'a girmiş birisinin duvarını delerek, odasından un çuvalı içinde gizli silah ve zırhını çalmış, yakalanma korkusuyla da, Yahudi bir dostuna emânet bırakmıştı. Ancak çuvalın altı delikti. Dökülen unları izleyen arayıcılar, önce Beşir'in, oradan da Yahudi'nin evine ulaşmış, Beşir suçu Yahudi'nin üzerine atmıştı. Yahudi bu eşyanın kendisine emânet bırakıldığını

söylese de, Ubeyrikoğulları'nın ileri gelen adamları, bu yoksul ve zavallı aileye iftira atıldığını öne sürerek, biraz da acındırarak, iyi bir savunma yaptılar. Hz. Peygamber dış görünüşe göre müslüman olan Tu'me'nin yemini ne ve bunların şahitliklerine dayanarak Beşir lehine hüküm vermeyi düşünürken yukarıdaki âyetler gelmiş ve hâin ile temizi doğrudan doğruya bildirerek Rasûlullâh'ı irşâd etmiş ve hatâyâ düşmekten korumuştur. Araştırma derinleştirilince, gerçek suçlunun Beşir olduğu ortaya çıkmıştı. Olay üzerine Medîne'den kaçan Beşir dinden çıkmış, Mekke'ye sığınmış, orada da hırsızlık yaparak Mekke'den çıkarılmış. Araplardan bir tüccar kâfilesine karışmış, bunlardan da bir mal çalmış, kaçmış, fakat yakalanarak feci şekilde öldürülmüştür. Bundan dolayı da İslâm'da dinden dönenlerin durumu nu ve sonucunu bildiren şu âyet inmiştir: **“Her kim, kendisine doğru yol açıkça belli olduktan sonra, Peygamber'e karşı çıkar ve mü'minlerin yolundan başka bir yola giderse, onu döndüğü yolda bırakırız..”**¹

Allâh'ın Rasûlü bu konudaki izlenecek yolu şöyle belirlemiştir: *“Siz bana davanızı getiriyorsunuz. Ben ancak bir beşerim. Kimin haklı olduğu konusunda bana bir vahiy gelmiş değildir. Vahiy gelmeyen konuda ben sizin ortaya koyacağınız delil ve belgelere dayanarak re'yimle hüküm veririm. Biriniz diğerine göre delilini daha etkili anlatmış, daha iyi ortaya koymuş olabilir, ben de onu haklı sanarak onun lehine hüküm vermiş olabilirim. Her kime kardeşine âit bir hakkı hükmeder, verirsem sakın onu almasın. Aksi hâlde ben ona bir ateş parçası vermiş olurum.”*²

Buna göre, hâkimin gerçeği ortaya çıkarmak için araştırma yapması, kendini süslü ve yanıltıcı sözlerle savunan sanığa aldanmaması gerekir. Bu âyetlerde hâkimlere, şahitlere ve dava vekilliği yapan avukatlara önemli bir uyarı vardır. Davada bir hâkimin bilmeyerek de olsa, görünürdeki açık sebeplere aldanarak da olsa, bir hâin yararına meyledip zimmeti temiz olan bir kimse aleyhine karar vermesinin, aslında bir kusur olduğuna işaret ediliyor. Her ne kadar buradaki iyi niyetli yanılma bir özür sayılsa da, bir sonraki âyetlerde bu kararı veren, Allah'tan mağfiret dilemeye çağrılıyor.

Allâh'ın Rasûlü döneminde buna benzer bir olay iki mîrasçı arasında cereyan etmişti. Şöyle ki: Hz. Peygamber, mîras konusunda anlaşılamayan, fakat ispat edici delilleri de olmayan iki kişiye şöyle demişti: *“Yanlışlıkla birinizin lehine hükmedersem, ona ateşten bir parça biçmiş olurum, kıyâmet*

1. Nisâ, 4/115; İbn Kesîr, I, 551; Taberî, V, 265-270; Tirmizî, Tefsir, 4/105.

2. Buhârî, Mezâlim, 16, Şehâdât, 27; Ahkâm, 20, 29, 31, Hiyel, 10; Müslim, Akdiye, 4-5.

gününde de boynuna ateşten halka olarak dolanır!” Bunun üzerine her iki taraf da hak istemekten vazgeçince Allâh’ın Rasûlü: “Öyleyse onu aranızda kardeş payı bölüştürünüz, kur’a çekiniz ve her biriniz diğerine helâl etsin!” buyurmuştur.³

وَاسْتَغْفِرِ اللّٰهُ ۖ إِنَّ اللّٰهَ كَانَ غَفُورًا رَّحِيمًا ﴿١٠٦﴾ وَلَا تُجَادِلْ عَنِ
الَّذِينَ يَخْتَانُونَ أَنْفُسَهُمْ ۚ إِنَّ اللّٰهَ لَا يُحِبُّ مَنْ كَانَ خَوَّانًا أَثِيمًا ﴿١٠٧﴾
يَسْتَخْفُونَ مِنَ النَّاسِ وَلَا يَسْتَخْفُونَ مِنَ اللّٰهِ وَهُوَ مَعَهُمْ إِذْ يُبَيِّتُونَ
مَا لَا يَرْضَىٰ مِنَ الْقَوْلِ ۚ وَكَانَ اللّٰهُ بِمَا يَعْمَلُونَ مُحِيطًا ﴿١٠٨﴾ هَا أَنْتُمْ
هَؤُلَاءِ جَادَلْتُمْ عَنْهُمْ فِي الْحَيَاةِ الدُّنْيَا فَمَنْ يُجَادِلِ اللّٰهَ عَنْهُمْ يَوْمَ
الْقِيَمَةِ أَمْ مَنْ يَكُونُ عَلَيْهِمْ وَكِيلًا ﴿١٠٩﴾

**106- Allah’tan bağışlanmanı iste. Şüphesiz ki Allah, çok ba-
ğışlayan, çok merhamet edendir!**

**107- Sen günah işleyerek kendilerine hâinlik edenleri sa-
vunma. Çünkü Allah, hâinlikte ve gûnahta aşırı giden-
leri sevmez!**

**108- Onlar, insanlardan utanıp yaptıklarını gizler de,
Allah’tan utanıp gizlemezler! Oysa onlar, O’nun râzî
olmadığı sözü gece gizlice planlarken Allah onların ya-
nında idi. Allah, onların yapmakta olduklarını kuşat-
mış idi.**

**109- Haydi siz dünya hayatında onları savundunuz; ya kıyâ-
met gününde Allâh’a karşı onları kim savunacak ya da
kim onlara vekil (destekçi) olacak?**

106-109 arası âyetlerde insanlar arasındaki anlaşmazlıkları çözerken, hâinlik edenlere dikkat edilmesi gerektiği vurgulanıyor. Yine bilmeden ya-
pılacak hatâlar için Allah’tan mağfiret istenmesi, çünkü Allah Teâlâ’nın in-
sanların kendi aralarında yaptıkları gizli anlaşmaları, başkalarının aleyhine
hazırladıkları tuzakları bildiği ve onları sürekli olarak izlediği hatırlatılıyor.

Allâh'ın ilmiyle her şeyi kuşattığını bildiren pek çok âyetler vardır. Bâzıları şunlardır:

“Göklerde ve yerde ne varsa hepsi Allâh'ındır ve Allah her şeyi kuşatmıştır.”⁴ “Siz, yurtlarından böbürlenerek, insanlara gösteriş yaparak çıkan ve Allâh'ın yolundan alıkoyanlar gibi olmayın! Allah, onların yaptıklarını çepeçevre kuşatmıştır.”⁵ “Dikkat edin! Onlar, Rab'lerine kavuşmaktan bir şüphe içindedirler. Dikkat edin! Allah her şeyi (ilmiyle) kuşatmıştır.”⁶

Allâh'ın her an yanımızda hazır olduğu aşağıdaki âyette şöyle belirtilir: **“Görmedin mi ki, göklerde ne var, yerde ne varsa hepsini Allah bilir? Üç kişi gizli konuşsa dördüncüleri mutlaka O'dur. Beş kişi gizli konuşsa altıncıları O'dur. Bundan az veya çok olsunlar ve nerede bulunurlarsa bulunsalar, mutlaka Allah onlarla beraberdir. Sonra kıyâmet günü onlara yaptıklarını haber verecektir. Çünkü Allah her şeyi bilir.”⁷**

109. âyette, dünya hayatında suçluyu savunup, davalıyı mağdur etmek veya hakkın, hakkı olmayana verilmesini sağlamak gibi yollarla, haksızlığa sebep olanlar kıyâmet günü için uyarılmaktadır. Dünya hukûku bakımından suçsuz sayılan kimseleri, âhiret hesaplaşmasında kim savunacak? Belki onları yanıltan, onlara yol gösteren, gerçek olmayan delillerle hâkimi yanıltıp, insanları mağdur edenlerin de, şerre delâlet edip yol gösterdikleri için sorumlu olacaklarını düşünmek gerekir.

وَمَنْ يَعْمَلْ سُوءًا أَوْ يَظْلِمْ نَفْسَهُ ثُمَّ يَسْتَغْفِرِ اللَّهَ يَجِدِ اللَّهَ غَفُورًا رَحِيمًا
﴿١١٠﴾ وَمَنْ يَكْسِبْ إِثْمًا فَإِنَّمَا يَكْسِبُهُ عَلَى نَفْسِهِ ۖ وَكَانَ اللَّهُ عَلِيمًا

حَكِيمًا ﴿١١١﴾

110- Kim bir kötülük yapar veya kendine zulmeder de, sonra Allah'tan bağışlanma dilerse, Allâh'ı çok bağışlayan, çok merhamet eden olarak bulur.

4. Nisâ, 4/126.

5. Enfâl, 8/47.

6. Fussilet, 41/54.

7. Mücâdele, 58/1.

111- Kim bir günah kazanırsa, onu ancak kendi aleyhine kazanmış olur. Allah her şeyi bilendir, tam hüküm ve hikmet sahibidir.

110-111. âyetlerde, başkasına veya kendisine karşı haksızlık yapanın Allah'tan af dilemesi hâlinde, affedilebileceği belirtilir. Ancak bu haksızlık dünya malı ile ilgili ise kul hakkı sebebiyle, hak sahibi ile helâlleşmek gerekir. Bu durum, haksız davadan vazgeçmeyi veya dava sonuçlanmış bile olsa, karşı tarafa bir mal vermeyi veya maddî bir ödemeyi gerektiriyorsa, bunlar yapıldıktan sonra helâlleşme ve bütün bu sıkıntıları kardeşine yaşattığı için Allah'tan mağfiret dileme yoluna gitmeyi gerektirir. Ancak hak sahiplerine ulaşamama veya kimler olduğunu bilememe durumlarında, onlar adına Allah yolunda yapılacak tasadduk da, âhiretteki helâlleşmeyi sağlayabilir.

Kötülük yapanların tevbesiyle ilgili başka âyetlerde şöyle buyrulur: **“Yine o takvâ sahipleri çirkin bir iş yaptıkları veya kendilerine zulmettikleri zaman, Allâh'ı hatırlayarak hemen günahlarının bağışlanmasını isterler. Zaten günahları, Allah'tan başka kim bağışlayabilir? Bir de onlar, işledikleri (günahta) bile bile ısrar etmezler.”**⁸

“Ancak Allâh'ın kabul edeceği tevbe, bilmeden bir kötülük yapıp da, ardından hemen tevbe edenlerin tevbesidir. İşte Allah bunların tevbelerini kabul eder. Allah her şeyi bilen, tam hüküm ve hikmet sahibi olandır.”⁹

Hz. Peygamber şöyle buyurmuştur: “Günah işleyen bir müslüman abdest alır, iki rekât namaz kılar, ardından Allah Teâlâ'dan bu günahının affını isterse Allah onu affeder.”¹⁰

وَمَنْ يَكْسِبْ خَطِيئَةً أَوْ إِثْمًا ثُمَّ يَزِمْ بِهِ بَرِيئًا فَقَدْ احْتَمَلَ بُهْتَانًا وَإِثْمًا مُبِينًا ﴿١١٢﴾

112- Kim yanlışlıkla veya kasıtlı olarak günah işler ve sonra da onu suçsuz birinin üzerine atarsa, şüphesiz ki o, büyük bir iftira ve açık bir günah yüklenmiş olur.

8. Âl-i İmrân, 3/135.

9. Nisâ, 4/17.

10. Ahmed bin Hanbel, Müsned, I, 8-9.

112. âyetinde, “hatîe” hatâ, yanlışlık demektir. Hatâ, daha çok kasıtsız olarak yapılan küçük günah, “ism” ise bile bile işlenen günahı ifâde eder. Bir suç insanlardan gizlenebilir ama Allah’tan gizlenemez. Bu yüzden dünyada cezâsı çekilen bir suçun, âhiretteki cezâsının kalkması veya hafiflemesi akla gelirken, dünyada gizli kalan, ya da başkasının üzerine atılarak çekilmeyen cezâların, âhirette kişinin karşısına çıkacağında şüphe yoktur.

Suçsuz bir kimseye iftira atmak “buhtân” diye adlandırılır. Bu kelime hayret ve şaşkınlık ifâde eder. Çünkü iftiraya uğrayan kimse, kendisine isnâd edilen suçu işittiği zaman yalanın büyüklüğünden dolayı şaşkına döner.

İslâm’da başkasına iftira atmak yasaklandığı gibi, onun arkasından hoşuna gitmeyecek hâllerini başkalarına söyleyerek, gıybetini yapmak da yasaklanmıştır. Âyetinde şöyle buyrulur: **“Bir kısmınız diğerlerinizin gıybetini yapmasın. Sizden biriniz ölmüş kardeşinin etini yemek ister mi? Bundan tiksindiniz değil mi?”**¹¹

Hadiste şöyle buyrulur: “Gıybet, kardeşini hoşuna gitmeyecek şekilde anmandır. Eğer o söylediğin şey kardeşinde varsa gıybet etmiş, yoksa iftira etmiş olursun.”¹²

Bir gün Hz. Âişe, Hz. Peygamber’in yanında eşlerinden birinin kısa boyu olduğundan söz edince, Allâh’ın Rasûlü şunları söyledi: “Yâ Âişe! Öyle bir söz söyledin ki, şayet o söz denize karışsaydı onun suyunu bozardı.”¹³

Abdullah b. Ömer’den rivâyet edilen bir hadiste Allâh’ın Rasûlü şöyle buyurmuştur: “Dört huy kendisinde bulunan kimse katıksız münâfık olur. Kendisinde bu dört huydan birisi bulunanda da münâfıklıktan bir âlâmet bulunmuş olur. Bu huyu terk edinceye kadar bu haslet devam eder: Emânet verildiği zaman hâinlik eden, söz söylediği zaman yalan söyleyen, söz verdiği zaman sözünde durmayan, düşmanlığa kalkıştığı zaman da edepsizlik eden, yani yalan ve iftira ile edepsizliğe sapan.”¹⁴

11. Hucurât, 49/12.

12. Müslim, Birr, 70; Ebû Dâvûd, Edeb, 35; Tirmizî, Birr, 23; Dârimî, Rikâk, 6; Mâlik, Muvatta, Kelâm, 10.

13. Ebû Dâvûd, Edeb, 35; Tirmizî, Kıyâmet, 51.

14. Buhârî, İman, 24, Mezâlim, 17, Cizye, 17; Müslim, İman, 106; Tirmizî, İman, 14; Nesaî, İman, 20; Ahmed b. Hanbel, II, 189, 198, 200.

﴿ BÂB 17 ﴾

**PEYGAMBERLERİN MÂSUMLUĞU,
GİZLİ KONUŞMANIN HÜKMÜ, İCMÂ**

وَلَوْلَا فَضْلُ اللَّهِ عَلَيْكَ وَرَحْمَتُهُ لَهَمَّتْ طَائِفَةٌ مِنْهُمْ أَنْ يُضِلُّوكَ
وَمَا يُضِلُّونَ إِلَّا أَنْفُسَهُمْ وَمَا يَضُرُّونَكَ مِنْ شَيْءٍ ۖ وَأَنْزَلَ اللَّهُ عَلَيْكَ
الْكِتَابَ وَالْحِكْمَةَ وَعَلَّمَكَ مَا لَمْ تَكُنْ تَعْلَمُ ۖ وَكَانَ فَضْلُ اللَّهِ عَلَيْكَ
عَظِيمًا ﴿١١٣﴾ لَا خَيْرَ فِي كَثِيرٍ مِنْ نَجْوَاهُمْ إِلَّا مَنْ أَمَرَ بِصَدَقَةٍ
أَوْ مَعْرُوفٍ أَوْ إِصْلَاحٍ بَيْنَ النَّاسِ ۖ وَمَنْ يَفْعَلْ ذَلِكَ ابْتِغَاءَ مَرْضَاتِ
اللَّهِ فَسَوْفَ نُؤْتِيهِ أَجْرًا عَظِيمًا ﴿١١٤﴾ وَمَنْ يُشَاقِقِ الرَّسُولَ مِنْ بَعْدِ
مَا تَبَيَّنَ لَهُ الْهُدَى وَيَتَّبِعْ غَيْرَ سَبِيلِ الْمُؤْمِنِينَ نُوَلِّهِ مَا تَوَلَّى وَنُضْلِهِ
جَهَنَّمَ ۖ وَسَاءَتْ مَصِيرًا ﴿١١٥﴾

113- Eğer sana Allâh'ın lûtuft ve merhameti olmasaydı, onlardan bir grup seni vereceğin hükümde şaşırtmaya yelte-necekti. Oysa onlar ancak kendilerini saptırırlar ve sana hiçbir zarar veremezler. Allah sana Kitabı ve hikmeti indirmiş ve sana bilmediğini öğretmiştir. Gerçekten Allâh'ın sana olan lûtfu çok büyüktür.

114- Onların gizli konuşmalarının çoğunda hayır yoktur. Ancak bununla sadaka vermeyi veya iyilik yapmayı yahut insanların arasını bulmayı düşünen kimselerin fısıldaşmaları böyle değildir. Bunu Allâh'ın rızasını kazanmak için yapana Biz elbette büyük bir mükâfat vereceğiz.

115- Kendisine doğru yol belli olduktan sonra, Peygamber'den ayrılarak, mü'minlerin tuttuğu yoldan başkasına gidenleri Biz, bu kötü tercihiyle baş başa bırakırız. Onları cehenneme atarız. Cehennem ne kötü uğraktır.

113. âyetin nüzûl sebebi ve uygulaması ile ilgili olarak 105. âyetin açıklamasında bilgi verilmişti. Burada Tu'me bin Ubeyrık kıssasına işaret vardır. Hz. Peygamber'i yanıltmak isteyenlere karşı, onun Allah Teâlâ'nın lûtfu ve merhameti sayesinde koruma altında bulunduğu vurgulanır.

PEYGAMBERLERİN İSMET SIFATI

Yukarıdaki âyette Hz. Peygamber'e, Allâh'ın lûtuf ve merhameti olduğu, ona Kitabı indirip hikmeti verdiği ve bilmediklerini öğrettiği hatırlatılıyor. Buna göre insanların onu şaşırtamayacağı, yanlış karar üzerinde kalmayıp, kendisine Allah tarafından doğru yolun gösterileceği vurgulanmaktadır. Peygamberlerin diğer insanlardan farklı birtakım sıfatları vardır. Bunlar beş tane olup şunlardır: Emânet, sıdk, fetânet, ısmet, tebliğ. Bunlardan ısmet sıfatı aynı zamanda peygamberin hatâ yapmaktan korunduğu anlamına geliyor.

Kur'ân'ın çeşitli âyetlerinde peygamberlerin bu üstün niteliklerine dikkat çekilir. Hz. İbrahim'in, oğlu İsmâil'le birlikte Kâbe-i Muazzama'yı inşâ ettikten sonra yaptığı duâsında, bu üstün nitelikleri Rabbinden istediği görülür: Hz. İbrahim'in nesli için yaptığı ve Hz. Peygamber'i de kapsayan bu duâ şöyledir: **“Ey Rabbimiz! Bir de onlara içlerinden öyle bir peygamber gönder ki; kendilerine Senin âyetlerini okusun, kitabı ve hikmeti öğretsin ve içlerini dışlarını tertemiz yapsın! Çünkü mutlak üstün, tam hüküm ve hikmet sahibi olan sadece sensin!”**¹⁵

Hz. Muhammed ﷺ'in durumunu belirten şu âyette de bu nitelikleri görmek mümkündür: **“İşte böylece sana da buyruğumuzla Kur'ân'ı vahyettik. Sen kitap nedir, îman nedir, bilmezdin. Fakat Biz onu bir nur yaptık. Onunla kullarımızdan dilediğimiz kimseleri doğru yola iletiyoruz. Şüphesiz sen de doğru yola götürüyorsun.”**¹⁶ İsmet sıfatı günah işlemek, günahattan korunmuş olmak, demektir. Peygamberler hayatlarının hiçbir döneminde şirk ve küfür sayılan bir günahı işlemedikleri gibi, peygamberlik dönemlerinde de kasten günah işlememişlerdir.

15. Bakara, 2/129.

16. Şûrâ, 42/52.

Kur'ân-ı Kerîm'de, Hz. Âdem'in, Hz. Mûsâ'nın ve diğer bâzı peygamberlerin hatâ işlediklerinden ve Cenâb-ı Hakk'ın onların bu hatâlarını bağışladığından söz edilir. Hatta Hz. Muhammed'in de bâzı konularda vahiy yoluyla doğru yola iletildiği belirtilir.¹⁷ Ancak bunlar “zelle” denilen ayak sürçmele-ri olup, peygamberden istemeyerek sâdır olabilmıştır. Mesela, Hz. Âdem'in yasak ağaçtan yemesi; şeytana güvenmesi ve henüz kötülüğün ne olduğunu tecrübeyle görmemesi yüzünden olmuştur. Daha sonra Allah Teâlâ O'nu affetmiş ve kendi nesline peygamber olmuştur. Hz. Âdem ve Havva'nın bu ilk yanlışları ve ardından yaptıkları duâları Kur'ân'da şöyle haber verilir:

“Ey Âdem! Sen ve eşin, ikiniz de cennete yerleşin; dilediğiniz yerden yiyin; yalnız şu ağaca yaklaşmayın. Yoksa zâlimlerden olursunuz! Derken şeytan, gizlenen avret yerlerini kendilerine göstermek için onlara vesvese verdi. Dedi ki: “Rabbinizin bu ağacı yasaklaması, ancak sizlerin iki melek olmamanız veya burada ebedî olarak kalmamanız içindir.” Ve onlara: “Gerçekten ben iyiliğiniz için size öğüt veriyorum.” diye de yemin etti. Böylece İblis, onları aldat- tı. Onlar ağacın meyvesini tadınca, avret yerleri kendilerine görün- dü. Cennet yapraklarını üzerlerine üst üste yamayıp örtmeye baş- ladılar. Rab'leri onlara: “Ben size o ağacı yasaklamadım mı ve şey- tan size apaçık düşmandır, demedim mi? diye nidâ etti. (Âdem ile Havva), “Ey Rabbimiz! Biz kendimize yazık ettik. Eğer bizi bağışlamaz ve bize acımazsan, mutlaka ziyâna uğrayanlardan oluruz.” dediler.”¹⁸

Abdullah bin Mes'ud'a göre, Hz. Âdem'e ilk öğretilen duâ bütün namaz- ların başında okunması sünnet olan sübhâneke duâsıdır:

سُبْحَانَكَ اللَّهُمَّ وَبِحَمْدِكَ * وَتَبَارَكَ اسْمُكَ * وَتَعَالَى جَدُّكَ * وَلَا إِلَهَ غَيْرُكَ

“Sübhâneke Allâhümme ve bihamdike ve tebârekesmüke ve teâlâ ced- düke velâ ilâhe gayruk.” Anlamı: “Ey Allâhım, seni tesbih ve tenzih eder, sana hamdû senâda bulunurum. Senin mukaddes ismin mübârektir ve senin azamet ve celâlin pek yüksektir. Senden başka hiçbir ilâh yoktur.”¹⁹

Hz. Muhammed'in, Abese sûresi ile uyarıldığı şu olayı da “zelle”ye ör- nek verebiliriz. Rasûlullah ﷺ Kureyş ileri gelenlerinden bir heyete İslâm'ı

17. Bk. A'râf, 7/23; Kasas, 28/16; Muhammed, 47/19; Tevbe, 9/43.

18. A'râf, 7/19-23. Bk. Bakara, 2/34-36, 168; Tâhâ, 20/120.

19. Ebû Dâvûd, Salât, 120, H No: 776; Tirmizî, Salât, 65, H No: 242, 243; Nesâî, İftitah, 18, H No: 898. Bk. Kurtubî, age, I, 221, 222; İbn Kesîr, age, I, 55; Ebû Dâvûd, Salât, 120.

anlatırken, bir âmâ olan Abdullah bin Ümmi Mektûm ﷺ, O'nun bu irşâdından habersiz olarak içeri girmiş ve yüksek sesle; "Allâh'ın sana öğrettiklerinden bana da öğret!" diye seslenmiş ve bu sözünü birkaç defa tekrar etmişti. Bu durumdan memnun kalmayan Allâh'ın elçisi yüzünü ekşitip öbür yana çevirmiştir. Bunun üzerine Abese sûresi inmiş ve Rasûlullâh'a ﷺ bu davranışının uygun olmadığı bildirilmiştir.²⁰

Kur'ân-ı Kerîm'de, açıkça ismet sıfatı zikredilmez. Ancak peygamberlerin, Allâh'ın tam olarak kontrolü altında bulundukları belirtilir.²¹ Buna Hz. Yusuf'un durumunu örnek verebiliriz.

Züleyha kadınlık çekiciliğini kullanarak Hz. Yusuf'u aldatmak istediği sırada Yüce Allâh'ın koruması şu âyetinde açıkça görülür: **"Andolsun ki, o kadın ona meyletti. Eğer Rabbinin işaret ve uyarısını görmemiş olsaydı, belki Yusuf da ona meyletmişti."**²²

Ahmed bin Mübârek bu âyetin tefsîri ile ilgili olarak şöyle demiştir: Ümmî mürşidim Abdülaziz ed-Debbâğ'a; "Yusuf ﷺ'un o kadına kast ve niyet ettiği şey ne idi?" diye sordum. Şu cevabı verdi: "Onu dövmekti". Bunun üzerine, kendisine bâzı müfessirlerin bu konuda söyledikleri açıklamalardan söz ettim. Bunlara şiddetle karşı çıkarak dedi ki; "Peygamberlerin mâsumluğu nerede kaldı? Allâh'ın bir velî kuluna fetih (kalbin mânen açılması hâli) vâki olduğu zaman, Allah onun yetmiş iki zulmet damarını söküp atar ki, onların bir kısmından yalan, bir kısmından kibir, kimisinden riyâ, kimisinden dünya sevgisi, kimisinden de şehvet ve zinâ sevgisi ve benzeri kötülükler neşet ediyordu. Allâh'ın velî kulları hakkında durum böyle olunca, ismet sıfatıyla yaratılan ve koruma altında bulunan bir peygamberin nasıl olması gerektiğini düşün!"²³

113. âyetteki Kitap, vahiy mesajını ifâde ederken, hikmet; insanı hatâli davranmaktan alıkoyan, doğruyu yanlıştan ayıran bilgi anlamına gelir. Her faydalı bilgiye ve sâlih amele hikmet denmekte, Allah Teâlâ'nın her şeyi yaratıp yönetmesi hikmet esasına dayanmaktadır. Çünkü Allâh'ın "Hakîm" sıfatı "tam hüküm ve hikmet sahibi" olduğunu gösterir. Tâbiî'nden Katâde bin Diâme'nin belirttiğine göre hikmet, "Kitap" veya "Allâh'ın âyetleri" gibi ifâdelerle birlikte zikredildiği zaman, bununla Hz. Peygamber ﷺ'in sünneti kastedilir. Yani

20. Bk. Abese, 80/1-20; H. Basri Çantay, a.g. meâl, III, 1146, alt not: 2.

21. En'âm, 6/89-90; Enbiyâ, 21/73.

22. Yusuf, 12/24.

23. Çantay, age, I, 350, Dipnot: 34, İbriz isimli eserden naklen. Peygamberlerin sıfatları için, bk. En'âm, 6/83.

sünnet de hikmet olarak kabul edilir.²⁴ İmam Şâfiî de, Kur'ân'da geçen hikmetin "sünnet"i ifâde ettiğini söylemiştir.²⁵ *"Dikkat edin! Bana Kur'ân ile birlikte onun bir misli daha verildi."* hadîsi de buna işaret eder.²⁶

لَا خَيْرَ فِي كَثِيرٍ مِّنْ نَّجْوَاهُمْ إِلَّا مَنْ أَمَرَ بِصَدَقَةٍ أَوْ مَعْرُوفٍ أَوْ إِصْلَاحٍ
بَيْنَ النَّاسِ ۚ وَمَن يَفْعَلْ ذَلِكَ ابْتِغَاءَ مَرْضَاتِ اللَّهِ فَسَوْفَ نُؤْتِيهِ أَجْرًا
عَظِيمًا ﴿١١٤﴾

114- Onların gizli konuşmalarının çoğunda hayır yoktur. Ancak bununla sadaka vermeyi veya iyilik yapmayı yahut insanların arasını bulmayı düşünen kimselerin fısıldaşmaları böyle değildir. Bunu Allâh'ın rızasını kazanmak için yapana Biz elbette büyük bir mükâfat vereceğiz.

114. âyette, kötü amaçla bir araya gelip gizli yapılan konuşmada bir hayır olmadığı belirtilirken, Allâh'ın rızasını kazanmak amacıyla iyilik yapmaya ve sadaka vermeye yönelik gizli konuşmaların teşvik edildiği görülür. "Necvâ", gizli konuşmak, gizli toplantı yapmak demektir.

GİZLİ GÖRÜŞME YAPMAK

Bir toplulukta, bir grup insan kendi arasında gizli olarak buluşup görüşmeler yapması, başkalarında şüphe uyandırır. Toplum arasına fitne girer. Ancak böyle bir toplantı herkesin yararı için yapılırsa, bunda hayır bulunur. Sadaka vermek, iyilik yapmak, insanların arasını bulmak için yapılacak toplantılar teşvik edilmiştir. İslâm doğruluk dînidir. Yalnız, insanları barıştırmak, karı-kocanın arasını bulmak veya düşmanı yanıltmak için yalan söylenmesine cevaz verilmiştir.

Mücâdele sûresinde insanların kendi aralarında gizlice konuşmasıyla ilgili ölçü ve sınırlar şöyle belirlenir:

"Görmedin mi ki, göklerde ne var, yerde ne varsa hepsini Allah bilir? Üç kişi gizli konuşsa dördüncüleri mutlaka O'dur. Beş kişi gizli konuşsa altıncıları O'dur. Bundan az veya çok olsunlar ve nerede bulunurlarsa bulunsalar, mutlaka Allah onlarla beraberdir. Sonra

24. Buhârî, Tefsir, 33/5.

25. Şâfiî, Risâle, s. 76-79.

26. Ebû Dâvûd, Sünnet, 5; Tirmizî, İlm, 10.

kıyâmet günü onlara yaptıklarını haber verecektir. Çünkü Allah her şeyi bilir. Gizli konuşmaktan menolunan o kimseleri görmedin mi? Yine kendilerine yasaklanan şeye dönüyorlar ve günah işlemek, düşmanlık etmek ve Peygamber'e karşı gelmek için fısıldaşıyorlar. Sana geldiklerinde de seni Allâh'ın selamlamadığı bir şekilde selamlıyorlar. Üstelik birbirlerine: "Bu söylediğimiz şey yüzünden Allâh'ın bizi cezâlandırması gerekmez mi?" diyorlar. Cehennem onlara yeter! Onlar, oraya gireceklerdir. Ne kötü bir yerdir orası! Ey îmân edenler! Aranızda gizlice konuştuğunuzda, günah işlemek, düşmanlık etmek ve Peygamber'e karşı gelmek için fısıldaşmayın! Ama iyilik ve Allah'tan sakınma konularında konuşup görüşün. Huzûruna toplanacağınız Allah'tan korkun! Gizli konuşmalar ancak şeytandandır. O îmân edenleri bununla üzmemek ister. Ama Allâh'ın izni olmadan şeytan mü'minlere hiçbir zarar veremez. Onun için mü'minler yalnız Allâh'a güvenip dayansınlar."²⁷

Hız. Peygamber ﷺ şöyle buyurmuştur: "Size oruç, namaz ve sadakadan daha fazîletli bir şeyi haber vereyim mi?" diye sordu. Onlar da, "Evet ey Allâh'ın Rasûlü!" dediler. Buyurdu ki: "İki kişinin arasını düzeltmektir. İki kişinin arasını bozmak ise, yapılan iyilikleri yok eder."²⁸

"İnsanların arasını düzeltmek amacıyla birinden ötekine uygun sözler taşıyan kimse yalancı sayılmaz."²⁹

"İnsanoğlunun bütün sözleri aleyhinedir. Ancak iyiliği emredip kötülüklerden nehyetmesi ve bir de Allâh'ı zikretmesi onun lehinedir."³⁰

وَمَنْ يُشَاقِقِ الرَّسُولَ مِنْ بَعْدِ مَا تَبَيَّنَ لَهُ الْهُدَىٰ وَيَتَّبِعْ غَيْرَ سَبِيلِ
الْمُؤْمِنِينَ تُولِهِ مَا تَوَلَّىٰ وَنُصْلِهِ جَهَنَّمَ ۚ وَسَاءَتْ مَصِيرًا ﴿١١٥﴾

115- Kendisine doğru yol belli olduktan sonra, Peygamber'den ayrılarak, mü'minlerin tuttuğu yoldan başkasına gidenleri Biz, bu kötü tercihiyle baş başa bırakırız. Onları cehenneme atarız. Cehennem ne kötü uğraktır.

27. Macâdele, 58/7-10.

28. Ebû Dâvûd, Edeb, 50; Ahmed b. Hanbel, VI, 444.

29. Buhârî, Sulh, 2; Müslim, Birr, 101.

30. Tirmizî, Zühd, 62; İbn Mâce, Fiten, 12.

115. âyet, mü'minlerin üzerinde görüş birliği ettiği bir konuya uyma-
nın gerekli olduğunu bildirmektedir. İslâm âlim ve müçtehitlerinin bir mese-
le üzerinde birleşmesine "icmâ" denir. Fıkıh usûlü ilminde, bu âyet icmâin
delili sayılmıştır.

İSLÂM'DA İCMÂ

Sözlük anlamı; ittifak etmek, görüş birliğine varmak, azmetmek, kas-
tirmek demektir. Fıkıh usûlü terimi olarak; Hz. Peygamber'den sonraki
bir çağda amele ilişkin bir meselenin şer'î hükmü üzerinde İslâm müçte-
hitlerinin görüş birliğini ifâde eder. İslâmî hükümlerin dayandığı dört ana
delil vardır: Kitap, sünnet, icmâ ve kıyas. Ancak icmâ yapacak müçtehit-
lerin kimler olacağı konusunda ve icmâ'nın oluş şekli üzerinde farklı yak-
laşımlar vardır.

İcmâin delilleri: Yukarıdaki 115. âyette; mü'minlerin yolundan başka-
sına uyanlar peygamberden ayrılmış, onların görüşlerinin aksini öne sür-
müş olur. Mü'minlerin yolundan kastedilen de, üzerinde görüş birliği ettik-
leri konulardır. Ümmetin bütün olarak haram saydığı bir şeye helâl demek
bu niteliktedir.³¹

İnsanlar hak yoldan ayrılınca, Allah onların kalplerini de haktan ve doğ-
rudan ayırır. Buna kendileri sebep olmuş olurlar. Âyetlerde şöyle buyrulur:
**"Hani bir zamanlar Mûsâ kavmine, "Ey kavmim! Benim size Allah
tarafından gönderilmiş peygamber olduğumu bile bile niçin bana
eziyet ediyorsunuz?" demişti. Onlar, doğru yoldan sapınca, Allah
da onların kalplerini haktan ayırdı. Çünkü Allah yoldan çıkan bir
toplumu doğru yola iletmez."**³²

**"Sen bu sözü (Kur'ân'ı) yalan sayanı bana bırak! Biz onları bil-
medikleri bir yönden yavaş yavaş azâba yaklaşıtıyoruz."**³³

İcmâin hadisten delilleri: "Ümmetim hatâ veya dalâlet üzerinde bir-
leşmez."³⁴ "Müslümanların güzel gördüğü şey, Allah katında da güzel-
dir."³⁵

31. Bk. Şâfiî, Risâle, s. 472; Gazâlî, Mustasfâ, I, 175. Diğer deliller için, bk. Bakara, 2/143; Âl-i İmrân, 3/110.

32. Saf, 61/5.

33. Kalem, 68/44.

34. İbn Mâce, Fiten, 8.

35. Ahmed bin Hanbel, I, 379.

İcmâın Şartları

a) İcmâa katılanların müçtehit olması gerekir. İster olumlu, ister olumsuz olsun, avâmın ve içtihat derecesine ulaşmamış olanların oyları icmâi etkilemez. Çünkü onlar şer'î hükümlerin kaynakları üzerinde fikir yürütme ehliyetine sahip değildirler. Buna göre herhangi bir devirde müçtehit bulunmasa, icmâ gerçekleşmeyeceği gibi, sayıları kaç olursa olsun bir grup müçtehidin varlığı hâlinde, onların görüş birliği ile icmâ oluşur.

Müçtehitlerin sayısı konusunda bâzı usûlcüler tevâtür şartını öne sürmüşse de, bâzı üç şartı ile yetinmiş, iki müçtehit üzerinde ise görüş ayrılığı olmuştur. Bir devirde tek müçtehit olsa, onun görüşü ile icmâ oluşmaz.

b) İcmâ konusu üzerinde görüş birliğinin oluşması gerekir. Çoğunluk müçtehitler bir görüş üzerinde ittifak etse, usûlcülerin çoğunluğuna göre icmâ oluşmaz. Çünkü doğrunun muhâlif olan azınlık tarafında olması muhtemeldir. Bâzı usûlcüler icmâ için çoğunluğun görüşünü yeterli görür. Bâzıları bunu icmâ olarak nitelememekle birlikte bunu bir hüccet (dinde delil) sayarlar.³⁶

c) Müçtehidin İslâm ümmetinden olması gerekir. Önceki peygamberler dönemindeki bir görüş birliği icmâ sayılmadığı gibi, başka din mensuplarından, müsteşriklerden içtihat derecesinde bilgi sahibi de olsalar, onların ittifakı icmâ sayılamaz. Çünkü hadislerde şöyle buyurulmuştur: *“Benim ümmetim hatâ veya sapıklık üzerinde birleşmez.”*³⁷ *“Allah’tan, benim ümmetimin sapıklık üzerinde birleşmemesi dileğinde bulundum, bana dileğ verdi.”*³⁸ *“Müslümanın iyi gördüğü şey Allah katında da iyidir.”*³⁹

d) İcmâ, Hz. Peygamber’in vefâtından sonra meydana gelmelidir. Çünkü Allâh’ın Rasûlü sahâbenin oybirliği ile kabul ettikleri bir konuda onlara muvafakat etmişse, bu konu icmâ ile değil sünnetle sâbit sayılır. Onların görüş birliği ettiği bir konuda, aykırı görüş belirtmişse o hüküm şer'î bir hüküm olarak nitelenemez.

e) İcmâ farz, vâcip, haram, sıhhat, fesad gibi şer'î hükme dâir olmalıdır. Buna göre mesela; dil kuralları veya aklî hükümler üzerinde varılacak görüş birliği icmâ sayılmaz.

36. Âmidî, İhkâm, I, 140.

37. Farklı rivâyetler için bk. İbn Mâce, Fiten, 8.

38. Ebû Dâvûd, Fiten, 1, H No: 4252, 4253.

39. Ahmed bin Hanbel, I, 397.

İcmâın Çeşitleri

a) Sarih icmâ: Bir dönemde yaşayan bütün müçtehitlerin, icmâ konusu mesele ile ilgili görüşünü tek tek açıkça ortaya koyması ile oluşan icmâ olup en güçlü olan bu çeşittir. Bu tür icmâ iki şekilde meydana gelebilir. İctihad ehliyetine sahip olanlar bir yerde toplanır, mesele kendilerine bildirilir, müzâkereler sonunda görüş birliğine varırlarsa sarih icmâ oluşur. Ya da herhangi bir devirde ortaya çıkan yeni hukûkî meselede bir müçtehit görüşünü belirtir, o devirde yaşayan bütün müçtehitler aynı yönde görüş birliğini açıklarlarsa, sarih icmâ tamamlanmış olur. İster sahâbe, ister sonraki yüzyıllarda olsun, böyle bir icmâ ümmet için bağlayıcı olur.

b) Sükûtî icmâ: Bir veya birden çok müçtehit icmâlık konuda görüş bildirir, o asırda yaşayan diğer müçtehitler, belli süre geçtiği hâlde susarlarsa, susma yolu ile icmâ oluşur. Ancak müçtehitlerin meseleden haberdar olması, konuyu inceleme ve görüş bildirmesi için mâkul bir sürenin geçmesi gerekir. İmam Şâfiî, susmanın başka sebepleri olabileceğini dikkate alarak bu çeşit icmâ'ı delil saymaz.

c) İcmâ konusu meselenin, içtihadı açık olan, hakkında zannî delil bulunan bir mesele olması gerekir. Hakkında kesin delil bulunan bir meselede bâzı âlimlerin delile aykırı görüş belirtip, diğer müçtehitlerin bu görüş hakkında susması kabul ettikleri anlamına gelmez. Bu susma, o görüş sahibini önemsememe ve onun görüşünü kabul etmeme anlamına gelir.⁴⁰

İcmâın Delil Sayılması

Cumhura göre sarih icmâ kesin delil teşkil eder. Ona uymak vâcip, aykırı davranmak haram olur. Artık o mesele içtihat ve ihtilaf konusu olmaktan çıkar. Çoğunluk Hanefiler ve Ahmed bin Hanbel bu görüştedir.

Mâlikîlere ve İmam Şâfiî'nin son görüşüne göre, sükûtî icmâ delil sayılmaz. Çünkü sükût eden âlimlerin bu sükûtu kabul anlamına gelebileceği gibi, başka bir sebebe de dayanabilir. Meseleden haberdar olmama, o meselede içtihadî bir karara varamama, görüşünü açıklamaktan korkma, çekinme bunlar arasında sayılabilir. Kısaca bu konudaki sükût, ikrar ve kabul anlamına gelmez. Diğer yandan Hanefîlerden Kerhî ile Şâfiîlerden Âmidî sükûtî icmâ'ı zannî delil sayarlar.

40. Zekiyüddin Şaban, İslâm Hukuk İlminin Esasları, Terc. İbrâhim Kâfi Dönmez, TDV. Yayını, Ankara 1990, s. 90 vd.

Sahâbe ve gerçek müçtehitler ne kadar sıkıntılara da maruz kalsalar gerçeği söylemekten çekinmezlerdi. Hz. Ömer'in, Halîfe Ebûbekir 'ın zekât vermeyenlere karşı savaşa karar vermesine karşı çıkması, ancak sonradan iknâ olması; Mısır ve Suriye toprakları fethedilince, Halîfe Ömer'in, bu toprakları ganîmet olarak dağıtmak yerine, "fey' arâzîsi" sayarak intifa hakkıyla eski sahiplerinde bırakmak istemesi, bâzı sahâbenin karşı çıkması üzeri ne, kurulan bilirkişi heyetinin konuyu Kitap ve Sünnet açısından inceleyerek günlerce tartışması sonunda Hz. Ömer'in görüşüne katılması önemli örnekler olarak tarihe geçmiştir.

Daha sonra Osmanlı "Arâzî-i Emiriyye" toprak rejiminde, Anadolu ve Rumeli topraklarının kuru mülkiyeti (rakabe) devletin, ekip biçme hakkı (intifa) köylülerin olmak üzere yüzyıllarca uygulama alanı bulan sistemin temeli o zaman atılmıştır. Ebussuud Efendi'nin devletle toprağı ekip biçen tassarruf sahipleri arasındaki hukûkî ilişkiyi "kira akdi" olarak değerlendirmesi ve tarımla uğraşanların ödediğı öşrû "kira parası" olarak nitelemesi, devletin çıkardığı Arâzî Kânunnâmeleri ile bunu mîrâsa yansıtmaları gibi uygulamalar, temeldeki bu sahâbe uygulamasına dayandırılmıştır.

Bir asırda yaşayan müçtehitler, ortak bir noktada görüş birliğı etmiş, ayrıntıda ihtilafa düşmüş olabilir. Örn. Sahâbe, ölenin erkek kardeşleriyle birlikte bulunan dedesinin, mîrasçı olacağına ittifak etmişken, kimisi, bu durumda dedenin üçte birden az olmamak üzere mîrasçı olacağını, kimisi de dede varken kardeşlerin hiç mîrâsa giremeyeceğı görüşünü benimsemiştir. Hanefîler bu sonuncu görüşü esas almıştır.

Sahâbe, karşılaştığı yeni meseleler üzerinde içtihat yapardı. Hz. Ebûbekir ve Ömer özellikle kamu hukûku alanında istişâreye başvurur ve şûrâ içtihadı yaptırırdı. İşte sahâbenin karşı çıkmadığı, görüş birliğı ettiği, bu çeşit hükümlere "icmâ" adı verildi. Nine'nin 1/6 mîras payı, baba bir erkek ve kız kardeşlerin, öz kardeşler bulunmadığı zaman mîrâsta, onların yerine geçeceği gibi birçok konuda sahâbe içtihat etmiş ve karşı çıkan olmayınca, bu konularda icmâ'lar oluşmuştur. Müçtehit imamlar döneminde de, bu ittifaklı görüşlerin dışına çıkmama konusunda özen gösterilmiştir.

İcmâ Hükümünün Dayanağı

a) Kitap olabilir: **"Anneleriniz (ile evlenmek) size haram kılındı."**⁴¹ âyetinin kapsamına ninelerin de girdiğı icmâ ile sâbittir.

b) Sünnet olabilir: İcmâ ile sâbit olan “kabzdan önce satış yasağı”, şu hadîse dayanır: “*Kim bir gıda maddesi satın alırsa, teslim almadan önce onu satmasın.*”⁴² Kur’ân’da Nisâ 4/11. âyette, anne için mûrisin çocuğu varsa 1/6, çocuk yoksa 1/3 oranında mîras hakkı tanınmış, annenin anne veya babanın annesi dediğimiz “nine”den söz edilmemiştir. Hz. Ebûbekir Halîfe iken bu durumdaki bir ninenin mîras talep etmesi üzerine, Ebûbekir konuyu namaz sonrası cemaate arz etmiş, Muğîre bin Şu‘be ile Muhammed bin Mesleme’nin, Allah Rasûlü’nün bu durumdaki nineye 1/6 verdiği tanıklık etmesi üzerine uygulama o şekilde yapılmış ve farklı görüş nakledilmediği için konu üzerinde icmâ oluşmuştur.⁴³ Buna göre nine bir tane olsun, aynı hizada birden çok olsun 1/6 alır. Annenin annesi ve babanın annesi birlikte torununun mîrasçısı olsa bu 1/6’yı eşit paylaşırlar. Ancak mîras bırakanın annesi sağ olunca hiçbir nine mîrasçı olamaz. Diğer yandan baba ve dededen nineler baba ve dede sağ ise düşerler, yine batın bakımından yakın nine uzakta olanı düşürür.

c) Çoğunluğa göre icmâ, kıyas deliline de dayanabilir: Hz. Ebûbekir’in halîfe seçilmesinin “mescid imamlığına” kıyas edilmesi ile Hz. Ali’nin içki cezâsının miktârını, “kazf”e kıyas yapması buna örnek verilebilir. Çünkü kazf zinâ iftirası atmak anlamına gelir. İçki içip sarhoş olan kimse de böyle bir iftirayı rahatlıkla atabilir. Hz. Ali aradaki bu benzerlik sebebiyle, “**Namuslu kadınlara zinâ isnâdında bulunup bunu dört şâhitle ispat edemeyen kimseye yüz değnek vurun.**”⁴⁴ âyetine kıyasla bu sonuca ulaşmıştır.

d) İcmâ, masâlih-i mürsele deliline de dayanabilir. Kur’ân’ın mushaf hâline getirilmesi, Suriye ve Irak topraklarının “fey’ arâzisi” sayılması, cuma günü dış ezan okunması buna örnek verilebilir.

e) Maslahat deliline de dayanabilir: Hz. Peygamber döneminde piyasa fiyatlarına “narh” konulmamışken, tabiiler döneminde Saîd bin el-Müseyyeb, Rabîa bin Abdurrahman ve Yahyâ bin Saîd el-Ensârî’nin narha fetvâ vermesi, toplum maslahatına dayandırılmıştır.

Aşağıda narhla ilgili bir araştırmamızı veriyoruz:

NARH UYGULAMASI

Narhı şu şekilde târif edebiliriz: İslâm Devlet başkanının veya yetki verdiği memurların yahut da halkın işlerini üzerlerine alan kimselerin esnaf ve

42. Buhârî, Buyû’, 54, 51, 55.

43. Bk. İbn Mâce, Ferâiz, 4.

44. Nûr, 24/4.

tüccara mallarını belli bir fiyata satmalarını emretmesi, bu fiyattan aşağı ve ya yukarı bir fiyata satış yapmayı yasaklamasıdır.⁴⁵

Hz. Peygamber ve dört halife döneminde genel olarak narh uygulaması olmamış ve serbest rekâbet sonucu oluşan piyasa fiyatları esas alınmıştır. Medîne'de fiyatlar yükselince ashâb-ı kirâm Hz. Peygamber'den narh koymasını istemişler, Allâh'ın elçisi bu isteklere şu cevabı vermiştir: *"Ben bu konuda Allâh'a duâ ederim.", "Gerçekte fiyatları ucuzlatan ve pahalandıran Allah'tır."*⁴⁶ *"Şüphesiz, fiyat tâyin eden, darlık ve bolluk veren, rızkı veren Allah'tır. Ben, sizden birinizin mal ve can konusunda bir haksızlıktan dolayı, hakkını benden ister olduğu hâlde Rabbime kavuşmak istemem."*⁴⁷

Diğer yandan, Hâtıb b. Ebî Beltea'nın kuru üzüm fiyatlarını çok düşürmesi üzerine Halife Ömer'in fiyatlara müdâhale ettiği, ancak daha sonra şu sözleriyle onu serbest bıraktığı görülür: *"Sana söylediklerim ne emirdir, ne de hüküm. Bu belde halkının hayrı için arzu ettiğim bir şeydir. Nasıl ve nerede istersen satabilirsin."*⁴⁸

Ancak ashâb-ı kirâmdan sonraki dönemde ahlâkın bozulması, fiyatların suni olarak yükselmeye başlaması ve halkın bundan zarar görmesi üzerine tâbiilerden üç fakih maslahat deliline dayanarak ilk olarak narh koymayı câiz gördüler. Bunlar: Saîd b. el-Müseyyeb (ö. 94/712), Râbia b. Abdirrahman (ö. 136/753) ve Yahyâ b. Saîd el-Ensârî'dir (ö. 143/760).

Buna göre, İslâm'da serbest rekâbet ilkesine dayanan bir piyasa anlayışı esas olmakla birlikte, toplumun bu serbestliği kötüye kullanması durumunda devletin fiyatlara müdâhale edebileceği ilkesi benimsenmiştir.

Osmanlı Devleti'nde özellikle 15. yüzyıldan itibaren para vakıfları piyasa üzerinde olumlu etki yapmıştır. Bu dönemde İstanbul gibi büyük kentlerde narh cetvelleri yayınlanmış,⁴⁹ iğneden ipliğe toptancı ve perakendeci fiyatları tespit edilmiştir. Son yüzyıla kadar tedavülde altın veya gümüş paranın kullanılması, enflasyonun çok düşük seyretmesine neden olmuştur.⁵⁰

45. Şevkânî, Neylül'Evtâr, Mısır 1357, V, 219.

46. Şevkânî, age, V, 219.

47. Ebû Dâvûd, Buyû', 49; Tirmizî, Buyû', 73; İbn Mâce, Ticârât, 27; Ahmed bin Hanbel, II, 327.

48. Şâfiî, Ümm, II, 209; İbn Kudâme, Muğni, IV, 240.

49. Yücel, Yaşar, 1640 Tarihli Es'âr Defteri, DTC Fakültesi Basımevi, Ankara 1982; Kütükoğlu, Mübahat, 1640 Tarihli Narh Defteri, Enderun Kitabevi, İstanbul 1983.

50. Tabakoğlu, Ahmet, "İslâm Dünyasında Para ve Bankacılık Tecrübesi", Türkiye'de Özel finans Kurumları, Teori ve Uygulama, Albaraka Türk Yayını-17, İst. 2000, s. 153.

Paradaki değer kaybı günümüze oranla asırlara göre hesaplandığında çok düşüktür. Mesela ilk Osmanlı akçesinin basıldığı 1326 M yılından 1740 yılına kadar 414 yıllık süre içinde değer kayıp oranı %84.3 idi. Buna göre yıllık ortalama değer kaybı %0.24'te kalmıştır.⁵¹

Sonuç olarak, satıcıyı fiyat belirlemede tamamen serbest bırakıp, onu devlet kontrolünün dışında tutmak, toplumun zulüm ve haksızlığa uğramasına yol açabilir. Çünkü gerek Rasûlullah ﷺ ve gerekse dört halife döneminde İslâm'ın ticarete ilişkin ahlâk kurallarına uyulduğu için, devlet müdâhalesine gerek duyulmamış ve herkes meşrû haklarına râzı olmuştur. Fakat giderek, insanlar fiyat tespitindeki esnekliği kötüye kullanmaya başlamıştır. Bu arada kıtlıklar ve savaşların getirdiği sıkıntılar da fiyatların sunî olarak yükselmesine yol açmıştır. Kimi zaman da hiçbir ekonomik neden yokken, aynı çeşit malı üreten veya satanların gizlice anlaşması sonucu fiyatlar normalin üstünde yükselmiştir.

Buna göre, İslâm'da serbest rekâbete açık bir piyasa anlayışı esas alınmakla birlikte, toplumun bu serbestliği kötüye kullanması durumunda, özellikle zarurî maddelerin fiyatlarına narh uygulamasına da bir engel yoktur.

51. Tabakoğlu, Ahmet, "Osmanlı İktisat Tarihinde Enflasyon Meselesi (1300-1750)", 1985a, s. 240. MÜİF, D, II, s. 2 İstanbul. Bir başka hesâba göre 1326-1755 arasında 429 yılda akçenin değer kaybı %913, yıllık ortalama değer kaybı yine %0.2'dir.

﴿ BÂB 18 ﴾

ALLÂH'A ŞİRK KOŞMAK, ŞEYTANIN HİLELERİ VE LÂNETLENMESİ, İYİ İŞ YAPAN ERKEK VEYA KADIN

إِنَّ اللَّهَ لَا يَغْفِرُ أَنْ يُشْرَكَ بِهِ وَيَغْفِرُ مَا دُونَ ذَلِكَ لِمَنْ يَشَاءُ ۚ وَمَنْ يُشْرِكْ بِاللَّهِ فَقَدْ ضَلَّ ضَلَالًا بَعِيدًا ﴿١١٦﴾ إِنْ يَدْعُونَ مِنْ دُونِهِ إِلَّا إِنَاثًا ۚ وَإِنْ يَدْعُونَ إِلَّا شَيْطَانًا مَرِيدًا ۚ ﴿١١٧﴾ لَعَنَهُ اللَّهُ ۚ وَقَالَ لَا تَخِذَنَّ مِنْ عِبَادِكَ نَصِيبًا مَفْرُوضًا ۚ ﴿١١٨﴾ وَلَا ضِلَّتْهُمْ وَلَا أُضِلَّتْهُمْ وَلَا مَيَّنَّيْتَهُمْ وَلَا مَرَّنَهُمْ فَلْيَتَّكِنْ أَذَانَ الْأَنْعَامِ وَلَا مَرَّنَهُمْ فَلْيَغْيِرْ خَلْقَ اللَّهِ ۚ وَمَنْ يَتَّخِذِ الشَّيْطَانَ وَلِيًّا مِنْ دُونِ اللَّهِ فَقَدْ خَسِرَ خُسْرَانًا مُبِينًا ۚ ﴿١١٩﴾ يَعِدُهُمْ وَيُمَنِّيهِمْ ۚ وَمَا يَعِدُهُمُ الشَّيْطَانُ إِلَّا غُرُورًا ۚ ﴿١٢٠﴾ أُولَئِكَ مَأْوَاهُمْ جَهَنَّمُ وَلَا يَجِدُونَ عَنْهَا مَحِيصًا ۚ ﴿١٢١﴾ وَالَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ سَنُدْخِلُهُمْ جَنَّاتٍ تَجْرَى مِنْ تَحْتِهَا الْأَنْهَارُ خَالِدِينَ فِيهَا أَبَدًا ۚ وَعْدَ اللَّهِ حَقًّا ۚ وَمَنْ أَصْدَقُ مِنَ اللَّهِ قِيلًا ۚ ﴿١٢٢﴾ لَيْسَ بِأَمَانِيكُمْ وَلَا أَمَانِي أَهْلِ الْكِتَابِ ۚ مَنْ يَعْمَلْ سُوءًا يُجْزَ بِهِ ۚ وَلَا يَجِدْ لَهُ مِنْ دُونِ اللَّهِ وَلِيًّا وَلَا نَصِيرًا ۚ ﴿١٢٣﴾ وَمَنْ يَعْمَلْ مِنَ الصَّالِحَاتِ مِنْ ذَكَرٍ أَوْ أُنْثَىٰ وَهُوَ مُؤْمِنٌ فَأُولَئِكَ يَدْخُلُونَ الْجَنَّةَ وَلَا يُظْلَمُونَ نَقِيرًا ۚ ﴿١٢٤﴾ وَمَنْ أَحْسَنُ دِينًا مِمَّنْ أَسْلَمَ وَجْهَهُ لِلَّهِ وَهُوَ مُحْسِنٌ وَاتَّبَعَ مِلَّةَ إِبْرَاهِيمَ حَنِيفًا ۚ وَاتَّخَذَ اللَّهُ إِبْرَاهِيمَ خَلِيلًا ۚ ﴿١٢٥﴾ وَلِلَّهِ مَا فِي السَّمَوَاتِ وَمَا فِي الْأَرْضِ ۚ وَكَانَ اللَّهُ بِكُلِّ شَيْءٍ مُحِيطًا ۚ ﴿١٢٦﴾

- 116-** Şüphesiz ki Allah kendisine ortak koşulmasını bağışlamaz. Ama dilediği kimselerin bunun dışındaki günahlarını bağışlar. Kim Allâh'a ortak koşarsa, derin bir sapıklığa düşmüş olur.
- 117-** Müşrikler Allâh'ı bırakıp, birtakım (Lât, Uzza, Menat gibi) dişi putlara tapıyorlar. Ancak onlar gerçekte azgın şeytandan başkasına tapmıyorlar!
- 118-** Allah şeytanı lânetlemiş, o da şöyle demişti: "Andolsun ki, ben, kullarından belli bir pay alacağım."
- 119-** "Onları mutlaka saptıracağım, boş kuruntulara boğacağım, onlara hayvanların kulaklarını yarmalarını ve Allâh'ın yaratma düzenini değiştirmelerini emredeceğim!" Allâh'ı bırakıp da şeytanı dost edinen kimse, elbette apaçık bir ziyâna düşmüş olur.
- 120-** Böylece şeytan, onlara vaatlerde bulunur, onlara umutlar verir. Oysa şeytanın onlara olan vaatleri, aldatmacadan başka bir şey değildir.
- 121-** İşte onların varacakları yer cehennemdir. Oradan kaçacak bir yer de bulamazlar.
- 122-** Îmân edip sâlih ameller işleyenlere gelince, onları içinde ebedî kalmak üzere, içinden ırmaklar akan cennetlere koyarız. Bu, Allâh'ın verdiği gerçek bir sözdür. Allah'tan daha doğru sözlü kim olabilir?
- 123-** Allâh'ın vaad ettiği bu mükâfat ne sizin kuruntunuza, ne de kitap ehlinin kuruntusuna göre olur. Kim kötü bir iş yaparsa onun cezâsını görür ve kendisi için Allah'tan başka ne bir dost ne de bir yardımcı bulur.
- 124-** Erkek olsun, kadın olsun her kim mü'min olarak iyi işler yaparsa, işte onlar cennete girerler ve en küçük bir haksızlığa uğratılmazlar.
- 125-** İşini güzel yaparak, kendini Allâh'a teslim eden ve İbrahim'in, Allâh'ı bir tanıyan dînine uyan kimseden, dince daha güzel kim olabilir? Allah İbrahim'i dost edinmiştir.

126- Göklerde ve yerde ne varsa hepsi Allâh'ındır. Allah her şeyi (ilmiyle) kuşatmıştır.

116. âyette Allah Teâlâ, kendisine ortak koşma dışında dilediği kimse-lerin günahlarını bağışlayacağını bildirmektedir. Allâh'a ortak koşmak, affedilmeyecek büyük günahlardandır. Böyle bir kişinin, inancındaki bozukluğu düzelterek, tek Allah inancına sahip olduktan sonra tevbe etmesi gerekir.

Kur'ân'da şirki yasaklayan çeşitli âyetler vardır: **“Şüphesiz ki Allah kendine ortak koşulmasını bağışlamaz; bundan başkasını ise, dilediği kimseler için bağışlar. Kim Allâh'a ortak koşarsa, gerçekten o, büyük bir günah ile iftira etmiş olur.”**⁵²

“Şüphesiz, sana da senden öncekilere de şöyle vahy olundu: Andolsun ki, eğer Allâh'a ortak koşarsan, amelin mutlaka boşa gi-der ve mutlaka ziyâna uğrayanlardan olursun!”⁵³

Ancak âyetlerde şirkten vazgeçip tövbe edenlerin ve sâlih amel işleyen-lerin geçmiş günahlarının iyiliğe çevrileceği,⁵⁴ küfürlerinden vazgeçtiklerin-de geçmiş günahlarının bağışlanacağı, müşrik olarak öldükleri takdirde ise kendilerine cennetin haram kılınacağı ve barınaklarının cehennem olaca-ğı da açıkça bildirilmiştir.⁵⁵

Diğer yandan tevbe kapısı ölünceye kadar açıktır. İlgili âyetlerde şöy-le buyrulur: **“Eğer siz, yasaklandığınız büyük günahları işlemekten sakınırsanız, Biz sizin diğer kötülüklerinizi örter ve sizi şerefli bir yere koyarız.”**⁵⁶

“Ey kendileri aleyhine sınırı aşan kullarım! Allâh'ın rahmetin-den ümidinizi kesmeyin; çünkü Allah, bütün günahları bağışlar. O, gerçekten çok bağışlayan, çok merhametli olandır.”⁵⁷

Hadislerde şöyle buyrulur: “Allah Teâlâ her günahı bağışlayabilir. Yalnız müşrik (bâzı rivâyetlerde kâfir) olarak öleni, bir de bir mü'mini kasten öldüren mü'mini bağışlamaz.”⁵⁸

52. Nisâ, 4/48.
 53. Zümer, 39/65.
 54. Enfâl, 8/38.
 55. Bk. Mâide, 5/72; A'râf, 7/50; Hac, 22/31; Lokmân, 31/13; En'âm, 6/82.
 56. Nisâ, 4/31.
 57. Zümer, 39/53.
 58. Ebû Dâvûd, Fiten, 6; Nesâî, Tahrîm, 1; Ahmed b. Hanbel, IV, 99.

“Allâh’a hiçbir şeyi ortak koşmaksızın ölen kimse cennete girer. Allâh’a ortak koşarak ölen kimseye ise cehennem gerekli olur.”⁵⁹

“Allah’tan başka ilâh yoktur diyerek îmân eden ve bu îmân üzere ölen kimse, zinâ etmiş, hırsızlık yapmış olsa da cennete girecektir.”⁶⁰

إِنْ يَدْعُونَ مِنْ دُونِهِ إِلَّا إِنَاثًا وَإِنْ يَدْعُونَ إِلَّا شَيْطَانًا مَرِيدًا ﴿١١٧﴾

117- Müşrikler Allâh’ı bırakıp, birtakım (Lât, Uzza, Menat gibi) dişi putlara tapıyorlar. Ancak onlar gerçekte azgın şeytandan başkasına tapmıyorlar!

117. âyette, “înâs” kelimesi, ünsâ’nın çoğulu olup, kadınlar, dişiler ve cansız eşya anlamlarına gelir. İnâs’a cansız eşya anlamı verilirse, âyetin anlamı; “Müşrikler cansız putlara tapıyorlardı.” olur. Putlar her zaman cansız olmadığı için, bu kelimenin “kadınlar” anlamı daha uygun düşmektedir. Çünkü çeşitli âyetlerde, müşriklerin, putları dişi saydıkları ve bu yüzden onlara dişi isimler koydukları bildirilir. Onlara göre melekler de dişi idi.

Câhiliye dönemi Arapları, putlarına Lât, Uzza, Menât gibi dişi isimleri veriyorlardı. Müşriklerin bir kısmı meleklerle tapıyor ve onların Allâh’ın kızları olduğunu iddiâ ediyorlardı. Çeşitli âyetlerde onların bu yanlış inançları şöyle belirtilir:

“Siz de gördünüz değil mi o Lat ve Uzza’yı? Ve üçüncüsü olarak da öteki put Menat’ı? Demek ki, erkek olan size, dişi olan Allâh’a, öyle mi? Öyleyse bu, haksız bir paylaşım!”⁶¹

“Onlar Rahmân olan Allâh’ın kulları olan melekleri de dişi saydılar. Yoksa onların yaratılışlarında hazır mı bulundular? Onların bu şahitlikleri yazılacak ve bundan sorguya çekileceklerdir. Onlar, “Eğer Rahmân olan Allah dileseydi, biz o meleklerle tapmazdık.” dediler. Onların bu konuda hiçbir bilgileri yoktur. Onlar sadece yalan söylüyorlar!”⁶²

59. Müslim, İman, 150-153; Buhârî, İlm, 49, Cenâiz, 1; Tirmizî, İman, 18; İbn Mâce, Diyât, 1.

60. Ahmed b. Hanbel, Müsned, V, 166.

61. Necm, 53/19-22.

62. Zuhruf, 43/19-20.

لَعَنَهُ اللَّهُ ۖ وَقَالَ لَا تَخِذَنَّ مِنْ عِبَادِكَ نَصِيًّا مَفْرُوضًا ﴿١١٨﴾
وَلَا ضَلَّاهُمْ وَلَا مَنِّينَهُمْ وَلَا مَرْنَهُمْ فَلْيُبَيِّكُنَّ أَذَانَ الْأَنْعَامِ وَلَا مَرْنَهُمْ
فَلْيَغَيِّرَنَّ خَلْقَ اللَّهِ ۖ وَمَنْ يَتَّخِذِ الشَّيْطَانَ وَلِيًّا مِنْ دُونِ اللَّهِ فَقَدْ خَسِرَ
خُسْرَانًا مُبِينًا ﴿١١٩﴾

118- Allah şeytanı lânetlemiş, o da şöyle demişti: “Andolsun ki, ben, kullarından belli bir pay alacağım.”

119- “Onları mutlaka saptıracağım, boş kuruntulara boğacağım, onlara hayvanların kulaklarını yarmalarını ve Allâh’ın yaratma düzenini değiştirmelerini emredeceğim!” Allâh’ı bırakıp da şeytanı dost edinen kimse, elbette apaçık bir ziyâna düşmüş olur.

118-119. âyetlerde, şeytanın insanı saptırma görevi, onları oyalaması, Allâh’ın yaratışında değişiklik yapma istekleri açıklanmış ve bunlardan sakınılması istenmiştir. Şeytanın saptırma görevini üstlenmesi âyetlerde şöyle açıklanır:

“İblis dedi: “Ey Rabbim! Beni azdırmana karşılık, ben de yeryüzünde onlara günahları süsleyeceğim ve onların hepsini mutlaka azdıracacağım! Ancak içlerinden ihlâslı kulların müstesnâdır.”⁶³

“İblis dedi: Senin mutlak gücüne andolsun ki, onların hepsini azdıracacağım! Ancak senin ihlâsa erdirilmiş kulların bunun dışındadır.”⁶⁴

119. âyete göre insan, hayvan ve bitki örtüsünün doğal yapısını değiştirmemek, ekolojik ve biyolojik dengeyi bozmamak gerekir. Başka bir âyetle şöyle buyrulur: **“O hâlde yüzünü bir hanîf olarak dine, Allâh’ın, insanları kendisine göre yarattığı temiz fıtrata çevir. Allâh’ın yaratışında hiçbir değişme olmaz. İşte dosdoğru din budur. Ama insanların çoğu bilmezler.”**⁶⁵

Hadiste şöyle buyrulur: **“Her çocuk, İslâm fıtratı üzere doğar, sonra ana-babası onu Yahudi, Hristiyan veya Mecûsî yapar. Nitekim hayvan da bütün organları tam olarak doğar, onda bir eksiklik görür müsünüz?”**⁶⁶

63. Hicr, 15/39, 40.

64. Sâd, 38/82, 83. Bk. Sebe’, 34/20-21.

65. Rûm, 30/30.

66. Buhârî, Cenâiz, 79, 92, 93; Müslim, Kader, 22.

Başka bir hadiste Allâh'ın Rasûlü şöyle buyurmuştur: "Allah buyurdu ki: Ben kullarımı bütün bâtil inançlardan uzak, tevhid inancına meyilli olarak yarattım. Ama şeytan gelip onları hak dinlerinden uzaklaştırdı. Benim kendilerine helâl kıldığım şeyleri haram kıldı."⁶⁷ Bir kadın Allâh'ın Rasûlü'ne kızının saçlarının döküldüğünü takma saç yaptırayım mı? diye sordu. Bunun üzerine Hz. Peygamber: "Takma saç takana da taktırana da Allah lânet etmiştir." buyurdu.⁶⁸ Burada görüntüsü bozuk olan saçları çekici hâle getirip, evleneceği erkeği yanıltma söz konusu olabileceği için bu durum Allâh'ın Rasûlü tarafından çirkin görülmüştür.

Abdullah bin Mes'ud şöyle demiştir: "Güzel görünmek için dövme yapan ve yaptıran, gereksiz yere yüzünden kıl aldırın, güzellik için diş törpüleyen ve böylece Allâh'ın yarattığı şekli değiştirenleri Allah rahmetinden uzaklaştırın!"⁶⁹

Bunu işiten Esedoğulları'ndan Kur'ân okuyup anlayan Ümmü Yâkub adındaki bir kadın, Abdullah bin Mes'ud'a gelerek şöyle dedi: "İşittim ki sen şöyle şöyle demişsin." dedi. O da, "Ben Hz. Peygamber'in lânet ettiği kimselere niye lânet etmeyeceğim? O Allâh'ın kitabında var." diye cevap verdi. Kadın, "Ben mushafın iki kapağı arasında ne varsa okudum, ama onu görmedim." dedi. İbn-i Mes'ud da dedi ki: "Eğer okuduysan Allah Teâlâ'nın, "Peygamber size ne verdiyse onu alın, size ne yasakladıysa ondan da sakının.." buyurduğunu görmedin mi?" Kadın, "evet" dedi. İbn-i Mes'ud da, "İşte Peygamber bunlardan nehyetti." cevabını verdi." Kadın, Abdullâh'ın evine gidip eşinde bunlardan bulunup bulunmadığını araştırdı, fakat umduğunu bulamadı. Bunun üzerine İbn-i Mes'ud şöyle dedi: "Eğer, Rasûlullâh'ın yasakladığı bir şey eşimde bulunsaydı, biz onunla bir arada olamazdık."⁷⁰

Başka bir hadiste şöyle buyurulur: "Sizden biriniz rahat koltuğuna yaslanıp da benim kendisine emrettiğim veya nehyettiğim bir şey geldiği zaman, 'Biz Kur'ân'dan başka bir şey bilmeyiz, Allâh'ın kitabında ne bulursak ona uyarız,' derken işitmeyeyim."⁷¹

67. Müslim, Cennet, 63; Ahmad bin Hanbel, IV, 162.

68. Buhârî, Libâs, 83-85; Müslim, Libâs, 115-118.

69. Buhârî, Buyû, 25, 113, Tefsir, 59/4, Talâk, 51, Libâs, 82, 87, 96; Müslim, Libâs, 119, 120; Ebû Dâvûd, Tereccül, 5; Tirmizî, Libâs, 25, Edeb, 33; Nesaî, Talâk, 13, Ziyne, 23, 24, 25, 70, 72; İbn Mâce, Nikâh, 52.

70. Buhârî, Tefsir, 59/4; Müslim, Libâs, 120.

71. Ebû Dâvûd, Sünnet, 5; Tirmizî, İlim, 10; İbn Mâce, Mukaddime 2.

Diğer yandan insan veya hayvanı kısırlaştırmak, yüzün şeklini değiştirmek, dövme yapmak, dişleri inceltmek, erkeğin kadına, kadının erkeğe benzecek şekilde değişmesi doğayı değiştirmek niteliğindedir. Ancak özellikle kadınların güzelleşmesine yönelik fitrata aykırı olmayan işlemler câizdir. Hz. Âişe'den rivâyete göre, Nebî ﷺ sakalını sarıya boyar, dışarı giden erkeğin, geceleyin evine aniden dönmesini hoş görmez, kadına taranma, süslenme fırsatı verilmesini emrederdi.⁷²

يَعِدُّهُمْ وَيُمَنِّيهِمْ ۖ وَمَا يَعِدُّهُمْ الشَّيْطَانُ إِلَّا غُرُورًا ﴿١٢٠﴾ أُولَٰئِكَ
مَأْوَاهُمْ جَهَنَّمُ وَلَا يَجِدُونَ عَنْهَا مَحِيصًا ﴿١٢١﴾

120- Böylece şeytan, onlara vaatlerde bulunur, onlara umutlar verir. Oysa şeytanın onlara olan vaatleri, aldatmacadan başka bir şey değildir.

121- İşte onların varacakları yer cehennemdir. Oradan kaçacak bir yer de bulamazlar.

120-121. âyetlerde şeytanın insanları boş ümitlerle oyaladığı ve cehenneme gitmelerine sebep olduğu belirtilir. Ancak şeytanın insan üzerindeki bu etkisi zorlayıcı olmayıp sadece teşvik edici, yol gösterici ve özendirici niteliktedir. Aşağıdaki âyetlerde şeytanın bu gücüne şöyle işaret edilir:

“İnsanlar arasında yargılama işi bitirilince şeytan diyecek ki: “Allah size gerçek olanı vaad etti, ben de size vaad ettim, ama ben sözümünden caydım! Çünkü benim sizin üzerinizde zorlayıcı bir gücüm yoktu. Sadece sizi çağırdım, siz de benim çağrıma koştunuz. O hâlde beni kınamayın, kendinizi kınayın! Artık ne ben sizi kurtarabilirim, ne de siz beni kurtarabilirsiniz! Aslında ben daha işin başında, beni Allâh’a ortak koşmanıza karşı çıkmıştım.” Şüphesiz zâlimler için can yakıcı bir azap vardır.”⁷³

“Kendilerine doğru yol açıkça belli olduktan sonra, gerisin geri küfre dönenlere şeytan, kötülüklerini güzel göstermiş ve kendilerine ümit vermiştir.”⁷⁴

72. Müslim, İmâre, 180; bk. Rûm, 30/39.

73. İbrâhim, 14/22.

74. Muhammed, 47/25.

Yukarıdaki 121. âyette şeytanın bu tuzağına düşen ve tevbe etmeden de dünyadan ayrılanların kalacak yerlerinin cehennem olduğu, oradan çıkıp kaçacakları bir yerin de bulunmayacağı vurgulanmıştır.

وَالَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ سَنُدْخِلُهُمْ جَنَّاتٍ تَجْرَى مِنْ تَحْتِهَا
الْأَنْهَارُ خَالِدِينَ فِيهَا أَبَدًا وَعَدَ اللَّهُ حَقًّا وَمَنْ أَصْدَقُ مِنَ اللَّهِ قِيلًا ﴿١٢٢﴾

122- İmân edip sâlih ameller işleyenlere gelince, onları içinde ebedî kalmak üzere, içinden ırmaklar akan cennetlere koyarız. Bu, Allâh'ın verdiği gerçek bir sözdür. Allah'tan daha doğru sözlü kim olabilir?

122. âyette îmân edip sâlih amel işleyenlerin ebedî olarak kalmak üzere cennete gireceği belirtilir. Bunun, Allah Teâlâ'nın gerçek bir vaadi olduğu vurgulanır. Bu vaad çeşitli âyetlerde teyid edilmiştir:

“İmân edip iyi amel işleyenlere gelince, onları da altlarından ırmaklar akan cennetlere sokacağız; orada ebedî olarak kalacaklardır. Onlar için orada tertemiz eşler vardır. Onları koyu bir gölgeliğe koyarız.”⁷⁵

“Bu, Allâh'ın vaad ettiği gerçek bir sözdür.”⁷⁶ **“Allah kendinden başka bir ilâh bulunmayandır. O hakkında hiçbir şüphe olmayan kıyâmet gününde, elbette sizi bir araya toplayacaktır. Allah'tan daha doğru sözlü kim vardır?”**⁷⁷

Câbir bin Abdullah ؓ'ten rivâyete göre bir gün Allâh'ın Rasûlü, çok yüksek sesle ve gazaplı bir şekilde, kıyâmetin çok yaklaştığını belirterek, bir orduyu uyarır gibi şöyle buyurdu: “En doğru söz Allâh'ın kitabıdır, en iyi rehber Muhammed'in yol göstericiliğidir. İşlerin en kötüsü dîne sonradan sokulanlardır. Her bid'at dalâlettir. Ben, her bir mü'mine kendisinden daha yakınım. Kim bir mal bırakırsa, o ailesine âittir. Kim de bir borç ve muhtaç durumda bir aile bırakırsa o bana ve benim sorumluluğuma âittir.”⁷⁸

75. Nisâ, 4/57.

76. Yûnus, 10/4. Ayrıca bk. Yûnus, 10/55; Kehf, 18/21; Kasas, 28/13; Rûm, 30/60; Lokmân, 31/9, 33; Fâtır, 35/5; Mü'min, 40/55, 77; Câsiye, 45/32; Ahkâf, 46/17.

77. Nisâ, 4/87.

78. Müslim, Cuma, 43; İbn Mâce, Mukaddime, 7; Nesâî, Salâtü'l-İdeyn, 22.

لَيْسَ بِأَمَانِيكُمْ وَلَا أَمَانِي أَهْلِ الْكِتَابِ مَنْ يَعْمَلْ سُوءًا يُجْزَ بِهِ
وَلَا يَجِدْ لَهُ مِنْ دُونِ اللَّهِ وَلِيًّا وَلَا نَصِيرًا ﴿١٢٣﴾ وَمَنْ يَعْمَلْ
مِنَ الصَّالِحَاتِ مِنْ ذَكَرٍ أَوْ أَنتَىٰ وَهُوَ مُؤْمِنٌ فَأُولَٰئِكَ يَدْخُلُونَ الْجَنَّةَ
وَلَا يُظَلَّمُونَ نَقِيرًا ﴿١٢٤﴾

123- Allâh'ın vaad ettiği bu mükâfat ne sizin kuruntunuza, ne de kitap ehlinin kuruntusuna göre olur. Kim kötü bir iş yaparsa onun cezâsını görür ve kendisi için Allah'tan başka ne bir dost ne de bir yardımcı bulur.

124- Erkek olsun, kadın olsun her kim mü'min olarak iyi işler yaparsa, işte onlar cennete girerler ve en küçük bir haksızlığa uğratılmazlar.

123-124. âyetlerin nüzûl sebebini İbn-i Abbâs şöyle açıklamıştır: Müslümanlarla ehl-i kitap birbirlerine karşı övünmüşler, her biri Allah katında kendilerinin daha hayırlı olduğunu iddiâ etmiş, kitap ehli: “Bizim peygamberimiz, sizin peygamberinizden önce, kitabımız kitabınızdan öncedir ve biz İbrahim’in dîni üzereyiz.” demişler. Yahudiler: “Cennete ancak Yahudi olanlar girecek”; Hristiyanlar da: “Ancak Hristiyan olan girecek” diye iddiâ etmişler. Cennete yalnız Yahudi veya Hristiyanların gireceği,⁷⁹ ve Yahudilerin cehennemde birkaç günden fazla kalmayacakları iddiâsı da bunlar arasındadır.⁸⁰

Müslümanlar da: “Bizim peygamberimiz, sizin peygamberinizden sonradır ve peygamberlerin sonuncusudur, kitabımız da sizin kitabınızdan sonra ve onlara hâkimdir. Biz İbrahim, İsmâil ve İshak dîni üzereyiz, cennete ancak bizim dînimizde olanlar girecek” demişler. Bunun üzerine yukarıdaki 123-125 arası âyetler indi. Allâh’a teslim olup güzel ameller işledikçe, bir dîne mensup olmakla kuru kuruya öğünmenin bir yararının bulunmayacağına dikkat çekildi. “Kötülük işleyenin bunun karşılığını görmesi” çoğunluk âlimlere göre, inananı da küfür ehlini de kapsar. Küfür ehli bunu cehennemde çekerken, mü'min çeşitli sıkıntı ve belâlarla çoğu zaman dünyada çeker.⁸¹

79. Bakara, 2/111.

80. Bakara, 2/80; Âl-i İmrân, 3/24.

81. Bk. Bakara, 2/284; Şûrâ, 42/30; Kalem, 68/17-33.

124. âyetinde sâlih amel işlemede kadın erkek ayırımı yapılmaksızın, her iki cinsin cennete girebileceği ve herhangi bir haksızlığa uğratılmayacağı belirtilir. Ancak bunun için mü'min olarak bu dünyadan ayrılmak yeterlidir.

İlgili âyetlerde şöyle buyrulur: **“Erkek olsun, kadın olsun kim mü'min olarak iyi bir amel işlerse, elbette ona güzel bir hayat yaşatırız ve mükâfatlarını da elbette yapmakta olduklarının en güzeliyle veririz.”**⁸²

“Kim bir kötülük işlerse, ona ancak onun benzeri ile karşılık verilir. Erkek veya kadın, her kim de mü'min olarak iyi bir iş yaparsa, işte onlar cennete girerler ve orada kendilerine hesapsız rızık verilir.”⁸³

“Allah, îmân edip iyi işler yapanların mükâfatlarını tam olarak verecek ve onlara lûtfundan daha fazlasını da ihsan edecektir. Ancak kulluğundan yüz çeviren ve böbürlenenlere gelince onlara can yakıcı bir şekilde azap eder. Bunlar, kendilerine Allah'tan başka ne bir dost ne de bir yardımcı bulurlar.”⁸⁴

Ehl-i kitabın yukarıdaki iddiâlarına Kur'ân'da şöyle cevap verildi: **“Yahudiler ve Hristiyanlar, “Biz Allâh'ın oğulları ve sevdikleriyiz.” dediler. (Onlara) de ki: “Öyleyse, Allah, günahlarınızdan dolayı sizi niçin cezâlandırıyor?” Hayır, siz, O'nun yarattıklarından birer insansınız. Bu yüzden O, dilediğini bağışlar, dilediğini de cezâlandırır. Göklerin, yerin ve bu ikisi arasındakilerin mülkü Allâh'ındır. Son varış O'nadır!”**⁸⁵

“Onlar, “Yahudilerden ve Hristiyanlardan başkası asla cennete giremeyecek.” dediler. Bu, onların kuruntularıdır! De ki: “Eğer gerçekten doğru söylüyorsanız, delilinizi getirin!”⁸⁶

Ebû Hüreyre 'ten rivâyet edildiğine göre, yukarıdaki “kim kötü bir iş yaparsa, onun cezâsını görecektir.” âyeti nâzil olunca bu, müslümanlara pek ağır geldi, bunun üzerine Allâh'ın Rasûlü şöyle buyurdu: “Orta yolu tutunuz, amellerinizi mükemmelleştiriniz ve Allâh'a yakın olmaya çalışınız. Müslümanın her başına gelende, uğradığı belâyâ ve ayağına batan dike ne varıncaya kadar günahları için bir kefâret vardır.”⁸⁷

82. Nahl, 16/97.

83. Mü'min, 40/40.

84. Nisâ, 4/173.

85. Mâide, 5/18.

86. Bakara, 2/111.

87. Müslim, Birr, 52; Tirmizî, Tefsir, 4/24; Ahmed bin Hanbel, II, 248, VI, 218.

Yine Ebû Hüreyre'den nakledilen bir hadiste de şöyle buyurulmuştur: *“Din kolaylıktır. Dînin belirlediği emir ve yasaklarla yetinmeyip kendini daha fazlasını yapmaya zorlayan kimse dîne yenik düşer. O hâlde orta yolu tutunuz, en iyiyi yapmaya çalışınız, o zaman size müjdeler olsun. Günün başlangıcından, sonundan ve bir miktar da geceden yararlanınız.”*⁸⁸

وَمَنْ أَحْسَنُ دِينًا مِّمَّنْ أَسْلَمَ وَجْهَهُ لِلَّهِ وَهُوَ مُحْسِنٌ وَاتَّبَعَ مِلَّةَ إِبْرَاهِيمَ حَنِيفًا وَاتَّخَذَ اللَّهُ إِبْرَاهِيمَ خَلِيلًا ﴿١٢٥﴾

125- İşini güzel yaparak, kendini Allâh'a teslim eden ve İbrahim'in, Allâh'ı bir tanıyan dînine uyan kimseden, dince daha güzel kim olabilir? Allah İbrahim'i dost edinmiştir.

125. âyette, güzellikle Hz. İbrahim'in hanîf dînine uyandan daha üstün kim olabilir? sorusu sorulmakta ve Yüce Allâh'ın İbrahim'i dost edindiği belirtilmektedir. “Hanîf”, bütün bâtıl inançlardan arınıp, tek olan Allah inancına sarılmak demektir. “Halîl” ise, insanın bütün gizli şeylerini bilen, sevgisi insanın gönlüne yerleşen dost demektir. Allâh'ın, İbrahim'i dost edinmesi, onu bir dost gibi özel seçimle seçmiş, ona lûtfetmiş ve Rabbânî sırlara mazhar kılmış olmasından mecazdır. Allah Teâlâ Hz. İbrahim'e; **“Ben, seni insanlara önder yapacağım.”** buyurmuş,⁸⁹ onu en güzel önder yapmış, hayat verme sırrını, yüksek ve alçak gayb âlemini göstermiş, o da toplumu aralıksız tek Allah inancına davet etmiş, putlara, yıldızlara, ay ve güneşe tapmaktan men etmiş, tâğûta karşı gelmiş, Allah uğrunda ateşlere atılmaktan, oğlunu kurban etmekten, malını misafirlere feda eylemekten çekinmemiş, ilâhî ahlâkla ahlâklanmakta kendinden öncekilerin hepsini geçmiş, süzülmüş insan örneğinin en yükseği onda ve onun ailesinde tecelli etmiş, soyu -zâlimleri hariç olmak üzere- mülk ve peygamberlikle müjdelenmiş ve isteklerine ulaşmıştır. Böyle bir Allah dostunun dînine tâbî olan zât da o dostluktan elbette nasîbini alır. İşte o zât, **“Ben de kendimi Allâh'a teslim ettim, bana uyanlar da.”** diyen,⁹⁰ Hz. Muhammed ve gerçek tabileri ve bu din de İslâm dînidir.

88. Buhârî, İman, 29; Nesâî, İman, 28.

89. Bakara, 2/124.

90. Âl-i İmrân, 3/20.

Hız. Muhammed'in getirdiği İslâm dîninin, Hız. İbrahim'in getirdiği dinle aynı olduğu âyetlerde açıkça belirtilir: **“Bir de: ‘Yahudi veya Hristiyan olun ki doğru yolu bulasınız’, dediler. De ki: ‘Doğrusu biz hanîf olan İbrahim’in dînine uyarız. O, Allâh’a ortak koşanlardan değildi.”**⁹¹

“İbrahim gerçekten Allâh’a itaat eden, O’nu tek ilâh kabul eden tek başına bir ümmetti. O hiçbir zaman müşriklerden olmadı.”⁹²

Nitekim Mîraç hadislerinde sâbit olduğu üzere Mîraç gecesinde Hız. Muhammed ﷺ Mûsâ’yı altıncı, İbrahim’i yedinci gökte görmüş ve kendisi bunları geçip Cibril’in makâmı olan Sidre-i müntehâ’ya ve sonra onun da ötesine geçmiştir.⁹³

Fahreddin Râzî, kulun Allâh’ın dostluğunu kazanma hâlini özetle şöyle anlatır: Kul, Allâh’ın rızası yolunda öyle bir derece kazanır ki, Allah’tan başkasını görmez, O’ndan başkasını iştmez, yalnız Allah ile hareket eder, yalnız Allah ile sükûnet bulur, yalnız Allah ile yürür. Sanki Allâh’ın celâl (ihtişam) nûru, onun içini dışını sarmış olur. İşte böyle bir kimse “Halîl” diye nitelenir. Çünkü Allah sevgisi, onun bütün güçlerine işlemiş olur.

Hız. Muhammed de hem Allâh’ın halîli hem de habîbi idi. Hadiste şöyle buyurulmuştur: **“Ben, her dostun dostluğundan beriyim. Eğer kendime bir halîl (dost) edinecek olsaydım, Ebûbekir’i edinirdim. Ancak arkadaşınız (ben), Allâh’ın halîlidir.”**⁹⁴

Yukarıdaki âyette geçen “muhsin” kelimesi, işini güzel yapandır. Hadisteki tanımı ise şöyledir: **“İhsan, Allâh’ı görüyormuşsun gibi O’na kul-luk etmendir. Her ne kadar sen O’nu görmüyorsan da O, seni görmektedir.”**⁹⁵ Buna göre, mü’minin dünya işleri de âhirete yönelik işleri de güzel ve sağlam olmalıdır.

وَلِلّٰهِ مَا فِى السَّمٰوٰتِ وَمَا فِى الْاَرْضِ ۗ وَكَانَ اللّٰهُ بِكُلِّ شَيْءٍ مُّحِيطًا ﴿١٢٦﴾

126- Göklerde ve yerde ne varsa hepsi Allâh’ındır. Allah her şeyi (ilmiyle) kuşatmıştır.

91. Bakara, 2/135.

92. Nahl, 16/120.

93. Elmalılı, age, III, 91.

94. İbn Mâce, Mukaddime, 11, H No: 93.

95. Buhârî, İman, 37.

126. âyette yerde ve göklerde ne varsa hepsinin Allâh'a âit olduğu ve O'nun her şeyi ilmiyle kuşattığı belirtilir. Buna göre insanların dünyada sahip oldukları mal ve mülkler bir çeşit geçici intifa ve tasarruf hakkı sağlayan varlıklardır. Geçici yararlanma sona erince bütün bu mülkler Allâh'a döner.

İlgili âyetlerde şöyle buyrulur: **“Göklerin ve yerin mülkü O'nundur. O, hiç çocuk edinmemiştir, mülk ve saltanatında O'nun bir ortağı da yoktur. Her şeyi bir ölçü ile yaratıp kaderini belirleyen de O'dur.”**⁹⁶

“Haberiniz olsun ki, onlar Rab'lerine kavuşmaktan şüphe içindedirler. Ama şunu iyi bilin ki, Allah her şeyi kuşatmıştır!”⁹⁷

“Yüce Rabbinin adını her türlü eksik ve kusurdan uzak tut! O Rabbin ki yaratıp düzene koydu. Her şeyin miktârını, biçimini belirleyip doğru yolu gösterdi.”⁹⁸

Hız. Ömer döneminde fethedilen Suriye ve Irak topraklarının rakabesinin (kuru mülkiyet) devlete, ekip biçme (intifa) hakkının köylülere bırakılması, bu hakkın devletin belirleyeceği şartlarla mirasçılara geçmesi de geçici mülk hakkını akla getirmektedir. Osmanlı Devleti'nde devam ettirilen bu toprak sistemi, köylülerden alınan tefviz bedelleri karşılığında “gerçek tapuya” dönüştürülmüştür. Topraklar mülk arâzîye dönüşünce, vergi olarak alınan öşür de, zekât anlamındaki öşür niteliği kazanmıştır.

96. Furkan, 25/2.

97. Fussilet, 41/54.

98. A'lâ, 87/1-3.

﴿ BÂB 19 ﴾

EVLİLİKTE SULH VE ADÂLET, GÖKLERDE VE YERDE
NE VARSA HEPSİNİN ALLÂH'A ÂİT OLMASI

وَيَسْتَفْتُونَكَ فِي النِّسَاءِ ۖ قُلِ اللَّهُ يُفْتِيكُمْ فِيهِنَّ ۖ وَمَا يُثَلَّى عَلَيْكُمْ فِي
الْكِتَابِ فِي يَتَامَى النِّسَاءِ الَّتِي لَا تُؤْتُونَهُنَّ مَا كُتِبَ لَهُنَّ وَتَرْغَبُونَ أَنْ
تَنْكِحُوهُنَّ وَالْمُسْتَضْعَفِينَ مِنَ الْوِلْدَانِ ۖ وَأَنْ تَقُومُوا لِلْيَتَامَى بِالْقِسْطِ ۖ
وَمَا تَفْعَلُوا مِنْ خَيْرٍ فَإِنَّ اللَّهَ كَانَ بِهِ عَلِيمًا ﴿١٢٧﴾ وَإِنْ امْرَأَةٌ خَافَتْ مِنْ
بَغْلِهَا نُشُوزًا أَوْ إِعْرَاضًا فَلَا جُنَاحَ عَلَيْهِمَا أَنْ يُصْلِحَا بَيْنَهُمَا صُلْحًا
وَالصُّلْحُ خَيْرٌ ۖ وَأُحْضِرَتِ الْأَنْفُسُ الشُّحَّ ۖ وَإِنْ تُحْسِنُوا وَتَتَّقُوا فَإِنَّ
اللَّهَ كَانَ بِمَا تَعْمَلُونَ خَبِيرًا ﴿١٢٨﴾ وَلَنْ تَسْتَطِيعُوا أَنْ تَعْدِلُوا بَيْنَ النِّسَاءِ
وَلَوْ حَرَصْتُمْ فَلَا تَمِيلُوا كُلَّ الْمِيلِ فَتَذَرُوهَا كَالْمُعَلَّقَةِ ۖ وَإِنْ تُصْلِحُوا
وَتَتَّقُوا فَإِنَّ اللَّهَ كَانَ غَفُورًا رَحِيمًا ﴿١٢٩﴾ وَإِنْ يَتَفَرَّقَا يُغْنِ اللَّهُ كُلًّا مِنْ
سَعَتِهِ ۖ وَكَانَ اللَّهُ وَاسِعًا حَكِيمًا ﴿١٣٠﴾ وَلِلَّهِ مَا فِي السَّمَوَاتِ وَمَا فِي
الْأَرْضِ ۖ وَلَقَدْ وَصَّيْنَا الَّذِينَ أُوتُوا الْكِتَابَ مِنْ قَبْلِكُمْ وَإِيَّاكُمْ أَنْ اتَّقُوا
اللَّهَ ۖ وَإِنْ تَكْفُرُوا فَإِنَّ لِلَّهِ مَا فِي السَّمَوَاتِ وَمَا فِي الْأَرْضِ ۖ وَكَانَ اللَّهُ
غَنِيًّا حَمِيدًا ﴿١٣١﴾ وَلِلَّهِ مَا فِي السَّمَوَاتِ وَمَا فِي الْأَرْضِ ۖ وَكَفَى بِاللَّهِ
وَكَيلًا ﴿١٣٢﴾ إِنْ يَشَأْ يُذْهِبْكُمْ أَيُّهَا النَّاسُ وَيَأْتِ بِآخَرِينَ ۖ وَكَانَ اللَّهُ
عَلَى ذَلِكَ قَدِيرًا ﴿١٣٣﴾ مَنْ كَانَ يُرِيدُ ثَوَابَ الدُّنْيَا فَعِنْدَ اللَّهِ ثَوَابٌ
الدُّنْيَا وَالْآخِرَةِ ۖ وَكَانَ اللَّهُ سَمِيعًا بَصِيرًا ﴿١٣٤﴾

- 127-** Senden kadınlar hakkındaki dînî hükümleri açıklamayı istiyorlar. De ki: “Allah size onlar hakkındaki hükmünü açıklıyor: Kendileri için belirlenen haklarını vermediğiniz, ancak güzelliklerinden dolayı nikâhlamak istediğiniz veya başkalarıyla evlenmelerini istemediğiniz yetim kızlar ve çâresiz bırakılmış çocuklar hakkında kitapta açıklamalarda bulunuyor; ayrıca yetimlere adâletle muâmele etmenizi istiyor. Hayır olarak ne yaparsanız, şüphesiz ki Allah onu bilmektedir.
- 128-** Eğer bir kadın, kocasının geçimsizliğinden veya kendisinden yüz çevirmesinden korkarsa, aralarında bir sulh yapmalarında kendileri için bir sakınca yoktur. Çünkü karşılıklı anlaşma en iyi yoldur. Zaten, nefisler de kıskançlık potansiyeli taşır. Şu hâlde, iyi davranır ve Allah’tan korkarsanız, bilin ki Allah, yaptıklarınızdan haberdardır.
- 129-** Ne kadar istesenez de, kadınlar arasında adâleti sağlamaya asla güç yetiremezsiniz. Öyleyse birine büsbütün yönelip de diğerini (kocasızmış gibi) askıda bırakmayın. Eğer durumunuzu düzeltir ve Allah’tan korkarsanız, (bilin ki) Allah, çok bağışlayan, çok merhamet edendir.
- 130-** Eğer eşler birbirinden ayrılırlarsa, Allah bol nîmeti sayesinde, her birini kendine yeterli kılar. Çünkü Allah, lûtfu çok geniş, tam hüküm ve hikmet sahibidir.
- 131-** Göklerde ve yerde ne varsa hepsi Allâh’ındır. Andolsun ki, Biz sizden önce kendilerine kitap verilmiş olanlara ve size, “Allah’tan sakının!” diye emretmiştik. Eğer inkâr ederseniz, bilin ki, göklerde ve yerde ne varsa hepsi Allâh’ındır. Allah hiçbir şeye muhtaç değildir, her türlü övgü O’na âittir.
- 132-** Göklerde ve yerde olanların hepsi Allâh’ındır. Vekil olarak Allah yeter!
- 133-** Ey insanlar! Eğer Allah dilerse sizi yok eder ve yerinize başkalarını getirir. Allâh’ın buna gücü yeter.
- 134-** Kim dünya nîmetini isterse, bilsin ki dünya ve âhiretin nîmeti Allah katındadır. Allah, hakkıyla işiten, hakkıyla görendir.

127. âyet, Hz. Âişe'den rivâyete göre, yetim kadına velî ve mîrasçı olan kimselerin, sırf malına sahip olmak için başkasıyla evlenmesini engelleme-leri üzerine, Nisâ, 4/3. âyetten sonra inmiştir. Kadınlar için yazılan şeyler; mîras, nafaka ve mehir gibi evliliğe bağlı mâlî haklardır.

Müfessirlerin açıklamasına göre, yukarıdaki âyette وَمَا mübteda ve الْكِتَابِ Levh-i Mahfûz anlamına haber olmak üzere bir “mu'teriza cümle-şi” veya kasem olması câizdir. Buna göre anlam: “Allah size yukarıda geçtiği ve aşağıda olduğu üzere fetvâ verir ve bu size okunan şeyler kitapta yani Levh-i Mahfûz'dadır.” Şu hâlde bu açıklanan ve açıklanacak olan haklarda, adâlet ve nasfete riâyet, muhafazası farz olan büyük işlerdendir. Yahut bu kitapta okunan âyetlere kasem ederim ki, Allah size bunlar hakkında -geçtiği ve geleceği üzere- fetvâ veriyor, demektir.⁹⁹

Câhiliye döneminde yetim bir kızı himâye eden kimse, elbisesini onun üzerine atar, artık onunla kimse evlenemezdi. Eğer kız güzelse, erkek de onu beğeniyorsa onunla evlenir ve malına da sahip olurdu. Kız çirkin olur veya onunla evlenmek istemezse, başkasıyla evlenmesine engel olur, ona âit malı kullanır, bu arada kız ölürse mîrasına da sahip olurdu. İşte Allah Teâlâ velîler tarafından yetim kızlara böyle bir haksızlık yapılmasını yasaklamış ve onlara adâletle muâmele yapılmasını istemiştir.

İlgili âyetlerde şöyle buyrulur: **“Sana yetimleri de soruyorlar. De ki: Onları ve mallarını koruyup gözetmek kendi hâllerine bırakmak-tan daha hayırlıdır. Kendileriyle birlikte yaşar ve mallarını malla-rınıza katarsanız, zaten onlar sizin (din) kardeşlerinizdir. Kaldı ki Allah haksızlık yapanla koruyup gözeteni bilir. Eğer Allah dilesey-di, size altından kalkamayacağınız sorumluluklar yüklerdi. Çünkü Allah mutlak üstündür, tam hüküm ve hikmet sahibidir!”**¹⁰⁰

“Yetimlere mallarını verin. Kötü olanı iyi olanla değiştirmeyin. Onların mallarını kendi mallarınıza karıştırıp yemeyin. Çünkü bu büyük bir günahtır. Eğer yetim kızlarla evlendiğinizde, adâletli dav-ranamamaktan korkarsanız, hoşunuza giden diğer kadınlardan ikiye, üçe ve dörde kadar alın. Eğer adâletli davranamamaktan korkar-sanız, o zaman bir tane ile veya elinizin altındaki (câriye) ile yetinin. Haksızlık yapmamanız için bu daha uygundur. Kadınlara mehirlerini

99. Bu konu ile ilgili olarak, bk. Nisâ, 4/19.

100. Bakara, 2/220.

gönül rızası ile verin. Eğer onlar, gönül hoşluğu ile size ondan bir şey bağışlarsa onu da âfiyetle yiysin!”¹⁰¹

“Allâh'ın, geçiminize dayanak kıldığı mallarınızı akli zayıf olanlara vermeyin. Ancak bu mallarla onları yedinin-içirin ve giydirin. Onlara güzel söz söyleyin! Evlenme çağına gelinceye kadar yetimleri gözetip deneyin. Eğer onlarda akılca olgunlaşma ve rüşd hâli görürseniz, mallarını geciktirmeden kendilerine verin; büyüyüp de, sizden geri alacaklar diye onların mallarını israf ederek, tez elden yemeyin! Yetimin velisi zengin ise, onun malını yemekten kaçınsın; yoksul olan da örfe uygun olarak yesin! Onlara mallarını teslim ederken yanlarında şahit bulundurun! Hesap görücü olarak Allah yeter.

Ana-baba ve en yakın akrabanın mîras olarak bıraktıklarında erkekler için bir pay olduğu gibi, ana-baba ve en yakın akrabanın mîras olarak bıraktıklarında kadınlar için bir pay vardır. Bunlar az olsun çok olsun, farz kılınmış bir paydır.

Mîras paylaşımı sırasında (mîrasçı olmayan) yakınlar, yetimler ve yoksullar hazır bulunurlarsa, onlara bir şeyler verin ve kendilerine güzel söz söyleyin. Kendileri geride güçsüz evlatlar bıraktıkları takdirde, onların geleceğinden endişe duyacak olanlar, aynı endişeyi diğer insanlar için de duysunlar! Allah'tan sakınsınlar ve gerçeği söylesinler.

Yetimlerin mallarını haksızlıkla yiyenler, ancak karınlarına ateş doldurmuş olurlar. Yarın onlar, alev alev yanan bir ateşe gireceklerdir.”¹⁰²

“Allah size, çocuklarınız konusunda, erkeğe iki kızın payı kadar (mîras) vermenizi emir ve tavsiye eder. Eğer çocuklar, ikiden fazla kız iseler, ölenin geriye bıraktığının üçte ikisi onlarındır. Eğer mîrasçı tek kız ise, mîrasın yarısı onundur. Ölenin çocuğu varsa, geriye bıraktığı mîrastan, ana-babasının her biri için altıda bir pay vardır. Eğer ölenin çocuğu bulunmayıp da, mîrasçı olarak ana ve babası kalmışsa, anasının payı üçte birdir. Eğer ölenin birden çok kardeşi varsa anasının payı altıda birdir. Bu paylar, ölenin yapacağı vasiyetin yerine getirilmesinden veya borcunun ödenmesinden sonradır. Siz, babalarınızdan ve çocuklarınızdan hangilerinin, yararlılık bakımından size daha yakın olduklarını bilemezsiniz. Bunlar, Allah

101. Nisâ, 4/2-4.

102. Nisâ, 4/5-10.

tarafından belirlenmiş farzlardır (paylardır). Şüphesiz ki Allah her şeyi bilen, tam hüküm ve hikmet sahibi olandır.”¹⁰³

وَإِنْ امْرَأَةٌ خَافَتْ مِنْ بَعْلِهَا نُشُوزًا أَوْ إِعْرَاضًا فَلَا جُنَاحَ عَلَيْهِمَا أَنْ يُصْلِحَا بَيْنَهُمَا صُلْحًا وَالصُّلْحُ خَيْرٌ وَأُحْضِرَتِ الْأَنْفُسُ الشُّحَّ وَإِنْ تُحْسِنُوا وَتَتَّقُوا فَإِنَّ اللَّهَ كَانَ بِمَا تَعْمَلُونَ خَبِيرًا ﴿١٢٨﴾

128- Eğer bir kadın, kocasının geçimsizliğinden veya kendisinden yüz çevirmesinden korkarsa, aralarında bir sulh yapmalarında kendileri için bir sakınca yoktur. Çünkü karşılıklı anlaşma en iyi yoldur. Zaten, nefisler de kıskançlık potansiyeli taşır. Şu hâlde, iyi davranır ve Allah’tan korkarsanız, bilin ki Allah, yaptıklarınızdan haberdardır.

128. âyette, “Nüşûz” kelimesi, itaatsizlik, serkeşlik, geçimsizlik anlamlarına geldiği gibi “aldatma” anlamına da gelir. Nisâ, 4/34. âyette yer alan erkeğe karşı kadının nüşûzuna (uyumsuz ve haksız tutumuna) karşılık, yukarıdaki âyette eşitlikçi bir yaklaşımla kadına karşı erkeğin nüşûzuna yer verilmesi; eşler arasında tam adâletin gerçekleştirilmesi amacına yöneliktir. Bu durum Nisâ, 4/1. âyetteki, yaratılıştan gelen eşitlikle de uyumludur. Kısaca eşler arasındaki geçimsizliklerde sulh yolunun tercih edilmesi ve genel olarak bütün konularda sulhun daha hayırlı olduğunun belirtilmesi sulhun önemini ortaya koymaktadır. Biz aşağıda İslâm fıkında sulhla ilgili bilgi vereceğiz.

SULH

Barış, sulh, anlaşma; anlaşmazlığı gidermek için iki kişi veya iki taraf arasında yapılan bir akit. Sulh genel olarak, anlaşmazlık konusu olan şeyden daha azı üzerinde yapılır ve taraflar arasındaki anlaşmazlığı sona erdirir.

Sulh akdi insanlar arası muâmelelerde söz konusu olur. Müslümanla kâfir, İslâm Devlet başkanı ile devlete baş kaldıran bâgî veya şiddetli geçimsizlik hâlinde eşler arasında yapılacak sulh anlaşması bu akdin kapsamını genişletmektedir.

İnsanlar arasındaki anlaşmazlıkların sulh yoluyla giderilmesi menduptur. Hâkim, tarafları sulha zorlayamazsa da onları buna teşvik eder. Ancak

tarafından birisinin haklı olduğu ortaya çıkarsa, hâkimin hükmü uygulanması gerekir.

Sulh akdi âyet, hadis veya icmâ delillerine dayanır. Yukarıdaki âyette,¹⁰⁴ her konu gibi aile içi problemlerde de sulhun dâimâ daha hayırlı olduğuna vurgu yapılmıştır.

Hz. Peygamber şöyle buyurmuştur: “Müslümanlar arasında haramı helâl ve helâli haram kılmayan sulh akdi câizdir.”¹⁰⁵ Şarabı helâl sayma veya nikâhlı eşi ile cinsel temasta bulunmama konusunda yapılacak sulh anlaşması haramı helâl, helâli haram kılma niteliğinde olup geçersizdir.

Sulhun meşrûluğu üzerinde İslâm âlimlerinin görüş birliği vardır. Bu akit, insanlar arasındaki anlaşmazlıkları kaldırdığı için faydalı bir akit türüdür.

Sulhun Çeşitleri

Sulh, müslümanla zimmi veya müste'men, bağî ile İslâm Devlet başkasını meşrû sayan tebea, geçimsizlik hâlinde eşler arasında veya davacı ile davalı arasında mâlî olan veya mâlî olmayan konularda yapılabilir.

Sulh akdi üçe ayrılır:

1) Davalının ikrarına dayalı sulh: Bir kimse başkasında bir alacağı olduğunu iddiâ etse, davalı da böyle bir borcu bulunduğunu ikrar ve itirafta bulunsa, sonra davacı onunla asıl borcundan başka bir bedel üzerinde anlaşsa ikrara dayalı sulh söz konusu olur. Bu sulh bedeli, dava konusu cinsinden olabileceği gibi; yararlanma, bir yerde belirli bir süre çalışma veya bir evde oturma kabilinden de olabilir. Bu çeşit sulhun câiz olduğu konusunda âlimler arasında görüş birliği vardır.¹⁰⁶

İkrara dayalı sulh akdi bir mal yerine başka mal üzerinde yapılmışsa satım akdi gibi sayılır. Bir halı yerine kumaş üzerinde sulh yapmak gibi. Bu, tarafların rızası ile bir malın başka malla değiştirilmesi niteliğindedir. Bu yüzden de gayrimenkul olunca bunda şûf'a (ön alım) hakkı cereyan eder; ayıp sebebiyle geri verilebilir; kendisinde şart muhayyerliği sâbit olur ve bedelin bilinmezliği onu fâsit kılar. Çünkü bu bilinmezlik, anlaşmazlığa götürür. Diğer yandan bedeli teslim gücün yetmesi de şarttır.

104. Nisâ, 4/28.

105. Tirmizî, Ahkâm, 17; Ebû Dâvûd, Akdiye, 12; İbn Mâce, Ahkâm, 23; Ahmed b. Hanbel, II, 366.

106. Serahsî, Mabsût, Beyrut 1398/1978, XX, 139; Kâsânî, Bedâiyu's-Sanâyi', Beyrut 1328/1910, VI, 40; İbnü'l-Hümâm, Fethul-Kadir, Kahire 1310 H, VII, 24; İbn Rüşd, Bidâyetül-Müctehid, Mısır t.y., II, 290; İbn Kudâme, Muğnî, Kahire t.y., IV, 482.

Bir mal yerine evde kira parası ödemededen oturma gibi bir yararlanma üzerinde akit yapılmışsa, buna kira hükümleri uygulanır. Çünkü bu, bir mal karşılığında menfaatleri temlik etmektir. Akitlerde îtibar, sözcüğe değil anlamadır. Kira süresi içinde, taraflardan birisinin ölümü hâlinde akit sona erer.

2) Davalının inkârına dayalı sulh: Davalının dava konusunu inkârı üzerine yapılan sulhtur. Mesela; bir kimse başka birisinin üzerinde bir hakkı olduğunu iddiâ etse, davalı ise bu hakkı inkâr etse, ancak daha sonra taraflar bu dava konusunun bir bölümü üzerinde sulh anlaşması yapsalar; böyle bir sulh Hanefî, Mâlikî ve Hanbelîlere göre câizdir.¹⁰⁷

Ancak bunun için davacının dava konusu şeyin kendisine âit bir hak olduğuna inanması, davalının ise aksi görüşte olması, fakat husumeti kesmek üzere davacıya üzerinde anlaştıkları bir bedeli ödemesi şarttır.

3) Davalının susması ile yapılan sulh: Davacının dava konusu şeyi ikrar veya inkâr etmeyip susması üzerine yapılan sulhtur. Bir kimse başka birisi üzerinde bir hakkı bulunduğunu iddiâ etse, davalı bunu ikrar veya inkâr etmeksizin sussa, sonra da bu konuda onunla sulh akdi yapsa; çoğunluk fakihlere göre böyle bir sulh akdi geçerli olur.

Sulh Akdinin Başka Akitlerle İlişkisi

Sulhun altı çeşit akitle birlikte bulunması mümkündür.

1) Satış anlamı taşıyan sulh: Bir kimse başkasında bulunan bir şeyi dava eder ve onunla dava konusu şeyden başka bir mal veya para üzerinde anlaşır; bu mal veya para sulh bedeli olmuş bulunur.

2) Hibe anlamında sulh: Bir kimse başkasındaki bir ayn'ı (malı) dava etse, sonra bundan daha azı üzerinde sulh akdi yapsalar; kalan kısım hibe olmuş bulunur.

3) Kira akdi anlamında sulh: Dava konusu şey yerine, başka bir mal davacıya belli bir süre için kiraya vermekle bu çeşit sulh akdi meydana gelir. Davalının bir süre davacının işinde çalışmayı kabul etmesi de bu niteliktedir.

4) Âriyet verme anlamında sulh: Dava konusu şeyden davacının yararlanması üzerine sulh yapılabilir. Yararlanma süresi sınırlı veya sınırsız olabilir.

5) İbra anlamında sulh: Dava konusu para alacağının bir bölümü üzerinde sulh anlaşması yapmak gibi. "Seni bin lira borcunun yarısından ibra ettim." demekle bu sulh gerçekleşir.

107. Serahsî, age, II, 139; Kâsânî, age, IV, 40; İbnül-Hümâm, age, VII, 24; İbn Kudâme, Muğnî, IV, 476.

6) Selem anlamında sulh: Zimmette borç kalabilen misli bir bedel karşılığında sulh yapmak böyledir. Dava konusu mal karşılığında bir ay sonra bir ton buğday vermeyi davalının kabul etmesi bu niteliktedir.

Sulhun Rükünleri: Sulhun rüknü îcap ve kabuldür. Davalının, “Seninle şu bedel üzerinde sulh olalım” teklifine, davacının, “Kabul ettim veya râzı oldum.” gibi sözleriyle sulh akdi meydana gelir.

Sulhun Şartları: Sulh akdinde şartlar, ya bu akdin tarafları veya dava konusu yahut da sulh bedeli ile ilgili bulunur.

Sulh Akdinin Tarafları ile İlgili Şartlar

1) Akıllı olmak: Akıl hastasının veya temyiz gücüne sahip olmayan küçüğün yapacağı sulh akdi geçerli değildir. Çünkü çocuğun ve akıl hastasının tasarruf ehliyeti yoktur. Erginlik şart değildir. Açık bir yararı olunca, tasarrufa izinli küçük çocuğun yapacağı sulh da geçerli olur.

2) Küçük aleyhine sulh anlaşmasında, sulhun çocuğa açık bir zarar vermemesi gerekir. Bir kimse, bir çocukta bir alacağı olduğunu dava etse; babası küçüğün malı üzerinde sulh anlaşması yapsa; verdiği mal dava konusu şeyin miktârı kadar veya insanların mislinde gabn-i fâhiş saydığı bir fazlalıkla sulh yapılırsa bu câizdir. Çünkü bu durumda sulh ivazlı bir akit sayılır.

Eğer davacının delili yoksa sulh câiz olmaz. Çünkü böyle bir durumda sulh, küçüğün malını teberru anlamı taşır. Teberru ise sırf zarar olup, buna baba mâlik olamaz. Ancak baba sulh bedelini kendi malından karşılırsa bu câiz olur. Çünkü bunun küçüğe bir zararı bulunmaz.

3) Küçük yerine sulh yapacak kimsenin baba, dede veya vasî gibi kendi malında tasarrufa ehil kimselerden olması gerekir.

4) Sulh yapanın mürted olmaması gerekir. Çünkü Ebû Hanîfe'ye göre mürteddin tasarrufları askıdadır. Ebû Yusuf ve İmam Muhammed'e göre ise bu tasarruflar geçerlidir. Onlara göre mürted kadının sulh yapması ise ittifakla câizdir.

Sulh Bedeli ile İlgili Şartlar

Sulh bedelinin mütekavvim bir mal olması gerekir. Şarap, domuz eti, kan gibi İslâm'a göre alım-satımı câiz olmayan şeyler sulh bedeli olarak belirlenemez. Çünkü sulhta ivazlı akit anlamı vardır. Bu yüzden satım akdinde bedel olmaya elverişli olmayan şey sulh bedeli de olamaz. Sulh bedeli

menkul veya gayrimenkul bir mal olabileceği gibi, borçlanma veya menfaat kabilinden de olabilir.

Dava konusu olan şey bir ayn olup, sulh da ikrara dayalı bulunursa, sulh bedeli miktar ve nitelikleri belli olmak şartıyla bir mal da borç da olabilir. Çünkü böyle bir sulh iki taraf için de satım akdi niteliğindedir. Bu durum da dava konusu şey satılan mal, sulh bedeli ise satış bedeli niteliğinde olur.

Sulh bedeli mevcut, belirli ve mülk edinilmiş bir ayn olunca, misli veya kıyemî mal niteliğinde olabilir. Sulh bedeli zimmette borç olarak kalacaksa miktar ve nitelikleri belirli standart bir mal olması gereklidir. Çünkü bu şeyler semen olmaya elverişlidir.

Nitelikleri belirli bir hayvan sulh bedeli olarak zimmet borcu şeklinde belirlense böyle bir sulh akdi câiz olmaz. Çünkü böyle bir hayvan, mal karşılığında zimmette sâbit bir borç olarak kalmaz.

Dava konusu şey zimmet borcu (deyn) olur ve sulh da ikrara dayalı bulunursa, şu hükümler uygulanır:

1) Eğer dava konusu altın, gümüş veya nakit para ise, iki durum söz konusu olur. Sulh bedeli ile dava konusu olan alacak ya cinsleri farklı olur veya aynı cinsten bulunur.

a) Dava konusu olacak nakit para, sulh bedeli miktârı ve nitelikleri belirli bir mal olursa, sulh akdi geçerli olur. Burada akit alacağı, bir mal karşılığında satmak niteliğindedir. Yüz gram altın alacağı yerine nitelikleri belirli bir top kumaş almak gibi. Sulh bedeli dirhem, dinar veya nakit para dışındadır bir borç olarak belirlense sulh câiz olmaz. Çünkü bu durum borcu borçla satmaya yol açar.

b) Dava konusu olan alacakla, sulh bedeli aynı cins ve miktarda olursa böyle bir sulhun geçerli oluşunda şüphe yoktur. Yüz gram altın alacağı için yine yüz gram altın üzerinde sulh anlaşması yapmak gibi...

Diğer yandan sulh bedeli, miktar ve nitelikte alacaktan daha az ise sulh yine câizdir. 100 gr altın alacağı yerine 50 gr altın üzerinde sulh akdi yapmak gibi... Burada davacı alacağının bir bölümünü almış, geri kalan için borçluyu ibra etmiş sayılır.

Sulh bedeli miktar ve nitelikte, asıl alacaktan daha fazla ise sulh akdi câiz olmaz. 100 gr altın alacağı yerine 150 gr üzerinde sulh akdi yapmak gibi... Çünkü bu durumda fazlalık fâiz olur.

Sonuç olarak, sulh akdi altın, gümüş veya nakit para olarak davacının hakkı cinsinden daha azı üzerinde yapılmışsa; bu hakkın bir bölümünü almak, kalanından ise borçluyu ibra etmek anlamına gelir. Sulh akdi yine bunlardan, davacının hakkı cinsinden, asıl alacaktan daha fazla bir miktar üzerinde yapılmış olur veya nakit para veya mal olarak başka bir cins üzerinde yapılmış bulunursa ivazlı akit söz konusu olur. Buna göre, davacı peşin bir alacak için aynı miktardaki vâdeli bir alacak üzerinde sulh akdi yapsa bu akit geçerli olur. Bu, alacağın tecili anlamına gelir.

Sulh, bunun aksine vâdeli alacağı peşin olarak alma şeklinde olsa yine geçerlidir. Burada davacı hakkını almış, borçlu da te'cil konusundaki hakkını terk etmiş olur.¹⁰⁸

2) Dava konusu alacak altın, gümüş veya nakit para dışında misli mallardan zimmet borcu olursa; sulh bedelinin bunun cinsinden olup olmamasına göre iki durum söz konusu olur.

a) Sulh bedeli, asıl alacak cinsinden ise, bunlar miktar ve sıfatta bir olunca sulh akdi câiz olur. Burada kabz şart koşulmaz. Çünkü davacı hakkının aynı'nı almış bulunur. 100 kg buğday alacağı için aynı nitelik ve miktarda buğday için sulh anlaşması yapmak gibi...

Miktarda ve sıfatta hakkından daha azı için sulh yapılsa câiz olur. Burada akit ivazlı sayılmaz, kalanda indirim uygulanmış bulunur. Çünkü bu, hakkının bir bölümünü almak, kalanından ibra etmek demektir. Burada da kabz şart değildir.

Miktarda değil yalnız sıfatta, hakkından daha azı üzerinde sulh akdi yapmak da câiz olur. Burada o davacı hakkının aynı'nı almış ve davalıyı da borcun sıfatından ibra etmiş olur. Kabz yine şart değildir.

Miktar ve sıfat olarak veya sıfat olarak değil, miktar olarak hakkından daha fazlası üzerinde sulh akdi yapılsa; sulh câiz olmaz. Çünkü bu fâizdir. Ancak miktar olarak değil, sıfat olarak asıl alacaktan fazlası üzerinde sulh akdi yapılsa, câiz olur ve bu ivazlı akit sayılır. 100 ölçek Kanada cinsi buğday alacağı için yine 100 ölçek Rus cinsi buğdayı kabul etmek gibi...

b) Dava konusu alacakla sulh bedelinin cinsleri ayrı olursa, burada sulh bedeli altın, gümüş ve nakit para kabilinden ise sulh câiz olur. Bu durumda taraflar birbirinden ayrılmadan önce kabz şarttır.

108. Serahsî, age, XXI, 2'7; İbnü'l-Hümâm, age, VII, 24; Zeylaî, Tebyînu'l-Hakâik, V, 41; İbn Âbidîn, Reddül-Muhtâr, Mısır t.y., IV, 500; Zühaylî, age, V, 303.

Sulh bedeli ölçü veya tartı ile alınıp satılan bir mal ise, sulh akdi câiz olur. Mecliste kabz şarttır. Böylece deyn'in deyn ile mübâdelesinden sakınılmış olur. Mesela; bir kimsenin başkasında bir ölçek buğday alacağı olsa, borçlu ile vâdeli bir para üzerinde anlaşma sağlansa, bu sulh akdi geçerli olmaz. Çünkü böyle bir işlem deyni deyn ile değişme niteliğindedir.

Sulh Akdinin Konusu ile İlgili Şartlar

Üzerinde sulh akdi yapılabilecek konular şunlardır:

1) Konunun Allah Teâlâ'ya âit bir hak olmayıp insana âit bir hak olması gerekir. Bu hakkın mal (ayn), zimmet borcu veya kısas ve ta'zîr cezâsı gibi mal sayılmayan bir hak olması mümkündür. Ancak zinâ, hırsızlık, içki içme cezâsı gibi Allah hakkı olan bir hak üzerinde sulh akdi yapmak geçerli değildir. Mesela; bir kimse zinâ eden veya hırsızlık yapan yahut içki içen birisini yakalayıp hâkimin önüne getirmek istese bu kimseler bir mal veya para karşılığında kendilerinin serbest bırakılması için yakalayan kimse ile sulh anlaşması yapsalar bu akit bâtil olur. Çünkü had'ler Allah haklarındandır.

2) Akdin konusunun sulh yapana âit bir hak olması gerekir. Eğer hak ona âit değilse sulh anlaşması bâtil olur.

3) Sulh akdi konusunun sulhu yapana âit sâbit bir hak olması da gerekir. Mesela; kocası tarafından boşanan bir kadın, yanındaki çocuğun bu kocaya âit olduğunu iddiâ etse, erkek bu kadınla daha önce evli olduğunu inkâr etse, çocuğun nesebini bu erkeğe bağlamak için bir mal karşılığında sulh anlaşması yapsalar, akit bâtil olur. Çünkü nesep kadının değil çocuğun hakkıdır. Başkasının hakkından dolayı da bir bedele hak kazanamaz.¹⁰⁹

Sulh Akdinin Hükümleri

1) Sulh akdi davacı ve davalı arasındaki husumeti ve anlaşmazlığı sona erdirir. Artık aynı konuda bunların davası dinlenmez.

2) Şûf'a (ön alım) hakkı sahibi için bu hak sâbit olur.

3) Ayıp sebebiyle geri verme hakkı doğar. Sulh akdi, dava konusu ikrara dayalı ise, geri verme hakkı her iki taraf için de söz konusu olur. Çünkü bu takdirde satım akdi niteliği bulunur. Akit inkâra dayalı ise, bu hak yalnız davacıya âit olur. Çünkü bu takdirde akit yalnız davacıya nisbetle satış hükmündedir.

4) Görme muhayyerliği sebebiyle geri verme hakkı doğar. Bu hak sulhun her iki çeşidinde de söz konusu olur.

109. Serahsî, age, XXI, 35; Kâsânî, VI, 47 vd.; İbnü'l-Hümâm, age, VII, 33; İbn Âbidîn, age, IV, 493.

5) Menkullerden olduğu zaman sulhun iki çeşidinde de kabzdan önce sulh bedelinde tasarruf câiz değildir. Buna göre, davacı menkul olan sulh bedelini kabzdan önce satamaz, hibe vb. tasarruflarda bulunamaz. Ebû Hanîfe ve Ebû Yusuf'a göre sulh bedeli gayrimenkul ise kabzdan önce tasarruf câiz olur. İmam Muhammed aksi görüştedir.

6) Sulh akdi yapmak için vekil olan kimse, dava konusu olan hakkı değil, sulh bedelini borçlanmış olur. Çünkü bedelli bir sulhta satış hükümleri uygulanır.¹¹⁰

Sulh Akdini Ortadan Kaldıran Hâller

1) İkâle: Kisas dışındaki sulh akitleri, tarafların karşılıklı rızası ile feshedilebilir. Çünkü sulh akdinde malı mala bedel kılma anlamı vardır. Bu da satışta olduğu gibi feshi kabul eder. Kisas konusunda sulh ise, öldürülenin velîsinin kisası uygulatma hakkını düşürmek demektir. Bu ise, katili af niteliğindedir. Bu yüzden de boşamada olduğu gibi, fesih imkânı bulunmaz. Yani önce katili affedip, daha sonra bu aftan vazgeçmek geçerli değildir.

2) Mürteddin dâru'l-harbe sığınması veya irtidadı yüzünden öldürülmesi sulh akdini geçersiz kılar. Çünkü mürteddin tasarruflarının geçerliliği İslâm'a yeniden dönmesine bağlıdır. Mürted İslâm'a dönünce tasarrufları yürürlük kazanır. Dâru'l-harbe sığınır ve hâkim bu sığınmayı hükme bağlar veya öldürülür yahut da mürted olarak ölürse tasarrufları bâtıl olur. Bu, Ebû Hanîfe'ye göredir. Ebû Yusuf ve İmam Muhammed'e göre mürteddin tasarrufları geçerli olur.

3) Ayıp veya görme muhayyerliği sebebiyle sulh bedelini geri vermekle de sulh akdi bozulmuş olur.

4) Menfaat üzerinde sulh akdi yaptıktan sonra, süre geçmeden önce taraflardan birisinin ölmesi ile sulh akdi sona erer. Çünkü menfaat üzerine sulh akdi kira akdine benzer. Kira akdi ise taraflardan birisinin ölümü ile ortadan kalkar.

Sulh akdi ortadan kalkınca davacı, inkâra dayanan sulh hâlinde iddiâsının aslına dönmüş olur. Sulh ikrara dayalı ise davacı dava konusu ile davacıya döner.

110. Serahsî, age, XX, 149, 163; Kâsânî, age, VI, 53 vd.; İbnül-Hümâm, age, VII, 29; Zeylaî, age, V, 32, 34; Meydânî, Lübbâb, İstanbul t.y., II, 164; Zühaylî, age, V, 321 vd.

Kıyas konusunda sulh hâlinde ise davacı suçu işleyene kıyasla değil, diyetle döner.¹¹¹

وَلَنْ تَسْتَطِيعُوا أَنْ تَعْدِلُوا بَيْنَ النِّسَاءِ وَلَوْ حَرَضْتُمْ فَلَا تَمِيلُوا كُلَّ الْمِيلِ فَتَذَرُوهَا كَالْمُعَلَّقَةِ وَإِنْ تُصْلِحُوا وَتَتَّقُوا فَإِنَّ اللَّهَ كَانَ غَفُورًا رَحِيمًا ﴿١٢٩﴾

129- Ne kadar istesenez de, kadınlar arasında adâleti sağlamaya asla güç yetiremezsiniz. Öyleyse birine büsbütün yönelip de diğerini (kocasızmış gibi) askıda bırakmayın. Eğer durumunuzu düzeltir ve Allah’tan korkarsanız, (bilin ki) Allah, çok bağışlayan, çok merhamet edendir.

129. âyette, birden çok evlilikte eşler arasında adâleti sağlamanın hemen hemen imkânsız olduğu vurgulanmıştır. Nisâ sûresi, 4/3. âyette birden çok evlilik için, “eşler arasında adâletli davranma şartı” öngörülmüştür. Bu âyette ise kocanın buna güç yetiremeyeceğinden söz edilmektedir. Bu durum İslâm’ın çok evliliği değil, tek kadınla evliliği teşvik ettiğini ve bunu özendirdiğini gösterir.¹¹²

Hız. Âişe ؓ şöyle demiştir: “Rasûlullah ﷺ günlerini eşleri arasında adâletli bir şekilde böler, sonra da şöyle derdi: Allâhım! Bu, benim imkânlarım ölçüsünde yaptığım taksimdir. Senin elinde olup da benim yapamadığım şeylerden dolayı beni kınama!”¹¹³

وَإِنْ يَتَفَرَّقَا يُغْنِ اللَّهُ كُلًّا مِنْ سَعَتِهِ ۖ وَكَانَ اللَّهُ وَاسِعًا حَكِيمًا ﴿١٣٠﴾

130- Eğer eşler birbirinden ayrılırlarsa, Allah bol nîmeti sayesinde, her birini kendine yeterli kılar. Çünkü Allah, lûtfu çok geniş, tam hüküm ve hikmet sahibidir.

130. âyete göre, alınan bütün tedbirlere rağmen evlilik yürümüyorsa ve ev cehenneme dönmüşse eşlerin, sırf yoksulluğa ve çâresizliğe düşme korkusu yüzünden böyle bir evliliğe katlanmaları gerekmez.

111. Serahsî, age, XXI, 34; Kâsânî, age, VI, 45 vd.; Zeylaî, et-Tebyîn, V, 32; İbn Âbidîn, age, IV, 495.

Geniş bilgi için bk. Hamdi Döndüren, Şâmil İslâm Ansik. “Sulh” mad.

112. Bilgi için bk. Elmalılı, Tefsir, Azim baskısı, III, 98, 99.

113. Ebû Dâvûd, Nikâh, 37, 38; Tirmizî, Nikâh, 42; İbn Mâce, Nikâh, 47.

Bu âyet, erkek boşaması statüsünün gelişme yönünde değişime açık olduğunu gösterir. Çünkü, “Eğer karı koca birbirinden ayrılırlarsa...” ifâdesi kadının da ayrılma, başka bir deyimle boşama yetkisini kapsar. Aksi hâlde Bakara, 231, 232 ve 236. âyetlerde ve diğerlerinde olduğu gibi, buradaki boşanmanın erkek boşaması olarak gösterilmesi gerekirdi. Üstelik 130 âyet, öncesinde kadınların haklarının açıklandığı bir bölümde yer almıştır.¹¹⁴

Yüce Allah boşanan eşleri birbirine muhtaç etmeyeceğini, bol hazine-sinden onlara yardım edeceğini bildirmektedir. Bu duruma göre, boşanan eşlerin karşılıklı hak ve görevleri de sona erer. Kadın, evlilik içinde teslim almadığı mehrini peşin olarak alma hakkını kazanır. Evlilikten sonra elde edilen mal varlığı üzerinde kadının da hakkı varsa, bilirkişinin belirleyeceği ölçüde mal paylaşımı yoluna gidilir. Kadın ayrıca, üç hayız ve temizlenme süresince (yaklaşık üç ay kadar) boşanma nafakası alır. Bunun dışında, boşanma yüzünden kadın büyük bir zarar görüyorsa, kocanın iyi bilinen örfe göre (ma'rûf) onu gözetmesi de beklenir. Boşanan kadınlarla ilgili bir âyette bu konuda bir süre de zikredilmeksizin şöyle buyrulur: **“Boşanmış kadınların, iyi bilinen örfe (ma'rûf) göre (boşandığı kocasından) menfaat sağlama hakkı vardır. Bu, Allah'tan korkan (koca)lar üzerinde bir haktır.”**¹¹⁵

وَلِلّٰهِ مَا فِي السَّمٰوٰتِ وَمَا فِي الْاَرْضِ ۚ وَلَقَدْ وَصَّيْنَا الَّذِيْنَ اٰوْتُوْا
الْكِتٰبَ مِنْ قَبْلِكُمْ وَاِيَّاكُمْ اَنْ اتَّقُوْا اللّٰهَ ۚ وَاِنْ تَكْفُرُوْا فَاِنَّ لِلّٰهِ
مَا فِي السَّمٰوٰتِ وَمَا فِي الْاَرْضِ ۚ وَكَانَ اللّٰهُ غَنِيًّا حَمِيْدًا ﴿١٣١﴾
وَلِلّٰهِ مَا فِي السَّمٰوٰتِ وَمَا فِي الْاَرْضِ ۚ وَكَفٰى بِاللّٰهِ وَكِیْلًا ﴿١٣٢﴾

131- Göklerde ve yerde ne varsa hepsi Allâh'ındır. Andolsun ki, Biz sizden önce kendilerine kitap verilmiş olanlara ve size, “Allah'tan sakının!” diye emretmiştik. Eğer inkâr ederseniz, bilin ki, göklerde ve yerde ne varsa hepsi Allâh'ındır. Allah hiçbir şeye muhtaç değildir, her türlü övgü O'na âittir.

132- Göklerde ve yerde olanların hepsi Allâh'ındır. Vekil olarak Allah yeter!

114. Bk. Ö. Şerif Bilgin, age, s. 266.

115. Bakara, 2/241.

131-132. âyetlerde, yerde ve göklerde olan her şeyin Allâh'a âit olduğu vurgulanır. Allâh'a îmânı terk edip nankörlük edenler bunun zararını kendisi görür, Allâh'a bunun bir zararı söz konusu olmaz. Çünkü Allah hiçbir şeye muhtaç değildir. Hz. Mûsâ'nın da benzer sözlerle toplumunu uyardığı şöyle haber verilir: **“Mûsâ demişti ki: “Siz ve yeryüzünde bulunanların hepsi nankörlük etseniz, bilin ki Allah her şeyden müstağnîdir ve her türlü övgüye lâyıktır.”**¹¹⁶

132. âyette yüce Allâh'ın her şeyin üzerine vekil olduğu belirtilir.¹¹⁷ Tevekkül de Allah Teâlâ'yı vekil edinmek, O'na güvenip dayanmak anlamına geliyor. Kur'ân'da pek çok yerde mü'minlerin Allâh'a tevekkül etmesi istenir. Fakat bunun dünyevî konularda bâzı şartlara bağlandığı görülür. **“İş konusunda onlarla istişâre et! Bir işi yapmaya karar verince de, Allâh'a güvenip dayan. Çünkü Allah, kendine güvenip dayananları sever.”** âyeti bunlardandır.¹¹⁸ Tecrübeye dayalı bir konuda iş yapılacaksa, o işi iyi bilenlerle istişâre edip karara vardıktan sonra, uygulamaya geçerken artık Allâh'a güvenip dayanmak gerekir.

إِنْ يَشَأْ يُذْهِبْكُمْ أَيُّهَا النَّاسُ وَيَأْتِ بِآخَرِينَ ۚ وَكَانَ اللَّهُ عَلَىٰ ذَٰلِكَ قَدِيرًا ﴿١٣٣﴾

133- Ey insanlar! Eğer Allah dilerse sizi yok eder ve yerinize başkalarını getirir. Allah buna gücü yetendir.

133. âyete göre, insanı ve bütün evreni yaratan yüce Allah, dilerse yeni varlıklar yaratabileceği gibi, dilerse kendisine isyan eden bir toplumu yok eder, onun yerine yeni bir topluluk getirir. O, zaten bâzı toplulukları yükseltirken, bâzılarını alçaltmakta, yıpranan bedenleri götürmekte, yerine yenilerini getirmektedir.¹¹⁹

İlgili âyetlerde şöyle buyrulur: **“Ey îmân edenler! Sizden kim dininden dönerse, bilsin ki Allah (onların yerine) öyle bir toplum getirir ki, Allah onları sever, onlar da Allâh'ı severler; onlar mü'minlere karşı alçak gönüllü, kâfirlere karşı güçlü ve onurludurlar; Allah yolunda cihâd ederler ve bu uğurda kınayan kimselerin hiçbirinin kınamasından korkmazlar. İşte bu, Allâh'ın bir lûtfudur ki onu dilediğine verir. Allah lûtfu geniş olan, hakkıyla bilendir.”**¹²⁰

116. İbrâhim, 14/8.

117. Bk. Zümer, 39/62.

118. Âl-i İmrân, 3/159.

119. krş. Muhammed, 47/38; Fâtır, 35/16; İbrâhim, 14/19; En'âm, 6/133.

120. Mâide, 5/54.

“Eğer haktan yüz çevirirseniz, Allah yerinize başka bir kavim getirir de sonra onlar sizin gibi olmazlar.”¹²¹

Rivâyet edildiğine göre bu âyet indiği zaman Allâh'ın Rasûlü mübârek elini Selman-ı Fârisî'nin arkasına vurmuş, “onlar bunun kavmi” buyurmuştur.¹²² **“Onlar kendilerine kitap, hikmet ve peygamberlik verdiğimiz kimselerdir. Eğer inkârcılar bunlara inanmazlarsa, onların yerine bunları inkâr etmeyecek bir toplum getiririz!”¹²³**

مَنْ كَانَ يُرِيدُ ثَوَابَ الدُّنْيَا فَعِنْدَ اللَّهِ ثَوَابُ الدُّنْيَا وَالْآخِرَةِ ۖ وَكَانَ اللَّهُ سَمِيعًا بَصِيرًا ﴿١٣٤﴾

134- Kim dünya nîmetini isterse, bilsin ki dünya ve âhiretin nîmeti Allah katındadır. Allah, hakkıyla işiten, hakkıyla görendir.

134. âyette, Allah Teâlâ'dan yalnız dünya nîmetini isteyene, dünya ve âhiret nîmetlerinin her ikisinin de O'nun katında olduğu hatırlatılıyor. Dünya ve âhiret nîmet ve mutluluğunun birlikte istenmesi gerektiğine dikkat çekiliyor. Nitekim hac gibi önemli bir ibadetin tamamlanmasının arkasından bâzıların yalnız dünya için duâ etmesinin yanlışlığı âyetlerde şöyle belirtilir:

“İnsanlardan öyleleri var ki: Ey Rabbimiz! Bize dünyada ver, derler. Böyle kimselerin âhirette bir nasîbi yoktur. Onlardan bir kısmı da: Ey Rabbimiz! Bize dünyada da iyilik ver, âhirette de iyilik ver. Bizi cehennem azâbından koru” derler. İşte onlar için kazandıklarından bir nasip vardır. Allâh'ın hesâbı çok sür'atlidir.”¹²⁴

“Kim bu geçici dünya hayatını isterse, dilediğimize, dilediğimiz kadarını orada verir, ama sonra yerini cehennem yaparız, kınanmış ve Allâh'ın rahmetinden kovulmuş olarak oraya girer.”¹²⁵

121. Muhammed, 47/38.

122. Âlûsî, Rûhu'l-Meânî, III, 165.

123. En'âm, 6/89. Bk. İbrâhim, 14/19; Fâtur, 35/16, 17; Muhammed, 47/38; Meâric, 70/40, 41.

124. Bakara, 2/200-202.

125. İsrâ, 17/18. Bk. Âl-i İmrân, 3/148; Şûrâ, 42/20.

﴿ BÂB 20 ﴾

ŞÂHİTTE ARANAN NİTELİKLER, İMÂN ESASLARI,
MÜNÂFIK VE KÂFİRLERLE İLİŞKİLER

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا كُونُوا قَوَّامِينَ بِالْقِسْطِ شُهَدَاءَ لِلَّهِ وَلَوْ عَلَى أَنْفُسِكُمْ
 أَوِ الْوَالِدَيْنِ وَالْأَقْرَبِينَ إِنْ يَكُنْ غَنِيًّا أَوْ فَقِيرًا فَاللَّهُ أَوْلَىٰ بِهِمَا فَلَا
 تَتَّبِعُوا الْهَوَىٰ أَنْ تَعْدِلُوا وَإِنْ تَلَوْا أَوْ تُعْرَضُوا فَإِنَّ اللَّهَ كَانَ بِمَا تَعْمَلُونَ
 خَبِيرًا ﴿١٣٥﴾ يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا بِاللَّهِ وَرَسُولِهِ وَالْكِتَابِ الَّذِي نَزَّلَ
 عَلَىٰ رَسُولِهِ وَالْكِتَابِ الَّذِي أَنْزَلَ مِنْ قَبْلُ وَمَنْ يَكْفُرْ بِاللَّهِ وَمَلَائِكَتِهِ
 وَكُتُبِهِ وَرُسُلِهِ وَالْيَوْمِ الْآخِرِ فَقَدْ ضَلَّ ضَلَالًا بَعِيدًا ﴿١٣٦﴾ إِنَّ الَّذِينَ
 آمَنُوا ثُمَّ كَفَرُوا ثُمَّ آمَنُوا ثُمَّ كَفَرُوا ثُمَّ أَرَادُوا كُفْرًا لَمْ يَكُنِ اللَّهُ لِيَغْفِرَ
 لَهُمْ وَلَا لِيَهْدِيَهُمْ سَبِيلًا ﴿١٣٧﴾ بَشِّرِ الْمُنَافِقِينَ بِأَنَّ لَهُمْ عَذَابًا أَلِيمًا
 ﴿١٣٨﴾ الَّذِينَ يَتَّخِذُونَ الْكَافِرِينَ أَوْلِيَاءَ مِنْ دُونِ الْمُؤْمِنِينَ أَيْتَنَعُونَ
 عِنْدَهُمُ الْعِزَّةَ فَإِنَّ الْعِزَّةَ لِلَّهِ جَمِيعًا ﴿١٣٩﴾ وَقَدْ نَزَّلَ عَلَيْكُمْ فِي الْكِتَابِ
 أَنْ إِذَا سَمِعْتُمْ آيَاتِ اللَّهِ يُكْفَرُ بِهَا وَيُسْتَهْزَأُ بِهَا فَلَا تَقْعُدُوا مَعَهُمْ حَتَّىٰ
 يَخُوضُوا فِي حَدِيثٍ غَيْرِهِ إِنَّكُمْ إِذَا مِثْلُهُمْ إِنَّ اللَّهَ جَامِعُ الْمُنَافِقِينَ
 وَالْكَافِرِينَ فِي جَهَنَّمَ جَمِيعًا ﴿١٤٠﴾ الَّذِينَ يَتَرَبَّصُونَ بِكُمْ فَإِنْ كَانَ
 لَكُمْ فِتْنَةٌ مِنَ اللَّهِ قَالُوا أَلَمْ نَكُنْ مَعَكُمْ وَإِنْ كَانَ لِلْكَافِرِينَ نَصِيبٌ
 قَالُوا أَلَمْ نَسْتَحِذْ عَلَيْكُمْ وَنَمْنَعَكُم مِنَ الْمُؤْمِنِينَ فَاللَّهُ يَحْكُمُ بَيْنَكُمْ
 يَوْمَ الْقِيَمَةِ وَلَنْ يَجْعَلَ اللَّهُ لِلْكَافِرِينَ عَلَى الْمُؤْمِنِينَ سَبِيلًا ﴿١٤١﴾

- 135- Ey î mân edenler! Kendi aleyhinize, ana-babanız ve yakınlarınızın aleyhine bile olsa adâleti titizlikle ayakta tutan ve Allah için şâhitlik yapan kimseler olun. Hakkında şâhitlik ettiğiniz kimseler zengin de olsa, fakir de olsa, adâletten ayrılmayın. Çünkü Allah onlara (sizden) daha yakındır. Eğer sözü eğip bükerek gerçeği çarpıtır veya şâhitlikten vazgeçerseniz şüphesiz ki Allah yaptığınız her şeyi çok iyi bilmektedir.
- 136- Ey î mân edenler! Allâh'a, Peygamberine, Peygamberine indirdiği kitaba ve daha önce indirdiği kitaplara î mân ediniz! Kim Allâh'ı, meleklerini, kitaplarını, peygamberlerini ve âhiret gününü inkâr ederse, şüphesiz ki o kimse, derin bir sapıklığa düşmüş olur.
- 137- Şüphesiz î mân edip sonra inkâr edenleri, sonra tekrar inanıp yine inkâr edenleri, sonra da inkârlarını arttıranları Allah ne bağışlar ne de doğru yola iletir!
- 138- Münâfıklara, kendileri için can yakıcı bir azap olduğunu haber ver!
- 139- Onlar mü'minleri bırakıp da kâfirleri dost edinmektedirler. Yoksa onlar kâfirlerin yanında izzet ve şeref mi arıyorlar? Bilsinler ki bütün izzet ve şeref yalnızca Allâh'a âittir.
- 140- Şüphesiz Allah Kitap'ta size şunu da indirmiştir: "Allâh'ın âyetlerinin inkâr edildiğini ve onlarla alay edildiğini işittiğinizde, onlar bundan başka bir söze geçmedikçe, kendileriyle bir arada oturmayın! Aksi hâlde siz de onlar gibi olursunuz." Şüphesiz ki Allah, münâfıkların ve kâfirlerin hepsini cehennemde toplayacaktır.
- 141- O münâfıklar sizi gözetleyip dururlar. Eğer size Allah'tan bir zafer gelirse, "Biz de sizinle beraber değil miydik?" derler. Eğer kâfirlerin zaferden bir payı olursa, o zaman da onlara yaklaşmak için, "Biz size yardım ederek gâlip gelmenizi sağlamadık mı, sizi mü'minlerden korumadık mı?" derler. Kıyâmet gününde Allah aranızda hüküm verecektir. Allah mü'minler aleyhine kâfirlere asla fırsat vermeyecektir.

135. âyetinde, adâletin gerçekleşmesi için, dava tanıklarında aranacak nitelikler açıklanmaktadır. Âyetteki “şühedâe lillâhi (Allah için şahitler)” ifâdesi ya “kavvâmîn”e bağlı sıfat veya hâl ya da “kâne”nin ikinci haberidir.¹²⁶

ŞÂHİTLİKLE İLGİLİ FIKHÎ HÜKÜMLER

Bir toplumda adâletin gerçekleşmesi, insanların haklarını alabilmesi, haksızlığın önlenmesi, kısas, diyet, erş gibi cezâların yerine getirilmesi, bütün bunlarla ilgili iddiâ ve davaların ispatına bağlıdır. Bütün iddiâ ve davalar delille ispat edilirse bir anlam ifâde eder ve sonuca gidilebilir. Bu yüzden Mecelle’de “Beraet-i zimmet asıldır.” Yani kişi suçlu olduğu ispat edilinceye kadar suçsuz sayılır, ilkesi mahkemede ispatı gerekli kılar. İsbat delillerinin başında da şâhit gelir. En az iki adâletli tanıkla davanın ispatı gerekir. Bunların bulunmadığı durumlarda yazılı belge, imza, parmak izi, günümüzde kamera kayıtları, adli tıp raporu gibi belgeler de ispat aracı olarak kullanılmaktadır. Ancak davalının bütün delillere itiraz imkânı vardır. Şâhitin olay günü başka yerde veya şehirde olması, senet veya çekteki imzanın sahte olması, tehditle imzalatılmış bulunması, parmak izi bulunan silahın başkası tarafından kullanılması, kamera kaydının olay gününe âit olmaması gibi itirazlar ve bunların ispatı delilleri çürütmede kullanılabilir. ¹²⁷

Kur’ân ve sünnette hâkim ve şâhitlerden, adâletin tecelli etmesi için olanca dikkat ve gayret sarf etmeleri istenmiştir.

İlgili âyetlerde şöyle buyrulur: **“Ey îmân edenler! Allah için hakkı ayakta tutanlar, adâletle şâhitlik edenler olun. Bir topluluğa olan kininiz, sizi adâletsizliğe sevk etmesin. Adâletli olun, çünkü bu takvâya daha yakındır. Allah’tan sakının. Şüphesiz Allah yaptıklarınızdan haberdardır.”**¹²⁷ **“Şâhitliği gizlemeyin. Kim onu gizlerse, şüphesiz o, kalbi günahkâr kimsedir.”**¹²⁸ **“Şâhitliği Allah için yapın.”**¹²⁹

“Onlar şâhitliklerini dosdoğru yaparlar.”¹³⁰ **“Şâhitliğinizi inkâr edip gizlemeyin, onu kim gizlerse, mutlaka onun kalbi günahkârdır. Allah yapmakta olduklarınızı bilir.”**¹³¹ **“Şüphesiz ki Allah size emânetleri ehline vermenizi ve insanlar arasında hükmettiğiniz za-**

126. Bk. Kurtubî, age, V, 264, 265.

127. Mâide, 5/8.

128. Bakara, 2/283.

129. Talâk, 65/2.

130. Meâric, 70/33.

131. Bakara, 2/283.

man, adâletle hükmetmenizi emreder. Allah bununla size ne güzel öğüt veriyor! Şüphe yok ki Allah, her şeyi işiten, hakkıyla görendir.”¹³²

Mâide sûresi 45. âyetinde Yahudilere Tevrat'ta kısasla ilgili olarak konulan hükümler bildirilmiştir. Ancak onlar bir hüküm için Hz. Peygamber'e başvururlarsa, davalarına bakıp bakmama konusunda Allâh'ın Rasûlü mu hayyer bırakılmış, hüküm vermeyi tercih ederse, aralarında adâletle hüküm vermesi istenmiştir.¹³³

Zeyd bin Hâlid el-Cühenî'den rivâyete göre şöyle demiştir: “*Rasûlullah ﷺ şöyle buyurdu: “Size şâhitlerin en hayırlısını haber vereyim mi? O, kendisine sorulmadan şâhitlik görevini yerine getirendir.”¹³⁴ Hureym bin Fâtik el-Esedî'den rivâyete göre Nebî ﷺ bir gün sabah namazını kıldırdıktan sonra ayağa kalkarak şöyle buyurmuştur: “Ey insanlar! Yalan şâhitlik Allâh'a şirk koşmakla eş değerdedir. Bunu üç kez tekrarladi. Sonra da şu âyeti okudu: “Bu böyledir. Her kim Allâh'ın emir ve yasaklarına saygı gösterirse bu, Rabbinin katında kendisi için daha hayırlıdır. (Haram oldukları) bildirilenler dışındaki hayvanlar, size helâl kıldı. Artık putlara tapınma pislighinden kaçının ve yalan sözden sakının.”¹³⁵*

Hz. Peygamber bir gün; “*Size günahların en büyüklerini söyleyeyim mi?*” dedikten sonra şöyle buyurmuştur: “*Allâh'a ortak koşmak, ana-baba ile ilişkisini kesmek ve yalan yere şâhitlik etmek.*” Bu sonuncusunu birkaç kere yinelemiştir.¹³⁶

Aşağıda İslâm fıkhiında şâhitlikle ilgili bir araştırmamızı veriyoruz:

Şâhitte Aranan Nitelikler

- 1) Akıllı ve ergin olması. İmam Mâlik ve Ahmed bin Hanbel'e göre, yalalama ve öldürmede çocukların birbirlerine karşı şâhitlikleri kabul edilir.¹³⁷
- 2) Hür olması. Çoğunluğa göre şâhitlerin hür olması gerekir. Efendisinin etkisi altında kalmaması için bu şart öngörülmüştür.
- 3) Müslüman olması. Bir gayrimüslimin, müslüman aleyhine şâhitliği geçerli sayılmamıştır. Ancak Hanbelîlere göre, yolculuk sırasında müslümanın

132. Nisâ, 4/58.

133. Bk. Mâide, 5/59.

134. Müslim, Akdiye, 19; Ebû Dâvûd, 13; Tirmizî, Şehâdât, 1.

135. Hac, 22/30. Tirmizî, Şehâdât, 3, H No: 2300.

136. Bk. Buhârî, İlm, 30; Ebû Dâvûd, Akdiyye, 15; Tirmizî, Şehâdât, 3, H No: 2301, Buyû', 3; İbn Mâce, Ahkâm, 32.

137. Bk. İbn Rüşd Bidâye, II, 463; İbn Kudâme, age, XII, 28.

bulunmaması durumunda vasiyete ilişkin konuda gayrimüslimin şâhitliği geçerlidir. Çünkü bunda zarûret vardır. Gayrimüslim ülkede bulunan müslümanın haklarını koruyabilmesi için, din ayrılığı dikkate alınmadan oranın ispat vasıtalarından yararlanabileceğinde şüphe yoktur. Bunda daha açık zarûret vardır. Zimmîlerin birbirine karşı şâhitlikleri geçerlidir.

4) Şahidin görür ve konuşur olması. Ebû Yusuf'a, Mâlikîlere ve Hanbelîlere göre, gözleri görmeyen fakat sesi tanıyan kimsenin şâhitliği geçerlidir. Şâfiî ve Mâlikîlere göre, konuşamayan kimse işaretlerle anlatabiliyorsa şâhitliği kabul edilir.

5) Adâletli olması. Burada adâletle, "büyük günah işlemeyen ve küçük günahlarda ısrar etmeyen", "iyilikleri kötülüklerinden çok olan" kimse kastedilir. Şahidin adâletli olması bizzat âyette istenen bir şarttır. **"Sizden adâlet sahibi iki kişiyi şâhit tutun."**¹³⁸ Ebû Yusuf'a göre, mevki sahibi birisi, üzerinde fık belirtiileri olsa bile şâhitlik yapabilir. Çünkü içinde bulunduğu sosyal durum onu dürüst davranmaya zorlar.

Fâsik, tevbe eder ve durumunu düzeltirse artık adâletli hükmünde olur. Ancak Hanefîlere göre, zinâ iftirası cezâsı (kazf) uygulanan kimse bunun dışındadır.¹³⁹

Cezâ davalarında şâhitlerin güvenilirlik soruşturmasının yapılması gerektiğinde görüş birliği vardır. Çünkü bu çeşit davalar şüphe ile düşer. Hadiste: **"Gücünüzün yettiği kadar, şüphelerle had cezâlarını düşürünüz."** buyrulur.¹⁴⁰

Ebû Hanîfe'ye göre, cezâ dışında kalan davalarda güvenilirlik araştırmasına gerek yoktur. Çünkü Allâh'ın Rasûlü, kazf (zinâ iftirası) yapanların dışındaki bütün müslümanları birbirine karşı adâletli saymıştır.¹⁴¹ Ebû Yusuf ve İmam Muhammed'e göre ise her türlü davada, hâkimin açık ve gizli güvenilirlik soruşturması yapması gerekir. Bu görüş ayrılığı delilden çok, insanların etik değerlere yaklaşımı ile ilgilidir.¹⁴²

6) Şahidin toplumda saygınlığının bulunması. Buna göre çevresinde düşüklük sayılan davranış sahiplerinin mahkemedeki şâhitliğine güvenilmez. Hamama peştamalsız giren, rast gele abdest bozan, rüşvetçi olduğu söylen-tisi yayılan kimseler bu niteliktedir.¹⁴³

138. Talâk, 65/1.

139. Bk. Nûr, 24/4.

140. Ebû Dâvûd, Salât, 14; Tirmizî, Hudûd, 2.

141. Bk. Zeylâî, Nasb, IV, 81.

142. Bk. Serahsî, Mebsût, XVI, 113; Kâsânî, Bedâyi', VI, 268.

143. Merginânî, Hidâye, III, 123; Mevsilî, İhtiyâr, II, 148 vd.

7) Şâhitlik, şâhitlik yapılan arasında açık menfaat ilişkisinin bulunmaması. Buna göre, eşlerin, ana-babanın ve çocukların, kardeşlerin birbiri lehindeki şâhitlikleri kabul edilmez. Ebû Yusuf ve İmam Şâfiî'ye göre eşler birbiri lehinde şâhitlik yapabilir.

Şâhitlikte Özel Durumlar

1) Zinâ konusunda şâhitlik. Burada suçun sâbit olması için dört tane erkek görgü tanığının tanıklığı gereklidir. Âyette şöyle buyrulur: **“Namuslu kadınlara zinâ isnâdında bulunup da buna dört şâhit getiremeyenlere seksen değnek vurun ve artık onların şâhitliğini hiçbir zaman kabul etmeyin. Onlar fâsık kimselerdir.”**¹⁴⁴

2) Zinâ dışındaki had ve kısas (cezâ)da şâhitlik. Bunlarda şâhitlik yanındaki ikrar, parmak izi, balistik ve adlî tıp raporu, kamera kaydı gibi kanıtlar da ispat delili olarak kullanılmaktadır. Bunlar şâhitleri takviye için ve sağlıklı sonuca gidebilmek için ek deliller olarak da değerlendirilebilir.

3) Bunların dışındaki çeşitli hukuk vb. davalarda iki erkek tanık gerekir. **“Sizden adâlet sahibi iki kişiyi şâhit tutun.”**¹⁴⁵ Boşanma veya eşlerin barışıp yeniden evliliği sürdürme kararıyla ilgili olarak öngörülen bu şâhitlerden başka, Bakara sûresi 2/282. âyette, kadınların ilgi alanı dışında kalan ve onların yabancı olduğu ticârî konularla ilgili olarak şöyle buyurulmuştur:

“Eğer borçlu, akli ermez veya küçük bir çocuk yahut söyleyip yazdıramayacak durumda biri ise onun yerine velîsi doğrusunu söyleyip yazdırsın. Erkeklerinizden hazırda olan iki kişiyi de şâhit yapın. Şayet iki tane erkek hazırda yoksa, o zaman doğruluğuna güvendiğiniz şâhitlerden bir erkekle -birinin şaşırması durumunda, diğerinin hatırlatması için- iki kadın şâhit olsun. Şâhitler de çağrıldıklarında (şâhitlik etmekten) kaçınmasınlar!”¹⁴⁶

4) Yalnız kadınlara özgü konularda şâhitlik. Doğum, bekâret kontrolü ve benzeri konularda kadının tanıklığı yeterli görülmüştür.

Sonuç olarak İslâm, şâhitliğin doğru olmasına önem vermiştir. Âyette şöyle buyrulur: **“Onlar, yalan yere şâhitlik etmezler. Boş söz ve çirkin bir davranışla karşılaştıkları zaman vakarla geçip giderler.”**¹⁴⁷

144. Nûr, 24/4.

145. Talâk, 65/1.

146. Bakara, 2/282.

147. Furkan, 25/72.

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا آمِنُوا بِاللَّهِ وَرَسُولِهِ وَالْكِتَابِ الَّذِي نَزَّلَ عَلَى رَسُولِهِ
وَالْكِتَابِ الَّذِي أَنْزَلَ مِنْ قَبْلُ ۖ وَمَنْ يَكْفُرْ بِاللَّهِ وَمَلَائِكَتِهِ وَكُتُبِهِ وَرُسُلِهِ
وَالْيَوْمِ الْآخِرِ فَقَدْ ضَلَّ ضَلَالًا بَعِيدًا ﴿١٣٦﴾

136- Ey î mân edenler! Allâh'a, Peygamberine, Peygamberine indirdiği kitaba ve daha önce indirdiği kitaplara î mân ediniz! Kim Allâh'ı, meleklerini, kitaplarını, peygamberlerini ve âhiret gününü inkâr ederse, şüphesiz ki o kimse, derin bir sapıklığa düşmüş olur.

136. âyette, inanılması gereken inanç esasları bildirilmektedir. Bu esaslardan birisine inanmayan kimsenin derin bir sapıklığa düşeceği de vurgulanmaktadır. Bir Yahudi haham topluluğunun Hz. Muhammed'e gelerek; "Biz sana, kitabına, Mûsâ'ya, Tevrat'a ve Uzeyr'e î mân ediyoruz. Bunların dışındaki peygamber ve kitapları tanımıyoruz." demeleri üzerine yukarıdaki âyet inmiş ve î mânın kapsamını belirlemiştir.

İSLÂM'DA İMAN ESASLARI

Hız. Âdem'den bu yana bütün semâvî dinlerde ortak inanç esasları, İncil, Tevrat ve Zebur'da da korunmuş ve İslâm'da yani Kur'ân ve Sünnette aynen yerini almıştır. Hız. Peygamber'in Cibril hadîsi diye bilinen hadisinde de bildirilen altı î mân esası Hız. Ali ve Hız. Fatıma'nın, onlardan sonra 12 İmâm'ın da benimsediği inanç konularıdır.¹⁴⁸ Aşağıda kitabımızdan bununla ilgili bir bölümü arz ediyorum:

1) Allâh'a İman

Allah; her şeyi yaratan, koruyup gözeten, başlangıcı ve sonu olmayan, doğmayan ve doğurmayan, hiçbir şeye muhtaç olmayan, gizli ve açık her şeyi gören, dilediğini yapan, sonsuz kudret sahibi olan yüce varlıktır. Eşi, dengi ve benzeri yoktur.

İhlâs sûresinde yüce Allah kendisini şöyle tanımlar: **"De ki: O, Allah biridir. Allah sameddir (Her şey O'na muhtaç, O hiçbir şeye muhtaç değildir). Doğurmamış ve doğmamıştır. Onun hiçbir dengi ve benzeri yoktur."**¹⁴⁹

148. Buhârî, İman, 37; Müslim, İman, 1.

149. İhlâs, 112/1-4.

Âyetü'l-kürsî'de bu tanımlama en güzel nitelikleriyle şöyledir: **“Allah’tan başka hiçbir ilâh yoktur. O dâimâ diridir, yarattıklarını koruyup gözetendir. O’nu ne bir uyuklama ne de bir uyku tutar. Göklerde ve yerde ne varsa hepsi O’nundur. İzni olmadan, O’nun katında şefaatecek olan kimdir? O, kullarının önlerinde ve arkalarında ne varsa hepsini bilir. Onlar ise, O’nun ilminden, ancak O’nun dilediğini kavrarlar. O’nun kürsüsü, bütün gökleri ve yeri kuşatmıştır. Onların her ikisini de koruyup gözetmek O’na ağır da gelmez. O çok yücedir, çok büyüktür.”**¹⁵⁰

Diğer yandan bütün delillerin ve yaratma zincirinin Cenâb-ı Hakk’a bağlanıp, daha ilerisinin düşünülmemesi gerekir. “Allah bütün varlıkları yarattı, fakat Allâh’ı kim yarattı?” gibi bir soru yersizdir. Çünkü Allah Teâlâ ezeldir, başlangıcı yoktur, doğmamış ve yaratılmamıştır. Akıl, sonradan var olmuş şeylerin, bir var edene muhtaç olduğunu ve bu zincirin Allah’ta sona ermesi gerektiğini kabul ve ispat etmiştir. Şeytanın kendisine bu şekilde bir vesvese verdiğini söyleyen bir sahâbeye Rasûlullah; **“Ben Allâh’a îmân ettim”** demekle yetinmesini tavsiye etmiştir.¹⁵¹

2) Meleklerle İman

Yüce Allah insanı topraktan, melekleri nurdan, cinleri ise ateşten yaratmıştır. Allah, insanlara vahyini melek aracılığı ile gönderdiği için meleklerle îman, peygamberlere îmandan önce gelir.¹⁵²

Kur’ân-ı Kerîm’de meleklerle îmânın farz olduğunu bildiren birçok âyet vardır: **“Peygamber, Rabbi tarafından kendisine indirilene îmân etti, mü’minler de. Her biri Allâh’a, meleklerine, kitaplarına, peygamberlerine îmân ettiler..”**¹⁵³ **“Asıl iyilik Allâh’a, âhiret gününe, meleklerle, kitaplara ve peygamberlere îmân edenlerin iyi amelidir.”**¹⁵⁴

Melekler semada bulunurlar ve Allâh’ın bir emri ile çeşitli görevler için inerler. Kur’ân-ı Kerîm’de şöyle buyrulur: **“Biz ancak Rabbinin buyruğu ile ineriz, geçmişimizi, geleceğimizi ve ikisinin arasındakileri bilmek O’na mahsustur. Rabbin unutkan değildir.”**¹⁵⁵

150. Bakara, 2/255.

151. Sahih-i Müslim, Terc, A. Davudoğlu, İstanbul 1973, I, 483; Şerafettin Gölcük, İslâm Akâidi, Konya 1983, s. 81.

152. Bk. Bakara, 2/30, 85; Meryem, 19/64; Buhârî, İman, 37; Müslim, İman, 1.

153. Bakara, 2/285.

154. Bakara, 2/177.

155. Meryem, 19/64.

Melekler duyu organları ile algılanamayan, gözle görülmeyen, sürekli Allâh'a kulluk eden, verilen görevleri yerine getiren, günah işlemeyen nûrânî ve rûhânî varlıklardır. Melekler fizik ötesi varlıklar olduğu için pozitif bilimin alanı dışında kalırlar. Ancak akıl, evreni yaratan Yüce varlığı kabul edince, O'nun bildirdiği haberlerin de doğruluğunu kabul eder. Onlar hakkında tek bilgi kaynağı Kur'ân âyetleri ve sahih hadislerdir. Bu kaynaklarda da onların özellikleri ve görevleriyle ilgili sınırlı bilgiler verilmiştir.

Dört Büyük Melek ve Görevleri

a) Cebrâil ﷺ: Allah ile peygamberleri arasında elçilik görevi yapar. Bütün peygamberlere Allâh'ın vahyini bu melek getirmiştir. Kur'ân-ı Kerim'de şöyle buyrulur: **“O (Kur'ân'ı) uyarıcılardan olası diye, senin kalbine Rûhu'l-emîn indirmiştir.”**¹⁵⁶ **“De ki: Onu, Rûhu'l-kudüs, Rabbinin katından, inananları güçlendirme, teslim olanlara yol gösterme ve bir müjde olmak üzere, gerçekle indirmiştir.”**¹⁵⁷

b) Azrâil ﷺ: Görevi ölüm sırasında canlıların rûhunu almak olduğu için **“melekü'l-mevt (ölüm meleği)” adıyla anılmıştır. “De ki; size vekil kılınan ölüm meleği canınızı alacak, sonra da Rabbinize döndürüleceksiniz.”**¹⁵⁸

c) İsrâfil ﷺ: Kıyâmetin kopması ve yeniden diriliş için olmak üzere iki defa Sûr'a üfürmekle görevlidir. **“(Birinci) Sûr'a üfürülmüş, artık Allâh'ın diledikleri dışında, göklerde kim var, yerde kim varsa hepsi düşüp ölmüştür. Sonra Sûr'a bir kere daha üfürülür. Onlar da hemen ayağa kalkarak beklerler.”**¹⁵⁹

d) Mikâil ﷺ: Dünya ve dünya dışı birtakım fizik olayların, yağmur, rüzgâr ve ekinlerin bitmesi gibi oluşumların meydana gelmesinde görevli bir melektir. **“Kim, Allâh'a, meleklerine, peygamberlerine, Cibril'e ve Mikâil'e düşman olursa bilsin ki, Allah kâfirlerin düşmanıdır.”**¹⁶⁰

3) Kitaplara İman

Yüce Allah, vahyini önceleri 10 sayfa Hz. Âdem'e, 10 sayfa Hz. İbrahim'e, 50 sayfa Hz. Şit'e ve 30 sayfa da Hz. İdris'e göndermiştir. Kitaplar

156. Şuarâ, 26/193, 194.

157. Nahl, 16/102; Şuarâ, 26/193.

158. Secde, 32/11.

159. Zümer, 39/68.

160. Bakara, 2/98; bk. Nâziât, 79/5. Bk. Hamdi Döndüren, Delilleriyle İslâm İlmihali, Erkam Yayını, İstanbul 2010, s. 125-129.

ise 4 tane olup; Hz. Mûsâ'ya Tevrat, Hz. Dâvud'a Zebur, Hz. İsrâ'ya İncil ve Hz. Muhammed'e Kur'ân Allah tarafından gönderilmiştir. Ancak önceki semâvî kitapların orijinal nüshaları kalmamış, Tevrat ve İncil nüshalarında zaman içinde değişiklikler meydana gelmiştir. Kur'ân onlarda vukû bulan bu değişiklik noktalarını açıklamıştır.¹⁶¹

Kitaplara îman, Allah Teâlâ'nın birtakım peygamberlerine kitaplar indirdiğine ve bunların içeriğinin tümüyle doğru ve gerçek olduğuna inanmayı kapsar. Âyette şöyle buyrulur: **“De ki: Ben, Allâh'ın indirdiği kitaba inandım ve aranızda adâleti gerçekleştirmekle emrolundum.”**¹⁶²

Kur'ân-ı Kerîm, kendinden önceki kitapları tasdik etmiş, fakat onların koyduğu bâzı hükümleri kaldırarak yerlerine başka hükümler getirmiştir. Bir kimsenin mü'min sayılması için Hz. Peygamber'e ve ona indirilen Kur'ân'ın bütününe inanması ve uyması gereklidir.¹⁶³ Buna göre Ehl-i kitabın mü'min olarak nitelenebilmesi için Hz. Peygamber'i ve Kur'ân'ın hükümlerini benimsemesi gerekir.

Kitaplar 4 tane olup, Tevrat Hz. Mûsâ'ya, Zebur Hz. Dâvud'a, İncil Hz. İsrâ'ya, Kur'ân Hz. Muhammed'e indirilmiştir.

İlâhî kitap ve sayfaların aslı “levh-i mahfûz”dadır. “Korunmuş levhâ” anlamına gelen bu sıfat tamlaması Kur'ân'da şöyle yer alır: **“İnkârcıların yalanladıkları o kitap çok şerefli bir Kur'ân olup, koruma altında bulunan bir levhâdadır.”**¹⁶⁴ İmam Gazâlî (ö. 505/1111) bu konuda şöyle der: Âlemlerin yaratılışından sonuna kadar ne olup bitecekse Allah hepsini takdir ve kazâ edip yazmıştır. Buna “levh-i mahfuz, Kitab-ı mübin, İmâm-ı mübin, Kitab-ı meknûn veya Ümmü'l-kitab” gibi adlar verilir.¹⁶⁵

Semâvî Kitaplar

a) Tevrat: İslâm inancına göre inanılması gereken dört ilâhî kitaptan ilki Tevrat olup, Hz. Mûsâ'ya indirilmiştir. Bu kitaba “Ahd-i Atik” veya “Ahd-i Kadîm” adı da verilir. Kur'ân-ı Kerîm'de, Tevrat ve İncil'le ilgili geniş bilgiler vardır.

161. Bk. Mâide, 5/44; En'âm, 6/91; Enbiyâ, 21/105; Nisâ, 4/163; İsrâ, 17/155; Âl-i İmrân, 3/84; Mâide, 5/46.

162. Şûrâ, 42/15.

163. Bk. Âl-i İmrân, 3/31; Nisâ, 4/47; Mâide, 5/15; En'âm, 6/153; A'râf, 7/3.

164. Burûc, 85/2, 22.

165. Bk. Elmalılı, Hak Dini Kur'ân Dili, VI, 1012; H. Basri Çantay, Kur'ân-ı Hakîm ve Meâl-i Kerîm, İstanbul, 1965, III, 1167; Mehmed Aydın, İslâm Dini İlmihali, Konya 1981, s. 108, 109.

Tevrat'ın aslının Allah tarafından, Hz. Mûsâ'ya indirilen kutsal bir kitap olduğuna inanmak her müslümana farzdır. Bunu inkâr etmek kişiyi küfre düşürür. Çünkü Tevrat'ın orijinalinin Allah kelâmı olduğunu bildiren pek çok âyet vardır. **“Biz, içinde doğruya rehberlik ve nur olduğu hâlde Tevrat'ı indirdik...”** âyeti bunlardandır.¹⁶⁶

b) Zebur: Sözlükte “yazılı şey ve kitap” anlamına gelen Zebûr, Hz. Dâvud’a verilen semâvî kitabın adıdır. Kur’ân-ı Kerîm’in üç yerinde Zebur’un adı geçer: **“Şüphesiz, Tevrat’tan sonra Zebur’da da şunu yazmışızdır: Yeryüzüne sâlih kullarım vâris olacaktır.”**¹⁶⁷ **“Gerçekten biz, peygamberlerin kimini kiminden üstün kıldık. Dâvud’a da Zebûr’u verdik”**¹⁶⁸

Zebur, semâvî kitapların en küçüğü olup, yeni dînî hükümler getirmemiştir. Günümüzde elde bulunan Zebur nüshaları lirik söyleyiş ve ilâhilerden, Allâh’a övgü, hikmetli söz ve birtakım öğütlerden meydana gelmektedir.¹⁶⁹

c) İncil: İncil kelimesi sözlükte “müjde” anlamına gelir. Hz. Îsâ aracılığı ile İsrâiloğulları’na indirilmiştir. Kur’ân-ı Kerîm’de Hz. Îsâ ve İncil ile ilgili geniş bilgiler bulunmakta, Hristiyanların değişikliğe uğrattığı yerler açıklanmaktadır.

“Kendilerinden önce gelen Tevrat’ı doğrulayıcı olarak peygamberlerin izleri üzerinde, Meryem oğlu Îsâ’yı arkalarından gönderdik. Ve ona, içinde doğruya rehberlik ve nur bulunmak, önce gelen Tevrat’ı tasdik etmek, sakınanlara bir hidâyet ve öğüt olmak üzere İncil’i verdik.”¹⁷⁰

Vahiy mesajının, târihî süreç içinde bir bütün olarak ele alındığı ve hep-sine birlikte bir ayırım yapmaksızın inanmanın gerektiği şu âyette açıkça bildirilir: **“De ki: Biz, Allâh’a, bize indirilene, İbrahim, İsmâil, İshâk, Yâkub ve Yâkuboğulları’na indirilenlere, Mûsâ, Îsâ ve (diğer) peygamberlere Rab’leri tarafından verilenlere îmân ettik. Onlar arasında bir ayırım yapmayız. Biz ancak O’na teslim olmuşuzdur.”**¹⁷¹

Hristiyanlar Hz. Îsâ’nın kendilerine söylemediği, “Îsâ, Allâh’ın oğludur” gibi sözleri kendi ağızlarıyla uydurmuşlardır.¹⁷² Allah Teâlâ onların

166. Mâide, 5/44.

167. Enbiyâ, 21/105.

168. İsrâ, 17/55; Nisâ, 4/163.

169. Bk. Mehmed Aydın-Osman Cilacı, Dinler Tarihi, Konya 1980, s. 75.

170. Mâide, 5/46.

171. Âl-i İmrân, 3/84.

172. Tevbe, 9/30.

sapma noktalarını şöyle haber verir: **“Gerçekten, Allah, Meryem’in oğlu İsmâ’dır, diyenler küfre düşmüşlerdir. Hâlbuki İsmâ şöyle demişti: “Ey İsrâiloğulları! Benim de Rabbim, sizin de Rabbiniz olan Allâh’a kulluk edin. Çünkü kim Allâh’a ortak koşarsa, şüphesiz Allah ona cenneti haram kılar. Onun varacağı yer ateştir. Zâlimlerin hiçbir yardımcısı yoktur.”**¹⁷³ **“Şüphesiz, Allah, üçün üçüncüsüdür, diyenler, (Allah Teâlâ’ya Meryem ve İsmâ’yı da ortak katanlar) küfre düşmüşlerdir. Hâlbuki bir tek Allah’tan başka ilah yoktur.”**¹⁷⁴

Bugün Hristiyanlar’ın ellerinde Ahd-i Cedîd adıyla, anılan sekiz kişi tarafından yazılmış -yaklaşık altmış kadar- İncil nüshası bulunmaktadır ki, bunlardan dört tanesi, Matta, Markos, Luka, Yuhanna İncilleri kiliselerce genel kabul görmüştür. Geri kalanlar ise uydurma olarak ilan edilmiş olup, bunlardan Barnabas İncil’i özel ilgi çeker. Kendi aralarında çelişkilerle dolu olan bu nüshaların nerede ve ne zaman yazıldıkları da Hristiyanlar’ı uzun süre meşgul etmiştir.

Hız. İsmâ’dan 325 yıl sonra İznik’te toplanan bir konsülde, binden fazla katılımcıdan sadece 318’i Hız. İsmâ’nın tanrılığını kabul etmiş ve pek çok İncil nüshalarından yukarıda isimlerini verdiğimiz dört tanesini resmî nüsha olarak benimsemiştir.

Buna göre, bir müslümana önceki kutsal kitaplara âit bir bilgi ulaşınca, bu bilgi Kur’ân ve sahih hadislerdeki bilgilere uygunsa kabul edilir, değilse reddedilir. Âyet ve hadislerde hiç söz edilmeyen bir konu olur ve İslâm’ın temel ilkeleri ile çelişmezse şu hadîse göre amel etmek gerekir: *“Ehl-i kitabı tasdik de etmeyin, tekzîp de (yalanlamayın). Biz Allâh’a, bize indirilene, İbrahim’e..indirilene inandık deyin.”*¹⁷⁵

d) Kur’ân-ı Kerîm: Kur’ân, Hız. Muhammed’in peygamberliği süresince, 23 yılda parça parça indirilmiştir.

Kur’ân-ı Kerîm, bir benzeri meydana getirilemeyen bir mûcizedir. Hız. Peygamber şöyle buyurmuştur: *“Hiçbir peygamber yoktur ki, insanların kendisine inanmasına sebep olacak bir mûcize verilmiş olmasın. Bana verilen en büyük mûcize, Allâh’ın bana vahyettiği Kur’ân’dır. Bunun için*

173. Mâide, 5/72.

174. Mâide, 5/73.

175. Buhârî, Tefsir, sûre, 2/1, İ’tisâm, 25.

kiyâmet gününde ben, ümmeti en çok olan bir peygamber olacağımı ümit etmekteyim."¹⁷⁶

Cenâb-ı Hak inkârcıların Kur'ân'ın benzeri on sûre, hatta bir tek sûre bile meydana getiremeyeceklerini bildirmektedir.¹⁷⁷

4) Peygamberlere İman

Bütün peygamberlere îmân etmek İslâm'ın inanç ilkelerindendir. Kur'ân'da 25 Peygamberin adı geçer. Üç tane de Peygamber olup olmadığı ihtilaflı olanlar vardır. Bunların dışında da peygamberlerin varlığından söz edilir.¹⁷⁸ Nitekim Ebû Zer 'ın sorusu üzerine, Hz. Peygamber; 124 bin nebî gönderildiğini, bunlardan 313'ünün rasûl (bağımsız semâvî dinle gönderilen peygamber) olduğunu bildirmiştir. İbn-i Ebî Hâtim'in Ebû Ümâme'den rivâyetinde ise rasûl sayısı 315'tir. Ancak bu sayılar çokluk da bildirebilir. Gerçek sayıyı Allah bilir.¹⁷⁹

İslâm âlimleri Hz. Nûh, İbrahim, Mûsâ, Îsâ ve Muhammed 'den ibâret beş peygamberi "ülû'l-azm (büyük azim ve görev sahibi)" peygamberlerden saymışlardır.¹⁸⁰

Peygamberlerin beş sıfatı vardır: Emânet (güvenilir olmak), sıdk (doğruluk), fetânet (akıllı olmak), ismet (günah işlememek) ve tebliğ (vahyi ümmetine eksiksiz olarak ulaştırmak).

5) Âhiret Gününe İman

Âhiret son ve sonra olan demektir. Kiyâmet kopması, kiyâmet günü, zelzele saati denilen son günde hiçbir canlı kalmayacak ve yeniden dirilme ile yeni yaşam başlayacaktır. Artık herkes dünyada yaptıklarının karşılığını bulacağı yeni bir âlemde yerini alacaktır. Âhiret inancı bütün semâvî dinlerin bildirdiği ortak inançtır. İlk kez yaratıp yaşatanın, ikinci kez diriltmesinin güç olmayacağı açıktır. Kiyâmetin kopması ve yeniden dirilme Kur'ân'ın pek çok yerinde vurgulanır.¹⁸¹

Âhiret inancı Kur'ân-ı Kerîm'de Allâh'a îmanla yan yana zikredilmiştir. Âhiret inancı olmayan kimse dînin sınırları dışına çıkar. Bu şekilde inanç

176. Buhârî, Fazâilü'l-Kur'ân, 1; Müslim, İman, 70.

177. Bk. Hûd, 11/13; Bakara, 2/23; Yûnus, 10/38.

178. Bk. Nisâ, 4/165.

179. Bk. Bağdâdî, Usûlüddîn, İst. 1928, s. 157.

180. Bk. Şûrâ, 42/13; Ahzâb, 33/7; Ahkâf, 46/35; bilgi için bk. Bakara, 2/253.

181. Bk. Bakara, 2/3; 39/68; 30/27; 36/79; Mü'min, 40/57; Nâziât, 79/27.

bozukluğu olan kimselerle ilgili olarak Kur'ân'da şöyle buyrulur: **“Kim Allâh'ı, meleklerini, kitaplarını, peygamberlerini ve âhiret gününü inkâr ederse o tam olarak sapıtmıştır.”**¹⁸²

Kur'ân'da öldükten sonra dirilmeye dâir pek çok âyet vardır. **“Yaratılışı başlatan, sonra da, onu yenileyen O'dur. Bu, O'nun için çok kolaydır..”**¹⁸³ **“De ki: Onları ilk defa yaratan diriltecektir. Çünkü O, her türlü yaratmayı bilir.”**¹⁸⁴ **“Elbette gökleri ve yeri yaratmak insanları (öldükten sonra) yaratmaktan daha büyüktür. Fakat insanların çoğu bilmezler.”**¹⁸⁵

Âhiret hayatı, aynı zamanda kabir hayatı, haşr, sırat köprüsü, mizan, kevser havzı, şefaât, cennet, cehennem ve A'râf gibi olayları da içine alır.

6) Kazâ ve Kadere İman

Kader sözlükte “ölçü, miktar, bir şeyi belli ölçüye göre yapmak ve belirlemek” anlamlarına gelir. Terim olarak; yüce Allâh'ın, ezelden ebede kadar olmuş ve olacak şeylerin hepsinin yerini, zamanını, şekillerini ve her türlü özelliklerini ezelde bilip, bu bilgisi üzerine takdir ve tespit etmesi demektir. Kader, Allâh'ın ilim ve irâde sıfatlarının gereğidir. Yüce Allah ilim sıfatı ile olmuş ve olacak her şeyi bütün ayrıntıları ile bilir, irâde sıfatı ile de ne şekilde ve hangi özelliklerle olacağını tercih, tâyin ve takdir eder.

Kazâ; Allah Teâlâ'nın ezelde, ilmi üzerine takdir ve tespit etmiş olduğu şeyleri, gerçekleşme zamanı gelince, ezeldeki ilim ve irâdesine uygun olarak yaratmasıdır. Kazâ, Allâh'ın “kudret” ve “tekvîn” sıfatlarının tecellisidir. Allah Teâlâ, olacak şeyleri, gerçekleşme zamanı gelince, kader planına uygun olarak kudret ve tekvîn sıfatları ile yaratır.

Kur'ân-ı Kerîm'de şöyle buyrulur: **“..O'nun katında her şey bir ölçü (miktar) ile dir.”**¹⁸⁶ **“..Her şeyi yaratıp ona bir nizam veren ve mukadderatını belirleyen Allah, yüceler yücesidir.”**¹⁸⁷ **“De ki: Allâh'ın bizim için yazdığından başkası bize asla erişmez..”**¹⁸⁸

182. Nisâ, 4/136.

183. Rûm, 30/27.

184. Yâsîn, 36/79.

185. Mü'min, 40/57; Nâziât, 79/27.

186. Ra'd, 13/8.

187. Furkan, 25/2.

188. Tevbe, 9/51.

Hız. Peygamber Cibril ﷺ hadîsi diye bilinen hadiste, kadere îmanî îmân esasları arasında saymıştır. Bu hadiste geçtiğine göre Hız. Peygamber, Cebrâil ﷺ'in, "İman nedir?" sorusuna, şu cevabı vermiştir: "Allâh'a, meleklerine, kitaplarına, peygamberlerine, âhiret gününe, hayır ve şerriyle kadere inanmandır." Cebrâil ﷺ bu cevabı onaylamıştır.¹⁸⁹

Diğer yandan kaderi bütün yönleriyle anlamanın zorluğunu bilen Hız. Peygamber, bu konuyu kendi aralarında tartışan sahâbeleri uyararak şöyle buyurmuştur: "Siz bununla mı emrolundunuz? Ya da ben bunun için mi gönderildim? Şunu iyi biliniz ki, sizden önceki ümmetler bu tür tartışmalara daldıkları için helâk olmuşlardır."¹⁹⁰

Ebû Hanîfe, kaderin Levh-i Mahfûz'a "vasıf sûretiyle" yazıldığını söylemiştir. O'na göre, dünya ve âhiretteki her şey, Allâh'ın dilemesi, ilmi, kazâ, kader ve Levh-i Mahfûz'a yazmasıyla meydana gelir. Hayır, şer, mâsiyet, itaat, fiil, irâde ve benzeri her şey Levh-i Mahfûz'a vasıflarıyla yazılmıştır. Yazım soyut olmayıp, sebep ve sonuç ilişkisiyle birlikte olmuştur. Mesela; "Ali, dünyada mü'min olarak yaşayacak, hayır ve güzel ameller işleyecek ve bunun sonucunda cennete gidecek", yine; "Hasan, dünyada inançsız olarak yaşayacak, kendi irâdesiyle kötülükler yapacak ve sonunda cehenne me girecek" şeklindeki tespitler, vasıf sûretiyle olan yazımdır. Yoksa, "Ali mü'min olsun" "Hasan inkârcı olsun" şeklinde hüküm olarak yazılmamıştır. Aksi hâlde irâde zorlaması ortaya çıkabilirdi. İnsan, fiilleri kendi irâde siyle işlediği için, sorumluluğu söz konusu olmaktadır.¹⁹¹

Allah Teâlâ kader programını ayrıntılarıyla belirlemiş ve Levh-i Mahfûz'a yazmıştır. Bunda değişiklik yapmak da onun elindedir. Kur'ân-ı Kerîm'de şöyle buyrulur: **"Allah ne dilerse onu yapar, dilediğini siler, dilediğini de sâbit bırakır, yani meydana getirir. Çünkü ana kitap O'nun yanındadır."**¹⁹²

إِنَّ الَّذِينَ آمَنُوا ثُمَّ كَفَرُوا ثُمَّ آمَنُوا ثُمَّ كَفَرُوا ثُمَّ أَزْدَادُوا كُفْرًا لَمْ يَكُنِ
اللَّهُ لِيَغْفِرْ لَهُمْ وَلَا لِيَهْدِيَهُمْ سَبِيلًا ﴿١٣٧﴾ بِشَرِّ الْمُنَافِقِينَ بَأَنَّ لَهُمْ
عَذَابًا أَلِيمًا^{١٣٨} ﴿١٣٨﴾

189. Müslim, İman, 1; Ebû Dâvûd, Sünnet, 15; İbn Mâce, Mukaddime, 9.

190. Tirmizî, Kader, 1.

191. Ebû'l-Müntehâ, Şerhu'l-Fikhi'l-Ekber, İstanbul 1308. s. 11'den naklen, Ömer Nesefî, Akâid, s. 143, 144.

192. Ra'd, 13/39. Bk. Hamdi Döndüren, Delilleriyle İslâm İlmihali, Erkam Yayınevi, İstanbul 2010, s. 166-170.

137- Şüphesiz îmân edip sonra inkâr edenleri, sonra tekrar inanıp yine inkâr edenleri, sonra da inkârlarını arttıranları Allah ne bağışlar ne de doğru yola iletir!

138- Münâfıklara, kendileri için can yakıcı bir azap olduğunu haber ver!

137-138. âyetlerde îmân edip dinden çıkan, yeniden îmâna dönüp yine inkâr eden ısrarcı münâfıkların asla affedilmeyeceği ve onlara can yakıcı bir azâbın olacağı haber veriliyor.

İlgili âyetlerde şöyle buyrulur: **“İmân ettikten sonra inkâra sapanların, ardından küfürlerini daha da arttıranların tevbeleri asla kabul edilmeyecektir; çünkü onlar doğru yoldan sapmış olanların ta kendileridir.”**¹⁹³

“İnkâr eden ve insanları Allah yolundan alıkoyanlar, elbette içinden çıkılmaz bir sapıklığa düşmüşlerdir. Şüphesiz, inkâr edip zulmedenleri Allah asla bağışlayacak değildir. Onları doğru bir yola iletecek de değildir.”¹⁹⁴

الَّذِينَ يَتَّخِذُونَ الْكَافِرِينَ أَوْلِيَاءَ مِنْ دُونِ الْمُؤْمِنِينَ ۚ أَيْتَعُونَ عِنْدَهُمُ
الْعِزَّةَ فَإِنَّ الْعِزَّةَ لِلَّهِ جَمِيعًا ۖ ﴿١٣٩﴾

139- Onlar mü'minleri bırakıp da kâfirleri dost edinmektedirler. Yoksa onlar kâfirlerin yanında izzet ve şeref mi arıyorlar? Bilsinler ki bütün izzet ve şeref yalnızca Allâh'a âittir.

139. âyette, küfür ehlini dost edinen münâfıklar uyarılmaktadır. Medîne'de, müslüman görünüp, gizlice küfür ehli veya Yahudilerle ilişki kurarak, müslümanların aleyhine çalışan münâfıklar vardı. Bütün amaçları, müslümanları Medîne'den çıkararak, yönetimi ele geçirmek, makam ve mevki sahibi olmaktı. Üstünlük Allah ve Elçisi'nin elinde idi, onların bu düşünceleri boş kuruntudan ibâretti. Çünkü Kur'ân'da bütün izzet ve şerefın Allâh'a ve Rasûlü'ne âit olduğu, İslâm düşmanlarının dost edinilmemesi gerektiği belirtilmiştir.

193. Âl-i İmrân, 3/90.

194. Nisâ, 4/167, 168. Bk. Münâfikûn, 63/3.

İlgili âyetlerde şöyle buyrulur: **“Mü'minler, mü'minleri bırakıp da kâfirleri dost edinmesin. Kim böyle yaparsa, Allah'tan ilişğini kesmiş olur. Ancak, onlardan (gelebilecek bir zarardan) korunmanız durumu müstesnâdır. Allah sizi, asıl kendisine karşı gelmekten sakındırıyor. Sonunda dönüş Allâh'adır.”**¹⁹⁵

“Onlar, “Andolsun, eğer bu savaştan Medîne'ye dönersek, üstün olan zayıf olanı oradan mutlaka çıkaracaktır.” diyorlardı. Hâlbuki asıl üstünlük Allâh'ın, Peygamberinin ve mü'minlerindir. Fakat münâfıklar bunu bilmezler.”¹⁹⁶

“Her kim güç ve şeref istiyorsa, bilsin ki bütün güç ve şeref sadece Allâh'ındır. O'na, ancak güzel sözler yükselir, onları da sâlih amel yükseltir. Kötülüklerle tuzak kuranlara gelince; onlar için şiddetli bir azap vardır. Üstelik onların tuzağı da bozulur.”¹⁹⁷

وَقَدْ نَزَّلَ عَلَيْكُمْ فِي الْكِتَابِ أَنْ إِذَا سَمِعْتُمْ آيَاتِ اللَّهِ يُكْفَرُ بِهَا وَيُسْتَهْزَأُ بِهَا فَلَا تَقْعُدُوا مَعَهُمْ حَتَّى يَخُوضُوا فِي حَدِيثٍ غَيْرِهِ ۚ إِنَّكُمْ إِذَا مِثْلَهُمْ ۗ إِنَّ اللَّهَ جَامِعُ الْمُنَافِقِينَ وَالْكَافِرِينَ فِي جَهَنَّمَ جَمِيعًا ﴿١٤٠﴾

140- Şüphesiz Allah Kitap'ta size şunu da indirmiştir: “Allâh'ın âyetlerinin inkâr edildiğini ve onlarla alay edildiğini işittiğinizde, onlar bundan başka bir söze geçmedikçe, kendileriyle bir arada oturmayın! Aksi hâlde siz de onlar gibi olursunuz.” Şüphesiz ki Allah, münâfıkların ve kâfirlerin hepsini cehennemde toplayacaktır.

140. âyette, Yahudi hahamlarının yanında oturup, onların Kur'ân ve Hz. Muhammed'le alay etmelerini dinleyen ve ses çıkarmayan kimi münâfıklardan söz edilmektedir. Buna göre, eğer İslâm'ı savunma imkânı ve gücü bulunmuyorsa, İslâm'la alay edilen, müslümanları küçük düşüren konuşmaların yapıldığı meclislerde oturmamak gerekir. Başka bir âyette şöyle buyrulur: **“Âyetlerimiz hakkında ileri geri konuşmaya dalanları gördüğün zaman, başka bir söze geçinceye kadar onlardan uzaklaş.**

195. Âl-i İmrân, 3/28.

196. Münâfikûn, 63/8.

197. Fâtır, 35/10.

Şeytan sana unutturursa (yasağı) hatırladıktan sonra artık o zâlim toplulukla birlikte oturma!”¹⁹⁸

Bu gibi münker mahalleri için hadiste de şöyle buyurulmuştur: “Sizden kim münkeri (haram veya mekruhun işlendiğini) görürse, onu eliyle değiştirsin. Buna gücü yetmezse, diliyle iknâ ederek değiştirsin. Buna da gücü yetmezse, kalbiyle buğz etsin. Fakat bu sonuncusu îmânın zayıf tarafıdır.”¹⁹⁹

İslâm âlimleri bu hadiste yer alan elle değiştirmenin “yöneticilere”, dile iknâ ederek vazgeçirmenin “âlimlere” ve kalple buğzun ise avâma âit bir irşad ve tebliğ yolu olduğunu belirtmişlerdir.

Allâh'ın Rasûlü münker örneği olarak şöyle buyurmuştur: “Kim Allâh'a ve âhiret gününe inanıyorsa, içki içilen bir sofraya oturmasın!”²⁰⁰

الَّذِينَ يَتَّبِعُونَ بِكُمُ فَإِنْ كَانَ لَكُمْ فَتْحٌ مِنَ اللَّهِ قَالُوا أَلَمْ نَكُنْ مَعَكُمْ
وَإِنْ كَانَ لِلْكَافِرِينَ نَصِيبٌ قَالُوا أَلَمْ نَسْتَحْذِ عَلَيْكُمْ وَنَمْنَعُكُمْ مِنَ
الْمُؤْمِنِينَ ۖ فَاللَّهُ يَحْكُمُ بَيْنَكُمْ يَوْمَ الْقِيَمَةِ ۖ وَلَنْ يَجْعَلَ اللَّهُ لِلْكَافِرِينَ
عَلَى الْمُؤْمِنِينَ سَبِيلًا ﴿١٤١﴾

141- O münâfıklar sizi gözetleyip dururlar. Eğer size Allah'tan bir zafer gelirse, “Biz de sizinle beraber değil miydik?” derler. Eğer kâfirlerin zaferden bir payı olursa, o zaman da onlara yaklaşmak için, “Biz size yardım ederek gâlip gelmenizi sağlamadık mı, sizi mü'minlerden korumadık mı?” derler. Kıyâmet gününde Allah aranızda hüküm verecektir. Allah mü'minler aleyhine kâfirlere asla fırsat vermeyecektir.

141. âyetle geçen “istihvâz” kelimesi, üstün gelmek anlamındadır. Medîne'de münâfıklar Yahudilere şöyle diyorlardı: “Biz size üstün gelmedik mi? İsteseydik, müslümanlarla birlik olup sizi yener, öldürür veya esir alırdık. Ama bunu yapmadık. Size üstün gelecek durumda olduğumuz hâlde, müslümanlarla birlik olup, sizinle savaştık, bu yolla müslümanları

198. En'âm, 6/68.

199. Müslim, İman, 78; Tirmizî, Fiten, 11; Nesâî, İman, 17; Ahmed bin Hanbel, III, 20, 49.

200. Tirmizî, Edeb, 43; Hâkim, Müstedrek, IV, 320.

zayıf düşürdük, onların sizi ezmesine engel olduk ve böylece size üstünlük sağladık.”²⁰¹

Münâfıkların kıyâmet günü mü'minlerle karşılaşma sahnesi bir âyette şöyle haber verilir: **“Münâfıklar onlara, “Biz sizinle birlikte değil miydik?” diye seslenirler. (Mü'minler) derler ki: “Evet ama siz kendi kendinizi aldattınız, fırsat beklediniz, şüpheye düştünüz ve kuruntular sizi aldattı. Sonunda Allâh'ın emri (ölüm) geldi. O çok aldatıcı şeytan da sizi Allah affeder diye aldattı!”**²⁰²

Sevban ؓ'ten rivâyete göre, Rasûlullah ؐ müslümanların yeryüzünde ehl-i küfür ve münâfıklar karışışında kıyâmete kadar karşılaşabilecekleri durumlarla ilgili olarak şöyle buyurmuştur:

*“Allah Teâlâ bana yeryüzünü dürdü, doğusunu ve batısını bir arada gördüm. Ümmetimin hâkimiyeti bana gösterilen yerlere kadar ulaşacaktır. Bana biri kırmızı, diğeri beyaz iki hazine (İran ve Bizans, Şam ve Irak) verildi. Ben Rabbimden, ümmetimi genel bir kıtlıkla helâk etmemesini ve onların üzerine kendilerinden başka bir düşmanı musallat edip de köklerini kurutmamasını niyaz ettim. Bunun üzerine Rabbim bana şöyle buyurdu: Ey Muhammed! Ben bir hüküm verirsem bu geri çevrilmez. Ben sana ümmetini genel bir kıtlıkla yok etmeyeceğimi ve onlara kendilerinden başka bir düşmanı musallat edip köklerini kazıtmaya çağımı vaad ediyorum. Onlar birbirini helâk etmedikçe ve esir almadıkça bütün yeryüzü halkı toplanıp onlara saldırsa bile onların yok edilmesine izin vermeyeceğim.”*²⁰³

201. S. Ateş, age, II, 385.

202. Hadîd, 57/14.

203. Müslim, Fiten, 19; Ebû Dâvûd, Fiten, 1; Ahmed bin Hanbel, V, 278, 284.

﴿ BÂB 21 ﴾

**MÜNÂFIKLARIN ÖZELLİKLERİ, KÂFİRLERİ DOST
EDİNMEMEK, KUR'ÂN'IN BİR KISMINA İNANIP
BİR KISMINA İNANMAYANLAR**

إِنَّ الْمُنَافِقِينَ يُخَادِعُونَ اللَّهَ وَهُوَ خَادِعُهُمْ^١ وَإِذَا قَامُوا إِلَى الصَّلَاةِ
قَامُوا كُسَالَى^٢ يُرَآؤُنَ النَّاسَ وَلَا يَذْكُرُونَ اللَّهَ إِلَّا قَلِيلًا^٣ ﴿١٤٢﴾
مُذَبِّبِينَ بَيْنَ ذَلِكَ^٤ لَا إِلَى هَؤُلَاءِ وَلَا إِلَى هَؤُلَاءِ^٥ وَمَنْ يُضْلِلِ اللَّهُ
فَلَنْ تَجِدَ لَهُ سَبِيلًا^٦ ﴿١٤٣﴾ يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لَا تَتَّخِذُوا الْكَافِرِينَ
أَوْلِيَاءَ مِنْ دُونِ الْمُؤْمِنِينَ^٧ أُرِيدُونَ أَنْ تَجْعَلُوا لِلَّهِ عَلَيْكُمْ سُلْطَانًا
مُبِينًا^٨ ﴿١٤٤﴾ إِنَّ الْمُنَافِقِينَ فِي الدَّرَكِ الْأَسْفَلِ مِنَ النَّارِ وَلَنْ تَجِدَ لَهُمْ
نَصِيرًا^٩ ﴿١٤٥﴾ إِلَّا الَّذِينَ تَابُوا وَأَصْلَحُوا وَاعْتَصَمُوا بِاللَّهِ وَأَخْلَصُوا
دِينَهُمْ لِلَّهِ فَأُولَئِكَ مَعَ الْمُؤْمِنِينَ^{١٠} وَسَوْفَ يُؤْتِي اللَّهُ الْمُؤْمِنِينَ أَجْرًا
عَظِيمًا^{١١} ﴿١٤٦﴾ مَا يَفْعَلُ اللَّهُ بِعَذَابِكُمْ إِنْ شَكَرْتُمْ وَآمَنْتُمْ^{١٢} وَكَانَ اللَّهُ
شَاكِرًا عَلِيمًا^{١٣} ﴿١٤٧﴾ لَا يُحِبُّ اللَّهُ الْجَهْرَ بِالسُّوءِ مِنَ الْقَوْلِ إِلَّا مَنْ
ظَلِمَ^{١٤} وَكَانَ اللَّهُ سَمِيعًا عَلِيمًا^{١٥} ﴿١٤٨﴾ إِنْ تُبَدُّوا خَيْرًا أَوْ تُخَفُّوهُ أَوْ
تَغْفُوا عَنْ سُوءٍ فَإِنَّ اللَّهَ كَانَ عَفْوًا قَدِيرًا^{١٦} ﴿١٤٩﴾ إِنَّ الَّذِينَ يَكْفُرُونَ
بِاللَّهِ وَرُسُلِهِ وَيُرِيدُونَ أَنْ يُفَرِّقُوا بَيْنَ اللَّهِ وَرُسُلِهِ وَيَقُولُونَ نُؤْمِنُ
بِبَعْضٍ وَنَكْفُرُ بِبَعْضٍ^{١٧} وَيُرِيدُونَ أَنْ يَتَّخِذُوا بَيْنَ ذَلِكَ سَبِيلًا^{١٨} ﴿١٥٠﴾

أُولَٰئِكَ هُمُ الْكَافِرُونَ حَقًّا وَأَعْتَدْنَا لِلْكَافِرِينَ عَذَابًا مُّهِينًا ﴿١٥١﴾
وَالَّذِينَ آمَنُوا بِاللَّهِ وَرُسُلِهِ وَلَمْ يُفَرِّقُوا بَيْنَ أَحَدٍ مِنْهُمْ أُولَٰئِكَ سَوْفَ
يُؤْتِيهِمْ أَجْرَهُمُ ط وَكَانَ اللَّهُ غَفُورًا رَحِيمًا ﴿١٥٢﴾

142- Şüphesiz münâfıklar güyâ Allâh'ı aldatıyorlar. Oysa asıl Allah onları aldatmaktadır. Onlar, namaza kalktıkları zaman üşenerek kalkarlar, insanlara gösteriş yaparlar. Allâh'ı da çok az anarlar.

143- Onlar küfürle îmân arasında bocalayıp durdukları için, ne mü'minlere ne de kâfirlere bağlanabilirler! Allâh'ın saptırdığı kimse için sen bir çıkış yolu bulamazsın.

144- Ey îmân edenler! Mü'minleri bırakıp da kâfirleri dost edinmeyin. Allah katında, aleyhinize kullanılacak apaçık bir kanıt mı vermek istiyorsunuz?

145- Şüphesiz, münâfıklar cehennemin en alt tabakasında olurlar. Onlar için bir yardımcı da bulamazsın.

146- Ancak tevbe edenler, durumunu düzeltenler, Allâh'a sımsıkı sarılanlar ve Allah için dinlerine samimî olarak bağlananlar bunun dışındadır. İşte bunlar mü'minlerle beraberdir. Allah mü'minlere büyük bir mükâfat verecektir.

147- Eğer îmân edip şükrederseniz, Allah size niçin azap etsin? Allah şükredenlere, şükürlerinin karşılığını veren, her şeyi hakkıyla bilendir.

148- Allah, zulme maruz kalınması dışında çirkin sözün açıkça söylenmesini sevmez. Allah hakkıyla işiten ve bilendir.

149- Siz bir hayrı açıktan da yapsanız gizli de yapsanız yahut bir kötülüğü affetseniz, Allah onu bilir. Allah çok affedici, çok güçlü olandır.

150- Allâh'ı ve peygamberlerini inkâr edenler, Allah ile peygamberlerinin arasını ayırmak isteyen ve "Bir kısmına inanır, bir kısmına inanmayız." diyenler ve böylece îmân ile küfür arasında bir yol tutmak isteyenler;

151- İşte gerçek kâfirler bunlardır. Biz onlara, alçaltıcı bir azap hazırlamışızdır.

152- Allâh'a ve peygamberlerine inananlar ve peygamberlerden hiçbirini diğerlerinden ayırmayanlara gelince; işte Allah onların mükâfatlarını verecektir. Allah çok bağışlayan, çok merhamet edendir.

142-143. âyetlere göre münâfıklar, samimî olmayan ikiyüzlü davranışlarıyla Allâh'ı aldattıklarını sanırlar. Hâlbuki asıl aldanan kendileridir. Küfürle îmân arasında bocalayıp dururlar.

Münâfıklarla ilgili âyetlerde şöyle buyrulur: **“İnsanlardan kimileri de vardır ki, inanmadıkları hâlde, “Allâh'a ve âhiret gününe inandık.” derler. Onlar güyâ, Allâh'ı ve mü'minleri aldatırlar; oysa kendilerinden başkasını aldatamazlar; ama onlar bunun farkında değildirler! Onların kalplerinde bir hastalık vardır. Allah onların hastalıklarını daha da arttırmıştır. Yalan söylediklerinden dolayı da, onlara can yakıcı bir azap vardır.”**²⁰⁴

“Münâfık erkeklerle münâfık kadınların, o îmân edenlere, “Bize bakın da sizin nûrunuzdan bir parçacık alalım!” diyecekleri günde kendilerine, “Arkanıza dönün de bir ışık arayın!” denilir Sonunda onların arasına, içinde rahmet, dışında azap bulunan kapılı bir sur çekilir. Münâfıklar onlara, “Biz sizinle birlikte değil miydik?” diye seslenirler. (Mü'minler) derler ki: “Evet ama siz kendi kendinizi aldattınız, fırsat beklediniz, şüpheye düştünüz ve kuruntular sizi aldattı. Sonunda Allâh'ın emri (ölüm) geldi. O çok aldatıcı şeytan da sizi Allah affeder diye aldattı!”²⁰⁵

Hız. Peygamber münâfığın hâlini şöyle açıklamıştır: “Münâfık iki sürü arasında gidip gelen şaşkın koyun gibidir. Kâh koşar bu sürüye gelir, kâh koşar diğer sürüye gider. Hangi sürüye katılacağını bilemez.”²⁰⁶

Ebû Hüreyre ؓ'ten rivâyete göre, Nebî ؑ şöyle buyurmuştur: “Münâfığın alâmeti üçtür: Koşuştuğu zaman yalan söyler, söz verdiğinde sözünde

204. Bakara, 2/8-10.

205. Hadîd, 57/13-14.

206. Müslim, Münâfikûn, 16; Nesâî, İman, 31.

durmaz, kendisine bir şey emânet edilse hıyânet eder.”²⁰⁷ Abdullah bin Amr ؓ’ten yapılan rivâyette, “birisiyle tartıştığı zaman doğruluktan ayrılır” ilâvesi vardır.²⁰⁸

Münâfıkların başka bir özelliği namazı üşene üşene kılmalarıdır. Namazı isteksiz bir şekilde kılmak, onu bir yük ve külfet olarak görmek nifak alâmeti sayılmıştır. Başka bir âyette şöyle buyrulur: **“Onların yaptığı bağışların kabul edilmemesinin sebebi, Allâh’ı ve Peygamberini inkâr ederek küfre düşmeleri, namaza üşene üşene kalkmaları ve istemeyecek bağışta bulunmalarıdır.”**²⁰⁹

Münâfığın namazı ile ilgili çeşitli hadisler nakledilmiştir: Alâ bin Abdirrahman ؓ şöyle demiştir: Basra’da öğleden sonra Enes bin Mâlik ؓ’in evine gittik. Onun evi mescidin yanında idi. İçeri girince ikinci namazını kılıp kılmadığımızı sorudu. Biz, öğle namazından sonra fazla vakit geçmedi, dedik. Siz ikinci namazını kılın, dedi. Kalkıp kıldık. Namazdan sonra şöyle dedi: **“Rasûlullah ﷺ’i şöyle derken işittim: Şu namaz münâfığın namazıdır. Oturup güneşi gözetler, güneş tam batacağına yakın kalkar ve hızlı bir şekilde dört rekât olarak namazı kılar. Bu namazda Allâh’ı çok az zikreder.”**²¹⁰ Ebû Hüreyre ؓ’ten rivâyete göre, Rasûlullah ﷺ şöyle buyurmuştur: **“Münâfıklara sabah ve yatsı namazından daha ağır gelen bir namaz yoktur. İnsanlar bu iki namazda ne kadar çok ecir ve sevap olduğunu bilselerdi, emekleyerek de olsa cemaate gelirlerdi.”**²¹¹

Yukarıdaki 143. âyette münâfıkların küfürle îmân arasında bocalayıp durdukları belirtilir. Başka bir âyette onların bu durumu şöyle anlatılır: **“Sen Allâh’ın kendilerine gazap ettiği bir kavmi dost edinenleri gördün mi? Onlar ne sizden ne de onlardandır. Onlar bilerek yalan yere yemin etmektedirler!”**²¹²

Medîne’de münâfıklar, Yahudilere yardıklık ediyor, mü’minlerin sırlarını onlara taşıyor ve bu arada, Hz. Muhammed’in arkasından da ileri geri konuşuyorlardı. Allâh’ın elçisi, **“Niçin böyle yapıyorsunuz?”** deyince de, yemin ederek, **“Böyle bir şey yapmadıklarını, îmân ettiklerini, peygambere**

207. Buhârî, İman, 24, Cizye, 17, Mezâlim, 17, Şehâdât, 28, Vasıyye, 8, Edeb, 69; Müslim, İman, İman, 106-108; Tirmizî, İman, 14.

208. Buhârî, İman, 24.

209. Tevbe, 9/54.

210. Müslim, Mesâcid, 195; Ebû Dâvûd, Salât, 5.

211. Buhârî, Mevâkîf, 20, Ezân, 34; Müslim, Mesâcid, 252.

212. Mücâdele, 58/14.

saygılı ve mü'minlere dost olduklarını" söylüyorlardı. Aşağıdaki âyetlerin bu olay üzerine indiği nakledilmiştir:

"O gün Allah onları topluca diriltecek de, dünyada size yemin ettikleri gibi O'na da yemin edeceklerdir. Onlar kendilerinin bir esas üzerinde olduklarını sanıyorlar. İyi bilin ki onlar gerçekten yalancılardır. Şeytan onları etkisi altına almış ve onlara Allâh'ı anmayı unutturmuştur. İşte onlar şeytanın taraftarlarıdır. İyi bilin ki şeytanın taraftarları en büyük ziyâna uğrayanlardır."²¹³

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لَا تَتَّخِذُوا الْكَافِرِينَ أَوْلِيَاءَ مِنْ دُونِ الْمُؤْمِنِينَ
أَتُرِيدُونَ أَنْ تَجْعَلُوا لِلَّهِ عَلَيْكُمْ سُلْطَانًا مُبِينًا ﴿١٤٤﴾

144- Ey îmân edenler! Mü'minleri bırakıp da kâfirleri dost edinmeyin. Allah katında, aleyhinize kullanılacak açık bir kanıt mı vermek istiyorsunuz?

144. âyetlerde, mü'minlerin küfür ehlini velî, dost ve idâreci edinmemesi istenmektedir. Buna göre, Medîne'de nifak hareketi içinde olanların bir bölümü, küfürle îmân arasında bocalıyordu. Fakat çeşitli sebeplerle kuşkulara ve tereddütlere düşüyorlar ve Abdullah bin Übey gibi önderlerin etkisinde kalıyorlardı. İşte bu îmanları yüzünden onlara 144. âyette, "**Ey îmân edenler! Mü'minleri bırakıp kâfirleri dost edinmeyin!**" buyurulmaktadır.

Bu uyarı başka bir âyette de şöyle yapılmıştır. "**Mü'minler, mü'minleri bırakıp da kâfirleri dost edinmesin. Kim böyle yaparsa, Allah'tan ilişkisini kesmiş olur. Ancak, onlardan (gelebilecek bir zarardan) korunmanız durumu müstesnâdır. Allah sizi, asıl kendisine karşı gelmekten sakındırıyor. Sonunda dönüş Allâh'adır.**"²¹⁴

Burada "takıyye" yaparak, onlardan gelebilecek bir zararı önleme veya müslümanlara önemli bir yarar sağlama gibi durumlar için bir istisnâ getirilmiştir.

İslâm tarihinde ilk şehîd olan Hz. Sümeyye, Ebû Cehil'in işkencesi altında can vermiştir. Babası Yasir ile annesi Sümeyye işkenceyle şehîd edilip kendisi de aynı işkenceler altında ölümlerle karşı karşıya gelen Ammar bin Yâsir işkenceye dayanamaz, müşriklerin istediği sözleri tekrarlar ve ölümden

213. Mücâdele, 58/18-19. Bk. Elmalılı, age, VII, 471.

214. Âl-i İmrân, 3/28.

kurtulur. Ağlayarak Allâh'ın Rasûlü'ne gelir ve "Ey Allâh'ın Rasûlü! Ben senin hakkında kötü konuşmadan ve ilâhlarını övmeden beni bırakmadılar." diyerek özür beyan eder. Hz. Peygamber ona, "Peki o an gönlünde neyi hissettin?" diye sorduğunda kalbinin îmanla dolu olduğunu bildirince Rasûlullah, aynı durumla karşılaşması hâlinde yine böyle davranmasına izin verir. Ardından şu âyet-i kerîme iner: **"Kalbi îmanla yatışmış olduğu hâlde inkâra zorlanan kişi (kurtulmuştur), fakat kim inandıktan sonra Allâh'ı tanımaz ve küfre kalbini açarsa, Allâh'ın gazabı onların başındadır, onlar için büyük azap vardır. Bu onların, dünya hayatını âhirete tercih etmelerinden ötürüdür ve Allah inkâr eden bir topluluğu doğru yola iletmez."**²¹⁵

Bununla birlikte asıl korkulmaya lâyık olanın yüce Allah olduğu da şöyle vurgulanır: **"Ey îmân edenler! Ne sizden önce kitap verilenlerden dininizi oyuncak ve eğlence yapanları, ne de diğer kâfirleri (zararlarından kurtulmak için) dost edinmeyin. Eğer gerçek mü'minlerseniz (onlardan değil) Allah'tan korkun."**²¹⁶

إِنَّ الْمُنَافِقِينَ فِي الدَّرَكِ الْأَسْفَلِ مِنَ النَّارِ وَلَنْ تَجِدَ لَهُمْ نَصِيرًا
﴿١٤٥﴾ إِلَّا الَّذِينَ تَابُوا وَأَصْلَحُوا وَاعْتَصَمُوا بِاللَّهِ وَأَخْلَصُوا دِينَهُمْ لِلَّهِ
فَأُولَٰئِكَ مَعَ الْمُؤْمِنِينَ وَسَوْفَ يُؤْتِي اللَّهُ الْمُؤْمِنِينَ أَجْرًا عَظِيمًا ﴿١٤٦﴾

145- Şüphesiz, münâfıklar cehennemin en alt tabakasında olurlar. Onlar için bir yardımcı da bulamazsın.

146- Ancak tevbe edenler, durumunu düzeltenler, Allâh'a sınımsız sarılanlar ve Allah için dinlerine samimî olarak bağlananlar bunun dışındadır. İşte bunlar mü'minlerle beraberdir. Allah mü'minlere büyük bir mükâfat verecektir.

145-146. âyetlerde, dıştan inanmış görünüp, içten tam olarak kâfir olan münâfıkların, cehennemin en alt tabakasına girecekleri, ancak tevbe edip samimî olarak durumlarını düzeltenlerin müstesnâ olduğu haber verilmektedir.

²¹⁵. Nahl, 16/106, 107.

²¹⁶. Mâide, 5/57.

Yüksek için “derece” kelimesi kullanılırken, alçak için “derk-dereke” kullanılır. Münâfıkların cehennemin en aşağı tabakasında bulunacağı ve kendilerine bir yardım edenin de bulunmayacağı vurgulanmıştır.

Buna göre, münâfıklardan pişman olup, durumunu düzelterlerin, Allah yoluna samimî olarak dönmeleri hâlinde mü'minlerle beraber mükâfata erecekleri belirtilir. İslâm'da tevbe kapısı ölüm gelip çatıncaya kadar açık tutulmuştur. Buna göre, münâfıkların; a) Tevbe edip durumunu düzeltmesi, b) Allâh'a sınıksız sarılması, c) Amellerinde gösterişi bırakıp samimî olması istenmiştir. Hz. Peygamber: “Dîninde ihlaslı ol, sana az amel de yeter.” buyurmuştur.²¹⁷

İlgili âyette şöyle buyrulur: **“Hepiniz, Allâh'ın ipine sınıksız sarılın, parçalanıp ayrılmayın. Allâh'ın, üzerinizdeki nîmetini düşünün! Hani siz birbirinize düşman idiniz de Allah kalplerinizi birleştirmiş ve O'nun nîmeti sayesinde kardeşler oluvermiştiniz. Yine siz, bir ateş çukurunun tam kenarında iken oradan da sizi O kurtarmıştı. İşte Allah size âyetlerini böyle apaçık bildiriyor ki doğru yolu bulasınız.”**²¹⁸

Burada Allâh'ın ipinden kastedilen Kur'ân-ı Kerîm'dir. Kur'ân'a sarılan aynı zamanda, onu vahiy olarak alıp uygulayan ve uygulama şartlarını sünnet olarak ortaya koyan Hz. Muhammed'e tâbî olmuş sayılır.

İnsan varlığı dünya hayatına azap görsün, cehenneme atılsın diye çıkarılmamıştır. Asıl amaç, yüce yaratıcıyı tanımak, O'na inanmak ve doğru yolu bulmaktır. Bunun için de, her dönemde uyarıcı peygamberler ve kitaplar gönderilmiş, insanların gerçeğe ulaşması kolaylaştırılmıştır. Bunun yanında insana doğuştan verilen akıl, irâde, insaf, sağduyu, vicdan gibi duygu ve yetenekler, canlılar arasında yalnız insan varlığına bahşedilmiştir.

مَا يَفْعَلُ اللَّهُ بِعَذَابِكُمْ إِنْ شَكَرْتُمْ وَأَمْتُمْ ۖ وَكَانَ اللَّهُ شَاكِرًا عَلِيمًا ﴿١٤٧﴾

147- Eğer îmân edip şükrederseniz, Allah size niçin azap etsin? Allah şükredenlere, şükürlerinin karşılığını veren, her şeyi hakkıyla bilendir.

147. âyette, Allah Teâlâ'nın insanlara azap etmek istemediği belirtilir. Buna göre asıl azâba ve cezâyâ sebep olan insanın kendisidir. İnsana akıl

217. İbn Kesîr, Muhtasar, I, 452.

218. Âl-i İmrân, 3/103.

ve irâde gücü verilmiş, hak ile bâtilı, hayırla şerri ayırt etme yeteneği bahşedilmiş, doğru ve hidâyet yolunu kendisinin bulması istenmiştir. Bu konuda bir zorlama olmaksızın kendi tercihi sebebiyle sorumlu olur.

İlgili âyetlerde şöyle buyrulur: **“Eğer inkâr ederseniz, bilin ki Allah size muhtaç değildir. Fakat kulları için küfre râzı olmaz. Eğer şükrederseniz, sizin için ona râzı olur. Hiçbir günahkâr, başkasının günah yükünü çekmez. Sonunda dönüşünüz Rabbinizedir. O, size yapmakta olduğunuz şeyleri haber verecektir. Çünkü O, bütün göğüslerde olanı bilir.”**²¹⁹

“Eğer onlar doğru yolda gitselerdi, kendilerini bol yağmurla rızıklandırırđık. Böylece onları bununla imtihan ederiz. Kim Rabbinin anmaktan yüz çevirirse, Allah onu, giderek artan çetin bir azâba uğratarı.”²²⁰

“Eğer o ülkelerin halkı îmân edip Allâh’a karşı gelmekten sakın-salardı, Biz onların üzerine gökten ve yerden bolluk ve bereket kapılarını açardık. Fakat onlar gerçeği inkâr edip yalanladılar. Biz de onları yaptıkları kötülükler yüzünden yakalayiverdik.”²²¹

Eğer insanlar ve cinler doğru yolda gitselerdi, Allah Teâlâ kendilerine bol rızık verir, daha rahat imkânlar içinde yaşarlardı. Nitekim Mekke’de yedi yıl büyük kıtlık olmuştu. Aslında Allah Teâlâ bazen bolluk bazen kıtlık vererek, mal ve çocuklarda azaltma ile insanları imtihan eder, sıkıntılı dönemlerde sabredenler imtihanı kazanır, sabretmeyip isyan edenler kaybeder.

لَا يُحِبُّ اللَّهُ الْجَهْرَ بِالسَّوْءِ مِنَ الْقَوْلِ إِلَّا مَنْ ظَلِمَ ۖ وَكَانَ اللَّهُ سَمِيعًا
عَلِيمًا ﴿١٤٨﴾

148- Allah, zulme maruz kalınması dışında çirkin sözün açıkça söylenmesini sevmez. Allah hakkıyla işiten ve bilendir.

148. âyette zulme uğrama dışında çirkin sözün söylenmesi ve bedduâ edilmesi yasaklanmıştır.

219. Zümer, 39/7.

220. Cin, 72/16-17.

221. A'râf, 7/96.

MÜNAKAŞA VE BEDDUÂ

Bu âyetin inmesiyle ilgili şöyle bir olay nakledilir: Hz. Ebûbekir, kendisine söven bir adama, bir süre sustuktan sonra cevap vermişti. Orada hazır bulunan Allâh'ın Rasûlü, hoşnut olmadığını belirtmek üzere kalkıp gidince, Ebûbekir ﷺ sebebini sordu. Allah elçisi şöyle buyurdu: “*Sen sabrettikçe, senin yerine ona bir melek cevap veriyordu. Fakat sen de karşılık vermede başlayınca melek gitti, şeytan geldi. Şeytan gelince de ben kalktım.*” O sırada bu âyet inmiştir.²²²

Kur'ân'da şöyle buyrulur: **“Her kim zulme uğradıktan sonra öcünü alırsa, artık öylelerinin aleyhine (cezâ için) bir yol yoktur. Ancak insanlara zulmedenlere ve yeryüzünde haksız yere taşkınlık edenlere cezâ vardır. İşte can yakıcı bir azap bunlaradır. Her kim sabreder ve (kusurları) bağışlarsa, şüphesiz ki bu, yapılmaya değer işlerdendir.”**²²³

Hadislerde şöyle buyrulur: “Kavgayı ilk başlatan günahkâr olur, ancak haksızlığa uğrayan kişi sınırı aşarsa durum değişir.”²²⁴ “Sadaka malı eksiltmez, Allah affedenin izzetini artırır. Allah için alçak gönüllülük edeni Allah yükseltir.”²²⁵

Ebû Hüreyre ﷺ'ten rivâyete göre, bir adam Hz. Peygamber'e gelerek komşusundan şikâyetçi oldu. Allâh'ın Rasûlü, git ve sabret, buyurdu. Daha sonra iki veya üç defa daha şikâyet için gelince şöyle buyurdu: “Git, evden bazı eşyanı yola at. Bu kişi bazı eşyayı yol kenarına çıkardı. Gelip geçen bunun sebebini sormaya başladı, o da komşusunun kendisini rahatsız ettiğini söyledi. Bunun üzerine insanlar, kötü komşuya bedduâ etmeye başladı. Bunun üzerine komşusu, “git, bundan sonra benden seni rahatsız eden bir şey olmayacak.” dedi.²²⁶

Burada komşuya bir çeşit kamuoyu baskısı uygulanarak rahatsız edici davranışından vazgeçmesi sağlanmıştı.

İbn-i Abbâs bu âyet için şöyle demiştir: “Allah, bir kimsenin başkası aleyhine bedduâ etmesini sevmes. Ancak zulme uğrayan bunun dışındadır. Çünkü ona, bu âyetle bedduâ etmesi konusunda ruhsat verilmiştir. Ancak bununla birlikte, sabretmesi kendisi için daha hayırlıdır.”²²⁷

222. Râzî, Mefââtih, III, 496.

223. Şûrâ, 42/41-43.

224. Müslim, Birr, 68; Ebû Dâvûd, Edeb, 39; Tirmizî, Birr, 51; Ahmed bin Hanbel, II, 235.

225. Müslim, Birr, 69; Tirmizî, Birr, 82.

226. Ebû Dâvûd, Edeb, 122.

227. Taberî, Câmiu'l-Beyân, IX, 344.

Çirkin söz kapsamına; arkadan konuşma, söz taşıma, yalan söz, iftira, sövme gibi sözler girer. Kişinin yüzüne karşı söylendiği zaman kırılacağı, güceneceği sözü, arkasından da söylememek gerekir. Ancak haksızlığa uğrayanın, başkalarını sakındırmak veya mahkemede hakkını dile getirmek için kimi kötülükleri dile getirmesi “kötü söz” niteliğinde sayılmaz.

Bedduâ; Farsça kötü anlamına gelen “bed” ile Arapça dileme, isteme anlamına gelen “duâ” kelimelerinin bileşiminden meydana gelen bir kelimedir. Hz. Peygamber’in Mekke’de müslümanlara baskı ve şiddet uygulayan bâzı müşriklere bedduâ ettiği nakledilir. Ebû Cehil, Ümeyye bin Halef, Utbe bin Rabîa, Şeybe bin Rabîa ile Ukbe bir Ebî Muayt’ın da içinde bulunduğu yedi kişiye bedduâ etmiş, Abdullah bin Mes’ud’dan rivâyete göre bunların hepsi Bedir Savaşı’nda öldürülmüştür.²²⁸ Diğer yandan Allah Rasûlü’nün dünya malına taparcasına düşkün olan ve ana-babaya âsî olan bâzı kimselere isim vermeden bedduâ ettiği de bilinmektedir.²²⁹ O, Muâz b. Cebel’i Yemen’e vâli olarak gönderirken, “*Mazlumun bedduâsında sakın! Çünkü onunla Allah arasında perde yoktur.*” diyerek kendisini uyardı.

Hadislerde kabul edilecek duâlar şöyle sıralanmıştır: a) Misafirin duâsı, b) Babanın çocuğu hakkındaki duâsı, c) Adâletli devlet başkanının duâsı, d) Oruçlu kimsenin duâsı, e) Mazlumun bedduâsı.²³⁰ Allâh’ın Rasûlü, bizzat mazlumun bedduâsından Allâh’a sığınmıştır.²³¹

Diğer yandan kötülüklerle karşılaşınca bedduâ yerine sabır, af ve ihsana öncelik verilmesidir. Âyetlerde şöyle buyrulur: “**Kim sabreder ve bağışlarsa işte bu, şüphesiz ki büyüklere yaraşan yüce davranışlardanır.**”²³² “**Bir kötülüğün karşılığı onun dengi bir kötülüktür. Bununla birlikte bu kimse bağışlar ve iyilik yolunu tutarsa, artık onu mükâfatlandırmak Allâh’a âittir.**”²³³ Hz. Peygamber’in genel olarak İslâm’a direnenlere karşı bedduâ etmek yerine, hidâyete ermeleri için Allâh’a duâ ettiği bilinmektedir.²³⁴ Buna göre kötülük karşısında bedduâ etmek yerine, affedici olmak ve hidâyet istemek İslâm ahlâk ve edebine daha uygundur.

228. Ahmed b. Hanbel, Müsned, I, 393, 397.

229. Buhârî, Cihâd, 70, Rikâk, 10; Müslim, Birr, 8; Müsned, II, 346.

230. İbn Mâce, Sıyâm, 7, Duâ, 11.

231. İbn Mâce, Duâ, 20; A. b. Hanbel, Müsned, V, 82, 83.

232. Şûrâ, 42/43.

233. Şûrâ, 42/40.

234. Bk. Buhârî, Deavât, 59.

إِنْ تُبْدُوا خَيْرًا أَوْ تُخَفُّوهُ أَوْ تَغْفُوا عَنْ سُوءٍ فَإِنَّ اللَّهَ كَانَ عَفْوًا قَدِيرًا ﴿١٤٩﴾

149- Siz bir hayrı açıktan da yapsanız gizli de yapsanız yahut bir kötülüğü affetseniz, Allah onu bilir. Allah çok affedici, çok güçlü olandır.

149. âyete göre bir iyilik açıktan da yapılırsa gizli de yapılırsa veya bir kötülük affedilse Allâh'ın onu bildiği belirtiliyor. Kötülüğe karşılık kötülük yerine affedici olmak tavsiye edilmiş ise de bu her zaman mümkün olmayabilir, bazen de yanlış anlamalara sebep olarak, daha fazla zulüm ve haksızlığa sebep olabilecekseniz, haksızlığa uğrayan kimseye, aşağıdaki âyetlerde denk bir cevap verme hakkı tanınmıştır:

“Eğer bir kötülüğe karşılık verecekseniz, size yapılan kötülük kadar karşılık verin! Ama sabrederseniz elbette bu, sabredenler için daha hayırlıdır.”²³⁵ ***“Kötülüğün cezası, yine onun gibi bir kötülük-tür. Kim affeder, barışırsa onun mükâfatı Allâh'a âittir. Doğrusu O, zulmedenleri sevmez.”***²³⁶

Kur'ân'da yine de tercihin affedici yönde olması tavsiye edilir: ***“O takvâ sahipleri ki, bollukta da darlıkta da Allah yolunda harcarlar; öfkelerini yutarlar ve insanları affederler. Allah iyilik edenleri sever.”***²³⁷ ***“Kim kısıstan vazgeçip kendi hakkını bağışlarsa, bu kendisi için bir kefarettir olur.”***²³⁸

إِنَّ الَّذِينَ يَكْفُرُونَ بِاللَّهِ وَرُسُلِهِ وَيُرِيدُونَ أَنْ يُفَرِّقُوا بَيْنَ اللَّهِ وَرُسُلِهِ وَيَقُولُونَ نُؤْمِنُ بِبَعْضٍ وَنَكْفُرُ بِبَعْضٍ وَيُرِيدُونَ أَنْ يَتَّخِذُوا بَيْنَ ذَلِكَ سَبِيلًا ﴿١٥٠﴾ أُولَئِكَ هُمُ الْكَافِرُونَ حَقًّا وَأَعْتَدْنَا لِلْكَافِرِينَ عَذَابًا مُهِينًا ﴿١٥١﴾

150- Allâh'ı ve peygamberlerini inkâr edenler, Allah ile peygamberlerinin arasını ayırmak isteyen ve “Bir kısmına inanır, bir kısmına inanmayız.” diyenler ve böylece îmanla küfür arasında bir yol tutmak isteyenler;

235. Nahl, 16/126.

236. Şûrâ, 42/40.

237. Âl-i İmrân, 3/134.

238. Mâide, 5/45.

151- İşte gerçek kâfirler bunlardır. Biz onlara alçaltıcı bir azap hazırlamışızdır.

150-151. âyetlere göre, Peygambere inanmadan, Allâh'a inanmak kişiyi kurtuluşa götürmez. Hatta isimleri Kur'ân'da bildirilmiş olan, herhangi bir peygamberi inkâr etmek de kişiyi dinden çıkarır. Allâh'a inanıp, peygamberlerine inanmak istemeyen veya Hz. Mûsâ ve Uzeyr ؑ'a inanıp, Hz. Îsâ ve Hz. Muhammed ؑ'a inanmayan kimse gibi.

Yalnız fetret ehli denilen ve kendisine gerçek dinle ilgili hiçbir bilgi ulaşmamış bulunan kişi, akıl yoluyla Allâh'ı bulmakla yükümlü olur ve bu tefekürü onu kurtarabilir.²³⁹

Yukarıdaki âyetlere göre küfür ehli üç kısımdır: a) Allâh'a ve hiçbir peygambere inanmayanlar. Bunlar ateistler olup, küfrün en karanlık noktasında bulunurlar. b) Allâh'a inanıp hiçbir peygambere inanmayan, böylece bu ikisinin arasını ayıranlar. c) Allâh'a inanıp, kimi peygamberlere inanan, kimilerini inkâr edenler. Yahudilerin Hz. Mûsâ'ya inanıp, Hz. Îsâ'yı ve Hz. Muhammed'i inkâr etmesi; Hristiyanların da Hz. Muhammed'i ve İslâm'ı inkâr etmesi bu niteliktedir. Burada kimine inanıp, kimine inanmama gerçekleşmektedir.

İslâm dîni Hz. Âdem'den Hz. Muhammed'e kadar bütün peygamberleri, peygamberlere verilen sahifelerin ve semâvî kitapların bütününe îmânı kapsamına almakla birleştirici bir din olmuştur.

İlgili âyetlerde şöyle buyrulur: **“Siz şöyle deyin: Biz; Allâh'a, bize indirilene, İbrahim'e, İsmâil'e, İshâk'a, Yâkub'a ve torunlara indirilmiş olana, Mûsâ ve Îsâ'ya verilenlerle Rab'leri tarafından diğer peygamberlere verilenlere, onlardan hiçbiri arasında fark gözetmeksiniz îmân ettik ve sadece Allâh'a teslim olduk.”**²⁴⁰

“İşte böylece Yahudilerin üzerine aşağılık ve yoksulluk damgası vuruldu ve Allâh'ın gazabına uğradılar. Çünkü onlar, Allâh'ın âyetlerini inkâr ediyorlar ve peygamberleri haksız yere öldürüyorlardı. Bütün bunlar, sadece isyan etmeleri ve taşkınlık yapmaları yüzünden idi.”²⁴¹

239. Bk. İndeks “Fetret dönemi” maddesi.

240. Bakara, 2/136.

241. Bakara, 2/61.

“(Yahudiler) **nerede olurlarsa olsunlar, onların üzerine zillet damgası vurulmuş ve Allâh'ın gazabına uğramışlardır. Kendilerini bu zilletten ancak Allâh'ın ipine sarılmak veya müslümanların himâyesi altına girmek sûretiyle kurtarabilirler. Bu zillete düşmelerinin sebebi; Allâh'ın âyetlerini inkâr etmeleri ve haksız yere peygamberleri öldürmeleridir. Çünkü onlar isyan etmişlerdi ve sınırı aşıyorlardı.**”²⁴²

وَالَّذِينَ آمَنُوا بِاللَّهِ وَرُسُلِهِ وَلَمْ يُفَرِّقُوا بَيْنَ أَحَدٍ مِنْهُمْ أُولَئِكَ سَوْفَ يُؤْتِيهِمْ أَجُورُهُمْ ۗ وَكَانَ اللَّهُ غَفُورًا رَحِيمًا ﴿١٥٢﴾

152- Allâh'a ve peygamberlerine inananlar ve peygamberlerden hiçbirini diğerlerinden ayırmayanlara gelince; işte Allah onların mükâfatlarını verecektir. Allah çok bağışlayan, çok merhamet edendir.

152. âyette, Allah ve peygamberlerine îmân edip, peygamberler arasında bir ayırım yapmayanlara Allah Teâlâ mükâfatını vereceğini belirtiyor. Îman bir bütündür, parçalanma kabul etmez. Bu sebeple Hz. İbrahim, Mûsâ ve İsâ gibi peygamberleri kabul edip, son peygamber Hz. Muhammed'i tanımamak kişiyi hak dînin dışında bırakır.

İlgili âyette şöyle buyrulur: **“O Peygamber, Rabbi tarafından kendisine indirilene îmân etti, mü'minler de (îmân ettiler). Her biri Allâh'a, meleklerine, kitaplarına ve peygamberlerine îmân ettiler. Allâh'ın peygamberleri arasında bir ayırım yapmayız. Ve yine şöyle dediler: “İşittik ve itaat ettik. Ey Rabbimiz, bağışlamayı dileriz. Dönüş ancak Sanadır.”**”²⁴³

242. Âl-i İmrân, 3/112.

243. Bakara, 2/285.

﴿ BÂB 22 ﴾

**EHL-İ KİTABIN MÛCİZE İSTEKLERİ,
YAHUDİLERİN LÂNETLENMESİ,
ALLÂH'IN İSÂ'YI KENDİ KATINA KALDIRMASI**

يَسْأَلُكَ أَهْلُ الْكِتَابِ أَنْ تُنَزِّلَ عَلَيْهِمْ كِتَابًا مِنَ السَّمَاءِ فَقَدْ سَأَلُوا مُوسَىٰ أَكْبَرَ مِنْ ذَلِكَ فَقَالُوا أَرَنَا اللَّهَ جَهْرَةً فَأَخَذَتْهُمُ الصَّاعِقَةُ بِظُلْمِهِمْ ثُمَّ اتَّخَذُوا الْعِجْلَ مِنْ بَعْدِ مَا جَاءَتْهُمُ الْبَيِّنَاتُ فَعَفَوْنَا عَنْ ذَلِكَ وَأَتَيْنَا مُوسَىٰ سُلْطَانًا مُبِينًا ﴿١٥٣﴾ وَرَفَعْنَا فَوْقَهُمُ الطُّورَ بِمِيثَاقِهِمْ وَقُلْنَا لَهُمْ ادْخُلُوا الْبَابَ سُجَّدًا وَقُلْنَا لَهُمْ لَا تَعْدُوا فِي السَّبْتِ وَأَخَذْنَا مِنْهُمْ مِيثَاقًا غَلِيظًا ﴿١٥٤﴾ فَبِمَا نَقْضِهِمْ مِيثَاقَهُمْ وَكُفْرِهِمْ بِآيَاتِ اللَّهِ وَقَتْلِهِمُ الْأَنْبِيَاءَ بِغَيْرِ حَقٍّ وَقَوْلِهِمْ قُلُوبُنَا غُلْفٌ ۖ بَلْ طَبَعَ اللَّهُ عَلَيْهَا بِكُفْرِهِمْ فَلَا يُؤْمِنُونَ إِلَّا قَلِيلًا ۖ ﴿١٥٥﴾ وَبِكُفْرِهِمْ وَقَوْلِهِمْ عَلَىٰ مَرْيَمَ بُهْتَانًا عَظِيمًا ۖ ﴿١٥٦﴾ وَقَوْلِهِمْ إِنَّا قَتَلْنَا الْمَسِيحَ عِيسَىٰ ابْنَ مَرْيَمَ رَسُولَ اللَّهِ وَمَا قَتَلُوهُ وَمَا صَلَبُوهُ وَلَكِنْ شُبِّهَ لَهُمْ ۖ وَإِنَّ الَّذِينَ اخْتَلَفُوا فِيهِ لَفِي شَكٍّ مِنْهُ ۚ مَا لَهُمْ بِهِ مِنْ عِلْمٍ إِلَّا اتِّبَاعَ الظَّنِّ وَمَا قَتَلُوهُ يَقِينًا ۖ ﴿١٥٧﴾ بَلْ رَفَعَهُ اللَّهُ إِلَيْهِ ۖ وَكَانَ اللَّهُ عَزِيزًا حَكِيمًا ۖ ﴿١٥٨﴾ وَإِنْ مِنْ أَهْلِ الْكِتَابِ إِلَّا لِيُؤْمِنَنَّ بِهِ قَبْلَ مَوْتِهِ ۖ وَيَوْمَ الْقِيَمَةِ يَكُونُ عَلَيْهِمْ شَهِيدًا ۖ ﴿١٥٩﴾ فَبِظُلْمٍ مِنَ الَّذِينَ هَادُوا حَرَّمْنَا عَلَيْهِمْ طَيِّبَاتٍ أُحِلَّتْ لَهُمْ وَبِصَدِّهِمْ عَنْ سَبِيلِ اللَّهِ كَثِيرًا ۖ ﴿١٦٠﴾ وَأَخَذْنَاهُمُ الرِّبَا وَقَدْ نُهُوا عَنْهُ وَأَكْلَاهُمْ أَمْوَالِ النَّاسِ بِالْبَاطِلِ ۖ وَاعْتَدْنَا لِلْكَافِرِينَ مِنْهُمْ عَذَابًا أَلِيمًا ۖ ﴿١٦١﴾

لَكِنَّ الرَّاٰسِخُوْنَ فِى الْعِلْمِ مِنْهُمْ وَالْمُؤْمِنُوْنَ يُؤْمِنُوْنَ بِمَا اُنْزِلَ اِلَيْكَ
وَمَا اُنْزِلَ مِنْ قَبْلِكَ وَالْمُقِيمِيْنَ الصَّلٰوةَ وَالْمُؤْتُوْنَ الزَّكٰوةَ وَالْمُؤْمِنُوْنَ
بِاللهِ وَالْيَوْمِ الْاٰخِرِ ؕ اُولٰٓئِكَ سَنُوْتِيْهِمْ اَجْرًا عَظِيْمًا ﴿١٦٢﴾

153- Ehl-i kitap senden, kendilerine gökten bir kitap indirmeni istiyor. Mûsâ'dan ise, bundan daha da büyüğünü isteyerek, “Bize Allâh’ı açıkça göster!” demişlerdi. O zaman, zulûmlerinden ötürü, derhâl onları yıldırım çarptı. Onlar kendilerine açık deliller geldikten sonra da, buzağıyı tanrı edindiler. Ama Biz bunu da affetmiş ve Mûsâ’ya apaçık bir delil vermiştik.

154- Onlardan söz almak için Sînâ dağını üzerlerine kaldırdık. Ve onlara: “Kapıdan başınızı eğerek girin.” dedik. Ayrıca, “Cumartesi günü balık avlama yasağını hiçe sayarak sınırı aşmayın!” diye onlardan sağlam bir söz aldık.

155- Verdikleri sözden dönmeleri, Allâh’ın âyetlerini inkâr etmeleri, haksız yere peygamberleri öldürmeleri ve “kalplerimiz perdelidir.” demeleri yüzünden (Biz onları cezâlandırırdık). Doğrusu Allah, onların kalplerini inkârları yüzünden mühürlemiştir. Bu yüzden pek azı dışında onlar îmân etmezler.

156- Yine (bu cezâ) onların gerçeği inkâr etmeleri, Meryem’e çok çirkin bir iftirada bulunmaları yüzündendir.

157- Ve “(Biz onları) Allâh’ın peygamberi Meryem oğlu Îsâ Mesih’i biz öldürdük!” demeleri yüzünden (lânetledik). Oysa onlar Îsâ’yı ne öldürdüler, ne de çarmıha gerdiler, ama öldürülen kişi onlara öyle gösterildi. Onun hakkında görüş ayrılığına düşenler, bundan dolayı tam bir kararsızlık içindedirler. Onların bu konuda, zanna uyuma dışında bir bilgileri yoktur ve onu kesinlikle öldürmediler.

158- Fakat Allah onu kendisine yükseltti. Çünkü Allah mutlak üstündür, tam hüküm ve hikmet sahibi olandır.

- 159-** Ehl-i kitaptan hiç kimse yoktur ki, ölümünden önce Îsâ'ya inanmış olmasın. Kıyâmet gününde Îsâ onlar hakkında şâhitlik edecektir.
- 160-** Bir kısım Yahudilerin zulmetmeleri ve birçok kimseyi Allah yolundan çevirmeleri yüzünden kendilerine helâl kılınmış olan bâzı iyi ve temiz şeyleri onlara haram kıldık.
- 161-** Yine (Tevrat'ta) yasaklanmalarına rağmen fâîz almaları ve insanların mallarını haksız yere yemeleri yüzünden (bu haramları koyduk). İçlerinden inkâr edenlere can yakıcı bir azap hazırladık.
- 162-** Fakat içlerinden ilimde derinleşmiş olup, sana ve senden önce indirilmiş (kitaplara) îmân eden mü'minlere, namazı dosdoğru kılanlara, zekâtı verenlere, Allâh'a ve âhi-ret gününe îmân edenlere büyük bir mükâfat vereceğiz.

153. âyette, ehl-i kitabın Hz. Peygamber'den kendilerine gökten bir kitap getirmesini, Hz. Mûsâ'dan ise "Allâh'ı görmek" gibi olmayacak mucizeler istedikleri, ancak bu yüzden kendilerini yıldırımın çarptığı belirtiliyor.

Hz. Mûsâ'ya verilen mucizeler için Kur'ân'da şöyle buyrulur: **"Ancak siz o zaman, "Ey Mûsâ! Biz Allâh'ı açıkça görmedikçe sana asla inanmayız!" demiştiniz de, bakıp dururken sizi hemen yıldırım çarpmıştı!"**²⁴⁴ **"Andolsun ki Biz, Mûsâ'ya apaçık dokuz mucize vermiştik."**²⁴⁵

Kureyş müşrikleri de Hz. Peygamber'den çeşitli olağanüstü hâller göstermesini istemişlerdi. İlgili âyetlerde şöyle zikredilir:

"O inkârcılar şöyle dediler: "Sen bizim için yerden bir pınar fışkırtmadıkça sana inanmayız! Veya senin bir hurma bahçen ve üzüm bağın olsun; öyle ki ortasından şarıl şarıl ırmaklar akıtmalısın! Yahut iddiâ ettiğin gibi, üzerimize gökten parçalar yağdırmalısın yahut Allâh'ı ve melekleri gözümüzün önüne getirmelisin! Yahut altından bir evin olmalı ya da göğе çıkmalısın. Gerçi bize oradan, okuyacağımız bir kitap indirmedikçe, senin göğе çıktığına da inanmayız!" De ki: "Rabbimi eksikliklerden tenzih ederim! Sonuçta ben sadece peygamber olarak gönderilen bir insanım!"²⁴⁶

244. Bakara, 2/55.

245. İsrâ, 17/101.

246. İsrâ, 17/90-93.

İbn-i Abbâs'tan rivâyete göre Kureys, Hz. Peygamber'den bunun dışın-da ayrıca şu isteklerde de bulunmuşlardı: *“Rabbine duâ et de, Safâ tepesi-ni bizim için altın yapsın. Biz de sana îmân edelim. Dağları yerinden kal-dırsın, orada ziraat yapaım.”*²⁴⁷

وَرَفَعْنَا فَوْقَهُمُ الطُّورَ بِمِثْقَالِهِمْ وَقُلْنَا لَهُمْ ادْخُلُوا الْبَابَ سُجَّدًا وَقُلْنَا لَهُمْ لَا تَعْدُوا فِي السَّبْتِ وَأَخَذْنَا مِنْهُمْ مِثْقَالَ غَلِيظًا ﴿١٥٤﴾

154- Onlardan söz almak için Sînâ dağını üzerlerine kaldırdık. Ve onlara: “Kapıdan başınızı eğerek girin.” dedik. Ayrıca, “Cumartesi günü balık avlama yasağını hiçe sayarak sınırı aşmayın!” diye onlardan sağlam bir söz aldık.

154. âyette, İsrâiloğulları'ndan, Kudüs'e geldiklerinde, Beytü'l Makdis'in kapısından secde ederek girmeleri istenmiş, kendilerine cumartesi günü avlanma yasağı getirilmişti. Onlar, balık ağlarını cuma gününden koymak, kendi elleriyle dokunmadan cumartesi günü ağlara balıkların takılmasını sağlamak gibi hileli yollarla bu yasağı çiğnemişlerdi!

Tûr Dağı'nın İsrâiloğulları'nın üzerine kaldırılması olayı başka bir âyette şöyle açıklanır: ***“Hani bir zamanlar Tûr Dağı'nı üzerinize kaldırarak sizden (Tevrat'a uyacağınıza dâir) kesin bir söz almış ve “Size verdiği-miz Kitab'a bütün gücünüzle sarılın ve onda bulunanları dâimâ hatırınızda tutun: Umulur ki korunursunuz. (demiştik)”***²⁴⁸

Yahudilerin cumartesi yasağını çiğnemesi de şöyle anlatılır: ***“Onlara, deniz kıyısında bulunan şehir halkının durumunu sor. Hani onlar cumartesi günü balık avlama yasağını çiğnemişlerdi. Balıklar onlara cumartesi günü su yüzünde görülerek akın akın gelirdi. Cumartesi dışında ise gelmezdi. İşte böylece yoldan çıktıkları için Biz de onları böyle imtihan ediyorduk.”***²⁴⁹

O gün avlanma olmayınca bunu sezen balıklar, sahile akın eder, avlanma yapılan diğer günlerde ise ortaya çıkmazlardı. Bu durum İsrâiloğulları için bir sınama idi. Onlar bu kuralı çiğneyerek cumartesi günü avlanmaya başlamışlardı. Veya hileye başvurarak, ağları daha önceden koyarlar, tutulan

247. Ahmed b. Hanbel, I, 242, 258, 345; Hâkim, Müstedrek, II, 394.

248. Bakara, 2/63.

249. A'râf, 7/163.

balıkları ise pazar günü toplarlardı. Böylece yasağı çiğneyince imtihanı kaybettiler ve kendi sonlarını hazırladılar. Âyette sözü edilen bu kent, Medyen ile Sînâ dağı arasında bulunan Eyke olup, Şap denizinin sahilindedir. Buna Medyen veya Taberiyye diyenler de olmuştur.²⁵⁰

فَبِمَا نَقْضِهِمْ مِيثَاقَهُمْ وَكَفَرِهِمْ بِآيَاتِ اللَّهِ وَقَتْلِهِمُ الْأَنْبِيَاءَ بِغَيْرِ حَقٍّ وَقَوْلِهِمْ قُلُوبُنَا غُلْفٌ ۚ بَلْ طَبَعَ اللَّهُ عَلَيْهَا بِكُفْرِهِمْ فَلَا يُؤْمِنُونَ إِلَّا قَلِيلًا ۝١٥٥ وَبِكُفْرِهِمْ وَقَوْلِهِمْ عَلَى مَرْيَمَ بُهْتَانًا عَظِيمًا ۝١٥٦

155- Verdikleri sözden dönmeleri, Allâh'ın âyetlerini inkâr etmeleri, haksız yere peygamberleri öldürmeleri ve “kalplerimiz perdelidir.” demeleri yüzünden (Biz onları cezâlandırdık). **Doğrusu Allah, onların kalplerini inkârları yüzünden mühürlemiştir. Bu yüzden pek azı dışında onlar îmân etmezler.**

156- Yine (bu cezâ) onların gerçeği inkâr etmeleri, Meryem'e çok çirkin bir iftirada bulunmaları yüzündendir.

155-156. âyetlerde, târihî süreçte İsrâiloğulları'nın çeşitli ilâhî cezâlarla karşılaşmasının sebepleri yukarıdaki âyetlerde şöyle sıralanır: a) Tevrat hükümlerine tam olarak uyacaklarına dâir verdikleri sözden dönmeleri, b) Allâh'ın âyetlerini inkâr etmeleri, c) Haksız yere peygamberlerini öldürmeleri, d) Kalplerimiz perdeli demeleri, e) Gerçeği inkâr etmeleri, f) Hz. Meryem'e çirkin iftira atmaları.

Âyetteki, “Kalplerin perdeli veya kılıflı olması”, kalplerinin mühürlenmesi veya kendilerinin sünnetsiz olması demektir. Hz. Meryem'e attıkları iftira ise, babasız çocuk dünyaya getirmesi yüzünden zinâ iftirasıdır.²⁵¹ Kalplerin perdeli olması başka âyetlerde şöyle açıklanır:

“(Yahudiler), “Kalplerimiz perdelidir.” dediler. Hayır, küfür ve isyanları sebebiyle Allah onlara lânet etmiştir. Bu yüzden pek azı îmân eder.”²⁵²

“Onlar şöyle demektedirler: “Bizi çağırdığın şeye karşı kalplerimiz kapalıdır. Kulaklarımızda bir ağırlık ve bizimle senin aranda

250. Eykeliler için bk. Hicr, 15/78, 79; Şuarâ, 26/176; Sâd, 38/13; Kâf, 50/14.

251. Bk. Ahd-i Atik, Levililer, 26/41, Tesniye, 30/60.

252. Bakara, 2/88.

anlaşmamıza engel bir perde vardır. Sen istediğini yap, çünkü biz de yapmaktayız.”²⁵³

“Verdikleri sözden dönmeleri, Allâh'ın âyetlerini inkâr etmeleri, haksız yere peygamberleri öldürmeleri ve “kalplerimiz perdelidir.” demeleri yüzünden (başlarına belâlar getirdik). Doğrusu Allah, inkârları yüzünden onların kalplerini mühürlemiştir. Bu yüzden, onların pek azı dışında, inanmazlar.”²⁵⁴

“Hiç şüphesiz, inkâr edenleri azap ile uyarsan da uyarmasan da onlar için birdir; îmân etmezler. Allah onların kalplerini ve kulaklarını mühürlemiştir. Gözlerinin üzerine de bir perde inmiştir. Onlar için büyük bir azap vardır.”²⁵⁵

وَقَوْلِهِمْ إِنَّا قَتَلْنَا الْمَسِيحَ عِيسَى ابْنَ مَرْيَمَ رَسُولَ اللَّهِ وَمَا قَتَلُوهُ وَمَا صَلَبُوهُ وَلَكِنْ شُبِّهَ لَهُمْ وَإِنَّ الَّذِينَ اخْتَلَفُوا فِيهِ لَفِي شَكٍّ مِنْهُ مَا لَهُمْ بِهِ مِنْ عِلْمٍ إِلَّا اتِّبَاعَ الظَّنِّ وَمَا قَتَلُوهُ يَقِينًا ﴿١٥٧﴾

157- Ve “(Biz onları) Allâh'ın peygamberi Meryem oğlu Îsâ Mesih'i biz öldürdük!” demeleri yüzünden (lânetledik). Oysa onlar Îsâ'yı ne öldürdüler, ne de çarmıha gerdiler, ama öldürülen kişi onlara öyle gösterildi. Onun hakkın-da görüş ayrılığına düşenler, bundan dolayı tam bir kararsızlık içindedirler. Onların bu konuda, zanna uyma dışında bir bilgileri yoktur ve onu kesinlikle öldürmediler.

157. âyette, İsrâiloğulları'nın Hz. Îsâ'yı öldürdüklerini zannettikleri, hâl-buki onu ne öldürdükleri, ne de çarmıha gerdikleri, fakat başka birisinin Hz. Îsâ'ya benzetilip öldürüldüğü haber verilmektedir.

HZ. ÎSÂ'YI ÇARMIHA GERME OLAYI

Hz. Îsâ'ya benzetilip öldürülen kimsenin; Taytayus adlı bir Yahudi veya Hz. Îsâ'ya inanmış gibi görünen münâfık bir Hristiyan ya da Havârîlerden Îsâ ﷺ'i kurtarmak için kendi isteği ile onun kılığına giren birisi olduğu nakledilmiştir.

253. Fussilet, 41/5.

254. Mâide, 5/13.

255. Bakara, 2/6-7.

İbn-i Cerîr'in Saîd b. Cübeyr yoluyla İbn-i Abbâs'tan rivâyet ettiğine göre: "Allah Teâlâ Hz. Îsâ'yı göğe çıkarmayı dilediği zaman, Îsâ arkadaşları'nın yanına vardı, onlar on iki kişi bir evde idiler. O evin bir (su) kaynağın-dan onların yanına çıktı, başından su damlıyordu. Onlara, "İçinizden biri-si yakında beni on iki kere inkâr edecek." dedi. Sonra da, "Benim benze-rim onun üzerine atılıp da benim yerime öldürülecek ve benimle birlikte benim derecemde bulunacak hanginiz?" dedi. İçlerinde yaş bakımından en genç birisi, "Ben" dedi. Îsâ ona, "Otur" dedi ve sonra yine tekrar etti. Yine o genç kalktı ve "Ben" dedi. Hz. Îsâ da, "Evet sen osun." dedi. Bunun üze-rine ona Îsâ'nın benzeri bırakıldı ve Îsâ evdeki bir pencereden göğe yük-seltildi. Derken onu arayan Yahudiler geldi ve benzerini tutup öldürdüler.²⁵⁶

Hristiyanlar, Filatos devrinde Hz. Îsâ'nın Yahudiler tarafından öldü-rülüp asıldığını ve sonra ayağa kalkıp göğe yükseldiğini söylemişlerdir. İncillerde, on iki havârîden biri olan Yahudâ'nın kâhinlerden para alarak Hz. Îsâ'ya ihânet ettiği ve sonra pişman olup kendini astığı nakledilir. Günümüz Hristiyanları Hz. Îsâ'nın ölümü, niteliği ve göğe yükselmesi konusunda fark-lı görüşlere sahiptirler.²⁵⁷

Hristiyanlık âleminin bu konuda genel yaklaşım ve yorumları şöyledir: Hz. Îsâ çarmıha gerildikten sonra Yuhanna İncili'ne göre 2-3 saat, Matta, Markos ve Luka İncili'ne göre ise 6 saat yaşamıştır. Îsâ ve öbür iki mahkû-mun çarmıha gerilmesine cuma günü saat 9 dolaylarında başlanmış, idamı izleyen Yahudiler, dönemin vâlisi Pilatus'tan ölümün çabuklaşması için kol ve bacakların kırılmasını istemişlerdi. Amaçları çarmıhla öldürmenin ertesi güne (Sebt günü) uzamaması idi. İki mahkûmun kol ve bacakları kırılarak ölümeleri sağlanmış, Îsâ'nın sessiz hâlini gören asker öldüğünü düşünmüş, bi-raz ileride mızrağını göğsüne batırmış, çıkan kan dikkatten kaçmıştı. Markos İncili 16. bâb'ta; Sebt gününden sonra Hz. Meryem'in kimi yakınları ile bir-likte Îsâ'nın gömüldüğü taş mezara gittikleri, kapak açılınca sağ tarafta be-yaz kaftanlı bir genç gördükleri, bu gencin Îsâ'nın kıyam ederek Galile'ye gittiğini söylediği haber verilir. Luka İncili bâb 24'te; Îsâ'nın Galile'de ina-nanları ile buluştuğu, ancak onların Îsâ'yı ruh sanarak korktukları ve deh-şete düştükleri, Îsâ'nın onları inandırmak için çarmıh yaralarını gösterdiği, getirdikleri pişmiş bir balığı yediği anlatılır. Bu inançta olanlara göre, Hz. Îsâ Galile'den Şam'a gitmiş ve orada izini kaybettirmiştir.

256. Taberî, Tefsir, XXVIII, 60.

257. Bk. Kurtubî, el-Câmi', VI, 8, 9; Râzî, Mefâtihi'l Gayb, XI, 102, 103; Elmalılı, age, III, 120.

Yuhanna İncili'nde verilen bilgiye göre, Hz. İsâ, çarmıha gerilip öldükten sonra mezara konulmuş, haftanın ilk günü erkenden, Mecdelli Meryem mezarın yanına gitmiş, mezarın açılmış olduğunu görünce, öğrencilerine haber vermiş ve birlikte İsâ'nın mezarda olmadığını görmüşlerdi.²⁵⁸ Öğrenciler evlerine dönmüş, Meryem ise mezarın başında ağlarken, eğilip mezarın içine bakınca, iki melek görmüş, bunlar ona niçin ağladığını sormuşlar, o, efendimiz İsâ'yı götürmüşler, demişti. Arkasına döndüğünde İsâ'yı orada ayakta dururken gördü, fakat İsâ olduğunu tanıyamadı, onu bahçıvan sanarak, İsâ'yı sordu. O sırada İsâ ona, "Meryem, diye seslendi. O da döndü İsâ'ya, "İbrânice Rabbunil!" dedi. Rabbuni "öğretmen" demektir.²⁵⁹ "İsâ, bana dokunma, dedi, çünkü daha Baba'nın yanına çıkmadım. Kardeşlerime git ve onlara söyle; benim Babam'ın ve sizin Babanızın, benim Tanrı'mın ve sizin Tanrı'nızın yanına çıkıyorum."²⁶⁰

بَلْ رَفَعَهُ اللَّهُ إِلَيْهِ ۖ وَكَانَ اللَّهُ عَزِيزًا حَكِيمًا ﴿١٥٨﴾

158- Fakat Allah onu kendisine yükseltti. Çünkü Allah mutlak üstündür, tam hüküm ve hikmet sahibi olandır.

158. âyete göre, Hz. İsâ ölmemiş, çarmıha da gerilmemiş ve göğe yükseltilmiştir. Çünkü mutlak güç ve kudret sahibi olan Allah Teâlâ'nın bunu yapmaya gücü yeter.

HZ. İSÂ'NIN GÖĞE YÜKSELTİLMESİ

Kur'ân'da Hz. İsâ'nın vefâtıyla ilgili olarak, onun çarmıha gerilmediği ve vefât ettirilerek yüce Rabbin katına yükseltildiği şöyle bildirilir:

"Hani Allah şöyle demişti: "Ey İsâ! Seni vefât ettireceğim, seni katıma yükselteceğim, seni inkâr edenlerden arındıracağım ve sana uyanları, kıyâmet gününe kadar inkâr edenlerden üstün kılacağım. Sonra dönüşünüz Bana'dır. İşte o zaman, ayrılığa düşmüş olduğunuz konularda, aranızda Ben karar vereceğim."²⁶¹

Dahhâk ve Katâde gibi kimi âlimler bu âyetteki sözcükler arasındaki "vav" harfinin tertip ifâde etmediğini belirterek, meâlin şu şekilde olabileceğini söylemişlerdir: ***"Ey İsâ! Şüphesiz ki ben seni kendime yükselteceğim, seni***

258. Yuhanna, 19/38-40; 20/1-9.

259. Yuhanna, 20/10-16.

260. Yuhanna, 20/17.

261. Âl-i İmrân, 3/55.

inkâr edenlerden arındıracağım, seni gökten inişinden sonra vefât ettireceğim...” Çoğunluk müfessirler ise buradaki vefâtın “uyku hâli” olduğunu,²⁶² Hz. Îsâ’nın asıl ölümünün ise dünyaya inişinden sonra olacağını söylemişlerdir.

Zuhruf sûresi 61. âyetteki, **“Hiç şüphesiz o, kıyâmet alâmetlerindendir.”** ifâdesi, Hz. Îsâ’nın yeryüzüne inmesi olarak tefsir edilmiştir. Diğer yandan aşağıdaki 159. âyette, vefâtından önce her Yahudi ve Hristiyan’ın Hz. Îsâ’nın, Allâh’ın bir kulu ve peygamberi olduğuna îmân edeceği haber verilir.²⁶³ Diğer yandan kıyâmete yakın bir dönemde, Hz. Îsâ’nın yeryüzüne inerek kitap ehli ile İslâm ümmeti arasında adâletle hakemlik yapacağı, haç’ı kıracağı, domuzu öldüreceği ve İslâm’a tâbî olarak amel edeceği çeşitli hadislerle bildirilmiştir.²⁶⁴

Ebû Hanîfe, kendi döneminde tartışılan bu konu için, “Îsâ’nın inmesi bir gerçektir.” sözleriyle görüşünü açıklamıştır.²⁶⁵

Elmalılı bu konuda şu tespiti yapar: Îsâ’nın Allâh’a yükseltilen cismi, semaya yükseltilen de henüz kabzedilmemiş olan rûhudur, diyebiliriz. Bu sema, dünya seması olan maddî sema değil, rûhânî dördüncü kat sema dır ki, Mîraç gecesinde Rasûlullah ﷺ Hz. Îsâ’yı orada, Hârûn’u beşinci, Mûsâ’yı altıncı, İbrahim’i yedinci katta görmüştü... Hz. Muhammed geldikten sonra Îsâ da diğer peygamberler gibi Muhammed ﷺ’in rûhu maiyetindedir. Bir gün gelecek, Muhammed ümmetinin daraldığı bir dönemde, Allâh’ın garip bir kelimesi olan Îsâ’nın rûhu ortaya çıkacak, Hz. Muhammed’in rûhu maiyetinde hizmet edecek ve fakat kıyâmetten önce vefât edecektir.”²⁶⁶

Süleyman Ateş konu ile ilgili hadisleri eleştirdikten sonra, “eğer bu na-killer gerçekse” diyerek, özetle şu sonuca ulaşır: İslâm’ın gerçek yüzü tebliğ edilemediği için günümüzde büyük bir Hristiyan kitlesi gerçeğe ulaşmamaktadır. Ancak tarafsız bilim adamlarının çabaları sonucunda, İslâm’ın gerçek yüzü ortaya çıkacak, bunu anlayan Hristiyan toplumları İslâm’a girecektir. Son yıllarda Avrupa ve Afrika kıtalarında İslâm’ın giderek yayılması bunu göstermektedir.²⁶⁷

262. Bk. Nisâ, 4/159; Tevbe, 9/34; En’âm, 6/60; Zümer, 39/42.

263. Bk. Nisâ, 4/159.

264. Bk. Buhârî, Enbiyâ, 49, Buyû’, 102, Mezâlim, 31; Müslim, İman, 242, 243; Tirmizî, Fiten, 54, 59, 62; İbn Mâce, Fiten, 33; Ahmed bin Hanbel, II, 240-272, 294, 411, 482; Kurtubî, age, IV, 64, 65; İbn Kesîr, Muhtasar, 276; Elmalılı, age, II, 371 vd.

265. Bk. Aliyyü'l-Kârî, Fıkh-ı Ekber Şerhi, Terc. Y. V. Yavuz, İst. 1979, s. 284-285.

266. Elmalılı, Hak Dini Kur’ân Dili, 2. baskı, İst. 1960, II, 1112-1113.

267. S. Ateş, ag Tefsir, II, 55.

Muhammed Reşid Rıza, ilgili âyetin tefsîrinde özetle şöyle demektedir: İsâ'ya çok benzeyen Yahuda, önce İsâ'nın saklandığı yeri para karşılığında askerlere haber vermiş, sonra bu yaptığına pişman olmuştu. Vicdan azâbından kurtulmak için de kendisini İsâ olarak tanıtıp asıldı. Çünkü İsâ'yı öldürecek olan askerler onu tanımıyorlardı. Hristiyan kaynaklarda İsâ'yı haber veren Yahuda'nın, İsâ'nın asılmasından sonra bir daha görünmeyip intihar ettiği nakledilir. Kendisi askere İsâ diye tanıtıp, asılmayı sağlaması da bir çeşit intihardır.

Demek ki, âyetin dediği gibi Allah, İsâ'ya ikram edip onu düşmanların elinden kurtarmış ve İsâ gizlice başka bir ülkeye gidip normal hayatını yaşadıktan sonra vefât etmiş, vefâtından sonra da rûhu, Allah katında yüce derecelere yükselmiştir.

Bâzı müfessirler, Hz. Peygamber'in Mîraç'ta, ikinci kat gökte Hz. İsâ ve Yahyâ'yı görmesini, onun ruh ve cesetle gökte bulunduğuna delil getirirler. Oysa Hz. Muhammed ﷺ diğer gök katlarında çeşitli peygamberlerle de görüşmüştü. Bunların bedenleriyle gökte bulunduklarını kimse öne sürmemiştir.

وَإِنْ مِنْ أَهْلِ الْكِتَابِ إِلَّا لِيُؤْمِنَنَّ بِهِ قَبْلَ مَوْتِهِ ۚ وَيَوْمَ الْقِيَمَةِ يَكُونُ عَلَيْهِمْ شَهِيدًا ﴿١٥٩﴾

159- Ehl-i kitaptan hiç kimse yoktur ki, ölümünden önce İsâ'ya inanmış olmasın. Kıyâmet gününde İsâ onlar hakkında şahitlik edecektir.

159. âyete göre, ehl-i kitap, ölüm meleğini gördükleri zaman îmân edecekler, fakat bunun bir yararı olmayacaktır.²⁶⁸ Bunun anlamı şudur; gözlerden perdenin kalktığı can çekişme sırasında Yahudi, Hz. İsâ'nın, Allâh'ın gerçek bir peygamberi olduğunu anlar, Hristiyan da, onun Allâh'ın oğlu olmayıp kulu ve elçisi olduğunu görüp ona, doğru bir şekilde inanır.²⁶⁹

Ancak yukarıdaki “li yü'minenne bihî kable mevtihî” terkiplerinde iki “hî” zamiri “ona inanmak, onun ölümünden önce ona inanmak” gibi anlamlarda kimin kastedildiği açık değildir. Bu zamirlerden her ikisinin de Hz. İsâ'ya gitmesi hâlinde âyete şöyle anlam da verilmiştir: “Ehl-i kitaptan hiç

268. Bk. Kurtubî, el-Câmi', VI, 9; Yûnus, 10/31.

269. Reşid Rıza, Tefsîru'l-Kur'âni'l-Hakîm, VI, 20, 21.

kimse yoktur ki, Hz. İlsâ ölmeden önce ona îmân etmiş olmasın.” Bunların Hz. İlsâ'nın kıyâmete yakın yeryüzüne inişi sırasında hayatta olan ehl-i kitap olduğu ileri sürülmüştür. Nitekim Hz. Peygamber de, kıyâmete yakın Hz. İlsâ'nın gökten ineceğini ve ehl-i kitaptan ona inanmayan kimse kalmaya-çağını şöyle haber vermiştir:

“Canımı kudret elinde tutan Allâh'a yemin olsun ki, yakında Meryem oğlu İlsâ, adâletli bir hakem olarak yeryüzüne inecek, haçı kıracak (Hristiyanlığın hükümsüz olduğunu ilan edecek), domuzu öldürme em-rini verecek, zımmîlerden cizyeyi kaldıracak (sadece İslâm ümmeti kala-cak), mal o kadar çoğalacak ki, dönüp bakan olmayacak.”²⁷⁰

Diğer yandan, “bihî” zamiri Allâh'a ve Hz. Muhammed'e gittiği tak-dirden anlam şöyle olur: Bütün ehl-i kitap ölüm sırasında gerçeği anlayarak, Allah Teâlâ'ya ve Hz. Peygamber'in son peygamber olduğuna inanır, fakat iş işten geçmiş olur.²⁷¹

فَبِظُلْمٍ مِّنَ الَّذِينَ هَادُوا حَرَّمْنَا عَلَيْهِمْ طَيِّبَاتٍ أُحِلَّت لَّهُمْ وَبِضَدِّهِمْ
عَنِ سَبِيلِ اللَّهِ كَثِيرًا ﴿١٦٠﴾

160- Bir kısım Yahudilerin zulmetmeleri ve birçok kimseyi Allah yolundan çevirmeleri yüzünden kendilerine helâl kılınmış olan bâzı temiz ve güzel şeyleri onlara haram kıldık.

160. âyette, Yahudilerin yaptıkları birtakım haksızlar ve insanları Allah yolundan çevirmeleri yüzünden, aslında helâl olması gereken bâzı yiyecek-lerin onlara haram kılındığı bildirilmektedir. Nitekim En'âm sûresinde bu yasaklar şöyle açıklanır:

“Yahudilere bütün tırnaklı hayvanları haram kıldık. Sığır ve ko-yun cinsi hayvanların iç yağlarını haram ettik, yalnız sırtlarının ve bağırsaklarının taşıdığı ya da kemiğe karışan yağları bundan müs-tesnâdır. Saldırganlıkları yüzünden onları böyle cezâlandırdık. Biz elbette doğruyu söyleriz.”²⁷² İbn-i Abbâs'a göre, “tırnaklı hayvanlar”dan kasıt deve ve deve kuşudur.²⁷³

270. Buhârî, Büyû; 102, Mezâlim, 31, Enbiyâ, 49; Müslim, İman, 242.

271. Neseî, Tefsir, I, 366.

272. En'âm, 6/146.

273. Buhârî, Tefsir, 6/6. krş. Ahd-i Atik, Levililer, III, 3, 17; Tesniye, 14/7, 15 vd.

Yahudiler için, haram kapsamına sığır ve koyun dışında diğer tek ve ya çift tırnaklı hayvanların hepsi girer.²⁷⁴ Burada sığır ve koyunun yasaklanan iç yağları; gömlek yağı denilen don yağı ile böbreklerin taşıdığı yağlardır. Sonra peygamberlerini öldürme, fâiz alma, hak yolundan engelleme, haram yeme, helâli haram, haramı helâl sayma gibi azgınlıklarından dolayı, kendileri birçok temiz rızıklardan mahrum edildiler.

Günümüz Kitab-ı Mukaddes, Levililer 11. bâb'da Yahudilere eti haram kılınan hayvanlar özetle şöyle sıralanmıştır: “Rab Mûsâ ile Hârûn’a şöyle dedi: Geviş getiren ve çatal tırnaklı olan hayvanlardan eti yenmeyecek olanlar şunlardır: Deve, kaya tavşanı, tavşan sizin için kirli sayılır. Domuz çatal ve yarık tırnaklıdır, ama geviş getirmez, sizin için kirli sayılır. Denizdeki ve akarsulardaki bütün pulsuz ve yüzgeçsiz canlılar sizin için iğrenç sayılır. Etlerini yemeyeceksiniz...Suda yaşayan bütün pulsuz ve yüzgeçsiz canlılar sizin için iğrenç sayılacak.”²⁷⁵

“Tiksindirici kuşların etini yemeyeceksiniz..”²⁷⁶ “Dört ayaklı ve kanatlı böceklerin hepsi sizin için iğrençtir.”²⁷⁷

Hayvanların içyağları ile ilgili olarak şöyle denir: “Günah sunusu olarak adanan boğanın bütün yağını alacak. Bağırsak ve işkembe yağlarını, böbrekleri, böbrek üstü yağlarını, karaciğerden böbreklere uzanan perdeyi, esenlik kurbanı olarak sunulan sığırdaki olduğu gibi ayıracak. Bunları yakmalık sunu sunağı üzerinde yakacak.”²⁷⁸

وَآخِذْهُمْ الرَّبُّوَا وَقَدْ نُهُوَا عَنْهُ وَآكَلِهِمْ أَمْوَالُ النَّاسِ بِالْبَاطِلِ ۖ وَاعْتَدْنَا
لِلْكَافِرِينَ مِنْهُمْ عَذَابًا أَلِيمًا ﴿١٦١﴾

161- Yine (Tevrat'ta) yasaklanmalarına rağmen fâiz almaları ve insanların mallarını haksız yere yemeleri yüzünden (bu haramları koyduk). İçlerinden inkâr edenlere can yakıcı bir azap hazırladık.

161. âyette, Yahudilere verilen bu cezânın sebepleri arasında, yasaklanmasına rağmen fâiz almaları ve başkalarının mallarını yemeleri zikredilmiştir.

274. Bk. Nisâ, 4/160.

275. Levililer, 11/1-12.

276. Levililer, 11/13.

277. Levililer, 11/20.

278. Levililer, 4/8-10.

Onların kâfir olanları için can yakıcı bir azap verileceği bildirilmiştir. Bu âyet-te, Tevrat'ta da fâiz yasağının bulunduğu, ancak Yahudilerin bu yasağa uymadıkları belirtilir.

Günümüz Kitab-ı Mukaddes'te fâiz konusuna şöyle yer verilir: "Halkıma, aranızda yaşayan bir yoksula ödünç para vererseniz, ona tefeci gibi davranmayacaksınız, üzerine fâiz eklemeyeceksiniz."²⁷⁹ "Bir kardeşin yoksullaşır, muhtaç duruma düşerse, ona yardım etmelisin. Ondan fâiz ve kâr alma. Ona fâizle para vermeyeceksin. Ödünç verdiği yiyecekten kâr almayacaksın."²⁸⁰

"Kardeşinize para, yiyecek veya fâiz getiren başka bir şey ödünç verdiğinizde, ondan fâiz almayacaksınız. Yabancıdan fâiz alabilirsiniz, ama kardeşinizden almayacaksınız."²⁸¹ Daha sonra fâiz yasağının uygulanması ile ilgili örnekler de Tevrat'a girmiştir.²⁸² Zebur'da da benzer yasak bulunur.²⁸³

Ancak İncil'de fâiz yasağı açıklıkla zikredilmediği için Hristiyanlıkta farklı yorumlar ortaya çıkmıştır. Nitekim Matta Bap 25, âyet 14-29 arasında, ülkesinden geçici olarak ayrılıp daha sonra kral olarak geri dönecek soylu birisinin üç hizmetçisine verdiği sermayeden söz edilir. Birine beş, ikincisine iki ve üçüncü adamına bir talant sermaye vermiştir. Dönüşünde, üç ve iki talant verilenlerin sermayeyi ikiye katladıklarını görmüş ve onları ödüllendirmiştir. Bir talant alan ise belki zarar ederim korkusuyla yatırım yapmamış ve bir talantı iade etmişti: Bu son hesaplaşma İncil'de şöyle nakledilir:

"Bir talant almış olan da geldi ve şöyle dedi: Efendimiz, ben senin sert bir adam olduğumu biliyordum. Ekmediğin yerden biçer, harman savurmadığın yerden devşirirsin. Bu nedenle korktum, gidip senin verdiği talantı toprağa gömdüm. İşte al paranı! Efendisi ona şu karşılığı verdi. Kötü ve tembel köle, Ekmediğim yerden biçtiğimi, harman savurmadığım yerden devşirdiğimi bildiğine göre paramı fâize vermeliydin. Ben de geldiğimde onu fâiziyle birlikte geri alırdım. Haydi elindeki talantı alın, on talantı olana verin. Çünkü kimde varsa ona daha çok verilecek ve o

279. Çıkış, 22/25.

280. Levililer, 25/35-37.

281. Yasanın Tekrarı, 23/19-20.

282. Bk. Nehemya, 5/7, 10- 11.

283. Bk. Mezmurlar, 15/5.

bolluk içinde olacak. Ama kimde yoksa, kendisinde olan da elinden alınacak. Şu yararsız köleyi dışarı, karanlığa atın. Orada ağlayış ve dış gıcirtısı olacaktır.”²⁸⁴

Aynı olay farklı ifâdelerle Luka İncili'nde “Güvenirlilik sınavı” başlığı altında özetle şöyle anlatılır. Adamlarına böyle bir sermaye bırakarak, onlar dener ve kral olarak dönünce başarı durumlarına göre onlardan birincisine on kentin, ikincisine beş kentin yöneticilik görevini verir. Üçüncüsü ise sermayeyi fâize verip işletmediği için sermaye elinden alınıp, en çok gelir sağlayan ilk adamına verilir.²⁸⁵

Hristiyanlıkta kilise, başlangıçta 13. M yüzyılın ortalarına kadar fâizli krediler aleyhine tavır almakla birlikte, fâizin meşrû ilan edilmesi, Katoliklerin büyük sîmâlarından Saint Thomas d'Aquin'in (MS1225-1274); “Ticaret ve kredi rizikosunu göze almış ve parasını tehlikeye atmış kim-seler lehine kâr ve kazanç hakkı tanımanın gerektiğini” söylemesiyle ger-çekleşmiştir.²⁸⁶

Ancak, Saint Thomas'ın sözlerinde yer alan, “sermaye riski, kâr ve kazanç” kavramları, sermayeyi kâr-zarar ortaklığı çerçevesinde işletmeyi içe-rir. Buna fâizli kredi demek yerine “emek sermaye ortaklığı (mudârebe)” yo-luyla kredi kullandırmak ifâdesi daha uygun görünüyor. Günümüzde fâizsiz katılım bankacılığının esası da “emek-sermaye ortaklığına” dayandığı bilin-mektedir. Banka, mevduat sahiplerinin sermayesini fâizsiz yöntemlerle iş-leterek elde edilen kârdan pay almaktadır.

لَكِنَّ الرَّاٰسِخُوْنَ فِى الْعِلْمِ مِنْهُمْ وَالْمُؤْمِنُوْنَ يُؤْمِنُوْنَ بِمَا اُنْزِلَ اِلَيْكَ
وَمَا اُنْزِلَ مِنْ قَبْلِكَ وَالْمُقِيْمِيْنَ الصَّلٰوةَ وَالْمُؤْتُوْنَ الزَّكٰوةَ وَالْمُؤْمِنُوْنَ
بِاللهِ وَالْيَوْمِ الْاٰخِرِ ؕ اُولٰٓئِكَ سَنُوْتِيْهِمْ اَجْرًا عَظِيْمًا ﴿١٦٢﴾

162- Fakat içlerinden ilimde derinleşmiş olup, sana ve sen-den önce indirilmiş (kitaplara) îmân eden mü'minlere, namazı dosdoğru kılanlara, zekâtı verenlere, Allâh'a ve âhiret gününe îmân edenlere büyük bir mükâfat ve-receğiz.

284. Matta, Emânet para benzetmesi, 25/24-29. Bk. Luka, 19/23.

285. Luka, 19/11-26.

286. Ergin, İktisat, 38, 39.

162. âyetinde, ehl-i kitaptan gerçek bilim adamlarına, Hz. Muhammed'e, ondan önce gönderilen peygamberlere indirilen kitaplara inananlara, namazlarını kılip, zekâtlarını verenlere büyük ödüller verileceği bildirilmektedir. Çoğunluk kıraat âlimleri, bu âyetteki "el-mukîmîne" kelimesini üstün okumuştur. Bu, namaz kılanları övmek ve önemseydiğini belirtmek içindir. Başına "a'nî" takdir edilerek, "a'nî el-mukîmîne's-salâte (yani namazı kılanları kastediyorum)" şeklinde mef'ul (tümleç) yapılması nahiv bakımından uygun görülmüştür. Bunun benzeri başka âyetler de vardır. Bakara sûresindeki "es-sâbirîne" de,²⁸⁷ dil kurallarına göre, "es-sâbirüne" olması gerekir, üstün gelmiştir.

Ehl-i kitaptan ilimde derinleşmiş olanlar gerçeği bulabilecekleri için isnâ edilmiştir. Bunun ölçüsü de şu âyetinde belirtilmiştir:

"İlimde derinleşmiş olanlar, 'Biz bunlara îmân ettik, hepsi Rab-bimiz'in katındandır.' derler. Bunu ancak akıl sahibi kimseler düşünüp anlar."²⁸⁸ Burada îmân edip, çeşitli sebeplerle bunu gizleyen, dışa açıklayamayan takıyye sahibi ehl-i kitabın kastedildiği söylenebilir.

287. Bakara, 2/177.

288. Âl-i İmrân, 3/7.

﴿ BÂB 23 ﴾

**PEYGAMBERLER VE VAHİY, İNKÂRCILARI UYARI,
İSLÂM'IN GERÇEK DİN OLUŞU,
HZ. İSÂ VE HAK DİNE DAVET**

إِنَّا أَوْحَيْنَا إِلَيْكَ كَمَا أَوْحَيْنَا إِلَى نُوحٍ وَالنَّبِيِّينَ مِنْ بَعْدِهِ ۚ وَأَوْحَيْنَا إِلَى
إِبْرَاهِيمَ وَإِسْمَاعِيلَ وَإِسْحَاقَ وَيَعْقُوبَ وَالْأَسْبَاطِ وَعِيسَى وَأَيُّوبَ وَيُونُسَ
وَهَارُونَ وَسُلَيْمَانَ ۚ وَآتَيْنَا دَاوُدَ زَبُورًا ﴿١٦٣﴾ وَرُسُلًا قَدْ قَصَصْنَاهُمْ عَلَيْكَ
مِنْ قَبْلُ وَرُسُلًا لَمْ نَقْصُصْهُمْ عَلَيْكَ ۚ وَكَلَّمَ اللَّهُ مُوسَى تَكْلِيمًا ﴿١٦٤﴾
رُسُلًا مُبَشِّرِينَ وَمُنذِرِينَ لِئَلَّا يَكُونَ لِلنَّاسِ عَلَى اللَّهِ حُجَّةٌ بَعْدَ الرُّسُلِ ۚ
وَكَانَ اللَّهُ عَزِيزًا حَكِيمًا ﴿١٦٥﴾ لَكِنَّ اللَّهَ يَشْهَدُ بِمَا أَنْزَلَ إِلَيْكَ أَنْزَلَهُ بِعِلْمِهِ
وَالْمَلَائِكَةُ يَشْهَدُونَ ۚ وَكَفَى بِاللَّهِ شَهِيدًا ﴿١٦٦﴾ إِنَّ الَّذِينَ كَفَرُوا وَصَدُّوا
عَنْ سَبِيلِ اللَّهِ قَدْ ضَلُّوا ضَلَالًا بَعِيدًا ﴿١٦٧﴾ إِنَّ الَّذِينَ كَفَرُوا وَظَلَمُوا لَمْ
يَكُنِ اللَّهُ لِيَغْفِرَ لَهُمْ وَلَا لِيَهْدِيَهُمْ طَرِيقًا ﴿١٦٨﴾ إِلَّا طَرِيقَ جَهَنَّمَ خَالِدِينَ
فِيهَا أَبَدًا ۚ وَكَانَ ذَلِكَ عَلَى اللَّهِ يَسِيرًا ﴿١٦٩﴾ يَا أَيُّهَا النَّاسُ قَدْ جَاءَكُمْ
الرَّسُولُ بِالْحَقِّ مِنْ رَبِّكُمْ فَأَمِنُوا خَيْرًا لَكُمْ ۚ وَإِنْ تَكْفُرُوا فَإِنَّ لِلَّهِ مَا فِي
السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ ۚ وَكَانَ اللَّهُ عَلِيمًا حَكِيمًا ﴿١٧٠﴾ يَا أَهْلَ الْكِتَابِ لَا
تَغْلُوا فِي دِينِكُمْ وَلَا تَقُولُوا عَلَى اللَّهِ إِلَّا الْحَقَّ ۚ إِنَّمَا الْمَسِيحُ عِيسَى ابْنُ
مَرْيَمَ رَسُولُ اللَّهِ وَكَلِمَتُهُ أُلْقِيهَا إِلَى مَرْيَمَ وَرُوحٌ مِنْهُ فَأَمِنُوا بِاللَّهِ وَرُسُلِهِ ۚ
وَلَا تَقُولُوا ثَلَاثَةٌ ۚ انْتَهُوا خَيْرًا لَكُمْ ۚ إِنَّمَا اللَّهُ إِلَهٌ وَاحِدٌ ۚ سُبْحَانَهُ أَنْ يَكُونَ
لَهُ وَلَدٌ ۚ لَهُ مَا فِي السَّمَوَاتِ وَمَا فِي الْأَرْضِ ۚ وَكَفَى بِاللَّهِ وَكِيلًا ﴿١٧١﴾

- 163-** Biz Nûh'a, Nûh'tan sonraki peygamberlere, İbrahim'e, İsmâil'e, İshâk'a, Yâkub'a, Yâkub soyundan gelen peygamberlere, Îsâ'ya, Eyyûb'a, Yunus'a, Hârûn'a ve Süleyman'a vahyettiğimiz gibi sana da vahyettik. Dâvud'a da Zebur'u verdik.
- 164-** Bundan önce sana kıssalarını anlattığımız peygamberlere ve kıssalarını sana anlatmadığımız peygamberlere de vahyettik. Allah, Mûsâ ile de bizzat kelâmıyla konuştu.
- 165-** Biz peygamberleri müjdeleyici ve uyarıcı elçiler olarak gönderdik ki, peygamberler geldikten sonra artık insanların Allâh'a karşı ileri sürecekleri bir bahaneleri kalmasın. Allah mutlak üstündür, tam hüküm ve hikmet sahibidir.
- 166-** (Kâfirler şâhitlik etmese de), Allah sana indirdiği Kur'ân ile senin peygamberliğine şâhitlik ediyor. Çünkü Allah onu bilerek indirmiştir. Melekler de buna şâhitlik ediyor. Zaten şâhit olarak Allah yeter.
- 166-** (Kâfirler şâhitlik etmese de), Allah sana indirdiği Kur'ân ile senin peygamberliğine şâhitlik ediyor. Çünkü Allah onu bilerek indirmiştir. Melekler de buna şâhitlik ediyor. Zaten şâhit olarak Allah yeter.
- 167-** İnkâr eden ve insanları Allah yolundan alıkoyanlar, elbette içinden çıkılmaz bir sapıklığa düşmüşlerdir.
- 168-** Şüphesiz, inkâr edip zulmedenleri Allah asla bağışlamaz. Onları doğru bir yola da iletmez.
- 169-** Ancak onları içinde sonsuza kadar kalacakları cehennemnin yoluna iletir. Bu da Allâh'a göre çok kolaydır.
- 170-** Ey insanlar! Peygamber size Rabbinizden gerçeği getirmiştir. Öyleyse kendi iyiliğiniz için îmân edin. Eğer inkâr ederseniz, şunu bilin ki göklerde ve yerde ne varsa hepsi Allâh'ındır. Allah hakkıyla bilen, tam hüküm ve hikmet sahibi olandır.
- 171-** Ey kitap ehli! Dîninizde aşırı gitmeyin ve Allah hakkın-da da gerçek olandan başkasını söylemeyin! Şüphesiz

Meryem oğlu İsâ Mesih, sadece Allâh'ın peygamberi ve 'ol' emriyle Meryem'e ulaştırdığı kelimesidir ve ondan bir ruhtur. O hâlde Allâh'a ve peygamberlerine inanın! Allah, "Üçtür!" demeyin. Bundan vazgeçin; sizin için hayırlı olana yönelin. Şüphesiz ki Allah, tek bir ilâhtır. O, çocuk sahibi olmaktan münezzehtir. Göklerde ne var yerde ne varsa hepsi O'nundur. Vekil olarak Allah yeter!

163. âyetten itibaren üç âyet, İbn-i Abbâs'a göre, bir Yahudi topluluğunun, Allâh'ın, Hz. Mûsâ'dan sonra hiçbir kimseye vahiy indirmediğini iddiâ etmesi üzerine inmiştir.

İlgili âyetlerde şöyle buyrulur: **"Gerçek şu ki Allah, Âdem'i, Nûh'u, İbrahim ailesini ve İmrân ailesini âlemler üzerine seçkin kıldı. Bunlar soy olarak birbirinden gelmişlerdir. Allah her şeyi işiten-dir, bilendir."**²⁸⁹

"Ehl-i kitap senden, kendilerine gökten bir kitap indirmeni istiyor. Mûsâ'dan ise, bundan daha da büyüğünü isteyerek, "Bize Allâh'ı açıkça göster!" demişlerdi. O zaman, zulümlerinden ötürü, derhâl onları yıldırım çarptı. Onlar kendilerine açık deliller geldikten sonra da, buzağıyı tanrı edindiler. Ama Biz bunu da affetmiş ve Mûsâ'ya apaçık bir delil vermiştik."²⁹⁰

PEYGAMBERLER VE DİN İLİŞKİSİ

Yukarıdaki 163. âyette 11 peygamber adı zikredilmiş ve "İbrahim'in daha sonraki torunları" gibi genel bir üslûpla diğer peygamberlere de işaret edilmiştir. Kur'ân'da 25 peygamber adı zikredilmiş olup, sırasıyla şunlardır: Âdem, İdrîs, Nûh, Hûd, Sâlih, İbrahim, Lût, İsmâil, İshak, Yâkub, Yusuf, Eyyûb, Şuayb, Mûsâ, Hârûn, Dâvud, Süleyman, İlyas, Elyesea, Zülkifl, Yunus, Zekeriyâ, Yahyâ, İsâ ve Muhammed ﷺ. Ayrıca görüş ayrılığı bulunan üç kişi daha vardır. Bunlar: Üzeyir, Lokmân, Zülkarneyn'dir.

Kur'ân'da vahyin Hz. Âdem'den son peygamber Hz. Muhammed ﷺ'e kadar birbirini tamamlayarak süreklilik arz ettiği belirtilir.

289. Âl-i İmrân, 3/33-34.

290. Nisâ, 4/153.

Şu âyetlerde de bu özelliği görmek mümkündür: **“Allah, “dini ayakta tutun ve onda ayrılığa düşmeyin” diye, dinden Nûh’a tavsiye ettiğini, sana vahyettiğimizi, İbrahim’e, Mûsâ’ya ve İsâ’ya tavsiye ettiğimizi size de din yaptı. Ancak kendilerini uymaya çağırdığın bu esas, müşriklere ağır geldi. Allah dilediğini kendisine seçer ve kendisine yöneleni de doğru yola iletir.”**²⁹¹

“Hiç şüphesiz, Biz peygamberlerin kimini kimine üstün kıldık. Dâvud’a da Zebur’u verdik.”²⁹²

Yukarıdaki ilk âyete göre, Allah Teâlâ Nûh’a, İbrahim’e, Mûsâ’ya ve İsâ’ya tavsiye ettiği ve Hz. Muhammed ﷺ’e vahyettiği din esaslarını müslümanlara da din olarak meşrû kılmıştır. Şerîat yaptı; açık bir yol yaptı, genel bir kânun yaptı demektir.²⁹³ Âyette adı geçen beş peygamber, üstlendikleri görevin büyüklüğü sebebiyle, **“Ülû’l-azm peygamberler (azim ve kararlılık sahibi)” unvânını almışlardır. “Öyleyse, sen de, elçilerden kararlılıkla donatılmış olanların sabrettiği gibi sabret.”**²⁹⁴ âyetinde bu azme işaret edilir.²⁹⁵

Âyette geçen “din” sözcüğü şöyle tanımlanır: İşinin kendi irâdesiyle tercih ederek yaptığı fiillerin iyiliğine ve kötülüğüne göre, kıyâmet günü karşılık göreceğine inanarak, Allah Teâlâ katında en güzel sonuca ulaşmak için tutulacak yoldur. Kur’ân’da, Allah nezdinde doğru dînin ancak İslâm dîni olduğu bildirildiği için, bu sözcük gerçek olmayan dinler için de kullanılır. Bu yüzden dinler semâvî bir kökene dayanıp dayanmamasına göre, ikiye ayrıldığı gibi, “hak dinler” “bâtıl dinler” diye de ikiye ayrılır.²⁹⁶

Şerîat terimi ise sözlükte insanı bir ırmağa, su içilecek bir kaynağa ulaştıran yol, ilâhî emirler ve yasaklar toplamı anlamına gelir. Bu sözcük bütün dînî emir ve yasakları ve diğer hükümleriyle “İslâm dîni” anlamında kullanılmıştır. Buna göre İslâm şerîati denildiği zaman, dâimâ; Allâh’ın, Hz. Muhammed aracılığı ile insanlara gönderdiği İslâm dîni ve onun özellikle amele ilişkin hükümleri anlaşılır. Mekke’de inen aşağıdaki âyette, bu sözcüğün terim anlamı görülür: **“Sonra seni, bu işte apaçık**

291. Şûrâ, 42/13.

292. İsrâ, 17/55.

293. Bk. Elmalılı, age, Şûrâ, 42/13.

294. Ahkâf, 46/35.

295. Bk. Ahzâb, 33/7.

296. Bk. İsfahânî, Müfredât fî Garîbi’l-Kur’ân, Kahire 1381/1961, s. 174; Tehânevî, İstîlâhât, Kalküta 1862’den İstanbul 1984 tıpkıbasım, I, 503.

**bir şeriat sahibi kıldık. Sen ona uy. Gerçeği bilmeyenlerin tutku-
larına uyma.”²⁹⁷**

وَرُسُلًا قَدْ قَصَصْنَاهُمْ عَلَيْكَ مِنْ قَبْلُ وَرُسُلًا لَمْ تَقُصُّهُمْ عَلَيْكَ
وَكَلَّمَ اللَّهُ مُوسَى تَكْلِيمًا ﴿١٦٤﴾

**164- Bundan önce sana kıssalarını anlattığımız peygamberle-
re ve kıssalarını sana anlatmadığımız peygamberlere de
vahyettik. Allah, Mûsâ ile de bizzat kelâmıyla konuştu.**

164. âyete göre, Kur'ân'da isimleri ve kıssaları anlatılan peygamberle-
re inanmak, altı îmân esasından biridir.

PEYGAMBERLERE ÎMAN

Peygamber kelimesi Farsça olup “haber taşıyan ve elçi” anlamına gelir. Bir terim olarak, “Allâh’ın, kulları arasından seçtiği ve vahiy yoluyla emir ve yasaklarını insanlara ulaştırmak üzere görevlendirdiği elçiye, peygamber denir. Arapça’da peygamber karşılığı olarak “rasûl ve mürsel” kelimeleri kul-
lanılır. Çoğulları “rusûl” ve “mürselûn” gelir. Rasûl, bir terim olarak yeni bir kitap ve yeni bir şeriatle gönderilen peygamberi ifâde eder. Hz. Mûsâ, Îsâ ve Muhammed ﷺ böyledir. Nebî de Allâh’ın emir ve yasaklarını insanlara ha-
ber veren, fakat yeni bir kitap ve yeni bir şeriatle gönderilmeyip, önceki bir peygamberin kitap ve şeriatini ümmetine tebliğ ile görevli bulunan peygam-
berdir. Çoğulu “enbiyâ”dır. Risâlet ve nübüvvet sözcükleri ise mastar olup, peygamberlik anlamına gelir. Her rasûl, aynı zamanda nebîdir. Buna göre Hz. Mûsâ, Dâvud, Îsâ ve Hz. Muhammed hem Rasûl ve hem de nebîdirler.

Peygamberlere îman, altı îmân esasından birisi olup, Kur'ân'da veya sağlam hadislerde isimleri açıklanan veya açıklanmayan bütün peygam-
berlere ve Allah’tan getirdikleri haberlerin doğruluğuna inanmayı kapsar. Peygamberlere îmanla ilgili olarak bir âyette şöyle buyrulur: **“Siz şöyle de-
yin: Biz; Allâh’a, bize indirilene, İbrahim’e, İsmâil’e, İshâk’a, Yâkub’a
ve torunlara indirilmiş olana, Mûsâ ve Îsâ’ya verilenlerle Rab’leri ta-
rafından diğer peygamberlere verilenlere, onlardan hiçbirisi arasın-
da fark gözetmeksizin îmân ettik ve sadece Allâh’a teslim olduk.”²⁹⁸**

297. Câsiye, 45/18.

298. Bakara, 2/136.

Peygamberlere arasında bir ayırım yapmaksızın inanmanın gerektiği bir âyette şöyle vurgulanır: **“Peygamber de kendisine Rabbi tarafın-dan indirilene îmân etti, mü'minler de. Her biri Allâh'a, melekleri-ne, kitaplarına, peygamberlerine îmân ettiler. Allâh'ın peygamber-lerinden hiçbirisi arasında ayırım yapmayız.”**²⁹⁹ Bu yüzden peygam-berlerin bir bölümüne inanıp, diğerlerine inanmamak küfür sayılmıştır. Şu âyette bu anlam açıkça görülür: **“Allâh'ı ve peygamberlerini inkâr edenler ve Allah ile peygamberlerini birbirinden ayırmak isteyip, bir kısmına inanırız, ama bir kısmına inanmayız diyenler ve bun-lar arasında bir yol tutmak isteyenler yok mu? İşte gerçek küfür ehli bunlardır.”**³⁰⁰

Cenâb-ı Hak, insanlık âlemine tarih boyunca çeşitli peygamber gön-dermiştir. Kendilerine peygamber gelmeyen hiçbir toplum ve ümmet bu-lunmadığı Kur'an'da şöyle bildirilmiştir: **“Andolsun Biz, her topluma, Allâh'a kulluk edin, şeytânî güçlerden sakının, diye elçi gönder-mişizdir.”**³⁰¹

“(Geçmiş) her ümmet içinde mutlaka uyarıcı bir peygamber ol-muştur.”³⁰² **“Şüphe yok ki, senden önceki ümmetlere de peygamber-ler göndermişizdir.”**³⁰³ **“Peygamberlerden kimini daha önce sana an-lattık, kimini de anlatmadık.”**³⁰⁴

Peygamberlik ibadet, duâ veya çalışmakla elde edilebilecek bir makam değildir. Sadece Cenâb-ı Hakk'ın seçip görevlendirmesi ile kazanılır. Âyette şöyle buyrulur: **“Bu, Allâh'ın lûtfudur. Onu dilediğine verir..”**³⁰⁵

Yüce Allah'la peygamberi arasındaki iletişim vahiy yoluyla olur. Vahiy sözlükte “gizli konuşma, emir, işaret, ilham” gibi anlamlara gelir. Bir terim olarak, Allah Teâlâ'nın dilediği şeyleri peygamberine, koruma ve kontrol altında olan özel bir yolla ulaştırmasıdır. Bir âyette vahiyle ilgili olarak şö-y-le buyrulur: **“Allah bir insanla ancak vahiy yoluyla veya perde ar-kasından konuşur. Yahut bir elçi gönderip, izniyle dilediğini vah-yeder.”**³⁰⁶

299. Bakara, 2/177.

300. Nisâ, 4/150-151.

301. Nahl, 16/36.

302. Fâtır, 35/24.

303. Nahl, 16/63.

304. Nisâ, 4/164.

305. Cuma, 62/4.

306. Şûrâ, 42/51.

Hız. Peygamber'e vahiy şu yollarla gelmiştir: a) Doğru rüyalar, b) Uyanıkken, Cebrâil ؑ'in vahyi kalbine bırakması,³⁰⁷ c) Cebrâil ؑ'in insan şekline girerek vahiy getirmesi, d) Cebrâil ؑ görünmeden, vahyin cınırak sesine benzer bir sesle gelmesi,³⁰⁸ e) Cebrâil ؑ'ın kendi aslı şekliyle getirdiği vahiy,³⁰⁹ f) Vahyi, Hız. Peygamber'in doğrudan Allah'tan alması. Bu, Allah'la konuşması şeklinde gerçekteşir. Mîraç'ta alınan vahiy böyle olmuştur.

İslâm, peygamberlik konusunda orta yolu gözetmiş, onları sadece kendisi ile insanlar arasında elçilikle görevlendirmiş, onlarda ilâhlık gücü görmeyi kendisine ortak koşma olarak kabul etmiştir. Nitekim bir peygamber Allâh'ın izini dışında kimseye yarar veya zarar verme gücüne sahip olmadığı gibi, Allâh'ın bildirdikleri dışında gaybı da bilmez.³¹⁰

Peygamberlik Hız. Muhammed ؑ ile son bulmuştur. Yüce Allâh'ın insanlık âlemine olan mesajı Kur'ân-ı Kerîm'le son bulmuştur. Âyette şöyle buyrulur: **“Muhammed sizin erkeklerinizden hiçbirinin babası değildir. Fakat o, Allâh'ın Rasûlü ve peygamberlerin sonuncusudur.”**³¹¹ Bunda sonra yeni bir peygamber veya kitap geleceğini öne sürmek, Hız. Muhammed'in son peygamber oluşunu inkâr anlamına gelir.

Peygamberlerin Sayısı

Hız. Âdem'le başlayan peygamberlik, arada pek çok peygamberin gelişiyle Hız. Muhammed'e kadar devam etmiştir. Kur'ân-ı Kerîm'de; **“Her ümmetin bir peygamberi vardır.”**³¹² **“Biz bir peygamber göndermedikçe, kimseye azap edecek değiliz.”** buyrulur.³¹³ Kur'ân'da, peygamberlerin sayısı konusunda bilgi verilmemekle birlikte, **“Peygamberlerden kimini sana anlattık, kimini de sana anlatmadık.”** âyetine göre,³¹⁴ Kur'ân'da adı geçmeyen peygamberlerin de bulunduğunda şüphe yoktur. Nitekim Hız. Muhammed bir hadîsinde peygamberlerin sayısının 124.000 olduğunu ve bunlardan 315'inin rasûl özelliğine sahip bulunduğunu haber vermiştir.³¹⁵

307. Suarâ, 26/193-195.

308. Buhârî, Bed'ü'l-vahy, 2.

309. Necm, 53/13, 14.

310. Bk. Mâide, 5/72, 73, 75; A'râf, 7/188; Tevbe, 9/30.

311. Ahzâb, 33/40.

312. Yûnus, 10/47.

313. İsrâ, 17/15.

314. Nisâ, 4/164. Bk. Mü'min, 40/78.

315. Ahmed bin Hanbel, V, 266; Abdulkâdir Bağdâdi, Usûlü'd-Din, İstanbul 1928, s. 157.

Ancak bu sayının sınırlayıcı kesin bir rakam olmayıp, çokluk bildirmek için buyurulduğu da söylenmiştir.

Kur'ân-ı Kerîm'de adları geçen yirmi beş peygamberin kronolojik sıralaması şöyledir:

Âdem, İdrîs, Nûh, Hûd, Sâlih, Lût, İbrahim, İsmâil, İshâk, Ya'kûb, Yusuf, Şuayb, Mûsâ, Hârûn, Dâvud, Süleyman, Eyyûb, İlyas, Elyesa', Zülkifl, Yunus, Zekerıyyâ, Yahyâ, Îsâ ve Muhammed ﷺ. Bir de Uzeyr, Lokmân ve Zülkarneyn'in adları geçer ki, bunların peygamber mi yoksa velî mi oldukları konusunda görüş ayrılığı vardır.

İsimleri Kur'ân'da geçsin veya geçmesin, gerçek olan şu ki, son ve evrensel bir peygamber olan Hz. Muhammed'den önce peygambere sahip bulunmayan hiçbir topluluk olmamıştır. Bununla, insanların kıyâmet gününde bilmemeyi bir özür olarak kullanma imkânları ortadan kaldırılmıştır. Her ümmetin bir peygamberi olduğu çeşitli âyetlerde tekrarlanmıştır.³¹⁶

Peygamberlerin Sıfatları

Peygamberler, insan olmakla birlikte, diğer insanlardan farklı birtakım sıfatlarla donatılmıştır. Bu, onların elçi, rehber ve önder oluşlarının tabii bir sonucudur. Peygamberlerin sıfatları emânet, sıdk, fetânet, ismet ve tebliğ olmak üzere beş tanedir.

1) Emânet: "Güvenilir olmak" demektir. Peygamberlerin hepsi doğru ve güvenilir kişilerdir. Emânete asla hâinlik etmezler. Bir âyetle şöyle buyrulur: **"Bir peygamber için emânete hıyânet yaraşmaz.."**³¹⁷ Hz. Muhammed ﷺ'e peygamberlik gelmezden önce, Mekke müşrikleri tarafından "Muhammedü'l-Emîn (kendisine güvenilen Muhammed)" lâkabının verildiği bilinmektedir.

2) Sıdk: "Doğru olmak" demektir. Peygamberlerin hepsi doğru sözlü ve dürüst kişilerdir. Kesinlikle yalan söylemezler, sözleri gerçeği yansıtır. Sözlerinin doğruluğu, gerektiğinde mucizelerle desteklenir. Sıdk'ın zıddı olan kizb (yalan söylemek) peygamber hakkında düşünülemez. Çünkü peygamber, her şeye gücü yeten Allâh'ın yeryüzündeki elçisidir. Bu elçiliğin yalan ve hıyânetle etkisiz ve sonuçsuz kalmasına Cenâb-ı Hak izin vermez.

316. Bk. Nahl, 16/63; Fâtır, 35/24; Yûnus, 10/48; Ra'd, 13/7.

317. Âl-i İmrân, 3/161.

3) Fetânet: “Peygamberlerin akıllı, zekî ve hikmet sahibi olmaları” demektir. Peygamber gerçekten insanların en akıllısı ve hikmet sahibi olanıdır. Aptal, ahmak ve geri zekâlî birisinin peygamber olduğu görülmemiştir. Toplumunu iknâ edip, onlara önderlik yapabilmek için peygamberin akıllı olması gerekir. Fetânetin zıddı olan “akılsızlık” ve “gaflet” peygamber için düşünülemez.

4) İsmet: “Günah işlememek, günahattan korunmuş olmak” demektir. Peygamberler hayatlarının hiçbir döneminde şirk ve küfür sayılan bir günahı işlemedikleri gibi, peygamberlik dönemlerinde de kasten günah işlememişlerdir.

Kur'ân-ı Kerîm'de, Hz. Âdem'in, Hz. Mûsâ'nın ve diğer bâzı peygamberlerin hatâ işlediklerinden ve Cenâb-ı Hakk'ın onların bu hatâlarını bağışladığından söz edilir. Hatta Hz. Muhammed'in de bâzı konularda vahiy yoluyla doğru yola iletildiği belirtilir.³¹⁸ Ancak bunlar “zelle” denilen ayak sürçmeleri olup, peygamberden istemeyerek sâdır olabilmıştır. Mesela, Hz. Âdem'in yasak ağaçtan yemesi; şeytana güvenmesi ve henüz kötülüğün ne olduğunu tecrübeyle görmemesi yüzünden olmuştur. Daha sonra Yüce Allah O'nu affetmiş ve kendi nesline peygamber olmuştur.

Hz. Muhammed'in, Abese sûresi ile uyarıldığı şu olayı da “zelle”ye örnek verebiliriz: Rasûlullah ﷺ Kureyş ileri gelenlerinden bir heyete İslâm'ı anlatırken, bir âmâ olan Abdullah bin Ümmi Mektûm ؓ, O'nun bu irşâdından habersiz olarak içeri girmiş ve yüksek sesle; “Allâh'ın sana öğrettiklerinden bana da öğret” diye seslenmiş ve bu sözünü birkaç defa tekrarlamıştı. Bu durumdan memnun kalmayan Allâh'ın elçisi yüzünü ekşitip öbür yana çevirmiştir. Bunun üzerine Abese sûresi inmiş ve Rasûlullâh'a ﷺ bu davranışının uygun olmadığı bildirilmiştir.³¹⁹

Kur'ân-ı Kerîm'de, açıkça ismet sıfatı zikredilmez. Ancak peygamberlerin, Allâh'ın tam olarak kontrolü altında bulundukları belirtilir.³²⁰ Buna Hz. Yusuf'un durumunu örnek verebiliriz.

Züleyha, kadınlık çekiciliğini kullanarak Hz. Yusuf'u aldatmak istediği sırada Yüce Allâh'ın koruması şu âyetle açıkça görülür: **“Andolsun ki, o kadın ona meyletti. Eğer Rabbinin işaret ve uyarısını görmemiş olsaydı, belki Yusuf da ona meyletmişti.”**³²¹

318. Bk. A'râf, 7/23; Kasas, 28/16; Muhammed, 47/19; Tevbe, 9/43.

319. Bk. Abese, 80/1-20; H. Basri Çantay, ag. meâl, III, 1146, alt not: 2.

320. En'âm, 6/89-90; Enbiyâ, 21/73.

321. Yûsuf, 12/24.

5) Tebliğ: “Peygamberlerin Allah’tan aldıkları vahiy mesajını eksiksiz olarak ümmetlerine iletmesi” demektir. Tebliğin zıddı olan gizleme (kitmân) peygamberler hakkında düşünülemez. Peygamber vahyi tebliğinde ne bir fazlalık ne de bir eksiltme yapamaz. Bu konuda Kur’ân’da şöyle buyrulur: “Ey Peygamber! Rabbinden sana indirileni tebliğ et. Eğer bunu yapmazsan, Allâh’ın elçiliğini tebliğ etmemiş olursun.”³²²

İslâm inancına göre bütün peygamberler peygamber olmaları yönüyle eşit kabul edilir ve aralarında bir ayırım yapılmaz. Ancak görevinin büyüklüğü ve Cenâb-ı Hak nezdindeki yeri bakımından aralarında derece ayrılığı bulunabilir. Bu konuda Kur’ân’da şöyle buyrulur: **“İşte bu peygamberlerden bir bölümünü diğerlerinden üstün kıldık. Allah onlardan bir kısmı ile konuşmuş, bâzılarını da derecelerle yükseltmiştir.”³²³** Allâh’ın derecelerle yükselttiği kişinin Hz. Muhammed ﷺ olduğu yorumu yapılmıştır.

Câbir bin Abdullah ؓ’ten rivâyete göre Nebî ﷺ şöyle buyurmuştur: **“Benden önce hiçbir peygambere verilmeyen beş haslet bana verilmiştir. Bunlar şunlardır: 1) Bir aylık mesâfedeki düşmanın kالبine korku salınmakla yardım olundum. 2) Yeryüzü bana mescid ve temiz kılındı, ümmetimden bir kişiye nerede namaz vakti olursa, orada namazı kıl-sın. 3) Bana ganîmetler helâl kılındı. 4) Önceki peygamberler belli bir kavme gönderilirken, ben bütün insanlara gönderildim. 5) Bana şefaât makâmı verildi.”³²⁴**

Ancak bu üstünlüklerine rağmen Hz. Peygamber övünmeyi ve övülme-yi sevmezdi.³²⁵ Nitekim İbn-i Abbâs’ın mescidde kendisinin ve kimi peygamberlerin üstünlüklerini dile getirdiğini işitince şöyle buyurmuştur: **“Hiç kim-se, Hz. Zekeriyâ’nın oğlu Yahyâ’dan üstün olamaz. O günah işlemediği gibi, günahı aklından bile geçirmezdi.”³²⁶**

Buna göre Hz. Muhammed’in, diğer peygamberlerden ayrıcı özellikleri şu noktalarda toplanabilir:

a) O, yaratılmışların en üstünü ve Allâh’ın en sevgili kuludur.³²⁷

322. Mâide, 5/67.

323. Bakara, 2/253.

324. Buhârî, Salât, 56, Çağrı neşri, I, 113.

325. Bk. Tirmizî, Tefsir, 17/18; İbn Mâce, Zühd, 37.

326. Bk. Âl-i İmrân, 3/39; Elmalılı, age, II, 150.

327. Âl-i İmrân, 3/110.

- b) Onun peygamberliği bütün insan ve cinleri kapsar.³²⁸
 c) O, son peygamberdir ve görevi kıyâmete kadar sürecektir.³²⁹
 d) Onun getirdiği din son dîndir ve en mükemmeldir.³³⁰

Hız. Peygamber'den sonra derece olarak Hız. Nûh, İbrahim, Mûsâ ve İlsâ'nın içinde yer aldığı ülü'l-azm peygamberler, daha sonra rasûller ve nebîler gelir.

Aldıkları ağır görev ve yüklendikleri sorumluluk karşısında yılgınlık göstermeksizin insanlara dîni tebliğ görevini yerine getiren, bütün zorluklara göğüs germede azim ve sebât gösteren peygamberlere "ülü'l-azm" denir. Bu peygamberlerin adlarının topluca geçtiği âyet şudur: **"O, dîni ayakta tutun, onda ayrılığa düşmeyin diye dinden Nûh'a tavsiye ettiğini, sana vahyettiğimizi, İbrahim'e, Mûsâ'ya ve İlsâ'ya tavsiye ettiğimizi Allah size de din kıldı.."**³³¹

رُسُلًا مُبَشِّرِينَ وَمُنذِرِينَ لِئَلَّا يَكُونَ لِلنَّاسِ عَلَى اللَّهِ حُجَّةٌ بَعْدَ الرُّسُلِ
 وَكَانَ اللَّهُ عَزِيزًا حَكِيمًا ﴿١٦٥﴾

165- Biz peygamberleri müjdeleyici ve uyarıcı elçiler olarak gönderdik ki, peygamberler geldikten sonra artık insanların Allâh'a karşı ileri sürecekleri bir bahaneleri kalmasın. Allah mutlak üstündür, tam hüküm ve hikmet sahibidir.

165. âyete göre, bütün peygamberler uyarıcı ve müjdeciler olarak gelmiştir. Peygambere itaat, Allâh'a itaat sayılmıştır. Onlar insanlara gerçeği tebliğ etmişler ki, böylece sapıklığa düştüklerinde; "Ne yapalım, bize gerçeği anlatan bir elçi gelmedi. Biz de kendi aklımızla gerçeği bulamazdık!" diye bir özür öne süremesinler."

İlgili âyetlerde şöyle buyrulur: **"Şayet onları, ondan önce bir azap ile helâk etseydik, 'Ey Rabbimiz! Bize bir elçi göndersin de**

328. Sebe', 34/28.

329. Ahzâb, 33/40.

330. Mâide, 5/3.

331. Şûrâ, 42/13; bk. Ahzâb, 33/7.

böyle alçak ve rezil olmadan önce Senin âyetlerine uysaydık! derlerdi.”³³²

“Biz, seni bütün insanlara bir müjdeci ve bir uyarıcı olarak gönderdik; ama insanların çoğu bunu bilmezler.”³³³

“Bu Kur’ân, sizi ve kendisine ulaşan herkesi onunla uyarmam için bana vahyolundu.”³³⁴ **“Biz seni ancak âlemlere rahmet olarak gönderdik. De ki: ‘Bana, ilâhınızın tek ilâh olduğu vahyolunuyor. Şimdi siz müslüman olacak mısınız?’ Eğer yine yüz çevirirlerse de ki: ‘Ben size Allâh’ın vahyini eşit bir şekilde bildirdim. Artık tehdit edildiğiniz şey (kıyâmet günü) yakın mı, uzak mı olduğunu bilemem!’**³³⁵

لَكِنَّ اللَّهَ يَشْهَدُ بِمَا أَنْزَلَ إِلَيْكَ أَنْزَلَهُ بِعِلْمِهِ وَالْمَلَكُ يَشْهَدُونَ
وَكَفَى بِاللَّهِ شَهِيدًا ﴿١٦٦﴾

166- (Kâfirler şâhitlik etmese de), Allah sana indirdiği Kur’ân ile senin peygamberliğine şâhitlik ediyor. Çünkü Allah onu bilerek indirmiştir. Melekler de buna şâhitlik ediyor. Zaten şâhit olarak Allah yeter.

166. âyette, Kur’ân’a ve Hz. Muhammed’in peygamberliğine Allah Teâlâ’nın ve meleklerin şâhit oldukları ve sadece Allâh’ın şâhitliğinin de yeterli olduğu belirtilmiştir.

İlgili âyetlerde şöyle buyrulur: **“Sana gelen iyilik Allah’tan, başına gelen kötülük ise nefsendendir. Seni insanlara elçi olarak gönderdik. Buna şâhit olarak Allah yeter.”**³³⁶

“Sana gelen her iyilik Allah’tan, başına gelen her kötülük de senin kendindendir. Biz seni bütün insanlara peygamber olarak gönderdik. Buna şâhit olarak da Allah yeter.”³³⁷

332. Tâhâ, 20/134; krş. Mü’min, 40/78; İsrâ, 17/15; Fâtır, 35/24; Nahl, 16/36; Tâhâ, 20/134.

333. Sebe’, 34/28.

334. En’âm, 6/19.

335. Enbiyâ, 21/107-109.

336. Nisâ, 4/79.

337. Nisâ, 4/79.

إِنَّ الَّذِينَ كَفَرُوا وَصَدُّوا عَنْ سَبِيلِ اللَّهِ قَدْ ضَلُّوا ضَلَالًا بَعِيدًا
 ﴿١٦٧﴾ إِنَّ الَّذِينَ كَفَرُوا وَظَلَمُوا لَمْ يَكُنِ اللَّهُ لِيَغْفِرَ لَهُمْ وَلَا لِيَهْدِيَهُمْ
 طَرِيقًا ﴿١٦٨﴾ إِلَّا طَرِيقَ جَهَنَّمَ خَالِدِينَ فِيهَا أَبَدًا وَكَانَ ذَلِكَ عَلَى
 اللَّهِ يَسِيرًا ﴿١٦٩﴾

167- İnkâr eden ve insanları Allah yolundan alıkoyanlar, elbette içinden çıkılmaz bir sapıklığa düşmüşlerdir.

168- Şüphesiz, inkâr edip zulmedenleri Allah asla bağışlamaz. Onları doğru bir yola da iletmez.

169- Ancak onları içinde sonsuza kadar kalacakları cehennemin yoluna iletir. Bu da Allâh'a göre çok kolaydır.

167-169. âyetlerde şu üç sınıf uyarılır: a) İnkâr edenler. b) Allah yolundan alıkoyanlar. c) Zulüm yapanlar. Bunların durumu ve cezâsı da şöyle belirtilir: 1) Bunlar derin bir sapıklık içindedir. 2) Allah onları bağışlamayacak. 3) Doğru yolu göstermeyecek. 4) Ebedî olarak kalacakları cehennem yolunu gösterecektir.

Bu gibi günahkârları uyaran başka âyetler de vardır: **“Şüphesiz inkâr edenler, Allâh'ın yoluna engel olmak için mallarını harcarlar, daha da harcayacaklar. Sonra bu, kendilerine bir yürek acısı olacak, sonunda yenilecekler ve inkâr edenler cehenneme sürüleceklerdir.”**³³⁸

“İnkâr edip de, (insanları) Allah yolundan alıkoyanlar var ya, işte onlara yapmakta oldukları bozgunculuklar sebebiyle, azaplarını kat kat artıracğız.”³³⁹

“İnkâr edenlerin ve Allah yolundan alıkoyanların yaptıklarını Allah boşa çıkarmıştır.”³⁴⁰ **“İmân edip sonra inkâr edenleri, sonra tekrar inanıp yine inkâr edenleri, sonra da inkârlarını arttıranları Allah ne bağışlar ne de doğru yola iletir!”**³⁴¹

338. Enfâl, 8/36.

339. Nahl, 16/88.

340. Muhammed, 47/1.

341. Nisâ, 4/137.

يَا أَيُّهَا النَّاسُ قَدْ جَاءَكُمْ الرَّسُولُ بِالْحَقِّ مِنْ رَبِّكُمْ فَأَمِنُوا خَيْرًا لَكُمْ
وَأِنْ تَكْفُرُوا فَإِنَّ اللَّهَ مَا فِي السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ وَكَانَ اللَّهُ عَلِيمًا
حَكِيمًا ﴿١٧٠﴾

170- Ey insanlar! Peygamber size Rabbinizden gerçeği getirmiştir. Öyleyse kendi iyiliğiniz için îmân edin. Eğer inkâr ederseniz, şunu bilin ki göklerde ve yerde ne varsa hepsi Allâh'ındır. Allah hakkıyla bilen, tam hüküm ve hikmet sahibi olandır.

170. âyette, Hz. Muhammed'in gerçeği getirdiği, buna îmân eden en iyi yolu bulmuş olur. İnkâr hâlinde ise, yerde ve göklerde her şeyin Allâh'a âit olduğu ve O'nun hiçbir şeye muhtaç olmadığı vurgulanır. İlgili âyetlerde şöyle buyrulur: **“Bunun sebebi; inkâr edenlerin bâtili izlemele- ri, îmân edenlerin ise Rab'lerinden gelen gerçeğe uymuş olmalarıdır. İşte böylece Allah, insanlara kendilerinden misallerini anlatır!”**³⁴²

“Göklerde ne var, yerde ne varsa hepsi Allâh'ındır. İçinizde olanı açığa vursanız da, onu gizleseniz de Allah onunla sizi hesâba çeker. Sonra dilediğini bağışlar, dilediğine de azap eder. Allah her şeye kâdirdir.”³⁴³

يَا أَهْلَ الْكِتَابِ لَا تَغْلُوا فِي دِينِكُمْ وَلَا تَقُولُوا عَلَى اللَّهِ إِلَّا الْحَقَّ
إِنَّمَا الْمَسِيحُ عِيسَى ابْنُ مَرْيَمَ رَسُولُ اللَّهِ وَكَلِمَتُهُ أَلْقِيَهَا إِلَى مَرْيَمَ
وَرُوحٌ مِنْهُ فَأَمِنُوا بِاللَّهِ وَرُسُلِهِ وَلَا تَقُولُوا ثَلَاثَةً ۚ إِنَّهُمْ خَيْرٌ لَكُمْ
إِنَّمَا اللَّهُ إِلَهٌ وَاحِدٌ ۚ سُبْحَانَهُ أَنْ يَكُونَ لَهُ وَلَدٌ ۚ لَهُ مَا فِي السَّمَوَاتِ وَمَا
فِي الْأَرْضِ ۚ وَكَفَى بِاللَّهِ وَكِيلًا ﴿١٧١﴾

171- Ey kitap ehli! Dîninizde aşırı gitmeyin ve Allah hakkın- da da gerçek olandan başkasını söylemeyin! Şüphesiz Meryem oğlu Îsâ Mesih, sadece Allâh'ın peygamberi ve 'ol' emriyle Meryem'e ulaştırdığı kelimesidir ve ondan

342. Muhammed, 47/3.

343. Bakara, 2/284.

bir ruhtur. O hâlde Allâh'a ve peygamberlerine inanın! Allah, "Üçtür!" demeyin. Bundan vazgeçin; sizin için hayırlı olana yönelin. Şüphesiz ki Allah, tek bir ilâhtır. O, çocuk sahibi olmaktan münezzehtir. Göklerde ne var yerde ne varsa hepsi O'nundur. Vekil olarak Allah yeter!

171. âyette, Hristiyanların Hz. Îsâ hakkında tavhîd inancına aykırı düşen sözleri söylememeleri istenmektedir. Hz. Mûsâ ve Îsâ tevhid inancını getirdiği hâlde, mensupları sonradan Allâh'ın nitelikleri ile peygamberlerini karıştırdılar. Kur'ân ve sünnette Allah Teâlâ'nın sıfatları belirlenmiştir. Bunlar zâtî ve sübûtî diye ikiye ayrılır. İslâm'da Allâh'ı tanıma ve inanma bu nitelemeye göre olur. Aşağıda bunları kısaca açıklayacağız:

İSLÂM'DA ALLAH İNANCI

Allâh'ın Zâtî Sıfatları Altı Tanedir

1) Vücud: Allâh'ın var olması demektir. O, olmasa hiçbir şey var olmazdı. Allâh'ın varlığı başka şeyin varlığına bağlı değildir.

2) Kıdem: Başlangıcı olmamak demektir. Allâh'ın öncesi ve başlangıcı yoktur. O kadîm ve ezelidir. Sonradan olan her şeyi bir meydana getiren olmalıdır. Bu yüzden, evren sonradan yaratılmıştır ve onu var eden yüce Allah'tır.³⁴⁴

3) Bekâ: Sonu olmamak demektir. Allah ebedî olup, varlığının sonu yoktur.³⁴⁵

4) Vahdâniyet: Allâh'ın bir tek olması demektir. Allah zâtında, sıfatında ve fiillerinde tektir. O, cüz ve parçalardan oluşmamıştır, cisim değildir, eşi ve benzeri yoktur.³⁴⁶

5) Muhâlefetün li'l-havâdis: Allâh'ın, sonradan yaratılanlara benzememesi demektir. O, hiçbir şeye benzemez, hiçbir şey de O'na benzemez. Allah ezelî ve ebedîdir, yaratıklar ise sonradan var edilmiştir ve ölümlüdür.³⁴⁷

6) Kıyam bi nefsihî: Varlığı kendisinden olmak demektir. Allah, varlığında başkasına muhtaç değildir. Başka bütün varlıklar varlığını Allâh'ın varlığına borçludur. Allah yarattığı bir şeyi dilediği an yok da edebilir.³⁴⁸

344. Bk. Hadîd, 57/3.

345. Rahmân, 55/27; Hadîd, 57/3.

346. Enbiyâ, 21/22; Fâtır, 35/3; Mü'min, 40/16; Mü'minûn, 23/91; İhlâs, 112/1-4.

347. Şûrâ, 42/11; Fetih, 48/10; Rahmân, 55/27; Tâhâ, 20/5.

348. Yâsin, 36/81, 82; Bakara, 2/255.

Allâh'ın Sübûtî Sıfatları Sekiz Tanedir

1) Hayat: Allâh'ın diri olması demektir. Bu dirilik, başlangıcı ve sonu olmayan bir dirilik olup, bir dış etken ve desteğe de muhtaç değildir.³⁴⁹

2) İlim: Allâh'ın her şeyi bilmesi demektir. Kimi filozofların “Allah, cüz’î şeyleri bilmez.” görüşünü İslâm kelâmcıları reddetmiştir. Çünkü bu bir eksiklik sayılır.³⁵⁰

3) Semî: Allâh'ın her şeyi işitmesidir. O, işitmek için bir âlet, aracı vb. ne muhtaç değildir.³⁵¹

4) Basar: Her şeyi görmesi demektir. Kur’ân’da çoğu kere işitme ile görme birlikte zikredilir.³⁵²

5) İrade: Allâh'ın dilemesi demektir. Allah bir şeyi dileyince ona “Ol” der, o şey de olur.³⁵³

6) Kudret: Allâh'ın her şeye gücünün yetmesi demektir.³⁵⁴

7) Kelâm: Allâh'ın konuşması demektir. O, ses, harf, sözcük veya cümleye muhtaç olmadan söyleme gücüne sahiptir.³⁵⁵

8) Tekvîn: Allâh'ın yaratma, yoktan var etme sıfatıdır. O, var olanı yok edebilir, yok olanı da var edebilir.³⁵⁶

KUR’ÂN’A GÖRE EHL-İ KİTAB’IN ALLAH İNANCI

Kur’ân’da gerek Hristiyanların gerekse Yahudilerin inanç sapmalarına yer verilmiş ve Hz. İsmâ’îl’in dünyadaki konuşmaları yanında, kıyâmet günü bu konuda alacağı tavır da açıklanmıştır.

Ehl-i kitabın inanç konusunda izlemesi gereken yol, yukarıdaki âyette açıkça belirtilir. Buna göre İsmâ’îl babasız dünyaya gelmiş bir peygamberdir. Allah üçtür, demeyin. Başka bir âyette de bu gerçek şöyle belirtilir: **“Yine, “Allah için üçüncüsüdür.” diyenler küfre düşmüşlerdir. Hâlbuki tek Allah’tan başka hiçbir ilâh yoktur. Eğer söyledikleri sözlerden**

349. Âl-i İmrân, 3/2; Furkan, 25/58.

350. Bk. Mülk, 67/13, 14; Enfâl, 8/73; Mü’minûn, 23/17; Kehf, 18/109; Lokmân, 31/27.

351. Bakara, 2/127, 137; Âl-i İmrân, 3/34, 35; İsrâ, 17/1; Hac, 22/61; Lokmân, 31/28.

352. Bk. yukarıdaki âyetler.

353. Bk. Hûd, 11/107; Âl-i İmrân, 3/47; Yâsîn, 36/82; İnsân, 76/30.

354. Bk. Nahl, 16/77; Fâtır, 35/1; Nûr, 24/45; Âl-i İmrân, 3/2.

355. Nisâ, 4/164.

356. Bk. Nahl, 16/40; Yâsîn, 36/82.

vazgeçmezlerse, içlerinden inkâr edenlere, elbette can yakıcı bir azap dokunacaktır.”³⁵⁷

Hristiyanlarda tek Allah inancına sahip olanlar varsa da, büyük çoğunluk, “Baba, Oğul ve Rûhu'l-kudüs ya da Baba, Oğul ve Meryem”den ibâret üçlü ilâh anlayışına sahiptir. Ya da Allâh'ın üç unsurdan meydana geldiğini iddiâ eder ve üçü de “tam ilâhtır”, diyerek çelişkiye düşerler. Yukarıdaki âyetle, Hz. Îsâ için, “Allâh'ın elçisi”, “Allah'tan bir ruh” ve “Allâh'ın kelimesi” denilmiştir. Meryem sûresi 19/17-21 arası âyetlerde, Hz. Meryem'e gelen Rûh'un bir melek olduğu belirtilir ki, bu Cebrâil عليه السلام dan başkası değildir. Â-i İmrân, 3/45-47. âyetlerde ise “Allâh'ın kelimesi”nden maksadın, Yüce Allâh'ın “kün/ol” emir ve kelimesi olduğu belirtilir. Hz. Îsâ böyle bir emirle babasız olarak yaratıldığı için bu adı almıştır. “Mesih”in aslı, İbrânice “meşih” olup, saygıya değer, mübârek demektir.

Yahudiler de “Üzeyir عليه السلام Allâh'ın oğludur.” diyerek bir peygamberi Allâh'a ortak koşmuşlardır.³⁵⁸

“Allah, “Ey Meryem oğlu Îsâ! Sen mi insanlara, “Allâh'ı bırakıp, beni ve annemi iki ilâh edinin!” demiştin?” diye sorduğunda, Îsâ diyecek ki: “Seni tenzih ederim; hakkım olmayan bir şeyi söylemek bana yakışmaz. Eğer söylemiş olsaydım, kuşkusuz Sen bunu bilirdin. Ben, Senin içinde olanı bilmediğim hâlde, Sen benim içimde olanı bilirsin. Hiç kuşku yok ki, gizlileri yalnız Sen bilebilirsin!”³⁵⁹

“Ben onlara sadece, Senin bana onlara söylememi istediğin, “Benim de, sizin de Rabbiniz olan Allâh'a ibadet edin!” sözünü söyledim. İçlerinde bulunduğum sürece onları gözledim. Ama canımı aldığında, artık onları gözleyen yalnız Sen oldun! Çünkü Sen, her şeye çok iyi tanık olansın.”³⁶⁰

“Eğer onlara azap edecek olursan, kuşkusuz onlar Senin kullarıdır. Ama onları bağışlayacak olursan, kuşkusuz ki, Sen çok güçlü, çok bilge olansın!”³⁶¹

Hz. Îsâ, insanları tek Allah inancına çağırması ve O'na kulluğa teşvik etmesi aşağıdaki âyetlerde açıkça şöyle ifâde edilir:

357. Mâide, 5/73.

358. Bk. Bakara, 2/259; Tevbe, 9/30.

359. Mâide, 5/116.

360. Mâide, 5/117.

361. Mâide, 5/118.

“Şüphesiz ki, Allah, benim de Rabbim, sizin de Rabbinizdir. Öyleyse O’na ibadet edin. İşte dosdoğru yol budur.”³⁶²

**“Allâh’ın kendisine kitap, hüküm ve elçilik görevi verdiği bir kim-
senin, insanlara, “Allâh’ı bırakıp da bana kullar olun!” demeye hak-
kı yoktur. Aksine, “Siz kitabı öğretmiş ve incelemiş olmanızdan do-
layı, Rabbe içtenlikle kullar olunuz!” demesi gerekir. Ve yine size,
melekleri ve peygamberleri Rabler edinmenizi söylemeye de hakkı
yoktur. Siz kendinizi Allâh’a teslim ettikten sonra, size inkârcı ol-
manızı mı söyleyecek?”**³⁶³

Hristiyanlar Îsâ’yı Rabbin, insan bedenine bürünmüş, insan olarak gö-
rünmüş şekli olarak kabul ederler. Bir bölümü annesi Meryem’i, bir bölü-
mü de Rûhu’l-kudüs’ü (Kutsal ruh) üç ilâhtan biri sayarlar. Aslında bu inanç-
lar, yukarıda da belirttiğimiz gibi, Hristiyanlığa Yeni Eflatunculuk felsefe-
sinden geçmiştir.

Aşağıdaki âyetlerde bu inanış şöyle eleştirilir: **“Andolsun ki, “Allah,
Meryem oğlu Mesih’tir.” diyenler küfre düşmüşlerdir. De ki, “Öyle
ise, Allah, Meryem oğlu Îsâ’yı, annesini ve veryüzünde olanların hep-
sini yok etmek istemiş olsaydı, O’nu kim engelleyebilirdi? Göklerin,
yerin ve bu ikisi arasındaki her şeyin hükümrânlığı Allâh’ındır. O,
dilediğini yaratır, Allah, her şeye gücü yetendir.”**³⁶⁴

**“Andolsun ki, “Allah, Meryem oğlu Mesih’tir.” diyenler, küfre
düşmüş bulunmaktadırlar. Çünkü Îsâ, “Ey İsrâiloğulları! Benim de
Rabbim, sizin de Rabbiniz olan Allâh’a ibadet edin. Çünkü, kim
Allâh’a ortak koşacak olursa, kuşkusuz Allah, ona cenneti haram
kılar ve onun varacağı yer cehennem olur ve (orada) zulmedenlerin
hiçbir yardımcısı da bulunmaz.” demişti.”**³⁶⁵

Teslis inancı aşağıdaki âyette şöyle reddedilir: **“Yine Andolsun ki, tek
Allah’tan başka hiçbir ilâh olmadığı hâlde, “Allah, üçün üçüncüsü-
dür.” diyenler küfre düşmüş bulunmaktadırlar. Eğer onlar, söylemek-
te olduklarından vazgeçmeyecek olurlarsa, andolsun ki, içlerinden
inkâr edenlere, can yakıcı bir azap dokunacaktır.”**³⁶⁶

362. Âl-i İmrân, 3/51.

363. Âl-i İmrân, 3/79-80.

364. Mâide, 5/17. Benzer inanç sapması için bk. 5/52, 72-76.

365. Mâide, 5/72.

366. Mâide, 5/73.

Hız. İlsâ'nın tebliğ ettiğı din tek Allah inancına dayanır. İncil'deki baba, oğul, Allâh'ın kelimesi ve Allâh'ın rûhu gibi terimlerin farklı yorumlanması ve mecaz anlatımların gerçek gibi algılanması sonucunda,³⁶⁷ Hristiyanlığa; Allah, İlsâ ve Rûhu'l-kudüs olmak üzere üçlü ilâh inancının sonradan girdiğinde şüphe yoktur.³⁶⁸

Bununla birlikte, Kur'ân ve sünnette Hristiyanlar, bir inanç ayrımı yapılmaksızın “ehl-i kitap” olarak nitelendirilir. Buna göre, kitap ehline küfür ve şirk isnâd eden nassların, özel nasslarla tahsis edildiğı kabul edilmiştir. Mâide 5/5 âyetinde “Ehl-i kitaptan olan muhsan kadınlarla evlenmenin, müslüman erkeğe helâl sayılması”, onların kestiğinin yenilmesi ve artışının temiz sayılması buna örnek verilebilir.

Hız. Meryem ve İlsâ'nın beşer niteliğı aşağıdaki âyette açıkça ifâde edilir. **“Meryem oğlu Mesih, ancak bir elçidir. Ondan önce de elçiler gelip geçmişti. Onun annesi dosdoğru bir kadındı. İkisi de yemek yerlerdi. Önce, Bizim onlara âyetleri nasıl açıkladığımıza, sonra bir de, onların, (gerçeğı dinlemekten) nasıl uzaklaştıklarına bak!”**³⁶⁹

367. Bk. Nisâ, 4/171.

368. Bk. Bakara, 2/87, 253, Mâide, 5/17, 110; Tevbe, 9/30; Nahl, 16/102.

369. Mâide, 5/75. krş. 5/52, 72-76; Elmalılı, Azim, III, 191, 192.

﴿ BÂB 24 ﴾

**ÎSÂ'NIN VE MELEKLERİN ALLÂH'IN KULU OLMASI,
İYİ VE KÖTÜ AMELLERİN KARŞILIĞI, KUR'ÂN'A VE
HZ. MUHAMMED ﷺ'E UYANLARIN DOĞRU YOLA
ULAŞACAĞI, KELÂLE'NİN MÎRASI**

لَنْ يَسْتَنْكِفَ الْمَسِيحُ أَنْ يَكُونَ عَبْدًا لِلَّهِ وَلَا الْمَلَائِكَةُ الْمُقَرَّبُونَ وَمَنْ
يَسْتَنْكِفَ عَنْ عِبَادَتِهِ وَيَسْتَكْبِرْ فَسَيَحْشُرُهُمْ إِلَيْهِ جَمِيعًا ﴿١٧٢﴾ فَأَمَّا
الَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ فَيُوَفِّيهِمْ أُجُورَهُمْ وَيَزِيدُهُمْ مِنْ فَضْلِهِ
وَأَمَّا الَّذِينَ اسْتَنْكَفُوا وَاسْتَكْبَرُوا فَيُعَذِّبُهُمْ عَذَابًا أَلِيمًا وَلَا يَجِدُونَ لَهُمْ
مِنْ دُونِ اللَّهِ وَلِيًّا وَلَا نَصِيرًا ﴿١٧٣﴾ يَا أَيُّهَا النَّاسُ قَدْ جَاءَكُمْ بُرْهَانٌ مِنْ
رَبِّكُمْ وَأَنْزَلْنَا إِلَيْكُمْ نُورًا مُبِينًا ﴿١٧٤﴾ فَأَمَّا الَّذِينَ آمَنُوا بِاللَّهِ وَاعْتَصَمُوا
بِهِ فَسَيَدْخُلُهُمْ فِي رَحْمَةٍ مِنْهُ وَفَضْلٍ وَيَهْدِيهِمْ إِلَيْهِ صِرَاطًا مُسْتَقِيمًا
﴿١٧٥﴾ يَسْتَفْتُونَكَ قُلِ اللَّهُ يُفْتِيكُمْ فِي الْكَلَالَةِ إِنْ امْرُؤًا هَلَكَ لَيْسَ لَهُ
وَلَدٌ وَلَهُ أَخْتٌ فَلَهَا نِصْفٌ مَا تَرَكَ وَهُوَ يَرِثُهَا إِنْ لَمْ يَكُنْ لَهَا وَلَدٌ فَإِنْ
كَانَا اثْنَيْنِ فَلَهُمَا الثُّلُثَانِ مِمَّا تَرَكَ وَإِنْ كَانُوا إِخْوَةً رِجَالًا وَنِسَاءً فَلِلَّذَكَرِ
مِثْلُ حَظِّ الْأُنثَيْنِ يُبَيِّنُ اللَّهُ لَكُمْ أَنْ تَضِلُّوا وَاللَّهُ بِكُلِّ شَيْءٍ عَلِيمٌ ﴿١٧٦﴾

**172- Ne Îsâ Mesih, ne de gözde melekler Allâh'ın kulu ol-
maktan kaçınmaz. Kim, büyüklük taslayarak, O'na kul-
luk etmekten kaçınırsa, bilsin ki Allah onların hepsini
kendi huzûrunda toplayacaktır.**

**173- Allah, îmân edip sâlih ameller yapanların mükâfatlarını
tam olarak verecek ve onlara lûtfundan daha fazlasını**

da ihsan edecektir. Ancak büyüklük taslayarak kendisine kulluk etmekten kaçınanları ise can yakıcı bir azapla cezâlandıracak ve onlar kendilerine Allah'tan başka ne bir dost ne de bir yardımcı bulabilecekler.

174- Ey insanlar! Şüphesiz size Rabbinizden açık bir delil gelmiştir. Biz, size apaçık bir nur indirdik.

175- Allâh'a îmân edip O'na sımsıkı sarılanlara gelince; Allah onları, rahmeti ve lûtfu içine koyacak ve onları kendine ulaşan dosdoğru bir yola iletecektir.

176- Senden fetvâ istiyorlar. De ki: "Allah size geride mîrasçı olarak kalmış babası ve çocuğu olmayan kimse (kelâle) hakkında hükmünü şöyle açıklıyor: Bir erkek ölür, geride çocuğu (ve babası) kalmaz ve bir tane (ana-baba bir veya baba bir) kız kardeşi bulunursa, malının yarısı o kız kardeşin olur. Ölen kişinin geride iki kız kardeşi kalırsa, bunlar mîrasın üçte ikisini alırlar. Geride kalanlar (ana-baba bir veya baba bir) erkek ve kız kardeşler ise; erkeğe iki kız hissesi vardır. Allah bir yanlış yapmamanız için bu hükümleri size açıklıyor. Allah her şeyi hakkıyla bilmektedir.

172. âyete göre, insanlar ve melekler Allâh'ın kullarıdır. Peygamberler ve onlardan birisi olan Îsâ da Allâh'ın seçkin kullarındandır. Bu yüzden ne Îsâ Mesih ne de Allâh'a en yakın melekler Allâh'a kulluk etmekten çekinmezler. Çünkü Allâh'a kulluğu küçümseyen, gurur ve kibirle bundan kaçınan kimse peygamber olamadığı gibi samimî mü'min de olamaz. Allah, böbürlenerek kendisine kulluk etmekten çekinenleri, kıyâmet gününde bir araya toplayıp, hesâba çekeceğini hatırlatıyor.

Yukarıdaki âyetin nüzûl sebebi şudur: Hristiyanlar Hz. Peygamber'e gelerek, "Sen bizim sahibimiz olan Îsâ için Allâh'ın kulu ve elçisi, diyerek, ona ayıp ve eksiklik isnâd ediyorsun." demişler. Allâh'ın Rasûlü cevaben, "Allâh'a kul olmak bir ayıp ve eksiklik değildir." buyurmuştur. Yukarıda âyet bunun üzerine inmiştir. Kur'ân-ı Kerîm'in çeşitli âyetlerinde, Hz. Âdem yaratıldığında Allâh'ın emri ile ona secde ettikleri hâlde İblis'in secde etmemesinin temelinde büyüklük taslaması vardı. İnsanların Allâh'a îman ve O'na

kulluktan uzak durmalarının arka planında da çoğu zaman tembellik yanının da büyüklük taslamaları söz konusudur.

İlgili âyetlerde şöyle buyrulur: **“Bunun üzerine meleklerin hepsi (Âdem’e) topluca secde ettiler. Yalnız İblis secde etmedi, büyüklük tasladı ve kâfirlerden oldu. Allah dedi: “Ey İblis! O benim kudretimle yarattığının önünde secde etmekten seni alıkoyan nedir? Büyüklük mü tasladın, yoksa yücelerden mi oldun?” İblis dedi: “Ben, ondan daha üstünüm. Çünkü beni ateşten yarattın, onu ise çamurdan yarattın.” Allah dedi: “Öyleyse hemen çık buradan, artık kovuldun! Hesap gününe kadar, hep lânetim senin üzerindedir!”³⁷⁰**

“Onlara: “Allah’tan başka hiçbir ilâh yok.” denilince, büyüklük taslıyorlardı. Biz cinlenmiş bir şâir için, ilâhlarımızı mı terk edelim?” diyorlardı. Hayır o, gerçeği getirdi ve bütün peygamberleri tasdik etti. Siz o acı azâbı mutlaka tadacaksınız!”³⁷¹

“Sen o zâlimleri, can çekiştikleri sırada meleklerin, onlara ellerini açarak: ‘Canlarınızı verin bakalım, bugün, Allâh’a haksız yere söyledikleriniz, Allâh’ın âyetlerine karşı büyüklük tasladığınız için, alçaltıcı bir azap ile cezâ göreceksiniz!’ dedikleri zaman bir görsen!”³⁷²

“Âyetlerimizi yalan sayıp, onlara karşı büyüklük taslayanlara gelince, onlar cehennemliktir ve orada sürekli olarak kalacaklardır.”³⁷³

“Âyetlerimizi yalanlayıp, onlara karşı büyüklük taslayanlar yok mu; işte onlara gök kapıları açılmaz, onlar deve iğne deliğinden geçmedikçe cennete giremezler! İşte Biz, günahkârları böyle cezâlandırırız!”³⁷⁴

“A’râf halkı, şîmâlarından tanıdıkları birtakım adamlara seslenerek derler ki: ‘Ne çokluğunuz, ne de büyüklük taslamanız, size hiçbir yarar sağlamamış!’³⁷⁵

“Rabbiniz dedi ki: “Bana duâ edin, duânızı kabul edeyim. Bana kulluk etmeyi kibirlerine yediremeyenler, perişan bir şekilde cehenneme gireceklerdir!”³⁷⁶

370. Sâd, 38/74-78.

371. Sâffât, 37/35-38.

372. En’âm, 6-93.

373. A’râf, 7/36.

374. A’râf, 7/40.

375. A’râf, 7/48.

376. Mû’min, 40/60.

فَأَمَّا الَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ فَيُوَفِّيهِمْ أُجُورَهُمْ وَيَزِيدُهُمْ
مِنْ فَضْلِهِ ۚ وَأَمَّا الَّذِينَ اسْتَنكَفُوا وَاسْتَكْبَرُوا فَيُعَذِّبُهُمْ عَذَابًا أَلِيمًا
وَلَا يَجِدُونَ لَهُمْ مِنْ دُونِ اللَّهِ وَلِيًّا وَلَا نَصِيرًا ﴿١٧٣﴾

173- Allah, îmân edip sâlih ameller yapanların mükâfatlarını tam olarak verecek ve onlara lûtfundan daha fazlasını da ihsan edecektir. Ancak büyüklük taslayarak kendisine kulluk etmekten kaçınanları ise can yakıcı bir azapla cezâlandıracak ve onlar kendilerine Allah'tan başka ne bir dost ne de bir yardımcı bulabilecekler.

173. âyette, Allâh'a îmân edip sâlih ameller işleyenlere mükâfatlarının katlanarak verileceği, kibirlenip bundan uzak kalanların ise can yakıcı bir azapla karşılaşacakları vurgulanır. Sâlih amel işleyenlere Allah'ın lûtfundan kat kat vereceğini bildiren çeşitli âyetler vardır.

İlgili âyetlerde şöyle buyrulur: **“Allah (o günde), onlara işledikleri amellerin en güzeliyle mükâfatını verecek ve lûtfundan onlara fazlasını da ihsan edecektir. Allah dilediğine hesapsız rızık verir.”**³⁷⁷

“Şüphe yok ki Allah, zerre kadar haksızlık yapmaz. Ama eğer zerre kadar da bir iyilik yapılsa, onun sevabını kat kat arttırır ve ayrıca kendi katından da büyük bir mükâfat verir.”³⁷⁸

“İyi işler yapanlara, en güzel mükâfat, bir de fazlası vardır. Onların yüzlerine ne kara bir leke ne de aşağılanma bulaşır. İşte onlar cennet ehlidir. Orada sürekli olarak kalacaklardır.”³⁷⁹

“Çünkü Allah, onların mükâfatlarını tam olarak verecek ve lûtfundan da onlara fazlasını ihsan edecektir. Çünkü O çok bağışlayan, şükrün karşılığını bol bol verendir.”³⁸⁰

“Allah îmân edip sâlih amel işleyenlerin tevbesini kabul eder, lûtfundan onlara fazlasını da verir. Kâfirler için şiddetli bir azap vardır.”³⁸¹ **“Orada, onlara istedikleri her şey var; hatta katımızda daha fazlası da var.”**³⁸²

377. Nûr, 24/38.

378. Nisâ, 4/40.

379. Yûnus, 10/26.

380. Fâtır, 35/30.

381. Şûrâ, 42/26.

382. Kâf, 50/35.

“Bir de peygamber gönderdi ki, îmân eden ve sâlih ameller işleyenleri, karanlıklardan aydınlığa çıkarmak için size Allâh’ın apaçık âyetlerini okur. Kim Allâh’a îmân eder ve sâlih amel işlerse, Allah onu ebediyyen kalmak üzere altlarından ırmaklar akan cennetlere koyar. Allah o kimseye gerçekten güzel bir rızık vermiştir!”³⁸³

Büyüklik taslayıp Allâh’a îmân etmemek insanlar için de cehenneme girme sebebidir. Allah Teâlâ Kur’ân’da şöyle buyurur: **“Onlara, “Allah’tan başka ilâh yok” denilince, büyüklük taslıyorlardı.”³⁸⁴ “Rabbiniz dedi ki: Bana duâ edin, duânızı kabul edeyim. Çünkü bana ibadeti bırakıp büyüklük taslayanlar, hor ve hakir olarak cehenneme girecekler.”³⁸⁵ Onlara cehennemde Allah’tan başka yardım edecek birisi de bulunmayacaktır: “De ki: Allah size bir kötülük istese, O’na karşı sizi kim koruyabilir? Ya da size bir nîmet tattırmak dilese, buna kim engel olabilir? Onlar kendilerine, Allah’tan başka ne bir koruyucu ne de bir yardımcı bulamazlar.”³⁸⁶**

يَا أَيُّهَا النَّاسُ قَدْ جَاءَكُمْ بُرْهَانٌ مِنْ رَبِّكُمْ وَأَنْزَلْنَا إِلَيْكُمْ نُورًا مُبِينًا ﴿١٧٤﴾

174- Ey insanlar! Şüphesiz size Rabbinizden açık bir delil gelmiştir. Biz, size apaçık bir nur indirdik.

174. âyette **“açık delil”**, Hz. Muhammed ﷺ, ışık (nur) ise, yol gösteren, yolu aydınlatan anlamında, Kur’ân-ı Kerîm’dir. Çünkü Kur’ân insanın önünü aydınlatır, gerçekleri gösterir ve onun hidâyete ulaşmasını sağlar. Nûr sözcüğü Kur’ân’ın birçok âyetlerinde “Kur’ân” anlamında kullanılmıştır: **“Öyleyse siz, Allâh’a, Peygamberine ve indirdiğimiz o nûra (Kur’ân’a) îmân edin. Allah, yapmakta olduklarınızdan haberdardır.”³⁸⁷**

Bâzi âyetlerde Allah Teâlâ’nın yarattığı varlıkların nûru olduğu belirtilir: **“Allah, göklerin ve yerin nûrudur. O’nun nûru, içinde lamba bulunan bir kandile benzer. O lamba bir billur içindedir; o billur da sanki inciye benzeyen bir yıldız gibidir ki, doğuya da batıya da âit**

383. Talâk, 65/11.

384. Sâffât, 37/35.

385. Mü’min, 40/60.

386. Ahzâb, 33/17.

387. Tegâbün, 64/8.

olmayan mübârek bir zeytin ağacından (yağ) tutuşturulur. Öyle ki onun yağı ateş değmese bile, neredeyse ışık verir! (Bu ışık) nur üstüne nurdur. Allah dilediği kimseye nûruyla hidâyet verir. Allah işte insanlara böyle örnekler verir. Allah her şeyi bilir.”³⁸⁸

Bâzı âyetlerde de nur; aydınlık, hidâyet anlamınadır. **“Sizi, karanlıklardan aydınlığa çıkarmak için, kuluna apaçık âyetler indiren O’dur. Şüphesiz ki Allah, size karşı çok şefkatli, çok merhametlidir.”** âyetinde böyledir.³⁸⁹

فَأَمَّا الَّذِينَ آمَنُوا بِاللَّهِ وَاعْتَصَمُوا بِهِ فَسَيُدْخِلُهُمْ فِي رَحْمَةٍ مِنْهُ وَفَضْلٍ وَيَهْدِيهِمْ إِلَيْهِ صِرَاطًا مُسْتَقِيمًا ﴿١٧٥﴾

175- Allâh’a îmân edip O’na sımsıkı sarılanlara gelince; Allah onları, rahmeti ve lûtfu içine koyacak ve onları kendine ulaşan dosdoğru bir yola iletecektir.

175. âyette Allâh’a îmân edip, O’na sımsıkı sarılanların, O’nun lûtuf ve merhametine kavuşarak doğru yolu bulacakları belirtilir. Çeşitli âyetlerde Allah ve Rasûlü’ne îmân edip, onun sağlam bir ipi olan Kur’ân’a sarılmanın dağınık olarak değil de, birlik hâlinde topluca sarılmanın gerektiğine dikkat çekilir.

İlgili âyetlerde şöyle buyrulur: **“Hepiniz, Allâh’ın ipine sımsıkı sarılın, parçalanıp ayrılmayın. Allâh’ın, üzerinizdeki nîmetini düşünün! Hani siz birbirinize düşman idiniz; ama O, kalplerinizi birleştirmiş ve O’nun nîmeti sayesinde kardeşler oluvermiştiniz.”**³⁹⁰

“Allâh’ın dînine sımsıkı sarılan kimse, şüphe yok ki dosdoğru bir yola iletilmiş olur.”³⁹¹ **“Allâh’a îmân edip O’na sımsıkı sarılanlara gelince; Allah onları, rahmeti ve lûtfu içine koyacak ve onları kendine ulaşan dosdoğru bir yola iletecektir.”**³⁹²

“Kitaba sarılanlara ve namazı dosdoğru kılanlara gelince; işte Biz, böyle iyiliğe çalışanların mükâfatını zâyî etmeyiz.”³⁹³

388. Nûr, 24/35.

389. Hadîd, 57/9.

390. Âl-i İmrân, 3/103.

391. Âl-i İmrân, 3/101.

392. Nisâ, 4/175.

393. Nisâ, 4/170.

“Allâh’a ve Rasûlü’ne itaat edin. Birbirinizle çekişmeyin; yoksa içinize korku düşer ve gücünüz gider. Sabırlı olun; çünkü Allah sabredenlerle beraberdir.”³⁹⁴

يَسْتَفْتُونَكَ ۚ قُلِ اللَّهُ يُفْتِيكُمْ فِي الْكَلَالَةِ ۚ إِنِ امْرُؤٌ هَلَكَ لَيْسَ لَهُ وَلَدٌ وَلَهُ أُخْتٌ فَلَهَا نِصْفُ مَا تَرَكَ ۚ وَهُوَ يَرِثُهَا إِن لَّمْ يَكُنْ لَهَا وَلَدٌ ۚ فَإِن كَانَتَا اثْنَتَيْنِ فَلَهُمَا الثُّلَثَانِ مِمَّا تَرَكَ ۚ وَإِن كَانُوا إِخْوَةً رِّجَالًا وَنِسَاءً فَلِلَّذَكَرِ مِثْلُ حَظِّ الْأُنثَيَيْنِ ۚ يُبَيِّنُ اللَّهُ لَكُمْ أَن تَضِلُّوا ۚ وَاللَّهُ بِكُلِّ شَيْءٍ عَلِيمٌ ﴿١٧٦﴾

176- Senden fetvâ istiyorlar. De ki: “Allah size geride mîrasçı olarak kalmış babası ve çocuğu olmayan kimse (kelâle) hakkında hükmünü şöyle açıklıyor: Bir erkek ölür, geride çocuğu (ve babası) kalmaz ve bir tane (ana-baba bir veya baba bir) kız kardeşi bulunursa, malının yarısı o kız kardeşin olur. Ölen kişinin geride iki kız kardeşi kalırsa, bunlar mîrasın üçte ikisini alırlar. Geride kalanlar (ana-baba bir veya baba bir) erkek ve kız kardeşler ise; erkeğe iki kız hissesi vardır. Allah bir yanlış yapmamanız için bu hükümleri size açıklıyor. Allah her şeyi hakkıyla bilmektedir.

176. “Kelâle” âyeti adını alır ve Abdullah bin Abbâs ؓ’e göre, Allâh’ın Rasûlü Vedâ Haccı’nı ifâ ettiği zaman inmiştir. Arafat’ta vakfede iken, “İşte bugün size dininizi tamamladım..”³⁹⁵ **âyeti nâzil oldu. Sonra da, “Kendisinde, Allâh’a döneceğiniz bir günden sakınıınız..”**³⁹⁶ **âyeti indi ve Cebrâil ؑ bu âyeti, iki yüz sekseninci âyetin başına koymasını bildirdi. Bundan sonra Allâh’ın Rasûlü seksen bir gün kadar yaşadı.**

Bir rivâyete göre mîrasla ilgili Nisâ 4/12. âyet kış mevsiminde, yukarıdaki ikinci âyet ise yaz mevsiminde indiği için, buna “sayf âyeti” denilmiştir. 10. hicret yılı yazında, **“Oraya gitmeye gücü yetenlere, Beyt’i hacetmek, Allâh’ın insanlar üzerinde hakkıdır.”** âyeti inmişti.³⁹⁷ Allâh’ın

394. Enfâl, 8/46.

395. Mâide, 5/3.

396. Bakara, 2/280.

397. Âl-i İmrân, 3/97.

Rasûlü o sırada Mekke'ye Vedâ Haccına gitmek için hazırlık yapıyordu. Medîne'den çıkılmadan ve bâzılarının görüşüne göre yolda iken bu âyet inmiştir. Berâ b. Âzib ؓ bunun en son inen âyet ve "Berâe (Tevbe)" sûresinin de en son inen sûre olduğunu söylemiştir.

Nüzûl sebebi hakkında Câbir bin Abdullah'tan şöyle dediği nakledilmiştir: "Rasûlullah ؐ ziyaretime gelmişti, hastaydım. 'Ey Allâh'ın Rasûlü! Ben kelâle (babası ve çocuğu olmayan) bir kimseyim, malımı ne yapayım?' Başka bir rivâyette: Mîras kimindir? Bana ancak kelâle mîrasçı olacak,' dedim. Bu âyet de bu sebeple indi."³⁹⁸

KELÂLE

Yukarıdaki Nisâ 176. âyete göre, kardeşlerin mîrasçı olabilmesi için fûrû veya usûlden hiçbir asabe erkek hısımın bulunmaması gerekir.

Bu özelliği taşıyıp mîrasçı olabilen kardeşlere "kelâle" denir. Hz. Peygamber'den sonra, "kelâle"nin anlamı üzerinde bâzı tereddütler olmuşsa da, Hz. Ebûbekir'in, kelâleyi, "babası ve çocuğu olmaksızın vefât eden kişi" olarak tanımlamasından sonra, bu konuda görüş birliğine varılmış ve icmâ'in olduğu söylenmiştir. Baba kapsamına, babanın.. babası girdiği gibi, çocuk kapsamına, oğul, kız, oğlun.. oğlu ve kızı da girer.³⁹⁹

Nisâ sûresi 4/12. âyette mîrasçılar ve payları açıklanırken, orada kelâle durumundaki kardeşin, kız olsun erkek olsun, bir kişi ise altıda bir pay alacağı, iki ve daha çok sayıda olunca üçte bire ortak olacakları belirtilmiştir.

Yukarıdaki âyette ise kardeşlerin bu mîras payları arttırılarak, kelâle konumundaki tek kız kardeş için 1/2, birden çok kız kardeşler için 2/3'ü eşit olarak paylaşma, erkek kardeşlerle birlikte bulunma durumunda ise ikili birli paylaşma esası getirilmiştir. Kardeşlerin mîrası konusunda meydana gelen bu değişim, kız kardeşlerin lehinedir. Bu durum mîras hükümlerinin âyetlerdeki pay oranları azaltılmamak şartıyla arttırılabileceğini gösterir.⁴⁰⁰

Ancak fakihler böyle bir değişime kapı açmamak için vâhid habere dayanarak, Nisâ 4/12. âyetteki kelâle kardeşleri "ana bir kardeşler", 176. âyetteki kelâle kardeşleri ise "ana-baba bir veya baba bir kardeşler" olarak kabul edip, ferâiz ilminde kardeşlerin mîrasını bu esasa göre düzenlemişlerdir.

398. Kurtubî, el-Câmi', VI, 28: İbn Kesîr, Tefsîru'l-Kur'âni'l-Azîm, I, 592.

399. Elmalılı, Tefsir, III, 1540, 1541.

400. Mîras konusunda toplu bilgi ve kırk hâl için Nisâ, 4/11, 12. âyetler.

Mîras bırakanın asabe olarak oğlu veya babası bulunmayıp, kız kardeşiyle birlikte kızı ya da kızları bulunursa, kızlar Nisâ, 4/12. âyete göre farz olan payını alır ve kalan kız kardeşin olur. Oğul ve baba bulunursa kardeşler mîrastan düşerler. Hadiste şöyle buyurulmuştur: “Kız kardeşleri, kızlarla birlikte asabe yapınız..”⁴⁰¹

İslâm âlimlerinin çoğunluğuna göre, mûrisin kızı ile ana-baba bir veya baba bir kız kardeşi birlikte mîrasçı olurlarsa kız bir tane ise 1/2, iki ve daha çok sayıda ise 2/3 pay alır, kalan asabe sıfatıyla kız kardeşe gider. Bu durumdaki ailede geride kalan kızlara sahip çıkabilecek baba, dede, erkek kardeş veya amca gibi bir akraba bulunmadığı için, onları himâye edebilecek en yakın hısım bu kızların halaları durumundaki mûrisin kız kardeşidir. Bu sebeple ona asabe olarak mîrastan kalan pay verilmiştir.

Bu konuda sahâbe uygulamaları vardır: Muâz bin Cebel, Yemen’e vâli olarak gönderilince kendisine, bir kızı ile bir Kız kardeşini geride bırakarak vefât etmiş olan bir adamın mîrası sorulmuş, Muâz terekenin yarısını kıza, yarısını da kız kardeşe vermiştir.

Ebû Mûsâ el-Eş’arî’ye ölenin kızı, oğlunun kızı ve ana-baba bir veya baba bir kız kardeşine âit mîras hisseleri soruldu. Ebû Mûsâ: Terekenin yarısı kızına, bir yarısı da kız kardeşine âittir, dedi (oğlunun kızını mîrastan mahrum bıraktı). Ancak Ebû Mûsâ, soruyu soran kişiyi Abdullah bin Mes’ud’a gönderdi. Abdullah bin Mes’ud şöyle dedi: Eğer ben oğlun kızını mîrastan mahrum edersem, elbette dalâlete düşmüş olurum, hidâyete erenlerden olmam! Bu meselede ben Hz. Peygamber ﷺ’in hükmettiği bir haberle hükmeceğim, dedi ve şu hadîsi nakletti: Hz. Peygamber ﷺ; “Kız çocuğuna yarısı, oğul kızına üçte ikiyi tamamlamak için altıda biri; kız kardeşe de geri kalanı hükmetmiştir.”⁴⁰²

Kız veya oğul kızları, iki ve daha fazla sayıda olunca ashâbü’l-ferâiz sıfatıyla alabilecekleri en çok mîras 2/3 ile sınırlıdır. Bu esas; **“Kızlar ikiden fazla ise mîrasın üçte ikisi onlarındır.”** âyeti ile belirlenmiştir.⁴⁰³ Yukarıdaki hadiste, 1/2 hisse kıza verilir ve toplam 2/3 paydan 1/2 çıkarılırsa geriye oğul kızının payı olan 1/6 kalır.

401. Buhârî, Ferâiz, 12; Dârimî, Ferâiz, 4.

402. Buhârî, Ferâiz, 8, 12; Tirmizî, Ferâiz, 4; İbn Mâce, Ferâiz, 2.

403. Nisâ, 4/11.

سُورَةُ الْمَائِدَةِ

MÂIDE SÛRESİ

Mâide sûresi 120 âyettir. 3. âyet Mekke’de Vedâ Haccı sırasında, diğerleri ise 4. hicret yılında Medîne’de inmiştir. Mâide adını, 112 ve 114. âyetlerde sözü edilen, Hz. Îsâ’nın Allah’tan istediği sofradan almıştır. Ebû Meysere, kendinde nesih cereyan etmeyen son sûrenin Mâide olduğunu ve onda, başka sûrelerde bulunmayan 18 tane helâl veya haram hükmünün açıklandığını belirtmiştir. Bunlar sûrenin; 3-6, 38, 90, 95, 103 ve 106. âyetlerinde toplanmıştır.

Sûrede yer alan başlıca hükümler şunlardır: Akitleri yerine getirmek, iyiliklerde yardımlaşmak, kötülüğe destek olmamak, îman ve ahlâk esasları, abdest, boy abdesti ve teyemmüm, ezan ve namaz, aile ve cezâ hukûkuna dâir hükümler, haram kılınan-murdar ölmüş hayvan, akmış kan, domuz eti, Allah’tan başkası adına kesilen hayvan eti olmak üzere- beş çeşit hayvansal ürün, hırsızlık, ihramlı iken avlanma yasağı, şarap, kumar, dikili taşlar, vasiyet, temiz ve güzel şeylerin helâl kılınması, peygamber kıssaları, şâhitlik, İsrâiloğulları, ehl-i kitapla ilgili hüküm ve olaylar, onların dost edinilmemesi, dinden dönme, ehl-i kitabın küfür ve şirke düşmesi, yemin ve kefâreti, deniz avı, Rûhu’l-kudüs, Havârîler, Hz. Îsâ’nın ümmetine ilişkin konuşmaları ve duâsı.

Rivâyete göre, Allâh’ın elçisi, Vedâ Haccı sırasında Mâide sûresini okuyarak şöyle buyurmuştur: *“Ey insanlar! Bu sûre, indirilen son sûredir. Bu yüzden ondaki helâlleri helâl, haramları haram olarak alınız.”*¹

1. Buhârî, Ferâiz, 14; Kurtubî, Câmi’, VI, 22.

﴿ BÂB 1 ﴾

**AKİTLER, HAC VE UMRE YASAKLARI,
İYİLİKTE YARDIMLAŞMA, HELÂL-HARAM GIDA,
EHL-İ KİTAP KADINLA EVLENMEK, İNANÇSIZ AMEL**

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا أَوْفُوا بِالْعُقُودِ ۖ أُحِلَّتْ لَكُمْ بَهِيمَةُ الْأَنْعَامِ إِلَّا مَا يُتْلَى عَلَيْكُمْ غَيْرَ مُحِلِّي الصَّيْدِ وَأَنْتُمْ حُرْمٌ ۗ إِنَّ اللَّهَ يَحْكُمُ مَا يُرِيدُ ﴿١﴾
يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لَا تَحِلُّوا سَعَائِرَ اللَّهِ وَلَا الشَّهْرَ الْحَرَامَ وَلَا الْهَدْيَ
وَلَا الْقَلَائِدَ وَلَا آمِينَ الْبَيْتِ الْحَرَامِ يَتَتَّعُونَ فَضْلًا مِنْ رَبِّهِمْ وَرِضْوَانًا ۖ
وَإِذَا حَلَلْتُمْ فَاصْطَادُوا ۖ وَلَا يَجْرِمَنَّكُمْ شَنَا نُ قَوْمٍ أَنْ صَدُّوكُمْ عَنِ
الْمَسْجِدِ الْحَرَامِ أَنْ تَعْتَدُوا ۖ وَتَعَاوَنُوا عَلَى الْبِرِّ وَالتَّقْوَى ۖ وَلَا تَعَاوَنُوا
عَلَى الْإِثْمِ وَالْعُدْوَانِ ۖ وَاتَّقُوا اللَّهَ ۚ إِنَّ اللَّهَ شَدِيدُ الْعِقَابِ ﴿٢﴾ حُرِّمَتْ
عَلَيْكُمْ الْمَيْتَةُ وَالْدَّمُ وَلَحْمُ الْخِنْزِيرِ وَمَا أُهْلَ لِغَيْرِ اللَّهِ بِهِ وَالْمُنْخَنِقَةُ
وَالْمَوْقُوذَةُ وَالْمُتَرَدِّيَةُ وَالنَّطِيحَةُ وَمَا أَكَلَ السَّبُعُ إِلَّا مَا ذَكَّيْتُمْ وَمَا
ذُبِحَ عَلَى النُّصُبِ ۖ وَأَنْ تَسْتَقْسِمُوا بِالْأَزْلَامِ ۚ ذَلِكُمْ فِسْقٌ ۗ الْيَوْمَ يَيسِسُ
الَّذِينَ كَفَرُوا مِنْ دِينِكُمْ فَلَا تَخْشَوْهُمْ وَاخْشَوْنِ ۗ الْيَوْمَ أَكْمَلْتُ
لَكُمْ دِينَكُمْ وَأَتَمَمْتُ عَلَيْكُمْ نِعْمَتِي وَرَضِيتُ لَكُمُ الْإِسْلَامَ دِينًا ۗ
فَمَنْ اضْطُرَّ فِي مَخْمَصَةٍ غَيْرِ مُتَجَانِفٍ لِإِثْمٍ ۖ فَإِنَّ اللَّهَ غَفُورٌ رَحِيمٌ ﴿٣﴾

يَسْأَلُونَكَ مَاذَا أُحِلَّ لَهُمْ ۖ قُلْ أُحِلَّ لَكُمْ الطَّيِّبَاتُ ۚ وَمَا عَلَّمْتُمْ مِنَ
 الْجَوَارِحِ مُكَلِّبِينَ تُعَلِّمُونَهُنَّ مِمَّا عَلَّمَكُمُ اللَّهُ فَكُلُوا مِمَّا أَمْسَكْنَ
 عَلَيْكُمْ وَادْكُرُوا اسْمَ اللَّهِ عَلَيْهِ ۖ وَاتَّقُوا اللَّهَ ۚ إِنَّ اللَّهَ سَرِيعُ الْحِسَابِ
 «٤» أَلْيَوْمَ أُحِلَّ لَكُمْ الطَّيِّبَاتُ ۚ وَطَعَامُ الَّذِينَ أُوتُوا الْكِتَابَ حِلٌّ لَكُمْ ۖ
 وَطَعَامُكُمْ حِلٌّ لَهُمْ ۚ وَالْمُحْصَنَاتُ مِنَ الْمُؤْمِنَاتِ وَالْمُحْصَنَاتُ
 مِنَ الَّذِينَ أُوتُوا الْكِتَابَ مِنْ قَبْلِكُمْ إِذَا آتَيْتُمُوهُنَّ أَجُورَهُنَّ مُحْصِنِينَ
 غَيْرَ مُسَافِحِينَ وَلَا مُتَّخِذِي أَخْدَانٍ ۚ وَمَنْ يَكْفُرْ بِالْإِيمَانِ فَقَدْ حَبِطَ
 عَمَلُهُ وَهُوَ فِي الْآخِرَةِ مِنَ الْخَاسِرِينَ ۝»

Rahmân ve Rahîm olan Allâh'ın adıyla.

- 1- Ey îmân edenler! Yaptığınız sözleşmeleri yerine getirin! Haram olduğu aşağıda bildirilecek olanların dışındaki hayvanların eti size helâl kılındı. Ancak ihramlı iken avlanmanız helâl değildir. Şüphesiz ki Allah dilediği hükmü verir.
- 2- Ey îmân edenler! Allâh'ın koyduğu hac simgelerine, haram aya (Zilkâde, Zilhicce, Muharrem ve Recep), Kâbe'ye gönderilen kurbanlık hayvanlar ile onların boynuna takılan gerdanlıklara, Rab'lerinin lûtf ve rızasını arayarak Beyt-i haram'a gelenlere saygısızlık etmeyin. İhramdan çıktığınız zaman avlanabilirsiniz! Sizi Mescid-i haram'ı ziyaret etmekten alıkoydukları için bir topluluğa duyduğunuz kin, onlara karşı saldırıya yol açmasın! İyilik ve takvâda birbirinizle yardımlaşın. Günah işlemek ve düşmanlık konusunda yardımlaşmayın. Allâh'a karşı gelmekten sakının, çünkü Allah azâbı çok şiddetli olandır!
- 3- Size şunlar haram kılındı: Kesilmeden ölen murdar hayvan, kan, domuz eti, Allah'tan başkası adına kesilen hayvanlar; -ölmeden yetişip kestikleriniz dışında- boğularak, vurularak, yüksekte düşerek, bir hayvan tarafından boy-nuzlanarak, yırtıcı bir hayvan tarafından parçalanarak ölen ve putlar için kesilen hayvanlar; bir de fal oklarıyla şans aramak. Bütün bunlar itaat sınırı dışına çıkmaktır.

Bugün kâfirler sizin dîninizden ümit kesmişlerdir. Artık onlardan korkmayın, benden korkun. Bugün size dîninizi kemâle erdirdim, üzerinizdeki nîmetimi tamamladım ve sizin için din olarak İslâm'ı seçtim. Kim gönülden günaha yönelmemek üzere açlık hâlinde dara düşerse (haram etlerden yiyebilir). Şüphesiz ki Allah çok bağışlayan, çok merhametli olandır.

4- Sana, kendilerine neyin helâl kılındığını soruyorlar. De ki: İyi ve temiz şeyler size helâl kılınmıştır. Allâh'ın size öğrettiği bilgi ile eğittiğiniz avcı hayvanların, sizin için yakaladıklarını besmele çekerek yiyin ve Allâh'a karşı gelmekten sakının. Çünkü Allah hesabı çabuk görendir.

5- Bugün iyi ve temiz şeyler size helâl kılındı. Kendilerine kitap verilenlerin yiyeceği size helâl olduğu gibi, sizin yiyeceğiniz de onlara helâldir. Mü'min kadınlardan iffetli olanlar ile sizden önce kendilerine kitap verilenlerden iffetli kadınlar da, mehirlerini verip nikâhlamak şartıyla, namuslu olmak, zinâ etmemek ve gizli dostlar da edinmemek üzere size helâldir. Kim îmânı tanımazsa, bütün ameli boşa gider ve o âhirette de ziyâna uğrayanlardan olur.

1. âyette, müslümanların, yaptıkları sözleşme hükümlerine uymaları istenmekte, kitapta okunup bildirilecekler dışında “behîmetü'l-en'âm” denilen deve, sığır, koyun ve keçinin kendilerine helâl kılındığı bildirilmekte, ihramlı iken avlanmak yasaklanmakta ve Allâh'ın dilediği hükmü verebileceği bildirilmektedir.

Yukarıdaki âyete göre, mü'minlerin birbirlerine verdikleri sözleri, yaptıkları sözleşmeleri, dünyevî bir müeyyide olmasa bile yerine getirmeleri ahlâkî bir görev olduğu gibi, hukuksal açıdan ise hükûkun en temel amaçlarından biridir. Kur'ân'ın son inen sûresinin bu ilk âyetinde sözleşmelere uyulmasının istenmesi, müslümanlara olduğu kadar bütün insanlığa hukuk düzenini hâkim kılmaları konusunda önemli bir mesajdır. Ebû Hanîfe bu âyete dayanarak Ramazan Bayramı birinci, Kurban Bayramı ilk dört günde oruç tutmayı adayan kimsenin bunu diğer günlerde tutması gerektiği gibi, çocuğunu kurban etmeyi adayan kimsenin de bunun yerine Hz. İbrahim'in

oğlu İsmâîl'in yerine koç kurban etmesi gibi bir kurban kesmesi gerekir. Çünkü verilen sözlerin ve yapılan akitlerin meşrû şekilde yerine getirilmesi de gereklidir. Diğer yandan nikâhın da bir akit olduğunu dikkate alan Ebû Hanîfe, Bakara 229, 230 âyetleriyle, Talâk sûresinin ilk âyetine göre ayrı ayrı zamanlarda yapılması gereken birden fazla boşamanın ve bunları birleştirerek bir defada yapmanın haram olduğu ve bunun bid'at bir boşama olduğu sonucuna ulaşmıştır.

Abdullah b. Abbâs ؓ'ten nakledilen bir hadiste şöyle buyrulur: *“Bir toplumda ganîmet ve hazine malını aşırma başgösterirse, onların kalplerine korku salınır. Bir toplumda zinâ yaygınlaşırsa, orada ölümler artar. Bir toplum ölçü ve tartıyı eksik tutarsa, orada rızık darlığı başgösterir. Bir toplumda adâletsizlik yaygınlaşırsa, orada kanlı olaylar artar ve bir toplum ahdini bozarsa Allah onlara düşmanı musallat eder.”*¹

İSLÂM FIKHINDA BAŞLICA MÂLÎ AKİTLER

1) Satım Akdi

Mütekavvim bir malın bir bedel karşılığında peşin veya veresiye olarak satılmasıdır. Üçe ayrılır:

a) Sahih satış: İslâm'ın alım-satımını meşrû kıldığı bir malı, yine meşrû olan bir mal veya para karşılığında değiştirmektir. Satış sözleşmesinin rükünleri icap ve kabulden ibârettir. Kimi zaman, değeri düşük olan ve fiyatları herkesçe bilinen gazete, dergi, ekmek gibi şeyler, konuşulmaksızın, fiilen alıp parasını bırakma (teati) yoluyla da satın alınabilir. Satışta; satıcı, satılan malı alıcının üstlendiği bir bedel karşılığında alıcıya teslim ve mülkiyetini ona nakletmek borcunu yüklenir. İşte akıllı ve ergin iki kişi arasında karşılıklı rıza ile rükün ve şartları gözetilerek yapılan bir alışveriş geçerli olup tarafları bağlar. Artık satıcı ve alıcı için “ayıp” veya “görme muhayyerliği” dışında bir seçme hakkı da söz konusu olmaz.² Satılan malın teslimi ile ilgili masraflar satıcıya, satış bedelinin ödenmesi ile ilgili olarak çıkabilecek masraflar ise alıcıya âittir.

b) Fâsit satış: Alışveriş rükünlerine uygun olarak yapılmakla birlikte, şartlarında bir eksiklik bulunursa, böyle bir satış sözleşmesine “fâsit satış” denir. Bir satışta, tarafları anlaşmazlığa düşürecek nitelikteki eksiklikler satış

1. Mâlik, Muvatta, 26.

2. Mevsilî, İhtiyâr, Kahire, t.y. II, 3; Meydânî, Lubâb, tıpkıbasım, Dersaâdet, İstanbul, t.y., I, 4-5.

fâsit kılar. Başlıca eksiklikler şunlardır: Satılan mal veya satış bedeline ilişkin bilinmezlikler. Malın cins, miktar ve nev'inin veya satış bedelinin miktârının bilinmemesi ya da veresiye satışta ödeme tarihinin konuşulmaması gibi. Alışverişin tehdit altında yapılması. Meydana gelmeme riski bulunan bir şeyin satılması. Meyveyi çiçeğinde iken satmak gibi. Satıcı veya alıcıdan yalnız birisi için üstün yarar sağlayan bir şartın öne sürülmüş olması. Evini, bir yıl bedelsiz olarak oturmak üzere satmak gibi. Bütün bu durumlarda satış sahih değil fâsit, olur.

İslâm'da bütün sözleşmelerin açık ve anlaşmazlığa yol açmayacak bir netlikte yapılması hedeflenir. Bir alım-satım akdinde ödenecek olan para miktârının veya parayı ödeme tarihinin belirlenmemesi durumunda, taraflar yeniden bir araya gelerek bu eksikliği tamamlarlarsa, satış sahih hâle gelir. Aksi hâlde her iki tarafın akdi feshetme hakkı doğar. Akdi fesih hâlinde, mal elde mevcutsa aynı geri verilir. Satılmış veya tüketilmişse, misli (standart olan ve emsâli piyasada bulunan) mal misliyle, kıyemi mal ise değeri bakımından tazmin edilir.

c) Bâtıl satış: Eksiklik satım akdinin rûkûnlerinde, yani îcap, kabul veya üzerinde akit yapılan şeyde olursa yahut bunları tamamlayan şartlarda bir eksiklik bulunursa akit bâtil olur. Mesela; akdin konusu ortada olmaz veya şarap, domuz eti gibi yasak şeylerden bulunursa veyahut satışı küçük çocuk yahut akıl hastası yapmışsa ya da konunun teslimi imkânsızsa satış bâtil olur. Bu durumda mal teslim alınmışsa geri verilmesi gerekir. Tüketilmişse tazmin edilir.

Hanefiler dışındaki çoğunluk mezhep imamlarına göre, aile ve borçlar hukûku gibi bütün muâmelelerde fâsitle bâtil arasında bir fark yoktur. Bu yüzden bir âyet veya sahih hadisle belirlenen bir yasakla çelişen bütün akitler gayri sahih olup, bir hüküm meydana getirmez. Çünkü yasağa rağmen böyle bir akdi yapmak Allâh'a isyandır. Hz. Peygamber şöyle buyurmuştur: *"Kim bizim emrimize uymayan bir iş yaparsa bu iş geri çevrilir. Kim dînimize, onda olmayan bir iş sokarsa bu da geri çevrilir."*³

Diğer yandan Ashâb-ı kirâm, hakkında yasak bulunan akitlerin bâtil olduğunda birleşmişlerdir. Onlar fâiz sözleşmesini ve müşriklerle yapılan evlenme akdini bu nedenle geçersiz saymışlardır.⁴

3. Buhârî, İ'tisâm, 20, Buyû', 60, Sulh, 5.

4. Bk. Bakara, 2/221, 275; İbn Rüşd, Bidâyetü'l-Müçtehid, Mısır, t.y., II, 166; Âmidî, İhkâm, I, 68.

d) Mekruh sayılan alışverişler: Kimi sözleşmeler, rükün, şart ve niteliklerinde bir eksiklik bulunmadığı hâlde, sözleşmenin kendisi dışında kalan bir sebepten ötürü yasaklanmış olabilir. Bu çeşit sözleşmeleri Hanefîler “mekruh (çirkin)” olarak nitelerken, diğer üç mezhep “haram” sayar.

Kendi Dışında Bir Sebeple Yasaklanan Başlıca Muâmeleler

İhâleye fesat karıştırmak: Bir kimsenin gerçek alıcı olmadığı hâlde sırf müşteri kızıştırıp fiyatı yükseltmek amacıyla alışverişe karışması hadisle yasaklanmıştır.⁵ Hanefîlere göre, müşteri kızıştırma, eğer malın fiyatı gerçek değerini aşarsa mekruh olur. Eğer arttırma, mal değerini bulmadığı için yapılmışsa bunda bir sakınca bulunmaz. Burada adâlet için yardımlaşılmış olur. Açık arttırma veya kapalı zarf usûlü teklif olarak en yüksek fiyat verene malı satmak mümkün ve câizdir. Ancak açık arttırmaya hîle sokulmamalıdır.⁶

Telakkî’r-rukban yasağı: Şehirdeki bâzı kimselerin köyden veya dışardan mal getirenleri yolda karşılayıp mallarını ellerinden almasıdır. Burada, üreticinin şehirdeki günlük râyîç fiyatları öğrenmesi engellenmekte, şehirli tüccarın onun elinden ucuza aldığı malı piyasaya kontrollü ve pahalı olarak sürmesi veya karaborsaya düşürmesi söz konusu olmaktadır. Hadiste şöyle buyrulur:

“Hz. Peygamber binittlileri yolda karşılamayı, yani pazara gelmeden yüklerini satın almayı yasaklamıştır.”⁷ Hanefîlere göre, bu şekilde üretici veya malı dışarıdan getiren kimse ile tüketici arasına girmek, eğer topluma zarar veriyorsa tahrîmen mekruhtur. Eğer sun’î fiyat artışına yol açmıyorsa bunda bir sakınca bulunmaz.

Şehirlinin Köylü Adına Satış Yapması: Şehirlinin köylüye âit ürünleri depolayıp, komisyoncu sıfatıyla piyasaya sürmesi sünnetle yasaklanmıştır. Hadîsi nakleden Tâvus (ö. 107/724), İbn-i Abbâs’tan (ö. 68/687) böyle bir satışın şeklini sormuş, İbn-i Abbâs; şehirli köylüye komisyonculuk (simsarlık) yapıp, onun malını satamaz, diye cevap vermiştir.⁸ Nakledilen başka bir hadiste, köydeki mal sahibi ile şehirdeki komisyoncunun birbirinin oğlu veya babası bile olsa bunun câiz olmadığı belirtilir.⁹

5. Buhârî, Buyû’, 58, 64, 70; Müslim, Nikâh, 8.

6. Buhârî, Buyû’, 59; İbn Mâce, Ticârât, 25.

7. Buhârî, Buyû’, 72, İcâre, 11; Nesâî, Buyû’, 18.

8. Buhârî, Buyû’, 72; İcâre, 11, 19.

9. Müslim, Buyû’, 21; Ebû Dâvûd, Buyû’, 45.

Hanefilere göre, böyle bir komisyonculuk belde halkına zarar veriyorsa mekruh olur, aksi hâlde bunda bir sakınca bulunmaz. Mâlikîlere göre, neceş satışı gibi, bu şekil komisyonculuk da akdin feshini gerektirir.

Cuma namazı sırasında alışverişi yapmak: Cuma namazı ile yükümlü olanların cuma saatinde işlerini bırakıp namaza koşmaları gerekir. Sadece cemaate gelmemek için özürlü olan erkeklerle, gayrimüslimler, kadın ve çocuklar bunun dışındadır. İşte cuma namazı sırasında namaza gitmeyip de birtakım günlük muâmeleler, sözleşmeler yapılırsa bu akitler geçerli olmakla birlikte mekruhtur. Şâfiîlere göre ise, böyle bir, sözleşme câiz değildir. Çünkü Kur'ân-ı Kerîm'de; **“Ey îmân edenler! Cuma günü namaza çağrıldığınız zaman hemen Allâh'ın zikri olan namaza koşun, alışverişi bırakın.”**¹⁰ buyurulmuştur.

Hanbelîlere göre bu sırada yapılan akitler geçerli olmaz, Mâlikîlerde meşhur olan görüşe göre ise, akit feshedilir.

Cuma namazı vakti, Hanefilere göre ilk ezandan, çoğunluk fakihlere göre ise, hatibin minbere çıkışından itibâren başlar ve namazın sonuna kadar devam eder.¹¹

e) Haram sayılan alışverişler: Yenilmesi, içilmesi veya yararlanılması âyetle ve sahih hadisle yasaklanmış bulunan şeylerin alım-satımını yapmak haram hükmündedir. Şarap, domuz eti, kan, murdar ölmüş hayvan eti, tapmak için yapılan put ve Allah'tan başkası adına kesilen hayvanın eti bunlar arasında sayılabilir. Kur'ân'da şöyle buyrulur: **“Allah, size leşi, kanı, domuz etini ve Allah'tan başkası adına kesilen hayvanların etini haram kıldı.”**¹² Başka bir âyetle şarap da yasak kapsamına alınır.¹³

Hz. Peygamber'e şu âyetle helâl ve haramı belirleme yetkisi verilmiştir:

“O peygamber onlara iyiliği emreder, kötülükten men eder, onlara temiz olan şeyleri (tayyibât) helal, pis olan şeyleri (habâis) de haram kılar.”¹⁴ Allâh'ın Rasûlü bu yetkiyi, “temiz olan gıda maddelerinin yenilmesi, pis ve zararlı olanların ise yasaklanması” ölçüleri içinde kullandığında şüphe yoktur. Nitekim yukarıda sayılan hayvansal ürünlerin kapsamını şu hadis genişletir:

10. Cuma, 62/9.

11. Bk. İbnü'l-Hümâm, age, V, 239 vd.; İbn Âbidîn, age, IV, 139; İbn Rüşd, Bidâyetü'l-Müctehid, II, 164; Zühaylî, age, IV, 239 vd.

12. Nahl, 16/115; bk. Bakara, 2/173; Mâide, 5/3; En'âm, 6/145.

13. Mâide, 5/90.

14. A'râf, 7/157.

“Allâh’ın Rasûlü, köpek dişi olan yırtıcı hayvanları ve tırnaklı yırtıcı kuşları yemeyi yasakladı.”¹⁵

Câbir ؓ’ın rivâyetine göre de, “Allâh’ın elçisi Hayber günü ehli merkep-lerin etlerini yemeyi yasaklamıştır.”¹⁶ Yine Câbir’den rivâyete göre o şöyle demiştir: “Şüphesiz Allah ve Rasûlü şarabın, leşin, domuzun ve putların satışını haram kılmıştır.”¹⁷ Abdullah bin Abbâs’dan (ö. 68/687) Rasûlullah ﷺ’ın şöyle buyurduğu nakledilmiştir: “Allah Yahudilere lânet etsin (üç ke-re), şüphesiz Allah onlara hayvanların iç yağlarını haram kılmıştı, onlar bunları sattılar ve parasını yediler. Şüphesiz Allah herhangi bir topluluğa bir şeyin yenmesini haram kılmaz ki, o şeyin satış bedelini de haram kılmış olmasın.”¹⁸ Ahmed b. Hanbel’in rivâyet ettiği aynı hadîsin son bölümü şöyledir: “Şüphesiz Allah, bir topluluğa, bir şeyin yenilmesini haram kıldığı zaman, onlara bunun satış bedelini de haram kılar.”¹⁹

Hanefîlere göre, yenilmesi, içilmesi veya yeme-içme dışında başka bir amaçla yararlanılması câiz olan şeylerin alım-satımı da câizdir. Çünkü canlı ve cansız varlıklar temelde insanların yararlanması için yaratılmıştır. Açık yasaklama bulunmadıkça eşyada asıl olan mübahlıktır. Nitekim köpek, pars, aslan, kaplan, kurt, kedi gibi azı dişi ile yırtıcı olan hayvanlardan avlanmak, bekçilik yaptırmak gibi meşrû amaçlar için yararlanmak câiz olduğu gibi, bu amaçla satışları da câiz görülmüştür.²⁰

2) Malın Malla Değişimi (Trampa) Akdi

Bir malın nakit para karşılığında satılması asıldır. Ancak kimi zaman malı malla trampa etme yoluna gidilebilir. Mallar, genel olarak “misli” ve “kiyemî” olmak üzere ikiye ayrılır. Hacim veya ağırlık ölçüsü ile yahut standart olup sayı ile alınıp satılan şeylere “misli mal” denir. Buğday, arpa, sıvı yağ, petrol, demir, kömür, çimento, yumurta, standart tekstil ve konfeksiyon ürünleri, cam, bardak; marka, kalite ve nitelikleri belirli beyaz eşya, standart aynı marka yedek parça gibi şeyler misli mal sayılır. Hacim veya ağırlık ölçüsü ile satılmayan yahut standart olmadığı için sayı olarak birbirine denk

15. Buhârî, Zebâih, 28, 29; Müslim, Sayd, 12-15; Ebû Dâvûd, At’ime, 32; Tirmizî, Sayd, 9, 11.

16. Buhârî, Megâzî, 38, Zebâih, 27, 28; Müslim, Sayd, 36, 37; Ebû Dâvûd, At’ime, 25, 33.

17. Buhârî, Buyû’, 112; Müslim, Musâkât, 71, Eşribe, 83; Ebû Dâvûd, Buyû’, 63, 64; Tirmizî, Buyû’, 60; Nesâî, Buyû’, 93; İbn Mâce, Eşribe, 7, Ticârât, 11; Mâlik, Muvatta, Eşribe, 15.

18. Buhârî, Enbiyâ, 50, Buyû’, 103, 112; Müslim, Musâkât, 71, 73, 74, 106. Bk. En’âm, 6/146; Kurtubî, el-Câmi’ li Ahkâmîl-Kur’ân, VII, 82, 83.

19. Ahmed bin Hanbel, Müsned, I, 25, 247, 293, 322, II, 362, III, 370; IV, 227.

20. Bk. Hamdi Döndüren, Delilleriyle Ticaret ve İktisat İlmihali, s. 175, 176.

bulunmayan şeyler ise “kıyemî mal” sayılır. Elle dokunmuş halılar, hayvanlar, kavun, karpuz, kullanılmış otomobiller bu niteliktedir. Nakit paralar standart olduğu için mislî mal kapsamına girer.

İşte para karşılığında satılan bir mal, peşin veya taksitle satılabildiği hâlde malı malla mübâdele ancak peşin yapılabilir. Aksi durumda araya girecek vâde fâiz nedeni olur. Diğer yandan mislî sayılan malların kendi cinsleriyle mübâdelesinde, para devreye sokulmadığı takdirde mübâdelenin peşin ve eşit miktarlar arasında yapılması da gereklidir. Nitekim Hz. Peygamber kalitesi düşük iki ölçek hurmayı, bir ölçek kaliteli hurma ile değişen Bilal-i Habeşî'ye (ö. 20/641), bunun bir ribâ muâmelesi olduğunu, böyle bir durumda kendi hurmasını parayla satıp, bu para ile dilediği kalite hurmayı satın alabileceğini bildirmiştir.²¹ Ancak cinsler değişik olursa, miktarlar farklı olabilir. İki ölçek arpayı bir ölçek buğdayla veya bir ton 12'lik inşaat demirini yüz torba çimento ile peşin olarak mübâdele etmek gibi. Şunu da belirtelim ki, altın, gümüş ve para dışında, aynı cins mislî malların peşin veya veresiye bir para karşılığında satılması durumunda fâizden söz etme imkânı bulunmaz.

3) Para Karşılığında Satış

Alışveriş, peşin para karşılığında yapılırsa, mal ayrılıp belirlendikten sonra, önce satış bedelinin teslimi gerekir. Bundan sonra satıcının, malı teslim borcu doğar. Malın veresiye satışında ise, önce mal teslim edilir, vâde tarihinde de bedeli isteme hakkı doğar. Veresiye satışta vâde tarihi bağlayıcı olup, satıcının bunu vâdesinden önce isteme hakkı bulunmaz. Ödeme tarihinin belirlenmemesi durumunda ise, satım akdi fâsit olur. Taraflar sonradan vâde konusunda anlaşılırlarsa satış sahih hâle gelir. Anlaşmazlık durumunda ise taraflardan her biri satış sözleşmesini feshedebilir. Mal elde mevcutsa aynen geri verilir. Satılmış, tüketilmiş, ayrılmaz ekler yapılmışsa, artık satış bozulamaz, belirlenen satış bedeli yerine malın satış tarihindeki peşin değeri üzerinden ödeme yapılması gerekir.

4) Para Peşin, Mal Veresiye Satış (Selem)

Selem veya selef akdi; peşin bir para karşılığında kalite ve nitelikleri belirli mislî (standard) bir malı veresiye olarak mübâdele etmektir. Peşin ödenen elli bin TL karşılığında, üç ayın sonunda şu kadar, baldo cinsi, 1. kalite pirinci satmak gibi. Satıcı, belirlenen miktardaki malı vâdesinde teslim etmeyi borçlanmış olur. Teslim tarihine kadar meydana gelebilecek fiyat

21. Buhârî, Vekâle, 11.

değişiklikleri alıcıyı etkilemez. Çünkü alıcı parayı peşin vermekle, satıcıya sözleşme konusu malı satın alabileceği veya üretebileceği kadar bir satın alma gücü kazandırmıştır.

Selem akdinin meşrûluğu Kitap ve Sünnet delillerine dayanır. Kur'ân'da; **“Belli bir vâdeye kadar borçlandığınız zaman, borç konusu olan şeyi yazınız.”**²² buyrulur. Abdullah bin Abbâs (ö. 68/687) bu âyetin selem sözleşmesini de kapsadığını belirttiikten sonra, bu konuda Hz. Peygamber'den şu hadîsi nakletmiştir: *“Kim bir şeyde para peşin mal veresiye satış (selem) yapmak isterse belirli ölçüde, belirli tartıda ve belirli zamana kadar yazsın.”*²³

Diğer yandan standart olmayıp kıyemî sayılan hayvan, gayrimenkul, kullanılmış otomobil ve benzerleri mallar, selem konusu olamayacağı gibi nakit para, altın, gümüş ve döviz de seleme konu olamaz. Yine aralarında ribâ cereyan eden iki mal arasında da selem söz konusu olmaz. Bir ton şu kalite peşin buğday karşılığında, üç ay sonra teslim almak üzere bir ton 12'lik inşaat demiri üzerinde sözleşme yapmak gibi. İslâm'da böyle bir sözleşmenin para ile mal arasında yapılması istenmiştir. Çünkü eşyanın değeri birbirine göre değil, para ile ölçülür. Bir malın satış sırasında veya üç ay sonraki para değerini hesaplamak daha kolaydır ve aldanma riskini en aza indirir.

5) İstisnâ' Akdi

Toplum hayatında kimi mal, eşya ve ekipman sipariş verilerek özel olarak îmal ettirilir. Ayakkabı, gömlek, mobilya takımı, kapı, pencere, gardirop, kütüphane yapımı ve benzeri standart olmayan şeyler, ölçü ve nitelikleri belirlenerek sipariş verilir. Nakil araçlarının kasa, karoser, kaporta, boya vb. işleri; yine tren, vapur, uçak, tır, fabrika binâ ve donanımı gibi araç ve tesisler proje ve şartnâmesi hazırlanarak müteahhit kişi veya firmalara yaptırılmaktadır. Burada, selem sözleşmesinde olduğu gibi sipariş bedelinin peşin verilmesi ve malın teslim tarihinin tespit edilmesi şart değildir. Ancak, sipariş bedelinin bir bölümünün işin başında verilmesi ve yaklaşık bir teslim tarihinin konuşulması gerek ödeme planının yapılması ve gerekse, siparişi üstlenenin işi sıkı tutması bakımından önemli olabilir. Sanata veya özel üretime yönelik konulara bedel ve teslim tarihi bakımından esneklik getirilmesi “kalite”nin korunmasına yönelik olabilir.

22. Bakara, 2/282.

23. Buhârî, Selem, 1, 2, 7; Müslim, Müsâkât, 128; Ebû Dâvûd, Buyû', 55; Tirmizî, Buyû', 68; Nesâî, Buyû', 63; İbn Mâce, Ticârât, 59; Ahmed bin Hanbel, I, 217; Zeylâî, Nasbu'r-Râye, IV, 44.

İşte bütün bu, seri üretimi söz konusu olmaksızın, özel siparişle yapılan şeylerin malzemesi sipariş verene âit olursa, taraflar arasında yapılan sözleşme bir “işçilik sözleşmesi” olur. Müteahhit firma, belli bir bedel karşılığında işçiliği üstlenmiş bulunur. Sipariş sözleşmesinde ise, işçilik ve sözleşme konusunun malzemesi sanatkâr ve müteahhide âittir.

Sipariş sözleşmesinin meşrûluğu, insanların sürekli olarak bu gibi muâmelelere ihtiyâcının bulunması nedeniyle “istihsan (güzel görme)” deliline dayanır. Diğer yandan, Hz. Peygamber’in de gümüş yüzük ve minber yapımı için sipariş verdiği nakledilmiştir.²⁴

Çoğunluk fakihlere göre, sipariş sözleşmesi, malın üretilip teslim edileceği tarih belirlenerek selem akdine dönüşmedikçe bir “vaad (söz verme) sözleşmesi” niteliğindedir. Bu yüzden iş yapılmazdan önce taraflardan her biri cayma hakkına sahiptir.

Ebû Hanîfe ile İmam Muhammed’e göre siparişi veren, malı görünce seçimlik hakka sahiptir. Çünkü o görmediği şeyi satın alan kimse gibidir. Ebû Yusuf’a göre ise, mal sözleşme şartlarına uygun olarak yapılmışsa, siparişi verenin malı görünce seçimlik hakkı bulunmaz. Bu son görüş daha uygundur. Çünkü günümüzde tren, vapur, çeşitli makine ve ekipmanlarının sipariş üzerine üretildiği düşünülürse, bu gibi pahalı yatırımlarda sipariş sahibinin sırf “görme muhayyerliği” hakkını kullanarak, sözleşmeyi feshetmesi, taahhütte bulunanlar için büyük riziko teşkil eder. Çünkü üretim hatâsının bulunması, kalitenin düşük olması veya genel olarak sözleşme şartlarına uymama durumlarında “ayıp ve vasıf muhayyerliği” bütün ticârî sözleşmeler için söz konusu olur. Böyle bir hakkın varlığı, sipariş sahibinin haklarını korumak için yeterlidir.

6) Sarf Akdi

Sarf sözlükte, parayı bozdurmak, harcamak, çevirmek demektir. Bir fıkıh terimi olarak; altın, gümüş veya diğer nakit paraların kendi cinsiyile veya başka para cinsleriyle peşin olarak değişimini ifâde eder. Fıkıh kaynaklarında büyü’ (alışveriş) konusu ile sarf konusu ayrı başlıklar altında incelenir. Bunun nedeni; mal alışverişlerinde vâde, selem, seçim hakkı gibi şart ve muâmeleler serbestçe yapılabildiği hâlde, sarf akdinde iki bedelin peşin ödenmesi, araya vâdenin girmemesi gibi nitelikler onu diğerlerinden ayırır.

24. Hamdi Döndüren, Delilleriyle Ticaret ve İktisat İlimihali, s. 319.

Hadiste şöyle buyrulur: “*Altın ve gümüşü peşin olarak mübâdele ediniz.*”²⁵ Buna göre, altın, gümüş veya nakit paranın birbiriyle mübâdele-sinde, taraflar meclisten ayrılmadan önce, iki bedelin teslim edilmesi gerekir. Aksi hâlde vâdeye dayalı “nesîe ribâsı” meydana gelir. Nitekim Hz. Ömer döneminde, Mâlik bin Evs ﷺ yüz dinar altın parayı, gümüş paraya çevirmek üzere Talha bin Ubeydullah ﷺ ile pazarlık yapmıştı. Altın paraları teslim alan Talha, bedeli olan gümüş paraları daha sonra vereceğini söyledi. Pazarlığı izleyen Hz. Ömer müdâhale ederek, eve girip çıkıncaya kadar bile olsa birbirinizden ayrılmayın, dedi ve arkasından şu hadîsi nakletti: “*Altını altınla, gümüşü gümüşle... peşin misli misline mübâdele edin. Cinsler farklı olunca, peşin olmak şartıyla dilediğiniz gibi satış yapınız.*”²⁶

Cinsler bir olunca miktarların da aynı olması gerekir. Nitekim Hayber fethinden sonra Fudâle bin Ubeyd ﷺ’in 12 Dinara (yaklaşık 48 gr altın para) satın aldığı altın gerdanlık konusunda Allâh’ın Rasûlü, altının altın para ile (gram bazında) denkleştirilmesini, geri kalan süs malzemesi için ise fiyat takdiri yapılmasını bildirmiştir.²⁷

Buna göre bir sarrafın, aynı ayardaki eski altını yenisiyle değiştirmek isteyen müşterisiyle, doğrudan değişim yerine, günün altın kuru üzerinden, değişik nakit para birimi ile alım-satım yapması gerekir. Aksi hâlde aynı cins altını fazlalıkla mübâdele fâiz olur. Hz. Peygamber’in Bilal-i Habeşi’ye, kalite farkı olan iki cins hurmayı takas ederken, aldanmayı önlemek için, değişimin para değeri üzerinden yapılmasını istemesi de aynı ilkeye işaret etmektedir.

Döviz cinsleri de dâhil olmak üzere, piyasada her para birimi, kendi içinde bir cins oluşturur. Bütün paralar, kendi içinde bir cins sayılır ve bir-biri ile ancak peşin olarak mübâdele edilebilir. Çünkü bu tür işlemleri fâizli olmaktan çıkaran en önemli kıstas, bedellerden herhangi birisinin vâdeye bağlanmamasıdır.

Vâdeli altın ve döviz piyasası en kısa ifâdesiyle vâdeli işlem sözleşmelerinin alınıp satıldığı organize piyasalardır. Bu piyasada aracı üyeler vasıtasıyla herkes, borsa tarafından belirlenmiş miktar veya oranda teminat yatırarak vâdeli alım veya satım yapabilmektedir. Yapılan tüm işlemler borsa takas merkezinin garantisi altındadır. Bu çeşit vâdeli işlemler yüz yüze veya elektronik ortamda bilgisayar vasıtasıyla yapılabilmektedir.

25. Buhârî, Buyû’, 78; Müslim, Mûsâkât, 81, 83; Tirmizî, Buyû’, 24.

26. Buhârî, Buyû’, 76.

27. Müslim, Mûsâkât, 17.

Bunun yanında foreks denilen vâdeli döviz işlemleri de günümüzde tahminlerin üzerinde bir artış kaydetmiştir. Bir hesaplama göre dünya çapında vâdeli döviz işlemleri tüm hisse senedi piyasaları toplamının 32,5 katına ulaşmıştır.

Vâdeli emtia piyasaları ile vâdeli döviz işlemlerini birbirinden ayırmak gerekir. Çünkü standart (misli) olan bir emtianın peşin bedeli ödenerek selem akdine konu yapılması câiz görülmüş ve ma'dûmun satışı yasağının istisnâsı sayılmıştır. Parasını peşin verip, 10 ton 1. kalite baldo cinsi pirinci üç ay sonra teslim almak üzere selem akdi yapmak gibi.

Ancak döviz satışlarının peşin bedelle yapılması gerektiği için, vâdeli döviz sözleşmesi, belki büyük döviz ödemelerini planlama ve büyük meblâğları vâdesinde hazır bulundurma bakımından bir ön anlaşmayı gerektirebilir. Bu bir satımdan çok “vaad sözleşmesi” olabilir. Tarafların, bağlayıcı olmamakla birlikte bu konuda verdikleri sözde durmaları onları fâize düşürmez. Ancak çok büyük fiyat dalgalanmaları olması durumunda bundan büyük zarar görecektir olan tarafın cayma hakkı bulunur.

Sonuç olarak sarf işlemlerinde fâize düşmemek için dört şartın gözetilmesi gerekir.

a) İki bedelin, taraflar birbirinden ayrılmazdan önce peşin olarak ödenmesi. Aksi durumda “nesîe (vâdeden kaynaklanan) ribâsı” söz konusu olur.

b) Cins birliği olunca, eşit miktarların mübâdele edilmesi. Altın altınla, gümüş gümüşle, Türk parası Türk parası ile, bir cins döviz kendi cinsi ile mübâdele etmek istenince eşit miktarlar değiştirilebilir. Aksi durumda “fazlalık ribâsı” söz konusu olur.

c) Şart muhayyerliğinin öne sürülememesi. Sarf muâmelelerinde satıcı veya alıcının “Üç gün muhayyer olmak üzere bu altını veya dövizini alıyorum.” gibi bir seçimlik hakkı öne sürmesi geçerli olmaz. Çünkü böyle bir seçimlik şartın bulunması, mülkiyetin karşı tarafa geçmesine engel olur. Ancak görme ve ayıp (üretim hatâsı) muhayyerliği hakları genel olduğu için sarf muâmelelerinde de söz konusu olabilir.

d) Sarf muâmelelerinde vâdenin öne sürülememesi. Veresiye yapılacak altın, nakit para ve döviz satışı sözleşmesi fâsit olur ve nesîe ribâsına yol açar.

7) Bey' bi'l-vefa Yoluyla Satış

Bir malı satış bedeli geri ödendiğinde iâde etmek üzere, bir kimseye belli bir bedel karşılığında satma işlemine “bey' bi'l-vefa” denir.

Bu muâmele fâizden kaçınmak ve borcu sağlam bir teminata bağlamak amacıyla örfleşen bir satış şeklidir. Esnaf ve tüccarın kendi çevresinden “karz-ı hasen” olarak bulamayacağı ölçüde büyük, fakat geçici bir finansman ihtiyâcına cevap verebilecek bir yöntemdir. Bey’ bi’l-vefa türü satışın ortaya çıkışı konusunda, Belh fakihlerinden Şeyh Bedruddin Mahmud (ö. 823/1420) şöyle demektedir: “Günümüzde ribâdan korunmak için bey’ bi’l-vefa şeklindeki satış, örf hâline gelmiştir. Bu, gerçekte bir rehin muâmelesi olup, alıcı mala mâlik olamaz ve mâlikin izni olmadıkça da gelirinden yararlanamaz.”²⁸

İslâm âlimlerinin çoğunluğu vefa yoluyla satışı bir rehin (ipotekli mal) niteliğinde saymışlar ve mal sahibinin izni bulununca alıcının ipotek süresince malın gelirinden yararlanmasının câiz olduğunu söylemişlerdir. Ancak satış bedeli, belirlenen tarihte geri verilmezse, malın mülkiyeti kendiliğinden alıcıya geçmektedir. Normal rehin ve ipotekte ise, hâkim aracılığı ile ipotekli mal satıldıktan sonra alacağın bu bedelden karşılanması yoluna gidildiği bilinmektedir. Doğrudan rehin veya ipotek işleminde, alacağın gecikmesi veya bedelin alacağa yeterli olmaması gibi riskler her zaman söz konusu olabilir. Vefalı satışta ise, borç ödenmediği takdirde, satım konusu malın mülkiyeti kendiliğinden alacaklıya geçtiği için, alacaklı bu malı, işin başında alacağının bir bedeli olarak kabul etmiş sayılır...

Belli bir süre için vefa yoluyla satışta, alıcı elinde ipotekli olarak bulunan malı, mâlikine geri verir ve satıcı kendi mülkünde “kiracı” sıfatıyla oturursa, böyle bir satışa “bey’ bi’l-istiğlâl (gelirini alma karşılığında satış)” denir. Ticaret hayatında ödünç para ihtiyâcı nedeniyle bu çeşit teminatlı geçici satış da câiz görülmüştür. Burada mal sahibi, gerçekte alıcı lehine ipotekli sayılan, kendisine âit malda kiracı sıfatıyla oturmakta ve kira bedeli ödemektedir. Osmanlı Devleti döneminde böyle bir muâmeleyle “muâmele-i şer’iyye (şeriate uygun muâmele)”, anaparadan fazla olarak alınan meblâğa ise “ribh-i şer’î (şeriate uygun kâr)” denilmiştir. Bu gibi güçlendirilmiş ipotek yöntemiyle para vakıfları da tüccara finansman kullandırmıştır. Hanefî ve Şâfiîler “muâmele-i şer’iyye”ye cevaz verirken, Mâlikî ve Hanbelîler buna karşı çıkmışlardır.²⁹

Temelde hileli ve üstü kapalı fâiz niteliğinde olan bu tür kârların, kimi sonraki fakihlerce -şeklen kitabına uydurularak- câiz görülmesi, açıkça fâiz alıp yemeyi ve bu haram duvarının yıkılmasını önlemek için olmalıdır. Bu

28. Ali Efendi, Fetâvâ, İstanbul 1311 H, I, 300; bk. Mecelle, md. 398.

29. Bk. İbn Rüşd, Bidâyetü’l-Müçtehid, Mısır, t.y., II, 123, 124; Bilmen, Kâmus, VI, 47, 48.

yüzden esnaf ve tüccarın böyle bir finansman kaynağına yalnız zarûret durumlarında başvurması söz konusu olabilir.

8) Serbest Pazarlıkla Yapılan Satış (Musâveme)

Müşteriye önceki alış fiyatı veya malın mâliyeti açıklanmaksızın, bir satış bedeli üzerinde serbest pazarlıkla yapılan satışa “musâvemeli satış” denir. Mesela; bir kimse 500 lira maliyeti olan bir mala 800 lira bedel koyarak, pazarlık sonucunda 700 liraya satarsa, musâvemeli satış söz konusu olur. Yalan ve aldatma ihtimalini azalttığı için İslâm fakihlerinin çoğu bu çeşit satış şeklini tavsiye ederler.³⁰

9) Kâr Miktârı Açıklanarak Yapılan Satış (Murâbaha)

Satıcının alış fiyatını veya maliyeti açıklayarak ve üzerine eklediği kâr oranını da belirtmek sûretiyle yapılan alışverişe “murâbahalı satış” denir. Burada, kâr miktârı bin lira gibi belli bir meblâğ olabileceği gibi, yüzde on veya yüzde yirmi gibi, malın önceki alış fiyatının veya mâliyetinin yüzdesi olarak da belirlenebilir. Ancak kârın, yüzde olarak belirlenmesi durumunda, malın anaparasının ya mislî (standart) mal, ya da nakit para niteliğinde olması gerekir. Murâbahalı satışla, aşağıda açıklayacağımız kârsız (tevliye) veya zararına satışlarda alıcı, satıcının açıkladığı bilgilere güvenerek malı almaya karar verdiği için, bu üç çeşit satışa “bey'u'l emâne (emânet satışı, güvene dayalı satış)” adı verilmiştir. Bunlarda, satışın yalan ve hıyânete karşı korunmasının şart koşulduğu kabul edilir.

Günümüz, fâizsiz katılım bankaları büyük ölçüde Murabaha yöntemini kullandıkları için İslâmî ölçülerin gözetilmesi gerekir. Bu da fâizsiz finans kurumu ile vâdeli mal alımı yapacak olan müşteri arasındaki “satış muâamelesi”nin şu nitelikleri taşımasını gerekli kılar.

a) Finans kurumuna bir malı peşin bedelle almasını emreden müşteri, bu malı vâdeli olarak satın alma vaadini de yapmaktadır.

b) Malı peşin bedelle satın alan finans kurumu, mal müşteriye teslim edilinceye kadar olan hasar riskini, teslimden sonra da malın iâdesini gerektirecek nitelikteki ayıp riskini üstlenmelidir.

c) Malı alım vaadinde bulunan müşteri, ön anlaşması yapılan vâdeli fiyat üzerinden malı teslim almalıdır.³¹

30. Kâsânî, Bedâiyu's-Sanâyi', V, 134; Ali Haydar, Durar, I, 469, Mecelle, md. 298.

31. Bk. İslâm Teşkilatı Konferansı İslâm Fıkıh Akademisi'nin 10-15 Aralık 1988'de Kuveyt'te yaptığı 5. dönem toplantısında aldığı 2 ve 3 nolu karar.

10) Kârsız Satış (Tevliye)

Bir malı, alış fiyatına veya maliyetine satmaya tevliye satışı denir. Satıcı bazen malı elinden çıkarmak, para darlığı yüzünden onu nakde çevirmek, malın modasının geçmekte olması, mevsim sonunun gelmesi gibi nedenlerle hiç kârsız satış yapabilir. İslâm'da bir malın kârsız satışı da mümkün ve câizdir. Hz. Peygamber ﷺ Medîne'ye hicret etmek isteyince, Hz. Ebûbekir (ö. 13/634) iki tane deve satın alıp, birisini Allah elçisine bağışlamak istedi. Bunun üzerine Rasûlullah ﷺ şöyle buyurmuştur: *"Bu iki deveden birisini, aldığın fiyatla bana devret."*³² Hz. Peygamber'in burada deveyi kârsız olarak satın alma teklifinde bulunması, bunun câiz olduğunu gösterir. Yukarıda belirttiğimiz gibi, tevliye satışı güvene dayanan satışlardır.

11) Zararına Satış (Vazîa)

Bir malı, alış fiyatından veya maliyetinden daha düşük bir bedelle satışı "zararına satış" denir. Bir kimse malını belirli bir kârla satabileceği gibi, hiç kârsız, hatta zararına da satabilir. Hiç bedelsiz bağışlama yetkisi bile bulunduğu göre, az veya çok bedelle satışı öncelikle câiz olur. Ancak önceki iki satış türü olan murâbahalı ve tevliye satışlarında olduğu gibi, zararına satış da, "güvene dayalı bir satış" türüdür. Bu yüzden satıcının önceki alış fiyatı veya maliyetle ilgili olarak vereceği bilgiler doğru olmalıdır.

Diğer yandan Hz. Ali ؑ şöyle demiştir: *"Nebî ﷺ darda kalan kimse-nin satışını yasaklamıştır."*³³ Ebû Dâvûd'un (ö. 275/888) Sünen'ini şerheden el-Hattabî (ö. 388/998) "darda kalan satıcı"yı şöyle açıklamıştır: Kişi ya tehdit altında malını satmak zorunda kalır ki, böyle bir satış fâsittir. Yani isterse tehdit kalkınca satışı bozabilir. Ya da ağır bir borç yükü altında bulunur. Böyle bir durumda onun malını ucuza almaya çalışmak yerine ona yardımcı olmalı, ödünç para vermeli veya borcunu, ödeyebileceği bir zamana kadar ertelemelidir. Ancak bununla birlikte tehdit dışındaki bir sıkıntı yüzünden yapılacak bir mal satışı feshedilemez. Böyle bir satış çoğunluk fakihlerce "mekruh (çirkin)" olmakla birlikte geçerlidir.³⁴

Eğer güvene dayalı satışlarda, gerçek fiyatla, satıcının bildirdiği fiyat arasındaki fark, fâhiş gabin (aşırı yarar sağlama) ölçüsünde olur ve satışa aldatma (tağrir) da karışmış bulunursa, alıcının akdi feshetmesi mümkün

32. Kâsânî, age, V, 220.

33. Ebû Dâvûd, Buyû', 25; Ahmed bin Hanbel, I, 116.

34. Hattabî, Maâlimu's-Sünen, Beyrut 1400/1980, V, 47; Ebû Dâvûd'un Sünen'i ile bir arada.

ve câiz olur. Akit bozulmaksızın amacına ulaşsa bile, böyle bir durumda satıcının aldatmaya dayanan fazla kâr kısmı habîs (çirkin-pis) kazanç sayılır.

Fâhiş gabin; bilirkişinin değerlendirme alanı dışında kalan çok düşük veya çok yüksek bedeli ifâde eder. Bunun miktarlarını Mecelle; menkul ticaret eşyasında %5, hayvanlarda %10 ve gayrimenkullerde %20 ve daha fazlası olarak belirlemiştir. Mâlikî mezhebinde ise bu oran, tüm mal türlerinde, malın değerinin üçte birini aşan fazlalıktır.³⁵

12) Alışverişte Muhayyerlikler

a) Şart muhayyerliği: Bir alışverişte taraflardan birisi veya her ikisi yahut üçüncü bir kişi için, belli bir süre içinde satım akdini feshetme ya da devam ettirme hakkının öne sürülmesine “şart muhayyerliği” denir. Mesela; alıcının satıcıya; “Bu şeyi senden üç gün süreyle muhayyer olmam şartıyla satın aldım.” demesi gibi. Aynı seçimlik hakkını satıcı da öne sürebilir.

Alışverişte seçimlik hakkın meşrûluğu sünnet deliline dayanır. Ashâb-ı kirâmdan Habban b. Munakkız ﷺ alışverişlerinde aldanıyordu. Yakınları Hz. Peygamber’e başvurup, Habban’ın kısıtlılık (hacr) altına alınmasını istediler. Bunun üzerine Allâh’ın Rasûlü, Habban’a şöyle buyurdu: “Alışveriş yaptığın zaman şöyle de: *Aldatma yok ve benim için üç gün süreyle muhayyerlik hakkı vardır.*”³⁶

Şart muhayyerliği yalnız tek taraf veya iki taraf için bağlayıcı (lâzım) olan akitlerde söz konusu olur. Satım, kira, ziraat ortaklığı, bağ-bahçe ortaklığı, emek-sermaye ortaklığı, ortak malı paylaşma (taksim), kefâlet ve havâle (senet ve çek cirosu) bunlar arasındadır. Vekâlet, âriyet, vedia, hibe ve vasiyet gibi bağlayıcı olmayan akitlerde muhayyer olmayı şart koşturma ihtiyaç yoktur. Çünkü bu akitler taraflar için bağlayıcı olmadığından, böyle bir muâmeleyi yaptıktan sonra, pişmanlık duyan kimsenin, bunu tek yanlı irâdesiyle bozma hakkı vardır.

Ebû Hanîfe, Züfer ve İmam Şâfiî’ye göre, muhayyerlik süresi en çok üç güne kadar belirlenebilir. Delil, yukarıda verdiğimiz Habban hadîsidir. Ebû Yusuf, İmam Muhammed ve Hanbelîlere göre şart muhayyerliğinin süresi taraflarca serbestçe belirlenir. Çünkü Habban hadîsindeki üç günlük süre

35. Bk. İbn Nüceym, Bahru'r-Râik, Mısır 1334, VII, 169; İbn Âbidîn, age, IV, 159; Ali Haydar, age, I, 238, 247; Mecelle, mad. 165, 356, 360.

36. Buhârî, Buyû', 48, Husûmât, 3; Müslim, Buyû', 48; Ebû Dâvûd, Buyû', 66; Zeylaî, age, IV, 6 vd.

sınırlayıcı değil, örnek kabilindendir. Nitekim Abdullah b. Ömer'in iki aya kadar muhayyerlik süresine icâzet verdiği nakledilir.³⁷

Mecelle, bu ikinci görüşü insanlar arasındaki muâmeleler için daha uygun bulmuş ve kânun hâline getirmiştir. Maddenin sâdeleşmiş şekli şöyledir: "Satıcı veya alıcı yahut her ikisi birden belirli süre içinde satışı feshetmek veya icâzet verip infaz etmek husûsunda muhayyer olmak üzere satım akdinde şart koysalar câiz olur."³⁸

Öne sürülmüş bulunan bir şart muhayyerliği; hak sahibinin doğrudan veya dolaylı yoldan bu hakkını düşürmesi, satış konusu malın tüketilmesi, muhayyerlik hakkı sahibinin ölümü gibi sebeplerle ortadan kalkar.³⁹

b) Görme muhayyerliği: Bir malı görmeden satın alan kimse, bu malı görünce seçimlik hakka sahip olur, dilerse satım akdini fesheder, dilerse sürdürebilir. Buna "görme muhayyerliği" denir. Taşınır veya taşınmaz bir malı görmeden kiralamada da seçimlik hak söz konusu olur. Delil, sünnettir. Ebû Hüreyre ve İbn-i Abbâs'tan rivâyete göre, Rasûlullah ﷺ şöyle buyurmuştur: "*Görmediği malı satın alan kimse, malı görünce seçimlik hakka sahiptir.*"⁴⁰ Bu hak yalnız alıcıya tanınmış olup, satıcı veya kiracının böyle bir hakkı bulunmaz. Çünkü satıcının kendi mülkiyetindeki malının niteliklerini bilmesi asıldır. Kimi zaman görmediği bir malını satsa da bu kendi kusurudur. Satın alan kişi, ise akit sırasında akdin konusu olan malı görmemiş olabilir. Görme muhayyerliği hakkı daha çok onu korumak için konulmuştur. Nitekim sahâbe uygulaması da böyle olmuştur. Hanefiler bu hakkı yalnız alıcıya tanırken, Hanbelî ve Zâhirîler satıcıyı da bu kapsamda görürler.

Görme muhayyerliği hakkı, bu hak sahibinin malı görmesi, malda tasarrufta bulunması veya alıcının ölmesi gibi nedenlerle düşer.⁴¹

c) Ayıp muhayyerliği: Satın alınan mal veya satış bedelinde akit sırasında akdi yapanın bilmediği bir kusur bulunduğu takdirde, tarafların sahip olduğu akdi feshetme hakkına "ayıp muhayyerliği" denir. Mecellenin târifi şöyledir: "Ayıp diye; ehil ve erbabı arasında malın değerinin düşmesine sebep olan kusura derler."⁴²

37. Zeylaî, age, IV, 8.

38. Mecelle, Mad. 300.

39. Serahsî, Mebsût, XII, 42, 44; Kâsânî, age, V, 267, 271; İbnü'l-Hümâm, Feth, IV, 395; İbn Rüşd, age, II, 209.

40. Zeylaî, age, IV, 9.

41. Kâsânî, age, V, 29; İbnü'l-Hümâm, age, V, 141, 149.

42. Mecelle, Mad. 338.

Ayıp muhayyerliği hakkı sünnetle sâbittir. Hz. Peygamber şöyle buyurmuştur: *“Müslüman müslümanın kardeşidir. Bir müslümanın kardeşine ayıbını açıklamadıkça ayıplı bir malı satması helâl olmaz.”*⁴³

*“Bir kimse için herhangi bir şeyi ondaki şeyleri (eksikliği) açıklamak-sızın satması helâl olmaz. Yine bir kimse için bildiği şeyleri açıklamaması helâl olmaz.”*⁴⁴

Hanefî ve Hanbelîlere göre, yaratılışında veya üretiminde sağlam olmayan, tüccar örfünde az veya çok değer eksilmesine yani malın emsâline göre ucuz satılmasına yol açan her şey kusur sayılır. Mesela; körlük, şaşılık, topallık, otomobilin kazâ geçirmiş olması, motorun yağ yakması gibi. Şâfiî'ler buna mânevî eksikliği de eklerler. Atın huysuz olması, kurbanlık için alınan hayvanın kulağından bir parçanın kesik olması, satın alınan bir ayakkabının dar olması gibi.⁴⁵

Hanefîlere göre her türlü ayıptan sorumlu olmamak şartıyla yapılacak bir satım akdi geçerlidir. Bu görüş Ebû Hanîfe ve Ebû Yusuf'a aittir. İmam Muhammed, Şâfiî ve İmam Mâlik'e göre, satıcının sattığı şeyin kusurundan sorumlu tutulmaması şartı, yalnız akit sırasında mevcut bulunan kusuru içine alır, akitten sonra ve teslimden önce meydana gelebilecek kusurları kapsamaz.⁴⁶

Bu muhayyerlik, ayıp ne zaman ortaya çıkarsa o zaman kullanılabilir. Akitten sonra uzun bir süre geçse bile ayıp muhayyerliği süre aşımına uğramaz. Ancak malın ayıplı olduğu anlaşıldıktan sonra, alıcının bu hakkını derhâl kullanması gerekir mi? Bu konuda iki görüş vardır:

Hanefî ve Hanbelîlere göre, ayıp sebebiyle bir malı geri verme gecikmeli olabilir. Buna göre, alıcının, ayıplı mala râzı olduğunu gösteren bir fiili bulunmadıkça geri verme gecikebilir. Çünkü bir hak sâbit olunca ya düşürme ile veya belirlenen sürenin sona ermesi ile düşer. Ayıp muhayyerliği için ise belirli bir süre konulmamıştır.⁴⁷

Şâfiî ve Mâlikîlere göre, malın ayıbını görünce alıcının derhâl akdi feshetmesi gerekir. Bu arada namaz kılma veya yemek yeme gibi mutat ara vermeler gecikme sayılmaz. Ayıbı öğrendikten sonra akdi feshedip malı geri verme özürsüz olarak gecikse, muhayyerlik hakkı düşer ve akit bağlayıcı olur.⁴⁸

43. İbn Mâce, Ticârât, 45.

44. Şevkânî, age, V, 212.

45. Kâsânî, age, V, 274; İbnü'l-Hümâm, age, V, 151, 153; İbn Kudâme, Muğnî, IV, 152.

46. Zühaylî, age, IV, 262.

47. İbn Âbidîn, age, IV, 93; İbn Kudâme, Muğnî, IV, 144.

48. Şirbînî, Muğnî'l-Muhtâc, Mısır, t.y., II, 56; Şirâzî, Mühezzeb, Mısır, t.y., I, 274.

Ayıp muhayyerliği; alıcının malın kusuruna râzı olması, seçimlik hakkını peşin olarak düşürmüş bulunması, satım konusu malın tüketilmiş olması veya bu malda bitişik ziyâdelerin meydana gelmesi gibi nedenlerle sona erer.⁴⁹

13) Karşılıklı Rıza ile Satış Bozma (İkâle)

Bir satım akdi sahih ve bağlayıcı olur ve herhangi bir muhayyerlik hakkı da bulunmazsa bundan sonra ancak karşılıklı rıza ile bozulabilir. İşte bir alış-verişin satıcı ve alıcının karşılıklı rızasıyla bozulmasına “ikâle” denir. İkâle evlilik akdi dışında bütün bağlayıcı akitlerde başvurulabilen bir akdi bozma yoludur. İkâlenin meşrûluğu Hz. Peygamber’in şu hadîsine dayanır:

*“Kim pişman olarak satışı bozmak isteyen, bu isteğini kabul ederse, Allah Teâlâ da kıyâmet gününde tökezlediği bir sırada, onun sıkıntısını giderir.”*⁵⁰ Ebû Hanîfe ve İmam Muhammed’e göre, ikâle bir fesihdir. Ancak Ebû Hanîfe üçüncü kişiler hakkında bunun bir satım niteliğinde olduğu görüşündedir. İkâlenin fesih niteliğinden dolayı, satıcı yalnız satış bedelini alabilir ve bunda bir indirim yapması câiz olmaz. Burada satıcının, alıcının sıkışık ve özel durumundan yararlanması engellenmek istenmiştir.

Ebû Yusuf ve İmam Mâlik’e göre ise, ikâle yeni bir satış sayıldığı için, satış bedelinde eksiklik veya fazlalık câiz olur. Kısaca, satıcının ikâle yüzünden bir kazanç elde etmeye kalkışmaması gerekir.⁵¹

14) Kira Akdi

İslâm fıkhdında “icâre” terimi ile ifâde edilen kira akdi, bir malı kiraya vermek, bir şeyden yararlanma hakkını satmak, yararlanılması mübah olan bir şeyden bir bedel karşılığında belli bir süre yararlanmak üzere kira sözleşmesi yapmak anlamına gelir. Aynı kökten “isti’câr” kira ile tutmak, “müste’cir” ise kira ile tutan, kiracı demektir. Bir insanın emeğinin kiralınmasına ise “iş akdi” veya hizmet sözleşmesi” denir. Ücret veya maaş karşılığında işçi çalıştırmak gibi.

Kendisini tüketmekle istifâde edilebilen altın, gümüş, para, döviz, yiyecek ve içecek maddesi gibi ancak kendisini tüketmekle yararlanılabilen üzerinde kira sözleşmesi yapılamaz. Çünkü kirada akdin konusu, malın kendisi değil o maldan yararlanmadır. Kur’ân-ı Kerîm’de şöyle buyrulur.

49. Kâsânî, age, V, 282-284, 291; İbn Âbidîn, age, IV, 82, 85, 89, 99; İbnü'l-Hümâm, age, V, 164.

50. Ebû Dâvûd, Buyû', 52; İbn Mâce, Ticârât, 26; Ahmed bin Hanbel, II, 252.

51. Hamdi Döndüren, İslâmî Ölçülerle Ticaret Rehberi, Erkam Yayınları, İstanbul 1998, s. 53 vd.

“(Boşadığınız) **kadınlar sizin için çocuğunuzu emzirirlerse, onlara ücretlerini verin ve aranızda güzellikle konuşup anlaşın.**”⁵² Diğer yandan Hz. Mûsâ'nın Mısır'dan ayrılıp Medyen diyarına gidince, orada bir peygamber olan Şuayb ؑ'ın kızıyla evlenip, onun işinde 8-10 yıl kadar çalıştığı bildirilir.⁵³

Saîd b. el-Müseyyeb'in, Sa'd b. Ebî Vakkas'tan naklettiğine göre Sa'd şöyle demiştir: “Biz iyi ürün veren kısmı arâzî sahibinde olmak üzere kiraya veriyorduk. Nebî ﷺ bunu yasakladı, altın veya gümüş para ile kiralamamızı emretti.”⁵⁴

Kira akdi tarafların belli bir maldan yararlanma amacıyla yaptıkları bir akitir. Kira konusu olan malın belli olması, aylık veya yıllık olarak sürenin belirlenmesi, kullanım şeklinin tespiti gereklidir. Aksi hâlde akit fâsit olur.⁵⁵

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لَا تَحْلُوا شَعَائِرَ اللَّهِ وَلَا الشَّهْرَ الْحَرَامَ وَلَا الْهَدْيَ
وَلَا الْقَلَائِدَ وَلَا آمِينَ الْبَيْتِ الْحَرَامَ يَتَتَّعُونَ فَضْلًا مِنْ رَبِّهِمْ وَرِضْوَانًا
وَإِذَا حَلَلْتُمْ فَاصْطَادُوا وَلَا يَجْرِمَنَّكُمْ شَنَا نُ قَوْمٍ أَنْ صَدُّوكُمْ عَنِ
الْمَسْجِدِ الْحَرَامِ أَنْ تَعْتَدُوا وَتَعَاوَنُوا عَلَى الْبِرِّ وَالتَّقْوَىٰ وَلَا تَعَاوَنُوا
عَلَى الْإِثْمِ وَالْعُدْوَانِ وَاتَّقُوا اللَّهَ إِنَّ اللَّهَ شَدِيدُ الْعِقَابِ ﴿٢﴾

2- Ey îmân edenler! Allâh'ın koyduğu hac simgelerine, haram aya (Zilkâde, Zilhicce, Muharrem ve Recep), Kâbe'ye gönderilen kurbanlık hayvanlar ile onların boynuna takılan gerdanlıklara, Rab'lerinin lûtf ve rızasını arayarak Beyt-i haram'a gelenlere saygısızlık etmeyin. İhramdan çıktığınız zaman avlanabilirsiniz! Sizi Mescid-i haram'ı ziyaret etmekten alıkoydukları için bir topluluğa duyduğunuz kin, onlara karşı saldırıya yol açmasın! İyilik ve takvâda birbirinizle yardımlaşın. Günah işlemek ve düşmanlık konusunda yardımlaşmayın. Allâh'a karşı gelmekten sakının, çünkü Allah azâbı çok şiddetli olandır!

52. Talâk, 65/6.

53. Kasas, 28/25-27.

54. Buhârî, Hars, 19; Ebû Dâvûd, Buyû', 30; Müslim, Buyû', 99, 117; Nesâî, Eymân, 45.

55. Bk. Serahsî, Mebsût, 16/2 vd.; Kâsânî, Bedâ'î, IV, 222; İbn Rüşd, Bidâye, II, 227.

2. âyette, “Şeâir (simgeler)” den maksat; hac menâsiki, Safâ ile Merve, hacda kesilen kurbanlar ve Allâh’ın yasak kıldığı şeyler gibi İslâm’ın kutsadığı sembollerdir.⁵⁶ Burada haram aylara, kurbanlık hayvanlara, hac ziyareti için gelenlere zarar verilmemesi istenmektedir.

Haram aylar; Zilkâde, Zilhicce, Muharrem ve Recep olup, çoğunluk müçtehitlere göre, bu aylarla ilgili savaş yasağı hükmü neshedilmiştir.⁵⁷

Kurbanlıktan kastedilen, hedy kurbanı olup, bu da; temettü ve kıran haccı yapanların kesmesi gereken “şükür kurbanı” ile, ihram yasaklarına uymama yüzünden kesilmesi gerekli olan “cezâ kurbanları” nı kapsar.⁵⁸

“Gerdanlık”; bir hayvanın kurbanlık olduğunu göstermek için boyunlarına takılan işaretlerdir.

Beyt-i haram; Kâbe-i Muazzama’dır.

İhramlı iken avlanma yasağı, yukarıdaki iki âyette genel olup kara ve deniz hayvanlarını kapsar. Ancak aşağıda 5/96. âyette, ihramlı iken deniz avı serbest bırakılmıştır. Diğer yandan ihramlıların zararlı olan kimi hayvanları öldürmesi de câiz görülmüştür. Hadiste şöyle buyrulur: “Beş hayvan vardır ki, bunları öldürene bir günah yoktur; alaca karga, çaylak, fare, akrep ve insana saldıran köpek.” Başka rivâyette, öldürenin ihramlı olabileceği belirtilmiş ve akrep yerine yılan zikredilmiştir.⁵⁹

Yukarıdaki âyetin nüzûl sebebi Beni Dubay’a b. Sa’lebe’den Hutam b. Hindibekiri olayı olmuştur. Bu kişi Yemâme’den Medîne’ye geldi, atını Medîne dışında bir yere bıraktı, yalnız olarak Allah Rasûlü’nün huzûruna vardı ve insanları neye davet ettiğini sordu. Hz. Peygamber de: “Allah’tan başka ilâh olmadığına şehâdet etmeye, namaz kılmaya ve zekât vermeye davet ediyorum.” dedi. Bir kavmin davetçisi olduğunu ve arkadaşlarıyla birlikte gelip müslüman olacaklarını vaad etti. Çıktığı zaman Rasûlullah ﷺ: “Bu adam günahkâr yüzüyle girdi ve bir hâin olarak çıktı.” buyurdu. Bu kişi giderken Medîne halkının şehir dışında serbestçe yayılmakta olan develerini sürüp gitti. Onun peşine düştüler, fakat yakalayamadılar.

Bir yıl sonraki Kazâ Umresi yılı hac mevsiminde bu kişi Yemâme’den Bekir b. Vâil hacılarıyla birlikte hacca geldi. Yanında büyük miktarda ticaret malı da vardı. Getirdiği kurbanlık hayvanlara gerdanlık takmıştı. Burada

56. Bk. Bakara, 2/158.

57. Bk. İbn Kesîr, Tefsir, 5/2.

58. Bk. Bakara, 2/196. İndeks, “Hedy” mad.

59. Bk. Nesâî, Hac, 82-88.

gerdanlık bunların hac için kurbanlık hayvan olduğunun simgesiydi. Bu durumu haber alan müslümanlar baskın yapıp hayvanlarını geri almak istediler ve bunun için Rasûlullâh'tan izin istemişler. İşte yukarıdaki âyet bunun üzerine inmiş ve saldırıya izin verilmemiştir.⁶⁰

Kazâ Umresi Zilkâde ayında yapıldığına göre “eş-şehru'l-harâm” (haram ay) ifâdesi bizzat ve öncelikle buna işaret eder.

Diğer yandan İbn-i Zeyd'in rivâyetine göre Mekke'nin fethi yılı müşrikler de Kâbe'yi ziyarete geliyorlar ve Umre'ye giriyorlardı. Müsümanlar, “Ey Allâh'ın Rasûlü! Bunlar müşrik, biz de bunları bırakmayalım, baskın yapalım.” demişler, bunun üzerine “Kâbe'ye doğru gelenlere engel olmayın”, âyeti inmiş, Hudeybiye'yi hatırlatan, “Mescid-i haram'a girmenizi engellediler diye, bir topluluğa olan kininiz, saldırıya yol açmasın!” kısmı da bu anlamı tamamlar niteliktedir.

Bu rivâyetlerde gösterilen nüzûl sebebine göre, “Beyt-i Haram'a gelenlere engel olmayın” ifâdesi hem müslümanları hem de müşrikleri kapsamına alırken, daha sonra hicretin dokuzuncu yılında inen: **“Haram aylar çıkınca, müşrikleri nerede bulursanız öldürün.”**,⁶¹ **“Müşrikler pisliktir, artık bu yıllarından sonra Mescid-i Haram'a yaklaşmasınlar.”**⁶² âyetleri ile müşrikler Mescid-i Haram'a yaklaşımdan yasaklandıkları zaman bu genel anlam neshedilmiş ve âyetin, **وَلَا أَمِينَ النَّبِيِّ الْحَرَامِ** “Beyt-i Haram'a yönelenlere saygısızlık etmeyin.” kısmı yalnız müslüman hacılara mahsus kalmıştır. Aynı şekilde **وَلَا الشَّهْرَ الْحَرَامِ** hükmü de Bakara sûresinde açıklandığı gibi, **“Onları (size karşı savaşanları) nerede yakalarsanız öldürün ve sizi çıkardıkları yerden siz de onları çıkarın. Çünkü fitne, öldürmekten daha ağırdır. Yalnız Mescid-i Haram yanında onlar sizinle savaşmadıkça siz de onlarla savaşmayın. Eğer sizi öldürmeye kalkışarlarsa, onları öldürün!”**⁶³ gibi genel hüküm ifâde eden âyetlerle neshedilmiştir.⁶⁴

Diğer yandan bâzı âlimler haram ayda saldırı savaşı yasağının sürekli olduğuna, **“Rab'lerinden bir lûtf ve hoşnutluk umarak ziyaret yapmak isteyenlere engel olmayın”** âyetinin, sevap arzusu ve ilâhî rıza anlayışıyla müslümanların durumuna daha uygun bulunduğu, müşriklere Mescid-i

60. Süyûtî, ed-Dürrü'l-Mensûr, III, 9, 10; Taberî, Câmiu'l-Beyân, VI, 38-39; Ebû Hayyan, age, III, 419; Ebussud, İrşâdü'l-Aklî's-Selîm, III, 4.

61. Tevbe, 9/5.

62. Tevbe, 9/28.

63. Bakara, 2/191.

64. Elmalılı, age, III, 148, 149.

Haram'ın yasaklanmasını bildiren Berâe sûresindeki âyetlerin bununla ilgili olamayacağı görüşüne sahip olmuşlardır. Bunun için Hasen Mâide sûresinde neshedilmiş âyet yoktur" demiş, Ebû Meysere'nin, "Bu sûrede on sekiz farz vardır ve bunda neshedilmiş âyet yoktur." dediği de nakledilmiş ve bu konuda yukarıda zikredilen, "*Mâide sûresi, nüzûl bakımından Kur'an'ın sonlarındadır, helâlini helâl, haramını haram kabul edin.*"⁶⁵ hadîs-i şerîfi de delil getirilmiştir. Bu görüşte olanlar, sûrenin tamamının Vedâ Haccı yılında inmiş olduğu rivâyetine dayanmışlardır.

Ancak şunu da belirtelim ki nesih söz konusu olsa bile, bu durum nas-
sın geri kalan hükmünün kesinliğine zarar vermeyeceği için, her iki şekilde
وَلَا آمِينَ الْبَيْتِ الْحَرَامِ "*Beyt-i Haram'a yönelenlere saygısızlık etmeyin.*" kısmı-
nın önce ve sonra müslüman hacıların hacdan yasaklanmaları hükmü kesin
ve muhkemdir. Berâe sûresindeki âyet de müşrikler hakkında muhkemdir.
Çoğunluğun dediği gibi nesih varsa, duruma göre, gerek saldırı, gerekse
savunma harbi yapabilmek için bu dört ay da diğer aylar gibidir. Daha önce
mevcut olan haram aylar kaydı bugün kaldırılmıştır.

BİRR VE TAKVÂ

Âyette bu konuda mü'minler arasında yardımlaşma istenmektedir. "Birr: İyilik, Allah hakkında "sevap", kul için kullanılınca "itaat" anlamına gelir. Birr ayrıca; cennet, hayır ve erdemlilik, güzellik, çok iyilikte bulunmak, kabul edilmiş hac (mebrûr), Allah ve Rasûlü'ne bağlılık hâlini ifâde eden her bir amel anlamlarını ifâde eder. Birr'in karşıtı "ism" dir. İsm; günah demek olup; şarap, kumar, işkence, günahın cezâsı gibi anlamlarda kullanılır. İnsanı sevaptan alıkoyan, dünya veya âhirette sorumluluk ve cezâyı gerektiren her fiil ve amele de ism denilmiştir. Nitekim Hz. Peygamber, birr'i; "kişinin vicdanını rahatlatan şey", ism'i ise; "kişinin vicdanını rahatsız eden şey" olarak tanımlamıştır.⁶⁶

Takvâ; korunmak, Allâh'a karşı gelmekten sakınmak, söz, fiil ve davranışlarını O'nun belirlediği sınırlar içinde tutabilmektir. Udvân ise; Allâh'ın koyduğu sınırları aşmaktır.

Allâh'ın Rasûlü, "*Zâlim de olsa, mazlûm da olsa, kardeşine yardım et.*" buyurmuş, bir sahâbenin, "*Zâlim olana nasıl yardım edeyim?*" demesi üzerine de, "*Onu zulmünden alıkoyman, ona yardım etmendir.*" buyurmuştur.⁶⁷

65. Tirmizî, Tefsir, 5/23; Ahmed bin Hanbel, VI, 188.

66. Müslim, Birr, 14, 15; Tirmizî, Zühed, 52; Dârimî, Buyû', 2; Ahmed bin Hanbel, IV, 164.

67. Buhârî, Mezâlim, 4, İkrâh, 7; Müslim, Birr, 62; Tirmizî, Fiten, 68; Dârimî, Rikâk, 40.

ÂKİLE VE SİGORTA SİSTEMİ

Hız. Peygamber döneminde toplumda karşılıklı yardımlaşma bugünkü meşrû sigorta sistemini de içine alacak şekilde uygulanmıştı. “Akile” uygulaması bunun başında gelir. Aileden biri yaralama, ölüme sebebiyet verme gibi bir fiili sebebiyle erş ve diyet gibi bir tazminatla karşılaşınca, bunun be deli çoğu zaman onun ödeme gücünü aşıyordu. Böyle bir durumda aileden yükümlü erkek hısımlar bu tazminatı üç yıl gibi bir süreyle taksitler hâlinde öderlerdi. Ailesinin de bunu ödeme gücü yoksa, kabîleler kendi bütçelerine yaptıkları zorunlu yardımlarla (aidat) bir havuz oluştururlar ve erş, diyet ve esirlerin kurtuluş fidyesi gibi ödemeler bu havuzdan yapılırdı.⁶⁸ İslâm’da âkile sistemi bir yardımlaşma kurumu olarak görülmüştür. Günümüz pek çok İslâm hukukçusu yardımlaşma sigortasının meşrûluğunu Âkile sistemine dayandırmıştır. Burada kişilerin amacı kâr elde etmek ve kazanç sağlamak olmadığı, sadece hastalık, ölüm, yangın, trafik kazâsı, sel felâketi, deprem gibi bir âfet sebebiyle uğranılan zararı telâfi etmek olduğu sürece bunun bir (teavün ve tekâfül-yardımlaşma ve kefilleşme akdi) olarak değerlendirilmesi mümkündür.

Burada verilen yardım ve primlerle alınan miktar arasında bir farklılık olması durumunda karşılıklı helâlleşme yoluyla bunun câiz olduğu kabul edilir. Bununla ilgili olarak Allah Rasûlü’nün şu hadisleri delil olarak zikredilir:

Ebû Mûsâ el-Eş’arî’den (ö. 144/664) rivâyete göre Hız. Peygamber şöyle buyurmuştur: *“Eş’arîler bir savaşa gittikleri veya Medîne’de ailelerinin yiyecekleri azaldığı zaman, yanlarındaki tüm yiyecekleri bir yaygı üzerinde toplarlar, sonra bir kap içinde herkese eşit olarak dağıtırlardı. Onlar benden ben de onlardanım.”*⁶⁹

Câbir bin Abdullah’tan (ö. 74/693) rivâyete göre Allâh’ın Rasûlü sahil tarafına bir ordu göndermiş ve Ebû Ubeyde İbnü’l-Cerrah’ı da orduya komutan yapmıştı. Ordu 300 kişilikti, ben de içlerinde idim. Yola çıktık. Yolun bir kısmını gitmiştik ki yiyeceklerimiz bitti. Ebû Ubeyde orduda bulunan yiyeceklerin toplanmasını emretti. Yiyecek hurmadan ibâretti. Toplatılan yiyecekleri her gün azar azar orduya veriyordu. Hurmalar bitene kadar böyle yapıldı, bana her gün yalnız bir hurma düşmüştü. Sonra deniz sahiline ulaşıldığında karaya vurmuş büyük bir balık bulundu. Ordu 18 gün süreyle ondan yedi.⁷⁰

68. Muhammed Hamidullah, İslâm Peygamberi, I, 208; Celâl Yeniçeri, Devlet Bütçesi, s. 381.

69. Buhârî, Şerike, I; Müslim, Fazâilü’s-Sahâbe, 167.

70. Buhârî, Şerike, I; Müslim, Sayd, 21; A, b. Hanbel, III, 306.

Eş'arîlerin ve Ebû Ubeyde'nin uygulamasında kişi yanındakini veriyor, verdiğiinden az veya çok alacağını bilmiyor. Şayet bu ivazıl (bedelli) bir akit olsaydı kumardan söz edilebilirdi.

Yukarıdaki hadislerden anlaşıldığına göre böyle bir yardımlaşma yalnız savaşıla sınırlı olmayıp, Medîne'de kıtlık yıllarında da başvurulmuş bir yöntemdir. Buradan her türlü ortamda, bu çeşit yardımlaşmanın meşrû olduğu anlaşılmaktadır.

Diğer yandan elindeki azığı alınan herkes, bunun bir geri dönüşümünün olacağını bilmektedir. Yani bu yardımlaşmada bir çeşit şartlı bağış söz konusudur. Bu akitten amaç, ticaret yapmak ve kâr elde etmek olmayıp karşılıklı yardımlaşma ve kefilleşmedir. Sonuç olarak "bir işten maksat ne ise hüküm ona göredir."⁷¹ "Akitlerde îtibar lafza değil mânâyadır, lâfızlara ve mebâniye değildir."⁷²

GÜNCEL SİGORTA SİSTEMİ

Hız. Peygamber ve dört halife döneminde sağlık problemi önemli bir masraf gerektirmediği gibi, at veya develerle yapılan yolculuklarda görülen kazâlar da önemsizdi. Ailelerin ev inşâsı da ucuz ve basit malzemelerle kolay bir şekilde ve malzemenin önemli bir bölümüne para vermeden yapılabiliyordu. Bu yüzden hastalık, yangın, yol kazâsı gibi konularda kişinin gücünü aşan büyük rizikolar söz konusu olmuyordu.

O dönemde asıl ağır yük esir düşme veya mala ya da cana karşı verilen zararların kurtuluş fidyesi, kan bedeli (diyet) veya yaralamalarda uygulanan erş tazminatı çoğu kez kişinin ödeme gücünü aşıyordu. Böyle bir riske karşı İslâm gibi evrensel nitelikli bir dînin önlem almaması düşünülemezdi. Nitekim câhiliye döneminden beri uygulanmakta olan âkile sistemi Hız. Peygamber tarafından düzene sokulmuş ve tazminatı ödeme kapsamına borçlunun aile ve kabîlesi de dâhil edilmiştir. Medîne'de hicretten sonra düzenlenen ilk anayasa (Medîne vesikası) ile hicaz yöresinde yaşayan Müslim-gayrimüslim topluluklar, birbirine verecekleri zararların tazmininde ortak risk üstlenmişlerdir.

Bu sistem Hız. Ömer tarafından geliştirilerek, insanların mensubu bulunduğu meslekler, askerî, mülkî idâre esaslarına veya çeşitli bölgelere göre

71. Mecelle, Mad. 2.

72. Mecelle, Mad. 3.

bir düzenleme yapılmıştır. Hür, akıllı ve ergin erkeklerden oluşan âkile listesi deftere yazılınca, bunlara “dîvan” adı verilmiştir.⁷³

Araç, işyeri ve mesken sigortası: Sigorta, mala veya cana karşı beklenmedik bir anda meydana gelen, tek kişinin altından kalkamayacağı ağır yükü, mümkün olduğu kadar fazla sayıda kişilere yaymak ve böylece büyük zararları, kimseye ağır gelmeyecek bir yolla karşılamaktır.

Günümüzde kazâ, yangın, sağlık, işsizlik, emeklilik gibi bütün riziko alanlarında, özel sektörçe, anonim ortaklık statüsünde faaliyet gösteren ticârî amaçlı sigortalar bulunmaktadır. Bunlar belli risk alanları tespit ederek, sigortacılıkta kullanılan “ihtimaller hesabı”, “büyük sayılar kuramı” gibi tekniklerden yararlanarak ve sigortacılık sektöründeki rekâbeti de dikkate alarak prim miktarlarını belirlerler.

Kazâ, yangın vb. bir risk için böyle bir kuruluşa kendisini veya malını sigorta ettiren kişi, dönem sonuna kadar bir zararla karşılaşmazsa, yatırdığı primin tamamı sigorta şirketinin aktifinde yer almakta, hasarlar yüzünden sigortanın üstlendiği üst sınıra kadar ödemelerden yararlanırsa, bu kez de sigorta şirketi, üyesini desteklemiş olmaktadır. Kısaca sigorta şirketi ile üyeleri arasındaki ilişki, dönem sonundaki ödeme sonucuna göre karşılıklı yardımlaşma ve helâlleşme yoluyla tasfiye edilmektedir. Buna göre, burada problem prim yatırmak veya yatırılan primin 25-30 veya 50 katı kadar yararlanma değil, sigorta şirketinin, toplanan primleri işletme biçimidir.

Kısaca sigorta şirketi toplanan primleri meşrû alanlarda kullanır, yatırımlar yapar ve elde edeceği gelirlerle hasarları karşılar ve artanı da kendisine kâr olarak alırsa sistemin sakıncasından söz edilemez. Böyle bir kuruluş, havuza prim yatıran araç ve mülk sahipleri için bir “yardımlaşma ve birbirine kefil olma” (teâvün ve tekâfül) niteliğinde bir kuruluş olur.

Sonuç olarak, trafik sigortası başta olmak üzere, malın sigortası gereken durumlarda, ticârî faaliyetleri meşrû olan ve fâiz muâmelelerine girmedikleri bilinen sigorta şirketleri tercih edilmelidir.

Sosyal Güvenlik Kurumu: Kamunun desteğinde kurulmuş bir yardımlaşma kurumudur. İlke olarak bu kurumla, diğer ticaret sigorta şirketleri arasında bâzı ortak noktalar vardır. Sigorta havuzunda biriken paranın fâizli kredi olarak kullanılması bunlar arasındadır. Ancak son yıllarda, sosyal güvenlik kuruluşlarının prim, kira vb. gelir kaynaklarının sağlık, sosyal

yardım ve emekli maaşları harcamalarına bile yeterli olmadığı, bu konuda kamu desteğinin devreye girdiği bilinmektedir.

Diğer yandan sosyal güvenlik kurumlarının kâr amacı gütmemeleri ve bütün birikimlerini üyelerinin sağlık, malullük, işsizlik, emeklilik ve ölüm yardımı gibi alanlarda kullandırmaları yüzünden, bunların doğrudan “sosyal yardımlaşma kurumu” olarak nitelendirilmesi daha uygun olur. Nitekim son yılda Emekli Sandığı, SSK ve Bağkur’u “Sosyal Güvenlik Kurumu” adıyla tek çatı altında toplanması da bunların ortak amaca hizmet ettiklerini gösterir.

İşçi, memur ve esnaf üyeler içinde, bu kurumlardan kendi hakkı olanın üstünde yararlananlara, diğerleri yardım etmiş sayılır. Bütün yararlanmaya rağmen, vefâtından sonra bu kurumlarda hakkı kalanlar da bunu geride kalan sigortalılara bağışlamış sayılır. Sistemin karşılıklı helâlleşme yoluyla yürütülen bir dayanışma kurumu olduğu açıktır. Bu sistemin teknik adı “tekâfûl ve teâvün (birbirine karşılıklı olarak kefil olma ve yardımlaşma)” olabilir. Havuzun emeklilere yapılan ödemeleri karşılayamaması durumunda sübvansiyon yoluyla kamu desteği devreye girer ve emeklinin hakları korunmuş olur.

Hadiste şöyle buyrulur: “Birbirinize karşılıklı olarak bağışta bulununuz, birbirinizi seversiniz.”⁷⁴

Malezya’da sigorta uygulaması: Malezya’da, İslâm’ın “karşılıklı yardımlaşma” ve “emek-sermaye ortaklığı (mudârebe)” yöntemine dayalı, özel sektörde işletilen bir sigorta (tekâfûl) sistemi geliştirilmiştir. Birbirine karşılıklı kefil olma anlamına gelen “tekâfûl” sistemi, ikiye ayrılır. Aile tekâfûl işletmesi (sosyal sigorta) ve genel tekâfûl işletmesi (İslâmî genel sigorta; kazâ, âfet vb. risklere karşı yapılan sigorta).

Devletin denetiminde şirket olarak organize olan bu sigorta kurumlarına, prim ödeyenler aynı zamanda Mudârebe’nin, sermaye sahibi tarafını oluşturur. Şirket yönetimi de “işletmeci (mudârib)” durumundadır. Sosyal sigortalarda, işletmeci kârın %30 kadarını alırken, bu oran genel mal sigortalarında %50’dir. Kazâ, yangın, âfet vb. risklerin yüksek olması yüzünden burada işletmecinin alacağı kâr oranı artırılmıştır.

Bu sistemde yıl boyunca, trafik kazaları için hasar bedelleri, kârın dörtte birinden mahsup edilmek üzere ödenir. Bu dörtte bir yeterli olmazsa, diğer dörtte bire mahsup yansıtılır. Ancak Malezya uygulamasında on yıllık

74. Mâlik, Muvatta, Hüsni’l-Huluk, 16.

tecübeye göre, hasar ödemelerine, Mudârebe işletmesi kârının dörtte birinin yeterli olduğu görülmüştür. Hasarların çok olduğu dönemde, kârın %50 si de yeterli olmasa, işletmeciye âit olan öbür %50 kârdan, bu da yeterli olmazsa, anaparadan hasar bedellerinin ödenmesi gerekecektir.

Diğer yandan, başlangıçta ödenen primlerin bir bölümünün, devlet tarafından merkezî bir fona aktarılmasıyla da, tepe noktada bu genel kefâlete, devlet kefâleti de eklenmiştir. Başka bir deyimle, bütün sigortaları, devlet kendi sigorta şemsiyesi altına alarak ikili sigorta (sigortanın sigortası) problemini kendi ülke sınırları içinde çözmüştür.⁷⁵

Günümüzde, Türkiye'nin ikili sigorta işlemi için, fabrika, işyeri ve gayrimenkuller için %70, trafik sigortası için %15 gibi oranlarda, dış ülkelere prim transfer ettiği düşünülürse, Malezya'nın bu konuda bizden ne kadar ileride olduğu anlaşılır.

حَرِّمْتُ عَلَيْكُمُ الْمَيْتَةَ وَالدَّمَ وَلَحْمَ الْخِنْزِيرِ وَمَا أِهْلٌ لِّغَيْرِ اللَّهِ بِهِ
وَالْمُنْخَنِقَةُ وَالْمَوْقُوذَةُ وَالْمُتَرَدِّيَةُ وَالنَّطِيحَةُ وَمَا أَكَلَ السَّبُعُ إِلَّا مَا
ذَكَيْتُمْ وَمَا ذُبَحَ عَلَى الثُّنْبِ وَأَنْ تَسْتَقْسِمُوا بِالْأَزْلَامِ ذَلِكُمْ فَسْقُ
الْيَوْمَ يَسِّرَ الَّذِينَ كَفَرُوا مِنْ دِينِكُمْ فَلَا تَخْشَوْهُمْ وَاخْشَوْنِ الْيَوْمَ
أَكْمَلْتُ لَكُمْ دِينَكُمْ وَأَتَمَمْتُ عَلَيْكُمْ نِعْمَتِي وَرَضِيتُ لَكُمُ الْإِسْلَامَ
دِينًا فَمَنِ اضْطُرَّ فِي مَخْمَصَةٍ غَيْرِ مُتَجَانِفٍ لِإِثْمٍ فَإِنَّ اللَّهَ غَفُورٌ
رَحِيمٌ ﴿٣﴾

3- Size şunlar haram kılındı: Kesilmeden ölen murdar hayvan, kan, domuz eti, Allah'tan başkası adına kesilen hayvanlar; -ölmeden yetişip kestikleriniz dışında- boğularak, vurularak, yüksekten düşerek, bir hayvan tarafından boyunuzu olarak, yırtıcı bir hayvan tarafından parçalanarak ölen ve putlar için kesilen hayvanlar; bir de fal oklarıyla şans aramak; bütün bunlar itaat sınırı dışına çıkmaktır.

75. Geniş için bk. Muhammed Fazlı Yusuf, Brief Outline Of On The Concept And Operational System Of Takaful Business (Islamic Insurance), Tebliğ, I. Uluslararası İslâm Ticaret Hukukunun Günümüzdeki Meseleleri Kongresi, Kombad, Konya 1997, s. 931-941, Türkçe terc., age, s. 945-956.

Bugün kâfirler sizin dîninizden ümit kesmişlerdir. Artık onlardan korkmayın, benden korkun. Bugün size dîninizi kemâle erdirdim, üzerinizdeki nîmetimi tamamladım ve sizin için din olarak İslâm'ı seçtim. Kim gönülden günaha yönelmemek üzere açlık hâlinde dara düşerse (haram etlerden yiyebilir). Şüphesiz ki Allah çok bağışlayan, çok merhametli olandır.

3. âyetle, Bakara sûresi 2/172 ve 173. âyetlerde ortaya konmuş bulunan doğada sadece temiz ve yararlı olan şeyleri yeme ve zararlı olandan kaçınma ilkesi çerçevesinde getirilen yasaklar son şeklini almıştır.

Mekke'de inen En'âm 6/145 ve Nahl 16/115. âyetlerle Medîne'de inen Bakara 2/173. âyetle yer alan dört çeşit hayvan ve hayvansal ürün yasağı yukarıdaki âyetle de aynen tekrarlanmıştır.

Yukarıdaki âyet hicretin 10. yılında, Vedâ Haccında, Zilhicce ayında arefe günü olan cuma günü ikindiden sonra, Hz. Peygamber Arafat'ta devesinin üzerinde vakfede iken inmişti. Son inen hüküm âyetidir. Bir Yahudi Hz. Ömer'e şöyle demiştir: "Bu âyet Yahudilere inseydi, o gün bayram yapardık." deyince, Hz. Ömer bu âyetin cumaya denk gelen arefe günü Arafat'da indiğini, dolayısıyla müslümanların o günü zaten bayram olarak kutladıklarını söylemiştir.⁷⁶

HARAM KILINAN HAYVANSAL ÜRÜNLER

Yukarıdaki âyetle sayılan dört ürün şunlardır:

1) Ölmüş hayvan: Boğazlanmadan murdar ölmüş hayvan etini ifâde eder. Yukarıdaki âyetle hangi hayvanların bu kapsama girebileceğine birkaç örnek verilmiştir. Bunlara zehirlenme, yıldırım çarpması, trafik kazası sonucu ölme gibi başka ölüm şekilleri de eklenebilir. Ölü hayvanlar akıcı kanı olanlar ve olmayanlar diye ikiye ayrılır. Akıcı kanı olmayan sinek, akrep, eşek arısı ve yengeç gibi hayvanlar Hanefîlere göre necis sayılmaz. İmam Şâfiî'ye göre ise sinek ve eşek arısı dışında bunlar necistirler. Hanefîler delili şu hadislerdir: Selmân رضي الله عنه 'ten, "Akıcı kanı olmayıp suya düşen her hayvan o suyu bozmaz." Ebû Saîd el-Hudrî رضي الله عنه 'ten, "Sizden birinizin kabına sinek düştüğü zaman, onu batırsın sonra çıkarsın. Çünkü bu hayvanın iki kanadından birisinde hastalık diğerinde ilaç vardır."⁷⁷ Akıcı kanı olan

⁷⁶. Buhârî, İman, 33; Müslim, Tefsir, 5.

⁷⁷. Kâsânî, Bedâyi', I, 63.

hayvanların kanın karışıp bulaştığı et, yağ, deri ve benzeri cüzlerinin necis olduğu konusunda görüş ayrılığı yoktur. Hanefîlere göre bunların sert ve katı olan kemik, boynuz, diş, tırnak, çatal tırnak, kıl, yün, sinir ve katı şirden gibi kan ihtivâ etmeyen cüzleri necis değildir.

Fıkıh literatüründe انفة kelimesiyle ifâde edilen “kursak” ya da “peynir mayası” ile ilgili hüküm aşağıdaki şekilde değerlendirilmiştir: Peynir mayası, eti yenen ve İslâmî usullere göre tezkiyesi yapılmış bir hayvandan alınmışsa temiz sayılır ve böyle bir maya kullanılarak yapılan peynir yenilebilir, bu konuda görüş birliği vardır.⁷⁸ Ebû Hanîfe'ye göre eğer maya meyteden ya da İslâmî usullere göre kesilmemiş bir hayvandan alınacak şirden veya süt temiz sayılır ve peynir yapımında kullanılabilir. Dayandığı delil şu âyettir:

وَإِنَّ لَكُمْ فِي الْأَنْعَامِ لَعِبْرَةً نُّسْقِيكُم مِّمَّا فِي بُطُونِهِ مِنْ بَيْنِ فَرْثٍ وَدَمٍ
لَبَنًا خَالِصًا سَائِعًا لِلشَّارِبِينَ

“Hiç şüphesiz sizin için hayvanlarda da bir ibret vardır. Çünkü size onların karınlarındaki dışkı ile kan arasından (gelen) içenlerin boğazından kolayca geçen hâlis bir süt içiriyoruz.”⁷⁹ Sütün dışkı ve kan arasından çıkışıyla birlikte mutlak niteliği temiz ve içimi kolay olmasıdır.⁸⁰

Ebû Yusuf ve İmam Muhammed'e göre ise maya katı olduğu takdirde yıkanınca temiz sayılır ve bu aşamadan sonra peynir yapımında kullanılabilir. Maya sıvı olduğu takdirde ise temizlenme imkânı olmadığı için kullanılamaz.⁸¹

Diğer mezheplere göre de meyte kabul edilen hayvandan alınan peynir mayası temiz olmadığı için kullanılamaz.⁸²

İbn-i Teymiyye bu konuda Ebû Hanîfe'nin görüşünü desteklemiş ve delil olarak sahâbenin İran fethedilince Mecûsîlerin îmal ettiği peynirden yemesini delil olarak sunmuştur.⁸³ Bu görüş ışığında yabancı ülkelerde îmal edilse de, domuz orijinli gibi haram bir katkı maddesi taşımadığı bilindiği sürece, peynirin yenilebileceğini söylemek mümkündür.⁸⁴

78. el-Mevsûatü'l-fıkhiyye, V, 155.

79. Nahl, 16/66.

80. Kâsânî, Bedâyi', I, 63.

81. Bk. Kâsânî, Bedâi', I, 63, 77, V, 43; İbnü'l-hümâm, age, Beyrut 2003, I, 100-101; İbn Âbidîn, age, I, 360; Mehmed Zihni, Kitabü't-Tahâre (Nîmet-i İslâm), İstanbul 1324, s. 249.

82. Bk. İbn Kudâme, Muğnî, I, 100; Nevevî, Ravda, I, 127; İbn Rüşd el-Cedd, el-Beyân, III, 271; İbn Hazm, el-Muhallâ, VI, 101.

83. İbn Teymiyye, Mecmûatü'l-fetâvâ, Dâru'l-vefâ, yy. 2004, XXI, 60-61.

84. Ebû Serî, Ahkâmü'l-at'ime, s. 96.

2) Kan: Bu sözcük mutlak olup, En'âm 6/145. âyetteki “akmış kan” ifâdesiyle takyid edilmiş, böylece etin içinde kendiliğinden bulunan kan hücreleri kolaylık için meşrû kılınmıştır. Hadiste şöyle buyrulur: “Bize iki ölü ve iki kan helâl kılındı. Bunlar; balık ve çekirgenin ölüsü ile ciğer ve dalaktır.”⁸⁵

Diğer yandan, “Zarûretler sakıncalı olan şeyleri mübah kılar” kuralınca, kanamalı bir hastaya, kan grubu tutan sağlıklı birisinin kanı nakledilebilir. Bu durum, zarûret sebebiyle tedavi kapsamına girer. Yine vefât eden birisinin önceden yapacağı vasiyeti veya vârislerinin uygun bulması üzerine, ölenin bedeninden alınacak belirli doku veya organların buna ihtiyâcı olan bir hastaya nakledilmesi de câiz olur.⁸⁶

3) Domuz eti: Yukarıdaki âyette bu hayvanın yalnız etinden söz edilmiş olup, ete bağlı olarak kanı, yağı, sinir, kas, deri gibi cüzleri de haram kapsamına girer. Nitekim En'âm sûresi 145. âyette “domuz etinin haramlığı” zikredildikten sonra, bunun ayrıca فَإِنَّهُ رَجَسٌ “şüphesiz ki bu pistir.” buyrulması haramlığın bütünü kapsadığını gösterir. Câbir ؓ'ten şöyle demiştir: “Nebî ﷺ, Mekke fethi günü insanlara hitâb ederek şöyle dedi: “Şüphe yok ki Allah ve Rasûlü size şarabın, murdar ölmüş hayvanın, domuzun ve putların satışını haram kıldı.” Bir sahâbenin ölmüş hayvan yağlarından gemi, deri ve benzeri yağlamada kullanmanın durumunu sorması üzerine, Allâh'ın Rasûlü şöyle buyurmuştur: “Allah Yahudilere lânet etsin. Allah onlara hayvanların iç yağlarını haram kılmıştı. Onlar onu erittiler, sattılar ve parasını yediler.”⁸⁷

Ebû Hüreyre'den rivâyete göre Allâh'ın Rasûlü şöyle buyurmuştur: “Nefsimi kudret elinde tutan Allâh'a yemin olsun ki, aranızda Meryem oğlu İsmâ'nın bir hakem ve bir adâlet uygulayıcısı olarak gelmesi yakındır. O haçı kıracak, domuzu öldürecek ve cizye koyacak. Mal o kadar çoğalacak ki, dönüp ona bakan bile olmayacak.”⁸⁸

İslâm âlimlerinin çoğu domuzun bütün cüzlerinin necis ve yenilmesinin haram olduğu konusunda görüş birliği içindedir. Domuzun eti, yağı ve derisi konusunda görüş birliği varsa da, kıllarından yararlanma ve derisinin tabaklanma ile temiz olup olmayacağı konusunda görüş ayrılığı vardır. Mâlikîlerin cumhuruna ve İmam Ebû Yusuf'a göre domuzun kılı temiz olduğu gibi, Mâlikîlerden meşhur görüşe göre domuzun derisi tabaklanma ile temiz olur.⁸⁹

85. İbn Mâce, Sayd, 9, At'ime, 31; Ahmed bin Hanbel, II, 97.

86. İslâm'daki bu yasakların Hristiyanlıktaki durumu için bk. Resullerin İşleri, 15/20, 29, 21/25.

87. Buhârî, Buyû', 112, H No: 2121; Müslim, Buyû', 71.

88. Buhârî, Sahîh, II, 774, H No: 2109; Müslim, Sahîh, I, 135, H No: 155.

89. Kâsânî, Bedâ'î', I, 63; İbn Kudâme, Muğnî, I, 53; el-Mevsûatü'l-Fikhiyye, Kuveyt, XX, 32, Hinzîr mad.

Domuz eti, İslâm'da olduğu gibi, Yahudilikte de haram kılınmıştır.⁹⁰ Hristiyanlıkta ise, domuzun haram olduğuna dâir açık bir hüküm bulunmamasıyla birlikte resmî İnciller'de domuzun horlanan bir varlık olarak gösterilmesi,⁹¹ Barnaba İncili'nde ise, yenildiği takdirde insanın vicdanını kirleteceğinin ifâde edilmesi,⁹² domuzun Hristiyanlık'ta da haram olduğunu gösterir.

Nitekim modern tıp da, bu hayvanın birçok hastalık sebebinin bünyesinde taşıdığını ve insan sağlığına verdiği zararların öldürücü boyutta bulunduğunu ortaya koymuştur.⁹³

4) Allah'tan başkası adına boğazlanan hayvan: Dört çeşit hayvan ya da hayvansal ürünün yasak edildiğini bildiren dört âyette de tekrarlanan bu ifâde, hayvan kesiminde bismelenin farz, sünnet veya mendup olup olmadığı konusunda mezhep imamları arasında farklı görüşlerin ortaya çıkmasına neden olmuştur. Günümüzde çok tartışıldığı için konu üzerinde mezhep görüşlerine ve dayandıkları delillere kısaca yer vereceğiz.

Eti yenen hayvanı usûlüne göre kesme işine “tezkiye” denir. Bunun için aşağıdaki altı esasa özen gösterilmesi gerekir: a) Kesmenin gerdanla çene altı arasından yapılması. Ebû Hanîfe'ye göre, boğazın alt, orta veya üstünden de olabilir. b) Dört şeyin (evdâc) kesilmesi. Bunlar; nefes borusu, yemek borusu, iki şah damarıdır. Sünnet üzere olan kesim budur. Ebû Hanîfe'ye göre, bunlardan en az üçü kesilmeli, Ebû Yusuf'a göre ise, en az nefes ve yemek borusu ile iki damardan birisi kesilmiş olmalıdır. İmam Şâfiî'ye göre, en az nefes ve yemek borusu kesilmelidir. c) Hayvanı kesebilecek bir âletin bulunması. Hz. Peygamber, hayvanın iyilikle ve keskin bıçakla kesilmesini bildirmiştir.⁹⁴ d) Kesenin müslüman veya ehl-i kitaptan birisi olması. e) Besmele çekilmesi. f) Av hayvanının kendi kuralı içinde kesilmesi.

Hanefîlere göre müslüman veya ehl-i kitaptan birisinin bir hayvanı keserken Allâh'ın adını anması gerekir. Ancak bunu kasten olmaksızın ihmâl sonucu unutsa, böyle bir hayvanın eti yenir. Buna göre besmele çekmeyen veya besmeleyi unutarak terk eden kişinin kestiği veya avladığı hayvanın eti yenir. Ancak kurbanı ehl-i kitaba kestirmek mekruh sayılmıştır. Çünkü kurban bir ibâdetdir. Oysa müslüman olmayan birisinin yaptığı ibadet olmaz.⁹⁵

90. Bk. Ahd-i Atik, Levililer, 11/7, 8, Tensiye, 14/8; Matta, 5/17-19.

91. Matta, 7/6; Markos, 5/11, 14.

92. Bk. Barnaba İncili, terc. Mehmet Yıldız, İst., ts. s. 101.

93. Bk. Diyânet Komisyon, Kur'ân Yolu, II, 168.

94. Ebû Dâvûd, Edâhî, 12; Nesâî, Dahâyâ, 22, 26, 27.

95. Serahsî, Mebsût, XII, 18.

Hanefîlerin dayandığı deliller şunlardır: **“Allâh’ın âyetlerine inanıyor-sanız, üzerine O’nun adı anılarak kesilenlerden yiyeceğiniz.”**⁹⁶ **“Üzerine Allâh’ın adı anılmadan kesilen hayvanlardan yemeyin. Kuşkusuz bu büyük bir günahıdır.”**⁹⁷ **“...veya günah işlenerek Allah’tan başkası adına kesilmiş hayvandan başka, yiyen kimseye haram kılınmış bir şey bulamıyorum.”**⁹⁸

“Onlar (kurbanlık deve ve sığırlar) ayakları üzerinde dururken üzerlerine Allâh’ın adını anınız.”⁹⁹

Mekke döneminde inen bu âyetlerde, o dönemin hayvan kesiminin özelliklerine işaret ediliyor. Çünkü câhiliye devrinde kurbanlık hayvanlar putlar adına kesilir, insanlar “şu helâl, bu haram” diye hayvan ve tarım ürünleri üzerinde tasarruflarda bulunurlardı. Put şeklini verdiği ekmek veya helvasını acıkınca yerlerdi. İşte böyle bir ortamda müslümanlar bu alışkanlıklardan kurtarılıp Allâh’ın adını anmaya teşvik edilmektedir.

“Öğretilmiş av hayvanının sizin için tuttuklarından yiyeceğiniz ve üzerine Allâh’ın adını anınız.”¹⁰⁰ âyeti de canlı hayvan üzerindeki kesme tasarrufunda besmeleyi gerekli kılar.

Sünnetten deliller: Hz. Peygamber, Adiy b. Hâtim’e şöyle demiştir: **“Eğitilmiş köpeğini gönderdiğin ve üzerine besmele çektiğin zaman ye.”**¹⁰¹

Yukarıdaki âyet ve hadislerde bir hayvan kesilirken veya avlanırken besmele çekmenin gerekli olduğu açıkça veya dolaylı olarak belirtilmiştir.¹⁰²

İmam Şâfiî’ye göre ise kesilen hayvanın etinin helâl olması için, kesen kişinin müslüman veya ehl-i kitaptan birisi olması yeterlidir. Keserken besmele çekilmesi güzel olur, ancak besmeleyi kasten veya unutarak terk etmesi hayvanın etine zarar vermez. Av hayvanlarının durumu da böyledir.

Dayandığı deliller şunlardır: Âyetlerde geçen **“Üzerine Allâh’ın adı anılmadan kesilen hayvan”** ifâdesini, yasak hayvanların sayıldığı dört âyetle tekrarlanan **“Allah’tan başkası adına kesilen”** ifâdesiyle birlikte değerlendirilmelidir. Buna göre müslüman veya ehl-i kitaptan birisi bir

96. En’âm, 6/118.

97. En’âm, 6/121.

98. En’âm, 6/145.

99. Hac, 22/36.

100. Mâide, 6/4.

101. Buhârî, Zebâih, 8; Müslim, Sayd, 3; Ebû Dâvûd, Sayd, 2.

102. Bk. Serahsî, Mabsût, XI, 237.

hayvanı, Allah'tan başkası adına kesmedikçe, bu hayvanın eti müslümana helâl olur. Bu görüş İbn-i Ebî Leyla ve Evzâî gibi bâzı kimselerden de rivâyet edilmiştir.

Berâ b. Âzib ve Ebû Hüreyre'nin naklettiği bir hadiste şöyle buyrulur: *"Müslüman ister besmele çeksin ister çekmesin, Allâh'ın adı üzere kesmiş olur."*¹⁰³ *"Allâh'ın adının zikri, her müslümanın kalbindedir."*¹⁰⁴ Bir kimse hayvanı keserken besmeleyi kasten terk etse bile, o sırada Allâh'ın adının onun kalbinde oluşu, unutma durumuna göre daha açıktır. İbn-i Abbâs'a besmelesiz kesilen hayvanın etinin yenilip yenilmeyeceği sorulmuş, o *"Dînin besmelesi ona helâl kılar."* cevabını vermiştir. Dînin besmele yerinde tutulmasında, besmelenin kasten terk edilmesi ile unutarak terk edilmesi arasında fark yoktur.

Hız. Âişe şöyle demiştir: *"Bedevîler bize et getirirlerdi. Biz onların besmele çekip çekmediklerini bilmezdik. Hız. Peygamber, 'Siz yerken besmele çekin ve yişin.' buyurdu."*¹⁰⁵ Eğer hayvan kesilirken besmele çekmek şart olsaydı, Hız. Peygamber durumları bilinmeyen bedevîlerin getirdiği etin yenilmesini emretmezdi.¹⁰⁶

Öte yandan asıl maksat olan yemede besmele çekmek farz değil men-düptür. Nitekim hadiste, *"Allâh'a hamd ile başlanmayan her önemli iş güdüktür, bereketi kesiktir."*¹⁰⁷ *"Allâh'a hamd ile başlanmayan her konuşma da kesiktir."* buyurulmuştur.¹⁰⁸

Yahudi ve Hristiyanların kestiklerinin helâl olması da buna delildir. Eğer besmele şart olsaydı, onların kestiklerinin helâl olmaması gerekirdi. Çünkü onlar Allâh'ın adını ansalar bile kendileri için tanrı edindikleri başka şeyleri kastederler.

Hanefiler İmam Şâfiî'nin dayandığı Berâ bin Âzib hadîsini, "bir kimse besmeleden yüz çevirmeksizin, unutarak terk etse o, Allâh'ın adı ile kesmiş olur." şeklinde anlamışlardır. Zaten hadîsin bâzı rivâyetlerinde *"Kasten terk ederse o helâl olmaz."* ilâvesi vardır.

103. Dârekutnî, IV, 295, H No: 95; İbn Hacer, Fethu'l-Bârî, IX, 636; Şâfiî, el-Ümm, II, 227.

104. Dârekutnî, IV, 295; Serahsî, Mabsût, XI, 238. Dârekutnî'de, hadîsin râvisi Mervan b. Sâlim'in zayıf olduğu belirtilir. Ayrıca aynı hadîs İbn Abbâs'ın sözü olarak da zikredilir.

105. Buhârî, Zebâih, 21; İbn Mâce, H No: 3174.

106. Serahsî, Mabsût, II, 238.

107. İbn Mâce, Nikâh, 19.

108. Ebû Dâvûd, Edeb, 18.

Hız. Âişe hadîsini de şöyle açıklarlar: O, Hız. Peygamber'e besmele konusundaki şüpheden dolayı hayvanın etinin yenilip yenilmeyeceğini sormuştu. Bu, onlar arasında hayvanı keserken besmele çekmenin şart olduğunu gösterir. Çünkü Allâh'ın Rasûlü, müslümanların kasten besmeleyi terk etmeyeceklerini bildiği için ona yemesini bildirmiştir. Nitekim çarşıdan et alan bir müslümanın, o etin bir Mecûsî (ateşe tapan) tarafından kesilmiş olması endişesini taşısa bile, genele îtibar ederek o eti yemesi mübah olur.¹⁰⁹

İmam Zührî, Hristiyan Arapların kestiklerini yemede bir sakınca görmemiş ve şöyle demiştir: *"Şayet Allah'tan başkasının adını söylediklerini duyarsan yemezsin, ama duymazsan, Allah onların küfrünü bildiği hâlde, kestiklerini helâl kılmıştır."*¹¹⁰ Burada, Zührî, kitap ehlinin hazırladığı bir yemekte, müslümanlara göre de meşrû olan bir hayvanın eti kullanılmışsa, böyle bir yemeği yemenin câiz oluşunu ifâde eden, Mâide, 5/5. âyetini kastetmiş olmalıdır. İbn-i Abbâs da, kitap ehlinin kestiğini helâl saymıştır.¹¹¹

Normal kesim yapılamadan ölen beş çeşit hayvan: 1) Boğulmuş, 2) Vurulup öldürülmüş, 3) Yukarıdan yuvarlanıp ölmüş, 4) Boynuzlanıp ölmüş, 5) Canavarın parçaladığı hayvan. Eğer bu hayvanlar henüz ölmeden kesilmiş olursa, hayvanın eti helâl olur. Günümüzde darbe şoku, elektrik şoku, gaz odası gibi uygulamalarla sersemletilen hayvan da bu beş çeşit hayvan örneğinde olduğu gibi, ölmeden önce kesilmiş bulunursa böyle bir hayvanın eti yenir. Ancak bu şoklama ve sersemletme uygulamasının zarûret durumlarında başvurulması, bunun dışında normal hayvan kesimlerinde Hız. Peygamber'in, *"Siz hayvan kestiğiniz zaman, kesimi güzel yapınız."*¹¹² hadîsine uyulması yoluna gidilmelidir. Bu da; bıçağın keskin olması, hayvanın boğaz altından iki ana damar, nefes borusu veya yemek borusundan en az üçünü kesmek sûretiyle eziyet vermeden kesilmesi, kesme hazırlıkları sırasında hayvanın gözlerinin kapatılması, kesim sonrasında hayvanın ayak hareketine imkân verilmesi gibi yollarla olur.

İslâm ülkeleri helâl gıda standartlarında (SMİIC) kesim sırasında sersemletme için şu esaslara uyulması istenmiştir:

1) Hayvana yönelik her türlü sersemletme ve beyin darbesi (bilinç kaybı) uygulaması yasaklanmalıdır. Ancak elektrik kullanımı gerekli ve tek çıkar yol

109. Serahsî, age, XI, 238.

110. Buhârî, Zebâih, 39.

111. Buhârî, Zebâih, 39; Ebû Dâvûd, Edâhî, 13.

112. Buhârî, Zebâih, 15; Müslim, Zebâih, 20; İbn Mâce, Zebâih, 5.

olduğunda (hayvanı sakinleştirme veya şiddet direncini kırma gibi), direncini kırmak için izin verilen elektrik akım değeri ve uygulama için belirlenen süre aşılmamalıdır.

2) Kanatlı hayvanlara yönelik her türlü sersemletme ve beyin darbesi (bilinç kaybı) uygulaması yasaklanmalı, ancak elektrik kullanımı gerekli ve tek çıkar yol olduğunda aşağıdaki şartlar sağlanmalıdır:

a) Kanatlı hayvan, sersemletilme esnasında, sonrasında ve hatta kesimi sırasında canlı ve sağlam durumda olmalıdır.

b) Elektro şok için belirlenen akım ve süresi aşılmamalıdır.

c) Kesimden önce ölen bir kanatlı hayvan ölü ve haram olarak nitelendirilir.

d) İnsancıl olarak uygulandığı ortaya konulmalıdır.

e) Kesim sonrasında akacak kan miktârını azaltmamalıdır.¹¹³

Dikili taşlar üzerinde kurban kesmek: Câhiliye döneminde Kâbe'nin çevresine dikilmiş 360 taştan putlar vardı. Bunlara saygı gösterilir, tapılır, kurbanlar da burada ve bunlar adına kesilirdi. Esnâm denilen nakışlı putlar bunlardan başka idi.

Şans oku çekmek: Câhiliyede Kâbe yanında bulunan ve para ile çektilen yedi fal oku vardı. Yapılacak bir işin hayırlı olup olmadığını anlamak veya bir çeşit kumar oynamak için bu oklar çekilir ve sonucuna göre hareket edilirdi. İslâm bir işin sonucunun hayırlı olup olmayacağını anlamak için önce, bilen kişilerle istişâre yapmayı, eğer istişâreden de kesin kanaat sahibi olunamazsa "istihâre" yapılması ilkesini getirdi. Câbir bin Abdullah rahîmullah ten rivâyete göre, Allâh'ın Rasûlü, bir işin kendisi hakkında hayırlı olup olmadığını anlamak için, iki rekât namaz kıldıktan sonra, istihâre duâsının okunmasını tavsiye etmiştir. Bundan sonra kişi, isteğini söyler ve gece istirahatine çekilir. O işle ilgili olumlu bir rüya görürse hayırlı, kötü bir rüya görürse, şerli olabileceği kanaatine varır.¹¹⁴

Diğer yandan, zarûret hâlinde haram olan şeyleri yemek câiz olur. Yukarıdaki âyette, "**Kim isteğiyle günaha yönelmeksizin, açlık yüzünden darda kalırsa (bunlardan yiyebilir)**" ve En'âm, 6/119. âyetteki, "**Çâresiz, yemek zorunda kaldıklarınız dışında..**" ifâdesi esas alınarak,

113. Turkish Standard, TS OIC/SMIIC 1, 5.2.5.

114. Bk. Buhârî, Teheccüd, 25, Tevhid, 10; İbn Mâce, Salât, 188; Ebû Dâvûd, Vitir, 31; Tirmizî, Vitir, 18. Tirmizî bu hadisin hasen-garîb olduğunu söylemiştir.

“Zarûretler sakıncalı olan şeyleri mübah kılar” şeklindeki fıkıh kuralı konulmuştur. Çünkü Yüce Allah, hiç kimseye gücünün üstünde bir yük yüklemeyiz.¹¹⁵

Dinin (İslâm'ın) tamamlandığını bildiren bu âyet, Vedâ Haccı sırasında Arefe günü inmiş, Bakara 2/281. âyet de bundan sonra ertesi gün Kurban Bayramı'nın ilk günü inmiş ve böylece vahiy süreci tamamlanmıştır. Allah elçisi bundan 81 gün sonra vefât etmiştir.¹¹⁶

Âyetteki “mahmasa مَحْمَصَةً” ya genel olarak, üst tarafta yasaklanan hayvanlardan söz edildiği için “açlık” anlamı verilmişse de, zarûretler açlıkla da başka bir konuyla da ilgili olabildiği için, anlamın “dara düşme” olarak geniş tutulması daha uygundur.

GIDALARDA SÜNNETLE GETİRİLEN YASAKLAR

Kur'ân-ı Kerîm'de helâl kelimesi ile ifâde edilen mübahlığın ölçüsü şöyle belirlenir: **“Sana kendileri için nelerin helâl kılındığını soruyorlar. De ki: Bütün iyi ve temiz şeyler (tayyibât) size helâl kılınmıştır.”**¹¹⁷ Hz. Peygamber'e de helâl ve haramı açıklama ve gerektiğinde bunlara ilâve yapma yetkisi tanınmıştır. **“O peygamber onlara iyiliği emreder, kötülükten men eder, onlara temiz olan şeyleri (tayyibât) helal, pis olan şeyleri (habâis) de haram kılar.”**¹¹⁸

Hız. Peygamber'in, kendisine verilen bu yetkiyi, “temiz olan gıda maddelerinin yenmesi, pis ve zararlı olanların ise yasaklanması” ölçüleri içinde kullandığında şüphe yoktur.

Kur'ân'da yasak edilen dört çeşit hayvansal ürünün, Hız. Peygamber'in şu hadislerinde genişletildiği görülür:

“Allâh'ın Rasûlü, köpek dişi olan yırtıcı hayvanları ve tırnaklı yırtıcı kuşları yemeyi yasakladı.”¹¹⁹

Câbir 'ın rivâyetine göre de, **“Allâh'ın elçisi Hayber günü ehlî merkezlerin etlerini yemeyi yasaklamış, fakat at etine izin vermiştir.”**¹²⁰

Ebû Hanîfe at etini mekruh sayarken, Mâlikî mezhebinde bu hayvanın etini haram ve tenzihen mekruh sayanlar vardır. Dayandıkları delil, **“Allah**

115. Bakara, 2/286.

116. İbn Kesîr, Tefsir, 5/3; Buhârî, Tefsir, 5/2; Elmalılı, 159.

117. Mâide, 5/4. Bk. 5/5, 96.

118. A'râf, 7/157.

119. Müslim, Sayd, 15, 16; Ebû Dâvûd, At'ime, 32; Tirmizî, Sayd, 9, 11.

120. Buhârî, Megâzî, 38, Zebâih, 27, 28; Müslim, Sayd, 36, 37; Ebû Dâvûd, At'ime, 25, 33.

atı, katırı ve eşeği bunlara binmeniz ve süs için yarattı.”¹²¹ âyeti ile Hz. Peygamber'in at ve katır ile eşek etini ve köpek dişi bulunan her yırtıcı hayvan etinin haram olduğunu bildiren hadisleridir.¹²²

Bu yasaklamada gıda maddesinin pis ve insan tabiatı için tiksindirici özelliği belirleyici olduğu gibi, kimi zaman iklim ve çevre şartlarının da bu yasaklama da etkili olduğu görülür. Keler eti için onun, *“Bu bizim taraflarda olmayan bir yemektir, hoşuma gitmediği için yemiyorum, ne helâl ne haram derim.”* buyurması bunu gösterir.¹²³ İmam Şâfiî buna dayanarak keler etini câiz görür.

Ebû Hanîfe, Şâfiî ile Ahmed bin Hanbel'e ve İmam Mâlik'in sağlam görüşüne göre, hadislerde zikredilen bu gibi hayvanların etlerini yemek câiz değildir. İmam Mâlik'in ikinci görüşüne göre ise, yukarıdaki hadisler haramlık değil kerahet bildirir.¹²⁴

Deniz hayvanları da insanın yararlanması için yaratılmıştır. Kur'ân-ı Kerîm'de: **“Size deniz avı helâl kılındı..”** buyrulur.¹²⁵ Hz. Peygamber şöyle buyurmuştur: *“Bizim için iki ölü ve iki kan helâl kılındı. Ölüler; çekirge ve balık. Kanlar da karaciğer ve dalaktır.”*¹²⁶

Hanefiler yukarıdaki âyet ve hadîse dayanarak, suda yaşayan hayvanlardan sadece balık çeşidine girenlerin câiz olduğu görüşündedirler.

Hanefiler dışındaki üç mezhebe göre yukarıdaki âyette bir sınır getirilmediği için denizde yaşayabilen her hayvanın eti yenebilir. Diğer yandan Hz. Peygamber, *“Denizin suyu temiz, ölüsü helâldir.”* buyurmuştur.¹²⁷ Ancak bazıları su domuzunu ve su köpeğini istisnâ ederek, diğerlerinin helâl olduğunu söylemişlerdir. Bu konuda şöyle bir kıyas da yapılmıştır: Deniz hayvanlarında kan mevcut değildir. Haram kılınmış olan ise ancak kandır. Bu yüzden deniz hayvanlarının hepsi tıpkı balık gibidir.

Gıda Maddelerinde İstihale ve Tagayyür

İstihâl; hayvansal veya bitkisel bir ürünün bir hâlden başka bir hâle geçmesi, tagayyür de nitelik değiştirmesi demektir. Böyle bir değişim sonunda

121. Nahl, 16/8.

122. Ahmed bin Hanbel, I, 147, 244, 289; IV, 89, 90, 127.

123. Bk. Buhârî, Zebâih, 33; Et'ime, 14; Müslim, Sayd, 2; İbn Mâce, Sayd, 16; Ebû Dâvûd, At'ime, 28.

124. Mâlik, Muvatta, Sayd, 10-12.

125. Mâide, 5/96.

126. İbn Mâce, Sayd, 9, At'ime, 31; Ahmed bin Hanbel, II, 97.

127. Ebû Dâvûd, Tahâre, 41; Tirmizî, Tahâre, 52.

daha önce pis olan bir madde temiz hâle dönüşebilir. Bunun sonucunda haramlık da kalkmış olur. Örnek: Şarap sirkeye dönse, misk ahusunun kanı miske dönse bunlar temizlenmiş olur. Yine pis bir toprak altüst edilmekle, pis bir zeytinyağı da sabun hâline getirilmekle temiz hâle gelir.

Laboratuvar ortamının bulunmadığı müçtehit imamlar döneminde, tecrübeye dayanarak verilen değişim örneklerinin günümüz kimya tahlilleri ile de kontrol edilmesi gerekir. O dönemde maddelerin daha çok “renk, koku ve tat” değişikliği dikkate alınarak nitelik değiştirip değiştirmediği anlaşılmaya çalışılmıştır.

Şaraptan Sirke Elde Edilmesi

Hanefilere göre şarap sirkeye dönüşünce artık yeni bir madde hâline gelmiş olur. Şaraplıkla ilgisi kalmaz. Dayandıkları deliller: Hz. Peygamber şöyle buyurmuştur: *“Herhangi bir deri tabaklandığında temiz olur. Sirke durumuna gelen hamrın helâl olması gibi.”*¹²⁸ Bu bozuk bir cevherin iyileştirilmesi gibidir. Başka bir hadiste, *“Sizin en iyi sirkeniz şaraptan (hamr) yapılandır.”* buyurulmuştur.¹²⁹

İmam Şâfiî’ye göre şaraptan (hamr), içine tuz veya sirke gibi bir şey atarak, onu güneşte tutarak ya da ateşte kaynatarak sirke yapmak câiz değildir. Dayandığı deliller şunlardır: Hadiste şöyle buyurulmuştur: *“Hz. Peygamber hamrın sirkeye çevrilmesini (başka bir rivâyette sirke edinilmesini) yasakladı.”*¹³⁰ Ebû Talha’dan rivâyete göre, onun evinde yetimlere âit şaraplar (hamr) vardı. Kesin içki yasağı bildiren âyet gelince, *“Ey Allâh’ın Rasûlü! Bunları ne yapayım, sirke yapmayayım mı?”* diye sordu. Hz. Peygamber *“Hayır yapma, dök!”* buyurdu.¹³¹ Kısaca şarap sirkeye çevirmekle mal hâlini almaz, kendisi necis olduğu için, sirke yapmak için ona katılacak madde de necis hâle gelir.¹³²

Hanefilerin yukarıdaki delilleri değerlendirmesi şöyledir: İçki yasağı bildiren âyet gelince, başlangıçta Ebû Talha’ya ve diğer sahâbeye evlerindeki şarapların sirkeye dönüştürülmesi için izin verilmemesi, onları şarap içme alışkanlığından uzaklaştırmak içindir. İlerleyen zamanda insanlar içkiden uzaklaşınca şaraptan sirke yapımına izin verilmiştir.¹³³

128. Serahsî, age, XXIV, 23.

129. Beyhakî, Sünen, VI, 38; Nasbu’r-râye, IV, 367.

130. Müslim, Eşribe, 11; Tirmizî, Buyû’, 59; Beyhakî, Sünen, VI, 37.

131. Tirmizî, Buyû’, 37; Beyhakî, Sünen, IV, 37.

132. Serahsî, Mabsût, XXIV, 22, 23.

133. Serahsî, age, XXIV, 24.

Gıdalardaki Katkı Maddeleri ve Zararları

Katkı maddesi deyince; normalde gıdanın besleyici unsurlarından olmadıkları hâlde, gıda üretiminde teknolojik işlemlere yardımcı olma, bozulmayı önleme, dayanıklılığı arttırma, besleyici değeri koruma, renk, görünüş ve lezzet gibi duysal özellikleri düzeltme ve koruma gibi değişik amaçlarla besinlere katılan maddeler akla gelir.

İnsanlarda doğumsal anomaliye yol açan maddelerin bir kısmı gıdalardan içinde yapı taşı olarak bulunur. Kafein, metil ksantin ve metil glioksal bunlardandır. Diğer bâzı maddeler ise gıdalara bilerek katılırlar. Nitrikler gibi. Doğumsal anomaliye yol açan maddelerin hemen hepsi aynı zamanda kanser yapıcı etkiye de sahiptir. Bâzı katkı maddeleri de insan vücudunda alerji meydana getirirler. Astım, kurdeşen, saman nezlesi bunlar arasındadır. Yine bu katkı maddeleri insan bünyesi için toksik-zehirli, kanser yapıcı, hatta nesilleri bozucu etkiye sahip olabilirler.¹³⁴

Sadece alkolde çözünen bir renk maddesi, eğer çözülmeden bir içeceğe karıştırılırsa tortu bırakır ve ortamı renklendirmez. Tortu yoksa belli miktarda alkolü içerdği akla gelir ki, bunun seviyesi %1,2 kadar olabilir.¹³⁵

Özel Katkı Maddeleri

a) Peynir mayası: Sütü pıhtılaştırıp peynir hâline getirmek için kullanılan bir enzimdir. Bu işlevi sütü sıvı tutan süt proteinlerini parçalayarak yapar. Peynir mayası geniş getiren hayvan buzağılarının dördüncü mîdelelerinden (şirden) elde edilir.¹³⁶ Günümüzde bu mayalar dana, domuz, piliç gibi hayvanlardan elde edilmektedir. Domuz mayası çok ucuza mal edildiği için çoğunlukla dana mayasına karıştırılarak kullanılır.

b) Kimyasal mayalar: Genetik mühendisliği, buzağı genlerine konakçı mikroplar aşıl原因 kimyasal kaynaklı mayalar elde etmişlerdir. Bugün için batı ülkelerinde peynir üretimi için kullanılan mayaların yarısını bu çeşit enzimler oluşturmaktadır.

c) Jelâtin (E441): Hayvanların deri, kemik, kıkırdak, bağ dokusu gibi kısımlarının uzun süre kaynatılması, asit ve kireçle muâmele edilmesi sonucunda elde edilen şeffaf ve yumuşak bir maddedir.

134. Hasan Doğruyol, Gıdalardaki Katkı Maddeleri ve Zararları, Nobel Tıp Kitabevleri, İstanbul 2007, s. 1-3.

135. Doğruyol, age, 3, 4.

136. Doğruyol, age, 49.

Jelâtin sığır, domuz, balık ve kümes hayvanları gibi omurgalıların Kollagen'inden elde edilen bir protein türüdür. Gıda ve ilaç üretiminde ve sanayide birçok kullanım alanı vardır. En çok kullanıldığı alan jöleler ve jelâtinli şekerlemelerdir. Ayrıca hazır gıdalarda sâbitleştirici, kıvam arttırıcı olarak kullanıldığı gibi, dondurma, reçel, krem peynir ve margarinlerde yapı elemanı olarak kullanılır. Jelâtin elma suyu benzeri meyve sularını ve sirkeleri berraklaştırmak için de kullanılır.¹³⁷

Jelâtin ve benzeri gıda katkı maddelerinin İslâm'a göre eti yenen hayvansal ürünlerden üretilmesi yoluna gidilmelidir. Günümüzde müslüman ve Yahudilerin tüketimine sunulmak üzere uygun hayvanlar ve balıktan üretilmiş jelâtinler de bulunur. Bitkisel kaynaktan elde edilmiş jelâtin yoktur.

Sonuç olarak günümüzde özellikle peynir mayası ve jelâtin gibi domuzdan da elde edilebilen katkı maddelerinin güneşte kurutulma, tuzun içinde uzun süre bekletme, güneşte kurutulup öğütülme, jelâtinde olduğu gibi uzun süre ateşte kaynatılma gibi üretilme şekilleri dikkate alınarak kimyasal bir değişime uğrayıp uğramadığı laboratuvar kontrolü ile tespit edilmelidir.

Bu konuda laboratuvar kontrolü de yapılarak değişime uğrama (istihlâk ve tegayyür) durumuna göre yiyecek ve içeceklerle ilgili bir değerlendirmenin sonuçları şöyledir:

a) Aromalar, bâzı katkı maddeleri veya gıdaların üretim sürecinde alkolle muâmele olması ve daha sonra alkolün uçurularak toz şeklinde elde edilmesi sonucunda ortaya çıkan ürünün kullanılmasında bir mahzur yoktur.

b) Elma, üzüm ve nar suyu gibi meyve sularının üretiminde berraklaştırmak amacıyla helâl kaynaklı olmayan jelatinin kullanılması ve bu meyve sularının tüketilmesi câiz değildir.

c) Tüketilmesi câiz olmayan bir katkı maddesi gıda ürünlerine dışarıdan katılsa ve katıldığı gıdanın üretimi sırasında istihaleye uğramaz ise o ürünün tüketilmesi câiz değildir.

d) DNA kaynağı olarak domuz kullanılmaması şartıyla rekombinant DNA teknolojisi ile üretilen mikrobiyal ürünlerde istihale gerçekleşmektedir.

e) Doğrudan domuz kaynaklı veya domuz DNA'sı kullanılarak rekombinant mikroorganizmalarca üretilen enzimlerin (kimozin) üretimi mümkün olmakla birlikte teknik ve ticârî olarak tercih edilmemektedir. Çünkü domuz

137. Doğruyol, age, s. 57-59.

kimozininin sütlerde pıhtılaştırma etkisi düşüktür (sığırlarda %100, domuzlarda %25). Dolayısıyla mikrobiyal mayalarla üretilen peynirler konusunda problem yoktur.

f) Mikrobiyal olmayan şirden ve mîde kaynaklı peynir mayalarında domuz menşeli olanlar kullanılamaz.

ZARÛRET HÂLİ

Şiddetli sıkıntı, ihtiyaç demektir. Çoğulu “zarâir”dir. Zarûret, ızdırar mastarından isimdir. Izdırar; muhtaç ve mecbur etmek demektir.¹³⁸ Bir fıkıh terimi olarak zarûret; dînin yasak ettiği bir şeyi yapmaya veya yemeye zorlayan, iten durum, demektir. Bir kimse haram olan yiyeceği yemez veya içeceği içmezse, ölecek veya ölüme yaklaşıyorsa zarûret hâli ortaya çıkmış olur.¹³⁹

Zarûret konusunda İslâm'da “Zarûretler haram olan şeyleri mübah kılar” ilkesi uygulanır.¹⁴⁰ Zarûretin haram olan şeyi mübah kılmasına fıkıh usûlünde “ruhsat” denir. Ruhsat özür nedeniyle ikinci olarak meşrû kılınan şeydir. Mesela; başkasının malını telef etmek prensip olarak yasaklanmış iken tam zorlama karşısında zarûret ve özür nedeniyle ikinci olarak mübah kılınmıştır. Ruhsat ise; haramlık devam etmekle birlikte mübah olan şeydir. Mübah bir fiili işleyen kimse nasıl sorumlu olmazsa, ruhsata uyan kimse de sorumlu olmaz. Bir kimse tâm ikrah altında başkasının malını telef etse, ikrah zarûreti, başkasının malını telefin haramlığını kaldırmaz. Bu haramlık devam eder, ancak zorlanan kişi bundan sorumlu tutulmaz. Yine açlıktan helâk olma derecesine varan kimse, değerini daha sonra vermek veya sahibiyle helâlleşmek üzere başkasının malını, izinsiz olarak alıp yese veya kendisine saldıran, başkasına âit bir hayvanı değerini mâlikine vermek üzere, canını kurtarmak amacıyla telef etse ruhsata uymuş olur. Böylece açlık yüzünden başkasının malını almak mübah olduğu gibi, saldıran yırtıcı bir hayvanı canını kurtarmak için telef etmesi de mübah olur.¹⁴¹

İslâm'da azimet asıl ve genel olan hükümdür. Herkesi ilgilendirir ve yükümlü mü'minler buna uymak zorundadır. Ruhsat ise asıl hüküm değildir. Zarûret meşakkat, güçlük ve benzeri sebeplerle insanlar zarûret içinde kalır, mesela ölmek tehlikesi ile karşı karşıya gelirse murdar eti yemesi gerekir.

138. İbn Manzûr, Lisânü'l-Arab, Beyrut 1374/1955, IV, 483.

139. Ali Haydar, Duraru'l-Hukkâm Şerhu Mecelleti'l-Ahkâm, 3. baskı, İstanbul 1330, tıpkı basım, I, 76, 79.

140. Bk. Mecelle, mad. 21.

141. Ali Haydar, age, 76, 77.

Meşakkat ve güçlkle karşılaşır sa orucu bozabilir. Tedavi amacıyla doktor, kadının mahrem yerlerine bakabilir.

Kur'ân-ı Kerîm'de ve sünnette bâzı yiyecek ve içecekler haram kılınmıştır. Murdar hayvan, kan, domuz eti, şarap bunlar arasındadır. Ancak zarûret hâli bulununca bunlar mübah hâle gelir. Allah Teâlâ şöyle buyurur: **“Şüphesiz ki Allah, size leşi, kanı, domuz etini bir de Allah'tan başkası adına kesilenleri haram kıldı. Bir kimse mecbur kalır da zarûret hâlini aşmadan ve başkalarının hakkına tecavüz etmeden bunlardan yerse, ona günah yoktur.”**¹⁴²

“Size ne oluyor da, Allâh'ın adı zikredilerek kesilenlerden yemiyorsunuz? Hâlbuki O, size mecbur kalmanız dışında haram olan şeyleri geniş olarak açıklamıştır. Doğrusu birçokları heveslerine uyarak hiçbir ilme dayanmaksızın insanları doğru yoldan saptırırlar. Şüphesiz Rabbin haddi aşanları çok iyi bilir.”¹⁴³

Âyetlerde geçen ızdırar hâli darda kalmak, mecbur olmak anlamına gelir. Kurtubî'ye göre, bu darda kalış; “ya haksız olarak bir kimsenin zorlamasıyla yahut da açlık hâlinde helâl yiyecek bulamamakla gerçekleşir.”¹⁴⁴ Kurtubî, zarûretin kapsam ve sınırını şöyle belirler: “Zarûret hâlinde kişi bütün mübahlardan âciz kaldığı için Allah Teâlâ bütün haramları mübah kılmıştır.”¹⁴⁵ “Ancak darda kalıp yediğiniz müstesnâ....” âyetinin tefsirinde de; “.. Kur'ân-ı Kerîm, murdar hayvan ve benzeri gibi bütün haram kılınanları, kastediyor...” demiştir.¹⁴⁶ İbn-i Kudâme, darda kalanın murdar hayvan etini yemesinin mübah olduğunu belirttikten sonra kapsamı genişleterek şöyle der: “... diğer haram ve yasaklar da böyledir.”¹⁴⁷

Ancak mezhep müçtehitleri sınırı bu kadar geniş tutmayarak darda kalanın şarap içmesi veya insan eti yemesi konusunda bâzı şartlar öne sürmüşlerdir.

İmam Şâfiî ve İmam Mâlik şarabın susuzluk meydana getirdiğini dikkate alarak şarabın darda kalan susuz kimse tarafından içilmesinin câiz olmadığını söylemişlerdir. İmam Şâfiî şöyle der: “Darda kalan şarap içemez, çünkü o

142. Bakara, 2/173.

143. En'âm, 6/119.

144. Kurtubî, el-Câmi' li Ahkâmi'l-Kur'ân, 3. baskı, Mısır 1387, II, 275.

145. Kurtubî, age, II, 232.

146. Kurtubî, age, VII, 73.

147. İbn Kudâme, el-Muğnî, 2. baskı, Mısır 1367, VIII, 595.

da susatır ve acıktırır.”¹⁴⁸ İmam Mâlik de, susuzluğu gidermediğini dikkate alarak aynı görüşü savunmuştur.

İbnü'l-Arabî (ö. 543/1148) gibi âlimler ise şarabın zarurî olan su ihtiyâcını karşılayacağını söyleyerek, darda kalanın şarap içebileceği görüşünü benimsemiştir.¹⁴⁹

Diğer yandan susuzluk hâlinde şarap içmenin hükmü konusundaki bu görüş ayrılığına rağmen, dayanılmaz zorlama hâlinde şarabın içileceği konusunda görüş birliği vardır. Çünkü böyle bir baskı altında kalan kimsenin murdar hayvan, domuz eti ve benzerlerinin yenebildiği gibi şarabın da içilebileceğinde görüş ayrılığı yoktur.¹⁵⁰

Mezhep imamları açlık yüzünden zarûrete düşen bir kimsenin bir müs-lûmanı veya mâsum küfür ehlini öldürmesinin câiz olmadığı konusunda ittifak etmişlerdir. Bu haram kılınan “müsle” gibidir. Buna göre canlı bir insan mübah olamaz.

Darda kalanın kendi kendine ölmüş insan eti yemesi Şâfiîlerin en meş-hur ve sahih görülen görüşüne ve Hanbelîlerden Ebü'l Hattab'a göre câizdir. Dayandıkları delil, darda kalanın ölü insanın etini yemesi hayat hakkının tanınmasına aykırı değildir.

Şâfiîler dışında cumhura göre, ölmüş bir insan etinin yenilmesi mübah değildir.¹⁵¹ Çünkü Hz. Peygamber şöyle buyurmuştur: “Ölünün kemiğini kırmak dirinin kemiğini kırmak gibidir.”¹⁵² Böyle bir kimseyi öldürmek nasıl haramsa ölünce etini yemek de aynı hükme tâbî olmalıdır.

Ölü etinin yenebileceğini söyleyenlere göre ise yukarıdaki hadis yemenin haramlığına delâlet etmez, çünkü yenen kemik değil ettir. Diğer yandan hadiste kastedilen anlam, ölünün de diri gibi saygıya lâyık oluşudur. Yoksa ölüye diri kadar hak verilmiş değildir. Nitekim kısas, tazminatta olduğu gibi korunma hakkında da ölü ile diri arasında farklar vardır.¹⁵³

Yolculuk hâlinde açlıktan öleceğinden korkan kimsenin murdar hayvan eti ve benzeri haram şeyi yiyebilmesi veya haram içecekten içebilmesi için

148. Şâfiî, el-Ümm, Mısır, t.y., II, 253.

149. İbnü'l-Arabî, Ahkâmü'l-Kur'ân, Mısır 1376, I, 57.

150. İbnü'l-Arabî, age, I, 56; es-Serahsî, el-Mebst. XXVI, 48.

151. Şirbini, Muğni'l-muhtâc, IV, 307.

152. Mâlik, Muvatta, Cenâiz, 45; Ebû Dâvûd, Cenâiz, 60; İbn Mâce, Cenâiz, 63; Ahmed b. Hanbel, VI, 58, 100, 105, 169, 200, 264.

153. İbn Kudâme, el-Muğni, VIII, 601; Nevevî, el-Mecmû Şerhu'l-Mühezzebe, IX, 41; Abdülkerîm Zeydân, İslâm Hukukunda Zarûret Hali, Irak İslâm Araştırmaları Fakültesi Dergisi, Sayı: 3, yıl 1970.

yolculuk meşrû bir yolculuk olması gerekli midir? Başka bir deyimle yol kesmek, hırsızlık yapmak, suçsuz bir insanı öldürmek veya zinâ yapmak üzere yola çıkıp da açlık veya susuzluktan dolayı ölecek duruma gelen kimse İslâm'ın ruhsatlarından yararlanabilir mi?

Çoğunluk müçtehitlere göre günah işlemek üzere yola çıkan kimse zarûret ruhsatlarından yararlanamaz. Çünkü bu ruhsatlar darda kalana yardım için tanınmıştır. Günah için yolculuk yapan bu yardıma lâıyk değildir. Ancak tevbe edip hak yola dönüş yaparsa yararlanabilir. Çünkü Allah Teâlâ darda kalanın haramı yiyebilmesini “bâğî” olmama şartına bağlamıştır.¹⁵⁴ Âyetteki; “Bâğî” kötü amaçlı, kötülük yapmak isteyen kimse; “âdî” ise; cevaz sınırını aşan kimse demektir. Bu konuda İmam Şâfiî şöyle der: “Günah yolcusunun durumu ne olursa olsun, ona yüce Allâh'ın haram kıldığı hiçbir şey helâl olmaz, çünkü o, darda kalana, haddi aşmamak ve günah da işlememek şartıyla haramı helâl kılmıştır.”¹⁵⁵

Bâzı fıkıh âlimlerine göre ise günah için yolculuk yapanlar da zarûret ruhsatlarından yararlanabilirler. Çünkü yemeyerek kendilerini ölüme bırakmaları daha büyük gûnahtır. Allah Teâlâ; **“Kendinizi öldürmeyin.”**¹⁵⁶ buyurmuştur. Bu emir tâat üzere olanı da günah işleyeni de kapsamına alır.

Diğer yandan günah işleyen tevbe edebilir ve Allah günahlarını affeder.¹⁵⁷ Günah işlemek amacıyla yola çıkıp da açlık veya susuzluktan ölümlle karşılaşan kimse pişmanlık duyarak günahından dönmeli ve normal yolcular gibi zarûret ruhsatlarından yararlanmalıdır. Çünkü zarûret hâminden söz eden âyet ve hadislerde yolcu ile mukîm, hayır için yolculuk yapanla mâsıyet için yolculuk yapan arasında bir ayırım yapılmamıştır.

Darda kalanın murdar hayvan ve benzeri şeylerden yiyebileceği miktar kendisini ölümden kurtaracak ve hayatını sürdürecektir kadar olan miktardır. Doyumluktan fazla yiyemez. Bu konuda görüş birliği vardır. Ancak doyma konusunda Hanefîler doyuncaya kadar yiyemez, çünkü zarûret sebebiyle helâl kılınan, zarûreti gideren miktardır, daha fazlası değildir, demişlerdir.¹⁵⁸

Bu prensip Mecelle'nin 22. maddesinde şöyle ifâde edilmiştir: “Zarûretler kendi miktarlarıncaya takdir olunur.” Bunun anlamı; zarûret için mübah kılınan

154. Bk. Bakara, 2/173.

155. Şâfiî, el-Ümm, Mısır, t.y., II, 253.

156. Nisâ, 4/29.

157. Kurtubî, age, II, 232-233.

158. İbn Nüceym, el-Eşbâh, ve'n-Nezâir, Mısır, 1387, 86; Şâfiî, age, II, 252; İbn Kudâme, age, VIII, 595.

şey zarûret miktârı ile takdir olunur, demektir. Mesela; açlıkla dara düşen kimse, açlığın derecesi kadar zarûret ruhsatından yararlanır. Sonuç olarak, zarûret için mübah kılınan şey, yalnız zarûreti kaldıracak kadar işlenebilir, yoksa zarûret bahane edilerek bundan fazlası işlenemez. Örneğin; bir kimse açlıktan helâk olma derecesine gelince, bedelini vermek veya sahibiyle daha sonra helâlleşmek üzere izinsiz başka birisinin malından yemeye mecbur kalsa, ancak kendisini ölümden kurtaracak kadar yiyebilir. Yoksa bu açlık bahanesiyle daha fazlasını yiyemez.¹⁵⁹

Diğer yandan zarûret, haram kılınan şeyi yemediği takdirde kişinin ölümüne yol açan hâl iken ihtiyaç (hâcet); bir kimsenin yiyecek bulamasa telef olmaz ise de sıkıntı ve meşakkate düşmesi hâlini ifâde eder. İhtiyaç hâli haramı mübah kılmaz ise de oruçlunun orucu bozmasını mübah kılar. Mesela; bir kimse açlıktan helâk olma derecesine varmış değil iken, mücerret koyun eti, yağlı yemek ve tatlıları canı istemekle izinsiz olarak başkasının malından bunları alamaz. Eğer alırsa "gâsıp" olur ve İslâm'ın yasakladığı bir fiili işlemiş bulunur.¹⁶⁰

Zarûret Hâlinde Haram İşlemek

Bâzı zarûret hâllerinde kişi azimetle ruhsat arasında seçimlik hakka sahip değildir. Ruhsata uyarak haram olan yiyecek veya içeceği kullanması gerekir. Aksi hâlde günahkâr olur. Çoğunluğun görüşü böyledir. Büyük Hanefî hukukçusu Serahsî (ö. 490/1097) bu konuda şöyle der: "Bir kimse ölü hayvan eti, domuz eti yemeye veya şarap içmeye, ölüm tehdidi altında zorlansa, bu şartlarda bunların helâl olduğunu bilerek yapmaz ve öldürülürse günahkâr olur. Çünkü zarûret hâli haramlıktan istisnâ edilmiştir. Bu durumda murdar et ve şarap, zarûret hâli dışındaki diğer yiyecek ve içecekler gibi olur. Kişinin bunlardan ölüme kadar kaçınması câiz olmaz. Görmez misin ki, açlık ve susuzluktan dolayı ölmekten korkan kimse murdar hayvan veya domuz eti ya da kan bulsa, bunların câiz olduğunu bilerek yiyip içmese ve sonunda ölse günahkâr olur. Bu görüş Mesrûk'tan da nakledilmiştir."¹⁶¹

Şâfiîlerden bir grup, darda kalanın direnebileceğini ve bu yüzden öldüğü takdirde günaha girmiş olmayacağını ileri sürmüştür. Ebû Yusuf'tan da aynı görüş nakledilmiştir.¹⁶²

159. Ali Haydar, Düraru'l-Hükkâm Şerhu Mecelleti'l-Ahkâm, I, 78, 79.

160. Ali Haydar, age, I, 79, 80.

161. Serahsî, Mebsut, 3. baskı, Beyrut, t.y., XXIV, 151; Kurtubî, age, II, 232.

162. Bk. Serahsî, age, XXVI, 48; İbn Kudâme, Muğnî, VIII, 596.

Çoğunluğa göre zarûret haram olan yiyecek ve içeceklerin haramlık niteliğini kaldırır, onları darda kalan için koyun, ekmek gibi mübah kılar. Dayandıkları delil şu âyettir: **“...Allah üzerinize haram kıldığı şeyleri açıkladı. Ancak darda kalmanız durumu müstesnâdır.”**¹⁶³ Buradaki istisnâ, darda kalan için bâzı haramların helâl hâle geleceğini gösterir. Buna göre haram kılınmanın normal hâllere mahsus olduğu anlaşılır.

Kısaca, insanın bedeni ve hayatı kendisine emânettir. Bu emâneti sonuna kadar kullanmayarak ölümü seçen kimse, kendisinin ölümüne yol açmış olur ki, buna savaş ve benzeri hâller dışında izin verilmemiştir. Çünkü âyette: **“Kendi kendinizi öldürmeyiniz.”** buyurulmuştur.¹⁶⁴ Hz. Peygamber’in şu hadîsi de bunu desteklemektedir. Bir savaşta büyük yararlılık gösteren bir sahâbe için diğer sahâbeler; “Bugün onun yaptığı kahramanlığı hiçbirimiz yapamadık.” dediler. Hz. Peygamber; “O cehennem ehliendendir.” buyurdu. Bu cevabı hayretle karşılayan bir arkadaşı bu savaşçıyı izledi. Sonunda savaşçı ağır bir yara aldı ve bir an önce ölmek isteyerek kılıcının kabzasını yere koydu, ucunu da göğsüne dayayarak intihar etti. Durum Allâh’ın Rasûlü’ne iletilince şöyle buyurdu: “Kişi dış görünüş bakımından cennetliklerin işini işler, hâlbuki o, cehennemliktir, yine kişi, insanlara göre cehennemliklerin işini işler, hâlbuki cennetliktir.”¹⁶⁵

Bu duruma göre, bir kimsenin kendi isteğiyle meşrû yiyecek ve içecekleri de terk ederek bir amaca ulaşmak, sesini duyurmak veya bir kesimin haklarını dile getirmek gibi düşüncelerle “ölüm orucu” tutması câiz değildir. Bu bir ibadet olmadığı gibi, ölümle sonuçlandığı takdirde kişi için bir intihardır. Ancak ölüme yol açmayacak ölçüde, birtakım meşrû istekleri dile getirmek için bir veya iki öğün yemeğe katılmamak veya yemek boykotu yapmak, buna katılanların niyetine ve amacına göre değerlendirilmelidir.

Zarûrette ölümün tercih edilebildiği hâller: Bâzı durumlarda azimete uymak ölüme sebep olabilir, buna rağmen azimete uymak câiz olur. Ancak böyle bir kimse ruhsata uyarak canını da kurtarabilir. Örneğin; bir kimse silahla küfre zorlansa, ölmemek için, dıştan bunu kabul edebilir. Kur’ân-ı Kerîm’de şöyle buyrulur:

“Gönlü imanla dolu olduğu hâlde, zor altında kalan dışında, inandıktan sonra gönlünü küfre açarak Allâh’ı inkâr edenlere, Allah

163. En’âm, 6/119.

164. Nisâ, 4/29.

165. Müslim, Sahih, (Nevevî Şerhi ile), el-Mısıryye Tab’i, VIII, 49.

katından bir gazap vardır, büyük azap da onlar içindir.”¹⁶⁶ Nitekim ashâb-ı kirâmdan Ammar b. Yâsir ؓ müşriklerin ağır işkenceleri altında küfrü gerektiren sözleri söylemiş, gelip durumu arz edince Rasûlullah ﷺ kendisine: “Arkanda ne vardı” diye sormuş, o da; “Kötülük vardı; seni kötülükle onların tanrılarını ise iyilikle anmadıkça beni bırakmadılar.” dedi. Hz. Peygamber; “Kalbini nasıl buluyorsun?” diye sorunca da; “Îmanla dolu buluyorum” diye cevap verdi. Bunun üzerine Allah Rasûlü; “Onlar sana aynı şeyi yaparlarsa, sen de aynı şeyi tekrar edebilirsin.” buyurdu.¹⁶⁷

Bu duruma göre, müslümanın işkence ve baskı altında bulunduğu sırada, kalbi îmanla dolu olduğu hâlde, diliyle şirk sözlerini söylemesi onu dinden çıkarmaz. Ancak buna rağmen güçlülere sabrederek gerçeği söylemeye ve susmaya devam ederse bu daha fazîletlidir. Nitekim ashâb-ı kirâmdan Hubeyb b. Adiy ؓ, müşriklerin İslâm’dan dönmesi için yaptıkları baskılara rağmen, dinden döndüğünü söylememesi üzerine öldürülmüş, Cebrâil ؑ tarafından bu şehîdin durumu Rasûlullah ﷺ’e iletilince o, şöyle buyurmuştur: “O, şehitlerin en üstünü ve cennette benim arkadaşımdır.”¹⁶⁸

Bâzı ülke ve devirlerde iyiliği emir ve kötülükten sakındırma görevi yapılamaz olur. Gerçeği söyleyene büyük baskı, tehdit ve ölüm uygulaması yapılır. Böyle bir yer ve dönemde mü’minin “takıyye” yapması ve ruhsata uyması câiz olur. Kur’ân-ı Kerîm’de şöyle buyrulur:

“Mü’minler mü’minleri bırakıp kafirleri dost ve idâreci edinmesin, kim böyle yaparsa, Allah katında iyi bir şey yapmış olmaz; ancak onlardan korkmanız durumu müstesnâdır. Allah sizin kendisinden korkmanızı ister. Son varış O’nadır.”¹⁶⁹ Ancak böyle bir durumda sonu ölüm bile olsa, korkup susmamak ve doğru yolu göstermek azimete uymak olur. Nitekim Hz. Peygamber şöyle buyurmuştur: “Şehitlerin başı, Abdülmuttalib’in oğlu Hamza ile doğruyu söylediği için zâlim sultan tarafından öldürülen kimsedir.”¹⁷⁰

Tedavi ile İlgili Zarûretler

İnsanın hastalandığı zaman tedavi olma hakkı hatta görevi vardır. Çünkü beden bir emânettir. İbadetlerin ve diğer birtakım İslâmî emir

166. Nahl, 16/106.

167. Serahsî, age, XXIV, 43.

168. Serahsî, age, XXIV, 44.

169. Âl-i İmrân, 3/28.

170. Ebû Zehra, Usûlü'l-Fıkh, Kahire, t.y., terc. Abdülkâdir Şener, 4. baskı, Ankara 1986, 51.

ve yasakların eksiksiz yapılabilmesi bedeninin sağlıklı olmasını gerektirir. Korunulmasına rağmen hastalık olursa mü'minin tedavi olması gerekir. Çünkü Hz. Peygamber; *"Ey Allâh'ın kulları tedavi olunuz."* buyurmuştur.¹⁷¹

Tedavi olmanın kapsamına ilaç kullanmak, yarayı ameliyatla temizlemek girdiği gibi gerektiğinde kan nakli, bir uzvun kesilmesi ya da vücuttan ayrılması gereken bir uzvun çıkarılması gibi bütün tedavi yöntemleri girer. Doktor böyle bir operasyon sırasında hastanın, ihtiyaç kadar olan mahrem yerlerine bakabilir. Ancak kadınlar için bu konuda imkân ölçüsünde bayan doktor ve hemşirelerden yararlanılması asıldır. Çünkü Hz. Peygamber'in bu konuda çeşitli uyarıları vardır.

Hz. Peygamber'e ashâb-ı kirâm; *"Ey Allâh'ın elçisi, bizden birimiz tek başımıza bulunduğumuzda da mı örtünmeye dikkat edeceğiz?"* diye sorunca, o şöyle cevap vermiştir: *"Şüphesiz Allah, kendisinden utanılmaya daha lâyıktır."*¹⁷² Bir defasında Rasûlullah ﷺ zekât develerinin bulunduğu yere gitmişti. Çobanın güneşte soyunmuş olduğunu görünce, onu görevden azletti ve şöyle buyurdu: *"Hayası olmayan kimse bizim işimizde çalışmasın."*¹⁷³

Ancak özür sebebiyle erkeğin veya kadının avret yerine bakılmasında bir sakınca bulunmaz. Örneğin; sünnet için sünnetçinin erkeğin mahrem yerine bakması câiz olduğu gibi, hastalık hâlinde de bu câiz olur. Yine doğum sırasında ebe, kadının mahrem yerlerine bakar, zarûret hâlinde kadın doktor bulunmayınca erkek doktor da kadının tedavisinde bulunabilir. Çünkü Hz. Peygamber doğum sırasında ebenin hazır bulunmasına ve gerektiğinde doğuma şahitlik yapmasına cevaz vermiştir. Bu durum bakmayı da kapsar.¹⁷⁴

Serahsî (ö. 490/1097), kadının erkek tarafından tedavi ve muayenesi konusunda şöyle der: *"Kadında çıkan bir yarayı tedavi edecek bir kadın (doktor) bulunmaz, başka bir kadına tedavi şeklini öğretmek de mümkün olmaz ve hasta kadının ölmesi veya bitkin hâle gelmesi yahut dayanamayacağı bir acının meydana gelmesi söz konusu olursa, bu yaranın bulunduğu yer dışında kadının örtünmesinde, sonra onu bir erkeğin tedavi etmesinde bir sakınca yoktur. Bu erkek, gücünün yettiği ölçüde yaranın bulunduğu yer*

171. Bk. Tirmizî, Tıbb, 2; Ebû Dâvûd, Tıbb, 1, II; İbn Mâce, Tıbb, 1; Ahmed b. Hanbel, III, 156, IV, 278.

172. Buhârî, Gasl, 20; Tirmizî, Edeb, 22, 39; İbn Mâce, Nikâh, 28.

173. Serahsî, age, X, 156.

174. Serahsî, age, X, 156.

dışındaki kısımlardan gözünü sakınır. Çünkü bir cinsin diğer cinse bakması daha ağırdır. Burada zarûret hâlinin gerçekleşip gerçekleşmediğine bakılır. Bu ise ölüm tehlikesidir, böyle bir tehlike ortaya çıkınca da zarûret miktârından fazlası mübah olmaz.”¹⁷⁵

Haram kılınmış şeylerle tedavi: Necis (pis) olsun veya olmasın yenmesi ve içilmesi haram kılınmış olan şeylerle tedavinin câiz olup olmadığı konusunda görüş ayrılığı vardır.

Hanefîlere göre şifâ vereceği kesin olarak bilinen haramla tedavi câizdir, bilinmiyorsa mübah değildir. Büyük Hanefî fakihlerinden Kâsânî (ö. 587/1191) şöyle der: “Dayanılmaz açlık sırasında murdar ölmüş hayvan eti yemek, su-suzluk hâlinde şarap içmek ve boğazına takılan lokmayı gidermek nasıl câiz ise, şifâ vereceği kesin olarak bilindiği takdirde haram yiyecek ve içeceklerle tedavi de bu şekilde câizdir. Ancak şifâ konusunda kesinlik yoksa tedavi câiz olmaz. Diğer yandan Ebû Yusuf, aslında haram olduğu hâlde deve sidiğinin tedavi amacıyla içilmesini mübah görmüştür. Çünkü Hz. Peygamber, iklim farkı nedeniyle hastalanan Ureynelilere zekât develerinin sidiğini içerek tedavi olmalarını emir buyurmuştur.¹⁷⁶ Ebû Hanîfe'ye göre ise, bu câiz değildir, çünkü şifâ vereceği kesin olarak bilinmemektedir. O'na göre Ureyneliler hadîsini şu şekilde anlamak mümkündür. “Hz. Peygamber bu şekil tedavinin, yalnız onların hastalığına şifâ vereceğini bilmiştir.”¹⁷⁷

Hanbelîlere göre, İslâm'da haram kılınmış yiyecek ve içeceklerle tedavi de câiz değildir. İbn-i Teymiyye; şarap, domuz eti ve benzerleriyle tedavinin câiz olup olmadığı sorusuna, şu cevabı vermiştir: “*Bunlarla tedavi câiz değildir.*”¹⁷⁸ İbnü'l-Kayyim de aynı cevabı vermiştir.¹⁷⁹ İbnü'l-Arabî de, Sahnûn'un; “Şarap ve domuz eti ile tedavi olunmaz.” sözünü naklettikten sonra aynı görüşü benimsemiştir.¹⁸⁰

Dayandıkları delil sünnettir. Târik b. Süvey el-Cufî'den rivâyet edildiğine göre, Rasûlullah ﷺ'den şarabı sormuş, o da yasaklamıştır, ya da üretilmesini çirkin görmüştür. Târik'in: “*Ben onu yalnız tedavi için üretiyorum.*” demesi üzerine de “*O ilaç değil derttir.*” buyurmuştur.¹⁸¹

175. Serahsî, age, X, 157.

176. Kâsânî, age, I, 61.

177. Kâsânî, age, I, 61-62.

178. İbn Teymiyye, Fetâvâ, Mısır, 1329, I, 270.

179. İbnü'l-Kayyim, Zâdü'l-Meâd, II, 114.

180. İbnü'l-Arabî, Ahkâmü'l-Kur'ân, I, 59.

181. Dârimî, Eşribe, 6; Müslim, Eşribe, 12; Ebû Dâvûd, Tıbb, II; Tirmizî, Tıbb, 8.

Ebu'd-Derdâ ؓ'dan Rasûlullah ﷺ'in şöyle buyurduğu rivâyet edilmiştir: *"Allah Teâlâ hem derdi hem de ilacı (deva) indirmiştir, her hastalık için bir ilaç yaratmıştır, tedavi olun, ancak tedavide haramı kullanmayın."*¹⁸²

İbn-i Mes'ûd ؓ'dan şöyle dediği nakledilmiştir: *"Allah şifânızı haram kıldığı şeylerde yaratmamıştır."*¹⁸³ Başka bir hadiste de Allah elçisi pis ilacı yasaklamış ve; *"Allah Teâlâ ümmetimin şifâsını, onlara haram kıldığı şeylerde yaratmamıştır."*¹⁸⁴

Bu görüşte olanlara göre, dara düşen kişi için açlığı ve susuzluğu gidecek haramdan başka bir şey bulunmadığı zaman, çâre tek olmaktadır, bu da haramı zarûret yüzünden yemek veya içmekten ibârettir. Hastalıkların tedavisinde ise ilaç bu haramdan ibâret değildir. Çoğunlukla tedaviye alternatifli ilaçlar ya da tedavi yöntemleri vardır. Bu yüzden açlıkla hastalık aynı nitelikte değildir. Çünkü açlığın haramı yemekle giderilebileceği kesindir, hastalığın ilaçla iyileşmesi ise bu derece kesin olarak önceden bilinmemektedir. Diğer yandan açlıktan öleceğini anlayan kişinin haramı yemesi farz olur, hastalık hâlinde tedavi olmanın farz oluşu ise ihtilaflıdır. Çünkü sahâbe ve tâbiîlerden birçok kimse tedavi olmamış ve hiçbir bilgin bunları kınamamıştır.¹⁸⁵

Zâhirîlere göre haram şeyle tedavi olmak câizdir. Zâhirî bilgini İbn-i Hazm şöyle der: *"Şarap darda kalıp zarûret hâline düşen için mübah olur. Susuzluğu gidermek, tedavi olmak veya boğulmayı önlemek için şarap içene cezâ gerekmez."*¹⁸⁶ İbn-i Hazm'ın dayandığı delil şudur: *"Sidiği yemek ve içmek normal zamanda haramdır, fakat tedavi ve benzeri zarûret durumunda haram değildir. Nitekim Rasûlullah ﷺ Ureynelilere hastalıklarının tedavisi için deve sidiğini mübah kılmıştır."*¹⁸⁷ İbn-i Hazm, haram tedaviyi câiz görmeyenlerin dayandığı hadislerin kritiğini yaparak bir bölümünü zayıf bulmuş, bir bölümünü ise şöyle te'vil etmiştir: *"Zarûret hâlinde tedavi amacıyla haram kılınmış şeyleri içmek mübahtır. Bunlar mübah olunca, tedavide kullanılması yasaklanmış "pis ilaçlar" sınıfına girmemelidir, bu yüzden bunlara "pis" denemez."*¹⁸⁸

182. Bk. Mâlik, Muvatta, Ayn, 12; Ahmed b. Hanbel, Müsned I, 13, 446, III, 156.

183. Şevkânî, Neylül'l-Evtâr, VIII, 203.

184. Bk. Ebû Dâvûd, Tıbb, II; Tirmizî, Tıbb, 7; İbn Mâce, Tıbb, II, Ahmed b. Hanbel, II, 305, 446, 478; Şevkânî, age, VIII, 203; İbn Teymiyye, I, 270.

185. İbn Teymiyye, Fetâvâ, I, 259-260, 268-270.

186. Mu'cemü'l-Fıkhı İbn Hazm, Telif, komisyon, Dımaşk Üniversitesi.

187. Mu'cemü'l-Fıkhı İbn Hazm, I, 353; Kâsânî, age, I, 61.

188. Bk. Ebû Dâvûd Tıbb, II; Tirmizî, Tıbb, 7; İbn Mâce, Tıbb, II; Ahmed b. Hanbel, II, 305, 446, 478; Mu'cemü'l-Fıkhı, I, 353.

Sonuç olarak haramla tedavi konusunda orta yol Hanefîlerin görüşüdür. Eğer hastalığı meşrû gıda, yiyecek, içecek ve ilaçlarla tedavi mümkün olursa bu yola gidilir. Eğer tedavinin haram bir yiyecek, içecek veya ilaçla tedavi edilebileceği tecrübelerle biliniyorsa böyle bir ilaç ameliyat ve operasyonla tedavi yoluna gidilebilir. Burada “Zarûretler sakıncalı olan şeyleri mübah kılar.” kuralına uyulmuş olur. Çünkü hastalık da ağırlık durumuna göre zarûret kapsamına girer.

Sarhoşluk Veren Maddenin İlaça Karıştırılması

Bâzı ilaçlara alkol veya başka sarhoşluk veren maddeler karıştırılmakta ve tedavi için bunlar doktor tarafından hastaya tavsiye edilmektedir. Bu konuda önce ilacın alkolsüz olan alternatifi varsa müslüman hasta için bunun tercih edilmesi gerekir. Alternatifi yoksa ve şifâ vereceği veya hastayı rahatlatacağı kesin olursa hastaya böyle ilaç kullanmak mübah olur. Günümüzde pek çok depresyon ve nörolojik vakalarda kullanılan ilaçların çoğunda müsekkîn maddesi bulunmaktadır. Hastanın sinir sistemi teskin edilerek, acı duyması önlenmekte, uykusuzluğu giderilmekte ve ameliyatlarda heyecan ve panik hâli en aza indirilmektedir.

İlaçlarda kullanılan müsekkîn maddesi bâzı istihaleler geçirerek değişime uğrarsa aslında bulunan “necis (pis)” olma niteliği de değişebilir. Büyük Hanefî hukukçusu Kâsânî (ö. 587/1191), İmam Muhammed’in (ö. 189/805) bu konudaki görüşünü açıklarken şöyle der:

“İmam Muhammed’e göre necaset zamanın geçmesiyle başkalaşır ve özellikleri nitelik değiştirirse başka bir şey olur ve temiz hâle gelir... Necaset istihale geçirip nitelikleri ve anlamı değişince pis olmaktan çıkar. Çünkü necaset sözcüğü bir şeye, belirli bir niteliğinden dolayı ad olarak verilmiştir. Vasfı değişince ad da değişir ve sirkeye dönüşen şarap gibi olur.”¹⁸⁹

Mâlikîlerden İbnü'l-Arabî şöyle der: “Bir kimse murdar hayvanla tedaviye muhtaç olursa, ya olduğu gibi kullanır veya yaktıktan sonra kullanır. Eğer yakmak sûretiyle değişikliğe uğrarsa onun tedavide kullanmak ve üzerinde bulunduğu hâlde namaz kılmak câizdir.”¹⁹⁰

Hanbelîlerden İbn-i Teymiyye de bu konuda şöyle der: “Murdar hayvan, kan, domuz eti ve benzerlerinden Allah Teâlâ’nın haram kıldığı pis

189. Kâsânî, Bedâyi', 85.

190. İbnü'l-Arabî, Ahkâmü'l-Kur'ân, I, 59.

maddeler suya veya başka bir sıvıya düşüp karıştığı, parçalanıp vasıf ve eseri kalmadığı takdirde, artık orada ne murdar hayvan, de kan, ne de domuz eti vardır. Şarap da akıcı bir maddeye karışıp kaybolduğu ve (duyu organlarıyla algılanabilen) bir niteliği kalmadığı takdirde, o maddeyi içen şarap içmiş değildir.”¹⁹¹

Sonuç olarak yenilmesi ve içilmesi haram olan bir maddeden az bir miktârı eriyip kaybolacak, rengi, tadı veya kokusu yahut kendisine âit etkisi kalmayacak şekilde bir ilaca karıştırılmış olursa; erime, veya pişme yoluyla başka şeye dönüşen necasete kıyas edilerek, haram olma vasıfları kalkar ve ilaç olarak kullanılmalar da câiz olur.¹⁹²

Meşrû savunma hâlinde saldırganı öldürmek: Genel olarak bütün hukuk sistemlerinde ölmemek için kendisini savunurken başka çâre kalmadığı takdirde saldırganı öldürmek hakkı tanınmıştır. Çünkü saldırıya uğrayan kimseden sabredip öldürülmeyi beklemesi istenemez. Saldırı şahsa olduğu gibi mala yönelik de olabilir. Delil şu âyettir: **“Size saldırana size saldırıdıkları gibi saldırın.”**¹⁹³

يَسْأَلُونَكَ مَاذَا أُحِلَّ لَهُمْ ۖ قُلْ أُحِلَّ لَكُمُ الطَّيِّبَاتُ ۚ وَمَا عَلَّمْتُم مِّنَ الْجَوَارِحِ مُكَلِّبِينَ تُعَلِّمُونَهُنَّ مِمَّا عَلَّمَكُمُ اللَّهُ ۚ فَكُلُوا مِمَّا أَمْسَكْنَ عَلَيْكُمْ وَاذْكُرُوا اسْمَ اللَّهِ عَلَيْهِ ۖ وَاتَّقُوا اللَّهَ ۚ إِنَّ اللَّهَ سَرِيعُ الْحِسَابِ ﴿٤﴾

4- Sana, kendilerine neyin helâl kılındığını soruyorlar. De ki: İyi ve temiz şeyler size helâl kılınmıştır. Allâh'ın size öğrettiği bilgi ile eğittiğiniz avcı hayvanların, sizin için yakaladıklarını besmele çekerek yiyecek ve Allâh'a karşı gelmekten sakının. Çünkü Allah hesâbı çabuk görendir.

4. âyette, iyi ve temiz olan şeylerin mü'minlere helâl kılındığı, eğitilmiş avcı hayvanların yakaladıklarının da besmele çekerek yenmesinin helâl olduğu belirtilmiştir. Âyetteki “tayyibât” kelimesinin tekili olan tayyib, hoş, giden temiz ve güzel şey demektir.

191. İbn Teymiyye, Fetâvâ, I, 20.

192. Bk. Abdülkerim Zeydân, İslâm Hukukunda Zarûret Hali, Terceme, H. Karaman, İslâm'ın Işığında Günün Meseleleri, İstanbul 1982, I, 312 vd.

193. Bakara, 2/194. Bk. Hamdi Döndüren, Şâmil Ansiklopedisi, “Zarûret” mad.

TAYYİBÂT VE HABÂİS

Haram olma şüphesi bulunmayan ve helâl kılınan şeylere “tayyibât” denilir. Kısaca, “Yenilip içilmesine istek duyulan temiz, helâl ve hoş şeyler” bu kapsama girer. Bunun zıddı “habîs” olup, çoğulu “habâis”tir. Çirkin ve tiksinti duyulan zararlı şeyler demektir. Eşyada asıl olan mübahlıktır.

İlgili âyetlerde şöyle buyrulur: **“Yeryüzünde ne varsa hepsini sizin için yaratan O’dur.”**¹⁹⁴ **“De ki: Allâh’ın, kulları için çıkardığı süsü ve güzel rızıkları kim haram kıldı?”**¹⁹⁵ **“Ey insanlar! Yeryüzünde bulunanların helal ve temiz olanlarından yiye!”**¹⁹⁶ Hz. Peygamber’e de şu âyetle helâl ve haram gıdayı belirleme yetkisi verilmiştir: **“O (Peygamber), onlara temiz şeyleri helâl, çirkin şeyleri haram kılar.”**¹⁹⁷

Hz. Peygamber’in bu yetkiye dayanarak bütün hayvan çeşitlerini kapsayan yukarıda da zikrettiğimiz şu ilkeyi koyduğunu görüyoruz: **“Allâh’ın Rasûlü, köpek dişi olan yırtıcı hayvanları ve tırnaklı yırtıcı kuşları yemeyi yasakladı.”**¹⁹⁸ Buna göre bütün kara hayvanlarında avını yakalayıp parçalayan ve lâşe yiyen hayvanlar bu kapsama girdiği gibi, yırtıcı kuşlardan da pençeleriyle avını yakalayıp yiyen, kısaca “et obur” hayvan çeşitleri yasak kapsamına girer. Ancak at ve eşek gibi ot ve temiz yemle beslendiği hâlde bu kapsama girmeyen, geviş getirmeyen bâzı hayvanları yemeyi de Hz. Peygamber kuralın istisnâsı olarak yasaklamış ve bunların etlik için değil binek veya savaş amaçlı hayvanlar olarak yaratıldığına işaret etmiştir. Hz. Ali’den şöyle dediği nakledilmiştir: **“Allâh’ın Rasûlü, Hayber (6/628) gününde, kadınlarla mut’a’yı ve evcil eşek eti yemeyi yasaklamıştır.”**¹⁹⁹

Kara ve deniz hayvanlarından hakkında haramlığını bildiren açık âyet veya hadis (nass) yoksa, selim tabiata tiksinti verenler, “kerahet” kapsamında değerlendirilmiştir. Midye, istiridye, yılan ve kaplumbağa eti bu niteliktedir.

194. Bakara, 2/29.

195. A’râf, 7/32.

196. Bakara, 2/168.

197. A’râf, 7/157.

198. Müslim, Sayd, 15, 16; Ebû Dâvûd, At’ime, 32; Tirmizî, Sayd, 9, 11.

199. Buhârî, Megâzî, 38; Müslim, Nikâh, 29, 30, 32, Sayd, 23; Mâlik, Muvatta, Nikâh, 41.

الْيَوْمَ أُحِلَّ لَكُمُ الطَّيِّبَاتُ ۖ وَطَعَامُ الَّذِينَ أُوتُوا الْكِتَابَ حِلٌّ لَكُمْ ۖ وَطَعَامُكُمْ حِلٌّ لَهُمْ ۖ وَالْمُحْصَنَاتُ مِنَ الْمُؤْمِنَاتِ وَالْمُحْصَنَاتُ مِنَ الَّذِينَ أُوتُوا الْكِتَابَ مِنْ قَبْلِكُمْ إِذَا آتَيْتُمُوهُنَّ أَجُورَهُنَّ مُحْصِنِينَ غَيْرَ مُسَافِحِينَ وَلَا مُتَّخِذِي أَخْدَانٍ ۚ وَمَنْ يَكْفُرْ بِالْإِيمَانِ فَقَدْ حَبِطَ عَمَلُهُ ۖ وَهُوَ فِي الْآخِرَةِ مِنَ الْخَاسِرِينَ ﴿٥﴾

5- Bugün iyi ve temiz şeyler size helâl kılındı. Kendilerine kitap verilenlerin yiyeceği size helâl olduğu gibi, sizin yiyeceğiniz de onlara helâldir. Mü'min kadınlardan iffetli olanlar ile sizden önce kendilerine kitap verilenlerden iffetli kadınlar da, mehirlerini verip nikâhlamak şartıyla, namuslu olmak, zinâ etmemek ve gizli dostlar da edinmek üzere size helâldir. Kim îmânı tanımazsa, bütün ameli boşa gider ve o âhirette de ziyâna uğrayanlardan olur.

5. âyete göre, ehl-i kitabın yiyeceği müslümana, müslümanın yiyeceği ehl-i kitaba helâl kılındığı gibi, onların iffetli kadınları ile evlenmek de meşrû kılınmıştır. Bununla birlikte îmân etmeyi reddeden kimsenin bütün amellerinin boşa gideceğine de dikkat çekilmiştir.

Ancak Kur'ân-ı Kerîm'de yasakladığı bildirilen domuz eti, akıtılmış kan ve şarap gibi şeyler ehl-i kitabın elinden de gelse müslümana helâl olmaz. Aslında bu yiyecekler, onların dininde de yasak iken, zaman içinde değişiklik yapılarak helâl hâle getirilmiştir.

İbn-i Abbâs'tan, Ebu'd-Derda'dan, Hasen ve Mücâhid, İbrahim, Katâde ve Süddî'den rivâyet edildiğine göre, yukarıdaki âyette: *طَعَامُ الَّذِينَ أُوتُوا الْكِتَابَ حِلٌّ لَكُمْ* “Kendilerine kitap verilenlerin yiyeceği size helâl kılındı.” ifâdesinden kastedilen usûlüne göre kesilen ve eti yenen hayvanlardır.²⁰⁰ Gerçekte âyetin açık anlamı da bunu gerektirir. Gerçi “yiyecek” sözcüğünü genel anlamda kullansak, kitap ehlinin gerek boğazlanan hayvanlarını ve gerek diğer yiyeceklerini içine alır. Fakat daha açık olan özellikle, boğazlanan eti yenen hayvanlar kastedilmektedir. Çünkü ekmek, zeytinyağı ve diğer yiyeceklerin hükmü, onu üretenlerin inançlarıyla ayrılık göstermez. Bunlarda Mecûsî

200. Ebûbekir el-Cassâs, Ahkâmü'l-Kur'ân, III, 320.

veya ehl-i kitaptan olmanın bir fark meydana getirmediğinde kimsenin bir şüphesi yoktur.

İlgili âyetlerde şöyle buyrulur: **“Size şunlar haram kılındı: Kesilmeden ölen murdar hayvan, kan, domuz eti, Allah’tan başkası adına kesilen hayvanlar; -ölmeden yetiştirip kestikleriniz dışında-boğularak, vurularak, yüksekte düşerek, bir hayvan tarafından boynuzlanarak, yırtıcı bir hayvan tarafından parçalanarak ölen ve putlar için kesilen hayvanlar; bir de fal oklarıyla şans aramak. Bütün bunlar itaat sınırı dışına çıkmaktır.”**²⁰¹

“Müşrik kadınlar îmân etmedikçe onlarla evlenmeyin! Bu müşrik kadın hoşunuza gitse bile, mü’min bir câriye müşrik kadından daha hayırlıdır. Müşrik erkekleri de îmân etmedikçe, mü’min kadınlarla evlendirmeyin. Müşrik erkek hoşunuza gitse de, mü’min bir köle müşrik bir erkekte daha hayırlıdır. Çünkü bunlar sizi ateşe çağırırlar. Allah ise, izni ve keremiyle cennete ve bağışlanmaya çağırır. Allah, düşünüp öğüt alsınlar diye âyetlerini insanlara açıklar.”²⁰²

“Sizden kim, dininden döner de kâfir olarak ölürse, işte öylelerinin dünya ve âhirete yönelik bütün işleri boşa çıkmıştır. Onlar cehennemliktir ve orada sürekli olarak kalacaklardır.”²⁰³

EHL-İ KİTAP KADINLA EVLENMEK

Yukarıdaki âyette, müslüman erkeklerin, kitap ehli olan Hristiyan veya Yahudi kadınlarla evlenmelerine izin verilmiştir. Ancak îmân eden hiçbir erkek veya kadının, bir müşrikle evlenemeyeceği Bakara sûresi 2/221. âyette belirtilmiştir. İslâm’da aile reisinin koca olması ve doğacak çocukların babasının dininden sayılması böyle bir farklılığı getirmiştir. Diğer yandan ehl-i kitap kadınlarla evlenmek İslâm’ın yayılmasına yardımcı olur. Yukarıdaki âyette, **“... Kendilerine sizden önce kitap verilenlerden yine hür ve iffetli kadınlar da, siz onların mehirlerini verip nikâh edince (size helâldir)”** buyrulması, İslâm’ın kitap ehlini müşrik kapsamına almadığını gösterir.

Hz. Ömer, yukarıdaki âyetin açık müsaadesine rağmen, Medâyin vâlisi Huzeyfe ’e evli bulunduğu Yahudi kadını boşamasını yazmıştır.

201. Mâide, 5/3.

202. Bakara, 2/221.

203. Bakara, 2/217.

Hız. Ömer, İslâm ülkesi vatandaşı olan ehli kitap bir kadınla, müslüman bir erkeğin evlenmesini câiz görmekle birlikte Medâyin'e vâli olarak gönderilen Huzeyfe'nin (ö. 36/656) bir Yahudi kızı ile evlenmesi üzerine ona mektup yazarak ayrılmasını istemiştir. Bunun sebebi, ehli-i kitap kadınlarla evlenmenin kötüye kullanılması ve müslüman kadınlara rağbetin azalmasıdır. Bu, hükmü kaldırma değil, geçici bir uygulamadır.²⁰⁴

Nitekim günümüzde askerlik mesleğinde olanlar için ülke güvenliği bakımından yabancı bayanlarla evlenme yasağı bulunduğu bilinmektedir. Hız. Ömer'in uygulaması da bunun benzeri bir önlemdir.

Ashâb-ı kirâmdan yalnız İbn-i Ömer ehli-i kitap kadınla evlenmeyi câiz görmemiştir. Ona bunun sebebi sorulduğunda "Allah müşrik kadınları mü'min erkeklere haram kılmıştır. Ben bir kadının, Rabbim İlsâ'dır, demesinden daha büyük şirk bilmiyorum." demiştir. Ancak İbn-i Ömer'in bu sözü haramlığa değil, kerahete hamledilmiştir.²⁰⁵ İslâm toplumuna düşman olan harbî ve ehli kitap kadınla evlenmek ise mekruhtur. Bu konuda görüş birliği vardır.²⁰⁶

Bugünkü Hristiyanlar ve Yahudiler ehli-i kitap mıdır? Kur'ân-ı Kerîm'de aşağıdaki âyetler bu konuda tereddütlere yol açmıştır. **"Yahudiler 'Uzeyr Allâh'ın oğludur', Hristiyanlar da 'İlsâ Allâh'ın oğludur' dediler. Bu, onların ağızlarında geveledikleri câhilce sözlerdir."**²⁰⁷ **"Gerçekten, Allah, Meryem'in oğlu İlsâ'dır, diyenler kâfir olmuşlardır."**²⁰⁸

"Şüphesiz, Allah için üçüncüsüdür, diyenler (Allah Teâlâ'ya Meryem ve İlsâ'yı da ortak koşanlar) kâfir olmuşlardır. Hâlbuki bir tek Allah'tan başka hiçbir ilah yoktur."²⁰⁹

Bu âyetlerin açık hükümlerine göre, bugünkü Hristiyan ve Yahudiler'in Allâh'a ortak koşmaları sebebiyle müşrik sayılmaları ve müslümanlarla evlenmemeleri gerektiği öne sürülebilirse de, ehli-i kitap kadınlarla evlenmeyi serbest bırakan Mâide sûresi 5. âyet bu hükmü tahsis etmiştir. İslâm fakihlerinin çoğunluğu bu görüştedir.²¹⁰

204. Bk. Cassâs, Ahkâmü'l-Kur'ân, Âsitâne, 1338, II, 397.

205. Sâbûnî, Tefsîru Âyâtî'l-Ahkâm, 2. baskı, Dımaşk 1977, II, 564.

206. İbnü'l-Hümâm, Fethu'l-Kadîr, II, 372.

207. Tevbe, 9/30.

208. Mâide, 5/72.

209. Mâide, 5/73.

210. Cassâs Ahkâmü'l-Kur'ân, II, 15-20; Kâsânî, Bedâiyi', II, 270; İbn Rüşd, age, II, 37 vd.

Şâfiî ve Mâlikîlere göre ehl-i kitap kadınla evlenmek mekruhtur. Ehl-i kitap kadınla evli bulunan müslüman bir erkek onu kilise ve havraya gitmekten ve evde içki içmekten alıkoyabilir; hayız, nifas ve cünüplük sebebiyle onu yıkanmaya zorlayamaz.²¹¹

Müslüman kadının müşrik veya ehli kitap bir erkekle evlenmesi ise câiz değildir. Çünkü bu yasak âyetle belirlenmiştir.²¹² 20. yüzyılda çıkarılan İslâm aile hukûku kânunlarının hemen hepsinde bu hüküm açıkça ifâde edilmiştir.²¹³

Elmalılı merhumun kitap ehli kadın veya erkekle evlenmenin hükmü üzerindeki değerlendirmesi şöyledir:

“O (Allah), yeryüzünde ne varsa hepsini sizin için yarattı.”²¹⁴ âyetinde açıklandığı üzere, insana âit nefis ve namus konularında mübah olmak değil, haram olmak asıldır. İkinci olarak, bu aslî ve ezeli haramlık, **“Allâh’a ortak koşan erkekleri de, inanıncaya kadar, onlarla (kadınlarınızla) evlendirmeyin.”**²¹⁵ âyetindeki yasakla tekit edilmiş ve açıklanmıştır. Üçüncü olarak Nisâ sûresinde, **“Allah, mü’minlere karşı kâfirlere asla yol vermeyecektir.”**²¹⁶ âyetiyle bu haramlık ve yasaklama daha genel şekilde açıklanmıştır. Dördüncü olarak, bütün helâllerin özetlenip açıklandığı bu âyette, yiyecek her iki taraftan incelenip, evlilik için de bu açıklama üslûbu izlendiği hâlde, Ehl-i kitaptan kadın almanın helâl oluşu açıklanmış ve aksi konuda susulmuştur ki, bunda zarûret açıklaması denilen bir kasr (tahsis) vardır. Bununla müslüman kadınların kitap ehli erkekle evlendirilmesinin asla söz konusu olamayacağı hatırlatılmış, aslî oluşu ve geçmişteki haramlığı üçüncü defa olarak anlatılmış ve belgelenmiştir. Çok açık olan ve asr-ı saâdetten beri ümmetin ittifakı ile de bilinen bu meseleyi hatırlatmamıza sebep, zamanımızda İslâmî delilleri bilmeyen bâzı câhillerin Kur’ân’da buna dâir bir nass bulunup bulunmadığını sormaları olmuştur. Hâlbuki bu gibi haramlık asıl olan meselelerde izin verilmemiş olmak, yeterli bir delildir. Buna göre bu gibi konular hakkında yasaklama var mı diye değil, izin var mı diye sormak gerekir.

211. el-Fetâvâ'l-Hindiyîye, I, 281.

212. Bakara, 2/221.

213. Bk. 1917 tarihli Osmanlı Hukuk-ı Aile Kararnâmesi, mad. 58; Hamdi Döndüren, Delilleriyle Aile İlmihali, Erkam Yayınları, İstanbul, 2006, s. 172-173.

214. Bakara, 2/29.

215. Bakara, 2/221.

216. Nisâ, 4/121.

Burada gerek yiyecek ve gerek evlilik bölümlerindeki **الَّذِينَ أُوتُوا الْكِتَابَ** “kitap verilenler” kitap ehli olan Yahudi ve Hristiyanlardır. Hz. Ali Arap Hristiyanlarından Benî Tağlib hakkında: “Bunlar, Hristiyanlıktan şarap içmekten başka bir şey anlamamışlar. Şu hâlde Hristiyan hükmüne dâhil değildirler.” demiş. İmam Şâfiî bunu tercih etmiş ise de, çoğunluk ve Hanefî imamları, kitabın açık anlamına göre bütün Arap Hristiyanlarının kestiklerinde de bir sakınca yoktur, demişlerdir. Ancak İbn-i Abbâs nikâh konusunda, Ehl-i kitaptan kastedilenin harbî (düşman ülkesi vatandaşı) olmayanlar olduğunu ve dolayısıyla harbî (gayrimüslim ülke vatandaşı) durumundaki Yahudi ve Hristiyan kadınlarını nikâh etmenin câiz olmadığını söylemiştir. Fakat bu konuda İslâm âlimlerinin çoğunluğu âyetin mutlak olarak harbî ve zimmi (İslâm ülkesi vatandaşı) ehl-i kitap arasında bir ayırım yapmaksızın, düşman ülkesindekileri de, İslâm Devleti tebaasındaki Yahudi ve Hristiyanları da içine aldığını ve buna göre harbî olan ehl-i kitaptan kadın almanın haram değil, bir zarûret bulunmadıkça nihâyet mekruh olduğunu söylemişlerdir.

Ehl-i kitaptan başkasına gelince, bunlardan Mecûsîler hakkında Rasûlullah ﷺ: “Mecûsîlere kitap ehli muâmelesi yapınız, fakat kadınlarıyla evlenmemek ve kestiklerini yememek şartıyla.” buyurmuştur.²¹⁷

Bununla birlikte dünyada kitap ehline yiyecek ve kadın yönüyle tanınan bu ayrıcalığın, âhiret açısından da böyle olacağı sanılmamalıdır. Âyette şöyle buyrulur: **“Her kim bu îmânı yani en mükemmel dîni ve İslâm’ı inkâr ederse bütün ameli boşa gider ve o, âhirette ziyâna uğrayanlardan olur.”**²¹⁸ Şu hâlde bunların yiyeceklerini yerken ve kadınlarıyla evlenirken îmânı bozmaktan, dinden dönme tehlikesine düşmekten son derece sakınmalıdır. Bundan dolayıdır ki, düşman ülkesinde yaşamakta olan bir kadınla evlenmek mekruh sayılmıştır.”²¹⁹

217. Mâlik, Muvatta, Zekât, 42; Beyhakî, es-Sünenü'l-Kübrâ, IX, 189.

218. Mâide, 5/5.

219. Elmalılı, age, III, 167, 168.

﴿ BÂB 2 ﴾

**ABDEST, BOY ABDESTİ, TEYEMMÜM, ŞÂHİTTE
ARANAN NİTELİKLER, ALLÂH'IN MÜ'MİNLERE YARDIMI**

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا إِذَا قُمْتُمْ إِلَى الصَّلَاةِ فَاغْسِلُوا وُجُوهَكُمْ وَأَيْدِيَكُمْ
إِلَى الْمَرَافِقِ وَامْسَحُوا بِرُءُوسِكُمْ وَأَرْجُلَكُمْ إِلَى الْكَعْبَيْنِ ۖ وَإِنْ كُنْتُمْ
جُنُبًا فَاطَّهَّرُوا ۚ وَإِنْ كُنْتُمْ مَرْضَىٰ أَوْ عَلَىٰ سَفَرٍ أَوْ جَاءَ أَحَدٌ مِنْكُمْ
مِنَ الْغَائِطِ أَوْ لَمَسْتُمُ النِّسَاءَ فَلَمْ تَجِدُوا مَاءً فَتَيَمَّمُوا صَعِيدًا طَيِّبًا
فَامْسَحُوا بِوُجُوهِكُمْ وَأَيْدِيكُمْ مِنْهُ ۚ مَا يُرِيدُ اللَّهُ لِيَجْعَلَ عَلَيْكُمْ مِنْ
حَرَجٍ وَلَكِنْ يُرِيدُ لِيُطَهِّرَكُمْ وَلِيُتِمَّ نِعْمَتَهُ عَلَيْكُمْ لَعَلَّكُمْ تَشْكُرُونَ
﴿٦﴾ وَاذْكُرُوا نِعْمَةَ اللَّهِ عَلَيْكُمْ وَمِيثَاقَهُ الَّذِي وَاثَقَكُمْ بِهِ ۖ إِذْ قُلْتُمْ
سَمِعْنَا وَأَطَعْنَا ۖ وَاتَّقُوا اللَّهَ ۚ إِنَّ اللَّهَ عَلِيمٌ بِذَاتِ الصُّدُورِ ﴿٧﴾ يَا أَيُّهَا
الَّذِينَ آمَنُوا كُونُوا قَوَّامِينَ لِلَّهِ شُهَدَاءَ بِالْقِسْطِ ۚ وَلَا يَجْرِمَنَّكُمْ شَنَاٰنُ
قَوْمٍ عَلَىٰ أَلَّا تَعْدِلُوا ۚ اعْدِلُوا ۖ هُوَ أَقْرَبُ لِلتَّقْوَىٰ ۖ وَاتَّقُوا اللَّهَ ۚ إِنَّ اللَّهَ
خَبِيرٌ بِمَا تَعْمَلُونَ ﴿٨﴾ وَعَدَ اللَّهُ الَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ
لَهُمْ مَغْفِرَةٌ وَأَجْرٌ عَظِيمٌ ﴿٩﴾ وَالَّذِينَ كَفَرُوا وَكَذَّبُوا بِآيَاتِنَا أُولَٰئِكَ
أَصْحَابُ الْجَحِيمِ ﴿١٠﴾ يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا اذْكُرُوا نِعْمَتَ اللَّهِ عَلَيْكُمْ
إِذْ هُمْ قَوْمٌ مُّشْطَوْنَ ۚ الْيَوْمَ أَيْدِيَهُمْ فَكُفَّ أَيْدِيَهُمْ عَنْكُمْ ۖ وَاتَّقُوا اللَّهَ ۚ
وَعَلَى اللَّهِ فَلْيَتَوَكَّلِ الْمُؤْمِنُونَ ﴿١١﴾

6- Ey îmân edenler! Namaz kılacağınız zaman yüzlerinizi, dirseklere kadar ellerinizi, başlarınızı meshedip topuklara kadar ayaklarınızı yıkayın. Eğer cünüpseniz, iyice yıkanıp temizlenin. Hasta iseniz veya yolda bulunuyorsanız yahut biriniz tuvaletten gelmişse yahut da kadınlara dokunmuşsanız, su da bulamamışsanız, temiz toprakla teyemmüm edin, yüzlerinizi ve ellerinizi onunla meshedin. Allah sizi sıkıntıya sokmak istemez; şükredersiniz diye sizi temizlemek ve size olan nîmetini tamamlamak ister.

7- Allâh'ın size verdiği nîmetleri ve sizin O'na: "İşittik ve emrine uyduk." diye verdiğiniz kesin ve bağlayıcı sözü hatırlayın! Allâh'a karşı gelmekten sakının. Çünkü Allah, kalplerde olanı hakkıyla bilir.

8- Ey îmân edenler! Allah için hakkı ayakta tutan ve adâletle şâhitlik eden kimseler olun. Bir topluluğa duyduğunuz öfke, sizi adâletsizlik yapmaya itmesin. Adâletli olun, çünkü adâlet takvâyâ daha yakındır. Allâh'a karşı gelmekten sakının. Çünkü Allah, yaptıklarınızdan haberdardır.

9- Allah îmân edip sâlih ameller işleyenlere günahlarını bağışlayacağını ve büyük mükâfat vereceğini vaad etmiştir.

10- İnkâr edip, âyetlerimizi yalanlayanlara gelince, onlar cehennemliktir.

11- Ey îmân edenler! Allâh'ın size olan nîmetini hatırlayın. Hani bir topluluk size el uzatmaya kalkışmıştı da Allah, onların ellerini üzerinizden çekmişti. Allâh'a karşı gelmekten sakının ve mü'minler sadece Allâh'a güvenip dayansınlar!

6. âyette, abdest, boy abdesti, abdesti bozan hâller, su bulunamaması veya bulunup da kullanılamaması durumunda teyemmüm abdestinin esasları belirtilir. Allah Teâlâ'nın kullarının sıkıntıya sokmak istemediğine işaret edilir.

Abdest ve boy abdesti bedenin temizliği olduğu gibi, namaz da ruhsal bir temizlenmedir.

İlgili âyette şöyle buyrulur: **“Ey îmân edenler! Siz sarhoş iken ne söylediğinizi bilinceye kadar, cünüp iken de -yolcu olanlar müstesnâ-boy abdesti alıncaya kadar namaza yaklaşmayın! Eğer hasta olur veya yolculukta bulunursanız yahut sizden biriniz tuvaletten gelmiş-se yahut kadınlara dokunup (bu durumlarda), su bulamamışsanız o zaman temiz bir toprakla teyemmüm edin. Yüzlerinizi ve kollarınızı meshedin! Şüphe yok ki Allah çok affedici, çok bağışlayıcıdır.”**²²⁰

ABDEST, GUSÛL VE TEYEMMÛM

A) Namaz Abdesti

İslâm'dan önceki ilâhî dinlerde de bulunan namaz ibadeti,²²¹ İslâm'da hicretten bir buçuk yıl kadar önce Mîraç gecesinde farz kılınmıştır.²²² Namazın ön şartı olan abdest ve gusûl de namazla birlikte farz kılınmış, hatta İslâm'da hiçbir zaman abdestsiz namaz kılınmamıştır. Yukarıdaki âyet, hicretin 6. yılında vukû bulan Benî Mustalik Gazvesi'nden (6/627) dönerken gece konaklama yerinde sabah namazı için su bulunmaması üzerine inmiştir. Bu yüzden bu âyete “teyemmüm âyeti” de denilmiştir.

Hiz. Peygamber bu âyet gelinceye kadar, abdestsiz olunca, abdest alıncaya kadar konuşmaz, bir iş yapmazdı. Âyette, abdestin yalnız namaz için gerekli olduğuna vurgu yapılarak, bu konuda Hiz. Peygamber'e de kolaylık getirilmiş oldu.²²³

Allâh'ın Rasûlü, abdest alınmadan kılınacak namazın kabul olunmayacağı,²²⁴ organların temizlenip yıkanmasıyla birlikte günahların da temizleneceğini,²²⁵ Muhammed ümmetinin kıyâmet gününde abdestlerinden dolayı “yüzleri nurlu, elleri ve ayakları parlak olanlar” diye anılacaklarını bildirmiştir.²²⁶

Abdestin fazileti hakkında da Allâh'ın Rasûlü şöyle buyurmuştur: **“Kim, emrolunduğu gibi abdest alır ve emrolunduğu şekilde namaz kılsa, geçmiş günahları bağışlanır.”**²²⁷ **“Bir kimse abdest alırken yüzünü yıkayınca,**

220. Nisâ, 4/43.

221. Bk. Lokmân, 31/17.

222. Buhârî, Salât, 1.

223. Bk. Elmalılı, III, 170; Buhârî, Tefsir, 5/3.

224. Buhârî, Vudû, 2.

225. Müslim Tahâre, 8, 32, 33; Müslim, 294.

226. Buhârî Vudû, 3; Müslim, Tahâre, 135.

227. Buhârî, Vudû, 28. Tevhid, 24; Ebû Dâvûd. Tahâre, 51.

yüzündeki âzâlarının işlediği günahlar, el ve ayaklarını yıkadığında, bunlarla işlediği günahlar suyla birlikte dökülür gider.”²²⁸

Hz. Peygamber’e ashâb-ı kirâm kıyâmet günü kendi ümmetini nasıl tanıyacağını sordu. O şöyle cevap verdi: “Bir kimsenin siyah atları arasında alını beyaz bir atı olsa o atını tanımaz mı?” Evet, tanır, dediler. O zaman şöyle buyurdu: “İşte benden sonra gelecek kardeşlerim abdest sebebiyle, kıyâmet günü alınları ve abdestte yıkadıkları uzuvları parlayarak gelecek tir. Ben ise onları havuz başında bekleyeceğim.”²²⁹

Abdestin farzları: 1) Yüzü yıkamak. 2) Kolları dirseklerle birlikte yıkamak. 3) Başın bir bölümüne ıslak elle meshetmek. 4) Ayakları topuklarla birlikte yıkamak.

Şâfiîler abdestin bu dört farzına niyet etmek ve abdest âzâlarını yıkamada sırayı gözetmek olmak üzere iki farz daha eklerler. Çünkü Hz. Peygamber, “Ameller niyetlere göredir. Herkes için niyet ettiği şey vardır.”²³⁰ buyurmuş, Hac sırasında sa’ye Safâ ile Merve’nin hangisinden başlanacağını soran sahabilere “Allâh’ın başladığından başlayın.”²³¹ diye cevap vermiştir. Diğer yandan abdest âyetinde farzlar sayılırken aradaki “vav” harflerinin sıra bildirdiğini söylemişlerdir. Hanefîler ise abdestin kendi başına bir ibadet olmaması, asıl ibadet için ön temizlik anlamı taşıdığı ve sözü edilen vav harflerinin de zorunlu sıra bildirmediğini dikkate alarak, bunları sünnet kapsamında değerlendirmiştir.

Şia-imâmîye ekolü, yukarıdaki abdest âyetinde “erculekum” lafzını, “erculikum” şeklinde esreli okuma kıraatını benimseyerek, abdestte çıplak ayakları suyla yıkamak yerine, ıslak elle meshetmenin yeterli olduğu kanaatine varmıştır.²³²

Ancak ayağı yıkamak yerine çıplak ayağı meshetmek yeterli değildir. Çünkü Hz. Peygamber’in abdestte ayaklarını suyla yıkadığına dâir rivâyetler meşhur hadis kuvvetinde olduğu gibi,²³³ Rasûl-i Ekrem, abdest alırken topuklarını dikkatle yıkamayanları; “Abdestte topukları kuru kalan kimselerin vay

228. Müslim, Tahâre, 32, 33; Tirmizî, Tahâre, 2; Dârimî, Vudû’ 45; Nesâî, Tahâre, 107.

229. Nesâî, Tahâre, 110.

230. Buhârî, Bedü’l-Vahy, 1; Müslim, İmâre, 155.

231. Bk. Bakara, 2/158; Ahmed bin Hanbel, III, 394.

232. Bk. Taberî, Tefsir, VI, 126 vd.; İbn Kesîr, Tefsir, III, 48, 49.

233. Bk. Buhârî, Vudû, 7, 24, 28, 38, 39, 41, 42; Müslim, Tahâre, 3, 4, 18; Ahmed bin Hanbel, I, 59, IV, 112; Taberî, IV, 81-82.

cehennem ateşinden çekeceğine!” buyurmuş,²³⁴ ayaklarını yıkadığı hâlde bir yerinin kuru kaldığını gördüğü sahâbeyi, *“Git abdestini güzel al!”* diye uyardığı rivâyet edilmiştir.²³⁵

Diğer yandan sahâbeden yalnız İbn-i Abbâs ve Enes bin Mâlik, tâbiîn-den İkrime, Şa'bi ve Ebû Câfer Muhammed b. Aliyyi'l-Bâkır'dan “ayaklar da abdestin farzının mesh” olduğu nakledilmiştir ki, Şia'dan İmâmiyye'nin mezhebi budur. Çoğunluk fakihler ve tefsirciler ise “ayaklarda abdestin farzı yıkamak” olduğunu söylemişlerdir. Hasen el-Basrî ile Muhammed b. Cerîr et-Taberî ise mükellefin ayakları yıkamakla meshetmek arasında serbest olduğunu söylemişlerdir.

Ancak şunu belirtelim ki, abdestte çıplak ayak üstüne meshetmeyi câiz görmek âyetin sonundaki “Allah sizi (abdestle) temizlemek istiyor.” ifâdesi ile açıklanan temizlik hikmeti ile bağdaşmaz. Su bulunması hâlinde teyemmüm abdesti de bir çeşit mânevî temizliktir. Yukarıda belirttiğimiz, ayaklarını yıkadığı hâlde topukları kuru kalan sahabileri Allah Rasûlü'nün uyarması ve bunun sayısı tevatüre varan râvilerce nakledilmesi, asıl olanın yıkamak olduğunu gösterir. Bir de burada kastedilen sadece çıplak ayağı meshetmek olsaydı, (bi rûsikum) gibi sadece (ve ercûlikum) demek yeterli olur (ile'l-kâ'beyn/topuklara kadar) kaydına gerek kalmazdı. Bu deliller farzın yıkamak olduğunu, ancak abdestte ayaklar yıkandıktan sonra, ayağa giyilecek mest veya çorap üzerine meshetmenin kastedildiğini gösterir. Buna göre ayaklar hakkında yıkamak emri muhkem, mesh emri mücmel olup sünnetle sâbittir. Bu da mest veya çorap üzerine meshi ifâde eder.²³⁶

Abdestin sünnetleri: 1) Niyet etmek. 2) Önce elleri yıkamak. 3) Abdeste Eûzü-besmele ile başlamak. 4) Ağız ve buruna üçer kere su vermek. 5) Dişleri temizlemek. 6) Abdestte sırayı gözetmek. Çoğunluk fakihlere göre, sırayı (tertib) gözetmek farzdır. Delil şu hadistir: *“İyice temizlenip yüzünü, sonra kollarını... yıkamadıkça Allah bir kimsenin namazını kabul etmez.”*²³⁷ 7) Önce sağ uzuvları yıkamak. 8) Abdest uzuvlarını üçer kere yıkamak. 9) El ve ayakları yıkamaya parmak uçlarından başlamak. 10) Parmak ve sakal aralarının kuru kalmaması için yoklamak. 11) Başın bütününe meshetmek.

234. Buhârî, Vudû, 27, 29, İlim, 3, 30; Müslim, Tahâre, 25-30; Ebû Dâvûd, Tahâre, 46; Tirmizî, Tahâre, 31; Nesâî, Tahâre, 88; Mâlik, Tahâre, 5. Bu hadis 12 râvili olup, mütevâtir hadisler arasında sayılır.

235. Müslim, Tahâre, 31; Ebû Dâvûd, Tahâre, 66; Ahmed bin Hanbel, Müsned, I, 21, 23, I, 424. Bk. Müslim, Müsâfirin, 294.

236. Bk. Elmalılı, age, III, 171-172.

237. Buhârî, Vudû, 35, 40, Hiyel, 2.

12) Kulakların iç ve dışını meshetmek. 13) Abdest uzuvlarını ovalamak. 14) Abdesti ara vermeksizin tamamlamak. 15) Boynu meshetmek.

Hız. Peygamber ashâbına abdest almayı öğretirken bir defasında, abdest uzuvlarını birer kere yıkayarak abdest almış; *“Bu, Allâh’ın kendisi ile namazı kabul ettiği abdesttir.”* buyurmuş. İkişer kere yıkayarak abdest almış; *“Bu, kendisi ile Allâh’ın ecrini ikiye katladığıdır.”* buyurmuş. Üçer defa yıkayarak aldığı abdestten sonra da; *“Bu, benim ve benden önceki peygamberlerin abdestidir.”* buyurmuştur.²³⁸

Âyetle, *“Sizden biri tuvaletten gelmişse...”* cümlesi büyük ve küçük abdest bozmayı ifâde eder. Buna göre, ön veya arkadan çıkan idrar, dışkı, kan, meni, mezi (karşı cinsi düşünmekle gelen ince beyaz sıvı) ve vedi (üşütme, yüksekte atlama gibi bir sebeple şehvetsiz gelen kalın sıvı) gibi sıvılar abdesti bozar. Fakat boy abdestini gerektirmez. Hız. Peygamber’in hadislerinde, buna kıyasla bedenın diğer yerlerinden çıkacak kan, irin ve ağız dolusu kusmak gibi sıvıların da abdesti bozacağı belirtilmiştir.²³⁹ Hanefiler bu uygulamayı esas almıştır. Şâfiî ve Mâlikîlere göre ise, idrar ve dışkı yolları dışında vücuttan çıkan kan vb. sıvılar abdesti bozmaz. Çünkü Hız. Peygamber kan aldırılmış ve abdestini yenilemeden namaz kılmış, vücuduna ok saplanan sahâbenin kan akarken, namazını tamamlamasını onaylamıştır.²⁴⁰ Hanefiler bu gibi münferit olayların, *“özür sahibi olma”* gibi özel durumlarla ilgili olduğunu ve genel ilkeyi etkilemeyeceğini söylemişlerdir.

Abdesti Bozan Hâller

1) Önden veya arkadan dışkı, idrar, kan, meni, mezi ve vedi gibi bir sıvının çıkması. 2) Arkadan yel çıkması. 3) Ön ve arka dışında, bedenın herhangi bir yerinden çıkan kan, irin veya cerahat, çıkış yerinden çevreye yayılmış durumda ise abdesti bozar. Ağızdan gelen kan tükürüğe üstün durumda ise abdesti bozar. 4) Ağız dolusu kusmak. 5) Aklın düşünme melekesini gideren durumlar abdesti bozar. Uyuma, bayılma, akıl hastalığı gibi. 6) Fâhiş mübaşeret. Kadına arada giysi olmaksızın çıplak olarak sarılmak gibi. 7) Namazda kahkaha ile gülmek. 8) Cinsel ilişkide bulunmak. 9) Mestler için belirlenen sürenin geçmesi. 10) Özürlünün abdestinde namaz vaktinin çıkması. 11) Teyemmüm abdestinde suya ulaşma.

238. Buhârî, Vudû, 22-24; Ebû Dâvûd. Tahâre, 52-54; Tirmizî, Tahâre, 32-35; İbn Mâce, Tahâre, 45-47.

239. Bk. Tirmizî, Tahâre, 64; Mâlik, Muvatta, Tahâre, 46, 47; Zeylaî, Nasb, I, 38, 44.

240. Bk. Buhârî, İlm, 5, Vudû, 34; Müslim, Hayz, 18; Nesâî, Tahâre, 111, Gasl, 28; İbn Mâce, Tahâre, 64-70.

Abdestli olarak giyilecek mestlerin üzerine, ilk abdest bozulduğu andan itibâren mukîm olan için bir gün bir gece, yolcu için üç gün üç gece olmak üzere meshedilebilir. Mestin ayaktan çıkarılması ve sürenin dolması meshi bozar.

Deri kaplanmış çorap üzerine meshedilebileceği konusunda görüş birliği vardır. Normal çoraplar konusunda ise fakihler ikiye ayrılmıştır:

Ebû Hanîfe, Şâfiî ve Mâlikîlere göre çorabın üzerine meshetmek câiz değildir. Ebû Yusuf, İmam Muhammed ve Hanbelîlere göre ise altını göstermeyen, sık dokunmuş peş peşe yürümek mümkün olan (sahîn) çorap üzerine mesih câiz olur. Bu konuda Mugire b. Şu'be, Alî, Bilal gibi sahabilerden Hz. Peygamber'in çorap üzerine meshettiği rivâyet edilmiştir.²⁴¹ Dokuz kadar sahâbenin ve Atâ, Hasan el-Basrî, Saîd b. el-Müseyyeb, İbn-i Cübeyr, Nehâî, Servî gibi meşhur bir grup tâbiînin de bu görüşü paylaştıkları, Ebû Hanîfe'nin yaşlılık döneminde Ebû Yusuf'la İmam Muhammed'in görüşüne katılarak çorap üzerine meshettiği nakledilmiştir.²⁴²

Bir namaz süresince kesilmeksizin süren, bundan sonra da her namaz vaktinde en az bir kere yinelenen kanama, idrar, yellenme vb. hâller, kişiyi "özürlü" kılar. Özürlü kişi her namaz vakti girince abdest alır ve bir sonraki namaz vaktine kadar abdestli sayılır. Özürlü dışında abdesti bozan durumlar olmadıkça abdesti devam eder.

B) Boy Abdesti (Gusül)

Yukarıdaki âyette "*Siz cünüp iseniz tertemiz yıkanınız.*" ifâdesi bütün bedenın yıkanmasını gerekli kılar. Hanefiler boy abdestinde ağız ve burnu da bedenın dış kısmından saymışlardır.

Guslü gerektiren durumlar şunlardır: 1) Cünüplük. 2) Hayız ve nifas hâli. 3) Cenâzeye boy abdesti aldirmek.

Guslün farzları: 1) Ağız ve burnu yıkamak. 2) Bütün vücudu su ile yıkamak.

Guslün sünnetleri: 1) Besmele ve niyetle başlamak. 2) Önce elleri ve avret yerini yıkamak. 3) Namaz abdesti gibi abdest almak. Cünüp kimse deniz veya nehir suyuna dalsa, çıkınca temiz sayılır. Niyeti terk etmesi gusle

241. Tirmizî, Tahâre, 74.

242. Zühaylî, İslâm Fıkıh Ansik., Risâle, İst., I, 254, 255.

engel olmaz. Çünkü Hanefîlere göre abdest ve boy abdestinde niyet sünnet hükmünde, sembolik (hükmi) bir temizlenme olan teyemmümde ise farzdır.

Cünüp olan veya ay hâli ya da loğusaya yasak olan şeyler: 1) Namaz kılmak. 2) Kâbe'yi tavaf etmek. 3) Kur'ân-ı Kerîm'e dokunmak ve okumak. Ancak duâ niyetiyle kimi âyetler okunabilir. 4) Mescide girmek.

Cünüp kişinin; zikir, tesbih, salâtü selam, kelime kelime Kur'ân âyetlerini öğretme, duâları okuma, bir kılıf içindeki Kur'ân'ı taşıma ve uyuma gibi fiillerinde bir sakınca bulunmaz.

C) Teyemmüm Abdesti

Yukarıdaki âyette abdestsiz olup da, hasta olan veya yolculukta bulunan ve su da bulamayan kimsenin teyemmüm abdesti alması istenir.

Teyemmüm, hicretin beşinci yılında meşrû kılınmıştır. Müreysî gazvesi de denilen Mustalikoğulları gazvesi sırasında, Hz. Peygamber ve bin kadar İslâm askeri, susuz bir yerde gecelemiştir. Geceleme yerinde, Hz. Âişe'nin kaybettiği bir gerdanlığın aranması yüzünden, su bulunan yere ulaşmak için hareket gecikince, sabah namazı için abdest alacak su bulamadılar. Bunun üzerine; **“Eğer hasta veya yolculukta iseniz yahut biriniz tuvaletten gelmişse veyahut kadınlarla birbirinize dokunmuşsanız ve su bulamamışsanız, o zaman temiz bir toprakla teyemmüm edin. Onunla yüzlerinizi ve ellerinizi meshedin.”**²⁴³ âyeti indi. Aynı teyemmüm abdesti konusu Nisâ sûresi 43. âyette de tekrarlanır. Hz. Peygamber de şöyle buyurmuştur: **“Yeryüzü bize mescid kılındı, toprağı da bizim için temizleyicidir.”**²⁴⁴ **“Toprak müslümanın temizleyicisidir. Su bulamadığı veya abdestsizlik devam ettiği sürece, isterse on yıl geçsin.”**²⁴⁵

Teyemmümün sebepleri şunlardır: a) Abdest veya boy abdestine yetecek miktarda suyun bulunmaması.

b) Suyu kullanmaya gücün yetmemesi. Suyu kullanmanın sağlık açısından tehlikeli olması, suyu elde etme araç ve gereçlerinin bulunmaması, fizik ve coğrafi şartların suya ulaşmayı engellemesi, hapiste bulunma, eşyasının çalınmasından veya düşman saldırısından korkma gibi durumlar yüzünden, ulaşabildiği suyu kullanmaktan âciz kalan kimse teyemmüm yapar.

243. Nisâ, 4/43.

244. Şevkânî, Neylül-Evtâr, I, 258.

245. Zeylâî, Nasbu'r-Râye, I, 48.

c) Hastalık veya iyileşmenin gecikmesi korkusu. Su kullanıldığı takdirde hasta olmaktan veya hasta ise, hastalığının uzamasından korkan kimse teyemmüm eder. Câbir ؓ şöyle anlatır: “Bir yolculukta bizden birisine bir taş isâbet etti, başı yarıldı. Sonra ihtilam oldu ve arkadaşlarının suyla boy abdesti alması gerektiğini söylemesi üzerine, öyle yaptı, fakat çok geçmeden vefât etti. Durumu öğrenen Allâh'ın Rasûlü şöyle buyurdu: “Onu öldürdüler, Allah onların iyiliğini versin! Bilmedikleri bir şeyi niçin sormadılar? O kişiye, teyemmüm etmesi ve yarasının üzerine bir sargı sarıp üzerini meshetmesi ve vücudunun diğer yerlerini yıkaması da yeterli olurdu.”²⁴⁶

d) Suyun aşırı derecede soğuk olması. Nitekim, Zâtüsselâsil gazvesi'ne katılan Amr İbnü'l-Âs, soğuk bir gecede ihtilâm olmuş, teyemmüm ederek arkadaşlarına sabah namazı kıldırması. Şikâyet edilmesi üzerine, Rasûlullah ﷺ durumu, bir de kendinden dinlemek istedi. Amr İbu'l-Âs şöyle dedi: “Yüce Allâh'ın; “kendinizi öldürmeyin, çünkü Allah size karşı çok merhametlidir.” âyetini hatırladım ve teyemmüm ettikten sonra da namaz kıldırardım, dedi. Rasûlullah ﷺ güldü ve hiçbir şey söylemedi.”²⁴⁷

Teyemmüm abdestinin farzları üçtür: a) Niyet etmek. b) Avuç içlerini temiz toprağa vurarak silkeledikten sonra yüzünü bir kere meshetmek. c) Yine avuç içlerini temiz toprağa vurarak silkeledikten sonra, sol avucu ile dirseğe kadar sağ kolunu, sağ avucu ile de dirseğe kadar sol kolunu meshetmektir. Böylece kişi abdestli hâle gelmiş olur. Bu abdest kişiyi cünüplükten de kurtarır.²⁴⁸ Sudan en az bir buçuk km kadar uzakta bulunmak, cenâze veya bayram namazını kaçırma korkusu da teyemmümü meşrû kılar. Suya ulaşıncaya teyemmüm abdesti kendiliğinden bozulmuş olur. Artık namaz için suyla abdest veya boy abdesti almak gerekli olur.

وَاذْكُرُوا نِعْمَةَ اللَّهِ عَلَيْكُمْ وَمِيثَاقَهُ الَّذِي وَاثَقَكُمْ بِهِ إِذْ قُلْتُمْ سَمِعْنَا وَأَطَعْنَا وَاتَّقُوا اللَّهَ إِنَّ اللَّهَ عَلِيمٌ بِذَاتِ الصُّدُورِ ﴿٧﴾

7- Allâh'ın size verdiği nîmetleri ve sizin O'na: “İşittik ve emrine uyduk.” diye verdiğiniz kesin ve bağlayıcı sözü hatırlayın! Allâh'a karşı gelmekten sakının. Çünkü Allah, kalplerde olanı hakkıyla bilir.

246. Şevkânî, age, I, 257.

247. Şevkânî, age, I, 258; bk. Bakara, 2/195.

248. Ayrıca bk. Nisâ, 4/43.

7. âyetteki “mîsâk”, kuvvetle verilen söz demektir. Bu sözün, “elestü bez-mi” denilen ve ruhların ilk yaratıldığı zaman alınan söz olduğu söylenmiştir.

Âyette geçen bu söz ve ahid, “kâlû belâ” denilen, ruhların ilk yaratıldığında verilen sözü kapsadığı gibi, mü’minlerin Allâh’ın elçisine bey’at ederken her hususta kendisine itaat edeceklerine dâir verdikleri söz anlamında da kullanılmıştır.

İlgili âyetlerde şöyle buyrulur: **“Kıyâmet gününde, biz bundan habersizdik dememeniz için Rabbin, Âdemoğulları’nın bellerinden zürriyetlerini çıkardı, onları kendilerine şâhit tuttu ve dedi ki: “Ben sizin Rabbiniz değil miyim?” (Onlar), “Evet Rabbimizsin, şâhit olduk.” dediler.”**²⁴⁹ Aşağıdaki âyette de verilen bu söze işaret edilir: **“Peygamber sizi Rabbinize îmân etmeye çağırdığı hâlde, size ne oluyor da Allâh’a îmân etmiyorsunuz? Üstelik O sizden kesin söz de almıştı; eğer îmân etmişseniz!”**²⁵⁰

“Sana (Hudeybiye’de) bey’at edenler, gerçekte Allâh’a bey’at etmişlerdir. Allâh’ın eli onların ellerinin üstündedir. Her kim ahdini bozarsa ancak kendi zararına bozmuş olur. Her kim de Allâh’a verdiği sözü yerine getirirse, Allah ona büyük bir mükâfat verecektir.”²⁵¹

“Mü’minler içinde, Allâh’a verdikleri sözde duran nice erler vardır! Kimileri sözleri gereği canlarını vermiştir, kimileri de sırasını beklemektedir. Onlar hiçbir şekilde verdikleri sözü değiştirmediler.”²⁵² **“Bir de verdiğiniz sözü yerine getirin. Çünkü verilen sözde sorumluluk vardır.”**²⁵³

Rasûl-i Ekrem ﷺ, Hudeybiye günü ağaç altında bey’at edenlerin cehen-neme girmeyeceklerini bildirmiştir.²⁵⁴

Yukarıdaki âyetin sonunda Allâh’a karşı gelmekten sakınmak gerektiği, çünkü O’nun kalplerde olan her şeyi bildiği vurgulanmaktadır.²⁵⁵

249. A'râf, 7/172.

250. Hadîd, 57/8.

251. Fetih, 48/10.

252. Ahzâb, 33/23.

253. İsrâ, 17/34.

254. Tirmizî, Menâkıb, 58, Sünnet, 9; Ahmed bin Hanbel, III, 350. Bk. Buhârî, Ahkâm, 43, Fiten, 2; Müslim, İmâre, 41, 42

255. Bk. Âl-i İmrân, 3/119; Mülk, 67/13.

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا كُونُوا قَوَّامِينَ لِلَّهِ شُهَدَاءَ بِالْقِسْطِ وَلَا يَجْرِمَنَّكُمْ شَنَاٰنُ قَوْمٍ عَلَىٰ أَلَّا تَعْدِلُوا إِعْدِلُوا هُوَ أَقْرَبُ لِلتَّقْوَىٰ وَاتَّقُوا اللَّهَ إِنَّ اللَّهَ خَبِيرٌ بِمَا تَعْمَلُونَ ﴿٨﴾

8- Ey îmân edenler! Allah için hakkı ayakta tutan ve adâletle şâhitlik eden kimseler olun. Bir topluluğa duyduğunuz öfke, sizi adâletsizlik yapmaya itmesin. Adâletli olun, çünkü adâlet takvâyâ daha yakındır. Allâh'a karşı gelmekten sakının. Çünkü Allah, yaptıklarınızdan haberdardır.

8. âyette yer alan adâleti titizlikle gerçekleştirme amacı, Nisâ sûresinde şöyle belirtilmiştir: **“Ey îmân edenler! Kendiniz, ana-babanız ve yakınlarınızın aleyhinde bile olsa adâleti titizlikle ayakta tutan, Allah için şâhitlik eden kimseler olun. Hakkında şâhitlik ettiğiniz kimseler zengin de olsa fakir de olsa, duygularınıza kapılıp adâletten ayrılmayın. Çünkü Allah onlara (sizden) daha yakındır. Eğer sözü eğip bükerek gerçeği çarpıttır veya şâhitlikten vazgeçerseniz (bilin ki), Allah yaptıklarınızdan haberdardır.”**²⁵⁶

Hz. Peygamber haksız ve adâletsiz bir işe şâhitlik etmemiştir. Nitekim sahâbeden Numan bin Beşir oğlu için yaptığı bir bağışa Allâh'ın Rasûlü'nü şâhit göstermek isteyince, diğer çocuklarına bağış yapmadığını öğrenen Hz. Peygamber, “Öyleyse bu işe beni şâhit tutma. Çünkü ben bir haksızlığa, bir zulme şâhit olamam.” buyurdu.²⁵⁷

8. âyette sözü edilen öfke duyulan toplum müşrik veya Yahudi toplumdur. Bunlara karşı bile adâletsizlik yasaklanınca müslümanların kendi arasındaki anlaşmazlıklarda bu konuda ne kadar titizlik göstermeleri gerektiği anlaşılır.

وَعَدَ اللَّهُ الَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ لَهُمْ مَغْفِرَةٌ وَأَجْرٌ عَظِيمٌ ﴿٩﴾ وَالَّذِينَ كَفَرُوا وَكَذَّبُوا بِآيَاتِنَا أُولَٰئِكَ أَصْحَابُ الْجَحِيمِ ﴿١٠﴾

9- Allah îmân edip sâlih ameller işleyenlere günahlarını bağışlayacağını ve büyük mükâfat vereceğini vaad etmiştir.

256. Nisâ, 4/135.

257. Buhârî, Şehâdât, 9; Müslim, Hibât, 14.

10- İnkâr edip, âyetlerimizi yalanlayanlara gelince, onlar cehennemliktir.

9-10. âyetlerde, bir önceki âyetlere uygun olarak îmân edip sâlih amel işleyenlerin bağışlanacağı ve büyük mükâfat verileceği, âyetleri inkâr edip yalanlayanların ise cehennemlik olacakları belirtilir.

Allah Teâlâ'nın sâlih amel işleyenlere vereceği mükâfatla ilgili pek çok âyet vardır. İlgili âyetlerin bâzıları şunlardır:

“İmân edip sâlih ameller yapanlara, altlarından ırmaklar akan cennetler olduğunu müjdele! Orada, ne zaman kendilerine bir meyve rızık olarak yedirilse, “Bu, daha önce de bize rızık olarak verilen şeydir.” derler. Bu rızıklar, onlara (dünyadakine) benzer olarak verilmiştir. Onlar için cennette tertemiz eşler de vardır. Ve onlar orada sürekli olarak kalacaklardır.”²⁵⁸

“İmân edip iyi ameller işleyenlere gelince; onlar cennetliklerdir. Onlar da orada sürekli olarak kalacaklardır.”²⁵⁹ **“İmân edip sâlih ameller yapan, namazı dosdoğru kılıp zekâtı verenlerin Rab'leri katında mükâfatları vardır. Onlara korku yoktur, onlar üzülmeyeceklerdir.”**²⁶⁰

“İmân edip sâlih amel işleyenlere gelince, onları da içlerinden ırmaklar akan cennetlere yerleştireceğiz; orada ebedî olarak kalacaklardır. Onlar için orada tertemiz eşler vardır. Biz onları serin ve hoş gölgeler altına alacağız.”²⁶¹

Allâh'ın âyetlerini inkâr edenler için âhiret azâbı olacağını bildiren âyetlerde de şöyle buyrulur:

“Ama inkâr edip, âyetlerimizi yalan sayanlara gelince, onlar için de alçaltıcı bir azap vardır.”²⁶²

“Bu Kur'ân bir hidâyet rehberidir. Rab'lerinin âyetlerini inkâr edenlere gelince, onlar için en kötüsünden, can yakıcı bir azap vardır!”²⁶³

258. Bakara, 2/25

259. Bakara, 2/82.

260. Bakara, 2/277.

261. Nisâ, 4/57. Bk. Nisâ, 4/122; Mâide, 5/93; Yûnus, 10/9; Hûd, 11/23; Ra'd, 13/29; Kehf, 18/30, 107; Hac, 22/14, 23, 50, 56; Nûr, 24/55; Fetih, 48/29.

262. Hac, 22/57.

263. Câsiye, 45/11.

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا اذْكُرُوا نِعْمَتَ اللَّهِ عَلَيْكُمْ إِذْ هُمْ قَوْمٌ أَنْ يَسْطُوا
 إِلَيْكُمْ أَيْدِيَهُمْ فَكَفَّ أَيْدِيَهُمْ عَنْكُمْ وَاتَّقُوا اللَّهَ وَعَلَى اللَّهِ فَلْيَتَوَكَّلِ
 الْمُؤْمِنُونَ ﴿١١﴾

**11- Ey îmân edenler! Allâh'ın size olan nîmetini hatırlayın.
 Hani bir topluluk size el uzatmaya kalkışmıştı da Allah,
 onların ellerini üzerinizden çekmişti. Allâh'a karşı gel-
 mekten sakının ve mü'minler sadece Allâh'a güvenip da-
 yansınlar!**

11. âyetle, Hz. Peygamber'e ve mü'minlere zarar vermek isteyenlere karşı, Cenâb-ı Hakk'ın onları koruduğu belirtilir ve mü'minlerin Allâh'a gü-
 venip dayanması gerektiği vurgulanır.

İbn-i Abbâs ve Mukatil'e göre âyetin iniş sebebi, Bi'ru ma'ûne fâciasından sonra yanlışlıkla öldürülen güvence verilmiş (emanlı) iki kişinin diyeti ile ilgili olarak Nadiroğulları yurduna giden Hz. Peygamber'e burada yapılan sûikast girişimi ile ilgilidir.

Şöyle ki: Hz. Peygamber'in, hicretin 4. yılında Âmiroğulları'nı irşâd için Necid'e gönderdiği 70 bilgin sahâbe, Bi'ru ma'ûne'de tuzağa düşürülüp şehîd edilmişti. Buradan kurtulabilen iki kişi, dönüşte Âmiroğulları'ndan oldu-
 nu sandıkları iki yolcuyla katlettiler. Ancak bunların, Selimoğulları'ndan ve Hz. Muhammed'in emân (güvence) verdiği kimselerden olduğu anlaşıldı. Bunların diyetini vermek müslümanlara ağır gelince, kendileriyle yardım-
 laşma anlaşması bulunan Nadiroğulları'na bu konuyu görüşmek üzere giden Hz. Muhammed'e burada sûikast düzenlenmek istenmişti. Durumu Cebrâil ﷺ aracılığı ile öğrenen Allâh'ın Rasûlü oradan uzaklaşmış ve arkasından yukarıdaki âyet inmiştir.²⁶⁴

İkinci bir görüşe göre yukarıdaki âyetle sözü edilen nîmet, Allah Teâlâ'nın müşriklerin vermek istediği zarardan onu koruması olarak tef-
 sir edilmiştir. Bu konudaki bir rivâyet şöyledir: Allâh'ın Rasûlü bir gaz-
 veden dönerken bir vâdide mola vermiş ve sahâbeler etrafa dağılmıştı. Hz. Peygamber de kılıcını bir ağaca asarak istirahat çekilmişti. Bu sırada yanına kadar yaklaşan bir müşrik ağaçta asılı kılıcı alarak şimdi seni benim elimden kim kurtaracak?" demişti. Hz. Peygamber de, "Allah kurtaracak!"

deyince, bedevînin elindeki kılıç yere düşmüştü. Sonra Allâh'ın Rasûlü o kişiyi serbest bırakmış ve kendi isteği ile kelime-i şehâdet getirerek müslüman olmuştur.²⁶⁵

İlgili âyetlerde şöyle buyrulur: **“(Uhud savaşı) sırasında içinizden iki birlik yılmış, geri çekilmeye niyetlenmişti. Oysa Allah onların dostu ve yardımcısı idi. Mü'minler yalnız Allâh'a güvenip dayansınlar.”**²⁶⁶

“De ki: “Ey kendileri aleyhine sınırı aşan kullarım! Allâh'ın rahmetinden ümidinizi kesmeyin; çünkü Allah, bütün günahları bağışlar. O, gerçekten çok bağışlayan, çok merhametli olandır.”²⁶⁷

“İş konusunda onlarla istişâre et! Bir işi yapmaya karar verince de, Allâh'a güvenip dayan. Çünkü Allah, kendine güvenip dayananları sever.”²⁶⁸ **“Eğer inanan kimselerseniz, yalnız Allâh'a güvenip dayanın.”**²⁶⁹

Hz. Peygamber'in Allâh'a teslimiyet için şu şekilde duâ ettiği nakledilmiştir: **“Allâhım! Sana îmân ettim, Sana teslim oldum, Sana güvenip dayandım, Sana yöneldim. Düşmana karşı senin yardımınla savaştım. Allâhım! Senin izzetine sığınıyorum, beni yolumu şaşırmaktan koru! Senden başka hiçbir ilâh yoktur. Sen ölmeyen dirisin. Hâlbuki insanlar ve cinler ölürler.”**²⁷⁰

265. Buhârî, Cihâd, 84, Megâzî, 31; Müslim, Müsâfirîn, 311.

266. Âl-i İmrân, 3/122.

267. Zümer, 39/53.

268. Âl-i İmrân, 3/159.

269. Mâide, 5/23. Bk. 5/11; Tevbe, 9/51; İbrâhim, 14/11; Ahzâb, 33/3; Mucâdele, 58/10; Tegâbün, 64/13.

270. Buhârî, Tevhid, 35; Müslim, Zikir, 67.

﴿ BÂB 3 ﴾

**İSRÂİLOĞULLARI VE KUDÜS, KARZ-I HASEN,
EHL-İ KİTAPTA İLK İNANÇ SAPMASI VE
SON PEYGAMBERE TÂBÎ OLMAYA ÇAĞRILMALARI**

وَلَقَدْ أَخَذَ اللَّهُ مِيثَاقَ بَنِي إِسْرَآئِيلَ وَبَعَثْنَا مِنْهُمُ اثْنَيْ عَشَرَ نَقِيبًا وَقَالَ
اللَّهُ إِنِّي مَعَكُمْ^ط لَئِنْ أَقَمْتُمُ الصَّلَاةَ وَآتَيْتُمُ الزَّكَاةَ وَآمَنْتُمْ بِرُسُلِي
وَعَزَّزْتُمْ مَوَاهِمَهُمْ وَأَقْرَضْتُمُ اللَّهَ قَرْضًا حَسَنًا لَأُكَفِّرَنَّ عَنْكُمْ سَيِّئَاتِكُمْ
وَلَأُدْخِلَنَّكُمْ جَنَّاتٍ تَجْرَى مِنْ تَحْتِهَا الْأَنْهَارُ^{١٢} فَمَنْ كَفَرَ بَعْدَ ذَلِكَ
مِنْكُمْ فَقَدْ ضَلَّ سَوَاءَ السَّبِيلِ^{١٣} فَبِمَا نَقْضِهِمْ مِيثَاقَهُمْ لَعَنَّاهُمْ
وَجَعَلْنَا قُلُوبَهُمْ قَاسِيَةً يُحَرِّفُونَ الْكَلِمَ عَنْ مَوَاضِعِهِ^{١٤} وَنَسُوا حَظًّا مِمَّا
ذُكِّرُوا بِهِ^{١٥} وَلَا تَزَالُ تَطَّلِعُ عَلَى خَائِنَةٍ مِنْهُمْ إِلَّا قَلِيلًا مِنْهُمْ فَاعْفُ عَنْهُمْ
وَاصْفَحْ^{١٦} إِنَّ اللَّهَ يُحِبُّ الْمُحْسِنِينَ^{١٧} وَمِنَ الَّذِينَ قَالُوا إِنَّا نَصَارَى
أَخَذْنَا مِيثَاقَهُمْ فَنَسُوا حَظًّا مِمَّا ذُكِّرُوا بِهِ^{١٨} فَاعْرَيْنَا بَيْنَهُمُ الْعَدَاوَةَ
وَالْبُغْضَاءَ إِلَى يَوْمِ الْقِيَمَةِ^{١٩} وَسَوْفَ يُنَبِّئُهُمُ اللَّهُ بِمَا كَانُوا يَصْنَعُونَ
﴿١٤﴾ يَا أَهْلَ الْكِتَابِ قَدْ جَاءَكُمْ رَسُولُنَا يُبَيِّنُ لَكُمْ كَثِيرًا مِمَّا كُنْتُمْ
تُخْفُونَ مِنَ الْكِتَابِ وَيَعْفُو عَنْ كَثِيرٍ^{٢٠} قَدْ جَاءَكُمْ مِنَ اللَّهِ نُورٌ وَكِتَابٌ
مُبِينٌ^{٢١} يَهْدِي بِهِ اللَّهُ مَنِ اتَّبَعَ رِضْوَانَهُ سُبُلَ السَّلَامِ وَيُخْرِجُهُمُ
مِنَ الظُّلُمَاتِ إِلَى النُّورِ بِإِذْنِهِ وَيَهْدِيهِمْ إِلَى صِرَاطٍ مُسْتَقِيمٍ ﴿٢٢﴾

لَقَدْ كَفَرَ الَّذِينَ قَالُوا إِنَّ اللَّهَ هُوَ الْمَسِيحُ ابْنُ مَرْيَمَ ۖ قُلْ فَمَنْ يَمْلِكُ مِنَ اللَّهِ شَيْئًا إِنْ أَرَادَ أَنْ يُهْلِكَ الْمَسِيحُ ابْنُ مَرْيَمَ وَأُمُّهُ وَمَنْ فِي الْأَرْضِ جَمِيعًا ۗ وَلِلَّهِ مُلْكُ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ وَمَا بَيْنَهُمَا ۗ يَخْلُقُ مَا يَشَاءُ ۗ وَاللَّهُ عَلَى كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ ﴿١٧﴾ وَقَالَتِ الْيَهُودُ وَالنَّصَارَى نَحْنُ أَبْنَاءُ اللَّهِ وَأَحِبَّاؤُهُ ۖ قُلْ فَلِمَ يُعَذِّبُكُمْ بِذُنُوبِكُمْ ۖ بَلْ أَنْتُمْ بَشَرٌ مِمَّنْ خَلَقَ يَغْفِرُ لِمَنْ يَشَاءُ وَيُعَذِّبُ مَنْ يَشَاءُ ۗ وَلِلَّهِ مُلْكُ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ وَمَا بَيْنَهُمَا ۗ وَإِلَيْهِ الْمَصِيرُ ﴿١٨﴾ يَا أَهْلَ الْكِتَابِ قَدْ جَاءَكُمْ رَسُولُنَا يُبَيِّنُ لَكُمْ عَلَى فَتْرَةٍ مِنَ الرُّسُلِ أَنْ تَقُولُوا مَا جَاءَنَا مِنْ بَشِيرٍ وَلَا نَذِيرٍ ۚ فَقَدْ جَاءَكُمْ بَشِيرٌ وَنَذِيرٌ ۗ وَاللَّهُ عَلَى كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ ﴿١٩﴾

12- Andolsun ki Allah, İsrâiloğulları'ndan söz almıştı. İşlelerinden on iki tane de temsilci göndermiştik. Allah demişti ki: "Ben sizinle beraberim. Eğer namazı dosdoğru kılar, zekâtı verir, peygamberlerime inanır, onlara yardım eder ve Allah için güzel bir ödünç verirsiniz, elbette sizin günahlarınızı örterim ve sizi altlarından ırmaqlar akan cennetlere sokarım. Bundan sonra, sizden kim inkâr yolunu tutarsa şüphesiz doğru yoldan sapmış olur."

13- Ancak verdikleri sözü tutmadıkları için, onları lânetledik ve kalplerini de katılaştırdık. Onlar (Tevrat'ta) kelimelelerin yerlerini değiştirerek (anlamını bozdular). Kendilerine verilen öğütlerden bir pay almayı unuttular. İşlerinden pek azı dışında, onlardan hep hâinlik görürsün. Yine de sen onları affet ve aldırış etme! Çünkü Allah iyilik edenleri sever.

14- "Biz Hristiyan'ız!" diyenlerden de sağlam sözlerini almıştık; onlar kendilerine verilen öğütlerden ders almayı unuttular. Biz de onların arasına kıyâmet gününe kadar sürüp gidecek kin ve düşmanlık yerleştirdik. Allah yakında yapmakta olduklarını onlara haber verecektir.

- 15- Ey kitap ehli! Kitap'tan gizlemekte olduğunuz birçok şeyi size açıklayan ve birçoğunu da yüzünüze vurmayan elçimiz geldi. Şüphesiz size, Allah'tan bir nur ve apaçık bir kitap da geldi.**
- 16- Allah o kitapla, rızasını arayanları kurtuluş yollarına götürür ve onları izniyle karanlıklardan aydınlığa çıkarır ve kendilerini dosdoğru bir yola iletir.**
- 17- Andolsun, "Allah, Meryem oğlu Mesih'tir." diyenler küfre düşmüşlerdir. De ki: "Eğer Allah, Meryem oğlu İsmâ'yı, annesini ve yeryüzünde olanların hepsini yok etmek istese, O'na kim engel olabilir? Göklerde, yerde ve bu ikisi arasında ne varsa hepsinin mülk ve saltanatı Allâh'a âittir. O, dilediğini yaratır ve Allah her şeye kâdirdir.**
- 18- Yahudiler ve Hristiyanlar, "Biz Allâh'ın oğulları ve sevdikleriyiz." dediler. (Onlara) de ki: "Öyleyse, Allah, günahlarınızdan dolayı sizi niçin cezâlandırıyor?" Hayır, siz, O'nun yarattıklarından birer insansınız. Bu yüzden O, dilediğini bağışlar, dilediğini de cezâlandırır. Göklerin, yerin ve bu ikisi arasındakilerin mülkü Allâh'ındır. Son varış O'nadır!**
- 19- Ey kitap ehli! Peygamberlerin arkası kesildiği bir sırada, "Bize ne müjde veren ne de uyarıcı biri gelmedi!" demeniz için, hiçbir peygamberin gönderilmediği uzun bir aradan sonra, size gerçekleri açıklayan bir elçimiz gelmiştir. İşte size bir müjdecî, bir uyarıcı peygamber gelmiştir. Allah her şeye kâdirdir.**

12. âyete göre, Allah Teâlâ İsrâiloğulları'nı Firavun'dan kurtarınca, onları Hz. Mûsâ eliyle Kudüs'e yöneltmiş, orasını kendilerine vatan kıldığını bildirmiştir. Ancak bunun için, orada yaşayan ve zorba bir topluluk olan Ken'anlılarla savaşmış, onları oradan sürmeleri gerekiyordu. İşte Hz. Mûsâ, Kudüs'e yaklaşıncâ 12 kabileden birer kişiyi keşif için çıkarmış, kendilerine orada görecekları askeri gücü tespit etmelerini istemişti. Bunlar iki kişi dışında, gördüklerini büyüterek, İsrâiloğulları'nın gözünü korkutacak şekilde anlattılar. Bu yüzden de İsrâiloğulları bir cezâ olarak moral bozukluğu içinde, 40 yıl süreyle Kudüs dışında çölde perişan bir hayat yaşadılar.

On iki temsilci (nakîb), on iki Yahudi kabîlesinin başkanı olup, bunlar Kitab-ı Mukaddes'te her biri binlerce kişiden oluşan bir ordunun başı olarak gösterilir.²⁷¹

Hiz. İsmâ'nın yardımcılarının (Havârî) sayısı da on ikidir. İlgili âyetlerde şöyle buyrulur:

“Ben size benden önce gönderilen Tevrat'ı tasdik etmek üzere ve daha önce size haram kılınan bâzı şeyleri helâl kılmak için (gönderildim). Size Rabbinizden açık bir mucize getirdim. O hâlde, Allâh'a karşı gelmekten sakının ve bana itaat edin! Şüphe yok ki Allah benim de Rabhim, sizin de Rabbinizdir. Öyleyse O'na kulluk edin. İşte dosdoğru yol budur.” İsmâ, onlardaki inkârcılığı hissedince, “Allah yolunda benim yardımcılarım kim?” dedi. Havârîler, “Allah yolunda yardımcılar biziz. Biz Allâh'a îmân ettik. Şâhit ol ki biz gerçekten müslümanlarız.” dediler.”²⁷²

Abdullah bin Mes'ud ve Câbir bin Semure 'dan rivâyet edilen bir hadiste, Allâh'ın Rasûlü şöyle buyurmuştur: “İnsanları on iki kişi yönettikçe, işleri düzgün gider.”²⁷³

İbn-i Kesîr, bu hadiste sözü edilen “on iki kişi” yi, “hak ve adâleti yerine getirecek on iki halîfe” olarak yorumlamış ve bunların bir bölümünün ilk dört halîfe ve sonrasında geldiğini belirttikten sonra, özetle şöyle demiştir: “İmamiye Şiası, bu on iki kişinin Hiz. Peygamber'in soyundan gelen “on iki imam” olduğu, hadislerde kıyâmete yakın zuhurundan söz edilen Mehdi'nin de 12. Muntazar (beklenen) İmam (Mehdî) olduğu yorumunu yapmıştır. Ancak bu on iki halîfenin, Şia'da inanç konusu olan “on iki imam”la bir ilgisi yoktur.

Şiîlerdeki bu “on iki imam” inancının temeli şuraya dayanır: Tevrat'ta, İsmâil soyundan on iki büyük kişinin çıkacağı müjdelenir. İşte bunlar, İbn-i Mes'ud ve Câbir bin Semure'nin zikrettiği hadiste bildirilen on iki halîfedir. Daha önce Musevî iken sonradan İslâm'a girmiş kimi câhilliler, kendilerinin yanına gelen kimi Şiîlere, İsmâil soyundan gelecek on iki büyük kişinin, “on iki imam”a işaret ettiğini söylemişler, bu bilgisiz kişileri dinleyen çok kimse de, câhillikleri yüzünden Şiî olmuşlardır.”²⁷⁴

271. Bk. Sayılar, 1/4, 16.

272. Bk. Âl-i İmrân, 3/50-52. Bilgi için bk. Saf, 61/14; Buhârî, Cihâd, 40, 41; Müslim, Fazâil, 48; Kitab-ı Mukaddes, Matta, X, 2, 4.

273. Müslim, İmâre, 6; Ahmed bin Hanbel, V, 98, 101.

274. İbn Kesîr, Muhtasar Tefsir, I, 496, 497.

Akabe gecesinde de, Hz. Peygamber'e, Medîne'li olup, aşiretlerinin lideri konumundaki 12 temsilci (nakîb) bey'at etmişti. Bunların üçü Evs, dokuzu Hazrec Kabîlesi'nden idi.

Diğer yandan, âyet ve hadislerle bildirilen on iki kişinin, aynı zaman dilimi içinde, Allâh'ın dînine ve dönemin peygamberine yardımcı olan bir beyin kadro olduğu düşünülürse, "Bir İslâm toplumunda, adâletli ve etkin bir yönetim için, merkezde en az on iki kişilik tecrübeli, işbilen ve işbitiren bir heyetin, toplum işlerini üstlenmesi"nin kastedilmiş olması da mümkündür. Bu yorum, İslâm'ın ve önceki semâvî dinlerin önem verdiği "şûrâ ilkesi" ile de örtüşür.

Allâh'a borç vermek olarak nitelenen "karz-ı hasen", O'nun rızasını kazanmak için malını ve canını yine O'nun yolunda gönül hoşluğu ile harçayabilmektir.²⁷⁵

Âyette takvâ sahiplerinin affedilerek, "altından ırmaklar akan cennetlere konulacağı" bildirilir. Takvâ; vâcip olan fiilleri yapıp, kötülüklerden kaçınarak, Allâh'ın himâyesi altına girmek ve azâbından korunmaktır. Altından ırmaklar akan cennet tasviri şu âyette daha açıktır: **"Kötülükten sakınanlara vaad edilen cennetin durumu şöyledir: İçinde bozulmayan su ırmakları, tadı değişmeyen süt ırmakları, içenlere zevk veren şarap ırmakları ve saf bal ırmakları vardır. Hem onlara, orada her türlü meyve ve Rab'lerinden bir bağışlanma vardır. Hiç bunların durumu, ateşte sürekli kalacak olan ve bağırsaklarını parça parça edecek kaynar su içirilen kimsenin durumu gibi olur mu?"**²⁷⁶

فَبِمَا نَقْضِهِمْ مِيثَاقَهُمْ لَعَنَّاهُمْ وَجَعَلْنَا قُلُوبَهُمْ قَاسِيَةً يُحَرِّفُونَ الْكَلِمَ عَنْ مَوَاضِعِهِ وَنَسُوا حَظًّا مِمَّا ذُكِّرُوا بِهِ ۚ وَلَا تَزَالُ تَطَّلِعُ عَلَى خَائِنَةٍ مِنْهُمْ إِلَّا قَلِيلًا مِنْهُمْ فَاعْفُ عَنْهُمْ وَاصْفَحْ ۚ إِنَّ اللَّهَ يُحِبُّ الْمُحْسِنِينَ ﴿١٣﴾

**13- Ancak verdikleri sözü tutmadıkları için, onları lânetledik ve kalplerini de katılaştırdık. Onlar (Tevrat'ta) kelimele-
rin yerlerini değiştirerek (anlamını bozdular). Kendilerine**

275. Bk. Bakara, 2/245; Hadîd, 57/11, 18; Tegâbün, 64/17; Müzzemmil, 73/20.

276. Muhammed, 47/15.

verilen öğütlerden bir pay almayı unuttular. İçlerinden pek azı dışında, onlardan hep hâinlik görürsün. Yine de sen onları affet ve aldırış etme! Çünkü Allah iyilik edenleri sever.

13. âyete göre, İsrâiloğulları Tevrat'taki kimi kelimelerin yerlerini değiştirerek, hevâ ve hevese göre anlam kazandırıyorlardı. Allâh'ın kelâmını ve isteklerine uymayan ilâhî hükümleri bozar ve değiştirirlerdi. Nitekim Tevrat'taki "recm" âyetini reisler hakkında "tahmim" yani "kömürle yüz karalamak" diye yorumlamaya kalkışmışlardı. Fırsat bulunca kelimeleri de başkalaştırıyorlardı. Fakat çoğunlukla buna imkân bulamadıkları için bozgunculuklarını, kötü yorum ile yaparlardı.²⁷⁷

Bilindiği gibi Tevrat levhâları başlangıçta tek nüsha olarak indirilmişti. Kimsenin ezberinde tamamı da yoktu. İsrâiloğulları Bâbillilere esir düşünce, asıl Tevrat nüshası kayboldu. İsrâiloğulları esâretten kurtulunca haham ve râhiplerin hatırında kalan bâzı bölümler yeniden yazıldı. Bugünkü Tevrat'ta bu eksik bölümlerle kısmen Hz. Mûsâ'nın hayat hikâyesi yer alır.

Aşağıdaki âyet İsrâiloğulları'nın târihî süreçte düştükleri yanlışlıklara işaret etmektedir: **"Verdikleri sözden dönmeleri, Allâh'ın âyetlerini inkâr etmeleri, haksız yere peygamberleri öldürmeleri ve "kalplerimiz perdelidir." demeleri yüzünden (başlarına belâlar getirdik). Doğrusu Allah, inkârları yüzünden onların kalplerini mühürlemiştir. Bu yüzden, onların pek azı dışında, inanmazlar."**²⁷⁸

Ancak bu yanlışlıklara ve çeşitli ihânetlere rağmen, yine de onlara karşı affedici davranılmasının istenmesi, İslâm'ın ne kadar geniş bir hoşgörüyü sahip olduğunu gösterir. Kimi müfessirlerin, onlara karşı affedici olmanın, Tevbe 9/29 ve Enfâl 8/58 âyetleriyle neshedildiği, bunun yerine onlarla savaşmak ve gerektiğinde antlaşmayı bozma hükmünün getirildiği öne sürülmüşse de, bunu emirden çok, uluslararası ilişkilerde "karşılıklı yarar ve güç dengesi" çerçevesinde değerlendirmek gerekir.

Nitekim yukarıdaki âyette "affetme ve aldırmama"nın bütün gelecekte her suçu ve her hıyâneti kapsadığını ifâde eden hiçbir kayıt yoktur. Bununla her hıyânetin cezâlandırılmasının vâcip olmadığı ve bâzılarının affı câiz ve hatta mendub olduğu sonucuna varılır. Çünkü mutlak emir ne umum ifâde

277. Bk. Nisâ, 4/46.

278. Nisâ, 4/155.

eder, ne tekrarı gerektirir. Buna göre Yahudilerin bu kadar cinâyetlerden sonra muhakkak cezâlandırılmaları gerekir gibi bir zanna düşmek defedilmiş ve İslâm dîninin müsamahası gösterilmiştir. Şu hâlde mânânın özeti; “Geçmişî affet, gelecekte de her hıyâneti cezâlandırma taraftarı olma.” demek olur.²⁷⁹

وَمِنَ الَّذِينَ قَالُوا إِنَّا نَصَارَى أَخَذْنَا مِيثَاقَهُمْ فَنَسُوا حَظًّا مِمَّا ذُكِّرُوا بِهِ فَأَغْرَيْنَا بَيْنَهُمُ الْعَدَاوَةَ وَالْبَغْضَاءَ إِلَى يَوْمِ الْقِيَمَةِ ۚ وَسَوْفَ يُنَبِّئُهُمُ اللَّهُ بِمَا كَانُوا يَصْنَعُونَ ﴿١٤﴾

14- “Biz Hristiyan’ız!” diyenlerden de sağlam sözlerini almıştık; onlar kendilerine verilen öğütlerden ders almayı unuttular. Biz de onların arasına kıyâmet gününe kadar sürüp gidecek kin ve düşmanlık yerleştirdik. Allah yakında yapmakta olduklarını onlara haber verecektir.

14. âyetteki “Nasârâ”, sözlük anlamı “yardımcılar” demek olup, Hristiyanlar anlamında meşhur olmuştur. Hz. Îsâ, Nâsıra kasabasında doğduğu için, oraya nisbetle, onlara bu ad verilmiştir. Nitekim Hz. Îsâ, Havârîlerine, **“Allah yoluna davet etmede kim bana yardımcı olacak?” diye sorduğunda, onlar: “Allah yolunda yardımcınız biz olacağız.”** diye cevap vermişlerdi.²⁸⁰

Allah Teâlâ, Peygamberi aracılığı ile buyruklarına uyacaklarına dâir Hristiyanlardan söz almış, onlar da Îsâ’ya bey’at etmişlerdi. Ama daha sonra bu sözlerini unutarak, Allâh’ın buyruklarını kendi istedikleri gibi yorumladıkları için görüş ayrılıklarına düşmüşler ve gerçek yoldan uzaklaştıkları için de Allah, aralarına düşmanlık sokmuştur. **“Biz de onların arasına kıyâmete kadar sürüp gidecek bir düşmanlık ve kin bıraktık.”**²⁸¹ âyetinden de anlaşılacağı gibi, Hristiyanlar tarih boyunca birbirleriyle ve Yahudilerle savaşımlar, I. ve II. dünya savaşlarında kendilerinden milyonlarca insanın ölümüne sebep olmuşlardır.

279. Elmalılı, age, III, 185.

280. Â-i İmrân, 3/52; Saf, 61/14.

281. Mâide, 5/64.

يَا أَهْلَ الْكِتَابِ قَدْ جَاءَكُمْ رَسُولُنَا يُبَيِّنُ لَكُمْ كَثِيرًا مِمَّا كُنْتُمْ تُخْفُونَ مِنَ الْكِتَابِ وَيَعْفُوا عَنْ كَثِيرٍ قَدْ جَاءَكُمْ مِنَ اللَّهِ نُورٌ وَكِتَابٌ مُبِينٌ ﴿١٥﴾

15- Ey kitap ehli! Kitap'tan gizlemekte olduğunuz birçok şeyi size açıklayan ve birçoğunu da yüzünüze vurmeyen elçimiz geldi. Şüphesiz size, Allah'tan bir nur ve apaçık bir kitap da geldi.

15. âyete göre, Hz. Peygamber döneminde, Kur'ân'ın İncil ve Tevrat'la aynı kaynaktan geldiğini anlayan bir kısım ehl-i kitap müslüman olmuştur. Nitekim Habeşistan'a 103 kadar sahabinin hicreti sırasında Câfer bin Ebî Tâlib (Tayyâr), kralın isteği üzerine Meryem sûresinin ilk 34 kadar âyetini okumuş, kral ve çevresindeki bilgin râhipler gözyaşlarını tutamamış ve bu sözlerin Hz. Mûsâ ve Hz. Îsâ'ya inenlerle aynı kaynaktan olduğunu söylemişlerdir. Allâh'ın elçisi, yıllar sonra, Habeş Necâşîsi'nin vefâtını melek aracılığı ile haber alacak ve "Habeşistan'da bir kardeşiniz vefât etmiştir." diyerek, kendisine "gıyabî cenâze namazı" kıldıracaktır.

İlgili âyetlerde şöyle buyrulur: **"Yanlarındaki Tevrat ve İncil'de yazılı buldukları o elçiye, o ümmî Peygamber'e uyanlar (var ya), işte o Peygamber onlara iyiliği emreder, onları kötülükten men eder, onlara temiz şeyleri helâl, pis şeyleri haram kılar. Ağırlıklarını ve üzerlerindeki zincirleri indirir. O Peygamber'e inanıp ona saygı gösteren, ona yardım eden ve onunla birlikte gönderilen nûr'a (Kur'an'a) uyanlar var ya, işte kurtuluşa erenler onlardır."**²⁸²

"Hani Meryem oğlu Îsâ da: 'Ey İsrâiloğulları! Ben size Allâh'ın elçisiyim. Benden önce gelen Tevrat'ı doğrulayıcı ve benden sonra gelecek, Ahmed adında bir Peygamber'i müjdeleyici olarak gönderildim', demişti."²⁸³

"Kendilerine kitap verdiklerimiz, o Peygamberi kendi oğullarını tanıdıkları gibi tanırlar. Buna rağmen, içlerinden bir grup gerçeği bile bile gizlerler!"²⁸⁴

"Bu Kur'ân'dan önce kendilerine kitap verdiklerimiz, buna da îmân ederler. Onlara (Kur'an âyetleri) okunduğu zaman, "Biz buna

282. A'râf, 7/157.

283. Saf, 61/6.

284. Bakara, 2/146.

îmân ettik; çünkü o, Rabbimiz'den gelen gerçeğin ta kendisidir. Zaten biz, bundan önce de müslüman idik.” derler. İşte bunlara, sabretmelerinden dolayı, ecirleri iki kat olarak verilecektir. Çünkü onlar kötülüğü iyilikle savarlar, kendilerine verdiğimiz rızıktan Allah yolunda harcarlar.”²⁸⁵

Ancak ehl-i kitabın büyük çoğunluğu inat ve kıskançlık yüzünden İslâm'a girmedikleri gibi, onların din adamları, kendi aleyhlerine delil olmasın diye, Kur'an'ın söylediklerini aynen anlatan Tevrat parçalarını saklamış, İncil ve Tevrat'tan çıkarmışlardır. Bu yüzden, Kur'an'ın İsrâiloğulları'nın hayatı hakkında anlattığı bâzı olay ve kıssalar bugünkü Tevrat'ta yer almamıştır. Bakara 2/75, 89-90, 101 ve Âl-i İmrân 3/70-71. âyetleri incelendiği zaman, Tevrat'tan nelerin çıkarıldığı görülür.²⁸⁶

يَهْدِي بِهِ اللَّهُ مَنِ اتَّبَعَ رِضْوَانَهُ سُبُلَ السَّلَامِ وَيُخْرِجُهُم مِّنَ الظُّلُمَاتِ
إِلَى النُّورِ بِإِذْنِهِ وَيَهْدِيهِمْ إِلَى صِرَاطٍ مُسْتَقِيمٍ ﴿١٦﴾

16- Allah o kitapla, rızasını arayanları kurtuluş yollarına götürür ve onları izniyle karanlıklardan aydınlığa çıkarır ve kendilerini dosdoğru bir yola iletir.

16. âyette, Kur'an'ın kendi yolundan gidenleri aydınlığa kavuşturacağı ve dosdoğru yola ileteceği belirtilir. Başka bir âyette şöyle buyrulur: **“Allah, îmân edenlerin dostu, yardımcısıdır; onları karanlıklardan aydınlığa çıkarır. İnkâr edenlerin dostu ise şeytânî güçler (tâğût) olup, onları aydınlıktan karanlıklara sürüklerler. İşte onlar cehennemliklerdir ve orada sürekli kalacaklardır.”²⁸⁷**

“Sizin dostunuz ve yardımcınız ancak Allah, O'nun elçisi ve Allâh'ın emrine boyun eğerek, namazı dosdoğru kılan ve zekâtı veren mü'minlerdir. Kim de Allâh'ı, Peygamber'ini ve îmân edenleri dost edinirse üstün gelir, çünkü üstün gelecek olanlar şüphesiz Allâh'ın tarafını tutanlardır.”²⁸⁸

285. Kasas, 28/52-54. Bk. Mâide, 5/82-83.

286. S. Ateş, age, II, 495, 496.

287. Bakara, 2/257.

288. Mâide, 5/55, 56.

“Hiç şüphesiz onun dost ve yardımcısı, Allah, Cebrâil ve sâlih mü'minlerdir. Bunun ardından melekler de (ona) yardımcıdır.”²⁸⁹

“Sizi karanlıklardan aydınlığa çıkarmak için üzerinize O rahmetini indirir. O'nun melekleri de size duâ eder. O, mü'minlere karşı çok merhametlidir.”²⁹⁰

لَقَدْ كَفَرَ الَّذِينَ قَالُوا إِنَّ اللَّهَ هُوَ الْمَسِيحُ ابْنُ مَرْيَمَ ۖ قُلْ فَمَنْ يَمْلِكُ مِنَ اللَّهِ شَيْئًا إِنْ أَرَادَ أَنْ يُهْلِكَ الْمَسِيحَ ابْنَ مَرْيَمَ وَأُمَّهُ وَفِي الْأَرْضِ جَمِيعًا ۖ وَلِلَّهِ مُلْكُ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ وَمَا بَيْنَهُمَا ۖ يَخْلُقُ مَا يَشَاءُ ۚ وَاللَّهُ عَلَىٰ كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ ﴿١٧﴾

17- Andolsun, “Allah, Meryem oğlu Mesih’tir.” diyenler küfre düşmüşlerdir. De ki: “Eğer Allah, Meryem oğlu Îsâ’yı, annesini ve yeryüzünde olanların hepsini yok etmek istese, O’na kim engel olabilir? Göklerde, yerde ve bu ikisi arasında ne varsa hepsinin mülk ve saltanatı Allâh’a âittir. O, dilediğini yaratır ve Allah her şeye kâdirdir.

17. âyette, Hristiyanlara inanç bozulması ile ilgili düşündürücü bir soru yöneltilir! Evrende yaratıcı tek güç kimdir?

HRİSTİYANLIKTA İLÂH İNANCI

Hristiyanlar inançta üçe ayrılır. a) Îsâ, ilâh değil, yalnız insandır. b) Îsâ, insan değil, ancak bir ilâhtır. c) Îsâ’da hem insanlık, hem de ilâhlık sıfatı vardır. Hristiyanlıkta ilk üç yüzyılda hâkim olan inanç “tevhid inancı”dır. Nitekim başlangıçta İskenderiye papazlarından Aryos, İstanbul’un kurucusu I. Konstantin ve birkaç halefi, II. Konstantin devrinde İstanbul patriği bulunan Makdonyos yalnız tevhîdi kabul ediyorlardı. Bütün bu mezhepler tek Allâh’ı tanıyorlardı. Asıl “Havârî mezhebi” bunlar olmalıdır. Yukarıdaki âyetin bu mezheplerle bir ilgisi yoktur.

Hristiyanlıkta tevhid inancından ayrılma M 325’te İznik’te iki bin kırk sekiz piskoposun toplanarak, aralarından seçtikleri üç yüz on sekiz kişinin,

289. Tahrîm, 66/4.

290. Ahzâb, 33/43.

Aryos'u kâfir ilan edip, benimsedikleri teslis (üçleme) inancı ile olmuştur. İznik'te alınan kararın özeti şöyledir: “Biz, her şeyin sahibi, görülenin ve görülmeyenin yaratıcısı olan bir ilâh babaya ve bir ilâh oğula; bir Allâh'ın oğlu, bütün yaratılmışların ilki ve yaratılmış değil, babasının cevherinden bir hak ilâhtan bir hak ilâh, bütün âlemler ve her şey onun eliyle yaratılmış, bizim kurtuluşumuz için gökten inmiş ve Rûhu'l-kudüs'ten cesetleşip bâkire Meryem'den doğmuş ve Filatos zamanında asılıp defnedilmiş olan ve sonra üçüncü gün kalkıp göğe çıkan ve babasının sağında oturan ve ölümlerle diriler arasında hüküm vermek için bir kere daha gelmeye hazır bulunan Yesu Mesih'e î mân ederiz. Bir de Rûhu'l-kudüs'e, babasından çıkacak olan hak rûha ve günahları affetmek için bir vaftize, Katolik, kutsal bir Mesih cemaatine, bedenlerimizin dirileceğine ve sonsuz, sürekli bir hayata da î mân ederiz. “Allâh'ın oğlunun bulunmadığı bir zaman vardı.” diyenlerle, “Allâh'ın oğlu tek cevher değildir” diyenlerin Katolik kilisesi tarafından kâfir ilan oluncaklarını beyan ederiz.”²⁹¹

Hız. İsâ'nın tebliğ ettiğı din tek Allah inancına dayanır. İncil'deki baba, oğul, Allâh'ın kelimesi ve Allâh'ın rûhu gibi terimlerin,²⁹² farklı yorumlanması ve mecaz anlatımların gerçek gibi algılanması sonucunda, Hristiyanlığa; Allah, İsâ ve Rûhu'l-kudüs olmak üzere üçlü ilâh inancının sonradan girdiğinde şüphe yoktur.²⁹³

Bununla birlikte İslâm dîninin Hristiyanlıktan 6 asır, İznik Konsili'nden ise 3 asır sonra geldiğı düşünülürse, Kur'ân ve sünnette Hristiyanlar, bir inanç ayrımı yapılmaksızın “ehl-i kitap” olarak nitelendirilir. Buna göre, kitap ehline küfür ve şirk isnâd eden nassların, özel nasslarla tahsis edildiğı kabul edilmiştir. Mâide 5/5 âyetinde “Ehl-i kitaptan olan muhsan kadınlarla evlenmenin, müslüman erkeğe helâl sayılması”, onların kestiğinin yenilmesi ve artığının temiz sayılması buna örnek verilebilir.

Hız. Meryem ve İsâ'nın beşer niteliğı aşağıdaki âyette açıkça ifâde edilir. **“Meryem oğlu Mesih, ancak bir elçidir. Ondan önce de elçiler gelip geçmişti. Onun annesi dosdoğru bir kadındı. İkisi de yemek yerlerdi. Önce, Bizim onlara âyetleri nasıl açıkladığımıza, sonra bir de, onların, (gerçeğı dinlemekten) nasıl uzaklaştıklarına bak!”**²⁹⁴

291. Elmalılı, Azim, III, 191, 192.

292. Bk. Nisâ, 4/171.

293. Bk. Bakara, 2/87, 253, Mâide, 5/17, 110; Tevbe, 9/30; Nahl, 16/102.

294. Mâide, 5/75. krş. 5/52, 72-76; Elmalılı, Azim, III, 191, 192.

وَقَالَتِ الْيَهُودُ وَالنَّصَارَى نَحْنُ أَبْنَاءُ اللَّهِ وَأَحِبَّاؤُهُ قُل فَلِمَ يُعَذِّبُكُمْ بِذُنُوبِكُمْ بَلْ أَنْتُمْ بَشَرٌ مِّمَّنْ خَلَقَ يَغْفِرُ لِمَن يَشَاءُ وَيُعَذِّبُ مَن يَشَاءُ
وَلِلَّهِ مُلْكُ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ وَمَا بَيْنَهُمَا وَإِلَيْهِ الْمَصِيرُ ﴿١٨﴾

18- Yahudiler ve Hristiyanlar, “Biz Allâh’ın oğulları ve sevdikleriyiz.” dediler. (Onlara) de ki: “Öyleyse, Allah, günahlarınızdan dolayı sizi niçin cezâlandırıyor?” Hayır, siz, O’nun yarattıklarından birer insansınız. Bu yüzden O, dilediğini bağışlar, dilediğini de cezâlandırır. Göklerin, yerin ve bu ikisi arasındakilerin mülkü Allâh’ındır. Son varış O’nadır!

18. âyet, Hz. Peygamber’in İslâm’a davet ettiği bir Yahudi topluluğunun, “Bizi azapla korkutma! Çünkü biz Allâh’ın oğulları ve sevdiği kullarıyız.” demeleri üzerine inmiştir. Nitekim Yahudiler “Üzeyir Allâh’ın oğludur,” Hristiyanlar da, “İsâ Allâh’ın oğludur.” demişlerdi.²⁹⁵ Bunlardan her biri inandığı peygamberin Allâh’a daha yakın olduğunu düşünerek, bu sebeple kendilerinin de başkalarına göre Allâh’a daha yakın olduklarını ileri sürmüşlerdir. Bu sebeple de, “Biz Allâh’ın oğulları ve sevdikleriyiz.” iddiâsında bulunmuşlardı. Böyle bir kanaat ilk olarak Hz. İbrahim, Hz. Mûsâ ve Hz. İsâ ﷺ gibi peygamberler döneminde onlara tâbî olarak amel edenlerin başkalarına göre Allah nazarında daha sevimli oldukları düşünülür ve bu gerçeği ifâde eder. Ancak Hz. İsâ gelince İsrâiloğulları’nın ona îmân edip tâbî olması, Hz. Muhammed gelince de son dîne tâbî olup, amel etmedikçe Allâh’a başkalarına göre daha yakın olduklarını nasıl söyleyebilirler? Bu nokta üzerinde düşünülmelidir. Buna göre günümüz Yahudi, Hristiyan ve müslümanlarından Allâh’a daha yakın olanları hangisi olabilir? sorusunun cevabı da ortaya çıkmış olur.

İncil’de de, Hz. İsâ’nın, “Ben babama ve babanıza gidiyorum.” sözleri nakledilir. İbrânice’de, Allâh’a, Raûf (çok şefkatli) ve Rahîm (çok merhametli) sıfatları için mecaz yoluyla “eb (baba)” denildiği gibi, Hz. İsâ’nın duâ ve öğütlerinde, Allah’tan aynı anlamda “baba” diye söz ettiği nakledilir. Yine mecaz yoluyla kullanılan “ibn (oğul) ve veled (çocuk)” sözcüğünün de, ilk İbrânice İncil’de bulunmadığı hâlde, sonraki İncil’lere yazıldığı nakledilmiştir.

Bu mecaz anlatımlar, yüzyıllar geçince, gerçekmiş gibi kullanılarak, İznik konsülünde belirlenen inanç esaslarında, Hz. İsâ için, “Babanın cevherinden meydana gelen oğul” ifâdeleri kullanılmıştır.²⁹⁶

يَا أَهْلَ الْكِتَابِ قَدْ جَاءَكُمْ رَسُولُنَا يُبَيِّنُ لَكُمْ عَلَى فَتْرَةٍ مِنَ الرُّسُلِ
أَنْ تَقُولُوا مَا جَاءَنَا مِنْ بَشِيرٍ وَلَا نَذِيرٍ فَقَدْ جَاءَكُمْ بَشِيرٌ وَنَذِيرٌ
وَاللَّهُ عَلَى كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ ﴿١٩﴾

19- Ey kitap ehli! Peygamberlerin arkası kesildiği bir sırada, “Bize ne müjde veren ne de uyarıcı biri gelmedi!” demeniz için, hiçbir peygamberin gönderilmediği uzun bir aradan sonra, size gerçekleri açıklayan bir elçimiz gelmiştir. İşte size bir müjdecî, bir uyarıcı peygamber gelmiştir. Allah her şeye kâdirdir.

19. âyette, iki peygamber arasında geçen “fetret dönemi” ne işaret edilir; son peygamber olarak bir müjdecî ve bir uyarıcı olarak Hz. Muhammed’in gönderildiği haber verilir. Hadiste şöyle buyrulur: “İnsanların, Meryem oğlu İsâ’ya en yakın olanı benim. Çünkü benimle onun arasında herhangi bir nebî yoktur.”²⁹⁷

İlgili âyetlerde şöyle buyrulur: **“Ey kitap ehli! Size peygamberimiz geldi. Kitap’tan gizlemekte olduğunuz birçok şeyi size açıklıyor ve birçoğunu da dile getirmiyor. Gerçekten size, Allah’tan bir nur ve apaçık bir kitap geldi.”**²⁹⁸

“Artık kim hidâyet yolunu seçerse, bunu kendi iyiliği için seçmiş olur. Kim de doğruluktan saparsa, kendi zararına sapmış olur. Hiçbir günahkâr başkasının günah yükünü üstlenmez. Biz bir peygamber göndermedikçe, hiç kimseye azap edecek değiliz.”²⁹⁹

“Artık her kim doğru yola girerse, kendisi için girmiş olur. Kim de saparsa, de ki: ‘Ben, sadece uyarıcılardanım.’”³⁰⁰ **“Artık kim gerçe-**

296. Bk. Tevbe, 9/30; Elmalılı, Tefsir, Azim, III, 205, 206.

297. Buhârî, Enbiyâ, 48; Müslim, Fazâil, 143-145; Ebû Dâvûd, Sünnet, 13.

298. Mâide, 5/15.

299. İsrâ, 17/15.

300. Neml, 27/92.

ği görürse yararı kendisine, kim de gözünü kapayıp görmezse zararı kendisinedir. Ben sizin üzerinize bekçi değilim!”³⁰¹ “Biz peygamberleri müjdeleyici ve uyarıcı elçiler olarak gönderdik ki, peygamberler geldikten sonra artık insanların Allâh’a karşı ileri sürecekleri bir bahaneleri kalmasın.”³⁰²

“O (peygamberleri) apaçık delillerle ve Kitaplarla (gönderdik). Biz şimdi de insanlara, kendilerine indirileni açıklamak ve onların da düşünüp öğüt almaları için sana da bu Kur’ân’ı indirdik.”³⁰³

“Biz sana Kitab’ı, hakkında ayrılığa düştükleri şeyleri onlara açıkça anlatmak için ve inanacak bir topluma yol gösterici ve rahmet olarak indirdik.”³⁰⁴

Allah hiçbir topluluğa peygamber gönderip uyarmadıkça azap etmez. Bu yüzden kendilerine hak din ulaşmayan ve son peygamberi haber almayan toplumların akıl yoluyla Allâh’a îmân etmeleri onların kurtuluşu için yeterli olabilir.

301. En’âm, 6/104.

302. Nisâ, 4/165.

303. Nahl, 16/44.

304. Nahl, 16/64.

﴿ BÂB 4 ﴾

ARZ-I MEV'ÛD MESELESİ VE
ÇÖLDE KIRK YIL KALIŞ SÜRECİ

وَإِذْ قَالَ مُوسَىٰ لِقَوْمِهِ يَا قَوْمِ اذْكُرُوا اللَّهَ عَليْكُمْ إِذْ جَعَلَ فِيكُمْ
 أَنْبِيَاءَ وَجَعَلَكُمْ مُلُوكًا وَآتَايَكُمْ مَا لَمْ يُؤْتِ أَحَدًا مِنَ الْعَالَمِينَ ﴿٢٠﴾
 يَا قَوْمِ ادْخُلُوا الْأَرْضَ الْمُقَدَّسَةَ الَّتِي كَتَبَ اللَّهُ لَكُمْ وَلَا تَرْتَدُّوا
 عَلَىٰ أَدْبَارِكُمْ فَتَنْقَلِبُوا خَاسِرِينَ ﴿٢١﴾ قَالُوا يَا مُوسَىٰ إِنَّ فِيهَا قَوْمًا
 جَبَّارِينَ ۖ وَإِنَّا لَنُ نَدْخُلُهَا حَتَّىٰ يَخْرُجُوا مِنْهَا ۖ فَإِن يَخْرُجُوا مِنْهَا
 فَإِنَّا دَاخِلُونَ ﴿٢٢﴾ قَالَ رَجُلَانِ مِنَ الَّذِينَ يَخَافُونَ أَنْعَمَ اللَّهُ عَلَيْهِمَا
 ادْخُلُوا عَلَيْهِمُ الْبَابَ ۖ فَإِذَا دَخَلْتُمُوهُ فَإِنَّكُمْ غَالِبُونَ وَعَلَى اللَّهِ فَتَوَكَّلُوا
 إِن كُنْتُمْ مُؤْمِنِينَ ﴿٢٣﴾ قَالُوا يَا مُوسَىٰ إِنَّا لَنُ نَدْخُلُهَا أَبَدًا مَا دَامُوا
 فِيهَا فَاذْهَبْ أَنْتَ وَرَبُّكَ فَقَاتِلَا إِنَّا هَهُنَا قَاعِدُونَ ﴿٢٤﴾ قَالَ رَبِّ إِنِّي
 لَا أَمْلِكُ إِلَّا نَفْسِي وَآخِي فَافْرُقْ بَيْنَنَا وَبَيْنَ الْقَوْمِ الْفَاسِقِينَ ﴿٢٥﴾
 قَالَ فَإِنَّهَا مُحَرَّمَةٌ عَلَيْهِمْ أَرْبَعِينَ سَنَةً يَتِيهُونَ فِي الْأَرْضِ فَلَا تَأْسَ
 عَلَى الْقَوْمِ الْفَاسِقِينَ ﴿٢٦﴾

20- Bir zamanlar Mûsâ kavmine şöyle demişti: “Ey kavmim! Allâh’ın size olan nîmetini hatırlayın; O, içinizden peygamberler çıkardı ve sizi hükümdarlar yaptı. Âlemlerden hiç kimseye vermediğini size verdi!”

- 21- “Ey kavmim! O hâlde Allâh’ın size yazmış olduğu kutsal beldeye girin ve sakın geri dönmeyin, yoksa kaybederek dönmüş olursunuz!”**
- 22- Onlar dediler ki: “Ey Mûsâ! Orada zorba bir topluluk var. Onlar oradan çıkmadıkça, biz oraya asla giremeyiz. Eğer oradan çıkarlarsa, biz de o zaman gireriz.”**
- 23- Allâh’a karşı gelmekten korkan ve O’nun kendilerine nîmet verdiği iki kişi şöyle dedi: “Onlara kapıyı tutarak saldırın; çünkü bir kere kapıdan içeri girerseniz, onları kesinlikle yenersiniz. Eğer mü’min iseniz, yalnız Allâh’a güvenip dayanın!”**
- 24- İsrâiloğulları ise, “Ey Mûsâ! Onlar orada bulundukları sürece, biz oraya asla girmeyiz. Sen ve Rabbin gidin ve ikiniz birlikte savaşı; biz burada oturup sizi bekleyeceğiz!” dediler.**
- 25- O zaman Mûsâ Rabbine, “Ey Rabbim! Ben kendimden ve kardeşimden başkasına söz geçiremiyorum. Bu yüzden Sen, yoldan çıkmış bu kavimle bizim aramızı ayır!” dedi.**
- 26- Allah dedi ki: “O hâlde, o belde onlara kırk yıl süreyle yasaklanmıştır. Bu süre içinde onlar, yeryüzünde başıboş dolaşıp duracaklardır. Artık sen de yoldan çıkmış bu toplum için üzülme!”**

20. âyete göre, Allah Teâlâ, İsrâiloğulları’na, o zaman başka milletlere verilmeyen nîmetleri vermişti. Çünkü Mısır Firavunlarının baskı ve zulümleri onları “mazlûm” hâle getirmişti. Kısaca Yüce Allah onları, denizi yarıp içinden geçirmiş, taştan tatlı su çıkarmış, üzerlerine kudret helvası ve bıldırcın indirmiş, bulutları gölge yapmış, içlerinden peygamberler ve krallar çıkarmıştır. Bu ilâhî destekle İsrâiloğulları bir zaman çevrelerine egemen ve birçok meziyette öteki toplumlardan üstün olmuşlardır. Nitekim İsrâiloğulları soyundan gelen Hz. Dâvud ve Süleyman’a peygamberlikle birlikte muhteşem saltanat verilmiş, Hz. Yusuf ﷺ döneminde ve sonrasında İsrâiloğulları Mısır’da büyük bir siyâsî güce ve saltanata sahip olmuşlardır. Diğer yandan peygamberlerin çoğunun onların içinden gelmesi, kendilerine ne büyük nîmetler verildiğini gösterir. Nitekim âyetteki “Allah sizi

hükümdarlar (melikler) yaptı” ifâdesi, sizin içinizden birtakım yöneticiler çıkardı anlamına gelir.

Arapça’da melik kelimesi aile reisi hakkında da kullanılır. Sahâbeden Abdullah bin Amr bin Âs’a bir adam, “Biz muhâcirlerin fakirlerinden değil miyiz?” diye sordu. Abdullah ona: “Senin sığınacağın bir ailen, oturacağın bir evin yok mu?” diye sordu. Diğer “var” deyince, “Sen zenginlerdensin.” dedi. “Benim evimde hizmetçim de var.” deyince de, “Sen meliklerdensin.” dedi.³⁰⁵

Ancak İsrâiloğulları târihî süreçte söz dinlememeleri, peygamberlerine isyan etmeleri ve aşırı gitmeleri yüzünden, ellerindeki bu nîmetler alınmış, lânete ve azaplara maruz kalmışlar, ellerindeki bu imkânları ve hayırlı ümmet olma niteliğini kaybetmişlerdir.

Allah Teâlâ, son peygamber Hz. Muhammed ﷺ ile birlikte İslâm ümmetinin en hayırlı bir topluluk olduğunu bildirmiştir. İlgili âyetlerde şöyle buyurur: **“Biz, siz bütün insanlara hakkın şâhitleri olasınız; o Peygamber de size şâhit olsun diye sizi orta yolu izleyen bir ümmet yaptık.”**³⁰⁶

“Siz, insanlar için yeryüzüne çıkarılmış en hayırlı bir ümmetsiniz. Çünkü iyiliği emreder, kötülükten vazgeçirmeye çalışır ve Allâh’a inanırsınız. Eğer ehl-i kitap da inanmış olsaydı, elbette kendileri için hayırlı olurdu. Gerçi içlerinden inananlar varsa da, onların çoğu yoldan çıkmış kimselerdir.”³⁰⁷

يَا قَوْمِ ادْخُلُوا الْأَرْضَ الْمُقَدَّسَةَ الَّتِي كَتَبَ اللَّهُ لَكُمْ وَلَا تَرْتَدُّوا
عَلَىٰ أَدْبَارِكُمْ فَتَنْقَلِبُوا خَاسِرِينَ ﴿٢١﴾ قَالُوا يَا مُوسَىٰ إِنَّ فِيهَا قَوْمًا
جَبَّارِينَ ۖ وَإِنَّا لَن نَدْخُلُهَا حَتَّىٰ يَخْرُجُوا مِنْهَا ۖ فَإِن يَخْرُجُوا مِنْهَا فَإِنَّا
دَاخِلُونَ ﴿٢٢﴾

21- “Ey kavmim! O hâlde Allâh’ın size yazmış olduğu kutsal beldeye girin ve sakın geri dönmeyin, yoksa kaybederek dönmüş olursunuz!”

305. Müslim, Zühd, 37.

306. Bakara, 2/143.

307. Âl-i İmrân, 3/110.

22- Onlar dediler ki: “Ey Mûsâ! Orada zorba bir topluluk var. Onlar oradan çıkmadıkça, biz oraya asla giremeyiz. Eğer oradan çıkarlarsa, biz de o zaman gireriz.”

21. âyete göre, kutsal toprak olan Filistin’e girmeleri istenen İsrâiloğulları, orada yaşamakta olan zorba toplulukla savaşmayı göze alamayınca, 26. âyet-te belirtildiği gibi, kırk yıl çölde dolaşmaya mahkûm oldular,³⁰⁸ daha sonra gelen yeni nesil kutsal topraklara girmiştir.

22. âyette, kutsal topraklara araştırma amacıyla Hz. Mûsâ’nın gönderdiği 12 casustan 10 tanesinin olumsuz görüş bildirdiğine işaret edilir. Onlar orada bulunan zorba topluma karşı savaşılamayacağı görüşünü öne sürmüştü. Bu durum, İsrâiloğulları’nın büyük bir korkuya kapılmasına sebep olmuş, Hz. Mûsâ’nın bütün uyarılarına rağmen Allâh’ın ve peygamberinin emrine karşı gelerek kutsal topraklara girme cesâretini gösterememişlerdi.

KUTSAL TOPRAKLAR

Kur’ân’ın ifâdesiyle “arz-ı mukaddes”, Tevrat’a göre ise “arz-ı mev’ûd (Mısır’dan çıkarken İsrâiloğulları’na Allah tarafından vaad edilen topraklar)” olarak tanımlanan bu toprakların sınırları tam olarak belirtilmemiştir. Hz. İbrahim’in ve ondan sonra gelen birçok peygamberin bu yörede yaşaması ve defnedilmesi yüzünden, bu bölge vahyin de iniş yeri olmuştur. Buraya “kutsal topraklar” denilmesinin sebebi budur.

İsrâiloğulları’nın atası Hz. Yâkub, önceleri oğullarıyla birlikte, Filistin’de Beytü’l Makdis’te yaşamıştı. Oğlu Yusuf عليه السلام, Mısır’da üst düzey bir devlet görevlisi ve bir peygamber olarak yerini alınca, babasını ve kardeşlerini de Mısır’a çağırması ve oraya yerleşmişlerdi. Uzun süre Mısır’da yaşayan İsrâiloğulları, Firavunların baskısı altında zayıf düşürülünce, onları oradan çıkarmakla görevlendirilen Hz. Mûsâ, Allâh’ın kendilerine yazdığı “arz-ı mukaddes” denilen Kudüs ve çevresine yerleştirmek istemişti.³⁰⁹ Ancak Sînâ çölüne geldiklerinde, Filistin’de Amâlika ve Ken’anlılar gibi iki güçlü topluluk bulunduğunu gördüler. Hz. Mûsâ, bu toplulukların durumunu ve gücünü araştırıp, kendisine rapor sunmaları için, on iki kabîleden birer temsilci (nakîb) görevlendirdi. Bölgenin sosyal, ekonomik ve askerî durumunu gizlice araştıran bu heyetten, Kalib ve Yûşâ b. Nûn dışında on tanesi, bu güçlü

308. krş. Tevrat, Sayılar, 13, 14.

309. Mâide, 5/21.

topluluklarla savaşılamayacağı ve Mısır'a geri dönme görüşünü açıkladı. Hz. Mûsâ, Allâh'ın, kendilerine yardım sözü bulunduğunu ve bu savaşı kazanacaklarını söylediye de, isyan ettiler ve çölde kırk yıl süreyle vatansız ve toplaksız dolaşmaya mahkûm oldular.³¹⁰

Kur'ân'da “arz-ı mev'ûd” tâbiri geçmez, ancak Hz. İbrahim ve Lût عليهما السلام’ın “bereketli kılınmış” bir diyara ulaştırıldıkları anlatılır.³¹¹ Fakat yukarıda sözünü ettiğimiz gibi bu topluluk Allâh'a ve Hz. Mûsâ'ya isyan edince, kırk yıl süreyle “arz-ı mukaddes” kendilerine haram kılınmıştır.³¹² Yine Kur'ân'da, Tevrat'ta verilen sözün Zebur'da da tekrarlanarak, “arz”a iyi kulların vâris olacağı açıklanmış,³¹³ Mısır'da zayıf düşürülen İsrâiloğulları'nın “o yerde” hâkim kılınmak istendiği,³¹⁴ ilk olarak Hz. İbrahim'le Lût'un عليهما السلام, bu bereketli topraklara ulaştırıldığı belirtilmiştir.³¹⁵

İslâm'da genel olarak aşağıdaki üç yer için “kutsal belde” ifâdeleri kullanılır.

a) Mekke'de Kâbe ve çevresi ki, buraya “Harem bölgesi” denir.³¹⁶ Nitekim hadislerde, bu beldenin dünyanın yaratıldığından, kıyâmetin kopmasına kadar, Allâh'ın saygın kılmasıyla, kutsal olarak kalacağı bildirilmiş,³¹⁷ dışarıdan hac veya umre ziyareti için gelenlerin burada kılacağı namazın, başka yerlere göre yüz bin kat daha ecirli olduğu haber verilmiştir.³¹⁸

b) Medîne'de Mescid-i Nebevî merkez olmak üzere, yaklaşık 22 km'lik bir alanın harem bölgesi (kutsal/saygın bölge) olduğu Hz. Peygamber tarafından bildirilmiş,³¹⁹ dışarıdan gelen ziyaretçilerin burada kılacağı bir namazın başka yerlerdeki namaza göre, bin kat daha ecirli olduğu haber verilmiştir.³²⁰

c) Beytü'l Makdis (Mescid-i Aksa) ve çevresi: Kur'ân'da, Hz. Peygamber'in Mîraç gecesi, Mekke'deki Mescid-i Harâm'dan, çevresi bereketli

310. Bk. Mâide, 5/21-26; A. Küçük, DİA, “Arz-ı Mev'ûd”, mad.; Tevrat, Sayılar, 13/2-16, 14/37.

311. Enbiyâ, 21/71.

312. Mâide, 5/22-26.

313. Enbiyâ, 21/105.

314. Kasas, 28/5-6.

315. A'râf, 7/137.

316. Bk. Bakara, 2/125, 126; Âl-i İmrân, 3/96, 97; Kasas, 28/57; Ankebût, 29/67.

317. Buhârî, İlim, 37, Cenâiz, 76, Hac, 43, Sayd, 8-10; Tirmizî, Hac, 1.

318. İbn Mâce, İkâme, 195, H No: 1406.

319. Buhârî, Cihâd, 71, 74; Buyû', 53; Müslim, Hac, 455; Tirmizî, Menâkıb, 67.

320. Buhârî, Fadlû's-Salât, 1; Tirmizî, Salât, 126; Nesâî, Mesâcid, 4, 7.

kılınan Mescid-i Aksa'ya gece yolculuğu yaptığından söz edilir.³²¹ Hadiste, burada kılınacak bir namazın, başka yerde kılınacak namaza göre, beş yüz kat daha ecirli olduğu bildirilmiştir.³²²

Yine Hz. Peygamber şöyle buyurmuştur: “*Dâvud ﷺ, Beytü'l Makdis'in yapımını tamamlayınca, Cenâb-ı Hak'tan üç şey istemişti: Kendisine mülk ve saltanat verilmesi, adâletle hükmetme gücü ve Beytü'l Makdis'e sırf ibadet için gelenlerin, annelerinden doğdukları gündeki gibi, geçmiş hatâlarının bağışlanması. Allah ona ilk ikisini vermiştir. Üçüncüsünü de vermiş olmasını umarım!*”³²³

Musevî asıllı olup Hz. Ebûbekir döneminde müslüman olan Kâ'b el-Ah-bâr'ın sözü olarak İbn-i Asâkir'in tahrîc ettiği bir rivâyet şöyledir: “*Şam bereketli, Filistin kutsal kılınmış ve Beytü'l Makdis bin kez kutsal kılınmıştır.*”³²⁴

“*Allah, Fırat'tan Arış'e kadar Şam'ı bereketli kılmış, Fahs topraklarından Rafah'a kadar olan Kudüs'ü özellikli kılmıştır.*”³²⁵

Tefsirlerde kimi âlimler bu yerin Şam ve Mısır, kimileri Mescid-i Aksa'nın bulunduğu Kudüs ve Lübnan dağı çevresi olduğunu söylerken, kimileri de kesin bir yer belirtmek yerine, Fırat ile Mısır arasında bir yer olması gerektiğini ifâde etmişlerdir. Taberî de, Arz-ı Mukaddes'in sınırlarını belirleyen kesin bir delil bulunmadığını belirtmekle yetinmiştir.³²⁶

Kitab-ı Mukaddes'e göre Arz-ı mev'ûd: Tevrat'ta belirtildiğine göre, Hz. İbrahim ve onun soyundan gelenlere verileceği, Tanrı tarafından vad edilmiş olan topraklar,³²⁷ Filistin toprakları olup, “içinde süt ve bal akan ülke, bütün ülkelerin süsü olan vatan” olarak tanımlanır.³²⁸ Sınırları Akdeniz'den Fırat'a, Sînâ yarımadasının güneyinden, Lübnan'ın kuzeyine kadar uzanır. Bu topraklara sonsuza kadar mîrasçı olmanın birçok şartları vardır.³²⁹ Başta, Allâh'a verilen sözün yerine getirilmesi, ilâhî emirlere uymak, peygamberlerin yolunu izlemek, hak ve adâleti gerçekleştirmek, garibi, öksüzü, dulu gözetmek, haksız yere kan dökmek bu şartlar

321. İsrâ, 17/1.

322. Askalânî, Bulûğu'l-Merâm, II, 574.

323. Nesâî, Mesâcid, 6; Mîras, Tecrid Terc., IV, 167.

324. Süyûtî, ed-Dürrü'l-Mensûr, III, 144.

325. Ebû'l-Kâsım Ali eş-Şâfiî, Târihu Medînet-i Dimaşk, Dâru'l-Fikr, Beyrut 1995, I, 144.

326. Taberî Tefsir, VI, 110; Elmalılı, age, III, 212, 213; A. Küçük, DİA, “Arz-ı Mev'ûd” mad.

327. Tevrat. Tekvîn, 17/8.

328. Çıkış, 3/8.

329. Bk. Hezekiel, 2/6-26; Tesniye, 32/29.

arasındadır. Târihî süreçte, İsrâiloğulları bütün bu sayılanlara uymadıkları için Allâh'ın lânetine ve hışmına uğramışlar, MS 70 ve 135 yıllarında Romalılar tarafından Filistin topraklarından atıldıktan sonra, dünyanın çeşitli bölgelerine dağılmışlardır.³³⁰

Sonuç olarak; bu konuda ilk toprak vaadi, Hz. İbrahim'e yapıldığına göre, bu vaad bir hak doğuracaksa, İshak عليه السلام soyundan gelen Yahudiler kadar, İsmâil عليه السلام soyundan gelenlerin de o topraklarda hakkı olması gerektiği akla gelir. Diğer yandan İsrâiloğulları Allâh'a boyun eğmemiş, yapılan ahitleri sürekli olarak bozmuş, hatta Allâh'ın elçilerini öldürmüş ve yeryüzünde fesat çıkarmışlardır.³³¹ Ayrıca Kur'ân'da, "arz"a belli ırkların değil, Allâh'ın sâlih kullarının vâris kılınacağı ve bu ilâhî kânunun bütün mukaddes kitapların hükmü olduğu bildirilmiştir.³³²

قَالَ رَجُلَانِ مِنَ الَّذِينَ يَخَافُونَ أَنْعَمَ اللَّهُ عَلَيْهِمَا ادْخُلُوا عَلَيْهِمُ الْبَابَ
فَإِذَا دَخَلْتُمُوهُ فَإِنَّكُمْ غَالِبُونَ وَعَلَى اللَّهِ فَتَوَكَّلُوا إِنْ كُنْتُمْ مُؤْمِنِينَ ﴿٢٣﴾

23- Allâh'a karşı gelmekten korkan ve O'nun kendilerine nîmet verdiği iki kişi şöyle dedi: "Onlara kapıyı tutarak saldırın; çünkü bir kere kapıdan içeri girerseniz, onları kesinlikle yenersiniz. Eğer mü'min iseniz, yalnız Allâh'a güvenip dayanın!"

23. âyette sözü edilen iki kişi, rivâyetlerin çoğuna göre, Ken'anlıların durumunu araştırmak için Kutsal topraklara gönderilen on iki kişi arasında bulunan Yûşâ bin Nûn ile Hz. Mûsâ'nın damadı olan Kâleb'dir.

Başka bir rivâyete göre, âyetteki "Korkanlardan iki er" ifâdesi, İsrâil-oğulları'nın korkmakta oldukları zorbalar kavminden iki adam demektir. Bunlar, Allâh'ın yardımı ile Hz. Mûsâ'ya îmân edip gelmişler ve zorbaların içlerinin dışları gibi kuvvetli olmadığını bildikleri için bu şekilde teşvikte bulunmuşlardı. Dahhâk, Saîd b. Cübeyr ve Keffâl bu görüştedirler. Fakat yukarıdaki ilk mânâ tercih edilmiştir.

330. Bk. Tevrat, Sayılar, bâb: 13, 14; Abdurrahman Küçük, "Arz-ı Mev'ûd" mad., DİA, III, 442-444; Komisyon, Kur'ân Yolu, II, 197, 198; S. Ateş, Çağdaş Tefsir, II, 503, 504.

331. Bakara, 2/61, 100; Nisâ, 4/155, 156; Mâide, 5/13.

332. Enbiyâ, 21/105; A. Küçük, DİA, "Arz-ı Mev'ûd" mad.; krş. Mezmurlar, 37/29, 69/32-36.

قَالُوا يَا مُوسَى إِنَّا لَن نَدْخُلُهَا أَبَدًا مَا دَامُوا فِيهَا فَاذْهَبْ أَنْتَ وَرَبُّكَ
فَقَاتِلًا إِنَّا هُنَا قَاعِدُونَ ﴿٢٤﴾ قَالَ رَبِّ إِنِّي لَا أَمْلِكُ إِلَّا نَفْسِي وَأَخِي
فَافْرُقْ بَيْنَنَا وَبَيْنَ الْقَوْمِ الْفَاسِقِينَ ﴿٢٥﴾ قَالَ فَإِنَّهَا مُّحَرَّمَةٌ عَلَيْهِمْ
أَرْبَعِينَ سَنَةً يَتِيهُونَ فِي الْأَرْضِ فَلَا تَأْسَ عَلَى الْقَوْمِ الْفَاسِقِينَ ﴿٢٦﴾

24- İsrâiloğulları ise, “Ey Mûsâ! Onlar orada bulundukları sürece, biz oraya asla girmeyiz. Sen ve Rabbin gidin ve ikiniz birlikte savaşın; biz burada oturup sizi bekleyeceğiz!” dediler.

25- O zaman Mûsâ Rabbine, “Ey Rabbinim! Ben kendimden ve kardeşimden başkasına söz geçiremiyorum. Bu yüzden Sen, yoldan çıkmış bu kavimle bizim aramızı ayır!” dedi.

26- Allah dedi ki: “O hâlde, o belde onlara kırk yıl süreyle yasaklanmıştır. Bu süre içinde onlar, yeryüzünde başıboş dolaşıp duracaklardır. Artık sen de yoldan çıkmış bu toplum için üzülme!”

24-26. âyetlere göre, Hz. Mûsâ'nın keşif için gönderdiği 12 kişiden Yûşâ bin Nûn ve Kaleb oğlu Yefunne dışında 10 kişi, bu güçlü düşmanla savaşılamayacağını söyleyerek, geride kalanları da etkilediler. Hz. Mûsâ'nın Cenâb-ı Hak'tan söz dinlemeyen bu toplumla arasını ayırmasını ve dünyada cezâlandırılmalarını istemesi üzerine, İsrâiloğulları için kırk yıl süreyle çölde sıkıntılı bir hayat yaşama süreci başladı.

Hz. Peygamber Bedir Savaşı'nda Mekke müşriklerine karşı savaşmaya davet edince Mikdad bin Esved ؓ şöyle demişti: “Yâ Rasûlallah! Biz sana İsrâiloğulları'nın Hz. Mûsâ'ya dediği gibi, “Haydi sen ve Rabbin birlikte gidin savaşın! Biz burada oturacağız.” demeyiz. Sen yürü, biz de seninle birlikteyiz. Biz senin önünde, ardında, yanında savaşırız.” Rasûl-i Ekrem bu söze çok sevinmiş ve yüzü aydınlanmıştı.³³³

Günümüz Tevrat'ında uzunca anlatılan bu konuda özetle şöyle denir: “İsrâiloğulları ora halkıyla savaşamayacaklarını, savaştıkları takdirde öleceklerini, kadınlarının ve çocuklarının düşman elinde tutsak olacağını söyleyip ağladılar.” Bu duruma üzülen Hz. Mûsâ, artık İsrâiloğulları'na söz

333. Buhârî, Megâzî, 4, Tefsir, 5/4; Ahmed bin Hanbel, Müsned, I, 90, 389, 457; IV, 314.

geçiremediğini, yollarının ayrılma zamanının geldiğini düşünerek, Allah'tan yardım istedi. Tevrat'ta bu konuda özetle şöyle denir: “Bunun üzerine kavim yas tuttu. Sabahleyin erken kalkıp dağın tepesine çıktılar. Rabbin dediği yere çıkacağız, çünkü suç işledik, dediler. Mûsâ onlara çıkmamalarını, çünkü Rabbin artık onların arasında olmadığını, kendilerine yardım etmeyeceğini çıktıkları takdirde Amâlikalılar ve Kenanlılar tarafından öldürüleceklerini söyledi. Kendilerine güvenen kavim, dağın tepesine çıktılar. Fakat Rabbin ahit sandığı ve Mûsâ ordugâhın ortasından ayrılmadılar. O zaman o dağda oturan Amâlikalılar ve Kenanlılar inerek, Homora'ya kadar onları vurup kırdılar.”³³⁴

Sonuç olarak Hz. Mûsâ askeri bakımdan gerekli araştırma ve soruşturmayı yaptıktan sonra, hazır bulunan İsrâiloğulları ile konuyu istişâre etmiş, büyük çoğunluk olumsuz görüş belirtince, Filistin topraklarında oturan Kenanlılara saldırmaktan vazgeçmiştir. Fakat daha sonraki âyetlerde belirtildiği gibi 40 yıl süreyle çölde zorlu bir yaşam başlamıştır. Şu âyette buna işaret edilir: **“Allah dedi ki: O hâlde, o belde onlara kırk yıl süreyle yasaklanmıştır. Bu süre içinde onlar, yeryüzünde başıboş dolaşp duracaklardır. Artık sen de yoldan çıkmış bu toplum için üzülm!”**³³⁵

Aşağıdaki âyette toplumun çoğunluğunun verdiği bir karar karşısında yöneticinin tutumu konusunda şöyle buyurulmuştur: **“O vakit sırf Allah'tan bir rahmet sayesinde onlara yumuşak davrandın! Eğer sen kaba, katı yürekli olsaydın, hiç kuşkusuz onlar senin çevrenden dağılıp giderlerdi. Öyleyse onları affet ve onlar için Allah'tan mağfiret dile! İş konusunda onlarla istişâre et! Bir işi yapmaya karar verince de, Allâh'a güvenip dayan. Çünkü Allah, kendine güvenip dayananları sever.”**³³⁶

Yukarıdaki 26. âyete göre, Filistin topraklarına girebilmek için, Amâlikalı ve Kenanlılarla savaşmayı göze alamayan İsrâiloğulları, kırk yıl süreyle çölde dolaşmış, on iki temsilciden (nakîb) on tanesi vebadan ölmüş ve Ürdün'ün fethinden sonra Hz. Mûsâ da vefât etmişti. Ardından gelen Yûşâ bin Nûn zamanında İsrâiloğulları Filistin'e girebildiler.³³⁷

334. Tevrat, Sayılar, bâb: 13-14.

335. Mâide, 5/26.

336. Âl-i İmrân, 3/159.

337. Bk. A. Küçük, DİA, “Arz-ı Mev'ûd”, mad.; Tevrat, Sayılar, 13/2-16, 14/37.

﴿ BÂB 5 ﴾

YERYÜZÜNDE İLK ÖLDÜRME OLAYI VE
YOL KESME/HİRÂBE SUÇU

وَاتْلُ عَلَيْهِمْ نَبَأَ ابْنَى آدَمَ بِالْحَقِّ إِذْ قَرَّبَا قُرْبَانًا فَتُقْبِلَ مِنْ أَحَدِهِمَا وَلَمْ يُتَقَبَّلْ مِنَ الْآخَرِ ۖ قَالَ لَأَقْتُلَنَّكَ ۖ قَالَ إِنَّمَا يَتَقَبَّلُ اللَّهُ مِنَ الْمُتَّقِينَ ﴿٢٧﴾ لَئِنْ بَسَطْتَ إِلَيَّ يَدَكَ لِتَقْتُلَنِي مَا أَنَا بِبَاسٍ بِإِيدَى إِلَيْكَ لِأَقْتُلَنَّكَ ۖ إِنِّي أَخَافُ اللَّهَ رَبَّ الْعَالَمِينَ ﴿٢٨﴾ إِنِّي أُرِيدُ أَنْ تَبُوءَ بِإِثْمِي وَإِثْمِكَ فَتَكُونَ مِنْ أَصْحَابِ النَّارِ ۖ وَذَلِكَ جَزَاءُ الظَّالِمِينَ ﴿٢٩﴾ فَطَوَّعَتْ لَهُ نَفْسُهُ قَتْلَ أَخِيهِ فَقَتَلَهُ فَأَصْبَحَ مِنَ الْخَاسِرِينَ ﴿٣٠﴾ فَبَعَثَ اللَّهُ غُرَابًا يَبْحَثُ فِي الْأَرْضِ لِيُرِيَهُ كَيْفَ يُوَارِي سَوَاءَ أَخِيهِ ۖ قَالَ يَا وَيْلَتَى أَعَجَزْتُ أَنْ أَكُونَ مِثْلَ هَذَا الْغُرَابِ فَأُوَارِيَ سَوَاءَ أَخِي ۖ فَأَصْبَحَ مِنَ النَّادِمِينَ ﴿٣١﴾ مِنْ أَجْلِ ذَلِكَ كَتَبْنَا عَلَى بَنِي إِسْرَءِيلَ أَنَّهُ مَنْ قَتَلَ نَفْسًا بِغَيْرِ نَفْسٍ أَوْ فَسَادٍ فِي الْأَرْضِ فَكَأَنَّمَا قَتَلَ النَّاسَ جَمِيعًا ۖ وَمَنْ أَحْيَاهَا فَكَأَنَّمَا أَحْيَا النَّاسَ جَمِيعًا ۖ وَلَقَدْ جَاءَهُمْ رُسُلُنَا بِالْبَيِّنَاتِ ۖ ثُمَّ إِنَّ كَثِيرًا مِنْهُمْ بَعْدَ ذَلِكَ فِي الْأَرْضِ لَمُسْرِفُونَ ﴿٣٢﴾ إِنَّمَا جَزَاءُ الَّذِينَ يُحَارِبُونَ اللَّهَ وَرَسُولَهُ وَيَسْعَوْنَ فِي الْأَرْضِ فَسَادًا أَنْ يُقَتَّلُوا أَوْ يُصَلَّبُوا أَوْ تُقَطَّعَ أَيْدِيهِمْ وَأَرْجُلُهُمْ مِنْ خِلَافٍ أَوْ يُنْفَوْا مِنَ الْأَرْضِ ۖ ذَلِكَ لَهُمْ خِزْيٌ فِي الدُّنْيَا وَلَهُمْ فِي الْآخِرَةِ عَذَابٌ عَظِيمٌ ﴿٣٣﴾ إِلَّا الَّذِينَ تَابُوا مِنْ قَبْلِ أَنْ تَقْدَرُوا عَلَيْهِمْ ۖ فَاعْلَمُوا أَنَّ اللَّهَ غَفُورٌ رَحِيمٌ ﴿٣٤﴾

- 27- Onlara Âdem'in iki oğlunun gerçek haberini anlat. Hani iki-
si de birer kurban takdim etmişlerdi de birininki kabul edil-
miş, diğerininki kabul edilmemişti. (Kurbanı kabul edilmeyen
kardeş, diğerine), “Andolsun seni öldüreceğim!” dedi. Diğer
de şöyle dedi: “Allah ancak takvâ sahiplerinden kabul eder.”
- 28- “Sen beni öldürmek üzere, bana elini kaldıracak olsan bi-
le, ben yine de sana elimi kaldırmam! Çünkü ben âlemler-
in Rabbi olan Allah'tan korkarım.”
- 29- “Böylece hem benim günahımı hem de kendi günahını yük-
lenerek cehennemlik olmanı isterim. İşte zâlimlerin cezâ-
sı budur.”
- 30- Sonra, benliği onu, kardeşini öldürmeye itti ve onu öldür-
dü. Bu yüzden de kaybedenlerden oldu.
- 31- Bu sırada Allah, kardeşinin cesedini nasıl gizleyeceğini
ona göstermek üzere, toprağı eşeleyeni bir karga gönderdi.
“Yazıklar olsun bana! Kardeşimin cesedini gizlemek konu-
sunda, şu karga kadar bile olamadım!” dedi ve yaptığına
pişmanlık duyanlardan oldu.
- 32- İşte bu yüzden İsrâiloğulları'na şunu yazmıştık: Kim bir ca-
na veya yeryüzünde bozgunculuk çıkarmaya karşılık olmak-
sızın birini öldürürse, sanki bütün insanları öldürmüş gibi
olur. Kim de bir kimsenin hayatını kurtarırsa, sanki bütün
insanların hayatını kurtarmış gibi olur. Şüphesiz peygam-
berlerimiz onlara apaçık deliller getirdiler. Ama bundan son-
ra da onlardan çoğu yine yeryüzünde aşırı gitmektedirler.
- 33- Allâh'a ve Peygamber'ine karşı savaşanların ve yeryüzün-
de bozgunculuk çıkarmaya çalışanların cezâsı; ya öldürül-
meleri veya asılmaları veyahut elleriyle ayaklarının çapraz
olarak kesilmesi veyahut da bulundukları yerden sürgün
edilmeleridir. Bu, onların dünyada çekecekleri rezilliktir.
Âhirette ise onlar için büyük bir azap vardır.
- 34- Ancak, siz kendilerini ele geçirmeden önce tevbe edenler
bunun dışındadır. Biliniz ki Allah gerçekten çok bağışlayan,
çok merhamet edendir.

27. âyet ve devamındaki dört âyette Hz. Âdem'in iki oğlu Hâbil ile Kâbil arasında çıkan bir anlaşmazlık yüzünden Kâbil'in Hâbil'i öldürdüğü, sonra da işlediği cinâyete nasıl pişmanlık duyduğu anlatılır.

YERYÜZÜNDE İLK ÖLDÜRME OLAYI

Tefsirlerde verilen bilgiye göre Hz. Âdem'in iki oğlundan Hâbil hayvancılık yapar, Kâbil ise tarımla uğraşır. Henüz yeğen veya kardeş çocuklarının bulunmadığı bu dönemde, Hz. Havva her batında bir erkek ve bir kız doğuruyor, bir batında doğan erkek, diğer batında doğan kızla evleniyordu. Âdem ﷺ Hâbil'i Kâbil'in kız kardeşiyle, Kâbil'i de Hâbil'in kız kardeşiyle evlendirmek isteyince, Hâbil râzı olmuş, Kâbil ise kendi kız kardeşi daha güzel olduğu için râzı olmamıştı. Bunun üzerine Hz. Âdem, "İkiniz de birer kurban takdim edin. Hanginizinki kabul edilirse, onunla o evlensin." demişti. Hâbil seçme bir koç takdim etmiş, Kâbil de ekin vermişti. Gökten inen bir ateş Hâbil'in kurbanını yakınca,³³⁸ diğeri bu durumu kıskanmış ve kardeşini öldürmüştür. Böylece yeryüzünde ilk ölüm olayı ve kuşun öğretisiyle ilk insan mezarı ortaya çıkmıştır.³³⁹

Kur'an'da olayın evlilik yüzünden çıktığından söz edilmez. Hasan Basri ve Dahhâk, bu olayın İsrâiloğulları'ndan iki kişi arasında geçtiğini öne sürmüşse de, tefsirlerde yaygın görüş, Hz. Âdem'in iki oğlu arasında geçen olaydır.

Abdullah bin Mes'ud ؓ'ten rivâyete göre Rasûlullah ﷺ şöyle buyurmuştur: *"Haksız yere (zulmen) öldürülen hiçbir kimse yoktur ki, Âdem oğluna onun kanından bir pay gitmesin. Çünkü o, ilk olarak öldürme fiilini başlatandır."*³⁴⁰

Kur'an'da, *"Hiçbir günahkâr başkasının günah yükünü yüklenmez."* âyeti çeşitli yerlerde tekrarlanır.³⁴¹ Bu âyetler Hz. İsa'nın çarmıha gerilerek insanların günahını yüklediği inancının asılsız olduğunu ortaya koyar. Ancak kişi içki, kumar, zinâ, rüşvet, bozgunculuk, ateistlik gibi kötü fiil ve düşünceleri başkalarına telkin ve teşvik ederek onun günah işlemesine sebep olursa, o günah hem işleyene, hem de sebep olana yazılır.

338. Bk. Âl-i İmrân, 3/183.

339. İbn Kesîr, Tefsir, III, 76 vd; Ö. Faruk Harman, DİA, "Hâbil ve Kâbil" mad.

340. Buhârî, Cenâiz, 32, İ'tisâm, 15, Enbiyâ, 1; Müslim, Kasâme, 27; Tirmizî, İlim, 14; İbn Mâce, Diyât, 1; Ahmer İbn Hanbel, I, 383, 430, 433.

341. Bk. İsrâ, 17/15; Fâtır, 35/18; Zümer, 39/7; Necm, 53/38.

Nitekim Hz. Âdem'in iki oğlundan, Kâbil'in kardeşi Hâbil'i öldürmesi olayında Hâbil'in şu sözleri dikkat çekicidir: **“Ama ben isterim ki, benim günahımı ve kendi günahını yüklenip ateşe atılacaklardan olasın! İşte zâlimlerin cezası budur.”**³⁴²

Ankebût sûresi 12. âyetinde, kâfirlerin îmân edenlere, “Bizim yolumuza uyun, sizin günahlarınızı biz yüklenelim.” diyerek, onları doğru yoldan saptırmak istedikleri belirtilir. İşte onların bu saptırma sebebiyle, başkasının günahını yüklenmeyi hak edecekleri âyetinde şöyle belirtilir: **“Andolsun onlar, hem kendi günahlarını, kendi günahlarıyla birlikte daha başka günahlar da yüklenecekler ve elbette, uydurdukları şeylerden dolayı kıyâmet gününde mutlaka sorguya çekileceklerdir.”**³⁴³

Hadislerde şöyle buyrulur: “İyi işlerde aracılık ediniz, ecir kazanırsınız.”³⁴⁴ “İslâm'da kim iyi bir çığır açarsa, ona bunun sevabı vardır, o çığırda gidenlerin sevabında da ona pay verilir, fakat onların sevabından bir şey eksilmez. Kim de kötü bir çığır açarsa, o kişi onun günahı vardır. O kötü çığırdan gidenlerin günahından da ona pay ayrılır. Fakat onların günahından da hiçbir şey eksilmez.”³⁴⁵

Tevrat'ta Kâbil'in adı Kain olarak geçer ve olay özetle şöyle anlatılır: “Âdem karısı Havva ile yattı. Havva hâmile kaldı ve Kain'i doğurdu... Daha sonra Kain'in kardeşi Hâbil'i doğurdu. Hâbil çoban oldu, Kâbil ise çiftçi. Günler geçti, bir gün Kain toprak ürünlerinden Rabbe takdimde bulundu. Hâbil de sürüsünden ilk doğan hayvanlardan ve yağlarından getirdi. Rab Hâbil'i ve sunusunu kabul etti. Kain ve sunusunu ise reddetti. Kain çok kızdı, suratını astı... Kain kardeşi Hâbil'e, “Gel, haydi tarlaya gidelim” dedi. Tarlada ona saldırıp öldürdü.”³⁴⁶

لَئِنْ بَسَطْتَ إِلَىٰ يَدِكَ لِتَقْتُلَنِي مَا أَنَا بِبَاسِطٍ يَدِي إِلَيْكَ لِأَقْتُلَكَ
إِنِّي أَخَافُ اللَّهَ رَبَّ الْعَالَمِينَ ﴿٢٨﴾

28- “Sen beni öldürmek üzere, bana elini kaldıracak olsan bile, ben yine de sana elimi kaldırmam! Çünkü ben âlemlerin Rabbi olan Allah'tan korkarım.”

342. Mâide, 5/29.

343. Ankebût, 29/13.

344. Buhârî, Zekât, 21; Müslim, Birr, 145; Ebû Dâvûd, Edeb, 117.

345. Müslim, Zekât, 69; Nesâî, Zekât, 64; İbn Mâce, Mukaddime, 14.

346. Tekvîn, 4/1-16.

28. âyetinde, Hâbil'in kardeşine el kaldırmayacağını söylemesi karşılıklı bir çatışmanın olmadığını gösterir. Aşağıdaki hadislerde iki müslümanın birbirine saldırması şiddetle kınanır: *“İki müslüman birbirine silah çektiği zaman, öldüren de öldürülen de cehennemdedir.”* Sahâbeden Ebûbekire es-Sekafî'nin, *“Ölen niçin cehenneme gider?”* sorusu üzerine Allâh'ın Rasûlü şu cevabı vermiştir: *“Çünkü o da, arkadaşını öldürmek istiyordu.”*³⁴⁷

Sa'd bin Ebî Vakkas ؓ, Hz. Osman döneminde çıkan fitne sırasında şöyle demiştir: Ben Rasûlullah ؐ'in şöyle buyurduğuna şahitlik ederim: *“İleride öyle bir fitne çıkacak ki, o zaman oturan ayakta olandan daha hayırlı, yürüyen koşandan daha hayırlıdır.”* Sa'd bin Ebî Vakkas'ın, *“Ya adam evime girer de, beni öldürmek için elini kaldırırsa, ben ne yapmalıyım?”* diye sorması üzerine, *“Ona, Âdem'in oğlu gibi ol!”* buyurdu.³⁴⁸ Tirmizî bunun için “Hasen Hadis” demiştir. Yani onu öldürmek yerine âyetle zikredildiği gibi, *“sen beni öldürmek için el kaldırsan da ben sana elimi kaldırmam.”* demeyi tercih et, demektir.

Ancak saldırıya uğrayanın meşrû müdafaa hakkı da gözardı edilmemelidir. Çünkü Kur'ân ve sünnette mü'minlere, düşmanın saldırısı durumunda misliyle savunma hakkı tanınmıştır. Âyetinde şöyle buyrulur: ***“Eğer bir kötülüğe karşılık verecekseniz, size yapılan kötülük kadar karşılık verin! Ama sabrederseniz elbette bu, sabredenler için daha hayırlıdır.”***³⁴⁹

Hadislerde de şöyle buyurulmuştur: *“Şu dört durumda öldürülenler şehittir: a) Malı uğrunda öldürülen şehittir, b) Kanı uğrunda öldürülen şehittir, c) Din uğrunda öldürülen şehittir, d) Ailesi uğrunda öldürülen şehittir.”*³⁵⁰ Bir adam Allâh'ın Rasûlü'ne gelerek, *“Bir kimse gelip malımı almak istese, ne yapayım?”* diye sorunca aralarında şu konuşma geçti: *“Ona malını verme!” “Benimle savaşmaya kalkarsa?” “Sen de onunla savaş!” “Ya adam beni öldürürse?” “Sen şehîd olursun!” “Ben adamı öldürürsem?” “O cehennemdedir.”*³⁵¹

347. Buhârî, İman, 22, Diyât, 2, Fiten, 10; Müslim, Fiten, 14, 15.

348. Ebû Dâvûd, Fiten, 2; Tirmizî, Fiten, 29; Ahmed bin Hanbel, I, 185.

349. Nahl, 16/126.

350. Ebû Dâvûd, Sünnet, 29; Tirmizî, Diyât, 21; Nesâî, Tahrîmu'd-dem, 21-25.

351. Müslim, İman, 225.

إِنِّي أُرِيدُ أَنْ تَبْوَأَ بِإِثْمِي وَإِثْمِكَ فَتَكُونَ مِنْ أَصْحَابِ النَّارِ وَذَلِكَ جَزَاُ الظَّالِمِينَ ﴿٢٩﴾

29- “Böylece hem benim günahımı hem de kendi günahını yüklenerek cehennemlik olmanı isterim. İşte zâlimlerin cezâsı budur.”

29. âyetin, “**Hiçbir günahkâr, başkasının günah yükünü taşımaz.**”³⁵² âyetiyle çeliştiği düşünülebilir. Ancak âyet; “Diğer günahlarına eklenecek olan, öldürme fiilinin günahıyla Allâh’a dönersin!” veya “âhirette beni râzı edecek kadar amelin bulunmazsa, benim günahlarımı da yüklenerek Allâh’a dönersin!” anlamlarını da kapsar.

Hadiste şöyle buyrulur: “Karşılıklı birbirine söğen iki kişinin söyledikleri, ilk başlayana âittir, zulme uğrayan haddi aşmadıkça bu böyledir.”³⁵³ Şu hâlde biri saldırır, diğeri de karşılık verir de, her ikisi de öldürülürlerse, başlatan iki cinâyet, diğeri de bir cinâyet işlemiş olur. Beriki karşılık veremeyecek olursa, bu bir cinâyetten de kurtulur. Fakat katil yine iki cinâyet işlemiş ve iki günah yüklenmiş olur ki, birisi mazlumu öldürmek, diğeri kendini cezâyâ lâayık bulup ateşe atmak cinâyettir.³⁵⁴

فَطَوَّعَتْ لَهُ نَفْسُهُ قَتْلَ أَخِيهِ فَقَتَلَهُ فَأَصْبَحَ مِنَ الْخَاسِرِينَ ﴿٣٠﴾
فَبَعَثَ اللَّهُ غُرَابًا يَبْحَثُ فِي الْأَرْضِ لِيُرِيَهُ كَيْفَ يُؤَارِي سَوَاءَ أَخِيهِ^ط
قَالَ يَا وَيْلَتَى أَعَجَزْتُ أَنْ أَكُونَ مِثْلَ هَذَا الْغُرَابِ فَأُوَارِيَ سَوَاءَ أَخِي^ع
فَأَصْبَحَ مِنَ النَّادِمِينَ ﴿٣١﴾

30- Sonra, benliği onu, kardeşini öldürmeye itti ve onu öldürdü. Bu yüzden de kaybedenlerden oldu.

31- Bu sırada Allah, kardeşinin cesedini nasıl gizleyeceğini ona göstermek üzere, toprağı eşeleyen bir karga gönderdi. “Yazıklar olsun bana! Kardeşimin cesedini gizlemek konusunda, şu karga kadar bile olamadım!” dedi ve yaptığına pişmanlık duyanlardan oldu.

352. İsrâ, 17/15.

353. Müslim, Birr, 69; Ebû Dâvûd, Edeb, 39; Tirmizî, Birr, 51; Ahmed b. Hanbel, II, 235, 488, 517, IV, 162, 266.

354. Elmalılı, age, III, 222, 223.

30-31. âyetlerde, Kâbil'in Hâbil'i öldürdüğü ve bunun vebâli olarak mahvolup gittiği vurgulandıktan sonra, ilk insanın toprağa gömülerek kabrinin oluşturulduğu ve bu konuda bir karganın rehberlik ettiği belirtilir. İslâm'da koruma altına alınan beş temel haktan birisi olan "hayat hakkı" kısas, diyet gibi birtakım yaptırımlarla koruma altına alınmıştır. Bu hakların bir veya birkaçı kökten sarsıldığı bir beldede, ya ülke içinde daha güvenli başka bir yere ya da başka bir ülkeye hicret etmek vâcip hâle gelir. Yaşama hakkı en önemli haklardandır. Hayatı veren Allah olup, onu alma hakkı da normal ecel programı çerçevesinde yine O'a âittir.

Nitekim son peygamberin kendi soylarından değil de Arap'lardan çıktığını gören Yahudiler büyük bir kıskançlık duygusuna kapılarak Hz. Muhammed'i birkaç kez öldürme teşebbüsünde bulundukları için bu kıssayı izleyen aşağıdaki âyette, özellikle uyarılmaktadırlar.

مِنْ أَجْلِ ذَلِكَ كَتَبْنَا عَلَى بَنِي إِسْرَآئِيلَ أَنَّهُ مَنْ قَتَلَ نَفْسًا بِغَيْرِ نَفْسٍ
أَوْ فَسَادٍ فِي الْأَرْضِ فَكَأَنَّمَا قَتَلَ النَّاسَ جَمِيعًا وَمَنْ أَحْيَاهَا فَكَأَنَّمَا
أَحْيَا النَّاسَ جَمِيعًا وَلَقَدْ جَاءَتْهُمْ رُسُلُنَا بِالْبَيِّنَاتِ ثُمَّ إِنَّ كَثِيرًا مِنْهُمْ
بَعَدَ ذَلِكَ فِي الْأَرْضِ لَمُسْرِفُونَ ﴿٣٢﴾

32- İşte bu yüzden İsrâiloğulları'na şunu yazmıştık: Kim bir cana veya yeryüzünde bozgunculuk çıkarmaya karşılık olmaksızın birini öldürürse, sanki bütün insanları öldürmüş gibi olur. Kim de bir kimsenin hayatını kurtarırsa, sanki bütün insanların hayatını kurtarmış gibi olur. Şüphesiz peygamberlerimiz onlara apaçık deliller getirdiler. Ama bundan sonra da onlardan çoğu yine yeryüzünde aşırı gitmektedirler.

32. âyette, bir insanın ancak iki sebepten birisiyle öldürülebileceği belirtilmiştir. a) Kendini savunmak, b) Yeryüzünde fesat çıkaran birisini öldürmek. Diğer yandan, her insan türünü temsil eder. Bir insanın haksız yere öldürülmesi, toplumda can güvenliğini ortadan kaldırır. İslâm beş şeye özellikle önem verir: Mal, can, ırz, akıl ve inancı korumak. Bunlara yönelecek her tehdit için önlemler alınmıştır. Kısas cezâsı, toplumun diğer fertlerinin canını

korumaya yöneliktir ve bu yüzden Kur'an'da, **“Ey akıl sahipleri! Sizin için kısısta hayat vardır.”** buyurulmuştur.³⁵⁵

Hadiste şöyle buyrulur: “İki kişi birbirine silah çekerse, ölen de öldürülen de ateştedir. Dediler ki: Öldürülen niçin ateşte oluyor? Buyurdu: Çünkü o da arkadaşını öldürmek istiyordu.”³⁵⁶

Yeryüzünde fesat çıkarma yoluyla da bir kimse birçok kimselerin ölümüne sebep olabilir. Bu yüzden öldürme olayının hemen arkasından fesat çıkarmanın zikredilmesi önemlidir. Kur'an'da fesat çıkarmayı yasaklayan ve Allâh'ın fesat çıkarıcıları sevmediğini bildiren pek çok âyet vardır. Yahudilerle ilgili olan bir âyette şöyle buyrulur: **“Biz onların arasına, kıyâmet gününe kadar sürecektir bir düşmanlık ve kin soktuk. Onlar ne zaman bir savaş ateşi körüklemek istedilerse, Allah onu söndürdü. Onlar, yeryüzünde bozgunculuk çıkarmaya çalışırlar; Allah ise bozguncuları sevmez.”**³⁵⁷

إِنَّمَا جَزَاُ الَّذِينَ يُحَارِبُونَ اللَّهَ وَرَسُولَهُ وَيَسْعَوْنَ فِي الْأَرْضِ فَسَادًا أَنْ يُقَتَّلُوا أَوْ يُصَلَّبُوا أَوْ تُقَطَّعَ أَيْدِيهِمْ وَأَرْجُلُهُمْ مِنْ خِلَافٍ أَوْ يُنْفَوْا مِنَ الْأَرْضِ ۚ ذَلِكَ لَهُمْ جزىٰ فِي الدُّنْيَا وَلَهُمْ فِي الْآخِرَةِ عَذَابٌ عَظِيمٌ ﴿٣٣﴾

33- Allâh'a ve Peygamber'ine karşı savaşılanların ve yeryüzünde bozgunculuk çıkarmaya çalışanların cezası; ya öldürülmeleri veya asılmaları veyahut elleriyle ayaklarının çapraz olarak kesilmesi veyahut da bulundukları yerden sürgün edilmeleridir. Bu, onların dünyada çekecekleri rezilliktir. Âhirette ise onlar için büyük bir azap vardır.

33. âyetin nüzûl sebebi olarak şöyle bir olay nakledilir: Bahreyn'li Ureyne'den bir topluluk Medîne'ye gelmiş ve orada hastalanmışlardı. Hz. Peygamber kendilerini zekât develerinin otlatıldığı kırsala göndermiş, orada deve sütü ve temiz havada sağlıklarına kavuşmalarını arzu etmişti. Ancak, bu kişiler, deve çobanını işkenceyle öldürerek, develeri de çalıp kaçmak

355. Bakara, 2/179; bk. 178; Mâide, 5/45.

356. Buhârî, İman, 22, Diyât, 2, Kasâme, 2; Müslim, Kasâme, 33, Fiten, 14, 15; Ebû Dâvûd, Fiten, 5.

357. Mâide, 5/64.

istediler. İzleri sürülüp yakalanınca, Allâh'ın elçisi bunlara, çobanın öldürüşüne benzer biçimde kısas uyguladı. İşte yukarıdaki âyetlerin bu olay üzerine indiği nakledilir.³⁵⁸

Yukarıdaki âyetlerde, İslâm toplumu içinde veya onların antlaşmalı bulunduğu yerlerde fesat çıkarmaya çalışan, yol kesen, adam öldüren kişi, topluluk ve eşkiyaya uygulanacak müeyyideler açıklanmıştır. Bunun fıkıh ilmindeki terimi “hırâbe-yol kesme” olup, had cezâlarından birisidir. Bir İslâm ülkesinde müslümanların veya zımmîlerin mallarını ellerinden zorla ve açıktan almak, onların canlarına kastetmek ve halkı korkuya düşürmek için, güç ve kuvvet sahibi bir kişi veya topluluğun yolları tutması ve halkın gelip geçmesine engel olması ile bu suç gerçekleşir. Suç silah, sopa veya taşla işlenebileceği gibi, suça doğrudan katılanlara yardım ve yataklık etmek, destek, haberleşme, taşıma gibi dolaylı yoldan katılarak da işlenebilir.

HAD CEZÂLARI

İslâm cezâ hukûkunda “had”ler “Allah hakkı” olarak kabul edilmiştir. Yani haddi (İslâm'ın tespit ettiği cezâyı) gerektiren suçlar amme hukûkuna tecavüz anlamı taşımaktadır. Kısas kul hakkı olduğu için buna had denilmemiştir. Haddin dışında kalan yani Kur'ân ve Sünnetle tâyin edilmeyip hâkimin takdirine bırakılmış cezâlara ta'zir cezâları denir. Hapis, teşhir, sürgün vb.³⁵⁹

İçki içme cezâsı dışındaki hadler Kur'ân'la, içki içme cezâsı ise Sünnetle sâbittir. Had cezâları şunlardır:

1- Zinâ cezâsı (hadd-i zinâ): Evli erkek ve kadın için recm (taşlayarak öldürme), bekâr erkek ve kadın için yüz sopa (celde) vurmaktır: **“Zinâ eden kadın ile zinâ eden erkeğin her birine yüz değnek vurun. Allâh'a ve âhiret gününe inanıyorsanız, Allâh'ın dinini uygulama hususunda o ikisine karşı merhamet duygusuna kapılmayın. Mü'minlerden bir grup da onlara uygulanan cezaya şahit olsun.”**³⁶⁰

Tevrat'ta yer alan, fakat Kur'ân-ı Kerîm'de bulunmayan Recm cezâsı Hz. Peygamber'in uygulamasıyla sâbittir. Ancak Kur'ân'da bulunmaması, bu cezânın devletin koyduğu bir cezâ (ta'zir) mı, yoksa had cezâsı mı olduğunu akla getirmektedir. Nitekim Cüheyne'den bir kadın zinâdan gebe olduğu

358. Buhârî, Tefsir, 5/5, Diyât, 22; Müslim, Kasâme, 9.

359. Zühaylî, el-Fıkhu'l-İslâmî ve Edilletüh, 2. baskı, Dımaşk 1405/1985, IV, 284 vd.

360. Nûr. 24/2.

hâlde Rasûlullah ﷺ'e gelerek suçunu îtiraf etmiş ve cezâ uygulanmasını istemişti. Cezâ doğumdan ve bir süre çocuğu emzirdikten sonra uygulanmış ve cenâze namazını da bizzat Allâh'ın Rasûlü kıldırmıştı. Hz. Ömer'in cenâze namazına soğuk baktığını fark eden Allâh'ın Rasûlü şöyle buyurmuştur: *"O öyle bir tevbe etti ki Medîne halkından yetmiş kişiye taksim olursa hepsine yeterli olurdu. Siz bir kimsenin Allah için canını vermesinden daha fazîletli bir şey biliyor musun?"*³⁶¹

Diğer yandan zinâ cezâsının uygulanması için dört erkek şahidin hâkim önünde açıkça şâhitlik yapmasının şart koşulması cezânın uygulamasını en aza indirdiği gibi, bu isnâdı dört şâhitle ispat edemeyen kişi zinâ iftirası atan kişi durumuna düşer ve Nûr sûresi, 24/4. âyetinde belirtilen celde cezâsına çarptırılır ve fâsık sayılır.

2- Hırsızlık cezâsı (hadd-i sirkat): Akıllı ve ergin (baliğ) bir kimsenin nisab miktârı bir malı bulunduğu yerden çalmasına hırsızlık denir. Cezâsı Kur'ân-ı Kerîm'de bildirilmiştir: ***"Hırsızlık eden erkek ve kadının, yaptıklarına karşılık Allah'tan bir cezâ olarak ellerini kesin! Allah dâimâ üstündür, hikmet sahibidir."***³⁶²

El kesme cezâsının tatbik edilebilmesi için iki âdil şahidin şâhitlik yapması ve hâkimin de sorgulaması (muahâkemesi) neticesinde suçun sâbit olduğuna kanaat getirmesi gerekir. Hâkim şâhitlere sırasıyla:

Hırsızlığın mahiyetini, çalınan malın cinsini, kıymetini, nasıl çalındığını, hırsızlık yerini, hırsızlığın ne zaman yapıldığını, malı çalan şahsın kim olduğunu sorar.

Hırsızlığın nisabı (el kesme cezâsını gerektirecek en az miktârı) Hanefî mezhebine göre on dirhemdir. On dirhem Hz. Peygamber döneminde yaklaşık bir kurbanlık koç parasıdır.³⁶³

Hz. Peygamber döneminde Mahzum Kabîlesi'ne mensub şerefli Kureyşli bir kadın hırsızlık yapmıştı. Suçu sâbit olunca Üsâme b. Zeyd'i affedilmesi için aracı olarak gönderdiler. Allâh'ın Rasûlü şöyle buyurdu: *"Allâh'ın koyduğu bir cezânın uygulanmaması için şefaât mı ediyorsun? Sonra kalkıp bize bir hutbe îrâd etti. Daha sonra buyurdu ki: Sizden öncekilerden şerefli bir kimse hırsızlık yaptığında (suçluyu) bırakırlardı. Zayıf olan kimse*

361. Müslim Hudûd 28; İbn Mâce, Diyet, 36' Mâlik, Müslim, Muvatta, Hudûd, 11.

362. Mâide, 5/38.

363. Bk. Kâsânî, Bedâiyu's-Sanâyi', VI, 67; İbnü'l-Hümâm, Fethu'l-Kadîr; IV, 220, 230; Nesaî, Sârik, 10; Zeylaî, Nasbu'r-Râye, III, 359, 360.

çaldığında haddi tatbik ederlerdi. Allâh'a andolsun ki, Muhammed'in kızı hırsızlık yapmış olsaydı elbette onun elini de keserdim.”³⁶⁴

3- İçki içme cezâsı (hadd-i şürb): İçki içmek Mâide sûresi 90. âyetle kesin olarak yasaklanmıştır. Fakat cezâsı Hz. Peygamber'in sünneti ve uygulamasıyla sâbittir. Hz. Peygamber ve Hz. Ebûbekir, içki içene 40 sopa (celde) vurdular. Hz. Ömer zamanında içki içenler çoğalınca o, arkadaşlarıyla istişâre etti. Haddin en az miktârı olan 80 değnek vurulmasını kararlaştırdılar.³⁶⁵

İçki içme cezâsı uygulanabilmesi için içen kimsenin akıllı, ergin müslüman ve konuşabilen bir kimse olması gerekir. Sarhoş olarak yakalanan ve içki içtiği şâhitler vasıtasıyla tespit edilen kimseye bu cezâ uygulanır.

Rasûlullah ﷺ'a şarap içmiş bir adam getirdiler. Rasûl-i Ekrem: “Ona had vurunuz.” buyurdu. Ebû Hüreyre demiştir ki: Bizden bir kısmı eliyle, bâzıları da ayakkabısı ve elbisesiyle vurdular. Adam çekilip gidince: Allah seni rüsvay etsin!’ dediler. Peygamber ﷺ: “Böyle söylemeyiniz, ona karşı şeytana yardım etmeyiniz’ buyurdu.”³⁶⁶

4- Zinâ iftirası cezâsı (hadd-i kazf): Namuslu (muhsan) kadınlara zinâ iftirasında bulunmanın cezâsı Nûr sûresinde açıklanmıştır: “***İffetli kadınlara iftira atan, sonra da dört şâhit getiremeyen kimselere seksen sopa vurun ve artık onların şâhitliklerini asla kabul etmeyin. İşte onlar yoldan çıkanların ta kendileridir.***”³⁶⁷

Namuslu bir erkeğe yapılan zinâ iftirası da 80 değnekle cezâlandırılır. Namuslu olmanın şartları şunlardır. Hür olmak, akıllı ve ergin olmak, müslüman olmak, iffetli olmak.

5- Yol kesme (hırâbe) cezâsı: Yoldan geçenlerin önünü kesmek, güç kullanarak geçişi engellemek ve yolcuları soymak gibi fiillerdir. Yol kesme suçu, tek kişi veya topluluk, silah veya silahsız, meskun alanda veya kırdâ yahut şehir içinde ya da şehir dışında işlenmiş olabilir. Bütün bu durumlarda suç işlenmiş sayılır ve şu âyette belirlenen cezâ uygulanabilir:

“Allah ve Rasûlü’ne karşı savaşılan ve yeryüzünde fesat çıkarmaya çalışanların cezâsı, ancak öldürülmeleri veya asılmaları, yahut ayak ve ellerinin çaprazlama kesilmesi ya da yeryüzünde başka

364. Şevkânî, Neylül-Evtâr, VII, 131, 136.

365. Bk. Dârimî, Hudûd, 10; A. b. Hanbel, IV, 389.

366. Buhârî, Hudûd, 4; Müslim, Hudûd, 35; Ebû Dâvûd, 35, 36; Tirmizî, Hudûd, 14-15.

367. Nûr, 24/4.

bir yere sürgün edilmeleridir. Bu, dünyada onlar için bir zillettir. Âhirette ise, onlar için büyük bir azap vardır. Ancak kendilerini yalalamanızdan önce tevbe edenler olursa, bilin ki, Allah, “Gafûr’dur, Rahîmdir, çok bağışlayan ve çok merhamet edendir.”³⁶⁸

Bu tür cezâların eski devirlerden beri uygulandığı anlaşılmaktadır. Nitekim Hz. Mûsâ’nın gösterdiği mucize karşısında, sihirbazların onun bir peygamber olduğuna kanaat getirip îmân etmesi üzerine Firavun şöyle demiştir: **“Mutlaka sizin ellerinizi ve ayaklarınızı çaprazlama keseceğim, sonra da hepinizi asacağım.”**³⁶⁹

İslâm hukukçularına göre, yol kesenin cezâsı şu şekilde belirlenmiştir:

a) Soygun yapıp, adam öldürmüştse, yol kesici öldürülür ve ibret için asılır.

b) Yalnız adam öldürmüş olup, soyguna katılmamış bulunursa, asılmaksızın öldürülür.

c) Adam öldürmeksizin, yalnız soygun yapmışsa, çapraz bir şekilde eli ve ayağı kesilir.

d) Adam öldürmeden ve soygun da yapmaksızın, yalnız yolda korku ve terör meydana getirenlere “sürgün cezâsı” uygulanır. Mâlikîlere göre ise; yalnız soygun yapılmışsa devlet başkanı öldürme, asma ve çapraz kesim konusunda seçimlik hakka sahiptir. Yolda öldürme soygun yapmaksızın yalnız korku ve terör yaratırsa, devlet başkanı, öldürme, asma, çapraz kesim ve sürgün için seçimlik hakka sahip olur.³⁷⁰

Hadlerin uygulanması konusunda bâzı hadisler: “Allâh’ın hadlerini yakında ve uzakta yerine getiriniz. Hiçbir kınayanın kınaması sizi Allâh’ın hakkını yerine getirmekten alıkoymasın.” “Allâh’ın yasaklarına uyan kimseyle o yasakları (hudûdu) ihlâl eden kimse, bir gemiye binip, kur’a çekerek bir kısmı alt kata bir kısmı üst kata yerleşen topluluk gibidir. Aşağı katta olanlar su almak istedikleri zaman yukarı katta olanlara gidip: “Sizi zarara sokmadan biz kendi katımızda bir delik açsak!..” derler. Eğer yukarıdakiler onları serbest bırakırsa hepsi helâk olur, engel olursa hepsi kurtulur.”³⁷¹

Şer’î hadlerin tatbiki konusunda gözden uzak tutulmaması gereken bâzı hususlar vardır: Her şeyden önce had cezâları bütün müessese ve

368. Mâide, 5/33-34.

369. A’raf, 7/104; Tâhâ, 20/71.

370. İbn Teymiyye, es-Siyâsetü’ş-Şer’iyye, Mısır 1951, s. 82, 83; İbn Kudâme, Muğnî, 1367, y.y. VIII, 228.

371. et-Tergîb ve’t-Terhîb, IV, 25, 27.

kurumlarıyla işleyen İslâm devletinde ve devletin hâkiminin kararlarıyla uygulanır. Toplumda suça sebep olabilecek bütün unsurların ortadan kaldırılmış olması, insanların İslâmî eğitimle yetiştirilmiş olması, fertlerin maddî manevî ihtiyaçlarını devlet tarafından eksiksiz giderilmiş olması gerekir.

Suça götüren yolların tamamen kapatılamaması, şüphelerden sanığın faydalanması, suçun sübut bulması için gerekli şartların tam teşekkül etmemesi gibi sebeplerle geçmişte had cezâları nadir olarak uygulanmıştır. Buna, yöneticilerin bu cezâları uygulamakta gösterdikleri ihmâl, acz ve gevşekliği, kayıtsızlığı da eklemek gerekir.

Hadis-i şerifte: “Gücünüz yettiği kadar, şüphelerden dolayı hadleri kaldırınız (uygulamayınız).” buyurulmuştur.³⁷² İslâm cezâ hukûkunda bu önemli bir prensiptir. Bu prensibe göre, Hz. Ömer’in tatbikatiyle, kıtlık yılında hırsızlık yapanın eli kesilmemiş; efendisinin veya akrabasının malından çalan kimseye de, o malda hakkı olabileceği şüphesiyle, bu had uygulanmamıştır. Aşağıdaki örnekler de bu prensiple ilgilidir:

Dört kişi bir şahsın zinâ ettiğine şehâdette bulunur; ancak bunlardan ikisi gönüllü diğer ikisi ise gönülsüz olarak şahitlik yaparlarsa Ebû Hanîfe’ye göre, bunların hiçbirine yani erkeğe, kadına ve şahitlere had tatbik edilmez.

Suçluya celde (dayak cezâsı) uygulanırken şahitlerden birisi şehâdetinden dönse, kalan kırbaçlar vurulmaz. İki kişiden birisi bir şahsın “içki içtiğine”, diğeri ise, o şahsın “içki içtiğini ikrar ettiğine” şehâdette bulunurlarsa yine sarhoşluk haddi uygulanmaz.

Bir kimse önce hırsızlık yaptığını ikrar eder; sonra bu ikrarından döner ve daha sonra da bu malın bir kısmını çaldığını tekrar ederse eli kesilmez.³⁷³

TA’ZİR CEZÂSI

Ta’zîr Arapça mastar bir sözcük olup azarlamak, kınamak, te’dip etmek, eğitmek, yardım etmek ve şer’î haddin dışında cezâ vermek anlamlarına gelir. Bir fıkıh terimi olarak; âyet ve hadislerle had cezâsı konulmamış olan suçlar veya kimi mâsiyetler için İslâm devletinin serbestçe belirleyip uyguladığı cezâlara “ta’zîr cezâsı” denir. Bu suçlar ya Allah hakkı ile ilgili olur. Ramazan orucunu tutmamak, farz namazı terk etmek veya fâiz yasağına

372. Ebû Dâvûd, Salât, 14; Tirmizî, Hudûd, 2.

373. Geniş bilgi için bk. Cevat Akşit, İslâm Cezâ Hukuku ve İnsânî Esasları, İst. 1987, 2. Baskı; Halid Ünal, Şâmil İslâm Ansiklopedisi, “Had, hadler” mad.

uymamak gibi. Ya da kul hakkı ile ilgili bulunur. Yabancı kadınla zinâ dışında ilişki kurmak, on dirhemden (iki koyun bedeli) az bir malı çalmak veya koruma altında bulunmayan bir malı almak, emânete hıyânet etmek, rüşvet almak, başkasına sövmek ve ezâ etmek bu niteliktedir.

Had cezâları dışında, hangi söz, fiil veya davranışların ne miktar cezâyı gerektireceğini İslâm Devleti belirler. Ancak bu belirlemede devlet çok ağır ve işkenceye varan cezâlar koyamaz. Bu konuda birtakım ilkelere uyması gerekir. Mesela; kimi hakaret çeşitleri, kişi, aile veya belde örfüne göre değişir. Ebû Hanîfe'ye göre, bir kimsenin diğerine öküz, inek, kedi gibi bir hayvan ismiyle hitâb etmesi ta'zîr cezâsını gerektirmez. Çünkü bu, gerçekleşmesi mümkün olmayan bir şeyle iftira etmek anlamına gelir ki, bu yalanın ayıbı söyleyene döner. Ancak kimi müçtehitlere göre, benzeri kişilere ezâ veren, onları üzen söz, fiil ve davranışlar ta'zîr cezâsını gerektirir.³⁷⁴

Ta'zîr cezâsı bedene veya mala yönelik olabileceği gibi, kişinin toplumdaki itibârını düşürecek nitelikte bir cezâ da olabilir. Hapis, sürgün, siyaseten öldürme, bâzı mâlî cezâlar, dövme ve azarlama bunlar arasında sayılabilir.

Ta'zîr cezâsının miktârı: Ta'zîr cezâsının miktar ve çeşidini, İslâm Devleti serbestçe belirler. Ancak, bununla birlikte, yöneticilerin İslâm'ın suç çeşitlerine göre öngördüğü had cezâlarından uzaklaşmaması, baskıcı ve dayatmacı yönetimlerin oluşmaması için bu konuda birtakım sınırlamalar da getirilmiştir. Buna göre, bir hâkim kendi takdir alanına bırakılan cezâlarda; azarlama, ağır söz, dayak veya eşcinsellik, büyü ve sihirde olduğu gibi öldürme yahut küçük çocuğun velîliğinden azletme gibi cezâlar verebilir. Ölüm cezâsı asarak da infaz edilebilir. Ancak suçlu aç ve susuz bırakılamayacağı gibi, onun abdest alıp namaz kılmasına, ya da oruç tutmasına engel olunmaz. Yine suçluya eğitim ve öğretimden sürekli men etme, sakalını tıraş etme, bir organını kesme veya yaralama gibi insan onuru ile bağdaşmayan cezâlar da verilemez.

Dayak cezâsının en azı için belirli bir sınır yoktur. Üst sınırı için ise, had cezâsını aşmaması esası benimsenmiştir. Delil şu hadistir: *"Kim had cezâsı olmayan bir konuda, bu cezâyı aşan bir ta'zîr cezâsı koyarsa, zulüm yapmış olur."*³⁷⁵ Buna göre, Ebû Hanîfe, İmam Muhammed, Şâfiî ve Hanbelîler, ilke olarak; "ta'zîr cezâsı, vahiy ve sünnetle belirlenen had cezâlarının en

374. İbn Nüceym el-Misrî, el-Bahru'r-Râik, Mısır 1334, VIII, 240; İbnü'l-Kayyim, İ'lâmu'l-Muvakkîn, Kahire 1324-1326, II, 99; Zühaylî, el-Fıkhü'l-İslâmî, VI, 197, 198.

375. Zeylaî, Nasbu'r-Râye, III, 354; Heysemî, Mecmau'z-Zevâid, VI, 281.

alt sınırına ulaşmamalıdır” demişlerdir. Bu da en alt sınırdan bir eksik celde vormakla gerçekleşir. Şâfiîlere göre, hür kimse için hadlerin alt sınırı kırk değnek olup, bu da içki içene verilen cezâdan ibârettir. Diğer müçtehitler ise, kölelere uygulanan “yarı cezâ”yı ölçü olarak, en fazla 40 değnek cezânın konulabileceğini söylemişlerdir. Çünkü Kur’ân’da, 80 değnek olarak belirlenen zinâ iftirası cezâsı.³⁷⁶

Ebû Yusuf’a göre, ta’zîr cezâsı hürler için en düşük cezâ olan 80 değneğe ulaşmamalı, bundan mesela beş değnek eksik bulunmalıdır. Çünkü cezâlar hür kimseler esas alınarak belirlenmiştir. Bu görüş Hz. Ali’nin uygulamasına dayanır.

Mâlikîlere göre, İslâm Devleti had cezâsına eşit, bu cezânın altında veya üstünde ta’zîr cezâsı koyabilir. Delil, Ma’n bin Zâide olayıdır. Bu zât, Hz. Ömer döneminde beytü’l-mâl mührünü taklit ederek, bâzı hazine mallarını zimmetine geçirmişti. Durumu öğrenen halife, önce yüz değnek ve hapis cezâsı vermiş, arkasından yüz değnek daha uygulanmış, üçüncüde yeniden dayak ve sürgün cezâsı verilmiştir.³⁷⁷ Burada, Ma’n bin Zâide’nin “mühür taklidi”, “beytü’l-mâlden haksız mal alma” ve “başkalarına kötü örnek olma ve hîle kapısını açma” gibi suçları bir arada işlediği görülür. Diğer yandan, Hz. Ali’nin, yabancı bir kadınla zinâ etmesizin bir arada bulunan kimseye yüz değneği iki eksiği ile uyguladığı nakledilmiştir.³⁷⁸

Sonuç olarak, sahâbe döneminde görülen, had cezâları dışındaki bu farklı cezâ uygulamaları, ta’zîr cezâsının miktar ve çeşidinin İslâm Devleti tarafından serbestçe belirlenebileceğini göstermektedir. Ancak, vahiy ve sünnetle belirlenen had’ler dikkate alınmadığı takdirde, yöneticilerin katı tutumları sonucunda koyacakları ağır cezâlar, toplumu İslâm’dan uzaklaştırabilir. Bu yüzden, ta’zîr konusunda had cezâsı seviyesinin aşılması he-deflenmelidir.

Başlıca Ta’zîr Cezâları

1) Hapis Cezâsı

Hiz. Peygamber döneminde suçlunun dava süresince kaçmasını önlemek veya onun kendisini suçlu hissedip, hakkında karar verilinceye kadar bir yere kendisini bağlaması gibi istisnâlar dışında hapis cezâsı uygulanmamıştır.

376. Bk. Nûr, 24/4, kölelere 40 değnek olarak uygulanır. Bk. Nisâ, 4/25.

377. İbn Kudâme, Muğnî, VIII, 325.

378. Zühaylî, age, VI, 206, 207.

Ancak bâzı müçtehitlere göre devlet, gerekli durumlarda ta'zir cezâsı olarak hapis cezâsı da koyabilir. Hanefîlere göre hapis cezâsının meşrûluğu yol kesip soygun yapanlara verilecek cezâyı bildiren şu âyete dayanır.

“Allâh'a ve Peygamber'ine karşı savaşılanların ve yeryüzünde bozgunculuk çıkarmaya çalışanların cezâsı; ya öldürülmeleri veya asilmaları veyahut elleriyle ayaklarının çapraz olarak kesilmesi veyahut da bulundukları yerden sürgün edilmeleridir. Bu, onların dünyada çekecekleri rezilliktir. Âhirette ise onlar için büyük bir azap vardır.”³⁷⁹

Bu âyetteki “sürgünden” maksat hapsedmektir. Çünkü yol kesen eşkiyanın başka bir beldeye mücerret olarak sürgün edilmesinin, onun topluma vereceği zararı önleyemeyeceği açıktır. Onun toplumdan tecrit edilmesi ancak hapsedilmesiyle gerçekleşir.³⁸⁰

Hz. Peygamber, suç zanlısı olan bir adamı tutuklatmış, ancak daha sonra serbest bırakmıştır.³⁸¹ Borcunu ödemeyen kimse ile ilgili olarak da şöyle buyurmuştur: “Varlıklı kişinin borcunu ertelemesi, şikâyet edilip cezâlandırılmasını meşrû kılar.”³⁸² “Zenginin borcunu ertelemesi bir zulüm ve haksızlıktır.”³⁸³ Bu hadisler, borcunu ödemeyen varlıklı kişinin, ödemeye zorlanması için hapsedilebileceğine delildir.

Diğer yandan, ilk dört halîfeden Hz. Ömer (ö. 23/643) cezâevi yaptırmış, Hz. Ali (ö. 40/660) de bu konuda onu izlemiştir.

Ancak şunu da belirtelim ki, İslâm'da hapis cezâsı “ihtiyatî tedbir” niteliğinde bir cezâdır. Bu cezânın nedenleri arasında şunlar sayılabilir: a) Suçlunun yargılama süresince kaçmasını önlemek, b) Onun başkasına verebileceği zarara engel olmak, c) Mağdurun veya yakınlarının sanığa verebileceği zararı önlemek, başka bir deyimle “yargısız infaz”a fırsat vermemek. İslâm toplumlarında, suçlunun uzun süre hapislerde yatırılarak ıslah olması veya caydırıcılık yönü ön plânda tutulmamıştır. Çünkü uzun süre hapiste kalan kimse, orada diğer yükümlülerden birtakım kötü alışkanlıklar edinme yanında, ailesinden uzakta kalma yüzünden çoğu zaman aile yuvası yıkılmakta, böylece suçlunun yanında aile fertleri de cezâlandırılmış olmaktadır. Mesela;

379. Mâide, 5/33.

380. Cassâs, Ahkâmu'l-Kur'ân, II, 412; Zeylâi, Tebyînu'l-Hakâik, III, 207; İbn Kudâme, el-Muğnî, IX, 328.

381. Ebû Dâvûd, Akdiye, 29; Tirmizî, Diyât, 20; Nesaî, Sânk, 2.

382. Buhârî, İstikrâz, 13; Ebû, Dâvûd, Akdiye, 29; Nesaî, Buyû', 100; İbn Mâce, Sadakât, 18; Ahmed bin Hanbel, IV, 222, 388, 389.

383. Buhârî, Havâle, 1, 2, İstikrâz, 12; Muslim, Musâkât, 33; Ebû Dâvûd, Buyû', 10; Tirmizî, Buyû', 68.

15-20 yıl hapis cezâsına mahkûm olan kimse, üretimden uzak kalmakta, sürekli tüketmekte, bu arada, eşinin ve çocuklarının nafakası karşılıksız kalmaktadır. İslâm'da bunun yerine kısas uygulanmıyorsa, ya celde cezâsı ya da genellikle tarafların maddî bir tazminat üzerinde anlaşmasıyla, hem suçlu iş ve mesleğini sürdürme imkânını bulmakta, hem de diyet ve tazminatın bâzı durumlarda "âkile"ye yükletilmesi nedeniyle, birbirine mîrasçı olacak kadar yakın hısımların, aile içinde suç işleme meylinde olanları engellemesi hedeflenmektedir. Kısaca hapis cezâsı dışındaki alternatiflerde, suçlu ile bizzat mağdur veya onun ölümü durumunda yakınları sulh yoluyla anlaştıkları için, bozulan toplum düzeni en kısa yoldan düzelmektedir. Hapis cezâsında ise, yılların geçmesi çoğu zaman tarafların kinini bilemekte ve hapis sonrası kan davalarının sürmesine yol açmaktadır.

Sonuç olarak mal ve cana verilen zararlar sebebiyle hapiste olanların, mağdur taraflarla görüştürülerek, zararlarının maddî olarak telâfisi yoluna gidilmesi toplumun maslahatına daha uygundur. Bu konuda sulh mahkemeleri görev üstlenebilir. Taraflar arasında barış sağlanınca kamu düzeni de korunmuş olur.

2) Siyaseten Öldürme Cezâsı

Hanefî ve Mâlikîlere göre, İslâm Devleti suçlarda tekrar, suç işlemeyi alışkanlık hâline getirmek gibi durumlarda, suçluya ölüm cezâsı verebilir. Buna "siyaseten katl" denir. Ancak bunun için hâkim kararı gerekir. Mesela; Allâh'a, meleklerden veya peygamberlerden birisine söven ve bunda ısrar eden kişi hâkim kararıyla öldürülebilir. Delil şu âyettir: **"Şüphesiz, Allâh'ı ve Rasûlü'nü incitenlere Allah, dünyada ve âhirette lânet etmiş ve onlar için horlayıcı bir azap hazırlamıştır."**³⁸⁴

Kısaca yaptığı kötülükler, öldürmedikçe önlenemeyecek kimse siyaseten öldürülür. Hırsızlığı alışkanlık hâline getiren kimse ile başkalarına bozuk inançlarını telkine çalışan zındık kimse bu niteliktedir. Çoğunluğa göre, sihir yaparak insanlara zarar vermeye çalışan kimse de böyledir.³⁸⁵

Mâlikî ve Hanbelîlere göre, İslâm toplumu aleyhine casusluk yapan müslüman öldürülebilir. Ebû Hanîfe ve İmam Şâfiî aksi görüştedir. Diğer yandan Şâfiîlerden bir toplulukla, Ahmed bin Hanbel'e göre, kitap ve sünnete aykırı bid'atlara çağırان kimseyi öldürmek câizdir.³⁸⁶

384. Ahzâb, 33/57.

385. İbn Âbidîn, Reddu'l-Muhtâr, III, 196; Zuhaylî, age, VI, 200.

386. İbn Teymiyye, es-Siyâsetu's-Şer'iyye, s. 114, Hisbe, s. 48; Şirâzî, Muhezzeb, II, 242.

Düşman ülkesinden olup, İslâm toplumu ve devleti aleyhine casusluk yapan harbînin öldürülebileceği konusunda görüş birliği vardır.

3) Mâlî Cezâlar

Çoğunluk müctehitlere göre, suçlunun malına el koyarak, ta'zîr cezâsı uygulamak câiz değildir. Çünkü bunda, başkasının malını haksız yere yemek vardır. Ancak Mâlikî mezhebinden meşhur görüşe, Hanbelîlere ve Şâfiîlerin iki görüşünden birisine göre, İslâm Devleti bâzı durumlarda mâlî nitelikli ta'zîr cezâsı uygulayabilir. Delil, Hz. Peygamber'in, zekât vermeyen kimsenin malının yarısının alınmasını bildiren hadîsi ile³⁸⁷ ve Hz. Alî'nin, içki satılan kimi işyerlerini yaktırmalarıdır.³⁸⁸

Ebû Yusuf'a göre, kamu veya şahıs alacakları için, özel mülke geçici olarak el konulabilir. Burada amaç, alacağın tahsilini sağlamaktır. Çünkü şer'î bir sebep olmaksızın başkasının malını almak câiz değildir.³⁸⁹

İbn-i Âbidîn (ö. 1252/1836) mâlî cezâ ile ilgili olarak şöyle der: "Kanaatimce hâkim, suçlunun malını alıp, yanında alıkoyar. Onun pişmanlık duymasından ümit keserse, bu malı uygun bulduğu yere sarf eder. Devletin, mal sahiplerinden müsâderesine gelince; bu, yalnız beytü'l-mâl memurları için, aldıklarını beytü'l-mâl koymak şartıyla câiz olur."³⁹⁰

Nitekim Hz. Ömer, bir dilencinin yanında ihtiyâcının üstünde yiyecek bulunca bunları müsâdere etmiştir. Buna göre, meşrû olmayan yolla edinilen mallar müsâdere edilebilir.

Sonuç olarak, İslâm'ın vahiy ve sünnetle belirlediği had cezâları altı maddeden ibârettir. Ahlâkın zirveye çıktığı bir fazîlet toplumunda devlet bu altı maddeden ibâret cezâ kânunu ile yetinebilir. Ancak üst sınırları belirleyen had cezâları hiçbir devirde yeterli olmamış ve İslâm tarihi boyunca, devletler çeşitli ta'zîr cezâları koymuşlardır.

Osmanlı Devleti'nde Ta'zîr Cezâsı Uygulaması

Osmanlı Devleti'nin 264 madde ve zeyillerinden ibâret son cezâ kânununda yer alan ta'zîr cezâsı çeşitleri bize uygulama konusunda bir fikir vermektedir. Bu yüzden adı geçen kânunun ilk maddelerini sâdeleştirerek aşağıda vereceğiz:

387. Ebû Dâvûd, Zekât, 5; Nesaî, Zekât, 4, 7; Dârimî, Zekât, 36; Ahmed bin Hanbel, V, 2, 4, Hz. Ömer ö. 23/643.

388. İbn Teymiyye, el-Hisbe, s. 49 vd.; İbnü'l-Kayyim, age, II, 98.

389. Zühaylî, age, VI, 201, 202.

390. İbn Âbidîn, Reddu'l-Muhtâr, III, 195 vd.

Madde 1: “Doğrudan doğruya hukûmet aleyhine işlenen suçların cezâsını vermek devlete âit olduğu gibi, bir şahıs aleyhinde işlenen suçların, kamu düzenini bozması yönü dahi, yine devlete âit olduğundan; tâyin ve icrâsı şer’an ulü’l-emr’e âit olan ta’zîr’in miktarları dahi işbu kânunnâme kapsamında yer almıştır. Ancak bununla birlikte şer’an belirlenmiş olan şahsa âit haklara hâlel gelmeyecektir.”

Madde 2: “Kânunen hakkında cezâ konulan cürümler üç çeşittir. a) Cinâyet, b) Cunha, c) Kabahat.

Madde 3: “Cinâyet; korkutucu cezâyı gerektiren fiillerdir. Korkutucu nitelikteki cezâlar şunlardır: a) İdam, b) Teşhirle birlikte sürekli veya geçici olarak küreğe koymak, c) Kale bend olmak, d) Sürekli sürgün, e) Sürekli olarak rütbe ve memuriyetten mahrumiyet, f) Medenî haklardan iskat.

Madde 4: “Cunha; te’dibe yönelik cezâyı gerekli kılan fiillerdir. Te’dib edici cezâlar şunlardır: a) Bir haftadan uzun hapis cezâsı, b) Geçici sürgün, c) Memuriyetten tard, d) Para cezâsı.

Madde 5: “Kabahat; tekdîr sayılan muâmeleleri kapsayan fiil ve hareketlerdir. Tekdir niteliğindeki cezâlar şunlardır: a) Yirmi dört saatten bir haftaya kadar hapis, b) Yüz kuruşa kadar para cezâsı.

Madde 6: “Kânunun belirlediği yerlerde, işbu cezâlar, bazen yalnız ve bazen de birlikte hüküm ve icrâ olunur.

Madde 7: “Geçici sürgün, hapis, geçici kale bendlik ve geçici kürek cezâlarına müstahak olanlar, cezâ yerlerinden firar ederlerse, yakalandıklarında, geri kalan süreye, asıl cezâ süresinin üçte birinden yarısına kadar bir süre eklenerek, cezâları artırılır. Eğer, sürekli sürgün cezâsına çarptırılan kimse, sürgün yerinden kaçarsa, sürekli olarak kale bend kılınır. Sürekli kale bendlikten firar eden kimse, sürekli olarak kürek cezâsına konulur.”

19. maddede “teşhir” cezâsının, hâkim karar özetinin büyük harflerle yazılmış özetinin, hükümlünün göğsüne asılarak, şehir veya köy meydanında iki saat kaldıktan sonra, ayaklarına pranga vurularak, cezâ yerine götürüleceği belirtilir. Aynı maddenin “zeyl”inde ise, müslümanlardan ulemâ, meşâyih, hatipler ve imamlar ile başka dinlerden rûhânîlik sıfatı bulunanların “teşhir” cezâsından muâf oldukları ifâde edilir.

إِلَّا الَّذِينَ تَابُوا مِنْ قَبْلِ أَنْ تَقْدِرُوا عَلَيْهِمْ ۖ فَاعْلَمُوا أَنَّ اللَّهَ غَفُورٌ
رَحِيمٌ ﴿٣٤﴾

34- Ancak, siz kendilerini ele geçirmeden önce tevbe edenler bunun dışındadır. Biliniz ki Allah gerçekten çok bağışlayan, çok merhamet edendir.

34. âyete göre, yol kesicilerin pişmanlık duyup, yakalanmadan önce teslim olması hâlinde had cezâsı düşer. Çünkü hırâbe âyetinin sonunda “yakalanmadan önce tevbe edenlerin, cezâdan muâf oldukları” belirtilmiştir.³⁹¹ Ancak bu durumda aldıkları mal mevcutsa aynen, değilse bedel olarak tazmin edilmesi de gereklidir.³⁹²

Pişmanlık duyanın affedilmesiyle ilgili olarak bir âyette şöyle buyrulur: **“Ancak tevbe edip durumunu düzeltenler ve gerçeği söyleyenler bunun dışındadır. İşte ben, onların tevbelerini kabul ederim. Çünkü ben, tevbeleri çok kabul eden, çok merhamet edenim.”**³⁹³

391. Mâide, 5/33.

392. Bilgi için bk. Kâsânî, Bedâyi', VII, 95; İbnü'l-Hümâm, Feth, IV, 271.

393. Bakara, 2/160.

﴿ BÂB 6 ﴾

**VESÎLE-TEVESSÛL, KÜFRÜN CEZÂSI, HIRSIZLIK,
HER ŞEYİN ALLÂH'A ÂİT OLMASI,
EHL-İ KİTABI MUHÂKEME USÛLÜ**

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا اتَّقُوا اللَّهَ وَابْتَغُوا إِلَيْهِ الْوَسِيلَةَ وَجَاهِدُوا فِي سَبِيلِهِ لَعَلَّكُمْ تُفْلِحُونَ ﴿٣٥﴾ إِنَّ الَّذِينَ كَفَرُوا لَوْ أَنَّ لَهُمْ مَا فِي الْأَرْضِ جَمِيعًا وَمِثْلَهُ مَعَهُ لَيَفْتَدُوا بِهِ مِنْ عَذَابِ يَوْمِ الْقِيَمَةِ مَا تُقْبَلُ مِنْهُمْ وَلَهُمْ عَذَابٌ أَلِيمٌ ﴿٣٦﴾ يُرِيدُونَ أَنْ يُخْرِجُوا مِنَ النَّارِ وَمَا هُمْ بِخَارِجِينَ مِنْهَا وَلَهُمْ عَذَابٌ مُقِيمٌ ﴿٣٧﴾ وَالسَّارِقُ وَالسَّارِقَةُ فَاقْطَعُوا أَيْدِيَهُمَا جَزَاءً بِمَا كَسَبَا نَكَالًا مِنَ اللَّهِ وَاللَّهُ عَزِيزٌ حَكِيمٌ ﴿٣٨﴾ فَمَنْ تَابَ مِنْ بَعْدِ ظُلْمِهِ وَأَصْلَحَ فَإِنَّ اللَّهَ يَتُوبُ عَلَيْهِ إِنَّ اللَّهَ غَفُورٌ رَحِيمٌ ﴿٣٩﴾ أَلَمْ تَعْلَمْ أَنَّ اللَّهَ لَهُ مُلْكُ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ يُعَذِّبُ مَنْ يَشَاءُ وَيَغْفِرُ لِمَنْ يَشَاءُ وَاللَّهُ عَلَى كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ ﴿٤٠﴾ يَا أَيُّهَا الرَّسُولُ لَا يَحْزَنْكَ الَّذِينَ يُسَارِعُونَ فِي الْكُفْرِ مِنَ الَّذِينَ قَالُوا آمَنَّا بِأَفْوَاهِهِمْ وَلَمْ تُؤْمِنْ قُلُوبُهُمْ وَمِنَ الَّذِينَ هَادُوا سَمَاعُونَ لِلْكَذِبِ سَمَاعُونَ لِقَوْمٍ آخَرِينَ لَمْ يَأْتُوكَ يُحَرِّفُونَ الْكَلِمَ مِنْ بَعْدِ مَوَاضِعِهِ يَقُولُونَ إِنْ أُوتِيتُمْ هَذَا فَخُذُوهُ وَإِنْ لَمْ تُؤْتَوْهُ فَاحْذَرُوا وَمَنْ يُرِدِ اللَّهُ فِتْنَتَهُ فَلَنْ تَمْلِكَ لَهُ مِنَ اللَّهِ شَيْئًا أُولَئِكَ الَّذِينَ لَمْ يُرِدِ اللَّهُ أَنْ يُطَهِّرَ قُلُوبَهُمْ لَهُمْ فِي الدُّنْيَا خِزْيٌ وَلَهُمْ فِي الْآخِرَةِ عَذَابٌ عَظِيمٌ ﴿٤١﴾

سَمَاعُونَ لِلْكَذِبِ أَكَالُونَ لِلْسُّخْتِ ۖ فَإِنْ جَاؤُكَ فَاحْكُم بَيْنَهُمْ أَوْ
 أَعْرِضْ عَنْهُمْ ۚ وَإِنْ تُعْرِضْ عَنْهُمْ فَلَنْ يَضُرُّوكَ شَيْئًا ۚ وَإِنْ حَكَمْتَ
 فَاحْكُم بَيْنَهُم بِالْقِسْطِ ۚ إِنَّ اللَّهَ يُحِبُّ الْمُقْسِطِينَ ﴿٤٢﴾ وَكَيْفَ
 يُحْكِمُونَكَ وَعِنْدَهُمُ التَّوْرَةُ فِيهَا حُكْمُ اللَّهِ ثُمَّ يَتَوَلَّوْنَ مِنْ بَعْدِ
 ذَلِكَ ۚ وَمَا أُولَئِكَ بِالْمُؤْمِنِينَ ﴿٤٣﴾

35- Ey î mân edenler! Allâh'a karşı gelmekten sakının. O'na yaklaşmanın yollarını arayın ve O'nun yolunda cihâd edin ki kurtuluşa eresiniz!

36- İnkâr edenler, yeryüzünde olan her şey ve bunun yanında bir o kadarı daha onların olsa, kıyâmet gününün azâbından kurtulmak için onu fidye olarak verseler, onlardan asla kabul edilmez. Onlar için can yakıcı bir azap vardır.

37- Onlar ateşten çıkmak isterler, ama onlar oradan çıkacak değillerdir. Onlar için sürekli bir azap vardır.

38- Hırsız erkeklerle hırsız kadının, yaptıklarına karşılık olmak üzere, Allah tarafından ibret verici bir cezâ olarak ellerini kesin! Allah mutlak üstündür, tam hüküm ve hikmet sahibidir.

39- Her kim, yapmış olduğu haksızlıktan (ve hırsızlıktan) sonra tevbe edip durumunu düzeltirse Allah onun tevbesini kabul eder. Çünkü Allah, çok bağışlayan, çok merhamet edendir.

40- Bilmez misin ki, göklerin ve yerin mülkü Allâh'ındır. O, dilediğine azap eder, dilediğini de bağışlar. Çünkü Allah her şeye kâdirdir!

41- Ey Peygamber! Kalpleri inanmadığı hâlde ağızlarıyla "inandık" diyen kimselerden kâfirlikte birbiriyle yarışanlar da, Yahudilerden yalanı can kulağıyla dinleyen ve sana gelmemiş bir topluluk hesâbına casusluk yapanlar da seni üzmesin. Onlar kitaptaki (Tevrat) kelimelerin yerlerini ve anlamlarını değiştirirler ve dindaşlarına: "Eğer siye şu hüküm verilirse denileni yapın; başka türlü hüküm

verilirse kabul etmeyin!” derler. Allah, bir kimseyi fitneye düşürmek isterse, artık sen onu Allâh’ın elinden kurtaramazsın. Onlar Allâh’ın, kalplerini temizlemek istemediği kimselerdir. Onlar için dünyada bir rezillik, âhirette de büyük bir azap vardır.

42- Onlar yalana kulak veren ve sürekli haram mal yiyenlerdir. Eğer (ehl-i kitap) sana gelirlerse, aralarında hüküm ver veya onlardan yüz çevir! Eğer onlardan yüz çevirirsen, onlar sana hiçbir zarar veremezler. Eğer aralarında hüküm verecek olursan adâletle hükmet. Çünkü Allah, adâlet yapanları sever.

43- İçinde Allâh’ın hükmü bulunan Tevrat yanlarında olduğu hâlde, nasıl oluyor da seni hakem yapıyorlar da sonra, bunun ardından yüz çevirip gidiyorlar? Onlar (hiçbir şeye) inanan kimseler değildir.

35. âyette, mü’minlerden üç şey istenmektedir. Allâh’ın emir ve yasaklarına karşı gelmekten sakınmak, Allâh’ın rızasını kazanmak için yol, vesîle aramak ve bu konuda olanca gücünü harcamak.

VESİLE VE TEVESSÜL

“Vesîle” iyi ameller işlenerek kendisiyle Allâh’a yaklaşılabilen şeydir. Allâh’a yaklaştıran gerçek vesile; ilim ve ibadetle O’nun yolundan gitmek ve İslâm’ın güzelliklerini benimsemektir.³⁹⁴ İbn-i Esîr’e göre vesîle; kurbet, vasıta ve kendisiyle bir şeye ulaşılabilen ve yakınlık sağlanabilen şey anlamındadır.³⁹⁵ Katâde, bu âyeti şöyle tefsir etmiştir: “O’na boyun eğerek ve O’nu hoşnut edecek ameller işleyerek O’na yaklaşın.”³⁹⁶ Amaca ulaşmak için bir şeyi vesile edinmeye de “tevessül” denir.

Vesile kelimesi başka bir âyette şöyle geçmektedir: **“Onların yalvar-dıkları bu varlıklar Rab’lerine -hangisi daha yakın olacak diye- vesile ararlar. O’nun rahmetini umarlar ve azâbından korkarlar. Çünkü Rabbinin azâbı sakınılacak bir azaptır!”**³⁹⁷

394. Bk. Râgıb, Müfredât, s. 560, 561.

395. Nihâye, V, 185.

396. İbn Kesîr, Tefsir, II, 53.

397. İsrâ, 17/57.

Buna göre Allâh'ın rızasını kazandıracak her türlü söz, fiil ve davranış vesile kapsamına girer. Özellikle Allah Teâlâ'nın farz kıldığı ibadetlerle nâfile ibadetler bu niteliktedir.

Ebû Hüreyre ؓ'ten rivâyete göre, Rasûlullah ﷺ şöyle buyurmuştur: Allah Teâlâ şöyle buyurdu: **“Her kim benim bir dostuma düşmanlık ederse, Ben de ona karşı harp ilan ederim. Kulum kendisine farz kıldığım şeylerden, Bence daha sevimli herhangi bir şeyle bana yakınlık kazanamaz. Kulum Bana nâfile ibadetlerle yaklaşmaya devam eder, sonunda Ben onu severim. Kulumu sevince de, Ben onun işiten kulağı, gören gözü, tutan eli ve yürüyen ayağı olurum. Benden her ne isterse onu mutlaka veririm. Bana sığınırse onu korurum.”**³⁹⁸

Diğer yandan Allah Rasûlü'nün cennetteki makâmına da “vesile” denilmiştir. Her ezan işitilince arkasından okunması istenen duânın adı da “vesile duâsı”dır. Abdullah b. Amr b. el-Âs, Rasûlullâh'ı şöyle derken işitmiştir: **“Ezanı işittiğiniz zaman müezzinin söylediklerini siz de söyleyin. Sonra bana salevât getirin. Çünkü bir kimse bana bir defa salevât getirirse, buna karşılık Allah ona on defa rahmet eder. Daha sonra Allah'tan benim için “vesîle” yi isteyin. Çünkü vesile cennette Allâh'ın kullarından bir tek kuluna lâyük olan bir makamdır. O kulun ben olacağımı umuyorum. Benim için vesileyi isteyen kimse şefaataime nâil olur.”**³⁹⁹

Sonraki (müteahhırûn) İslâm âlimlerinin çoğu tevessülü üçe ayırmıştır:

a) Meşrû tevessül: Hakkında âyet veya sağlam hadis bulunan vesile. Allâh'a güzel isimlerinden biriyle duâ edip yardım istemek,⁴⁰⁰ sahip olduğu îmânı ve güzel amelleri öne sürerek Allah'tan bağışlanma istemek gibi Nitekim bir mağarada mahsur kalan üç kişinin daha önceki iyi amellerini öne sürerek Allah'tan yardım istemesi ve sonunda kurtuluşa ermeleri bunu gösterir.⁴⁰¹ Olay bir hadiste özetle şöyle anlatılır:

“Geçmiş kavimlerden üç kişi bir yere gitmekte iken, yolda fırtınaya yakalanarak bir mağaraya sığınır. Fırtınanın getirdiği büyük bir kaya parçası mağaranın ağzını kapattığı için, içeride mahsur kalırlar. Kendi aralarında konuşarak, Allah katında en değerli

398. Buhârî, Rikâk, 38.

399. Müslim, Salât, 11; Ebû Dâvûd, Salât, 36; Tirmizî, Menâkıb, 1; Nesaî, Ezân, 37. Bk. Buhârî, Ezân, 8; Tefsir, 17/11.

400. Bk. A'râf, 7/180; Neml, 27/19.

401. Buhârî, İcâre, 12; Müslim, Zikr, 100; Tecrid-i Sarîh Terc., VII, 37 vd.

olması muhtemel amellerini öne sürüp, kurtuluş için duâ etmeye karar verirler. İlk ikisinin duâsıyla kaya parçası biraz aralanır. Bir işveren olan üçüncüsü şöyle duâ eder: Ey Rabbim, ben birtakım işçiler çalıştırdım. Ücretlerini ödedim. Ancak işçilerden birisi ücretini almadan gitti, onun hakkını ticaretle işletip arttırdım. Birçok malı oldu. Bir süre sonra gelerek ücretini istedi. Ben, gördüğün şu deve, sığır, koyun ve hizmetçiler senin ücretinden meydana geldi dedim. Benimle alay etme diye cevap verdi. Seninle alay etmiyorum, dedim. Bunun üzerine bütün malını alıp gitti, hiçbir şey bırakmadı. Ey Rabbim; bunu sırf senin rızanı kazanabilmek için yapmışsam, bizi bu mağaradan kurtar!” Bu duânın arkasından mağaranın ağzını kapatan taş yuvarlanır ve oradan kurtulurlar.”⁴⁰²

Yaşamakta olan sâlih bir zâtın duâsıyla Allah’tan yardım istemek de böyledir. Nitekim sahâbe, sıkıntıya düşünce Hz. Peygamber’e başvurur, kendileri için duâ etmesini isterlerdi.⁴⁰³ Hz. Peygamber’in vefâtından sonra, bir kuraklık zamanında, Hz. Ömer’in, amcası Abbâs’la tevessül ederek, yağmur istediği nakledilir.⁴⁰⁴ Burada tevessül; “Hz. Peygamber’in veya Hz. Abbâs’ın duâsıyla Allâh’a yaklaşıyor ve O’ndan yardım istiyoruz!” demektir.

b) Bid’at olan tevessül: Vefât eden bir zâtın bizzat kendisi veya makamla tevessül bu nitelikte görülmüştür. Ebû Hanîfe’nin bu konuda şöyle dediği nakledilmiştir: Vesile için cevaz verilen duâ şekli **“Allâh’a güzel isimlerle duâ etmektir.”**⁴⁰⁵ Bu yüzden ‘Rasûllerinin, nebîlerinin veya dostlarının hakkı için’ gibi ifâdeler kullanmak mekruh sayılmıştır.⁴⁰⁶

Diğer yandan vefât etmiş olan peygamberlerin ve velîlerin tevessülünün câiz olduğunu söyleyenler, **“Allah yolunda öldürülenleri sakın ölüler sanma!”**⁴⁰⁷ âyetiyle, ölülerin iştirake melekelerinin yok olmadığını bildiren bâzı hadisleri de⁴⁰⁸ delil getirerek, bunların dünyadaki insanların kendilerinden yardım beklentilerine engel olmayacağını ileri sürmüşlerdir. Buna göre onlardan hayatlarında yardım istemekle vefâtlarından sonra yardım istemek arasında bir fark yoktur. İbn-i Teymiye ve bu görüşte olanlara göre ise, onlar

402. Âl-i İmrân, 3/16.

403. Buhârî, Cuma, 34.

404. Buhârî, İstiskâ, 3; Fazâil, 11.

405. A’râf, 7/180.

406. Hâşiyetu İbn Âbidîn, VI, 396, 397.

407. Âl-i İmrân, 3/69.

408. Ahmed bin Hanbel, Müsned, II, 445.

artık başka bir âleme intikal ettikleri ve bu dünya ile irtibatları kesildiği için, onların ruhlarıyla tevessül edilemez.⁴⁰⁹

Sonuç olarak kabir ve türbe ziyaretleri tevessül amacıyla yapılır, yani kabirde yatanların ruhlarından medet umup yardım istemek için yapılırsa fakihlerin çoğunluğuna göre mekruh, İbn-i Teymiye ve sonraki Hanbelîlere göre haram olur.

c) Şirk olan tevessül: Bu, Allah'tan başka kimi ölümler, diriler veya hazır bulunmayanla duâ etmek, sıkıntıları gidermesi için doğrudan bu kişilerden yardım istemek, günahlarını bağışlamasını istemek gibi. Delil: **“Şüphesiz mescidler Allâh'ındır. O hâlde Allah ile birlikte kimseye yalvarmayın.”** âyetidir.⁴¹⁰

Ancak sâlih ve sâdık mürşidlere gönülden bağlılıkla, topluca duâ etmek, mü'minlerin birbirine duâ etmesi niteliğinde olup, bunun meşrû tevessül içinde değerlendirilmesi gerekir. Duâda Allah dostlarını araya koyarak istekte bulunmak, mesela “Hacı Bayram Velî hürmetine, beni, ana-babamı ve çocuklarımı sâlihlerden eyle” demek bir vesile olduğu gibi, muttakî ve sâlih bir zâtın duâ istemek de bir vesiledir. Kur'ân'da **“Allâh'a ulaştıracak vesileyi arayınız.”** buyurulmuştur.⁴¹¹

إِنَّ الَّذِينَ كَفَرُوا لَوْ أَنَّ لَهُمْ مَا فِي الْأَرْضِ جَمِيعًا وَمِثْلَهُ مَعَهُ لَيَفْتَدُوا بِهِ
مِنْ عَذَابِ يَوْمِ الْقِيَمَةِ مَا تُقْبَلُ مِنْهُمْ وَلَهُمْ عَذَابٌ أَلِيمٌ ﴿٣٦﴾ يُرِيدُونَ
أَنْ يَخْرُجُوا مِنَ النَّارِ وَمَا هُمْ بِخَارِجِينَ مِنْهَا وَلَهُمْ عَذَابٌ مُّقِيمٌ ﴿٣٧﴾

36- İnkâr edenler, yeryüzünde olan her şey ve bunun yanında bir o kadarı daha onların olsa, kıyâmet gününün azâbından kurtulmak için onu fidye olarak verseler, onlardan asla kabul edilmez. Onlar için can yakıcı bir azap vardır.

37- Onlar ateşten çıkmak isterler, ama onlar oradan çıkacak değillerdir. Onlar için sürekli bir azap vardır.

36-37. âyetlerde küfür ehlinin azaptan kurtulmak için dünya dolu su servetleri olsa, her şeylerini vermek isteyecekleri, fakat bunun kabul

409. Kur'ân Yolu Türkçe Meâl ve Tefsir, Diyânet İBY, II, 266.

410. Cin, 72/18; bk. Zümer, 39/38.

411. Mâide, 5/35.

edilmeyeceği belirtilir. Cehennem ateşinden çıkma imkânlarının olmayacağı da vurgulanır. Onların bu pişmanlık hâlleri başka âyetlerde de haber verilir:

“İnkâr eden ve kâfir olarak ölenler, yeryüzü dolusu altın fidye verseler bile, hiçbirisinden asla kabul edilmez. İşte onlar için can yakıcı bir azap vardır. Onların hiçbir yardımcısı da yoktur.”⁴¹²

“Bugün ne sizden, ne de inkâr edenlerden hiçbir fidye kabul edilmeyecek! Varacağınız yer ateştir ki, size yaraşan da budur. Ne kötü varış yeridir orası!”⁴¹³

“Dinlerini bir oyun ve bir eğlence hâline getirmiş, dünya hayatının kendilerini aldattığı kimseleri kendi hâllerine bırak! İnsanlara Kur’ân ile şunu hatırlat: Herkes işlediği günahlar yüzünden hesâba çekilecek. O zaman insanın Allah’tan başka ne bir dostu ne de bir şefaatchisi olacak! O azaptan kurtulmak için bütün varını fidye olarak verse ondan kabul edilmez. Onlar kazandıkları yüzünden helâke uğratılan kimselerdir. İnkâr ettiklerinden dolayı da onlar için kaynar sudan ibâret bir içecek ve can yakıcı bir azap vardır.”⁴¹⁴

وَالسَّارِقُ وَالسَّارِقَةُ فَاقْطَعُوا أَيْدِيَهُمَا جِزَاءً بِمَا كَسَبَا نَكَالًا مِّنَ اللَّهِ
وَاللَّهُ عَزِيزٌ حَكِيمٌ ﴿٣٨﴾

38- Hırsız erkekle hırsız kadının, yaptıklarına karşılık olmak üzere, Allah tarafından ibret verici bir cezâ olarak ellerini kesin! Allah mutlak üstündür, tam hüküm ve hikmet sahibidir.

38. âyette hırsıza uygulanacak cezâyı yer verilmiştir. Bu cezânın ibret yönüne dikkat çekilmiş ve Allâh’ın tam hüküm ve hikmet sahibi olduğuna da işaret edilmiştir.

HIRSIZLIK

İslâm fıkhrında hırsızlık şu şekilde târif edilmiştir; akıllı ve ergin bir kimşenin, başkasına âit olan, koruma altında bulunan ve bozulmayan nitelikteki,

412. Âl-i İmrân, 3/91.

413. Hadîd, 57/15.

414. En’âm, 6/70.

en az on dirhem gümüş parayı (Hz. Peygamber döneminde iki kurbanlık koç bedeli) veya bunun değeri kadar bir malını gizlice çalmasıdır. Hırsızlık; kitap, sünnet ve icmâ delilleriyle yasaklanmıştır. Yukarıdaki âyet; **“Hırsızlık yapan erkek ve kadının, yaptıklarına karşılık Allah’tan bir cezâ olarak ellerini kesin. Allah, mutlak gâlip, tam hüküm ve hikmet sahibidir.”** buyrulur.⁴¹⁵

Mahzûmoğulları’ndan şerefli bir kadın hırsızlık yapınca, yakınları Usâme bin Zeyd’i (ö. 54/674) şefaati için, Allâh’ın Rasûlü’ne göndermişlerdi. Bu duruma üzülen Allah Elçisi şöyle buyurmuştur: *“Sizden öncekiler şu sebeple helâk oldular. Onlar, şerefli bir kimse hırsızlık yaptığı zaman, hırsız serbest bırakırlar. Gücsüz bir kimse hırsızlık yapınca ise, ona cezâ uygularlardı. Allâh’a yemin olsun ki, Muhammed’in kızı Fatıma (ö. 11/632) hırsızlık yapmış olsaydı, elbette onun elini de keserdim.”*⁴¹⁶

Hırsızlık sâbit olunca, had cezâsı uygulanır. Cezânın uygulanamaması durumunda, çalınan malın tazmini yoluna gidilir. Cezâ uygulandıktan sonra, çalınan mal elde mevcut ise, bunun sahibine geri verilmesi gerektiği konusunda görüş birliği vardır. Ancak çalınan mal telef olmuşsa, tazminin gerekip gerekmediği konusunda ise görüş ayrılığı vardır.

Hanefîlere göre, çalınan mal helâk olmuşsa, had cezâsı uygulandığı takdirde ayrıca malın tazmini gerekmez. Yani had’le tazmin bir kişide toplanmaz. Eğer, malın sahibi mahkemeye başvurmazdan önce, çalınan malın tazminini talep etmişse, hırsıza el kesme cezâsı uygulanamaz. Eğer, had cezâsının uygulanmasını hâkimden istemişse, artık hırsızın helâk olan malı tazmin etmesi gerekmez. Çünkü yukarıdaki âyet, yalnız had cezâsından söz edilmiş, ayrıca tazminata yer verilmemiştir. Diğer yandan hadiste şöyle buyurulmuştur: *“Hırsıza had cezâsı uygulandığı zaman, artık çalınan malı tazmin etmesi istenemez.”*⁴¹⁷

Mâlikîlere göre, hırsız zenginse, hem had ve hem de telef olan malın tazmini birlikte uygulanır. Yoksulsa, bu durumda yalnız had uygulanmakla yetinilir.

Şâfiî ve Hanbelîlere göre ise, hırsız zengin olsun yoksul bulunsun, had ve tazmin birlikte uygulanır. Çalınan mal misli ise misliyle, kıyemî ise kıymetiyle

415. Mâide, 5/38.

416. Buhârî, Fazâilu Ashâbi’n-Nebî, 18, Enbiyâ, 54, Megâzî, 53, Hudûd, 11, 12; Müslim, Hudûd, 8, 9; Ebû Dâvûd, Hudûd, 4; Tirmizî, Hudûd, 6; Nesâî, Sârik, 5, 6; İbn Mâce, Hudûd, 6.

417. Nesâî, Sârik, 18; Zeylâi, Nasb, Mısır 1938, III, 375-376.

tazmin ettirilir. Çünkü had cezâsı Allah hakkı, tazmin cezâsı ise kul hakkı niteliğindedir. Diyet ve kefârette olduğu gibi, bunlardan birisi, diğerine engel teşkil etmez.⁴¹⁸

Had cezâsı için hırsızın akıllı olması ve erginlik çağına ulaşmış bulunması gerekir. Bu yüzden küçük çocuklarla, akıl hastasına hırsızlık had cezâsı uygulanmaz. Hadiste şöyle buyurulmuştur: *“Üç kişiden kalem kaldırılmıştır; erginlik çağına kadar çocuktan, iyileşinceye kadar akıl hastasından ve uyanıncaya kadar uyuyandan.”*⁴¹⁹ Hatta Ebû Hanîfe ile İmam Züfer’e göre, toplu hırsızlıkta, hırsızların arasında küçük veya akıl hastası bulunsa, hiçbirisine el kesme cezâsı uygulanmaz. Ebû Yusuf’a göre ise, bu toplulukta malı fiilen çalan hangisi ise ona göre hüküm verilir.⁴²⁰

Çalınan malla ilgili şartlar ise şunlardır:

a) Malın, İslâm’a göre bir değerinin (mütekavvim) bulunması,

b) Nisap miktârına ulaşması. Bu da on dirhem gümüş veya bu değerde olması demektir. Hz. Peygamber döneminde bu kadar para ile iki tane kurbanlık koyun alınabildiğini belirtmekle yetinelim.

c) Çalınan şeyin koruma (hırz) altında bulunması,

d) Saklanmaya elverişli bulunması,

e) Aslı bakımından odun, kuş, balık gibi mübah mallardan olmaması,

f) Çalınan malda hırsızın rehin veya ipotek tesisi gibi alma hakkının bulunmaması,

g) Hırsızın koruma altındaki yere hısmılık, işçilik, yolculuk gibi bir nedenle girme hakkının bulunmaması gerekir.

h) Hırsızlığın dâru’l-adl denilen bir İslâm ülkesinden yapılması da gereklidir. Buna göre, bir müslüman, dâru’l harp veya dâru’l-bağy (âsîler ülkesi) denilen ülkede hırsızlık yapsa, had cezâsı uygulanmaz. Çünkü bu yerlerde İslâm Devlet başkanı için velâyet yetkisi yoktur.⁴²¹

418. İbn Rüsd, Bidâyetu’l-Müctehid, Mısır, t. y., II, 408 vd. ; İbn Kudâme, Muğnî, VIII, 270; Şîrâzî, Muhezzeb, II, 284; Zuhaylî, age, VI, 95, 96.

419. Buhârî, Hudûd, 22, Talâk, 11; Ebû Dâvûd, Hudûd, 17; Tirmizî, Hudûd, 1.

420. Kâsânî, age, VI, 67; İbnü’l-Humâm, age, IV, 220.

421. Bk. Serahsî, Mebsût, IX, 150 vd.; Kâsânî, age, VII, 78 vd. ; İbnü’l-Humâm, age, IV, 229 vd.; Zeylaî, Nasb, III, 355 vd. ; İbn Rüsd, age, II, 408; İbn Kudâme, age, VIII, 240; İbn Âbidîn, Reddu’l-Muhtâr, III, 221; Zuhaylî, age, VI, 116, 117.

Diğer yandan Hz. Peygamber'in, "Seferde el kesilmez."⁴²² buyurarak uygulamaya bir sınırlama getirdiği görülür. Hadisin Tirmizî rivâyetinde "sefer" yerine "gazâ (savaş yolculuğu)" sözcüğü yer alır.⁴²³ Burada hırsızın elinin kesilmemesi "sefer ve gazâ" iletine bağlanmış, ancak bunun hikmeti açıklanmamıştır. Ashâb-ı kirâm bu illetin hikmetini araştırmış ve hükmün kapsamını genişletmiştir.

Ebû Yusuf'un naklettiğine göre Zeyd b. Sâbit رضي الله عنه şöyle demiştir: "Düşmana sığınmasından korkulduğu için, dâru'l-harpte haddi gerektiren bir suç işleyen müslümana had cezâsı uygulanmaz."⁴²⁴ Buna göre Zeyd b. Sâbit, dâru'l-harpte bulunmayı savaş hâli içinde bulunma niteliğinde saymış, diğer yandan el kesme cezâsının kapsamını da tüm hadlere teşmil etmiştir.

Hz. Ömer رضي الله عنه de ordu komutanlarına, düşman üzerine gidildiği sırada askere had cezâsı uygulamamalarını bildirmiştir. Burada da illetin yanında düşmana sığınma endişesi hikmetine dayanıldığı görülür.⁴²⁵

Huzeyfe b. el-Yemân (ö. 36/656) ise, ordu komutanı Velîd b. Ukbe'nin, Rum topraklarında bulundukları sırada içki içmesi üzerine had cezâsının uygulanmamasını "düşmana cesâret verme ve onların saldırıya geçmesine yol açma" endişesine dayandırmıştır.⁴²⁶

Kur'ân'da hukuksal amaçlar konusunda bir tez hazırlayan Av. Ö. Şerif Bilgin'in konuyla ilgili değerlendirmesini aşağıya alıyoruz:

İmam Şâfiî'nin pişmanlık hâlinde hırsıza el kesme cezâsının uygulanması gerektiği ile ilgili görüşünü, bütün had cezâlarında olduğu gibi yakalanmadan önceki vazgeçmeye,⁴²⁷ bağlayan tefsirci Kurtubî (ö. 671/1273), kendi mezhebindeki ilim adamlarına yüklediği görüşe dayanarak Mâide sûresi 5/39 ve 40. âyetlerdeki pişmanlık hükümlerini sırf Allâh'ın kabul edeceği mânevî bir pişmanlık olarak değerlendirmiştir.⁴²⁸

Bütün cezâların amacı suçun işlenmesini önleme, suçluyu pişman etme ve kişiyle toplumu koruma esasına dayanır.

422. Ebû Dâvûd, Hudûd, 19.

423. Tirmizî, Hudûd, 20.

424. Ebû Yusuf, er-Reddu alâ Siyeri'l-Evzâ'î, Mısır t.y., s. 81.

425. İbnü'l-Kayyim, İ'lâm, III, 6.

426. İbnü'l-Kayyim, age, III, 6.

427. Mâide, 5/34. âyetteki faal nedamet.

428. Kurtubî, age, VI, 200.

Hız. Peygamber'in bir defalık çalan bir köleye el kesme cezâsını uygulamadığı ve onun suçla itilmiş olabileceği ihtimaline karşı, "Allâh'ın malının bir bölümü (mal hükmündeki köle) diğer bölümünü çaldı."⁴²⁹ diyerek olayı geçiştirdiği ve babasının malını habersiz alan için, "Sen de malın da babana âitsiniz."⁴³⁰ diyerek oğluna bir cezâ uygulamadığı, "Savaş sırasında el kesilmez."⁴³¹ diyerek, bu cezâyı savaş hâli döneminde de uygulamadığı dikkate alınırsa, bu cezâların asıl amacının "caydırıcılık" olduğunu gösterir.⁴³²

فَمَنْ تَابَ مِنْ بَعْدِ ظُلْمِهِ وَأَصْلَحَ فَإِنَّ اللَّهَ يَتُوبُ عَلَيْهِ ۖ إِنَّ اللَّهَ غَفُورٌ رَحِيمٌ ﴿٣٩﴾ أَلَمْ تَعْلَمْ أَنَّ اللَّهَ لَهُ مُلْكُ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ يُعَذِّبُ مَنْ يَشَاءُ وَيَغْفِرُ لِمَنْ يَشَاءُ ۗ وَاللَّهُ عَلَىٰ كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ ﴿٤٠﴾

39- Her kim, yapmış olduğu haksızlıktan (ve hırsızlıktan) sonra tevbe edip durumunu düzeltirse Allah onun tevbesini kabul eder. Çünkü Allah, çok bağışlayan, çok merhamet edendir.

40- Bilmez misin ki, göklerin ve yerin mülkü Allâh'ındır. O, dilediğine azap eder, dilediğini de bağışlar. Çünkü Allah her şeye kâdirdir!

39-40. âyetlerde hırsızlık yapıp da pişmanlık duyanların ve durumunu ıslah edenlerin tevbesinin kabul edileceği belirtilmiştir. Ayrıca her şeyin gerçek sahibinin Allah Teâlâ olduğu, O'nun dilediğine azap vereceği, dilediğini de affedeceği vurgulanmıştır.

İlgili âyetlerde şöyle buyrulur: "**Sonra şeytan, orada onların ayaklarını kaydırıldı ve böylece onları içinde bulundukları yerden (cennetten) uzaklaştırdı. Bunun üzerine, "Birbirinize düşman olarak inin; çünkü yeryüzünde belli bir süreye kadar, sizin için bir barınma ve bir yararlanma vardır." dedik. Derken Âdem, Rabbinden birtakım kelimeler aldı ve hemen O'na tevbe etti. Çünkü O, tevbeleri çok kabul eden, çok merhametli olandır.**"⁴³³

429. İbn Mâce, Hudûd, 25.

430. Ebû Dâvûd, Buyû', 77; İbn Mâce, Ticârât, 64.

431. Ebû Dâvûd, Hudûd, 19; Tirmizi, Hudûd, 20.

432. Bk. Ö. Şerif Bilgin, Kur'ân'da Hukuksal Amaçlar, U. Ü. İlâhiyat Fak. basılmamış yüksek lisans tezi, s. 285, 286.

433. Bakara, 2/36-37.

“Bununla birlikte kim darda kalır da (bunlardan) yerse, başkasının hakkına saldırmamak ve sınırı aşmamak şartıyla ona bir günah yoktur. Şüphesiz ki Allah çok bağışlayan, çok merhamet edendir.”⁴³⁴

“Bilmez misin ki göklerin ve yerin mülkü Allâh'ındır. Sizin Allah'tan başka ne bir dostunuz ne de bir yardımcınız vardır!”⁴³⁵

“Göklerde ne var, yerde ne varsa hepsi Allâh'ındır. İçinizde olanı açığa vursanız da, onu gizleseniz de Allah onunla sizi hesâba çeker. Sonra dilediğini bağışlar, dilediğine de azap eder. Allah her şeye kâdirdir.”⁴³⁶

İslâm'da koruma altına alınan beş haktan birisi maldır. Kişi malını savunmak için ölse şehit sayılmıştır. Allâh'ın rızık olarak takdir ettiği ve alın teri ile kazanılmış olan bir malı, haksız yere başkasının çalması bütün dünya milletlerinde suç sayılmış, çeşitli cezâlar getirilmiştir. İslâm'ın getirdiği bu cezâ için de birtakım hafifletici sebeplerin bulunduğu uygulamada görülmektedir. Nitekim Hz. Ömer bir kıtlık yılında bu cezâyı uygulamamıştır. Çünkü insanlar zarûret yüzünden başkasının malını almak zorunda kalmıştır. Buna göre bu cezânın uygulanabilmesi için sağlam bir sosyal güvenlik kurumunun oluşması gerekir. Çünkü zarûrete düşen kimsenin öncelikle ülkenin zekât fonuna başvurması, ihtiyâcını oradan karşılaması gerekir. Bu fonun yeterli olmaması durumunda devletin aç ve açıkta kalanların hamisi olması gerekir.

يَا أَيُّهَا الرَّسُولُ لَا يَحْزُنْكَ الَّذِينَ يُسَارِعُونَ فِي الْكُفْرِ مِنَ الَّذِينَ قَالُوا
أَمَّا بِأَفْوَاهِهِمْ وَلَمْ تُؤْمِنْ قُلُوبُهُمْ وَمِنَ الَّذِينَ هَادُوا سَمَّاعُونَ لِلْكَذِبِ
سَمَّاعُونَ لِقَوْمٍ آخَرِينَ لَمْ يَأْتُوكَ يُحَرِّفُونَ الْكَلِمَ مِنْ بَعْدِ مَوَاضِعِهِ
يَقُولُونَ إِنْ أُوتِيتُمْ هَذَا فَخُذُوهُ وَإِنْ لَمْ تُؤْتَوْهُ فَاحْذَرُوا وَمَنْ يُرِدِ اللَّهُ
فِتْنَتَهُ فَلَنْ تَمْلِكَ لَهُ مِنَ اللَّهِ شَيْئًا أُولَئِكَ الَّذِينَ لَمْ يُرِدِ اللَّهُ أَنْ يُطَهِّرْ
قُلُوبَهُمْ لَهُمْ فِي الدُّنْيَا خِزْيٌ وَلَهُمْ فِي الْآخِرَةِ عَذَابٌ عَظِيمٌ ﴿٤١﴾

434. Bakara, 2/173.

435. Bakara, 2/107.

436. Bakara, 2/284.

41- Ey Peygamber! Kalpleri inanmadığı hâlde ağızlarıyla “inandık” diyen kimselerden kâfirlikte birbiriyle yarışanlar da, Yahudilerden yalanı can kulağıyla dinleyen ve sana gelmemiş bir topluluk hesâbına casusluk yapanlar da seni üzmesin. Onlar kitaptaki (Tevrat) kelimelerin yerlerini ve anlamlarını değiştirirler ve dindaşlarına: “Eğer size şu hüküm verilirse denileni yapın; başka türlü hüküm verilirse kabul etmeyin!” derler. Allah, bir kimseyi şaşkınlığa (fitneye) düşürmek isterse, artık sen onu Allâh’ın elinden kurtaramazsın. Onlar Allâh’ın, kalplerini temizlemek istemediği kimselerdir. Onlar için dünyada bir rezillik, âhirette de büyük bir azap vardır.

41. âyetle, münâfıklarla Yahudilerin samimî olmayan davranışları kınanır ve onların bu durumlarına Hz. Peygamber’in üzülmemesi istenir. Diğer yandan Yahudi hahamlarının kendi anlayışlarına uymayan bâzı Tevrat hükümlerini, kelimelerin yerini değiştirerek veya anlamı çarpıtarak yorumladıkları belirtilir.

Nitekim Tevrat’ta bulunan recm hükmünü uygulamak istememeleri bunun tipik örneğidir.⁴³⁷ Nitekim Medîne döneminde zinâ eden Yahudi bir erkekle kadının davası, recmden daha hafif bir cezâ verir umuduyla Hz. Peygamber’e getirilmişti. Allâh’ın Rasûlü onlara bu konuda Tevrat’taki hükmü sordu. Onlar böyle bir durumda celde cezâsı uyguladıklarını veya yüzlerine kara çalıp dolaştırdıklarını, böylece günahkârları rezil ettiklerini söylediler. Fakat orada hazır bulunan ve daha önce İslâm’ı kabul etmiş bulunan, aynı zamanda Yahudi bilgini Abdullah bin Selâm, yalan söylediklerini ve Tevrat’ta recm hükmünün bulunduğunu söyledi ve Tevrat açılarak hüküm bulundu. Allâh’ın Rasûlü de suçluların Tevrat’a göre cezâlandırılmalarına hükmetti.⁴³⁸

İlgili âyetlerde şöyle buyrulur: **“Onlar sözleriyle sizi hoşnut etmeye çalışırlar, fakat kalpleri o kadarına da râzı olmaz. Zaten onların çoğu fâsık kimselerdir!”**⁴³⁹

“Senden (savaşa katılmamak için) izin isteyenler, ancak Allâh’a ve âhiret gününe îmân etmeyenlerdir. Onların kalpleri zaten şüphe ile dolu ve bu şüpheleri içinde bocalayıp durmaktadırlar.”⁴⁴⁰

437. Recm için bk. Tevrat, Tesniye, 22/23-24.

438. Buhârî, Menâkıb, 26, Hudûd, 24, 37, Tevhid, 51; Müslim, Hudûd, 26, 28.

439. Tevbe, 9/8.

440. Tevbe, 9/45.

“Bedevîlerden, (Hudeybiye seferine) katılmayanlar sana diyecekler ki: “Bizi mallarımız ve ailelerimiz alıyordu. Artık bizim için Allah’tan mağfiret dile.” Onlar dilleriyle, kalplerinde olmayanı söylerler. De ki: “Allah size bir zarar veya bir yarar vermek isterse, Allâh’a karşı sizin için kim bir şeye mâlik olabilir? Hayır, Allah yaptıklarınızdan haberdardır!”⁴⁴¹

سَمَاعُونَ لِلْكَذِبِ أَكَّالُونَ لِلسُّخْتِ فَإِنْ جَاؤُكَ فَاحْكُم بَيْنَهُمْ
أَوْ اْعْرِضْ عَنْهُمْ وَإِنْ تُعْرِضْ عَنْهُمْ فَلَنْ يَضُرُّوكَ شَيْئًا وَإِنْ حَكَمْتَ
فَاحْكُم بَيْنَهُم بِالْقِسْطِ إِنَّ اللَّهَ يُحِبُّ الْمُقْسِطِينَ ﴿٤٢﴾

42- Onlar yalana kulak veren ve sürekli haram mal yiyenlerdir. Eğer (ehl-i kitap) sana gelirlerse, aralarında hüküm ver veya onlardan yüz çevir! Eğer onlardan yüz çevirirsen, onlar sana hiçbir zarar veremezler. Eğer aralarında hüküm verecek olursan adâletle hükmet. Çünkü Allah, adâlet yapanları sever.

42. âyetin inme sebebi, İbn-i Abbâs’a göre şudur: Medîne Yahudilerinden Nadiroğulları ile Kurayzaogulları arasında diyet ve kısas farkı doğmuştu. Nadirli biri öldürülürse tam diyet, Kurayzalı birisi öldürülürse yarım diyet veriliyordu. Yine öldürülen bir Nadirli yerine, kısas cezâsı olarak bir Kurayzalı öldürülürken, aksi olursa Nadirliyer karşı tarafa yüz vask (1 vask 200 kg) kuru hurma diyet ödemekle yetiniyordu. Hz. Peygamber’in hicretiyle, Medîne’de hâkimiyet müslümanların eline geçince, zayıf durumda olan Kurayzalılar Hz. Muhammed’e başvurarak, problemin çözümü için onu hakem seçtiler. İşte 41-47 arası âyetler bu olay üzerine inmiştir.⁴⁴²

İlgili âyetlerde şöyle buyrulur: **“İşte bunun için sen çağrını yap ve emrolunduğun gibi dosdoğru ol! Onların tutkularına uyma ve de ki: “Ben, Allâh’ın indirdiği her kitaba îmân ettim ve aranızda adâleti gerçekleştirmekle emrolundum. Allah bizim de Rabbimiz sizin de Rabbinizdir. Bizim yaptıklarımız bize, sizin yaptıklarınız sizedir. Bizimle sizin aranızda, tartışılacak bir şey yoktur. Allah hepimizi bir araya toplayacaktır. Çünkü dönüş yalnız O’nadır!”⁴⁴³**

441. Fetih, 48/11.

442. Bk. Ahmed bin Hanbel, I, 246; Taberî, Tefsir, VI, 157; İbn Kesîr, Tefsir, III, 109.

443. Şûrâ, 42/15.

“Allâh’ın mescidlerinde, O’nun adının anılmasını engelleyen ve mescidlerin harap olması için çalışan kimseden daha zâlim kim vardır! Aslında onların, oralara korka korka girmeleri gerekir! Onlar için bu dünyada rezillik, âhirette de büyük bir azap vardır.”⁴⁴⁴

“Allah onlara dünya hayatında rezilliği tattırdı. Âhîret azâbı ise daha da büyüktür. Keşke bilmiş olsalardı!”⁴⁴⁵

Yukarıdaki 42. âyette “suht” kelimesi “haram mal” demektir. Bir şeyin kökünü kazımak anlamına (saht) tan alınmıştır. Haramda da bereket olmadığı, ev ve bark yıktığı için “suht” diye adlandırılmıştır. Hadiste şöyle buyurulmuştur: *“Haram yolla beslenen her ete en lâyük olan şey ateştir.”*⁴⁴⁶

Tâbiîn âlimlerinden Muhammed bin Sîrîn suhtu; “istediği hükmü vermesi için bir kimseden alınan rüşvet” olarak tanımlamıştır.⁴⁴⁷

Buna göre suht; fâiz, zinâ gelirleri gibi her türlü haramı içine almakla birlikte, yukarıdaki âyetin gelişinden, rüşvet alarak haksız hüküm veren Yahudi hâkimlerinin kastedildiği anlaşılmaktadır.

Atâ, Nehâî, Şa’bî, Katâde, İbn-i Cerîr, Esamm, Ebû Müslim, Ebû Sevr demişlerdir ki, “Müslüman hâkimler için yukarıdaki âyete göre bir seçimlik hak sâbittir, dilerlerse hüküm verirler, dilerlerse davayı kabul etmezler.” Fakat İbn-i Abbâs, Mucâhid, İkrime, Hasen, Atâ-i Horasanî, Ömer b. Abdülaziz ve Zuhri, “Hâkimler için bu seçimlik hak, aşağıda gelecek olan, **“aralarında Allâh’ın indirdiği ile hükmet”** emriyle kaldırılmıştır.⁴⁴⁸ Şu hâlde, başvurdukları zaman bunları kendi hâkimlerine göndermek câiz değildir.” demişlerdir.

Hanefî âlimlerine göre, ehl-i kitap dava için başvurduklarında hüküm vermeyi reddetmek câiz değildir. İmam Şâfi’ye göre de zimmet ehli (gayrimüslim tebea) müslüman hâkimlere dava için başvurdukları zaman, hâkimlerin hüküm vermesi vâcip olur. Fakat müslümanlarla belli bir süre için anlaşma yapmış olanlar (muahidler) arasında hüküm vermek vâcip değil, seçimlik hakka tâbidir. Burada hâkimin davaya bakıp bakmama konusunda serbest bırakılması hükmü, bir tarafın başvurusu, davaya bakmak zorunda

444. Bakara, 2/114.

445. Zümer, 39/26.

446. Dârimî, Rikâk, 60.

447. Buhârî, İcâre, 16.

448. Mâide, 5/48.

(vâcip) olması hükmü de, iki tarafın kendi rızalarıyla başvurmaları durumu olarak yorumlanırsa neshe ihtiyaç kalmadan yardım ve arabuluculuk mümkün görünür.⁴⁴⁹

وَكَيْفَ يُحَكِّمُونَكَ وَعِنْدَهُمُ التَّوْرَةُ فِيهَا حُكْمُ اللَّهِ ثُمَّ يَتَوَلَّوْنَ مِنْ بَعْدِ ذَلِكَ وَمَا أُولَئِكَ بِالْمُؤْمِنِينَ ﴿٤٣﴾

43- İçinde Allâh'ın hükmü bulunan Tevrat yanlarında olduğu hâlde, nasıl oluyor da seni hakem yapıyorlar da sonra, bunun ardından yüz çevirip gidiyorlar? Onlar (hiçbir şeye) inanan kimseler değildir.

43. âyette, Tevrat ellerinde iken onların hakemlik için Hz. Peygamber'e gelmeleri, hüküm verince de uymak istememeleri kınanmaktadır. Bu yüzden samimî iseler ya ellerindeki Tevrat'a uymalı ya da Hz. Peygamber'e başvurmuşlarsa Kur'ân'a göre verilecek hükme râzı olmaları gerekirdi.

Sonuç olarak Hz. Peygamber, ehl-i kitapla ilgili olarak gelecek böyle bir davayı, Kur'ân'a göre hükme bağlama veya davayı hiç kabul etmeyerek geri çevirme haklarına sahiptir. Âyet ona bu seçim hakkını vermektedir. Nitekim Târihî süreç içinde bir İslâm devletinin tebaası olan zimmîler özellikle dînî yönü bulunan evlenme, boşanma, nafaka, mîras gibi konularda kilise ve havraların belirlediği esaslara göre amel etmişlerdir. İstanbul fethedilince Fatih Sultan Mehmed'in onları kendi dinlerinde serbest bıraktığı bilinmektedir.

Nitekim 1917 tarihli Osmanlı Devleti Hukuk-ı Aile Kararnâmesi'nde, aile hukûku ile ilgili konularda İsevî ve Musevî'lerle ilgili hükümler yer almıştır. Aşağıdaki maddeleri örnek verebiliriz (Maddeler sâdeleştirilerek verilmiştir): “İsevîlerde 22 yaşını tamamlamamış olan erkeklerle, 20 yaşını tamamlamamış olan kadının evlilik akdinde velîsinin rızası şarttır.” (Madde 12).

Mûsevîler hakkında nikâhı memnu olanlara mütedâirdir, başlığı altında: “Zinâ sebebiyle tefrik olunan kadınla tekrar evlenmek yasaktır.” (Madde 24). “Çocukları olduğu hâlde vefât eden kardeşin hanımı ile evlenmek yasaktır.” (Madde 23). “Süt hısımlığı nikâh engeli değildir.” (Madde 26).

İsevîler hakkında nikâhı memnu olanlar başlığı altında şu maddeler dikkat çekicidir: “Bir kimse nikâhı altında iki ve daha çok kadın cem edemez.”

(Madde 30). “Üç defa evlenen bir kimsenin dördüncü defa evlenmesi yasaktır.” (Madde 32): “Süt hısımlığı nikâh engeli değildir.” (Madde 31). “İsevîlerin nikâhı dînî âyinler çerçevesinde rûhânî görevliler tarafından icrâ olunur.” (Madde 40). “Üç defa evlenip ayrıldıktan sonra dördüncü defa evlenmek bâtıldır.” (Madde 65).

Madde 132’de İsevîlerin boşanma sebepleri şöyle sıralanmıştır: 1) Eşlerden birinin zinâ etmesi. Ancak boşanma davasının zinâyı öğrendiği tarihten bir yıl, zinâ tarihinden itibâren beş yıl geçince dava açma hakkı düşer. 2) Eşlerden birinin evliliği çekilmez hâle getiren cinnet hâlinin üç yıl içinde iyileşmemesi. 3) Âdi bir suçtan dolayı eşlerden birinin beş yıldan fazla cezâ ile mahkûm olması. 4) Eşlerden birinin sefer süresinden uzak yerde bulunup, hayatı hakkında beş yıl süreyle bilgi alınamaması. 5) Eşlerden birinin diğerini beş yıldan fazla süreyle terk etmesi. 6) Eşlerden birinin nikâhtan önce frengi ve sar’a ile hasta olup, diğer eşin bunu evlilikten sonra öğrenmesi. 7) Eşlerden birinin diğerinin hayatı için tehlike doğuracak fiillere cesâret etmesi. Bu durumda olay tarihinden itibâren beş yıl geçmekle dava açma hakkı düşer.

﴿ BÂB 7 ﴾

**ALLÂH'IN İNDİRDİĞİ İLE HÜKÜM VERMEK, KISAS
CEZÂSİ, ÜMMETLERİN İYİ İŞLERDE YARIŞMASI**

إِنَّا أَنْزَلْنَا التَّوْرَةَ فِيهَا هُدًى وَنُورٌ يَحْكُمُ بِهَا النَّبِيُّونَ الَّذِينَ أَسْلَمُوا
لِلَّذِينَ هَادُوا وَالرَّبَّائِثُونَ وَالْأَخْبَارُ بِمَا اسْتُحْفِظُوا مِنْ كِتَابِ اللَّهِ وَكَانُوا
عَلَيْهِ شُهَدَاءَ فَلَا تَخْشَوُا النَّاسَ وَاخْشَوْنِ وَلَا تَشْتَرُوا بِآيَاتِي ثَمَنًا
قَلِيلًا ۖ وَمَنْ لَمْ يَحْكَمْ بِمَا أَنْزَلَ اللَّهُ فَأُولَٰئِكَ هُمُ الْكَافِرُونَ ﴿٤٤﴾
وَكُنَّا عَلَيْهِمْ فِيهَا أَنْ النَّفْسَ بِالنَّفْسِ ۖ وَالْعَيْنَ بِالْعَيْنِ وَالْأَنْفَ بِالْأَنْفِ
وَالْأُذُنَ بِالْأُذُنِ وَالسِّنَّ بِالسِّنِّ وَالْجُرُوحَ قِصَاصٌ ۖ فَمَنْ تَصَدَّقَ بِهِ
فَهُوَ كَفَّارَةٌ لَهُ ۖ وَمَنْ لَمْ يَحْكَمْ بِمَا أَنْزَلَ اللَّهُ فَأُولَٰئِكَ هُمُ الظَّالِمُونَ
﴿٤٥﴾ وَقَفَّيْنَا عَلَىٰ آثَارِهِم بِعِيسَى ابْنِ مَرْيَمَ مُصَدِّقًا لِمَا بَيْنَ يَدَيْهِ
مِنَ التَّوْرَةِ ۖ وَأَتَيْنَاهُ الْإِنْجِيلَ فِيهِ هُدًى وَنُورٌ ۖ وَمُصَدِّقًا لِمَا بَيْنَ يَدَيْهِ
مِنَ التَّوْرَةِ وَهُدًى وَمَوْعِظَةً لِّلْمُتَّقِينَ ﴿٤٦﴾ وَلِيَحْكُمَ أَهْلُ الْإِنْجِيلِ
بِمَا أَنْزَلَ اللَّهُ فِيهِ ۖ وَمَنْ لَمْ يَحْكَمْ بِمَا أَنْزَلَ اللَّهُ فَأُولَٰئِكَ هُمُ الْفَاسِقُونَ
﴿٤٧﴾ وَأَنْزَلْنَا إِلَيْكَ الْكِتَابَ بِالْحَقِّ مُصَدِّقًا لِمَا بَيْنَ يَدَيْهِ مِنَ الْكِتَابِ
وَمُهَيِّمًا عَلَيْهِ فَاحْكُم بَيْنَهُمْ بِمَا أَنْزَلَ اللَّهُ وَلَا تَتَّبِعْ أَهْوَاءَهُمْ عَمَّا
جَاءَكَ مِنَ الْحَقِّ ۖ لِكُلِّ جَعَلْنَا مِنْكُمْ شِرْعَةً وَمِنْهَاجًا ۖ وَلَوْ شَاءَ اللَّهُ
لَجَعَلَكُمْ أُمَّةً وَاحِدَةً وَلَكِنْ لِّيَبْلُوَكُمْ فِي مَا آتَيْكُمْ فَاسْتَبِقُوا الْخَيْرَاتِ
إِلَى اللَّهِ مَرْجِعُكُمْ جَمِيعًا فَيُنَبِّئُكُمْ بِمَا كُنتُمْ فِيهِ تَخْتَلِفُونَ ۖ ﴿٤٨﴾

وَأَنِ احْكُم بَيْنَهُم بِمَا أَنزَلَ اللَّهُ وَلَا تَتَّبِعْ أَهْوَاءَهُمْ وَاحْذَرْهُمْ أَنْ يَفْتِنُوكَ عَنْ بَعْضِ مَا أَنزَلَ اللَّهُ إِلَيْكَ ۖ فَإِنْ تَوَلَّوْا فَاعْلَمُوا أَنَّمَا يُرِيدُ اللَّهُ أَنْ يُصِيبَهُمْ بِبَعْضِ ذُنُوبِهِمْ ۗ وَإِنَّ كَثِيرًا مِنَ النَّاسِ لَفَاسِقُونَ ﴿٤٩﴾ أَفَحُكْمَ الْجَاهِلِيَّةِ يَبْغُونَ ۚ وَمَنْ أَحْسَنُ مِنَ اللَّهِ حُكْمًا لِقَوْمٍ يُوقِنُونَ ﴿٥٠﴾

44- İçinde yol gösteren ve aydınlatan âyetler bulunan Tevrat'ı da şüphesiz Biz indirdik. Kendilerini Allâh'a teslim etmiş peygamberler, Yahudilere ona dayanarak hüküm verirlerdi. Aynı şekilde onların bilginleri, fakihleri de, ilâhî kitabı korumakla görevli olmalarından dolayı (onunla hüküm verirlerdi). Hepsi de, onun (gerçek olduğuna) şâhit idiler. (Ey Yahudiler ve yargıçlar!) öyleyse, artık insanlardan de-ğil, benden korkun ve âyetlerimi az bir bedel karşılığın-da satmayın. Her kim Allâh'ın indirdiği ile hükmetmez-se; işte onlar kâfirlerdir.

45- Biz onda (Tevrat'ta) onlara şöyle yazdık: Cana can, göze göz, buruna burun, kulağa kulak, dişe diş ve yaralama-larda kısas gerekir. Bununla birlikte kim kısas hakkını bağışlarsa, o kendisi için bir kefârettir. Her kim, Allâh'ın indirdiği ile hükmetmezse; işte onlar zâlimlerdir.

46- Biz, onların ardından, ellerindeki Tevrat'ı doğrulamak üzere, Meryem oğlu Îsâ'yı gönderdik. Ona da, içinde hidâyet ve nur bulunan ellerindeki Tevrat'ı doğrula-yan, sakınanlar için bir hidâyet ve bir öğüt olan İncil'i verdik.

47- Öyleyse İncil ehli, Allâh'ın onda indirdikleri ile hüküm versinler! Her kim Allâh'ın indirdiği ile hükmetmezse, iş-te onlar fâsıklardır.

48- Sana da, daha önceki kitapları doğrulamak ve onlarda-ki hükümleri korumak üzere her yönüyle gerçek olan Kur'ân'ı indirdik. Artık, onlar arasında Allâh'ın indirdiği ile hükmet! Sana gelen doğru (hükmü) bırakıp da onların tutkularına uyma! Biz, sizden her biriniz için bir şer'ât ve bir yol belirledik. Allah dileyseydi, sizleri bir tek ümmet

yapardı. Ancak verdikleriyle sizi sınamak için ümmetlere ayırmıştır. Artık hayırlı işlerde birbirinizle yarışın. Hepinizin dönüşü, Allâh'adır. İşte orada Allah ayrılığa düştüğünüz şeyleri size haber verecektir.

49- O hâlde, onların arasında Allâh'ın indirdiği ile hükmet; onların arzularına uyma. Sakın Allâh'ın sana indirdiği hükümlerin bir bölümünden seni caydırmasınlar! Eğer onlar Allâh'ın buyruklarından yüz çevirirlerse, şunu bil ki, Allah, onları bâzı günahları yüzünden belâyâ uğratmak istiyordur. Gerçekten insanların çoğu fâsıktır.

50- Yoksa onlar hâlâ câhiliye döneminin hükmünü mü arıyorlar? Kesin bir bilgiyle îmân edenler için, Allah'tan daha güzel hüküm veren kim olabilir?

44. âyetinde, hak din olduğu dönemde Yahudi haham ve hâkimlerinin içinde hidâyet ve nur bulunan Tevrat'a göre hüküm verdikleri belirtildikten sonra, Allâh'ın indirdiği ile hüküm vermeyenlerin "kâfir" oldukları, 45 ve 47. âyetlerde ise bunların "zâlim ve fâsık" sayıldıkları belirtilir. Bu âyetler Yahudi ve Hristiyanlarla ilgilidir. Çünkü ilk iki âyetin, Nadiroğulları ile Kurayzaoğulları arasındaki diyet anlaşmazlığı, 47. âyetin ise Hristiyanlarla ilgili olarak indiği bilinmektedir. Nitekim bundan sonra bu iki Yahudi kabilesi arasındaki diyet eşitsizliği ve anlaşmazlık Hz. Peygamber'in hakemliği ile çözülmüştür. Bu yüzden, Hasan el-Basrî şöyle demiştir: "Bunlar, Yahudi ve Hristiyanlar hakkında inmiş ise de, Allâh'ın indirdiği ile amel etmek bizim üzerimize de farzdır." Tâvus'a göre, 44. âyetdeki küfür, insanı dinden çıkaran küfür değil, "nankörlük", "kadir bilmezlik" anlamındadır.⁴⁵⁰

Bu konuda kısasla ilgili aşağıdaki 45-46 âyetlerle diğer âyetler Nahl sûresi, 16/126-128. âyetler ve Hz. Peygamber'in uygulamaları, kısas hükmünün İslâm ümmeti için de geçerli olduğunu gösterir. Çünkü önceki şeriatler (şer'u men kablenâ), neshedildiği belirtilmediği durumlarda İslâm hukûkunda bir hüküm kaynağıdır. Aşağıdaki âyetinde bu konuda yine de insaf ölçüleri içinde hareket edilmesi gerektiği şöyle belirtilir:

450. Süleyman Ateş, Çağdaş Tefsir, II, 537.

“Bir kötülüğe karşılık verecekseniz, size yapılan kadar karşılık verin! Ama sabrederseniz elbette bu, sabredenler için daha hayırlıdır. Sıkıntılara sabret! Çünkü senin sabrın da ancak Allâh’ın yardımı iledir. Onlar için üzülme, kurdukları tuzaklardan da sıkıntıya düşme! Çünkü Allah takvâ sahibi olanlarla ve iyi iş yapanlarla beraberdir.”⁴⁵¹

Günümüzde bu gibi birlikte işlenen cinâyetlerde “aslî fâil” ile “fer’î fâil” ayırımı yapılarak, suçu asıl işleyenle ona yardım ve yataklık edenler ayırt edilip, cinâyetin işlenmesindeki katkılarına göre cezâlandırma yoluna gidilmektedir. Nitekim suçu işleyeni suç mahalline kadar götüren, ona silah temin eden, gözcülük yapan, onu evinde barındıran, belki suçu kiralık kişiye işleten ve buna benzer yollarla suça karışan kimselerin hepsini eş değerde suçlu kabul edip kısas uygulamak yukarıdaki âyetin amacını aşan cezâlara sebep olabilir. Bu yüzden böyle bir cinâyette asıl fâili tespit ederek ona kısas uygulayıp, diğer fer’î fâil denilen cinâyete karışanlara da durumlarına göre ta’zir cezâsı uygulamak daha adâletli bir yol olarak görülebilir.

Nitekim İslâm’dan önce câhiliye döneminde bir cinâyet olayında bir kişi yerine birçok suçsuz kimseleri öldürmek gelenek hâline gelmişti. Araplar çoğu kez bir kişiye karşılık, intikam için birçok kimseleri öldürüyorlardı.⁴⁵²

Birden çok kişilerin birlikte işledikleri cinâyette cezânın nasıl uygulanacağı konusunda Hz. Peygamber’den sonraki dönemde tereddüt meydana gelmiştir. Yukarıdaki âyetin açık anlamına bakılırsa kısas adâletli bir cezâ olup, onda eşitliğin gözetilmesi gerekir. Buna göre birden çok kişinin işlediği cinâyette bu eşitlik bozulur mu? Ahmed bin Hanbel gibi sahâbe döneminden sonraki bâzı müçtehitler, bir kişiye karşılık birden çok kişinin kısasen öldürülmesini câiz görmezler. Çünkü Cenâb-ı Hak kısasta eşitliği şart koşturmuştur.

Ancak Hz. Ömer döneminde Yemen’de işlenen bir cinâyet olayı bu konuya açıklık getirmiştir. Şöyle ki, Yemen’de bir kadın gayrimeşrû ilişki yaşadığını gören üvey oğlunu, bunu kocasına söyler korkusu ile, ilişki kurduğu erkekle birlikte öldürürler. O günkü Yemen vâlisi Ya’lâ b. Ümeyye, kısasın kime uygulanacağı konusunda tereddüt eder ve durumu Hz. Ömer’e sorar. Hz. Ömer sahâbe ile istişâre eder. Hz. Ali’nin, birden çok kişinin birlikte bir deveyi çalması durumunda hırsızlık cezâsının, her birinin hissesi hırsızlık nisabını aştığı için, had cezâsının hepsine uygulandığını dikkate alarak bir kıyas yapmış, birlikte cinâyetin de bu nitelikte olduğunu belirtmesi üzerine,

451. Nahl, 16/126-128.

452. İbnü’l-Arabî, Ahkâmü’l-Kur’ân, I, 28; Şâfiî, age, VI, 7.

Hiz. Ömer vâli Ya'lâ'ya: "Cinâyeti birlikte işleyen bu ikisine kısas uygula. Eğer Yemen halkı bu suçı birlikte işleselerdi, hepsini öldürürdüm." diye yazmıştır.⁴⁵³

وَكَتَبْنَا عَلَيْهِمْ فِيهَا أَنَّ النَّفْسَ بِالنَّفْسِ وَالْعَيْنَ بِالْعَيْنِ وَالْأَنْفَ بِالْأَنْفِ
وَالْأُذْنَ بِالْأُذُنِ وَالسِّنَّ بِالسِّنِّ وَالْجُرُوحَ قِصَاصٌ فَمَنْ تَصَدَّقَ بِهِ فَهُوَ
كَفَّارَةٌ لَهُ وَمَنْ لَمْ يَحْكَمْ بِمَا أَنْزَلَ اللَّهُ فَأُولَئِكَ هُمُ الظَّالِمُونَ ﴿٤٥﴾

45- Biz onda (Tevrat'ta) onlara şöyle yazdık: Cana can, göze göz, buruna burun, kulağa kulak, dişe diş (cezâ olarak) karşılıktır Yaralamalarda da kısas gerekir. Bununla birlikte kim kısas hakkını bağışlarsa, o kendisi için bir kefârettir. Her kim, Allâh'ın indirdiği ile hükmetmezse; işte onlar zâlimlerdir.

45. âyette kısas hükmü açıklanır, ancak "kim kısas hakkından vazgeçip kendi hakkını bağışlarsa, bunun kendisi için kefâret olacağı" belirtilerek, kısasın bir kamu hakkı değil, şahıs hakkı olduğuna işaret edilmiştir.

KISAS

Yukarıdaki âyette kısas hükmünün Tevrat'ta yer aldığı belirtilir. Kısas, günümüz Tevrat'ında şöyle ifâdesini bulur: "Bir kimseyi vurarak öldüren kimse, mutlaka öldürülecektir."⁴⁵⁴ "Bir kimsenin komşusuna kini olur ve onu hîle ile öldürürse, öldürülmesi için onu mizbahından bile alacaksın."⁴⁵⁵ "Bir kimse bir adamı öldürürse mutlaka öldürülecektir."⁴⁵⁶

Aşağıdaki âyetler kısas hükmünün İslâm ümmetini de bağladığını ortaya koyar:

"Ey îmân edenler! Öldürülenler hakkında size kısas farz kılındı. Hüre hür, köleye köle ve kadına kadın kısas yapılır. Ama her kim, ölenin kardeşi (velîsi) tarafından bir şey karşılığı bağışlanırsa, o zaman örfe uyması ve ona diyeti güzellikle ödemesi gerekir. Bu, Rabbiniz tarafından bir hafifletme ve bir rahmettir. Her kim bunun

453. İbnü'l-Kayyim, İ'lâmü'l-Muvakkîn, Kâhire 1908, I, 8, 185; Şâii, el-Ümm, VI, 16; Yusuf Mûsâ, Târihu'l-Fikhi'l-İslâmî, trc. Ahmet Meylânî, İstanbul 1983, s. 102-103.

454. Tevrat, Çıkış, 21/13.

455. Çıkış, 21/14.

456. Levililer, 24/17.

ardından saldırırsa, artık ona can yakıcı bir azap vardır. Ey akıl sahipleri! Kısasta sizin için bir hayat vardır. Belki sakınırsınız!”⁴⁵⁷

Hadislerde şöyle buyrulur: “Kim kasten birisini öldürürse, bunun hükmü kısastır.”⁴⁵⁸ “Allâh’a ve benim O’nun elçisi olduğuma inanan bir müslümanın kanı şu üç durum dışında helâl değildir: Cana karşı can, zinâ eden evli kişi ve dîni terk edip İslâm toplumundan ayrılan kimse.”⁴⁵⁹

Kasten öldürme ve yaralamalarda kısasın gerektiği konusunda görüş birliği vardır. Ancak kastın belirlenmesinde, öldürme şekli ve öldürme âleti dikkate alınarak farklı yorumlar yapılmıştır.⁴⁶⁰

Hız. Ali’nin Abdullah b. Abbâs’tan rivâyet ettiğine göre o şöyle demiştir: “Başlangıçta insanlar kadının karşılığında erkeği öldürmüyorlardı, ancak erkeğin karşılığında erkeği kadının karşılığında da kadını öldürüyorlardı. Daha sonra ise Allah Teâlâ, Mâide sûresinin 45. âyetini indirerek ister cana, ister candan aşağı yaralama olarak saldırmış olsunlar, kasıtlı oldukları takdirde hür erkekle hür kadını kendi aralarında eşit kıldı. Aynı şekilde köleler arasında da kasıtlı olarak cana ve candan aşağıya tecavüz hâlinde erkeklerle kadınları eşit kıldı.”⁴⁶¹

“Fakat kime onun kardeşi tarafından bir şey affolunursa, artık örfe uymak ve ona güzellikle ödemek gerekir.” İbn-i Abbâs yukarıda geçen rivâyette şöyle demektedir: Marufa uyar ve güzellikle ödemeyi yerine getirir.

‘Fakat kime onun kardeşi tarafından bir şey affolunursa, artık örfe uymak ve ona güzellikle ödemek gerekir.’ İlâhi buyruğu hakkında İbn-i Cerîr et-Taberî birkaç kanaldan İbn-i Abbâs’dan şöyle rivâyet eder: Öldürülenin velisi birlikte katile kısas yaptırmaktan vazgeçerek katile iyilikte bulunur ve ondan diyet talep eder. ‘ve ona/katile güzellikle ödemek gerekir.’ Fakat böyle bir affa muhâtap olan katil, öldürdüğü kişinin diyetini güzellikle vermelidir.⁴⁶²

Diğer yandan Nisâ sûresi 49. âyette şöyle buyrulur: **“Kim mü’min bir kimseyi kasten öldürürse, (bilsin ki) cezâsı, içinde sürekli olarak kalacağı cehennemdir. Çünkü Allah ona gazap etmiş, onu lânetlemiş**

457. Bakara, 2/178-179.

458. Ebû Dâvûd, Diyât, 5.

459. Buhârî, Diyât, 6; Müslim, Kasâme, 25, 26; Ebû Dâvûd, Hudûd, 1; Tirmizî, Hudûd, 15; Nesâî, Tahrîm, 5, 11, 14.

460. Bk. Kâsânî, el-Bedâ’î, Beyrut 1401/1982, VII, 233 vd.

461. Taberî tefsîri, II, 105.

462. Taberî, II, 107.

ve onun için çok büyük bir azap hazırlamıştır.”⁴⁶³ Bu âyette kısıstan söz edilmeyip bir müslümanı haksız yere ve kasten öldüren kimsenin cehen-neme gireceği bildirilmiştir. Bu, suçun âhirete yönelik cezâsı olup, suçlunun pişmanlık ve ıslâh-ı nefis durumuna göre Cenâb-ı Hak tarafından affedilmesi mümkündür.⁴⁶⁴ Kasten adam öldürenin dünyaya âit cezâsı ise kısas olup yukarıda zikrettiğimiz Bakara sûresi 2/178. âyette bildirilmiştir. Bunu affetme yetkisi yalnız mağdurun ailesine tanınmıştır. Bunlar kısas yerine diyet miktârı veya daha az bir bedel üzerinde de anlaşılabilir. Hatta hiçbir şey almadan da sulh olabilirler.⁴⁶⁵

Ubâde bin Sâmit ؓ'ten rivâyete göre, Nebî ﷺ şöyle buyurmuştur: “Bir kimse kendisini yaralayana misilleme yapmaktan vazgeçip onu bağışlarsa, bağışladığı ölçüde Allah da onu bağışlar.”⁴⁶⁶

وَقَفَّيْنَا عَلَىٰ آثَارِهِم بِعِيسَى ابْنِ مَرْيَمَ مُصَدِّقًا لِّمَا بَيْنَ يَدَيْهِ مِنَ التَّوْرَةِ
وَاتَيْنَاهُ الْإِنْجِيلَ فِيهِ هُدًى وَنُورٌ ۚ وَمُصَدِّقًا لِّمَا بَيْنَ يَدَيْهِ مِنَ التَّوْرَةِ
وَهُدًى وَمَوْعِظَةً لِّلْمُتَّقِينَ ﴿٤٦﴾

46- Biz, onların ardından, ellerindeki Tevrat'ı doğrulamak üzere, Meryem oğlu İsrâ'yı gönderdik. Ona da, içinde hidâyet ve nur bulunan ellerindeki Tevrat'ı doğrulayan, sakinler için bir hidâyet ve bir öğüt olan İncil'i verdik.

46. âyete göre, Allah Teâlâ “İncil'i kendisinden önceki Tevrat'ı doğrulamak” üzere gönderdiği gibi, Kur'ân'ı da daha önce gönderilen kitapları doğrulamak üzere indirmiştir.

İlgili âyetlerde şöyle buyrulur: “**De ki: Her kim Cebrâil'e düşman ise bilsin ki, onu (Kur'ân'ı) Allâh'ın izniyle kendinden öncekileri doğrulayıcı, îman edenler için bir yol gösterici ve bir müjdecî olarak senin kalbine o indirmiştir.**”⁴⁶⁷

“Hani Meryem oğlu İsrâ da, “Ey İsrâiloğulları! Ben size Allâh'ın elçisiyim. Benden önce gelen Tevrat'ı doğrulayıcı ve benden sonra

463. Nisâ, 4/93.

464. Bk. Nisâ, 4/48, 116; Zümer, 39/53.

465. Bilgi için bk. Bakara, 2/178, 179; Mâide, 5/45; İsrâ, 17/33.

466. Ahmed bin Hanbel, Müsned, V, 316, 329; Elbânî, Silsiletü'l Ehâdis, V, 343, 344, No: 2273.

467. Bakara, 2/97.

gelecek, Ahmed adında bir Peygamber'i müjdeleyici olarak gönderildim.” demişti. Ancak o (İsâ'nın müjdelediği elçi) onlara apaçık kanıtlar getirince, “Bu, apaçık bir sihirdir.” dediler.”⁴⁶⁸

وَلِيُخْخِمْ أَهْلَ الْإِنْجِيلِ بِمَا أَنْزَلَ اللَّهُ فِيهِ ۖ وَمَنْ لَمْ يَحْكَمْ بِمَا أَنْزَلَ اللَّهُ فَأُولَٰئِكَ هُمُ الْفَاسِقُونَ ﴿٤٧﴾

47- Öyleyse İncil ehli, Allâh'ın onda indirdikleri ile hüküm versinler! Her kim Allâh'ın indirdiği ile hükmetmezse, işte onlar fâsıklardır.

47. âyetten açıkça anlaşıldığına göre, Hz. İsâ genel ilkelerde önceki peygamberlerin yolunu izlemekle birlikte, bağımsız bir şeriate sahiptir. Kur'ân gelinceye kadar, Hristiyanlar İncil'in hükümleri ve Tevrat'ın İncil'le çelişmeyen hükümleri ile amel etmekle yükümlü idiler. Allâh'ın indirdiği ile hükmetmedikleri takdirde îtikâdî durumlarına göre kâfirler, zâlimler ve fâsıklar zümresine dâhil olurlar; yani Allâh'ın hükmüne îmân etmekle birlikte onunla amel etmeyen kimse isyankâr fâsık olur. Allâh'ın hükmüne inanmadığı veya onu küçümsediği için onunla amel etmeyen kimse ise kâfir ve fâsık olur.⁴⁶⁹

Ancak Kur'ân geldikten sonra mü'minler onunla amel etmekle yükümlüdürler. Çünkü âyette, “...aralarında Allâh'ın indirdiği ile hükmet.” buyurulmuştur. Kur'ân en son en mükemmel bir kitaptır. Kendinden önceki kitapların büyük bir bölümünü yürürlükten kaldırmıştır. Bununla birlikte bu kitaplar fıkıh usûlü ilmince belirlenen ölçüler içinde “Şer'u men kablenâ (bizden önceki şer'iatler)” adıyla, ikinci derecede şer'î delil sayıldı.⁴⁷⁰

وَأَنْزَلْنَا إِلَيْكَ الْكِتَابَ بِالْحَقِّ مُصَدِّقًا لِمَا بَيْنَ يَدَيْهِ مِنَ الْكِتَابِ وَمُهَيْمِنًا عَلَيْهِ فَاحْكُم بَيْنَهُمْ بِمَا أَنْزَلَ اللَّهُ وَلَا تَتَّبِعْ أَهْوَاءَهُمْ عَمَّا جَاءَكَ مِنَ الْحَقِّ ۚ لِكُلِّ جَعَلْنَا مِنْكُمْ شُرْعَةً وَمِنْهَاجًا ۚ وَلَوْ شَاءَ اللَّهُ لَجَعَلَكُمْ أُمَّةً وَاحِدَةً وَلَكِنْ لِنَبْلُوَكُمْ فِي مَا آتَيْتُمْ فَأَسْتَبِقُوا الْخَيْرَاتِ ۚ إِلَى اللَّهِ مَرْجِعُكُمْ جَمِيعًا فَيُنَبِّئُكُمْ بِمَا كُنْتُمْ فِيهِ تَخْتَلِفُونَ ﴿٤٨﴾

468. Saf, 61/6.

469. Elmalılı, age, III, 1695.

470. Bk. Mâide, 5/48. âyet tefsiri; bk. Kur'ân Yolu, Diyânet İB. Yayını, II, 285.

48- Sana da, daha önceki kitapları doğrulamak ve onlardaki hükümleri korumak üzere her yönüyle gerçek olan Kur'ân'ı indirdik. Artık, onlar arasında Allâh'ın indirdiği ile hükmet! Sana gelen doğru (hükmü) bırakıp da onların tutkularına uyma! Biz, sizden her biriniz için bir şeriat ve bir yol belirledik. Allah dileseydi, sizleri bir tek ümmet yapardı. Ancak verdikleriyle sizi sınamak için ümmetlere ayırmıştır. Artık hayırlı işlerde birbirinizle yarışın. Hepinizin dönüşü, Allâh'adır. İşte orada Allah ayrılgâya düştüğünüz şeyleri size haber verecektir.

48. âyette, “Şeriat veya şir'at” kökü olan şer'; açıklamak, şurû'; başlamak, şeriat veya şir'at ise; suya varılacak yol demektir. Bir terim olarak, Allâh'ın indirdiği hükümlere “şeriat” denir. Minhâc da açık, kolay yol, metot demektir. Şir'at ve minhâc eş anlamda vurgu için kullanılmıştır. Ancak bâzı müfessirlere göre, minhâc; şeriatın yüksek ahlâkıdır. Şeriat yolun başlangıcı, minhâc ise devam eden yoldur. Şeriat, semâvî dinler için de kullanılır. Mûsâ'nın şeriatı gibi. İslâm şeriatı deyince; İslâm dîni ve onun özellikle amele ilişkin hükümleri anlaşılır.⁴⁷¹

ÖNCEKİ ŞERİATLER (ŞER'U MEN KABLENÂ)

Önceki şeriatlerden maksat, Allah Teâlâ'nın Hz. Muhammed ﷺ'den önceki toplumlar için koyduğu ve Hz. İbrahim, Hz. Mûsâ ve Hz. İsâ gibi peygamberleri aracılığı ile onlara bildirdiği hükümlerdir. Bu hükümler Hz. Muhammed'in ümmeti için de geçerli ve bağlayıcı mıdır? Önceki şeriatler İslâm toplumu bakımından ikiye ayrılır.

1) Kur'ân-ı Kerîm'de veya Hz. Peygamber'in sünnetinde yer almayan İncil, Tevrat ve Zebur hükümleri. Bunların müslümanlar için bağlayıcı olmadığı konusunda, İslâm âlimleri arasında görüş birliği vardır.

2) Kur'ân-ı Kerîm'de veya Hz. Peygamber'in sözlerinde zikri geçen hükümler. Bunları da üç grupta toplamak mümkündür.

a) Müslümanlar bakımından yürürlükten kaldırıldığına dâir delil bulunan hükümler. Bunların müslümanlar için bağlayıcı olmadığına görüş birliği vardır. Yahudilere, aşırı gitmeleri ve zulme sapmaları yüzünden cezâ olarak bütün tırnaklı hayvanların ve sığır ile koyunun iç yağlarının haram kılınması gibi.⁴⁷²

471. Bu sözcük için bk. Câsiye, 45/18; Şûrâ, 42/13, 21; krş. Hûd, 11/118-119.

472. En'âm, 6/145-146.

Hâlbuki bunların içinde müslümanlara helâl kılınanlar vardır.⁴⁷³ Ganîmetlerin yalnız İslâm toplumuna helâl kılınıp, önceki ümmetlere helâl kılınmaması da buna örnek verilebilir.⁴⁷⁴

b) Müslümanlar hakkında da geçerli olduğuna dâir delil bulunan hükümler. Bunlar müslümanlar için de bağlayıcı olur. Orucun, daha önceki dinlerde farz olduğu gibi İslâm'da da farz kılınması,⁴⁷⁵ kurbanın Hz. İbrahim hakkında konulmuş bir hüküm iken, İslâm toplumuna da gerekli kılınması gibi.⁴⁷⁶

c) Kur'ân veya hadislerde kabul veya reddedildiği açıkça belirtilmeyen ve hakkında müslümanlar bakımından yürürlükten kaldırıldığına dâir bir delil de bulunmayan hükümler. Buna örnek olarak şu âyeti verebiliriz: **“Biz orada (Teurat'ta) onlara cana can, göze göz, buruna burun, kulağa kulak, dişe diş ile kısas yazdık. Kim hakkından vazgeçerse, bu ona kefâret olur. Kim Allâh'ın indirdiği ile hükmetmezse, işte onlar zâlimlerdir.”**⁴⁷⁷

Çoğunluk fakihlere göre, bu gibi âyetler, bizim için de geçerli olup, bağımsız bir delil teşkil ederler. Âyet ve hadislerde belirli bir millet ve belirli bir zamana âit olduğuna veya neshedildiğine dâir bir delil yoksa, nass'larda zikredilen aslın hükmü sâbit olarak kalır. Nitekim Hz. Muhammed ﷺ “Kim bir namaz vaktinde uyur kalırsa veya unutup vaktini geçirirse, hatırladığında onu kilsin.” buyurduktan sonra;⁴⁷⁸ **“... Ve beni anmak için namaz kıl.”** âyetini okumuştur.⁴⁷⁹ Aslında bu son âyet, Hz. Mûsâ'ya yapılan bir hitapla ilgilidir.

Hanefiler yukarıdaki kısas âyetine dayanarak, gayrimüslimi öldüren müslümanın kısas yoluyla öldürüleceğini söylemişlerdir.⁴⁸⁰ Diğer yandan Rasûlullah ﷺ; “Cana can kısas vardır.” buyurarak, kısas hükmünün bu ümmeti de kapsadığını ifâde etmiştir.⁴⁸¹

Diğer semâvî din mensupları ile olan ilişkilerde izlenecek tutumla ilgili olarak âyetlerde şöyle buyrulur: **“Biz her ümmete, uygulamakta**

473. Bk. En'âm, 6/145; İbnü'l-Hümâm, Fethu'l-Kadîr, VIII, 81, 82; Meydânî, Lübb, IV, 159, vd.; Zühaylî, el-Fıkıhla-İslâmî ve Edilletüh, Dimaşk 1405/1985, III, 506 vd.

474. Buhârî, Teyemmüm, 1.

475. Bakara, 2/183.

476. İbn Mâce, Edâhî, 3.

477. Mâide, 5/45.

478. Bk. Nesâî, Mevâkit, 53; Dârimî, Salât, 26.

479. Tâhâ, 20/14.

480. Ebû Zehra, age, s. 307, 308.

481. Buhârî, Diyât, 6; Müslim, Kasâme, 25, 26; bk. Bakara, 2/178.

oldukları bir ibadet tarzı gösterdik. Öyle ise onlar (ehl-i kitap) bu konuda seninle asla çekişmesinler! Sen Rabbine (ibâdete) çağır. Çünkü sen gerçekten hidâyete götüren dosdoğru bir yol üzerindesin.”⁴⁸²

“Eğer Rabbin dileyseydi, insanları bir tek ümmet yapardı. Fakat yine de farklı görüşte olmayı sürdüreceklerdi.”⁴⁸³ **“Hanginizin daha iyi iş yapacağını denemek için ölümü ve hayatı yaratan O'dur. O mutlak üstündür, çok bağışlayıcıdır.”**⁴⁸⁴

وَإِنْ أَحْكَمَ بَيْنَهُمْ بِمَا أَنْزَلَ اللَّهُ وَلَا تَتَّبِعْ أَهْوَاءَهُمْ وَاحْذَرْهُمْ أَنْ يَفْتِنُوكَ عَنْ بَعْضِ مَا أَنْزَلَ اللَّهُ إِلَيْكَ ۖ فَإِنْ تَوَلَّوْا فَاعْلَمُوا أَنَّمَا يُرِيدُ اللَّهُ أَنْ يُصِيبَهُمْ بِبَعْضِ ذُنُوبِهِمْ ۖ وَإِنَّ كَثِيرًا مِنَ النَّاسِ لَفَاسِقُونَ ﴿٤٩﴾ أَفَحُكْمَ الْجَاهِلِيَّةِ يَبْغُونَ ۚ وَمَنْ أَحْسَنُ مِنَ اللَّهِ حُكْمًا لِقَوْمٍ يُوقِنُونَ ﴿٥٠﴾

49- O hâlde, onların arasında Allâh'ın indirdiği ile hükmet; onların arzularına uyma. Sakın Allâh'ın sana indirdiği hükümlerin bir bölümünden seni caydırmasınlar! Eğer onlar Allâh'ın buyruklarından yüz çevirirlerse, şunu bil ki, Allah, onları bâzı günahları yüzünden belâya uğratmak istiyordur. Gerçekten insanların çoğu fâsıktır.

50- Yoksa onlar hâlâ câhiliye döneminin hükmünü mü arıyorlar? Kesin bir bilgiyle îmân edenler için, Allah'tan daha güzel hüküm veren kim olabilir?

49-50. âyetlerde, Allâh'ın indirdiği ile hüküm verilmesi, insanların azru ve isteklerine uyulmaması, toplumun bundan yüz çevirmesi hâlinde, bu durumun onların günahları yüzünden bir imtihana tâbî tutuldukları anlamına geleceği belirtilmekte, Allâh'ın hükmüne râzı olmayanların câhiliye döneminin hükmüne mi dönmek istedikleri sorusu sorulmaktadır. “Câhiliye devri” ifâdesi, Arapların İslâmiyet'ten önceki dönemde yanlış inanç, kânutsuz ve düzensiz bir toplum hayatını, kadın haklarının ayaklar altına alındığı bir dönemi ifâde eder.

482. Hac, 22/67.

483. Hûd, 11/118.

484. Mülk, 67/2.

Yukarıdaki âyetlerin bir grup Yahudi bilgininin Hz. Muhammed'e gelerek kendi aralarındaki bir davada onların lehine karar verirse, İslâm'a girmeyi düşündüklerini bildirmeleri ve Hz. Muhammed'in de böyle bir pazarlığı reddetmesi üzerine inmiştir. Kurtubî'ye göre, bu âyetin baş tarafındaki "onların aralarında... hükmet" âyetinin, daha önce geçen, **"Sana gelirlerse aralarında hükmet veya onlardan yüz çevir.... Eğer hükmedersen onların aralarında adâletle hükmet..."**⁴⁸⁵ âyetine atıf yapılarak "eğer hükmedersen, hükmetmeyi tercih edersen" anlamındadır. Bu yüzden zimmet ehlinin (İslâm Devleti uyruğunda olan gayrimüslimlerin) davasına bakmak, her ne kadar zorunlu görülmüşse de, bunun dışında kalan gayrimüslimlerin davalarına bakma zorunluluğu bulunmaz. Kısaca burada Hz. Peygamber'in davaya bakmada, seçme hakkına sahip olduğu anlaşılmaktadır. Günümüzde "kânunlar ihtilâfı" denen ve uluslararası davaların görülmesinde yetkili mahkemenin tespiti için benzer hükümler uygulanmaktadır.

İlgili âyetlerde şöyle buyrulur: **"Eğer gerçek, onların kötü istek ve arzularına uysaydı, gökler, yer ve bunların içinde bulunan kimseler bozulur giderdi. Hayır, Biz onlara kendi şan ve şereflerini getirdik; fakat onlar kendi şereflerinden de yüz çevirdiler."**⁴⁸⁶

"Eğer o Peygamber, birçok işte size uysaydı, sıkıntıya düşerdiniz. Fakat Allah size îmânı sevdirdi ve onu kalplerinize güzel gösterdi; inkârı, fıskı ve isyanı ise size çirkin gösterdi. İşte doğru yolda olanlar bunlardır."⁴⁸⁷

"Ey Dâvud! Biz seni yeryüzünde halife yaptık. İnsanlar arasındadır adâletle hükmet! Sakın hevâ ve hevesine uyma ki seni Allah yolundan saptırmasın. Allah yolundan sapanlara, hesap gününü unutmalarından dolayı, çetin bir azap vardır."⁴⁸⁸

485. Mâide, 5/42.

486. Mü'minûn, 23/71.

487. Hucurât, 49/7.

488. Sâd, 38/26.

﴿ BÂB 8 ﴾

**YAHUDİ VE HRİSTİYANLARI DOST EDİNMEMEK,
DİNDEN DÖNMENİN SONU,
DOST EDİNİLECEK OLANLAR**

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لَا تَتَّخِذُوا الْيَهُودَ وَالنَّصَارَى أَوْلِيَاءَ بَعْضُهُمْ أَوْلِيَاءُ بَعْضٍ وَمَنْ يَتَوَلَّهُمْ مِنْكُمْ فَإِنَّهُ مِنْهُمْ إِنَّ اللَّهَ لَا يَهْدِي الْقَوْمَ الظَّالِمِينَ ﴿٥١﴾ فَتَرَى الَّذِينَ فِي قُلُوبِهِمْ مَرَضٌ يُسَارِعُونَ فِيهِمْ يَقُولُونَ نَخْشَى أَنْ تُصِيبَنَا دَائِرَةٌ فَعَسَى اللَّهُ أَنْ يَأْتِيَ بِالْفَتْحِ أَوْ أَمْرٍ مِنْ عِنْدِهِ فَيُضْبِحُوا عَلَى مَا أَسْرَوْا فِي أَنْفُسِهِمْ نَادِمِينَ ﴿٥٢﴾ وَيَقُولُ الَّذِينَ آمَنُوا أَهَؤُلَاءِ الَّذِينَ أَقْسَمُوا بِاللَّهِ جَهْدَ أَيْمَانِهِمْ إِنَّهُمْ لَمَعَكُمْ حَبِطَتْ أَعْمَالُهُمْ فَاضْبِحُوا خَاسِرِينَ ﴿٥٣﴾ يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا مَنْ يَرْتَدَّ مِنْكُمْ عَنْ دِينِهِ فَسَوْفَ يَأْتِيَ اللَّهُ بِقَوْمٍ يُحِبُّهُمْ وَيُحِبُّونَهُ أَذِلَّةٍ عَلَى الْمُؤْمِنِينَ أَعِزَّةٍ عَلَى الْكَافِرِينَ يُجَاهِدُونَ فِي سَبِيلِ اللَّهِ وَلَا يَخَافُونَ لَوْمَةَ لَائِمٍ ذَلِكَ فَضْلُ اللَّهِ يُؤْتِيهِ مَنْ يَشَاءُ وَاللَّهُ وَاسِعٌ عَلِيمٌ ﴿٥٤﴾ إِنَّمَا وَلِيُّكُمُ اللَّهُ وَرَسُولُهُ وَالَّذِينَ آمَنُوا الَّذِينَ يُقِيمُونَ الصَّلَاةَ وَيُؤْتُونَ الزَّكَاةَ وَهُمْ رَاكِعُونَ ﴿٥٥﴾ وَمَنْ يَتَوَلَّ اللَّهَ وَرَسُولَهُ وَالَّذِينَ آمَنُوا فَإِنَّ حِزْبَ اللَّهِ هُمُ الْغَالِبُونَ ﴿٥٦﴾

51- Ey îmân edenler! Yahudileri ve Hristiyanları dost edinmeyin. Çünkü onlar birbirinin dostudur. Sizden kim onları dost edinirse, o da onlardandır. Şüphesiz ki Allah zulmeden topluma doğru yolu göstermez.

52- Kalplerinde hastalık bulunanların, “Devir aleyhimize dönüp de başımıza bir felâket gelmesinden korkuyoruz.” diyerek onların dostluğunu kazanmaya çalıştıklarını görürsün. Kim bilir belki de Allah bir fetih veya kendi kâtından bir kolaylık getirir de, onlar kalplerinde gizledikleri şeyden dolayı pişman olurlar!

53- O zaman mü'minler birbirlerine şöyle derler: “Sizinle beraber olduklarına dâir Allâh'a bütün güçleriyle yemin edenler bunlar değil miydi!” Onların bütün yaptıkları boşa gitmiş, böylece onlar en büyük ziyâna uğrayanlardan olmuşlardır.

54- Ey îmân edenler! Sizden kim dîninden dönerse, Allah onların yerine öyle bir topluluk getirir ki, Allah onları sever, onlar da Allâh'ı severler; onlar mü'minlere karşı alçak gönüllü, kâfirlere karşı güçlü ve onurludurlar; Allah yolunda cihâd ederler ve hiçbir kınayanın kınamasından korkmazlar. İşte bu, Allâh'ın dilediğine verdiği lûtfudur. Allah lûtfu geniş olan, her şeyi hakkıyla bilendir.

55- Sizin dostunuz ve yardımcınız ancak Allah, O'nun peygamberi, bir de Allâh'ın emrine boyun eğerek, namazı dosdoğru kılan ve zekâtı veren mü'minlerdir.

56- Kim de Allâh'ı, Peygamber'ini ve îmân edenleri dost edirse, hiç şüphesiz üstün gelecek olanlar Allâh'ın taraftarlarıdır.

51. âyetinde, Yahudi ve Hristiyanların dost ve idâreci edinilmemesi, çünkü onların birbirlerinin dostu olduğu, onları dost edinenlerin de onlardan olduğu belirtilmiştir. Buna göre âyetinde, ehl-i kitaptan olan Yahudi ve Hristiyanlarla içli dışlı olarak onları koruyucu edinmenin önlenmesi gerektiği bir güçlü amaç olarak ortaya konmuştur.

Âyetteki “velî” sözlükte; dost, arkadaş, yardımcı, koruyucu, birisinin işini üstlenen yönetici ve ermiş kişi anlamlarına gelir. Çoğulu “evliyâ”dır.

Hiz. Peygamber Medîne'ye hicret edince Yahudi kabîlelerini de içine alan “Medîne Vesikası” denilen bir sözleşme yapmış ve federatif bir devlet yapısı oluşturmuştu. Ancak Benî Kaynukâ Bedir savaşıdan sonra bu antlaşmaya

aykırı olarak bölgelerinde alışveriş yapmaya gelen bir müslüman kadına tâcizde bulunmuşlar, yere düşen kadının mahrem yerlerinin açılması üzerine de gülüşüp eğlenmişlerdi. Orada bulunan bir müslüman sataşan Yahudiye öldürmüş, diğerleri de müslümanı öldürmüştü. Bu olay üzerine müslümanlar Benî Kaynukâ'ya karşı harekete geçti.⁴⁸⁹

Kaynukâoğulları, Peygamber ﷺ'le savaştıkları zaman onların işlerini Abdullah b. Übey b. Selûl üstlenmiş ve önlerine düşmüştü. Onların Abdullah ile anlaşmaları olduğu gibi Hazrecoğulları'ndan Ubâde bin Sâmit ile de ittifakları vardı. Ubâde, onların Hz. Peygamber'le olan antlaşmalarını bozduklarını duyunca Allah Rasûlü'nün hzurunaya gelerek: "Yâ Rasûlâllah! Ben, Allâh'ı, Rasûlü'nü ve mü'minleri dost biliyorum; bu kâfirlerle ittifak yapmaktan ve onlarla dostluktan Allâh'a ve Rasûlü'ne sığınırım." dedi.

Yukarıdaki âyetlerin bu olay üzerine Ubâde ve Abdullah b. Übey hakkında indiği rivâyet edilmiştir. Hz. Peygamber teslim olan Kaynukâoğullarını sürgün etmiştir.⁴⁹⁰

İslâm toplumunun kendi dışındaki inanç grupları ile ilişkilerini düzenleyen âyetlerde, mü'minlerin onlara özellikle sır niteliğinde bilgi vermemeleri istenmiştir. İlgili âyetlerde şöyle buyrulur:

"Ey îmân edenler! Sizden olmayanları sakın, dost ve sırdaş edinmeyin. Çünkü onlar, size ellerinden gelen kötülüğü yapmaktan çekinmezler. Sizin sıkıntıya düşmenizi isterler. Size olan kin ve nefretleri ağızlarından taşmaktadır; kalplerinde gizlemiş oldukları düşmanlık ise daha da büyüktür. Eğer aklınızı kullanırsanız, işte size âyetlerimizi böylece açıklamış bulunuyoruz! (Ey mü'minler!) Siz onları seversiniz, oysa onlar, Allâh'ın indirdiği bütün kitaplara inanmanıza rağmen sizi sevmezler. Onlar sizinle karşılaştıklarında, "Biz de îmân ettik" derler; birbirleriyle baş başa kaldıklarında ise size olan kinleri yüzünden parmaklarını ısırırlar. De ki: Kininizden dolayı kahrolup gidin! Çünkü Allah kalplerde olan her şeyi bilmektedir. Size bir iyilik dokunsa, bu onları üzer; başınıza bir kötülük gelince de buna sevinirler. Ama siz sabreder, Allah'tan korkar ve O'na kulğa devam ederseniz, onların hilesi size asla zarar vermez. Çünkü Allah, onların yaptıklarını çepeçevre kuşatmıştır."⁴⁹¹

489. İbn Hişam, Sîret, Nşr. M. es-Sekâ, İ. el-Ebyârî, A. Hâfız Çelebi, Lübnan 1391/1971, III, 51.

490. İbn İshak, age, 295.

491. Âl-i İmrân, 3/118-120.

“Ey îmân edenler! Mü’minleri bırakıp da kâfirleri dost edinmeyin. Allah katında, aleyhinize kullanılacak apaçık bir kanıt mı vermek istiyorsunuz? Şüphesiz, münâfıklar cehennemin en alt tabakasında olurlar. Onlar için bir yardımcı da bulamazsın.”⁴⁹²

Diğer yandan, inanmayanları ve ehl-i kitabı dost edinmemek, onlarla komşuluk, siyâsî, medenî ve ticârî ilişkiler kurulamayacağı anlamına gelmez. Başka bir âyette bunun ölçüsü şöyle belirlenir: **“Allah sizi, din uğrunda sizinle savaşmayan, sizi yurtlarınızdan çıkarmayan kimselere iyilik yapmaktan ve onlara karşı adâletli davranmaktan men etmez. Çünkü Allah, adâletli olanları sever.”**⁴⁹³

Onlardan müslümanlara karşı iyi niyet besleyenlerle dostça ilişkiler kurulabilir, iş ortaklığı ve ticaret yapılır, işleri yönetilir, yardıma muhtaç olanlarına yardım edilebilir. Nitekim Allâh’ın Rasûlü, Medîne’deki Yahudilerle vatandaşlık antlaşması (Medîne vesîkası) yaptığı gibi, Hudeybiye ve Tâif’te müşriklerle ve yine Necran Hristiyanlarıyla da sulh antlaşmaları yapmıştır. Ancak İslâm’a ve müslümanlara düşmanca tavır takınan, onlarla savaşmak ve onları yurtlarından çıkarmak gibi emelleri olan düşmanın dost edinilmesi yasaklanmıştır. İlgili âyette şöyle buyrulur:

“Allah, ancak dîninizden dolayı sizinle savaşanları, sizi yurtlarınızdan çıkaranları ve çıkarılmanıza yardımcı olanları dost edinmenizi yasaklar. O hâlde kim onları dost edinirse, işte onlar zâlim olanlardır.”⁴⁹⁴

Aşağıdaki âyetlerde ehl-i kitabın kendi içinde birtakım farklılıkların olduğuna işaret edilir. **“Bununla birlikte onların hepsi bir değildir. Kitap ehli içinde doğruluk üzere olan bir ümmet (topluluk) vardır ki, gecenin saatlerinde secdeye kapanarak, Allâh’ın âyetlerini okurlar. Onlar, Allâh’a ve âhiret gününe inanır, iyiliği emreder, kötülükten vazgeçirmeye çalışır ve hayırlı işlerde birbirleriyle yarışır. İşte onlar, iyi olanlardır. Onlar ne hayır işlerlerse, karşılıksız bırakılmayacaktır. Allah sakınanları çok iyi bilir.”**⁴⁹⁵ Bu âyetlerin İslâm’a giren Abdullah b. Selâm ve çevresindekiler için indiği de rivâyet edilmiştir.

492. Nisâ, 4/144-145.

493. Mümtehin, 60/8.

494. Mümtehin, 60/9.

495. Âl-i İmrân, 3/113-115.

فَتَرَى الَّذِينَ فِي قُلُوبِهِمْ مَرَضٌ يُسَارِعُونَ فِيهِمْ يَقُولُونَ نَخْشَى أَنْ تُصِيبَنَا دَائِرَةٌ ۖ فَعَسَى اللَّهُ أَنْ يَأْتِيَ بِالْفَتْحِ أَوْ أَمْرٍ مِنْ عِنْدِهِ فَيُضْبِحُوا عَلَى مَا أَسْرُوا فِي أَنْفُسِهِمْ نَادِمِينَ ﴿٥٢﴾

52- Kalplerinde hastalık bulunanların, “Devir aleyhimize dönüp de başımıza bir felâket gelmesinde korkuyoruz.” diyerek onların dostluğunu kazanmaya çalıştıklarını görürsün. Kim bilir belki de Allah bir fetih veya kendi katından bir kolaylık getirir de, onlar kalplerinde gizledikleri şeyden dolayı pişman olurlar!

52. âyetle İslâm’a düşman olan çevrelerle iyi geçinip, kötü bir dönem gelirse, müslümanlara hizmet edeceğini öne sürerek geçim sağlayan kimselere uyarı vardır. Bunlar müslümanların arasında bulunan birtakım münâfıklar olup, toplumdaki konjonktüre göre hareket ederler. Menfaatleri gerektirince gerçek mü'minlerin yanında ve safında yer alırlar, menfaatleri başka türlü sü-nü gerektiriyorsa, İslâm düşmanlarıyla da gizlice anlaşma yoluna gidebilirler.

Rivâyet olunduğuna göre âyetle geçen bu sözü münâfıkların reisi Abdul-lah b. Übey söylemiştir. Benî Kurayza Yahudileri Hz. Peygamber'e karşı bir savaş durumu aldıkları zaman Ubâde b. Sâmit ؓ: “Benim bu Yahudilerden pek çok dostum var, fakat ben bunların dostluklarından Allâh'a ve Rasûlü'ne sığınıyor, Allah ve Rasûlü'ne dostluğu tercih ediyorum.” demişti. Abdullah b. Ubey ise: “Ben öyle bir adamım ki, devrin tersine dönmesinden korkarım, dostlarımdan vazgeçemem” demiş, bunun üzerine bu âyetler inmiştir.⁴⁹⁶

İlgili âyetlerde şöyle buyrulur: **“Onlar sizi gözetleyip dururlar, eğer Allah'tan size bir zafer gelirse, “Biz de sizinle beraber değil miydik?” derler. Eğer kâfirlerin (zaferden) bir pay olursa, “Biz size (yardım ederek) üstün gelmenizi sağlamadık mı, sizi mü'minlerden korumadık mı?” derler. Allah kıyâmet günü aranızda hükmünü verecektir. Allah kâfirler için mü'minler aleyhine asla bir yol vermeyecektir.”**⁴⁹⁷

“İnsanlardan bir kısmı, “Allâh'a îmân ettik.” der, ama Allah uğrunda bir sıkıntıya uğratıldığı zaman, insanlardan gördüğü sıkıntıyı Allâh'ın azâbı gibi sayar. Hâlbuki Rabbinden bir zafer gelecek olsa, “Doğrusu biz de sizinle beraberdik.” diyeceklerinde şüphe yoktur.

496. Elmalılı age, III, 266.

497. Nisâ, 4/141.

Allah herkesin kalbindekileri en iyi bilen değil midir? Şüphe yok ki Allah î mân edenleri de ortaya çıkaracak, münâfıkları da ortaya çıkaracaktır.”⁴⁹⁸

Yukarıdaki âyetlerde münâfıkların iki yüzlülüğü anlatılmakta, bunların Yahudi veya Hristiyanların üstün gelmesi hâlinde, zor duruma düşmemek için onlarla dost kalmaya çalıştıkları belirtilmektedir. İşte bu sebeple müslümanların müslümandan başka dostunun olmadığına dikkat çekilmektedir. Çünkü münâfıklar İslâm'ın ve müslümanların yücelmesini istemez, buna bel bağlamaz, tersine bir darbe bir devrim olup, devlet gücünün küfr ehlinin eline geçmesini düşünür ve öyle bir durumda onlardan yarar sağlayabileceğini ümit eder. Hatta bununla güyâ bir darlık zamanında müslümanlara bir hizmet etmek düşüncesiyle akıllıca ve tedbirli davranıyorlarmış gibi görünmek isterler. Hâlbuki gerçekte Allah Rasûlü'nün başarısından ve İslâm dininin gerçeklerinden şüphe ederler. Görüş ayrılığı ve devrim peşinde koşarlar.⁴⁹⁹

وَيَقُولُ الَّذِينَ آمَنُوا أَهَؤُلَاءِ الَّذِينَ أَقْسَمُوا بِاللَّهِ جَهْدَ أَيْمَانِهِمْ
إِنَّهُمْ لَمَعَكُمْ حَبِطَتْ أَعْمَالُهُمْ فَأَصْبَحُوا خَاسِرِينَ ﴿٥٣﴾

53- O zaman mü'minler birbirlerine şöyle derler: “Sizinle beraber olduklarına dâir Allâh'a bütün güçleriyle yemin edenler bunlar değil miydi!” Onların bütün yaptıkları boşa gitmiş, böylece onlar en büyük ziyâna uğrayanlardan olmuşlardır.

53. âyete göre, mü'minler kendi aralarındaki bu münâfıkları zaman içinde davranışlarından tanırırlar ve onlara karşı tedbirli olurlar. Âyette münâfıkların bütün amellerinin boşa gideceği de vurgulanmıştır. Nitekim ashâb-ı kirâm içinde bilinen birtakım münâfıkların sonları daha dünyada iken sahâbe tarafından görülmüştür. Abdullah bin Übey bunlar arasındadır.

İlgili âyetlerde şöyle buyrulur: **“İşte bu yol, Allâh'ın yoludur. O, kullarından dilediğini bu yola iletir. Eğer onlar da Allâh'a ortak koşmuş olsalardı, elbette yapmış oldukları ameller boşa giderdi.”⁵⁰⁰**

498. Ankebût, 29/10-11.

499. Elmalılı age, III, 266.

500. En'âm, 6/88.

“Onlar size karşı pek cimridirler. Kalplerine (düşman) korkusu geldiği zaman, üzerine ölüm baygınlığı çökmüş kimse gibi, gözleri dönerek sana baktıklarını görürsün! Korku gidince de mala düşkünlük göstererek sivri dilleriyle sizi incitirler. Onlar, inanmış degillerdir. Bu yüzden Allah, onların yaptıklarını boşa çıkarmıştır. Bu, Allâh’a göre kolaydır.”⁵⁰¹

“Şüphesiz, sana da senden öncekilere de şöyle vahy olundu: Andolsun ki, eğer Allâh’a ortak koşacak olursan bütün yaptıkların boşa gider ve mutlaka ziyâna uğrayanlardan olursun!”⁵⁰²

“Allâh’ın âyetlerini inkâr edenler, haksız yere peygamberleri öldürenler ve insanlar içinde adâleti emredenleri de öldürenler yok mu? Bunları can yakıcı bir azapla müjdele! İşte bunlar, dünyada da âhirette de amelleri boşa giden kimselerdir. Onların hiçbir yardımcıları da yoktur!”⁵⁰³

“Kim îmânı tanımazsa, ameli boşa gider. O âhirette de ziyâna uğrayanlardandır.”⁵⁰⁴ **“O zaman mü’minler birbirlerine şöyle derler: ‘Sizinle beraber olduklarına dâir Allâh’a bütün güçleriyle yemin edenler bunlar değil miydi!’ Onların bütün yaptıkları boşa gitmiş, böylece onlar en büyük ziyâna uğrayanlardan olmuşlardır.”**⁵⁰⁵

“İşte bu, Allâh’ın yoludur ki kullarından dilediğini oraya götürür. Eğer onlar da Allâh’a ortak koşmuş olsalardı, elbette yapmış oldukları ameller boşa giderdi.”⁵⁰⁶

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا مَنْ يَرْتَدَّ مِنْكُمْ عَنْ دِينِهِ فَسَوْفَ يَأْتِي اللَّهُ بِقَوْمٍ يُحِبُّهُمْ وَيُحِبُّونَهُ أَذِلَّةٍ عَلَى الْمُؤْمِنِينَ أَعِزَّةٍ عَلَى الْكَافِرِينَ يُجَاهِدُونَ فِي سَبِيلِ اللَّهِ وَلَا يَخَافُونَ لَوْمَةَ لَائِمٍ ۚ ذَٰلِكُمْ فَضْلُ اللَّهِ يُؤْتِيهِ مَنْ يَشَاءُ ۗ وَاللَّهُ وَاسِعٌ عَلِيمٌ ﴿٥٤﴾

501. Ahzâb, 33/19.

502. Zümer, 39/65.

503. Âl-i İmrân, 3/21-22.

504. Mâide, 5/5.

505. Mâide, 5/53.

506. En’âm, 6/88.

54- Ey îmân edenler! Sizden kim dîninden dönerse, Allah onların yerine öyle bir topluluk getirir ki, Allah onları sever, onlar da Allâh'ı severler; onlar mü'minlere karşı alçak gönüllü, kâfirlere karşı güçlü ve onurludurlar; Allah yolunda cihâd ederler ve hiçbir kınayanın kınamasından korkmazlar. İşte bu, Allâh'ın dilediğine verdiği lûtfudur. Allah lûtfu geniş olan, her şeyi hakkıyla bilendir.

54. âyette, dinden dönenlerin yerine Allâh'ın sevdiği faziletli başka bir toplum getirebileceği bildirilir. Ayrıca bu toplumun Allah yolunda çekinmeden mücahede edeceği de vurgulanır. Yukarıdaki âyet, bütün mü'minlere genel anlamda dinden dönmenin bir hükmünü anlatmak için inmiştir.

İRTİDAD

Hız. Peygamber ve Hız. Ebûbekir döneminde bâzı dinden dönme olayları olmuş, ancak bunlar, gerçek inananlar karşısında tarih sahnesinden silinmişlerdir. Burada dinden dönmenin müeyyidesinden söz edilmemiştir. Bu durum, dinden dönmeye “ölüm cezâsı” uygulamasının, İslâm toplumuna karşı isyan etmek anlamına geldiğini gösterir.

İlgili âyetlerde şöyle buyrulur: **“Sizden kim, dîninden döner ve kâfir olarak ölürse, işte öylelerinin dünya ve âhirete yönelik bütün işleri boşa çıkmıştır. Onlar cehennemliktir ve orada sürekli olarak kalacaklardır.”**⁵⁰⁷

“Ey insanlar! Eğer Allah dilerse sizi yok eder ve yerinize başkalarını getirir. Allah buna gücü yetendir.”⁵⁰⁸

Tefsirciler yukarıdaki âyetin haber verişine uygun olarak daha sonra çeşitli zamanlarda meydana gelen on bir irtidat (dinden dönme) olayından söz etmişlerdir ki, üçü Hız. Peygamber'in vefâtından önce vukû bulmuştur. Bu irtidat olayları şunlardır:

1) Müdlicoğulları'nın dinden dönmesi: Bunların reisi Zuhmar denilen Esvedü'l-Ansî'dir. Bu bir kâhin idi. Yemen'de peygamberlik iddiâ etmiş ve bâzı beldeleri istilâ edip Hız. Peygamber'in görevlilerini çıkarmıştı. Peygamberimiz de Yemen vâlisi Muâz b. Cebel'e ve Yemen'in ileri

507. Bakara, 2/217.

508. Nisâ, 4/133. İrtidat için bk. Bakara, 2/217; Âl-i İmrân, 3/86; Mâide, 5/54.

gelenlerine yazdı. Esved, Gece vakti basılıp öldürüldü, o gece Allâh'ın Rasûlü bunu haber verdi, müslümanlar sevindiler ve ertesi gün de, Peygamberimizin vefâtı vukû buldu. Rebiülevvel ayının sonunda da Yemen'den haber geldi.

2) Müseylemetü'l-Kezzâb'ın kavmi olan Hanîfeoğulları'nın dinden dönmesi: Bu yalancı da peygamberlik iddiâsında bulunmuş ve Hz. Peygamber'e şöyle yazmıştı: "Allâh'ın elçisi Müseylime'den, Allâh'ın Rasûlü Muhammed'e! Şimdi, yeryüzünün yarısı benim, yarısı senindir." Peygamberimiz de şöyle cevap vermişti: Muhammed Rasûlullâh'tan Müseylemetü'l-Kezzâb'a: **"Şimdi, şüphe yok ki yeryüzü Allâh'ındır, onu kullarından dilediğine verir, sonuç Allah'tan gereğince korkanlarındır."**⁵⁰⁹ Sonra Hz. Ebûbekir Halîfe olduğu zaman asker gönderip onunla savaştı ve Hz. Hamza'nın katili Vahşi eliyle öldürüldü. Vahşi: "Ben câhiliye zamanında insanların hayırlısını, müslümanlığım zamanında da insanların en şerlisini öldürdüm." derdi.

3) Tuleyha b. Huveylid'in kavmi olan Esedoğulları'nın dinden dönmesi: Tuleyha da Hz. Peygamber'in vefâtı sıralarında peygamberlik iddiâsında bulunmuştu. Buna da Hz. Ebûbekir, Halid b. Velid'i gönderdi. Savaş sonunda Tuleyha yenildi ve Şam'a kaçtı. Bundan sonra İslâm'a girdi ve çok güzel müslüman oldu ki, İran savaşları gibi büyük savaşlarda en güzel hizmet eden büyüklerden oldu.

Diğer yedi fırka da Hz. Peygamber'in vefâtından sonra Hz. Ebûbekir döneminde dinden dönmüş olup şunlardır:

4) Uyeyne b. Hısn'ın kavmi Feraze. 5) Kurre b. Selemetü'l Kureyşî'nin kavmi Gatafan. 6) Fücâe b. Abdi Yâleyle'nin kavmi Benî Selim. 7) Mâlik b. Nüveyre'nin kabîlesi Benî Yerbu. 8) Secah binti Münzir'in kavmi olan Temim'in bir kısmı ki, bu Secah Müseylemetü'l-Kezzâb ile evlenmişti. 9) Eş'as b. Kays'ın kavmi Kinde. 10) Hutam b. Zeyd'in kavmi Benî Beler b. Vâil. Allah Teâlâ, Hz. Ebûbekir'in eliyle bu yedi fırka dönemlerinin de işlerini bitirdi, sıkıntılarını defetti. 11) Cebele b. Eyhem'in kavmi olan Gassân ki, bu Cebele de Hz. Ömer döneminde İslâm'a girmişti. Bir yoksula vurduğu tokattan dolayı, kısas yapılarak bir tokat yiyeceğini anlayınca gururuna yediremeyip dinden dönmüş ve Rum beldelerine kaçmış idi ki, kıssası meşhurdur.⁵¹⁰

509. A'râf, 7/128.

510. Elmalılı, age, III, 268, 269.

إِنَّمَا وَلِيُّكُمُ اللَّهُ وَرَسُولُهُ وَالَّذِينَ آمَنُوا الَّذِينَ يُقِيمُونَ الصَّلَاةَ وَيُؤْتُونَ
الزَّكَاةَ وَهُمْ رَاكِعُونَ ﴿٥٥﴾ وَمَنْ يَتَوَلَّ اللَّهَ وَرَسُولَهُ وَالَّذِينَ آمَنُوا فَإِنَّ
حِزْبَ اللَّهِ هُمُ الْغَالِبُونَ ﴿٥٦﴾

55- Sizin dostunuz ve yardımcınız ancak Allah, O'nun peygamberi, bir de Allâh'ın emrine boyun eğerek, namazı dosdoğru kılan ve zekâtı veren mü'minlerdir.

56- Kim de Allâh'ı, Peygamber'ini ve îmân edenleri dost edirse, hiç şüphesiz üstün gelecek olanlar Allâh'ın taraftarlarıdır.

55-56. âyetlerde, mü'minlerin dost ve yardımcısı olanlar üç maddede toplanmıştır: a) Allah Teâlâ, b) Hz. Peygamber, c) Allâh'a boyun eğen, namazı dosdoğru kılp kılp zekâtını veren mü'minler. 56. âyette bu üçünü dost edinen mü'minlerin üstün gelecekleri belirtilmiştir.

Hz. Peygamber din kardeşliğinin nesep akrabalığından öte bir yakınlık olduğunu belirterek, müslüman olmayan hısımlarıyla olan ilişkisini şöyle açıklamıştır: *“(Akrabam olan) falan oğulları ailesi benim dostlarım değildir. Benim dostlarım Allah Teâlâ ile sâlih mü'minlerdir. Fakat diğerleriyle aramızda akrabalık bulunduğu için yine de kendileriyle ilgimi kesmeyeceğim.”*⁵¹¹

Nitekim Hz. Ebûbekir'in ilk eşi Kuteyle müşrik olarak Mekke'de kalmıştı. Medîne'ye hicretten sonra kızı Esmâ'yı özlemiş ve birtakım hediyelerle ziyarete gelmişti. Esmâ annesini içeri almadan, gidip Allâh'ın Rasûlü'ne ne yapması gerektiğini sormuş, Nebî ﷺ, Medîne'de kaldığı sürece annesine iyi davranmasını ve ikramda bulunmasını bildirmiştir. Aşağıdaki âyetin bununla ilgili olarak indiği rivâyet edilmiştir. **“Allah sizi, din hakkında sizinle savaştırmayan ve sizi yurtlarınızdan çıkarmayan kimselere iyilik yapmaktan, onlara adâletli davranmaktan men etmez. Çünkü Allah adâlet yapanları sever.”**⁵¹²

Diğer yandan Allâh'ın Rasûlü genel olarak; **“Mü'minden başkasını dost tutma!”** tavsiyesinde bulunmuştur.⁵¹³

511. Buhârî, Edeb, 14; Müslim, İman, 366.

512. Müntehine, 60/8. Bk. Taberî, Câmiu'l-Beyân, XXVIII, 66.

513. Ebû Dâvûd, Edeb, 19; Tirmizî, Zühd, 56.

Yukarıdaki 55. âyetle Allah ve Rasûlü'nden sonra dost ve yardımcı edinilecek kimselerin Hz. Ebûbekir, Hz. Ali veya bütün mü'minler olduğu söylenmiştir. Atâ'nın İbn-i Abbâs'tan rivâyetine göre, burada kastedilen Hz. Ali'dir. Ebû Zer رضي الله عنه özetle şöyle demiştir: Bir gün mescidde öğle namazı kılmıştık. Bir dilenci; "Ey Rabbim! Şâhit ol! Rasûlü'nün mescidine geldim istedim, kimse bana bir şey vermedi." dedi. Hz. Ali henüz namazda iken bunu işitti ve dilenciye serçe parmağındaki yüzüğü işaret etti, o da gidip aldı. Durumu gören, Allâh'ın elçisi, Hz. Mûsâ'ya yardımcı olarak Hârûn'un verilmesinden söz eden, Tâhâ, 20/25-32 ve Kasas, 28/35. âyetleri okudu ve "Allâhim! Onlara yetki vererek, Tevrat'ı indirdin. Ben de senin peygamberin Muhammed'im, benim de göğsüme genişlik ver, işimi kolaylaştır, bana da ailemden Ali'yi vezir yap ve bununla arkamı güçlendir!" dedi. Bu kelimeleri tamamlamadan Cebrâil عليه السلام geldi ve 'Ey Muhammed oku', diyerek, yukarıdaki 5/55. âyeti indirdi.⁵¹⁴

Şîa ekolü, "Ey îmân edenler.." âyetinde kastedilen belli kişinin Hz. Ali olduğu görüşünü öne sürmüş ve âyetin son bölümüne "..rükûda oldukları hâlde zekâtı verirler." anlamını vererek, yukarıdaki Hz. Ali ile ilgili olayla, bu âyet arasında bağlantı kurmuş ve Hz. Ali'nin imâmeti meselesinde, bu âyeti delil getirmiştir. Ancak Hz. Ebûbekir ve Ali'nin bu âyetin kapsamına girmesi yanında, diğer bu nitelikleri taşıyan mü'minlerin de, âyet kapsamına girdiklerinde şüphe yoktur. Nitekim bir sonraki âyetle de bu genel anlamın teyid edildiği görülür.⁵¹⁵

514. Süyûtî, ed-Dürrü'l-Mensûr, III, 105.
515. Bk. Elmalılı, age, Azim baskısı, III, 272.

﴿ BÂB 9 ﴾

**DİNLE ALAY EDEN EHL-İ KİTABI VE EHL-İ KÜFRÜ
DOST EDİNMEMEK, EHL-İ KİTABIN TEVRAT, İNCİL
VE KUR'ÂN'I UYGULAMASI DURUMUNDA,
BOLLUK İÇİNDE OLMASI**

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لَا تَتَّخِذُوا الَّذِينَ اتَّخَذُوا دِينَكُمْ هُزُوءًا وَلَعِبًا مِّنَ
الَّذِينَ أُوتُوا الْكِتَابَ مِنْ قَبْلِكُمْ وَالْكَفَّارَ أَوْلِيَاءَ وَاتَّقُوا اللَّهَ إِنَّ كُتُوبَ
مُؤْمِنِينَ ﴿٥٧﴾ وَإِذَا نَادَيْتُمْ إِلَى الصَّلَاةِ اتَّخَذُوهَا هُزُوءًا وَلَعِبًا ذَلِكَ
بِأَنَّهُمْ قَوْمٌ لَا يَعْقِلُونَ ﴿٥٨﴾ قُلْ يَا أَهْلَ الْكِتَابِ هَلْ تَنْقِمُونَ مِنَّا إِلَّا
أَن آمَنَّا بِاللَّهِ وَمَا أُنزِلَ إِلَيْنَا وَمَا أُنزِلَ مِنْ قَبْلُ وَأَنَّ أَكْثَرَكُمْ فَاسِقُونَ
﴿٥٩﴾ قُلْ هَلْ أُنَبِّئُكُمْ بِشَرٍّ مِنْ ذَلِكَ مَثُوبَةً عِنْدَ اللَّهِ مَنْ لَعَنَهُ اللَّهُ
وَعَظِبَ عَلَيْهِ وَجَعَلَ مِنْهُمْ الْقِرَدَةَ وَالْخَنَازِيرَ وَعَبَدَ الطَّاغُوتَ
أُولَئِكَ شَرٌّ مَكَانًا وَأَضَلُّ عَنْ سَوَاءِ السَّبِيلِ ﴿٦٠﴾ وَإِذَا جَاؤُكُمْ قَالُوا
آمَنَّا وَقَدْ دَخَلُوا بِالْكَفْرِ وَهُمْ قَدْ خَرَجُوا بِهِ وَاللَّهُ أَعْلَمُ بِمَا كَانُوا
يَكْتُمُونَ ﴿٦١﴾ وَتَرَى كَثِيرًا مِنْهُمْ يُسَارِعُونَ فِي الْإِثْمِ وَالْعُدْوَانِ
وَآكِلِهِمُ الشُّحْتَ لِبِئْسَ مَا كَانُوا يَعْمَلُونَ ﴿٦٢﴾ لَوْلَا يَنْهَاهُمُ
الرَّبَّانِيُّونَ وَالْأَخْبَارُ عَنْ قَوْلِهِمُ الْإِثْمَ وَآكِلِهِمُ الشُّحْتَ لِبِئْسَ مَا
كَانُوا يَصْنَعُونَ ﴿٦٣﴾ وَقَالَتِ الْيَهُودُ يَدُ اللَّهِ مَغْلُولَةٌ غُلَّتْ أَيْدِيهِمْ
وُلُعِنُوا بِمَا قَالُوا بَلْ يَدَاهُ مَبْسُوطَتَانِ يُنْفِقُ كَيْفَ يَشَاءُ وَلَيَزِيدَنَّ
كَثِيرًا مِنْهُمْ مَا أُنزِلَ إِلَيْكَ مِنْ رَبِّكَ طُغْيَانًا وَكُفْرًا وَالْقَيْنَا بَيْنَهُمُ
الْعَدَاوَةَ وَالْبَغْضَاءَ إِلَى يَوْمِ الْقِيَمَةِ كُلَّمَا أَوْقَدُوا نَارًا لِلْحَرْبِ أَطْفَأَهَا
اللَّهُ وَيَسْعُونَ فِي الْأَرْضِ فَسَادًا وَاللَّهُ لَا يُحِبُّ الْمُفْسِدِينَ ﴿٦٤﴾

وَلَوْ أَنَّ أَهْلَ الْكِتَابِ آمَنُوا وَاتَّقَوْا لَكَفَّرْنَا عَنْهُمْ سَيِّئَاتِهِمْ وَلَأَدْخَلْنَاهُمْ
جَنَّاتِ النَّعِيمِ ﴿٦٥﴾ وَلَوْ أَنَّهُمْ أَقَامُوا التَّوْرَةَ وَالْإِنْجِيلَ وَمَا أُنْزِلَ إِلَيْهِمْ
مِنْ رَبِّهِمْ لَأَكَلُوا مِنْ فَوْقِهِمْ وَمِنْ تَحْتِ أَرْجُلِهِمْ ۖ مِنْهُمْ أُمَّةٌ مُقْتَصِدَةٌ
وَكَثِيرٌ مِنْهُمْ سَاءَ مَا يَعْمَلُونَ ﴿٦٦﴾

57- Ey îmân edenler! Sizden önce kendilerine kitap verilenlerden dîninizle alay edip eğlenenleri ve kâfirleri dostlar edinmeyin! Eğer îmân etmiş iseniz, yalnız Allâh'a karşı gelmekten sakının!

58- Namaza çağırdığınız zaman, onu alay ve eğlence konusu yaparlar. Bu davranış, onların akıllarını kullanamayan bir toplum olmalarındandır.

59- De ki: “Ey kitap ehli! Yalnızca Allâh'a inandığımız, bize indirilene ve daha önce indirilene îmân ettiğimiz ve çoğunuz yoldan çıkan kimseler olduğunuz için mi bizden hoşlanmıyorsunuz!”

60- De ki: “Allah katında cezâsı daha ağır olanları size haber vereyim mi? Bunlar, kendilerini Allâh'ın lânetlediği, gazabına uğrattığı, kimini maymunlara, kimini domuzlara dönüştürdüğü kimseler ve şeytânî güçlere tapanlardır. İşte varacakları yer en kötü olan ve doğru yoldan en çok sapan bunlardır.

61- Size geldiklerinde, “Îmân ettik.” derler. Oysa onlar yanınıza kâfir olarak girmişler ve yine kâfir olarak çıkmışlardır. Allah, onların gizlemekte olduklarını daha iyi bilir.

62- Onlardan birçoğunun günah işlemekte, düşmanlık etmede ve haram yemekte yarıştıklarını görürsün. Yapmakta oldukları şey ne kötüdür!

63- Din adamları ve âlimlerinin onları yalan sözden ve haram yemekten sakındırması gerekmez miydi? İşleyip oldukları ne kötüdür!”

64- Yahudiler: “Allâh'ın eli sıkıdır.” dediler. Bunu söyleyenlerin kendi elleri bağlansın, onlara lânet olsun! Hayır! Allâh'ın iki eli de açıktır, dilediği gibi harcar. Rabbin tarafından

sana indirilen (Kur'ân), onların çoğunun azgınlığını ve inkârını daha da artıracaktır. Biz de onların arasına, kıyâmet gününe kadar sürecek bir düşmanlık ve kin bıraktık. Onlar ne zaman bir savaş ateşi körüklemek istedilerse, Allah onu söndürdü. Onlar, yeryüzünde bozgunculuk çıkarmaya çalışırlar; Allah ise bozguncuları sevmez.

65- Eğer ehl-i kitap olanlar îmân edip, Allâh'a karşı gelmekten sakınsalardı, Biz onların günahlarını örter ve kendilerini nîmeti bol cennetlere sokardık.

66- Eğer onlar Tevrat'ı, İncil'i ve Rab'lerinden kendilerine indirilmiş olanı tam olarak uygulamış olsalardı, başlarının üzerinden ve ayaklarının altından nîmetlerle beslenirdi. Gerçi onların içinde orta yolu tutan bir topluluk da vardır. Ama çoğunun yapmakta olduğu şey ne kötüdür!

57. âyette ehl-i kitaptan İslâm dîni ile alay edenlerin, bir de kâfirlerin dost ve velî edinilmemesi istenmektedir. Başka bir âyette şöyle buyrulur: **“Mü'minler, mü'minleri bırakıp da kâfirleri dostlar edinmesin. Kim böyle yaparsa, Allah'tan ilişkisini kesmiş olur. Ancak, onlardan (gelebilecek bir zarardan) korunmanız durumu müstesnâdır. Allah sizi, asıl kendisine karşı gelmekten sakındırıyor. Sonunda dönüş Allâh'adır.”**⁵¹⁶

Buna göre, İslâm dîni ile alay etmeyen, onu bir din olarak kabul eden ve onunla amel eden mü'minlere hoşgörü gösteren, onlara dîni yaşama özgürlüğü tanıyan ehl-i kitapla iş, ticaret, eğitim, bilimsel araştırma ve aile ilişkileri gibi alanlarda faaliyetler sürdürülebilir. Nitekim müslüman bir erkeğin ehl-i kitap bir bayanla evlenmesi câiz görüldüğüne göre, eşi müslüman olmadan hayatını sürdürecektse, koca onun kilise ve havraya gitmesine, kendi dînini yaşamasına imkân tanıyacaktır. Ancak böyle bir eşe yeri geldiğinde İncil ve Tevrat'ın hak kitap olmakla birlikte, târihî süreç içinde birtakım değişikliklere uğradığını ve yanlış yorumlarla tevhid inancından ayrıldığı noktaların bulunduğunu hatırlatmak ve gerçek din olarak İslâm'ın önceki bütün semâvî dinleri bünyesinde topladığını tebliğ etmek gerekir.

Diğer yandan bir kimsenin ehl-i kitap ve ehl-i küfürden olan iş ve arkadaş çevresi Allah Teâlâ, O'nun Peygamberi, Kur'ân-ı Kerîm, İslâm'ın temel inanç ve ibadet esasları ile alay ederse, onlarla ilişkiyi kesmek, onları dost

ve yönetici olarak kabul etmemek gerekir. Belki bir süre maslahat gereği kendini gizleme diyebileceğimiz “takıyye” yoluna başvurulabilir.

Nitekim Mekke döneminde hâkim durumda bulunan Kureyş müşrikleri müslümanlarla alay eder, onlara baskı ve işkence uygularlardı. Bu nedenle yüzün üzerinde sahâbe Habeşistan'a hicret etmiş ve yıllarca orada kalmıştır. Daha sonra da aynı sebeple Medîne'ye hicret edilmiş ve İslâm'ın yayılması Medîne döneminde gerçekleşebilmiştir. İşte Mekke döneminin o karanlık günlerinde sahâbeden Yasir ile eşi Sümeyye ﷺ Allâh'ı ve Peygamber'i inkâr etmeye zorlanmış, kabul etmeyince de işkenceyle şehîd edilmişlerdi. Bunların oğlu Ammar bin Yâsir'e de işkence edilmişti. Ölümle karşı karşıya gelen Ammar, müşriklerin istediği sözleri tekrarlar ve ölümden kurtulur. Ağlayarak Allâh'ın Rasûlü'ne gelir ve “Ey Allâh'ın Rasûlü! Ben senin hakkında kötü konuşmadan ve ilâhlarını övmeden beni bırakmadılar.” diyerek özür beyan eder. Hz. Peygamber ona, “Peki o an gönlünde neyi hissettin?” diye sorduğunda kalbinin imanla dolu olduğunu bildirince Rasûlullah, aynı durumla karşılaşması hâlinde yine böyle davranmasına izin verir. Ardından şu âyet-i kerîmeler iner:

“Kalbi imanla yatışmış olduğu hâlde inkâra zorlanan kişi (kurtulmuştur), fakat kim inandıktan sonra Allâh'ı tanımaz ve küfre kalbini açarsa, Allâh'ın gazabı onların başındadır, onlar için büyük bir azap vardır. Bu onların, dünya hayatını âhirete tercih etmelerinden ötürüdür ve Allah inkâr eden bir topluluğu doğru yola iletmez.”⁵¹⁷

Diğer yandan mü'minleri dost bilmek şartıyla küfür ehline karşı takıyye yapılmasına şu âyetle de izin verilmiştir: **“Mü'minler mü'minleri bırakıp da kâfirleri dost edinmesinler. Kim böyle yaparsa Allah'tan ilişkisi kesilmiş olur. Ancak onlardan sakınmak amacıyla yapılanlar bunun dışındadır. Allah size kendisinden korkmanızı emrediyor. Sonunda dönüş Allâh'adır.”**⁵¹⁸

وَإِذَا نَادَيْتُمْ إِلَى الصَّلَاةِ اتَّخَذُوهَا هُزُوءًا وَلَعِبًَا ذَلِكَ بِأَنَّهُمْ قَوْمٌ لَا يَعْقِلُونَ ﴿٥٨﴾

58- Namaza çağırdığınız zaman, onu alay ve eğlence konusu yaparlar. Bu davranış, onların akıllarını kullanamayan bir toplum olmalarındandır.

517. Nahl, 16/106, 107.

518. Al İmrân, 3/28.

58. âyet, beş vakit namaz için okunan ezanın meşrû olduğuna, onunla alay etmenin ve onu küçümsemenin kişiyi küfre düşürebileceğine delâlet eder.

Bir önceki âyette mutlak olarak dîni alay ve eğlence konusu yapmak söz konusu iken, burada dînin özel bir hükmüyle, İslâm'ın simgesi sayılar ve bir ülke ve beldede din ve vicdan özgürlüğünün sembolü olan ezan veya namazla alay etme söz konusudur.

Yukarıdaki âyetin iniş sebebinde iki rivâyet vardır: Ezan okununca müslümanlar namaza kalktıklarında Yahudiler gülüp alay ederek, “Kalktılar, kalkmaz olsunlar, kıldılar, kılmaz olsunlar, rükû ettiler, etmez olsunlar.” derlermiş. Süddî'nin rivâyetine göre Medîne'de bir Hristiyan varmış, müezzinin, (Eşhedü enne Muhammeden Rasûlullah) “Ben şahitlik ederim ki, şüphesiz Muhammed Allâh'ın Rasûlüdür.” dediğini işittiği vakit, “Allah yalancıyı yak-sın!” dermiş. Bir gece hizmetçisi bir ateşle odasına giderken bir kıvılcım sıçramış, ev halkı da uykuda imiş, derken bir yangın çıkmış, Hristiyan da bütün ailesi ile birlikte yanmış gitmiş, bu âyet de bunun üzerine inmiştir.⁵¹⁹

EZAN VE KÂMET

Ezan sözlükte; “duyurmak, bildirmek” demektir. Terim olarak ezan; farz namazların vakitlerini bildiren, özel sözlerden ibâret bir ilan şeklidir. Ezan okuyana “muezzin” denir.

Farz namazlar için ezan okunması, yani bu namazların kılınacağıın ilan edilmesi Kitap ve sünnetle sâbittir. Namaz Mekke döneminde farz kılındığı hâlde, Hz. Peygamber'in Medîne'ye gelişine kadar namaz vakitlerini bildirmek için bugünkü gibi ezan okunmazdı. Hicretin ilk yılında, Medîne'de Mescid-i Nebevî inşâ edilince, ashâb-ı kirâm düzenli olarak cemaatle namaz kılmaya başlamıştı. Namaz vakti gelince, sokaklarda “es-salâh, es-salâh (namaza, namaza)” diye ilan yapılyordu. Hz. Peygamber namaz vakitlerinin ilanı konusunda sahâbe ile istişâre etti. Bayrak dikme, boru ve çan çalma, ateş yakma gibi teklifler yapıldı. Fakat bunlardan hiçbirisi uygun bulunmadı. Ensârdan Abdullah bin Zeyd ؓ'in gece rüyasında ezanın bütün cümlelerini işitmesi ve bunu Allâh'ın elçisine anlatması üzerine o, şöyle buyurmuştur: “İnşâallah bu rüya gerçektir. Kalk, Bilâl'e gördüğün rüyadaki sözleri öğret! Çünkü onun sesi seninkinden daha güzeldir.”⁵²⁰

519. Elmalılı, age, III, 273.

520. Tirmizî, Mevâkîf, 25; Ebû Dâvûd, Salât, 28.

Bir İslâm toplumunda, namaz vakitleri geldikçe ezan okunması vâcib kuvvetinde bir müekked sünnettir. Ezanda bir sembol niteliği bulunduğu için, topluca terk edilmesi durumunda, İslâm toplumunun önlem hakkı doğar.

Ezan Kur'ân ve sünnet delillerine dayanır. İlgili âyetlerde şöyle buyuru-
lur: **“Namaza çağrıldığınız zaman onu eğlence ve alaya alırlar. Bu onların gerçekten aklını kullanmayan bir topluluk olmasındandır.”**⁵²¹
“Ey îmân edenler! Cuma günü namaza çağrıldığınızda, Allâh'ın zikri olan namaza koşun. Alışverişi bırakın. Eğer bilerseniz, bu sizin için daha hayırlıdır.”⁵²²

Ezan şu âyette ilan ve bildirme anlamında kullanılır: **“Bu, Allah ve Rasûlü'nden büyük hac gününde, Allah ve Rasûlü'nün müşriklerle ilişik kestiğinin ilanıdır.”**⁵²³

Hz. Peygamber ﷺ'in ezanla ilgili birçok hadîsi vardır. Bâzıları şunlardır: **“Namaz vakti geldiği zaman, içinizden birisi sizin için ezan okusun, en yaşlı olanınız da imam olsun.”**⁵²⁴ **“Eğer insanlar ezandaki ve (farz namazda) ilk saftaki üstünlüğü bilselerdi, bunları yapmakta yarışırken kur'a çekmek zorunda kalırlardı!”**⁵²⁵

Ebû Saîd el-Hudrî ؓ'ten rivâyete göre Rasûlullah ﷺ şöyle buyurmuştur: **“Davar sürüsünün başında veya kırdâda bulunup da namaz için ezan okuduğunda, yüksek sesle oku! Çünkü müezzinin sesini işiten hiçbir insan, cin ve başkası hiçbir şey yoktur ki, kıyâmet gününde onun için şahitlik etmesin!”**⁵²⁶

Ebû Hüreyre ؓ'ten rivâyete göre, Rasûlullah ﷺ şöyle buyurmuştur: **“Namaz için ezan okunduğu zaman şeytan ezan sesini duymamak için arkasını dönüp kaçır. Ezan bitince tekrar geri gelir. Namaz için kâmet getirilince yine arkasını dönüp kaçır. Kâmet bittiğinde yine geri gelir; kişi ile nefsi arasına sokulur ve ona: Falan şeyi hatırla, filan şeyi hatırla!”** diyerek, namazdan önce hatırında olmayan şeyleri hatırlatır. Böylece insan kaç rekât namaz kıldığını bilemez.”⁵²⁷ Başka bir hadiste de şöyle buyurulmuş-
tur: **“Kıyâmet gününde müezzinler insanların en uzun boylusu olacaktır.”**⁵²⁸

521. Mâide, 5/58.

522. Cuma, 62/9.

523. Tevbe, 9/3.

524. Buhârî, Ezân, 17, 18, 49, 140, Âhâd, 1, Edeb, 27, Meğâzî, 53; Müslim, Mecâcid, 292, 293; Nesâî, Ezân, 8.

525. Buhârî, Ezân, 9, 32, Şehâdât, 30; Müslim, Salât, 129; Tirmizî, Mevâkît, 52; Nesâî, Mevâkît, 22, Ezân, 31.

526. Buhârî, Ezân, 5.

527. Buhârî, Ezân, 4, Sehv, 6, Bed'ül-Halk, 11; Müslim, Salât, 19, Mesâcid, 83.

528. Müslim, Salât, 14; İbn Mâce, Ezân, 5; İbn Hanbel III, 169, 264, IV, 95, 98.

Kâmet getirmek ve imamlık yapmak, ezan okumaktan daha fazîletlidir. Çünkü Hz. Peygamber ve onu izleyen dört halîfe imamlık yapmış, müezzinlik yapmamışlardır. Bununla birlikte imamlıktan sonra, en önemli mâbed hizmeti müezzinliktir. Hatta Şâfiîlerde en sağlam görüşe ve Hanbelîler'e göre, ezan ve kâmet birlikte, imamlık yapmaktan daha fazîletlidir. Çünkü Allah Teâlâ; **“Allâh'a çağırın, sâlih amel işleyen ve ‘Şüphesiz ben, teslim olanlardanım’ diyen kimseden daha güzel sözlü kim vardır?”**⁵²⁹ buyuruyor. Hz. Âişe, bu âyette sözü edilen “Allâh'a çağırınların” müezzinler olduğunu söylemiştir. Hz. Peygamber ﷺ de şöyle buyurmuştur: **“İmam cemaata kefildir. Müezzin güvenilen kimsedir. Allâhım! İmamlara doğru yolu göster, müezzinleri mağfiret et.”**⁵³⁰

Ezanla topluma hem namaz vakitleri bildirilmiş, hem de namazın kuruluşu sebep olacağı duyurulmuş ve İslâm dîninin en yüce esasları cihana ilan edilmiş olur. Diğer yandan yeryüzünde namaz vakitleri çeşitli saatlere rastlamaktadır. Bu yüzden, günün her saatinde insanlık âlemine, Allah Teâlâ'nın varlığı, birliği, yüceliği, Hz. Muhammed'in peygamberliği ve namazın kurtuluş sebebi olduğu yüksek sesle ilan edilmiş olmaktadır.

Ezanın şekli ve sözleri: Ezanın bilinen sözleri üzerinde görüş birliği vardır. Bu sözler ikişer kere tekrarlanır. Sabah namazında “hayye ale'l-felâh”dan sonra “es-salâtü hayrun minennevm (namaz uykudan daha hayırlıdır)” cümlesi ilâve edilir. Bu cümle de iki kere tekrarlanır. Bunun dayandığı delil Bilâl rahîmullah'ten nakledilen rivâyettir. Diğer yandan Nebî rahîmullah, Ebû Mahzûre'ye; “Sabah ezanı olduğu zaman iki kere, “es-salâtü hayrun minennevm (Namaz uykudan daha hayırlıdır)” demesini bildirmiştir.⁵³¹

Hanefî ve Hanbelîler'e göre ezan on beş kelimeden ibârettir. Bugünkü ezanların sözleri Abdullah bin Zeyd rahîmullah'in naklettiği hadiste zikredilmiştir.⁵³²

Kâmet ezanın benzeridir, ancak “hayye ale'l-felâh”tan sonra iki kez “kad kâmeti's-salâh (namaz başladı)” denir. Ayrıca ezanda her cümlelerin arasında sekte yapılır ve ikinci cümlede ses biraz yükseltilir, buna “irtisal ve teressül” denir. Kâmette ise sekte yapılmaz, hızlıca okunur ki, buna “hadr” denir.

529. Fussilet, 41/33.

530. Tirmizî, Salât, 39; Ahmed bin Hanbel, II, 232, 284, 278, 382, 419.

531. Zeylâî, Nasbu'r-Raye, I, 264.

532. Zeylâî, age, I, 259. Bk. Kâsânî, Bidâyi', I, 147; İbnü'l-Hümâm, Fethu'l-Kadîr, I, 167; İbn Âbidîn, age, I, 35 vd; İbn Kudâme, Muğnî, I, 404.

Ezan Okuyacak ve Kâmet Getirecek Olanların Uyacağı Esaslar

a) Vaktin girmiş olması: Bir namaz için daha vakti girmeden ezan okumak câiz değildir. Böyle bir ezanın vakit girdikten sonra îâdesi gerekir. Ancak çoğunluk fakihlere göre, yalnız sabah namazı için gecenin en son altıda birini teşkil eden seher vaktinde ezan okumak menduptur. Sonra bu ezan fecr-i sâdık doğunca sünnet olarak yeniden okunur. Delil, Abdullah bin Amr ؓ'ten nakledilen şu hadistir: “Bilâl gece ezanını okur. İbn-i Ümmü Mektûm'un ezanını işitinceye kadar yiyin için.” Buhârî, bu hadîse şunu ilâve etmiştir: “İbn-i Ümmü Mektûm âmâ olup, kendisine üçüncü bir kişi “sabah oldu” demedikçe ezan okumazdı.”⁵³³

b) Ezan Arapça olmalıdır. Arapça ezanın sözleri, hangi dili konuşursa konuşsun, bütün yeryüzü müslümanları için sembol niteliğindedir. Hanefî ve Hanbelîler'e göre ezan, Kur'ân-ı Kerîm gibi Arapça olarak geldiği için, bunun başka dilde okunması geçerli değildir. Yalnız Şâfiîler'e göre, Arapça bilmeyen kimsenin kendisi için başka dilde ezan okuması câizdir.

c) Ezan ve kâmetin cemaate duyurulması; yalnız ise, kendisi duyacak kadar sesli okunması gerekir.

d) Ezan ve kâmetin sözleri arasında tertip ve peşpeşelik bulunmalıdır. Tertipsiz ve peşpeşe okunmayan ezan geçerli olmakla birlikte mekruhtur. Böyle bir ezan veya kâmetin îâdesi daha fazîletlidir.

e) Ezanın tek bir kimse tarafından okunması gerekir. Ancak birden fazla kimsenin, ezanı ayrı ayrı tam olarak okumaları da câiz görülmüştür.

f) Müezzinin erkek, akıllı, takvâ sahibi, sünneti ve namaz vakitlerini bilen bir kimse olması müstehaptır. Câhillerin ve fâsıkların ezan okumaları mekruhtur. Kadınların, bunak veya cünübün ezan okuması veya kâmet getirmesi de mekruhtur. Bunların kâmetleri değilse de, okudukları ezanlar îade edilmelidir. Çünkü ezanın tekrarlanması cuma gününde olduğu gibi meşrûdur. Nitekim Hz. Osman dönemine kadar cuma günü, imam minbere oturduğunda iç ezan okunurken, Hz. Osman, nüfusun artması ve kentin büyümesi üzerine Mescid-i Nebî ile çarşı arasındaki Zervâ'da ikinci bir ezan okunmasını emretti.⁵³⁴ Abdestsiz kimselerin de kâmet getirmeleri mekruhtur. Hadiste; “Ancak abdestli kimse ezan okur.” buyurulmuştur.⁵³⁵

533. Buhârî, Ezân, 11, 13, Şehâdât, 11, Savm, 17; Müslim, Sıyâm, 36-39; Tirmizî, Salât, 35; Nesâî, Ezân, 9, 10.

534. Ebû Dâvûd, Salât, 219; Nesâî, Cuma, H No: 1493; Tirmizî, Cuma, H No: 516; İbn Mâce, Cuma, H no: 1135.

535. Tirmizî, Salât, 33; San'ânî, Sübûlü's-Selâm, I, 129.

g) Müezzinin sesi gür ve güzel olmalıdır. Çünkü bu takdirde ezanı duyurma ve ilan daha kolay gerçekleşir. Delil şu hadistir: “Hz. Peygamber yirmi kişiye ezan okumalarını emretti, onlar da okudular. Ebû Mahzûre’nin sesi hoşuna gitti ve ona ezanı öğretti.”⁵³⁶

h) Ezanın duyurulması için yüksek bir duvar veya minare üzerinde ayakta okunmalıdır. Urve bin Zübeyr, Benî Neccâr’dan olan hanımından şöyle dediğini nakletmiştir: “Benim evim, Mescid-i Nebevî’nin çevresinde en yüksek ev idi. Bilâl, sabah ezanını bu evin üzerinde okurdu. Bilâl seher vaktinde gelip evin üzerinde oturur, sabah vaktini gözetirdi. Fecrin doğuşunu gördüğü zaman doğrulur, sonra da ezan okurdu.”⁵³⁷

i) Ezan okurken iki kelime arasında durarak uzatılır, kâmet getirirken ise iki kelimeyi birleştirmek sûretiyle süratli okunur. Hadiste; “Ya Bilâl! Ezan okuduğun zaman kelimeleri uzatarak yavaş yavaş oku, kâmet getirdiğin zaman da hızlı oku.” buyurulmuştur.⁵³⁸

j) Ezan ve kâmette müezzin kibleye doğru döner. “Hayye ale’s-salâh” derken sağ tarafa, “Hayye ale’l-felâh” derken sol tarafa döner, minarede ise, sağ taraftan sol tarafa doğru dolaşarak okur. Ezanda sesin yükselmesine yardımcı olması için, iki parmağının uçlarını iki kulağına koyar. Ebû Cuhayfe ’ten şöyle dediği nakledilmiştir: “Bilâl’in ezan okuduğunu gördüm. O, yüzünü sağa ve sola çeviriyordu. Hayye ale’s-salâh, hayye ale’l-felâh diyordu. İki parmağı da iki kulağında idi.”⁵³⁹

k) Ezan ve kâmet vakit namazları ve kazâ namazları için sünnettir. Çünkü ezan ve kâmet vaktin değil, namazın sünneti olduğu için kazâ namazı kılarken de ezan ve kâmet getirmek sünnet olur. Ebû Hüreyre’den rivâyete göre, Nebî ve ashâbı Hayber gazvesinden dönerken, yolda konaklamış ve Bilal-i Habeşî’yi nöbetçi bırakmıştı. Ancak çok yorgun olan Bilal ’ın da uyuması üzerine sabah namazına kalkamamışlardı. Güneş yükseldikten sonra abdest almışlar Bilal ezan okumuş, iki rekât namaz kılındıktan sonra, kâmet getirmiş ve sabah namazının iki rekât farzı kılınmıştır.⁵⁴⁰

l) Birden fazla kazâ namazı kılınacaksa, meclis aynı olsun farklı bulunsun, her bir namaz için ayrı ayrı ezan ve kâmet getirilmesi daha

536. Dârimî, Salât, 7.

537. Zeylâi, age, I, 292.

538. Tirmizî, Salât, 29.

539. San’ânî, age, I, 122; Şevkânî, age, II, 46.

540. Ebû Dâvûd, Salât, 11, H No: 435, 443; Nesâî, Mevâkît, 54, 55; Ahmed bin Hanbel, IV, 444; Tehânevî, age, II, 126.

fazîletli görülmüş ise de, aynı yerde birden çok kazâ namazı kılınacaksa, ilk kazâ edilecek namaz için ezan ve kâmet, diğerleri için yalnız kâmet getirmek yeterli olur. Nitekim Rasûlullah ﷺ, Hendek gazvesi sırasında üç vakit namazın zamanında kılınamaması üzerine, aynı günün yatsı namazı vaktinde, Bilal ؓ'e ezan ve kâmet okumasını bildirmiş ve öğle namazını kıldırmişti. Sonra kâmetle ikindi, sonra kâmetle akşam ve yine kâmetle yatsı namazını kıldırmıştır.⁵⁴¹

İmam Mâlik'e göre, kazâ namazları için yalnız kâmet getirilir, ezan okumak gerekmez. Dayandığı delil, Hendek savaşında kazâyâ kalan namazlar için, Allah Rasûlü'nün, Bilâl ؓ'e yalnız kâmet getirmesini emretmesidir.⁵⁴² İmam Mâlik, hadiste zikredilen ezanın, o günkü, kendi vakti içinde okunan yatsı ezanı olduğu görüşündedir.

m) Ezan ile kâmetin arasını biraz ayırmak uygun olur. Bu ara verme akşam ezanından sonra üç kısa âyet okunacak kadar, diğer vakitlerde ise, her iki rekâtında on iki âyet okunarak iki veya dört rekât namaz kılacak kadar bir süreyi kapsamalıdır. Delil şu hadistir: *“Ey Bilâl! Ezan ile kâmet arasında, yemek yemekte olan birinin yemeğini bitirip, normal bir şekilde ihtiyâcını gidereceği kadar bir süre bekle!”*⁵⁴³

Hanefîler'e göre her ezandan sonra bütün vakitlerde “es-salâte! es-salâte! yâ musallîn (Ey namaz kılanlar! Namaza namaza!)” diye seslenerek teşvikte bulunmak müstehaptır. Çünkü dînî işlerde gevşeklik ortaya çıkmıştır.

n) Kâmetle namaz arasına yemek, içmek, yıkanmak gibi bir ara girse, kâmeti yeniden getirmek gerekir. Fakat kâmet getiren kimse, kâmetten sonra sünneti kılsa veya imam kâmetten sonra gelse, kâmeti yenilemek gerekmez.

o) Müezzin ecrini Allah'tan isteyerek ezan okumalıdır. Çünkü ashâb-ı kirâmdan Osman bin Ebî'l-Âs, Hz. Peygamber'e gelerek, “Beni kavmime imam olarak görevlendir!” deyince, Allâh'ın Elçisi şöyle buyurmuştur: *“Sen onların imâmısın, en zayıflarını ölçü al ve okuyacağı ezandan dolayı bir ücret almayan bir müezzin edin.”*⁵⁴⁴ Ancak imam Mâlik böyle bir ücrette sakınca görmezken, Şâfiî bunun beytü'l-mâlin ganîmet fonundan maaş olarak verilebileceğini söylemiş, müteahhirûn Hanefî fakihleri de imamlık, müftülük, Kur'ân öğreticiliği ve müezzinlik gibi hizmetler için bir bedel

541. Tirmizî, Mevâkît, 18; İbn Hanbel, I, 375; Zeylâi, Nasb, II, 164-166; Şevkânî, age, I, 359, II, 60.

542. Dârimî, Salât, 186; Nesâî, Mevâkît, 55; Ezân, 23; İbn Hanbel, III, 25.

543. Ahmed bin Hanbel, Müsned, V, 143.

544. Ebû Dâvûd, Salât, 39, H No: 531; Tirmizî, Salât, 41; Nesâî, Ezân, 32; İbn Mâce, Ezân, 3; Ahmed bin Hanbel, IV, 217.

alınabileceğine fetvâ vermişlerdir. Bu fetvânın dayanağı, ilim adamlarına beytül-mâlden ayrılan atıyye ve maaşların kesilmesi sebebiyle, ortaya çıkan gevşeklik ve ihmâl karşısında bu gibi görevlerin yürütülmesini sağlamaktır.

Ezanı Dinleme Âdâbı

a) Ezan okunurken işitenlerin konuşmayı kesmeleri, hatta Kur'ân okuyan kimsenin de durup ezanı dinlemesi daha fazîletlidir. Başka bir görüşe göre, mescid içinde veya kendi evinde Kur'ân-ı Kerîm okumakta bulunan kimse, okumasına devam edebilir. Diğer yandan ezan sırasında, işitenlerin söz söylemelerinde veya mutat işlerine devam etmelerinde bir sakınca bulunmadığını söyleyenler de olmuştur.

b) Ezan ve kâmeti işiten kimsenin, bunları müezzin gibi kendi kendine okuması ve “hayye ale's-salâh ve hayye ale'l-felâh” denirken; “lâ havle velâ kuvvete illâ billâh (Bütün hareket ve güç Allâh'a âittir)” demesi ve sabah ezanında müezzinin “es-salâtü hayrun mine'n-nevm (namaz uykudan hayırlıdır)” demesine karşı da “sadakte ve berirte (doğru söyledin, iyi söyledin)” diye icâbette bulunması müstehaptır.

Hız. Peygamber şöyle buyurmuştur: “Ezanı işittiğiniz zaman, müezzinin söylediklerini siz de söyleyin.”⁵⁴⁵ Hız. Ömer'in naklettiği bir hadiste Allâh'ın Rasûlü ﷺ, ezanı işitenin, müezzinin söylediklerini aynen tekrarlamasını bildirirken, “hayye ale's-salâh ve hayye ale'l-felâh” sözleri yerine; “lâ havle velâ kuvvete illâ billâh (bütün hareket ve güç Allâh'a âittir)” desin, buyurmuştur.⁵⁴⁶

c) Ezanı işiten kimse şu duâyı da okuyabilir: Sa'd bin Ebî Vakkas ؓ, Nebî ﷺ'in şöyle buyurduğunu nakletmiştir: “Bir kimse ezanı işitince: (Eşhedü en lâ ilâhe illallâhü vahdehü lâ şerîke leh ve enne Muhammeden abduhü ve Rasûlüh. Radîytü billâhi Rabben ve bi Muhammedin Rasûlen ve bi'l-İslâm'i dînen) derse günahları mağfiret olunur.”⁵⁴⁷ Duânın anlamı: “Allah'tan başka hiçbir ilâh olmadığına, O'nun tek olup, hiçbir ortağı bulunmadığına, Muhammed'in de O'nun kulu ve Elçisi olduğuna tanıklık ederim. Ben, Rab olarak Allâh'ı, Peygamber olarak Muhammed ﷺ'i ve din olarak da İslâm'ı seçtim.”

d) Ezanın amacı namaza çağrı olduğu için, farz namazı kılan kimse ezana en uygun cevabı da vermiş olur.

545. Buhârî, Ezân, 7; Müslim, Salât, 10, 11; Tirmizî, Salât, 40, Menâkıb, 1; Nesâî, Ezân, 33, 35-38; İbn Mâce, Ezân, 4.

546. Müslim, Salât, 12.

547. Müslim, Salât, 13.

e) Ezandan sonra vesile duâsını okumak müstehaptır. Çünkü Câbir rahme'ten rivâyete göre, Rasûlullah rahme, ezanı işittiği zaman aşağıdaki duâyı okuyana, kıyâmet gününde şefaatinin helâl olacağını bildirmiştir:

“Allâhümme Rabbe hâzihi'd-da'veti't-tâmmeh ve's-salâti'l-kâimeh, âti Muhammeden el-vesîlete ve'l-fazîlete (ve'd-derecete'r-rafiâh). Veb'ashû makâmen mahmûdeni'llezî va'adteh (Înneke lâtuhlifü'l-mîâd).”

Anlamı: *“Allâhım! Ey şu eksiksiz çağrının ve kılınacak namazın Rabbi olan Allâhım! Muhammed'e vesîleyi ve fazîleti (ve yüksek dereceyi) ver! Onu kendine söz vermiş olduğun övülmüş makâma yükselt (Şüphesiz Sen verdiğin sözden dönmezsin).”*⁵⁴⁸

Cünüp olan kimse de ezanla ilgili duâlara muhâtaplıdır. Âdetli veya loğusa kadınlar namazdan muâf oldukları için ezanla ilgili bir yükümlülükleri de bulunmaz.

Birden çok ezan işitilen yerlerde, ilk okunan ezana icâbet yeterlidir.⁵⁴⁹

Namaz dışında şu durumlarda ezan okumak mendub sayılmıştır:

a) Çocuk doğduğu zaman kulağına ezan okumak menduptur. Çünkü Hz. Peygamber rahme torunu Hz. Hasan dünyaya gelince onun kulağına ezan okumuştur.⁵⁵⁰

b) Savaş sırasında, yangın hâlinde veya yolcunun arkasından ezan okumak menduptur.

c) Şiddetle öfkelenen, sinir krizi geçiren, sar'a gibi bir hastalığa tutulan kimsenin ezan okuması, yine kötü huylu insan veya hayvanın kulağına ezan okunması menduptur. Cin ve şeytanın korkutucu bir heyetle görülmesi hâlinde de, bunların kötülüğünden korunmak için ezan okunur. Çünkü şeytanın, ezan okunduğu zaman uzaklaştığı hadîs-i şerîflerle sâbittir.⁵⁵¹

KÂMET

Erkeklerin yalnız başlarına veya cemaatle kılacakları vakte âit farz namaz veya kazâ namazı için kâmet getirmesi sünnettir. Kadının ezan ve kâmet getirme yükümlülüğü yoktur. Bununla birlikte ezan veya kâmet getirse mekruh olur ve okuyacağı ezanın îadesi gerekir.

548. Buhârî, Ezân, 8. Tefsir, 17-11; Müslim, Salât, 11; Nesâî, Ezân, 37; Ebû Dâvûd, Salât, 37, H No: 529.

549. Kâsânî, age, I, 155; İbnü'l-Hümâm, age, I, 173; İbn Âbidîn, Reddû'l-Muhtâr, I, 367; Şirâzî, Mühhezzeb, I, 58; İbn Kudâme, age, I, 426 vd; Zühaylî, age, I, 552 vd.

550. Ebû Dâvûd, Edeb, 107; Tirmizî, Edâhî, 16; Ahmed bin Hanbel, VI, 9, 391, 392.

551. Zühaylî, age, I, 561, 562.

Cumadan başka bir farz için birden fazla ezan ve hiçbir farz için birden çok kâmet meşrû değildir. Bu yüzden, bir mescidde ezan ve kâmetle vakit namazı kılınmışsa, daha sonra tek veya cemaat olarak aynı vakti o mescidde kılacak olanların tekrar ezan ve kâmet okumaları gerekmez. Hatta ezan okunduktan sonra vaktin farz namazını evinde veya işyerinde kılacak olan kimselerin ezan okumadıkları gibi, cemaat bile olsalar kâmet de getirmeye-bilirler. Bununla birlikte cemaat olunca kâmet getirmeleri müstehaptır. Vitr, bayram ve terâvih namazı gibi namazlarda kâmet yoktur.

Kâmetin sözleri ezandakinin aynıdır. Ancak “hayye ale’l-felâh”dan sonra, iki kere, “kad kâmeti’s-salâtü (namaz başladı)” cümlesi ilâve edilir. Kâmet de ezan gibi ikişerli olarak okunur. Delil şu hadistir: “Abdullah bin Zeyd el-Ensârî ؓ Hz. Peygamber’e gelerek şöyle dedi.: “Ben rüyamda, üzerinde iki yeşil bürde bulunan bir kişinin bir duvarın üzerine çıkıp ikişer ikişer söyleyerek ezan okuduğunu ve kâmet getirdiğini gördüm.”⁵⁵² Hz. Peygamber’in emri üzerine, Bilâl ؓ’e öğretilen bu sözcüklerle ezan uygulaması başlatılmıştır.

Şâfiî ve Hanbelîler’e göre, kâmetin kelimeleri birer kere okunan on bir kelimedenden ibârettir. Yalnız “kad kâmetissalâh” sözü iki kere tekrarlanır. Onlar bu konuda Abdullah bin Ömer’den rivâyet edilen bir hadîse dayanmışlardır.⁵⁵³

Kâmetin, harflerini belirtecek şekilde hızlı okunması sünnettir. Ezanda olduğu gibi kâmetin de abdestli, kibleye yönelerek, yürüme ve konuşma gibi davranışlardan uzak durarak getirilmesi sünnettir.⁵⁵⁴

قُلْ يَا أَهْلَ الْكِتَابِ هَلْ تَتَّقُمُونَ مِنَّا إِلَّا أَنْ أَمِنَّا بِاللَّهِ وَمَا أُنْزِلَ إِلَيْنَا وَمَا أُنْزِلَ مِنْ قَبْلُ وَأَنْ أَكْثَرَكُمْ فَاسِقُونَ ﴿٥٩﴾ قُلْ هَلْ أُنَبِّئُكُمْ بِشَرٍّ مِنْ ذَلِكَ مَثُوبَةً عِنْدَ اللَّهِ مَنْ لَعَنَهُ اللَّهُ وَغَضِبَ عَلَيْهِ وَجَعَلَ مِنْهُمْ الْقِرَدَةَ وَالْخَنَازِيرَ وَعَبَدَ الطَّاغُوتَ أُولَئِكَ شَرٌّ مَكَانًا وَأَضَلُّ عَنْ سَوَاءِ السَّبِيلِ ﴿٦٠﴾

552. Zeylâî, age, I, 266-267; İbn Mâce, Ezân, 6 ; Ahmed bin Hanbel, V, 232.

553. Şevkânî, age, II, 43.

554. Bk. Hamdi Döndüren, Delilleriyle İslâm İlmihali, Erkam Yayınevi, İstanbul, s. 266 vd.

59- De ki: “Ey kitap ehli! Yalnızca Allâh’a inandığımız, bize indirilene ve daha önce indirilene îmân ettiğimiz ve çoğunuz yoldan çıkan kimseler olduğunuz için mi bizden hoşlanmıyorsunuz!”

60- De ki: “Allah katında cezâsı daha ağır olanları size haber vereyim mi? Bunlar, kendilerini Allâh’ın lânetlediği, gazabına uğrattığı, kimini maymunlara, kimini domuzlara dönüştürdüğü kimseler ve şeytânî güçlere tapanlardır. İşte varacakları yer en kötü olan ve doğru yoldan en çok sapan bunlardır.

59-60. âyette, ehl-i kitabın müslümanlardan niçin hoşlanmadıklarıyla ilgili olarak kendilerine üç soru soruluyor. Bunun sebebi: a) Allâh’a îmân etmemiz mi? b) Bize indirilen ve daha önceki peygamberlere indirilen kitaplara îmân etmemiz mi? c) Yoksa sizlerin yoldan çıkan bir toplum olduğunuz için mi?

Bunların içinde cezâsı daha ağır olanlar şöyle sıralanır: a) Kendisine Allâh’ın lânet ettikleri, b) Gazabına uğrattıkları, c) Maymuna ve domuza dönüştürdüğü kimseler, d) Tâğût’a yani şeytânî güçlere tapanlar. Burada “tâğût”; put, şeytan, şeytânî güç, Allah’tan başka kendisine tapılan tüm ma’budlar, kâhin, sapıkların başını çeken kişi ve azgın gibi anlamlara gelir.⁵⁵⁵

Bir rivâyete göre Yahudilerden bir grup gelip, Allâh’ın Rasûlü’ne dînini sormuşlar, Rasûlullah ﷺ: **“Deyin ki: Biz; Allâh’a, bize indirilene, İbrahim’e, İsmâil’e, İshâk’a, Yâkub’a ve torunlara indirilmiş olana, Mûsâ ve İsâ’ya verilenlerle Rab’leri tarafından diğer peygamberlere verilenlere, onlardan hiçbirisi arasında fark gözetmeksizin îmân ettik ve sadece Allâh’a teslim olduk.”**⁵⁵⁶ âyetiyle cevap vermiş. Onlar Hz. İsâ’nın adını işitince, “Biz sizin dîninizden daha kötü dîni bilmiyoruz.” demişler. İşte yukarıdaki âyet bunun üzerine inmiştir.⁵⁵⁷

Allah katında cezâsı ağır olanlarla ilgili olarak âyetlerde şöyle buyrulur: **“Ehl-i kitaptan kâfir olanlar ile müşrikler cehennem ateşindedirler, orada sürekli olarak kalırlar. Onlar yaratılmaşılardan en kötüsüdürler.”**⁵⁵⁸

555. Bk. Nisâ, 4/60.

556. Bakara, 2/136.

557. Elmalılı, age, III, 274.

558. Beyyine, 98/6. Bk. Tevbe, 9/30, 31.

**“İçinizden cumartesi günü yasağını çiğneyenleri elbette bilir-
siniz. İşte bu yüzden Biz onlara: ‘Aşağılık birer maymun olun!’ de-
miştik.”**⁵⁵⁹

**“Dinde zorlama yoktur! Çünkü doğrulukla eğrilik apaçık ortaya
çıkıştır. Artık kim tâgûtu inkâr edip, Allâh’a îmân ederse, kopması
mümkün olmayan sağlam bir kulpa yapışmış olur.”**⁵⁶⁰

وَإِذَا جَاؤُكُمْ قَالُوا آمَنَّا وَقَدْ دَخَلُوا بِالْكَفْرِ وَهُمْ قَدْ خَرَجُوا بِهِ
وَاللَّهُ أَعْلَمُ بِمَا كَانُوا يَكْتُمُونَ ﴿٦١﴾ وَتَرَى كَثِيرًا مِنْهُمْ يُسَارِعُونَ
فِي الْإِثْمِ وَالْعُدْوَانِ وَأَكْلِهِمُ الشَّحْتَ^ط لِبِئْسَ مَا كَانُوا يَعْمَلُونَ ﴿٦٢﴾

**61- Size geldiklerinde, “Îmân ettik.” derler. Oysa onlar yanı-
nıza kâfir olarak girmişler ve yine kâfir olarak çıkmışlar-
dır. Allah, onların gizlemekte olduklarını daha iyi bilir.**

**62- Onlardan birçoğunun günah işlemekte, düşmanlık etme-
de ve haram yemekte yarıştıklarını görürsün. Yapmakta
oldukları şey ne kötüdür!**

61-62. âyetlerde, müslümanların dinleri ve namazlarıyla alay eden
münâfıklar Hz. Peygamber’e olan kin ve düşmanlıklarını gizli tutuyor, ona
inanmadıkları hâlde “biz de îmân ettik” diyorlardı. Bu ikiyüzlü davranan
münâfıkların hâlini Allah Teâlâ’nın bildiği, bunların günah işlemekte birbi-
riyle yarıştığı, yaptıkları bu işin ne kadar kötü olduğu belirtiliyor.

Ehl-i kitaptan bâzılarının da bu şekilde ikiyüzlü davrandıkları bir âyette
şöyle belirtilir: **“Ehl-i kitaptan bir kısmı kendi aralarında şöyle dedi:
“Mü’minlere indirilene sabahleyin inanıp; akşamleyin inkâr edin. Bu
durum belki onların dinlerinden dönmelerine sebep olur.”**⁵⁶¹

لَوْلَا يَنْهِيهِمُ الرَّبَّائِيُونَ وَالْأَخْبَارُ عَنْ قَوْلِهِمُ الْإِثْمَ وَأَكْلِهِمُ الشَّحْتَ^ط
لِبِئْسَ مَا كَانُوا يَصْنَعُونَ ﴿٦٣﴾

559. Bakara, 2/65.

560. Bakara, 2/256.

561. Âl-i İmrân, 3/72.

63- Din adamları ve âlimlerinin onları yalan sözden ve haram yemekten sakındırması gerekmez miydi? İşleyip durdukları ne kötüdür!”

63. âyette, Allah Teâlâ Yahudilerin yaptıkları haksızlıklar karşısında sessiz kalıp onları uyarmayan, yalan söylemelerine ve haram yemeklerine rıza gösterip, bunu engellemeye çalışmayan eğitimcileri, din adamlarını ve âlimleri kınamakta, bu davranışın kötülüğünü haber vermektedir. Çünkü bu durum toplumun da ahlâkının ve dînin bozulmasına yol açar.⁵⁶²

Âyetteki “Rabbâniyyûn”; din adamı,⁵⁶³ “Ahbâr” ise, hahamlar, âlimler, bilginler demektir.⁵⁶⁴ Ehl-i kitabın özellikle Yahudilerin din adamları, hahamları, emîrleri, onları kötülüklerden men edecekleri yerde, tersine kendileri de kötülüklerle önyak oluyorlardı. Hasan Basrî'ye göre bu âyet, münkere (kötülüğe) engel olmaya çalışmayanın, münkeri yapan gibi olduğunu gösterir.

Fahreddin Râzî özetle şöyle demiştir: “Bize göre münkerden nehyetmeyen, münkeri yapandan daha kötüdür. Çünkü Yüce Allah günaha, düşmanlığa, haram yemeye yönelenleri, “Onlar ne kötü işler yapıyorlardı!” diye kötölemiş, münkerden nehyetmeyenleri ise, “Onlar ne kötü işler yapmaya devam ediyorlar!” sözüyle kınamıştır. Buna göre, münkeri yapanların günahı, “yerleşmemiş günah”, münkerden nehyetmeyenlerin suçu ise, “yerleşmiş, meleke kazanılmış günah” sayılmıştır.”⁵⁶⁵ Tebliğ görevini yapmayan âlimler için en şiddetli âyet budur. Buna göre âlimlerin en önemli görevi toplumda gördükleri kötülükleri düzeltmeye çalışmaktır.

İlgili âyetlerde şöyle buyrulur: **“Siz, insanlar için veryüzüne çıkarılmış en hayırlı bir ümmetsiniz. Çünkü iyiliği emreder, kötülükten vazgeçirmeye çalışır ve Allâh'a inanırsınız. Eğer ehl-i kitap da inanmış olsaydı, elbette kendileri için hayırlı olurdu. Gerçi içlerinden inananlar varsa da, onların çoğu yoldan çıkmış kimselerdir.”**⁵⁶⁶

“İçinizden hayra çağıran, iyiliği emredip kötülükten men eden bir ümmet (topluluk) olsun. İşte onlar kurtuluşa erenlerdir.”⁵⁶⁷

562. Bk. Diyânet, Kur'ân Yolu, II, 302.

563. Bk. Âl-i İmrân, 3/79; Mâide, 5/44.

564. Bk. Mâide, 5/44.

565. Râzî, Mefâtihu'l-Gayb, XII, 39, 40; S. Ateş, age, III, 24.

566. Âl-i İmrân, 3/110.

567. Âl-i İmrân, 3/104.

“Hepsi bir değildir. Kitap ehli içinde, gece saatlerinde ayakta durup Allâh’ın âyetlerini okuyarak secdeye kapanan bir ümmet (topluluk) da vardır.”⁵⁶⁸

Hz. Peygamber de çeşitli hadislerinde şöyle buyurmuştur: “İnsanlar zâlimi görüp de, onun zulmüne engel olmaya çalışmazlarsa, çok geçmeden Allah onların hepsini uygun bir şekilde cezâlandırır.”⁵⁶⁹

“Sizden kim münkeri (haram veya mekruh sayılan bir fiilin işlendiği-ni) görürse; onu eliyle değiştirsin. Buna gücü yetmezse, diliyle, buna da gücü yetmezse kalbiyle karşı çıksın. Ancak bu sonuncusu îmânın en zayıf yanıdır.”⁵⁷⁰ Kimi âlimlere göre, burada eliyle değiştirme devlet yöneticilerine, diliyle değiştirme bilginlere ve kalbiyle karşı çıkma da halka âit bir görevdir. Kimisi de bunu, içinde bulunulan şartların belirleyeceğini söylemiştir.

“Nefsimi kudret elinde tutan Allâh’a yemin olsun ki, ya iyiliği emredip, kötülükten vazgeçirmeye çalışırsınız, ya da Allâh’ın kendi nezdinden size bir azap göndermesi uzun sürmez. Sonra duâ edersiniz, fakat duâlarınız kabul olunmaz.”⁵⁷¹

وَقَالَتِ الْيَهُودُ يَدُ اللَّهِ مَغْلُولَةٌ غُلَّتْ أَيْدِيهِمْ وَلُعِنُوا بِمَا قَالُوا بَلْ يَدَاهُ مَبْسُوطَتَانِ يُنفِقُ كَيْفَ يَشَاءُ وَلَيَزِيدَنَّ كَثِيرًا مِنْهُمْ مَا أُنْزِلَ إِلَيْكَ مِنْ رَبِّكَ طُغْيَانًا وَكُفْرًا وَالْقَيْنَا بَيْنَهُمُ الْعَدَاوَةَ وَالْبَغْضَاءَ إِلَى يَوْمِ الْقِيَمَةِ كُلَّمَا أَوْقَدُوا نَارًا لِلْحَرْبِ أَطْفَأَهَا اللَّهُ وَيَسْعَوْنَ فِي الْأَرْضِ فَسَادًا وَاللَّهُ لَا يُحِبُّ الْمُفْسِدِينَ ﴿٦٤﴾

64- Yahudiler: “Allâh’ın eli sıkıdır.” dediler. Bunu söyleyenlerin kendi elleri bağlansın, onlara lânet olsun! Hayır! Allâh’ın iki eli de açıktır, dilediği gibi harcar. Rabbin tarafından sana indirilen (Kur’ân), onların çoğunun azgınlığını ve inkârını daha da artıracaktır. Biz de onların arasına, kıyâmet gününe kadar sürecek bir düşmanlık ve kin bıraktık. Onlar ne zaman bir savaş ateşi körüklemek

568. Âl-i İmrân, 3/113.

569. Ebû Dâvûd, Melâhim, 17; Tirmizî, Fiten, 8; İbn Mâce, Fiten, 20.

570. Müslim, İman, 78, Salât, 232; Nesâî, İman, 17.

571. Bk. Tirmizî, Fiten, 9; İbn Mâce, Fiten, 20.

istedilerse, Allah onu söndürdü. Onlar, yeryüzünde bozgunculuk çıkarmaya çalışırlar; Allah ise bozguncuları sevmez.

64. âyette, “Allâh’ın eli”, Allâh’ın kudreti, “iki elinin açık olması” ise O’nun cömertliği ve canlılara bol rızık vermesi olarak yorumlanmıştır. Bu âyetin nüzûl sebebi için İbn-i Abbâs, İkrime ve Dahhâk şöyle demişlerdir: Önce bolluk ve ucuzluk içinde bulunan ve hatta bulundukları yerlerde en zengini olan Yahudilerin sonradan Allâh’a isyanları yüzünden darlığa ve sıkıntıya düşmüş olmalarından dolayı, bu sözü Finhas b. Azura söylemiş ve bu âyet bu sebeple inmiştir.

Allâh’ın zâtına âit sıfatlardan birisi de “muhâlefetün li’l-havâdis (sonradan yaratılanlara benzememe)” sıfatıdır. Âyette; **“O’nun benzeri hiçbir şey yoktur.”** buyrulur.⁵⁷² Buna göre; Kur’ân’daki “Allâh’ın yüzü” ve “Allâh’ın Arş’ın üzerine oturması” gibi ifâdeler, mecaz anlatımlar olup, birincisi “Allâh’ın zâtı”, Arş’ın üzerine oturma ise, Arş’a hâkim olma, hükmünü geçirme anlamlarına gelir.⁵⁷³

Allâh’ın iki elinin de açık olması, kullarına rızık dilediği kadar verip dağıttığı anlamına gelir. Ancak kulunu denemek ve imtihan etmek için Cenâb-ı Hak rızık dağıtımını çeşitli hikmet ve sebeplerle farklı şekillerde yapabilir.

İlgili âyetlerde şöyle buyrulur: **“Kim Allâh’a güzel bir ödünç verirse, Allah da ona birçok katlarını verir. Darlık veren de, bolluk veren de Allah’tır. Siz yalnız O’na döneceksiniz.”**⁵⁷⁴

“Geceyi gündüzün içine sokarsın, gündüzü gecenin içine sokarsın. Ölüden diri çıkarırsın, diriden ölü çıkarırsın. Dilediğine de hesapsız rızık verirsın.”⁵⁷⁵

“Biz Kur’ân’da mü’minlere şifâ ve rahmet olacak, zâlimlerin de ziyânını artıracak şeyler indirmekteyiz.”⁵⁷⁶

Ehl-i kitabın kendi içindeki fitne ve fesatla ilgili olarak da şöyle buyrulur: **“Biz Hristiyan’ız!” diyenlerden de sağlam sözlerini almıştık; ama onlar da kendilerine verilen öğütlerden bir pay almayı unuttular.**

572. Şûrâ, 42/11.

573. Bk. Âl-i İmrân, 3/181; Fetih, 48/10; Rahmân, 55/27; Tâhâ, 20/5.

574. Bakara, 2/245.

575. Âl-i İmrân, 3/27.

576. İsrâ, 17/82. Bk. Tevbe, 9/124, 125; İsrâ, 17/43.

Biz de aralarına, kıyâmet gününe kadar sürüp gidecek olan kin ve düşmanlığı bıraktık. Allah yakında onlara, yapmakta olduklarını haber verecektir.⁵⁷⁷

وَلَوْ أَنَّ أَهْلَ الْكِتَابِ آمَنُوا وَاتَّقَوْا لَكَفَرْنَا عَنْهُمْ سِيَاتِهِمْ وَلَا دَخَلْنَاَهُمْ
جَنَّاتِ النَّعِيمِ ﴿٦٥﴾ وَلَوْ أَنَّهُمْ آقَامُوا التَّوْرَةَ وَالْإِنْجِيلَ وَمَا أُنْزِلَ إِلَيْهِمْ
مِنْ رَبِّهِمْ لَأَكْلُوا مِنْ فَوْقِهِمْ وَمِنْ تَحْتِ أَرْجُلِهِمْ^ط مِنْهُمْ أُمَّةٌ مُقْتَصِدَةٌ
وَكَثِيرٌ مِنْهُمْ سَاءَ مَا يَعْمَلُونَ ﴿٦٦﴾

**65- Eğer ehl-i kitap olanlar îmân edip, Allâh'a karşı gelmek-
ten sakınsalardı, Biz onların günahlarını örter ve kendi-
lerini nîmeti bol cennetlere sokardık.**

**66- Eğer onlar Tevrat'ı, İncil'i ve Rab'lerinden kendilerine in-
dirilmiş olanı tam olarak uygulamış olsalardı, başlarının
üzerinden ve ayaklarının altından nîmetlerle beslenirler-
di. Gerçi onların içinde orta yolu tutan bir topluluk da
vardır. Ama çoğunun yapmakta olduğu şey ne kötüdür!**

65-66. âyetlerde, ehl-i kitabın dünya hayatında izleyecekleri, onları âhi-
rette cennete, dünya hayatında bol nîmetlere kavuşturacak olan yol göste-
rilmekte, ancak onların içinde orta yolu tutan bir topluluk olmakla birlikte
çoğunun izlediği yolun kötülüğü haber verilmektedir.

Başka bir âyetle şöyle buyrulur: **“Eğer onlar îmân edip de Allâh'ın
emrine karşı gelmekten sakınsalardı, elbette Allah tarafından verile-
cek sevap daha hayırlı olurdu. Keşke bilselerdi!”**⁵⁷⁸ Eğer onlar Tevrat'ı,
İncil'i ve Allah'tan kendilerine indirilen buyrukları uygulasalardı, gökten
inecek ve yerden çıkarılacak pek çok nîmetlerden yararlanırlardı. Âyetteki
alttan ve üstten yemek yani yararlanmak, günümüzde yeraltı ve yerüstü zen-
ginlikleri içine alan bir ifâde gibi görünüyor. Nitekim yer altında o kadar çok
nîmetler keşfedilmeye başlandı ki, bütün mâden çeşitleri, petrol, doğalgaz,
mermer çeşitleri, yer altı suları, deniz ve okyanusların derinliklerindeki inci
mercan yanında deniz ürünleri bunlardan sadece birkaçı. Yukarıdan, üstten
gelen zenginlikler ise, yerüstü ve göklerden gelen nîmetler olup bunlar da

577. Mâide, 5/14.

578. Bakara, 2/103.

saymakla bitmez. Bitki örtüsü, hayvanlar âlemi, toprak ürünleri, yağmur, güneş ışığı gibi.

Onların içinde, orta yolu tutan (muktesid-ı lımlı) olanlar varsa da, çoğu çirkin işler yapmaktadırlar. Ehl-i kitap, kendi kitaplarını tam olarak uygulasalardı, orada yeni bir elçinin geleceğini ve onun da Hz. Muhammed olduğunu anlayacaklardı.

Yukarıdaki 66. âyette, “*Rab’lerinden kendilerine indirilen*” sözü, Tevrat ve İncil’in inişinden sonra gelen Kur’ân-ı Kerîm’e işaret eder. Yani onlar kendi kitapları yanında Hz. Muhammed’e gelen ilahî mesaja da inanıp tâbî olsalardı, kendileri için ne kadar iyi olurdu!

Bu âyetteki “ümme-i mukteside (orta ümme)” hakkında tefsirciler iki görüş naklediyor: a) Burada kastedilen; Yahudilerden Abdullah b. Selâm, Hristiyanlardan Necaşî gibi kitap ehli arasından Hz. Peygamber’e îmân edenlerdir. b) Kendi dinlerinde orta yolu izleyenler. İlgili âyette şöyle buyrulur: “**Ehl-i kitaptan öylesi vardır ki, ona yüklerle emânet bıraksan, sana onu geri verir. İçlerinden öylesi de var ki, ona bir dinar emânet etsen, tepesine dikilip durmadıkça onu sana geri vermez.**”⁵⁷⁹ Bunlar kitap ehli içinde kendi dinlerinde adâetli ve doğru olan ve Rasûlullâh’a îmân etmemiş olmakla birlikte şiddetli inat ve kızgınlığı bulunmayıp, ölçülü ve tarafsız davranan kimselerdir ki, öncekiler de bu gibiler arasından çıkar.⁵⁸⁰

Başka bir âyette onların iyi olanlarına şöyle işaret edilir: “**Bununla birlikte onların hepsi bir değildir. Kitap ehli içinde doğruluk üzere olan bir ümme (topluluk) vardır ki, gecenin saatlerinde secdeye kapanarak, Allâh’ın âyetlerini okurlar. Onlar, Allâh’a ve âhiret gününe inanır, iyiliği emreder, kötülükten vazgeçirmeye çalışır ve hayırlı işlerde birbirleriyle yarışır. İşte onlar, iyi olanlardır. Onlar ne hayır işlerlerse, karşılıksız bırakılmayacaktır. Allah, sakınanları bilir.**”⁵⁸¹

579. Âl-i İmrân, 3/75.

580. Elmalılı, age, III, 284.

581. Âl-i İmrân, 3/113-115.

﴿ BÂB 10 ﴾

**PEYGAMBER'İN TEBLİĞ GÖREVİ,
EHL-İ KİTABA GÖSTERİLEN KURTULUŞ YOLU,
HRİSTİYANLARDA İNANÇ SAPMASI**

يَا أَيُّهَا الرَّسُولُ بَلِّغْ مَا أُنْزِلَ إِلَيْكَ مِنْ رَبِّكَ ۖ وَإِنْ لَمْ تَفْعَلْ فَمَا بَلَّغْتَ رِسَالَتَهُ ۗ وَاللَّهُ يَعْصِمُكَ مِنَ النَّاسِ ۗ إِنَّ اللَّهَ لَا يَهْدِي الْقَوْمَ الْكَافِرِينَ ﴿٦٧﴾ قُلْ يَا أَهْلَ الْكِتَابِ لَسْتُمْ عَلَى شَيْءٍ حَتَّى تُقِيمُوا التَّوْرَةَ وَالْإِنْجِيلَ وَمَا أُنْزِلَ إِلَيْكُمْ مِنْ رَبِّكُمْ ۗ وَلَيَزِيدَنَّ كَثِيرًا مِنْهُمْ مَا أُنْزِلَ إِلَيْكَ مِنْ رَبِّكَ طُغْيَانًا وَكُفْرًا ۚ فَلَا تَأْسَ عَلَى الْقَوْمِ الْكَافِرِينَ ﴿٦٨﴾ إِنَّ الَّذِينَ آمَنُوا وَالَّذِينَ هَادُوا وَالصَّابِئُونَ وَالنَّصَارَى مَنْ آمَنَ بِاللَّهِ وَالْيَوْمِ الْآخِرِ وَعَمِلَ صَالِحًا فَلَا خَوْفٌ عَلَيْهِمْ وَلَا هُمْ يَحْزَنُونَ ﴿٦٩﴾ لَقَدْ أَخَذْنَا مِيثَاقَ بَنِي إِسْرَآئِيلَ وَارْسَلْنَا إِلَيْهِمْ رُسُلًا ۖ كُلَّمَا جَاءَهُمْ رَسُولٌ بِمَا لَا تَهْوَى أَنْفُسُهُمْ فَرِيقًا كَذَّبُوا وَفَرِيقًا يَقْتُلُونَ ﴿٧٠﴾ وَحَسِبُوا أَلَّا تَكُونَ فِتْنَةً فَعَمُوا وَصَمُّوا ثُمَّ تَابَ اللَّهُ عَلَيْهِمْ ثُمَّ عَمُوا وَصَمُّوا كَثِيرٌ مِنْهُمْ ۗ وَاللَّهُ بَصِيرٌ بِمَا يَعْمَلُونَ ﴿٧١﴾ لَقَدْ كَفَرَ الَّذِينَ قَالُوا إِنَّ اللَّهَ هُوَ الْمَسِيحُ ابْنُ مَرْيَمَ ۗ وَقَالَ الْمَسِيحُ يَا بَنِي إِسْرَآئِيلَ اعْبُدُوا اللَّهَ رَبِّي وَرَبَّكُمْ ۗ إِنَّهُ مَنْ يُشْرِكْ بِاللَّهِ فَقَدْ حَرَّمَ اللَّهُ عَلَيْهِ الْجَنَّةَ وَمَأْوَاهُ النَّارُ ۗ وَمَا لِلظَّالِمِينَ مِنْ أَنْصَارٍ ﴿٧٢﴾ لَقَدْ كَفَرَ الَّذِينَ قَالُوا إِنَّ اللَّهَ ثَالِثُ ثَلَاثَةٍ وَمَا مِنْ إِلَهٍ إِلَّا إِلَهٌ وَاحِدٌ ۚ وَإِنْ لَمْ يَنْتَهُوا عَمَّا يَقُولُونَ لَيَمَسَّنَّ الَّذِينَ كَفَرُوا مِنْهُمْ عَذَابٌ أَلِيمٌ ﴿٧٣﴾ أَفَلَا يَتُوبُونَ إِلَى اللَّهِ وَيَسْتَغْفِرُونَهُ ۗ وَاللَّهُ غَفُورٌ رَحِيمٌ ﴿٧٤﴾

مَا الْمَسِيحُ ابْنُ مَرْيَمَ إِلَّا رَسُولٌ قَدْ خَلَتْ مِنْ قَبْلِهِ الرُّسُلُ وَأُمُّهُ صِدِّيقَةٌ كَانَا يَاكُلَانِ الطَّعَامَ أَنْظُرْ كَيْفَ نُبَيِّنُ لَهُمُ الْآيَاتِ ثُمَّ انْظُرْ أَنَّى يُؤْفَكُونَ ﴿٧٥﴾ قُلْ أَتَعْبُدُونَ مِنْ دُونِ اللَّهِ مَا لَا يَمْلِكُ لَكُمْ ضَرًّا وَلَا نَفْعًا وَاللَّهُ هُوَ السَّمِيعُ الْعَلِيمُ ﴿٧٦﴾ قُلْ يَا أَهْلَ الْكِتَابِ لَا تَغْلُوا فِي دِينِكُمْ غَيْرَ الْحَقِّ وَلَا تَتَّبِعُوا أَهْوَاءَ قَوْمٍ قَدْ ضَلُّوا مِنْ قَبْلُ وَأَضَلُّوا كَثِيرًا وَضَلُّوا عَنْ سَوَاءِ السَّبِيلِ ﴿٧٧﴾

67- Ey Peygamber! Rabbinden sana indirileni tebliğ et! Eğer bunu yapmazsan O'nun elçilik görevini yapmamış olursun! Allah seni insanlardan koruyacaktır. Şüphesiz Allah kâfirler topluluğuna doğru yola göstermez.

68- De ki: “Ey ehl-i kitap! Siz Tevrat’ı, İncil’i ve Rabbinizden size indirileni, tam olarak uygulamadıkça hiçbir esasa dayanmış olmazsınız.” Hiç şüphesiz Rabbinden sana indirilen âyetler onlardan birçoğunun azgınlığını ve inkârcılığını daha da artıracaktır. Artık o kâfirler için üzülmel!

69- Şüphesiz îmân edenlerden, Yahudilerden, Sabîîlerden ve Hristiyanlardan kim Allâh’a ve âhiret gününe inanıp sâlih ameller yaparsa, onlara hiçbir korku yoktur ve onlar üzülmeyeceklerdir.

70- Andolsun ki Biz İsrâiloğulları’ndan söz aldık ve onlara peygamberler gönderdik. Ama ne zaman bir peygamber onlara hoşlanmadıkları bir şey getirse, o peygamberlerin kimini yalanladılar, kimini de öldürdülerdi.

71- Onlar başlarına bir belâ gelmeyeceğini sandılar da kör ve sağır kesildiler. Sonra Allah onların tevbelerini kabul etti. Ardından yine birçoqları kör ve sağır kesildiler. Hâlbuki Allah onların bütün yaptıklarını görmektedir.

72- Andolsun ki “Allah, Meryem oğlu Mesih’in ta kendisidir.” diyenler kesinlikle kâfir olmuşlardır. Oysa Îsâ şöyle demişti: “Ey İsrâiloğulları! Benim de Rabbiniz, sizin de Rabbiniz olan Allâh’a kulluk edin. Kim Allâh’a şirk

koşarsa, Allah ona cenneti haram kılar ve onun varacağı yer ateştir ve zâlimler için yardımcılar da yoktur.”

73- Andolsun “Allah için üçüncüsüdür.” diyenler de kâfir olmuşlardır. Hâlbuki bir tek Allah’tan başka hiçbir ilâh yoktur. Eğer söyledikleri sözlerden vazgeçmezlerse, içlerinden inkâr edenlere, elbette can yakıcı bir azap dokunacaktır.

74- Onlar hâlâ Allâh’a tevbe edip, ondan bağışlanma istemeyecekler mi? Oysa Allah, çok bağışlayan, çok merhamet edendir.

75- Meryem oğlu Mesih sadece bir peygamberdir. Ondan önce de peygamberler gelip geçmişti. Onun annesi de dürüst ve iffetli bir kadındı. Her ikisi de yemek yerlerdi. Bak, onlara âyetleri nasıl açıklıyoruz, sonra bak nasıl da yüz çeviriyorlar?

76- De ki: “Allâh’ı bırakıp da size hiçbir zarar ve fayda veremeyen şeylere mi tapıyorsunuz? Allah gerçekten her şeyi işiten ve her şeyi bilendir.”

77- De ki: “Ey Ehl-i kitap! Dîninizi konusunda, gerçek dışına çıkarak sınırı aşmayın! Bundan önce azıp sapmış, birçoklarını da yoldan çıkarmış, böylece doğru yoldan uzaklaşmış bir toplumun istek ve arzularına uymayın!”

67. âyetin öncesinde ve sonrasında ehl-i kitaptan söz edildiği için, bu âyetle Hz. Muhammed’e, onların hiçbirinden çekinmemesi, indirilenleri onlara tebliğ etmesi, Allâh’ın onu düşmanlarından koruyacağı bildirilmektedir. Hz. Âişe, Allah Rasûlü’nün elçilik görevini yapmasıyla ilgili olarak şunları söylemiştir: “Allah Teâlâ Kur’ân’da: *Ey Peygamber! Rabbinden sana indirileni tebliğ et! Eğer bunu yapmazsan, O’nun mesajını tebliğ etmemiş olursun!*” buyurmuşken, Rasûl-i Ekrem Kur’ân’dan bir şey gizledi, insanlara duyurmadı, diyen kimse Allâh’a büyük iftira etmiş olur.”⁵⁸²

Yukarıdaki âyette peygamberlerin sıfatlarından iki tanesi ismet ve tebliğ sıfatları yer almıştır. Aşağıda bütün peygamberin ortak sıfatları hakkında bilgi vereceğiz:

PEYGAMBERLERİN SIFATLARI

Peygamberler Allah Teâlâ tarafından seçilip, insanlara doğru yolu göstermek üzere görevlendirilen üstün ahlâklı kimselerdir. Onlar bir aileden, birbirinin kardeşi gibidir. Kur'ân'da şöyle buyrulur: **“Şüphesiz Allah, birbirinden gelme bir nesil olarak Âdem'i, Nûh'u, İbrahim ailesi ile İmrân ailesini seçip âlemlere üstün kıldı. Allah her şeyi işiten ve bilendir.”**⁵⁸³ Bütün peygamberler akıllı, doğru sözlü, güvenilir, sağlam karakterli, uyanık kalpli, dünya ve âhirette îtibarlı ve Allâh'a en yakın olan sevgili kullar, ilâhî elçilerdir.

Peygamberlerin diğer insanlardan ayrı, kendilerine âit, değişmeyen sıfat ve özellikleri vardır. Onlar bu nitelikleriyle birlikte görev üstlenirler. Peygamberlik istemekle veya çalışmakla veyahut çok ibadet ve tâatla elde edilen bir derece değildir. Başka bir deyimle peygamberlik kesbî değil vehbîdir. Cenâb-ı Hak tarafından dilediği kimseye re'sen verilir. Âyetinde şöyle buyrulur: **“Allah, peygamberliğini kime ve nereye vereceğini daha iyi bilir.”**⁵⁸⁴ Bütün peygamberlerde ortak olan nitelikleri şu beş maddede toplamak mümkündür: Emânet, sıdk, fetânet, ismet, tebliğ. Aşağıda bu sıfatları vahiy ve sünnetten dayandığı delillerle kısaca açıklamaya çalışacağız.

a) Emânet (Güvenilir olmak): Bütün peygamberler son derece güvenilir, dürüst ve seçkin kimselerdir. Çünkü Allah Teâlâ peygamberlerini emin, sâdik ve dürüst kulları arasından seçer. Onların hıyâneti söz konusu olamaz. Kur'ân-ı Kerîm'de geçmiş peygamberlerin emânet sıfatından söz eden çeşitli âyetler vardır. Hûd peygamber kavmine şöyle demiştir: **“Size Rabbimin vahyettiklerini duyuruyorum ve ben sizin için güvenilir bir öğütçüyüm.”**⁵⁸⁵ Şuarâ sûresinde Nûh, Hûd, Lût ve Şuayb peygamberlerin kavimlerine; **“Şüphesiz ben, size gönderilen emîn bir peygamberim.”**⁵⁸⁶ dedikleri belirtilir.

Hiz. Muhammed de gerek peygamberlikten önce ve gerekse peygamberliği sırasında toplum içinde en güvenilir ve üstün bir kişiliğe sahipti. Bu yüzden Mekke'de Kureyş toplumu ona “Muhammedu'l-Emîn (Güvenilir Muhammed)” lâkabını takmışlardı. Nitekim gençlik yıllarında, dul ve varlıklı bir kadın olan Hiz. Hatice'nin sermayesini kervanlar düzenleyerek işleten Hiz.

583. Âl-i İmrân, 3/33-34.

584. En'âm, 6/124.

585. A'râf, 7/68.

586. Bk. 26/107, 125, 143, 162, 178.

Muhammed, ticaretteki bu dürüstlüğü yüzünden Hz. Hatice'nin dikkatini çekmiş ve bu güven evlilikle noktalanmıştır. O'nun Kureyş toplumu nezdindeki itibârını gösteren başka bir olay da 35 yaşlarında iken meydana gelen Kâbe tamiri ile ilgilidir. Kâbe tamir edilirken Hacerü'l-Esved'in (siyah taş) yerine konulması büyük bir anlaşmazlığa neden olmuş, hatta silahlı çatışmaya varacak bir gerilim doğmuştu. Çünkü herkes bu şerefın kendi Kabîlesi'nde olmasını istiyordu. Bu arada bir Kureyşlinin "Şu kapıdan ilk mescide girecek olanı hakem yapınız" teklifi kabul edildi. Biraz sonra, belirtilen Beni Şeybe kapısından 35 yaşlarındaki Hz. Muhammed'in girdiği görüldü. Kureyşliler topluca: "İşte el-emin, güvenilir kimse, onun hakemliğine râzıyız." dediler.⁵⁸⁷

Diğer yandan kimi peygamberlere vahiy, sahifeler (suhuf) hâlinde verilirken kimilerine de kitaplar hâlinde verilmiştir. Hz. Muhammed son peygamber olduğu gibi,⁵⁸⁸ Kur'ân-ı Kerîm de semâvî kitapların sonuncusudur.

b) Sıdk (Doğruluk): Sıdk, doğru olmak demektir. Peygamberler doğru sözlü ve dürüst kimselerdir. Kesinlikle yalan söylemezler. Peygamberin her sözü gerçeği yansıtır. Sözlerinin doğruluğu, gerektiğinde mucizelerle desteklenir. Sıdk'ın zıddı olan kizb (yalan söylemek) bir peygamber hakkında düşünülemez. Çünkü peygamber, her şeye gücü yeten Yüce Allâh'ın yeryüzündeki elçisidir. Bu elçiliğin yalan ve hıyânetle etkisiz ve sonuçsuz kalmasına Cenâb-ı Hak izin vermez.

Kur'ân'da peygamberler doğruluk sıfatlarıyla övülmüştür: **"Ey Muhammed! İnsanlara Kur'ân'daki İbrahim kıssasını anlat. Şüphesiz ki o, özü sözü doğru, sıddık bir peygamberdi."**⁵⁸⁹ **"Kitapta İsmâil'i de an. Çünkü o, sözünde duran, elçi bir peygamberdi."**⁵⁹⁰ **"Kitapta İdrîs'i de zikret. Çünkü o çok doğru bir Nebî idi."**⁵⁹¹

Hz. Muhammed'in söylediklerinde doğru olduğunu bildiren pek çok nass vardır. Hicretin beşinci yılında, Kureyş, diğer Arap müşrikleri ve Yahudiler yaklaşık on bin kişilik bir askeri güçle, İslâm'a son ve öldürücü darbeyi vurmak üzere, Medîne önlerine gelmişlerdi. İslâm tarihinde Hendek Gazvesi diye bilinen bu gazvede, birleşik düşman ordusunu gören sahâbenin ilk duygu su Kur'ân'da şöyle bildirilir:

587. İbn İshak, Sîre, Beyrut 1391, I, 209; İbn Sa'd, Tabakât, I, 146; İbnü'l-Esîr, el-Kâmil, Beyrut 1385/1965, II, 45; Ahmet Önkâl, "Hz. Muhammed" mad., Şâmil İslâm Ansik., IV, 242 vd.

588. Bk. Ahzâb, 33/40.

589. Meryem, 19/41.

590. Meryem, 19/54.

591. Meryem, 19/56.

“Mü'minler düşman birliklerini (ahzâb) gördüklerinde: İşte Allah ve Rasûlü'nün bize vaat ettiği! Allah ve Rasûlü doğru söylemiştir, dediler. Bu (orduların gelişi), onların ancak imanlarını ve Allâh'a bağlılıklarını artırmıştır.”⁵⁹²

Hiz. Muhammed'e Mekke'de peygamberlik geldikten bir süre sonra **“(Ey Muhammed), önce en yakın hısımlarını uyar.”**⁵⁹³ âyeti inince, yakın hısımlarını toplantıya davet ederek Safâ tepesinin üstüne çıkmış ve şöyle demiştir: “Şu dağın arkasında düşman var, desem bana inanır mısınız? Evet, inanırız, çünkü senden bugüne kadar yalan duymadık, dediler. Öyleyse size, kıyâmet gününde şiddetli bir azâbın varlığını bildiriyorum.” dedi. Ancak putperestliğin kök saldığı bu ortamda, başta Ebû Leheb olmak üzere, Hiz. Muhammed'in çağrısına olumlu cevap vermediler.⁵⁹⁴

Buna göre, Hiz. Muhammed'in doğruluğu konusunda dost, düşman herkes görüş birliği içinde idi. Ancak bir toplumda kökleşmiş olan inançları ve kurulu sistemi değiştirmek güç bir olaydır. Bu yüzden, toplumun çok dürüst bildiği bir kimse, çeşitli menfaatler yüzünden kimi çevrelerce, bir anda kötü ve zararlı ilan edilebilir. Hiz. Peygamber de başlangıçta böyle bir durumla karşılaşmıştır.

Sonuç olarak peygamberlerin doğruluğu, insanlar arası ilişkilerde söz konusu olduğu gibi, özellikle Yüce Allah'tan aldıkları vahiy emânetini topluma ulaştırmada güvenilir kimselerdir. Kur'ân'da şöyle buyrulur: **“Bir peygamber için, emânete hıyânet etmek olur şey değildir.”**⁵⁹⁵

c) Fetânet (Zeki olmak): Zeki, akıllı ve hikmet sahibi olmak demektir. Peygamberler gerçekten, insanların en akıllı ve hikmet sahibi olanıdır. Aptal, ahmak ve geri zekâlı birisinin peygamber olduğu görülmemiştir. Toplumunu iknâ ederek hak yola sevk edecek ve onlara liderlik yapacak olan birisinin akıllı olması gerekir. Zeki ve yetenekli olmanın zıddı, akılsızlık ve gaflet olup, peygamberler hakkında düşünülemez.

Kur'ân'da, peygamberlerin üstün zekâ ve yeteneklerine işaret eden âyetler vardır. Peygamberlere ilim yanında, derin ve yararlı bilgi anlamına gelen hikmet de verilmiştir. Âyetlerde şöyle buyrulur: **“Allah sana Kitab'ı ve**

592. Ahzâb, 33/22.

593. Şuarâ, 26/214.

594. Bk. Kurtubî, Câmi', XIII, 96; İbn Kesîr, Muhtasar Tefsîr, II, 661, 662; Abdulfettâh el-Kâdî, Esbâbu'n-Nüzûl, Beyrut, t.y., s. 251.

595. Âl-i İmrân, 3/161.

hikmeti indirmiş ve sana bilmediğini öğretmiştir. Allâh'ın lûtfu sana gerçekten büyük olmuştur."⁵⁹⁶

"Allah hikmeti dilediğine verir. Kime hikmet verilirse, ona pek çok hayır verilmiş demektir. Ancak akıl sahipleri düşünüp ibret alırlar."⁵⁹⁷
"Şüphesiz Biz Lokmân'a; Allâh'a şükret! diyerek hikmet verdik."⁵⁹⁸

Hz. Peygamber vahyin gelişi sırasında, derhâl hafızasına yerleştirmek için dilini oynatır, ya da âyeti yazılmadan önce tekrarlamak için kendini zorlardı. Bu durum onun keskin zekâ ve bellek gücünü gösterir. Kur'ân'da O'nun bu durumu şöyle belirtilir: **"Sana O'nun vahyi tamamlanmadan önce Kur'ân'ı okumakta acele etme ve Rabbim, benim ilmimi artır, de."**⁵⁹⁹ **"Ey Muhammed! Cebrâil sana Kur'ân'ı okurken, acele ederek onunla birlikte dilini oynatma. Onu bir araya toplamak ve okutmak şüphesiz Bize âittir."**⁶⁰⁰

Hz. Muhammed'in gerek peygamberlikten önce ve gerekse peygamberliği sırasında üstün yeteneklerinin bulunduğu dost ve düşman herkesçe bilinmektedir. Nitekim Kureyş'in Kâbe onarımında Hacerü'l-Esved'i yerine koymada düştükleri anlaşmazlığı Hz. Muhammed'in onların hepsini memnun edecek şekilde çözmesi, onun üstün zekâsını gösterir. Bu çözüm şudur: Kutsal siyah taşı bir yaygının üzerine koymuş, her kabîle temsilcisi, yaygının bir yanından tutarak, taş konulacağı yere getirilmiş, orada da Hz. Muhammed taşı alarak yerine yerleştirmiştir.⁶⁰¹

d) İsmet (Mâsum olmak): Günahsız oluş, bir kimsenin, Yüce Allah tarafından küçük veya büyük günahlardan koruma altında bulunması demektir. Peygamberlerin ismet sıfatı ise; onların gizli ve açık her türlü günah işlemekten ve peygamberlik şerefiyle bağdaşmayacak davranışlardan uzak bulunmalarıdır. Eğer peygamberin günah ve suç işlemesi câiz olsaydı, ona uyan toplumun da benzer çirkin işleri yapması normal sayılırdı ki, bu durum peygamberliğin misyonu ile bağdaşmaz.

Kur'ân-ı Kerîm'de, açıkça ismet sıfatı zikredilmez. Ancak peygamberlerin, Allâh'ın tam olarak kontrolü altında bulundukları belirtilir.⁶⁰²

596. Nisâ, 4/113.

597. Bakara, 2/269.

598. Lokmân, 31/12.

599. Tâhâ, 20/114.

600. Kıyâme, 75/16-17.

601. İbn Hışâm, Sîre, I, 206-211; İbnü'l-Esîr, el-Kâmil, II, 45; İbn Sa'd, Tabakât, I, 146.

602. En'âm, 6/89-90; Enbiyâ, 21/73.

Ehl-i sünnet inancına göre, peygamberler kesinlikle büyük günah işlemezler, ancak yanlışlıkla “zelle (ayak kayması)” denilen küçük kimi hatâlara düşmeleri mümkündür. Böyle bir durumda Allah Teâlâ tarafından derhâl uyarılırlar ve bir daha aynı yanlışlığa düşmezler.

Kur'ân-ı Kerîm'de, bâzı peygamber kıssaları anlatılırken, onların günah işlediklerini düşündüren örneklerle rastlanır. Hz. Âdem'in yasak meyveyi yemesi,⁶⁰³ Nûh عليه السلام'in imân etmeyen oğlunu gemiye almak için duâ etmesi,⁶⁰⁴ Hz. İbrahim'in putları kendi kıldığı hâlde, kimin kıldığını büyük puttan sormalarını istemesi,⁶⁰⁵ Hz. Mûsâ'nın bir şahsın ölümüne sebep olması,⁶⁰⁶ Hz. Yunus'un kavmini izinsiz terk etmesi,⁶⁰⁷ Hz. Muhammed'in kimi kabîle başkanlarını İslâm'a davet ettiği bir sırada, gelip soru soran ve gözlerinden özürlü Abdullah bin Ümmi Mektûm'a karşı yüzünü buruşturup, arkasını dönmesi,⁶⁰⁸ bunlara örnek verilebilir.

Ancak bu ve benzeri peygamber kıssalarında görülen hâllerin kimileri ya peygamberlikten önceye âittir, ya da peygamberlerin şânına yakışacak biçimde açıklanmıştır. Bunlar; unutmama, sürçme, yanılma veya iki alternatiften Cenâb-ı Hakk'ın rızasına uygun olmayana tercih etme gibi özörlere dayanır. Nitekim Hz. Âdem'in yasak meyveyi yemesi, Allâh'a verdiği sözü unutması yüzünden olmuştur.⁶⁰⁹ Hz. Mûsâ, zulmü engellemek için adama vurmuş, mübah hatta o sırada gerekli olan bir fiili işlemiştir. Hz. Muhammed'in, İbn-i Ümmi Mektûm'a yüzünü buruşturması o sırada kendileriyle özel görüşme yaptığı Kureys'in ileri gelenlerinden dört kişi yüzündendir. Çünkü Allâh'ın elçisi onların İslâm'a girmelerini çok istiyordu. Ancak onların kalplerini bilen Yüce Allah, bu konuda ihlâsla soru soran ve bir şeyler öğrenmek isteyen İbn-i Ümmi Mektûm'un bu şekilde dışlanmasını istemediği için Hz. Muhammed'i uyarmıştır.⁶¹⁰

Ebû Mansur Mâtürîdî'ye (ö. 333/944) göre, peygamberin gûnahtan korunmuş olması, onu tâate zorlamadığı gibi, günah işlemekten de âciz bırakmaz. İsmet sıfatı, Yüce Allâh'ın peygamberine bir lûtfu olup, onu hayır işlemeye

603. Bk. Bakara, 2/35-37; A'râf, 7/20-21, 23.

604. Hûd, 11/45-47.

605. Enbiyâ, 21/57, 62, 63.

606. Kasas, 28/15.

607. Enbiyâ, 21/87, 88.

608. Abese, 80/1-2.

609. Tâhâ, 20/115

610. Tirmizî, Tefsir, 80/1; Elmalılı, Hak Dini Kur'ân Dili, Neşr. Feza Gazetecilik A. Ş. İstanbul, t. y., VIII, 525, 526.

sevk eder ve kötülükten de alıkoyar. Bununla birlikte peygamberin cüz'î irâdesi mevcuttur.⁶¹¹

Peygamberler dışında kalan, Allâh'ın velî kulları, ashâb-ı kirâm, Hz. Peygamber'in neslinden gelen imamlar ve başkaları mâsum ve günahsız sayılmazlar, kısaca peygamberler dışında herhangi bir kimsede ısmet (mâsumluk) sıfatının bulunduğu öne sürülemez.⁶¹²

e) Tebliğ sıfatı: Tebliğ, Arapça “belega” fiilinden “tef'îl” babında bir mastar olup, Kur'an'da “belâğ” sözcüğü ile eş anlamda kullanılmıştır. Bir peygamberin Yüce Allah'tan aldığı vahyi olduğu gibi ümmetine bildirmesidir. Peygamberler Allah'tan aldığı vahyi ne bir eksiltme ne de bir ilâve yapmaksızın ümmetine ulaştırmakla yükümlüdürler. Onlar vahiyden hiçbir şeyi gizlememişlerdir. Aksi hâlde görevlerinde hıyânette bulunmuş olurlardı.

Tebliğ, peygamberlerin sıfatlarından ve onların görevlerindendir. Kur'an'da şöyle buyrulur: **“Ey Rasûl! Rabbinden sana indirileni tebliğ et. Eğer bunu yapmazsan, O'nun elçiliğini yapmamış olursun. Allah, seni insanlardan koruyacaktır. Şüphesiz Allah, inkârcılar topluluğunu doğru yola iletmez.”**⁶¹³ Peygamberler tebliğ görevini yaparken, herhangi bir zorlayıcı yola başvurmamışlar, sadece vahyi topluma ulaştırmakla yetinip sonucu Yüce Allâh'a bırakmışlardır. **“Peygambere düşen görev sadece tebliğden ibârettir. Allah açıkladığınızı da gizlediğinizi de bilir.”**⁶¹⁴ **“Eğer onlar yüz çevirirlerse, bilesin ki Biz seni onların üzerine bekçi göndermedik. Sana düşen sadece duyurmaktır.”**⁶¹⁵

Hz. Muhammed, **“(Önce) en yakın hısımlarını uyar!”**⁶¹⁶ âyeti inince, yakınlarını Safâ tepesi yanında toplayarak ilk tebliğde bulunmuş ve kıyâmet günü hesaptan ve azaptan söz etmiştir.

İnsanlara dîni tebliğ etmede izlenecek yol, Kur'an'da şöyle belirlenir: **“Rabbinin yoluna hikmetle ve güzel öğütlerle çağır ve onlarla en güzel şekilde mücâdele et. Rabbin kendi yolundan sapanları en iyi bilendir ve O, hidâyete erenleri de çok iyi bilir.”**⁶¹⁷ Toplumda araştırmacı, aydın ve aklını kullananları “hikmet”le; çoğunluğu oluşturan ve sağlam fıtratını

611. Sâbûnî, Bidâye, terc. Bekir Topaloğlu, Ankara 1979, s. 121, 122.

612. Râzî, İsmetü'l-Enbiyâ, Kahire 1986, s. 5-7.

613. Mâide, 5/67.

614. Mâide, 5/99; bk. Âl-i İmrân, 3/20; el-Mâide, 5/92; Ra'd, 13/40; Tegâbün, 64/12.

615. Şûrâ, 42/48; bk. Nahl, 16/35, 82; Nûr, 24/54; Ankebût, 29/18; Yâsîn, 36/17.

616. Şuarâ, 26/214.

617. Nahl, 16/125.

koruyanları “güzel öğüt”le ve mücâdeleci, inatçı ve düşmanca tavır içine giren insanları ise “en güzel bir mücâdele” metodu izleyerek vahiy dînine çağırarak asıldır.

Unutmamak gerekir ki, Allah Teâlâ Hz. Mûsâ ve Hârûn'u irşâd için Fira-vun'a gönderirken, ona karşı yumuşak davranmalarını öğütlemiştir. Onların kendini ilâh ilan eden bir ateisti, Allâh'ın yoluna çağırması Kur'ân'da şöyle belirtilir: **“Firavun'a gidin. Çünkü o, iyice azdı. Ona yumuşak söz söyleyin. Belki o, aklını başına alır veya korkar. Dediler ki: Rabbimiz! Doğrusu biz, onun bize çok kötü davranmasından veya iyice azmasından korkuyoruz. Buyurdu ki: Korkmayın, çünkü ben sizinle beraberim, iştir ve görürüm. Hemen ona gidin ve deyin ki: Biz senin Rabbinin elçileriyiz. İsrâiloğulları'nı bizimle birlikte gönder, onlara eziyet etme. Biz senin Rabbinden bir âyet getirdik. Kurtuluş, hidâyete uyanlarındır.”**⁶¹⁸

Yukarıda belirtilen sıfatlara sahip olan peygamberlerin Allah Teâlâ'dan getirdikleri haberler gerçek olup, son peygamber Hz. Muhammed'e gelen ilâhî mesajla, vahiy zinciri tamamlanmıştır.

قُلْ يَا أَهْلَ الْكِتَابِ لَسْتُ عَلَى شَيْءٍ حَتَّى تُقِيمُوا التَّوْرَةَ وَالْإِنْجِيلَ
وَمَا أُنْزِلَ إِلَيْكُم مِّن رَّبِّكُمْ وَلَيَزِيدَنَّ كَثِيرًا مِّنْهُمْ مَا أُنْزِلَ إِلَيْكَ مِّن
رَّبِّكَ طُغْيَانًا وَكُفْرًا فَلَا تَأْسَ عَلَى الْقَوْمِ الْكَافِرِينَ ﴿٦٨﴾

68- De ki: “Ey ehl-i kitap! Siz Tevrat'ı, İncil'i ve Rabbinizden size indirileni, tam olarak uygulamadıkça hiçbir esasa dayanmış olmazsınız.” Hiç şüphesiz Rabbinden sana indirilen âyetler onlardan birçoğunun azgınlığını ve inkâr-cılığını daha da artıracaktır. Artık o kâfirler için üzülmeyin!

68. âyetteki “Rabbinizden size indirilen...”den kastedilenin Kur'ân olması kuvvetle muhtemeldir. Çünkü 66. âyetle de benzer metin vardır. Buna göre Kur'ân yalnız müslümanlara değil, Kitap ehline ve bütün insanlara indirilmiştir. Aralarında nesih cereyan eden bu üç dînin ya da Kitab'ın bir arada nasıl uygulanabileceği konusunda, Taberî şu değerlendirmeyi yapar: Bunlar arasında bâzı hüküm farklılıkları bulunsa bile, hepsi Allâh'ın peygamberlerine

îmân etmeyi ve onların Allah katından getirdiklerini onaylamayı emretme noktasında birleşmektedirler. Tevrat, İncil ve Hz. Muhammed'e indirileni birlikte uygulamaktan maksat ise, bunların içeriklerinin Allah katından olduğuna yürekten inanmak, hepsinin birleştiği hükümleri uygulamak, farklı hükümler bakımından da kendisine uymanın farz kılındığı dönemle sınırlı olarak her birine göre amel etmektir.⁶¹⁹

Süleyman Ateş'in bu konudaki değerlendirmesi özetle şöyledir: “..İslâm ve müslüman terimi, tevhîde dayalı bütün dinlerin ortak adıdır.⁶²⁰ Fakat Hz. Muhammed'e gelen vahiyleri inkâr eden ve ona düşman olan Yahudi, Sâbiî ve Hristiyanlar, bir esas üzerinde değillerdir. Çünkü onlar Tevrat ve İncil'in gereklerine ters düşmüş, Allah'tan indirileni reddetmişlerdir.”⁶²¹

Elmalının tespiti şöyledir: “Önce geleni sonra gelenin tasdikinden geçi-
rerek toplamının sonucuna göre Allâh'ın ahidlerini ve sözleşmelerini tanıyıp
yerine getiresiniz. İşte o zaman bir şey üzerinde bulunmuş, bir dîne sahip
olmuş olursunuz. Yoksa bu gidişiniz dinsizlikten, yolsuzluktan başka bir şey
değildir.”⁶²²

إِنَّ الَّذِينَ آمَنُوا وَالَّذِينَ هَادُوا وَالصَّابِئُونَ وَالنَّصَارَىٰ مَنْ آمَنَ بِاللَّهِ
وَالْيَوْمِ الْآخِرِ وَعَمِلَ صَالِحًا فَلَا خَوْفٌ عَلَيْهِمْ وَلَا هُمْ يَحْزَنُونَ ﴿٦٩﴾

**69- Şüphesiz îmân edenlerden, Yahudilerden, Sabîilerden
ve Hristiyanlardan kim Allâh'a ve âhiret gününe inanıp
sâlih ameller yaparsa, onlara hiçbir korku yoktur ve on-
lar üzülmeceklerdir.**

69. âyet, Bakara sûresi 62. âyetin benzeridir. Sadece Bakara 62. âyette
bundan farklı olarak, “Onlar için Rab’leri katında ecir vardır.” cümlesi yer
alır. Bir de, Hristiyanlar, Sâbiîlerden önce zikredilmiştir. Sâbiîler; temelde
Zebûr’a inanan ve yıldızların hareketinden anlam çıkarmaya çalışan bir top-
luluktur. Bu inançta olanlar “ehl-i kitap” kapsamında sayılmıştır.

Klasik tefsirlerde, genel olarak bu âyette yer alan, müslümanlar dışın-
daki üç grubun, “Hz. Muhammed’e ve Kur’ân’a inanıp İslâm dînine tâbî

619. Taberî, Câmiu'l-Beyân, Mâide, 5/68, X, 462, 463; Komisyon, Kur’ân Yolu, II, 247.

620. Bk. Bakara, 2/131-133; Yûnus, 10/90; Ankebût, 29/46.

621. Ateş, Çağdaş Tefsir, III, 33, 34.

622. Elmalılı, age, III, 285.

olmadıkça îmân etmiş sayılmayacakları ve bu yüzden de âhiret ecrine nâil olamayacakları ve cennete giremeyecekleri” görüşü hâkimdir.⁶²³

Başka bir âyette altı inanç grubu zikredilerek şöyle buyrulur: **“Şüphesiz o îmân edenler, Yahudi olanlar, Sâbiiler, Hristiyanlar, Mecûsiler ve Allâh’a ortak koşanlar (yok mu), Allah kıyâmet gününde onlar hakkında hükmünü verecektir. Çünkü Allah her şeye şâhittir.”**⁶²⁴

Elmalılı, yukarıdaki âyetin tefsirinde, Âdem’in nesillerine; **“Hepiniz oradan yeryüzüne inin! Bununla birlikte, Benden size bir yol gösterici geldiğinde, kim benim yol göstericime uyarsa, onlar için bir korku yoktur ve onlar üzülmeyeceklerdir.”**⁶²⁵ âyetini zikrettikten sonra, özetle şöyle der: Bu hidâyet (yol gösterici), son Peygamber döneminde (Hz. Muhammed ve yol da) İslâm’dan ibârettir. Bu yüzden, zillete ve sapıklığa düşen Yahudi ve Hristiyanlar bile tevbe ederek, son zamanda gönderilen hidâyete uymaları, Allâh’a ve âhiret gününe inanmaları ve iyi amel işlemeleri durumunda, bu îmanla ölürlerse Allah katında ecir ve mükâfat bulabilirler.⁶²⁶ Çantay da, âyette zikredilenlerin İslâm’dan önceki döneme âit bir tespiti yansıttığını belirtmekle yetinir.⁶²⁷

Ancak çağdaş bâzı müfessirler, üç inanç grubunun cennete girebilmesi için, İslâm ümmetine tâbî olma gibi bir şartın âyet metninde yer almadığını, bu yüzden “Allâh’a ve âhiret gününe inanmak ve iyi amel işlemek” şartıyla, bunların da cennete girebilecekleri görüşünü savunmuşlardır. Süleyman Ateş, bu konuda Âl-i İmrân 3/113-115 arası âyetleri delil olarak zikretmiştir.⁶²⁸ Ancak, S. Ateş’in referans gösterdiği âyetler dikkatlice incelendiğinde, “namaz kılan, Allâh’a ve âhiret gününe inanan, iyiliği emredip, kötülükten sakındırmaya çalışan, hayır işlerine koşuşturan” ehl-i kitaptan söz edildiği görülür. Bunların sâlih kullar oldukları, yaptıkları hayırların karşılığını eksiksiz alacakları vurgulandıktan sonra, Allâh’ın, korunanları bildiği, belirtilir. Bu niteliklere sahip olan kitap ehlinin ise, olsa olsa, kendi dindaşları arasında “takıyye” yaparak İslâm’ı gönlünde yaşattığı ve ibadetini gizlice yapmakta olduğu sonucuna varılır.

623. Bk. Zemahşerî, Keşşâf, I, 73; Kurtubî, I, 295; İbn Kesîr, 2/62. âyet tefsîri; Şevkânî, Fethu'l-Kadîr, I, 102.

624. Hac, 22/17.

625. Bakara, 2/38.

626. Elmalılı, Tefsir, I, 310, 311.

627. Çantay, Meâl, 2/62.

628. S. Ateş, Çağdaş Tefsir, I, 174; Reşid Rıza, I, 334-336.

TDİB'nin yeni basılan Kur'ân Yolu adlı tefsirde çeşitli görüşler zikredildikten sonra, şu sonuca varılır: "Son Peygamber'e kabul edilebilir bir özür sebebiyle î mân edememiş olanların, İmam Gazâlî'nin (ö. 505/1111) önerdiği geniş bakışla mü'min sayılıp, cennete gireceği ümit edilebilir." denildikten sonra, 1960'lı yıllardan itibaren özellikle Katolik Hristiyanlar da, müslümanların inanç, ibadet ve ahlâk anlayışlarına karşı bir yumuşama gözlemlendiğinden söz edilir.⁶²⁹

Bu konuda, İmam Gazâlî şöyle demiştir: "Derim ki, Allâh'ın rahmeti eski ümmetlerden birçoğunu da kapsar... Hatta ben, zamanımızdaki Rum ve Türk asıllı Hristiyanların çoğunun, yani Rum ve Türk ülkelerinin uzak yerlerinde bulunup, kendilerine İslâm daveti ulaşmamış olanların da inşâallah rahmetten nasiplerini alacaklarını söylüyorum." Bundan sonra Gazâlî, ehl-i kitabı, üç sınıfa ayırarak şöyle değerlendirir: a) Hz. Muhammed'in Peygamberliğini hiç işitmemiş olanlar. Bunlar kurtuluşa ermiştir. Çünkü bunlar ehl-i fetret sayılır. b) Kendilerine Hz. Muhammed'in adı ulaşmış, ancak nitelikleri ulaşmamış, ya da "yalancı, hilekâr veya büyük bir düşüncü" gibi, aksi yönde yanlış tanıtım yapılmış kimseler. Bunlar da, gerçeğin bilgisine doğru olarak ulaşamadıkları için özürlü sayılırlar ve ilk grup içinde yer alırlar. c) Kendilerine bizzat davet ulaştığı hâlde, bunun delillerini ihmâl, inat veya böbürlenme yüzünden araştırmamış olanlar. Bunlar sorumlu olurlar.⁶³⁰

Diğer yandan Allâh'a ortak koşan ve küfre düşen ehl-i kitabın, cehen-neme gireceğini belirten pek çok âyet vardır.⁶³¹ Hadiste şöyle buyrulur: *"Muhammed'i kudret elinde tutan Allâh'a yemin olsun ki; bu ümmetten ister Yahudi, ister Hristiyan olsun, beni işitip de, kendisiyle gönderildiğim şeylere î mân etmeden ölen kimse, ateş ashâbından olur."*⁶³² Bu konuda en doğrusunu Allah bilir!

İslâm dîni, Hz. Âdem ﷺ'dan bu yana gelen bütün Peygamberlere ve gönderilen ilâhî mesaja (vahiy) inanmayı "î mân esasları" arasına almıştır. Buna göre Hz. Nûh, İbrahim, Mûsâ ve İsâ ﷺ ve diğerleri İslâm inancına göre birer peygamberdir ve onlara Yüce Allâh'ın bildirdiği vahiy mesajı orijinal şekli bakımından doğrudur. Diğer yandan her peygamber, kendisinden sonra

629. Komisyon, Kur'ân Yolu, DİB. yayını, Ankara 2003, I, 67-70.

630. Gazâlî, Faysalü't-Tefrika beyne'l-İslâm ve'z-Zendeka, (Mecmuatü Resâil içinde) s. 144-145; Merâğî, Tefsir, I, 134, 2/62. âyet tefsiri.

631. Bk. Mâide, 5/17, 72, 73; Nisâ, 4/116, 155-158, 171; Tevbe, 9/30, 31; Beyyine, 98/6, 7; Âl-i İmrân, 3/84-86.

632. Müslim, İman, 240.

gelecek peygamberi haber verdiği gibi, Kur'ân-ı Kerîm'de Hz. Muhammed ﷺ'in son peygamber olduğu açıklanmıştır.⁶³³

Nitekim Kur'ân'da Hz. Îsâ'nın Ahmed (Muhammed) adında bir peygamberin geleceğini haber verdiği bildirilir.⁶³⁴ Günümüz İncil metinlerinde de, Hz. Îsâ'nın kendinden sonra Parakletus (Tesellici, önder, imam) bir Peygamberin geleceğini haber vermiştir.⁶³⁵

Bu delillere göre İslâm, önceki Peygamberlerin mesajlarını da onaylayan, birleştiren, evrensel özelliklere sahip son dîndir.

لَقَدْ أَخَذْنَا مِيثَاقَ بَنِي إِسْرَآئِيلَ وَآرْسَلْنَا إِلَيْهِمْ رَسُولًا قُلَّمَا جَاءَهُمْ رَسُولٌ بِمَا لَا تَهْوَى أَنْفُسُهُمْ فَرِيقًا كَذَّبُوا وَفَرِيقًا يَقْتُلُونَ ﴿٧٠﴾

70- Andolsun ki Biz İsrâiloğulları'ndan söz aldık ve onlara peygamberler gönderdik. Ama ne zaman bir peygamber onlara hoşlanmadıkları bir şey getirirse, o peygamberlerin kimini yalanladılar, kimini de öldürdülerdi.

70. âyete göre İsrâiloğulları'ndan alınan söz, Bakara sûresi 2/63 ve 93. âyetlerde belirtildiğine göre, Tûr Dağı'nda alınan, peygamberlere tâbî olarak Tevrat'ta bildirilen bütün hükümlere uyma sözüdür. Ancak onlar bu sözlerinde durmamışlar, Hz. Mûsâ hayatta iken Filistin'e girme konusunda ona itaat etmeyerek 40 yıl süreyle çölde perişan bir hayat yaşamaya mahkûm edilmişlerdir. Şu âyet buna işaret eder: ***“Allah dedi ki: O hâlde, o belde onlara kırk yıl süreyle yasaklanmıştır. Bu süre içinde onlar, yeryüzünde başıboş dolaşıp duracaklardır. Artık sen de yoldan çıkmış bu toplum için üzülme!”***⁶³⁶

Peygamberlere karşı bu itaatsizlik onları öldürme derecesine ulaşmıştır. Zekerîyyâ زَكَرِيَّا'ı öldürmeleri, Hz. Îsâ'yı çarmıha germe teşebbüsleri bunu gösterir. Âyetle şöyle buyrulur: ***“Andolsun Biz Mûsâ'ya Kitab'ı verdik, arkasından da peygamberler gönderdik. Meryem oğlu Îsâ'ya da apaçık mucizeler verdik ve onu Rûhu'l-kudûs (Cebrâil) ile destekledik.***

633. Bk. Ahzâb, 33/40.

634. Saf, 61/5-6.

635. Bk. Yuhanna, 14/16, 16/13; İşaya, 8/22; Matta, 15/16, 8/17; M. Hamidullah, Aziz Kur'ân, Saf, 61/6.

636. Mâide, 5/26.

Size ne zaman nefislerinizin hoşlanmadığı bir emirle bir peygamber gelse, her defasında ona karşı büyüklük taslarsınız. Onlardan bir kısmını yalanlar, bir kısmını da öldürürsünüz.”⁶³⁷

وَحَسِبُوا إِلَّا تَكُونَفِتْنَةً فَعَمُوا وَصَمُّوا ثُمَّ تَابَ اللَّهُ عَلَيْهِمْ ثُمَّ عَمُوا وَصَمُّوا كَثِيرٌ مِنْهُمْ وَاللَّهُ بَصِيرٌ بِمَا يَعْمَلُونَ ﴿٧١﴾

71- Onlar başlarına bir belâ gelmeyeceğini sandılar da kör ve sağır kesildiler. Sonra Allah onların tevbelerini kabul etti. Ardından yine birçokları kör ve sağır kesildiler. Hâlbuki Allah onların bütün yaptıklarını görmektedir.

71. âyette, Hz. Meryem’in iffetli ve doğru bir kadın olduğuna, Îsâ ve annesinin yemek yiyen birer beşer olduklarına dikkat çekilmiştir. Önceki âyetlerde, Yahudilerin, Hz. Meryem’in, Hz. Îsâ’yı gayrimeşrû olarak doğurduğunu ileri sürmemeleri gerektiği, Hz. Îsâ’nın mûcize olarak babasız dünyaya gelmesi ve Cenâb-ı Hakk’ın İmrân ailesine ve bu aileden olan Hz. Meryem’e olan ikramları açıklanmış, bu âyette de, Hz. Meryem’in bir insan oluşu üzerinde durulmuştur.

İsrâiloğulları kendilerini “Allâh’ın oğulları ve sevdikleri kimseler” kabul ettikleri için,⁶³⁸ peygamberleri yalanlamak ve onları öldürmek gibi suçların başlarına büyük bir iş açmayacağını sanıyorlardı. Bu sebeple yeni gelen peygamberlerin davetine uymamakta ısrar ettiler, en son olarak Hz. Îsâ ve Hz. Muhammed’i de peygamber olarak kabul etmediler. Hâlbuki hem Tevrat, hem de İncil son bir peygamberin geleceğini haber vermiş, Hz. Muhammed ﷺ da, son peygamber olarak, Kur’ân’da adı geçen 28 peygamberi kabul ettiği gibi, İncil ve Tevrat’ı da asılları itibarıyla hak kitap olarak tasdik etmiştir.

لَقَدْ كَفَرَ الَّذِينَ قَالُوا إِنَّ اللَّهَ هُوَ الْمَسِيحُ ابْنُ مَرْيَمَ ۖ وَقَالَ الْمَسِيحُ يَا بَنِي إِسْرَآئِيلَ اعْبُدُوا اللَّهَ رَبِّي وَرَبَّكُمْ ۖ إِنَّهُ مَنْ يُشْرِكْ بِاللَّهِ فَقَدْ حَرَّمَ اللَّهُ عَلَيْهِ الْجَنَّةَ وَمَأْوَاهُ النَّارُ ۚ وَمَا لِلظَّالِمِينَ مِنْ أَنْصَارٍ ﴿٧٢﴾

637. Bakara, 2/87.

638. Bk. Mâide, 5/18.

**72- Andolsun ki “Allah, Meryem oğlu Mesih’in ta kendisi-
dir.” diyenler kesinlikle kâfir olmuşlardır. Oysa Îsâ şöy-
le demişti: “Ey İsrâiloğulları! Benim de Rabbim, sizin de
Rabbiniz olan Allâh’a kulluk edin. Kim Allâh’a şirk koşa-
sa, Allah ona cenneti haram kılar ve onun varacağı yer
ateştir ve zâlimler için yardımcılar da yoktur.”**

72. âyette, Hz. Îsâ’yı Allâh’ın oğlu olarak niteleyenlerin küfre düştüğü, Hz. Îsâ’nın onları Allâh’a îmâna ve kulluğa davet ettiği, aksi hâlde cehennem azâbıyla karşılaşacakları bildirilir.

GÜNÜMÜZ İNCİLİNDE VE KUR’ÂN METİNLERİNDE HZ. ÎSÂ

İncil metinlerinde, Hz. Îsâ’nın “Allah (Teos)”, “Allâh’ın oğlu”, “Üçün üçüncüsü” gibi, ilâhlık veya Allâh’a ortaklık ifâde edecek isim ve sıfatlarla anılması, Kur’ân’da kesin bir üslûpla reddedilmiştir.⁶³⁹

Ahd-i Atik adı verilen Tevrat’ta da benzer ifâdelere az da olsa rastlanır. Nitekim “Allâh’ın oğlu/oğulları” ifâdesi, dört yerde değişik kişiler hakkında kullanılmıştır. Tevrat’ta, “İlahî varlıklar” olarak tercüme edilen bu ifâdenin İbrânice karşılığı “Tanrı oğulları”dır. Havra kültüründe bu terim için “Melekler ya da Şit שֵׁט soyundan gelen insanlar” yorumu yapılmıştır.⁶⁴⁰ “Allâh’ın çocukları” veya “inanamlar topluluğu” anlamında ise sık sık geçer.⁶⁴¹ Tesniye bölümündeki, “Siz, Tanrınız Rabbin çocuklarıdır.”⁶⁴² ifâdesi buna örnek verilebilir.

Mezmurlarda, Hz. Dâvud’un söylediği şu sözlere yer verilir: “Rabbin bildirisini ilan edeceğim: Bana, “Sen, benim oğlumsun” dedi. “Bugün ben sana baba oldum. Dile benden, mîras olarak sana ulusları, mülk olarak yeryüzünün dört bucağını vereyim.”⁶⁴³

Hz. Îsâ’nın ölümünden 60-70 kadar sonra kaleme alındığı tahmin edilen Yuhanna İncil’i, Îsâ’nın kimliğini en iyi tanıtan bir eserdir. Burada, Hz. Îsâ’ya “Söz”, “Mesih”, “Tanrı oğlu”, “İnsanoğlu” ve daha birçok unvan verilir. Îsâ, Baba, Tanrı ilişkisi konusundaki öğretisi bu açıklamalarla iç içedir. Îsâ, Yuhanna İncili’nde, 109 kez Tanrı’yı “Baba” diye anar. 23 kez de Tanrı’dan, “beni gönderen” diye söz eder.⁶⁴⁴ Îsâ, kendinden sonra inananları ile ilişkisi

639. Bk. Bakara, 2/116; Mâide, 5/72, 73; Tevbe, 9/30.

640. Bk. Ahd-i Atik, Yaratılış, 6/2-4; Eyyub, 1/6; Matta, 26/63; Luka, 3/38.

641. Bk. Çıkış, 4/22, 23; Samuel, 7/14 vd.

642. Tensiye, 14/1.

643. Mezmurlar, 2/7, 8.

644. Kitab-ı Mukaddes, Yeni çeviri, İstanbul 2003, Yuhanna, Giriş.

konusunda da şöyle der: “Beni seven sözüme uyar. Babam da onu sever. Biz de ona gelir, onunla birlikte yaşarız.”⁶⁴⁵

Matta İncili’nde, Hz. Îsâ’nın, Yahudi Yüksek Kurulu önünde mahkeme edilirken Baş kâhin’le aralarında geçen konuşma şöyle anlatılır: Baş kâhin sorar; “Yaşayan Tanrı adına ant içmeni istiyorum, söyle bize, Tanrı’nın oğlu Mesih sen misin?” Îsâ; “Söylediğin gibidir.” der.”⁶⁴⁶ Yine aynı yerde, Hz. Îsâ’nın öğrencilerine verdiği öğütlerden birisi de şudur: “Ne mutlu barışı sağlayanlara! Çünkü onlara Tanrı oğulları, denilecek.”⁶⁴⁷

Diğer yandan Matta İncili’ne göre, Hz. Îsâ’nın teslis inancını çağırıştıran, “Baba, Oğul, Rûhu’l-kudüs” üçlüsünü söylemesi şöyle olmuştur: Îsâ, vefâtından üç gün sonra dirileceğini öğrencilerine söylemiş ve Celile’de görüşebileceklerini bildirmişti. Belirtilen yere giden on bir öğrencinin yanına gelen Îsâ şöyle demiş: “Gökte ve yeryüzünde bütün yetki bana verildi. Bu nedenle gidin, bütün ulusları öğrencilerim olarak yetiştirin; onları Baba, Oğul ve Kutsal Ruh’un adıyla vaftiz edin; size buyurduğum her şeye uymayı onlara öğretin. İşte ben, dünyanın sonuna dek her an sizinle birlikteyim.”⁶⁴⁸

Buna göre gerek Tevrat’ta ve gerekse İncil nüshalarında, Baba, Oğul, Kutsal Ruh, Allâh’ın oğlu/oğulları gibi ifâdeler çokça kullanılmış ve o günkü toplumlar buna alışmıştır. Nitekim bu durum Kur’ân’da şöyle belirtilir: **“Yahudiler ve Hristiyanlar, “Biz Allâh’ın oğulları ve sevdikleriyiz.” dediler. De ki: “Öyleyse, Allah, günahlarınızdan dolayı sizi niçin cezâlandırıyor?” Doğrusu siz de, O’nun yarattıklarından birer insansınız. Bu yüzden O, dilediğini bağışlar, dilediğini de cezâlandırır. Göklerin, yerin ve bu ikisi arasındaki her şeyin hükümrânlığı Allâh’ındır. Son dönüş O’na olacaktır!”**⁶⁴⁹

İbn-i Abbâs’a göre, yukarıdaki âyetin nüzûl sebebi şudur: Hz. Muhammed ﷺ, bir Yahudi topluluğunu İslâm’a çağırmış ve Allâh’ın azâbı ile korkutmuştu. Onlar: “Bizi bununla mı korkutuyorsun? Biz Allâh’ın oğulları ve sevdiği kullarıyız.” demişlerdi. İncil’de de, Hz. Îsâ’nın “Ben babama ve babanıza gidiyorum.” sözleri nakledilir. İbrânicе’de, mecaz yoluyla Allâh’a, raûf (çok şefkatli) ve rahîm (çok merhametli) sıfatları için “eb (baba)” denildiği gibi, Hz. Îsâ’nın da duâ ve öğütlerinde, Allah’tan aynı anlamda “baba” diye söz ettiği nakledilir.

645. Yuhanna, 14/23.

646. Matta, 26/63, 64.

647. İncil, Matta, 5/9.

648. Matta, 28/1-20.

649. Mâide, 5/18.

Yine mecaz yoluyla kullanılan “ibn (oğul) ve veled (çocuk)” sözcüğünün de, ilk İbrânice İncil’de bulunmadığı hâlde, sonraki İncil’lere yazıldığı nakledilmiştir.

Hız. İsâ için kullanılan “Rab, Rabbî” gibi ifâdeler, “mürebbi, öğretmen anlamında” kullanılır. Nitekim Yuhanna İncili’nde, İsâ’nın ilk öğrencileriyle karşılaşmasında, aralarında şu konuşma geçer: “...Öğrenciler; “Rabbi, ne rede oturuyorsun?” dediler. Rabbî, öğretmenim anlamına gelir.”⁶⁵⁰ Diğer yandan, Hız. İsâ’nın ölüp, üç gün sonra dirilmesi sırasında, mezarı başında bulunan Meryem adlı kadının İsâ ile konuşmasında da “Rab” kelimesinin İbrânice aslı şöyle bildirilir: “...O sırada İsâ ona, “Meryem, diye seslendi. O da döndü İsâ’ya, “İbrânice Rabbuni!” dedi. Rabbuni “öğretmen” demektir.”⁶⁵¹

Bu mecaz anlatımlar, yüzyıllar geçince, gerçekmiş gibi kullanılarak, İznik konsilinde belirlenen inanç esaslarında, Hız. İsâ için “Babanın cevherinden meydana gelen oğul” ifâdeleri kullanılmıştır.⁶⁵²

Ancak günümüz İncil’inde şu ifâdeler bulunduğu sürece bu inanç konusunun çözülmesi güç görünüyor:

“Ben ve Baba biriz. Yahudi yetkililer O’nu taşlamak için yerden yine taş aldılar. İsâ onlara: “Size Baba’dan kaynaklanan birçok iyi işler gösterdim.” dedi. Bu işlerden hangisi için beni taşıyorsunuz?” Şöyle yanıt verdiler: “Seni iyi işlerden ötürü değil, inkâr ettiğin için taşıyoruz. İnsan olduğun hâlde Tanrı olduğunu ileri sürüyorsun.” İsâ şu karşılığı verdi: “Yasanızda: Siz ilâhlarsınız, dedim.” diye yazılı değil mi? Tanrı, kendilerine sözünü gönderdiği kimseleri ilâhlar diye adlandırır. Kutsal yazı da geçerliliğini yitirmez. Baba beni kendine ayırıp dünyaya gönderdi. Öyleyse: “Tanrı’nın oğluyum, dediğim için mi bana nasıl “inkâr ediyorsun” dersiniz?”⁶⁵³

İslâm’a göre, toplumu tarafından “Allâh’ın oğlu” lâkabıyla anılan Dâvud, Üzeyir ve İsâ ﷺ birer peygamberdir. Kur’ân, Allâh’ın oğlu ifâdesini kullanmayı yasaklamıştır. Çünkü bu, değişik anlamlara çekilebilen, müteşâbih (anlamı kapalı) bir sözcüktür.

لَقَدْ كَفَرَ الَّذِينَ قَالُوا إِنَّ اللَّهَ ثَالِثُ ثَلَاثَةٍ وَمَا مِنْ إِلَهٍ إِلَّا إِلَهٌ وَاحِدٌ وَإِنْ لَمْ يَنْتَهُوا عَمَّا يَقُولُونَ لَيَمَسَّنَّ الَّذِينَ كَفَرُوا مِنْهُمْ عَذَابٌ أَلِيمٌ ﴿٧٣﴾

650. Yuhanna, 1/37.

651. Yuhanna, 20/10-16.

652. Bk. Tevbe, 9/30; Elmalılı, Tefsir, Azim, III, 205, 206.

653. İncil, Yuhanna, 10/30-37.

73- Andolsun “Allah için üçüncüsüdür.” diyenler de kâfir olmuşlardır. Hâlbuki bir tek Allah’tan başka hiçbir ilâh yoktur. Eğer söyledikleri sözlerden vazgeçmezlerse, içlerinden inkâr edenlere, elbette can yakıcı bir azap dokunacaktır.

73. âyette, Allah için üçüncüsüdür, diyenlerin küfre düşecekleri, bu küfür üzere ölürlerse, cehennem azâbına uğrayacakları bildirilmiştir. Hristiyanlıkta bu inanca “teslîs (üçleme) akîdesi” denir.

TESLÎS İNANCI

Teslîs, üçleme demektir. Hristiyanlıkta teslis inancı, genel olarak Allâh’ın tek ve bölünmez bir âlemde ayrı, eşit ve tek cevherli üç kişi yani “baba, oğul ve Rûhu’l-kudûs” olarak tanımlanır. Yukarıdaki âyetlerde böyle bir inancın onları küfre düşüreceğine yer verilir. Çünkü Hz. Îsâ’nın tebliğ ettiği din tek Allah inancına dayanır. İncil’deki baba, oğul, Allâh’ın kelimesi ve Allâh’ın rûhu gibi terimlerin farklı yorumlanması,⁶⁵⁴ ve mecaz anlatımların gerçek gibi algılanması sonucunda, bu inancın Hristiyanlığa sonradan girdiğinde şüphe yoktur.

Hz. Îsâ ve Meryem’in konumu şu âyette açıklıkla belirtilmiştir: **“Ey kitap ehli! Dîninizi konusunda aşırı gitmeyin ve Allah hakkında da, gerçekten başkasını söylemeyin! Meryem oğlu Îsâ Mesih, sadece Allâh’ın peygamberi, O’nun Meryem’e atmış olduğu kelimesi ve kendisinden bir ruhtur. O hâlde Allâh’a ve peygamberlerine inanın! Allah, “Üçtür!” demeyin. Kendi yararınıza olarak, buna son verin. Çünkü Allah, tek bir İlâh’tır. O, çocuk sahibi olmaktan münezzehtir. Göklerde ne var yerde ne varsa hepsi O’nundur. Vekil olarak Allah yeter!”**⁶⁵⁵

Hristiyanlıkta tevhid inancından ayrılma MS 325’te İznik’te iki bin kırk sekiz piskoposun toplanarak, aralarından seçtikleri üç yüz on sekiz kişinin, tevhid inancının mümessili sayılan Aryos’u kâfir ilan edip, benimsedikleri teslis inancı ile olmuştur. İznik’te alınan karar metni şöyledir: “Biz, her şeyin sahibi, görülenin ve görülmeyenin yaratıcısı olan bir ilâh babaya ve bir ilâh oğula; bir Allâh’ın oğlu, bütün yaratılmışların ilki ve yaratılmış değil babasının cevherinden bir hak ilâhtan bir hak ilâh, bütün âlemler ve her şey onun

654. Bk. Nisâ, 4/171.

655. Nisâ, 4/171.

eliyle yaratılmış, bizim kurtuluşumuz için gökten inmiş ve Rûhu'l-kudüs'ten ceset hâline bürünüp bâkire Meryem'den doğmuş ve Filatos zamanında asılıp defnedilmiş olan ve sonra üçüncü gün kalkıp göğe çıkan ve babasının sağında oturan ve ölülerle diriler arasında hüküm vermek için bir kere daha gelmeye hazır bulunan Yesu Mesih'e îmân ederiz. Bir de Rûhu'l-kudüs'e, babasından çıkacak olan hak rûha ve günahları affetmek için bir vaftize, Katolik, kutsal bir Mesih cemaatine, bedenlerimizin dirileceğine ve sonsuz, sürekli bir hayata da îmân ederiz. "Allâh'ın oğlunun bulunmadığı bir zaman vardı." diyenlerle, "Allâh'ın oğlu tek cevher değildir." diyenlerin Katolik kili-sesi tarafından kâfir ilan olunacaklarını beyan ederiz."⁶⁵⁶

Böylece Hristiyanlığa; Allah, Îsâ ve Rûhu'l-kudüs olmak üzere üçlü ilâh inancı girmiştir.⁶⁵⁷ Kur'ân ve sünnette, Hristiyanlar bir inanç ayrımı yapılmaksızın "ehl-i kitap" olarak nitelendirilmiştir. Buna göre, kitap ehline küfür ve şirk isnâd eden nassların, özel nasslarla tahsis edildiği kabul edilmiştir. Mâide 5/5 âyetinde ".. ehl-i kitaptan olan muhsan (namuslu) kadınlarla evlenmenin, müslüman erkeğe helâl sayılması", onların kestiğinin yenilmesi ve artığının temiz sayılması buna örnek verilebilir.

﴿٧٤﴾ أَفَلَا يَتُوبُونَ إِلَى اللَّهِ وَيَسْتَغْفِرُونَهُ وَاللَّهُ غَفُورٌ رَحِيمٌ

74- Onlar hâlâ Allâh'a tevbe edip, ondan bağışlanma istemeyecekler mi? Oysa Allah, çok bağışlayan, çok merhamet edendir.

74. âyette, Hristiyanlar yanlış inançlarından vazgeçip, tevbeyle davet edilmektedir. Eğer tevbe ederlerse bağışlanabilecekleri vurgulanmıştır. İlgili âyetlerde şöyle buyrulur:

"Zaten günahları, Allah'tan başka kim bağışlayabilir? Bir de onlar, işledikleri (günahları) bile bile ısrar etmezler."⁶⁵⁸

"Şayet onlar, kendilerine zulmettikleri zaman sana gelip de Allah'tan bağışlanma dileseler ve Peygamber de onların bağışlanmasını dileseydi, elbette Allâh'ı affedici ve çok merhametli bulurlardı."⁶⁵⁹

656. Elmalılı, Azim, III, 191, 192.

657. Bk. Bakara, 2/87, 253, Mâide, 5/17, 110; Tevbe, 9/30; Nahl, 16/102.

658. Âl-i İmrân, 3/135.

659. Nisâ, 4/64.

مَا الْمَسِيحُ ابْنُ مَرْيَمَ إِلَّا رَسُولٌ قَدْ خَلَتْ مِنْ قَبْلِهِ الرُّسُلُ وَأُمُّهُ صِدِّيقَةٌ كَانَا يَأْكُلَانِ الطَّعَامَ أَنْظُرْ كَيْفَ نُبَيِّنُ لَهُمُ الْآيَاتِ ثُمَّ انْظُرْ أَنَّى يُؤْفَكُونَ ﴿٧٥﴾ قُلْ أَتَعْبُدُونَ مِنْ دُونِ اللَّهِ مَا لَا يَمْلِكُ لَكُمْ ضَرًّا وَلَا نَفْعًا وَاللَّهُ هُوَ السَّمِيعُ الْعَلِيمُ ﴿٧٦﴾

75- Meryem oğlu Mesih sadece bir peygamberdir. Ondan önce de peygamberler gelip geçmişti. Onun annesi de dürüst ve iffetli bir kadındı. Her ikisi de yemek yerlerdi. Bak, onlara âyetleri nasıl açıklıyoruz, sonra bak nasıl da yüz çeviriyorlar?

76- De ki: “Allâh’ı bırakıp da size hiçbir zarar ve fayda veremeyen şeylere mi tapıyorsunuz? Allah gerçekten her şeyi iştien ve her şeyi bilendir.”

75-76. âyetlerde, Hz. Îsâ’nın sadece bir peygamber, annesi Meryem’in de iffetli bir kadın olduğu, onların diğer insanlar gibi yiyip içtikleri belirtilmekte, insandan farklı bir niteliklerinin bulunmadığı belirtilmiştir. Bu durum karşısında Allâh’ı bırakıp da, onun beşer olarak yarattığı kimselere ilâhlık isnâd etmenin ne kadar anlamsız olduğuna işaret edilmektedir.

Aşağıdaki âyetlerde Hz. Îsâ ve Meryem’in beşer nitelikleri şöyle açıklanır: **“Şüphesiz ki Meryem oğlu Îsâ Mesih Allâh’ın elçisi ve “ol” emriyle Meryem’e ulaştırdığı kelimesidir ve O’ndan bir ruhtur.”**⁶⁶⁰ **“Biz senden önce de ancak kendilerine vahyettiğimiz birtakım erkek peygamberler gönderdik. Bilmiyorsanız kitap ehli olanlara sorun. Biz onları yemek yemez birer cansız ceset yapmadık ve onlar ölümsüz de değillerdi.”**⁶⁶¹

“(Ey Meryem!) Artık ye, iç, gözün aydın olsun! Eğer insanlardan birini görürsen, “Ben, o Rahmân olan Allâh’a susma orucu adadım. Onun için bugün hiç kimseyle konuşmayacağım.” diye işaret et.”⁶⁶²

قُلْ يَا أَهْلَ الْكِتَابِ لَا تَغْلُوا فِي دِينِكُمْ غَيْرَ الْحَقِّ وَلَا تَتَّبِعُوا أَهْوَاءَ قَوْمٍ قَدْ ضَلُّوا مِنْ قَبْلُ وَأَضَلُّوا كَثِيرًا وَضَلُّوا عَنْ سَوَاءِ السَّبِيلِ ﴿٧٧﴾

660. Nisâ, 4/71.

661. Enbiyâ, 21/7, 8.

662. Meryem, 19/26.

77- De ki: “Ey Ehl-i kitap! Dîniniz konusunda, gerçek dışına çıkarak sınırı aşmayın! Bundan önce azıp sapmış, birçok-larını da yoldan çıkarmış, böylece doğru yoldan uzaklaşmış bir toplumun istek ve arzularına uymayın!”

77. âyette, ehl-i kitabın dinde haktan uzaklaşıp aşırılığa kaçmamaları istenmektedir. Onlar Hz. İsa'ya olan aşırı sevgileri yüzünden, onun gösterdiği çamurdan kuş yapıp canlandırma, körü iyileştirme, ölüyü diriltme gibi mucizelerini ilâhlık alâmeti olarak değerlendirip,⁶⁶³ onu ilâhlaştırma yoluna gitmişlerdir. Bu inanç sapmasının aşırı bir sevgiye dayalı, şeytanın süslemesinden ileri geldiği söylenebilir.

İlgili âyetlerde şöyle buyrulur: **“Ey kitap ehli! Dîninizde aşırı gitmeyin ve Allah hakkında da gerçek olandan başkasını söylemeyin! Şüphesiz Meryem oğlu İsa Mesih, sadece Allâh'ın peygamberi ve ‘ol’ emriyle Meryem’e ulaştırdığı kelimesidir ve ondan bir ruhtur. O hâlde Allâh’a ve peygamberlerine inanın! Allah, “Üçtür!” demeyin. Bundan vazgeçin; sizin için hayırlı olana yönelin. Şüphesiz ki Allah, tek bir ilâhtır. O, çocuk sahibi olmaktan münezzehdir. Göklerde ne var yerde ne varsa hepsi O’nundur. Vekil olarak Allah yeter!”**⁶⁶⁴

“Ey Dâvud! Biz seni yeryüzünde halife yaptık. İnsanlar arasında adâletle hükmet! Sakın hevâ ve hevesine uyma ki seni Allah yolundan saptırmasın. Allah yolundan sapanlara, hesap gününü unutmalarından dolayı, çetin bir azap vardır.”⁶⁶⁵

“O hâlde, onların arasında Allâh'ın indirdiği ile hükmet; onların arzularına uyma. Sakın Allâh'ın sana indirdiği hükümlerin bir bölümünden seni caydırmasınlar! Eğer onlar Allâh'ın buyruklarından yüz çevirirlerse, şunu bil ki, Allah, onları bâzı günahları yüzünden belâyâ uğratmak istiyordur. Gerçekten insanların çoğu fâsıktır.”⁶⁶⁶

663. Âl-i İmrân, 3/49.

664. Nisâ, 4/171.

665. Sâd, 38/26.

666. Mâide, 5/49.

﴿ BÂB 11 ﴾

**İSRÂİLOĞULLARI'NIN LÂNETLENME SEBEBİ,
MÜSLÜMANLARIN EHL-İ KİTAPLA İLİŞKİLERİ,
KEŞİŞ VE RAHİPLER**

لُعِنَ الَّذِينَ كَفَرُوا مِنْ بَنِي إِسْرَآئِيلَ عَلَى لِسَانِ دَاوُدَ وَعِيسَى ابْنِ مَرْيَمَ ۚ ذَٰلِكَ بِمَا عَصَوْا وَكَانُوا يَعْتَدُونَ ﴿٧٨﴾ كَانُوا لَا يَتَنَاهَوْنَ عَنْ مُنْكَرٍ فَعَلُوهُ ۚ لَبِئْسَ مَا كَانُوا يَفْعَلُونَ ﴿٧٩﴾ تَرَى كَثِيرًا مِنْهُمْ يَتَوَلَّوْنَ الَّذِينَ كَفَرُوا ۚ لَبِئْسَ مَا قَدَّمَتْ لَهُمْ أَنْفُسُهُمْ أَنْ سَخِطَ اللَّهُ عَلَيْهِمْ وَفِي الْعَذَابِ هُمْ خَالِدُونَ ﴿٨٠﴾ وَلَوْ كَانُوا يُؤْمِنُونَ بِاللَّهِ وَالنَّبِيِّ وَمَا أُنْزِلَ إِلَيْهِ مَا اتَّخَذُوهُمْ أَوْلِيَاءَ وَلَكِنَّ كَثِيرًا مِنْهُمْ فَاسِقُونَ ﴿٨١﴾ لَتَجِدَنَّ أَشَدَّ النَّاسِ عَدَاوَةً لِلَّذِينَ آمَنُوا الْيَهُودَ وَالَّذِينَ أَشْرَكُوا ۚ وَلَتَجِدَنَّ أَقْرَبَهُمْ مَوَدَّةً لِلَّذِينَ آمَنُوا الَّذِينَ قَالُوا إِنَّا نَصَارَى ۚ ذَٰلِكَ بِأَنَّ مِنْهُمْ قِسِيَسِينَ وَرُهْبَانًا وَأَنَّهُمْ لَا يَسْتَكْبِرُونَ ﴿٨٢﴾ وَإِذَا سَمِعُوا مَا أُنْزِلَ إِلَى الرَّسُولِ تَرَى أَعْيُنُهُمْ تَفِيضُ مِنَ الدَّمْعِ مِمَّا عَرَفُوا مِنَ الْحَقِّ يَقُولُونَ رَبَّنَا آمَنَّا فَاكْتُبْنَا مَعَ الشَّاهِدِينَ ﴿٨٣﴾ وَمَا لَنَا لَا نُؤْمِنُ بِاللَّهِ وَمَا جَاءَنَا مِنَ الْحَقِّ ۚ وَنَطْمَعُ ۚ أَنْ يَدْخِلَنَا رَبُّنَا مَعَ الْقَوْمِ الصَّالِحِينَ ﴿٨٤﴾ فَأَنَابَهُمُ اللَّهُ بِمَا قَالُوا جَنَّاتٍ تَجْرَى مِنْ تَحْتِهَا الْأَنْهَارُ خَالِدِينَ فِيهَا ۚ وَذَٰلِكَ جَزَاءُ الْمُحْسِنِينَ ﴿٨٥﴾ وَالَّذِينَ كَفَرُوا وَكَذَّبُوا بِآيَاتِنَا أُولَٰئِكَ أَصْحَابُ الْجَحِيمِ ۚ ﴿٨٦﴾

- 78- İsrâiloğulları'ndan kâfir olanlar, hem Dâvud'un hem de Meryem oğlu İsrâ'nın diliyle lânetlendiler. Bunun sebebi, onların söz dinlememeleri ve sınırı aşıp durmalarıydı.
- 79- Onlar, yaptıkları kötülüklerden birbirlerini vazgeçirmeye çalışmazlardı. Yapmakta oldukları işler ne kötü şeylerdi!
- 80- Onlardan birçoğunun kâfirlerle dost olduklarını görürsün. Kendi elleriyle Allâh'ın gazabını davet etmeleri ne kötü bir şeydir! Onlar sürekli olarak azap içinde kalacaklardır.
- 81- Eğer Allâh'a, Peygamber'e ve ona indirilene î mân etmiş olsalardı, o inkârcıları dostlar edinmezlerdi. Ama onların çoğu fâsıktırlar.
- 82- Mü'minlere en fazla düşmanlık besleyenlerin elbette Yahudilerle müşrikler olduğunu göreceksin. Mü'minlere en fazla sevgi duyanların ise: "Biz Hristiyan'ız." diyenler olduğunu göreceksin. Çünkü onların içinde keşişler ve râhipler vardır. Onlar büyüklük taslamazlar.
- 83- Sen onların Peygamber'e indirileni dinledikleri zaman, onun gerçeği dile getirdiğini anladıkları için gözlerinin yaşla dolduğunu görürsün. Onlar şöyle derler: "Ey Rabbimiz! Biz î mân ettik, bizi hakka şâhitlik edenlerle beraber yaz!"
- 84- "Rabbimiz'in bizi iyiler arasına katmasını umup dururken, Allâh'a ve bize gelen gerçeğe niçin inanmayalım?"
- 85- Allah da böyle demeleri sebebiyle onlara, içinde sürekli olarak kalacakları, altlarından ırmaklar akan cennetleri mükâfat olarak verdi. İşte iyi davrananların mükâfatı budur!
- 86- Âyetlerimizi inkâr edip yalanlayanlara gelince, onlar cehennemliktir.

78-79. âyetlerde İsrâiloğulları'nın lânetlenmesi şu sebeplere dayandırılmıştır: a) Allâh'a isyan etmeleri, b) Sınırı aşmaları, c) Birbirlerini kötülüklerden men etmemeleri.

İlgili âyetlerde şöyle buyrulur: **“Hani bir zamanlar Tûr Dağı’nı üzerinize kaldırarak sizden (Tevrat’a uyacağınıza dâir) kesin bir söz almış ve “Size verdiğimiz kitaba bütün gücünüzle sarılın ve onda bulunanları dâimâ hatırınızda tutun: Umulur ki korunursunuz! (demiştik).” Ancak siz, bunun ardından yine sözünüzden döndünüz. Eğer üzerinizde, Allâh’ın lûtufta ve merhameti olmasaydı, şüphesiz en büyük zarara uğrayanlardan olurdunuz. İçinizden cumartesi günü yasağını çiğneyenleri elbette bilirsiniz. İşte bu yüzden Biz onlara: “Aşağılık birer maymun olun!” demiştik.”**⁶⁶⁷

“Hani Mûsâ’ya, “Ey Mûsâ! Biz bir tek yemekle yetinemeyiz. Bizim için Rabbine duâ et de, bize yerin bitirdiği şeylerden; sebze, acur, sarımsak, mercimek ve soğandan versin!” dediniz. Bunun üzerine Mûsâ, “Daha iyiyi, daha kötü olanla değiştirmek mi istiyorsunuz? Öyleyse kasabaya (Mısır’a) geri dönün; çünkü istedikleriniz sizin için orada var.” dedi. İşte böylece onların üzerlerine aşağılık ve yoksulluk damgası vuruldu ve Allâh’ın gazabına uğradılar. Çünkü onlar, Allâh’ın âyetlerini inkâr ediyorlar ve peygamberleri haksız yere öldürüyorlardı. Bütün bunlar, sadece isyan etmeleri ve taşkınlık yapmaları yüzünden idi.”⁶⁶⁸

“Onlar kendilerine verilen öğüdü unutunca, Biz de kötülükten sakındıranları kurtardık. Zulmedenleri ise, yoldan çıktıkları için şiddetli bir azapla yakaladık. Onlar isyan edip kendilerine yasaklanan şeyi yapmaya devam edince Biz de onlara: “Aşağılık birer maymun olun!” dedik. O zaman Rabbin, elbette kıyâmet gününe kadar onların (İsrâiloğulları’nın) üzerine en kötü eziyeti yapacak kimseleri göndereceğini ilan etti. Şüphesiz senin Rabbin cezâyı çabuk verendir. Elbette O, çok bağışlayan, çok merhametli olandır.”⁶⁶⁹

“Meryem oğlu İlsâ dedi ki: “Ey Allâhım! Ey Rabbimiz! Bize gökten bir sofrayı indir ki, bizim için, geçmiş ve geleceklerimiz için bir bayram ve senden bir mucize olsun. Bizi rızıklandır; sen, rızık verenlerin en hayırlısı!” Allah da şöyle dedi: “Şüphesiz ki Ben onu size indiririm. Ancak bundan sonra içinizden kim inkâr ederse, onu dünyada hiç kimseye etmediğim bir azapla cezâlandırırım!”⁶⁷⁰

667. Bakara, 2/63-65.

668. Bakara, 2/61.

669. A’raf, 7/165-167.

670. Mâide, 5/114-115.

İbn-i Abbâs'a göre, İsrâiloğulları, Tevrat, İncil, Zebur ve Kur'ân'da lânetlenmişlerdir. Bunun sebebi, peygamberlere isyanı sürdürmeleri ve birbirlerini kötülüklerden sakındırmaya çalışmamalarıdır.

Allah Teâlâ şöyle buyurur: **“Sizden hayra çağıran, iyiliği emreden ve kötülükten vazgeçirmeye çalışan bir topluluk bulunsun! İşte bunlar, kurtuluşa erenlerdir.”**⁶⁷¹ **“Onlardan çoğunu görürsün ki, günaha, haksızlığa ve haram mal yemeye koşuşurlar. Yapmakta oldukları işler ne kötüdür! Din adamları ve bilginler, keşke onları yalan söylemekten ve haram yemekten alıkoysalardı! İşleyip durdukları ne kötüdür!”**⁶⁷²

Hadislerde şöyle buyrulur: “İsrâiloğulları mâsiyetlerin içine düşünce, bilginleri onları uyardı, fakat günah işlemeyi bırakmadılar. Bu kere bilginler onlarla birlikte oturup kalkmaya ve yiyip içmeye başladılar. Bunun üzerine Allah onların kalplerini birbirine benzettii. Dâvud ve Meryem oğlu Mesih'in diliyle de onlara lânet etti. Bundan sonra Mâide sûresinin 5/78-79. âyetlerini okuyan Nebî ﷺ şöyle buyurmuştur: “Dikkat edin! Allâh'a yemin olsun ki, sizler de ya iyiliği emredip kötülükten sakındırır ve zâlimi zulmünden vazgeçirmeye çalışırsınız, ya da Allah sizin de kalplerinizi birbirinize benzetir. Onlara lânet ettiği gibi size de lânet eder!”⁶⁷³

“Allâh'a yemin olsun ki, siz ya iyiliği emreder, kötülükten alıkoymaya çalışırsınız, ya da Allah kendi katından size yakın zamanda bir azap gönderir. O zaman duâ edersiniz, fakat duânız kabul edilmez.”⁶⁷⁴

“Sizden kim haram veya mekruh işi (münker) görürse, onu eliyle değiştirsin, buna gücü yetmezse kalbiyle buğz etsin. Fakat bu sonuncusu îmânın en zayıf tarafıdır!”⁶⁷⁵

“Bir topluluğun yaptığına râzı olan kimse, onlardandır. Bir topluluğun adamları arasına katılıp onların sayısını çoğaltan onlardandır.”⁶⁷⁶ “Cihâdın en faziletlisi zâlim sultanın karşısında hakkı ve adâleti söylemektir.”⁶⁷⁷

Kitab-ı Mukaddes'te Hz. Dâvud'un, İsrâiloğulları için lânet edici uzunca ifâdeleri yer alır.⁶⁷⁸

671. Âl-i İmrân, 3/104.

672. Mâide, 5/62, 63.

673. Tirmizî, Tefsir, 5/6, 7; Ebû Dâvûd, Melâhim, 17; İbn Mâce, Fiten, 20; Ahmed bin Hanbel, I, 391. Rivâyetler için bk. Taberî, Tefsir, IV, 318-319.

674. Ebû Dâvûd, Melâhim, 16; Tirmizî, Fiten, 9.

675. Müslim, İman, 78; Ebû Dâvûd, Salât, 239, Melâhim, 17; Tirmizî, Fiten, 12; Nesâî, İman, 17.

676. Müslim, İman, 78, Rü'yâ, 12.

677. Ebû Dâvûd, Melâhim, 17; Tirmizî, Fiten, 13; Nesâî, bey'at, 37; İbn Mâce, Fiten, 20.

678. Bk. Zebur (Mezmurlar), 109/2-29.

تَرَى كَثِيرًا مِنْهُمْ يَتَوَلَّوْنَ الَّذِينَ كَفَرُوا لَبِئْسَ مَا قَدَّمَتْ لَهُمْ أَنْفُسُهُمْ
 أَنْ سَخِطَ اللَّهُ عَلَيْهِمْ وَفِي الْعَذَابِ هُمْ خَالِدُونَ ﴿٨٠﴾ وَلَوْ كَانُوا
 يُؤْمِنُونَ بِاللَّهِ وَالنَّبِيِّ وَمَا أُنْزِلَ إِلَيْهِ مَا اتَّخَذُوهُمْ أَوْلِيَاءَ وَلَكِنَّ كَثِيرًا
 مِنْهُمْ فَاسِقُونَ ﴿٨١﴾

80- Onlardan birçoğunun kâfirlerle dost olduklarını görürsün. Kendi elleriyle Allâh'ın gazabını davet etmeleri ne kötü bir şeydir! Onlar sürekli olarak azap içinde kalacaklardır.

81- Eğer Allâh'a, Peygamber'e ve ona indirilene îmân etmiş olsalardı, o inkârcıları dostlar edinmezlerdi. Ama onların çoğu fâsıktırlar.

80-81. âyetlerde, kalplerinde hastalık bulunan ehl-i kitaptan birçoklarının kâfirleri dost edinmeleri kınanır. Onların sürekli bir azapla karşılaşacakları belirtilir. 81. âyete göre, böyle davranmayıp da Allâh'a, Peygamberine ve ona indirilene îmân etselerdi, kâfirlerle dost olmazlardı. Bu durum onlardan çoğunun yoldan çıkmış bir toplum olduklarına delil sayılmıştır.

Hz. Peygamber, İbrahim عليه السلام'ın hanîf dînini savunduğu, Tevrat ve İncil'in ilâhî kitaplar olduğunu kabul ettiği hâlde, Yahudilerden birçoğunun onunla ilgi ve dostluk kurmak bir yana, müslümanlar aleyhine Mekke müşrikleriyle işbirliği yapıyorlardı. Bu âyette “inkârcılar” ifâdesiyle hem Mekke müşriklerinin hem de Medîneli olup da îmân etmiş gibi görünüp gerçekte inanmamış olan münâfıkların kastedilmiş olması muhtemeldir.

İlgili âyetlerde şöyle buyurur: **“Kalplerinde hastalık bulunan kimse-lerin, “Devir aleyhimize dönüp de başımıza bir felâket gelmesinden korkuyoruz.” diyerek onların dostluğunu kazanmaya çalıştıklarını görürsün. Kim bilir belki de Allah bir fetih veya kendi katından bir kolaylık getirir de, onlar kalplerinde gizledikleri şeyden dolayı pişman olurlar.”**⁶⁷⁹

“İşte bu, onların Allâh'ın gazabını çeken şeyin peşine düşmeleri ve O'nun râzı olduğu şeyden de hoşlanmamaları yüzündendir! Allah da onların yaptıklarını boşa çıkarmıştır!”⁶⁸⁰

679. Mâide, 5/52.

680. Muhammed, 47/28.

لَتَجِدَنَّ أَشَدَّ النَّاسِ عَدَاوَةً لِلَّذِينَ آمَنُوا الْيَهُودَ وَالَّذِينَ أَشْرَكُوا
وَلَتَجِدَنَّ أَقْرَبَهُم مَّوَدَّةً لِلَّذِينَ آمَنُوا الَّذِينَ قَالُوا إِنَّا نَصَارَىٰ ذَٰلِكَ بِأَنَّ
مِنْهُمْ قَسِيسِينَ وَرُهَبَانًا وَأَنَّهُمْ لَا يَسْتَكْبِرُونَ ﴿٨٢﴾

82- Mü'minlere en fazla düşmanlık besleyenlerin elbette Yahudilerle müşrikler olduğunu göreceksin. Mü'minlere en fazla sevgi duyanların ise: "Biz Hristiyan'ız." diyenler olduğunu göreceksin. Çünkü onların içinde keşişler ve râhipler vardır. Onlar büyüklük taslamazlar.

82. âyette, müslümanlara en çok düşmanlık besleyenlerin Yahudiler ve müşrikler, sevgi duyanların ise Hristiyanlar olduğu belirtilir. Bunun sebebi olarak da Hristiyanların keşiş ve râhip denilen din adamları gösterilir.

Âyetteki kıssîs (keşiş); ilim ve ibadetle meşgul olan Hristiyan din adamı, "râhib" ise âhiret korkusu ile dünyadan el etek çekip manastıra kapanan kimse demektir. Onları başkalarından farklı ve üstün kılan özellikleri; bilgili, ibadete düşkün ve alçak gönüllü olmalarıdır. Şu âyette de bu özelliğe işaret edilir:

"Sonra onların ardından elçilerimizi birbiri ardınca gönderdik. Meryem oğlu İsmâ'yı da gönderdik, ona İncil'i verdik ve ona uyanların kalplerine şefkat ve sevgiyi yerleştirdik."⁶⁸¹

Müslümanlara yakın olan Hristiyanların, Habeşistan'da müslümanları iyi karşılayanlarla, kendileriyle anlaşma yapılan Necran Hristiyanları gibi ehl-i kitap toplulukları olduğu nakledilmiştir. Genel olarak Hristiyanların müslümanlarla diyalogu, haclı seferleri gibi kimi sert ilişkiler dışında daha olumludur.

Hristiyanlar ruhbanlığı her şeyden el etek çekmek (tecerrüt) anlamında Allâh'ın rızasına ermek üzere, kendi din reisleri için kesin bir görev olarak kabul etmişlerdir. Delil olarak da Hz. Yahyâ ve İsmâ ﷺ'in her şeyden el etek çekmiş hayatlarını ileri sürerler. Ancak Kur'ân-ı Kerîm'de ruhbanlığın Allâh'ın emri olmadığı şöyle açıklanır: **"(Hristiyanların) uydurdukları ruhbanlığa gelince, bunu onlara Biz yazmadık. Fakat kendileri Allâh'ın rızasını kazanmak için yaptılar. Ama buna da gereği gibi uymadılar. Biz de içlerinden îmân etmiş olanlara mükâfatlarını verdik. Ama**

onlardan birçoğu fâsık kimselerdir.”⁶⁸² Onlar meşrû olan dünya nîmetlerinden kaçarken meşrû olmayan durumlara düşmüşlerdir.

Bu konuda Elmalılı merhum şu tespiti yapar: Fakat her çeşit kötü ahlâkî başı olan dünya hırsı ve şehvetlere uyma taşkınlığı ile bunun tam olarak zıddı olan ruhbanlık karşılaştırıldığı zaman, herhalde dünya hırslarına karşı ruhbaniyeti hayata geçirme gayretinin bir fazîlet olduğu da inkâr edilemez. Çünkü dünya sevgisi bütün hatâların başıdır. Bir toplum içinde böyle ciddi bir Allah korkusu (rehbet) ile son derece dindar, ibadete sarılma, sabır ve tahammül hayatı izleyebilenler, o toplumda ölçülü hareket etme duygusu uyandırabilecek bir ıslah örneği olmaktan uzak kalmazlar. İşte bundan dolayıdır ki, doğru bir şekilde ilim ve amele ilgi gösteren keşişler ve dünyaya âit isteklerden sıyrılmaya çalışan râhiplerin varlıkları Hristiyanların kibirlerini kıran ve mü'minlerin sevgi duymalarına sebep olan menkıbelerinden sayılmıştır. Yoksa ruhbaniyet adı altında dünya peşinde koşanların, helâli yasaklayıp harama göz yumanların, dîne ve dünyaya zarar veren, **“Onlardan çoğunun fâsık.”**⁶⁸³ olduklarında şüphe yoktur. Nitekim Hadîd sûresinde bir sonraki âyette, **“Biz de onlardan îmân edenlere mükâfatlarını verdik. Fakat onlardan birçoğu da yoldan çıkmışlardır.”** buyurulmuştur.⁶⁸⁴

Kısaca, âyet bize gösteriyor ki, ilim ve âlimleri sevmek, âhîret düşüncesi, âkıbet endişesi, yine bunun gibi alçak gönüllülük, isterse kâfir olsun, hadd-i zâtında beğenilen, en yararlı, en güzel yakınlaşma sebepleri cümlesindendir. Bu sebeptedir ki Hristiyanlar îmân ehline sevgi bakımından daha yakın bir konumdadır. Bundan dolayı bu ahlâkî durumlar var oldukça Hristiyanlarda îmân etme yeteneği daha fazladır. Ve bunlardan ciddi olarak îmâna gelenler Yahudilerden daha çok olmuştur.⁶⁸⁵

وَإِذَا سَمِعُوا مَا أُنْزِلَ إِلَى الرَّسُولِ تَرَىٰ أَعْيُنُهُمْ تَفِيضُ مِنَ الدَّمْعِ مِمَّا عَرَفُوا مِنَ الْحَقِّ يَقُولُونَ رَبَّنَا آمَنَّا فَاكْتُبْنَا مَعَ الشَّاهِدِينَ ﴿٨٣﴾ وَمَا لَنَا لَا نُؤْمِنُ بِاللَّهِ وَمَا جَاءَنَا مِنَ الْحَقِّ وَنَطْمَعُ أَنْ يُدْخِلَنَا رَبُّنَا مَعَ الْقَوْمِ الصَّالِحِينَ ﴿٨٤﴾

682. Hadîd, 57/27.

683. Hadîd, 57/26.

684. Hadîd, 57/27.

685. Elmalılı, age, III, 326.

83- Sen onların Peygamber'e indirileni dinledikleri zaman, onun gerçeği dile getirdiğini anladıkları için gözlerinin yaşla dolduğunu görürsün. Onlar şöyle derler: "Ey Rabbimiz! Biz îmân ettik, bizi hakka şâhitlik edenlerle beraber yaz!"

84- "Rabbimiz'in bizi iyiler arasına katmasını umup dururken, Allâh'a ve bize gelen gerçeğe niçin inanmayalım?"

83-84. âyetlerde sözü edilen kitap ehlinin, gözyaşları içinde îmân edişinin karşılığının cennet olduğunu bildirmektedir. Bu âyetlerin, Habeş Necâşîsi Ashame ve arkadaşları hakkında indiği rivâyet edilmiştir. Mekke müşriklerinin baskıları artınca, ilk müslümanlar, Medîne'ye hicretten önce Habeşistan'a hicret etmişlerdi. Mekke müşrikleri arkalarından bir topluluk göndererek onlara baskı uygulamak istemiş ve Mekke'ye iade edilmelerini talep etmişti. Necâşî, keşiş ve râhiplerle bir toplantı yapmış ve müslümanlarla Mekke'den gelen müşrik heyeti de bu toplantıya çağırmıştı. Önce, müşriklerin suçlamalarını ve müslümanların savunmasını dinlemiş, bundan sonra müslümanlara seslenerek, "Kitabınızda Hz. Meryem'den söz ediliyor mu?" diye sormuş, Câfer bin Ebî Tâlib, onun adıyla bir sûre bulunduğunu belirtip, Meryem sûresinin başından, **"İşte Meryem oğlu Îsâ budur."**⁶⁸⁶ âyetine kadar ve Tâhâ sûresinden de, **"Mûsâ'nın haberi sana geldi mi?"**⁶⁸⁷ âyetine kadar okumuş ve bunları dinleyen Necâşî ve yanındakiler gözyaşları içinde "yemin olsun ki Îsâ'ya gelenle, bunlar aynı kaynaktır." demiştir.

Mekke döneminde 615 M yılında Bizans'la İran arasında çıkan bir savaşta, Bizans yenilince Mekke müşrikleri sevinmiş, çünkü o gün için müşrik sayılan İranlılar gibi kendilerinin de müslümanları yenerek yok edeceklerini söylemişlerdi. Ancak bu sırada inen Rûm sûresinin ilk âyetlerinde, yakın bir gelecekte, Bizans'ın İran'ı yeneceği bildirilmiş, gerçekten birkaç yıl sonra çıkan savaşta ehl-i kitap sayılan Bizanslılar üstün gelmiş ve müslümanlar sevinmişti. Hatta bu konuda ortaya 100 deve koyarak, bir müşrikle bahse giren Ebûbekir ؓ bahsi kazanmıştı.⁶⁸⁸

İslâm dîni, Hz. Âdem ؑ'dan bu yana gelen bütün Peygamberlere ve gönderilen ilâhî mesaja (vahiy) inanmayı "îmân esasları" arasına almıştır. Buna göre Hz. Nûh, İbrahim, Mûsâ ve Îsâ ؑ ve diğerleri İslâm inancına göre birer peygamberdir ve onlara Yüce Allâh'ın bildirdiği vahiy mesajı orijinal

686. Meryem, 19/34.

687. Tâhâ, 20/9.

688. Bk. Rûm, 30/1-5; Kurtubî, Câmi', Beyrut, ty., XIV, 10 vd.

şekli bakımından doğrudur. Diğer yandan, her peygamber, kendisinden sonra gelecek peygamberi haber verdiği gibi, Kur'ân-ı Kerîm'de Hz. Muhammed'in son peygamber olduğu açıklanmıştır. Âyette şöyle buyrulur: **“Muhammed, sizin erkeklerinizden hiçbirinin babası değildir; ancak o, Allâh'ın elçisi ve peygamberlerin sonuncusudur. Allah, her şeyi çok iyi bilendir.”**⁶⁸⁹

Nitekim Hz. Îsâ da kendisinden sonra Ahmed adında bir peygamber geleceğini şöyle bildirmiştir: **“Meryem oğlu Îsâ da; Ey İsrâiloğulları! Ben size gönderilen, Allâh'ın elçisiyim. Benden önce gelen Tevrat'ı doğrulayıcı ve benden sonra gelecek olan Ahmed adında bir Peygamber'i müjdeleyici olarak geldim, demişti. Fakat o, apaçık kanıtlar getirince: Bu, apaçık bir büyüdür, dediler.”**⁶⁹⁰

Hz. Peygamber'in bir adı da Ahmed'dir. Ahmed ve Muhammed, “hamd” kökünden; övgüye lâyık olan ve çok övülmüş demektir. Hadiste şöyle buyrulur: **“Benim çeşitli isimlerim vardır. Ben Muhammed'im, ben Ahmed'im, ben toplayıcıyım...ben sonuncuyum.”**⁶⁹¹

Günümüz İncil metinlerinde, Hz. Îsâ'nın diliyle bir peygamberin geleceği şöyle haber verilir: **“(Îsâ şöyle dedi): Ben, Baba'ya duâ edeceğim ve O size başka bir önder (imam) gönderecektir.”**⁶⁹² Hristiyanların “tesellici” diye tercüme ettikleri “parakletus” kelimesi aynı zamanda “önder-imam” anlamına gelir. Daha açık olarak Yuhanna XVI, 13'te şöyle denir: **“Gerçeğin rûhu olan Önder (imam) gelince, o sizi yönetecektir. Çünkü o, kendiliğinden konuşmayacaktır.”** Hristiyan kökenli rivâyetler daha bunun gibi İşaya'nın ağzından ve aynı gerekçeyle, Hz. Îsâ'dan kendisinden sonrasına ilişkin pek çok haber nakletmişlerdir.⁶⁹³

Hz. Peygamber Medîne'ye hicret edince, çevrede bulunan Beni Kaynukâ, Beni Nadir ve Benî Kurayza gibi Yahudi kabîleleri ile görüşmeler yapmış, onlarla Medîne Vesikası adı altında ortak anayasa metni üzerinde anlaşmıştır. Böylece bir çeşit Medîne federe devletinin temelleri atılmış, her kabîle iç işlerinde serbest olmakla birlikte, dış saldırıya karşı ortak hareket etmeyi kabul etmiştir. Yahudi toplulukları bu antlaşmayı ihlal etmedikçe Allâh'ın Rasûlü bunu uygulamaya devam etmiştir.

689. Ahzâb, 33/40.

690. Saf, 61/5-6.

691. Buhârî, Tefsir, 61/1, Menâkıb, 17; Tirmizî, Edeb, 67; Dârimî, Rikâk, 59; Muvatta, Esmâ'ü'n-Nebî, 1; Ahmed bin Hanbel, IV, 80, 81, 84.

692. Bk. Yuhanna, XIV, 16.

693. Bk. İşaya, VIII, 22, XLII, 1-4 Matta, IV, 15/16, VIII, 17; Kur'ân, Âl-i İmrân, 3/81; M. Hamidullah, Aziz Kur'ân, Saf, 61/6.

Allah Rasûlü'nün Mekke ve Medîne döneminde üç kez de Hristiyan toplumlarıyla görüşmeleri olmuştur. Şöyle ki:

a) Bunlardan ilki Habeşistan hicreti sırasında gerçekleşmiş ve Habeş Kralı Necâsî'nin İslâm'a girmesi ile sonuçlanmıştır. Bundan sonra Necâsî, Medîne'ye Hz. Muhammed'e yetmiş kişilik bir heyet göndermiş, Rasûlullah ﷺ onlara Yâsîn sûresini okumuş, aynı şekilde onlar da gözyaşları içinde îmân etmişlerdi.⁶⁹⁴

b) İkincisi Necran Hristiyanları temsilcileri ile Allah elçisinin görüşmesi olayıdır. Necran Hristiyan topluluğu, Arabistan'ın güney kısmında yaşayan ve İstanbul (Kostantin) kilisesine bağlı olan bir topluluktur. İslâm'ın Hicaz bölgesi dışında yayıldığını görünce, Hz. Muhammed'le özel bir görüşme yapmak istediler. Aralarından seçtikleri 60 kişilik bir heyetle Medîne'ye geldiler. Mescid-i Nebevî'de ikindi namazı kılınırken içeri girdiler. Mescidde Hz. Peygamber'in izni ile kendi namazlarını kıldılar ve üç kişilik temsilci heyeti birkaç gün Medîne'de kalarak Hz. Muhammed'le görüştü. Görüşme sırasında Hz. Îsâ'dan söz ederken hâşâ "Allah", "Allâh'ın oğlu", "Üçün üçcüsü" gibi sözler söyleyince Hz. Peygamber kendilerini uyarmış, bu ifâdelerin ve bu inancın yanlış olduğunu bildirmişti. Onları bu inanca iten delillerini sorunca da; Hz. Îsâ'nın çamurdan kuş şekli yapıp canlandırmasını, ölüleri diriltmesini, gözleri görmeyeni ve alacatenlik hastalığını iyileştirmesini, gâipten haber vermesini" delil getirmişlerdi. Hz. Peygamber bu söylediklerinin doğru olduğunu, ama bunların, bir ilâhlık belirtisi değil, Hz. Îsâ'nın elinde, Allâh'ın izniyle gerçekleşen birer mûcize olduğunu bildirdi ve bununla ilgili olarak aşağıdaki âyetleri okudu:

"Allah, Îsâ'ya, kitabı, hikmeti/bilgelîği, Tevrat'ı ve İncil'i öğretecek, onu İsrâiloğulları'na bir elçi olarak (gönderecektir). O da, onlara şöyle diyecektir: Size Rabbinizden bir mûcize getirdim. Size çamurdan kuş şeklinde bir şey yapacağım, sonra ona üfleyeceğim, o da, Allâh'ın izniyle bir kuş olacaktır. Yine Allâh'ın izniyle körü ve alacaten hastalığını iyileştireceğim, ölüleri dirilteceğim. Evlerinizde yediklerinizi ve biriktirdiklerinizi de size haber vereceğim."⁶⁹⁵

İslâm, İncil'de de bildirilen ve insan toplulukları gözü önünde Hz. Îsâ'nın elinde gerçekleşen bu olayları Allâh'ın izniyle gerçekleşen birer mûcize olduğunu bildirirken, Hristiyanlar bunların, ilâhlık gücüyle gerçekleştiğini öne

694. Elmalılı, Azim baskısı, III, 328.

695. Âl-i İmrân, 3/49; bk. Mâide, 4/110.

sürerek, farklı bir yorum ortaya koymuşlardır. Doğru olan aynı olaya, bu iki farklı yorum yüzünden, yüzyıllar boyunca anlamsız ve gerekçesiz bir Müslüman-Hristiyan ayrışması sürüp gelmiştir.

Necran heyetinden kimisi İslâm'a girmişse de, kimisi Kur'ân'da yer alan "Hz. İsa'nın Allâh'ın kelimesi ve O'ndan bir ruh olduğu" nitelemesini,⁶⁹⁶ kendi anlayışları yönünde yorumlayarak, müslüman olmadılar ve özel statüde bir topluluk olarak varlıklarını sürdürdüler. İşte bu görüşme sonunda, Hz. Peygamber doğru olanı bulmak için "lânetleşme" teklif etmiş, fakat Hristiyanlar buna da cesâret edememişti.⁶⁹⁷

c) Üçüncüsü Bizans İmparatoru Herakliyus'a Şam'da bulunduğu sırada, Dihye b. Ebî Halîfe ء'ın elçi olarak gönderilmesidir. Hz. Peygamber ؐ, Dihye'ye verdiği mektuba şu âyeti yazdırmıştır: **"De ki: Ey kitap ehli! Bizimle sizin aranızda eşit olan bir söze gelin: Allah'tan başkasına tapmayalım; O'na hiçbir şeyi ortak koşmayalım; Allâh'ı bırakıp da kimimiz kimimizi Rabler edinmesin." Sonra, yine yüz çevirirlerse, "şâhit olun, biz müslümanlarız, deyin."**⁶⁹⁸

Bu âyetle bütün semâvî dinlerin ve peygamberlerin davet ettiği ortak ilkeler yer almıştır.⁶⁹⁹ Nitekim Hz. Muhammed ؐ Şam'da bulunan Herakliyus'a şunları yazmıştı: "Rahmân ve Rahîm olan Allâh'ın adıyla. Allâh'ın elçisi Muhammed'den Rum büyüğü Herakl'e. Doğru yola uyana selâm olsun. İslâm'a gir, kurtul. İslâm'a gir, Allah sana karşılığını iki kat olarak verecektir. Eğer yüz çevirirsen, sana uyanların günahı da senin üzerindedir." Bundan sonra mektup yukarıdaki âyetle sona ermiştir.⁷⁰⁰ Ticaret için o sırada Şam'da bulunan Ebû Süfyân'ın da Hz. Muhammed hakkında güzel sözler söylemesi üzerine Herakl inancını açıklamak üzere iken, üst düzey komutanlarından sesler yükselmesi üzerine, mektup amacına ulaşamamıştır.

Sonuç olarak İslâm, önceki bütün semâvî dinleri birleştiren, onların insan eliyle değiştirilen yerlerini açıklayan evrensel bir mesaja sahiptir. Hristiyanlıkla ve Yahudilikle ilgili doğru bilgiler öz olarak Kur'ân ve sünnette yer almıştır. Avrupa Birliği'ne giriş sürecinde, kilise ve havralarla yüzleşmede, konuları müzâkere etmede, mü'minlerin elinde sağlam bir Kur'ân mesajı ve Hz. Peygamber'in elimize ulaşan sünneti mihenk taşı vazifesi görecektir.

696. Bk. 3/39, 45; 4/171.

697. Bk. Âl-i İmrân, 3/61.

698. Âl-i İmrân, 3/64.

699. Bk. Enbiyâ, 21/25; Nahl, 16/36.

700. Bk. Kurtubî, Âl-i İmrân, 3/64. âyet tefsiri.

Elimizde değişikliğe uğramamış böyle ilâhî bir mesajın varlığı, misyonerlerin zayıf tezlerini çürütmeye yeterlidir. Allah, inananların dostu ve yardımcısıdır.

فَأَنَابَهُمُ اللَّهُ بِمَا قَالُوا جَنَّاتٍ تَجْرَى مِنْ تَحْتِهَا الْأَنْهَارُ خَالِدِينَ فِيهَا
وَذَلِكَ جَزَاءُ الْمُحْسِنِينَ ﴿٨٥﴾ وَالَّذِينَ كَفَرُوا وَكَذَّبُوا بِآيَاتِنَا أُولَٰئِكَ
أَصْحَابُ الْجَحِيمِ ﴿٨٦﴾

85- Allah da böyle demeleri sebebiyle onlara, içinde sürekli olarak kalacakları, altlarından ırmaklar akan cennetleri mükâfat olarak verdi. İşte iyi davrananların mükâfatı budur!

86- Âyetlerimizi inkâr edip yalanlayanlara gelince, onlar cehennemliktir.

85-86. âyetlerde, îmân eden ve gözyaşları içinde İslâm'a giren ehl-i kitabın, artık İslâm toplumu içinde yerini alarak altından ırmaklar akan cennete gireceği ve orada ebedî olarak kalacağı belirtilir. İyi kulların sonunun bu olduğu vurgulanır. Ancak Kur'ân âyetlerini inkâr edip yalanlayanların ise cehenneme gidecekleri belirtilir.

Allâh'ın rızasını kazananların gireceği cennet bir âyette şöyle tasvir edilir:

“Kötülükten sakınanlara vaad edilen cennetin durumu şöyledir: İçinde bozulmayan su ırmakları, tadı değişmeyen süt ırmakları, içenlere zevk veren şarap ırmakları ve saf bal ırmakları vardır. Hem onlara, orada her türlü meyve ve Rab'lerinden bir bağışlanma vardır. Hiç bunların durumu, ateşte sürekli kalacak olan ve bağır-saklarını parça parça edecek kaynar su içirilen kimsenin durumu gibi olur mu?”⁷⁰¹

İnkâr edenlerin gideceği cehennemden başka bir âyette şöyle söz edilir: **“İnkâr edip âyetlerimizi yalanlayanlara gelince; işte onlar cehennemliklerdir. Orada sürekli olarak kalacaklardır.”**⁷⁰²

701. Muhammed, 47/15.

702. Bakara, 2/39.

﴿ BÂB 12 ﴾

**HELÂL RIZİK, YEMİN KEFÂRETİ,
İÇKİ VE KUMAR YASAĞI,
İNANÇ VE AMELİN GÜNAH YÜKÜNÜ HAFİFLETMESİ**

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لَا تَحَرِّمُوا طَيِّبَاتِ مَا أَحَلَّ اللَّهُ لَكُمْ وَلَا تَعْتَدُوا ۚ إِنَّ اللَّهَ لَا يُحِبُّ الْمُعْتَدِينَ ﴿٨٧﴾ وَكُلُوا مِمَّا رَزَقَكُمُ اللَّهُ حَلَالًا طَيِّبًا ۚ وَاتَّقُوا اللَّهَ الَّذِي أَنْتُمْ بِهِ مُؤْمِنُونَ ﴿٨٨﴾ لَا يُؤَاخِذُكُمُ اللَّهُ بِاللَّغْوِ فِي أَيْمَانِكُمْ وَلَكِنْ يُؤَاخِذُكُمْ بِمَا عَقَّدْتُمُ الْأَيْمَانَ ۖ فَكَفَّارَتُهُ إِطْعَامُ عَشْرَةِ مَسَاكِينَ مِنْ أَوْسَطِ مَا تُطْعَمُونَ أَهْلِيكُمْ أَوْ كِسْوَتُهُمْ أَوْ تَخْرِيرُ رَقَبَةٍ ۚ فَمَنْ لَمْ يَجِدْ فَصِيَامُ ثَلَاثَةِ أَيَّامٍ ۚ ذَلِكَ كَفَّارَةُ أَيْمَانِكُمْ إِذَا حَلَفْتُمْ ۚ وَاحْفَظُوا أَيْمَانَكُمْ ۚ كَذَلِكَ يُبَيِّنُ اللَّهُ لَكُمْ آيَاتِهِ لَعَلَّكُمْ تَشْكُرُونَ ﴿٨٩﴾ يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا إِنَّمَا الْخَمْرُ وَالْمَيْسِرُ وَالْأَنْصَابُ وَالْأَزْلَامُ رَجَسٌ مِنْ عَمَلِ الشَّيْطَانِ فَاجْتَنِبُوهُ لَعَلَّكُمْ تُفْلِحُونَ ﴿٩٠﴾ إِنَّمَا يُرِيدُ الشَّيْطَانُ أَنْ يُوقِعَ بَيْنَكُمُ الْعَدَاوَةَ وَالْبَغْضَاءَ فِي الْخَمْرِ وَالْمَيْسِرِ وَيَصُدَّكُمْ عَنْ ذِكْرِ اللَّهِ وَعَنِ الصَّلَاةِ ۚ فَهَلْ أَنْتُمْ مُنتَهُونَ ﴿٩١﴾ وَاطِيعُوا اللَّهَ وَاطِيعُوا الرَّسُولَ وَاحْذَرُوا ۚ فَإِنْ تَوَلَّيْتُمْ فَأَعْلَمُوا أَنَّمَا عَلَى رَسُولِنَا الْبَلَاغُ الْمُبِينُ ﴿٩٢﴾ لَيْسَ عَلَى الَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ جُنَاحٌ فِيمَا طَعِمُوا إِذَا مَا اتَّقَوْا وَآمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ ثُمَّ اتَّقَوْا وَآمَنُوا ثُمَّ اتَّقَوْا وَأَحْسَنُوا ۗ وَاللَّهُ يُحِبُّ الْمُحْسِنِينَ ﴿٩٣﴾

- 87- Ey îmân edenler! Allâh'ın size helâl kıldığı iyi ve temiz şeyleri kendinize haram kılmayın ve sınırı aşmayın. Çünkü Allah sınırı aşanları sevmez.**
- 88- Allâh'ın size verdiği helâl ve temiz rızıklardan yiye. Siz kendisine inanmış olduğunuz Allah'tan sakının!**
- 89- Allah sizi, kasıtsız olarak yaptığınız yeminlerinizden dolayı sorumlu tutmaz, fakat bilerek yaptığınız yeminlerden sorumlu tutar. Bozulan böyle bir yeminin kefâreti; ailenize yedirdiğinizin ortalamasından on yoksulu doyurmak veya onları giydirmek yahut da bir köle âzâd etmektir. Kim bunları bulamazsa, üç gün oruç tutar. İşte bunlar yemin ettiğinizde, yeminlerinizi bozmanın kefâretilidir. Ancak siz, yine de ettiğiniz yeminlerinize bağlı kalın! Şükretmeniz için Allah size âyetlerini işte böyle açıklıyor.**
- 90- Ey îmân edenler! İçki, kumar, dikili taşlar (putlar) ve fal ve şans okları şeytan işi birer pisliktir. Bunlardan uzak durun ki, kurtuluşa eresiniz.**
- 91- Şeytan içki ve kumarla, aranızda düşmanlık ve kin sokmak, sizi Allâh'ı anmaktan ve namaz kılmaktan alıkoymak ister. Artık bunlardan) vazgeçtiniz değil mi?**
- 92- Allâh'a itaat edin, Peygamber'e de itaat edin ve Allâh'a karşı gelmekten sakının! Eğer yüz çevirerseniz, bilin ki Rasûlümüzün görevi, sadece apaçık tebliğden ibârettir.**
- 93- Îmân edip sâlih ameller yapanlar; bundan böyle Allâh'a karşı gelmekten sakınıp îmanlarını koruyarak sâlih ameller yapmaya devam ederlerse, daha önce yiyip içtikleri şeylerden dolayı onlara bir günah yoktur. Çünkü Allah iyilik eden ve işini güzel yapanları sever.**

87. âyette kişinin dünya nîmetlerinden yararlanma hakkını kısıtlamaması ve helâl olan bir şeyi kendi nefsine yasaklamaması gerektiği vurgulanmaktadır.

Yukarıdaki âyetlerin, Hz. Peygamber'in bir gün âhîret hayatından ve onun şiddetinden söz etmesi üzerine kimi sahabilerin dünya zevklerinden uzaklaşmaya karar vermesi üzerine indiği rivâyet edilmiştir.

AMELDE AŞIRILIK

Bâzı sahabiler kendi aralarında konuşarak birisi geceleri sabaha kadar namaz kılmayı, diğeri sürekli oruç tutmayı, bir diğeri ibadetine engel olacağını düşünerek hiç evlenmemeyi kararlaştırmıştı. Onların bu konuşmalarını haber alan Hz. Peygamber şöyle buyurmuştur: “Şunları şunları yapmaya çağını söyleyen siz misiniz? Allâh’a yemin ederim ki, ben sizin Allah’tan en çok korkanınız ve O’ndan en çok sakınanınızım. Fakat ben bazen oruç tutuyor, bazen tutmuyorum. Gece hem namaz kılıyor, hem de yatıp uyuyorum. Kadınlarla da evleniyorum. Kim benim sünnetimden yüz çevirirse, benden değildir.”⁷⁰³

Allah Teâlâ şöyle buyurur: **“De ki: Allâh’ın, kulları için çıkarmış olduğu süsü ve güzel rızıkları kim haram kıldı?” De ki: “Bunlar, dünya hayatında mü’minler içindir, kıyâmet gününde de yalnız onlara âit olacaktır. Biz bilen bir toplum için, âyetlerimizi böylece açıklarız.”**⁷⁰⁴

Hz. Peygamber Abdullah bin Amr bin Âs ؓ’e şöyle demiştir: “Ey Abdullah! Senin gündüzleri oruç tuttuğun, geceleri de sürekli namaz kıldığın bana haber verildi, ne dersin? Abdullah, “Evet öyle yapıyorum, yâ Rasûlallah!” deyince, Allâh’ın Rasûlü şöyle buyurdu: “Böyle yapma, bazen oruç tut, bazen iftar et, gece hem uyu, hem de teheccüd namazına kalk. Çünkü senin üzerinde bedeninin hakkı vardır, iki gözünün hakkı vardır, hanımının hakkı vardır, misafirlerinin hakkı vardır. Şüphesiz her aydan üç gün oruç tutman, sana yeterli olur. Çünkü senin için her iyiliğin on misli karşılığı vardır. Bu da bütün zamanının oruçlu olduğu anlamına gelir.”⁷⁰⁵

Sahâbeden Numan bin Beşîr ؓ’ten rivâyete göre Allâh’ın Rasûlü şöyle buyurmuştur: “Şüphesiz helâl belli, haram bellidir. Bu ikisi arasında bir takım şüpheli şeyler vardır ki, insanların çoğu onları bilmezler. Her kim şüpheli şeylerden sakınırsa ırzını ve dînini korumuş olur. Her kim de şüpheli şeylere dalarsa, koru etrafında sürüsünü otlatan bir çoban gibi, sürü içeriye dalabilir. Dikkat edin her hükümdarın bir korusu vardır. Bilesiniz ki, Allâh’ın yeryüzündeki korusu da haram kıldığı şeylerdir. Dikkat edin, bedende bir et parçası vardır ki, o iyi olursa bütün beden iyi olur. O bozuk olursa, bütün beden bozulur. O et parçası kalptir.”⁷⁰⁶ Hadiste sözü edilen

703. Buhârî, Nikâh, 1, 8; Müslim, Nikâh, 5-8; Nesâî, Nikâh, 4; Dârimî, Nikâh, 3; Kurtubî, Câmi‘, VI, 168, 169.

704. A’raf, 7/32. Bk. En’âm, 6/143-144.

705. Buhârî, Savm, 55-57, Enbiyâ, 37, Nikâh, 89; Müslim, Sıyâm, 181, 193.

706. Buhârî, İman, 39.

şüpheli şeyler helâl veya haram olduğu açıkça belli olmayan şeylerdir. Bu sebeple şüpheli şeylerden kaçınmak gerekir.

﴿٨٨﴾ وَكُلُوا مِمَّا رَزَقَكُمُ اللَّهُ حَلَالًا طَيِّبًا ۚ وَاتَّقُوا اللَّهَ الَّذِي أَنْتُمْ بِهِ مُؤْمِنُونَ

88- Allâh'ın size verdiği helâl ve temiz rızıklardan yiye. Siz kendisine inanmış olduğunuz Allah'tan sakının!

88. âyette, helâl ve temiz olan nîmetlerden yenilmesi istenmekte, harama düşülerek Allâh'a karşı gelmekten sakınmak gerektiği vurgulanmaktadır.

İSLÂM'DA HELÂL VE HARAMIN ÖLÇÜSÜ

Kur'ân ve sünnette, dünya nîmetlerinden nasıl yararlanılacağı, helâl ve haramın ölçüleri belirtilmiştir. Eşyada asıl olan mübahlık olmakla birlikte, yiyecek ve içeceklerden meşrû sayılmayanlar maddeler hâlinde sayılmış ya da nitelikleri belirtilerek, bu niteliklere uyanların aynı hükme bağlı oldukları açıklanmıştır.

İbadetin ve duânın kabulü için rızık helâlinden yemek ve haramdan sakınmak gerekir. Hadiste şöyle buyrulur: “Şüphesiz ki, Allah temizdir, temiz olanı sever. Allah inananlara, peygamberlerine emrettiklerini emretmiştir. Nitekim O, şöyle buyurmuştur: **“Ey Peygamberler! Temiz olan şeylerden yiye; güzel işler yapın. Ben sizin yaptıklarınızı bilmekteyim.”**,⁷⁰⁷ **“Ey îmân edenler! Size rızık olarak verdiklerimizin temiz olanlarından yiye.”**,⁷⁰⁸ **“Ey insanlar! Yeryüzünde bulunan helâl ve temiz olan şeylerden yiye ve şeytanın adımlarını izlemeyin. Çünkü o, sizin için apaçık bir düşmandır.”**⁷⁰⁹

Allâh'ın elçisi, bu âyetleri zikrettikten sonra, uzun yolculuğa çıkan, saç sakalı toz içinde ellerini göğse doğru kaldırıp, **“Ey Rabbim! Ey Rabbim!”** diye duâ eden birisinin durumundan söz ederek buyurdu ki: Bu kimsenin yediği haram, içtiği haram, giydiği haram ve haramla beslenmiş. Böyle birisinin duâsını Allah nasıl kabul etsin?”⁷¹⁰

Helâl veya haramın ölçüsü: Allah tarafından yapılmasına izin verilen ve âyet ve hadislerde yasak olduğu bildirilmeyen her şey, her fiil ve davranış

707. Mü'minûn, 23/51.

708. Bakara, 2/172.

709. Bakara, 2/168.

710. Müslim, Zekât, 65; Tirmizî, Tefsir, 2/36; Ahmed bin Hanbel, II, 328; İbn Kesîr, Muhtasar, I, 150, 151.

helâl sayılır. Helâlin zıddı haram olup, Allah ve Rasûlü tarafından kesin bir şekilde yasaklanan şeydir. Bir şeyin yasak oluşu kesin emirle değil de, zannî delille sâbitse o şey mekruh adını alır. Helâle daha yakın olan mekruha, tenzihen; harama yakın mekruha ise tahrîmen mekruh denir.

Bir şeyin helâl oluşu şu üç yoldan birisiyle sâbit olur:

a) Günah olmadığı bildirilmekle. Kur'ân'da murdar et, kan, domuz eti ve Allah'tan başkası adına kesilen hayvanların haram kılındığı bildirildikten sonra, darda kalan kimsenin, aşırı gitmemek ve sınırı aşmamak şartıyla bunlardan yiyebileceği belirtilir.⁷¹¹ Bu konuda “zarûretler sakıncalı olan şeyleri mübah kılar.” kuralı geçerlidir.

b) Haram olduğuna dâir bir delil bulunmamakla.

c) Helâl olduğuna dâir nass bulunmakla. Temiz olan şeyleri yiyip içmek gibi. Âyette, **“Bugün size temiz olan şeyler helâl kılındı.”** buyrulur.⁷¹²

İslâm'ın kesin olarak yapılmamasını istediği şeyler haram sayılır. Dînî nitelikli bir yasağı ancak Allah ve Rasûlü koyabilir. Şu âyet bu konuda bir ölçü getirmektedir: **“Kendi dillerinizin uydurduğu yalana dayanarak, “bu helâl, şu haramdır” demeyin. O zaman Allâh'a karşı yalan uydurmuş olursunuz.”**⁷¹³

Bir şeyin haram oluşu da şu yollarla belirlenebilir:

a) Bu konuda açıkça yasak bildiren bir âyet veya sağlam bir hadîsin bulunması. **“Size analarınız, kızlarınız, kız kardeşleriniz... (ile evlenmeniz) haram kılındı.”**⁷¹⁴

b) Helâl hükmünün kaldırıldığıının belirtilmiş olması. **“Artık bundan sonra güzellikleri hoşuna gitse bile, ne başka kadınlar, ne de eşlerini başkalarıyla değiştirmen sana helâl değildir.”**⁷¹⁵

c) Nehiy sıygasının kullanılması. **“Zinâyaya yaklaşmayın, çünkü o rezilliktir, kötü bir yoldur.”**⁷¹⁶

d) Fiilden sakınmayı ifâde eden bir üslûbun kullanılması. Şarap, kumar ve benzerlerinin şeytanın işinden bir pislik olduğu belirtildikten sonra, **“Bunlardan kaçının ki kurtuluşa eresiniz.”** buyrulması böyledir.⁷¹⁷

711. Bakara, 2/173.

712. Mâide, 5/5.

713. Nahl, 16/116.

714. Nisâ, 4/23.

715. Ahzâb, 33/52.

716. İsrâ, 17/32.

717. Mâide, 5/90.

Haram doğrudan ve dolaylı olmak üzere ikiye ayrılır.

a) Doğrudan haram (haram li zâtihî): Allah ve Rasûlü'nün eşyanın kendi yapısındaki bir kötülükten dolayı yasak kıldığı haram bu niteliktedir. Zinâ, ölü hayvan eti satma, evlenme engeli bulunan birisiyle evlenme gibi. Bunlar korunması gerekli olan beş şeye, yani can, mal, akıl, din ve nesle zarar veren fiil ve davranışlardır.

b) Dolaylı haram (haram li gayrihî): Temelde meşrû olması gerekirken, dış bir sebepten dolayı haram kapsamına giren fiil ve davranışlardır.

Mesela, zinâ doğrudan haram, zinâya karşı bir önlem olan örtünmeyi bırakmak dolaylı bir haramdır. Yine cuma namazı sırasında alışveriş yapmak dolaylı bir yasaktır, çünkü cuma namazına gitmeye engel olur. Ancak cuma namazı ile mükellef olmayanların -kadınlar veya seferde bulunan kimseler gibi- bu saatte işleriyle meşgul olması câiz bulunur.

لَا يُؤَاخِذُكُمُ اللَّهُ بِاللَّغْوِ فِىْ أَيْمَانِكُمْ وَلَكِنْ يُؤَاخِذُكُمْ بِمَا عَقَّدْتُمُ
الْأَيْمَانَ فَكَفَّارَتُهُ إِطْعَامُ عَشْرَةِ مَسَاكِينَ مِنْ أَوْسَطِ مَا تُطْعَمُونَ
أَهْلِيكُمْ أَوْ كِسْوَتُهُمْ أَوْ تَحْرِيرُ رَقَبَةٍ ۖ فَمَنْ لَمْ يَجِدْ فَصِيَامُ ثَلَاثَةِ أَيَّامٍ
ذَلِكَ كَفَّارَةُ أَيْمَانِكُمْ إِذَا حَلَفْتُمْ ۚ وَاحْفَظُوا أَيْمَانَكُمْ ۚ كَذَلِكَ يُبَيِّنُ اللَّهُ
لَكُمْ آيَاتِهِ لَعَلَّكُمْ تَشْكُرُونَ ﴿٨٩﴾

89- Allah sizi, kasıtsız olarak yaptığınız yeminlerinizden dolayı sorumlu tutmaz, fakat bilerek yaptığınız yeminlerden sorumlu tutar. Bozulan böyle bir yeminin kefâreti; ailenize yedirdiğinizin ortalamasından on yoksulu doyurmak veya onları giydirmek yahut da bir köle âzâd etmektir. Kim bunları bulamazsa, üç gün oruç tutar. İşte bunlar yemin ettiğinizde, yeminlerinizi bozmanın kefâreti- dir. Ancak siz, yine de ettiğiniz yeminlerinize bağlı kalın! Şükretmeniz için Allah size âyetlerini işte böyle açıklıyor.

89. âyette yemin çeşitleri ve kefâreti açıklanmaktadır.

YEMİN VE KEFÂRETİ

Yemin güç ve kuvvet demektir. Çoğulu “eymân”dır. Bir terim olarak yemin; bir işi yapmak veya yapmamak konusunda, sözü güçlendirmek için

Allah adına yapılan kasedir. “Vallâhi şu işi yapacağım veya yapmayacağım” demek gibi. Yemin Allâh’ın zât ismi üzerine olacağı gibi “Rahmân ve Rahîm” gibi bir ismine yahut “izzet-i ilâhiye ve kudret-i ilâhiye” gibi zâtî sıfatlardan birine yemin etmekle de gerçekleşir. Peygamberlere, meleklerle, Kâbe’ye, hayat veya ölüm üzerine yemin edilmez. Helâli haram kılmak da yemin sayılır. “Şu yemeği yemek bana haram olsun” demek gibi. Bir kimse, “Şöyle yaparsam küfür ehli veya Musevî yahut Hristiyan olayım” diye yemin etse; bunu dinden çıkacağı bilinci ile yapmışsa tevbe ve istiğfâr etmesi, evli ise nikâhını yenilemesi gerekir. Böyle bir sözü yalnız soyut yemin kastıyla söylemişse, yemini bozulunca kefâret gerekir.

Yemin konusundan çeşitli âyetlerde söz edilmiş, verilen sözün tutulması ve yeminin yerine getirilmesi istenmiştir. **“Sözleşme yaptığınız zaman, Allâh’a verdiğiniz sözü yerine getirin. Allâh’ı üzerinize şahit tutarak, pekiştirdikten sonra yeminlerinizi bozmayın. Şüphesiz ki Allah, yapacağınız her şeyi bilir.”**⁷¹⁸

“Allah sizi kasıtsız olarak yaptığınız yeminlerinizden sorumlu tutmaz. Ancak bilerek yaptığınız yeminlerden sorumlu tutar.”⁷¹⁹

Yukarıdaki 89. âyette de bilerek yapılıp yapılmamasına göre iki çeşit yeminden söz edilmiş ve yeminle ilgili kefâret açıklanmıştır. Hz. Âişe’den rivâyete göre, Hz. Ebûbekir, yemin kefâreti bildiren âyet gelinceye kadar, yemininden kesinlikle dönmezdi. Ancak yukarıdaki âyet inince, yoksulların yararına ve daha hayırlı görerek bu konuda Allâh’ın ruhsatını tercih etmeye başlamıştı.⁷²⁰

Yemin Çeşitleri

Günlük hayatta karşılaşılan üç çeşit yemin vardır. Şunlardır:

1) Lağv yemini: Yanlışlıkla veya doğru olduğu sanılarak ya da dil alışkanlığı ile niyetsiz yapılan yemindir. Böyle bir yeminden dolayı sorumluluk olmadığı yukarıdaki âyette zikredilmiştir.

2) Gamûs yemini: Yalan yere bilerek yapılan yemindir. Borcunu ödemediği hâlde, mahkemede ödediğine dâir yemin ve yalancı şahidin yapacağı yemin bu niteliktedir. Böyle bir yemin büyük günahlardan olup, Hanefiler’e göre buna tevbe ve istiğfâr gerekir, ayrıca kefâret gerekmez. İmam Şâfiî’ye göre gamûs yeminine de kefâret gerekir.

718. Nahl, 16/91.

719. Bakara, 2/225.

720. Buhârî, Tefsir, 5/8.

3) Mün'akid yemin: Mümkün olan ve geleceğe âit bir şey hakkında yapılan yemindir. “Vallâhi ben yarın borcumu vereceğim” demek gibi. Buna uyulmazsa kefâret gerekir. Yukarıdaki âyette kefâret öngörülen yemin türü budur. Diğer yandan “Şu işi yapmazsam, vallâhi içki içeceğim veya annemle ve babamla konuşmayacağım” gibi meşrû olmayan bir şekilde yemin edilse derhâl yemini bozmak ve kefâreti yerine getirmek gerekir. Çünkü hadiste şöyle buyurulmuştur: “Bir kimse yemin eder, ondan daha hayırlısını görürse yeminini bozsun ve kefâret versin.”⁷²¹

Yemin Kefâreti

Yaptığı bir yeminini bozan kişinin, kendi sosyal ve ekonomik durumuna göre, aşağıdaki kefâret çeşitlerinden, sırayı gözeterek uygun olanını yerine getirmesi gerekir.

a) On yoksulu doyurmak: Yeminini bozan kişinin ailesine yedirdiğinin ortalamasından on yoksulun sabah ve akşam karınlarını bizzat doyurması (ibâha) veya onları sabah akşam doyuracak kadar bir gıda maddesini veya bedelini vermesi (temlik) gerekir. Ebû Hanîfe'ye göre bunun ölçüsü her yoksul için fitre miktâdır. Oruç fidyesi de aynı miktarda olup, âyette, orucunu kazâ edemeyecek durumda olanlar için, her gün için, “bir fakir doyumu kadar fide” standardı getirilmiştir. Yemin kefâretinde “ailenize yedirdiğinizin ortalamasından” ifâdesi standardın,⁷²² her ailenin kendi geçim durumuna uygun ortalama bir miktar belirleyebileceği anlamına geliyor.

b) Veya on yoksulu giydirmek: İslâm'a göre örtülmesi gereken yerleri örtebilecek nitelikte birer giysi (kisve) ile on yoksulu giydirmek. Fakire yemin kefâreti için verilecek elbise onun vücudunun tamamını veya çoğunu örtecek bir hâlde bulunmalıdır. Bu elbisenin iki veya üç parçadan oluşması daha iyidir. Bununla birlikte bir elbise kısa da olsa, yiyecek yerine bir bedel olarak da verilebilir.

c) Yahut bir köleyi özgürlüğüne kavuşturmak. Günümüzde köle uygulaması bulunmadığı için, diğer alternatiflere geçilir.

d) Üç gün oruç tutmak: Yukarıdaki üç şıktan birisine güç yetiremeyen kimse üç gün peş peşe oruç tutar. Abdullah bin Mes'ud ؓ mushafında “mütetâbiât (peş peşe)” ifâdesi bulunduğu için Hanefiler bu görüşü benimsemiştir. İmam Şâfiî'ye göre bu orucun birbiri ardınca tutulması gerekmez. Çünkü iki şâhit getirilemediği için Kur'ân metnine yazılmayan “mütetâbiât”

721. Müslim, Eymân, 15, 16; Buhârî, Eymân, 1.

722. Bk. Bakara, 2/184.

gibi sözcükler, Kur'ân'dan sayılmadığı gibi, hadis olarak nakledilmediği için hadis de sayılmazlar.

Kefâretin, yemin bozulduktan sonra yerine getirilmesi gerekir. Hz. Peygamber şöyle buyurmuştur: *“Bir kimse bir şey için yemin eder, sonra da ondan daha hayırlısını görürse yeminini bozsun ve kefâret versin”*⁷²³

Diğer Kefâretler

Yanlışlıkla, bilerek veya zorlama sonucu işlenen kimi günahların affedilmesi için İslâm'da gösterilen telâfi yollarına “kefâret” denir. Bu terim genel anlamda; yapılan iyilik ve hasenât sayesinde kimi günahların bağışlanmasını ifâde eder. Nitekim **“İyilikler, kötülükleri yok eder.”**,⁷²⁴ **“Ancak tevbe eden, inanan ve arkasından iyi işler yapan kişilerin, Allah kötülüklerini iyiliklere çevirir.”** gibi âyetlerde,⁷²⁵ genel olarak kefâretlere işaret edilir. Yine kısas cezâsını veya yaralama ya da sakat bırakmadan doğan erş tazminâtını bağışlayan kimse lehine, bunun bir kefâret olduğunun açıklanması da böyledir.⁷²⁶ Diğer yandan hadislerde de genel olarak “sâlih amelin günahlara kefâret olduğu”nun bildirilmesi yanında pek çok örnekler verilmiştir. Örneğin, beş vakit namazın ve cuma namazının aralarda işlenen (küçük) günahlara kefâret olması,⁷²⁷ orucun kefâret sayılması,⁷²⁸ had cezâlarının,⁷²⁹ karşılaşılan hastalık ve musîbetlerin de günah ve hatâlara kefâret olduğunun bildirilmesi buna örnek verilebilir.⁷³⁰

1- Oruç kefâreti: Başladığı farz olan Ramazan orucunu, bir özü bulunmaksızın bozan kimsenin, bunu kazâ etmesi yanında iki ay aralıksız kefâret orucu da tutması gerekir. Kur'ân'da doğrudan oruç kefâretinden söz edilmez. Ancak Hz. Peygamber zihara (eşini kendisine, yakın bir hısımlına benzetme yoluyla haram kılma yöntemine) kıyas yaparak, oruç için de aynı hükmü uygulamıştır. **“Kim Ramazan ayında orucunu bozarsa, onun üzerine zihar yapan kimseye gereken şey vardır.”**⁷³¹

2- Yanlışlıkla bir mü'mini öldürmenin kefâreti: Bir mü'mini yanlışlıkla öldürenin, ölenin mîrasçılarına diyet vermesi gerekir. Ancak mîrasçıların

723. Müslim, Eymân, 15, 16; Buhârî, Eymân, 1.

724. Hüd, 11/114.

725. Furkan, 25/70.

726. Bk. Mâide, 5/45.

727. Bk. Buhârî, Tahâre, 14, 15, Mevâkîf, 4, 6; Tirmizî, Mevâkîf, 46; Ebû Dâvûd, Salât, 229.

728. Buhârî, Savm, 3.

729. Tirmizî, Hudûd, 12; İbn Mâce, Hudûd, 33.

730. Tirmizî, Hac, 111.

731. Bk. Mücâdele, 58/1-4.

diyeti sulh yoluyla azaltması veya tam olarak vazgeçmesi günahlarının affına sebep olur. Ölüme sebep olanın peşpeşe iki ay oruç tutması gereklidir.⁷³²

3- Zihar kefâreti: İslâm'ın çıkışı sırasında, bir erkek eşini boşamak istediğinde; **“Sen bana annemin sırtı gibisin, yani bana annem gibi haramsın.”** derdi. Bu, evliliği sona erdirebilen sıkıcı bir yöntemdi. Mücâdele sûresinin ilk âyetleri ile buna bir çözüm getirildi.⁷³³

4- Hac ve umrede, ihramlının cinâyetinin kefâreti: İhramlının âyet veya hadislerle belirlenen yasaklara uyması gerekir. Aksi hâlde, eksikliğin durumuna göre kurban, sadaka ve oruç gibi cezâlar gerekir.⁷³⁴

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا إِنَّمَا الْخَمْرُ وَالْمَيْسِرُ وَالْأَنْصَابُ وَالْأَزْلَامُ رِجْسٌ
مِّنْ عَمَلِ الشَّيْطَانِ فَاجْتَنِبُوهُ لَعَلَّكُمْ تُفْلِحُونَ ﴿٩٠﴾ إِنَّمَا يُرِيدُ الشَّيْطَانُ
أَنْ يُوقِعَ بَيْنَكُمُ الْعَدَاوَةَ وَالْبَغْضَاءَ فِي الْخَمْرِ وَالْمَيْسِرِ وَيَصُدَّكُمْ عَنْ
ذِكْرِ اللَّهِ وَعَنِ الصَّلَاةِ فَهَلْ أَنْتُمْ مُنْتَهُونَ ﴿٩١﴾

90- Ey îmân edenler! İçki, kumar, dikili taşlar (putlar) ve fal ve şans okları şeytan işi birer pisliktir. Bunlardan uzak durun ki, kurtuluşa eresiniz.

91- Şeytan içki ve kumarla, aranızda düşmanlık ve kin sokmak, sizi Allâh'ı anmaktan ve namaz kılmaktan alıkoy-mak ister. Artık bunlardan) vazgeçtiniz değil mi?

90-91. âyetlerde hamr, meysir, ensâb ve ezlâm'dan kaçınılması isten-
mekte, 91. âyette ise, bunlardan kaçınmanın hikmeti olarak şeytanın içki
ve kumarla mü'minlerin arasına kin ve düşmanlık sokup, onları Allâh'ı an-
maktan ve namaz kılmaktan alıkoy-mak istediğine dikkat çekilir.

İÇKİ YASAĞI

İçki yasağı konusunda inen son âyet, 90. âyettir. Bu konuda sırasıyla ilk
inen âyetler şunlardır:

a) Mekke'de inen bir âyette şöyle buyrulur: **“Hurmanın ve üzümün meyvelerinden bir içki ve güzel bir rızık ediniyorsunuz. Bunda aklını**

732. Bk. Nisâ, 4/92.

733. Bk. Mücâdele, 58/1-4.

734. Bakara, 2/196.

kullanan bir kavim için elbette bir ibret vardır.”⁷³⁵ Bu âyetle “içki” ile “güzel bir rızık”ın ayrı zikredilmesi içkinin güzel rızık dışında tutulduğunu gösterir. Bu durum ileride içki yasağı gelebileceğinin ilk işaretidir.

Âyetle gelen “seker” lafzına; sirke, sarhoşluk veren içki, şarap, kuru hurma haşlaması, nebîz yani küp ve desti gibi bir şeye basılarak meydana gelen içecek gibi anlamlar verilmiştir. İbn-i Abbâs, “seker”in, Habeş dilinde “sirke” anlamına geldiğini söylemiştir.

İçki yasağı ile ilgili âyetlerin tamamı Medîne döneminde inmiştir.

b) Hz. Ömer, Muâz ve sahâbeden bir topluluk, “Ey Allâh’ın elçisi, şarap malı yok ediyor, akli gideriyor. Onu bize açıklasın diye Allâh’a duâ etseniz!” demişlerdi. Bunun üzerine aşağıdaki âyet indi.

“Sana şarap ve kumardan soruyorlar. De ki: “Bu ikisinde büyük bir günah ve insanlar için birtakım yararlar vardır. Fakat bunların günahları, yararlarından daha büyüktür!”⁷³⁶

Bunun üzerine bir topluluk içkiyi bırakmış, kimileri içmeye devam etmişti.

c) Hz. Ömer yine, “İçki hakkında daha çok açıklama yap ey Rabbim!” diye duâ ediyordu. Bu arada Abdurrahman bin Avf bir ziyafet vermiş ve içki içilmişti. İçlerinden biri sarhoş olarak namaza geçip, Kâfirûn sûresini anlamı bozacak şekilde yanlış okuyunca şu âyet indi:

“Ey îmân edenler! Siz sarhoş iken, ne söylediğinizi bilinceye kadar namaza yaklaşmayın..”⁷³⁷ Bundan sonra içenlerin sayısı daha da azaldı. Ancak bir kısım insanlar, namaz vakitleri dışında içeceklerini söylediler.⁷³⁸

d) Medîne’nin yerlisi Ensâr’dan bir topluluk, bir ziyafette içki içmiş, sarhoş olunca Arap şiirleri okuyarak övünmeye başlamışlardı. Orada bulunan Muhâcirlerden Sa’d bin Ebî Vakkas ؓ de, karşı şiir okuyunca, çıkan kavgada Sa’d’ın başı yarıldı. Sa’d, Rasûlullah ؐ’e şikâyetle bulundu. Bunun üzerine kesin yasak bildiren şu âyet indi:

“Ey îmân edenler! Şarap, kumar, dikili taşlar (putlar) ve fal okları şeytan işi birer pisliktir. Bunlardan uzak durun ki, kurtuluşa eresiniz.”

735. Nahl, 16/67.

736. Bakara, 2/219.

737. Nisâ, 4/43.

738. Ebû Dâvûd, Eşribe, 1; Tirmizî, Tefsir, 4/12.

“Şeytan içki ve kumar yoluyla, aranızda düşmanlık ve kin sokmak, sizi Allâh’ı anmaktan ve namaz kılmaktan alıkoymak ister. O hâlde, (bunlardan) vazgeçtiniz değil mi?”⁷³⁹

İçki (hamr) yasağının sünnetten dayandığı başlıca deliller: “Allah içki (hamr) ile ilgili on kişiye lânet etti: İçkiye, içene, sunana, sıkana, kendisi için sıkılana, satana, kendisi için satın alınana, taşıyana, kendisi için taşınana ve parasını yiyene.”⁷⁴⁰

“Şüphe yok ki içkinin içilmesini haram kılan Allah, satılmasını ve parasının yenmesini de haram kılmıştır.”⁷⁴¹ “İçki bütün kötülüklerin anasıdır.”⁷⁴²

“Özünde pis olması nedeniyle şarabın azı ve çoğu ve sarhoşluk veren her içki haram kılınmıştır.”⁷⁴³

Hız. Ömer, içkinin yasaklandığı tarihte Medîne’de üzümünden başka şu beş çeşit üründen içki yapıldığını haber vermiştir: Hurma, bal, buğday, arpa ve darı.⁷⁴⁴

Hadislerde şöyle buyrulur: “Hamr (şarap) şu iki meyveden yapılır. Üzüm ve hurma.”⁷⁴⁵ “Kişi içki kadehini eline aldığı zaman yerde ve gökteki melekler ona lânet eder. Eğer onu içerse kırk gün namazı kabul olunmaz. Eğer içmeye devam ederse puta tapan gibi olur.”⁷⁴⁶

ŞARAP (HAMR)

Hamr sözcüğü Arapça “hamara” fiilinden bir mastar olup anlamı; örtmek, gizlemek, şarap içirmek, mayalamak gibi anlamlara gelir. Kadın başını örttüğü için başörtüsüne aynı kökten gelen “hımâr” dendiği gibi, şaraba da içilince aklı örtmesi sebebiyle “hamr” denilmiştir. Dil âlimleri arasında, içki yasağı bildiren âyetlerde geçen “hamr”ın gerçek anlamının yaş üzüm suyu olduğu konusunda görüş birliği vardır.

Ebû Hanîfe ve Ebû Yusuf’a göre hamr sözcüğü gerçek anlamı ile yaş üzüm suyu, mecaz olarak da diğer içecekler için kullanılmaktadır. Sözden

739. Mâide, 5/90, 91.

740. Ebû Dâvûd, Eşribe, 2; Tirmizî, Buyû’, 59; İbn Mâce, Eşribe, 6; Ahmed bin Hanbel, II, 25, 71, 97; Hâkim, Müstedrek, XI, 37.

741. Müslim, Mûsâkât, 68; Nesâî, Buyû’, 90; Ahmed bin Hanbel, I, 230.

742. Nesâî, Eşribe, 44; Zeylâi, Nasbu’r-râye, IV, 357; İbn Ebî Şeybe, Musannef, V, 97.

743. Dârekutnî, Sünen, IV, 256; Taberânî, Mu’cem, X, 339; Beyhakî, Sünen, VIII, 297; Zeylâi, Nasbu’r-râye, IV, 363.

744. Buhârî, Tefsir, 5/10, Eşribe, 2, 5.

745. Müslim, Eşribe, 14; Ebû Dâvûd, Eşribe, 4; Tirmizî, Eşribe, 8; Nesâî, Eşribe, 18.

746. Tirmizî, Eşribe, 1; Nesâî, Eşribe, 43; İbn Mâce, Eşribe, 4; Ahmed bin Hanbel, II, 189.

gerçek anlam kastedilince mecaz anlamı uzaklaşır. Sözlükte aklı örten ve aklı gideren şey demektir.

Hanefiler dışındaki üç fıkıh mezhebine göre ise içildiği zaman kişiyi sarhoş eden bütün içecekler hamr (şarap) hükmündedir. Bunların azı da çoğu da haramdır. Çünkü Hz. Peygamber, “*Sarhoşluk veren şeyin çoğu ve azı haramdır.*” buyurmuştur.⁷⁴⁷ Allâh’ın elçisi şarabın (hamr) şu beş şeyden yapıldığını söylemiştir: Üzüm, hurma, buğday, arpa ve darı. Bir rivâyette darı yerine bal zikredilir.⁷⁴⁸ Abdullah bin Ömer de, kesin içki yasağı bildiren Mâide sûresi 90. âyet indiği sırada şarabın yukarıda belirtilen beş şeyden yapıldığını, bunu babası Ömer’den minberde işittiğini söylemiştir.⁷⁴⁹ Çoğunluk fakihler bu târifi esas alarak, sarhoşluk veren maddelerin Kur’ân nassı ile yasaklandığı, az miktârının bile içilmesinin haram olduğu ve ticaretinin de yapılamayacağı görüşündedirler.

Ebû Hanîfe ve onun görüşünde olan kimi sahâbe ve tâbiî fakihlerine göre ise hamr; yalnız yaş üzümünden yapılan içkinin adı olup, Kur’ân nassı ile “li aynihî haram” olan budur. Nitekim Hz. Yusuf’un, rüyasını yorumladığı zindan arkadaşının, “***Ben düşümde şarap sıktığımı görüyorum.***”⁷⁵⁰ ifâdesindeki “hamr” kelimesi, yaş üzümün sıkılıp suyunun şarap hâline getirilmesini ifâde eder. Buna göre yaş üzüm dışında başka şeylerden elde edilen içkiler nebiz adını alır ve iskâr (sarhoş etme) niteliği yüzünden kıyas yoluyla haram kapsamına girer.

Şarabın kimyasal yapısı: Günümüzde şarap denildiği zaman içinde %10-17 arasında etil alkol (etanol) bulunan içkiler anlaşılır. Etil alkol, tek hücreli mikro organizmaların üzümde doğal olarak bulunan şekeri parçalaması sonucunda karbondioksit ve diğer yan fermantasyon ürünlerinin açığa çıkmasıyla oluşur. Yalnız üzümde bulunan tartarik asit, şıra ve şaraptaki toplam asidin yarısından çoğunu teşkil eder. Etil alkol: 2 karbon, 6 hidrojen ve 1 oksijen atomundan oluşan organik bir bileşiktir. Vücutta metabolize olabilen tek alkol türüdür.

Odun ve şeker pancarından elde edilen metil alkol (metanol) ise zehirli kimyasal bir alkol olup, kana daha çabuk karışır, sinir sistemini etkiler ve kalıcı körlüğe yol açar, fazla alınınca ölüme götürür. Yanıcıdır, ispiroto ve diğer sanayi dallarında kullanılır. Ucuz olduğu için kaçak kolonyada da kullanılmış

747. Ebû Dâvûd, Eşribe, 5; Tirmizî, Eşribe, 3; Nesâî, Eşribe, 25; İbn Mâce, Eşribe, 10.

748. Ebû Dâvûd, Eşribe, 4; Beyhakî, Sünen, III, 211.

749. Buhârî, Tefsir, 5/10; Tirmizî, Eşribe, 8; İbn Mâce, Eşribe, 5; Nesâî, Eşribe, 20.

750. Yûsuf, 12/36.

olabilir. Şarabın içinde fermantasyon sırasında %0.05-0.25 kadar metil alkol oluştuğu tespit edilmiştir.

Şarabın açıkta durup hava ile teması sonucunda, oksijenle yaşayan bazı bakterilerin çoğalması üzerine şarap bozulur ve etil alkol, asetik aside dönüşür ki bu sirke asididir.

NEBİZ

Ebû Hanîfe'ye göre şarap dışındaki diğer sarhoş edici maddeler aynen ve bizzat değil kıyas yoluyla haram kapsamına girer. Burada illet "iskâr (sarhoş etme)" niteliği olup, bu da "*Her sarhoşluk veren şey haramdır.*" gibi hadislerle dayanır.⁷⁵¹ Yaş üzüm suyu ancak ekşiyip acılaştıktan ve köpüğünü attıktan sonra keskinleştiği takdirde hamr (şarap) hükümleri tam olarak bulunur. Üçte ikisi gidinceye kadar kaynatılmış kuru üzüm ve kuru hurma ise nebiz adını alır ve sarhoş eden miktârını içmek câiz olmaz.⁷⁵² Eğer bunda bir sertlik hissedilirse suyla hafifletilmesi gerekir. Rivâyete göre Hz. Ömer'e kuru üzüm nebizi getirildiğinde su isteyerek onun üzerine dökmüş, sonra da içerek, "Tâif kuru üzümünün nebizinde acılık olur." demiştir.⁷⁵³

Müslim'in naklettiği birkaç hadiste, Allah elçisinin nebîzin içilmesine izin verdiği, ancak, farklı meyve ve maddelerden yapılan nebîzlerin karıştırılarak içilmesini yasakladığı nakledilir. Ebû Saîd el-Hudrî رضی اللہ عنہ'ın naklettiği bir hadiste şöyle buyrulur: "*Sizden kim nebîz içerse, yalnız zebîb (kuru üzüm sırası) veya yalnız temr (kuru hurma sırası) için. Bunları birbirine karıştırmasin.*"⁷⁵⁴

İmam Serahsî'ye göre bu yasağın sebebi, kuraklık ve kıtlık yılında zenginlerin iki nîmeti bir arada tüketmelerine engel olmaktır.⁷⁵⁵ Nitekim Hz. Âişe'nin naklettiği şu hadis bunu gösterir: "*Ben Rasûlullâh'a kuru hurma sırası (nebîz) sunuyordum. Bunu tatlı bulmayarak içine kuru üzüm koymamı emretti, ben de öyle yaptım.*"⁷⁵⁶

Ebû Mûsâ el-Eş'arî ve Muâz رضی اللہ عنہ Yemen'e gönderilince, Hz. Peygamber'e orada baldan yapılan nebiz (bit') ile darıdan yapılan bir nebiz (mizr) içildiğini, bunlardan içip içemeyeceklerini sormuşlar, Allâh'ın elçisi, "*Sarhoşluk vermiyorsa için, çünkü ben her sarhoşluk vereni haram kıldım.*" buyurmuştur.⁷⁵⁷

751. Bk. Buhârî, Edeb, 80, Ahkâm, 22, Megâzî, 60; Müslim, Eşribe, 73-75; Ebû Dâvûd, Eşribe, 5, 7.

752. Serahsî, Mebsût, XXIV, 9.

753. Serahsî, age, XXIV, 8.

754. Müslim, Eşribe, 5, Hadis no: 22. Bk. Ebû Dâvûd, Eşribe, 8; Nesâî, Eşribe, 4.

755. Bk. Tirmizî, At'ime, 16.

756. İbn Ebî Şeybe, Musannef, V, 80; Taberânî, Mu'cem, VIII, 19.

757. Nesâî, Eşribe, Tefsîru'l-Bit ve'l-Mizr.

Sonuç olarak üzümünden yapılan içkiler aynen haram ve necistir, bunun dışındaki meyve vb.den yapılan alkollü içkileri de içmek haramdır. Ancak bunların kendileri şarap gibi necis sayılmaz, bir kimsenin üzerine şarap dökülse namaza engel olurken, mesela ispirto, kolonya gibi bir sıvı dökülse, namaza engel olmaz. Zaten alkol uçucu bir madde olduğu için, kısa bir süre sonra buharlaşır. Ebû Hanîfe'nin temsil ettiği Irak ekolü bu konudaki hadislerin bir kısmını zayıf bulmuş, bir kısım hadislerde de nebize, mecazen hamr (şarap) denildiğini söylemişlerdir.⁷⁵⁸

Günümüzde alkollü içki ve uyuşturucular pek çok bitki ve meyvelerden elde edilir olmuş, haşhaş, esrar, kokain gibi sıvı ya da katı olanları bulunmuştur. Adı ne olursa olsun; yenildiği, içildiği, damara zerk edildiği veya dumanı çekildiği zaman sarhoşluk veren yani iskâr niteliği bulunan her madde çoğunluk fakihlerce doğrudan, Ebû Hanîfe'ye göre ise şaraba (hamr) kıyas yapılarak içki hükmünde ve yasak kapsamındadır.

İçki konusunda önceki semâvî dinlerde de yasaklama vardır. Günümüz Tevrat'ında şu ifâdeler yer alır: *"Ve Rab, Hârûn'a şöyle dedi: Sen ve seninle birlikte oğulların, toplanma çadırına girdiğiniz zaman, nesillerinizce ebedî kânun olarak ölmeyesiniz diye şarap ve içki içmeyin, böylece kutsalla bayağı şeyi ve murdarla temiz olanı birbirinden ayırt edesiniz."*⁷⁵⁹

İncil'de bu konuda şöyle denir. *"Onlar yemek yerlerken, İsâ ekmek aldı, şükran duâsı edip parçaladı ve tâbîlerine verdi. Dedi ki: Alın, yiyin, bu benim bedenimdir. Ve bir kâse şarap alıp şükretti ve onlara vererek dedi ki: Bundan için, çünkü bu benim kanım, günahları bağışlanması için birçoklarının uğrunda dökülen ahдын kanıdır. Fakat ben size derim ki: Babamın melekûtunda sizinle taze olarak onu içeceğim güne kadar, ben asmanın bu ürününden içmeyeceğim."*⁷⁶⁰

İSTİHALE VE TAGAYYÜR

İstihale; hayvansal veya bitkisel bir ürünün bir hâlden başka bir hâle geçmesi, tagayyür de nitelik değiştirmesi demektir. Böyle bir değişim sonunda daha önce pis olan bir madde temiz hâle dönüşür. Bunun sonucunda haramlık da kalkmış olur. Örnekler: Şarap sirkeye dönse, misk ahusunun kanı miske dönse bunlar temizlenmiş olur. Yine pis bir toprak altüst edilmekle, pis bir zeytinyağı da sabun hâline getirilmekle temiz hâle gelir.

758. Sâbüni, Tefsîru Âyâtî'l-Ahkâm, Mâide, 5/90.

759. Tevrat, Levililer, 10/8, 9-11.

760. İncil, Matta, 26/26-29; bk. Yuhanna, 19/28-30.

Diğer yandan bir şıra veya şarap, içine herhangi bir pislik düşüp dağıldıktan sonra sirke yapılmakla temizlenmiş olmaz. Yine pis olan bir süt peynir yapılmakla veya pis bir buğday öğütülmekle veya unundan ekmek yapmakla, pis bir susamdan yağ çıkarılmakla bunlar temiz hâle gelmez. Çünkü daha önce var olan pis olma niteliği değişime uğramış olmaz.

Laboratuvar ortamının bulunmadığı müçtehit imamlar döneminde, tecrübeye dayanarak verilen değişim örneklerinin günümüz kimya tahlilleri ile de kontrol edilmesi gerekir. O dönemde maddelerin daha çok “renk, koku ve tat” değişikliği dikkate alınarak nitelik değiştirip değiştirmedeği anlaşılmaya çalışılmıştır.

Şarabın Sirkeye Dönüşmesi

1) İmam Şâfiî'ye göre şaraptan (hamr), içine tuz veya sirke gibi bir şey atarak, onu güneşte tutarak ya da ateşte kaynatarak sirke yapmak câiz değildir.

Dayandığı deliller şunlardır: Hadiste şöyle buyurulmuştur: “Hz. Peygamber hamrın sirkeye çevrilmesini (başka bir rivâyette sirke edinilmesini) yasakladı.”⁷⁶¹ Ebû Talha'dan rivâyete göre, onun evinde yetimlere âit şaraplar (hamr) vardı. Kesin içki yasağı bildiren âyet gelince, “Ey Allâh'ın Rasûlü! Bunları ne yapayım, sirke yapmayayım mı?” diye sordu. Hz. Peygamber “Hayır yapma, dök!” buyurdu.⁷⁶² Kısaca şarap sirkeye çevirmekle mal hâlini almaz, kendisi necis olduğu için, sirke yapmak için ona katılacak madde de necis hâle gelir. Ancak Şâfiîler kendiliğinden sirke hâline gelen şarabın kendi tabiatından çıktığını, yeni bir madde olduğunu söyleyerek bu konuda Hanefîlerle aynı görüşte birleşirler.⁷⁶³

2) Hanefîlere göre şarap sirkeye dönüşünce artık yeni bir madde hâline gelmiş olur. Şaraplıkla ilgisi kalmaz. Dayandıkları deliller: Hz. Peygamber şöyle buyurmuştur: “Herhangi bir deri tabaklandığında temiz olur. Sirke durumuna gelen hamrın helâl olması gibi.”⁷⁶⁴ Bu bozuk bir cevherin iyileştirilmesi gibidir. Sirkeye dönüştürme işlemi şarap olma niteliğini ortadan kaldırır. Bunun insan eliyle olması veya kendiliğinden oluşması sonucu değiştirmez. Şâfiî'nin şaraba sirke yaparken katılan maddenin de necis olduğu görüşü isâbetli değildir. Çünkü deri tabaklamada da

761. Müslim, Eşribe, 11; Tirmizî, Buyû', 59; Beyhakî, Sünen, VI, 37.

762. Tirmizî, Buyû', 37; Beyhakî, Sünen, IV, 37.

763. Serahsî, Mebsût, XXIV, 22, 23.

764. Serahsî, age, XXIV, 23.

şarap ve selem ağacı yaprağı gibi şeyler kullanılır ve bunların necis olduğu söylenemez.

İçki yasağı bildiren âyet gelince, başlangıçta Ebû Talha'ya ve diğer sahâbeye evlerindeki şarapların sirkeye dönüştürülmesi için izin verilmesi, onları şarap içme alışkanlığından uzaklaştırmak içindir.⁷⁶⁵

Bu duruma göre içine balık ve tuz atılarak şaraptan reçel yapılması veya bir karışımla sirkeye çevrilmesi câizdir. Sirke durumuna geldikten sonra artık içilmesi de helâl olur. Nitekim hadiste, “*Sizin en iyi sirkeniz şaraptan (hamr) yapılandır.*” buyurulmuştur.⁷⁶⁶ Rivâyete göre Hz. Ali ekmeği hamr sirkesine batırarak yerdi.⁷⁶⁷

KUMAR

Meysir kelimesi, kolaylık anlamına gelen “yüsr” kökündendir. Yorulmadan, alını terlemeden, kolaylıkla mal kazanmak veya kaybetmek yöntemi olduğu için bu adı almıştır. Kumar insana yaratıcısını unutturan, namaz kılmaktan alıkoyan, tembelliğe sürükleyen, çalışma gücünü yok edip insanlar arasına kin ve düşmanlık sokan haksız bir kazanç yoludur. Fert ve toplum hayatında unutulmaz yaralar açan kumarın her türlü İslâm dîninde haram kılınmıştır.

Bu konuda Kur'ân-ı Kerîm'de şöyle buyrulur.

“Aranızda mallarınızı haksız sebeplerle ve bâtil yollarla yemeyin.”⁷⁶⁸ **“Ey îmân edenler! Aranızda mallarınızı, karşılıklı rızaya dayanan ticaret yoluyla olması dışında haksız sebeplerle ve bâtil yollarla yemeyiniz.”**⁷⁶⁹ Bu âyetler, başkasına âit bir malı ancak meşrû sebeplerle alıp yemenin câiz olduğunu bildirir. Yukarıda zikredilen Mâide sûresi 5/90, 91. âyetler kumar (meysir) yoluyla para ve mal kazanmanın şeytan işi bir pislik olduğu vurgulanarak, bunun meşrû olmayan bir kazanç olduğu belirtilmiştir.⁷⁷⁰

İçki ile kumar yasağının aynı âyette bildirilmesi fert ve topluma olan zararları sebebiyledir. Oynayana kazanç veya zarar getiren her türlü şans oyunu kumardır. Kumar, toplumsal bir felâkettir. Bu yıkıcı kötülüğün pek çok

765. Serahsî, age, XXIV, 24.

766. Beyhakî, Sünen, VI, 38; Nasbu'r-râye, IV, 367.

767. Serahsî, age, XXIV, 7.

768. Bakara, 2/188.

769. Nisâ, 4/29.

770. İbn Âbidîn Reddû'l Muhtar, İstanbul 1307, V, s. 355; Hamdi Yazır, age, II, s. 766.

aileyi sefil ve perişan ettiği her zaman görülmektedir. Hırsın verdiği heyecan ile sabahlara kadar kumar masalarından ayrılmayanlar, orada, sağlıklarını, servetlerini, ahlâklarını ve vakitlerini bırakarak insanlıktan uzaklaşır; bir gün kazananlar başka bir gün kaybederler.

Kumarda kaybedilen parada çoluk-çocuğun, fakirlerin hakkı vardır. Diğer yandan kazanılan para da meşrû değildir. Kumar yaygınlaştıkça toplumsal zararlar artar. Çalışmanın yerini tembellik alır. İş hayatında verim düşer. Kumar beraberinde içki, yalancılık, hırs, kin, intikam, cinâyet gibi kötülükleri de getirir.

Kumar aile hayatında düzensizliklere, anlaşmazlıklara, ihmâllere sebep olur. Kumar yüzünden dînini, namusunu, vatanını satan, her türlü kutsal değeri ayaklar altına alan pek çok kişi vardır. Kumar, içki gibi çok kısa bir zamanda alışkanlık hâline gelir. Bir daha ondan kurtulmak çok zor olur. Bunun için içki ve kumar alışkanlığı çok tehlikeli alışkanlıklardandır.

Sonunda para kazanılan veya kaybedilen, zar, oyun kâğıtları, piyango, spor-toto, loto, müşterek bahis gibi her türlü şans oyunu kumardır.

Sosyal bir âfet olan kumardan çevremizi ve aile bireylerimizi de uzak tutmaya çalışmamız gerekir. Nitekim Kur'ân'da şöyle buyrulur: **“Ey îmân edenler! Yakıtı insanlar ve taşlar olan cehennem ateşinden kendinizi ve ailenizi koruyun. Ateşin başında sert ve şiddetli, Allah emrine karşı gelmeyen, verilen emirleri olduğu gibi yerine getiren melekler vardır.”**⁷⁷¹

Tavla, satranç, dama, iskambil ve bilârd gibi oyunların hepsi kumar amacıyla oynandığı ve bunlarla kazanç elde etmek istendiği takdirde, kumar hükmünde olduklarında şüphe yoktur.

Hız. Peygamber'in tavlayı yasaklayan çeşitli hadisleri vardır: **“Tavla oynayan, Allâh'a ve Rasûlü'ne âsî olmuştur.”**⁷⁷² **“Tavla oynayıp, sonra kalkarak namaz kılanın durumu, irin ve domuz kanı ile abdest alıp, kalkarak namaz kılanın durumuna benzer.”**⁷⁷³

İslâm hukukçularının çoğunluğu bu hadislerdeki genel yasaklama-ya bakarak, kumar amacı olsun veya olmasın tavlamanın câiz olmadığını

771. Tahrîm, 66/6.

772. Ebû Dâvûd, Edeb, 56; İbn Mâce, Edeb, 43; Mâlik, Muvatta, 6; Ahmed b. Hanbel, Müsned, IV, 394, 397, 400.

773. Ahmed b. Hanbel, V, 370.

söylemişlerdir. Tâbiîn müçtehitlerinden Saîd b. el-Müseyyeb ve bâzı âlimler ise, kumar amacı olmaksızın sırf hoşça vakit geçirmek için tavla oynamanın haram olmadığı kanaatindedirler. İskambil ve domino oyunları da tavla ile aynı niteliktedir.

Satranç oyunu sahâbe devrinde ortaya çıkmış olup, bu konuda Hz. Peygamber'den sahih bir hadis intikal etmemiştir. Bu sebeple sahâbe ve tâbiîn âlimleri ile daha sonrakiler satrançla ilgili üç görüş öne sürmüşlerdir:

Abdullah b. Abbâs, Ebû Hüreyre, İbn-i Sirîn, Hişam b. Urve, Saîd b. el-Müseyyeb, Saîd b. Cübeyr gibi sahâbe ve tâbiîn âlimlerine göre satranç oynamak mübahtır.

İmam Şâfiî'ye göre, satranç tenzihen mekruh, Ebû Hanîfe, Mâlik ve Ahmed b. Hanbel'e göre ise haramdır.

Satrancın bir şans oyunundan çok, bir zekâ oyunu ve beyin sporu özelliği dikkate alınarak, bir de hakkında kesin bir yasaklama hükmünün bulunmadığına bakılarak bu sonuca ulaşılmıştır. Ancak sahâbenin bunu tavla oyununa kıyas ettiği anlaşılmaktadır. Nitekim Abdullah b. Ömer'den şöyle dediği nakledilir: *“Satranç tavladan daha kötüdür.”* Hz. Ali'nin onu, kumar türünden saydığı belirtilir.⁷⁷⁴

Diğer yandan Yahyâ b. Saîd'in, İmam Mâlik'ten şu sözleri işittiği nakledilir: *“Satrançta hayır yoktur, satranç ve onun dışındaki diğer bâtil kumar oyunlarını oynamak çirkindir (mekruh).”* İmam Mâlik bunları söylerken şu âyeti okuyordu: ***“İşte o Allah, sizin gerçek Rabbinizdir. Gerçekten ayrıldıktan sonra, ortada sapıklıktan başka ne kalır?”***⁷⁷⁵

Dama oyunu da satranç benzeri bir oyundur. Tenis ve bilârd o oyunların da ise spor hâkimdir. Meşrû olmayan başka unsurlar eklenmediği takdirde mübah olmaları gerekir.

Sonuç olarak, kumar amacı olmaksızın sadece dinlenmek, eğlenmek ve zevk için oynanabilen oyunların da mübah olabilmesi için dört şart öngörülmüştür. Oyun: a) Namazın geçmesine veya gecikmesine yol açmamalı. b) Hiçbir menfaat beklememeli. c) Oyun sırasında dilini kötü ve boş sözlerden korumalı. d) Normal dinlenme ve eğlenme ölçülerini aşarak vakit israfına yol açmamalıdır. En doğrusunu Yüce Allah bilir.⁷⁷⁶

774. İbn Kesîr, Tefsîru'l-Kur'âni'l-Azîm, İstanbul 1985, III, 170.

775. Yûnus, 10/32; bk. Mâlik, Muvatta, Rû'yâ, 7.

776. Bk. Şâmil İslâm Ansik. ve Diyânet İslâm Anisk. “Kumar” mad.

Ensâb: Bâzı dilbilimcilere göre nusub'un çoğulu olup, Mekke müşriklerinin üzerinde kurbanlık hayvanlarını kestikleri sunak taşlarıdır. Kâbe'nin çevresinde kurulmuş olan bu taşlar, Zeyd b. Amr b. Nufeyl'in naklettiğine göre sadece putlar adına kesilen kurbanlık hayvanları değil, ortak tüketime tahsis edilen hayvanlar da "kutsama" adına orda sıkça boğazlanırdı.⁷⁷⁷ Kısaca bu sembol sunak taşları uygulaması putperestçe nitelik taşıyan azizlere tapınma, bâzı cansız nesnelere olağanüstü vasıflar yükleme, her türlü bâtil inanca dayalı tabulara teslim olma gibi uygulamaları kapsamına aldığı söylenebilir.⁷⁷⁸

Ezlâm: Fal okları demektir. Gelecek hakkında kehânette bulunmak için başvurulmuş bâtil bir yöntemdir. Bunlar İslâm öncesi Arapların gelecekte kendisini nelerin beklediğini anlamak için kullandıkları tüysüz ve uçsuz oklardır. Bu aslında mecazî bir kullanım olup, gelecek hakkında kehânette bulunmaya veya gelecekte haber vermeye yönelik her türlü uygulamayı ya-saklamaktadır.

Kısaca bunlar şeytan işi birer pisliktir. Cenâb-ı Hak, kurtuluşa ermek için, mü'minlerin bu dört şeyden uzak durmalarını istemiştir.

وَاطِيعُوا اللَّهَ وَأَطِيعُوا الرَّسُولَ وَاحْذَرُوا فَإِنْ تَوَلَّيْتُمْ فَأَعْلَمُوا أَنَّمَا عَلَى
رَسُولِنَا الْبَلَاغُ الْمُبِينُ ﴿٩٢﴾

92- Allâh'a itaat edin, Peygamber'e de itaat edin ve Allâh'a karşı gelmekten sakının! Eğer yüz çevirirseniz, bilin ki Rasûlümüzün görevi, sadece apaçık tebliğden ibârettir.

92. âyette Allah ve Rasûl'üne itaat edilmesi istenmektedir. Hz. Peygamber'in sünneti bağlayıcılık bakımından bâzı kısımlara ayrılmıştır.

SÜNNETİN DELİL OLMASI

Hiz. Peygamber'in söz, fiil ve takrirlerinin bağlayıcılığı: el-Karâfi (ö. 684/128) Hiz. Peygamber'in bir peygamber olarak söz, fiil ve takrirlerini; "tebliğ, fetvâ, kazâ ve imâmet olmak üzere dörde ayırmış ve bunları bağlayıcılık bakımından incelemiştir.⁷⁷⁹ Tunuslu müceddid âlim Muhammed Tâhir

777. Bk. Fethu'l-Bâri, VII, 113.

778. Bk. Muhammed, Esed, Kur'ân Mesajı, 5/90 âyet dipnotu.

779. Bk. Karâfi, el-İhkâm, Halep, 1967, s. 86-109; el-Furûk, 36. Fark.

b. Aşûr bu tasnifi daha da genişleterek on ikiye çıkarmıştır. Bunları şöylece özetleyebiliriz:

1- Dîni tebliğ ve tamamlama nitelikli sünnet: Hz. Peygamber bu yetkisini şöyle bildirmiştir: *“Dikkat edin! Bana Kur’ân verildiği gibi, onun yanında bir o kadar daha (bilgi ve hüküm) verilmiştir. Dikkat edin! Yakın bir gelecekte karnı tok, koltuğuna yaslanmış biri çıkıp şöyle diyecektir: Size şu Kur’ân yeter! Onda helâl bulduğunuz helâl, haram bulduğunuzu da haram bilin!”*⁷⁸⁰

2- Fetvâ vermesi: Hz. Peygamber sahâbenin birçok sorularını cevaplayarak, günlük meselelere çözümler getirmiştir. İbn-i Abbâs’tan rivâyete göre Allâh’ın Rasûlü Vedâ Haccı sırasında birçok soruya muhâtap olmuş ve bunları sürekli cevaplamıştır. Mesela; kurban kesmeden tıraş olan hacı, ne yapayım? diye sorunca, “zararı yok, şimdi kes” demiş. Yine şeytan taşlamadan önce gidip Kâbe’yi tavaf eden sahâbeye, “zararı yok, şimdi git şeytana taş at!” buyurmuştur.

3- Kazâ, davaları hükme bağlaması: Mahkeme delile dayalı olarak karar vereceği için, Allâh’ın Rasûlü de, davacı veya davalının deliline göre vereceği kararda yanılma olabileceğini şöyle ifâde buyurmuştur: *“Bana davanızı getirdiğinizde, ben sizin ifâde ve delilinize dayanarak re’yimle hüküm veririm. Olur ki, biriniz diğerine göre delilini daha açık ve etkili anlatır, daha iyi ortaya koyar, ben de onu haklı sanarak lehine hüküm verebilirim. Eğer ben birinize kardeşine âit hakkı verirsem, sakın onu almasın, aksi hâlde ben ona bir parça ateş vermiş olurum.”*⁷⁸¹

4- Devlet başkanı sıfatıyla olan tasarruflar: Kur’ân’da Allâh’a ve Rasûlü’ne itaatten sonra ulû’l-emre (devlet başkanı ve yetkili yönetici) itaat de emredilir. *“Ey îmân edenler! Allâh’a itaat edin, Peygambere ve sizden olan ulû’l-emre (yöneticilere) de itaat edin! Eğer herhangi bir şeyde anlaşmazlığa düşerseniz, Allâh’a ve âhiret gününe gerçekten inanıyorsanız, onu Allâh’a ve Peygamberine götürün! Bu hem daha hayırlı, hem de sonuç bakımından daha güzeldir.”*⁷⁸²

İslâm’da devlet başkanına toplumu yönetmek, onun menfaatlerini gözetmek, sosyal adâleti sağlamak, topluma zararlı cereyanları önlemek, ülkeyi

780. Ebû Dâvûd, Sünnet, 5.

781. Buhârî, Ahkâm, 20, Hıyel, 15; Ahmed bin Hanbel, VI, 307, 320.

782. Nisâ, 4/59. Ulû’l-emr için aynı âyetin açıklamasına bk.

dış düşmanlara karşı korumak gibi görevler verilmiştir. Ganîmetlerin paylaşılması, devlete âit malların maslahata uygun olarak kullanılması, cezâların infazı, orduların tertibi ve sevki, isyan ve terör hareketlerinin bastırılması, toprak, mâden, su gibi kaynakların kamu veya özel şahıslarca işletilmesi devlet başkanının yetki kapsamındadır. Başkan veya onun temsilcileri hüküm ve izin vermedikçe bu tasarrufların yapılması câiz olmaz. Bu konularda her başkan kamu menfaati gerektiren durumlarda bir önceki başkanın uygulamalarını değiştirebilir. Hz. Ömer'in müellefe-i kulûba zekât verme uygulamasını durdurması, Hz. Osman'ın isyancıların üzerine asker göndermemesi, Hz. Ali'nin göndermesi buna örnek verilebilir.

Devlet başkanının bu konularda toplum maslahatına uygun karar verebileceğine dâir çeşitli örnekler verilebilir: Ezcümle:

a) Hz. Peygamber, *“Sahipsiz bir toprağı işleyen (zilyed) kimse ona mâlik olur.”* buyurmuştur.⁷⁸³ Ebû Hanîfe bu hadîse dayanarak, sahipsiz arâziyi ekip biçenin ancak devlet izniyle buna mâlik olabileceği görüşünü benimserken, İmam Şâfiî bunu Hz. Peygamber'in fetvâ ve tebliğ sıfatına bağlayarak, devlet izni olmadan da zilyedin toprağa mâlik olabileceğini söylemiştir, İmam Mâlik ise sadece şehir ve mücâvir alan topraklarının devlet iznine bağlı olması gerektiği görüşündedir.⁷⁸⁴

b) Ebû Süfyân'ın karısı Hind binti Utbe, Allâh'ın Rasûlü'ne başvurarak, *“Kocası Ebû Süfyân'ın cimri bir adam olduğunu, kendisine ve çocuğuna yetecek nafakayı vermediğini”* söyledi. Hz. Peygamber cevap olarak şöyle dedi: *“Marûf ölçüde, sana ve çocuğuna yetecek kadarını al.”*⁷⁸⁵ Hanefî ve Şâfiîler buna dayanarak, bir kimsenin sübut bulmuş alacağını borçlu ödemekten kaçınırsa, icrâ safhasında hâkime başvurmadan ve hatta borçlunun haberi olmadan alacağına karşılık olan malı bulduğu yerde alabilir. Ancak Hanefîler bunun alacak türünden bir mal olması gerektiğini söyler. İmam Mâlik ve Ahmed b. Hanbel'e göre ise alacağa karşılık böyle bir malı bizzat alamaz, bu konuda kadı izni gerekir.⁷⁸⁶

c) Hz. Peygamber, *“Savaşta düşmanı öldüren kimse, onun üzerinden çıkan eşyaya sahip olur.”* buyurmuştur.⁷⁸⁷ İmam Şâfiî, her savaşta bunun

783. Buhârî, Hars, 15.

784. H. Karaman, Hz. Peygamber ve Aile Hayatı, Tartışmalı İlmî Toplantılar Dizisi, Ensâr Neşr., s. 1/1, 102.

785. Buhârî, Buyû', 95; Nesâî, Kazâ, 31.

786. İbn Hacer, Feth, Kahire, 1959, XI, 435 vd.

787. Buhârî, Humus, 18, Megâzî, 54; Müslim, Cihad, 42.

mücâhid için bir mükâfat olduğu görüşündedir. Ebû Hanîfe ise bu konuda devlet başkanı veya komutanın karar vermesi gerektiğini söylemiştir.⁷⁸⁸

5- Teşvik ve irşâd amaçlı tasarruflar: Güzel ahlâkı teşvik eden hadisler, cennetliklerin niteliklerini, nâfile ibadetlerin mükâfatını bildiren hadisler bu niteliktedir. Sahâbeden Ebû Zer bir gün kölesi ile takım elbise giymişti. Bunun sebebini soran birisine şöyle cevap vermiştir: Bir gün köleme kızmış, annesinin siyahlığını zikrederek ona hakaret etmişim. Köle beni Hz. Peygamber'e şikâyet etti. Allâh'ın Rasûlü durumu öğrenince şöyle buyurdu: *"Sen hâlâ câhiliye dönemi izleri taşıyorsun. Köleleriniz sizin kardeşlerinizdir. Allah onları sizin himâyenize vermiş, elinizin altında kılmıştır. Kimin elinin altında böyle bir kardeşi varsa ona yediğinden yedirsın, giydiğinden giydirsın, gücünün yetmeyeceği bir yükü ona yüklemesin. Yüklerse yardım etsin."*⁷⁸⁹ Bu hadiste köleye, "yedirme, giydirme, ağır iş yüklememe ve köleye yardımcı olma" emirleri bağlayıcı sayılmamış, teşvik olarak değerlendirilmiştir. Buna göre efendi kölesinden farklı yiyebilir, farklı giyinebilir.

6- Sulh amaçlı sünnet: Hz. Peygamber, Kâ'b b. Mâlik'in, Abdullah b. Ebî Hadred'den olan alacağı konusunda, Kâ'b'ın alacağının yarısından vazgeçmesini tavsiye etmiş, böylece sulh olmalarını sağlamıştır.⁷⁹⁰

Yine Hz. Zübeyr ile Medîneli Humeyd arasında Humeyd'in bahçesine su geçirme konusunda anlaşmazlık çıkmıştı. Durumu Hz. Peygamber'e arz ettiler. Allâh'ın Rasûlü, Zübeyr'e kendi bahçesini suladıktan sonra suyun geçmesine izin vermesini bildirdi. Humeyd buna râzı olmayınca da, *"Ey Zübeyr! Kendi bahçeni sula, sonra havuzlarında da taşınıcaya kadar su tut."* buyurdu. Burada ilk teklif sulh teşebbüsü iken, karşı tarafın bunu kabul etmesi üzerine, haklı olana hakkını kullanması için gereken yetki verilmiştir.⁷⁹¹

7- İstişâre ile ortaya çıkan sünnet: Hz. Âişe Berîre isimli bir câriyeyi satın alıp âzâd etmek istedi. Cârîye ile âzâd eden arasında bir velâyet ilişkisi söz konusu idi. Ancak Berîre'nin sahibi bu velâyet yetkisi kendi üzerinde kalmak şartıyla satış yapmak istiyordu. Hz. Âişe konuyu Allâh'ın Rasûlü'ne danıştı. O şöyle buyurdu: *"Sen onların şartını kabul et ve onu al; çünkü sonuçta velâyet hakkı sadece âzâd edene âittir."* Hz. Âişe bu câriyeyi satın aldı ve âzâd etti. Sonra Hz. Peygamber minbere çıkarak şöyle seslendi:

788. Karâfi, İhkâm, s. 96 vd.

789. Buhârî, İman, 22, İtk, 15; Müslim, Eymân, 40.

790. Buhârî, Sulh, 10, 14, Husûmât, 9; Müslim, Mûsâkât, 20, 21.

791. Buhârî, Şirb, 6, 7, 8; Müslim, Fezâil, 129.

“Birtakım kişilere ne oluyor da, Allâh'ın Kitabı'nda olmayan şartlar ileri sürüyor!... Velâyet hakkı ancak âzâd edene âittir.”⁷⁹²

Medîne'de tarımla uğraşanlar bahçelerindeki meyveyi daha olgunlaşmadan ağaç üzerinde iken satıyor, ürün elde edilememesi veya az ürün olması durumunda anlaşmazlıklar çıkıyordu. Bu konuda Hz. Peygamber'e başvurulması üzerine şöyle buyurmuştur: *“Ağaçtaki meyveleri olgunlaştığı belli oluncaya kadar satmayın.”⁷⁹³* Bâzı âlimler bunun bir tavsiye niteliğinde olup bağlayıcı olmadığını, garar (aldanma) riski bulunmaması hâlinde ise böyle bir satışın yapılabileceğini söylemiştir. Günümüzde dolu, don ve sel baskını gibi risklere karşı devletin de desteklediği “tarım sigortası” yoluyla bâzı önlemler alındığı bilinmektedir.

8- Öğüt niteliği taşıyan sünnet: Beşir b. Sa'd isimli sahâbe, oğlu Numan için bir bağışta bulunmuş ve Hz. Peygamber'i de buna şahit tutmak istemişti. Allâh'ın Rasûlü, Sa'd'ın başka çocuklarının da bulunduğunu ve onlara böyle bir bağışın yapılmadığını öğrenince, *“Beni haksız bir davranışa şahit yapma!” dedi ve “bütün çocuklarının sana eşit derecede itaatli ve bağlı olmasını ister misin? diye sordu. Evet, cevabını alınca da “Öyleyse bu dediğin olmaz.” buyurdu.”⁷⁹⁴*

Kısaca çocuklar arasında böyle bir ayırım yapmanın ileride ana-babaya karşı itaatsizliğe ve sıla-ı rahmin kesilmesine yol açabileceğine işaret edilmiştir.

Ebû Hanîfe, Şâfiî ve Mâlik'e göre yapılacak böyle bir bağış geçerli olmakla birlikte, ana-babaya itaatin ve sıla-ı rahmin kesilmesine yol açabileceği için, çocuklar arasında adâletli davranmak tavsiye edilmiştir. Ahmed b. Hanbel, Dâvud ve Süfyan-ı Sevrî gibi müçtehitler ise hadiste geçen yasaklamayı kesin ve bağlayıcı olarak almışlardır.

Yine Fâtıma binti Kays'ı, Ebû Cehm ve Muâviye istemişti. Fâtıma Hz. Peygamber'e istişâre için başvurdu. Allâh'ın Rasûlü birincisi için “eli sopalı”, diğeri için “yoksul” dedi ve Fâtıma'yı Üsâme b. Zeyd ile evlendirdi ve mutlu bir evlilikleri oldu.⁷⁹⁵ Ancak Hz. Peygamber'in bu konuda söyledikleri ne emir ne de yasaktır, bir öğüt ve tavsiye olarak nitelendirilmiştir. Çünkü İslâm'da bir kadının sert mizaçlı veya yoksul bir erkekle evlenmesi yasaklanmış değildir.

792. Buhârî, Buyû', 73; Müslim, İtk, 8, 14.

793. Buhârî Buyû', 85; Ebû Dâvûd, Buyû', 22.

794. Buhârî, Hibe, 12; Müslim, Hibât, 9, 10, 17.

795. Müslim, Talâk, 36.

9- Takvâya ve sosyalleşmeye yönelik sünnet: Hz. Peygamber örnek bir kişi olduğu gibi ashâbına da en güzel davranışları tavsiye etmiştir. Medîne'ye hicrette Ensâr'ın Muhâcirleri kardeş edinerek evine götürmesi ve her şeyini onlarla paylaşması dünyada eşine az rastlanan bir olaydır.

Berâ b. Âzib ؓ şöyle nakleder: “Allâh'ın Rasûlü bize yedi şeyi emretti yedi şeyi de yasakladı: Emrettikleri: Hasta ziyareti, cenâzeyi kabre kadar götürmek, aksırana “*yerhamükellâh/Allah sana rahmet etsin.*” demek, yeminin gereğini yerine getirmek, haksızlığa uğrayana yardım etmek, selam vermek ve davete katılmak. Yasakladıkları: Altın yüzük takmak, gümüş kap kullanmak, kırmızı eğer yastığı kullanmak, kabartma çizgili ipek, kalın ipek, ince ipek ve genel olarak ipekli kumaş kullanmak.”⁷⁹⁶

Bu on dört maddeden bâzıları farz, bâzıları haram veya mekruh olmakla birlikte, mü'minlerin toplum hayatında birbirini sevmesi, birbirine güvenmesi ve yardımlaşması amacına yönelik emir ve tavsiyelerdir.

Hz. Peygamber'in kendi eş ve çocuklarına karşı da bu örnek hayatı telkin ve tavsiye ettiği görülür. Nitekim kızı Fatıma'nın ev işlerinde çok çalıştığı için bir hizmetçi istemesi üzerine, bunun olamayacağını söylemesi ve kendisine zikir şeklinde ek vazifeler vermesi, ancak daha sonraki yıllarda ganîmet ve benzeri imkânların artması üzerine bunun sağlanması örnek verilebilir. Yine eşlerinin diğer kadınlar gibi giyim eşyası ve takılar istemesi üzerine aşağıdaki âyetin gelmesi ve eşlerin isterlerse ayrılıp (boşanıp) evliliğe son verebileceklerinin bildirilmesi dikkat çekicidir:

“Ey peygamber! Eşlerine de ki: Eğer siz, dünya hayatını ve onun süsünü istiyorsanız, gelin, size boşanma bedellerinizi vereyim ve sizi güzellikle serbest bırakayım. Eğer siz, Allâh'ı, elçisini ve âhiret yurdunu istiyorsanız, bilin ki Allah, içinizden iyi işler yapanlara büyük bir mükâfat hazırlamıştır.”⁷⁹⁷

Hz. Peygamber yukarıdaki âyetler inince, eşlerine isteyenin ayrılabilceğini bildirmiştir. Bu, kocanın eşine boşama yetkisi vermesi (Tefvîz-i talâk) anlamına geliyor. Ancak eşler, gözyaşları içinde, Allah ve elçisini tercih ettiklerini bildirmişlerdir.⁷⁹⁸

10- Dünya hırsını önlemeye yönelik sünnet: Allâh'ın Rasûlü bir gün akşam üzerine Ebû Zer'e Uhud dağını göstererek şöyle demişti: “Ey Ebâ

796. Buhârî, Libâs, 28, 36, 45; Müslim, Libâs, 31, 64, 228.

797. Ahzâb, 33/28, 29. Bu âyetlerin açıklamasına bk.

798. Buhârî, Tefsir, 33/4-5; Müslim, Talâk, 30-35; İbnü'l-Arabî, Ahkâmü'l-Kur'ân, III, 1524.

Zer! Şu Uhud dağı kadar altınım olsa şu üç dinar dışında hepsini Allah yolunda harcamak isterdim.”⁷⁹⁹ Bu üç dinar (1 dinar yaklaşık 4 gr altın) da borçları ve zarurî ihtiyaçları içindir. Hz. Peygamber bunu dünyaya, zevke ve refaha önem vermediğini belirtmek, asıl gönlündeki Allah sevgisine dikkat çekmek için söylemişti. Ebû Zer bunu müslümanın zekâtını verse bile zarurî ihtiyaçları dışında servet sahibi olmasının câiz olmadığı şeklinde anlamış, diğer sahâbeler ise bu anlayışa katılmamışlardır.

11- Te'dîb amaçlı sakındırma: Bâzı hadislerde bağlayıcı, farz ve zorunlu olmadığı hâlde iyi, güzel ve uygun olan ibadet ve davranışları teşvik için bâzı ağır ve sakındırıcı ifâdeler kullanıldığı görülür. Nitekim mescide gelmeyip namazı evinde kılanlar için Hz. Peygamber şöyle buyurmuştur:

*“Hayatım elinde olan Allâh’a yemin olsun ki içimden şöyle geçiyor: İnsanlara emredeyim de odun toplansın, sonra emredeyim ezan okunsun, sonra birisine emredeyim cemaate imam olsun, sonra ben onlardan ayrı-lıp evlerinde kalan adamların yanına varayım ve evlerini ateşe vereyim. Allâh’a yemin olsun ki, onların her biri yağlı bir kemik, yahut iyisinden iki ayak (paça) bulacağını bilse hemen yatsı namazına gelirdi.”*⁸⁰⁰

Şüphe yok ki, Allâh’ın Rasûlü kimsenin evini yakacak değildi. Bu bir teşvik ve tergib için söylenmiştir. Nitekim çeşitli hadislerde, “...şöyle şöyle yapanın î mânı olmaz.” denilir. Fakat böyle olanların î mânının olmadığı da söz konusu olmaz. Nitekim hadiste, “Komşusunun kendisinden güvende olmadığı kimse Vallâhi î mân etmiş olmaz.” buyurulmuş,⁸⁰¹ fakat bu çeşit kusurların kişiyi î mandan çıkarmayacağı da kesin delillerle sâbit olmuştur. Burada amaç sakındırmak ve işin önemini belirtmektir.

12) Tabii, beşeri davranışları: Hz. Peygamber’in yeme, içme, yatma, yürüme, hayvana binme gibi konulardaki tercihi buna örnek verilebilir. Tamamen pozitif bilimin, teknolojinin konusu olan dünya işleri de böyledir. Bunlar ümmet için bağlayıcı değildir. Bedir Savaşı’nda askerin yerleşmesi ile ilgili görüşü ve tavsiye üzerine yer değiştirmesi, hurma ağaçlarının aşılması ile ilgili uygulama buna örnek verilebilir.

Hz. Peygamber Vedâ Haccı’nda Vedâ tavafından önceki gün Mina ile Mekke arasındaki Abtah vâdisinde konaklamış burada öğle, ikindi, akşam ve

799. Buhârî, Zekât, 3; Müslim, Zekât, 31.

800. Buhârî, Ezân, 29, 34; Müslim, Mesâcid, 251-254.

801. Buhârî, Edeb, 29; Müslim, İman, 73.

yatsı namazlarını kılmış, biraz dinlenmiş, sabaha karşı halkı uyandırmış ve Vedâ Tavafı için Mekke'ye gelmiştir. Hz. Âişe burada konaklamanın kolaylık için olduğunu, sünnet olmadığını söylemiştir.⁸⁰²

Hz. Meymûne'nin evinde Allah Rasûlü'nün önüne kızartılmış bir keler eti konmuştu. Yemek istemedi. Haram mı? sorusuna, “*Hayır bizim oralarda yoktur, ondan hoşlanmıyorum.*” buyurdu. Sofrada hazır bulunan Hâlid b. Velid, keleri önüne çekip yemiş ve Hz. Peygamber buna engel olmamıştır.⁸⁰³

Buna göre Hz. Peygamber'in dînî nitelikli bütün sahih hadisleri sünnet olarak ümmet için bağlayıcıdır. Ancak bir beşer olarak dünya ile ilgili teşvik ve tavsiye niteliğinde olanlar ümmetin daha üstün bir edep ve ahlâka sahip olması amacına yöneliktir. Bunlara uymak her ne kadar sünnet değilse de mendub ve müstehab olarak mü'mine ecir kazandıran güzel hâl ve davranışlardır.⁸⁰⁴

لَيْسَ عَلَى الَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ جُنَاحٌ فِيمَا طَعِمُوا إِذَا
مَا اتَّقَوْا وَآمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ ثُمَّ اتَّقَوْا وَآمَنُوا ثُمَّ اتَّقَوْا وَأَحْسَنُوا
وَاللَّهُ يُحِبُّ الْمُحْسِنِينَ ﴿٩٣﴾

93- İmân edip sâlih ameller yapanlar; bundan böyle Allâh'a karşı gelmekten sakınıp îmanlarını koruyarak sâlih ameller yapmaya devam ederlerse, daha önce yiyip içtikleri şeylerden dolayı onlara bir günah yoktur. Çünkü Allah iyilik eden ve işini güzel yapanları sever.

93. âyette, îman ve sâlih amel iki defa, takvâ ise üç derecede zikredilmiş ve en güzel davranışı ifâde eden “ihsân” hedef olarak gösterilmiştir.⁸⁰⁵ Bu âyetin, kesin içki ve kumar yasağı gelmeden önce bu fiilleri işleyen kimse-lerin durumunun Hz. Peygamber'e sorulması üzerine indiği nakledilmiştir.⁸⁰⁶

İslâm'a girenlerin, İslâm'dan önceye âit günahlarıyla ilgili olarak Kur'ân'da şöyle buyrulur: **“İnkâr edenlere söyle: Eğer yaptıklarından**

802. Buhârî, Hac, 148; Ebû Dâvûd, Menâsik, 86, 87.

803. Buhârî, Zebâih, 33; Müslim, Sayd, 44.

804. Bk. H. Karaman, Hz. Peygamber ve Aile Hayatı, Tartışmalı İlmî Toplantılar Dizisi, Ensâr Neşr., s. 1/1, 102.

805. Bk. A'râf, 7/35.

806. Bk. Buhârî, Cihâd, 19, Megâzî, 17, Mezâlim, 21, Tefsir, Sûre, 5/11; Müslim, Eşribe, 3; Tirmizî, Tefsir, 5/10-12.

vazgeçerlerse, geçmiş günahları bağışlanacaktır. Ancak geri dönerlerse, geçmiş ümmetlerin başına gelenler gözlerinin önündedir.”⁸⁰⁷

Yukarıdaki 93. âyetin sonunda **“İyilik yapınız, çünkü Allah iyilik yapanları sever.”** buyurularak, mü'minler iyilik yapmaya, yani “ihsan”a teşvik edilmiştir. Aşağıda ihsan hakkında bilgi vereceğiz.

İHSAN

İyilik, güzellik, uygun ve güzel olanı en güzel ve kusursuz bir şekilde yapmak demektir. Terim olarak; Allâh'ın huzûrunda olduğunu onu gönül nûruyla görüyormuş gibi düşünerek kulluk görevlerini yerine getirmektir. Bu anlamda âyet-i kerîmede, **“Kim ihsan sahibi olduğu hâlde kendini Allâh'a teslim ederse, onun mükafatı Rabbinin katındadır.”** buyrulur.⁸⁰⁸ İnanç ve gönül planında ihsan ve teslimiyet Allâh'ın kullarından istediği kurtuluş beraatıdır. Anne-baba hakkındaki tavsiyelerde de onlara “ihsan” ile davranılması istenmiştir.⁸⁰⁹ Başka bir âyette, **“Allah adâleti, iyiliği... emreder.”** buyrulur.

İhsan, bir hadiste şöyle tanımlanmıştır: **“İhsan; senin Allâh'a, onu görüyormuşsun gibi ibadet etmendir. Her ne kadar sen onu görmüyorsan da o seni görmektedir.”⁸¹⁰**

Hiz. Ömer, Nebî ﷺ'in îman, İslâm ve ihsan terimlerinin ne anlama geldiği sorularına, verdiği cevabı şöyle nakleder: “Bir gün Allâh'ın Rasûlü'nün yanında idik. Beyaz elbiseli, siyah saçlı bir adam çıkageldi. Üzerinde yolculuk izi yoktu, ama hiçbirimiz kendisini tanıımıyorduk. Hiz. Peygamber'in önünde diz çöküp oturdu. Dizlerini onun dizlerine dayadı. Ellerini de Allâh'ın Rasûlü'nün dizlerinin üzerine koyup, sordu:

“İslâm nedir?” Allâh'ın Rasûlü cevap verdi: “İslâm, Allah'tan başka ilâh olmadığına, Muhammed'in Allâh'ın elçisi olduğuna inanman, namaz kılman, zekât vermen, Ramazan orucunu tutman, gücün yeterse Hacca gitmendir.”

“Doğru söyledin. Peki îman nedir?” “İman, Allâh'a, O'nun meleklerine, kitaplarına, peygamberlerine, âhiret gününe ve kadere, hayır ve şerrin Allah'tan olduğuna inanmandır.”

807. Enfâl, 8/38.

808. Bakara, 2/112.

809. Bk. Bakara, 2/73; Nisâ, 4/36; En'âm, 6/151; İsrâ, 17/32.

810. Buhârî, İman, 37, Tefsir, 31/2; Müslim, İman, 1, 5, 7; Nesâî, İman, 5.

“Doğru söyledin. İhsan nedir?” “İhsan, Allah Teâlâ’yı görüyormuşsun gibi ona ibadet etmendir. Her ne kadar sen O’nu görmüyorsan da, O seni görmektedir.”

Bu sorulardan sonra kıyâmet alâmetlerini de soran adam kalkıp gitti. Arkasından baktılar. Hemen ortadan kaybolmuştu. Onun kim olduğunu merak eden ashâb-ı kirâma Allah Rasûlü şöyle buyurdu: *“O, Cebrâil idi, size dîninizi öğretmek için geldi.”*⁸¹¹

İhsan yalnız ibadetle ilgili meselelerde mü’minin yükümlü olduğu bir sorumluluk değil, bütün söz ve işlerindeki değişmez tavrıdır. Hz. Peygamber, *“Allah her şeyde ihsan ile davranılmasını kullarının üzerine gerekli kılmıştır. Bundan dolayı, öldürdüğünüzde bile iyilikle öldürün, hayvanların kesiminde iyi davranın.”* buyurmuştur.⁸¹² Yapılan iyiliklerin Allah rızası için olmasının gerekliliğine de işaret eden Hz. Peygamber şöyle buyurmuştur: *“İnsanlar bize iyi davranırsa onlara iyilik yaparız, şayet kötü davranırlarsa onlara kötülük yaparız diyenlerden olmayın. Kendinizi, insanlar iyi davranırsa onlara iyilikle karşılık vermeye, şayet kötülük yaparlarsa onlara aynıyla karşılık vermeye alıştırın.”*⁸¹³ Burada mü’minler kötülüğe misliyle karşılık vermekle yükümlü tutulmuş, orantısız güç kullanarak aşırı gitmek yasaklanmıştır.

Âyetlerde şöyle buyrulur: ***“Kim size saldırırsa, siz de ona, onun saldırdığı ölçüde saldırın. Allah’tan korkun ve bilin ki Allah sakınanlarla beraberdir.”***⁸¹⁴ ***“..Bunlar Allâh’ın belirlemiş olduğu sınırlardır; sakın bunları aşmayın! Her kim Allâh’ın sınırlarını aşarsa, işte onlar zâlimlerdir.”***⁸¹⁵

Yapılan iyiliğin ve ihsanın inkâr edilmesi hoş görülmemiş, birtakım insanların yapılan iyiliklere nankörlük etmelerinin kendilerinin cehenneme girmesine sebep olan bir haslet olduğu bildirilmiştir. Mesela, kocalarının ömür boyu yaptığı iyilik, ihsan ve ikramları bir çırpıda inkâr eden kadınların cehenneme gireceği bildirilmiştir.⁸¹⁶

811. Buhârî, İman, 37, Tefsir, 31/2; Müslim, İman, 1, 5, 7; Nesâî, İman, 5.

812. Müslim, Sayd, 57; Ebû Dâvûd, Edâhî, 11; Tirmizî, Diyât, 14; Nesâî, Dahâyâ, 22, 26; İbn Mâce, Zebâih, 3.

813. Tirmizî, Birr, 63.

814. Bakara, 2/194.

815. Bakara, 2/229.

816. Bk. Buhârî, İman, 21; Kûsûf, 9; Müslim, Kûsûf, 17.

İnsanlara güzellikle davranan, Allâh'a kulluk yaparken kulluğun gereğini yerine getiren ihsan sahiplerinin Allâh'ın rahmetine çok yakın olduğunu Hz. Peygamber ﷺ bildirmiştir.⁸¹⁷

Elmalılı merhum takvânın derecelerini şöyle açıklar: “Kur'ân'da ittikâ (sakinme) ve takvâ üç derece üzerine zikrolunmuştur.

a) Ebedî azaptan sakınmak için Allâh'a şirk koştuktan kaçınmakla îmân etmek. **“Ve onları takvâ kelimesine bağladı.”** âyetinde olduğu gibi.⁸¹⁸

b) Büyük günahları işlemekten ve küçük günahlarda ısrar etmekten sakınarak farzları edâ etmektir ki, şer'an bilinen takvâ budur. **“O ülkelerin halkı îmân edip Allâh'ın azâbından korunsalardı, ne iyi olurdu!”** âyetinde olduğu gibi.⁸¹⁹

c) Kalbinin sırrını Allah'tan ayıracak her şeyden kaçınmak ve bütün varlığı ile Allah Teâlâ'ya yönelmek ve çekilmektir. İşte aşağıdaki âyette bildirilen gerçek takvâ budur. **“Ey îmân edenler! Allah'tan O'na yaraşır biçimde korkun.”**⁸²⁰ Bu mertebe, o kadar geniş ve o kadar derindir ki, bu derecedeki insanlar çeşitli tabakalara ayrılır. Ve peygamberlerin yüce himmetlerinin ulaştığı derecelere kadar çıkar. Bu şekilde yüce peygamberler hem peygamberlik hem de velîlik başkanlıklarını birleştirmişler, onların cisimler âlemiyle ilişkileri, ruhlar âlemine yükselmelerine engel olmamış ve halkın işleriyle uğraşmaları da hakkın işlerine dalmalarına zerre kadar engel teşkil etmemiştir. Bu da aslında kendi çalışmalarının ürünü olmayıp, Cenâb-ı Hakk'ın onlara özel rahmetinin bir eseri olmuştur.

Sonuç olarak takvânın bu üç derecesinin yukarıdaki âyette bir arada toplandığı görülür.⁸²¹

817. Dârimî, Mukaddime, 56. Şâmil İslâm Ansik. “İhsan” mad. Zübeyr Tekkeşin.

818. Fetih, 48/26.

819. A'râf, 7/96.

820. Âl-i İmrân, 3/102.

821. Elmalılı, age, I, 162.

﴿ BÂB 13 ﴾

**İHRAM YASAKLARI, KUTSAL SEMBOL, TEBLİĞ,
TAYYİBÂT VE HABÂİSİN EŞİT OLMAMASI**

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لَيَبْلُوَنَّكُمُ اللَّهُ بِشَيْءٍ مِّنَ الصَّيْدِ تَنَالَهُ أَيْدِيكُمْ
وَرِمَاحُكُمْ لِيَعْلَمَ اللَّهُ مَن يَخَافُهُ بِالْغَيْبِ ۚ فَمَنِ اعْتَدَىٰ بَعْدَ ذَلِكَ فَلَهُ
عَذَابٌ أَلِيمٌ ﴿٩٤﴾ يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لَا تَقْتُلُوا الصَّيْدَ وَأَنْتُمْ حُرْمٌ
وَمَن قَتَلَهُ مِنْكُم مُّتَعَمِّدًا فَجَزَاءٌ مِّثْلُ مَا قَتَلَ مِنَ النَّعَمِ يَحْكُمُ بِهِ ذَوَا
عَدْلٍ مِنْكُمْ هَدْيًا بِالِغِيبَةِ أَوْ كَفَّارَةٌ طَعَامُ مَسَاكِينَ أَوْ عَدْلُ ذَلِكَ
صِيَامًا لِيَذُوقَ وَبَالَ أَمْرِهُ ۗ عَفَا اللَّهُ عَمَّا سَلَفَ ۚ وَمَنْ عَادَ فَيَنْتَقِمِ اللَّهُ
مِنْهُ ۗ وَاللَّهُ عَزِيزٌ ذُو انْتِقَامٍ ﴿٩٥﴾ أُحِلَّ لَكُمْ صَيْدُ الْبَحْرِ وَطَعَامُهُ مَتَاعًا
لَّكُمْ وَلِلسَّيَّارَةِ ۚ وَحُرِّمَ عَلَيْكُمْ صَيْدُ الْبَرِّ مَا دُمْتُمْ حُرْمًا ۚ وَاتَّقُوا اللَّهَ
الَّذِي إِلَيْهِ تُحْشَرُونَ ﴿٩٦﴾ جَعَلَ اللَّهُ الْكَعْبَةَ الْبَيْتَ الْحَرَامَ قِيَامًا لِلنَّاسِ
وَالشَّهْرَ الْحَرَامَ وَالْهَدْيَ وَالْقَلَائِدَ ۚ ذَلِكَ لِتَعْلَمُوا أَنَّ اللَّهَ يَعْلَمُ مَا
فِي السَّمَوَاتِ وَمَا فِي الْأَرْضِ وَأَنَّ اللَّهَ بِكُلِّ شَيْءٍ عَلِيمٌ ﴿٩٧﴾ اعْلَمُوا
أَنَّ اللَّهَ شَدِيدُ الْعِقَابِ ۖ وَأَنَّ اللَّهَ غَفُورٌ رَّحِيمٌ ﴿٩٨﴾ مَا عَلَى الرَّسُولِ
إِلَّا الْبَلَاغُ ۚ وَاللَّهُ يَعْلَمُ مَا تُبْدُونَ وَمَا تَكْتُمُونَ ﴿٩٩﴾ قُلْ لَا يَسْتَوِي
الْخَبِيثُ وَالطَّيِّبُ وَلَوْ أَعْجَبَكَ كَثْرَةُ الْخَبِيثِ ۚ فَاتَّقُوا اللَّهَ يَا أُولِي
الْأَلْبَابِ لَعَلَّكُمْ تُفْلِحُونَ ﴿١٠٠﴾

- 94- Ey îmân edenler! Andolsun Allah, görmedikleri hâlde kendisinden korkanları ortaya çıkarmak için, ellerinizle ve mızraklarınızla yakalayabileceğiniz avı yasaklamak sûretiyle sizi deneyecektir. Artık kim bundan sonra Allâh'ın koyduğu sınırı aşarsa, onun için can yakıcı bir azap vardır.
- 95- Ey îmân edenler! Siz ihramlı iken av hayvanını öldürmeyin! İçinizden kim ihramlıyken av hayvanını bilerek öldürürse, onun cezâsı; iki adâletli kişinin belirleyeceği, öldürdüğü ava eş değerdeki bir hayvanı Kâbe'ye kurban edilmek üzere göndermek veya yoksulları doyurmak yahut buna denk olacak şekilde oruç tutmak sûretiyle bir kefâret ödemektir. Böylece yaptığı işin karşılığını tatmış olur. Allah geçmişte yapılanları ise affetmiştir. Ancak kim bu suça yeniden dönerse Allah onu cezâlandırır. Çünkü Allah çok güçlü olan, intikam alandır.
- 96- Deniz hayvanlarını avlamak ve yemek hem sizin, hem de yolcuların faydalanması için size helâl kılındı. Ama ihramda bulunduğunuz sürece karada avlanmak size haram kılındı. Huzûrunda toplanacağınız Allâh'a karşı gelmekten sakının!
- 97- Saygıya lâyık ev olan Kâbe'yi, haram ayı, hac kurbanını ve gerdanlık takılı kurbanlıkları, Allah insanların maddî ve mânevî hayatları için destek yaptı. Böylece siz de şunu biliniz ki, Allah göklerde olanı da bilir yerde olanı da. Çünkü Allah her şeyi hakkıyla bilendir.
- 98- Biliniz ki Allah, hem cezâsı çok şiddetli olan, hem de çok bağışlayan ve çok merhametli olandır.
- 99- Peygamber'in görevi, sadece tebliğ etmekten ibârettir. Allah, açığa vurduğunuz şeyleri de bilir, gizlediğinizi de.
- 100- De ki: "Pis ve kötü olanla temiz ve iyi olan bir değildir. Pis ve kötü olan şeylerin çokluğu hoşuna gitse de bu böyledir. Ey akıl sahipleri! Allâh'a karşı gelmekten sakının ki, kurtuluşa eresiniz.

94. âyette Allah Teâlâ'nın insanları denemek için birtakım yasaklar koyduğu, bunlara uyulmamasının sonucunun can yakıcı bir azap olacağı belirtilir. Bu âyet Medîne'de Hudeybiye yılında inmiş ve bu imtihan o yılda vukû bulmuştur. Allâh'ın Rasûlü Mekke Harem sınırına geldiklerinde mü'minlerin etrafına fazlasıyla av hayvanları (âhû ve diğer çeşitli vahşi hayvanlar) dolmuş, mızraklarını dürtsele yetiyecek ve hatta elleriyle tutsalar, tutulabilecek derecede yaklaşmış idi. Hâlbuki mü'minlerin hepsi ve bir rivâyette bâzısı ihramda bulundukları için, bunlara el uzatmaktan men edilmişti. Nefsin arzuladığı böyle bir fırsat düşmüşken, av yasağının hikmetini ve arka planını düşünmek gerekiyordu. Burada Allâh'ın emrini gözetenle gözetmeyen, Allah'tan korkanla korkmayanları ayırt edecek bir imtihan söz konusu idi. Gerçekte şarap ve kumar gibi doğrudan doğruya zararlı olduklarından dolayı haram kılınan şeylerde Allâh'ın emrine uymak nisbeten çok kolaydır. Fakat bu gibi yasaklara uymada menfaat sebebiyle nefis devreye girdiği için, buna ancak Allah sevgisi veya Allah korkusu engel olabilirdi.

İlgili âyetlerde şöyle buyrulur: **“Ey îmân edenler! Öldürülenler hakkında size kısas yazıldı. Hüre hür, köleye köle ve kadına kadın kısas yapılır. Ancak her kim, ölenin kardeşi (velîsi) tarafından bir şey karşılığı bağışlanırsa, o zaman örfe uyması ve ona diyeti güzellikle ödemesi gerekir. Bu, Rabbiniz tarafından bir hafifletme ve bir rahmettir. Her kim bundan sonra sınırı aşarsa, artık ona can yakıcı bir azap vardır.”**⁸²²

“Bâzi kimseler vardır ki, Allâh'ın rızasını kazanmak için canını bile verir. Allah, kullarına karşı çok şefkatlidir.”⁸²³ **“Hayır! Her kim işini güzel yaparak, bütün benliğini Allâh'a teslim ederse, onun ecri Rabbi katındadır. Onlar için bir korku yoktur ve onlar üzülmeyeceklerdir.”**⁸²⁴ Bu ve benzeri âyetlerde belirtildiği gibi, hikmeti anlaşılamayan konularda ihlâs ve samimiyet kendini gösterir. Nitekim İsrâiloğulları'na sadece cumartesi günü ki, onların tatil günüdür, balık avlama yasağı getirilmesi de böyle bir imtihanın gereğidir. Onların buna uymaması Allâh'a önemli bir isyan olarak değerlendirilmiştir.

Buna göre mesela sarhoş edici şeyleri Allah yasakladığı ve haram kıldığı için değil, sırf kendine zararlı olduğu için terk edenler, bu terk edişlerinden

822. Bakara, 2/178.

823. Bakara, 2/207.

824. Bakara, 2/112.

dolayı dünyada o zarardan kendilerini kurtarsalar bile, âhirette bundan dolayı bir sevaba nâil olamazlar. Çünkü onu Allah rızası için terk etmemişlerdir. Yine bunun içindir ki namaz, oruç, zekât, hac gibi ibadetlerin, kendinize şu şu faydaları vardır gibi nefisle ilgili bir amaçla değil, sırf Allah rızası için ve Allâh'ın emri olduğu için, yalnız bir ibadet etme düşüncesiyle ve sırf Allâh'a yaklaşmak için samimî ve ihlaslı olarak ibadet niyetiyle yapılması gerekir. Öyle olmadıkça makbûl olmaz. Çünkü o zaman Allah için değil, nefis için ibadet yapılmış olur. Nefs ise hangi istekleri üstün gelirse onun peşinde koşar. Böyle demek, bunların hadd-i zâtında hiçbir faydası yok demek değil, tersine fayda ve menfaatleri sayılamayacak ve belirlenemeyecek kadar genel ve sonsuz demektir.⁸²⁵

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لَا تَقْتُلُوا الصَّيْدَ وَأَنْتُمْ حُرْمٌ وَمَنْ قَتَلَهُ مِنْكُمْ مُتَعَمِّدًا فَجَزَاءٌ مِثْلُ مَا قَتَلَ مِنَ النَّعَمِ يَحْكُمُ بِهِ ذَوَا عَدْلٍ مِنْكُمْ هَدْيًا بَالِغَ الْكَعْبَةِ أَوْ كَفَّارَةٌ طَعَامُ مَسَاكِينَ أَوْ عَدْلٌ ذَلِكَ صِيَامًا لِيَذُوقَ وَبَالَ أَمْرِهُ عَفَا اللَّهُ عَمَّا سَلَفٌ وَمَنْ عَادَ فَيَنْتَقِمِ اللَّهُ مِنْهُ وَاللَّهُ عَزِيزٌ ذُو انْتِقَامٍ ﴿٩٥﴾

95- Ey îmân edenler! Siz ihramlı iken av hayvanını öldürmeyin! İçinizden kim ihramlıyken av hayvanını bilerek öldürürse, onun cezâsı; iki adâletli kişinin belirleyeceği, öldürdüğü ava eş değerdeki bir hayvanı Kâbe'ye kurban edilmek üzere göndermek veya yoksulları doyurmak yahut buna denk olacak şekilde oruç tutmak sûretiyle bir kefarete ödemektir. Böylece yaptığı işin karşılığını tatmış olur. Allah geçmişte yapılanları ise affetmiştir. Ancak kim bu suça yeniden dönerse Allah onu cezâlandırır. Çünkü Allah çok güçlü olan, intikam alandır.

95. âyette, ihramlıya avlanma yasağı getirilmiş, bu yasağa uymamanın cezâsı bildirilmiştir. İbn-i Kesîr ve Begâvî'ye göre, bu âyetler Hudeybiye umresi sırasında inmiştir. Çünkü o sırada yaban hayvanları ve kuşlar, görülmemiş şekilde mü'minlerin çevresine kadar sokulmuşlardı. Öyle ki, uzansalar

elleriyle tutabilirlerdi. Onlar bu derece yakınına gelen hayvanları avlamak isteyince, getirilen yasakla denenmiş oldular.

Hız. Peygamber Mekke ve Medîne çevresinde belirli bölgelerin harem olduğunu bildirmiş, haremdeki bitkilerin koparılmayacağını, ağaçların kesilmeyeceğini ve bu bölgede av hayvanlarına dokunulamayacağını belirtmiştir.⁸²⁶ Ancak bazı zararlı hayvan ve haşeratin öldürülmesine izin verilmiştir. Hadiste şöyle buyrulur: “Beş şey Harem dışında da Harem içinde de öldürülebilir: Çaylak, karga, akrep ve bir rivâyette yılan, fare, kuduz köpek.”⁸²⁷

Bitki ve ağaç kesiminde kefâret olarak sadaka gerekir. Av hayvanını öldürme durumunda ise, iki âdil kişi av hayvanını öldüren kimsenin kaç yoksulu doyuracağını, kaç gün oruç tutacağını belirler. Hayvanın değeri kurban değerine ulaşırsa, kurban kesilir. Buna göre ihramlı kişi, bir kara hayvanını avlamışsa mislini veya değerini yoksullara tasadduk etmesi gerekir. Ancak hayvanın değeri kurban değerine ulaşırsa, bu kimse üç şıktan birisini seçebilir: a) Hayvanın değeri ile kurban alıp haremde keser. b) Bu para ile gıda maddesi alıp dilediği yerde, her yoksula yarım sa’ (bir günlük yoksul doyumu) olarak dağıtır. c) Yahut her yarım sa’ yerine bir gün oruç tutar. Hayvanın değeri kurban değerine ulaşmazsa, o kimse ya yoksula yemek yedirir veya oruç tutar. İmam Şâfiî’ye göre, ihramlının, eti yenmeyen hayvanları öldürmesi durumunda tazmin gerekmez.

أَحِلَّ لَكُمْ صَيْدُ الْبَحْرِ وَطَعَامُهُ مَتَاعًا لَكُمْ وَلِلسَّيَّارَةِ وَحُرِّمَ عَلَيْكُمْ
صَيْدُ الْبَرِّ مَا دُمْتُمْ حُرُمًا وَاتَّقُوا اللَّهَ الَّذِي إِلَيْهِ تُحْشَرُونَ ﴿٩٦﴾

96- Deniz hayvanlarını avlamak ve yemek hem sizin, hem de yolcuların faydalanması için size helâl kılındı. Ama ihramda bulunduğunuz sürece karada avlanmak size haram kılındı. Huzûrunda toplanacağınız Allâh’a karşı gelmekten sakının!

96. âyete göre deniz hayvanları da insanın yararlanması için yaratılmıştır. Hacıda bulunan kimsenin de bunları avlaması ve yemesi helâl kılındığı hâlde, kara hayvanlarını avlaması yasaklanmıştır. Bununla birlikte ihramda olmayanların avladığı kara hayvanlarının yenmesine izin verilmiştir.⁸²⁸

826. Buhârî, Hac, 43, Lukata, 7.

827. Buhârî, Sayd, 7, Bed’ü'l-Halk, 1, 16; Müslim, Hac, 69-72, 76, 77.

828. Buhârî, Cezâü's-Sayd, 5; Müslim, Hac, 56.

DENİZ AVI

Yukarıdaki âyette deniz avının ve denizden elde edilen yiyeceğin helâl olduğu bildirilmiştir. İlgili âyetlerde şöyle buyrulur: **“İki deniz birbirine eşit olmaz. İşte şu tatlıdır, susuzluğu giderir, içimi de hoştur; şu da tuzludur, acıdır. Bununla birlikte onların her birinden taze et (balık) yer ve takınacağınız süs eşyası çıkarırsınız. Gemilerin de suyu yara yara gittiklerini görürsün. Bütün bunlar Allâh'ın lûtfundan rızıklarınızı aramanız ve şükretmeniz içindir.”**⁸²⁹

“İki denizi birbirine salıveren O'dur. Şu tatlı ve susuzluğu giderici, bu da tuzlu ve acıdır. O, ikisinin arasına birbirine geçmelerine engel bir perde koymuştur. O sudan bir insan yaratıp ona bir soy bahşeden ve sıhriyet bağı ile akraba yapan O'dur. Rabbinin her şeye gücü yeter.”⁸³⁰ **“Bütün çiftleri yaratan, bineceğiniz gemileri ve hayvanları sizin hizmetinize veren O'dur.”**⁸³¹

Hız. Peygamber de denizle ilgili olarak sorulan bir soruya, “Onun suyu temiz, ölüsü helâldir.” şeklinde cevap vermiştir.⁸³² Deniz ürünleri konusunda âyet ve hadislerde açıklık bulunmayan yerde asıl olan mübahlıktır.

Hanefilere göre suda yaşayan hayvanlardan sadece balık çeşidine girenler yenebilir. Delil: Yukarıdaki, **“Sizin için deniz avı helâl kılındı.”**⁸³³ âyeti ile “Bizim için iki ölü ve iki kan helâl kılındı. Bunlar; balık ve çekirgenin ölüsü ile ciğer ve dalaktır.” hadîsidir.⁸³⁴ Buna göre balık şeklinde ve niteliğinde olmayan; ahtapot, deniz aygırı, denizaslanı, deniz insanı, yengeç, midye, istiridye, ıstakoz, salyangoz, su kaplumbağası gibi hayvanlar “habâis” kapsamında mekruh sayılır. Âyette deniz avıyla kastedilen, sadece balığın her çeşididir.

Buna göre kalkan balığı, sazan balığı, yunus balığı, yılan balığı gibi, balık adını taşıyan ve balığa benzeyen her su ürünü hayvanın eti yenir.

Hanefiler dışındaki üç mezhebe göre, sadece suda yaşayan her türlü hayvan-kendiliğinden ölmüş olsa bile- yenebilir, helâldir. Dayandıkları delil yukarıdaki âyetin genel anlamı ile Hız. Peygamber'in, “Denizin suyu temiz,

829. Fâtır, 35/12.

830. Furkan, 25/53-54.

831. Zuhurf, 43/12.

832. Ebû Dâvûd, Tahâre, 41; Tirmizî, Tahâre, 52.

833. Mâide, 5/96.

834. İbn Mâce, Sayd, 9, At'ime, 31; Ahmed bin Hanbel, II, 97.

ölüsü helâldir.” hadîsidir.⁸³⁵ Ancak bâzıları su domuzunu ve su köpeğini istisnâ ederek, diğerlerinin helâl olduğunu söylemişlerdir. Bu konuda şöyle bir kıyas da yapılmıştır: Deniz hayvanlarında kan bulunmadığı için bunların hepsi tıpkı balık gibidir. Çünkü haram kılınmış olan ancak kandır.

Şâfiîlere göre yalnız suda yaşayıp karada yaşaması mümkün olmayan canlılar balık sûretinde olmasa da helâldir.

Hem karada hem suda yaşayan kurbağa, yengeç, kaplumbağa, yılan ve timsah gibi hayvanların eti konusunda üç görüş vardır. a) Hanefî ve Şâfiîlere göre bunları yemek helâl değildir. b) Mâlikîlere göre bu tür hayvanlar yenelir, helâldir. c) Hanbelîler’e göre timsah, kurbağa ve kaplumbağanın yenmesi helâl değil, diğerleri yenelir. Ancak bunlardan akıcı kanı olan kaplumbağa ve su aygırı gibi hayvanlar için boğazlama işlemi gerekir. Yengecin akıcı kanı olmamakla birlikte, mezhepte yaygın görüşe göre, herhangi bir yerinin kesilerek boğazlama işlemi yapılması gerekir.⁸³⁶

جَعَلَ اللَّهُ الْكَعْبَةَ الْيَتَّى الْحَرَامَ قِيَامًا لِلنَّاسِ وَالشَّهْرَ الْحَرَامَ وَالْهَدْيَ
وَالْقَلَائِدَ ذَلِكَ لَتَعْلَمُوا أَنَّ اللَّهَ يَعْلَمُ مَا فِي السَّمَوَاتِ وَمَا فِي الْأَرْضِ
وَأَنَّ اللَّهَ بِكُلِّ شَيْءٍ عَلِيمٌ ﴿٩٧﴾ اَعْلَمُوا أَنَّ اللَّهَ شَدِيدُ الْعِقَابِ وَأَنَّ اللَّهَ
غَفُورٌ رَحِيمٌ ﴿٩٨﴾

97- Saygıya lâyık ev olan Kâbe’yi, haram ayı, hac kurbanını ve gerdanlık takılı kurbanlıkları, Allah insanların mad-dî ve mânevî hayatları için destek yaptı. Böylece siz de şunu biliniz ki, Allah göklerde olanı da bilir yerde olanı da. Çünkü Allah her şeyi hakkıyla bilendir.

98- Biliniz ki Allah, hem cezâsı çok şiddetli olan, hem de çok bağışlayan ve çok merhametli olandır.

97-98. âyetlerde Allah Teâlâ, haram olan Kâbe’yi, haram ayları, hac sırasında kesilen kurbanları insanların geçim kaynağı yaptığını bildirmekte, ancak bununla ilgili kurallara uymayanlar için de 98. âyette cezânın pek şiddetli olduğu vurgulanmaktadır.

835. Ebû Dâvûd, Tahâre, 41; Tirmizî, Tahâre, 52.

836. Komisyon, Diyânet, İlmihal, II, 42.

Kâbe-i Muazzama'nın adlarından biri de "el-Beytül'l-Harâm (Kutsal Ev)"dir. Beytullah Mekke'de, Hz. İbrahim'in, oğlu İsmâil ile birlikte inşa ettiği, ilk mâbed olup, Arap yarımadası halkının ortak saygısını kazanmıştır. Kâbe çevresinde, sınırlarını Cebrâil ﷺ'in belirlediği belli bir alana Harem Bölgesi denilmiştir. Bu bölge genel olarak can güvenliği olan bir yer olarak kabul görmüş, oraya sığınana dokunulmamıştır. İslâm'dan önce, değişik inançlara sahip olan çeşitli Arap kabileleri, haccı, Kâbe ziyaretini ortak bir ibadet olarak kabul etmişlerdi. İslâm'da, aynı kutsal yerler, tevhid inancına sahip olan müslümanlar için, hac ibadet yeri olarak sürdürüldü.

Haram aylar: Araplar, kentler arasında serbest dolaşımı sağlamak için dört ayı kutsal, dokunulmaz saymışlardı. Bunlardan üçü, Zilkâde, Zilhicce ve Muharrem hac ayları idi. Recep ayı da, özellikle Hicazlılar arasında dînî bir aydı. Bu dolaşım serbestisinin gerek hac gerekse ekonomik bakımdan büyük yararı vardı.⁸³⁷

Hedy: Hac ve umre yapanların hicazda kestikleri kurbanların genel adıdır. Şükür ve cezâ kurbanı gibi çeşitleri vardır.

Kalâid: Kalîdenin çoğulu olup, boynuna Harem ağacının kabuğundan bağlanmış kurbanlık hayvan demektir. Böyle bir hayvan o bölgede saygın olup, ona dokunulmaz. Kurban kesilince, sahibi ve yoksullar onun etinden yerler.

﴿٩٩﴾ مَا عَلَى الرَّسُولِ إِلَّا الْبَلَاغُ وَاللَّهُ يَعْلَمُ مَا تُبْدُونَ وَمَا تَكْتُمُونَ ﴿٩٩﴾

99- Peygamber'in görevi, sadece tebliğ etmekten ibârettir.

Allah, açığa vurduğunuz şeyleri de bilir, gizlediğinizi de.

99. âyette, Peygamber'in görevinin sadece tebliğden ibâret olduğu, in-sanların bu tebliğ karşısındaki samimiyet durumlarını, açık veya gizli hâllerini Allah Teâlâ'nın bildiği belirtilmektedir.

İlgili âyetlerde şöyle buyrulur: **"Eğer itaat etmezseniz şunu bilin ki, elçimizin görevi açıkça tebliğ etmekten ibârettir."**⁸³⁸

"Allah, "Ey Âdem! Onlara bunları isimleriyle haber ver!" dedi. Âdem eşyanın isimlerini onlara haber verince de, "Ben size; göklerin

837. Bk. Bakara, 2/, 194, 217; Mâide, 5/2, 97; Tevbe, 9/1-5.

838. Mâide, 5/92.

ve yerin gaybını ben bilirim, sizin açıkladığınızı da, içinizde gizlediğinizi de bilirim.” dememiş miydim?” dedi.”⁸³⁹

قُلْ لَا يَسْتَوِي الْخَبِيثُ وَالطَّيِّبُ وَلَوْ أَعْجَبَكَ كَثْرَةُ الْخَبِيثِ فَاتَّقُوا اللَّهَ يَا أُولِيَ الْأَلْبَابِ لَعَلَّكُمْ تُفْلِحُونَ ﴿١٠٠﴾

100- De ki: “Pis ve kötü olanla temiz ve iyi olan bir değildir. Pis ve kötü olan şeylerin çokluğu hoşuna gitse de bu böyledir. Ey akıl sahipleri! Allâh’a karşı gelmekten sakının ki, kurtuluşa eresiniz.

100. âyette, “Habîs” haram ve zararlı olan, “Tayyib” ise, temiz ve helâl olan şey demektir. Âyette, pis ile temiz bir olmadığı, pis olan şey çok bile olsa, temiz ve helâlin daha hayırlı olduğu belirtilmektedir. Rivâyete göre, Dubey’aoğulları’ndan Hutam bin Hind, İslâm’a girme bahanesiyle Medîne’ye gelmiş, mer’adaki sahâbe develerini çalıp kaçırmıştı. Ertesi yıl, Yemâme’den Kazâ Umresi sırasında bu çalıntı hayvanları boyunlarında gerdanları ile kurban olarak Kâbe’ye sürünce, kendi hayvanlarını gören sahâbeler saldırmak istemişlerse de izin verilmemiş, bunun üzerine yukarıdaki âyet inmiştir.

İlgili âyette şöyle buyrulur: **“Ey îmân edenler! Allâh’ın koyduğu hac simgelerine, haram aya (Zilkade, Zilhicce, Muharrem ve Receb), Kâbe’ye gönderilen kurbanlık hayvanlar ile onların boynuna takılan gerdanlıklara, Rab’lerinin lûtufta ve rızasını arayarak Beyt-i haram’a gelenlere saygısızlık etmeyin. İhramdan çıktığınız zaman avlanabilirsiniz! Sizi Mescid-i haram’ı ziyaret etmekten alıkoydukları için bir topluluğa duyduğunuz kin, onlara karşı saldırıya yol açmasın! İyilik ve takvâda birbirinizle yardımlaşın. Günah işlemek ve düşmanlık konusunda yardımlaşmayın. Allâh’a karşı gelmekten sakının, çünkü Allah azâbı çok şiddetli olandır!”⁸⁴⁰**

Ebû’l-Kasım el-Bagavî’nin Ebû Umâme’den naklettiğine göre o şöyle demiştir: Sa’lebe b. Hâtıb el-Ensârî dedi: “Ey Allâh’ın Rasûlü! Allâh’a duâ et de bana rızık olarak çok mal versin.” Hz. Peygamber buyurdu ki:

839. Bakara, 2/33.

840. Mâide, 5/2.

“Şükrünü edâ edeceğin az mal, şükrünü edâ edemeyeceğin çok maldan daha hayırlıdır.”⁸⁴¹

Allâh'ın ancak iyi ve temiz (tayyib) olanı kabul edeceğini, kötü ve pis (habîs) olanı kabul etmeyeceğini bildiren pek çok hadis vardır.⁸⁴²

İnsanı yeryüzüne çıkarıp, rızkını takdir eden Allah Teâlâ helâl ve haramı belirlemiş, bu konuda Hz. Peygamber'i de yetkili kılmıştır. Diğer insanlara böyle bir yetki verilmemiş, hatta buna kalkışanlar şu âyetle uyarılmıştır: **“Siz dillerinizin uydurduğu yalana dayanarak, ‘Şu helâldir, bu haramdır!’ demeyin. Aksi hâlde Allâh’a karşı yalan uydurmuş olursunuz. Allâh’a karşı yalan uyduranlar ise kurtuluşa eremezler.”**⁸⁴³

İslâm'da helâl ve haram hükümlerin konulması “menfaatin celbi ve mazarratın def'i (yararın sağlanması ve zararın önlenmesi)” ilkesine dayanır. Kur'ân'da temiz ve yararlı olan gıdalar için “tayyibât”, pis ve zararlı gıdalar için ise “habâis” ifâdesi kullanılır.

Kur'ân'da helâl ve temiz gıdalar anlamında “tayyibât” 19 âyetle geçerken, pis ve haram olan gıdaları ifâde eden “habis” kökünden “habâis” ve diğer çoğul şekilleri 10 âyetle kullanılmıştır.

Aşağıdaki âyetlerde bu anlam görülür: **“De ki: Pis olan şeyle, temiz olan eşit değildir. Pis olanın çokluğu hoşuna gitse de bu böyledir.”**⁸⁴⁴

“Ey îmân edenler! Size verdiğimiz rızkın temiz olanlarından yiyiniz...”⁸⁴⁵ **“Ey Peygamberler! Temiz olan şeylerden yiyiniz.”**⁸⁴⁶

“O peygamber, onlara iyiliği emreder, onları kötülükten men eder, onlara temiz şeyleri helâl, pis şeyleri haram kılar.”⁸⁴⁷

841. İbn Kesîr, Muhtasar Tefsir, I, 553.

842. Bk. Müslim, Zekât, 63, 65; Tirmizî, Tefsir, 2, 36; Nesâî, Zekât, 48; İbn Mâce, Zekât, 28; Dârimî, Zekât, 34, Rikâk, 9; Mâlik, Muvatta, Sadaka, 1; Ahmed b. Hanbel, Müsned, II, 328, 418, 528, 541.

843. Nahl, 16/116. Bk. 136, 138-140.

844. Mâide, 5/100.

845. Bakara, 2/172.

846. Mü'minûn, 23/51.

847. A'râf, 7/157.

﴿ BÂB 14 ﴾

**GEREKSİZ SORU SORMAK, HAYVANA KUTSALLIK
İZÂFE ETMEK, VASIYETTE ŞÂHİT**

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لَا تَسْأَلُوا عَنْ أَشْيَاءَ إِنْ تُبَدَ لَكُمْ تَسْأَلُكُمْ ۚ وَإِنْ
تَسْأَلُوا عَنْهَا حِينَ يُنَزَّلُ الْقُرْآنُ تُبَدَ لَكُمْ ۚ عَفَا اللَّهُ عَنْهَا ۗ وَاللَّهُ غَفُورٌ
حَلِيمٌ ﴿١٠١﴾ قَدْ سَأَلَهَا قَوْمٌ مِنْ قَبْلِكُمْ ثُمَّ أَصْبَحُوا بِهَا كَافِرِينَ ﴿١٠٢﴾
مَا جَعَلَ اللَّهُ مِنْ بَحِيرَةٍ وَلَا سَائِيَةٍ وَلَا وَصِيلَةٍ وَلَا حَامٍ ۚ وَلَكِنَّ الَّذِينَ
كَفَرُوا يَفْتَرُونَ عَلَى اللَّهِ الْكَذِبَ ۖ وَكَثَرُهُمْ لَا يَعْقِلُونَ ﴿١٠٣﴾ وَإِذَا قِيلَ
لَهُمْ تَعَالَوْا إِلَىٰ مَا أَنْزَلَ اللَّهُ وَإِلَىٰ الرَّسُولِ قَالُوا حَسْبُنَا مَا وَجَدْنَا عَلَيْهِ
آبَاءَنَا ۖ أُولَٰئِكَ هُمُ الَّذِينَ لَا يَعْلَمُونَ شَيْئًا وَلَا يَهْتَدُونَ ﴿١٠٤﴾ يَا أَيُّهَا
الَّذِينَ آمَنُوا عَلَيْكُمْ أَنْفُسُكُمْ ۚ لَا يَضُرُّكُمْ مَنْ ضَلَّ إِذَا اهْتَدَيْتُمْ ۚ إِلَى
اللَّهِ مَرْجِعُكُمْ جَمِيعًا فَيُنَبِّئُكُمْ بِمَا كُنتُمْ تَعْمَلُونَ ﴿١٠٥﴾ يَا أَيُّهَا الَّذِينَ
آمَنُوا شَهَادَةُ بَيْنَكُمْ إِذَا حَضَرَ أَحَدَكُمْ الْمَوْتُ حِينَ الْوَصِيَّةِ اثْنَانِ
ذَوَا عَدْلٍ مِنْكُمْ أَوْ آخَرَانِ مِنْ غَيْرِكُمْ إِنْ أَنْتُمْ صَرَبْتُمْ فِي الْأَرْضِ
فَأَصَابَتْكُمْ مُصِيبَةُ الْمَوْتِ ۖ تَحْسِبُونَهُمَا مِنْ بَعْدِ الصَّلَاةِ فَيُقْسِمَانِ بِاللَّهِ
إِنْ ارْتَبْتُمْ لَا نَشْتَرِي بِهِ ثَمَنًا وَلَوْ كَانَ ذَا قُرْبَىٰ ۖ وَلَا نَكْتُمُ شَهَادَةَ اللَّهِ
إِنَّا إِذَا لَمِنَ الْأَثِمِينَ ﴿١٠٦﴾ فَإِنْ غُثِرَ عَلَىٰ أَنَّهُمَا اسْتَحَقَّا إِثْمًا فَآخَرَانِ
يَقُومَانِ مَقَامَهُمَا مِنَ الَّذِينَ اسْتَحَقَّ عَلَيْهِمُ الْأَوَّلِيَانِ فَيُقْسِمَانِ بِاللَّهِ
لَشَهَادَتُنَا أَحَقُّ مِنْ شَهَادَتِهِمَا وَمَا اعْتَدَيْنَا ۚ إِنَّا إِذَا لَمِنَ الظَّالِمِينَ ﴿١٠٧﴾

ذَٰلِكَ أَذِّنُكُمْ أَن يَأْتُوا بِالشَّهَادَةِ عَلَىٰ وَجْهِهَا أَوْ يَخَافُوا أَن تُرَدَّ أَيْمَانٌ بَعْدَ أَيْمَانِهِمْ ۖ وَاتَّقُوا اللَّهَ ۚ وَاللَّهُ لَا يَهْدِي الْقَوْمَ الْفَاسِقِينَ ﴿١٠٨﴾

101- Ey îmân edenler! Açıklandığı zaman sizi sıkıntıya sokacak konularda soru sormayın. Kur'ân indirilirken bunları sorarsanız, size açıklanır. Oysa Allah sizi bunlardan muâf tutmuştur. Allah çok bağışlayan, cezâ vermede acele etmeyendir.

102- Sizden önce de bir toplum bu tür sorular sormuş, sonra da bunları yapmayarak inkârcı olmuşlardı.

103- Allah kulağı yarılan, salıverilen, erkek dişi ikiz doğuran ve on defa yavruladığı için yük vurulmayan hayvanların adanmasını emretmemiştir. Fakat kâfirler Allah adına yalan uyduruyorlar. Zaten onların çoğu aklını kullanmayan kimselerdir.

104- Onlara, “Allâh'ın indirdiğine ve Peygamber'e gelin!” denildiği zaman, “Atalarımızı üzerinde bulduğumuz yol bize yeter!” derler. Peki, ya ataları hiçbir şey bilmeyen ve doğru yolu da bulamayan kimseler ise?

105- Ey îmân edenler! Siz kendinizi düzeltmeye bakın! Siz doğru yolda olunca sapıtanlar size zarar veremez. Sonunda hepinizin dönüşü Allâh'adır. O, size yaptıklarınızı haber verecektir!

106- Ey îmân edenler! Sizden birinize ölüm gelip çattığında, vasiyet ederken, içinizden iki adâletli kişiyi; eğer ölüm musîbeti sizi yolculuk sırasında yakalarsa sizden olmayanlardan iki kişiyi vasiyetinize şâhit tutun. Eğer şâhitlerden kuşkulanırsanız, kendilerini namazdan sonra alıkoyn ve kendilerine şöyle yemin ettirin: “Akrabamız bile söz konusu olsa, yeminimizi hiçbir menfaat karşılığında değiştirmeyeceğiz ve Allah adına yaptığımız şâhitliği gizlemeyeceğiz. Aksi hâlde elbette günahkârlardan oluruz.”

107- Eğer bu iki şahidin, yalan söyleyerek günah işledikleri ortaya çıkarsa, haksızlığa uğrayan mîrasçılardan

şâhitliğe daha lââyık olan iki kişi, onların yerini alır ve: “Bizim şâhitliğimiz, onların şâhitliğinden daha doğrudur, çünkü biz kimsenin hakkını yemedik. Yoksa biz, elbette zâlimlerden oluruz!” diyerek Allâh’a yemin ederler.

108- Bu usûl, onların şâhitliği gerektiği gibi yapmalarını ve ya yaptıkları yeminden sonra başkalarının yeminlerine başvurulacağından korkup çekinmelerini sağlar. O hâlde, Allâh’a karşı gelmekten sakının ve O’nun emirlerine kulak verin. Çünkü Allah fâsıklar topluluğuna doğru yolu göstermez.

101-102. âyetlerde, gereksiz sorular sorarak dînî hayatı zorlaştırmamak gerektiği, bu gibi sorular Kur’ân-ı Kerîm inerken Peygamber’e sorulursa cevabı gelen âyetlerde verilebileceği, mü’minlerin cevabı bulunmayan konulardan muâf tutuldukları, daha önceki toplumlarda da gereksiz sorular yüzünden insanların inkâr yoluna saptıkları belirtiliyor.

Yukarıdaki âyetler Allâh’ın Rasûlü’ne gereksiz bâzı sorular sorulması üzerine inmiştir. Nitekim Hz. Peygamber bir gün minbere çıkarak benzeri görülmemiş bir konuşma yapmıştı.

Hz. Ali’den rivâyet edildiğine göre, **“İnsanlar üzerinde o Beyt’i hacetmeleri, Allâh’ın bir hakkıdır.”** âyeti nâzil olduğu zaman,⁸⁴⁸ Hz. Peygamber hutbe okumuş, Allah Teâlâ’ya hamd ve senadan sonra, *“Allah üzerinize hacı farz kıldı, haccediniz.”* buyurmuştur. Esedoğulları’ndan Ukâşe b. Mihsan ve bir rivâyette Süraka b. Mâlik: *“Her yıl mı ey Allâh’ın Rasûlü?”* dedi. Fakat Hz. Peygamber buna cevap vermedi. Üçüncü defa sorduğunda ise, *“Ben sizi kendi hâlinize bıraktığım sürece, siz de beni kendi hâlime bırakın. Eğer “evet” deseydim, üzerinize hac her yıl farz olurdu, bu da size ağır gelirdi. Sizden öncekiler peygamberlerine çok soru sordular, aldıkları cevaplarda anlaşmazlıklara düştükleri için helâk oldular. Bir şey emrettiğim zaman, gücünüz yettiği kadar yerine getiriniz. Bir şeyden yasakladığım zaman da çekininiz.”*⁸⁴⁹ Bu soru üzerine belli şartları taşıyan mü’minin ömründe bir defa hac yapmasının yeterli olduğu belirtilmiştir.

848. Âl-i İmrân, 3/97.

849. Müslim, Hac, 412; İbn Mâce, Menâsik, 2; İbn Kesîr, age, II, 105.

Bu arada birisi; “Benim babam kimdir?” demiş, Nebî ﷺ “Huzâfe bin Kays” demiş. Bir başkası, “Ölen babam nerede?” demiş, Nebî ﷺ, “Ateştedir!” buyurmuş. Bundan sonra Hz. Ömer söz alarak, “Biz, Allâh'ın Rabbimiz, İslâm'ın dînimiz ve Muhammed'in de peygamberimiz olmasına râzıyız.” demiştir. Bu gibi sıkıcı sorular üzerine yukarıdaki âyet inmiştir.⁸⁵⁰

Sa'd bin Vakkas ؓ'ten rivâyet edildiğine göre, Nebî ﷺ şöyle buyurmuş: *“Müslümanların günah bakımından en ağırı, haram kılınmayan bir konuda soru sorup da, onun sorusu sebebiyle bir şeyin haram kılınmasıdır.”*⁸⁵¹

Zeyd bin Sâbit'ten rivâyet edilmiştir. Nebî ﷺ, Mescid'de bir yer edinmiş, geceleri çıkıp gece namazını orada kılıyordu. Derken bâzı sahabiler de orada toplanmaya başladı. Bir gece Hz. Peygamber çıkmayınca, onun uyuduğunu zannederek, o çıksın diye seslenmeye başladılar. Allâh'ın Rasûlü çıkıp şöyle buyurmuştur: *“Size ne oluyor ki, birtakım şeyler yapıyorsunuz? Yaptığınız ibadetin size farz kılınmasından korktum. Ey insanlar! Şimdi evlerinize dağılın, namazı orada kılın. Şüphesiz farz namaz dışında kişinin kıldığı en faziletli namaz evde kıldığıdır.”*⁸⁵²

مَا جَعَلَ اللَّهُ مِنْ بَحِيرَةٍ وَلَا سَائِيَةٍ وَلَا وَصِيلَةٍ وَلَا حَامٍ وَلَكِنَّ الَّذِينَ
كَفَرُوا يَفْتَرُونَ عَلَى اللَّهِ الْكَذِبَ ۖ وَكَثَرُهُمْ لَا يَعْقِلُونَ ﴿١٠٣﴾

103- Allah kulağı yarılan, salıverilen, erkek dişi ikiz doğuran ve on defa yavruladığı için yük vurulmayan hayvanların adanmasını emretmemiştir. Fakat kâfirler Allah adına yalan uyduruyorlar. Zaten onların çoğu aklını kullanmayan kimselerdir.

103. âyette zikredilen hayvanlar câhiliye devrinde putlara tahsis edilen hayvan türleridir. **Bahîra:** Beş kere doğuran ve beşinci yavru dişi olan deve olup, kulağı yarılır, sütü putlara bırakılırdı. **Sâibe:** Put adına serbest bırakılan ve sütünden yalnız konukların yararlandığı devedir. **Vasîle:** Bir batında dişi ve erkek iki yavru doğuran deve veya koyundur. Erkek yavru kurban edilirdi. **Hâm:** On nesli dölleyen erkek deve olup, putlar adına serbest bırakılırdı.⁸⁵³

850. Buhârî, Tefsir, 5/12, Mevâkît, 11, İlm, 28, 29, İ'tisâm, 3; Müslim, İman, 7, Fazâil, 136, 137.

851. Buhârî, İ'tisâm, 3.

852. Buhârî, İ'tisâm, 3.

853. Bk. Buhârî, Menâkıb, 9, Tefsir, 5/13.

Onlar hayvan ve bitkilerle ilgili olarak belirledikleri bu gibi sınırlama ve yasaklamaları Allah tarafından hiçbir delil ve huccete dayanmadan kendi zanlarınca koymuşlardı. Hz. Peygamber hayvanlarla ilgili bu âdetleri ilk defa uyduran Amr bin Âmir el-Huzâî'yi cehennemde gördüğünü haber vermiştir.⁸⁵⁴

Hâlbuki gıda maddeleri üzerindeki helâl ve haramı belirleme yetkisi Allah ve Rasûlü'ne âittir. Kur'ân-ı Kerîm'de şöyle buyrulur: **“Siz dillerinizin uydurduğu yalana dayanarak, ‘Şu helâldir, bu haramdır!’ demeyin. Aksi hâlde Allâh’a karşı yalan uydurmuş olursunuz. Allâh’a karşı yalan uyduranlar ise kurtuluşa eremezler.”**⁸⁵⁵

İslâm'da helâl ve haram hükümlerin konulması “menfaatin celbi ve mazarratın def'i (yararın sağlanması ve zararın önlenmesi)” ilkesine dayanır. Kur'ân'da temiz ve yararlı olan gıdalar için “tayyibât”, pis ve zararlı gıdalar için ise “habâis” ifâdesi kullanılır.⁸⁵⁶

Kur'ân-ı Kerîm'de yenilmesi yasaklanan hayvan ve hayvansal gıdalar ölü hayvan, domuz eti, kan ve Allah'tan başkası adına kesilen hayvan olmak üzere dört çeşitten ibârettir.⁸⁵⁷ Hz. Peygamber'e de helâl ve haramı açıklama ve gerektiğinde bunlara ilâve yapma yetkisi tanınmıştır. **“O peygamber onlara iyiliği emreder, kötülükten men eder, onlara temiz olan şeyleri (tayyibât) helal, pis olan şeyleri (habâis) de haram kılar.”**⁸⁵⁸

Hz. Peygamber'in, kendisine verilen bu yetkiyi, “temiz olan gıda maddelerinin yenmesi, pis ve zararlı olanların ise yasaklanması” ölçüleri içinde kullandığında şüphe yoktur.

Kur'ân'da “ölü hayvan, domuz eti, kan ve Allah'tan başkası adına kesilen hayvan”dan ibâret olan dört yasağın Hz. Peygamber'in şu hadislerinde genişletildiği görülür:

“Allâh'ın Rasûlü, köpek dişi olan yırtıcı hayvanları ve tırnaklı yırtıcı kuşları yemeyi yasakladı.”⁸⁵⁹

854. Buhârî, Menâkıb, 8; Müslim, Cennet, 50, 51.

855. Nahl, 16/116. Bk. 136, 138-140.

856. Bakara, 2/172; Mâide, 5/100; A'râf, 7/157; Mü'minûn, 23/51.

857. Bakara, 2/172 ve 173; Mâide, 5/3; En'âm, 6/145; Nahl, 16/115.

858. A'râf, 7/157.

859. Müslim, Sayd, 15, 16; Ebû Dâvûd, At'ime, 32; Tirmizî, Sayd, 9, 11.

وَإِذَا قِيلَ لَهُمْ تَعَالَوْا إِلَى مَا أَنْزَلَ اللَّهُ وَإِلَى الرَّسُولِ قَالُوا حَسْبُنَا مَا
وَجَدْنَا عَلَيْهِ آبَاءَنَا أَوَلَوْ كَانَ آبَاؤُهُمْ لَا يَعْلَمُونَ شَيْئًا وَلَا يَهْتَدُونَ ﴿١٠٤﴾

104- Onlara, “Allâh’ın indirdiğine ve Peygamber’e gelin!” denildiği zaman, “Atalarımızı üzerinde bulduğumuz yol bize yeter!” derler. Peki, ya ataları hiçbir şey bilmeyen ve doğru yolu da bulamayan kimseler ise?

104. âyette toplum önderlerini taklit ederek insanların sapıklığa düştükleri belirtilir. Başka bir âyette şöyle buyrulur: **“Onlara, “Allâh’ın indirdiğine uyun!” denildiğinde, “Hayır! Biz atalarımızı üzerinde bulduğumuz yola uyarız.” dediler. Ama ya ataları bir şey akıl edememiş ve doğru yolu da bulamamışlarsa?”**⁸⁶⁰

TAKLİT

Fıkıh usûlünde, bir sözü, bir hükmü delilsiz olarak kabul etmek veya bir kimsenin şer’î delillere dayanmayan sözüyle amel etmek. Dayandığı deliller bilinmeden bir müçtehit veya bilginin sözüne göre amel edilmesi durumunda taklit gerçekleşmiş olur. Taklit edene mukallit denir. Fakat taklit ile ittibâ birbirine karıştırılmamalıdır. İttibâ, bir müçtehidin içtihadını, delillerini inceleyerek benimsemektir. Hicri ikinci yüzyılın ortalarına doğru ortaya çıkan taklidin cevazı, dördüncü yüzyıldan bu yana tartışla gelmektedir.

Taklit, içtihat konusuyla birlikte ele alınmıştır. İctihat kapısının belli bir dönemde kapandığını savunanlar taklidin vâcib ve gerekli olduğunu savunurken, içtihat taraftarları, tam aksine, taklide hiçbir meşrûiyet tanımamışlardır. Konuya bu iki karşıt noktadan bakanların yanı sıra, konuyu kişilerin durumuna göre değerlendirme yoluna giden daha mutedil âlimler de olmuştur.

Dört mezhepten birine bağlı hukukçular taklidin câiz, hatta vâcib olduğu görüşünü savunmuşlardır. Bunlar görüşlerini birçok delille desteklemeye çalışmışlardır. Bunların taklit lehine getirdikleri başlıca deliller şunlardır: Kur’ân’da, **“Bilmiyorsanız, zikir ehline sorun.”** buyrulur.⁸⁶¹ Bu âyet, bilmeyenin bilenden sormasını gerektiren bir emirdir. Hz. Ömer, kelâle meselesinde Hz. Ebûbekir’e uymuş ve **“Ona muhâlefet etmekten utanırım”** demiştir. Allah Teâlâ kendine, Rasûlü’ne ve ulû’l-emre itaati emretmiştir.⁸⁶²

860. Bakara, 2/170.

861. Nahl, 16/43.

862. Nisâ, 4/59.

Ulû'l-emr, yöneticiler ve âlimlerdir. Yönetici ve âlimlere itaat, verdikleri fetvâyı taklitle olur. Allah insanları çeşitli yeteneklerde yaratmış, öğrencinin hocasını, çırağın ustasını taklidini zorunlu kılmıştır. Her insanın müçtehit olmasını istemesi, O'nun bu âdet ve hikmetine aykırıdır.

İçlerinde İbn-i Hazm, İbn-i Teymiye, İbnu'l-Kayyim ve Şevkanî'nin bulunduğu bâzı İslâm âlimleri ise bid'at olarak niteledikleri taklidin haram olduğunu savunmuşlardır. Bunlar da görüşlerini delillerle desteklemeye, taklidi savunanların delillerini çürütmeye çalışmışlardır. Bunların dayandığı başlıca deliller şunlardır:

Allah Teâlâ'nın taklitçileri kötölemesi,⁸⁶³ mü'minler arasında bir ihtilaf çıkınca Kitap ile Sünnet'e başvurulmasını istemesi,⁸⁶⁴ hükmün yalnız kendisine âit olduğunu bildirmesi,⁸⁶⁵ kendinden başkasının helâl ve haram kılacak rab ve velî ittihaz edilmesini yasaklaması taklidin haramlığına delâlet eder.⁸⁶⁶

“Bilmiyorsanız, zikir ehlinde sorun.” âyetindeki “zikir”,⁸⁶⁷ Kur'ân ve hadis, onun “ehli” de bunları bilen kimselerdir. Meselesiyle ilgili âyet ve hadîsi bilmeyen kimse, elbette bunları bilenlerden soracak ve nakledilen âyet ya da hadîse uyacaktır. Selef, hiçbir zaman bunlar yerine bir kimsenin kişisel rey ve görüşünü sormamıştır. Ulû'l-emre itaat, dînin uygulayıcıları olmaları bakımındandır. Yoksa onların kendilerine itaat emredilmemiştir.

Sonuç olarak her mü'minin Kitap ve sünnetten hüküm çıkaracak ve fetvâ verecek derecede bilgi sahibi olması mümkün olmadığı için, sahâbe döneminde olduğu gibi, bilmediği konuları bilenlerden sorup öğrenmek ve bununla amel etmek hakkı vardır. Konuyu en iyi bilen mezhep müçtehitleri olduğu düşünülerek, sistemli ve uyumlu mezhep görüşleriyle amel etmek ve mezhebi esas almak taklide karşı gelenlerin görüşü ve dayandıkları delillerle çelişmez. Çünkü genel olarak toplum için her şeyi ve her delili bilmek mümkün olmaz. Bir farz-ı kifâye olarak âlimlerin bu bilgileri edinip topluma tebliğ etmesi, Hz. Peygamber'in Kur'ân ve sünneti tebliği gibidir.

Şunu da belirtelim ki, İslâm'da içtihat kapısının kapalı olduğunu söyleyenin dayandığı bir delili ve dayanağı yoktur. Bu sözü kimin söylediği de belirsizdir. Söyleyen bilinse bile müçtehit olmadığına göre sözüne îtibar

863. Mâide, 5/104; Lokmân, 31/21; Zuhurf, 43/22-23.

864. Nisâ, 4/59.

865. En'âm, 6/57; Yûsuf, 12/40.

866. Bk. Tevbe, 9/35; Nûr, 24/63.

867. Nahl, 16/43.

edilmez. Çünkü kendisi taklitçidir. Taklitçi ise bilindiği gibi taklid olunmaz.⁸⁶⁸ Hz. Peygamber'den Ebû Hüreyre'nin naklettiği şu hadîs-i şerîf, içtihat ihtiyâcının kıyâmete kadar süreceğini ve buna gücü yeten müçtehitlerin çıkacağına haber verir: “Şüphesiz ki Allah bu ümmete her yüz yılda bir dînini hurâfelerden arındırıp yenileyecek birisini gönderir.”⁸⁶⁹

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا عَلَيْكُمْ أَنْفُسَكُمْ لَا يَضُرُّكُمْ مَنْ ضَلَّ إِذَا اهْتَدَيْتُمْ
إِلَى اللَّهِ مَرْجِعُكُمْ جَمِيعًا فَيَنْبِئُكُمْ بِمَا كُنتُمْ تَعْمَلُونَ ﴿١٠٥﴾

105- Ey îmân edenler! Siz kendinizi düzeltmeye bakın! Siz doğru yolda olunca sapıtanlar size zarar veremez. Sonunda hepinizin dönüşü Allâh'adır. O, size yaptıklarınızı haber verecektir!

105. âyette, inananların kendilerine yönelerek nefislerini eğitmeleri ve güçlerinin yettiği ölçüde güzel ameller yapmaları öğütlenmektedir. Böyle olunca fesat ehlinin onlara bir zarar veremeyeceği belirtilmektedir. Ancak bundan, “hiç kimse kimseye karışmasın, herkes kendi hayatını yaşasın” gibi bir anlam çıkarılmamalıdır. Bilindiği gibi doğru yolda olmanın, doğru yolu tutmanın esaslarından biri de, gücü yettiği kadar iyiliği emretmek, kötülüğü yasaklamaktır.

Hz. Ebûbekir bir hutbesinde, yukarıdaki âyeti okuyarak, bu âyetin yanlış yorumlandığını belirtmiş ve şu hadîsi nakletmiştir: “İnsanlar bir kötülük işlendiğini görür de, onu değiştirmeye çalışmazlarsa, Allâh'ın onların tümüne birden azap etmesinden korkulur! Şu hâlde iyiliği emrediniz, kötülükten men ediniz. Siz, yukarıdaki “Ey îmân edenler, siz kendinize bakın!” âyetini okuyup da, yanlış anlayarak “başkaları bana lâzım değil, ben kendime bakarım” demeyiniz. Allâh'a yemin ederim ki, ya iyiliği emreder, kötülükten men edersiniz, ya da Allah sizin üzerinize şer olanlarınızı kullanır da onlar size en kötü azapları getirirler, ondan sonra iyileriniz duâ eder de kabul edilmez.”⁸⁷⁰ İbn-i Abbâs şöyle demiştir: “Sözünüz dinlendiği sürece iyiliği emir ve kötülükten nehyediniz! Fakat sözünüz dinlenmezse kendinize bakınız!”⁸⁷¹

868. Bk. Yusuf el-Kardâvî, Fâizsiz Sistemde Ticaret, Terc. Nihat Yazar, Faisal Finans Kurumu, İstanbul ts., s. 31.

869. Ebû Dâvûd, Melâhim, 1. Bu hadîsi Hâkim Ve Beyhakî de sahih isnatla nakletmişlerdir.

870. İbn Mâce, Fiten, 20; Ebû Dâvûd, Mesâkin, 17; Tirmizî, Fiten, 8, Tefsir, 5/17; Ahmed b. Hanbel, I, 2, 5, 7, 9, III, 10, 52, VI, 304, 333.

871. Begâvî, Meâlimü't-Tenzil, Hâzin kenarında, II, 100.

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا شَهَادَةُ بَيْنَكُمْ إِذَا حَضَرَ أَحَدَكُمُ الْمَوْتُ حِينَ
 الْوَصِيَّةِ اثْنَانِ ذَوَا عَدْلٍ مِنْكُمْ أَوْ آخَرَانِ مِنْ غَيْرِكُمْ إِنْ أَنْتُمْ ضَرَبْتُمْ
 فِي الْأَرْضِ فَأَصَابَتْكُمْ مُصِيبَةُ الْمَوْتِ تَحْبِسُونَهُمَا مِنْ بَعْدِ الصَّلَاةِ
 فَيُقْسِمَانِ بِاللَّهِ إِنْ أَرَبْتُمْ لَا نَشْتَرِي بِهِ ثَمَنًا وَلَوْ كَانَ ذَا قُرْبَىٰ وَلَا نَكْتُمُ
 شَهَادَةَ اللَّهِ إِنَّا إِذَا لَمِنَ الْأَثِمِينَ ﴿١٠٦﴾

106- Ey îmân edenler! Sizden birinize ölüm gelip çattığında, vasiyet ederken, içinizden iki adâletli kişiyi; eğer ölüm musîbeti sizi yolculuk sırasında yakalarsa sizden olmayanlardan iki kişiyi vasiyetinize şâhit tutun. Eğer şâhitlerden kuşkulanırsanız, kendilerini namazdan sonra alıkoyn ve kendilerine şöyle yemin ettirin: “Akrobamız bile söz konusu olsa, yeminimizi hiçbir menfaat karşılığında değiştirmeyeceğiz ve Allah adına yaptığımız şâhitliği gizlemeyeceğiz. Aksi hâlde elbette günahkârlardan oluruz.”

106. âyette öleceğini anlayan kimsenin yapacağı vasiyetin ispatı ve bunun muhâkeme usûlü açıklanmaktadır. Bunun için iki tane adâletli şâhit belirlemek gerekir. Eğer ölüm tehlikesi yolculuk sırasında gelir ve müslüman şâhit bulunamazsa, iki tane gayrimüslim şahidin de yeterli olabileceği belirtilmiştir.

VASİYET

Vasiyet, sözlükte; emretmek ve ölümünden sonra bir şeyin yerine getirilmesini istemek demektir. Bir fıkıh terimi olarak vasiyet; bir malı veya yararlanma hakkını, ölümünden sonraya bağlayarak bir şahsa veya hayır kurumuna karşılıksız olarak bağışlamaktan ibârettir.⁸⁷² Diğer yandan bir kimsenin ölmeden önce küçük çocuklarının mala ilişkin işlerini yürütmek ve mîras malı üzerinde tasarrufta bulunmak üzere birisini yetkili kılması da vasiyet kapsamına girer. Vasiyetin çoğulu “vasâyâ”dır.

İslâm, vasiyet konusundaki düzenlemeyi yapıncaya kadar bâzı yakın hısımlara vasiyette bulunmayı emretti. Kur’ân’da şöyle buyrulur: **“Sizden birine ölüm gelince, eğer geriye mal bırakacaksa anneye, babaya ve**

yakın akrabaya ma'rûf şekilde vasiyette bulunmak, takvâ sahipleri üzerine bir hak olarak yazıldı.”⁸⁷³

Nisâ sûresindeki mîras âyetleri gelince vasiyet konusunda iki sınırlama getirildi.

a) Mîrasçı lehine vasiyet yasağı. Allâh'ın elçisi Vedâ Haccı sırasındaki hutbesinde şöyle buyurmuştur:

“Yüce Allah her hak sahibine hakkını vermiştir. Bu yüzden mîrasçıya vasiyet yoktur.”⁸⁷⁴ Ancak mîrasçılar kabul edince böyle bir vasiyet geçerli olur. Anne, baba ve diğer yakın hısımların mîras payları belirlendiği için artık bunların ayrıca vasiyetle arttırılması yasaklanmıştır. Mîrasçı olmayanlara vasiyet ise mendup hükmünde kaldı.

b) Vasiyetin, mal varlığının üçte biri ile sınırlanması. Mîrasçı olarak bir tane kızı bulunan Sa'd bin Ebî Vakkas ؓ'ın, malının üçte ikisini veya yarısını vasiyetle başkasına bırakmak istemesi üzerine, Allâh'ın Rasûlü şöyle buyurmuştur. *“Üçte bire gelince, bu olur. Gerçi üçte bir de çoktur. Çünkü senin, mîrasçıların varlıklı olarak bırakman, insanlara el açacak muhtaç bir durumda bırakmandan daha hayırlıdır.”⁸⁷⁵*

Mîras malının üçte ikisi mîrasçıların korunmuş payıdır. Ancak kendi rızaları ile bu payın da başkasına vasiyet edilmesini mîrasçılar kabul edebilirler.

Vasiyetin meşrû oluşu Kitap, Sünnet ve İcmâ delillerine dayanır.

Allah Teâlâ şöyle buyurur: **“Sizden birine ölüm gelince, eğer geriye mal bırakacaksa anneye, babaya ve yakın hısımlara ma'rûf şekilde vasiyet etmesi, takvâ sahipleri üzerine bir hak olarak yazıldı.”⁸⁷⁶** Ancak bu âyete, mîras âyetleri ve Hz. Peygamber'in hadisleriyle sınırlama getirilmiştir.

“İçinizden ölüp geriye eşler bırakan erkekler, eşlerinin bir yıl süreyle evlerinden çıkarılmaksızın geçimlerinin sağlanmasını vasiyet etsinler. Şayet kendileri çıkarsa, onların kendileri hakkında uygun olanı yapmalarında sizin için bir günah yoktur.”⁸⁷⁷ Bu âyet de, kadının

873. Bakara, 2/180.

874. Ebû Dâvûd, Büyû, 88; Tirmizî, Vasâyâ, 5; İbn Mâce, Vasâyâ, 6.

875. Buhârî, Cenâiz, 37, Menâkıbu'l-Ensâr, 49, Merdâ, 16; Müslim, Vasiyye, 5; İbn Mâce, Vasâyâ, 5; Mâlik, Muvatta, Vasiyye, 4.

876. Bakara, 2/180.

877. Bakara, 2/240.

ölüm iddetini dört ay on güne indiren ve mîras haklarını belirleyen âyetlerle neshedilmiştir.⁸⁷⁸ Burada nafaka yükümlüsü olan koca vefât ettiği için, kadın mîras payını almakla yetinir. Diğer yandan bâzı fakihlere göre, kadının böyle bir durumda, son ikâmet ettiği evde bir yıl daha oturma hakkı söz konusu olur.⁸⁷⁹

Mîras payları belirlenirken âyetlerin sonlarında; **“Bu hükümler, ölenin yapacağı vasiyetten veya borcundan sonradır.”**⁸⁸⁰ **“Sizin de çocuğunuz yoksa, yapacağınız vasiyet ve borçtan sonra bıraktığınızın sekizde biri karılarınızdır”.** **“Bu paylaşırma, zarar verici olmayan vasiyet ve borçtan sonra uygulanır.”** buyurulması,⁸⁸¹ İslâm'ın belirlediği ölçüler içinde yapılacak vasiyetin meşrû olduğunu gösterir.

Vasiyetnâmede yapılacak değişiklik konusunda da şöyle buyrulur: **“Kim işittikten sonra vasiyeti değiştirirse günahı, onu değiştirenlerin boynunadır. Şüphesiz ki Allah işiten ve bilendir.”**⁸⁸² **“Kim de vasiyet edenin bir hatâ veya günah işlemesinden korkarsa, tarafların arasını düzeltmesinde ona günah yoktur, Allah çok bağışlayandır ve çok esirgeyendir.”**⁸⁸³

Yazılı vasiyeti bulunmayanın acele durumlarda iki adâletli şâhit yanındaki sözlü vasiyet yapabileceği Yüce Allah tarafından şöyle belirlenmiştir: **“Ey îmân edenler! Sizden birinize ölüm gelince vasiyet sırasında içinizden iki adâletli kişi aranızda şâhitlik etsin. Ya da yeryüzünde yolculuk yaparken başınıza birden ölüm musîbeti gelmişse, sizden olmayan iki kişi (şâhitlik etsin). Eğer kuşkulanırsanız namazdan sonra şâhitleri tutup şu şekilde yemin ettirirsiniz: “Biz, yakınlarımız bile olsa yeminimizi hiçbir paraya satmayacağız, Allâh'ın bu şâhitliğini gizlemeyeceğiz, yoksa biz, elbette günahkârlardan oluruz.”**⁸⁸⁴ Bir sonraki âyette ise bu vasiyet şâhitlerinin yalan söyleyip gerçeği gizlemeye kalkışmaları durumunda, vasiyeti bilen mîrasçılardan şâhitliğe lâayık olan iki kişinin yemin verilerek diğerlerinin yerine geçmesi öngörülür.

Hız. Peygamber'in vasiyeti teşvik eden çeşitli hadisleri vardır. Abdullah bin Ömer'in naklettiği bir hadiste şöyle buyrulur: **“Bir müslümanın vasiyet**

878. Bk. Bakara, 2/234.

879. Bakara, 2/240; Ebû Zehra, Usûlü'l Fıkh, s. 130.

880. Nisâ, 4/11.

881. Nisâ, 4/12.

882. Bakara, 2/181.

883. Bakara, 2/182.

884. Mâide, 5/106.

etmek istediği bir şeyi olup da, vasiyeti yastığının altında yazılı olmadan iki gece geçirmesi doğru değildir.”⁸⁸⁵ Başka bir hadiste şöyle buyrulur: “Allah size, amellerinize ziyâde olarak ölümünüz sırasında mallarınızın üçte birini tasadduk etti yani vasiyet etme yetkisi verdi.”⁸⁸⁶

İslâm âlimleri bu delillere dayanarak mü'minin ölümünden önce yapa cağı vasiyetle malının üçte birini mîrasçıları dışında kalan bir hısımına veya bir yabancıya ya da bir hayır işine bırakabileceği konusunda görüş birliği içindedirler.

Yukarıdaki 106. âyetin, Kur'an'ın i'râbı, anlamı ve hükmü bakımından en müşkil âyetlerinden olduğu söylenmiştir. Ebûbekir el-Cassâs, Ahkâm-ı Kur'an'da der ki: “Bu âyetin açık anlamı, müslümanın yolculuk sırasındaki vasiyetine zimmî (İslâm ülkesindeki gayrimüslim tebaa)nın şâhitliğinin câiz olmasını gerektirir. Yani مِنْ غَيْرِكُمْ ifâdesinin gayrimüslimler demek olduğu ve bununla da zimmet ehlinin kastedildiği açıktır.”⁸⁸⁷

فَإِنْ عُثِرَ عَلَىٰ أَنَّهُمَا اسْتَحَقَّا إِثْمًا فَآخِرَانِ يَقُومَانِ مَقَامَهُمَا مِنَ الَّذِينَ اسْتَحَقَّ عَلَيْهِمُ الْأُولِيَّانِ فَيَقْسِمَانِ بِاللَّهِ لَشَهِدَتُنَا أَحَقُّ مِنْ شَهَادَتِهِمَا وَمَا اعْتَدَيْنَا إِنَّا إِذَا لَمِنَ الظَّالِمِينَ ﴿١٠٧﴾ ذَلِكَ أَذْنَىٰ أَنْ يَأْتُوا بِالشَّهَادَةِ عَلَىٰ وَجْهَهَا أَوْ يَخَافُوا أَنْ تُرَدَّ أَيْمَانٌ بَعْدَ أَيْمَانِهِمْ ۖ وَاتَّقُوا اللَّهَ ۚ وَاسْمَعُوا ۚ وَاللَّهُ لَا يَهْدِي الْقَوْمَ الْفَاسِقِينَ ۝١٠٨﴾

107- Eğer bu iki şahidin, yalan söyleyerek günah işledikleri ortaya çıkarsa, haksızlığa uğrayan mîrasçılardan şâhitliğe daha lâıyk olan iki kişi, onların yerini alır ve: “Bizim şâhitliğimiz, onların şâhitliğinden daha doğrudur, çünkü biz kimsenin hakkını yemedik. Yoksa biz, elbette zâlimlerden oluruz!” diyerek Allâh'a yemin ederler.

108- Bu usûl, onların şâhitliği gerektiği gibi yapmalarını veya yaptıkları yeminden sonra başkalarının yeminlerine başvurulacağından korkup çekinmelerini sağlar.

885. Buhârî, Vasâyâ, 1; Müslim, Vasâyâ, 1-4; İbn Mâce, Vasâyâ, 2.

886. İbn Mâce, Vasâyâ, 5; Zeylâî, Nasbu'r-Râye, IV, 399, 400.

887. Cassâs, age, IV, 161-162.

O hâlde, Allâh'a karşı gelmekten sakının ve O'nun emirlerine kulak verin. Çünkü Allah fâsiklar topluluğuna doğru yolu göstermez.

107-108. âyetlere göre, vasiyetle ilgili şâhitlerin yalan söylediği ortaya çıkarsa, mîrasçılardan iki tanesi şâhit yerine geçer ve aksini ispat edebilirler. Böyle bir usûl izlenmesi şâhitlerin adâletli hareket etmelerine yardımcı olur.

Bu âyetlerin iniş sebebi şudur: Ticaret için Şam'a giden Sehm Kabîlesi'nden Büdeyl, yolda hastalanınca mallarını iki Hristiyan arkadaşı Temim ed-Dârî ve Adiy bin Beddâ'ya teslim eder ve kendine âit eşyayı aile-sine teslim etmelerini vasiyet eder. Bu arada arkadaşlarına belli etmeden, eşyasının bir listesini gizlice kumaşların arasına saklar. Kendisi yolda vefât eder. Arkadaşları değerli altın bir eşyayı alarak geri kalanı mîrasçılarına verir. Mîrasçılar gizli listeyi bulur ve bu listeye göre altın kakmalı gümüş kabın çıkmadığını görünce Temim ile Adiy'e sorarlar. Onlar, bu konuda bir bilgilerinin olmadığını söylerler. Bunun üzerine mîrasçılar Hz. Peygamber'e başvururlar. Allâh'ın elçisi yazılı belge olan listeyi delil olarak kabul eder ve mîrasçılar "o altın kap bize âittir" diye yemin edince onların lehine karar verir. İşte yukarıdaki âyetler bunun üzerine iner.⁸⁸⁸

Yukarıdaki âyetlerde Kur'an'ın en uzun âyeti olan Bakara sûresi 2/282. âyetinde yer alan yazı, noter ve diğer kat'î belirleme (tespit) imkânlarının bulunmadığı durumlarda, vasiyet ve içeriğindeki taahhütlerin iki dürüst şâhitle belirlenebileceği, ancak şâhit delilinin kesin değil takdiri delil olduğuna dikkat çekilerek, şâhit beyanlarının aksinin daha kuvvetli delillerle ispatına (muhâkeme sırasında veya sonradan îade-i muhâkeme safhasında) imkân tanınması gerektiği ve bu takdirde yalancı tanıklara karşılık daha kuvvetli delil getiren hak sahiplerine bu delilleri yanında tamamlayıcı (ek) yemin verdirilmek sûretiyle haklarına kavuşmalarına imkân tanınması gerektiği ortaya konulmuştur.

Böylece her üç âyetteki amaçlara göre, tanık gibi takdiri delillerin aksinin ispatına yargılama sırasında imkân tanındığı gibi, bu imkân sebebiyle yalancı tanıklıkların önlenmesi ve daha sonra ortaya çıkacak delillere dayalı olarak yargılanmanın yenilenmesinin (îade-i muhâkeme) mümkün olduğu ortaya konulmuştur.⁸⁸⁹

888. Buhârî, Vasâyâ, 35; Ebû Dâvûd, Akdiye, 19; Tirmizî, Tefsir, 5/19-20; İbn Kesîr, age, I, 559.

889. Elmalılı, age, III, 1836.

Kur'ân'da yargılamanın yenilenmesi (iâde-i muhâkeme) ile ilgili benzer bir açıklama, Yûsuf sûresinin 12/50, 12/51 ve 12/52. âyetlerinde yer almaktadır. Bu âyetlerde, Hz. Yusuf'un hapiste iken affedilip göreve çağrıldığı, ancak aklanmadan görev kabul etmeyeceğini bildirmesi üzerine, yeni delillere dayalı olarak bir iâde-i muhâkeme (yargılanmanın yenilenmesi) kararı ile aklandığı bildirilmektedir.⁸⁹⁰

Şahide yemin ettirme meselesi: Adâletli ve doğru kimse olan şahidin (Eşhedu billâhi) “Allah için şâhitlik ederim” demesi aslında bir yemin anlamını içerir. Bundan dolayı müçtehit imamların çoğuna göre, şahide yemin ettirilmesi onu hakir görme ve ezâ etme anlamına geleceği ve yemin tekrarı ifrat olacağı için meşrû değildir. Ancak yukarıdaki *إِنْ اَرْتَبْتُمْ* “eğer şüphelenirseniz” âyetinde bu konu şarta bağlandığı için, -bu şüphelenme her ne kadar müslüman olmayan şâhitler hakkında ise de- özellikle ahlâkın bozulduğu ve ahlâksızlığın çoğaldığı zamanlarda ve özellikle şâhitliğin yemin demek olduğunu bilmeyerek şâhitliğe gelenlerin yemin ettirilmeleri câiz olmalıdır. Nitekim Hz. Ali'nin şâhit ve rivâyet edenin töhmeti hâlinde yemin ettirdiği de nakledilmiştir.⁸⁹¹

890. Ö. Şerif Bilgin, Kur'ân'da Yer Alan Hukuksal Amaçlar, Basılmamış Y. Lis. Tezi, Bursa 2007, s. 301, 302.

891. Elmahılı, age, III, 357.

﴿ BÂB 15 ﴾

**KİYÂMET GÜNÜ PEYGAMBERLERİN TOPLANMASI,
HZ. İSÂ'YA VERİLEN MÜCİZELERİN HATIRLATILMASI,
GÖKTEN SOFRA İNMESİ OLAYI**

يَوْمَ يَجْمَعُ اللَّهُ الرُّسُلَ فَيَقُولُ مَاذَا أُجِبْتُمْ قَالُوا لَا عِلْمَ لَنَا إِنَّكَ أَنْتَ
 عَلَّامُ الْغُيُوبِ ﴿١٠٩﴾ إِذْ قَالَ اللَّهُ يَا عِيسَى ابْنَ مَرْيَمَ اذْكُرْ نِعْمَتِي
 عَلَيْكَ وَعَلَى وَالِدَتِكَ إِذْ أَيَّدْتُكَ بِرُوحِ الْقُدُسِ تُكَلِّمُ النَّاسَ فِي
 الْمَهْدِ وَكَهْلًا وَإِذْ عَلَّمْتُكَ الْكِتَابَ وَالْحِكْمَةَ وَالتَّوْرَةَ وَالْإِنْجِيلَ
 وَإِذْ تَخْلُقُ مِنَ الطِّينِ كَهَيْئَةِ الطَّيْرِ بِإِذْنِي فَتَنفُخُ فِيهَا فَتَكُونُ طَيْرًا بِإِذْنِي
 وَتُبْرِئُ الْأَكْمَةَ وَالْأَبْرَصَ بِإِذْنِي وَإِذْ تُخْرِجُ الْمَوْتَى بِإِذْنِي وَإِذْ كَفَفْتُ
 بَنِي إِسْرَآئِيلَ عَنْكَ إِذْ جِئْتَهُمْ بِالْبَيِّنَاتِ فَقَالَ الَّذِينَ كَفَرُوا مِنْهُمْ إِنْ
 هَذَا إِلَّا سِحْرٌ مُبِينٌ ﴿١١٠﴾ وَإِذْ أَوْحَيْتُ إِلَى الْحَوَارِيِّنَ أَنْ آمِنُوا بِي
 وَبِرَسُولِي قَالُوا آمَنَّا وَاشْهَدْ بِأَنَّا مُسْلِمُونَ ﴿١١١﴾ إِذْ قَالَ الْحَوَارِيُّونَ
 يَا عِيسَى ابْنَ مَرْيَمَ هَلْ يَسْتَطِيعُ رَبُّكَ أَنْ يُنْزِلَ عَلَيْنَا مَائِدَةً مِنَ السَّمَاءِ
 قَالَ اتَّقُوا اللَّهَ إِنْ كُنْتُمْ مُؤْمِنِينَ ﴿١١٢﴾ قَالُوا نُرِيدُ أَنْ نَأْكُلَ مِنْهَا وَتَطْمَئِنَّ
 قُلُوبُنَا وَنَعْلَمَ أَنْ قَدْ صَدَقْتَنَا وَنَكُونَ عَلَيْهَا مِنَ الشَّاهِدِينَ ﴿١١٣﴾
 قَالَ عِيسَى ابْنُ مَرْيَمَ اللَّهُمَّ رَبَّنَا أَنْزِلْ عَلَيْنَا مَائِدَةً مِنَ السَّمَاءِ تَكُونُ
 لَنَا عِيدًا لِأَوَّلِنَا وَآخِرِنَا وَآيَةً مِنْكَ وَارْزُقْنَا وَأَنْتَ خَيْرُ الرَّازِقِينَ ﴿١١٤﴾
 قَالَ اللَّهُ ابْنِي مُنْزِلَهَا عَلَيْكُمْ فَمَنْ يَكْفُرْ بَعْدُ مِنْكُمْ فَإِنِّي أُعَذِّبُهُ عَذَابًا
 لَا أُعَذِّبُهُ أَحَدًا مِنَ الْعَالَمِينَ ﴿١١٥﴾

- 109- Allah, peygamberleri huzûrunda toplayacağı gün onlara: “Ümmetinizden size ne cevap verildi?” diye soracak. Onlar da: “Bizim bir bilgimiz yok, gaybı yalnız sen bilirsin!” diyecekler.
- 110- O zaman Allah şöyle diyecek: “Ey Meryem oğlu Îsâ! Senin ve annenin üzerindeki nîmetimi hatırla! Hani, seni Rûhu'l-kudûs ile desteklemiştim de hem beşikteyken hem yetişkinlik çağında insanlarla konuşurdun. Hani sana yazı yazmayı, hikmeti, Tevrat'ı ve İncil'i öğretmiştim. Hani sen benim iznimle çamurdan bir kuş yapar, ona üflerdin de iznimle o, bir kuş oluverirdi. Yine Benim iznimle anadan doğma körü, alaca hastalığı olanı da iyileştirirdin. Yine Benim iznimle ölüleri diriltirdin. Sen, İsrâiloğulları'na açık mucizeler getirdiğin ve onlardan kâfir olanlar: “Bu apaçık sihirden başka bir şey değil.” dedikleri zaman onların elinden seni Ben kurtarmıştım.
- 111- Hani havârîlere: “Bana ve peygamberime îmân edin!” diye vahyettiğimde, onlar: “Biz îmân ettik. Bizim gerçekten müslümanlar olduğumuza sen de şâhit ol!” demişlerdi.
- 112- O vakit havârîler: “Ey Meryem oğlu Îsâ! Rabbin, gökten bize bir sofraya indirebilir mi?” demişlerdi. Îsâ da onlara: “Îmân etmiş kimseler iseniz Allah'tan korkun!” cevabını vermişti.
- 113- Onlar: “Biz o sofradan yemek, kalplerimizi huzûra kavuşturmak, bize doğru söylediğini bilmek ve bu olaya şâhitlik edenlerden olmak istiyoruz.” demişlerdi.
- 114- Meryem oğlu Îsâ dedi ki: “Ey Allâhım! Ey Rabbimiz! Bize gökten bir sofraya indir ki, bizim için, geçmiş ve geleceğimiz için bir bayram ve senden bir mucize olsun. Bizi rızıklandır; sen, rızık verenlerin en hayırlısısın!”
- 115- Allah da şöyle dedi: “Şüphesiz ki Ben onu size indiririm. Ancak bundan sonra içinizden kim inkâr ederse, onu dünyada hiç kimseye etmediğim bir azapla cezâlandırırım!”

109. âyette, Allah Teâlâ'nın bütün peygamberleri huzûruna toplayarak, onlara ümmetlerinin durumunu soracağı, peygamberlerin bunu gerçek yönüyle bilemeyecekleri cevabını verecekleri belirtilir. Ancak örnek olarak da 110-120 arası âyetlerde, Hz. Îsâ'nın sorgulaması ve vereceği cevaplar nakledilmiştir. Bu âyet, bunda sonra sûre sonuna kadar olan 11 âyetin girişi gibidir.

Buna göre Allah Teâlâ kıyâmet gününde peygamberlere “ümmetlerinin kendilerine nasıl davrandıkları ve ne ölçüde inandıkları sorulduğunda, onlar kimin samimî olarak inandığını, kimin gerçekte inanmadığı hâlde inanmış görünüp görünmediğini bilemeyeceklerini, ölümlerinden sonra ümmetlerinin dine ne ölçüde bağlı kaldıkları konusunda da bilgi sahibi olmadıklarını, bütün bunları Allah Teâlâ'nın bildiğini” söyleyeceklerdir. Âyette şöyle buyrulur: **“Allah, insanların açığa vurduklarını da, gizlediklerini de bilir.”**⁸⁹²

Mahşerde toplanma gününü Rasûlullah ﷺ şöyle bildirmiştir: Kıyâmet günü Hz. Muhammed'in yanında Havz'ın başında toplananlardan bir kısmını, oradan uzaklaştırmak isteyen görevlilere, “Onlar benim ümmetimdendir.” diye engel olmaya çalışacak, fakat görevliler, “Senden sonra bunların dine neler soktuklarını bilemezsin.” diye karşılık verecekler, bundan sonra Allâh'ın Rasûlü, Hz. Îsâ gibi şu âyetteki sözleri söyleyecektir:

“Onlara sadece, Senin bana kendilerine söylememi istediğin, ‘Benim de, sizin de Rabbiniz olan Allâh’a ibadet edin!’ sözünü söyledim. İçlerinde bulunduğum sürece onları gözledim. Ama canımı aldığımda, artık onları gözleyen Sen oldun! Çünkü Sen her şeyi hakkıyla görensindir. Eğer onlara azap edersen, kuşkusuz onlar Senin kullarıdır. Ama onları bağışlarsan, kuşkusuz ki Sen mutlak üstünsün, tam hikmet sahibisin.”⁸⁹³

إِذْ قَالَ اللَّهُ يَا عِيسَى ابْنَ مَرْيَمَ ادْكُرْ نِعْمَتِي عَلَيْكَ وَعَلَىٰ وَالِدَتِكَ
إِذْ آيَدْتُكَ بِرُوحِ الْقُدُسِ تُكَلِّمُ النَّاسَ فِي الْمَهْدِ وَكَهْلًا وَإِذْ عَلَّمْتُكَ
الْكِتَابَ وَالْحِكْمَةَ وَالتَّوْرَةَ وَالْإِنْجِيلَ وَإِذْ تَخْلُقُ مِنَ الطِّينِ كَهَيْئَةِ الطَّيْرِ
بِإِذْنِي فَتَنْفُخُ فِيهَا فَتَكُونُ طَيْرًا بِإِذْنِي وَتُبْرِئُ الْأَكْمَةَ وَالْأَبْرَصَ بِإِذْنِي

892. Mâide, 5/99.

893. Mâide, 5/117, 118. Bk. Buhârî, Enbiyâ, 8, Tefsir, 5/14, 21/2, Rikâk, 45; Müslim, Cennet, 82.

وَإِذْ تُخْرِجُ الْمَوْتَىٰ بِإِذْنِي ۖ وَإِذْ كَفَفْتُ بَنِي إِسْرَٰئِيلَ عَنْكَ إِذْ جِئْتَهُم بِالْبَيِّنَاتِ فَقَالَ الَّذِينَ كَفَرُوا مِنْهُمْ إِنْ هَٰذَا إِلَّا سِحْرٌ مُّبِينٌ ﴿١١٠﴾

110- O zaman Allah şöyle diyecek: “Ey Meryem oğlu Îsâ! Senin ve annenin üzerindeki nîmetimi hatırla! Hani, seni Rûhu'l-kudüs ile desteklemiştim de hem beşikteyken hem yetişkinlik çağında insanlarla konuşurdun. Hani sana yazı yazmayı, hikmeti, Tevrat'ı ve İncil'i öğretmiştim. Hani sen benim iznimle çamurdan bir kuş yapar, ona üflerdin de iznimle o, bir kuş oluverirdi. Yine Benim iznimle anadan doğma körü, alaca hastalığı olanı da iyileştirirdin. Yine Benim iznimle ölüleri diriltirdin. Sen, İsrâiloğulları'na açık mucizeler getirdiğin ve onlardan kâfir olanlar: “Bu apaçık sihirden başka bir şey değil.” dedikleri zaman onların elinden seni Ben kurtarmıştım.

110. âyette, Allah Teâlâ'nın kıyâmet günü Hz. Îsâ'ya verdiği mucizeleri hatırlatarak, bunları Îsâ'nın kendi gücüyle değil, Allâh'ın izni ile gerçekleşen mucizeler olduğunu bildirecektir. Bu mucizeler şunlardır: a) Beşikte iken konuşup, ileride peygamber olacağını bildirmesi, b) Çamurdan kuş yapıp canlandırması, c) Körü ve alaca (cüzzam) hastasını iyileştirmesi, d) Ölüleri diriltmesi.

Hz. Îsâ'ya ve annesi Meryem'e verilen bu mucize ve nîmetler Mâide sûresi 5/36-54 arası âyetlerde genişçe açıklanmıştır. Hz. Meryem, Hz. Îsâ'nın doğumu ve beşikte konuşmasıyla ilgili olağanüstü hâller aşağıdaki âyetlerde şöyle belirtilir:

“Melek dedi: “Ben sadece sana tertemiz bir oğlan çocuğu bağışlamak için, Rabbinin gönderdiği bir elçiyim. Meryem dedi: “Bana hiçbir insan dokunmamışken, benim nasıl çocuğum olabilir? Ben iffetsiz de değilim?” Melek dedi: “Bu böyledir, ama Rabbin diyor ki: Bu bana göre kolaydır. Hem Biz onu katımızdan insanlar için bir mucize ve bir rahmet kılacağız. Üstelik bu, önceden kararlaştırılmış bir iştir!” Meryem ona gebe kaldı ve bu yükü ile uzak bir yere çekildi. Derken doğum sancısı onu bir hurma ağacına tutunup dayanmaya zorladı. “Keşke bundan önce ölseydim de unutulup gitseydim!” dedi. Aşağısından (Melek veya Îsâ) ona şöyle seslendi: “Tasalanma; Rabbin

alt tarafında bir su kaynağı var etti. Hurma dalını kendine doğru silkele, üzerine olgun, taze hurmalar dökülsün! Artık ye, iç, gözün aydın olsun! Eğer insanlardan birini görürsen, “Ben, o Rahmân olan Allâh’a susma orucu adadım. Onun için bugün hiç kimseyle konuşmayacağım.” diye işaret et.” Sonra Meryem onu (Îsâ’yı) yüklenerek kavmine getirdi.”

“Onlar dediler ki: “Ey Meryem, sen gerçekten tuhaf bir iş yaptın! Ey Hârûn’un kız kardeşi! Senin baban kötü bir insan değildi, annen de iffetsiz bir kadın değildi!” Meryem çocuğu gösterdi. Onlar dediler: “Biz beşikteki bir çocukla nasıl konuşuruz?” Çocuk dedi: “Şüphesiz ben Allâh’ın kuluyum. O bana kitap verdi ve beni bir peygamber yaptı. Nerede olursam olayım, beni mübârek kıldı. Yaşadığım sürece bana namaz kılmayı ve zekât vermeyi emretti. Beni anneme karşı saygılı kıldı ve beni azgın bir zorba yapmadı. Doğduğum gün, öleceğim gün ve diri olarak kabirden kaldırılacağım gün bana selam olsun!” İşte gerçek söze göre, hakkında (Yahudilerle Hristiyanların) çekişip durdukları Meryem oğlu Îsâ budur!”⁸⁹⁴

Âl-i İmrân sûresi 3/49. âyette de bildirilen bu mûcizeler, Medîne döneminin sonlarına doğru, Yemen bölgesinde yaşayan Necran Hristiyan toplumu temsil eden 60 kişilik bir bilgin ve yönetici heyetinin Medîne’ye gelmesi ve Hz. Peygamber’le inanç konularını tartışması sırasında gündeme gelmiştir.

Hristiyan heyetin, Îsâ Mesih’te olağanüstü ve yaratıcı ilahlık gücü olduğunu ileri sürmesi üzerine, Hz. Muhammed ﷺ bu konuda kanıt getirmelelerini istemiş, onlar da, Îsâ’nın toplumun gözü önünde gerçekleşen, “ölüleri diriltmesini, hastaları iyi etmesini, gâipten haber vermesini, çamurdan kuş yapıp canlandırmasını” ilahlık delili olarak göstermişlerdi.

Hz. Peygamber, sözünü ettikleri bu olağanüstü hâllerin doğru olduğunu, ancak bütün bunların Allâh’ın izniyle Hz. Îsâ’nın elinde gerçekleşen birer mûcizeden ibâret olduğunu belirtmiş ve Âl-i İmrân, 3/49. âyeti okuyarak, bu mûcizelerin Kur’ân’da da haber verildiğini bildirmiştir. Hristiyan heyet bu arada, Hz. Îsâ’nın rûhu’l-kudüs, Allâh’ın kelimesi gibi özelliklerinden söz edince, Hz. Peygamber’in, Hz. Îsâ’nın gerçekten Allâh’ın kelimesi ve O’ndan bir ruh olduğunu,⁸⁹⁵ Rûhu’l-kudüs ile desteklendiğini,⁸⁹⁶ bildirmesi

894. Meryem, 19/29-34.

895. Bk. Nisâ, 4/171.

896. Bk. Bakara, 2/87, 253; Mâide, 5/110.

üzerine,⁸⁹⁷ bu kavramları kendi anlayışlarına göre yorumlamakta ısrar eden heyet, müslüman olmamış ve özel statüde bir topluluk olarak varlıklarını sürdürmüşlerdir.

Hız. İsa'nın yukarıdaki mucizelerini, ilâhlık niteliği olarak algılayan kilise, aksi görüşte olan Arius gibi ünlü teologları afaroz ederek 625 M tarihinde yapılan İznik Konsili'nde İsa'nın tanrılığı çerçevesinde inanç esaslarını belirlemiştir.

Hız. İsa'nın İncil'de Yer Alan Mucizeleri: Hız. İsa'nın, eldeki İncil metinlerinde belirtilen mucizeleri Kur'ân'da açıklananlarla ana noktalarda birleşmektedir. Bunları Kur'ân'daki sırasına göre, aşağıdaki şekilde tespit etmek mümkündür:

a) Çamurdan kuş yapıp canlandırması (bk. Evangile de L'Enfance).

b) Körü iyileştirmesi. İncil'in birkaç yerinde Hız. İsa'nın körü iyileştirdiğinden söz edilir. *"İsa, yolda anadan doğma kör bir adam gördü. Şakirtleri ona sordular: Rabbi, bu adamın kör doğması için kim günah işledi, bu mu yoksa ana-babası mı? İsa cevap verdi: Ne bu günah işledi, ne de ana-babası. Ancak Allâh'ın işleri onun üzerinde gösterilsin diye böyle oldu."*⁸⁹⁸ *"Sonra İsa yere tükürdü, tükürükle çamur yaptı, çamuru onun gözlerine sürdü ve ona dedi: Git, Silolam havuzunda yıkan. O da gidip yıkandı ve görmekte olarak geldi."*⁸⁹⁹

c) Alacaten (Cüzzam) hastalığını iyileştirmesi: *"İsa dedi: Gidin, gördüğünüz ve işittiğiniz şeyleri Yahyâ'ya bildirin. Körlerin gözleri açılıyor, topallar yürüyor, cüzzamlılar temizleniyor, sağırlar işitiyor, ölümler kıyam ediyor..."*⁹⁰⁰

d) Ölüyü diriltmesi: Hız. İsa'nın birkaç ölüyü dirilttiğine dâir tefsirlerdeki bilgiler yanında, İncil'de de bâzı diriltme olayları nakledilir. Ezcümle:

Yuhanna İncil'inde, Lazar adlı birisinin diriltilmesi özetle şöyle anlatılır: Meryem ve Marta adlı iki kız kardeşin erkek kardeşi olan Lazar hasta olmuştu. Kent dışında oturan bu aileye karşı İsa'nın özel ilgisi ve sevgisi vardı. Kız kardeşler İsa'ya haber saldılar. O geldi ve iki gün kalıp ayrıldı. Ancak o gidince, Lazar öldü. Dört gün sonra İsa geldi. Kız kardeşler, sen burada olsaydın, Lazar'ı iyileştirebilirdin dediler. Onların çok üzüntülü olduklarını

897. Bk. Bakara, 2/87, Âl-i İmrân, 3/39, 45; Nisâ, 4/171.

898. İncil, Yuhanna, 9/6-7.

899. Yuhanna, 9/6-7; bk. Luka, 7/21.

900. Luka, 7/21-22.

gören İlsâ, onlara acıdı ve Lazar'ın mağara gibi yerdeki mezarına gittiler. İlsâ, "Taşı kaldırın", dedi. Ölenin kız kardeşi Marta ona dedi: Ya Rab, o artık kokmuştur, çünkü dört günlüktür. İlsâ dedi: Sana; eğer îmân edersen, Allâh'ın izzetini göreceksin, demedim mi? Bundan sonra taşı kaldırdılar. (Bu arada İlsâ ölünün dirilmesi için Allâh'a duâ etti). Sonra yüksek sesle: "Lazar, dışarı gel!" diye seslendi. Ölü, elleri ve ayakları sargılı, yüzünde mendilli olarak çıktı. İlsâ, onlara, "Onu çözün ve bırakın gitsin," dedi.⁹⁰¹

Başka bir diriltme olayı da şöyledir: Dul bir kadının genç yaşta ölen oğlunun tabutu götürülürken, gözü yaşlı annenin durumuna üzülen İlsâ, tabutu meshederek, "Ey genç, sana diyorum, kalk!" dedi, ölü kalktı, oturdu ve konuşmaya başladı.⁹⁰²

e) Sofra mucizesi. İncil'de sofraya olayı başka şekillerde geçer. Şöyle ki; Hz. İlsâ, beş bin kişilik bir topluluğa, beş yufka ve iki balık doğrayıp vermiş. Hepsi yemiş doymuş, geri kalan artık ekmekler de on iki kova, ya da yedi sele doldurmuştur.⁹⁰³ Diğer yandan Havârîlerden Petrus lâkaplı Semun, Yafa'da bulunduğu sırada acıkmış, cezbe hâlinde iken, gökten çarşafa sarılı bir sofranın indiğini ve kendisine bununla ilgili birtakım sözlerin söylendiğini, ancak daha sonra sofranın yeniden göğe alındığını söylemiştir.⁹⁰⁴

وَإِذْ أَوْحَيْتُ إِلَى الْحَوَارِيِّينَ أَنْ آمِنُوا بِي وَبِرَسُولِي قَالُوا آمَنَّا وَاشْهَدْ بِأَنَّا مُسْلِمُونَ ﴿١١١﴾

111- Hani havârîlere: "Bana ve peygamberime îmân edin!" diye vahyettiğimde, onlar: "Biz îmân ettik. Bizim gerçekten müslümanlar olduğumuza sen de şâhit ol!" demişlerdi.

111. âyette, Havârîler peygamberlerin yakın izleyicileri olan seçkin kimselerdir. Kur'an'da daha çok Hz. İlsâ'nın en yakın yardımcı ve dostları için kullanılmıştır.

İlgili âyetlerde şöyle buyrulur: **"İlsâ, onlardaki inkârcılığı hissedince, "Allah yolunda benim yardımcılarım kim?" dedi. Havârîler, "Allah yolunda yardımcılar biziz. Biz Allâh'a îmân ettik. Şâhit ol ki biz gerçekten**

901. Yuhanna, 12/1-44.

902. Luka, 7/13-15.

903. Markos, bâb: 6; Luka, bâb: 9.

904. Bk. Resullerin İşleri, 10/5-16.

müslümanlarınız.” dediler. “Ey Rabbimiz! Senin indirdiğine îmân ettik ve o peygambere de uyduk; öyleyse bizi şâhitlerle beraber yaz!”⁹⁰⁵

“Ey îmân edenler! Allâh'ın yardımcıları olun. Nasıl ki, Meryem oğlu Îsâ Havârîlere, ‘Allah yolunda bana yardım edecek kim var?’ diye sormuş, Havârîler de, “Allâh'ın yardımcıları biziz.” demişlerdi. İsrâiloğulları'ndan bir grup îmân etti, bir grup ise inkâr etti. Biz de îmân edenleri düşmanlarına karşı destekledik ve onlar üstün geldiler.”⁹⁰⁶

Havârîlerin sayısı 12 olup adları şunlardır: Petrus (Simun); Andreas; Yâkub; Yuhanna; Filipus; Bartolomeus; Tomas; Matta; Alfeus'un oğlu Yâkub; Taddeus; Gayyûr Simun ve Yahuda İskariot.⁹⁰⁷

إِذْ قَالَ الْحَوَارِيُّونَ يَا عِيسَى ابْنَ مَرْيَمَ هَلْ يَسْتَطِيعُ رَبُّكَ أَنْ يُنَزِّلَ عَلَيْنَا مَائِدَةً مِنَ السَّمَاءِ ۖ قَالَ اتَّقُوا اللَّهَ إِنْ كُنْتُمْ مُؤْمِنِينَ ﴿١١٢﴾ قَالُوا نُرِيدُ أَنْ نَأْكُلَ مِنْهَا وَتَطْمَئِنَّ قُلُوبُنَا وَنَعْلَمَ أَنْ قَدْ صَدَّقْتَنَا وَنَكُونَ عَلَيْهَا مِنَ الشَّاهِدِينَ ﴿١١٣﴾

112- O vakit havârîler: “Ey Meryem oğlu Îsâ! Rabbin, gökten bize bir sofrâ indirebilir mi?” demişlerdi. Îsâ da onlara: “İmân etmiş kimseler iseniz Allah'tan korkun!” cevabını vermişti.

113- Onlar: “Biz o sofradan yemek, kalplerimizi huzûra kavuşturmak, bize doğru söylediğini bilmek ve bu olaya şâhitlik edenlerden olmak istiyoruz.” demişlerdi.

112-113. âyetlere göre, İsrâiloğulları Hz. Îsâ'dan gökten kendilerine bir sofrâ indirmesini istedikleri, Îsâ'nın ise, onları bu konuda “Allah'tan korkun!” diye uyardığı belirtilir.

Âyetlerde sûreye de ad olan sofrâ indirilmesi olayı, bir mûcize olarak havârîlerin kalplerinin huzur bulması ve Hz. Îsâ'nın elçiliğinin pekişmesi için istenmişti. Ancak buna rağmen toplumun inanmaması durumunda arkasından helâkin gelebileceği de bir sonraki âyetlerde hatırlatılmıştır.

905. Âl-i İmrân, 3/52-53.

906. Saf, 61/14.

907. İncil, Matta, 10/2-4.

Hız. İlsâ, Cenâb-ı Hak'tan istekte bulunduğktan sonra, sofranın inip inmediğı konusunda üç görüş vardır.

a) Çoğunluğun görüşüne göre, iki bulut arasında sofrâ inmiştir. Bunun üzerine Hız. İlsâ ağlayıp Allâh'a duâ etmiş ve bunun bir azap değil, bir rahmet vesilesi olmasını istemiştir. Örtü açılınca, sofrada; kızartılmış balık, tuz, sirke ve çevresinde çeşitli sebzeler; ayrıca zeytin, bal, tereyağı, peynir ve pastırma olduğu görülmüştür. Sofra gidince inkâr edenler olmuş, bunlar cezâlandırılmıştır. Sofra pazar günü indiğı için, bugün kilise günü olmuştur.

b) Başka bir rivâyette; sofrâ kırk gün süreyle, gün aşırı inmiş ve bundan zengin-yoksul herkes toplanıp yemiştir. Sonra yalnız yoksullara ve hastalara tahsis edilince, yine inkâr edenler olmuş ve azâba uğramışlardır.

c) Katâde'ye göre, Allâh'ın, sofrâ inmesine rağmen inanmayan olursa, onları azapla uyarması karşısında, havâriler korkup bu isteklerinden vazgeçmişler, sofrâ inmemiştir.⁹⁰⁸

قَالَ عِيسَى ابْنُ مَرْيَمَ اللَّهُمَّ رَبَّنَا أَنْزِلْ عَلَيْنَا مَائِدَةً مِنَ السَّمَاءِ تَكُونُ
لَنَا عِيدًا لِأَوَّلِنَا وَآخِرِنَا وَآيَةً مِنْكَ ۖ وَارْزُقْنَا وَأَنْتَ خَيْرُ الرَّازِقِينَ ﴿١١٤﴾
قَالَ اللَّهُ إِنِّي مُنَزِّلُهَا عَلَيْكُمْ ۖ فَمَنْ يَكْفُرْ بَعْدُ مِنْكُمْ فَإِنِّي أُعَذِّبُهُ عَذَابًا
لَا أُعَذِّبُهُ أَحَدًا مِنَ الْعَالَمِينَ ۚ ﴿١١٥﴾

114- Meryem oğlu İlsâ dedi ki: “Ey Allâhım! Ey Rabbimiz! Bize gökten bir sofrâ indir ki, bizim için, geçmiş ve geleceklerimiz için bir bayram ve senden bir mûcize olsun. Bizi rızıklandır; sen, rızık verenlerin en hayırlısı!”

115- Allah da şöyle dedi: “Şüphesiz ki Ben onu size indiririm. Ancak bundan sonra içinizden kim inkâr ederse, onu dünyada hiç kimseye etmediğim bir azapla cezâlandırırım!”

114-115. âyetlere göre, İsrâiloğulları'nın gökten inmesini istediğı sofrâ, indirildiğı takdirde, şüphecilikleri devam ederse, başlarına büyük bir sıkıntının gelebileceğı uyarısı yapılmıştır.

Havârîlerin ihtiyaç için veya Allâh'ın gücünü denemek üzere, Hz. Îsâ'dan gökten sofrayı indirmesi için Allâh'a duâ etmesini istemeleri önemli bir olay olduğu için, yukarıdaki dört âyette sözü edilen sofraya (Mâide), bu sûrenin adı olmuştur.

Hz. Îsâ'nın bu duâsından sonra, sofranın inip inmediği konusunda üç rivâyet bulunduğunu yukarıdaki belirtmiştik. İslâm âlimlerinin çoğunluğuna göre İsrâiloğulları'na gökten sofrayı indirmiştir. Hatta Ammar bin Yâsir ؓ bu sofrada ekmek ve et bulunduğunu söylemiştir.⁹⁰⁹ Bâzı âlimler ise Havârîlerin, "Sen Rabbinden bize bir sofrayı indirmesini isteyebilir misin? Bunu istemen uygun olur mu?" şeklinde anlamışlar. Sofra indiği takdirde inkâr edenler olursa bunların helâk edileceğini anlayınca da bu isteklerinden vazgeçmişler ve sofrayı inmemiştir.

Sofra olayı, bugünkü İnciller'de Pierre'in, gökten bir sofranın geldiğini gördüğü belirtilir.⁹¹⁰ Yine Havârîlerden Petrus lâkaplı Semun, Yafa'da bulunduğu sırada acıkmış, cezbe hâlinde iken, gökten çarşafa sarı bir sofranın indiğini ve kendisine bununla ilgili birtakım sözlerin söylendiğini, ancak daha sonra sofranın yeniden göğe alındığını söylemiştir.⁹¹¹ Diğer yandan, Hz. Îsâ'nın buna benzer bir mucizesi şöyle anlatılır: Hz. Îsâ, beş bin kişilik bir topluluğa, beş yufka ve iki balık doğrayıp vermiş. Hepsini yemiş doymuş, geri kalan artık ekmekler de on iki kova, ya da yedi sele doldurmuştur.⁹¹²

Mekke döneminde Kureyş Kabîlesi de Hz. Peygamber'den buna benzer bir mucize talebinde bulunmuştu. Müşrikler: *"Eğer Safâ tepesini altına çevirirsen sana inanırız."* demişler, Allâh'ın Rasûlü inanacaklarına dâir onlardan söz alınca da Allâh'a duâ etmişti. Bunun üzerine Cebrâil ؑ gelip şu cevabı ilettiler: *"Eğer sen istersen Safâ tepesi onlar için altın hâline gelir. Ancak ondan sonra onlardan kim inkâr yoluna giderse, dünyada hiç kimseye etmediğim azapla cezâlandırırım. Şayet bunun yerine onlar için tevbe ve rahmet kapısını açmamı istersen, açarım."* Bunun üzerine Hz. Peygamber onlar için tevbe ve rahmet kapısının açılmasını istemiştir.⁹¹³

909. Tirmizî, Tefsir, 5/21.

910. Bk. Resullerin İşleri, 10/9 vd.

911. Bk. Resullerin İşleri, 10/5-16.

912. Markos, bâb: 6; Luka, bâb: 9.

913. Ahmed bin Hanbel, Müsned, I, 242, 258, 345; Hâkim, Müstedrek, IV, 268.

﴿ BÂB 16 ﴾

**ÎSÂ'NIN KİYÂMET GÜNÜ TEVHİD İNANCI AÇIKLAMASI,
DOĞRULARIN MÜKÂFATI, MÜLKÜN GERÇEK SAHİBİ**

وَإِذْ قَالَ اللَّهُ يَا عِيسَى ابْنُ مَرْيَمَ ءَأَنْتَ قُلْتَ لِلنَّاسِ اتَّخِذُونِي وَأُمِّي
 الْهَيْنَ مِنْ دُونِ اللَّهِ ۖ قَالَ سُبْحَانَكَ مَا يَكُونُ لِي أَنْ أَقُولَ مَا لَيْسَ لِي
 بِحَقٍّ ۖ إِنْ كُنْتُ قُلْتُهُ فَقَدْ عَلِمْتَهُ ۖ تَعَلَّمُ مَا فِي نَفْسِي وَلَا أَعْلَمُ مَا فِي
 نَفْسِكَ ۖ إِنَّكَ أَنْتَ عَلَّامُ الْغُيُوبِ ﴿١١٦﴾ مَا قُلْتُ لَهُمْ إِلَّا مَّا أَمَرْتَنِي بِهِ
 أَنْ اعْبُدُوا اللَّهَ رَبِّي وَرَبَّكُمْ ۖ وَكُنْتُ عَلَيْهِمْ شَهِيدًا مَّا دُمْتُ فِيهِمْ ۚ فَلَمَّا
 تَوَفَّيْتَنِي كُنْتُ أَنْتَ الرَّقِيبَ عَلَيْهِمْ ۖ وَأَنْتَ عَلَى كُلِّ شَيْءٍ شَهِيدٌ ﴿١١٧﴾
 إِنْ تُعَذِّبُهُمْ فَإِنَّهُمْ عَبْدُكَ ۚ وَإِنْ تَغْفِرَ لَهُمْ فَإِنَّكَ أَنْتَ الْعَزِيزُ الْحَكِيمُ
 ﴿١١٨﴾ قَالَ اللَّهُ هَذَا يَوْمُ يَنْفَعُ الصَّادِقِينَ صِدْقُهُمْ ۚ لَهُمْ جَنَّاتٌ تَجْرَى
 مِنْ تَحْتِهَا الْأَنْهَارُ خَالِدِينَ فِيهَا أَبَدًا ۖ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمْ وَرَضُوا عَنْهُ ۚ
 ذَلِكَ الْفَوْزُ الْعَظِيمُ ﴿١١٩﴾ لِلَّهِ مُلْكُ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ وَمَا فِيهِنَّ ۚ
 وَهُوَ عَلَى كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ ﴿١٢٠﴾

**116- Hani Allah: “Ey Meryem oğlu Îsâ! İnsanlara: ‘Allâh’ın ya-
 nı sıra, beni ve annemi iki ilâh edinin!’ diye sen mi söy-
 lemiştin, dediği zaman, Îsâ der ki: “Seni tenzih ederim;
 hakkım olmayan bir şeyi söylemek bana yakışmaz. Eğer
 onu söylemiş olsaydım, şüphesiz Sen bunu bilirdin. Sen
 benim içimdekini bilirsin. Hâlbuki ben Senin zâtında ola-
 nı bilmem. Çünkü gaybleri en iyi bilen yalnız Sensin!”**

**117- “Ben onlara sadece, senin bana kendilerine söyleme-
 mi istediğin, “Benim de, sizin de Rabbiniz olan Allâh’a**

ibadet edin!” sözünü söyledim. Onların arasında bulunduğum sürece yaptıklarına tanık oldum. Fakat Sen beni vefât ettirince, onların hâlini görüp gözetleyen sadece Sen oldun! Çünkü her şeyi gören Sensin.”

118- “Eğer onlara azap edersen, şüphesiz onlar Senin kullarıdır. Ama onları bağışlarsan, şüphesiz ki Sen mutlak üstünsün, tam hüküm ve hikmet sahibisin.”

119- Allah buyurur ki: “Bugün, doğruluktan ayrılmayanlara doğruluklarının fayda vereceği gündür. Onlar için, altlarından ırmaklar akan, içinde ebedî kalacakları cennetler vardır. Allah onlardan râzı olmuş, onlar da Allah’tan râzı olmuşlardır. İşte büyük kurtuluş budur!”

120- Göklerin, yerin ve onlarda olan her şeyin mülkü Allâh’ındır. Allah her şeye gücü yetendir.

116. âyetteki, Hz. Îsâ’ya Cenâb-ı Hakk’ın hitâbı, kıyâmet gününde veya Îsâ’nın rûhunun, Allâh’ın huzûruna çıkarıldığı zaman olacaktır. Ruhların kabz edilince, Rab’lerinin huzûruna çıkarılacağı düşünülürse, bu sorular Hz. Îsâ’ya sorulmuş, Hz. Îsâ da, bu inanç bozukluklarını Hristiyanlara kendisinin telkin etmediğini, onlara Allâh’ı bir bilip, O’na kulluk etmeyi öğütlediğini arz etmiştir. Bu âyetteki asıl amacın, Hristiyanların Îsâ’yı ve annesini tanrılaştırmalarının, Hz. Îsâ’nın telkîni olmayıp sonradan uydurulduğunu vurgulamaktır.

Hz. Meryem’in doğuşu ile başlayan hayat hikâyesi Kur’ân-ı Kerîm’de açıklıkla ortaya konulmuştur:

Hz. Meryem, Hz. Îsâ’nın annesi ve Dâvud ﷺ’in soyundan bir bilgin olan İmrân’ın kızıdır. Allah Teâlâ tarafından insanlara örnek gösterilmiş ve onun üstünlüğüne işaret edilmiştir. **“Allah îmân edenlere iffetini koruyan, İmrân’ın kızı Meryem’i de örnek gösterir.”**⁹¹⁴ **“İrzini iffetle korumuş olanı an. Biz ona rûhumuzdan üfledik; onu ve oğlunu bütün âlem için bir ibret kıldık.”**⁹¹⁵ **“O, seni tertemiz yarattı ve seni bütün dünya kadınlarına tercih etti.”**⁹¹⁶

914. Tahrîm, 66/12.

915. Enbiyâ, 21/91.

916. Âl-i İmrân, 3/42.

İmrân'ın eşi Hanna, kısır bir kadın olup hiç çocuğu olmamıştı. Allah Teâlâ'ya, çocuk ihsan etmesi için duâ etti ve çocuğu olursa, bunu Beytül Makdis'e (Mescid-i Aksa) hizmetçi olarak adadığını bildirdi.⁹¹⁷ Doğan çocuğa Meryem adı verildi ve Mescid'e hizmet edebilecek yaşa gelince, Mescid-i Aksa'nın Mihrab denilen bir odasına yerleşti. Onun gözetilmesi görevini devrin peygamberi ve aynı zamanda Hz. Meryem'in teyzesinin kocası olan Zekeriyâ عليه السلام üstlendi.⁹¹⁸ Hz. Meryem, burada sürekli olarak ibadet ve duâ ile meşgul oluyordu. Zekeriyâ bir ihtiyaç nedeniyle Meryem'in yanına her girişinde değişik yiyeceklerle karşılaşılıyordu. Üstelik bunlar o mevsimin ve o beldenin yiyeceklerine benzemiyordu. Yüce Allâh'ın ve meleklerin ikramına mazhar olan Meryem'in bu hâli Kur'ân-ı Kerîm'de şöyle bildirilir:

“Rabbi Meryem’e hüsnü kabul gösterdi; onu güzel bir bitki gibi yetiştirdi. Zekeriyâ’yı da onun bakımı ile görevlendirdi. Zekeriyâ onun yanına, mâbede her girişinde orada bir rızık bulur ve “Ey Meryem! Bu sana nereden geliyor?” der, o da: “Rabbim tarafından- dır. Allah dilediğine sayısız rızık verir” derdi.⁹¹⁹

Hz. Meryem daha sonra Allâh'ın emri ile babasız olarak Hz. Îsâ'yı dünyaya getirecektir. Ancak toplumun böyle bir mucizeyi anlaması güç olduğu için birtakım sıkıntılar da yaşayacaktır. Hz. Îsâ'nın doğduktan sonra daha beşikte iken söylediği şu sözlerle, yukarıda belirttiğimiz kıyâmet günü Allah Teâlâ'ya verdiği cevabın ne kadar örtüştüğü görülür:

“ Nihayet (Meryem) onu (kucağında) taşıyarak kavmine getirdi. Dediler ki: Ey Meryem! Hakikaten sen iğrenç bir şey yaptın! Ey Hârûn'un kız kardeşi! Senin baban kötü bir insan değildi; annen de iffetsiz değildi. Bunun üzerine Meryem çocuğu gösterdi. ‘Biz, dediler, beşikteki bir sabî ile nasıl konuşuruz?’ Çocuk şöyle dedi: ‘Ben, Allâh'ın kuluyum. O, bana Kitab'ı verdi ve beni peygamber yaptı. Nerede olursam olayım, O beni mübarek kıldı; yaşadığım sürece bana namazı ve zekâtı emretti. Beni anneme saygılı kıldı; beni bedbaht bir zorba yapmadı. Doğduğum gün, öleceğim gün ve diri olarak kabirden kaldırılacağım gün esenlik banadır.’ İşte, hakkında (Yahudilerle Hristiyanların) şüphe ettikleri Meryem oğlu Îsâ -hak söz olarak- budur.”⁹²⁰

917. Âl-i İmrân, 3/5.

918. Bk. Âl-i İmrân, 3/36, 37; İbnü'l-Esîr, age, I, 299.

919. Âl-i İmrân, 3/37.

920. Meryem, 19/27-34.

مَا قُلْتُ لَهُمْ إِلَّا مَا أَمَرْتَنِي بِهِ أَنْ اعْبُدُوا اللَّهَ رَبِّي وَرَبَّكُمْ ۖ وَكُنْتُ عَلَيْهِمْ
شَهِيدًا مَا دُمْتُ فِيهِمْ ۖ فَلَمَّا تَوَفَّيْتَنِي كُنْتُ أَنْتَ الرَّقِيبَ عَلَيْهِمْ ۖ وَأَنْتَ
عَلَى كُلِّ شَيْءٍ شَهِيدٌ ﴿١١٧﴾

117- “Ben onlara sadece, senin bana kendilerine söylememi istediğin, “Benim de, sizin de Rabbiniz olan Allâh’a ibadet edin!” sözünü söyledim. Onların arasında bulduğum sürece yaptıklarına tanık oldum. Fakat Sen beni vefât ettirince, onların hâlini görüp gözetleyen sadece Sen oldun! Çünkü her şeyi gören Sensin.”

117. âyetteki, “Felemmâ teveffeytenî (Sen beni vefât ettirince)” ifâdesi, Hz. Îsâ’nın vefât etmiş olduğunu gösterir. Onun Allâh’a yükseltilmesi, rûhen mi, ruh-maa’l-ceset mi olmuştur, tartışması, Hz. Peygamber’in Mîrac’a çıkışı, rûhen mi, ruh maa’l-ceset mi olduğu tartışmasına benzemektedir.⁹²¹

Hz. Îsâ’nın daha beşikte iken söylediği ilk sözler şunlardı: **“Şüphesiz ben Allâh’ın kuluyum. O bana kitap verdi ve beni bir peygamber yaptı.”**⁹²² Yani ileride olacakları mûcize olarak beşikte iken haber vermişti. Başka bir âyette Hz. Îsâ’nın şöyle dediği nakledilir: **“Îsâ şöyle demişti: Ey İsrâiloğulları! Benim de Rabbiniz, sizin de Rabbiniz olan Allâh’a kulluk edin.”**⁹²³

إِنْ تُعَذِّبُهُمْ فَإِنَّهُمْ عَبْدُكَ ۚ وَإِنْ تَغْفِرَ لَهُمْ فَإِنَّكَ أَنْتَ الْعَزِيزُ الْحَكِيمُ ﴿١١٨﴾

118- “Eğer onlara azap edersen, şüphesiz onlar Senin kullarıdır. Ama onları bağışlarsan, şüphesiz ki Sen mutlak üstünsün, tam hüküm ve hikmet sahibisin.”

118. âyette, Allah Teâlâ’ya yapılacak çok özlü bir duâ örneği verilmiştir, her şeyin, cezânın da bağışlamanın da Allah Teâlâ’nın elinde olduğuna işaret edilmiştir. Ebû Zer ؓ’ten rivâyete göre, Nebî ؑ bir gece namaz kılmaya kalkmış ve sabaha kadar Hz. Îsâ’nın yaptığı yukarıdaki: **“Eğer onlara azap edersen, şüphesiz onlar Senin kullarıdır. Ama onları bağışlarsan, şüphesiz ki Sen mutlak üstünsün, tam hikmet sahibisin.”** âyetini tekrarlayarak duâ etmişti.⁹²⁴

921. krş. Âl-i İmrân, 3/55.

922. Meryem, 19/30.

923. Mâide, 5/72.

924. Nesâî, İftitah, 79; İbn Mâce, İkâmet, 179; Ahmed bin Hanbel, V, 149, 156.

Abdullah bin Amr İbnü'l-Âs ؓ'ten gelen rivâyette bu duâya Hz. İbrahim'in yaptığı şu duâyı ilâve etmiştir:

رَبِّ إِنَّهُنَّ أَضَلَّلْنَ كَثِيرًا مِّنَ النَّاسِ فَمَنْ تَبِعْنِي فَإِنَّهُ مِنِّي وَمَنْ عَصَانِي
فَإِنَّكَ غَفُورٌ رَّحِيمٌ

**“Ey Rabbim! Şüphesiz onlar (putlar) insanlardan birçoğunu sap-
tırdılar. Kim bana tâbî olursa, o bendendir. Kim de bana karşı
gelirse, şüphesiz ki Sen çok bağışlayan, çok merhamet edensin.”**⁹²⁵
Sonra da ellerini kaldırarak: “Ey Rabbim! Ümmetî, ümmetî!” diye duâ
edip ağlamıştı. Bunun üzerine Allah Teâlâ Cebrâil ؑ'ı göndererek: “Biz
seni ümmetin hakkında râzı edeceğiz ve seni üzmeyeceğiz.” diye teselli
etmiştir.⁹²⁶

Âsım bin Humeyd, Hz. Âişe'ye Hz. Peygamber'in gece ibadet için kalk-
tığında duâya nasıl başladığını sormuştu. Hz. Âişe daha önce böyle bir soru
soran olmadığını belirterek şöyle dedi: “Allâh'ın Rasûlü on kere tekbir (Allâhu
ekber), on kere hamd (el-hamdü lillâh), on kere tesbih (sübhânallah), on kere
istiğfâr (estağfirullah) eder. Ondan sonra şöyle duâ ederdi: “Allâhümme'ğfirli
ve'hdinî, ve'rzuknî ve âfinî (Anlamı: Allâhım! Beni bağışla, bana doğru yolu
göster, bana rızık ver, bana sağlık ve âfiyet ver.), sonra kıyâmet gününün
sıkıntısından Allâh'a sığınırdı.”⁹²⁷

117 ve 118. âyetlerle ilgili bir diğer hadis Mâide sûresi 5/109. âyetin
açıklamasında zikredilmiştir. Hz. Peygamber kıyâmet günü Havz'ın başından
uzaklaştırılmak istenen ümmeti için yukarıda Hz. İsa'nın yaptığı 118. âyette
zikredilen duâyı yapacağını bildirmiştir.⁹²⁸

قَالَ اللَّهُ هَذَا يَوْمٌ يَنْفَعُ الصَّادِقِينَ صِدْقُهُمْ ۖ لَهُمْ جَنَّاتٌ تَجْرَى مِنْ
تَحْتِهَا الْأَنْهَارُ خَالِدِينَ فِيهَا أَبَدًا ۖ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمْ وَرَضُوا عَنْهُ ۚ ذَلِكَ
الْفَوْزُ الْعَظِيمُ ﴿١١٩﴾

925. İbrâhim, 14/36.

926. Müslim, İman, 346.

927. İbn Mâce, İkâme, 18, H No: 1356.

928. Buhârî, Enbiyâ, 8, Tefsir, 5/14, 21/2; Müslim, Cennet, 82.

119- Allah buyurur ki: “Bugün, doğruluktan ayrılmayanlara doğruluklarının fayda vereceği gündür. Onlar için, altlarından ırmaklar akan, içinde ebedî kalacakları cennetler vardır. Allah onlardan râzı olmuş, onlar da Allah’tan râzı olmuşlardır. İşte büyük kurtuluş budur!”

119. âyette, dünya hayatı doğrulukla geçenlerin ebedî kalacakları, altından ırmaklar akan cennetlere girecekleri bildirilir. En büyük kurtuluşun da bu olduğu vurgulanır.

İlgili âyetlerde şöyle buyrulur: **“Allâh’a karşı gelmekten sakınanlara vaad edilen cennetin durumu şöyledir: İçinde bozulmayan su ırmakları, tadı değişmeyen süt ırmakları, içenlere zevk veren şarap ırmakları ve saf bal ırmakları vardır. Orada her türlü meyve onlarındır. Rab’lerinden de bağışlanma vardır. Hiç bu nîmetlere erişenlerle, ateşte sürekli kalacak olan ve kaynar su içirilip de bağırsakları parçalanan kimseler bir olur mu?”**⁹²⁹

“Allah, î mân edip sâlih amel işleyenleri altlarından ırmaklar akan cennetlere koyar.”⁹³⁰

“Allâh’a ve âhiret gününe î mân eden bir toplumun, Allâh’a ve Rasûlü’ne düşman olanlarla dostluk kurduğunu göremezsin; isterse onlar bunların babaları, oğulları, kardeşleri veya akrabaları olsun! İşte onların kalplerine Allah, î mânı yazmış ve katından bir ruh ile onları desteklemiştir. Onları altlarından ırmaklar akan cennetlere sokacak, orada ebedî kalacaklardır. Allah, onlardan râzı olmuş, onlar da Allah’tan hoşnut olmuşlardır! İşte bunlar, Allâh’ın safında olanlardır. İyi bilin ki, kurtuluşa erecek olanlar sadece Allâh’ın safında olanlardır.”⁹³¹

“İşte bu hükümler Allâh’ın belirlediği sınırlardır. Kim Allâh’a ve Rasûlü’ne itaat ederse, Allah onu altlarından ırmaklar akan, içinde sürekli kalacakları cennetlere koyar. İşte büyük kurtuluş budur!”⁹³²

929. Muhammed, 47/15.

930. Hac, 22/14.

931. Mücâdele, 58/22.

932. Nisâ, 4/13. En büyük kurtuluşa erenler için bk. Tevbe, 9/72, 100, 111; Yûnus, 10/64; Sâffât, 37/60; Mü’min, 40/9; Duhân, 44/57; Hadîd, 57/12; Saf, 61/12; Tegâbûn, 64/9.

لِلّٰهِ مُلْكُ السَّمٰوٰتِ وَالْاَرْضِ وَمَا فِيْهِنَّ ۚ وَهُوَ عَلٰى كُلِّ شَيْءٍ قَدِيْرٌ ﴿١٢٠﴾

120- Göklerin, yerin ve onlarda olan her şeyin mülkü Allâh'ındır. Allah her şeye gücü yetendir.

120. âyette göklerin, yerin ve bunlarda bulunan her şeyin gerçek sahibi binin Allah Teâlâ olduğu ve O'nun her şeye gücünün yeteceği belirtilir. Bu âyet sûrenin son âyeti olarak sonuç bölümü gibidir. Gerçek mülk sahibine işaret eder.

İlgili âyetlerde şöyle buyrulur: **“Bütün âlemlere bir uyarıcı olsun diye kulu Muhammed’e Furkan’ı indiren Allâh’ın şânı ne yücedir! Göklerin ve yerin mülkü O’nundur. O, bir çocuk edinmemiştir, mülkünde hiçbir ortağı da yoktur. Her şeyi bir ölçü ile yaratıp kaderini belirleyen de O’dur.”**⁹³³

“De ki: Ey mülkün sahibi Allâhım! Sen mülkü dilediğine verir ve dilediğinden de onu geri alırsın. Dilediğini yüceltir, dilediğini alçaltırsın. Hayır, yalnız Senin elindedir. Şüphesiz Sen her şeye kâdırsın! Geceyi gündüze katarsın, gündüzü geceye katarsın. Ölüden diriye çıkarırsın, diriden de ölüyü çıkarırsın. Dilediğine de hesapsız rızık verirsın!”⁹³⁴

Buna göre yaratılanlar temelde her şeyini yaratıcıya muhtaçtır. Kendine âit bir şeyi söz konusu değildir. Belki insanlar geçici olarak birtakım mal ve mülkün sahibi olurlar, fakat bunlara sahip olma, dünya hayatı ile sınırlı olduğu gibi, bu nîmetleri Allah Teâlâ’nın yangın, sel felâketi, deprem, savaş gibi etkenlerle insanın elinden alması her zaman mümkündür. Elinde bulunması da bir imtihan sebebiyledir. Mal ve mülkü Allâh’ın belirlediği ölçüler içinde kullanmış, yoksulun hakkını gözetmiş, nîmeti vereni tanımış ve O’na şükretmişse, bu geçici mülk onun cennete gitmesine vesile olur. Aksi yönde kullanılmışsa sıkıntı kaynağı olur.

933. Furkan, 25/1-2.

934. Âl-i İmrân, 3/26-27.

سُورَةُ الْأَنْعَامِ

EN'ÂM SÛRESİ

En'âm sûresi, Mekke'de bir gecede inmiştir. 165 âyet olup, Hz. Peygamber vahiy kâtiplerini toplayarak aynı gecede yazdırmıştır. Ancak 91-93 ve 151-153 arası altı âyetin Medîne'de indiği rivâyet edilmiştir. 136, 138 ve 139. âyetlerde İslâmiyet'ten önceki Arapların "en'âm" denilen hayvanlardan bir kısmını helâl, bir kısmını haram saymalarından söz edilmektedir. En'âm (hayvanlar) anlamına gelir. Tekili "neam" olup koyun, keçi, sığır, manda ve deve türünü ifâde eder. Sûre adını bu kelimedenden almıştır.

Sûrede: Allâh'ın birliği, yüceliği, sıfatları, Hz. Muhammed'in hak peygamber oluşu, tabiat olayları, rızık ve çeşitli nîmetler, helâl ve haramı belirleme, yaşatma ve öldürme, geçim korkusu ile çocukları öldürmemek,

zinâdan uzak durmak, zarar ve yarar, inkârcıların karşılaştacağı tehlikeler, yetim hakkı yememek, ana-babaya itaat, adâletli iş yapmak, eksik ölçüp tartmamak gibi konular yer alır.

Enes b. Mâlik رضی اللہ عنہ ten rivâyet edildiğine göre, Hz. Peygamber şöyle buyurmuştur: “Kur’ân’da En’âm sûresinden başka bir sûre bana tümü birden inmedi, şeytanlar bu sûre için toplandıkları kadar hiçbir sûre için toplanmamışlardı. Bu sûre bana Cibril ile emrinde elli bin melek olduğu hâlde gönderildi. Bunu kuşatmışlar, bir düğün alayı gibi sevinçle getirdiler. Havuza su koyar gibi göğsümde kararlaştırdılar. Allah Teâlâ bu sûre ile bana ve size öyle ikram etti ki artık bundan sonra buna uyunca ebedî olarak sapıtmazsınız. Bunda müşriklerin bütün delillerinin iptali ve Allâh’ın bozulması mümkün olmayan bir vaadi vardır.”¹

1. Süyûtî, ed-Dürrü'l-Mensûr, III, 244.

﴿ BÂB 1 ﴾

HAMD, YARATILIŞ, ECEL, İNKÂRCILARIN SONU

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

الْحَمْدُ لِلَّهِ الَّذِي خَلَقَ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضَ وَجَعَلَ الظُّلُمَاتِ وَالنُّورَ
ثُمَّ الَّذِينَ كَفَرُوا بِرَبِّهِمْ يَعْدِلُونَ ﴿١﴾ هُوَ الَّذِي خَلَقَكُمْ مِنْ طِينٍ ثُمَّ
قَضَىٰ أَجَلَ وَأَجَلٌ مُّسَمًّى عِنْدَهُ ثُمَّ أَنْتُمْ تَمْتَرُونَ ﴿٢﴾ وَهُوَ اللَّهُ فِي
السَّمَوَاتِ وَفِي الْأَرْضِ ۖ يَعْلَمُ سِرَّكُمْ وَجَهْرَكُمْ وَيَعْلَمُ مَا تَكْسِبُونَ ﴿٣﴾
وَمَا تَأْتِيهِمْ مِنْ آيَةٍ مِنْ آيَاتِ رَبِّهِمْ إِلَّا كَانُوا عَنْهَا مُعْرِضِينَ ﴿٤﴾ فَقَدْ
كَذَّبُوا بِالْحَقِّ لَمَّا جَاءَهُمْ ۖ فَسَوْفَ يَأْتِيهِمْ أَنْبَاءُ مَا كَانُوا بِهِ يَسْتَهْزِئُونَ
﴿٥﴾ أَلَمْ يَرَوْا كَمْ أَهْلَكْنَا مِنْ قَبْلِهِمْ مِنْ قَرْنٍ مَكَّنَّاهُمْ فِي الْأَرْضِ
مَا لَمْ نُمَكِّنْ لَكُمْ وَأَرْسَلْنَا السَّمَاءَ عَلَيْهِمْ مِدْرَارًا ۖ وَجَعَلْنَا الْأَنْهَارَ
تَجْرَىٰ مِنْ تَحْتِهِمْ فَأَهْلَكْنَاهُمْ بِذُنُوبِهِمْ وَأَنْشَأْنَا مِنْ بَعْدِهِمْ قَرْنًا آخَرِينَ
﴿٦﴾ وَلَوْ نَزَّلْنَا عَلَيْكَ كِتَابًا فِي قِرْطَاسٍ فَلَمَسُوهُ بِأَيْدِيهِمْ لَقَالَ الَّذِينَ
كَفَرُوا إِنَّ هَذَا إِلَّا سِحْرٌ مُبِينٌ ﴿٧﴾ وَقَالُوا لَوْلَا أَنْزَلَ عَلَيْهِ مَلَكٌ
لَوْ أَنْزَلْنَا مَلَكَ لَقُضِيَ الْأَمْرُ ثُمَّ لَا يُنْظَرُونَ ﴿٨﴾ وَلَوْ جَعَلْنَاهُ مَلَكَ
لَجَعَلْنَاهُ رَجُلًا وَلَلَبَسْنَا عَلَيْهِمْ مَا يَلْبَسُونَ ﴿٩﴾ وَلَقَدْ اسْتَهْزِئُوا بِرُسُلٍ
مِنْ قَبْلِكَ فَحَاقَ بِالَّذِينَ سَخِرُوا مِنْهُمْ مَا كَانُوا بِهِ يَسْتَهْزِئُونَ ﴿١٠﴾

Rahmân ve Rahîm olan Allâh'ın adıyla.

- 1- Hamd, gökleri ve yeri yaratan, karanlıkları ve aydınlığı var eden Allâh'a mahsustur. İnkâr edenler hâlâ putları Rab'leri ile denk tutuyorlar!**
- 2- Sizi bir çamurdan yaratan, sonra bir ecel belirleyen O'dur. O'nun katında belirlenmiş bir ecel daha vardır. Siz ise hâlâ şüphe edip duruyorsunuz!**
- 3- O, göklerde ve yerde tek Allah'tır. Sizin gizlice yaptıklarınızı da bilir açıkça yaptığınızı da. Ne yapıp ne kazanaçağınızı da bilir.**
- 4- Onlar, kendilerine Rab'lerinin âyetlerinden bir âyet gelmez ki, ondan yüz çevirmiş olmasınlar!**
- 5- Kendilerine hak olan Kur'ân geldiğinde onu da yalanladılar. Fakat alay ettikleri şeyin haberleri yakında onlara gelecektir!**
- 6- Kendilerinden önce nice nesilleri helâk ettiğimizi görmediler mi? Üstelik Biz onlara yeryüzünde size vermediğimiz imkânları vermiş, üzerlerine gökten bol yağmur indirmiş ve altlarından bol ırmaklar akıtmıştık. Sonra da onları günahları yüzünden helâk etmiş ve onların ardından başka bir nesil getirmiştik.**
- 7- Eğer sana kâğıt üzerine yazılı bir kitap indirseydik ve ona elleriyle dokunmuş olsalardı, yine de o inkârcılar, "Bu apaçık büyüden başka bir şey değil!" derlerdi.**
- 8- Bir de, "Ona bir melek indirilmeli değil miydi?" dediler. Eğer Biz bir melek indirmiş olsaydık, o zaman, iş bitirilmiş olur, artık kendilerine hiç fırsat verilmezdi!**
- 9- Eğer o peygamberi bir melek olarak gönderseydik, onu yine bir insan şekline sokardık ve elbette onları, düşmekte oldukları şüpheyi yine düşürürdük.**
- 10- Andolsun, senden önce de birçok peygamberle alay edilmişti. Ama alay ettikleri gerçek, alay edenleri çepeçevre kuşatıp mahvetmişti.**

1. âyetle, sûreye gökleri ve yeri yaratan, karanlığı ve aydınlığı var eden Allah Teâlâ'nın zâtına hamd (övgü) ederek ve küfür ehlinin Allâh'a ortak koşması kınanarak başlanıyor. Hamd; yapılan bir iyiliğe karşılık, bu iyilik sahibini saygı ve gönül hoşluğu ile övüp anmaktır.¹

Göklerin ve yerin altı günde yaratılışı ile ilgili âyetle şöyle buyrulur: **“Şüphesiz ki Rabbiniz gökleri ve yeri altı günde yaratan, sonra Arş üzerine yerleşen, geceyi, durmadan kendisini izleyen gündüz ile bürüyüp örten; güneşi, ayı ve yıldızları buyruğuna boyun eğmiş durumda yaratan Allah'tır. Dikkat edin, yaratmak da, buyurmak da O'na âittir. Âlemlerin Rabbi olan Allah pek yücedir.”**²

Allah Teâlâ'nın insanları karanlıklardan aydınlıklara çıkarmayı istediğini bildiren çeşitli âyetlerden bâzıları şunlardır: **“Sizi karanlıklardan aydınlığa çıkarmak için üzerinize rahmetini gönderen O'dur, melekleri de size istiğfâr eder. Allah mü'minlere karşı çok merhametlidir.”**³ **“Allah î mân edip iyi ameller işleyenleri, karanlıklardan aydınlığa çıkarmak için size Allâh'ın apaçık âyetlerini okuyan bir Peygamber göndermiştir.”**⁴

“Sizi, karanlıklardan aydınlığa çıkarmak için, kuluna apaçık âyetler indiren O'dur. Şüphesiz ki Allah, size karşı çok şefkatli, çok merhametlidir.”⁵ Bu gibi âyetlerde şirk, küfür, nifak, fesat gibi anlamlara gelen “zulümât” tan; aydınlık, îman, hidâyet ve iyilik anlamına gelen “nur” yoluna girmek kastedilir.

Allah Teâlâ'nın sıfatlarını özetleyen İhlâs sûresinde, O'nun denk ve benzerinin de bulunmadığı şöyle belirtilir: **“De ki: O, Allah birdir. Allah sameddir. Doğurmamış ve doğmamıştır. Onun hiçbir dengi de yoktur.”**⁶ O'na yarattığı bir varlığı denk tutmak şirk olup, Allâh'a şirk koşmak da birçok âyet ve hadislerde büyük günahlar arasında zikredilmiştir. **“Hani Lokmân oğluna öğüt vererek şöyle demişti: “Yavrucuğum! Allâh'a ortak koşma. Çünkü Allâh'a şirk, hiç şüphesiz büyük bir zulümdür.”**⁷

“De ki: “Allâh'ı bırakıp da tapmakta olduğunuz ortaklarınızı gördünüz mü? Gösterin bana, onlar yeryüzünde neyi yaratmışlar? Yoksa onların, göklerde bir ortaklığı mı var? Ya da Biz kendilerine bir kitap

1. Bk. Fâtiha, 1/1.
2. A'râf, 7/54.
3. Ahzâb, 33/43.
4. Talâk, 65/11.
5. Hadîd, 57/9.
6. İhlâs, 112/1-4.
7. Lokmân, 31/13.

vermişiz de, ondan bir delil üzerinde mi buluyorlar? Hayır, o zâlimler birbirlerine aldatmadan başka bir şey vaad etmiyorlar.”⁸

“De ki: “Söyleyin bakalım; Allâh’ı bırakıp taptığınız şeyler yer-yüzünde neyi yaratmışlar? Yoksa onların göklerde bir ortaklığı mı var? Eğer doğru söyleyenlerden iseniz, bundan önceye âit bir kitap veya bir bilgi kalıntısı varsa onu bana getirin!”⁹

Âyetlerde büyük günah için daha çok “kebîr-kebâir, fâhişe-fevâhiş”, küçük günahlar içinse, “sagîr-sagâir, seyyie-seyyiât ve lemem” sözcükleri kullanılır. Hadiste şöyle buyrulur: “Yedi helâk edici şeyden sakınınız. Bunlar; Allâh’a ortak koşmak, büyü yapmak, haksız yere adam öldürmek, yetim malı ve fâiz yemek, savaştan kaçmak, iffetli ve îmanlı bir kadına zinâ iftirasında bulunmaktır.”¹⁰

Kur‘ân’da Allâh’a şirk koşmanın af dışında tutulduğu bildirilir: **“Doğrusu Allah kendine ortak koşulmasını bağışlamaz; bundan başkasını ise, dilediği kimseler için bağışlar. Kim Allâh’a ortak koşarsa, gerçekten o, büyük bir günah ile iftira etmiş olur.”¹¹**

Diğer yandan Furkan, 25/68. âyette mü‘minlerin vasıfları olarak Allâh’a ortak koşma, haksız yere birini öldürme ve zinâ gibi üç büyük gûnahtan sakındıklarına dikkat çekildikten sonra, her nasılsa böyle bir hatâyâ düşenlerle ilgili olarak da devamı âyetlerde şöyle buyrulur: **“Ancak tevbe ve îmân edip iyi bir amel işleyenler müstesnâdır. Çünkü Allah bunların kötülüklerini iyiliklere çevirir. Allah çok bağışlayan, çok merhametli olanıdır. Her kim tevbe eder ve iyi bir iş işlerse, şüphesiz o, tevbesi kabul edilmiş olarak Allâh’a döner.”¹²**

“De ki: Ey kendileri aleyhine sınırı aşan kullarım! Allâh’ın rahmetinden ümidinizi kesmeyin; çünkü Allah, bütün günahları bağışlar. O, gerçekten çok bağışlayan, çok merhametli olanıdır.”¹³

هُوَ الَّذِي خَلَقَكُمْ مِنْ طِينٍ ثُمَّ قَضَىٰ أَجَلًا ۖ وَأَجَلٌ مُّسَمًّى عِنْدَهُ ثُمَّ أَنْتُمْ تَمْتَرُونَ ﴿٢﴾

8. Fâtır, 35/40.

9. Ahkâf, 46/4.

10. Buhârî, Vesâyâ, 23; Müslim, İman, 145; Ebû Dâvûd, Vesâyâ, 10.

11. Nisâ, 4/48.

12. Furkan, 25/70-71.

13. Zümer, 39/53.

2- Sizi bir çamurdan yaratan, sonra bir ecel belirleyen O'dur. O'nun katında belirlenmiş bir ecel daha vardır. Siz ise hâlâ şüphe edip duruyorsunuz!

2. âyette, insanın topraktan yaratıldığı, onun için dünyada belli bir yaşama süreci belirlendiği, ancak insanların bu konuda hâlâ şüphe içinde bu lundukları belirtilmektedir.

İlgili âyetlerde şöyle buyrulur: **“Allah insanı pişmiş çamur gibi bir balçıktan yarattı.”**¹⁴

“Andolsun Biz insanı kuru bir çamurdan, şekillenmiş kara balçıktan yarattık. Cinleri de daha önce zehirli ateşten yaratmıştık.”¹⁵

“Sizi geceleyin ölü gibi uyutan, gündüz ne yaptığınızı bilen, sonra belirlenen bir ecel gelinceye kadar gündüzleri yeniden sizi hayata döndüren O'dur. Son dönüşünüz O'nadır. Sonra O neler yaptığınızı size haber verecektir.”¹⁶

“Rabbinizin sizi bağışlamasını isteyin ve O'na tevbe edin! O da sizi belli bir süreye kadar güzel bir şekilde yaşatsın ve fazîletli kişilere iyi davranışlarının karşılığını versin. Eğer yüz çevirerseniz, sizin için büyük bir günün azâbından korkarım!”¹⁷

“Onlar senden azâbın bir an önce gelmesini istiyorlar. Eğer önceden belirlenmiş bir süre olmasaydı, elbette azap onlara hemen gelirdi. Fakat farkına varmadıkları bir sırada o kendilerine mutlaka gelecektir.”¹⁸

“Sizi önce topraktan, sonra meni damlasından (nutfe), sonra da bir alakadan (embriyo) yaratan, sonra sizi bir çocuk olarak çıkaran, sonra olgunluk çağına ulaşmanız, sonra da yaşlanmanız için yaşatıp büyüten O'dur. Sizden kimi de daha önce vefât ettirilir. (Bütün bunları Allah) belli bir süreye ulaşmanız ve aklınızı kullanmanız için (böyle yapıyor). Dirilten de, öldüren de O'dur. O, bir işin olmasına karar verince, ona, “Ol!” der, o şey de hemen olur.”¹⁹

14. Rahmân, 55/14.

15. Hicr, 15/26-27.

16. En'âm, 6/60.

17. Hûd, 11/3.

18. Ankebût, 29/53.

19. Mü'min, 40/67.

Hız. Peygamber şöyle buyurmuştur: “Melekler nurdan, cinler zehirli ateşten, Âdem de size bildirilen şeyden (toprakdan) yaratılmıştır.”²⁰

وَهُوَ اللَّهُ فِي السَّمَوَاتِ وَفِي الْأَرْضِ يُعَلِّمُ سِرَّكُمْ وَجَهْرَكُمْ وَيَعْلَمُ مَا تَكْسِبُونَ ﴿٣﴾

3- O, göklerde ve yerde tek Allah’tır. Sizin gizlice yaptıklarınızı da bilir açıkça yaptığınızı da. Ne yapıp ne kazanaçağınızı da bilir.

3. âyette Allah Teâlâ’nın göklerde ve yerde tek ilâh olduğuna işaret edilir ve O’nun gizli açık her şeyi bildiği vurgulanır. Âyetlerde şöyle buyrulur:

“Gökteki ilâh da, yerdeki ilâh da O’dur! O, tam hüküm ve hikmet sahibidir, her şeyi bilir.”²¹ **“Allah, gizlediğinizi de açığa vurduğunuzu da bilir.”**²²

“Sen ister açık ister gizli konuş; O, gizliyi de gizlinin gizlisini de bilir.”²³ **“Yoksa bizim, onların sırlarını ve fısıltılarını işitmediğimizi mi sanıyorlar? Hayır, işitiriz, hem de yanlarında elçilerimiz vardır, yazarlar.”**²⁴

وَمَا تَأْتِيهِمْ مِنْ آيَةٍ مِنْ آيَاتِ رَبِّهِمْ إِلَّا كَانُوا عَنْهَا مُعْرِضِينَ ﴿٤﴾ فَقَدْ كَذَّبُوا بِالْحَقِّ لَمَّا جَاءَهُمْ فَسَوْفَ يَأْتِيهِمْ أَنْبَاءُ مَا كَانُوا بِهِ يَسْتَهْزِئُونَ ﴿٥﴾

4- Onlar, kendilerine Rab’lerinin âyetlerinden bir âyet gelmez ki, ondan yüz çevirmiş olmasınlar!

5- Kendilerine hak olan Kur’ân geldiğinde onu da yalanladılar. Fakat alay ettikleri şeyin haberleri yakında onlara gelecektir!

4-5. âyetlerde, inkârcıların Rab’lerinden kendilerine hangi âyet gelse yüz çevirdikleri gibi Kur’ân gelince de onu yalanladıkları, fakat yakında alay ettikleri şeyin haberinin kendilerine geleceği belirtiliyor. Müşriklerin

20. Müslim, Zühd, 60; Ahmed bin Hanbel, VI, 153, 168.

21. Zuhuf, 43/84.

22. Nahl, 16/19.

23. Tâhâ, 20/7.

24. Zuhuf, 43/80.

gelen âyetlerden, öğütten yüz çevirmeleri her peygamber için söz konusudur. Bir âyette Sâlih peygamberden şöyle söz edilir: **“Biz onlara (Hicr kavmine Sâlih peygamberle) âyetlerimizi verdik, ama onlardan yüz çevirdiler.”**²⁵ **“Yalanladılar ama alay edip durdukları şeyin haberleri yakında kendilerine gelecektir!”**²⁶

Yukarıdaki âyette, “alay ettikleri şeyin haberi” ifâdesi iki anlama gelebilir. Birincisi Mekke döneminde müslümanların zayıf ve güçsüz durumunu görüp, ileride Medîne dönemine geçerek güçlenmelerini ve yapılan savaşlarda Mekkelileri yenerek sonunda, Mekke bölgesinin de müslüman olmasını görmeleridir. Bu durum tarihte gerçekleşmiş ve bu değişim yaşanmıştır. İkincisi, inkârcılar dünyada yaptıklarının karşılığın bu dünyada görmemişlerse âhîret hayatında görecekları kesindir. Orada yaptıklarının karşılığını görüp, gerçeği anlayacaklardır.

الْمَ يَرَوْا كَمْ أَهْلَكْنَا مِنْ قَبْلِهِمْ مِنْ قَرْنٍ مَكَّنَّاهُمْ فِي الْأَرْضِ مَا لَمْ نُمَكِّنْ لَكُمْ وَأَرْسَلْنَا السَّمَاءَ عَلَيْهِمْ مِذْرَارًا وَجَعَلْنَا الْأَنْهَارَ تَجْرِي مِنْ تَحْتِهِمْ فَأَهْلَكْنَاهُمْ بِذُنُوبِهِمْ وَأَنْشَأْنَا مِنْ بَعْدِهِمْ قَرْنًا آخَرِينَ ﴿٦﴾

6- Kendilerinden önce nice nesilleri helâk ettiğimizi görmediler mi? Üstelik Biz onlara yeryüzünde size vermediğimiz imkânları vermiş, üzerlerine gökten bol yağmur indirmiş ve altlarından bol ırmaklar akıtmıştık. Sonra da onları günahları yüzünden helâk etmiş ve onların ardından başka bir nesil getirmiştik.

6. âyette İslâm'ı kabul etmeyen müşrikler tehdit edilmekte, bu tavırlarını sürdürdükleri takdirde önceki kavimler gibi helâk edilecekleri hatırlatılmaktadır. Âyette, قَرْنًا “Karn” nesil, kuşak demektir. Herhangi bir dönemde yaşayan toplumu ifâde eder. Kur'ân-ı Kerîm'de helâk edilen geçmiş kavimlerle ilgili pek çok âyet vardır. Bâzıları şunlardır:

“Biz, Nûh'tan sonra nice nesilleri helâk etmişsinizdir.”²⁷ **“Andolsun ki sizden önce, peygamberleri kendilerine açık mucizeler getirdiği**

25. Hicr, 15/81.

26. Şuarâ, 26/6.

27. İsrâ, 17/17.

hâlde, (yalanlayıp) zulmettiklerinden dolayı nice nesilleri helâk ettik; zaten onlar îmân edecek değillerdi. İşte Biz suçlu kavimleri böyle cezâlandırırız.”²⁸

“Onlar yeryüzünde gezip de, kendilerinden önce gelenlerin sonunun nasıl olduğuna bakmadılar mı? Onlar gerek güç ve gerekse yeryüzündeki eserleri bakımından bunlardan daha üstün idiler. Öyle iken Allah onları günahları yüzünden yakalayiverdi. Onları, Allâh’a karşı koruyacak biri bulunmadı.”²⁹

Hz. Peygamber bir hadisinde şöyle buyurmuştur: “Nesillerin (karn) en hayırlısı benim kaumim (ashâbım), sonra onların ardından gelen (tâbiî)ler, sonra onların ardından gelen (tebe-i tâbiî)ler, sonra onların ardından gelenlerdir.”³⁰

وَلَوْ نَزَّلْنَا عَلَيْكَ كِتَابًا فِي قِرْطَاسٍ فَلَمَسُوهُ بِأَيْدِيهِمْ لَقَالَ الَّذِينَ كَفَرُوا
إِنْ هَذَا إِلَّا سِحْرٌ مُبِينٌ ﴿٧﴾

7- Eğer sana kâğıt üzerine yazılı bir kitap indirseydik ve ona elleriyle dokunmuş olsalardı, yine de o inkârcılar, “Bu apaçık büyüden başka bir şey değil!” derlerdi.

7. âyette, müşriklerin Hz. Peygamber’den istedikleri gökten inen yazılı bir belge, bir kitap getirse bile, buna sihir diyerek inanmayacakları belirtilir. Bu âyetin iniş sebebi şudur: Müşriklerden Abdullah b. Ebî Ümeyye Allâh’ın Rasûlü’ne karşı çıkarak, “Sana îmân etmem, ta ki göğе çıkasın, sonra bir kitap indiresin ki, onda “İzzet sahibi olan Allah’tan Abdullah b. Ebî Ümeyye’ye” diye yazılmış bulunsun ve bana seni tasdik etmemi emretsin. Bununla birlikte yine de seni tasdik edeceğimi sanmıyorum.” demişti. Fakat sonra bu kişi îmân etmiş ve Tâif’te şehîd olmuştur.

Bu çeşit isteklerden başka âyetlerde de söz edilir. ***“Yahut altından bir evin olmalı ya da göğе çıkmalısın. Gerçi bize oradan, okuyacağımız bir kitap indirmediğe, senin göğе çıktığına da inanmayız!” De ki: “Rabbimi eksikliklerden tenzih ederim! Sonuçta ben ancak peygamber olan bir insanım!”***³¹

28. Yûnus, 10/13.

29. Mü’min, 40/21. Bk. Meryem, 19/74; Tâhâ, 20/128; Kasas, 28/50; Secde, 32/26; Yâsîn, 36/31; Sâd, 38/3; Ahkâf, 46/26, 27; Muhammed, 47/13; Kâf, 50/36; Kamer, 54/51; Mürselât, 77/16.

30. Buhârî, Şehâdât, 9, Fadâilü’s-Sahâbe, 1; Tirmizî, Fiten, 45, Şehâdât, 4.

31. İsrâ, 17/93.

“Daha doğrusu (bu öğütle yetinmeyip) onlardan her biri, kendisine açılmış sayfalar verilmesini istiyor.”³²

Bir de peygamberlerin gösterdiği olağanüstü mûcizeleri anlayamadıkları ve kabul de etmek istemedikleri için, bunları “sihir ve büyü” olarak nitelemek eski toplumların alışkanlığıdır. Hz. Mûsâ’nın asâsının ejderha olup, Firavun’un sihirbazlarının sihir âletlerini yiyip yutması ve yok etmesi karşısında, onlar bunun gerçeğini kavrayıp î mân ederken, Firavun’un Hz. Mûsâ’yı en büyük sihirbaz olarak nitelemesi aynı anlayışın devamıdır. Kendisinden izinsiz î mân ettikleri için de, sihirbazlarını idamla tehdit etmiştir.³³

Âyetlerde şöyle buyrulur: **“Firavun ise ordusu ile birlikte ondan yüz çevirmiş ve onun hakkında, “Bu ya bir sihirbaz ya da bir deli!” demişti.”³⁴ “İşte böylece onlardan öncekiler de, kendilerine herhangi bir peygamber gelince, “Bu ya bir sihirbaz ya da cinlenmiş!” demişlerdi.”³⁵**

وَقَالُوا لَوْلَا أُنزِلَ عَلَيْهِ مَلَكٌ ۖ وَلَوْ أَنْزَلْنَا مَلَكَ لَقُضِيَ الْأَمْرُ ثُمَّ لَا يُنْظَرُونَ ﴿٨﴾

8- Bir de, “Ona bir melek indirilmeli değil miydi?” dediler. Eğer Biz bir melek indirmiş olsaydık, o zaman, iş bitirilmiş olur, artık kendilerine hiç fırsat verilmezdi!

8. âyete göre, Allah ﷻ insan toplumuna kendi türünden peygamberler göndermiştir. Meleğin gelmesi o halkın sonu olurdu. Çünkü melek gönderilince, artık vahiy zamanı değil, aksine hesap sorma ve helâk zamanı gelmiş bulunur. Nitekim eski dönemlerde bir topluma melek insan şeklinde gelince, onlara azâbın ineceğini bildirir, artık bundan dönüş olmazdı. Bir âyetle şöyle buyrulur: **“De ki: Eğer veryüzünde yerleşen, yürüyüp gezen melekler olsaydı, elbette onlara gökten peygamber olarak bir melek gönderirdik.”³⁶**

Gerçi gökten melekler gelse, insanların yine de bir bahane bularak inanmayacakları âyetlerde şöyle belirtilir: **“(Eğer söylediği doğruysa) ona**

32. Müddessir, 74/52.

33. Bk. Tâhâ, 20/65-71.

34. Zâriyât, 51/39.

35. Zâriyât, 51/52.

36. İsrâ, 17/95.

(gökten) **altın bilezikler atılması veya kendisini destekleyen meleklerin onunla birlikte dizi dizi inmesi gerekmez miydi?**³⁷ “Eğer onlara melekleri indirseydik, kendileriyle ölümler konuşsaydı ve her şeyi toplayıp önlerine getirseydik, yine Allâh'ın dilediklerinden başkası îmâna gelecek değildi. Fakat onların çoğu (bunu) bilmezler.”³⁸

وَلَوْ جَعَلْنَاهُ مَلَكًا لَجَعَلْنَاهُ رَجُلًا وَلَلَبَسْنَا عَلَيْهِمْ مَا يَلْبِسُونَ ﴿٩﴾ وَلَقَدْ
اسْتَهْزَأَ بِرُسُلٍ مِنْ قَبْلِكَ فَحَاقَ بِالَّذِينَ سَخِرُوا مِنْهُمْ مَا كَانُوا بِهِ
يَسْتَهْزِئُونَ ﴿١٠﴾

9- Eğer o peygamberi bir melek olarak gönderseydik, onu yine bir insan şekline sokardık ve elbette onları, düşmekte oldukları şüpheyi yine düşürürdük.

10- Andolsun, senden önce de birçok peygamberle alay edilmişti. Ama alay ettikleri gerçek, alay edenleri çepeçevre kuşatıp mahvetmişti.

9-10. âyetlerde, insanlara melek elçi olarak gönderilse, insanlarla ilişki kurabilmesi için, yine insan şeklinde görünmesi gerekecekti. Çünkü genel olarak insanın fizik ve biyolojik yapısı, meleği kendi şekliyle görmeye elverişli değildir. Vahiy meleğinin de genelde peygamberlere insan sûretinde geldiği ve böylece ünsiyetin kolaylaştığı bilinmektedir. Melekleri getirmesi, ya da meleklerin elçi olarak gelmesi, peygamberlerden istenen mûcizeler arasındadır. Ancak fizik dünya şartları içinde, bunda bir yarar bulunmadığı açıktır. Âyette şöyle buyrulur:

“Dediler ki: “Bu peygambere ne oluyor? Yemek yiyor ve çarşı-larda geziyor. Kendisiyle birlikte uyarması için, ona bir melek indirilmeli değil miydi?”³⁹ **“Andolsun ki, Biz senden önce de peygamberler göndermiş ve onlara eşler ve çocuklar vermiştik. Hiçbir peygamber Allâh'ın izni olmadan mûcize getiremez. Her dönemin (kendine uygun) kitabı vardır.”**⁴⁰

37. Zuhurf, 43/53.

38. En'âm, 6/111.

39. Furkan, 25/7. Ayrıca bk. Hicr, 15/6, 7; Hûd, 11/12; Furkan, 25/7.

40. Ra'd, 13/38.

“Senden önce gönderdiğimiz bütün peygamberler de hiç şüphesiz yemek yerler, çarşılarda dolaşıyorlardı. Biz sizi birbirinizle imtihan ediyoruz, bakalım sabredecek misiniz? Rabbin her şeyi görmektedir.”⁴¹

“Kendilerine doğru yolu gösteren peygamber geldiğinde, insanların îmân etmelerine ancak şöyle demeleri engel oldu: “Allah bir insanı mı elçi olarak gönderdi!” De ki: “Eğer yeryüzünde gezip dolaşanlar melekler olsaydı, elbette onlara elçi olarak gökten bir melek gönderirdik.”⁴²

İnsan meleği asıl şekliyle göremez. Çünkü insanın gözü belli frekanstaki ışığı görebilecek özellikte yaratılmıştır. Mahiyetini bilmediğimiz meleklerin insanlar tarafından görülebilmesi için meleğe bir beden giydirilmesi gerekir. O zaman da onun melek olduğu anlaşılır. Cebrâil عليه السلام’ın zaman zaman insan sûretinde, özellikle Medîne’ye seyrek gelen Dihye b. Halîfe رضي الله عنه kıya-fetinde bâzı sahabilere görüldüğü bilinmektedir. Allâh’ın seçtiği bâzı kim-seler bile, meleği gerçek şekliyle görünce sarsılmışlardır.

10. âyette, daha önce de birçok peygamberle alay edildiği, ancak Allâh’ın hışmının onları kuşatıverdiği vurgulanır. Allah Teâlâ şöyle buyurur:

“Andolsun ki Nûh’u kavmine elçi olarak gönderdik de o, onla-rın arasında dokuz yüz elli yıl kaldı. Onlar zulûmlerini sürdürür-ken, kendilerini tûfân yakalayiverdi!”⁴³ “Nûh gemiyi yapmaya baş-ladı. Kavminin ileri gelenleri, yanından geçerken onunla alay edi-yorlardı. Nûh dedi ki: “Bizimle alay ederseniz, sizin alay ettiğiniz gibi, (günü geldiğinde) biz de sizinle alay ederiz!”⁴⁴

“Doğrusu o günah işleyenler (dünyada) îmân edenlere gülerler-di. Onlarla karşılaştıkları zaman, kaş göz işaretiyle alay ederler-di. Evlerine döndükleri zaman, zevklenerek dönerlerdi. Mü’minleri gördükleri zaman, “Şüphesiz bunlar sapıtmış!” derlerdi. Oysa on-lar mü’minlere gözcü olsun diye gönderilmemişlerdi. Bugün de o mü’minler kâfirlere gülerler.”⁴⁵

41. Furkan, 25/20.

42. İsrâ, 17/94-95.

43. Ankebût, 29/14.

44. Hüd, 11/38.

45. Mutaffifin, 83/29-34.

﴿ BÂB 2 ﴾

YALANLAYANLARIN SONU, MÜLKÜN SAHİBİ,
TEVHİD İNANCI VE KUR'ÂN'IN İNİŞ SEBEBİ

قُلْ سِيرُوا فِي الْأَرْضِ ثُمَّ انظُرُوا كَيْفَ كَانَ عَاقِبَةُ الْمُكَذِّبِينَ ﴿١١﴾ قُلْ لِمَنْ مَا فِي السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ قُلْ لِلَّهِ كَتَبَ عَلَى نَفْسِهِ الرَّحْمَةُ لِيَجْمَعَنَّكُمْ إِلَى يَوْمِ الْقِيَمَةِ لَا رَيْبَ فِيهِ الَّذِينَ خَسِرُوا أَنْفُسَهُمْ فَهُمْ لَا يُؤْمِنُونَ ﴿١٢﴾ وَلَهُ مَا سَكَنَ فِي الْإِلِلِ وَالنَّهَارِ وَهُوَ السَّمِيعُ الْعَلِيمُ ﴿١٣﴾ قُلْ أَعْيَرَ اللَّهُ اتَّخَذَ وَلِيًّا فَاطِرَ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ وَهُوَ يُطْعِمُ وَلَا يُطْعَمُ قُلْ إِنِّي أُمِرْتُ أَنْ أَكُونَ أَوَّلَ مَنْ أَسْلَمَ وَلَا تَكُونَنَّ مِنَ الْمُشْرِكِينَ ﴿١٤﴾ قُلْ إِنِّي أَخَافُ إِنْ عَصَيْتُ رَبِّي عَذَابَ يَوْمٍ عَظِيمٍ ﴿١٥﴾ مَنْ يُضَرْفُ عَنْهُ يَوْمٌ فَقَدْ رَحِمَهُ وَذَلِكَ الْفَوْزُ الْمُبِينُ ﴿١٦﴾ وَإِنْ يَمَسْسِكَ اللَّهُ بِضَرْ فَلَا كَاشِفَ لَهُ إِلَّا هُوَ وَإِنْ يَمَسْسِكَ بِخَيْرٍ فَهُوَ عَلَى كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ ﴿١٧﴾ وَهُوَ الْقَاهِرُ فَوْقَ عِبَادِهِ وَهُوَ الْحَكِيمُ الْخَبِيرُ ﴿١٨﴾ قُلْ أَيُّ شَيْءٍ أَكْبَرُ شَهَادَةً قُلِ اللَّهُ شَهِيدٌ بَيْنَكُمْ وَأُوحِيَ إِلَيَّ هَذَا الْقُرْآنُ لِأُنذِرَكُمْ بِهِ وَمَنْ بَلَغَ أَتَيْنَكُمْ لَتَشْهَدُونَ أَنَّ مَعَ اللَّهِ إِلَهَةً أُخْرَى قُلْ لَا أَشْهَدُ قُلْ إِنَّمَا هُوَ إِلَهٌ وَاحِدٌ وَإِنِّي بَرَاءٌ مِمَّا تُشْرِكُونَ ﴿١٩﴾ الَّذِينَ اتَّيْنَاهُمْ الْكِتَابَ يَعْرِفُونَهُ كَمَا يَعْرِفُونَ أَبْنَاءَهُمْ الَّذِينَ خَسِرُوا أَنْفُسَهُمْ فَهُمْ لَا يُؤْمِنُونَ ﴿٢٠﴾

- 11- De ki: “Yeryüzünde gezip dolaşın da, peygamberleri yalanlayanların sonunun nasıl olduğuna bir bakın!”
- 12- De ki: “Göklerde ve yerde olanlar kimin?” De ki: “Allâh’ındır.” O, kullarına rahmetiyle muâmele etmeyi kendi zâtına ilke edinmiştir. Geleceğinde şüphe olmayan kıyâmet gününde hepinizi elbette bir araya toplayacaktır. Ama kendilerine yazık edenler işte buna inanmazlar.
- 13- Gecede ve gündüzde barınan ne varsa hepsi O’nundur. O, her şeyi işiten ve hakkıyla bilendir.
- 14- De ki: “Gökleri ve yeri yoktan var eden, herkesi besleyip doyuran, fakat kendisi beslenmeye muhtaç olmayan Allah’tan başkasını mı kendime dost ve koruyucu edineyim?” De ki: “Bana müslüman olanların ilki olmam emreldi ve sakın Allâh’a ortak koşanlardan olma!” (denildi).”
- 15- De ki: “Eğer Rabbime karşı gelirsem, büyük bir günün azâbından korkarım!”
- 16- O gün, kim azaptan uzak tutulursa, gerçekten Allah onu esirgemıştır. Bu ise apaçık bir kurtuluştur!
- 17- Şayet Allah sana bir zarar dokundursa bunu O’ndan başka giderecek yoktur. Fakat sana bir hayır dokunduracak olsa onu da kimse gideremez. Bil ki O her şeye hakkıyla gücü yetendir.
- 18- O, kullarının üstünde her türlü tasarrufa sahiptir. O, tam hüküm ve hikmet sahibidir, her şeyden haberdardır.
- 19- De ki: “Hangi şey şâhitlik bakımından daha büyüktür?” De ki: “Benimle sizin aranızda Allah şâhittir. Bu Kur’ân, sizi ve kendisine ulaşan herkesi onunla uyarmam için bana vahyedildi. Siz, Allah’tan başka ilâhların bulunduğu gerçekten şâhitlik edebilir misiniz?” De ki: “Ben buna şâhitlik etmem.” De ki: “O Allah, ancak tek bir İlah’tır ve sizin Allah’tan başkalarını ilâh yerine koymanızla benim hiçbir ilgim yoktur.”
- 20- Kendilerine kitap verdiğimiz kimseler o peygamberi, kendi çocuklarını tanıdıkları gibi tanırlar. Kendilerine yazık edenler, işte buna inanmazlar.

11-12. âyetlerde, daha önceki kavimlerden peygamberleri yalanlayanın sonunun ne olduğunu düşünerek ibret alınması gerektiği, yüce Allâh'ın göklerin ve yerin gerçek sahibi olduğu ve yarattıklarına merhameti ilke edindiği belirtilir. Bundan sonra gelen 10 âyette Allâh'ın büyüklüğünü gösteren deliller zikredilir ve insanlar O'na îmâna teşvik edilir.

Başka bir âyette şöyle buyrulur: **“Onlar, yeryüzünde gezip de kendilerinden öncekilerin sonunun nasıl olduğuna bakmadılar mı? Onlar, kendilerinden daha güçlü idiler, toprağı işlemişler ve onu, bunlardan daha çok îmar etmişlerdi. Peygamberleri, onlara da nice açık deliller getirmişlerdi. Allah onlara zulmetmemişti, fakat onlar kendi kendilerine zulmediyorlardı.”**⁴⁶

12. âyette, göklerde ve yerde ne varsa hepsinin gerçek sahibinin Allah olduğu, Allâh'ın kullarına rahmetiyle muâmele etmeyi ilke edindiği, kıyâmet günü bütün insanların hesap için bir araya getirileceği vurgulanır.

İlgili âyetlerde şöyle buyrulur: **“Onlar, “Allah çocuk edindi.” dediler. Hâşâ! O, bundan münezzehdir. Ama göklerde ve yerde ne varsa hepsi O'nundur. Hepsi O'na boyun eğmiştir.”**⁴⁷ **“Rabbiniz kullarına rahmetiyle muâmele etmeyi kendine ilke edinmiştir.”**⁴⁸

Allah Teâlâ Arş'ı taşıyan ve onun etrafında bulunan meleklerin şöyle dediklerini haber verir:

“Arş'ı taşıyan ve onun çevresinde bulunan (melekler), Rab'lerini hamd ile tesbih ederler, O'na îmân ederler ve îmân eden mü'minlerin bağışlanması için de şöyle duâ ederler: “Ey Rabbimiz! Senin rahmetin ve bilgin her şeyi kuşatmıştır. O hâlde tevbe edip, senin yoluna uyanları bağışla ve onları cehennem azâbından koru!” Ey Rabbimiz! Hem onları, hem onların atalarından, eşlerinden ve zürriyetlerinden iyi olanları vaad etmiş olduğun ‘Adn cennetlerine koy. Şüphesiz ki sen, gerçekten mutlak üstün, tam hüküm ve hikmet sahibi olansın! Onları kötülüklerden koru! Sen her kimi kötülüklerden korursan, o gün ona rahmet etmişindir. İşte büyük kurtuluş budur!”⁴⁹

Ebû Hüreyre ؓ ten rivâyet edildiğine göre, Rasûlullah ﷺ şöyle buyurmuştur: **“Allah Teâlâ varlıkları yarattığı zaman, kendi katında Arş'ın**

46. Rûm, 30/9.

47. Bakara, 2/116.

48. En'âm, 6/54.

49. Mü'min, 40/7-9.

üstünde bulunan kitabına, “Benim rahmetim gazabıma üstün geldi.” diye yazmıştır.⁵⁰ Yine Ebû Hüreyre'nin, Rasûlullah ﷺ'den işittim, dediği bir hadiste şöyle buyurulmuştur: “Allah Teâlâ rahmetini yüz parçaya ayırdı. Doksan dokuz tanesini kendi katında tuttu. Bir parçayı yeryüzüne indirdi. Yaratılan canlılar bu bir parça rahmet sebebiyle birbirine acırlar. Hatta bir at yavrusuna zarar vermemek için bu sebeple ayağını kaldırır.”⁵¹

Ebû Hüreyre'den gelen başka rivâyet de şöyledir: “Allah Teâlâ'nın yüz rahmeti vardır. Bunlardan birini insanlar, cinler, hayvanlar ve böcekler arasına indirmiştir. Onlar bu sebeple birbirlerini sever ve birbirlerine acırlar. Yabanî hayvan bu sebeple yavrusuna şefkat gösterir. Allah Teâlâ o doksan dokuz rahmeti kıyâmet günü kullarına merhamet etmek için yanında alıkoymuştur.”⁵²

Selman-ı Fârisî ؓ'ten, Rasûlullah ﷺ şöyle buyurmuştur: “Şüphe yok ki Allah Teâlâ'nın yüz rahmeti vardır. Mahlukatın kendi aralarında birbirine acıması bunlardan bir rahmettir. Geri kalan doksan dokuz rahmet kıyâmet günü içindir.”⁵³

Diğer yandan 12. âyette, Allâh'ın rahmet sıfatından “Rahmân” ismi, dünyadaki tüm canlılara acımasını ve onlara rızık vermesini, “Rahîm” sıfatı ise, âhirette yalnız mü'minlere acımasını ifâde eder. Cennetin sekiz, cehennemnin ise yedi kapılı oluşu da “Allâh'ın acıması” ile ilgilidir.⁵⁴ Kıyâmet gününde, insanların toplanması ve gerçek adâletin tecelli etmesi de Allâh'ın rahmet sıfatıyla olur. Çünkü zulüm ve haksızlığa uğrayan, çoğu kez bunun karşılığını dünyada alamaz. Bu hakların alınacağı bir hesaplaşma gününün olması aynı zamanda aklın gereğidir. Aksi hâlde adâlette boşluk doğar. Alınamayan haklar ve karşılaşılan haksız işkence ve zulümler karşılıksız kalır.

وَلَهُ مَا سَكَنَ فِي الْإِيلِ وَالنَّهَارِ ۖ وَهُوَ السَّمِيعُ الْعَلِيمُ ﴿١٣﴾

**13- Gecede ve gündüzde barınan ne varsa hepsi O'nundur.
O, her şeyi işiten ve hakkıyla bilendir.**

50. Buhârî, Bed'ü'l-Halk, 1, Tevhid, 15, 22, 28, 55; Müslim, Tevbe, 14, 16.

51. Buhârî, Edeb, 19; Müslim, Tevbe, 17.

52. Buhârî, Edeb, 19; Müslim, Tevbe, 17-21.

53. Müslim, Tevbe, 20.

54. Bk. Hicr, 15/44; Müslim, İman, 46.

13. âyette, gece ve gündüzün içinde barınan ne varsa hepsinin Allâh’a âit olduğu vurgulanır. Gece karanlığında insan birtakım varlıkları görmez, onların verebileceği zarardan korunmada da zorlanır. Hâlbuki Allah Teâlâ gecenin karanlığında bir karıncanın toprağın derinlerindeki kımıldamasını görür, çıkaracağı sesi işitir. Bu da O’nun her şeye hâkim ve kadîr olduğu nu gösterir.

Kur’ân’da Yüce Allâh’ın her şeyi bildiğine ve işittiğine âit pek çok âyet vardır. Bâzıları şunlardır: **“Sözünüzü ister gizleyin, ister açığa vurun; bilin ki O, kalplerin içindekini bilmektedir. Hiç yaratan bilmez mi? O, inceliklere en iyi nüfûz eden, her şeyden haberdar olandır.”**⁵⁵

“Şüphesiz ki Allah, göklerin ve yerin gizliliklerini bilir. Allah bütün yaptıklarınızı görmektedir.”⁵⁶ **“Eğer sen sözü açıktan söylersen, şüphe yok ki O, gizliyi de, gizlinin gizlisi de bilir.”**⁵⁷

قُلْ أَعْيَرَ اللَّهُ اتَّخَذُ وَلِيًّا فَاطِرِ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ وَهُوَ يُطْعِمُ
وَلَا يُطْعَمُ قُلْ إِنِّي أُمِرْتُ أَنْ أَكُونَ أَوَّلَ مَنْ أَسْلَمَ وَلَا تَكُونَنَّ
مِنَ الْمُشْرِكِينَ ﴿١٤﴾

14- De ki: “Gökleri ve yeri yoktan var eden, herkesi besleyip doyuran, fakat kendisi beslenmeye muhtaç olmayan Allah’tan başkasını mı kendime dost ve koruyucu edineyim?” De ki: “Bana müslüman olanların ilki olmam emredildi ve sakın Allâh’a ortak koşanlardan olma!” (denildi).”

14. âyetteki, “Fâtır” ism-i fâil olup, “fatır” bir şeyi yarmak demektir. Canlı varlıklar hep bir şeyi yararak doğar ve ortaya çıkarlar. Ancak fâtır Kur’ânî bir terim olarak “hiç yoktan yaratan, var eden” anlamına gelir. Göklerin ve yerin ilk yaratılışı da, yokluğu yararak varlık âlemine çıktığı için, bu ifâde kullanılmıştır. Âyette şöyle buyrulur: **“Hamd, gökleri ve yeri yaratan; melekleri ikişer, üçer, dörder kanatlı elçiler yapan Allâh’a mahsustur. O, yaratmada dilediği kadar artırır. Şüphesiz ki Allah her şeye gücü yetendir.”**⁵⁸

55. Mülk, 67/13-14.

56. Hucurât, 49/18.

57. Tâhâ, 20/7.

58. Fâtır, 35/1.

Kâinatın ilk yaratılıştta tek kütle olduğu ve daha sonra parçalara ayrılarak evrene yayıldığı şu âyetten anlaşılmaktadır: **“O inkâr edenler görmediler mi ki, gökler ve yer bitişik idiler de Biz onları ayırdık ve canlı olan her şeyi sudan yarattık. Hâlâ îmân etmeyecekler mi?”**⁵⁹

14. âyette Allâh'ın hiçbir şeye muhtaç olmadığı, fakat her canlıyı yaratıp rızkını verdiği belirtilir. İhlâs sûresinde bu sıfatlara şöyle işaret edilir: **“De ki: O, Allah birdir. Allah sameddir. Doğurmamış ve doğmamıştır. Onun hiçbir dengi de yoktur.”**⁶⁰ Buradaki “Samed” sıfatı; Allâh'ın hiçbir şeye muhtaç olmadığını, yaratılanların ise O'na muhtaç olduğunu ifâde eder. Başka bir âyet de şöyledir: **“Ey insanlar! Siz Allâh'a muhtaçsınız. Allah ise hiçbir şeye ihtiyâcı olmayan ve her türlü övgüye lâyık olandır.”**⁶¹

Âyetteki, “Bana müslüman olanların ilki olmam emredildi.” cümlesi, İslâm'a girme emrinin ilk olarak Hz. Peygamber'e geldiğini ve ilk teslim olanın da o olduğunu gösterir.⁶² Bunu başka âyetlerde görmek mümkündür: **“De ki: Bana, dîni yalnız Allâh'a hâlis kılarak, O'na kulluk etmem emredildi. Yine bana müslümanların ilki olmam emredildi.”**⁶³

İslâm ve müslüman ifâdeleri Hz. İbrahim'den itibâren diğerk ümmetler için de kullanılmıştır: **“Bu dîni, İbrahim kendi oğullarına vasiyet ettiği gibi, Yâkub da vasiyet etti. “Ey oğullarım! Allah, sizin için bu dîni seçti, öyleyse sadece müslüman olarak can verin!” dedi. Yoksa Yâkub'a ölüm ânı gelip çattığında, siz orada mı idiniz? O zaman o, oğullarına, “Benden sonra kime kulluk edeceksiniz?” demişti. Onlar, “Senin ilâhına, ataların İbrahim, İsmâil ve İshâk'ın ilâhı olan tek Allâh'a kulluk edeceğiz. Çünkü biz ancak ona boyun eğen müslümanlarız.” dediler.”**⁶⁴

قُلْ إِنِّي أَخَافُ إِنْ عَصَيْتُ رَبِّي عَذَابَ يَوْمٍ عَظِيمٍ ﴿١٥﴾ مَنْ يُضَرْفُ
عَنْهُ يَوْمَئِذٍ فَقَدْ رَحِمَهُ ۖ وَذَٰلِكَ الْفَوْزُ الْمُبِينُ ﴿١٦﴾

15- De ki: “Eğer Rabbime karşı gelirim, büyük bir günün azâbından korkarım!”

59. Enbiyâ, 21/30.

60. İhlâs, 112/1-4.

61. Fâtır, 35/15.

62. krş. En'âm, 6/163.

63. Zümer, 39/11, 12.

64. Bakara, 2/132-133.

16- O gün, kim azaptan uzak tutulursa, gerçekten Allah onu esirgemiştir. Bu ise apaçık bir kurtuluştur!

15-16. âyetlerde, Allâh’a isyan edenin büyük bir günün azâbından korkması gerektiği ve insanın, Allâh’ın rahmetine yalnız kendisinin ibadetiyle değil, bizzat Allâh’ın rahmetiyle erişebileceği belirtilir.

Kur’ân-ı Kerîm’de Sâlih peygamberin kavmine şöyle seslendiği belirtilir: **“Bu durumda Allâh’a isyan ettiğim takdirde beni O’nun azâbından kim kurtarır?”**⁶⁵

Arş-ı a‘lâyı yüklenen meleklerin de şöyle duâ ettikleri haber verilir: **“Arşı taşıyan ve onun çevresinde bulunan (melekler), Rab’lerini hamd ile tesbih ederler, O’na î mân ederler ve î mân eden mü’minlerin bağışlanması için de şöyle duâ ederler: “Ey Rabbimiz! Senin rahmetin ve bilgin her şeyi kuşatmıştır. O hâlde tevbe edip, senin yoluna uyanları bağışla ve onları cehennem azâbından koru! Ey Rabbimiz! Hem onları, hem onların atalarından, eşlerinden ve zürriyetlerinden iyi olanları vaad etmiş olduğun ‘Adn cennetlerine koy. Şüphesiz ki sen, gerçekten mutlak üstün, tam hüküm ve hikmet sahibi olansın! Onları kötülüklerden koru! Sen her kimi kötülüklerden korursan, o gün ona rahmet etmişsindir. İşte büyük kurtuluş budur!”**⁶⁶

وَإِنْ يَمْسَسْكَ اللَّهُ بَضْرٍ فَلَا كَاشِفَ لَهُ إِلَّا هُوَ وَإِنْ يَمْسَسْكَ بَخِيرٍ فَهُوَ عَلَى كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ ﴿١٧﴾ وَهُوَ الْقَاهِرُ فَوْقَ عِبَادِهِ وَهُوَ الْحَكِيمُ الْخَبِيرُ ﴿١٨﴾

17- Eğer Allah sana bir sıkıntı verirse, Onu O’ndan başkası gideremez; sana bir hayır verirse, şüphesiz ki O her şeye kadîrdır.

18- O, kullarının üstünde her türlü tasarrufa sahiptir. O, tam hüküm ve hikmet sahibidir, her şeyden haberdardır.

17-18. âyetlerde, hayır ve şerrin Allah’tan olduğu, O’nun her dilediğini yapma gücüne sahip bulunduğu vurgulanır. Ayrıca yüce Allâh’ın her şeyi yerli yerinde yaptığı, her şeyden haberdar olduğu da belirtilir.

65. Hûd, 11/63.

66. Mü’min, 40/7-9.

İlgili âyetlerde şöyle buyrulur: **“Eğer Allah, sana bir zarar dokundursursa, onu yine ondan başka giderecek yoktur. Eğer sana bir hayır dilerse, O’nun lûtfunu geri çevirecek de yoktur. O, lûtfunu, kullarından dilediğine ulaştırır. O, çok bağışlayan, çok merhametli olandır.”**⁶⁷

“De ki: Allah size bir kötülük dilerse, O’na karşı sizi kim koruyabilir? Ya da size bir nîmet tattırmak dilerse, buna kim engel olabilir? Onlar kendilerine, Allah’tan başka ne bir koruyucu ne de bir yardımcı bulabilirler.”⁶⁸

İbn-i Abbâs ؓ’ten rivâyet göre, Nebî ﷺ’in şöyle buyurmuştur: “Ey oğulcuğum! Yardımı Allah’tan iste. Şüphesiz yaratılanlar konusunda kalem kurumuştur. Bu yüzden, bütün mahlukat, Allâh’ın senin hakkında hükmü olmayan bir konuda sana zarar vermek isteseler, buna güçleri yetmez. Allah için şükür ve kesin îmanla amel et. Bil ki; zorlandığın şeye sabretmekte çok hayır vardır.”⁶⁹ Hz. Peygamber ﷺ’in farz namazlardan sonra şöyle duâ ettiği nakledilmiştir: “Allâhım! Senin verdiğine kimse engel olamaz, senin vermediğini de kimse veremez. Senin istemediğin şeyi kimse yapamaz. Allâh’ın lûtfu olmadan hiçbir zengine serveti fayda vermez.”⁷⁰

قُلْ أَيْ شَيْءٍ أَكْبَرُ شَهَادَةً قُلِ اللَّهُ شَهِيدٌ بَيْنِي وَبَيْنَكُمْ وَأُوحِيَ إِلَيَّ هَذَا الْقُرْآنُ لِأُنْذِرَكُمْ بِهِ وَمَنْ بَلَغَ أَتَيْنَكُمْ لَتَشْهَدُونَ أَنَّ مَعَ اللَّهِ إِلَهَةً أُخْرَى قُلْ لَا أَشْهَدُ قُلْ إِنَّمَا هُوَ إِلَهٌ وَاحِدٌ وَإِنِّي بَرِيءٌ مِمَّا تُشْرِكُونَ ﴿١٩﴾

19- De ki: “Hangi şey şâhitlik bakımından daha büyüktür?”

De ki: “Benimle sizin aranızda Allah şâhittir. Bu Kur’ân, sizi ve kendisine ulaşan herkesi onunla uyarmam için bana vahyedildi. Siz, Allah’tan başka ilâhların bulunduğu gerçekten şâhitlik edebilir misiniz?” De ki: “Ben buna şâhitlik etmem.” De ki: “O Allah, ancak tek bir İlah’tır ve sizin Allah’tan başkalarını ilâh yerine koymanızla benim hiçbir ilgim yoktur.”

67. Yûnus, 10/107.

68. Ahzâb, 33/17.

69. Bk. Buhârî, Kader, 2; Tirmizî, İman, 18, Kıyâmet, 59.

70. Buhârî, Deavât, 18, Ezân, 155; Müslim, Mesâcid, 137, 138.

19. âyette, Hz. Muhammed'in peygamberliğine en büyük şahidin Allah Teâlâ olduğu ve Kur'ân-ı Kerîm'in insanları uyarmak için indirildiği belirtilir.

İlgili âyetlerde şöyle buyrulur: **“Fakat Allah sana indirdiğine şahitlik eder; Allah onu kendi ilmiyle indirdi. Melekler de buna şahitlik ederler. Aslında şahit olarak Allah yeter.”**⁷¹

“Bu dîni diğer bütün dinlere üstün kılmak üzere, Peygamber’ini hidâyetle ve gerçek dinle gönderen O’dur. Şâhit olarak Allah yeter.”⁷²
“Hiç şüphesiz Biz seni bir müjdeleyici ve uyarıcı olarak hak din ile gönderdik. Sen cehennemliklerden sorumlu değilsin.”⁷³

Hadiste şöyle buyurulmuştur: “Bana, daha önceki peygamberlere verilmeyen beş şey verildi: a) Benden önceki peygamberler yalnız kendi kavimlerine gönderilmişti, ben ise bütün insanlara gönderildim. b) Bana ganîmetler helâl kılındı. Benden önce kimseye helâl kılınmamıştı. c) Yeryüzü bana tertemiz mescid kılındı. Bu yüzden ümmetime namaz vakti nerede yetişirse orada namazını kılsın. d) Ben, bir aylık mesâfedeki düşmanın kalbine korku salınmakla yardım olundum. e) Bana şefaât makâmı verildi.”⁷⁴

الَّذِينَ آتَيْنَاهُمُ الْكِتَابَ يَعْرِفُونَهُ كَمَا يَعْرِفُونَ أَبْنَاءَهُمْ ۚ الَّذِينَ خَسِرُوا
 أَنْفُسَهُمْ فَهُمْ لَا يُؤْمِنُونَ ﴿٢٠﴾

20- Kendilerine kitap verdiğimiz kimseler o peygamberi, kendi çocuklarını tanıdıkları gibi tanırlar. Kendilerine yazık edenler, işte buna inanmazlar.

20. âyette, ehl-i kitabın Hz. Muhammed’i kendi çocuklarını tanıdığı gibi tanıdıkları bildirilir. Çünkü kendi peygamberleri ve kitapları böyle bir peygamberin geleceğini haber vermiştir.

Bâzı âlimlere göre, onların tanıdıkları Kur’ân’dır. Çünkü Kur’ân, onların kitaplarında haber verilen bilgileri de ihtivâ ediyordu. Kur’ân’ı tanıyınca, onu getiren Peygamber’i de öncelikle tanımış oluyorlardı.⁷⁵

71. Nisâ, 4/166.

72. Fetih, 48/28.

73. Bakara, 2/119.

74. Buhârî, Teyemmüm, 1, Salât, 56, Gusl, 26; Müslim, Mesâcid, 3; Nesâî, Gusl, 26; Dârimî, Salât, 111, Siyer, 28.

75. Bk. Zemaşşeri, II, 7; Elmalılı, III, 1893; İbn Âşur, VII, 171; Komisyon, Kur’ân Yolu, II, 309.

İlgili âyetlerde şöyle buyrulur: **“Kendilerine kitap verdiklerimiz, o Peygamberi kendi oğullarını tanıdıkları gibi tanırırlar. Buna rağmen, içlerinden bir grup gerçeği bile bile gizlerler.”**⁷⁶

“Hani Meryem oğlu İsrâ da: “Ey İsrâiloğulları! Ben size, daha önce gelen Tevrat’ı doğrulamak ve benden sonra gelecek, Ahmed adındaki bir Peygamber’i müjdelemek üzere Allah tarafından gönderilmiş bir peygamberim.” demişti. Fakat o kendilerine apaçık deliller getirdiğinde: “Bu, apaçık bir sihir.” dediler.”⁷⁷

“Hani Allah peygamberlerden şöyle söz almıştı: “Ben size kitap ve hikmet verdim, sonra yanınızda bulunanı tasdik eden bir peygamber geldiğinde, ona mutlaka inanacak ve ona yardım edeceksiniz! Bunu kabul ettiniz mi? Ve bu konuda ağır ahdimi yüklen-diniz mi?” demişti. Onlar, “Kabul ettik.” dediler. Allah da dedi ki: “Öyleyse şahit olun, Ben de sizinle beraber şahit olanlardanım.” Artık bundan sonra, her kim yüz çevirirse, işte onlar, doğru yoldan çıkmış olanlardır.”⁷⁸

“Onlar, ellerindeki Tevrat ve İncil’de özelliklerini yazılı buldukları o elçiye, okuma yazma bilmeyen (ümmî) Peygamber’e uyarlar. O Peygamber onlara iyiliği emreder, onları kötülükten men eder, iyi ve temiz şeyleri onlara helâl, pis şeyleri haram kılar. Ağırlıklarını ve üzerlerindeki zincirleri kaldırıp atar. İşte o Peygamber’e îmân edip saygı gösteren, ona yardım eden ve ona indirilen nûra (Kur’ân’a) uyanlar kurtuluşa erecek olanlardır.”⁷⁹

“Şüphesiz o, daha öncekilerin kitaplarında da vardır. İsrâiloğulları bilginlerinin bunu bilmesi onlar için yeterli bir delil değil mi?”⁸⁰

76. Bakara, 2/146.

77. Saf, 61/6.

78. Âl-i İmrân, 3/81-82.

79. A'râf, 7/157.

80. Şuarâ, 26/196-197.

﴿ BÂB 3 ﴾

**MÜŞRİKLERİN ÂHİRETTE İLK SORGULAMASI,
DÜNYADAKİ DAVRANIŞLARI, SON PİŞMANLIĞIN
FAYDA VERMEMESİ**

وَمَنْ أَظْلَمُ مِمَّنِ افْتَرَى عَلَى اللَّهِ كَذِبًا أَوْ كَذَّبَ بِآيَاتِهِ إِنَّهُ لَا يُفْلِحُ
الظَّالِمُونَ ﴿٢١﴾ وَيَوْمَ نَحْشُرُهُمْ جَمِيعًا ثُمَّ نَقُولُ لِلَّذِينَ أَشْرَكُوا آيِنَ
شُرَكَائِكُمْ الَّذِينَ كُنتُمْ تَزْعُمُونَ ﴿٢٢﴾ ثُمَّ لَمْ تَكُنْ فَتَنَّهُمْ إِلَّا أَنْ قَالُوا
وَاللَّهُ رَبَّنَا مَا كُنَّا مُشْرِكِينَ ﴿٢٣﴾ أَنْظِرْ كَيْفَ كَذَبُوا عَلَى أَنْفُسِهِمْ وَضَلَّ
عَنْهُمْ مَا كَانُوا يَفْتَرُونَ ﴿٢٤﴾ وَمِنْهُمْ مَنْ يَسْتَمِعُ إِلَيْكَ وَجَعَلْنَا عَلَى
قُلُوبِهِمْ أَكِنَّةً أَنْ يَفْقَهُوهُ وَفَى آذَانِهِمْ وَقْرًا وَإِنْ يَرَوْا كَلَّ آيَةٍ لَا يُؤْمِنُوا
بِهَا حَتَّى إِذَا جَاءُوكَ يُجَادِلُونَكَ يَقُولُ الَّذِينَ كَفَرُوا إِنْ هَذَا إِلَّا أَسَاطِيرُ
الْأَوَّلِينَ ﴿٢٥﴾ وَهُمْ يَنْهَوْنَ عَنْهُ وَيَنْتَوْنَ عَنْهُ وَإِنْ يُهْلِكُونَ إِلَّا أَنْفُسَهُمْ
وَمَا يَشْعُرُونَ ﴿٢٦﴾ وَلَوْ تَرَى إِذْ وَقَفُوا عَلَى النَّارِ فَقَالُوا يَا لَيْتَنَا نُرَدُّ
وَلَا نُكَذِّبَ بَيَّاتٍ رَبَّنَا وَنَكُونَ مِنَ الْمُؤْمِنِينَ ﴿٢٧﴾ بَلْ بَدَأَ لَهُمْ مَا
كَانُوا يُخْفُونَ مِنْ قَبْلُ وَلَوْ رُدُّوا لَعَادُوا لِمَا نُهُوا عَنْهُ وَإِنَّهُمْ لَكَاذِبُونَ
﴿٢٨﴾ وَقَالُوا إِنْ هِيَ إِلَّا حَيَاتُنَا الدُّنْيَا وَمَا نَحْنُ بِمَبْعُوثِينَ ﴿٢٩﴾
وَلَوْ تَرَى إِذْ وَقَفُوا عَلَى رَبِّهِمْ قَالَ أَلَيْسَ هَذَا بِالْحَقِّ قَالُوا بَلَى وَرَبَّنَا
قَالَ فَذُوقُوا الْعَذَابَ بِمَا كُنتُمْ تَكْفُرُونَ ﴿٣٠﴾

- 21- Allah adına yalan uyduran veya O'nun âyetlerini yalanlayandan daha zâlim kim olabilir? Hiç şüphe yok ki, zâlimler kurtuluşa ermezler!
- 22- O gün onların hepsini bir araya toplayacağız. Sonra Allâh'a ortak koşanlara: 'Boş yere ilâh olduğunu sandığınız ortaklarınız nerede?' diye soracağız.
- 23- Bundan sonra, "Rabbimiz olan Allâh'a andolsun ki, biz O'na ortak koşanlardan değiliz!" demekten başka onların hiçbir mâzeretleri bulunmaz.
- 24- Şunlara bak, kendilerine karşı nasıl yalan söylediler! O ilâh diye taptıkları şeyler onları nasıl da yüz üstü bırakıp gitti!
- 25- Onlardan bir kısmı senin okuduğun Kur'ân'ı dinler. Ama Biz kalplerinin üzerine, işittiklerini anlamalarına engel perdeler ve kulaklarına da bir ağırlık koymuşuzdur. Onun için onlar her türlü mûcizeyi görseler de îmân etmezler. Hatta o inkâr edenler sana geldiklerinde, "Bu Kur'ân, öncekilerin masallarından başka bir şey değil!" diyerek seninle tartışır.
- 26- Onlar, hem insanları Peygamber'e yaklaşımdan vazgeçirmeye çalışırlar, hem de kendileri ondan uzak dururlar. Onlar sadece kendilerini helâk ederler, fakat bunun farkına varamazlar!
- 27- Ateşin karşısına getirildiklerinde onların hâlini bir görsen! O zaman: "Ne olurdu, dünyaya geri gönderilsek de, Rabbimiz'in âyetlerini yalanlamayıp mü'minlerden olsaydık!" diyecekler.
- 28- Hayır! Daha önce gizlemekte oldukları şeyler ortaya çıkmıştır. Eğer onlar dünyaya geri gönderilselerdi, kendilerine yasaklanan şeyleri yine yaparlardı. Çünkü onlar gerçekten yalan söylüyorlar.
- 29- Onlar: "Dünya hayatımızdan başka bir hayat yoktur, biz tekrar diriltilecek değiliz." demişlerdi.

30- Rab’lerinin huzûruna çıkarıldıkları zaman onların hâlini bir görsen! Rab’leri onlara: “Nasıl, yeniden dirilmek gerçek değil miymiş?” diye soracak. Onlar da: “Evet, Rabbimiz’e andolsun ki gerçekmiş!” diyecekler. Rab’leri, “Öyleyse, inkâr etmenizden dolayı şimdi tadın azâbı!” diyecek.

21. âyetinde, Allah adına yalan uyduran veya O’nun âyetlerini yalan sayanların kendilerine zulmettikleri ve asla kurtulamayacakları belirtilir. Kendisini ilâh ilan eden Firavun’un sonu, daha dünyada iken suda boğulmak oldu.

İlgili âyetlerde şöyle buyrulur: **“Bunun üzerine Mûsâ, Firavun’a o büyük mucizeyi gösterdi. Fakat o, yalanladı ve isyan etti. Sonra koşarak dönüp gitti. Hemen adamlarını topladı ve seslendi. Ben sizin en büyük Rabbinizim, dedi. Allah da onu dünya ve âhiret azâbıyla cezâlandırdı.”**⁸¹

“Andolsun Biz Mûsâ’ya, “Kullarımla birlikte geceleyin yola çık da, onlara denizde kuru bir yol aç! Artık ne arkadan yetişilmekten korkarsın, ne de boğulmaktan endişe edersin.” diye vahyettik. Bunun üzerine Firavun ordularıyla onların ardına düştü. Ancak deniz onları gömüp boğuverdi!”⁸²

Firavun’un son anda pişmanlık duyduğu, ancak ölüm ânındaki son pişmanlığın fayda vermediği Yûnus sûresinde şöyle belirtilir: **“Biz, İsrâiloğulları’nı denizden geçirdik. Firavun ve ordusu zulmetmek ve saldırmak için, onların peşine düştü. Sonunda boğulmak üzereyken Firavun, “İsrâiloğulları’nın inandığından başka tanrı olmadığına inandım, artık ben de müslümanlardanım!” dedi. (O zaman, Allah ona), “Şimdi mi (inaniyorsun)? Oysa daha önce isyan etmiş, bozgunculardan olmuştun! Ama bugün, senin bedenini kurtarıp (bir tepeye) atacağız ki senden sonra geleceklere ibret olasın! Çünkü insanların çoğu, Bizim âyetlerimizden habersizdir!”**⁸³

Yukarıdaki âyetlerde sözü edilen Firavun’un (II. Ramses) cesedi bir mûcize eseri olarak korunmuştur. Son yıllarda Cebelein mevkiinde, mumyalanmadığı hâlde hiç bozulmamış bir ceset bulunmuştur. British Museum’da

81. Nâziât, 79/24.

82. Tâhâ, 20/77-78.

83. Yûnus, 10/90-91.

muhafaza edilen bu cesedin en az 3000 yıllık olduğu tespit edilmiştir. M. Hamidullah, Kızıl Deniz sahilinde, bir kazı sırasında çıkarılan, II. Ramses'e âit olduğu belirlenen bu mumyanın, günümüzde Kahire Müzesi'nde bulun-duğunu belirtir.⁸⁴

Allâh'a şirk koşan Mekkelilerin de Kâbe'nin duvarlarına yerleştirdikleri 360 kadar puta taptıkları bir dönemde İslâm dîni gelmiş ve Allah'tan başka ilâh olmadığı gerçeğini insanlık âlemine duyurmuştur. Kureyş'in önemli bir bölümü, müslümanların Mekke'yi fethettiği 630 M yılına kadar şirk hâlini sürdürmüştür. Ancak Mekke fethedilince putlar temizlenmiş, evlerine çekilene ve Kâbe'ye sığınana dokunulmayacağı bildirilerek genel sulh ilan edilmiştir. İslâm'a büyük zararı dokunan birkaç idam mahkumu dışında umumî af çıkarılmıştır.

وَيَوْمَ نَحْشُرُهُمْ جَمِيعًا ثُمَّ نَقُولُ لِلَّذِينَ أَشْرَكُوا آيِنَ شِرْكَائِكُمُ الَّذِينَ كُنْتُمْ تَزْعُمُونَ ﴿٢٢﴾ ثُمَّ لَمْ تَكُنْ فَتَسُبُّهُمْ إِلَّا أَنْ قَالُوا وَاللَّهِ رَبَّنَا مَا كُنَّا مُشْرِكِينَ ﴿٢٣﴾

22- O gün onların hepsini bir araya toplayacağız. Sonra Allâh'a ortak koşanlara: 'Boş yere ilâh olduğunu sandığınız ortaklarınız nerede?' diye soracağız.

23- Bundan sonra, "Rabbimiz olan Allâh'a andolsun ki, biz O'na ortak koşanlardan değiliz!" demekten başka onların hiçbir mâzeretleri bulunmaz.

22-23. âyetlerde, Allâh'a ortak koşan müşriklerin, âhiretteki durumlarından bir sahne sergilenir. Allah onların hepsini bir araya toplayacağı gün sorar: Bana ortak sandığınız, ortaklarınız, taptığınız putlarınız nerede? Verecek cevap bulamazlar. "Vallâhi Rabbimiz, biz ortak koşmadık!" diyerek, dünyada putlara tapmanın iyi bir şey olduğunu, kendilerini Allâh'a yaklaştıracaklarını sandıklarını belirterek, özür beyan etmeye çalışırlar. Bu sorgulamanın Kıyâmet günü olacağı yorumu yapılmışsa da inkârcı kişinin, ölüm geldiği anda gerçeği göreceği ve geri dönüp güzel ameller işlemek için istekte bulunacağı, fakat buna izin verilmeyeceği başka âyetlerde belirtilmiştir. Bu pişmanlık ve hasretin kabir hayatı ve mahşer süresince devam edeceğinde de şüphe yoktur.

84. Bk. Komisyon, Kur'ân Yolu, III, 141; M. Hamidullah, ag, Çeviri, Yûnus, 10/92.

İlk sorgunun ölüm sırasında olacağını bildiren bir âyetle şöyle buyrulur: **“Allah hakkında yalan uydurandan veya O’nun âyetlerini yalan sayandan daha zâlim kim olabilir? Onların kitaptaki payları ne ise, kendilerine erişir. Sonunda onlara canlarını alacak olan elçi meleklerimiz gelince, “Allah’tan başka, tapmakta olduklarınız nerede dir?” derler. Onlar, “Bizi bırakıp kayboldular!” derler. Böylece onlar, kendilerinin inkârcı olduklarına tanıklık ederler.”**⁸⁵

Bu sorgunun Kıyâmet gününde tekrarlanacağını bildiren âyetlerde şöyle buyrulur: **“O gün Allah onlara seslenerek, “Benim ortaklarım sandığınız şeyler nerede?” der.”**⁸⁶ **“Onlara, “Allâh’a koştuğunuz ortakları çağırın!” denilir; onları çağırırlar, ama çağırılanlar bunların çağrısına cevap vermezler ve karşılarında azâbı görürler. Ne olurdu sanki doğru yola gelselerdi!”**⁸⁷

Bu sorgulamada kişinin herhangi bir şeyi gizlemesi söz konusu olamaz. Çünkü kişinin âzâları da dile gelerek dünyadaki işlenen fiilleri söyler. Enes bin Mâlik rah’ten rivâyet edilen bir hadiste şöyle buyrulur: **“Kıyâmet günü kulun ağzı mühürlenir, organlarına da ‘konuş’ denir. O zaman kendi organları yaptıklarını haber verir. Sonra o kimsenin konuşmasına izin verilir. O da organlarına; ‘gidin karşımdan, cehenneme kadar yolunuz var! Ben sizin için uğraşıyordum.’ der.”**⁸⁸

اَنْظُرْ كَيْفَ كَذَبُوا عَلَىٰ اَنْفُسِهِمْ وَضَلَّ عَنْهُمْ مَا كَانُوا يَفْتَرُونَ ﴿٢٤﴾

24- Şunlara bak, kendilerine karşı nasıl yalan söylediler! O ilâh diye taptıkları şeyler onları nasıl da yüz üstü bırakıp gitti!

24. âyetle, ilâh diye tapılanların tapanları yüzüstü ortada bırakacağı belirtiliyor. Âyetlerde şöyle buyrulur: **“İşte o zaman, kendilerine uyulan kimseler, azâbı görerek, uyanlardan kaçıp uzaklaşmışlar ve aralarındaki bağlar bütünüyle kopmuştur! Uymuş olanlar: ‘Keşke, dünyaya bir kez daha dönmemiz mümkün olsaydı da, onların bizi terk ettikleri gibi, biz de onlardan uzaklaşsaydık!’ diyecekler. İşte böylece**

85. A'râf, 7/37.

86. Kasas, 28/62.

87. Kasas, 28/64.

88. Müslim, Zühd, 17.

Allah onlara bütün yaptıklarını, üzerlerine yığılmış hasretler hâlinde gösterecektir! Onlar bu ateşten çıkacak değillerdir!”⁸⁹

وَمِنْهُمْ مَنْ يَسْتَمِعُ إِلَيْكَ ۖ وَجَعَلْنَا عَلَىٰ قُلُوبِهِمْ أَكِنَّةً أَنْ يَفْقَهُوهُ
وَفِي أَذَانِهِمْ وَقْرًا ۖ وَإِنْ يَرَوْا كُلَّ آيَةٍ لَا يُؤْمِنُوا بِهَا حَتَّىٰ إِذَا جَاءُوكَ
يُجَادِلُونَكَ يَقُولُ الَّذِينَ كَفَرُوا إِنْ هَذَا إِلَّا آسَاطِيرُ الْأَوَّلِينَ ﴿٢٥﴾ وَهُمْ
يَنْهَوْنَ عَنْهُ وَيَنْتَوْنَ عَنْهُ ۚ وَإِنْ يُهْلِكُونَ إِلَّا أَنْفُسَهُمْ وَمَا يَشْعُرُونَ ﴿٢٦﴾

25- Onlardan bir kısmı senin okuduğun Kur'ân'ı dinler. Ama Biz kalplerinin üzerine, işittiklerini anlamalarına engel perdeler ve kulaklarına da bir ağırlık koymuşuzdur. Onun için onlar her türlü mûcizeyi görseler de î mân etmezler. Hatta o inkâr edenler sana geldiklerinde, “Bu Kur'ân, öncekilerin masallarından başka bir şey değil!” diyerek seninle tartışır.

26- Onlar, hem insanları Peygamber'e yaklaşmaktan vazgeçirmeye çalışırlar, hem de kendileri ondan uzak dururlar. Onlar sadece kendilerini helâk ederler, fakat bunun farkına varamazlar!

25-26. âyetlerde, küfür ehlinin Kur'ân karşısındaki tutumları anlatılmaktadır. Kur'ân'ı işitince inat ve kibirleri, onların kalplerine ve kulaklarına perde oluyordu. Kalpler kararıp, hidâyete lâyık olmaktan çıkınca, artık ne kadar delil getirilse, mûcize veya kerâmetler gösterilse, bunlar bir büyü gibi algılanır, böyle kimseler kendilerini vesveseden kurtaramazlar.⁹⁰

Ehl-i sünnet, “Kalplerinin üzerine perdeler (kılıflar) koyduk” âyetine dayanarak, “Allah dilediğine îman nasip eder, dilediğini de küfürde bırakabilir, gerçek irâde O'nun elindedir.” demişlerdir. Ancak insanın hak yola ve gerçek dîne ulaşmak için çaba serfetmesi de istenmiştir.

Mu'tezile ise, inkâr hâlini Allâh'a isnâd etmemek için, bu âyeti “irâdenin kulun kendi elinde olduğu” biçiminde yorumlamıştır. Kalbin üzerine perde konulması, ya onlara gerçekleri işitmemesi için uyku basması ya da ezelde

89. Bakara, 2/166-167.

90. krş. Bakara, 2/7.

küfür üzere öleceği belli olanların kalbine, meleklerin tanınması için bir işaretle konulması olarak yorumlanmıştır.

25. âyetteki, “eskilerin masalları” ifâdesi müşriklere âit bir sözün nakledilmesi olup; saçma sapan sözler, Rüstem ve İsfendiyar hikâyeleri gibi yarar-sız sözler demektir. Kısaca Türkçe’de masal, Yunanca’da misus, Frenklerde mit denilen; eski kahramanların hikâyeleri, eski zaman efsaneleri, destanları demektir. Bununla müşrikler Kur’ân’ın önceki kitaplardan alınmış ve nakledilmiş olduğunu iddiâ ediyorlardı.

Ebû Süfyan, Velîd bin Mugîre, Nadr bin Hâris, Ukbe ve Utbe, Ümeyye, Hâris bin Âmir ve Ebû Cehil bir gün Hz. Peygamber’i dinlemişler. Sonra Nadr bin Hâris’e dinlediği sözler hakkında düşüncesini sormuşlar. Acem kısısalrı anlatmakla ünlü olan Nadr, “Söylediklerinden bir şey anlamıyorum, ama bir bölümü doğru olabilir!” deyince, Ebû Cehil, “Hayır, bizim için ölmek, onun sözlerini kabul etmekten yeğdir!” cevabını vermiştir.⁹¹

Sonuç olarak insana akıl ve muhâkeme gücü verilmiş, bu yeteneğini kullanarak hak ile bâtili ayırt etme imkânı sağlanmış, kendisinden irâde-i cüz’iyesini hak yolda kullanması istenmiştir. Buna rağmen kendi tercihiyle bâtil yolu ve küfrü seçerse, bunun sonucuna katlanacağı bildirilmiştir.

وَلَوْ تَرَىٰ إِذْ وَقَفُوا عَلَى النَّارِ فَقَالُوا يَا لَيْتَنَا نُرَدُّ وَلَا نُكَذِّبُ بَيِّنَاتٍ رَبِّنَا
وَنَكُونُ مِنَ الْمُؤْمِنِينَ ﴿٢٧﴾

27- Ateşin karşısına getirildiklerinde onların hâlini bir görsen! O zaman: “Ne olurdu, dünyaya geri gönderilsek de, Rabbimiz’in âyetlerini yalanlamayıp mü’minlerden olsaydık!” diyecekler.

27. âyette sözü edilen, müşriklerin cehennem ateşi ile karşılaştıkları zaman gösterecekleri pişmanlık hâli başka âyetlerde şöyle anlatılır: **“Allâh’a kavuşmayı yalan sayanlar, gerçekten ziyâna uğramışlardır. Sonunda onlara Kıyâmet vakti ansızın gelip çattınca, ağırlıklarını sırtlarına yüklenerek, “Dünyada yaptığımız kusurlardan dolayı, yazıklar olsun bize!” derler. Dikkat edin, onların yüklendikleri şeyler ne kötüdür!”**⁹²

91. S. Ateş, III, 129-131; Komisyon, Kur’ân Yolu, II, 312.

92. En’âm, 6/31.

“Kendilerine azâbın geleceği, bu yüzden zâlimlerin, “Ey Rabbimiz! Bize kısa bir süre daha ver de Senin davetine uyalım ve peygamberlere tâbî olalım!” diyecekleri gün konusunda insanları uyar.”⁹³

بَلْ بَدَا لَهُمْ مَا كَانُوا يُخْفُونَ مِنْ قَبْلُ ۖ وَلَوْ رُدُّوا لَعَادُوا لِمَا نُهُوا عَنْهُ
وَإِنَّهُمْ لَكَاذِبُونَ ﴿٢٨﴾

28- Hayır! Daha önce gizlemekte oldukları şeyler ortaya çıkmıştır. Eğer onlar dünyaya geri gönderilselerdi, kendilerine yasaklanan şeyleri yine yaparlardı. Çünkü onlar gerçekten yalan söylüyorlar.

28. âyete göre, kâfir olan kişi, ölüm sırasında veya âhirette gerçeği anlayınca, yeniden dünyaya döndürülüp, güzel ameller yapma isteğinde bulunacaktır. Ancak ona bu imkân verilmez. Fakat böyle yeni bir süre tanınsa bile, yine sonucun değişmeyeceği bildirilir. Çünkü böyle bir istek korku ve dehşet yüzünden yapılmıştır. Korku geçince, kişi yeniden eski hâline dönme meylinde-dir. Bu, insanın zaafıdır. Çünkü insanoğlu yaptığı hatâlardan dolayı pişman olur, tevbe eder, ancak tehlike geçip zaman ilerleyince, bu tevbesini unuttur ve eski hâline dönebilir. Ancak Allâh'a samimî olarak dönen, bağlanan, tâbî olan ve bu bağlılığını duâ ve ibadetleriyle sürdüren kimse bunun dışındadır.

İlgili âyetlerde şöyle buyrulur: **“Derken yaptıkları amellerin kötülükleri ortaya çıkmış ve alay konusu yaptıkları şey, onları çepeçevre kuşatmıştır.”**⁹⁴ Allah Teâlâ münâfıkların samimî olmadıklarını, onlara fırsat verilse de sonucun değişmeyeceğini, Tebük gazvesine katılmamak için özür beyan edenleri örnek vererek şöyle buyurur:

“Onlar sizinle savaşa çıkmak isteselerdi, elbette bunun için bir hazırlık yaparlardı. Fakat Allah, onların (savaşa) gitmelerini istemedi de, onları tembellikle geciktirdi. Onlara, ‘Evlerde oturanlarla (kadın ve çocuklarla) birlikte oturun!’ denildi. Eğer onlar sizinle (savaşa) çıksalardı, bozgunculuk etmekten başka bir işe yaramazlar ve arınıza fitne sokmak için uğraşırlardı. Üstelik içinizde onlara kulak verecekler de vardı. Allah o zâlimleri bilir.”⁹⁵

93. İbrâhim, 14/44.

94. Câsiye, 45/33.

95. Tevbe, 9/46-47.

وَقَالُوا إِن هِيَ إِلَّا حَيَاتُنَا الدُّنْيَا وَمَا نَحْنُ بِمَبْعُوثِينَ ﴿٢٩﴾ وَلَوْ تَرَىٰ
إِذْ يُوقَفُوا عَلَىٰ رَبِّهِمْ ۖ قَالَ أَلَيْسَ هَذَا بِالْحَقِّ ۖ قَالُوا بَلَىٰ وَرَبِّنَا ۚ
قَالَ فَذُوقُوا الْعَذَابَ بِمَا كُنتُمْ تَكْفُرُونَ ﴿٣٠﴾

29- Onlar: “Dünya hayatımızdan başka bir hayat yoktur, biz tekrar diriltilecek değiliz.” demişlerdi.

30- Rab’lerinin huzûruna çıkarıldıkları zaman onların hâlini bir görsen! Rab’leri onlara: “Nasıl, yeniden dirilmek gerçek değil miymiş?” diye soracak. Onlar da: “Evet, Rabbimiz’e andolsun ki gerçekmiş!” diyecekler. Rab’leri, “Öyleyse, inkâr etmenizden dolayı şimdi tadın azâbı!” diyecek.

29-30. âyetlerde, yeniden dirilmeyi ve âhiret gününü inkâr edenlerin, Kıyâmet günü gerçekle karşılaşıncı, artık iş işten geçmiş olacağı için, kendilerine “şimdi tadın azâbı!” denileceği vurgulanıyor. Onların dünyadaki inançsızlıkları âyetlerde şöyle anlatılır: **“Onlar dediler ki: Biz bir kemik yığını ve kokuşmuş bir toprak yığını hâline geldikten sonra mı, gerçekten biz mi yeni bir yaratılışla diriltileceğiz?”**⁹⁶ **“Kendi yaratılışını unuttu da bize bir örnek vermeye kalkıştı. “Şu çürümüş kemiklerle kim diriltecekmiş?” dedi. De ki: “Onları ilk defa kim yaratmışsa O diriltecek. Çünkü O her şeyin yaratılışını bilendir.”**⁹⁷

Onların 30. âyette âhiretteki durumları şöyle tasvir edilir: **“Ateşe sunulacakları gün inkâr edenlere, ‘Nasıl, bu gerçek değil miymiş?’ denildiğinde, ‘Evet, Rabbimiz’e andolsun ki gerçekmiş.’ derler. Allah da, ‘Öyleyse, inkâr etmenizden dolayı, tadın azâbı!’ der.”**⁹⁸

96. İsrâ, 17/49.

97. Yâsîn, 36/78-79.

98. Ahkâf, 46/34.

﴿ BÂB 4 ﴾

İNKÂRCILARIN ÂHİRETTEKİ PİŞMANLIĞI, DÜNYADA MÜCİZE İSTEKLERİ, OLAYLAR KARŞISINDA SABIRLI OLMAK VE İBRET ALMAK

قَدْ خَسِرَ الَّذِينَ كَذَّبُوا بِلِقَاءِ اللَّهِ حَتَّىٰ إِذَا جَاءَتْهُمْ السَّاعَةُ بَغْتَةً قَالُوا يَا
 حَسْرَتَنَا عَلَىٰ مَا فَرَّطْنَا فِيهَا ۖ وَهُمْ يَحْمِلُونَ أَوْزَارَهُمْ عَلَىٰ ظُهُورِهِمْ
 إِلَّا سَاءَ مَا يَزِرُونَ ﴿٣١﴾ وَمَا الْحَيَاةُ الدُّنْيَا إِلَّا لَعِبٌ وَلَهُوَ ۖ وَلِلدَّارِ
 الْآخِرَةِ خَيْرٌ لِلَّذِينَ يَتَّقُونَ ۖ أَفَلَا تَعْقِلُونَ ﴿٣٢﴾ قَدْ نَعْلَمُ إِنَّهُ لِيَحْزُنَكَ
 الَّذِي يَقُولُونَ فَإِنَّهُمْ لَا يُكَذِّبُونَكَ وَلَكِنَّ الظَّالِمِينَ بِآيَاتِ اللَّهِ يَجْحَدُونَ
 ﴿٣٣﴾ وَلَقَدْ كَذَّبَتْ رُسُلٌ مِنْ قَبْلِكَ فَصَبَرُوا عَلَىٰ مَا كَذَّبُوا وَآوَدُوا حَتَّىٰ
 آتَيْتَهُمْ نَصْرُنَا ۖ وَلَا مُبَدِّلَ لِكَلِمَاتِ اللَّهِ ۚ وَلَقَدْ جَاءَكَ مِنْ نَبَائِ الْمُرْسَلِينَ
 ﴿٣٤﴾ وَإِنْ كَانَ كَبُرَ عَلَيْكَ إِعْرَاضُهُمْ فَإِنْ اسْتَطَعْتَ أَنْ تَبْتَغِيَ نَفَقًا فِي
 الْأَرْضِ أَوْ سُلَّمًا فِي السَّمَاءِ فَتَأْتِيَهُمْ بِآيَةٍ ۖ وَلَوْ شَاءَ اللَّهُ لَجَمَعَهُمْ عَلَى
 الْهُدَىٰ فَلَا تَكُونَنَّ مِنَ الْجَاهِلِينَ ﴿٣٥﴾ إِنَّمَا يَسْتَجِيبُ الَّذِينَ يَسْمَعُونَ
 وَالْمَوْتَىٰ يَبْعَثُهُمُ اللَّهُ ثُمَّ إِلَيْهِ يُرْجَعُونَ ﴿٣٦﴾ وَقَالُوا لَوْلَا نُزِّلَ عَلَيْهِ آيَةٌ
 مِنْ رَبِّهِ ۖ قُلْ إِنَّ اللَّهَ قَادِرٌ عَلَىٰ أَنْ يُنْزِلَ آيَةً وَلَكِنَّ أَكْثَرَهُمْ لَا يَعْلَمُونَ
 ﴿٣٧﴾ وَمَا مِنْ دَابَّةٍ فِي الْأَرْضِ وَلَا طَائِرٍ يَطِيرُ بِجَنَاحَيْهِ إِلَّا أُمَمٌ
 أَمْثَلُكُمْ ۖ مَا فَرَّطْنَا فِي الْكِتَابِ مِنْ شَيْءٍ ثُمَّ إِلَىٰ رَبِّهِمْ يُحْشَرُونَ ﴿٣٨﴾

وَالَّذِينَ كَذَّبُوا بِآيَاتِنَا صُمُّ وَبُكْمٌ فِي الظُّلُمَاتِ ۚ مَنْ يَشَأِ اللَّهُ يُضِلَّهُ ۖ
وَمَنْ يَشَأِ يُجْعَلْهُ عَلَى صِرَاطٍ مُسْتَقِيمٍ ﴿٣٩﴾ قُلْ أَرَأَيْتُمْ إِنْ أَتَيْكُمْ
عَذَابُ اللَّهِ أَوْ أَتَتْكُمُ السَّاعَةُ أَغَيْرَ اللَّهِ تَدْعُونَ ۚ إِنْ كُنْتُمْ صَادِقِينَ
﴿٤٠﴾ بَلْ إِيَّاهُ تَدْعُونَ فَيَكْشِفُ مَا تَدْعُونَ إِلَيْهِ إِنْ شَاءَ وَتَنْسَوْنَ مَا
تُشْرِكُونَ ﴿٤١﴾

- 31- Allâh'ın huzûruna çıkmayı yalan sayanlar, gerçekten ziyâna uğramışlardır. Kıyâmet aniden başlarına kopuverdiğinde, ağırlıklarını sırtlarına yüklenerek, “Dünyada yaptığımız kusurlardan dolayı, yazıklar olsun bize!” derler. Dikkat edin, onların yüklendikleri şeyler ne kötüdür!
- 32- Dünya hayatı, bir oyun ve eğlenceden ibârettir. Âhiret hayatı ise, sakınanlar için elbette daha hayırlıdır. Hâlâ aklınızı kullanmaz mısınız?
- 33- Onların söylediklerinin seni üzmemekte olduğunu Biz elbette biliyoruz. Gerçekte onlar seni yalanlamıyorlar, fakat o zâlimler, Allâh'ın âyetlerini inkâr ediyorlar.
- 34- Senden önce de birçok peygamber yalanlandı. Ama onlar, kendilerine yardımımız gelinceye kadar, bu yalanlanmalara ve eziyetlere karşı sabrettiler. Allâh'ın sözlerini değiştirecek bir güç yoktur. O peygamberlerin başından geçen bâzı haberler sana da geldi.
- 35- Onların yüz çevirmeleri sana ağır geliyor. Eğer onlara bir mûcize getirmeye gücün yetiyorsa yere bir tünel kaz veya göğe bir merdiven kur! Allah dileseydi, elbette onların hepsini doğru yolda birleştirdi. Öyleyse sakın kendini bilmezlerden olma!
- 36- Ancak (içtenlikle) dinleyenler daveti kabul eder. Ölülere gelince, Allah onları diriltecek, sonra da O'na döndürülecekler.
- 37- Onlar, “Ona, Rabbinden bir mûcize indirilmeli değil miydi?” dediler. De ki: “Allâh'ın, bir mûcize indirmeye, elbette ki gücü yeter; ancak onların çoğu bunu bilmez.”

38- Yeryüzünde yürüyen hiçbir canlı ve gökyüzünde kanatlarıyla uçan hiçbir kuş yoktur ki, sizin gibi topluluklar oluşturmazın. Biz, o kitapta (levh-i mahfuz) hiçbir şeyi eksik bırakmadık. Onlar, sonunda Rab'lerinin huzûrun-da toplanacaklardır.

40- Eğer doğru sözlü iseniz, söyleyin bakalım; eğer size, Allâh'ın azâbı gelecek ya da kıyâmet saati gelip çatacak olsa, o anda, Allah'tan başkasına mı yalvarırsınız?

41- Hayır! Elbette ki yalnız Allâh'a yalvarırsınız. O da, kaldırılmasını istediğiniz belâyı dilerse kaldırır, siz de Allâh'a ortak koştuğunuz şeyleri unutuverirsiniz.

31-32. âyetlerde, küfür ehlinin ölüm sırasındaki pişmanlığı anlatılır. Ancak artık günahları yüklendikleri için yapacakları bir şey kalmamıştır. 32. âyette, bu durum bir oyun ve eğlenceden ibâret olan dünya hayatını tanımamaktan kaynaklandığı, âhiret yurdunun ise Allâh'a karşı gelmekten sakınan takvâ sahipleri için daha hayırlı olduğu belirtilir.

İlgili âyetlerde şöyle buyrulur: **“Allâh'ın huzûruna çıkmayı yalanlayıp, doğru yolu tutmamış olanlar, en büyük ziyâna uğramışlardır.”**⁹⁹

“Dikkat edin! Onlar, Rab'lerine kavuşmaktan bir şüphe içindedirler. Dikkat edin! Allah her şeyi (ilmiyle) kuşatmıştır.”¹⁰⁰

“Allah dilediğine rızkı genişletir ve daraltır. Onlar dünya hayatıyla sevindiler. Oysa âhirete göre dünya hayatı, geçici bir yararlanmadan başka bir şey değildir.”¹⁰¹

“İnkâr edenlere dünya hayatı pek süslendi. Onlar î mân edenlerle alay ediyorlar. Hâlbuki Allah'tan sakınan o mü'minler, Kıyâmet günü onlardan üstündür. Allah dilediğine hesapsız rızık verir.”¹⁰² **“Allah dilediğine rızkı genişletir ve daraltır. Onlar dünya hayatıyla sevindiler. Oysa âhirete göre dünya hayatı, geçici bir yararlanmadan başka bir şey değildir.”**¹⁰³

99. Yûnus, 10/45.

100. Fussilet, 41/54.

101. Ra'd, 13/26.

102. Bakara, 2/212.

103. Ra'd, 13/26.

قَدْ نَعْلَمُ إِنَّهُ لَيَحْزُنُكَ الَّذِي يَقُولُونَ فَإِنَّهُمْ لَا يُكَذِّبُونَكَ وَلَكِنَّ
الظَّالِمِينَ بِآيَاتِ اللَّهِ يَجْحَدُونَ ﴿٣٣﴾

33- Onların söylediklerinin seni üzmemekte olduğunu Biz elbette biliyoruz. Gerçekte onlar seni yalanlamıyorlar, fakat o zâlimler, Allâh'ın âyetlerini inkâr ediyorlar.

33. âyete göre, küfür ehlinin gerçekte Hz. Muhammed ﷺ'i değil, ona verilen ilâhî mesajı yani vahyi yalanladıkları belirtilmektedir. Nitekim Ebû Cehil, Hz. Muhammed ﷺ'e, "Biz senin güvenilir olduğunu biliyoruz, seni yalanlamıyoruz, fakat senin getirdiğin şeyi inkâr ediyoruz." diyordu. Aşağıdaki âyet de onların bu ruh hâlini ortaya koymaktadır. **"Biz, onlar seni dinlerken, hangi amaçla dinlediklerini, kendi aralarında konuşurlarken de o zâlimlerin, "Siz, büyülenmiş bir adamdan başkasına uymuyorsunuz!" dediklerini çok iyi biliyoruz."**¹⁰⁴

Rivâyete göre, üç Kureyş lideri geceleyin Hz. Peygamber'in evinin çevresinde, birbirinden habersiz olarak Kur'ân okumasını dinlemişler, sabahleyin evlerine dönerken karşılaşmışlar. Birbirlerine ne düşündüklerini sorunca Ebû Cehil, şimdiye kadar Abdi Menafoğulları'yla şerefte yarıştıklarını, onların içlerinden bir peygamber çıkardığını, aileleri içinden bir peygamber çıkaramayacakları için, onu kabul etmeyeceklerini söylemiştir.¹⁰⁵

Çeşitli âyetlerde Allah Teâlâ, Hz. Peygamber'den, inkârcıların söz ve davranışlarına üzülmemesini,¹⁰⁶ kendini harap etmemesini,¹⁰⁷ bundan dolayı içini sıkıntı kaplamamasını tavsiye etmektedir.¹⁰⁸

وَلَقَدْ كُذِّبَتْ رُسُلٌ مِنْ قَبْلِكَ فَصَبَرُوا عَلَىٰ مَا كُذِّبُوا وَأَوْدُوا حَتَّىٰ آتَاهُمْ
نَصْرُنَا وَلَا مُبَدِّلَ لِكَلِمَاتِ اللَّهِ ۚ وَلَقَدْ جَاءَكَ مِنْ نَبَائِ الْمُرْسَلِينَ ﴿٣٤﴾

34- Senden önce de birçok peygamber yalanlandı. Ama onlar, kendilerine yardımımız gelinceye kadar, bu yalanlanmalara ve eziyetlere karşı sabrettiler. Allâh'ın sözlerini

104. İsrâ, 17/47.

105. İbn Hişam, Sîre, I, 337-338.

106. Mâide, 5/41; Yûnus, 10/65.

107. Kehf, 18/6; Şuarâ, 26/3; Fâtır, 35/8.

108. Hûd, 11/12.

değiştirecek bir güç yoktur. O peygamberlerin başından geçen bâzı haberler sana da geldi.

34. âyette, daha önceki elçilerin de yalanlandığı, eziyete uğradıkları, fakat Yüce Allah'tan yardım gelinceye kadar onların sabrettikleri, Allâh'ın yardım ve zaferini değiştirmeye kimsenin gücünün yetmeyeceği bildirile rek, Hz. Muhammed ﷺ teselli edilmektedir. Âyette şöyle buyrulur: **“Eğer onlar seni yalanladılarsa, bil ki senden önce, açık deliller, hikmetli sayfalar ve aydınlatıcı kitap getirmiş olan birçok peygamberler de yalanlanmıştı.”**¹⁰⁹

Peygamberler Allâh'ın koruması altında olup, onlara kesin yardım sözü vardır. **“Şüphesiz peygamber kullarımıza şu sözümüz geçmiştir: Onlar mutlaka zafere ulaşacaktır. Şüphesiz bizim ordumuz üstün gelecektir.”**¹¹⁰ **“Allah, elbette Ben ve elçilerim üstün geleceğiz, diye yazmıştır.”**¹¹¹

وَإِنْ كَانَ كَبُرَ عَلَيْكَ إِعْرَاضُهُمْ فَإِنْ اسْتَطَعْتَ أَنْ تَبْتَغِيَ نَفَقًا فِي الْأَرْضِ أَوْ سُلَّمًا فِي السَّمَاءِ فَتَأْتِيَهُمْ بِآيَةٍ وَلَوْ شَاءَ اللَّهُ لَجَمَعَهُمْ عَلَى الْهُدَى فَلَا تَكُونَنَّ مِنَ الْجَاهِلِينَ ﴿٣٥﴾

35- Onların yüz çevirmeleri sana ağır geliyor. Eğer onlara bir mûcize getirmeye gücün yetiyorsa yere bir tünel kaz veya göğe bir merdiven kur! Allah dileyeydi, elbette onların hepsini doğru yolda birleştirdi. Öyleyse sakın kendini bilmezlerden olma!

35. âyete göre, Hz. Peygamber bütün insanların inanmasını ve Kur'ân'a uymasını istiyordu. Ancak bunun için mûcizeler gösterme işi Allâh'ın izniyle olabilirdi. O'nun kendi başına mûcize gösterme yetkisi ve gücü yoktu.¹¹² Cenâb-ı Hak bu âyetle, Hz. Muhammed'e, “Gücün yeterse yerin altına bir geçit bul, ya da bir merdiven kurup göğe çık ve onlara istedikleri mûcizeleri getir. Fakat onlar yine inanmayacaklardır. Bu yüzden, Biz sana en büyük mûcize olan Kur'ân'ı verdik, sen tebliğ et, kendine düşeni yap, onların

109. Âl-i İmrân, 3/184.

110. Sâffât, 37/171-173.

111. Mücâdele, 58/21.

112. Bk. Yûnus, 10/99.

inanmamasından ötürü bir sorumluluğun olmayacaktır.” diyerek, onu te-selli etmektedir.

Allah Teâlâ bu konuyla ilgili âyetlerde şöyle buyuruyor: **“Andolsun ki, Biz senden önce de peygamberler göndermiş ve onlara eşler ve çocuklar vermiştik. Hiçbir elçi Allâh’ın izni olmadan mûcize getiremez. Her sürenin (kayda geçtiği) bir kitap vardır.”**¹¹³

“Allah dileseydi onlar ortak koşmazlardı. Biz seni onların üzeri-ne bekçi yapmadık. Sen, onlar üzerinde vekil de değilsin!”¹¹⁴ **“Allah dileseydi onlar ortak koşmazlardı. Biz seni onların üzerine bekçi yapmadık. Sen, onlar üzerinde vekil de değilsin!”**¹¹⁵

إِنَّمَا يَسْتَجِيبُ الَّذِينَ يَسْمَعُونَ وَالْمَوْتَى يَبْعَثُهُمُ اللَّهُ ثُمَّ إِلَيْهِ يُرْجَعُونَ ﴿٣٦﴾

36- Ancak (içtenlikle) dinleyenler daveti kabul eder. Ölülere gelince, Allah onları diriltecek, sonra da O’na döndürü-lecekler.

36. âyete göre, Kur’ân-ı Kerîm’i samimî dinleyen kimsenin, onu an-layarak okuması veya dinlemesi sonunda İslâm’a girebileceğine işaret edi-lir. Çünkü samimî olmayan okuma ve dinlemeler, peşin hükümle hareket eden kişilerin inanması yerine küfrünün artmasına bile sebep olabilmekte-dir. Başka âyetlerde bu konu şöyle belirtilir:

“Ey îmân edenler! Allâh’a ve Peygamberine itaat edin. İşitip dur-duğunuz hâlde, onun emirlerinden yüz çevirmeyin! Ve dinlemedik-leri hâlde, dinledik diyenler gibi olmayın! Çünkü yeryüzünde dola-şan canlıların Allah katında en kötüsü, aklını kullanmayan sağır-lar ve dilsizlerdir. Eğer Allah onlarda bir iyilik görseydi, elbette on-lara işittirirdi. Gerçi, onlara işittirseydi bile, yine onlar yüz çevire-rek dönerlerdi.”¹¹⁶

“Şüphesiz ki sen ölülere duyuramazsın; arkalarını dönüp gi-derlerken sağırlara da daveti işittiremezsin. Körleri de şaşkınlıkla-rından (vazgeçirip) doğru yola iletemezsin! Sen ancak âyetlerimize

113. Ra’d, 13/38.

114. En‘âm, 6/149.

115. En‘âm, 6/107.

116. Enfâl, 8/20-23.

îmân edeceklere işittirirsin de, onlar müslüman olup, selâmet bulurlar!”¹¹⁷

“Ölü iken dirilttiğimiz, insanlar arasında yürümesi için kendine bir ışık verdiğimiz kimse ile karanlıklar içinde kalıp, oradan çıkmayacak olan kimse bir olur mu? İşte kâfirlere, yaptıkları böyle süslü gösterilmiştir.”¹¹⁸

وَقَالُوا لَوْلَا نُزِّلَ عَلَيْهِ آيَةٌ مِنْ رَبِّهِ ۖ قُلْ إِنَّ اللَّهَ قَادِرٌ عَلَى أَنْ يُنْزِلَ آيَةً وَلَكِنَّ أَكْثَرَهُمْ لَا يَعْلَمُونَ ﴿٣٧﴾

37- Onlar, “Ona, Rabbinden bir mûcize indirilmeli değil miydi?” dediler. De ki: “Allâh’ın, bir mûcize indirmeye, elbette ki gücü yeter; ancak onların çoğu bunu bilmez.”

37. âyette, Allâh’a ortak koşanların, Peygamber’den mûcize isteklerine işaret edilir. Ancak onların isteği üzerine mûcize indirilir, fakat buna sihir diyerek inanmazlarsa cezâ çabuklaşır. Müşriklerin Hz. Peygamber’den mûcize istekleri ilgili âyetlerde şöyle açıklanır:

“O inkârcılar şöyle dediler: “Sen bizim için yerden bir pınar fişkırtmadıkça sana inanmayız! Veya senin bir hurma bahçen ve üzüm bağın olsun; öyle ki ortasından şarıl şarıl ırmaklar akıtmalısın! Yahut iddiâ ettiğin gibi, üzerimize gökten parçalar yağdırmalısın yahut Allâh’ı ve melekleri gözümüzün önüne getirmelisin! Yahut altından bir evin olmalı ya da göğşe çıkmalısın. Gerçi bize oradan, okuyacağımız bir kitap indirmedikçe, senin göğşe çıktığına da inanmayız!” De ki: “Rabbimi eksikliklerden tenzih ederim! Sonuçta ben ancak peygamber olan bir insanım!”¹¹⁹

Mûcize gönderilmesinin gerekçesi bir âyette şöyle açıklanır: **“Bizi mûcizeler göndermekten alıkoyan şey, öncekilerin bunları yalanlamış olmasıdır. Semûd’a açık bir mûcize olarak o dişi deveyi vermiştik de onlar, deve yüzünden kendilerine zulmetmişlerdi. Oysa Biz mûcizeleri sadece korkutmak için göndeririz.”¹²⁰**

117. Rûm, 30/52-53.

118. En’âm, 6/122.

119. İsrâ, 17/90-93.

120. İsrâ, 17/59.

وَمَا مِنْ دَابَّةٍ فِي الْأَرْضِ وَلَا طَائِرٍ يَطِيرُ بِجَنَاحَيْهِ إِلَّا أُمَمٌ أَمْثَالُكُمْ
مَا فَرَّطْنَا فِي الْكِتَابِ مِنْ شَيْءٍ ثُمَّ إِلَىٰ رَبِّهِمْ يُحْشَرُونَ ﴿٣٨﴾

38- Yeryüzünde yürüyen hiçbir canlı ve gökyüzünde kanatlarıyla uçan hiçbir kuş yoktur ki, sizin gibi topluluklar oluşturmazın. Biz, o kitapta (levh-i mahfuz) hiçbir şeyi eksik bırakmadık. Onlar, sonunda Rab’lerinin huzûrunda toplanacaklardır.

38. âyete göre, yeryüzünde her canlı hayvanlar da insanlar gibi “üm-met” denilen toplulukları oluşturur. Buna göre insanlarla bu dünyayı paylaşan diğer canlılar başıboş topluluklar değil, bunların içgüdü denilen belli bir program ölçüsünde topluluklar olup, kendilerine verilen görevleri yerine getirirler. Aşağıda ümmet hakkında bilgi vereceğiz:

ÜMMET

Bir kökten üreyip yayılan tür, sınıf, topluluk demektir. “Ümem”, ümmet kelimesinin çoğuludur. Buna göre, yürüyen veya sürünen hayvanlardan her tür bir ümmet, uçan kuşlar bir ümmet, insanlar bir ümmet, cinler bir ümmettir. İnanç toplulukları da bir ümmet oluşturur. Hz. Mûsâ’nın ümmeti, İslâm ümmeti gibi. Gerçekte insan varlığı, tek hücreliden omurgalılara, sürünen veya ayaklarıyla yürüyenlere varıncaya kadar, çok çeşitli canlılardan bir sınıftır. Ancak insan, bu canlıların en şerefliisidir. Allah, canlı cansız yarattığı her şeyi kontrol eder, yönetir. Hiçbiri bir an olsun, O’nun yönetim ve kontrolü dışına çıkamaz. Her birinin doğum, yaşam ve ölüm süreçlerini bilir, rızkını verir, ihtiyâcını karşılar. Canlılardan her bir sınıfın, kendi toplu yaşam kuralları olduğu bilinmektedir. Karınca, arı vb. hayvan topluluklarının, hayranlık uyandıran barınak hazırlama, görev bölümü, yiyecek ve korunma önlemleri, yine alınan gıdalardan insan ve hayvan tohumlarının oluşması mûcize gücünde oluşumlardır. Âyette şöyle buyrulur: **“Göklerde ve yerde nice mûcizeler vardır ki, insanlar, yanlarından onlara hiç al-dırış etmeden geçip giderler!”**¹²¹

Âyetteki “el-Kitâb” a iki anlam verilmiştir. Birincisi Arş’ta saklanan, bütün evrenin bilgisini içine alan ana kitap, levh-i mahfuzdur. Diğer bir tefsire

göre ise, Kur'an'dır. Allah Kur'an'da insanlara gerekli olan her şeyi açıklamış, hiçbir şeyi eksik bırakmamıştır.¹²²

Bütün canlılara âit bilgiler bir Kitap'ta toplanmıştır ki, bu "Levh-i Mahfûz (Korunmuş levhâ)" adını alır. Ebû Zer رضي الله عنه anlatıyor: "Bir gün Allâh'ın Rasûlü ile birlikte idik. İki keçi birbirine tos vurdu. Allâh'ın elçisi, "Niçin dövüş tüklerini biliyor musunuz?" dedi. Hayır, dedik. "Fakat Allah biliyor ve aralarında hüküm verecektir, buyurdu."¹²³ Kıyâmet gününde her varlık, dünyada yaptığının hesâbını vermek üzere Allâh'ın huzûrunda toplanacaktır. Hadiste şöyle buyrulur: "O gün haklar mutlaka sahibine verilecek, boynuzsuz koyun dahi, boynuzlu koyundan hakkını alacaktır."¹²⁴

İnsan hayvanlara karşı işkence, eziyet, ateşte yakma, üstesinden gelemeceği yükü taşıma gibi haksızlıklar yapmışsa, âhirette bunun da hesâbı görülecektir. Kimi âlimlere göre bu hesaplaşmanın ardından hayvanlar toprak olup, varlıkları sona erecektir.¹²⁵ Kimilerine göre ruh sahibi olan hiçbir canlı âhirette yok olmaz ve kendi toplulukları ile âhiretteki yerini alır. Çünkü ölüm rûhun üzerine geçirilen fizik bedenle ilgili bir olaydır. Âhiret âleminde ise ölüm yoktur, orası ölümsüzlük yeridir. Nitekim yüce Allah, "**Orada ilk ölümden başka ölüm tatmazlar.**" buyurmuştur.¹²⁶

İbn-i Abbâs'a göre "haşr (toplanma)" dan kastedilen ölümdür. İkinci bir görüşe göre ise, Kıyâmet gününde yeniden dirilmedir.¹²⁷

Yeryüzündeki canlı hayvan türlerinden de, insanlardan hakkı olanlar Kıyâmet gününde diriltilecek, insanlarla hesaplaştıktan sonra varlıkları sona erecektir.

وَالَّذِينَ كَذَّبُوا بِآيَاتِنَا ضُمَّ وَبُكِّمَ فِي الظُّلُمَاتِ مَنْ يَشَاءُ اللَّهُ يُضِلُّهُ
وَمَنْ يَشَاءُ يَجْعَلْهُ عَلَى صِرَاطٍ مُسْتَقِيمٍ ﴿٣٩﴾

39- Âyetlerimizi yalanlayanlar, karanlıklar içinde kalmış bir takım sağırlar ve dilsizlerdir. Allah dilediğini saptırır, dilediğini de doğru yola iletir.

122. Bk. En'am, 6/59; Yûnus, 10/61; Neml, 27/75; Sebe', 34/3; Yâsin, 36/12.

123. Ahmed bin Hanbel, Müsned, V, 162, 173.

124. Müslim, Birr, 60; Tirmizî Kıyâmet, 2.

125. Bk. Nebe, 78/40.

126. Duhân, 44/56. Bk. S. Ateş, Çağdaş Tefsir, III, 141-143.

127. Bk. Hûd, 11/6.

39. âyetinde, Allâh'ın âyetlerini yalanlayanlar, gerçeği görmek istemeyen, karanlıklar içinde kalmış, bir şey görmeyen ve işitmeyen kimselere benzetilmişlerdir. Allah dilediğini saptırır, dilediğini de doğru yola iletir. Âyetleri yalanlayanların durumunu bildiren çeşitli âyetler vardır. Bâzıları şunlardır: **“Âyetlerimizi yalan sayıp, onlara karşı büyüklük taslayanlara gelince, onlar cehennemliktir ve orada sürekli olarak kalacaklardır.”**¹²⁸

“Oysa âyetlerimizi ve âhiret gününe kavuşmayı yalan sayanların amelleri boşa gitmiştir. Onlar, yapmakta olduklarından başka bir şeyle mi cezâlandırılacaklardı?”¹²⁹

Bir kudsî hadiste Allah Teâlâ şöyle buyurmuştur: **“Ey kullarım! Benim doğru yola ilettiklerim dışında hepiniz sapıtmışsınızdır. Öyleyse ben-den doğru yola iletmemi isteyin ki, sizi doğru yola ileteyim.”**¹³⁰

قُلْ أَرَأَيْتَكُمْ إِنْ أَتَيْكُمْ عَذَابُ اللَّهِ أَوْ أَتَتْكُمْ السَّاعَةُ أَغَيْرَ اللَّهِ تَدْعُونَ
إِنْ كُنْتُمْ صَادِقِينَ ﴿٤٠﴾ بَلْ إِيَّاهُ تَدْعُونَ فَيَكْشِفُ مَا تَدْعُونَ إِلَيْهِ
إِنْ شَاءَ وَتَنْسَوْنَ مَا تُشْرِكُونَ ﴿٤١﴾

40- Eğer doğru sözlü iseniz, söyleyin bakalım; eğer size, Allâh'ın azâbı gelecek ya da kıyâmet saati gelip çatacak olsa, o anda, Allah'tan başkasına mı yalvarırsınız?

41- Hayır! Elbette ki yalnız Allâh'a yalvarırsınız. O da, kaldırılmasını istediğiniz belâyı dilerse kaldırır, siz de Allâh'a ortak koştüğunuz şeyleri unutup verirsiniz.

40-41. âyetlerde, beklenmedik bir zamanda Allâh'ın azâbı gelirse ve ya Kıyâmet kopurse, o sırada kime duâ edersiniz? diye bir soru sorulmakta, verilecek cevabın “Allah” olacağı bildirilmektedir. İşte böyle bir zamanda, Allah'tan başka tapılan ve kendilerinden yardım istenen varlıkların unutulacağı haber veriliyor.

İnsanın dara düştüğü zaman Allâh'a yalvardığı, fakat selâmete çıktığı zaman hemen haktan yüz çevirdiği çeşitli âyetlerde şöyle belirtilir:

128. A'râf, 7/36.

129. A'râf, 7/147.

130. Müslim, Birr, 55.

“Size karada ve denizde yolculuk yaptıran O’dur. Siz gemilerde bulunduğunuzda, o gemiler, içindekileri tatlı bir rüzgârla götürürken, yolcular bu duruma çok sevinir. Ama birden çok şiddetli bir fırtına çıkar, onları, dalgalar her yandan kuşatır. Onlar, çepeçevre kuşatıldıklarını anlayınca, dîni yalnız Allâh’a âit kılarak, “Eğer bizi bu tehlikeden kurtarırsan, andolsun ki şükredenlerden olacağız!” diyerek Allâh’a duâ ederler. Ama Allah kendilerini kurtarınca, bakarsın ki onlar yeryüzünde, haksız yere taşkınlık yaparlar! Ey insanlar! Taşkınlığınız, -geçici dünya hayatından yararlanma olarak- kendi aleyhinize olacaktır. Sonunda, dönüşünüz Bizedir. İşte o zaman, Biz, yapmış olduklarınızı size haber vereceğiz!”¹³¹

“İnsanlara bir zarar dokunduğu zaman, Rab’lerine yönelerek yalnız O’na yalvarır, duâ ederler. Sonra Rab’leri onlara kendinden bir rahmet tattırdığı zaman, bir de bakarsın ki içlerinden bir grup, Rab’lerine ortak koşuyorlar!”¹³²

“İnsan sıkıntıya düştüğünde Rabbine yönelerek O’na yalvarır. Sonra Rabbi ona kendi katından bir nîmet verdiğinde, önceki duâ ve yakarışını unuttur da, O’nun yolundan saptırmak için Allâh’a ortaklar koşmaya başlar. De ki: “İnkârınla biraz daha eğlen bakalım! Çünkü sen cehennem halkındansın!”¹³³

131. Yûnus, 10/22-23.

132. Rûm, 30/33. Bk. Nahl, 16/53; Fussilet, 41/51.

133. Zümer, 39/8.

﴿ BÂB 5 ﴾

**DARLIK, BOLLUK VE HASTALIKLA İMTİHAN,
ALLÂH'IN DİLEMESİ**

وَلَقَدْ أَرْسَلْنَا إِلَىٰ أُمَمٍ مِّن قَبْلِكَ فَآخَذْنَا هُم بِالْبَاسَاءِ وَالضَّرَّاءِ لَعَلَّهُمْ
يَتَضَرَّعُونَ ﴿٤٢﴾ فَلَوْلَا إِذْ جَاءَهُمْ بَأْسُنَا تَضَرَّعُوا وَلَكِنْ قَسَتْ قُلُوبُهُمْ
وَزَيَّنَ لَهُمُ الشَّيْطَانُ مَا كَانُوا يَعْمَلُونَ ﴿٤٣﴾ فَلَمَّا نَسُوا مَا ذُكِّرُوا بِهِ
فَتَحْنَأَ عَلَيْهِمُ أَبْوَابُ كُلِّ شَيْءٍ ۖ حَتَّىٰ إِذَا فَرِحُوا بِمَا أُوتُوا أَخَذْنَا هُم
بَغْتَةً فَإِذَا هُم مُّبْلِسُونَ ﴿٤٤﴾ فَقُطِعَ دَابِرُ الْقَوْمِ الَّذِينَ ظَلَمُوا ۗ وَالْحَمْدُ
لِلَّهِ رَبِّ الْعَالَمِينَ ﴿٤٥﴾ قُلْ أَرَأَيْتُمْ إِنْ أَخَذَ اللَّهُ سَمْعَكُمْ وَابْصَارَكُمْ
وَحَتَمَ عَلَىٰ قُلُوبِكُمْ مِّنْ إِلَهِ غَيْرِ اللَّهِ يَأْتِيَكُمْ بِهِ ۖ أَنْظَرُ كَيْفَ نَصْرَفُ
الْآيَاتِ ثُمَّ هُمْ يَصْذِفُونَ ﴿٤٦﴾ قُلْ أَرَأَيْتُمْ إِنْ أَتَيْكُمْ عَذَابُ اللَّهِ بِغْتَةٍ
أَوْ جَهْرَةٍ هَلْ يُهُلِّكَ إِلَّا الْقَوْمُ الظَّالِمُونَ ﴿٤٧﴾ وَمَا نُرْسِلُ الْمُرْسَلِينَ
إِلَّا مُبَشِّرِينَ وَمُنذِرِينَ ۖ فَمَنْ أَمَنَّ وَأَصْلَحَ فَلَا خَوْفَ عَلَيْهِمْ وَلَا هُمْ
يَحْزَنُونَ ﴿٤٨﴾ وَالَّذِينَ كَذَّبُوا بِآيَاتِنَا يَمَسُّهُمُ الْعَذَابُ بِمَا كَانُوا يَفْسُقُونَ
﴿٤٩﴾ قُلْ لَا أَقُولُ لَكُمْ عِنْدِي خَزَائِنُ اللَّهِ وَلَا أَعْلَمُ الْغَيْبَ وَلَا أَقُولُ
لَكُمْ إِنِّي مَلَكٌ ۚ إِنْ أَتَّبِعْ إِلَّا مَا يُوحَىٰ إِلَيَّ ۖ قُلْ هَلْ يَسْتَوِي الْأَعْمَى
وَالْبَصِيرُ ۗ أَفَلَا تَتَفَكَّرُونَ ﴿٥٠﴾

42- Andolsun ki senden önceki ümmetlere de elçiler gönderdik. Ardından onları belki boyun eğgerler diye yoksulluk ve hastalıklara uğrattık.

- 43- Kendilerine azâbımız gelince boyun eğip yalvarmaları gerekmez miydi? Ama tam aksine kalpleri iyice katılaştı. Çünkü şeytan, yapmakta olduklarını onlara güzel gösterdi.**
- 44- Kendilerine yapılan uyarıları unuttuklarında, üzerlerine her çeşit hayır kapılarını açtık. Sonunda sahip oldukları nîmetler yüzünden iyice şımardıkları sırada onları ansızın yakalayiverdik. İşte o zaman onlar bütün ümitlerini yitirdiler.**
- 45- Böylece zulmeden o toplumun arkası kesilmiş oldu. Hamd, âlemlerin Rabbi olan Allâh'a mahsustur.**
- 46- De ki: "Ne dersiniz? Allah kulaklarınızı sağır, gözlerinizi kör etse ve kalplerinize de mühür vursa, Allah'tan başka bunları geri getirecek kim vardır?" Bak! Âyetleri nasıl türlü türlü açıklıyoruz! Böyle iken onlar yine de yüz çeviriyorlar!**
- 47- Yine de ki: "Ne dersiniz? Eğer size Allâh'ın azâbı ansızın veya açık olarak gelecek olsa, zâlim toplumdan başkası mı helâk olur?"**
- 48- Biz peygamberleri, ancak müjdeciler ve uyarıcılar olarak göndeririz. Her kim îmân eder ve durumunu düzeltirse onlar için korku yoktur. Onlar üzüntü de duymazlar.**
- 49- Âyetlerimizi yalanlayanlara ise, yoldan çıkmaları yüzünden azap dokunur.**
- 50- De ki: Ben size, Allâh'ın hazineleri benim yanımdadır, demiyorum. Ben gaybı da bilmem. Size, ben bir meleğim de demiyorum. Ben, sadece bana vahyolunana uyarım. De ki: Hiç kör ile gören bir olur mu? Hiç düşünmez misiniz?**

42-43. âyetlerde, önceki elçiler döneminde şımaran toplumların, Allâh'a boyun eğmeleri için darlık ve zorluklarla sınandıkları, bu inceliği kavrayamadıkları için de azapla karşılaştıkları bildirilmektedir. Bunun sebebi kalplerinin katılaşması ve şeytanın etkisi altında kalmalarıdır.

Aşağıdaki âyetlerde insanoğlunun dünya hayatında geçirdiği bu sıkıntıların sebebi şöyle açıklanmaktadır: **“Biz hangi ülkeye bir peygamber gönderdiysek, oranın halkını (peygambere baş kaldırdıklarından dolayı) belki yalvarırlar diye yoksulluk ve darlıkla sıkımsızdır.”**¹³⁴

“Allah, kimin göğsünü İslâm’a açmışsa, o Rabbinden bir nur üzerinde değil midir? Artık Allâh’ı anma konusunda, kalpleri katılaştırmış olanların vay hâline! İşte bunlar apaçık bir sapıklık içindedirler.”¹³⁵

Hicretin ikinci yılında Bedir’e gelen Mekkeli müşrik ordusuna şeytanın psikolojik telkîni âyetle şöyle açıklanır: **“Hani şeytan onlara, yaptıklarını güzel göstermiş ve ‘Bugün, insanlardan kimse sizi yenemez, çünkü ben de sizin yanınızdayım!’ demişti. Ama o, iki topluluk birbirinin görüş alanına girer girmez, derhâl topukları üzerinde arkasına dönmüş ve (onlara), ‘Ben, sizden uzağım, kuşkusuz sizin görmediğinizi görüyorum ve elbette ben Allah’tan korkarım. Çünkü Allah, azâbı çok şiddetli olandır.’ demişti.”**¹³⁶

Önceki peygamberler döneminde de şeytanın bu etkisinin süreklilik arz ettiği görülür: **“Allâh’a yemin olsun ki Biz senden önceki ümmetlere de elçiler göndermiştik. Şeytan onlara yaptıkları işleri güzel gösterdi. O, bugün de onların dostudur. Onlar için can yakıcı bir azap vardır.”**¹³⁷

Hz. Süleyman’a, Yemen kraliçesi Belkis ve toplumu için getirilen şu haberde, Allâh’ı bırakıp güneşe tapmanın da şeytanın bir telkîni olduğu açıkça görülür: **“Onun ve kavminin, Allâh’ı bırakıp güneşe secde ettiklerini gördüm. Şeytan onlara yaptıklarını süslü gösterip, kendilerini yoldan çıkarmış! Bu yüzden onlar doğru yolu bulamıyorlar!”**¹³⁸

Şeytanın kimlere musallat olacağı da şu âyetle açıklanır: **“Her kim Rahmân olan Allâh’ı anmaktan yüz çevirirse, Biz ona bir şeytan sardırırız; öyle ki artık o, onun arkadaşı olur. Bu şeytanlar onları doğru yoldan çıkarırlar da, onlar kendilerinin doğru yolda olduklarını sanırlar.”**¹³⁹

134. A‘râf, 7/94.

135. Zümer, 39/22.

136. Enfâl, 8/48.

137. Nahl, 16/63.

138. Neml, 27/24.

139. Zuhruf, 43/36-37.

فَلَمَّا نَسُوا مَا ذُكِّرُوا بِهِ فَتَحْنَا عَلَيْهِمْ أَبْوَابَ كُلِّ شَيْءٍ حَتَّى إِذَا فَرِحُوا
بِمَا أُوتُوا أَخَذْنَاهُمْ بَغْتَةً فَإِذَا هُمْ مُبْلِسُونَ ﴿٤٤﴾ فَقَطَّعَ دَابِرُ الْقَوْمِ الَّذِينَ
ظَلَمُوا وَالْحَمْدُ لِلَّهِ رَبِّ الْعَالَمِينَ ﴿٤٥﴾

44- Kendilerine yapılan uyarıları unuttuklarında, üzerlerine her çeşit hayır kapılarını açtık. Sonunda sahip oldukları nîmetler yüzünden iyice şımardıkları sırada onları ansızın yakalayiverdik. İşte o zaman onlar bütün ümitlerini yitirdiler.

45- Böylece zulmeden o toplumun arkası kesilmiş oldu. Hamd, âlemlerin Rabbi olan Allâh'a mahsustur.

44-45. âyetlerde, bâzı toplumların yapılan uyarıları unuttukları zaman, onlara büyük bir zenginlik ve bolluk içinde şımardıkları sırada yakalanıp helâk edildikleri ve köklerinin kazındığı bildirilmektedir.

Yukarıdaki iki âyet dert ve sıkıntılar kadar, verilen bol nîmetler, büyük servetler, lüks ve refah içinde geçmekte olan hayat da bir imtihan ve uyarı olabilir.

İlgili âyetlerde şöyle buyrulur: **“Âyetlerimizi yalan sayanları, farkında olmayacakları bir biçimde, yavaş yavaş helâke sürükleyeceğiz! Ben onlara süre veririm, ama benim tuzağım güç yetirilemeyecek kadar ağırdır.”**¹⁴⁰

“Biz nice kasaba halkını helâk ettik! Azâbımız gece vakti veya öğleyin uyurken ansızın gelivermişti. Onlara azâbımız geldiğinde, “Biz gerçekten zâlim kişilermiştiz!” demekten başka sözleri olmadı.”¹⁴¹

“Sonra bu sıkıntıyı iyiliğe çevirdik. Sonra (mal ve sayıca) çoğalınca da, “Atalarımız da böyle sıkıntı ve sevinç yaşamıştı!” dediler. Biz de onları, hiç farkında olmadıkları bir sırada ansızın yakalayiverdik.”¹⁴²

“Siz, hiç farkına varmadığınız bir sırada, başınıza ansızın inecek olan azap gelmeden önce, Rabbinizden size indirilenin en güzeline uyun.”¹⁴³

140. A'râf, 7/182-184.

141. A'râf, 7/4-5.

142. A'râf, 7/95.

143. Zümer, 39/55.

Kişinin büyük bir bolluk ve baş döndürücü bir servetle dünyaya daldığı ve Allâh'ı unuttuğu bir sırada, maddî bakımdan yükselirken mânevî yönden felâkete doğru gittiğini düşünmesi gerekir. Bu kademeli imtihan sürecine “istidrâc” denir.

Ukbe bin Âmir ؓ'ten rivâyete göre Nebî ﷺ şöyle buyurmuştur: “*Sen Allah Teâlâ'nın kuluna, günah işlemeye devam etmesine rağmen dünyadan arzu ettiği her şeyi verdiğini görürsen, bil ki bu istidractır, yani onu yavaş yavaş felâkete sürüklemek içindir.*”¹⁴⁴

قُلْ أَرَأَيْتُمْ إِنْ أَخَذَ اللَّهُ سَمْعَكُمْ وَأَبْصَارَكُمْ وَخَتَمَ عَلَى قُلُوبِكُمْ مَنْ إِلَهٌ غَيْرُ اللَّهِ يَأْتِيكُمْ بِهِ ۖ أَنْظُرْ كَيْفَ نُصَرِّفُ الْآيَاتِ ثُمَّ هُمْ يَصْذِفُونَ ﴿٤٦﴾ قُلْ أَرَأَيْتُمْ إِنْ أَتَيْكُمْ عَذَابُ اللَّهِ بَغْتَةً أَوْ جَهْرَةً هَلْ يُهْلِكُ إِلَّا الْقَوْمَ الظَّالِمُونَ ﴿٤٧﴾

46- De ki: “Ne dersiniz? Allah kulaklarınızı sağır, gözlerinizi kör etse ve kalplerinize de mühür vursa, Allah’tan başka bunları geri getirecek kim vardır?” Bak! Âyetleri nasıl türlü türlü açıklıyoruz! Böyle iken onlar yine de yüz çeviriyorlar!

47- Yine de ki: “Ne dersiniz? Eğer size Allâh’ın azâbı ansızın veya açık olarak gelecek olsa, zâlim toplumdan başkası mı helâk olur?”

46-47. âyetlerde, Allah Teâlâ insanın bir anda görme ve işitme yeteneğini yok etse, kalbini mühürlese, bu nîmetleri Allah’tan başka kim geri getirebilir? diye soruyor. Tabii ki bu yetenekler kökten yok olduğu zaman tıp biliminin yapacağı bir şey kalmaz. Bunun gibi yine, Allâh’ın azâbı bir topluma aniden veya göz göre göre gelse bununla zulmeden toplumdan başkası helâk edilir mi? diye soruluyor.

İnsanların yukarıdaki sorular üzerinde düşünmesi isteniyor. İlgili âyetlerde şöyle buyrulur: “**Biz bu Kur‘ân’da sözü, türlü şekillerde açıkladık ki düşünüp anlasınlar! Fakat bu, sadece onların nefretini arttırdı.**”¹⁴⁵

144. Ahmed bin Hanbel, Müsned, IV, 145. İstidrâc için bk. A'râf, 7/182.

145. İsrâ, 17/41.

“Andolsun ki Biz bu Kur’ân’da insanlara her türlü örneği türlü biçimlerde anlattık. İnsan ise çok tartışmacı olmuştur.”¹⁴⁶

Kur’ân-ı Kerîm’de, Allâh’a ortak koşan ve ortak koştuklarını Allâh’ı seven gibi seven kimseler “zâlim” diye nitelendirilir. Nitekim Lokmân عليه السلام’ın oğluna öğüdünde bu tanım görülür: **“Bir zamanlar Lokmân oğluna öğüt vererek şöyle demişti: Yavrucuğum! Allâh’a ortak koşma. Çünkü Allâh’a şirk koşmak, hiç şüphesiz büyük bir zulümdür.”**¹⁴⁷ Başka bir âyette helâk edilecek olanların, fâsıklar topluluğu olduğu belirtilir: **“Onlar kendilerine vaad edilen azâbı gördükleri gün, sanki dünyada gündüzün sadece bir saati kadar kaldıklarını sanırlar! Bu bir tebliğdir! Hiç, yoldan çıkan fâsıklar topluluğundan başkası helâk edilir mi?”**¹⁴⁸

Fâsık; büyük günah işleyen, ya da ısrarla tevilsiz küçük günahları işleme-ye devam eden kimseye denir. İtaat dışına çıkan, âsî mü’min için kullanılır.

وَمَا نُرْسِلُ الْمُرْسَلِينَ إِلَّا مُبَشِّرِينَ وَمُنذِرِينَ ۚ فَمَنْ أَمَنَّ وَأَصْلَحَ فَلَا خَوْفٌ عَلَيْهِمْ وَلَا هُمْ يَحْزَنُونَ ﴿٤٨﴾ وَالَّذِينَ كَذَّبُوا بِآيَاتِنَا يَمَسُّهُمُ الْعَذَابُ بِمَا كَانُوا يَفْسُقُونَ ﴿٤٩﴾

48- Biz peygamberleri, ancak müjdeciler ve uyarıcılar olarak göndeririz. Her kim îmân eder ve durumunu düzeltirse onlar için korku yoktur. Onlar üzüntü de duymazlar.

49- Âyetlerimizi yalanlayanlara ise, yoldan çıkmaları yüzünden azap dokunur.

48-49. âyetlerde, Allah Teâlâ peygamberleri müjdeci ve uyarıcı olarak gönderdiğini, îmân edip iyi işler yapanlar için korku ve üzüntü olmayacağını, âyetleri yalanlayanların ise doğru yoldan çıkmaları sebebiyle azapla karşılaşacaklarını bildirmektedir.

İlgili âyetlerde şöyle buyrulur: **“Hâlbuki Biz peygamberleri yalnızca müjdeleyici ve uyarıcı olarak göndeririz. Kâfirler hakkı bâtıla ortadan kaldırmak için mücâdele eder; âyetlerimi ve kendilerine yapılan uyarıları alay konusu yaparlar. Rabbinin âyetleri kendisine**

146. Kehf, 18/54.

147. Lokmân, 31/13.

148. Ahkâf, 46/35.

hatırlatıldığında bunlardan yüz çeviren ve daha önce işlediği günahları unutandan daha zâlim kim olabilir? Biz onların kalplerine Kur‘ân‘ı anlamalarına engel perdeler ve kulaklarına da bir ağırlık koymuşuzdur. Sen onları doğru yola çağırırsan da bu durumda iken asla doğru yola gelmezler.”¹⁴⁹

“Ey Âdemoğulları! Size içinizden âyetlerimi anlatacak elçiler gelince, her kim sakınır ve kendini iyileştirirse, onlar için korku yoktur ve onlar üzüntü de duymazlar. Âyetlerimizi yalan sayıp, onlara karşı büyüklük taslayanlara gelince, onlar cehennemliktir ve orada sürekli olarak kalacaklardır.”¹⁵⁰

قُلْ لَا أَقُولُ لَكُمْ عِنْدِي خَزَائِنُ اللَّهِ وَلَا أَعْلَمُ الْغَيْبَ وَلَا أَقُولُ لَكُمْ إِنِّي
مَلَكٌ إِنِّي أَتَّبِعُ إِلَّا مَا يُوحَىٰ إِلَيَّ قُلْ هَلْ يَسْتَوِي الْأَعْمَىٰ وَالْبَصِيرُ
أَفَلَا تَتَفَكَّرُونَ ﴿٥٠﴾

50- De ki: Ben size, Allâh‘ın hazineleri benim yanımdadır, demiyorum. Ben gaybı da bilmem. Size, ben bir meleğim de demiyorum. Ben, sadece bana vahyolunana uyarım. De ki: Hiç kör ile gören bir olur mu? Hiç düşünmez misiniz?

50. âyette, Hz. Peygamber‘den hazineler indirmesini, yerden ırmaklar fışkırtmasını, gökten melekler indirmesini isteyenlere karşı; Allâh‘ın hazinelerinin yanında olmadığını, gaybı bilmediğini ve bir melek de olmadığını söylemesi istenmektedir.

Peygamberler genel olarak toplumların birtakım tabiat olaylarında olağanüstü güçler düşünerek onlara taptığı ve onlardan yardım istediği dönemlerde gelmiştir. Hz. Peygamber de Mekke müşriklerinin putlara taptığı ve onları Allâh‘a ortak gördükleri bir dönemde gelmişti. Böyle bir ortamda ona sık sık olağanüstü mûcizeler verilirse, bu kez de insanlar onda olağanüstü güçler olduğu inancına kapılabilirlerdi. Bu yüzden Allâh‘ın Rasûlü kendisinden böyle bir şey beklememeleri gerektiği konusunda insanları uyarmıştır.

149. Kehf, 18/56-57.

150. A‘râf, 7/35-36.

GAYBI BİLMEK

Gaybı yalnız Allah bilir, bir de Allah bir Peygamber'ine vahiy veya ilham yoluyla neyi bildirmişse, peygamber onu bilir. İlgili âyetlerde şöyle buyrulur: **“Allah gaybı bilir, gaybının bilgisini hiçbir kimseye göstermez. Ancak dilediği peygamber bunun dışındadır. Çünkü O, onun önünden ve ardından gözcüler salar.”**¹⁵¹

“Ben size: Yanımda Allâh'ın hazineleri var, demiyorum. Ben gaybı da bilmem. Ben, bir meleğim de demiyorum. Sizin hor gördüğünüz kimseler için, Allah onlara hiçbir hayır vermez! de diyemem. Çünkü onların içindekini Allah daha iyi bilir. Böyle bir şey söylersem, o zaman ben gerçekten zâlimlerden olurum!”¹⁵²

“De ki: Ben Allâh'ın dilediğinden başka kendime ne bir fayda ne de bir zarar verecek güce sahip değilim. Eğer ben gaybı bilseydim elbette daha çok hayır yapmak isterdim ve bana hiçbir kötülük dokunmazdı. Ben sadece inanacak bir toplum için bir uyarıcı ve müjdeciyim!”¹⁵³

Diğer yandan **“mugayyebâtı hamse (beş bilinmeyen)” diye niteleyen ve hiçbir beşere önceden bildirilmeyeceği belirtilen hususlar bir âyette şöyle belirtilmiştir: “Şüphesiz ki Kıyâmet vakti hakkındaki bilgi Allah katındadır. Yağmuru O yağdırır, rahimlerde olanı O bilir ve hiç kimse yarın ne kazanacağını bilmez. Hiç kimse de nerede öleceğini bilmez. Şüphesiz ki Allah, her şeyi bilir, her şeyden haberdardır.”**¹⁵⁴

Nitekim Abdullah bin Ömer'in, babası Hz. Ömer'den rivâyet ettiği Cibril hadîsinde, “İman, İslâm ve ihsan nedir?” sorularına Hz. Peygamber'den gerekli cevapları aldıktan sonra, “Kıyâmet ne zaman kopacaktır?” sorusuna, Allah Rasûlü'nün, **“Bu konuda soru sorulanın soru sorandan daha fazla bilgi sahibi olmadığını**” belirttiikten sonra, yukarıda beş bilinmeyenle ilgili âyeti okuduğu nakledilmiştir.¹⁵⁵

Hz. Âişe'den şöyle dediği rivâyet edilmiştir: **“Kim, Rasûlullah ﷺ'in ileride olacak şeyleri bildiğini söylerse, Allâh'a iftira etmiş olur.”**¹⁵⁶ Nitekim Hz. Âişe'ye iftira atıldığı “ifk” olayında, Allah Rasûlü'nün bir ay kadar susması,

151. Cîn, 72/26, 27.

152. Hûd, 11/31.

153. A'râf, 7/188.

154. Lokmân, 31/34.

155. Buhârî, İman, 37; Müslim, İman, 37; Müslim, İman, 1, 5.

156. Müslim, İman, 287.

ancak Nûr sûresi, 24/11-26. âyetlerin inmesiyle Hz. Âişe'nin suçsuz olduğu gerçeğini öğrendiği bilinmektedir.¹⁵⁷

Allah tarafından Hz. Peygamber'e, Kur'ân vahyinden ayrı olarak o andaki veya geleceğe âit bâzı bilgiler verilmiştir.

Bir konaklama yerinde Rasûlullah ﷺ'in devesi Kasva kaybolmuş ve aramalara rağmen bulunamamıştı. Benî Kaynukâ Yahudilerinden müslüman olan Zeyd b. Lusay adlı münâfık; "Kendisinin peygamber olduğunu söyleyen ve size göklerden haberler veren Muhammed bugün kaybolan devesinin yerini bile bilmiyor." diyerek mü'minlerin kalbine şüphe sokmaya çalışıyordu. Bunu haber alan Rasûlullah ﷺ, Cebrâil ﷺ haber vermesi üzerine devenin bulunduğu yeri ve ipinin bir dala takılı bulunduğunu bildirdi ve "Allâh'a yemin olsun ki, gerçekten ben, bir şeyi Allah bana bildirmediğçe bilemem." buyurdu. Gerçekten o yana giden sahâbeler deveyi bulup getirdiler.¹⁵⁸

Zeyd b. Lusay bu olaydan sonra, ertesi sabah kalbindeki Hz. Muhammed'in peygamberliği konusundaki şüphelerinin yok olduğunu söylemiştir.¹⁵⁹ Bâzıları onun tövbe ettiğini söylerken Hârice b. Zeyd gibi bâzı sahâbeler de onun tövbe ettiğini kabul etmemişlerdir.¹⁶⁰

Yine ona ileride vukû bulacak bâzı olaylar bildirilmiştir. Mesela; hendek savaşı için hendek kazılırken ileride ashâbının eliyle fethedilecek ülkeler gözüünün önüne getirilmiş; yine Medîne'nin yüksek evlerinin birinden bakarken, ashâbı arasında çıkacak fitneler, gözünde canlandırılmış; "Benim gördüğümü görüyor musunuz?" demiş, "Hayır" demeleri üzerine; "Ben sizin evlerinizin arasına damlanın düşmesi gibi, fitnenin düştüğünü görüyorum!" demiştir.¹⁶¹ Kitap ehli bu tür geleceğe âit haberlere tenebbûât (peygamberlik sayesinde söylenen haberler, kehânetler) derler. Peygamber'in haber verdikleri gerçekten çıkmıştır.

Hz. Peygamber, kendisine Cenâb-ı Hakk'ın bildirdiği kimi gayb haberlerini herkese değil, ancak bâzı sahâbelere söylemiştir. Münâfıkların isimlerini yalnız Huzeyfe bin Yeman'a söylemesi gibi. Kısaca Allah bildirmediğçe peygamberlerin gaybı bilemeyeceklerine dâir Kur'ân'da pek çok âyet vardır.¹⁶²

157. Buhârî, Şehâdât, 15; Müslim, Tevbe, 56.

158. İbn İshak, İbn Hişâm, Sîre, IV, 166, 167; Vâkıdî, age, III, 1010.

159. Vâkıdî, Megâzî, III, 1010.

160. İbn İshak, İbn Hişâm, IV, 167; Vâkıdî, age, III, 1010.

161. Buhârî, Medîne, 8, Mezâlim, 25, Menâkıb, 25, Fiten, 4; Müslim, Fiten, 9; Ahmed bin Hanbel, V, 200.

162. Bk. Hûd, 11/45, 46, 69, 70, 80, 81; Neml, 27/22.

﴿ BÂB 6 ﴾

KUR'ÂN'LA UYARMAK, İNSANLAR ARASINDA AYIRIM YAPMAMAK, BİLMEYEN GÜNAH İŞLEMEK

وَأَنْذِرْ بِهِ الَّذِينَ يَخَافُونَ أَنْ يُحْشَرُوا إِلَىٰ رَبِّهِمْ لَيْسَ لَهُمْ مِنْ دُونِهِ وَلِيٌّ وَلَا شَفِيعٌ لَّعَلَّهُمْ يَتَّقُونَ ﴿٥١﴾ وَلَا تَطْرُدِ الَّذِينَ يَدْعُونَ رَبَّهُمْ بِالْعَدْوَةِ وَالْعِيسَىٰ يُرِيدُونَ وَجْهَهُ ۚ مَا عَلَيْكَ مِنْ حِسَابِهِمْ مِنْ شَيْءٍ وَمَا مِنْ حِسَابِكَ عَلَيْهِمْ مِنْ شَيْءٍ فَتَطْرُدَهُمْ فَتَكُونَ مِنَ الظَّالِمِينَ ﴿٥٢﴾ وَكَذَلِكَ فَتَنَّا بَعْضَهُم بِبَعْضٍ لِّيَقُولُوا أَهَؤُلَاءِ مَنَّ اللَّهُ عَلَيْهِمْ مِنْ بَيْنِنَا ۚ لَيْسَ اللَّهُ بِاعْلَمَ بِالشَّاكِرِينَ ﴿٥٣﴾ وَإِذَا جَاءَكَ الَّذِينَ يُؤْمِنُونَ بِآيَاتِنَا فَقُلْ سَلَامٌ عَلَيْكُمْ كَتَبَ رَبُّكُمْ عَلَىٰ نَفْسِهِ الرَّحْمَةَ ۚ أَنَّهُ مَنْ عَمِلَ مِنْكُمْ سُوءًا بِجَهَالَةٍ ثُمَّ تَابَ مِنْ بَعْدِهِ وَأَصْلَحَ فَأَنَّهُ غَفُورٌ رَحِيمٌ ﴿٥٤﴾ وَكَذَلِكَ نَفْصِلُ الْآيَاتِ وَلِتَسْتَبِينَ سَبِيلُ الْمُجْرِمِينَ ﴿٥٥﴾

51- Rab'lerinin huzûrunda toplanmaktan korkan ve Allah'tan başka bir dostları ve şefaathileri olmayanları sen bununla (Kur'ân ile) uyar. Belki sakınırlar!

52- Sabah akşam, sadece Rab'lerinin rızasını dileyerek ibadet edenleri yanından kovma. Çünkü sen onların hesâbından sorumlu değilsin; onlar da senin hesâbından sorumlu değil. Eğer onları yanından kovarsan zâlimlerden olursun!

53- Böylece, “Allâh’ın aramızdan seçip lûtfuna lââyık gördüğü kimseler bunlar mıymış?” demeleri için, onları bir-biriyle imtihana tâbî tuttuk. Allah şükredenleri daha iyi bilmez mi?

54- Âyetlerimize îmân edenler sana geldiklerinde şöyle de: “Size selâm olsun! Rabbiniz merhamet etmeyi kendine yazmıştır: İcinizden her kim bilmeyerek bir kötülük yapar, sonra ardından tevbe eder ve gidişini düzeltirse, bilsin ki Allah çok bağışlayan, çok merhametli olandır.”

55- İşte, günahkârların izledikleri yolun iyice belli olması için âyetlerimizi böylece açıklıyoruz.

51-52. âyetlerde, âhiret inancı olup, Allah’tan başka hiçbir dostu ve şefaatçisi olmayanların Kur’ân âyetleri ile uyarılması, ibadet ve tâatiyle İslâm’ı yaşamaya çalışan yoksullara karşı iyi davranılması istenmektedir.

Yukarıdaki 52. âyete göre, Mekke’de İslâm’ın ilk çıkış yıllarında, Hz. Peygamber’in yakınında Suheyb, Bilâl, Ammar ve diğer yoksul bâzı mü’minler vardı. Kureyş ileri gelenlerinden bir grup Hz. Peygamber’e gelerek; “Yanına alıp konuştuğun şu yoksulları huzûrundan kovarsan gelir seninle görüşürüz, belki de sana uyarız.” demişlerdi. Hz. Peygamber, “*Ben inananları kovamam.*”¹⁶³ dedi. “Hiç değilse, biz gelince onları uzaklaştır!” tekliflerine Hz. Ömer’in destek vermesi üzerine, bir tutanak yazılmak üzere iken yukarıdaki âyet ve 52-55 arası âyetler inmiştir. Bunun üzerine Hz. Ömer özür dilemiş ve tutanak yırtılmıştır.¹⁶⁴

Selman ve Habbab 52. âyetle ilgili olarak şöyle demişlerdir: “Bu âyet bizler hakkında indi, Rasûlullah bizimle birlikte oturur ve biz kendisine dizimiz mübârek dizine dokununcaya kadar yaklaşırdık ve istediği zaman yanımızdan kalkardı. Sonra Kehf sûresinde, “***Nefsini, sabah akşam, rızasını isteyerek Rab’lerine yalvaranlarla beraber tut!***”¹⁶⁵ âyeti nâzil oldu ve bundan sonra biz kalkmadan kalkmayı terk buyurdu

163. Suarâ, 26/114.

164. Kurtubî, VI, 432, 433; Âlûsî, IV, 158, 159. Bk. Müslim, Fazâilü’s-Sahâbe, 45, 46; İbn Mâce, Zühed, 7.

165. Kehf, 18/28.

ve dedi ki: “Allâh’a hamd olsun ki, ümmetimden bir toplulukla birlikte nefsimi sabrettirmemi bana emretmeden beni öldürmedi, hayat sizinle, ölüm sizinle.”¹⁶⁶

Hız. Nûh ؑın kavminin ileri gelenleri yoksul kimseleri küçümsüyor ve onlarla birlikte olmak istemiyorlardı. Nûh peygamberden onları yanından kovmasını istemişlerdi. Bu olaydan Kur’ân’da şöyle söz edilir:

“Ey kavmim! Bunun için sizden bir mal istemiyorum. Benim mükâfatım yalnız Allâh’a âittir. Ben îmân edenleri (sizin isteğinize uyararak) yanımdan kovacak değilim. Onlar elbette Rab’lerine kavuşacaklardır. Ama ben sizi gerçekten câhillik eden bir toplum olarak görüyorum! Ey kavmim! Eğer ben onları yanımdan kovarsam, o zaman beni Allâh’a karşı kim koruyabilir? Hiç düşünmüyor musunuz?”¹⁶⁷

وَكَذَلِكَ فَتَنَّا بَعْضَهُم بِبَعْضٍ لِّيَقُولُوا أَهَؤُلَاءِ مَنَّ اللَّهُ عَلَيْهِمْ مِنْ بَيْنِنَا
أَلَيْسَ اللَّهُ بِأَعْلَمَ بِالشَّاكِرِينَ ﴿٥٣﴾

53- Böylece, “Allâh’ın aramızdan seçip lûtfuna lâayık gördüğü kimseler bunlar mıymış?” demeleri için, onları birbiriyle imtihana tâbi tuttuk. Allah şükredenleri daha iyi bilmez mi?

53. âyete göre, Mekke’de Hız. Muhammed’e ilk uyanlar zayıf erkek ve kadınlarla, köle ve câriyelerdi. Eşraftan az kimse îmân etmişti. Bu yüzden Mekke ileri gelenleri inananları küçük görüyordu. Onlar, “Başka kimse kal madı da, Allah aramızdan bunlara mı ikram etti?” diyorlar, mal ve mevkilerinin kendilerine üstünlük sağladığını sanıyorlardı. Hatta peygamberliği bile Mekke veya Medîne eşrafına lâayık görüyorlar, Hicazda bir peygamber gelecek olsa, bu herhalde kendilerine göre eşraf ve elit sayılan birisi olması gerekiyordu. Tabii ki bu Hız. Muhammed olamazdı! Ama Allâh’ın değer yargıları onların düşündüğü gibi değildi.

Yukarıdaki âyetten anlaşıldığına göre, her devirde yoksul ve zayıflar daha dindar olmuşlardır. Çünkü mal ve mevki insanları kibir ve gurura götürür, bu gibi kişiler çevresini küçümsemeye başlar. Para ve mevki gücü ile

166. Ebû Dâvûd, İlm, 13.

167. Hûd, 11/29-30.

istediğini yapabildiği için, Allâh'ı hatırlamaz olur ve O'na muhtaç olduğunu unuttur. Çünkü dış görünüşe göre, hiçbir şeye muhtaç olmadığını, inanmadan da dünyalık işlerini yürütebildiğini düşünmesi, kendisine bir güven verir. Ancak bir gün, beklemediği bir anda, ecel geliverince ya da elindeki mal ve mevki gücü birden yok olunca aczini anlar, ama çoğu zaman iş-işten geçmiş olur. Şu âyet, bu konuda ne kadar anlamlıdır! **“İnsan kendini zengin, kendine yeterli gördüğü zaman azar!”**¹⁶⁸

Nitekim Nûh عليه السلام'a da kavmi şöyle demişti: **“Biz, sana basit görüşlü ayak takımlarımızdan başkasının uyduğunu görmüyoruz.”**¹⁶⁹ Suriye'de Ebû Süfyân'a Bizans İmparatoru Heraklius'un; Hz. Muhammed'in sıfatlarını sorması üzerine, onun doğruluk ve güvenilirliğini onayladığı nakledilir ki, o sırada Ebû Süfyan henüz İslâm'a girmemişti. Heraklius'un bir sorusu da şudur: “Hz. Muhammed'e uyanlar eşraf mı yoksa zayıf kimseler mi?” “Daha çok zayıflar”, cevabını alınca, “Genellikle böyle olur, bu bir peygamberlik belirtisi.” demiştir.¹⁷⁰

Aşağıdaki hadisler Allah Teâlâ'nın insana verdiği değer ölçüsünü şöyle belirtir: **“Allah Teâlâ sizin yüzlerinize ve mallarınıza değil, kalplerinize ve amellerinize bakar.”**¹⁷¹ **“Saçı başı dağınık, eli yüzü tozlu, kapılardan kovulmuş öyleleri vardır ki, bu şöyle olacak diye yemin etseler, Allah onların dediğini yapar.”**¹⁷²

وَإِذَا جَاءَكَ الَّذِينَ يُؤْمِنُونَ بِآيَاتِنَا فَقُلْ سَلَامٌ عَلَيْكُمْ كَتَبَ رَبُّكُمْ عَلَى
نَفْسِهِ الرَّحْمَةَ أَنَّهُ مَنْ عَمِلَ مِنْكُمْ سُوءًا بِجَهَالَةٍ ثُمَّ تَابَ مِنْ بَعْدِهِ
وَأَصْلَحَ فَإِنَّهُ غُفُورٌ رَحِيمٌ ﴿٥٤﴾ وَكَذَلِكَ نُفَصِّلُ الْآيَاتِ لِقَوْمٍ
يَتَذَكَّرُونَ ﴿٥٥﴾

54- Âyetlerimize îmân edenler sana geldiklerinde şöyle de:
“Size selâm olsun! Rabbiniz merhamet etmeyi kendine yazmıştır: İçinizden her kim bilmeyerek bir kötülük yapar, sonra ardından tevbe eder ve gidişini düzeltirse, bilsin ki Allah çok bağışlayan, çok merhametli olandır.”

168. Alak, 96/6-7.

169. Hûd, 11/27.

170. İbn Kesîr, Mü'minûn, 23/69. âyet tefsiri; krş. Yûnus, 10/16.

171. Müslim, Birr, 33, 34; İbn Mâce, Zühed, 9; Ahmed bin Hanbel, Müsned, II, 284, 539.

172. Müslim, Birr, 138, Cennet, 48.

55- İşte, günahkârların izledikleri yolun iyice belli olması için âyetlerimizi böylece açıklıyoruz.

54-55. âyetlerde, Allah Teâlâ, âyetlerine inananlar Hz. Peygamber'e geldiklerinde, onlara selam vermesini, sağlık ve esenlik dilemesini, kendisinin kullarına karşı sevgi ve acımayı ilke edindiğini, bilmeden günah işleyip tevbe edenleri bağışlayabileceğini bildirmesini istemektedir. Âyetlerin bu şekilde açıklanmasının sebebi, inkârcıların tuttuğu yolun yanlış olduğunu ortaya koymak içindir.

Âyetteki “câhil” kelimesi, basitçe bilmez anlamında değil, nefsinin tutkularına kapılan ve içgüdüleriyle düşüncesizce hareket eden kimseyi ifâde eder. İşte böyle bir kimse günah işler, arkasından pişmanlık gösterirse, Yüce Allâh'ın onu affedebileceği bildirilir. Çünkü Allâh'ın sevgi ve acıması çok geniştir. Başka bir âyette şöyle buyrulur: **“De ki: Göklerde ve yerde olanlar kimin?” De ki: “Allâh'ındır.” O, merhamet etmeyi kendi zâtına ilke edindi.**”¹⁷³ **“Eğer Allâh'ın nîmetlerini saymaya kalksanız, bunları sayamazsınız. Şüphesiz ki Allah çok bağışlayan, çok merhamet edendir.”**¹⁷⁴

Hız. Peygamber ﷺ, Allâh'ın rahmetini şöyle tanımlamıştır: “Allah, yaratmayı bitirince, kendi katında, Arş'ın üstünde bulunan Kitab'a, ‘Rahmetim gazabımı geçti.’ diye yazmıştır!”¹⁷⁵ Allâh'ın Rasûlü, Muâz bin Cebel ؓ'e, “Allâh'ın, kulları üzerindeki hakkı nedir?” diye sormuştu. Muâz: “Allah ve Rasûlü daha iyi bilir.” dedi. Bunun üzerine o şöyle buyurdu: “Yalnız Allâh'a kulluk etmeleri ve O'na hiçbir şeyi ortak koşmamaları.” Ey Muâz! Kulların Allah üzerindeki hakkı nedir, bilir misin?” sorusunu, yine Rasûlullah ﷺ kendisi şöyle cevapladı: “Kendisine hiçbir şeyi ortak koşmayanlara azap etmemesidir.”¹⁷⁶

173. En'âm, 6/12.

174. Nahl, 16/18.

175. Buhârî, Tevhid, 15, 22, 28, 55; Müslim, Tevbe, 14-16; İbn Mâce, Zühd, 35; Ahmed bin Hanbel, II, 242, 258.

176. Buhârî, Cihâd, 46, Libâs, 101, İsti'zân, 30, Tevhid, 1; Müslim, İman, 48-49.

﴿ BÂB 7 ﴾

PUTLARA TAPMAK, AZAP, GAYB BİLGİSİ, UYKU VE ÖLÜM İLİŞKİSİ

قُلْ إِنِّي نُهِيتُ أَنْ أَعْبُدَ الَّذِينَ تَدْعُونَ مِنْ دُونِ اللَّهِ قُلْ لَا آتِبِعْ
 أَهْوَاءَكُمْ قَدْ ضَلَلْتُ إِذَا وَمَا أَنَا مِنَ الْمُهْتَدِينَ ﴿٥٦﴾ قُلْ إِنِّي عَلَى
 بَيِّنَةٍ مِنْ رَبِّي وَكَذَّبْتُمْ بِهِ ۖ مَا عِنْدِي مَا تَسْتَعْجِلُونَ بِهِ ۖ إِنْ الْحُكْمُ
 إِلَّا لِلَّهِ يَقْضِ الْحَقُّ وَهُوَ خَيْرُ الْفَاصِلِينَ ﴿٥٧﴾ قُلْ لَوْ أَنَّ عِنْدِي مَا
 تَسْتَعْجِلُونَ بِهِ لَقُضِيَ الْأَمْرُ بَيْنِي وَبَيْنَكُمْ ۖ وَاللَّهُ أَعْلَمُ بِالظَّالِمِينَ ﴿٥٨﴾
 وَعِنْدَهُ مَفَاتِحُ الْغَيْبِ لَا يَعْلَمُهَا إِلَّا هُوَ ۖ وَيَعْلَمُ مَا فِي الْبَرِّ وَالْبَحْرِ ۖ
 وَمَا تَسْقُطُ مِنْ وَرَقَةٍ إِلَّا يَعْلَمُهَا وَلَا حَبَّةٌ فِي ظُلُمَاتِ الْأَرْضِ وَلَا
 رَطْبٌ وَلَا يَابِسٌ إِلَّا فِي كِتَابٍ مُبِينٍ ﴿٥٩﴾ وَهُوَ الَّذِي يَتَوَفَّاكُم بِاللَّيْلِ
 وَيَعْلَمُ مَا جَرَحْتُمْ بِالنَّهَارِ ثُمَّ يَبْعَثُكُمْ فِيهِ لِيُقْضَىٰ أَجَلٌ مُسَمًّى ۖ ثُمَّ إِلَيْهِ
 مَرْجِعُكُمْ ثُمَّ يُنَبِّئُكُم بِمَا كُنتُمْ تَعْمَلُونَ ﴿٦٠﴾

56- De ki: “Allâh’ı bırakıp, sizin taptıklarınıza tapmak bana yasaklandı.” De ki: “Ben, sizin tutkularınıza uymam, aksi hâlde yolumu şaşırmış olurum ve doğru yolda gidenlerden olmam.”

57- De ki: “Ben Rabbinden gelen apaçık bir delile dayanıyorum. Siz ise onu yalan sayıyorsunuz. Sizin çabuk gelmesini istediğiniz (azap) benim elimde değildir. Hüküm

ancak Allâh'ındır. O, gerçeği haber verir. O, doğruyu eğriden ayıranların en iyisidir.”

58- De ki: “Bir an önce gelmesini istediğiniz azap benim elimde olsaydı, sizinle benim aramdaki iş çoktan bitirilmiş olurdu. Allah zâlimleri daha iyi bilir.

59- Gaybın anahtarları O'nun yanındadır. Onları O'ndan başka kimse bilmez. Karada ve denizde olanı da O bilir. O'nun ilmi dışında, bir yaprak bile düşmez. O, Yerin karanlıklarındaki bir taneyi de bilir. Yaş ve kuru hiçbir şey yoktur ki, hepsi apaçık bir kitapta bulunmasın.

60- Sizi geceleyin ölü gibi uyutan, gündüz ne yaptığınızı bilen, sonra belirlenen bir ecel gelinceye kadar gündüzleri yeniden sizi hayata döndüren O'dur. Son dönüşünüz O'nadır. Sonra O neler yaptığınızı size haber verecektir.

56-58. âyetlerde, Allah Teâlâ'nın, Hz. Peygamber'in müşrik Kureyş toplumuna bildirilmesini istediği daha çok inançla ilgili on madde şunlardır:

1- Allâh'ı bırakıp, müşriklerin taptığı putlara tapmanın Hz. Peygamber'e yasaklandığını bildirmesi. “De ki: “Bana Rabbimden apaçık deliller gelince, sizin Allâh'ı bırakıp taptıklarınıza kulluk etmem bana yasaklandı ve bana kendimi, âlemlerin Rabbi olan Allâh'a teslim etmem emredildi.”¹⁷⁷

2- Hz. Peygamber'in müşrik toplumunun hevâ ve hevesine, asılsız görüşlerine uymayacağını ilan etmesi. “Eğer gerçek, onların kötü istek ve arzularına uysaydı, gökler, yer ve bunların içinde bulunan kimseler bozulur giderdi. Hayır, Biz onlara kendi şan ve şereflerini getirdik; fakat onlar kendi şereflerinden de yüz çevirdiler.”¹⁷⁸

3- Eğer müşrik toplumunun görüşlerine uyarsa Hz. Peygamber'in, doğru yoldan sapmış olacağının bildirilmesi. Daha önceki peygamberler de benzer durumları yaşamışlardı. Âyetle Semûd kavmi ile ilgili olarak şöyle buyrulur: “Sâlih dedi: Ey kavimim! Eğer ben Rabbimden apaçık bir delil üzerinde isem ve O bana kendinden bir rahmet (peygamberlik)

177. Mû'min, 40/66.

178. Mû'minûn, 23/71.

vermişse, buna ne dersiniz? Bu durum karşısında O'na karşı gelirim, beni Allah'tan (O'nun azâbından) kim korur? O zaman siz de benim ziyânımı artırmaktan başka bir şey yapamazsınız!”¹⁷⁹

4- Hz. Peygamber'in Rabbinden gelen açık bir delile dayandığını bildirmesi. Burada delil (beyyine)den kastedilen hak ile bâtilı ayıran açık delildir. Kimileri burada kastedilenin; Kur'ân, vahiy veya aklî delil ya da hepsi olduğunu söylemişlerdir. Burada, Hz. Peygamber'in bir delile, Kur'ân kanıtına dayanarak konuştuğu anlatılmak istenmiştir. Yahudi ve Hristiyanlar'ın da birbirlerini sağlam bir delile dayanmamakla itham ettikleri Kur'ân'da şöyle haber verilir:

“Hepsi de kitabı (Tevrat ve İncil'i) okumakta oldukları hâlde Yahudiler: “Hristiyanlar doğru yolda değillerdir.” dediler. Hristiyanlar da: “Yahudiler doğru yolda değillerdir.” dediler. Kitabı bilmeyenler de birbirleri hakkında onların sözlerine benzer şeyler söylediler. Allah ayrılığa düştükleri konularda kıyâmet günü aralarında hükmünü verecektir.”¹⁸⁰

5- Müşrik toplumunun o delili yalandığını bildirmesi. Kureyş toplumunun gelen vahiy mesajını yalanlaması çeşitli âyetlerde kınanır: **“Hayır! Siz buna rağmen cezâ gününü yalanlıyorsunuz. Bilin ki üzerinizde gözcü melekler var.”¹⁸¹ “Andolsun ki, onlara kendilerinden peygamber geldi de onu yalanladılar. Onlar zulümlerine devam ederlerken kendilerini azap yakalayiverdi.”¹⁸²**

6- Müşriklerin bir an önce gelmesini istediği azâbı getirmenin Hz. Peygamber'in elinde olmadığını bildirilmesi. İlgili âyetle şöyle buyrulur: **“Semûd kavmi: Ey Sâlih, dediler. Eğer sen gerçekten peygamberlerdensen, tehdit ettiğin azâbı bize getir, bakalım!”¹⁸³**

7- O konuda hükmü sadece Allah Teâlâ'nın verebileceğini bildirmesi. İlgili âyetle şöyle buyrulur: **“Onlar senden azâbın bir an önce gelmesini istiyorlar. Eğer önceden belirlenmiş bir süre olmasaydı, elbette azap onlara hemen gelirdi. Fakat farkına varmadıkları bir sırada o kendilerine mutlaka gelecektir. Evet onlar senden azâbın bir**

179. Hûd, 11/63.

180. Bakara, 2/113.

181. İnfîtâr, 82/9-10.

182. Nahl, 16/113.

183. A'râf, 7/77.

an önce gelmesini istiyorlar. Oysa cehennem o kâfirleri çepeçevre kuşatmıştır.”¹⁸⁴

8- Allâh'ın gerçeği anlatması, doğru ile eğriyi ayırt edenlerin en hayırlısı olduğunun bildirilmesi. Allah Teâlâ'nın **“en hayırlı olanı”** tercih ettiği çeşitli alanlardan bâzıları şunlardır: **Hüküm verenlerin en hayırlısı olması. İlgili âyetle şöyle buyrulur: “İçinizden bir kısmı benimle gönderilen vahye inanır, bir kısmı inanmazsa, Allah aramızda hükmedinceye kadar bekleyin! Çünkü O, hüküm verenlerin en hayırlısıdır.”¹⁸⁵** Şuayb ؑ'ın kavmi ile yollarının ayrılmasını istemesi üzerine şöyle duâ ettiği nakledilir: **“Ey Rabbimiz! Bizimle kavmimiz arasında adâletle hükmet! Sen hüküm verenlerin en hayırlısısın!”¹⁸⁶**

Hiz. Mûsâ'nın Tûr Dağı dönüşünde kavmini Sâmirî'nin buzağıya taptırarak saptırdığını görünce söylediği şu sözlerde de, Cenâb-ı Hakk'ın en hayırlı bir sıfatına işaret edilir. **“Sen dilediğini doğru yoldan saptırır, dilediğini de doğru yola iletirsin. Sen bizim sahibimizsin, bizi bağışla ve bize acı! Sen bağışlayanların en hayırlısısın.”¹⁸⁷**

9- Azâbı hemen getirme gücünün Hiz. Peygamber'in elinde olmamasının, işin bitirilmiş olmasına engel bulunması. İlgili âyetle şöyle buyrulur: **“Eğer Allah, insanlara hayrı çabuk istedikleri gibi, şerri de acele verseydi, elbette onların ecelleri hemen bitirilmiş olurdu. Fakat bize kavuşmayı ummayanları biz, azgınlıkları içinde şaşkın bir hâlde bırakırız.”¹⁸⁸**

10- Zâlimleri en iyi bilen Allah Teâlâ olması. İlgili âyetlerde şöyle buyrulur: **“Allah, gözlerin hâin bakışını da, göğüslerin gizlediğini de bilir.”¹⁸⁹** **“Allah yere gireni ve ondan çıkana, gökten ineni ve oraya yükseleni bilir. Siz nerede olursanız olun, O sizinle beraberdir. Allah yaptıklarınızı görür.”¹⁹⁰**

184. Ankebût, 29/53-54.

185. A'râf, 7/87.

186. A'râf, 7/89.

187. A'râf, 7/155.

188. Yûnus, 10/11.

189. Gâfir, 40/19.

190. Hadîd, 57/4.

وَعِنْدَهُ مَفَاتِحُ الْغَيْبِ لَا يَعْلَمُهَا إِلَّا هُوَ وَيَعْلَمُ مَا فِي الْبَرِّ وَالْبَحْرِ
وَمَا تَسْقُطُ مِنْ وَرَقَةٍ إِلَّا يَعْلَمُهَا وَلَا حَبَّةٌ فِي ظُلُمَاتِ الْأَرْضِ
وَلَا رَطْبٌ وَلَا يَابِسٌ إِلَّا فِي كِتَابٍ مُبِينٍ ﴿٥٩﴾

**59- Gaybın anahtarları O'nun yanındadır. Onları O'ndan baş-
ka kimse bilmez. Karada ve denizde olanı da O bilir.
O'nun ilmi dışında, bir yaprak bile düşmez. O, Yerin ka-
ranlıklarındaki bir taneyi de bilir. Yaş ve kuru hiçbir şey
yoktur ki, hepsi apaçık bir kitapta bulunmasın.**

59. âyette, “yaş ve kuru” ile kastedilen, canlı ve cansız varlıklardır. Âyetin sonundaki kitaptan maksat; her şeyin kaderinin kayıtlı bulunduğu Levh-i Mahfuz’dur.¹⁹¹ Allâh’ın elçisi, “Gaybın anahtarları beştir.” buyurduktan sonra beş gaybı bildiren, Lokmân, sûresindeki şu âyeti okumuştur: **“Şüphesiz ki Kıyâmet vakti hakkındaki bilgi Allah katındadır. Yağmuru O yağdırır, rahimlerde olanı O bilir ve hiç kimse yarın ne kazanacağını bilmez. Hiç kimse de nerede öleceğini bilmez. Şüphesiz ki Allah, her şeyi bilir, her şeyden haberdardır.”**¹⁹²

Bâzı âyetlerde “apaçık kitap (kitab-ı mübîn)”, bâzılarında “korunmuş levhâ (levh-i mahfûz) olarak ifâde edilen ve niteliği Allah Teâlâ tarafından bilinen bir kitapta, daha varlıklar âlemi yaratılmadan önce olacak her şeyin planlanıp yazıldığı anlaşılmaktadır. Kur’ân-ı Kerîm’in de Levh-i Mahfûz’da yazılı belge olarak mevcut olduğu şöyle belirtilmektedir: **“Doğrusu o, şanlı bir Kur’ân’dır. Levh-i Mahfûz’dadır.”**¹⁹³ **“Gerçekten o, bizim katımızdaki Ana Kitap’ta bulunan çok yüce, hikmet dolu bir kitaptır.”**¹⁹⁴

Aşağıdaki âyetlerde de Allah Teâlâ’nın evreni yarattığı gibi, onun devamında her türlü tabiat olayını izleyip bildiği ve her şeyi gördüğü şöyle açıklanmaktadır:

“Yeryüzünde yürüyen hiçbir canlı yoktur ki rızkı Allâh’a âit olmasın. O, o canlının bir süre kalacağı yeri de, sürekli olarak kalacağı yeri de bilir. Bunların hepsi apaçık bir kitaptadır.”¹⁹⁵

191. Bk. Hadîd, 57/22; “Gayb” için bk. Terimler indeksi.

192. Lokmân, 31/34. Bk. Bakara, 2/3; En‘âm, 6/50. Buhârî, Tefsir, 6/1, 13/1; İstiskâ, 29, Tevhid, 4.

193. Burûc, 85/21-22.

194. Zuhurf, 43/4.

195. Hûd, 11/6.

“Ne hâlde bulunursan bulun, Kur’ân’dan ne okursan oku ve hangi ameli işlerseniz işleyin, siz ona dalıp gitmişken biz sizin yanınızda hazır bulunuruz! Ne yerde ne gökte zerre ağırlığınca hiçbir şey Rabbinin gözünden kaçmaz. Ondan daha küçük veya daha büyük hiçbir şey yoktur ki açık bir kitapta bulunmasın.”¹⁹⁶ **“Gökte ve yerde, göze görünmeyen hiçbir şey yoktur ki apaçık bir kitapta bulunmasın.”**¹⁹⁷

وَهُوَ الَّذِي يَتَوَفِّيَكُمْ بِاللَّيْلِ وَيَعْلَمُ مَا جَرَحْتُمْ بِالنَّهَارِ ثُمَّ يَبْعَثْكُمْ فِيهِ لِيُقْضَىٰ أَجَلٌ مُّسَمًّى ثُمَّ إِلَيْهِ مَرْجِعُكُمْ ثُمَّ يُنَبِّئُكُم بِمَا كُنتُمْ تَعْمَلُونَ ﴿٦٠﴾

60- Sizi geceleyin ölü gibi uyutan, gündüz ne yaptığınızı bilen, sonra belirlenen bir ecel gelinceye kadar gündüzleri yeniden sizi hayata döndüren O’dur. Son dönüşünüz O’nadır. Sonra O neler yaptığınızı size haber verecektir.

60. âyete göre, Allah geceleyin algılama gücünü gidererek insanı uyutur, gündüz de onun ne iş yaptığını bilir. “Teveffî” can almak demektir. Bu yüzden Araplar, uykuya küçük vefât, ölüme büyük vefat derler. Uykuda insan bilinci, düşünme melekesi faaliyetini durdurur. “Sonra belli bir sürenin tamamlanması için sizi diriltir.” ifâdesi, sabahları yeniden bilincinize kavuşarak, büyük ölüme kadar yaşamınızı sürdürmüş olursunuz, demektir. Uykuda serbest kalan ruh, rüya görür, birçok yeri dolaşır, dağları, denizleri gezer, sevinir veya sıkıntılar yaşar. Bu hâl ölümün bir çeşididir. Ölümle, ruh bedene can veren kökleriyle bedeni terk eder ve bir daha da ona dönmez. Kıyâmet kopunca yeni bir bedene bürünür.

İlgili âyetlerde şöyle buyrulur: **“İşte O, rahmetinden dolayı, size, dinlenmeniz için geceyi, lûtfundan rızık aramanız için de gündüzü yaratmıştır. Belki şükredersiniz!”**¹⁹⁸

“Sizi bir çamurdan yaratan, sonra ölüm zamanını takdir eden O’dur. Bir de O’nun katında belirlenmiş bir ecel (Kıyâmet günü) vardır. Siz hâlâ şüphe ediyorsunuz!”¹⁹⁹

196. Yûnus, 10/61.

197. Neml, 27/75.

198. Kasas, 28/73.

199. En’âm, 6/2.

“Allah, o canları ölüm zamanı gelince, ölmeyenin de uykusunda iken canlarını alır da ölümüne hükmettiği canı alır, diğerlerini belirli bir süreye kadar bırakır. Şüphesiz ki bunda, düşünen bir toplum için nice ibretler vardır.”²⁰⁰

“Gece uyumanız, gündüz O’nun lûtfundan rızkınızı aramanız da Allâh’ın varlığını gösteren delillerindendir. Şüphesiz ki bunda dinleyen bir toplum için ibretler vardır!”²⁰¹

“Hani Allah şöyle demişti: “Ey Îsâ! Şüphesiz seni vefât ettireceğim, seni katıma yükselteceğim, seni inkâr edenlerden uzak tutacağım ve sana uyanları, kıyâmet gününe kadar inkâr edenlerden üstün kılacağım. Sonra dönüşünüz banadır. İşte o zaman, ayrılığa düştüğünüz konularda, aranızda Ben hüküm vereceğim.”²⁰²

200. Zümer, 39/42.

201. Rûm, 30/23.

202. Âl-i İmrân, 3/55.

﴿ BÂB 8 ﴾

ALLÂH'IN HÂKİM GÜCÜ, YARDIMI, ÂYETLERLE ALAY ETMEK VE BUNUN SONUCU

وَهُوَ الْقَاهِرُ فَوْقَ عِبَادِهِ وَيُرْسِلُ عَلَيْكُمْ حَفَظَةً ۖ حَتَّىٰ إِذَا جَاءَ أَحَدَكُمْ الْمَوْتُ تَوَفَّتْهُ رُسُلُنَا وَهُمْ لَا يُفَرِّطُونَ ﴿٦١﴾ ثُمَّ رُدُّوا إِلَى اللَّهِ مَوْلَاهُمُ الْحَقُّ ۖ أَلَا لَهُ الْحُكْمُ وَهُوَ أَسْرَعُ الْحَاسِبِينَ ﴿٦٢﴾ قُلْ مَنْ يُنَجِّيكُمْ مِنْ ظُلُمَاتِ الْبَرِّ وَالْبَحْرِ تَدْعُونَهُ تَضَرُّعًا وَخُفْيَةً ۚ لَئِنْ أَنْجَيْنَا مِنْ هَذِهِ لَنُكَوِّنَنَّ مِنَ الشَّاكِرِينَ ﴿٦٣﴾ قُلِ اللَّهُ يُنَجِّيكُمْ مِنْهَا وَمِنْ كُلِّ كَرْبٍ ثُمَّ أَنْتُمْ مُشْرِكُونَ ﴿٦٤﴾ قُلْ هُوَ الْقَادِرُ عَلَىٰ أَنْ يَبْعَثَ عَلَيْكُمْ عَذَابًا مِنْ فَوْقِكُمْ أَوْ مِنْ تَحْتِ أَرْجُلِكُمْ أَوْ يَلْبَسَكُمْ شِيعًا وَيُذِيقَ بَعْضَكُمْ بَأْسَ بَعْضٍ ۚ أَنْظُرْ كَيْفَ نُصَرِّفُ الْآيَاتِ لَعَلَّهُمْ يَفْقَهُونَ ﴿٦٥﴾ وَكَذَّبَ بِهِ قَوْمُكَ وَهُوَ الْحَقُّ ۚ قُلْ لَسْتُ عَلَيْكُمْ بِوَكِيلٍ ﴿٦٦﴾ لِكُلِّ نَبَأٍ مُسْتَقَرٌّ وَسَوْفَ تَعْلَمُونَ ﴿٦٧﴾ وَإِذَا رَأَيْتَ الَّذِينَ يَخُوضُونَ فِي آيَاتِنَا فَأَعْرِضْ عَنْهُمْ حَتَّىٰ يَخُوضُوا فِي حَدِيثٍ غَيْرِهِ ۚ وَإِمَّا يُنْسِيَنَّكَ الشَّيْطَانُ فَلَا تَقْعُدْ بَعْدَ الذِّكْرِىٰ مَعَ الْقَوْمِ الظَّالِمِينَ ﴿٦٨﴾ وَمَا عَلَى الَّذِينَ يَتَّقُونَ مِنْ حِسَابِهِمْ مِنْ شَيْءٍ وَلَكِنْ ذِكْرِىٰ لَعَلَّهُمْ يَتَّقُونَ ﴿٦٩﴾ وَذَرِ الَّذِينَ اتَّخَذُوا دِينَهُمْ لَعِبًا وَلَهْوًا وَعَرَّتْهُمْ الْحَيَوةُ الدُّنْيَا وَذَكِّرْ بِهِ ۚ أَنْ تُبْسَلَ نَفْسٌ بِمَا كَسَبَتْ ۖ لَيْسَ لَهَا مِنْ دُونِ اللَّهِ وَلِيٌّ وَلَا شَفِيعٌ ۚ وَإِنْ تَعْدِلْ كُلُّ عَدْلٍ لَا يُؤْخَذُ مِنْهَا ۚ أُولَٰئِكَ الَّذِينَ أُبْسِلُوا بِمَا كَسَبُوا ۚ لَهُمْ شَرَابٌ مِنْ حَمِيمٍ وَعَذَابٌ أَلِيمٌ بِمَا كَانُوا يَكْفُرُونَ ﴿٧٠﴾

- 61- O, kullarının üzerinde her istediğini yapma gücüne sahiptir. Size yaptıklarınızı kaydeden birtakım melekler gönderir. Birinize ölüm gelince, elçilerimiz onun canını alırlar. Onlar görevlerinde kusur yapmazlar.
- 62- Daha sonra onlar gerçek Mevlâları olan Allâh'ın huzûruna çıkarılırlar. Dikkat edin! Hükümü ancak O verir ve O, en çabuk hesap görendir.
- 63- De ki: "Karanın ve denizin karanlıklarından sizi kim kurtarabilir? Siz O'na boyun eğerek: "Eğer Allah bizi bundan kurtarırsa, elbette O'na şükredenlerden olacağız!" diye duâ edersiniz.
- 64- De ki: "Allah sizi bundan da her bir sıkıntıdan da kurtarır, ama siz yine O'na ortak koşarsınız!"
- 65- De ki: "O, size üstünüzden veya ayaklarınızın altından bir azap göndermeye yahut sizi çeşitli fırkalara ayırıp birinizin şiddetini diğerine tattırmaya kâdirdir." Bak! Âyetleri nasıl türlü türlü açıklıyoruz. Belki anlarlar!
- 66- Kur'ân gerçek olduğu hâlde, senin kavmin onu yalanladı. De ki: Ben sizin hidâyetinizden sorumlu bir vekil değilim.
- 67- Her bir haberin gerçekleşeceği bir zaman vardır. Yakında siz de anlayacaksınız!
- 68- Âyetlerimiz hakkında ileri geri konuşmaya dalanları gördüğün zaman, başka bir söze geçinceye kadar onlardan uzaklaş. Şeytan sana unutturursa (yasağı) hatırladıktan sonra artık o zâlim toplulukla birlikte oturma.
- 69- Takvâ sahiplerine, inanmayanların hesâbından herhangi bir sorumluluk yoktur. Fakat yine de hatırlatmak gerekir. Belki Allâh'a karşı gelmekten sakınırlar!
- 70- Dinlerini bir oyun ve bir eğlence hâline getirmiş, dünya hayatının kendilerini aldattığı kimseleri kendi hâllerine bırak! İnsanlara Kur'ân ile şunu hatırlat: Herkes işlediği günahlar yüzünden hesâba çekilecek. O zaman insanın Allah'tan başka ne bir dostu ne de bir şefaâtçisi olacak! O azaptan kurtulmak için bütün varını fideye

olarak verse ondan kabul edilmez. Onlar kendi günahları yüzünden helâke sürüklenen kimselerdir. İnkâr ettikleri için onları kaynar sudan bir içecek ve can yakıcı bir azap beklemektedir.

61-62. âyetlere göre, Allah Teâlâ kulları üzerinde üstün bir güce sahiptir. Yaşatan, öldüren O'dur. İnsanların söz, fiil ve davranışlarını tespit eden ve dünyada yaşadıkları sürece onların bedenini korumak üzere görevlendirilmiş melekler vardır. Bunlar insanları koruyup amellerini kontrol ederler. Ecel gelince ölüm gerçekleşir ve Rabbe dönüş süreci başlar. Allah hesâbı çabuk görür.

Din lisânında **“hafaza (koruyu) melekler” denilen bunlardır. İlgili âyetlerde şöyle buyrulur: “Onların her birini, önünden ve arkasından izleyen melekler vardır, onu Allâh'ın emriyle korurlar.”**²⁰³

“(İnsan) hiçbir söz söylemez ki yanında (onu) gözetleyen, dediklerini kaydeden (bir melek) bulunmasın!”²⁰⁴

“Şüphesiz, üzerinizde koruyucu (melekler) vardır. Şerefli yazıcılar. Onlar her yaptığınızı bilirler.”²⁰⁵

Ecel gelince, rûhu almakla görevli Azrâil عليه السلام, Allah neyi emretmişse, geciktirmeden onu yerine getirir. Alınan ruhlar, 62. âyete göre, gerçek Mevlâları olan Allâh'a götürülürler. Konu ile ilgili âyetlerde şöyle buyrulur: **“O takvâ sahipleri tertemiz oldukları hâlde melekler onların canlarını alırlarken, “Size selâm olsun! Yapmış olduklarınıza karşılık, girin cennete!” derler.”**²⁰⁶

“Rabbimiz Allah'tır.” deyip, sonra da dosdoğru yolda yürüyene gelince, onların üzerine (ölüm sırasında) melekler iner ve derler ki: “Korkmayın, üzülmeyin, size vaad olunan cennetle sevinin! Biz dünya hayatında da, âhirette de sizin dostlarınızız. Orada size, çok bağışlayan, çok merhametli olan Allah'tan bir ağırlama olarak canlarınızın çektiği her şey var, orada size istediğiniz her şey var!”²⁰⁷

203. Ra'd, 13/11.

204. Kâf, 50/18.

205. İnfitâr, 82/10-12.

206. Nahl, 16/32.

207. Fussilet, 41/30-32.

Hız. Peygamber, Allah Teâlâ'ya îmân eden ve etmeyen kimselerin rûhunun kabzedilmesiyle ilgili olarak şöyle buyurmuştur: Bera b. Âzib ؓ şöyle der: Rasûlullah ؐ ile birlikte Ensâr'dan bir cenâzede bulunduk. Cenâze defnedilince Allâh'ın Rasûlü oturdu, biz de oturduk. Başımızın üstünde kuş varmış gibi sessizce bekledik. Nebî ؐ başını kaldırdı, iki veya üç kere, "Kabir azâbından Allâh'a sığınırım." dedi ve şöyle devam etti: Bir mü'minin eceli geldiği zaman, yüzleri güneş gibi parlayan melekler cennet kefenleri ve cennet kokularıyla onun yanına gelirler. Sonra ölüm meleği gelir ve başucundan seslenir: Ey temiz ruh! Allâh'ın affına ve rızasına kavuşmak üzere artık çık!" deyince, ruh bir damla akan su gibi çıkar, melekler onu cennet kefenine sarıp, kokuladıktan sonra 62. âyette belirtildiği gibi, yedi kat semanın sonuna kadar çıkarırlar. Allah Teâlâ, "Kulumun amel defterini İlliyyûn'a kaydedin ve ondan sonra yeryüzüne götürün." dedikten sonra, yerde rûhu cesedine iâde edilir. İki melek gelir ve ona: "Rabbim kim? Diye sorar. "Rabbim Allah" diye cevap verir. Dînin nedir? sorusuna, "Dînim İslâm", der. Size gönderilen peygamberin kim? Sorusuna, "Rasûlullah ؐ" der. Dînin hakkında bilgin nedir? sorusuna: "Allâh'ın Kitabı'nı okudum, ona îmân ettim ve onu tasdik ettim." diye cevap verince, gökten bir münâdi şöyle seslenir: "Kulum doğru söyledi. Kabrini cennet gibi tefriş edin, ona cennet elbisesi giydirin, cennete bakan, içine cennet kokuları dolan ve ufuklar boyunca genişleyen kabrine yerleştirilir. Sâlih amelleri de ona arkadaşlık eder.

Buna karşılık Allâh'ı inkâr eden ve o hâlde iken eceli gelen kimsenin yanına gelen görevli melek ise, "Ey pis ruh! Allâh'ın öfke ve gazabına uğramak üzere çık!" diyerek çok can yakıcı bir şekilde rûhu kabzedilir. Dünya semasına kadar çıkar, diğer gök kapıları açılmaz. Sonra Hız. Peygamber şu âyeti okumuştur: **"Âyetlerimizi yalan sayıp, onlara karşı büyüklük taslayanlar yok mu; işte onlara gök kapıları açılmaz, onlar deve iğine deliğinden geçmedikçe cennete giremezler! İşte Biz, günahkârları böyle cezâlandırırız."**²⁰⁸ Cenâb-ı Hak onun amel defterinin, Siccîn'e kaydedilmesini ister. Sonra da Hız. Peygamber şu âyeti okumuştur: **"Her kim Allâh'a ortak koşarsa sanki o, yüksekte düşüp parçalanmış da kendisini kuşlar kapmış, ya da rüzgâr onu uzak bir yere atmış (kimse) gibidir."**²⁰⁹ Sonra rûhu cesedine iâde edilir. İki melek gelir. Aynı kabir sorularını ona da sorarlar. Rabbim kim? sorusuna, "İşte o, işte o, bilmiyorum."

208. A'râf, 7/40.

209. Hac, 22/31.

der. Dînin nedir? sorusuna, “İşte o, işte o, bilmiyorum.” der. Size gönderilen peygamberin kim? sorusuna, “İşte o, işte o, bilmiyorum.” diye cevap verince, gökten bir münâdî şöyle seslenir: Yalan söyledi, onun kabrini cehennem gibi döşeyin, cehenneme doğru da bir kapı açın, denir ve kabri daraltılarak, kötü amelleri de çirkin bir görünümle ona arkadaş olur.”²¹⁰

Medîneli münâfıklar, eğer savaş olursa, müslümanların aleyhine işbirliği yapacaklarına dâir Yahudilere ve Mekke müşriklerine söz vermişlerdi. Ecelleri gelince onların ölüm hâlinin nasıl olacağı âyetle şöyle haber verilmiştir: **“Artık melekler onların yüzlerine ve arkalarına vura vura canlarını alırken durumları nice olur?”**²¹¹

Ölümden sonra Rabbin huzûruna çıkışla ilgili olarak da bir âyetle şöyle buyrulur: **“De ki: Sizin için görevlendirilen ölüm meleği canınızı alacak, sonra döndürölüp Rabbinize götürüleceksiniz!”**²¹²

قُلْ مَنْ يُنَجِّيكُمْ مِنْ ظُلُمَاتِ الْبَرِّ وَالْبَحْرِ تَدْعُونَهُ تَضَرُّعًا وَخُفْيَةً
لَئِنْ أَنْجَيْنَا مِنْ هَٰذِهِ لَنُكَوِّنَنَّ مِنَ الشَّاكِرِينَ ﴿٦٣﴾ قُلِ اللَّهُ يُنَجِّيكُمْ مِنْهَا
وَمِنْ كُلِّ كَرْبٍ ثُمَّ أَنْتُمْ تُشْرِكُونَ ﴿٦٤﴾

63- De ki: “Karanın ve denizin karanlıklarından sizi kim kurtarabilir? Siz O’na boyun eğerek: “Eğer Allah bizi bundan kurtarırsa, elbette O’na şükredenlerden olacağız!” diye duâ edersiniz.

64- De ki: “Allah sizi bundan da her bir sıkıntıdan da kurtarır, ama siz yine O’na ortak koşarsınız!”

63-64. âyetlerde, kara ve denizde meydana gelebilen; yangın, sel felâketi, deprem, trafik kazası, kasırga ve deniz fırtınası gibi âfetlerden kişinin ancak Allâh’ın yardımı ile kurtulabileceğine işaret edilir. Ancak böyle bir tehlikeden kurtulunca da insanoğlu Allâh’a şükretmek yerine, O’na ortak koşmaya yönelir.

İlgili âyetlerde şöyle buyrulur: **“Hayır! Elbette ki yalnız Allâh’a yalvarırsınız. O da, kaldırılmasını istediğiniz belâyı dilerse kaldırır,**

210. Ahmed bin Hanbel, Müsned, IV, 287, II, 364-365; İbn Mâce, Zühd, 31; Nesâî, Cenâiz, 9.

211. Muhammed, 47/27.

212. Secde, 32/11.

siz de ortak koştüğünüz putları unutursunuz.”²¹³ “Nîmet olarak size ulaşan ne varsa hepsi Allah’tandır. Sonra size bir zarar dokunduğu zaman da yalnız O’na yalvarırsınız. Sonra da sizden zararı giderdiğinde de, içinizden bir topluluk, hemen Rab’lerine ortak koşarlar!”²¹⁴

قُلْ هُوَ الْقَادِرُ عَلَىٰ أَنْ يَبْعَثَ عَلَيْكُمْ عَذَابًا مِّنْ فَوْقِكُمْ أَوْ مِنْ تَحْتِ
أَرْجُلِكُمْ أَوْ يَلْبَسَكُمْ شِيعًا وَيُذِيقَ بَعْضَكُمْ بَأْسَ بَعْضٍ ۚ أَنْظُرْ كَيْفَ
نُصِرَفُ الْآيَاتِ لَعَلَّهُمْ يَفْقَهُونَ ﴿٦٥﴾

65- De ki: “O, size üstünüzden veya ayaklarınızın altından bir azap göndermeye yahut sizi çeşitli fırkalara ayırıp birinizin şiddetini diğerine tattırmaya kâdirdir.” Bak! Âyetleri nasıl türlü türlü açıklıyoruz. Belki anlarlar!

65. âyete göre, Allâh’ın, bir topluma; gökten, yerden ve toplumun içinden azap göndermeye gücü yeter. Gönderilen azap fırtına, hortum, şimşek, dolu gibi âfetler, alttan gelen azap da kuraklık, deprem, savaş ve benzeri âfetler olabilir.²¹⁵ Yine böyle bir toplumu fırkalara bölerek birbirine düşürmeye, böylece birbirinin azâbını onlara tattırmaya da Allâh’ın gücü yeter.

Fahreddin Râzî tefsîrinde “üstten ve alttan gelebilecek azâb”a dâir şu açıklamayı yapar:

1) Âyetin lafzını esas alanlara göre “üstlerinden gelen azap”, Nûh عليه السلام kıssasında olduğu gibi üzerlerine gökten inen yağmur ve yıldırımlar gibi; Lût عليه السلام kavminin taşla tutulması ve Fil ashâbının Ebâbil kuşlarınca taşlanmasında olduğu gibi, üzerlerine gökten gelen taş ve korkunç çığlık şeklinde iniverir. Azâbın “ayaklarının altından” gelmesi de; yer sarsıntısı, Kârûn’un yere geçirilmesi ve benzeri şekillerde olur. Bu azapların yağmurun yağdırılmaması ve bitki örtüsünün bitirilmemesi şeklinde olduğu da söylenmiştir. Buna göre âyet, gökten inmesi ve yerden ortaya çıkması mümkün olan her türlü azâbı içine alır.

2) Âyeti mecaz anlamında alanlara göre ise, burada kastedilen ümmetin kendi içinde ayrılığa düşmesidir. İkrime’den gelen rivâyette “üstten gelen

213. En’âm, 6/41.

214. Nahl, 16/53-54.

215. H. B. Çantay, 6/65 dipnot; bk. Buhârî, Tefsir, 6/2.

azap” yöneticilerden; “ayakların altından gelecek azap” ise köleler ve ayak takımından gelecek bölme, parçalama ve isyan hareketleridir.

Âyetteki “Sizi çeşitli fırkalara (şîalara) ayırıp...” ifâdesindeki “şîa” kelimesi; bir şey üzere birleşen, ittifak eden topluluğa denilir. Dolayısıyla bu kelime, “birbirini izleyen, birbirine tâbî olan insanlar topluluğu” anlamındadır. Âyetteki bu ifâdeyi Zeccâc şöyle değerlendirir: “Sizin işlerinizi öyle karıştırır ki, bu karışıklıktan sonra bir daha bir araya gelemezsiniz. Böylece O sizi, çeşitli fırkalar hâline getirir de, artık bir daha tek fırka olamazsınız; fırka fırka olduğunuz zaman da birbirinizle savaşırsınız. İşte, “Allah birinizin şiddetini diğerine tattırmaya kâdirdir.” tâbirinin anlamı budur.

İbn-i Abbâs ؓ'ten rivâyete göre, Cebrâil ؑ yukarıdaki âyeti getirince, bu Allâh'ın Rasûlü'ne çok ağır geldi ve “Bu şekilde muâmele görürlerse, benim ümmetimin sonu nasıl olur?” dedi. Cebrâil ؑ, “Ben de senin gibi bir kulum. Dolayısıyla ümmetin için kendin duâ et!” dedi. Hz. Peygamber, Rabbinden bunu yapmamasını istedi. Bunun üzerine Cebrâil ؑ şu haberi getirdi:

“Şüphesiz ki Allah ümmetini şu iki çeşit azaptan emin kıldı. Yani Nûh ve Lût'un kavimlerine gönderdiği gibi “üzerlerinden”; Kârûn'u da yere geçirdiği gibi “altlarından” bir azap vermeyecektir. Ama onları, çeşitli hevâ ve hevesleri sebebiyle, fırka fırka olmaktan ve kılıçlarıyla (silâhlarıyla) vuruşarak birbirine şiddetlerini tattırmaktan emin kılmamıştır.” Nitekim: “Ümmetim yetmiş iki fırkaya ayrılacaktır. Ama kurtulacak olan tek fırkadır. (Başka bir rivayette): Hepsi cennette olacaktır. Yalnız zındıklar hariçtir.” hadîsi de bu kapsamda değerlendirilmiştir.²¹⁶

Âmir b. Sa'd ؓ, babasının şöyle dediğini rivâyet etmiştir: Rasûl-i Ekrem bir gün Medîne dışında Muâviyeoğulları mescidine uğramıştı. Biz de birlikte idik. Ona girdi ve iki rekât namaz kıldı, biz de kıldık. Rabbine uzun duâ etti. Sonra bize dönerek şöyle buyurdu:

“Rabbimden üç şey istedim. İkisini verdi, birisinden beni men etti. Ümmetimi kıtlıkla helâk etmemesini istedim, dileğimi kabul etti. Ümmetimi suda boğarak helâk etmemesini istedim, bir başka rivâyette onların köklerini yok edecek bir düşmanı musallat etmemesini istedim, bu dileğimi de kabul etti. Onlara birbirleri eliyle felâket vermemelerini

*istedim, fakat bu dileğimi kabul etmedi.”*²¹⁷ Başka rivâyette, dış düşmanla helâk edilmeme ile ilgili isteğinin kabul edildiğini haber vermiştir.²¹⁸

وَكَذَّبَ بِهِ قَوْمُكَ وَهُوَ الْحَقُّ قُلْ لَنْتُ عَلَيْكُمْ بِوَكِيلٍ ﴿٦٦﴾ لِكُلِّ نَبِيٍّ مُّسْتَقَرٌّ وَسَوْفَ تَعْلَمُونَ ﴿٦٧﴾

66- Kur'ân gerçek olduğu hâlde, senin kavmin onu yalanladı. De ki: Ben sizin hidâyetinizden sorumlu bir vekil değilim.

67- Her bir haberin gerçekleşeceği bir zaman vardır. Yakında siz de anlayacaksınız!

66-67. âyetlerde, Mekke halkının Kur'ân bir gerçek olduğu hâlde onu yalanladıkları, Hz. Peygamber'in onların hidâyete ulaşmalarından sorumlu olmadığı bildirilmektedir. Çünkü bir peygamberin görevi tebliğ ve uyarıdan ibârettir. Nitekim bir âyette, **“Onları doğru yola iletmek senin görevin değildir; ancak Allah dilediğini doğru yola iletir. Yaptığınız her hayır kendiniz içindir.”** buyrulur.²¹⁹

Gelen vahiy mesajının toplum tarafından benimseneceği bir zamana ihtiyaç vardı. Nitekim Mekke'de gün geçtikçe bu gerçeği anlayanlar çoğaldığı gibi, Medîne'ye hicret ettikten sonra oluşan İslâm toplumu eliyle, Mekke ve çevresi de İslâm'a girdi. Hz. Ömer döneminde Mısır, Suriye, Irak ve İran fet-hedilerek, bütün Arap yarımadası ve ortadoğu, son peygambere tâbî oldu.

Yukarıdaki âyette ifâde edilen “O hak (gerçek) olduğu hâlde” cümlesindeki (hak-gerçek) için; “Kur'ân-ı Kerîm, Hz. Muhammed'in elçiliği ve küfür ehli inkârlarında ısrar ederlerse, başlarına bir azâbın gelmesi gerçeği”, yorumları yapılmıştır. Bu âyetler Mekke'de indiği için, biz inkâr edilen gerçeğin Kur'ân olması görüşünü daha uygun bularak meâlde onu esas aldık. Çünkü onu inkâr, vahyi alan peygamberi inkârı da kapsamaktadır.

İlgili âyette şöyle buyrulur: **“Sen onların hidâyete ulaşmasından sorumlu bir vekil değilsin.”**²²⁰ **“Ben ise, sizin hidâyetinizden sorumlu bir vekil değilim.”**²²¹

217. Müslim, Fiten, 20; Ebû Dâvûd, Fiten, 1; Tirmizî, Fiten, 14; İbn Mâce, Fiten, 9.

218. Müslim, Fiten, 19; Tirmizî, Fiten, 14; Nesâî, Kıyâmü'l-leyl, 16. Bk. Buhârî, Tefsir, 6/2, İ'tisâm, 11, Tevhid, 16.

219. Bakara, 2/272.

220. En'âm, 6/150; Zümer, 39/41.

221. Yûnus, 10/108.

وَإِذَا رَأَيْتَ الَّذِينَ يَخُوضُونَ فِي آيَاتِنَا فَأَعْرِضْ عَنْهُمْ حَتَّى يَخُوضُوا
فِي حَدِيثٍ غَيْرِهِ ۚ وَإِمَّا يُنسِيَنَّكَ الشَّيْطَانُ فَلَا تَقْعُدْ بَعْدَ الذِّكْرِى مَعَ
الْقَوْمِ الظَّالِمِينَ ﴿٦٨﴾ وَمَا عَلَى الَّذِينَ يَتَّقُونَ مِنْ حِسَابِهِمْ مِنْ شَيْءٍ
وَلَكِنْ ذِكْرَى لَعَلَّهُمْ يَتَّقُونَ ﴿٦٩﴾

**68- Âyetlerimiz hakkında ileri geri konuşmaya dalanları gör-
düğün zaman, başka bir söze geçinceye kadar onlardan
uzaklaş. Şeytan sana unutturursa (yasağı) hatırladıktan
sonra artık o zâlim toplulukla birlikte oturma.**

**69- Takvâ sahiplerine, inanmayanların hesâbından herhan-
gi bir sorumluluk yoktur. Fakat yine de hatırlatmak ge-
rekir. Belki Allâh'a karşı gelmekten sakınırlar!**

68-69. âyetlerde, Allâh'ın âyetleriyle alay edilen bir yerde, başka konuya geçilinceye kadar kalmayıp uzaklaşmak gerektiği vurgulanıyor. Eğer farkın-
da olmadan böyle bir mecliste kalınmışsa, bunun şeytandan olduğu ve ha-
tırlayınca hemen oradan uzaklaşmak gerektiği belirtiliyor. Ancak takvâ sa-
hipleri için bir istisnâ getirilmiş, onların böyle bir mecliste belki sabrederek
uyarı yapmaya çalışması gerektiğine işaret edilmiştir. Böylece gâfil toplumu
uyararak, İslâm aleyhinde konuşanların sakınmasına yardımcı olmak gerekir.

Yukarıdaki iki âyete göre; fertler, topluluklar veya uluslararası ilişkiler-
de, mü'minlerin birbirlerinin yanında yer alması; güç, kuvvet ve şerefi böy-
le bir yardımlaşmada araması gerekir. Eğer kitap ehli ile işbirliği yapmak
gerekli hâle gelirse, dinleri ve toplumları aleyhinde konuşulması durumun-
da, mü'minlerin buna engel olmaya çalışması, eğer buna güçleri yetmez-
se, o topluluğu terk etmesi ve dinleri için gerekli tedbirleri alması gerekir.

İlgili âyette şöyle buyrulur: **“Şüphesiz Allah size kitapta şunu de-
indirmiştir: Allâh'ın âyetlerinin inkâr edildiğini ve onlarla alay edil-
diğini işittiğinizde, onlar bundan başka bir söze geçinceye kadar,
kendileriyle bir arada oturmayın! Yoksa siz de onlar gibi olursunuz.
Şüphesiz Allah münâfıkları da kâfirleri de hep birlikte cehennem-
de oynayacaktır.”**²²²

وَذَرِ الَّذِينَ اتَّخَذُوا دِينَهُمْ لَعِبًا وَلَهْوًا وَغَرَّتْهُمُ الْحَيَوةُ الدُّنْيَا وَذَكِّرْ بِهِ
 أَن تَبْسَلَ نَفْسٍ بِمَا كَسَبَتْ لَيْسَ لَهَا مِنْ دُونِ اللَّهِ وَلِيٌّ وَلَا شَفِيعٌ
 وَإِنْ تَعْدِلْ كُلُّ عَدْلٍ لَا يُؤْخَذُ مِنْهَا أُولَئِكَ الَّذِينَ أُبْسِلُوا بِمَا كَسَبُوا
 لَهُمْ شَرَابٌ مِنْ حَمِيمٍ وَعَذَابٌ أَلِيمٌ بِمَا كَانُوا يَكْفُرُونَ ﴿٧٠﴾

70- Dinlerini bir oyun ve bir eğlence hâline getirmiş, dünya hayatının kendilerini aldattığı kimseleri kendi hâllerine bırak! İnsanlara Kur‘ân ile şunu hatırlat: Herkes işlediği günahlar yüzünden hesâba çekilecek. O zaman insanın Allah’tan başka ne bir dostu ne de bir şefaathçisi olacak! O azaptan kurtulmak için bütün varını fide olarak verse ondan kabul edilmez. Onlar kendi günahları yüzünden helâke sürüklenen kimselerdir. İnkâr ettikleri için onları kaynar sudan bir içecek ve can yakıcı bir azap beklemektedir.

70. âyette, dinlerini oyun ve eğlence hâline getirip, dünya hayatına aldanmış olanların kendi hâllerine bırakılması istenmektedir. İlgili âyette şöyle buyrulur: **“Çünkü siz Allâh’ın âyetleriyle eğlenmiştiniz, dünya hayatı da sizi aldatmıştı.”**²²³

Yukarıdaki 70. âyette insanlara Kur‘ân âyetleriyle hatırlatılması istenen hususlar şunlardır:

1) Kur‘ân’dan yüz çevirip, dünyaya dalmış olanların kendi hâline bırakılması. Bu emir, onlarla birlikte olmayı yasaklamaktadır. Bir âyette şöyle buyrulur: **“Onları bırak! Kendilerine vaad olunan günlerine kavuşuncaya kadar dalsın, oynasınlar!”**²²⁴

2) Herkes işlediği günahlar yüzünden hesâba çekilecektir. İlgili âyetlerde şöyle buyrulur: **“Geleceğinde hiç şüphe olmayan bir günde, kendilerini bir araya topladığımız ve hiç kimseye haksızlık edilmeksizin, herkese kazandığının karşılığının tam olarak verildiği zaman, durumları nice olacak?”**²²⁵

“O gün insanlar, yaptıklarının (karşılığı) kendilerine gösterilmesi için, bölük bölük gelirler. Artık her kim zerre miktârı bir hayır

223. Câsiye, 45/35.

224. Zuhurf, 43/83.

225. Âl-i İmrân, 3/25.

işlemişse onu görecek. Kim de zerre miktârı bir kötülük yapmışsa, onu görecek.”²²⁶

3) O gün kişinin Allah'tan başka ne bir dostu ne de şefaatchisi olacak, kendisinden kurtuluş fidyesi de kabul edilmeyecek. İlgili âyetle şöyle buyrulur: **“Öyle bir günden sakının ki, o günde hiç kimse başkası için bir ödemedede bulunamaz, kimseden şefaata kabul olunmaz, kimseden fide alınmaz; onlara hiçbir yardım da yapılmaz.”²²⁷**

4) İnsanların kendi günahı yüzünden helâke sürüklenmesi. İlgili âyetlerde şöyle buyrulur: **“Bunlar da tıpkı Firavun ailesi ve ondan öncekilerin gidişi gibi, Allâh'ın âyetlerini inkâr etmişler, sonra da Allah, onları günahları yüzünden yakalamıştı. Şüphe yok ki Allah mutlak üstündür, azâbı çok şiddetli olandır.”²²⁸ “Sonra günahları yüzünden onları helâk ettik ve onların ardından başka nesiller var ettik.”²²⁹**

5) Cehennemlikleri, içecek olarak kaynar suyun ve acı bir azâbın beklediği. İslâm'dan önceki müşrik Arapların tutukluya işkenceleri arasında kaynar suda yakmak veya üzerine kaynar su dökmek de vardı. Cehennem azâbının çeşitleri ile ilgili pek çok âyet vardır. Bâzıları şunlardır: **“İnkâr edenlere, inkâr etmekte oldukları şeylerden ötürü kaynar sudan bir içecek ve can yakıcı bir azap vardır.”²³⁰**

“Ardından da (o inatçı zorbaya) cehennem vardır; kendisine irinli bir su içirilecektir. Onu yudumlamaya çalışır, fakat boğazından geçiremez ve ona her yandan ölüm geldiği hâlde yine ölemez. Bunun ardından da şiddetli bir azap vardır.”²³¹

“İnkâr edenlere ateşten giysiler biçilir, başlarının üstünden de kaynar su dökülür. Bununla onların karınlarındakiler ve derileri eritilir.”²³²

226. Zilzâl, 99/6-8. Bk. Bakara, 2/254; Âl-i İmrân, 3/91; Tûr, 52/21; Müddessir, 74/38-39.

227. Bakara, 2/48, 123. Bk. Mâide, 5/36.

228. Enfâl, 8/52.

229. En'âm, 6/6.

230. Yûnus, 10/4.

231. İbrâhim, 14/16.

232. Hac, 22/19-20. Bk. Kehf, 18/29; Sâffât, 37/67; Mü'min, 40/72; Duhân, 44/43-46; Muhammed, 47/15; Vâkıa, 56/54, 55, 93; Nebe, 78/23-25; Gâşıye, 88/5.

﴿ BÂB 9 ﴾

**ŞEYTANIN YOLUNA UYMAMAK, NAMAZ KILMAK,
ALLÂH'IN YARATMA VE YOK ETME GÜCÜ,
İBRAHİM'İN TEVHİD İNANCI**

قُلْ أَدْعُوا مِنْ دُونِ اللَّهِ مَا لَا يَنْفَعُنَا وَلَا يَضُرُّنَا وَنُرَدُّ عَلَىٰ أَعْقَابِنَا
بَعْدَ إِذْ هَدَيْنَا اللَّهَ كَالَّذِي اسْتَهْوَتْهُ الشَّيَاطِينُ فِي الْأَرْضِ خَيْرَانَّ لَهُ
أَصْحَابُ يَدْعُونَهُ إِلَى الْهُدَىٰ ائْتِنَا قُلْ إِنَّ هُدَى اللَّهِ هُوَ الْهُدَىٰ وَأْمُرْنَا
لِنُسَلِّمَ لِرَبِّ الْعَالَمِينَ^{٧١} وَأَنْ أَقِيمُوا الصَّلَاةَ وَاتَّقُوا اللَّهَ وَهُوَ الَّذِي
إِلَيْهِ تُخْشَرُونَ^{٧٢} وَهُوَ الَّذِي خَلَقَ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضَ بِالْحَقِّ
وَيَوْمَ يَقُولُ كُنْ فَيَكُونُ قَوْلُهُ الْحَقُّ وَلَهُ الْمُلْكُ يَوْمَ يُنْفَخُ فِي الصُّورِ
عَالِمُ الْغَيْبِ وَالشَّهَادَةِ وَهُوَ الْحَكِيمُ الْخَبِيرُ^{٧٣} وَإِذْ قَالَ إِبْرَاهِيمُ
لَأَبِيهِ أَزْرَ اتَّخِذْ أَصْنَامًا آلِهَةً إِنِّي أَرِيكَ وَقَوْمَكَ فِي ضَلَالٍ مُبِينٍ
﴿٧٤﴾ وَكَذَلِكَ نُرَىٰ إِبْرَاهِيمَ مَلَكُوتَ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ وَلِيَكُونَ
مِنَ الْمُوقِنِينَ ﴿٧٥﴾ فَلَمَّا جَنَّ عَلَيْهِ اللَّيْلُ رَأَىٰ كَوْكَبًا قَالَ هَذَا رَبِّي فَلَمَّا
أَفَلَ قَالَ لَا أُحِبُّ الْآفِلِينَ ﴿٧٦﴾ فَلَمَّا رَأَى الْقَمَرَ بَازِعًا قَالَ هَذَا رَبِّي
فَلَمَّا أَفَلَ قَالَ لَئِنْ لَمْ يَهْدِنِي رَبِّي لَأَكُونَنَّ مِنَ الْقَوْمِ الضَّالِّينَ ﴿٧٧﴾
فَلَمَّا رَأَى الشَّمْسُ بَازِعَةً قَالَ هَذَا رَبِّي هَذَا أَكْبَرُ فَلَمَّا أَفَلَتْ قَالَ يَا
قَوْمِ إِنِّي بَرِيءٌ مِمَّا تُشْرِكُونَ ﴿٧٨﴾ إِنِّي وَجَّهْتُ وَجْهِيَ لِلَّذِي فَطَرَ
السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضَ حَنِيفًا وَمَا أَنَا مِنَ الْمُشْرِكِينَ ﴿٧٩﴾ وَحَاجَّهُ قَوْمُهُ
قَالَ أَتَحَاजُّونِي فِي اللَّهِ وَقَدْ هَدِينِ وَلَا أَخَافُ مَا تُشْرِكُونَ بِهِ إِلَّا
أَنْ يَشَاءَ رَبِّي شَيْئًا وَسِعَ رَبِّي كُلَّ شَيْءٍ عِلْمًا أَفَلَا تَتَذَكَّرُونَ ﴿٨٠﴾

وَكَيْفَ أَخَافَ مَا أَسْرَكْتُمْ وَلَا تَخَافُونَ أَنَّكُمْ أَسْرَكْتُمْ بِاللَّهِ مَا لَمْ يُنَزَّلْ بِهِ عَلَيْكُمْ سُلْطَانًا فَأَيُّ الْفَرِيقَيْنِ أَحَقُّ بِالْأَمْنِ إِنْ كُنْتُمْ تَعْلَمُونَ ﴿٨١﴾ الَّذِينَ آمَنُوا وَلَمْ يَلْبِسُوا إِيمَانَهُمْ بِظُلْمٍ أُولَئِكَ لَهُمُ الْأَمْنُ وَهُمْ مُهْتَدُونَ ﴿٨٢﴾

71- De ki: “Allâh’ı bırakıp da bize ne bir fayda ne de bir zarar vermeyen şeylere mi tapalım? Allah bizi doğru yola ilettikten sonra, ökçelerimiz üzerinde gerisin geri inkâra mı dönelim? Tıpkı arkadaşları: “Yanımıza gel!” diye seslenip doğru yola çağırırken onları bırakan ve şeytanın yanıltmasına kapılıp yeryüzünde şaşkın şaşkın dolaşan kimse gibi mi olalım?” De ki: “Allâh’ın gösterdiği yol, elbette doğru yoldur. Biz âlemlerin Rabbine teslim olmakla emrolunduk.”

72- “Namazı dosdoğru kılın ve Allâh’a karşı gelmekten sakının!” diye (emrolunduk). Sonunda O’nun huzûrunda toplanacağınız.

73- Gökleri ve yeri bir anlam ve amaca göre yaratan O’dur. “Ol!” dediği gün her şey olur. O’nun sözü gerçektir. Sûr’a üfürüleceği gün de hükümlerlik O’nundur. Görülmeyeni de görüleni de bilen O’dur. O, tam hüküm ve hikmet sahibidir ve her şeyden haberdardır.

74- Hani bir zamanlar İbrahim, babası Azer’e, “Sen putları tanrı mı ediniyorsun? Doğrusu ben seni ve kavmini apaçık bir sapıklık içinde görüyorum.” demişti.

75- Böylece Biz, İbrahim’e kesin îmân edenlerden olması için göklerin ve yerin melekûtunu gösteririz.

76- Gecenin karanlığı onu kaplayınca bir yıldız gördü, Rabbim budur, dedi. Yıldız batınca, batan şeyleri sevmem, dedi.

77- Ayı doğarken görünce de, Rabbim budur, dedi. O da batınca, Rabbim bana doğru yolu göstermezse, elbette yoldan sapan topluluklardan olurum, dedi.

78- Güneşi doğarken görünce de, Rabbim budur, çünkü bu daha büyük, dedi. O da batınca, dedi ki: “Ey kavmim! Şüphesiz ki ben sizin Allâh’a ortak koştüğunuz şeylerden uzağım.”

79- “Şüphesiz ki ben yüzümü hanîf olarak, gökleri ve yeri yaratana çevirdim ve ben Allâh’a ortak koşanlardan değilim.”

80- O zaman kavmi onunla tartışmaya girişti. O dedi ki: “Allah beni doğru yola iletmışken, siz hâlâ O’nun hakkında benimle tartışacak mısınız? Ben, Rabbimin (hak-kımda) bir şey dilemesi dışında, O’na ortak koştüğunuz şeylerden korkmam. Rabbimin ilmi her şeyi kuşatmıştır. Hâlâ düşünüp öğüt almayacak mısınız?”

81- “Size Allah hiçbir delil indirmemişken, O’na ortak koşmaktan korkmuyorsunuz da, ben ortak koştüğunuz şeylerden niçin korkayım? Bu iki gruptan hangisi güvende olmaya daha lâyıktır? Biliyorsanız, söyleyin bakalım?”

82- Îmân eden ve îmanlarına zulüm karıştırmayanlar, işte onlar güven içindedir ve doğru yolu bulan da onlardır.

71-72. âyetler, Süddî’ye göre; müşriklerin müslümanlara, “Muhammed’in dinini bırakın, bizim yolumuza dönün!” demeleri üzerine inmiştir. Âyette, îmandan sonra yeniden küfre düşen kimselerin şaşkın ve şüpheli durumu tasvir edilir. Bu durumda akıllı kişi şüpheyi bırakıp, kendisini gerçeğe çağıran sese kulak verir, huzur ve güvene kavuşur.

Nitekim arkadaşlarıyla birlikte yola çıkan, onlardan ayrılıp yolunu kaybeden, arkadaşlarıyla karşılaşıncı onlardan doğru yolu öğrenen kimsenin, buna rağmen bilmediği yola girerek çölde vahşi hayvanların eline düşmesi durumunda, sorumluluğun tamamen kendisine âit olduğu açıktır. Güvenilir rehberle teslim olup, selâmete çıkması mümkün iken, bu duruma kendi irâdesi ile düşmüş olur.

Bu âyetlerde uyulması istenen hususları şu maddelerde toplayabiliriz:

1) Allâh’ı bırakıp, hiçbir fayda veya zarar verme gücüne sahip olmayan şeylere tapmamak. Konu ile ilgili âyetlerde şöyle buyrulur: **“Onlar, Allâh’ı**

birakıp da kendilerine göklerde ve yerde olan rızıktan hiçbir şey veremeyen ve buna asla güçleri de yetmeyen şeylere mi tapıyorlar?”²³³ “İbrahim dedi: Öyleyse siz, Allah’tan başka, size hiçbir yarar ve zarar vermeyen şeylere mi tapıyorsunuz?”²³⁴

“Allah ile birlikte başka bir tanrıya tapma! Çünkü O’ndan başka tanrı yoktur. O’nun zâtından başka, her şey yok olacaktır. Hükümrânlık O’na âittir ve siz O’na döndürüleceksiniz.”²³⁵

2) Müslüman olduktan sonra, dinden çıkıp şeytanın saptırmasına uymamak. İlgili âyetlerde şöyle buyrulur: **“Ey îmân edenler! Şeytanın adımlarına uymayın. Kim şeytanın adımlarına uyarsa, bilsin ki şeytan, edepsizlikleri ve kötülüğü emreder.”²³⁶**

“Ey îmân edenler! Topluca barışa girin ve şeytanın adımlarına uymayın. Çünkü o, sizin apaçık düşmanınızdır.”²³⁷ “Onlar belki kendilerine yardım edilir diye, Allah’tan başka birtakım ilâhlar edindiler. Oysa bunların onlara yardıma güçleri yetmez. Aksine kendileri o tanrıları korumak için hazır askerlerdir!”²³⁸

3) Allâh’ın gösterdiği yolun en doğru yol olması. **“Hiç şüphe yok ki bu Kur’ân, insanları en sağlam yola iletir ve iyi amel işleyen mü’minlere büyük bir ecir olduğunu müjdeler.”²³⁹ “İşte bu (din), Rabbinin dosdoğru yoludur.”²⁴⁰**

4) Âlemlerin Rabbine teslim olmak. Müslüman olmak, temelde îmân esaslarını benimseyip, Allâh’ın hak dînine teslim olmak demektir. İlgili âyetlerde şöyle buyrulur: **“De ki: “Bana müslüman olanların ilki olmam emredildi ve asla Allâh’a ortak koşanlardan olma!” (denildi).”²⁴¹ “De ki: Bana, dîni yalnız Allâh’a hâlis kılarak, O’na kulluk etmem emredildi.”²⁴²**

5) Namazı kılmak ve Allâh’a karşı gelmekten sakınmak. İlgili âyetlerde şöyle buyrulur: **“Sana vahyedilen kitabı oku ve namazı dosdoğru kıl.**

233. Nahl, 16/73.

234. Enbiyâ, 21/66.

235. Kasas, 28/88. Bk. Yûnus, 10/18; Hac, 22/12; Furkan, 25/55; Şuarâ, 26/213.

236. Nûr, 24/21.

237. Bakara, 2/208.

238. Yâsîn, 36/74-75.

239. İsrâ, 17/9.

240. En’âm, 6/126.

241. En’âm, 6/14.

242. Zümer, 39/11.

Çünkü namaz, hayasızlıktan ve kötülükten alıkoyar. Allâh’ı anmak şüphe yok ki en büyük ibadettir. Allah, yapmakta olduklarınızı bilir.”²⁴³
“Allah’tan sakının ve bilin ki, O’nun huzûrunda toplanacaksınız.”²⁴⁴

6) Namazı kılmak ve Allâh’a karşı gelmekten sakınmak. Kur’ân’da namazı emreden birçok âyet vardır. Bunların bir bölümü zekât emriyle birlikte zikredilmiştir. Aşağıdaki âyetlerde namaz ve zekât emri yanında, namazın cemaatle kılınması gerektiğine işaret edilir: **“Namazı dosdoğru kılın, zekâtı verin ve rükû edenlerle birlikte rükû edin!”**²⁴⁵ Nitekim Hz. Meryem’den de, Mescid-i Aksa’da namaz kıldıran Zekeriyâ peygambere uyarak, rükûlu ve secdeli namaz kılması istenir.

İlgili âyetlerde şöyle buyrulur: **“Ey Meryem! Rabbine itaat et ve secdeye kapan ve rükû edenlerle birlikte rükû et!”**²⁴⁶ **“Artık namazı dosdoğru kılın, zekâtı verin ve Allâh’a sarılın. Çünkü sizin Mevlânız O’dur. O, ne güzel Mevlâ, ne güzel yardımcıdır!”**²⁴⁷ Allah’tan sakınmak, O’na karşı saygı, sevgi, güven ve korkmayı da kapsar. **“Allâh’a karşı gelmekten sakının ve bilin ki, O’nun huzûrunda toplanacaksınız.”**²⁴⁸

وَهُوَ الَّذِي خَلَقَ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضَ بِالْحَقِّ ۚ وَيَوْمَ يَقُولُ كُنْ فَيَكُونُ
 قَوْلُهُ الْحَقُّ وَلَهُ الْمُلْكُ يَوْمَ يُنفَخُ فِي الصُّورِ ۚ عَالِمُ الْغَيْبِ وَالشَّهَادَةِ
 وَهُوَ الْحَكِيمُ الْخَبِيرُ ﴿٧٣﴾

73- Gökleri ve yeri bir anlam ve amaca göre yaratan O’dur. “Ol!” dediği gün her şey olur. O’nun sözü gerçektir. Sûr’a üfürüleceği gün de hükümlerlik O’nundur. Görülme-yeni de görüleni de bilen O’dur. O, tam hüküm ve hikmet sahibidir ve her şeyden haberdardır.

73. âyette, Allâh’ın gökleri ve yeri birtakım ilkelerle yarattığı, bir şeye ol deyince o şeyin oluvereceği, Sûr’a üflendiği günde de, her şeyin O’nun isteğine göre vukû bulacağı, O’nun gizli açık her şeyi bildiği, tam hüküm ve hikmet sahibi olduğu bildirilmektedir.

243. Ankebût, 29/45.

244. Bakara, 2/203.

245. Bakara, 2/43.

246. Âl-i İmrân, 3/43.

247. Hac, 22/78.

248. Bakara, 2/203.

Konu ile ilgili âyetlerde şöyle buyrulur: **“Allâh'ın gökleri ve yeri gerçekle yarattığını görmedin mi?”**²⁴⁹ **“Biz gökleri, yeri ve bu ikisinin arasındakileri eğlence olsun diye yaratmadık. Biz onları gerçek bir sebeple yarattık. Ama onların çoğu bilmezler!”**²⁵⁰

“O, göklerin ve yerin eşsiz yaratıcısıdır ve O, bir şeyin olmasını dilediği zaman, ona sadece “ol!” der, o da oluverir.”²⁵¹

Abdullah bin Amr ؓ'ten rivâyete göre Nebî ﷺ, “Sûr”u boynuzla benzetilen ve kendisine üflenlen bir boynuzla benzer bir âlettir.²⁵² İsrâfil ؑ tarafından Sûr'a iki kere üflenecek, onun sesi ile birincide Kıyâmet kopacak, ikincisinde ise insanlar yeniden dirilecektir. Kur'ân'da 11 kadar âyette Sûr'dan söz edilmiştir.²⁵³

İlgili âyetler dikkatlice incelendiğinde, ses çıkaran bu borunun (Sûr), bir öldürme ve diriltme borusundan çok, ruhları mahşere, ilâhî mahkemeye çağırma borusu olduğu anlaşılır. İlk boru ile bütün ruhlar, mahşerde hesap verme zamanının geldiğini anlayarak sarsılır ve kendinden geçer, ikinci boru ile de, kendine gelerek, hesap vermekten başka çâre olmadığını anlayarak mahşere doğru yollanmış olur ve Yüce Allâh'ın dîvanında toplanırlar.

وَإِذْ قَالَ إِبْرَاهِيمُ لِأَبِيهِ أَرَزَرَأْتَتَّخِذُ أَصْنَامًا إِلَهَةً إِنِّي أَرَىكَ وَقَوْمَكَ فِي ضَلَالٍ مُبِينٍ ﴿٧٤﴾ وَكَذَلِكَ نُرَى إِبْرَاهِيمَ مَلَكُوتَ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ وَلِيَكُونَ مِنَ الْمُوقِنِينَ ﴿٧٥﴾

74- Hani bir zamanlar İbrahim, babası Azer'e, “Sen putları tanrı mı ediniyorsun? Doğrusu ben seni ve kavmini apaçık bir sapıklık içinde görüyorum.” demişti.

75- Böylece Biz, İbrahim'e kesin îmân edenlerden olması için göklerin ve yerin melekûtunu gösteririz.

74-75. âyetlerde, Hz. İbrahim'in, babası Âzer'i ve toplumu putları ilâh tanımaları yüzünden açık bir sapıklık içinde gördüğü belirtilir. Bu arada Hz.

249. İbrâhim, 14/19.

250. Duhân, 44/38-39.

251. Bakara, 2/117.

252. Ebû Dâvûd, Sünnet, 20, 21; Tirmizî, Kıyâmet, 8, Tefsir, 39/8, Rikâk, 79; Ahmed bin Hanbel, Müsned, II, 162, 192.

253. Bk. En'âm, 6/73; 20/102; 36/51; 39/68, 79, 81; 27/15, 16, 19, 27, 38.

İbrahim'in muhâkeme yoluyla iknâ olarak gerçeği görmesi için, Allah Teâlâ'nın gökler ve yerle ilgili saltanatından bâzı örnekler gösterileceği haber verilir.

Hız. İbrahim'in babasının adı Tevrat'ta, Tareh olarak geçer. Yunanca'da Tharre, kimi zaman da Âzer'in kökeni olan Athar şeklinde yazılır. Tareh Arapça'ya Âzer olarak geçmiş, ya da İbrânice karşılığı olarak yerleşmiştir. Çünkü ilk müslümanlar bu adı yadırgamamış, bu ada Yahudiler de karşı çıkmamıştır. Ahd-i Atik'te Âzer'in, Nahor'un oğlu olduğu, putlara taptığı, 205 yaşında Harran'da öldüğü belirtilir.²⁵⁴ Tevrat tefsirlerinde sonraları tevbe ettiği ileri sürülmüşse de, Kur'ân'a göre o putperestlikten vazgeçmemiş ve Hız. İbrahim'in onun için yaptığı duâ da kabul edilmemiştir.²⁵⁵

Hız. İbrahim'in babasıyla olan konuşmaları aşağıdaki âyetlerde şöyle haber verilir: **“Kitap'ta İbrahim'i de an. Çünkü o, dosdoğru bir peygamberdi. Hani o babasına şöyle demişti: “Babacığım! O işitmeyen, görmeyen ve sana hiçbir yararı olmayan şeylere niçin tapıyorsun? Babacığım! Doğrusu sana gelmeyen bir ilim bana geldi; bana uy ki, seni doğru bir yola eristireyim. Babacığım! Şeytana tapma, çünkü şeytan, çok merhametli olan Allâh'a isyan etti. Babacığım! Doğrusu ben korkarım ki, sana çok merhametli olan Allah'tan bir azap dokunur da şeytana dost olursun!” Babası dedi: “Ey İbrahim! Sen benim tanrılarımdan yüz mü çeviriyorsun? Yemin olsun ki, eğer bundan vazgeçmezsen seni taşlarım! Haydi, bir süre benden uzak dur!” İbrahim dedi: “Sana selam olsun, senin için Rabbimden mağfiret dileyeceğim. Çünkü O, bana karşı çok lûtuflârdır. Sizden de Allâh'ı bırakıp taptıklarınızdan da uzaklaşıyorum. Ben yalnızca Rabbime duâ ederim. Umulur ki Rabbime duâ sayesinde bahtsız olmam!” İbrahim onlardan ve Allâh'ı bırakıp taptıklarından uzaklaşıncaya, Biz ona İshâk'ı ve Yâkub'u verdik ve her birini peygamber yaptık. Bunlara rahmetimizden ihsan ettik ve hepsine de dillerde güzel ve yüksek bir nam bıraktık.”**²⁵⁶

Ebû Hüreyre ؓ'ten rivâyete göre, Nebî ؑ şöyle buyurmuştur: “Hız. İbrahim kıyâmet gününde yüzü gözü toprak içinde olan babası ile karşılaşacak ve ona: “Ben sana dünyada iken bana âsî olma dememiş miydin?” diye soracak. Babası da ona: “İşte bugün sana âsî olmayacağım,”

254. Yaratılış, 11/31, 32; Yeşû, 24/2.

255. Bk. Tevbe, 9/114; Meryem, 19/41-49.

256. Meryem, 19/41-50.

diyecek. O zaman Hz. İbrahim diyecek ki: “Ey Rabbim! İnsanların diriltileceği kıyâmet gününde beni utandırmayacağına dâir bana vaatte bulunmuşsun! Bugün babamın Senin rahmetinden uzak olmasından daha çok utanılacak ne olabilir?” O zaman Allah Teâlâ şöyle buyuracak: “Ben cenneti kâfirlere haram kıldım.” Sonra: “Ey İbrahim! Şu iki ayağının arasındaki nedir?” diye seslenilecek. Eğilip bakınca, babasını kana bulanmış bir sırtlan şeklinde görecektir. Bunun üzerine onu ayaklarından tutup, cehenneme atacaktırlar.”²⁵⁷

فَلَمَّا جَنَّ عَلَيْهِ اللَّيْلُ رَأَى كَوْكَبًا ۖ قَالَ هَذَا رَبِّي ۖ فَلَمَّا أَفَلَ قَالَ لَا أُحِبُّ
الْأَفْلَينَ ﴿٧٦﴾ فَلَمَّا رَأَى الْقَمَرَ بَازِعًا قَالَ هَذَا رَبِّي ۖ فَلَمَّا أَفَلَ قَالَ لَئِنْ لَمْ
يَهْدِنِي رَبِّي لَأَكُونَنَّ مِنَ الْقَوْمِ الضَّالِّينَ ﴿٧٧﴾ فَلَمَّا رَأَى الشَّمْسَ بَازِعَةً قَالَ
هَذَا رَبِّي ۖ هَذَا أَكْبَرُ ۖ فَلَمَّا أَفَلَتْ قَالَ يَا قَوْمِ إِنِّي بَرِيءٌ مِمَّا تُشْرِكُونَ ﴿٧٨﴾

76- Gecenin karanlığı onu kaplayınca bir yıldız gördü, Rabbim budur, dedi. Yıldız batınca, batan şeyleri sevmem, dedi.

77- Ayı doğarken görünce de, Rabbim budur, dedi. O da batınca, Rabbim bana doğru yolu göstermezse, elbette yoldan sapan topluluklardan olurum, dedi.

78- Güneşi doğarken görünce de, Rabbim budur, çünkü bu daha büyük, dedi. O da batınca, dedi ki: “Ey kavmim! Şüphesiz ki ben sizin Allâh’a ortak koştuğunuz şeylerden uzağım.”

76-78. âyetlerde, Hz. İbrahim’in, aklını kullanarak, doğup batan yıldız, ay ve güneş gibi gök cisimlerini dikkatlice gözlemlemek sûretiyle, Allâh’ın varlığına nasıl ulaştığı anlatılır. Onun, o sırada aya, güneşe ve yıldızlara tapan toplumuna, doğuşu sırasında bunları göstererek, sizin taptığınız ilahlar bunlar mı? İşte kaybolup gidiyorlar, yeniden gelip yine kayboluyorlar, demek ki, bunları hareket ettiren bizim görmediğimiz bir kudret sahibi var, anlamında toplumunu uyarmaya çalıştığı görülür.

MÖ 2100 yıllarında yaşadığı kabul edilen Hz. İbrahim, ay, güneş ve yıldızlarla bunları sembolize eden putlara tapan Sâbiî bir toplum olan Keldânîler'e mensuptu. İbrahim عليه السلام yaşadığı sürece, verdiği bir sözden ötürü, babası için istiğfarda bulunmuş, ancak babası şirk üzere vefât edince duâyı bırakmıştır. Âyette bu duâdan şöyle söz edilir: **“İbrahim’in babası için Allah’tan mağ-firet dilemesi, ancak ona vermiş olduğu bir sözden dolayı idi. Ona, babasının Allâh’ın düşmanı olduğu belli olunca, İbrahim ondan ili-şiğini kesti. Çünkü İbrahim çok içli ve yumuşak huylu idi.”**²⁵⁸

Hız. İbrahim, Urfa yöresinden, toplumunu terk ederek Şam veya Filistin'e göçmüş, Harran'da evlendiği eşi Sâre'den İshak عليه السلام ve diğer eşi Hacer'den de İsmâil عليه السلام doğmuştur.

Hız. İbrahim, Mûsevîlik, İsevilik ve İslâm dîninde fazîleti ortak bir değer olarak kabul edilen, her üç semâvî dînin yukarıda birleştiği ve büyük pey-gamber oluşunda görüş birliği içinde bulunduğu bir elçidir.

Nitekim müslümanların kıldığı bütün namazların son oturushlarında ve nâfile namazların her iki rekâtından sonra, Tehıyyât'ın arkasından “Salli-Bârik duâları”nın okunması kâim sünnet olarak uygulanmaktadır.²⁵⁹

Burada, İbrahim عليه السلام'ın özel olarak zikredilmesi, rahmet ve bereketin onun üzerinde birleşmesi yüzündendir. Nitekim Kur‘ân-ı Kerîm'de, meleklerin Hız. İbrahim'in ailesine hitâben; **“Ey ev halkı! Allâh'ın rahmeti ve bereketi üzerinize olsun!”** dedikleri belirtilir.²⁶⁰

Hız. Muhammed'in yakınları; Hâşim ve Abdülmuttaliboğulları kabîleleridir. İbrahim عليه السلام'ın yakınları ise; İsmâil, İshak ve onların çocuklarıdır.²⁶¹

إِنِّي وَجَّهْتُ وَجْهِيَ لِلَّذِي فَطَرَ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضَ حَنِيفًا وَمَا أَنَا
مِنَ الْمُشْرِكِينَ ﴿٧٩﴾

79- “Şüphesiz ki ben yüzümü hanîf olarak, gökleri ve yeri yaratana çevirdim ve ben Allâh'a ortak koşanlardan değilim.”

258. Tevbe, 9/114.

259. Bk. Buhârî, Tefsir, 33/10, Enbiyâ, 10, Deavât, 31, 32; Müslim, Salât, 65, 66, 69; Tirmizî, Tefsir, 33/23; Vitir, 20; Ebû Dâvûd, Salât, 179.

260. Hûd, 11/73.

261. İbn Âbidîn, Reddül-Muhtâr I, 479; Zühaylî, age, I, 719-721.

79. âyette, Hz. İbrahim'in tek Allah inancına sahip bir hanîf olarak gökleri ve yeri yaratan Rabbe teslim olduğu ve şirkten arındığı bildirilir. Hz. İbrahim'in bir hanîf olduğu başka âyetlerde de belirtilir.²⁶²

Tek Allah inancına dayanan semâvî dinler, aynı zamandan fıtrat dîni-
dir. Yani kendi dönemine ve insan yaratılışına uygun inanç ve ibadet esas
ları getirirler. Nitekim son din olan İslâm'ın da bir fıtrat dîni olduğu, Hz.
Peygamber'in yüzünü ve özünü bu dîne çevirmesi çeşitli âyetlerde şöyle vur-
gulanmıştır. **“O hâlde yüzünü bir hanîf olarak dîne, Allâh'ın, insan-
ları kendisine göre yarattığı temiz fıtrata çevir. Allâh'ın yaratışın-
da hiçbir değişme olmaz. İşte dosdoğru din budur. Ama insanların
çoğu bilmezler.”**²⁶³ **“Öyleyse Allah'tan, dönüşü olmayan bir gün gel-
mezden önce, yüzünü dosdoğru olan dîne çevir.”**²⁶⁴

Saîd b. el-Müseyyeb'in Ebû Hüreyre ؓ'ten rivâyet ettiğine göre, Ra-
sûlullah ؐ şöyle buyurmuştur: **“Her çocuk Allâh'ın yarattığı fıtrat üze-
re doğar, sonra onu anası babası Yahudi, Hristiyan veya Mecûsî
yapar. Nitekim hayvan da yavrusunu âzâları tam olarak doğurur.
Onda doğuştan bir eksikli göremezsiniz. Sonra Ebû Hüreyre şu âye-
ti okumuştur: “Yüzünü bir hanîf olarak dîne, Allâh'ın, insanları ken-
disine göre yarattığı temiz fıtrata çevir. Allâh'ın yaratışında hiçbir
değişme olmaz.”**²⁶⁵

İyaz b. Hımâr'dan rivâyete göre, bir gün Allâh'ın Rasûlü hutbe irat
ederek şöyle buyurmuştur: **“Ben bütün kullarımı hanîfler olarak yarat-
tım. Fakat şeytanlar onların yanına giderek kendilerini dinlerinden çe-
virdiler.”**²⁶⁶

Buradaki “hanîfler”den kastedilen; “müslümanlar olarak” demektir.
Ancak “günahlardan temiz olarak, dosdoğrular olarak, hidâyeti kabul et-
meye yönelmişler olarak” anlamı da verilmiştir.²⁶⁷

262. Bk. En'âm, 6/74; Âl-i İmrân, 3/67; Meryem, 19/41-50.

263. Rûm, 30/30.

264. Rûm, 30/43.

265. Rûm, 30/30. Bk. Müslim, Kader, 22/25.

266. Müslim, Cennet, 63; Ahmed b. Hanbel, Müsned, IV, 162.

267. Bk. Müslim, H No: 63 dipnotu, Çağrı yayını, III, 2197.

وَحَاجَّهُ قَوْمُهُ ۖ قَالَ أَتَقَاجُونِي فِي اللَّهِ وَقَدْ هَدِينِ ۖ وَلَا أَخَافُ مَا تُشْرِكُونَ
 بِهِ إِلَّا أَنْ يَشَاءَ رَبِّي شَيْئًا ۖ وَسِعَ رَبِّي كُلَّ شَيْءٍ عِلْمًا ۖ أَفَلَا تَتَذَكَّرُونَ ﴿٨٠﴾
 وَكَيْفَ أَخَافُ مَا أَشْرَكْتُمْ وَلَا تَخَافُونَ أَنَّكُمْ أَشْرَكْتُمْ بِاللَّهِ مَا لَمْ يُنَزَّلْ
 بِهِ عَلَيْكُمْ سُلْطَانًا ۖ فَأَيُّ الْفَرِيقَيْنِ أَحَقُّ بِالْأَمْنِ ۚ إِنْ كُنْتُمْ تَعْلَمُونَ ﴿٨١﴾

80- O zaman kavmi onunla tartışmaya girdi. O dedi ki:
 “Allah beni doğru yola ilettiğiken, siz hâlâ O’nun hak-
 kında benimle tartışacak mısınız? Ben, Rabbimin (hak-
 kımda) bir şey dilemesi dışında, O’na ortak koştüğunuz
 şeylerden korkmam. Rabbimin ilmi her şeyi kuşatmış-
 tır. Hâlâ düşünüp öğüt almayacak mısınız?”

**81- “Size Allah hiçbir delil indirmemişken, O’na ortak koş-
 maktan korkmuyorsunuz da, ben ortak koştüğunuz şey-
 lerden niçin korkayım? Bu iki gruptan hangisi güvende
 olmaya daha lâyıktır? Biliyorsanız, söyleyin bakalım?”**

80-81. âyetlerde, kavminin putlar konusunda Hz. İbrahim’le tartıştığı, İbrahim’in Allah diledikçe putların kendisine bir zarar veremeyeceğini, çün-
 kü Allâh’ın ilmiyle her şeyi kuşattığını söylediği ve onları düşünmeye davet
 ettiği belirtiliyor. Diğer yandan kavmi putları Allâh’a ortak koşmaktan kork-
 mazken, İbrahim’in putlardan niçin korkacağı sorusu sorulmaktadır. Kısaca
 Hz. İbrahim putlardan korkmak gerekmez, bunlar insana fayda veya zarar
 verme gücüne sahip değildir, diyerek kavmini düşünmeye davet etmiştir.

Allah Teâlâ şöyle buyurmuştur: **“Sizin ilâhınız, ancak kendisinden
 başka hiçbir ilâh bulunmayan Allah’tır. O, ilmiyle her şeyi kuşat-
 mıştır.”**²⁶⁸

الَّذِينَ آمَنُوا وَلَمْ يَلْبِسُوا إِيمَانَهُمْ بِظُلْمٍ أُولَٰئِكَ لَهُمُ الْأَمْنُ وَهُمْ مُهْتَدُونَ ﴿٨٢﴾

**82- İmân eden ve îmanlarına zulüm bulaştırmayanlar, işte
 onlar güven içindedir ve doğru yolu bulan da onlardır.**

82. âyet inince ashâb-ı kirâm korkmuşlar ve Hz. Peygamber’e;
“Hangimiz zulüm ve haksızlık yapmıyoruz ki?” demişlerdi. Bunun

üzerine Lokmân u'n oğluna öğüdünü içeren şu âyet inmiştir: “Lokmân oğluna öğüt vererek dedi ki: Ey oğulcuğum! Allâh'a şirk koşma! Şüphesiz, şirk büyük bir zulümdür.”²⁶⁹ Böylece nefse olan zulüm, Allâh'a ortak koşmak (şirk) olarak tefsir edilmiştir.²⁷⁰

Onun oğluna olan öğütleri devamı âyetlerde şöyle sıralanır: **“Yavrucuğum! Yaptığın iş (iyilik veya kötülük), bir hardal tanesi ağırlığında bile olsa ve bu, bir kayanın içinde veya göklerde yahut yerin derinliklerinde bulunsa yine de Allah onu (senin karşına) çıkarır. Doğrusu Allah, en ince işleri görüp bilmektedir ve her şeyden haberdardır.”**²⁷¹

“Yavrucuğum! Namaz kıl, iyiliği emret, kötülükten vazgeçirmeye çalış, başına gelenlere sabret. Doğrusu bunlar azmedilmeye değer işlerdir.”²⁷² **“Küçümseyerek insanlardan yüz çevirme ve veryüzünde böbürlenerek yürüme. Zira Allah, kendini beğenmiş övünüp duran kimseleri asla sevmez. Yürüyüşünde tabii ol, sesini alçalt. Unutma ki seslerin en çirkinini merkeplerin sesidir.”**²⁷³

Diğer yandan Kur'ân-ı Kerîm'in bâzı âyetlerinde Allâh'ı inkâr edenler de zâlimler olarak nitelendirilmiştir. **“İnkâr edenlere gelince, onlar zâlimlerdir.”**²⁷⁴ **“Allah'tan başka; sana ne yarar ne de zarar veremeyecek olan şeylere tapma! Eğer böyle yaparsan, sen de hiç şüphesiz zâlimlerden olursun!”**²⁷⁵

Cerir bin Abdullah şöyle anlatır: Allâh'ın elçisi ile Medîne dışına çıktıklarında, bir adam yanlarına gelip, îmânın ne olduğunu sormuş, Hz. Peygamber ona İslâm'ın beş şartını söylemişti. Adam, “Bunları kabul ettim.” dediği sırada, devesinin ayağı takılmış ve bu kişi, başı üzerine düşerek, orada vefât etmiş ve defin işlemi yapılmıştı. Allâh'ın elçisi; **“Bu kişi çok az amel işledi, fakat çok ecir kazandı, açken vefât ettiği için iki meleği, onun ağzına cennet meyveleri koyarken gördüm.”** buyurduktan sonra, yukarıdaki 82. âyeti okumuştur.²⁷⁶

269. Lokmân, 31/13.

270. Buhârî, İman, 23, Enbiyâ, 8, 43; Tefsir, 6/3, 31/1; Müslim, İman, 197.

271. Lokmân, 31/16.

272. Lokmân, 31/17.

273. Lokmân, 31/17-19.

274. Bakara, 2/254.

275. Yûnus, 10/106.

276. Ebû Dâvûd, Cenâiz, 61; Tirmizî, Cenâiz, 53; Ahmed bin Hanbel, IV, 357, 359, 363.

﴿ BÂB 10 ﴾

**ALLÂH'IN İBRAHİM'E ÇOCUK VE TORUNLAR VERİP,
HEPSİNİ ÂLEMLERE ÜSTÜN KILMASI, PEYGAMBERİN
YAPTIĞI İŞE KARŞILIK BİR ÜCRET İSTEMEMESİ**

وَتِلْكَ حُجَّتُنَا آتَيْنَاهَا إِبْرَاهِيمَ عَلَىٰ قَوْمِهِ ۖ نَرْفَعُ دَرَجَاتٍ مِّنْ نَّشَاءٍ ۚ
 إِنَّ رَبَّكَ حَكِيمٌ عَلِيمٌ ﴿٨٣﴾ وَوَهَبْنَا لَهُ إِسْحَاقَ وَيَعْقُوبَ ۚ كُلًّا هَدَيْنَا
 وَنُوحًا هَدَيْنَا مِن قَبْلُ ۚ وَمِنْ ذُرِّيَّتِهِ دَاوُدَ وَسُلَيْمَانَ وَأَيُّوبَ وَيُوسُفَ
 وَمُوسَىٰ وَهَارُونَ ۚ وَكَذَٰلِكَ نَجْزِي الْمُحْسِنِينَ ﴿٨٤﴾ وَزَكَرِيَّا وَيَحْيَىٰ
 وَعِيسَىٰ وَإِلْيَاسَ ۚ كُلٌّ مِّنَ الصَّالِحِينَ ﴿٨٥﴾ وَإِسْمَاعِيلَ وَإِسْحَاقَ وَيُونُسَ
 وَلُوطًا ۚ وَكُلًّا فَضَّلْنَا عَلَىٰ الْعَالَمِينَ ﴿٨٦﴾ وَمِنَ آبَائِهِمْ وَذُرِّيَّاتِهِمْ
 وَإِخْوَانِهِمْ وَاجْتَبَيْنَاهُمْ وَهَدَيْنَاهُمْ إِلَىٰ صِرَاطٍ مُّسْتَقِيمٍ ﴿٨٧﴾ ذَٰلِكَ
 هَدَىٰ اللَّهُ يَهْدِي بِهِ مَن يَشَاءُ مِّنْ عِبَادِهِ ۚ وَلَوْ أَشْرَكُوا لَحَبِطَ عَنْهُمْ مَا
 كَانُوا يَعْمَلُونَ ﴿٨٨﴾ أُولَٰئِكَ الَّذِينَ آتَيْنَاهُمُ الْكِتَابَ وَالْحُكْمَ وَالنُّبُوَّةَ
 فَإِن يَكْفُرْ بِهَا هَٰؤُلَاءِ فَقَدْ وَكَلْنَا بِهَا قَوْمًا لَّيْسُوا بِهَا بِكَافِرِينَ ﴿٨٩﴾
 أُولَٰئِكَ الَّذِينَ هَدَىٰ اللَّهُ فَبْهَيْدِهِمْ اقْتَدِهٖ ۚ قُلْ لَا أَسْأَلُكُمْ عَلَيْهِ أَجْرًا
 إِن هُوَ إِلَّا ذِكْرَىٰ لِلْعَالَمِينَ ﴿٩٠﴾

83- İşte bu, kavmine karşı İbrahim'e verdiğimiz delillerimizdir. Biz dilediğimiz kimselerin derecelerini yükseltiriz. Şüphesiz ki senin Rabbin, tam hikmet sahibi olan, hakıyla bilendir.

84- Biz, ona İshâk'ı ve Yâkub'u bağışladık. Hepsini de doğru yola ilettik. Daha önce de Nûh'u ve onun soyundan Dâvud'u, Süleyman'ı, Eyyûb'u, Yusuf'u, Mûsâ'yı ve Hârûn'u da doğru yola iletmıştik. İşte Biz, iyi davrananları böyle mükâfatlandırırız.

85- Zekerıyyâ, Yahyâ, Îsâ ve İlyas'ı da doğru yola ilettik. Bunların hepsi sâlihlerdendi.

86- İsmâîl'e, Elyesea'ya, Yunus'a ve Lût'a da (hidâyet ve nübüvvet verdik). Hepsini âlemlere üstün kıldık.

87- Onların atalarından, soylarından ve kardeşlerinden kimini de seçkin kıldık ve doğru yola ilettik.

88- İşte bu yol, Allâh'ın yoludur. O, bu yola kullarından dilediğini iletir. Eğer onlar da Allâh'a ortak koşmuş olsalardı, elbette yapmış oldukları ameller boşa giderdi.

89- Onlar kendilerine kitap, hikmet ve peygamberlik verdiğimiz kimselerdir. Eğer inkârcılar bunlara inanmazlarsa, onların yerine bunları inkâr etmeyecek bir toplum getiririz!

90- İşte o peygamberler Allâh'ın hidâyet ettiği kimselerdir. Sen de onların yoluna uy! De ki: “Ben, buna karşılık sizden bir ücret istemiyorum. Çünkü bu (Kur'ân), bütün âlemlere bir öğüttür.”

83-86. âyetlerde 18 peygamber adı zikredilmiştir. 83. âyette Hz. İbrahim'e özel olarak bilgi, düşünme ve muhâkeme güç ve yeteneği verildiğinden söz edilir. Allah Teâlâ dilediği kimselerin derecelerini yükselteceği, her şeyi yerli yerinde yaptığı belirtilir.

İlgili âyetlerde şöyle buyrulur: **“Biz dilediğimizi derecelerle yükseltiriz. Her bilgi sahibinin üzerinde çok iyi bilen birisi vardır.”**²⁷⁷ **“Dereceleri yükselten, Arş'ın sahibi olan Allah, o buluşma gününün dehşetini haber vermek üzere, kulları arasından dilediği kimseye buyruğu ile (melek) indirir.”**²⁷⁸

277. Yûsuf, 12/76.

278. Mû'min, 40/15.

“Güçlü ve basîret sahibi kullarımız İbrahim, İshak ve Yâkub’u da an! Biz onları temiz bir hasletle, âhiret yurdunu düşünen ihlaslı kimseler kıldık. Çünkü onlar, katımızda seçkin iyi kimselerdendir. İsmâîl, Elyesea ve Zülkifl’i de an! Hepsi de iyi kimselerdendir.”²⁷⁹

Yukarıdaki âyetlerde bu peygamberler güzel bir sınıflandırmaya tâbi tutularak Hz. İbrahim etrafında toplanmıştır. Hz. Nûh puta tapanlarla uğraşan ilk peygamber, İshak ve Yâkub ise bütün İsrâîloğulları peygamberlerinin aslıdır. Dâvud ve Süleyman baba-oğul olarak saltanat ile, Eyyûb ve Yusuf güzel sabırla seçkindir. Mûsâ ve Hârûn iki kardeş, âciz bırakma güç, heybet ve ezici güç, kitap ve özel şeriat ile seçkin, Zekeriyâ, Yahyâ, Îsâ ve İlyas zühd ve rûhâniyet ve fedakârlıkta örnektir. İlyas’ın İdrîs عليه السلام olduğu söylenmişse de İsrâîloğulları’ndan Hârûn عليه السلام soyundan olduğu tercih edilen görüştür. Hızır olduğu da söylenmiştir. Çünkü Îsâ ve Hızır gibi İlyas’ın da henüz hayatta olduğuna dâir bâzı rivâyetler vardır. Ebû Hayyan tefsîrinde şöyle der: “İlyas Îsâ’ya yakın olarak zikredilmiştir. Henüz ölmemiş olma noktasında ortaklırlar.”²⁸⁰

Yahudiler ve Hristiyanlar İlyas’a İlya derler. Yuhanna İncil’inin baş taraflarında bildirildiğine göre, Yahudiler Oruşilim’de Yahyâ’ya “Sen kimsin?” diye sormuş o, “Ben Mesih değilim.”, “Öyle ise nesin, İlya mısın?” sorusuna, “Değilim.” demiş, “Sen o peygamber misin?” sorusuna ise, “Hayır!” cevabını vermiştir. Burada İlya ile İlyas, “o peygamber” ile de peygamberlerin sonuncusu Hz. Muhammed kastedilmiştir.

Hz. Peygamber’in dedesi olan İsmâîl عليه السلام, Elyesea, Yunus ve Lût ile birlikte bir sınıf içinde zikredilmiştir. Elyesea, Yûşâ bin Nûn diyenler olmuşsa da Elyesea bin Ahtub bin el-Acuz diye tashih edilmiştir. İşte bütün bu isimleri sayılanlara kitap, hikmet ve peygamberlik verildiği belirtilmiştir.²⁸¹

Peygamberlerin diğer insanlardan farklı birtakım sıfatları vardır ki, bunlar çeşitli âyetlerde zikredilmiştir. Bunlar beş tane olup şunlardır:

PEYGAMBERLERİN SIFATLARI

Peygamberler, insan olmakla birlikte, diğer insanlardan farklı birtakım sıfatlarla donatılmıştır. Bu, onların elçi, rehber ve önder oluşlarının tabii bir

279. Sâd, 38/45-48.

280. Ebû Hayyan, VI, 173.

281. Elmalılı, Hak Dini Kur’ân Dili, III, 457, 458.

sonucudur. Peygamberin sıfatları emânet, sıdk, fetânet, ismet ve tebliğ olmak üzere beş tanedir.

1) Emânet: “Güvenilir olmak” demektir. Peygamberlerin hepsi doğru ve güvenilir kişilerdir. Emânete asla hâinlik etmezler. Bir âyette şöyle buyrulur: **“Bir peygamber için emânete hiyânet yaraşmaz..”**²⁸² Hz Muhammed’e peygamberlik gelmezden önce, Mekke müşrikleri tarafından “Muhammedü'l-Emîn (kendisine güvenilen Muhammed)” lâkabının verildiği bilinmektedir.

2) Sıdk: “Doğru olmak” demektir. Peygamberlerin hepsi doğru sözlü ve dürüst kişilerdir. Kesinlikle yalan söylemezler, sözleri gerçeği yansıtır. Sözlerinin doğruluğu, gerektiğinde mucizelerle desteklenir. Sıdk'ın zıddı olan kizb (yalan söylemek) peygamber hakkında düşünülemez. Çünkü peygamber, her şeye gücü yeten Allâh'ın yeryüzündeki elçisidir. Bu elçiliğin yalan ve hiyânetle etkisiz ve sonuçsuz kalmasına Cenâb-ı Hak izin vermez.

3) Fetânet: “Peygamberlerin akıllı, zeki ve hikmet sahibi olmaları” demektir. Peygamber gerçekten insanların en akıllısı ve hikmet sahibi olanıdır. Aptal, ahmak ve geri zekâlı birisinin peygamber olduğu görülmemiştir. Toplumunu iknâ edip, onlara önderlik yapabilmek için peygamberin akıllı olması gerekir. Fetânetin zıddı olan “akılsızlık” ve “gaflet” peygamber için düşünülemez.

4) İsmet: “Günah işlememek, gûnahtan korunmuş olmak” demektir. Peygamberler hayatlarının hiçbir döneminde şirk ve küfür sayılan bir günahı işlemedikleri gibi, peygamberlik dönemlerinde de kasten günah işlememişlerdir.

Kur'ân-ı Kerîm'de, Hz. Âdem'in, Hz. Mûsâ'nın ve diğer bâzı peygamberlerin hatâ işlediklerinden ve Cenâb-ı Hakk'ın onların bu hatâlarını bağışladığından söz edilir. Hatta Hz. Muhammed'in de bâzı konularda vahiy yoluyla doğru yola iletildiği belirtilir.²⁸³ Ancak bunlar “zelle” denilen ayak sürçmeleri olup, peygamberden istemeyerek sâdır olabilmektedir. Mesela, Hz. Âdem'in yasak ağaçtan yemesi; şeytana güvenmesi ve henüz kötülüğün ne olduğunu tecrübeyle görmemesi yüzünden olmuştur. Daha sonra Yüce Allah O'nu affetmiş ve kendi nesline peygamber olmuştur.

282. Âl-i İmrân, 3/161.

283. Bk. A'râf, 7/23; Kasas, 28/16; Muhammed, 47/19; Tevbe, 9/43.

H. Muhammed'in, Abese sûresi ile uyarıldığı şu olayı da "zelle"ye örnek verebiliriz. Rasûlullah ﷺ Kureyş ileri gelenlerinden bir heyete İslâm'ı anlatırken, bir âmâ olan Abdullah bin Ümmi Mektûm ؑ, O'nun bu irşâdından habersiz olarak içeri girmiş ve yüksek sesle; "Allâh'ın sana öğrettiklerinden bana da öğret!" diye seslenmiş ve bu sözünü birkaç defa tekrar etmişti. Bu durumdan memnun kalmayan Allâh'ın elçisi yüzünü ekşitip öbür yana çevirmiştir. Bunun üzerine Abese sûresi inmiş ve Rasûlullâh'a ﷺ bu davranışının uygun olmadığı bildirilmiştir.²⁸⁴

Kur'ân-ı Kerîm'de, açıkça ismet sıfatı zikredilmez. Ancak peygamberlerin, Allâh'ın tam olarak kontrolü altında bulundukları belirtilir.²⁸⁵ Buna H. Yusuf'un durumunu örnek verebiliriz.

Züleyha kadınlık çekiciliğini kullanarak H. Yusuf'u aldatmak istediği sırada Yüce Allâh'ın koruması şu âyetle açıkça görülür: **"Andolsun ki, o kadın ona meyletti. Eğer Rabbinin işaret ve uyarısını görmemiş olsaydı, belki Yusuf da ona meyletmişti."**²⁸⁶

Ahmed bin Mübârek bu âyetin tefsîri ile ilgili olarak şöyle demiştir: Ümmî müşidim Abdülaziz ed-Debbâğ'a; "Yusuf ؑ'ın o kadına kast ve niyet ettiği şey ne idi?" diye sordum. Şu cevabı verdi: "Onu dövmektir" Bunun üzerine, kendisine bâzı müfessirlerin bu konuda söyledikleri açıklamalardan söz ettim. Bunlara şiddetle karşı çıkarak dedi ki; "Peygamberlerin mâsumluğu nerede kaldı? Allâh'ın bir velî kuluna fetih (kalbin mânen açılması hâli) vâki olduğu zaman, Allah onun yetmiş iki zulmet damarını söküp atar ki, onların bir kısmından yalan, bir kısmından kibir, kimisinden riyâ, kimisinden dünya sevgisi, kimisinden de şehvet ve zinâ sevgisi ve benzeri kötülükler neşet ediyordu. Allâh'ın velî kulları hakkında durum böyle olunca, ismet sıfatıyla yaratılan ve koruma altında bulunan bir peygamberin nasıl olması gerektiğini düşün!"²⁸⁷

5) Tebliğ: "Peygamberlerin Allah'tan aldıkları vahiy mesajını eksiksiz olarak ümmetlerine iletmesi" demektir. Tebliğin zıddı olan gizleme peygamberler hakkında düşünülemez. Peygamber vahyi tebliğinde ne bir fazlalık ne de bir eksiltme yapamaz. Bu konuda Kur'ân'da şöyle buyrulur: **"Ey Peygamber! Rabbinden sana indirileni tebliğ et. Eğer bunu yapmazsan, Allâh'ın elçiliğini tebliğ etmemiş olursun."**²⁸⁸

284. Bk. Abese, 80/1-20; H. Basri Çantay, ag. meâl, III, 1146, alt not: 2.

285. En'âm, 6/89-90; Enbiyâ, 21/73.

286. Yûsuf, 12/24.

287. Çantay, age, I, 350, Dipnot: 34, Abdülaziz ed-Debbâğ'ın, Kitâbü'l-İbriz isimli eserinden naklen.

288. Mâide, 5/67.

İslâm inancına göre bütün peygamberler peygamber olmaları yönüyle eşit kabul edilir ve aralarında bir ayırım yapılmaz. Ancak görevinin büyüklüğü ve Cenâb-ı Hak nezdindeki yeri bakımından aralarında derece ayrılığı bulunabilir. Bu konuda Kur'ân'da şöyle buyrulur: **“İşte bu peygamberlerden bir bölümünü diğerlerinden üstün kıldık. Allah onlardan bir kısmı ile konuşmuş, bâzılarını da derecelerle yükseltmiştir.”**²⁸⁹ Allâh'ın derecelerle yükselttiği kişinin Hz. Muhammed ﷺ olduğu yorumu yapılmıştır.

Câbir bin Abdullah ؓ'ten rivâyete göre Nebî ﷺ şöyle buyurmuştur: **“Benden önce hiçbir peygambere verilmeyen beş haslet bana verilmiştir. Bunlar şunlardır: a) Bir aylık mesâfedeki düşmanın kalbine korku salınmakla yardım olundum. b) Yeryüzü bana mescid ve temiz kılındı, ümmetimden bir kişiye nerede namaz vakti olursa, orada namazı kılsın. c) Bana ganîmetler helâl kılındı. d) Önceki peygamberler belli bir kavme gönderilirken, ben bütün insanlara gönderildim. e) Bana şefaât makâmı verildi.”**²⁹⁰ Ancak bu üstünlüklerine rağmen Hz. Peygamber övünmeyi ve övülmeyi sevmezdi.²⁹¹

Bununla birlikte Allâh'ın Rasûlü övülmekten hoşlanmazdı. Bir gün İbn-i Abbâs'ın mescidde kendisinin ve bâzı peygamberlerin üstünlüklerini dile getirdiğini işitince şöyle buyurmuştur: **“Hiç kimse, Hz. Zekerîyyâ'nın oğlu Yahyâ'dan üstün olamaz. O günah işlemediği gibi, günahı aklından bile geçirmezdi.”**²⁹²

Buna göre Hz. Muhammed'in, diğer peygamberlerden ayrıcı özellikleri şu noktalarda toplanabilir: a) O, yaratılmışların en üstünü ve Allâh'ın en sevgili kuludur.²⁹³ b) Onun peygamberliği bütün insan ve cinleri kapsar.²⁹⁴ c) O, son peygamberdir ve görevi Kıyâmete kadar sürecektir.²⁹⁵ d) Onun getirdiği din son dîndir ve en mükemmeldir.²⁹⁶

Hz. Peygamber'den sonra derece olarak Hz. Nûh, İbrahim, Mûsâ ve İsâ'nın içinde yer aldığı ülü'l-azm peygamberler, daha sonra rasûller ve nebîler gelir.

289. Bakara, 2/253.

290. Buhârî, Salât, 56, Çağrı neşri, I, 113.

291. Bk. Tirmizî, Tefsir, 17/18; İbn Mâce, Zühd, 37.

292. Bk. Âl-i İmrân, 3/39; Elmalılı, age, II, 150.

293. Âl-i İmrân, 3/110.

294. Sebe', 34/28.

295. Ahzâb, 33/40.

296. Mâide, 5/3.

Aldıkları ağır görev ve yüklendikleri sorumluluk karşısında yılgınlık göstermeksizin insanlara dini tebliğ görevini yerine getiren, bütün zorluklara göğüs germede azim ve sebat gösteren peygamberlere “ülû'l-azm” denir. Bu peygamberlerin adlarının topluca geçtiği âyet şudur: **“O, dîni ayakta tutun, onda ayrılığa düşmeyin diye dinden Nûh’a tavsiye ettiğini, sana vahyettiğimizi, İbrahim’e, Mûsâ’ya ve İsâ’ya tavsiye ettiğimizi Allah size de din kıldı..”**²⁹⁷

وَمِنْ آبَائِهِمْ وَذُرِّيَّاتِهِمْ وَإِخْوَانِهِمْ وَاجْتَبَيْنَاهُمْ وَهَدَيْنَاهُمْ إِلَى صِرَاطٍ مُسْتَقِيمٍ ﴿٨٧﴾ ذَلِكَ هُدَى اللَّهِ يَهْدِي بِهِ مَنْ يَشَاءُ مِنْ عِبَادِهِ وَلَوْ أَشْرَكُوا لَحَبِطَ عَنْهُمْ مَا كَانُوا يَعْمَلُونَ ﴿٨٨﴾ أُولَئِكَ الَّذِينَ اتَّيْنَاهُمُ الْكِتَابَ وَالْحُكْمَ وَالنُّبُوَّةَ فَإِنْ يَكْفُرْ بِهَا هَؤُلَاءِ فَقَدْ وَكَّلْنَا بِهَا قَوْمًا لَیْسُوا بِهَا بِكَافِرِينَ ﴿٨٩﴾

87- Onların atalarından, soylarından ve kardeşlerinden kimini de seçkin kıldık ve doğru yola ilettik.

88- İşte bu yol, Allâh'ın yoludur. O, bu yola kullarından dilediğini iletir. Eğer onlar da Allâh'a ortak koşmuş olsalardı, elbette yapmış oldukları ameller boşa giderdi.

89- Onlar kendilerine kitap, hikmet ve peygamberlik verdiği kimselerdir. Eğer inkârcılar bunlara inanmazlarsa, onların yerine bunları inkâr etmeyecek bir toplum getiririz!

87-89. âyetlerde, önceki âyetlerde isimleri zikredilen peygamberlerin baba, soy ve kardeşlerinden de bir kısmının seçildiği ve doğru yola iletildiği, bu yolun da Allah yolu olduğu, dilediği kullarını bu yola ileteceği, eğer bu belirtilen nesiller de Allâh'a ortak koşsaydılar, amellerinin boşa gideceği belirtiliyor. Ayrıca bunlara kitap, hikmet ve peygamberlik verildiği de vurgulanıyor.

Âyetlerde bu seçkin nesiller şöyle tanıtılır: **“Gerçek şu ki Allah, Âdem’i, Nûh’u, İbrahim ailesini ve İmrân ailesini âlemler üzerine seçkin kıldı. Bunlar soy olarak birbirinden gelmişlerdir. Allah her şeyi işitendir, bilendir.”**²⁹⁸

297. Şûrâ, 42/13; bk. Ahzâb, 33/7.

298. Âl-i İmrân, 3/33-34.

“Güçlü ve basîret sahibi kullarımız İbrahim, İshak ve Yâkub’u da an! Biz onları temiz bir hasletle, âhiret yurdunu düşünen ihlaslı kimseler kıldık. Çünkü onlar, katımızda seçkin iyi kimselerdendir. İsmâil, Elyesea ve Zülkifl’i de an! Hepsi de iyi kimselerdendir.”²⁹⁹

“Hani melekler şöyle demişti: Ey Meryem! Allah seni seçti, seni tertemiz yarattı ve seni bütün dünya kadınlarına tercih etti.”³⁰⁰

“İşte bu kitap Allâh’ın kendisiyle doğru yola ilettiği bir hidâyet rehberidir. Allah kimi de saptırırsa, artık ona yol gösteren olmaz.”³⁰¹

“Ey insanlar! Eğer Allah dilerse sizi yok eder ve yerinize başkalarını getirir. Allâh’ın buna gücü yeter.”³⁰²

أُولَئِكَ الَّذِينَ هَدَى اللَّهُ فَبِهِدِيهِمْ أَقْتَدِهٖ ۖ قُلْ لَا أَسْأَلُكُمْ عَلَيْهِ أَجْرًا
إِنْ هُوَ إِلَّا ذِكْرٌ لِلْعَالَمِينَ ﴿٩٠﴾

90- İşte o peygamberler Allâh’ın hidâyet ettiği kimselerdir. Sen de onların yoluna uy! De ki: “Ben, buna karşılık sizden bir ücret istemiyorum. Çünkü bu (Kur’ân), bütün âlemlere bir öğüttür.”

90. âyette, yukarıda sözü edilen peygamberleri Allah Teâlâ’nın doğru yola ilettiği belirtilmekte ve Hz. Muhammed’in de bu elçilerin yoluna uyması istenmektedir. Bu uyma, bütün semâvî dinlerde ortak olan esasları kapsar. Âyetteki, **فَبِهِدِيهِمْ أَقْتَدِهٖ** “Fe bi hûdâhumu’ktedih” in sonundaki “hâ” zamir olmayıp, sekte hâ’sıdır. Yani durma hâlinde, “dal” in harekesini koruyan mücerret bir harftir. Bu yüzden, burada durulursa sükûnlu okunur ve geçiş (vasl) hâlinde okunmaz. Yalnız, İbn-i Âmir, bunu “Huda” ya giden bir zamir saydığı için, geçiş durumunda esre veya med ile okunur.³⁰³

Aşağıdaki âyetlerde, Hz. Peygamber’in bu görevine karşılık dünyevî bir karşılık istemediği belirtilir. **“Ey kavmim! Bunun için sizden bir mal istemiyorum. Benim mükâfatım yalnız Allâh’a âittir.”**³⁰⁴ **“Eğer yüz**

299. Sâd, 38/45-48.

300. Âl-i İmrân, 3/42.

301. Zümer, 39/23.

302. Nisâ, 4/133.

303. Elmalılı, Hak Dini Kur’ân Dili, Azim baskısı, III, 459.

304. Hûd, 11/29, 51.

çevirirseniz, zaten ben sizden bir ücret istemiş değilim. Benim ücretim ancak Allâh'a âittir ve bana müslümanlardan olmam emrolundu.”³⁰⁵ **“Tebliğime karşılık sizden akrabalık sevgisi dışında bir şey istemiyorum.”**³⁰⁶

Kur'ân-ı Kerîm'in mesajı ve Hz. Peygamber'in Risâlet'i bütün insanlık âlemine yöneliktir. İlgili âyetlerde şöyle buyrulur: **“Biz, seni ancak âlemlere rahmet olarak gönderdik.”**³⁰⁷ **“Biz, seni ancak bütün insanlara bir müjdeleyici ve bir uyarıcı olarak gönderdik.”**³⁰⁸

“Bu Kur'ân bütün insanlığa bir öğüttür.”³⁰⁹ **“Bu, kendisiyle insanları uyarman, mü'minlere öğüt vermek için sana indirilen bir kitaptır.”**³¹⁰

Hız. Peygamber aynı zamanda cinlerin de peygamberidir. Kur'ân'da Cin sûresi, Hız. Peygamber'in onlarla olan görüşmesini ve tebliğini içerir. Çeşitli peygamberler sabır, iffet, adâlet ve şükür gibi konularda örnek olduğu gibi, Hız. Peygamber bütün bu sıfatlarla aynı zamanda Kıyâmete kadar insanlık âlemine örnek kılınmıştır.

305. Yûnus, 10/72.

306. Şûrâ, 42/23.

307. Enbiyâ, 21/107.

308. Bebe', 34/28.

309. Yûsuf, 12/104; Sâd, 38/87.

310. A'râf, 7/22.

﴿ BÂB 11 ﴾

**HZ. MÛSÂ'YA TEVRAT'IN, HZ. MUHAMMED'E KUR'ÂN'IN
İNDİRİLMESİ, ÂHİRET GÜNÜ TEK BAŞINA
HESÂBA ÇEKİLMEK**

وَمَا قَدَرُوا اللَّهَ حَقَّ قَدْرِهِ إِذْ قَالُوا مَا أَنْزَلَ اللَّهُ عَلَى بَشَرٍ مِنْ شَيْءٍ ۖ قُلْ مَنْ أَنْزَلَ الْكِتَابَ الَّذِي جَاءَ بِهِ مُوسَى نُورًا وَهُدًى لِلنَّاسِ تَجْعَلُونَهُ قَرَاطِيسَ تُبْدُونَهَا وَتُخْفُونَ كَثِيرًا وَعُلِّمْتُمْ مَا لَمْ تَعْلَمُوا أَنْتُمْ وَلَا آبَاؤُكُمْ ۖ قُلِ اللَّهُ ۖ ثُمَّ ذَرْهُمْ فِي خَوْضِهِمْ يَلْعَبُونَ ﴿٩١﴾ وَهَذَا كِتَابٌ أَنْزَلْنَاهُ مُبَارَكٌ مُصَدِّقُ الَّذِي بَيْنَ يَدَيْهِ وَلِتُنذِرَ أُمَّ الْقُرَى وَمَنْ حَوْلَهَا وَالَّذِينَ يُؤْمِنُونَ بِالْآخِرَةِ يُؤْمِنُونَ بِهِ وَهُمْ عَلَى صَلَاتِهِمْ يُحَافِظُونَ ﴿٩٢﴾ وَمَنْ أَظْلَمُ مِمَّنِ افْتَرَى عَلَى اللَّهِ كَذِبًا أَوْ قَالَ أُوحِيَ إِلَيَّ وَلَمْ يُوحَ إِلَيْهِ شَيْءٌ وَمَنْ قَالَ سَأُنْزِلُ مِثْلَ مَا أَنْزَلَ اللَّهُ وَلَوْ تَرَى إِذِ الظَّالِمُونَ فِي غَمَرَاتِ الْمَوْتِ وَالْمَلَائِكَةُ بَاسِطُوا أَيْدِيهِمْ أَخْرِجُوا أَنْفُسَكُمْ ۖ الْيَوْمَ تُجْزَوْنَ عَذَابَ الْهُونِ بِمَا كُنْتُمْ تَقُولُونَ عَلَى اللَّهِ غَيْرَ الْحَقِّ وَكُنْتُمْ عَنْ آيَاتِهِ تَسْتَكْبِرُونَ ﴿٩٣﴾ وَلَقَدْ جِئْتُمُونَا فُرَادَى كَمَا خَلَقْنَاكُمْ أَوَّلَ مَرَّةٍ وَتَرَكْتُمْ مَا خَوَّلْنَاكُمْ وَرَاءَ ظُهُورِكُمْ ۖ وَمَا نَرَى مَعَكُمْ شُفَعَاءَكُمُ الَّذِينَ زَعَمْتُمْ أَنَّهُمْ فِيكُمْ شُرَكَاءُ ۖ لَقَدْ تَقَطَّعَ بَيْنَكُمْ وَضَلَّ عَنْكُمْ مَا كُنْتُمْ تَزْعُمُونَ ﴿٩٤﴾

91- (Yahudiler), Allâh'ı gereği gibi tanıyamadılar. Çünkü "Allah, beşere hiçbir şey indirmede." dediler. De ki: "Mûsâ'nın insanlara bir nur ve bir yol gösterici olarak getirdiği, sizin ise ayrı ayrı kâğıtlara yazıp işinize geleni gösterdiğiniz, fakat çoğunu da gizlediğiniz, ayrıca sizin atalarınızın da bilmediği şeylerin size öğretildiği o kitabı kim indirdi? Sen, 'O kitabı Allah indirmiştir.' de, sonra da onları kendi hâllerine bırak, daldıkları bataklıklarında oyalanadursunlar!

92- İşte bu Kur'ân, kendisinden önceki kitapları onaylayan, bütün şehirlerin anası olan Mekke ile çevresindekileri uyarman için Bizim sana indirdiğimiz mübârek bir kitaptır. Âhirete îmân edenler buna da îmân ederler ve onlar namazlarını kılmaya devam ederler.

93- Allâh'a karşı yalan uydurandan veya kendisine hiçbir şey vahy olunmadığı hâlde, "Bana vahy olundu." diyenden ve "Allâh'ın indirdiği gibi bir kitap, ben de indiririm." diyenden daha zâlim kim olabilir? Sen o zâlimleri, can çekiştikleri sırada meleklerin, onlara ellerini açarak, "Canlarınızı verin bakalım, bugün, Allâh'a haksız yere söyledikleriniz, Allâh'ın âyetlerine karşı büyüklük tasladığınız için, alçaltıcı bir azap ile cezâ göreceksiniz!" dedikleri zaman bir görsen!

94- Andolsun ki, tıpkı sizi ilk yarattığımız gibi yapayalnız huzûrumuza geleceksiniz. Dünyada size verdiğimiz şeyleri arkanızda bıraktınız. Hani, Allâh'ın ortakları sandığınız şefaâtçilerinizi de yanınızda göremiyoruz! Onlarla aranızdaki bütün bağlar kopmuş, Allâh'a ortak saydıklarınız sizi terk edip ortadan kaybolmuştur!

91. âyette, müşriklerin "Allah, insanlara hiçbir şey indirmede!" diyerek, Allâh'ı anlamadıkları, O'nun elçiler yoluyla vahiy mesajını yüzyıllardır insanlık âlemine ulaştırmakta olduğu gerçeğini inkâr ettikleri belirtilmektedir. Bu inançta olanlar, eskiden beri gelen ilâhî dinlerin bütün mesajlarını, beşerin kendisinin uydurduğunu söyleyerek, ateizmi yaymaya çalıştıkları için büyük bir bâtil iddiânın peşine düşen kimselerdir.

Hız. Peygamber'e bir Yahudi bilgini gelip, "Kıyâmet günü olunca Allah gökleri, yeri, suyu, toprağı ve bütün mahlûkatı parmak ucunda toplayacak sonra harekete geçirecek ve ben mülkün sahibiyim, ben mülkün sahibiyim, diyecek. Bu nasıl olur? deyince, Allâh'ın Rasûlü gülererek yukarıdaki **"Onlar Allâh'ı gereğı gibi tanıyamadılar..."** âyetini okumuştur.³¹¹

Yukarıdaki âyette Yahudilerin Tevrat'ı sıradan bir kitap gibi gördüklerine, onun bâzı bölümlerini gösterip, Hız. Peygamber'in geleceğinin bildirildiği veya recm âyeti gibi bâzı kısımları gizlediklerine işaret edilmektedir. İlgili âyetlerde şöyle buyrulur:

"Kendilerine kitap verdiklerimiz, o Peygamberi kendi oğullarını tanıdıkları gibi tanırlar. Buna rağmen, içlerinden bir grup gerçeği bile bile gizlerler!"³¹² **"İndirdiğimiz açık delilleri ve doğru yolu, insanlara kitapta açıklamamızdan sonra gizleyenlere gelince; onlara hem Allah lânet eder, hem de lânet edenler lânet ederler."**³¹³

"Ey Peygamber! Kalpleriyle îmân etmedikleri hâlde, dilleriyle "inandık" diyen kimselerden ve Yahudilerden küfrün içinde koşuşanların hâli seni üzmesin. Onlar durmadan yalana kulak verirler ve sana gelmeyen bâzı kimselere kulak verirler; kelimeleri (Tevrat hükümlerini) yerlerinden kaydırıp değıştirirler. "Eğer size şu verilirse hemen alın, o verilmezse sakının!" derler."³¹⁴

Allah Teâlâ Hız. Muhammed'den, Yahudileri kendi hâllerine bırakmasını istemektedir. Böylece onlar daldıkları boş sözlerle oyalanacaklardır. Dünya meşgaleleri içinde oyalanıp duran, inanç ve din konusunda gerçeğe ulaşamayanlarla ilgili olarak âyetlerde şöyle buyrulur:

"İnkâr edenler zaman zaman, "Keşke biz de müslüman olsaydık!" diye arzu ederler. Onları kendi hâline bırak; yesinler, eğlen-sinler, boş umut onları oyalasın! Onlar yakında bilecekler!"³¹⁵ **"Onlar kendilerine verdiğimiz nîmetlere karşı nankörlük etsinler ve bir süre daha zevk içinde yaşasınlar bakalım! Ama yakında bileceklerdir!"**³¹⁶ **"Sen bırak onları, kendilerine söz verilen günlerine kavuşuncaya"**

311. Buhârî, Tevhid, 36, Tefsir, 39.

312. Bakara, 2/146. Bk. En'âm, 6/20.

313. Bakara, 2/159.

314. Mâide, 5/41.

315. Hicr, 15/3.

316. Ankebût, 29/66.

kadar, boş konuşmalarına dalsınlar, oyalanıp dursunlar!”³¹⁷ “İnkâr edenler dünyadan yararlanmaya bakarlar, hayvanların yediği gibi yerler, sonunda onların varacakları yer ateştir.”³¹⁸

وَهَذَا كِتَابٌ أَنْزَلْنَاهُ مُبَارَكٌ مُصَدِّقُ الَّذِي بَيْنَ يَدَيْهِ وَلِتُنذِرَ أُمَّ الْقُرَىٰ وَمَنْ حَوْلَهَا وَالَّذِينَ يُؤْمِنُونَ بِالْآخِرَةِ يُؤْمِنُونَ بِهِ وَهُمْ عَلَىٰ صَلَاتِهِمْ يُحَافِظُونَ ﴿٩٢﴾

92- İşte bu Kur‘ân, kendisinden önceki kitapları onaylayan, bütün şehirlerin anası olan Mekke ile çevresindekileri uyarman için Bizim sana indirdiğimiz mübârek bir kitaptır. Âhirete î mân edenler buna da î mân ederler ve onlar namazlarını kılmaya devam ederler.

92. âyette, Kur‘ân-ı Kerîm’in, daha önce gelen Tevrat, İncil gibi vahiy mesajlarını doğrulayıcı, Mekke ve çevresindeki insanları uyarıcı olarak indirildiği, âhirete inananların ona da inanacakları ve namaz kılacakları bildirilir.

Mekke kenti İslâm âleminin mânevî merkezidir. Yeryüzünde ilk mâbed olarak binâ edilen “Beytullah (Kâbe)” oradadır. Çevresi de bütün dünyadır. Başka bir âyette “Bekke” diye anılan Mekke’den şöyle söz edilir: **“Şüphesiz ki insanlar için kurulan ilk mâbed, Mekke’deki çok mübârek ve âlemlere hidâyet kaynağı olan Beyt (Kâbe)dir.”³¹⁹**

Hız. Muhammed bütün ins ve cinnin peygamberidir. Kur‘ân-ı Kerîm bütün insanlık âlemini muhâtap alan evrensel ilâhî mesajdır. O, âlemlere rahmet olarak gönderilmiş olup, yeryüzünde yaşayan bütün Âdemoğullarını ve kızlarını uyarmak ve gerçek dîni tebliğ etmekle görevlendirilmiştir. Şu âyet bu göreve işaret eder: **“Bu Kur‘ân, ataları uyarılmamış ve bu yüzden kendileri de gaflet içinde kalmış bir kavmi uyarman için (indirilmiştir)!”³²⁰ “İşte bu (Kur‘ân), Bizim indirdiğimiz mübârek bir kitaptır. Buna uyun ve Allah’tan korkun ki size merhamet edilsin!”³²¹**

317. Zuhruf, 43/83.

318. Muhammed, 47/12.

319. Âl-i İmrân, 3/96.

320. Yâsîn, 36/6.

321. En‘âm, 6/155.

Mekke ve çevresi, insanlık âlemi için önemli bir beldedir. Hz. Âdem ile Havva, yeryüzüne indikten sonra orada buluşmuş, insan nesli o bölgeden dünyaya yayılmıştır. Mekke'de bulunan Kâbe'nin varlığı ilk insanla başlamış, Nûh Tûfânı sırasında Kâbe'nin temelleri toprak altında kaybolmuştur.

MÖ 2100 yıllarında yaşayan İbrahim ﷺ, Nemrut'un kendisini ateşe atma olayından kurtulduktan sonra, Güneydoğu Anadolu Bölgesinden ailece Filistin yöresine hicret etmiş ve oraya yerleşmiştir. Ancak peygamberlik görevinin Hicaz bölgesini ve daha sonra Kâbe inşâsını kapsayacağı için, Allâh'ın emriyle eşi Hacer ve oğlu İsmâil'i alarak, Mekke'ye şimdiki Kâbe'nin bulunduğu yere giderek konaklamıştı. Nûh Tûfânı'ndan sonra şimdiki Mekke kentinin bulunduğu yer, insansız korkulu bir vâdi durumunu almıştı. Hz. İbrahim birkaç gün kaldıktan sonra, eşini ve oğlunu orada bırakarak, Filistin'e dönmek isteyince eşi Hacer, birkaç günlük yiyecek ve su ile ıssız bir çölde bebek yaştaki bir çocukla yapayalnız kalacağını anlamış ve eşine, "Kendilerini Allâh'ın emri ve vahyi ile mi bırakacağını" sormuş, ondan "Evet" cevabını alınca da, "Gidebileceğini, Yüce Allâh'ın kendisini ve oğlu İsmâil'i zâyî etmeyeceğini" söylemiştir! Oradan biraz uzaklaşınca, İbrahim ﷺ'in Allâh'a aşağıdaki duâyı yaptığı nakledilir:

"Hani bir zamanlar İbrahim şöyle demişti: "Ey Rabbim! Bu beldeyi güvenli kıl! Beni ve oğullarımı putlara tapmaktan koru! Ey Rabbim! Onlar, insanlardan birçoğunu saptırdılar. Artık bundan sonra kim bana uyacak olursa, şüphesiz ki, o bendendir. Kim de bana karşı gelecek olursa, şüphesiz, Sen çok bağışlayan, çok merhametli olansın! Ey Rabbimiz! Ben, neslimden bir bölümünü, tarıma elverişli olmayan bir vâdiye, senin kutsal evinin yanına yerleştirdim. Ey Rabbimiz, onlar, namazı kılsınlar! Artık sen de, insanlardan bir bölümünün gönüllerini onlara yönelt ve onları çeşitli ürünlerle rızıklandır. Belki şükrederler!"³²²

Bu duâ kabul edilmiş ve onlara zemzem suyu ikram edilmiştir. Bu bölgeye sonradan yerleşen Cürhumî Kabîlesi, onları koruma altına almış ve giderek Mekke kenti inşâ edilmiştir. Hz. İbrahim sonraki gelişlerinde oğlu İsmâil ile birlikte Kâbe-i Muazzama'yı ilk olarak inşâ edecektir.

MEKKE'NİN TARİHÇESİ

Allah Teâlâ'nın rızası için yeryüzünde ilk inşâ edilen mescid; Beytullah'ın bulunduğu Mukaddes şehir. Bu şehrin Kur'ân-ı Kerîm'de geçen Bekke,

Ümmü'l-Kura ve Beledü'l-Emin şeklinde değişik isimleri vardır. Bâzıları Mekke'nin, hem şehir hem de "Beyt"i karşılayan bir isim olduğunu söylerken; diğer bâzıları da Mekke'nin, Harem'in tamamını kapsayan kısmına; Bekke'nin ise mescide has bir isim olduğunu ifâde etmişlerdir.³²³ Mekke ve Bekke, Bâbil dilinde beyt 'ev' anlamında olup, Amalikalılar tarafından bu yerin ismi olarak kullanılmıştır.

Kimisi mescidin bulunduğu yere Bekke, onun çevresine ise Mekke denildiğini söylemekte; dilciler ise Mekke ile Bekke'nin aynı şeyi ifâde ettiğini kabul etmektedirler.³²⁴ Coğrafyacı Batlamyus Mekke'yi Macorabba adıyla bilmekteydi.³²⁵

Mekke, Arap yarımadasının Hicaz bölgesinde Kızıldeniz kıyısındaki Cidde limanının 100 km doğusunda olup güneyinde aynı uzaklıkta sayfiye yeri olan Tâif şehri bulunmaktadır. Medîne'ye olan uzaklığı ise yaklaşık olarak 450 km'dir. Mekke, doğu tarafındaki Ebû Kubeys dağı ile batı yönündeki diğer dağlar arasında güneye meyilli dar bir vâdide, adı geçen dağın eteğinde bulunmaktadır. Kâbe ve onu çevreleyen Mescid-i Haram, şehrin ortasında bulunur. Hemen yanında Safâ ve Merve tepeleri bulunmaktadır. Bu vâdide şehrin kurulduğu kısım Batın-ı Mekke olarak adlandırılmakta, Mescid-i Haram'ın bulunduğu çukur yere ise el-Batha denilmektedir.

Her tarafı taş kayaları ile çevrili olan Mekke'de tek su kaynağı Zemzem'dir. Bunun yanında halk, su ihtiyâcını karşılamak için kuyular açmış ve sarnıçlar yapmışlardır. Şehrin su problemini kökünden çözümlmek isteyen Hârûn er-Reşid'in eşi Zübeyde Hanım, üç günlük uzaklıktan su getirme girişiminde bulunmuş, ömrünün vefa etmemesi yüzünden bu projenin ancak Arafat'a kadar olan kısmı gerçekleştirilebilmiştir. Bu proje ancak Kanunî'nin kızı Mihrimah Sultan'ın girişimiyle tamamlanabilmiş ve Mekke ihtiyaç olduğu ölçüde suya kavuşmuştu.³²⁶

Mekke'nin ortaya çıkışı Hz. Âdem ﷺ'a kadar uzanır Âdem ﷺ yer-yüzüne indirildiğinde Mekke'de Beytullah'ın bulunduğu bugünkü yerde bir mâbet inşâ etmekle görevlendirilmişti. Tarihçiler, Âdem ﷺ'in Hindistan tarafından yeryüzüne indiğini kabul etmişlerdir.³²⁷ Onun, kırk defa Mekke'ye

323. İbn Kuteybe, Tefsiru Garibi'l-Kur'ân, Beyrut 1978, 107-108; Hasan İbrâhim Hasan, Tarihu'l-İslâm, Mısır 1979, I, 45, dipnot 2.

324. Abdullah el-Endelûsi, Mu'cemu Ma İste'ceme, Beyrut 1983, I, 269.

325. H. Commens, İA. Mekke Maddesi.

326. Şemseddin Sami, Kamusu'l-A'lâm, Mekke Mad.

327. Taberî, Tarih, Beyrut 1967, I, 122.

giderek haccettiği kabul edilirse bu durum bizi Mekke vâdisinin ilk insanla birlikte, seçilerek kutsal kılındığı sonucuna ulaştırır.³²⁸

Hiz. Âdem tarafından inşâ edilen Beytullah, Nûh ؑ zamanına kadar varlığını sürdürdü. Tevhidden yüz çevirip putperest bir hayat yaşamaya başlayan Nûh kavmi, tûfânla helâk edilince, Beytullah yeryüzünden kaldırılmıştı.³²⁹ Başka bir rivâyete göre ise, Beytullah'ın bulunduğı noktaya, cennetten bir yâkut indirilmiş, Tûfân sırasında bu yâkut göğ'e kaldırılmıştı.³³⁰

Bu rivâyetler çerçevesinde düşünöldüğünde Mekke'nin insanlık tarihini başlangıcı ile birlikte, bir yerleşim yeri olma özelliğı göstermeye başladığı anlaşılır. Âyetlerde zikredildiğı gibi Beytullah, insanların ibadet etmesi için yeryüzünde inşâ edilen ilk yapı,³³¹ Mekke, şehirlerin anası (Ümmü'l-Kura)dır.³³² Kur'ân-ı Kerîm'deki bu tür ifâdeler, yukardaki nakilleri doğrular niteliktedir. Ancak Taberi'nin Ebû Zer ؑ'ten naklettiğı bir hadîs-i şerîfte şöyle denilmektedir:

“Yâ Rasûlâllah! Yeryüzünde ilk mescid hangisidir?” dedim. O, Mescid-i Haramdır.” dedi. “Sonra hangisidir?” dedim. Mescid-i Aksa'dır.” dedi. Aralarında kaç yıl olduğunu sorduğumda da; “kırk yıl.” dedi”³³³ Mescid-i Aksa'nın inşâsı Hiz. Süleyman ؑ tarafından bitirilmişti.³³⁴ Mescid-i Aksa'nın Beytullah'tan kırk yıl sonra inşâ edilmesi haberi, Süleyman ؑ'ın bu Mescidi ikinci kez inşâyâ başlamış olması anlamına gelir. Çünkü bu habere göre Mescid-i Aksa'nın bulunduğı yerde ya bizzat İbrahim ؑ veya oğlu İshâk ؑ tarafından bir mescid inşâ edilmiş olmalıdır.

Hiz. İbrahim ؑ'ın Hiz. Hacer'i oğı İsmâil ile birlikte getirip bu ıssız vâdiye bırakmasından öncesi hakkındaki tarihi bilgiler, bâzı yorumlamalar ve çıkarımlar üzerine binâ edilmiş olup oldukça yetersizdir.

Hiz. Hacer, henüz süt çocuğı olan İsmâil'le Allah Teâlâ'nın emri doğrultusunda Mekke'ye bırakıldığı zaman Mekke, su kaynağına sahip olmayan ve yakınlarında hiçbir insan topluluğunun bulunmadığı bir yerdii. Yanlarındaki suyun tükenmesi üzerine, Hiz. Hacer'e sunulan Zemzem suyu bu vâdiye yeni bir gelecek hazırlamıştı. Yemenli bir topluluk olan Curhumîler'den bir grup

328. İbnü'l-Esir, et-Kâmil fi't-Târih, Beyrut 1979, I, 36-38.

329. Taberî, Tefsir, Mısır 1968 IV, 8.

330. Taberî, Tarih, I, 123.

331. Âl-i İmrân, 3/96.

332. En'âm, 6/92.

333. Taberî, Tefsir, IV, 8-9.

334. Bk. ŞîA, “Mescid-i Aksa” mad.

Mekke vâdisinin aşağı taraflarına konaklamak istediler. Bu arada yakınlar da bir su kaynağının varlığını gösteren kuşlar gördüler. Biraz araştırmadan sonra, Zemzem'in yanına ulaştılar. Bu topluluk Hz. Hacer'den Zemzem'e yakın bir yere yerleşmek için izin istediler. Suyun kendisine âit kalması şartıyla onların bu isteğini kabul etti. Böylece, başka insanlar da gelip yerleşerek buranın bir yerleşim merkezi hâlini almasını sağladılar.³³⁵

Hız. İsmâil ﷺ, büyüyüp delikanlılık çağına geldiğinde, Hz. Hacer vefât etti. Hz. İsmâil, Curhümlüler'den bir kız ile evlenip, onlarla akrabalık kurmuş ve onlardan Arapçayı öğrenmişti. İbrahim ﷺ, sürekli olarak Mekke'ye gelip Hz. Hacer ve oğlu İsmâil'i ziyaret ediyordu. Yine bir defasında Mekke'ye geldiğinde, Allah Teâlâ'nın kendisine burada bir "beyt" yapmasını emrettiğini söylemiş ve birlikte Kâbe'nin inşâsına başlamışlardı. Beytullah'ın tamamlanmasından sonra Allah Teâlâ Haccın nasıl yapılacağını İbrahim ﷺ'a bildirmiş,³³⁶ ve Mescid-i Haram'a giren herkesin emniyet ve güvenlik içinde bulundukları hükmünü getirmişti.³³⁷

İsmâil ﷺ'in nesli burada çoğalıp dururken, Yemen'den göç edip buralara gelen Huzaalılar, Curhümîlerden yerleşme izni istemiş, red cevabı almaları üzerine onlarla savaşarak şehri ele geçirmişlerdi. İsmâiloğulları bu savaşta tarafsız kaldıkları için Huzaalılar onlara dokunmamışlardı. Huzaalılar 207'de Mekke'ye hâkim olmuşlar ve bu hâkimiyetlerini üç yüz yıl sürdürmüşlerdi. Huzaalılar Mekke'de, İbrahim ﷺ'in dîninden büyük sapmalar göstermiş ve putperestliğin yaygınlaşmasını sağlayarak insanları dalâlete sürüklemiş, Hubel adında bir put dikip ona tapınmışlardı.³³⁸ Bu putperestlik İsmâil ﷺ'in soyunu da etkisi altına almış; istisnâlar hariç hanîf dînine mensup kimse kalmamıştı. Huzaalılar İsmâil ﷺ'in nesli olan Kureys'in güç kazanmasına kadar Beytullah'ın sahibi olma durumlarını korumuşlardı. 440 yılın da Kusay, Kureys'i toparlayıp, Huzaalılarla savaşa tutuşmuş ve onları şehirden uzaklaştırmıştı.³³⁹ Kusay, Huzaalılarla olan mücâdelesi sırasında Kuzey Arabistan'ın büyük kabilelerinden biri olan Kuda'a Kabîlesi'nin başkanı olan üvey kardeşi tarafından desteklenmişti.³⁴⁰

Kusay, emretme gücünü ele geçirmesinden sonra, Mekke'deki idari ve sosyal yapıda bâzı değişiklikler yaptı. Mekke'nin merkezi olan Beytullah'ın

335. İbnü'l-Esîr, age, I, 103-104.

336. İbnü'l-Esîr, age, I, 106-107.

337. Âl-i İmrân, 3/97.

338. İbn Hacer, el-Askalanî, Fethu'l-Bâri, Mısır 1959, V, 359.

339. İbn Hacer, age., V, 359; H. İ. Hasan, age, I, 45-46.

340. M. Hamdullah, İslâm Peygamberi, II, 884.

etrafına kendi kabîlesi Kureyş'e mensup çeşitli boyları yerleştirdi. Burada oturan Huzaalılar'ı ise şehrin dışında ikâmet etmek zorunda bıraktı. Şehrin mutlak hâkimi olmakla birlikte Kusay, toplumun genel işleriyle alâkalı bâzı görevleri Kureyş'in dışındaki kabîlelere verip hoşnut etme yoluna giderek, onları Kureyş'e bağlamış oldu. Bu görevlerin önemli bir kısmı Hac ibadeti ile ilgili idi ve Mekke'den çok uzak yerlerdeki bâzı kabîleler de bu görevlerin yerine getirilmesine katılıyorlardı.³⁴¹

Kusay, Mekke şehir devletinin parlemantosunu niteliğinde olan Dârü'n-Nedve'yi kurmuş ve bunun yanında, toplumun idâresi ve dînî görevlerin yerine getirilmesi ile ilgili kurumlar ihdas etmişti.

Dârü'n-Nedve'nin başkanlığı, savaş sancağı muhafızlığı, Kâbe'nin hizmetleri, hacılara içecek su ve vergilerden elde edilen gelirden hacılara yemek verme gibi görevler bizzat Kusay tarafından yerine getiriliyordu. O, vefât ettiği zaman bu görevleri dört oğlundan ikisi olan Abdu'd-Dâr ve Abdul Menaf'a kalmasını vasiyet etmişti.³⁴²

Mekke, eski Grek şehirlerinde olduğu gibi yukarı şehir (Malat) ve aşağı şehir (Mesfele) olmak üzere ikiye ayrılıyordu. Kureyş'in ileri gelen ve lider konumunda olan kimseleri Malat denilen şehrin yukarı kısmında oturuyordu. Başkan Kusay'ın evi ise Beytullah'ın tam karşısında idi ve toplum problemlerinin görüşülmesi bu evde yapılırdı.³⁴³ Dârü'n-Nedve olarak adlandırılan yer, Kusay'ın ölümünden sonra şehir meclis binâsı olarak tahsis edilen bu evdir. Mekke'nin kırk yaşını doldurmuş bütün sakinleri, meclis toplantılarına iştirak edebilirlerdi. Ancak, pratikte belirli aile başkanları ve kabîle ileri gelenlerinden başkalarının bu toplantılara iştirak ettiği görülmezdi. Dârü'n-Nedve en hareketli günlerini kuruluşundan uzun zaman sonra, Rasûlullah ﷺ'in davetini engellemek ve inananları sindirmek için yapılan toplantılar sebebiyle yaşamıştır. Mekke'li müşrikler, Mekke şehir devletinin parlamentosunda kararlar alarak İslâmı yok etmeye çalışmışlardır. Rasûlullah ﷺ, ise ilk zamanlardan başlayarak bu parlamentoya (Dârü'n-Nedve'ye) karşı Erkam'ın evini (Daru'l-Erkam) karargâh yaparak mücâdelesini sürdürmüştür.

Bütün Mekkelilerin ortak meclisi olan Dârü'n-Nedve'nin yanında bir de her soyun kendilerine âit "Nâdî" denilen toplantı yerleri vardı. Bu Nâdîlerde de İslâm mesajını yok etmek için sürekli küçük çaplı toplantılar

341. M. Hamdullah, age, I, 888.

342. M. Hamdullah, age, 891; H. İ. Hasan, age, I, 48.

343. M. Hamdullah, age, 888-889.

düzenlenmekteydi. Gerek Dârü'n-Nedve'de ve gerekse Nâdîlerde yapılan toplantılar basit de olsa bir protokol çerçevesinde olurdu. Bu mekanlar siyâsî ve askeri kararların alındığı yerler olmaları yanında, sosyal faaliyetlerin de yürütüldüğü yerlerdi.

Mekke bir şehir devleti olmakla birlikte, otorite tek bir kimsenin elinde değildi. Kusay, Mekke'de hâkimiyeti eline geçirdiği zaman, yabancılar üzerinde olduğu kadar kendi kabîlesi üzerinde de mutlak bir hâkimiyete sahipti. Ancak o, idarî imtiyazları oğulları arasında bölüştürmüş olduğundan dolayı bir hükümdarlık idâresine geçiş olmamıştı. Oligarşik bir yönetim tarzına sahip olan Mekke, Bizans İmparatoru'nun sağladığı büyük desteğe rağmen Osman İbnu'l-Hüveyris'in krallığını tanımamış; Bizansla olan iktisadî ilişkilerini tehlikeye düşüreceğini bildikleri hâlde onu alaya almışlardı. İslâm vahyinin başladığı sıralarda Mekke on kişilik bir şûrâ tarafından idâre ediliyordu. Ancak idârenin işleyişi hakkında açık bilgi veren kayıtlar yoktur.

Mekke'de dînî hayat tamamen putperestlik üzerine binâ edilmişti. Bu putperestlik, Hz. İbrahim'in tevhid dîni çerçevesinde ortaya koyduğu ibadetlerle iç içe girdirilmişti. Mekke'li müşrikler Allâh'ı, her şeyin yaratıcısı olarak kabul ederken birçok meselede putları ona ortak koşarlar, onları kendilerine ilâhlar edinirlerdi. Beytullah ve haccın Arabistan'ın diğer bölgelerini de ilgilendiren bir husus olması, Mekke'ye, yarımadanın dînî merkezi olma konumunu kazandırıyordu. Câhilî âdetler üzere yapılan haclarda, hacıların ihtiyaçlarını karşılamak için birtakım faaliyetler yapılırken, bizzat Beytullah'ın bakımı için de çalışmalar yapılırdı. Bu işlerle alâkalı görevler, babadan oğula geçmek sûretiyle üstlenilirdi.

Mekke'de İslâm öncesine âit oturmuş bir hukûkî sistemin varlığından sözedilmesi mümkün değildir. Halk ihtilâfa düştüğü konularda kabîle reislerinin hakemliğine başvururdu. Eğer problem bu şekilde hâlledilemezse kemâl ve hikmet sahibi olarak ün yapmış bâzı şahsiyetlerin hakemliğine başvurulurdu. Bunlardan biri olarak Halid'in babası Velid zikredilebilir ki o, "el-Adl" lâkabıyla tanınmaktaydı. Yine Hacerü'l-Esved'in yerine yerleştirilmesi esnasında çıkan ihtilâfın çözümünün havâle edileceği hakem tesadüfe bırakılmıştı ve bu Rasûlullah ﷺ'e isâbet etmişti. Ancak hakemlerin verdiği kararları infaz edecek bir kurum yoktu ve çoğu zaman hakemin haklı gördüğü kimse güç kullanarak hakkını almak zorundaydı. Hukûkî işlerin yürütülmesinde fal ve kehânet gibi hurâfelerin çok etkisi vardı. Mekke'li veya yabancı olsun haksızlığa uğrayan kimselerin hakkını almak için tamamen fahri olarak oluşturulmuş bir kurum olan Hilfu'l-Fudûl, fonksiyonunu

oldukça etkili bir şekilde yerine getirmektedir. Rasûlullah ﷺ'in de bu gruba üye olduğu bilinmektedir.³⁴⁴

Mekke, tarım açısından hiçbir özelliği olmayan susuz ve taşlık bir arâzide kuruludur. Bu durumda halk, geçimini ve ihtiyaç duyulan maddeleri sağlamak için ticârî faaliyetlere yönelmek zorunda kalmıştır. Bu yüzdendir ki diğer bölgelere nazaran Mekke'nin Arabistan yarımadasında önemli ve merkezi bir yeri vardır. Mekke'deki ticârî faaliyet yaz-kış yoğun bir şekilde kesintisiz olarak sürerdi. Yaz seferleri Suriye taraflarına, kış seferleri ise Yemen taraflarına gönderilen kervanlardır.³⁴⁵ Bu ticârî kervanlar Mekke için o kadar önemli idi ki, Allah Teâlâ; *"Kış ve yaz yolculuklarında kendilerini güvenlik ve esenliğe kavuşturduğu için onlar bu Beyt'in Rabbine ibadet etsinler."*³⁴⁶ buyurmaktadır.

Bu ticârî faaliyetler, yıl boyu bütün Arabistan Yarımadasını dolaşacak şekilde düzenlenen panayırlar ve Suriye, Filistin ve Yemen taraflarına düzenlenen kervanlarla yapılmaktaydı. Otoriteden yoksun ve anarşi içerisindeki Arap Yarımadasında bu tür iktisadî teşebbüsleri emniyet altına almak oldukça güç bir konu olmakla birlikte, barış ve güvenlik ayları olarak tespit edilmiş haram aylar içerisinde bu emniyet tam olarak sağlanıyordu. Bu konuda bile Mekke'nin ayrıcalıklı bir konumda olduğu görülür. Zira diğer bütün panayırlar için sadece Recep ayı haram kabul edilirken, Mekke, dört ay olan Eşhuru'l-Hurûm'un tamamına sahipti. Ayrıca Basl adındaki müessese ile Mekke'deki bâzı ailelerin malları yağmalamalara karşı koruma altına alınmıştı.³⁴⁷

Mekke civarında Ukaz, Mecenne ve Mina panayırları, Mekke'ye ihtiyaç duyduğu malları sağlarken aynı zamanda ticaretin hareketlenmesine ve Mekke'li tüccarların bolca kazanç sağlamalarına imkân veriyordu. Hire Hükümdarı Numan b. Münzir, bizzat tertiplettiği kumaş ve koku yüklü kervanları bu panayırlara gönderirdi. Ülkesinin ihtiyaç duyduğu malları satın alarak bu ticarete iştirak etmekteydi.³⁴⁸ Tam Hac zamanına denk gelen bu panayırlar, çok kalabalık oluyordu. Mekke'nin din konusunda sahip olduğu imtiyazın yanında onun ticârî ulaşım yollarının kesiştiği noktada bulunması ona ayrı bir önem kazandırıyordu.³⁴⁹ Dolayısıyla Mekke, sermayenin bol miktarda toplandığı ve en ideal şekilde değerlendirildiği bir merkez konumunda idi.

344. Bk. ŞîA, "Hilfu'l-Fudûl" mad.

345. H. İ. Hasan, age, I, 62.

346. Kureyş, 106/2-3.

347. M. Hamidullah, age, I, 26-27.

348. A. Köksal, İslâm Tarihi, Mekke Devri, İstanbul 1981, 88.

349. H. İbrâhim Hasan, age, I, 61.

Bu durum Mekkelilere; özellikle şehre hâkim olan Kureyşlilere büyük itibar sağlıyordu. Mekke'ye giren paralar, Bizans altın dinarı, Sasanî ve Himyerî gümüş dirhemleri gibi çeşitli cinslerden oluşuyordu.

Rasûlullah ﷺ zamanında Mekke, iktisadî gelişiminin en zirve noktasındaydı. Mekke kervanları deri, Tâif'te üretilen kuru üzüm, Benî Süleym mâden ocaklarından elde edilen altın ve gümüş, Afrika'dan gelmiş olan altın tozu, fildişi, Yemen pazarlarından satın alınan Hind mahsulleri ve Çin ipekleri ile en önemli yükler arasında sayılan güzel kokular taşırlardı. Mekkelilerin, rağbet ettikleri mal cinsleri ise, Akdeniz bölgesi ülkelerinin sanayi mahsulleri olan pamuklu, yünlü ve ipekli dokumalar ve parlak erguvani renkte kumaşlar; Basra ve Suriye'den, bedeviler için çok değerli olan silahlar, hububat ve nebatî yağlardı. Mekke'li tüccarlar bu arada önemli ölçüde para ticareti de yapmakta idiler.

Mekke, birçok teşebbüslere rağmen yabancı güçler tarafından işgal edilememiş ve tarihi boyunca bağımsızlığını korumuştur. Rivâyetlere göre, Yemen melikleri olan Tubba'lar ve hatta Farslar bile Hac maksadıyla Mekke'yi ziyaret etmekte idiler. Abdülmuttalib'in Zemzem kuyusunu kazdığı vakit çıkardığı altından mamul geyik heykeli buna delil olarak gösterilmektedir.³⁵⁰ Arapların geleneksel rivâyetlerine göre, İskender Mekke'ye gelip Kâbe'yi ziyaret etmişti.³⁵¹ Romalı tarihçiler, Yemen bölgesinde Necran'ı istila eden General Aelius Gallus'un (MÖ 24) Mekke'yi ele geçirmek istediğini, ancak buraya ulaşmaya muvaffak olamadığını kaydetmektedirler. Romalılar, Neron (ö. MÖ 66) zamanında defalarca Mekke'ye yakın yerlere gelmişler ancak, her seferinde başarısızlığa uğrayarak çekilip gitmişlerdi. Romalıların bu teşebbüslerinin sebebi, muhtemelen baharat ülkesi olan Yemen'in ticaret yollarını kendi açılarından emniyet altına almak istemeleridir. Bizanslılar, Mekke üzerinde nüfûz kurmak için sürekli gayret göstermişler. Ancak onlar da doğrudan bir bağımlılık sağlayamamışlardı. Bâzı Mekkeliler, hemşehrilerine bir üstünlük sağlamak için Bizanslılardan yazılı belgeler getirmişlerse de bu, Mekkeliler için hiçbir şey ifâde etmemiştir. Onlar, sürekli savaş hâlinde olan Bizans ve İran'la ustaca politikaları sayesinde menfaatleri doğrultusunda ilişkilerini sürdürüyorlardı.

Mekke'nin İslâm'dan önceki tarihi için en önemli olaylardan birisi şüphesiz ki, Habeş Krallığı'nın Yemen Vâlisi Ebrehe'nin Mekke'ye düzenlediği

350. İbn-i Haldûn, Mukaddime, Terc. Z. K. Uğan, İstanbul 1988, II, 243.

351. Hamidullah, age, II, 834; Dineverî, Ahbâru't-Tivâl, Kahire, s. 33-34.

askeri seferdir. Ebrehe, Hristiyan olan Habeş kralına yaranmak için çok mü-kemmel bir şekilde inşâ ettirdiği kiliseyi Kâbe gibi bütün insanların yöneldi-ği bir mekân yapmak için girişimlerde bulundu. Onun düşüncesi, Arapları Beytullah'tan yüz çevirip buraya yöneltmekti. Bunu öğrenen bir Arap, kilise-ye gidip, içerisine girerek pisledi. Ebrehe bu olay üzerine kızgınlığını giderebil-mek için Mekke'ye giderek Kâbe'yi yıkmaya karar verdi. Onun ordusunda, bir rivâyete göre on üç tane fil vardı ve önlerinde de Mamud adlı fil yürüyordu.³⁵²

Ancak, Fil sûresinde ve tarih kitaplarında anlatıldığı üzere büyük bir yenilgiye uğrayan Ebrehe, gerisin geriye kaçmak zorunda kalmıştı. Fil ola-yı Mekkelileri o kadar etkilemişti ki, onu tarih kitaplarında kendilerine öl-çü almışlardı.³⁵³

Rasûlullâh'ın, risâletle görevlendirilmesinden sonraki on üç sene boyun-ca Mekke'deki câhilî yaşantıda ve siyâsî ilişkilerde pek bir değişiklik olma-mıştı. Bu devrede, Habeşistan Necaşi'si Ashama, müslümanların tarafını tut-muş, kendisine sığınanlara iyi muâmele etmişti. Hicretten sonra, Mekke'nin fethine kadar geçen sekiz sene, Medîne İslâm devletini yok etmek için ya-pılan yoğun faaliyetlere sahne oldu.

Hicretin sekizinci yılında Rasûlullah ﷺ'e boyun eğen Mekke, bu tarihten sonra yeni bir dönemi yaşamaya başladı. Allah Teâlâ'nın mübârek kıldığı, İslâm dininin merkezi olan bu belde, şirkten, putperestlikten ve bütün diğer hurâfelerden arındırılmış yeni bir hayata kavuştu. Daha önce bağımsız bir şehir devleti olan Mekke'nin, fetihten sonra ekonomik ve sosyal durumu da değişmişti. Mekke, ihtiyaçlarını temin edebilmek için ihtiyaç duyduğu yoğun kervan faaliyetlerine eskisi gibi bağımlı değildi. Zira İslâm Devleti elde ettiği gelirleri ihtiyaç olan yerlere âdil bir şekilde taksim ettiği için Mekke'nin ihti-yaç duyduğu her şey İslâm Devleti eliyle sağlanıyordu. Ayrıca eski ticârî fa-liyetler, Mekke için artık hayâtî olma özelliğini yitirmişti. Mekke, Hac za-manlarında çok değişik bir manevî atmosfer altında hareketli ve canlı gün-ler yaşıyordu. Bu zaman zarfında çok yoğun bir ticârî faaliyete de sahne ol-du. Ayrıca Mekke, yeryüzündeki bütün müslümanların kalplerinde yaşattık-ları ve oraya ulaşıp, Hac ibadetini yerine getirmek için büyük fedakârlıkları göze aldıkları bir manevî şehir olma özelliğini kıyâmete kadar sürdürecektir.

Mekke, Râşid Halîfeler döneminde siyâsî yönden sakin bir hayat yaşadı. Beytullah için târihî bir sorun olan sel baskınlarını önlemek için Hz. Ömer

352. İbnü'l-Esîr, age, I, 442.

353. Bk. ŞîA, "Ashâbü'l-Fil ve Fil sûresi" mad.

ﷺ ve Hz. Osman ؓ'ın bâzı çalışmalar yaptıkları görülmektedir. Onlar, bâzı mühendisleri buraya gönderip yüksek mahallelerin bulunduğu kısımlara sedler yaptırarak Beytullah'ı su baskınlarına karşı korumaya çalıştılar.

Emevîler döneminde de Mekke'ye gereken ilgi gösterilmiştir. Selleri kontrol altına alıp yönünü değiştirmek için büyük kanallar kazılmıştı. Ayrıca Hz. Ömer tarafından başlatılıp I. Velid zamanına kadar devam eden istimlaklar ile Kâbe'nin çevresindeki saha büyütüldü. Muâviye, kuyular açtırıp suların toplanması için bentler yaptırmış, kurduğu sulama sistemi ile tarıma elverişli sahalar oluşturmaya çalışmıştı.

Mescid-i Haram'ın inşâası için bir proje hazırlayıp uygulamaya koymak I. Velid'e nasip olmuştur. O, bu projesini gerçekleştirebilmek için Suriye ve Mısır'dan mimarlar getirtmişti.

Mekke, Medîne ve Tâif gibi üç önemli şehri olan Hicaz bölgesinin idâresi, Emevîler zamanında, bu aileden olan önemli kimselerin elinde kaldı. Bunlar arasında Said b. el-As, Mervan b. el-Hakem, Ömər b. Abdülaziz zikredilebilir. Ancak bazan bu aileye mensup olmayan kimselerin de bu göreve getirildikleri görülmektedir. Bu kimselerin idarî yetenekleri denendikten sonra atandıkları bir gerçektir. Bundan dolayı ilk önce Tâif vâililiği verilir, uygun görülürse bundan sonra Mekke ve Medîne vâililikleri de buna dâhil edilirdi. Tabiatıyla Hicaz bölgesinin idari merkezi Medîne'de bulunmaktaydı.

Mekke, Emevîler zamanında bâzı siyâsî baskılara maruz kaldığı gibi, siyâsî çıkarların elde edilmesi için askeri saldırılara uğradığı da olmuştur. Yezid'in haksız bir şekilde hilâfet makâmına getirilmesini kabul etmeyen Abdullah bin Zübeyr, muhâlefetini Mekke'den yürütüyordu. Bu durum, Suriye ordusunun Hicaz'a gönderilmesine ve Mekke'nin kuşatma altına alınmasına sebep olmuştu. Abdullah bin Zübeyr bu orduyu mağlûp etmiş ve komutanlarının çoğunu da esir almıştı. Daha sonra Mekke'yi tekrar kuşatan Yezid'in ordusu, onun ölüm haberi üzerine kuşatmayı kaldırmıştı.

Mekke'de hilâfetini ilan eden Zübeyr'e Hicaz bölgesinin tamamı Irak ve Horasan bölgeleri de bey'at etmişlerdi. Abdülmelik b. Mervan, Emevîler'in yönetimini eline aldıktan hemen sonra, Haccac komutasında bir orduyu Mekke üzerine gönderdi. Zâlimliğiyle şöhret bulmuş bir kimse olan Haccac'ın kuşatmasına altı ay direnen Mekke, Abdullah b. Zübeyr'in kahramanca savaşılarak şehid edilmesiyle onun tarafından işgal edilmişti.

Mîlâdî 747'de Yemen'den gelen Hâriciler Mekke'yi işgal etmişler; 750'de Abbâsî darbesi ile Mekke hilâfet ile birlikte Abbâsîler'in eline geçmişti.

Abbâsîler döneminde (750-961) Mekke'nin idâresi hânedana mensup kimselerin elinde kalmıştır. Hârûn er-Reşid, Mekke için büyük harcamalar yapmıştı. Ayrıca onun dokuz defa Hac maksadıyla Mekke'ye gitmiş olduğu bilinmektedir. Me'mun devrine gelindiğinde, ortaya çıkan mecburiyet neticesinde, Mekke'nin idâresi Hz. Ali soyuna devredildi. Me'mun'un ölümünden sonra Abbâsîlerin çöküşü başlamış ve ülke bir anarşi ortamına sürüklendi. Otoriteden yoksun kalan kutsal topraklar sık sık kanlı çatışmalarla sahne oldu.

Karmatîler fırkasının terör havası estirdiği dönemde Mekke zorlu günler yaşadı. M 916 yılından sonra Hac kervanlarının yolunu kapayan Karmatîler, Mekke'ye düzenledikleri bir baskında çok sayıda insanı katlettiler ve Hacerü'l-Esved'i sökerek Bahreyn'e götürdüler (M 930). Sünnî İslâm'a karşı açtıkları savaşın başarısızlıkla neticeleneceğini gören Karmatîler, Hacerü'l-Esved'i geri getirdiler.

Mısır'da Fatimîler devletinin kurulmasından sonra, Hz. Ali soyundan gelenlerin Hicaz bölgesindeki etkinlikleri arttı. Bu dönemden sonra Mekke idâresi, şerîf olarak adlandırılan Hz. Ali'nin oğlu Hz. Hasan soyundan gelen kimselerin elinde kaldı. Şerifliğin kurulması ile Mekke, nisbeten bağımsız bir hayat yaşamaya başlamıştı. M 994-1039 yılları arasında şeriflik makâmında bulunan Ebû'l-Futûh bir halife gibi hareket etmeye başlamıştı. Şeriflerin idâresinde Mekke önemli bir ilerleme göstererek Medîne'yi geride bırakmıştır. Bu arada Fâtimîlerin ve Yemen meliklerinin Mekke'ye baskı yaptıkları görülmektedir.

Mısır'ın 1517'de Yavuz tarafından ele geçirilmesinden sonra Hicaz bölgesi Osmanlı hâkimiyet sahası içerisine girmişti. Osmanlılar, Mekke idâresini şeriflerin elinde bırakmıştı. Onlar, bu dönemde sahip oldukları toprakları Mekke merkez olmak üzere, Kuzeyde Hayber'e, Güneyde Hali'ye, doğuda ise Necd bölgesine kadar genişletmişlerdi. Osmanlı hâkimiyeti döneminde Mekke, manevî bakımdan sahip olduğu merkezîlik konumundan dolayı sürekli hizmet ve saygı görmüştür. Buğday ihtiyâcının karşılanması için Mısır sürekli bir kaynak kabul edilmişti. Ayrıca ilmi kurumlar ve dinî binâlar için büyük meblâğlar sarf ediliyordu.

IV. Murad zamanında Hacda çıkardıkları kargaşalıkları sebebiyle Şiiilerin hacca gelmeleri yasaklanmıştı. Bu durum Sünnî-Şii çatışmalarının Mekke'ye

kadar bir yaygınlık kazanması neticesini doğurdu. Ancak, Osmanlı vâlisinin bu emri uygulama isteğine karşılık, Mekke şeriflerinin bu uygulamalara yanaşmak istemedikleri görülmektedir. Mekke, Vahhabîler'in ortaya çıkışlarına kadar, Zâvî Zayd, Zâvî Berekât ve Zâvî Mes'ud gibi şeriflerin bitmeyen mücâdelelerine sahne oldu.

Necd bölgesinde güçlenen Vahhabîler, 1800'lerden sonra Mekke'yi sıkıştırmaya başlamışlardı. Vahhabîler ilk önce Tâif'e saldırmışlardı. Osmanlı vâlisi Gâlip Efendi, Vahhabî tehlikesini yok etmek için çâreler aradıysa da buna muvaffak olamadı. 1803'de, Emîr Mes'ud komutasındaki Vahhabîler Mekke'yi ele geçirdiler. Medîne'de yaptıkları gibi, îtikâdî yapılarından kaynaklanan birtakım aşırılıklara giriştiler. Gâlip Efendi, Cidde'ye doğru çekilmek zorunda kaldı. Cidde'de toparlanan Gâlip Efendi tekrar Mekke'yi geri almaya muvaffak oldu. Ancak, Vahhabîler'in hâkimiyetini tanımak zorunda kaldı.

Hicazdaki Osmanlı hâkimiyetini yeniden tesis etmek isteyen II. Mahmud, Mısır vâlisi Mehmet Ali Paşayı bu işle görevlendirdi (1811).

1813 yılında Cidde'ye çıkan Mehmed Ali, Gâlip Efendi'nin de kendisine yardım etmesi sonucunda Mekke'yi kolayca ele geçirdi. Vahhabîler direnemeyeceklerini anladıklarından şehri boşaltıp gitmişlerdi. Mehmed Ali, Gâlip Efendi'nin görevine son vererek yeğeni Yahyâ b. Sarur'u şerîf atadı. Bundan sonra Mehmet Ali'nin şeriflerin işlerine sürekli müdâhalede bulunduğu görülmektedir. Şeriflik için yapılan mücâdeleler, İstanbul'un da bu işle doğrudan ilgilenmesine yol açmıştı.

1869'da Süveyş kanalının açılması ile İstanbul'un Hicaz bölgesiyle doğrudan teması mümkün olmuştu. Şerif Hüseyin Osmanlıların, gereksiz bir şekilde 1. Dünya Savaşına katılmasının peşinden İngilizlerle işbirliğine girerek Mekke'de bağımsızlığını ilan etti. Şerif Hüseyin daha sonra kendisini halife ilan etmişti. Ancak buna kimse iltifat etmemişti. İngilizlerin, menfaatleri gereği, Hüseyin'i terk edip Abdülaziz b. Suud'a destek vermeleri sonucu Hüseyin yalnız kaldı. Onun 1924'de vefâtı üzerine yerine geçen oğlu Melik Hüseyin, tutunamayarak önce Akabe'ye, oradan da Kıbrıs'a kaçtı. Mekke'yi rahat bir şekilde ele geçiren İbn-i Suud, 1926'da Hicaz kralı ilan edildi. Peşinden de Necid ve diğer bölgeler de buna dâhil edildi.³⁵⁴

354. Bk. Ömer Tellioğlu, Şâmil İslâm Ansik. "Mekke-i Mükerreme" mad.

وَمَنْ أَظْلَمُ مِمَّنِ افْتَرَى عَلَى اللَّهِ كَذِبًا أَوْ قَالَ أُوحِيَ إِلَيَّ وَلَمْ يُوحَ إِلَيْهِ شَيْءٌ وَمَنْ قَالَ سَأُنْزِلُ مِثْلَ مَا أَنْزَلَ اللَّهُ وَلَوْ تَرَى إِذِ الظَّالِمُونَ فِي غَمَرَاتِ الْمَوْتِ وَالْمَلَائِكَةُ بَاسِطُوا أَيْدِيهِمْ أَخْرَجُوا أَنْفُسَكُمْ الْيَوْمَ تُجْزَوْنَ عَذَابَ الْهُونِ بِمَا كُنتُمْ تَقُولُونَ عَلَى اللَّهِ غَيْرَ الْحَقِّ وَكُنتُمْ عَنْ آيَاتِهِ تَسْتَكْبِرُونَ ﴿٩٣﴾

93- Allâh'a karşı yalan uydurandan veya kendisine hiçbir şey vahy olunmadığı hâlde, "Bana vahy olundu." diyenden ve "Allâh'ın indirdiği gibi bir kitap, ben de indiririm." diyenden daha zâlim kim olabilir? Sen o zâlimleri, can çekiştikleri sırada meleklerin, onlara ellerini açarak, "Canlarınızı verin bakalım, bugün, Allâh'a haksız yere söyledikleriniz, Allâh'ın âyetlerine karşı büyüklük tasladığınız için, alçaltıcı bir azap ile cezâ göreceksiniz!" dedikleri zaman bir görsen!

93. âyette, Allah adına yalan uydurup, kendisine vahiy geldiğini söyleyen, peygamberlere gelen vahyin benzerini kendisinin de indirebileceğini iddiâ eden kimsenin zâlim olduğu belirtilir. Bu gibi kişilerin ölüm sırasındaki acıklı hâlleri açıklanır. Bu âyetin iniş sebebi şudur: Müseylemetü'l-Kezzâb ve Esved Ansî gibi, "Allah beni peygamber gönderdi." diye yalandan peygamberlik iddiâ etmiş, Amr b. Luhay ve benzerleri de kendi kendine din uydurmaya, hükümler koymaya kalkışmıştı. Tâîf'li Nadr b. Hâris ve yardakçıları da, **"Eğer istesek bunun (Kur'ân'ın) benzerini biz de söyleriz."** demişler,³⁵⁵ "Ekin ekenlere, ekmek yapanlara, pişiriş pişirenlere, lokma edenlere yemin olsun!" gibi saçma sözler söylemişlerdi. İşe bu zikrolunan örnekler bu âyetin nüzûlüne sebep olmuştur ki, bunların bâzısı Mekke'de, bâzısı Medîne'de meydana gelmiştir.³⁵⁶

Kur'ân-ı Kerîm'in benzerinin getirilemeyeceğini bildiren ve bunu iddiâ edenlere meydan okuyan âyetler şunlardır: **"Onlara âyetlerimiz okunduğu zaman: İştittik, istesek biz de bunun benzerini söyleriz. Çünkü bu, öncekilerin masallarından başka bir şey değildir, demişlerdi."**³⁵⁷

355. Enfâl, 8/31.

356. Elmalılı, age, III, 464, 465.

357. Enfâl, 8/31.

“Eğer kulumuz (Muhammed)’e indirdiğimizden bir şüphe içinde iseniz, onun benzeri bir sûre de siz getirin! Eğer doğru sözlü iseniz, Allah’tan başka tanıklarınızı (yardımcılarınızı) da çağırın! Eğer bunu yapamazsanız -ki asla yapamayacaksınız- öyleyse kâfirler için hazırlanmış bulunan, yakıtı insanlar ve taş olan cehennem ateşinden sakının.”³⁵⁸

Kur’ân âyetlerini büyüklük taslayıp kabul etmeyenlerle ilgili olarak şu uyarı yapılır: **“Onlar, kendilerine “Allah’tan başka hiçbir ilâh yoktur.” denildiği zaman, büyüklük tasarlardı.”**³⁵⁹ Küfür ehlinin ölüm sırasındaki acıklı hâli bir âyette şöyle haber verilir: **“Melekler, o inkâr edenlerin yüzlerine ve sırtlarına vurarak, “Tadın bakalım, cehennem azâbını!” diyerek, canlarını alırken bir görseydin! İşte bu azap, ellerinin yapıp öne sürdüğü işler yüzündendir. Yoksa Allah, kullarına zulmedici değildir.”**³⁶⁰

وَلَقَدْ جِئْتُمُونَا فُرَادَى كَمَا خَلَقْنَاكُمْ أَوَّلَ مَرَّةٍ وَتَرَكْتُمْ مَا خَوَّلْنَاكُمْ وَرَاءَ ظُهُورِكُمْ وَمَا نَرَى مَعَكُمْ شُفَعَاءَكُمُ الَّذِينَ زَعَمْتُمْ أَنَّهُمْ فِيكُمْ شُرَكَؤُا ۖ لَقَدْ تَقَطَّعَ بَيْنَكُمْ وَضَلَّ عَنْكُمْ مَا كُنْتُمْ تَزْعُمُونَ ﴿٩٤﴾

94- Andolsun ki, tıpkı sizi ilk yarattığımız gibi yapayalnız huzûrumuza geleceksiniz. Dünyada size verdiğimiz şeyleri arkanızda bıraktınız. Hani, Allâh’ın ortakları sandığınız şefaatçilerinizi de yanınızda göremiyoruz! Onlarla aranızdaki bütün bağlar kopmuş, Allâh’a ortak saydıklarınız sizi terk edip ortadan kaybolmuştur!

94. âyette, Allâh’ın huzûruna herkesin tek başına çıkıp hesap vereceği vurgulanır. Çünkü dünyada elde edilen her şey dünyada kalmış, kendilerine Allah’tan başka ilâh diye tapılan şeyler kaybolmuş, onlarla bütün bağlar kopmuştur.

İnsanların Kıyâmet günü hesap için toplanma sahnesi bir âyette şöyle haber verilir: **“Ve (o gün) hepsi saflar hâlinde senin Rabbinin huzûruna**

358. Bakara, 2/23-24.

359. Sâffât, 37/35.

360. Enfâl, 8/50-51.

çıkarılmışlardır. (Allah onlara şöyle diyecek): “Andolsun, sizi ilk yarattığımız gibi Bize geldiniz! Fakat sizin için bir hesap zamanı belirlemediğimizi sanmıştınız, değil mi?”³⁶¹

Hz. Âişe 'den rivâyete göre şöyle demiştir: Rasûlullah 'i şöyle derken işittim: “Kıyâmet günü insanlar Allâh'ın huzûruna yalın ayak ve çıplak olarak toplanırlar. Ben dedim ki: Ey Allâh'ın Rasûlü! Erkek ve kadınlar bir arada, birbirlerine bakmaz mı? Rasûl-i Ekrem bana şu cevabı verdi: O gün herkes, başkasıyla ilgilenemeyecek kadar kendi derdine düşecektir.”³⁶² Hadiste insanoğlunun dünya malından âhirete götürebilecekleri şöyle haber verilmiştir: “Âdemoğlu malım, malım deyip durur. Ey Âdemoğlu! Sadece yiyip tükettiğin, giyip eskittiğin, bir de sadaka verip âhret azığı yaptığın şey senindir.”³⁶³

İnsanların ilâh diye taktıkları şeylerin Kıyâmet günü kendilerine bir yararının olmayacağı çeşitli âyetlerde şöyle haber verilir: **“Onlar, Allâh'ı bırakıp, kendilerine ne yarar ne de zarar veremeyen şeylere taparlar, bir de “Bunlar, bizim Allah katındaki şefaathçilerimizdir.” derler. De ki: “Siz, Allâh'a göklerde ve yerde, bilmediği bir şeyi mi haber veriyorsunuz?” Allah, onların ortak koştuklarından uzaktır, yücedir.”**³⁶⁴ **“Allâh'a ortak koştuklarından kendilerine hiçbir şefaathçi çıkmayaacaktır. Zaten onlar, bu ortaklarını inkâr edeceklerdir.”**³⁶⁵

“O gün Allah onlara seslenerek, “Benim ortaklarım sandığınız şeyler nerede?” der. Haklarında azap hükmü kesinleşmiş olanlar, “Ey Rabbimiz! Azdırdıklarımız şunlar. Kendimiz azdığımız gibi, onları da azdırdık. Ama onlardan uzak olduğumuzu sana arz ederiz! Zaten onlar bize tapmıyorlardı!” derler. Onlara, “Allâh'a koştuğunuz ortakları çağırın!” denilir; onları çağırırlar, ama çağırılanlar bunların çağırısına cevap vermezler ve karşılarında azâbı görürler. Ne olurdu sanki doğru yola gelselerdi!”³⁶⁶

361. Kehf, 18/48.
 362. Buhârî, Rikâk, 45; Müslim, Cennet, 56; Tirmizî, Tefsir, 80/2.
 363. Müslim, Zühd, 3, 4, Tefsir, 89/1; Nesâî, Vesâyâ, 1: Ahmed bin Hanbel, IV, 24, 26.
 364. Yûnus, 10/18.
 365. Rûm, 30/13. Bk. Sebe', 34/23; Zümer, 39/43.
 366. Kasas, 28/62-64.

﴿ BÂB 12 ﴾

**YARATILIŞ OLAYI, HİKMETİ, İNSANIN HAYATI,
SU VE BİTKİLER ÂLEMİ, ALLÂH'A ŞİRK KOŞMAK**

إِنَّ اللَّهَ فَالِقُ الْحَبِّ وَالنَّوَى ۖ يُخْرِجُ الْحَيَّ مِنَ الْمَيِّتِ وَمُخْرِجُ الْمَيِّتِ
مِنَ الْحَيِّ ۚ ذَلِكُمْ اللَّهُ فَأَنَّى تُؤْفَكُونَ ﴿٩٥﴾ فَالِقُ الْإِصْبَاحِ ۖ وَجَعَلَ اللَّيْلَ
سَكَنًا ۚ وَالشَّمْسُ وَالْقَمَرُ حُسْبَانًا ۚ ذَلِكُمْ تَقْدِيرُ الْعَزِيزِ الْعَلِيمِ ﴿٩٦﴾
وَهُوَ الَّذِي جَعَلَ لَكُمُ النُّجُومَ لِتَهْتَدُوا بِهَا فِي ظُلُمَاتِ اللَّيْلِ وَالْبَحْرِ ۚ
قَدْ فَصَّلْنَا الْآيَاتِ لِقَوْمٍ يَعْلَمُونَ ﴿٩٧﴾ وَهُوَ الَّذِي أَنشَأَكُم مِّنْ نَفْسٍ
وَاحِدَةٍ فَمُسْتَقَرٌّ وَمُسْتَوْدَعٌ ۚ قَدْ فَصَّلْنَا الْآيَاتِ لِقَوْمٍ يَفْقَهُونَ ﴿٩٨﴾ وَهُوَ
الَّذِي أَنزَلَ مِنَ السَّمَاءِ مَاءً ۖ فَأَخْرَجْنَا بِهِ نَبَاتَ كُلِّ شَيْءٍ فَأَخْرَجْنَا مِنْهُ
خَضِرًا نُّخْرِجُ مِنْهُ حَبًّا مُتَرَاكِبًا ۖ وَمِنَ النَّخْلِ مِن طَلْعِهَا قِنْوَانٌ دَانِيَةٌ
وَجَنَّاتٍ مِّنْ أَعْنَابٍ ۚ وَالزَّيْتُونَ وَالرُّمَّانَ مُشْتَبِهًا وَغَيْرَ مُتَشَابِهٍ ۚ انظُرُوا
إِلَى ثَمَرِهِ إِذَا أَثْمَرَ وَيَنْعِهِ ۚ إِنَّ فِي ذَلِكُمْ لَآيَاتٍ لِّقَوْمٍ يُؤْمِنُونَ ﴿٩٩﴾
وَجَعَلُوا لِلَّهِ شُرَكَاءَ الْجِنَّ وَخَلَقَهُمْ وَخَرَقُوا لَهُ بَنِينَ وَبَنَاتٍ بِغَيْرِ عِلْمٍ ۚ
سُبْحَانَهُ وَتَعَالَى عَمَّا يُصِفُونَ ﴿١٠٠﴾

**95- Tohumu ve çekirdeği çatlatan şüphesiz Allah'tır. Ölüden
diriye O çıkarır; diriden ölüyü çıkaran da O'dur. İşte Allah
budur! O hâlde nasıl olur da O'ndan yüz çevirirsiniz?**

96- Gecenin karanlığını yarıp, sabahı ortaya çıkaran O'dur. O, geceyi dinlenme zamanı kılmış, güneş ile ayı da birer hesap ölçüsü olarak yaratmıştır. İşte bu, çok güçlü olan ve her şeyi bilen Allâh'ın takdiridir.

97- Kara ve denizin karanlıklarında yol bulasınız diye, sizin için yıldızları yaratan O'dur. Biz, âyetleri iyi anlayan bir toplum için ayrıntılı olarak açıkladık!

98- O, sizi, bir tek kişiden var etmiştir. Sizin için bir süre kalacağınız, bir de sürekli kalacağınız bir yer vardır. Biz âyetlerimizi gereği gibi anlayan bir toplum için ayrıntılı olarak açıkladık!

99- Gökten bir su indiren O'dur. İşte Biz, her çeşit bitkiyi o suyla yetiştirdik. O bitkiden bir filiz çıkardık, ondan da, üst üste dizili başaklar; hurma ağacının tomurcuğundan sarkan salkımlar, üzüm bağları, zeytin ve nar bahçeleri bitirdik. Onlardan birbirine benzeyen de vardır, benzemeyen de. Onların meyvelerinin bir ham hâline, bir de olgunlaşmış hâline bakın! Şüphesiz, bütün bunlarda, inanan bir toplum için elbette nice ibretler vardır.

100- Onlar bilgisizce, Allâh'ın yarattığı cinleri O'na ortak koştular, O'na oğullar ve kızlar yakıştırdılar. Allah onların ileri sürdüğü vasıflardan çok uzak, çok yücedir!

95-96. âyetlerde, Allâh'ın bitki ve insan neslini tohumlardan sağladığı gibi, karanlığı yarıp sabahı ortaya çıkardığı, geceyi dinlenme zamanı yaptığı, güneşi ve ayı ince ve şaşmaz bir hesap ile yarattığı, bunları insanların vakit hesaplamasına aracı kıldığı ve bütün bunların yüce yaratıcının eseri olduğu vurgulanmaktadır.

95. âyetteki, الْحَبَّ “Habb” ekinlerin tanesi, ağaçların çekirdeği, وَالنَّوَى “Nevâ” da çekirdek, filiz, atom çekirdeği demektir. Yüce Allah gücünü göstermek için, tohumu ve çekirdeği yararak bitkileri ve ağaçları yarattığını, ölüden diri ve diriden de ölü çıkardığını belirttikten sonra, “Böyle bir yaratıcı Allâh'ı bırakıp da nasıl oluyor da şirke sapıyorsunuz?” diye soruyor. Tohum ve çekirdek bize göre ölü ve cansız görünümündedir. Fakat belli ısı,

nemlilik ve toprak sağlanınca, çatlayıp canlanmakta ve filiz sürerek, ağaçlar, ormanlar, ulu çınarlar hâlini almakta, meydana getirdiği yeni tohum ve çekirdekleri ile kendi türünü yok olmaktan korumaktadır. Allâh'ın evrendeki yasası bu şekilde sürüp gitmektedir.

Bu âyette canlılarla ilgili bir mûcizenin genetik programına, ölüden diri diriden ölü çıkarma olmak üzere iki yönüne işaret edilmektedir:

a) Canlılarda genetik program: Bitkilerde taneler ve çekirdekler bu programların kayıtlarının saklandığı alanlardır. Bunlar uygun zemine ekilip, toprak ve rutubetle açılınca, içindeki bu program işlemeye başlar. Zerre kadar küçük çekirdeğin özünde dağ gibi ağaçların programı inşâ edilme-ye başlanır. Kökten gövde, gövdeden dallar, yapraklar, çiçekler ve meyveler oluşur. Tadı, rengi bunu izler. Bu yeşillik ve güzellikler mevsim sonu geldiğinde çıplak ağaç olarak geri döner. Ertesi mevsimde bunlar tekrarlanır. Kendi türünü devam ettirmek üzere de, yine kendi genlerini taşıyan tohumunu kendisi üretir.

b) Ölüden dirinin, diriden ölünün çıkması: Toprağın altına giren tane ve tohumlar cansız iken, toprak ve su ile temas sonunda yarılan tohumdan canlılık başlar. İnsanın yaratılışı da başlı başına bir mûcizedir. Şöyle ki:

Kur'ân-ı Kerîm'de insan neslinin, kendi türünü doğum yoluyla sürdürdüğünü bildiren pek çok âyet vardır. Bunlarda, çocuğun ana karnındaki gelişimi tıp biliminin açıkladığı ile uyumlu bir biçimde belirtilmektedir.

“Şüphesiz Biz insanı çamurdan bir özden yarattık. Sonra onu sağlam bir karargâhta sperm hâline getirdik. Sonra bu spermi, alaka (aşılanmış yumurta) yaptık. Peşinden alakayı bir parça et hâline soktuk. Sonra bu bir parça ette kemikleri yarattık, kemiklere de et giydirdik. Sonra onu başka bir yaratılışla insan hâline getirdik.”³⁶⁷

Hız. Peygamber'in hadislerinde anne karnındaki gelişim şöyle belirtilmiştir: “Şüphesiz sizden birinizin oluşumu annesinin karnında kırk günde toplanır. Sonra orada o kadar bir süre içinde alaka (aşılanmış yumurta) olur. Sonra o kadar bir süre içinde mudga (bir parça et) hâline gelir. Sonra melek gönderilir ve kendisine ruh üflenir. Meleğe dört kelime emredilir: Doğacak çocuğun rızkını, yaşama süresini, işleyeceği

367. Mü'minûn, 23/12-14; bk. Mü'min, 40/67.

amellerini, şakî mi (cehennemlik mi?) yoksa saîd mi (cennetlik mi?) olacağı yazması.”³⁶⁸

Yukarıdaki âyet ve hadislerle göre, çocuğa ana karnında oluşum devresinde iken bir hayat programının yükletildiği ve onun biyolojik yaratılışında kader programının mevcut olduğu anlaşılmaktadır. Hatta Hz. Peygamber ﷺ’in ömür boyu cennete girmeye sebep olan amelleri işleyip sonunda cennete bir arşın kalmışken cehenneme götüren amelin, sonucu değiştirebildiğini; ömür boyu, cehenneme götürecektir amelleri işleyip, sonunda cennete götüren bir amel yüzünden cennete girilebileceğini ve bunun anne karnında yazılan bu program nedeniyle böyle olduğunu belirtmesi üzerine,³⁶⁹ bir sahâbe; kader programımız yazıldığına göre amel etmemize ne gerek var? diye sorunca, Allah elçisi şöyle buyurmuştur:

“Amel edin! Herkese imkân verilmiştir. Saâdet ehline (programı saîd yazılanlar) saâdet ehlinin ameli kolaylaştırılır. Şekâvet ehline (şakî yazılanlar) ise şekâvet ehlinin ameli kolaylaştırılır”, sonra şu âyeti okudular: “Kim Allah yolunda harcar ve O’ndan korkar, Ve en güzel olan “İslâm” inancını tasdik ederse, Biz onu en kolay olana muvaffak kılacağız. Fakat kim de cimrilik eder ve Allâh’a ihtiyâcı olmadığını iddiâ eder ve en güzel olan “İslâm” akîdesini yalanlarsa, Biz, onu en zor olana sürükleriz.”³⁷⁰

96. âyette sözü edilen, güneş ve ayın düzenli hareketi gece, gündüz, mevsimler gibi insan hayatını kolaylaştıran ve zaman ölçüsünü ortaya koyan ölçülerdir. Bunların insan hayatına yararları âyetlerde şöyle belirtilir: **“O, sizin için, içinde dinlenesiniz diye geceyi, aydınlatıcı olarak da gündüzü yaratandır. Şüphesiz bunda, dinleyen bir toplum için ibretler vardır.”**³⁷¹ **“Güneş ve ay belirli bir hesap iledir.”**³⁷² **“Güneş de bir delildir ki kendi yolunda akıp gider. Bu, mutlak üstün olan, her şeyi bilen Allâh’ın takdiridir.”**³⁷³

368. Buhârî, Bed’ül-Halk, 6, Enbiyâ’, 1, Kader 1; Müslim, Kader, 1; Ebû Dâvûd, Sünne, 16; Tirmizî, Kader, 4; İbn Mâce, Mukaddime, 10.

369. Bk. Buhârî, Bed’ül Halk, 6; Müslim, Kader, 1.

370. Leyl, 92/5-10. Bk. Bahri Dayıoğlu, Yaratılış Mucizesi, 2. baskı, ilim ve Teknik Serisi, Neşr. Yeni Asya Yayını, İstanbul 1986, s. 9 vd.

371. Yûnus, 10/67.

372. Rahmân, 55/5.

373. Yâsîn, 36/38.

GÜNEŞ VE AYIN ZAMAN ÖLÇÜSÜ OLMASI

Bulutsuz bir günde gökyüzüne baktığımızda Güneş'i, gece ise Ay ve yıldızları görürüz. Güneş, Dünya, Ay ve bütün yıldızlar uzay adı verilen sonsuz bir boşluk içinde bulunurlar. Bilim insanları, uzay ve gök cisimlerinin gizemini çözmek amacıyla gözlem evleri kurmuş, teleskopu icad etmişlerdir. Teleskop, gök cisimlerini gözlemek amacıyla kullanılıp Güneş, Dünya ve Ay'ın bilinmeyen birçok yönünü çözmemizi sağlamıştır.

Güneş: Çok sıcaktır ve yanmakta olan gazlardan oluşan ateşten bir topa benzer. Çok güçlü bir ısı ve ışık kaynağıdır. Güneşin güçlü ışığı gözlerimiz için çok zararlıdır. Bu nedenle hiçbir zaman güneşe çıplak gözle, özellikle de teleskop ve dürbün ile bakılmamalıdır.

Dünya: Güneşin çevresinde dolanan bir gezegendir. Dünyanın katmanlardan oluşan bir küreye benzer.

Ay: Küre biçiminde bir gök cisimidir. Ay'dan gelen ışığın kaynağı Güneş'tir. Ay'ın kendi ışığı yoktur. Bu nedenle dürbün ve teleskopla bakılabilir.

Yapılan gözlemlere göre, Ay'ın çapını 1 birim olarak kabul edersek Dünya'nın çapı 4 birim, Güneş'in çapı ise 400 birimdir. Diğer bir ifâde ile Güneş'in çapı: Dünya'nın çapının 100, Ay'ın çapının ise 400 katıdır.

Ay, Dünya'dan yaklaşık 348 bin km uzaklıkta, Dünya'ya en yakın gök cisimidir. Güneş ise çok uzaktadır. Güneş, Dünya'ya Ay'dan 400 kez daha uzaktadır. Güneş, Ay'dan çok büyük olmasına rağmen, Dünya'ya olan uzaklıklarının farklı olması nedeniyle aynı büyüklükteymiş gibi görünür.

Gök cisimlerinin hareketleri: Dünya'nın, kendi etrafındaki dönüş hareketinin yönü batıdan doğuya doğrudur. Dünya'nın kendi etrafındaki bir tam dönüşünü tamamladığı süreye bir gün adı verilir. Bir günlük süre içinde bir kez gündüz, bir kez gece olur. Dünya'nın ışık alan bölümlerinde gündüz, ışık almayan bölümlerinde ise gece yaşanır. Gece ve gündüzden oluşan bir günlük süre, Dünya'nın kendi etrafındaki bir tam dönüş hareketinin tamamlanmış olduğu doğa olayıdır. Saat ise insanların, Dünya'nın bu hareketini tamamladığı bir günlük süreyi, 24 zaman dilimine ayırmasıyla oluşturduğu bir zaman süresidir. İnsanlar bir günlük süreyi 24 saat kabul etmişlerdir.

Tarih boyunca insanlar zamanı, gittikçe daha küçük parçalara bölüp ölçmüşlerdir. Zamanı günlere bölmek işçi ve avcılar için önemliydi. Sonraları,

fabrikada çalışanlar için ücretlerini belirlemede saatler ön plana çıkmıştır. Günümüzde ise bilim adamları, dakika, saniye ve daha küçük zaman dilimleri kullanmaktadır. Tüm bu ölçüler, dönemin şartlarına göre değişim göstermektedir. Saat, dakika, saniye ve diğer ölçüler, insanlar tarafından şartlara göre belirlenmiştir. Dünya, kendi etrafında dönerken aynı zamanda güneşin çevresinde de dolanır. Bu dolanımı hayali bir çizgi üzerinde gerçekleştirir. Dünya'nın Güneş etrafındaki dolanımına dönme ya da devir adı verilir. Dünya, Güneş etrafındaki bir tam dolanımını 365 günde tamamlar. Bu süreye 1 yıl adı verilir.

Gün ve yıl, Dünya'nın hareketleri sonucu oluşan zaman dilimleridir. Dünya'nın Güneş etrafındaki bir tam dönüşünü tamamlamasıyla oluşan bir yıllık süre, insanlar tarafından ay ve hafta gibi zaman dilimlerine ayrılmıştır.

Ay da Dünya gibi kendi etrafında döner. Ay'ın kendi etrafındaki bir tur dönme süresi ile Dünya etrafındaki bir tur dolanma süresi birbirine eşittir. Bu süre 28 gündür. Bu zamanların eşit olması nedeniyle Ay'ın hep aynı yüzü görülür. Arka yüzü hiçbir zaman görünmez. Ay ışığını güneşten aldığı için, bazen onu göremeyebiliriz. Eğer Ay'ın Dünya'ya bakan tarafı güneş ışığını almıyorsa onu gözlemleyemeyiz.

Ay'ın görünüşleri, 28 günlük dönme hareketi süresince değişen ve tekrarlanan doğa olayıdır. Dünya'dan bakıldığında Ay'ın Dünya çevresindeki dolanım süresince, görünümünde düzenli değişimler vardır. Ay'ın görünüşünde belirli aralıklarla tekrarlanan bu değişikliklere Ay'ın evreleri adı verilir. Ay'ın dört ana evresi vardır: a) Yeni ay, b) İlk dördün, c) Dolunay, d) Son dördün. Ay'ın evreleri; Dünya'nın kendi çevresindeki hareketi ile, Ay'ın Dünya etrafındaki dolanımı sonucu oluşur.

وَهُوَ الَّذِي جَعَلَ لَكُمُ النُّجُومَ لِتَهْتَدُوا بِهَا فِي ظُلُمَاتِ الْبَرِّ وَالْبَحْرِ
قَدْ فَصَّلْنَا الْآيَاتِ لِقَوْمٍ يَعْلَمُونَ ﴿٩٧﴾

97- Kara ve denizin karanlıklarında yol bulasınız diye, sizin için yıldızları yaratan O'dur. Biz, âyetleri iyi anlayan bir toplum için ayrıntılı olarak açıkladık!

97. âyetinde, yıldızların kara ve denizin karanlıklarında yol bulmada kolaylık sağlasın diye yaratıldığına işaret edilmiştir. İlgili âyetlerde şöyle buyrulur: **“O, geceyi, gündüzü, güneşi ve ayı sizin hizmetinize vermiştir. Yıldızlar da O’nun buyruğu ile sizin hizmetine verilmiştir.”**³⁷⁴ **“Onlar, yıldızlarla da yollarını bulurlar.”**³⁷⁵ **“Bu (Kur’ân), Rabbinin dosdoğru bir yoludur. Biz, düşünüp anlamak isteyenler için âyetleri ayrıntılı olarak açıklamışızdır.”**³⁷⁶

Aşağıda yıldızların yol gösterici özelliği ile ilgili bir araştırmayı veriyoruz:

YILDIZLARLA YOL BULMA

Yıldızların gökyüzünde birbirlerine göre pozisyonu asla değişmez. Bu gerçek Kur’ân’da, **“Hayır, yıldızların yer (mekî)lerine yemin ederim.”**³⁷⁷ âyetiyle haber verilir. Hareket ettiklerinin sanılmasının tek sebebi Dünya’nın dönmesidir. Ancak sadece tek bir yıldız yerini hiç değiştirmez. Bu yıldız kutup ya da kuzey yıldızıdır. Dünya’nın kuzey kutbunun tam dikey doğrultusunda kuzey kutbundan 1°den az bir mevkide yer alan, beyazımsı sarı, parlak bir yıldız olan kutup yıldızı, kuzey yarımküredeki herhangi bir noktadan bakıldığında sâbit olarak kuzeyi gösterdiği için, kara, deniz ve hava seyrinde çok büyük önem taşır. Kutup yıldızı, Dünya’nın ekseni ile hemen hemen aynı doğrultuda olduğundan, diğer gök cisimlerinin aksine gün boyunca yer değiştirmez ve hep kuzeyi gösterir. Rabbimiz yıldızların yön buldurma özelliğine **“O, karanın ve denizin karanlıklarından yolunuzu bulmanız için size yıldızları var edendir. Bilen bir topluluk için Biz âyetleri birer birer açıkladık.”**³⁷⁸ âyetiyle dikkat çeker.

Kutup yıldızı sadece kuzey yarımküreden görünür, güney yarımküreden görünmez. Öte yandan, güneyi gösteren parlak bir güney Kutup yıldızı da bulunmamaktadır. Ancak Güney Haçı yıldızı, güney yarımkürede bulunanlara güney yönünü yaklaşık olarak göstermektedir.

Nemesis Yıldızı

Göktaşları fırlatan, belki Kıyâmetin kopmasına sebep olabilecek bir gök cismidir. ABD’li bilim adamları David Raup ve Jack Sepkoski Jüpiter’in beş

374. Nahl, 16/12.

375. Nahl, 16/16.

376. En‘âm, 6/126.

377. Vâkıa, 56/75.

378. En‘âm, 6/97.

katı büyüklüğünde kahverengi dev bir yıldız olan Nemesis adlı yıldız keşfetmişlerdir. Bu yıldız ışık yaymaz, ama yaydığı ultraviyolede varlığı anlaşılır. O yüzden yerinin tespit edilebilmesi çok güç hatta imkânsızdır. Bu tür kahverengi cüceler güçsüz, sönük ve küçük yıldızlar olmalarına rağmen çekirdeklerindeki nükleer füzyon patlamaları yüzünden uzaya göktaşı fırlatabilirler. Bu yıldız Güneş Sistemimize oldukça yaklaşmıştır ve âdeta Dünya'nın etrafında dolaşmaktadır.

Nemesis'in daha önce fırlattığı göktaşları Dünya'da büyük iklim değişikliklerine ve Dünya'nın buzul çağına girmesine vesile olmuştur. Nemesis'in fırlattığı küçük bir göktaşı bile yeryüzünde milyarlarca canlının yok olmasına sebep olmuştur. Dinozorların neslinin sonunu da bu yıldızın hazırladığı düşünülmektedir. (Doğrusunu Allah bilir).³⁷⁹

وَهُوَ الَّذِي أَنشَأَكُم مِّن نَّفْسٍ وَاحِدَةٍ فَمُسْتَقَرٌّ وَمُسْتَوْدَعٌ قَدْ فَصَّلْنَا
الْآيَاتِ لِقَوْمٍ يَفْقَهُونَ ﴿٩٨﴾

98- O, sizi, bir tek kişiden var etmiştir. Sizin için bir süre kalacağınız, bir de sürekli kalacağınız bir yer vardır. Biz âyetlerimizi gereği gibi anlayan bir toplum için ayrıntılı olarak açıkladık!

98. âyette, “Müstekar (kalma yeri)” için, ana veya babanın sulbü veya yeryüzü; “Müstevda’ (emânet yeri)” için de rahimler veya kabir hayatı yorumları yapılmıştır. Yaratılış aşaması dikkate alındığında; ilki için “babanın beli”, ikincisi için “ana rahmi” yorumu daha uygun görünmektedir. Sürekli kalınacak yer için önce “kabir”, daha sonra “âhiret yurdu” yorumu da yapılmıştır.

İNSANIN BİYOLOJİK OLUŞUMU

Erkeğin sperm ana hücresinde $44 + XY = 46$ kromozom bulunur. Erginlik çağından itibaren başlayan “mayoz bölünme” ile bu ana hücreden $22 + X = 23$ kromozomlu dişilik karakteri taşıyan bir sperm hücresi ile $22 + Y = 23$ kromozomlu erkeklik karakteri taşıyan bir sperm hücresi meydana gelir. Erkeğin menisinde yaklaşık 200-300 milyon arası spermin yarısı

dişi, yarısı da erkek karakterlidir. Kadında ise erginlik çağından itibaren olan hücre bölünmesinde, sürekli olarak $22 + X = 23$ dişi karakterli yumurta hücresi meydana gelir. İşte kadının ay hâinden temizlendikten, yaklaşık on gün sonra serbest bıraktığı dişi (X) karakterli yumurta hücresini, erkeğin spermelerinden dişi karakterli (X) aşırsa XX zigotu oluşur ve doğacak bebek kız olur. Erkeğin, erkek karakterli (Y) spermi aşırsa (XY) zigotu oluşur ve doğacak bebek erkek olur. İşte öncelikle, erkeğin belinde bir durak yerinde olan sperm hücreleri, ana rahminde, yumurta hücresiyle birleşerek, 8-10 ay kadar yeni bir durakta gelişmesini tamamlamakta ve insan varlığını oluşturmaktadır.³⁸⁰

İki metrelik bir zincirin bir hücre çekirdeğine sığması: İnsanın DNA iplikliğinin hücre çekirdeğine nasıl yerleştiğini araştıran bilimciler insan genomunun ilk 3D görüntülerini hazırladı. Elbette söz konusu olan insan genlerini taşıyan DNA zinciri. Toplam uzunluğu 2 metreyi bulan DNA iplikliğinin hücre çekirdeğine nasıl yerleştiğini araştıran bilimciler insan genomunun ilk 3D görüntülerini hazırladı. “Science” dergisinde yayımlanan araştırmaya göre Massachusetts Üniversitesi Tıp Fakültesi’nden Job Dekker yönetimindeki ekip, milimetrenin %1’ i kalınlığındaki DNA iplikliğinin çok sıkı bir kürecik hâlinde hücre çekirdeğine sığdığını gösterdi.

İlk kez insan genomunun şeklini tam olarak görebildiklerini söyleyen Dekker, DNA iplikliğinin oluşturduğu bu küreciğin rastgele örülmediğini, tamamen organize şekilde ‘sıkıştığını’ söyledi. Dekker şöyle devam etti: “İnsan DNA zincirini düz bir iplikçik olarak düşündüğümüzde, bazı genler birbirinden oldukça uzağa düşüyor. Ancak bunlar organize şekilde bir kürecik içine sıkıştığında uzak gibi görünen genler birbirine komşu oluyor. Dolayısıyla birbiriyle ilgisiz gibi görünen genlerin de aslında birbiriyle bilgi alışverişi yaptığı, etkileşimli bir kürecikten bahsediyoruz” Bu kesin-tisiz bilgi alışverişi, bir hücrenin sağlıklı işleyip işlemediğinde de etkili oluyor. Araştırmayla ortaya çıkarılan bir başka bilgi ise insan genomunun iki ayrı kompartımana bölünmüş olduğu. İlk kompartıman aktif genlere erişimi hızlandırırken, ikinci kompartıman ise pasif genler için depo görevi görüyor. Bu iki kompartıman arasında dolanan kromozomlar pasif genlerini depoda bırakıyor.³⁸¹

380. Kıyâmet, 75/39; bk. H. Döndüren, Aile İlmihali, s. 25, 26.

381. <http://www.ntv.com.tr/turkiye/iki-metre-zincir-bir-hucreye-nasil-sigar>

İlgili âyette şöyle buyrulur: **“Doğrusu kâfirler kendi içlerinden uyarıcı bir peygamber geldiğine şaşırdılar da şöyle dediler: ‘Bu şaşılacak bir şeydir! Öldüğümüz ve bir toprak olduğumuz vakit mi (tekrar) dirileceğiz? Bu dönüş çok uzaktır. Fakat Biz toprağın onlardan neyi eksilttiğini elbette biliyoruz. Yanımızda her şeyi kaydedip muhafaza eden bir kitap vardır.”**³⁸²

وَهُوَ الَّذِي أَنْزَلَ مِنَ السَّمَاءِ مَاءً فَأَخْرَجْنَا بِهِ نَبَاتَ كُلِّ شَيْءٍ فَأَخْرَجْنَا مِنْهُ خَضِرًا نُخْرِجُ مِنْهُ حَبًّا مُتَرَاكِبًا وَمِنَ النَّخْلِ مِنْ طَلْعِهَا قِنْوَانٌ دَانِيَةٌ وَجَنَّاتٍ مِنْ أَعْنَابٍ وَالزَّيْتُونَ وَالرُّمَّانَ مُشْتَبِهًا وَغَيْرَ مُتَشَابِهٍ ۚ انْظُرُوا إِلَى ثَمَرِهِ إِذَا أَثْمَرَ وَيَنْعِهِ ۚ إِنَّ فِي ذَٰلِكُمْ لَآيَاتٍ لِّقَوْمٍ يُؤْمِنُونَ ﴿٩٩﴾

99- Gökten bir su indiren O'dur. İşte Biz, her çeşit bitkiyi o suyla yetiştirdik. O bitkiden bir filiz çıkardık, ondan da, üst üste dizili başaklar; hurma ağacının tomurcuğundan sarkan salkımlar, üzüm bağları, zeytin ve nar bahçeleri bitirdik. Onlardan birbirine benzeyen de vardır, benzemeyen de. Onların meyvelerinin bir ham hâline, bir de olgunlaşmış hâline bakın! Şüphesiz, bütün bunlarda, inanan bir toplum için elbette nice ibretler vardır.

99. âyette, yeryüzündeki bitkiler âleminin gökten inen su sayesinde meydana geldiği vurgulanır ve bu bitkilerden örnek verilen hurma, üzüm, zeytin ve nardan her biri incelendiğinde nice hikmet ve faydaları olduğu görülür.

İlgili âyetlerde şöyle buyrulur: **“O Rabbiniz, yeryüzünü sizin için bir döşek, gökyüzünü de onun üstüne bir tavan yaptı; gökten su indirip, size rızık olsun diye yerden meyveler, ürünler çıkardı. Bütün bunları bile bile Allâh'a eşler koşmayın!”**³⁸³

“Göklerin ve yerin yaratılmasında, gece ile gündüzün birbiri ardınca gelmesinde, insanlara yararlı olan şeylerle denizde yüzen

382. Kâf, 50/2-4.

383. Bakara, 2/22.

gemilerde, Allâh'ın gökten bir su indirip de onunla yeryüzünü ölmünden sonra diriltmesinde, orada her türlü canlıyı yaymasında, gökle yerin arasında Allâh'ın emrine boyun eğmiş rüzgârları ve bulutları istediği yöne evirip çevirmesinde düşünen bir toplum için elbette nice deliller vardır!”³⁸⁴

“Çardaklı ve çardaksız bağları, ürünleri çeşit çeşit hurma ağaçları ile ekini; birbirine benzer ve benzemez biçimde zeytin ve nar ağaçlarını meydana getiren O'dur. Bunlardan her biri ürün verince, meyvesinden yiyeceğin.”³⁸⁵

“Yeryüzünde birbirine komşu kıtalar, üzüm bağları, ekin tarhaları, dallı budaklı, dalsız budaksız hurma ağaçları vardır. Bunların hepsi bir sudan sulanır. (Böyle iken) yemişlerinde birini diğerine üstün kılarız. Bütün bunlarda, aklını kullanan bir toplum için nice ibretler vardır.”³⁸⁶

Biz burada zeytinle ilgili kısa bir değerlendirme yapmak istiyoruz:

ZEYTİN VE ÇEKİRDEĞİ

Son günlerde zeytin çekirdeğinin de pek çok faydaları ortaya konulmuştur. Bu konuda zeytin çekirdeğinin faydasını gören bir kişi bunu şöyle anlatır:

Zeytinyağının sindirim-boşaltım sistemlerine ciddi faydaları bulunmaktadır. Mide tarafından çok iyi tolere edilen zeytinyağı, gastrit asit salgısını azaltmaktadır. Ayrıca, yapılan çalışmalar ülser tedavisinde de zeytinyağının olumlu sonuçlar verdiğini göstermektedir. Bunun yanı sıra, sabah kahvaltısından önce zeytinyağı yemenin kabızlığa da iyi geldiği bilinmektedir.

Zeytinyağının diğer önemli faydalı etkisi dolaşım sisteminedir. Bir tür doymamış yağ asidi olan oleik asidi içeren zeytinyağının, koroner damar hastalığını önleyici bazı özellikleri olduğu saptanmıştır. Zeytinyağı, kandaki zararlı kolesterol (LDL) düzeyini düşürürken, faydalı kolesterol (HDL) seviyesini yükseltmektedir. Ayrıca, diğer yağlara kıyasla daha stabil olan ve okside olmayan zeytinyağının, bu özelliği nedeniyle damar tıkanıklığına neden

384. Bakara, 2/164.

385. En'âm, 6/141.

386. Ra'd, 13/4. Bk. İbrâhim, 14/32; Tâhâ, 20/53, 54; Mü'minûn, 23/19; Secde, 32/27; Zümer, 39/21; Câsiye, 45/5.

olma eğilimi daha düşüktür. Çünkü okside olan yağların daha fazla damar duvarına yapışma ve birikme özelliği olduğu bilinmektedir.³⁸⁷

Araştırmacı Faruk Durukan, yutulan zeytin çekirdeğinin sindirim sistemini zorladığını söyleyerek, çiğ zeytinin çekirdeğinin kırılarak tüketilmesinde fayda olduğuna dikkat çekti. Ülkedeki çok sayıda üniversite ile zeytin üzerinde onlarca bilimsel araştırmaya imza atan Durukan, zeytin çekirdeğinin dış kabuğunun içeriğinin selüloz ağırlıklı olduğunu, sindirim sistemini zorladığını, salamura işleme sırasında vücuda yararlı bir şey kalmadığını belirtti. Yapılan araştırmalarda, çekirdek içinde zeytin ağacının embriyosunu oluşturan etken maddelerin HPLC analiz sonuçlarına göre, salamura işlemleriyle fermente olduğu ve yapısının değiştiğini, iyileştirme etkisini kaybettiği tespit edilmiştir. Çiğ zeytin meyvesinden çekirdeği ayırıp, kırıp ve içi yenildiğinde etken maddelerin (Nüzhenid, tirasol ve hidroksitrasol) aktivitesini koruduğu HPLC analizlerimizde gözlenmiştir. Araştırma sonuçlarında, bu maddeler zeytin yaprağından daha yoğun olarak çekirdekte mevcut olduğundan sağlık açısından yenmesi uygun bulunmaktadır. Buna karşın Faruk Durukan, doğal malzemelerin, bedenimizin metabolizmasına uyumlu hâle geldikten sonra tüketilmesi gerektiğini belirtti.³⁸⁸

وَجْعَلُوا لِلّٰهِ شُرَكَاءَ الْجِنَّ وَخَلَقَهُمْ وَخَرَقُوا لَهُ بَنِينَ وَبَنَاتٍ بِغَيْرِ عِلْمٍ
سُبْحَانَهُ وَتَعَالَىٰ عَمَّا يُصِفُونَ ﴿١٠٠﴾

100- Onlar bilgisizce, Allâh'ın yarattığı cinleri O'na ortak koştular, O'na oğullar ve kızlar yakıştırdılar. Allah onların ileri sürdüğü vasıflardan çok uzak, çok yücedir!

100. âyette, Allah Teâlâ'nın, insanların bir bilgiye dayanmadan cinleri kendisine ortak koşmasından, yine O'na oğul ve kızlar isnâd etmelerinden uzak olduğu belirtilmektedir.

Allâh'a ortak koşan bu müşrikleri yaratan cinler değil Allah Teâlâ'dır. Bundan dolayı yaratana karşı cinleri ortak saymaya kalkışmak ve onlarda Allâh'ın izni dışında bir etki gücü hayal etmek ne büyük küfürdür. Onlardan birtakımları da Allâh'a oğullar, kızlar uydurdular. Allah hakkında doğma ve

387. Zeytin Damlaları, Bilim ve Teknik Dergisi, Nisan, 1995, s. 46-51.

388. Zeytin çekirdeğini yutmak, Sabah Gazetesi Günaydın Eki. 05.05.2013.

doğurma hayal ettiler ve bu sûretle Allah’tan doğmuş erkek veya dişi ilâhlar uydurdular ve bunları Allâh’ın oğulları veya kızları diye ilâh cinsinden sayıp tanrı edindiler. Allâh’ı bunlarla, bunları da putlarla temsil etmeye kalkıştılar. Meleklerle “Allâh’ın kızlarıdır” diyen Arap müşrikleri bu cümleden olduğu gibi, “Hürmüz ve Ehrimen Allâh’ın oğullarıdır.” diyen bâzı Mecûsiler, “Üzeyir Allâh’ın oğludur” diyen bâzı Yahudiler ve, “Mesih Allâh’ın oğludur” diyen Hristiyanlar da bu cümledendir.³⁸⁹

Konu ile ilgili âyetlerde şöyle buyrulur: **“Onlar cinlere tapıyorlardı. Çoğu onlara inanmışlardı.”**³⁹⁰ **“Bir de Allah ile cinler arasında bir nesep bağı uydurdular. Oysa cinler de kendilerinin hesap için getireceklerini bilmektedirler.”**³⁹¹ **“Onlar, “Allah çocuk edindi.” dediler. Hâşâ! O, bundan münezzehtir. Ama göklerde ve yerde ne varsa hepsi O’nundur. Hepsi O’na boyun eğmiştir.”**³⁹²

“Onlar, o şânı yüce Allâh’a kızlar isnâd ediyorlar. Bununla birlikte onlar, akıllarınca, beğendikleri (erkekleri de) kendileri için seçiyorlar.”³⁹³

389. Elmalılı, age, III, 480.

390. Sebe’, 34/41.

391. Sâffât, 37/158.

392. Bakara, 2/116.

393. Nahl, 16/57.

﴿ BÂB 13 ﴾

**ALLÂH'IN HER ŞEYİ YARATMASI, BİLMESİ, GÖRMESİ,
EŞ VE ÇOCUĞUNUN OLMAMASI, MÜŞRİKLERİN
KUTSALINA SÖVMEK, MÛCİZEYE İNANMAK**

بَدِيعُ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ ۖ أَنَّى يَكُونُ لَهُ وَلَدٌ وَلَمْ تَكُنْ لَهُ صَاحِبَةً
وَخَلَقَ كُلَّ شَيْءٍ ۚ وَهُوَ بِكُلِّ شَيْءٍ عَلِيمٌ ﴿١٠١﴾ ذَلِكُمُ اللَّهُ رَبُّكُمْ لَا إِلَهَ
إِلَّا هُوَ ۚ خَالِقُ كُلِّ شَيْءٍ فَاعْبُدُوهُ ۚ وَهُوَ عَلَى كُلِّ شَيْءٍ وَكِيلٌ ﴿١٠٢﴾
لَا تُدْرِكُهُ الْأَبْصَارُ ۖ وَهُوَ يُدْرِكُ الْأَبْصَارَ ۚ وَهُوَ اللَّطِيفُ الْخَبِيرُ ﴿١٠٣﴾
قَدْ جَاءَكُمْ بَصَائِرُ مِنْ رَبِّكُمْ ۖ فَمَنْ أَبْصَرَ فَلِنَفْسِهِ ۖ وَمَنْ عَمِيَٰ فَعَلَيْهَا ۚ
وَمَا أَنَا عَلَيْكُمْ بِحَفِيظٍ ﴿١٠٤﴾ وَكَذَلِكَ نُصَرِّفُ الْآيَاتِ وَلِيَقُولُوا
دَرَسَتْ وَلِتَبَيِّنَهُ لِقَوْمٍ يَعْلَمُونَ ﴿١٠٥﴾ اتَّبِعْ مَا أُوحِيَ إِلَيْكَ مِنْ رَبِّكَ ۚ
لَا إِلَهَ إِلَّا هُوَ ۚ وَاعْرِضْ عَنِ الْمُشْرِكِينَ ﴿١٠٦﴾ وَلَوْ شَاءَ اللَّهُ مَا أَشْرَكُوا
وَمَا جَعَلْنَاكَ عَلَيْهِمْ حَفِيظًا ۚ وَمَا أَنْتَ عَلَيْهِمْ بِوَكِيلٍ ﴿١٠٧﴾ وَلَا تَسُبُّوا
الَّذِينَ يَدْعُونَ مِنْ دُونِ اللَّهِ فَيَسُبُّوا اللَّهَ عَدْوًا بِغَيْرِ عِلْمٍ ۚ كَذَلِكَ زَيْنًا
لِّكُلِّ آمَةٍ عَمَلُهُمْ ثُمَّ إِلَىٰ رَبِّهِمْ مَرْجِعُهُمْ فَيُنَبِّئُهُمْ بِمَا كَانُوا يَعْمَلُونَ
﴿١٠٨﴾ وَأَقْسَمُوا بِاللَّهِ جَهْدَ أَيْمَانِهِمْ لَئِنْ جَاءَتْهُمْ آيَةٌ لِّيُؤْمِنُوا بِهَا ۚ
قُلْ إِنَّمَا الْآيَاتُ عِنْدَ اللَّهِ وَمَا يُشْعِرُكُمْ أَنَّهَا إِذَا جَاءَتْ لَا يُؤْمِنُونَ
﴿١٠٩﴾ وَنُقَلِّبُ أَفْئِدَتَهُمْ وَأَبْصَارَهُمْ كَمَا لَمْ يُؤْمِنُوا بِهِ أَوَّلَ مَرَّةٍ وَنَذَرُهُمْ
فِي طُغْيَانِهِمْ يَعْمَهُونَ ﴿١١٠﴾

- 101- O, gökleri ve yeri hiç yoktan ve benzersiz yaratandır. O'nun eşi olmadığı hâlde nasıl çocuğu olabilir? Her şeyi O yaratmıştır ve O, her şeyi hakkıyla bilir.
- 102- İşte Rabbiniz Allah budur. O'ndan başka ilâh yoktur. Her şeyi yaratan O'dur. Artık O'na kulluk edin. O, her şeye vekildir.
- 103- Gözler O'nu göremez; hâlbuki O, gözleri görür. O, eşyayı çok iyi bilen, her şeyden haberdar olandır.
- 104- Size Rabbinizden gerçeği gösteren deliller gelmiştir. Artık kim gözünü açıp gerçeği görürse yararı kendisine, kim de gözünü kapayıp görmezse zararı kendisinedir. Ben sizin üzerinizde bir bekçi değilim!
- 105- Biz böylece âyetleri, çeşitli şekillerde açıklıyoruz ki, onlar, "Sen ders almışsın!" desinler, Biz de anlayan bir toplum için Kur'ân'ı iyice açıklayalım!
- 106- Rabbinden sana vahy olunana uy. O'ndan başka ilâh yoktur. Allâh'a ortak koşanlardan da yüz çevir!
- 107- Allah dileseydi onlar ortak koşmazlardı. Biz seni onların üzerine bekçi yapmadık. Sen, onlar üzerinde vekil de değilsin!
- 108- Allah'tan başkasına tapanlara sövmeyin ki, onlar da bilgisizce saldırıda bulunup Allâh'a sövmesinler! Böylece Biz her ümmete yaptıkları işleri güzel gösterdik. Sonunda onların dönüşleri yalnız Rab'lerinedir. Artık O, ne yaptıklarını kendilerine haber verecektir.
- 109- Onlar, kendilerine bir mûcize gelirse, mutlaka î mân edeceklerine dâir Allâh'a olanca güçleriyle yemin ettiler. De ki: Mûcizeler ancak Allah elindedir. Ama mûcize gelse de inanmayacaklarının farkında değil misiniz?
- 110- Yine î mân etmedikleri ilk durumdaki gibi, onların kalplerini ve gözlerini ters çeviririz de, onları şaşkın olarak taşkınlıkları içinde bırakırız!

101-102. âyetlerde, Allâh'ın gökleri yeri benzersiz olarak yarattığı, O'nun çocuk ve eş edinmeye ihtiyâcı bulunmadığı, çünkü her şeyi O'nun yarattığı bildirilmekte, kendisinden başka ilâh olmayan bu Rabbe kulluk yapılması istenmektedir.

İlgili âyetlerde şöyle buyrulur: **“Gerçek şu ki Rabbimiz'in şânı çok yücedir. O, ne eş ne de çocuk edinmiştir.”**³⁹⁴ **“De ki: O, Allah birdir. Allah samedir (Her şey O'na muhtaç, O hiçbir şeye muhtaç değildir.). Doğurmamış ve doğmamıştır. Onun hiçbir dengi de yoktur.”**³⁹⁵

Übey bin Kâ'b ve A. bin Abbâs'tan rivâyete göre İhlâs sûresi Kureyş'in Hz. Peygamber'e, Rabbinin nasıl olduğunu sormaları üzerine inmiştir.³⁹⁶ Çünkü Mekke müşrikleri, Allah'la cinler ve melekler arasında bir soy ilişkisi bulunduğunu, meleklerin Allâh'ın kızları olduğunu öne sürüyorlardı.³⁹⁷

Oysa insanın, kadının ve erkeğin yaratılışı bellidir. Olağan üstü bir gücü olmadığı gibi, yaratılıştaki DNA'sına yüklenen kaderini yaşar ve eceli gelince de bu dünyadan ayrılır, bedeni toprağa döner, rûhu da kabir ve berzah âlemine intikal eder. Kıyâmet kopunca da âhiret hayatında yerini alır. Bir âyetle insanın yaratılışı şöyle açıklanır: **“O, sizi bir tek nefisten (Âdem'den) yarattı, sonra ondan da eşini var etti. Yine sizin için hayvanlardan sekiz çift meydana getirdi. Sizi de annelerinizin karınlarında üç karanlık içinde yaratmadan yaratmaya geçirerek yaratıp duruyor. İşte Rabbiniz olan Allah budur. Mülk O'nundur. O'ndan başka ilâh yoktur. Öyleyse nasıl oluyor da çevriliyorsunuz?”**³⁹⁸

Melek ve cinlerin yaratılışı da bellidir. Melek nurdan, cin ve şeytan ise ateş alevinden yaratılmıştır. Cinlerin kâfir olanına şeytan denir. Kâfir cinlerin başı İblistir. Câhiliye Arapları cinlerin kötülüklerinden korunmak için onlara sığınır ve onları tanrılaştırırlardı. Melekleri de Allâh'ın kızları sanırlardı. Kur'ân'da onların bu inançlarını reddetmek için pek çok âyet gelmiştir.³⁹⁹

102. âyetle, **“Allah her şeyin yaratıcısıdır.” ifâdesi, kelâmcılar arasında tartışmaya yol açmıştır. Mutezile mezhebi, kulların işlerini yaratmanın dışında tutmuştur. Çünkü onlar, zinâ, hırsızlık gibi**

394. Cin, 72/3.

395. İhlâs, 112/1-4.

396. Bk. Tirmizî, Tefsir, 112/1, 2; Ahmed bin Hanbel, V, 134.

397. Bk. Nahl, 16/57; Tûr, 52/39; Sâffât, 37/158.

398. Zümer, 39/6.

399. Bk. Nisâ, 4/117; Nahl, 16/57; Sâffât, 37/149-154; Sebe', 34/40, 41; Zuhurf, 43/16, 19, 20; Tûr, 52/39; Necm, 53/19-23; Cin, 72/1-28.

bir fiili Allah yaratmışsa kulun sorumluluğu nedir? diye sorarlar. Ehl-i sünnet ise, “kul irâdesini bir fiile yöneltir, Allah onu yaratır. Fiil rızasına uygunsa râzı olur, değilse fiilden râzı olmaz, fakat kul istediği için onu yaratır ve kulu sorumlu tutar. Sınavın niteliği bunu gerektirir.” derler. Şu âyet bu konudaki ölçüyü belirlemektedir: “Göklerin ve yerin mülkü O’nundur. O, bir çocuk edinmemiştir, mülkünde hiçbir ortağı da yoktur. Her şeyi bir ölçü ile yaratıp kaderini belirleyen de O’dur.”⁴⁰⁰

لَا تُدْرِكُهُ الْأَبْصَارُ وَهُوَ يُدْرِكُ الْأَبْصَارَ وَهُوَ اللَّطِيفُ الْخَبِيرُ ﴿١٠٣﴾

103- Gözler O’nu göremez; hâlbuki O, gözleri görür. O, eşyayı çok iyi bilen, her şeyden haberdar olandır.

103. âyette, Allâh’a gözlerin erişemediği, niteliğini kavrayamadığı ve ihâta edemediği fakat O’nun gözleri ve her şeyi gördüğü, kullarına karşı çok lûtuftkâr olduğu ve her şeyden haberdar bulunduğu vurgulanır.

ALLÂH’I GÖRMEK

Cenâb-ı Hak dünyada görülemezse de, ehl-i sünnete göre cennette mü’minler Allâh’ı göreceklidir. Bununla ilgili âyet ve hadislerle vardır.

Hz. Âişe’den şöyle dediği nakledilmiştir: “Kim Muhammed’in, Rabbini gördüğünü sanıyorsa Allâh’a yalan söylemiş olur. Çünkü Allah: Gözler O’nu görmez, O gözleri görür, buyurmuştur.”⁴⁰¹ İbn-i Abbâs ise Hz. Peygamber’in O’nu kalp gözüyle iki kez gördüğünü söylemiştir.⁴⁰² Ancak İbn-i Abbâs’ın bu sözü, Cebrâil عليه السلام’ı iki kez gördü, şeklinde yorumlanmıştır. Çünkü görme olayı, vahiy getirme sırasında olmuştur. Bu konuda Mu’tezile, Hz. Âişe’nin görüşünü benimserken, ehl-i sünnet, “**Yüzler var ki o gün ıslıl ıslıl parlar, Rabbine bakar.**”⁴⁰³ âyetine ve bu konuda tevatür yoluyla nakledilen hadislerle dayanarak, mü’minlerin âhirette Allâh’ı göreceklerini söylerler. Gözlerin Allâh’ı tam olarak kavrayamaması, O’nu görmesine engel değildir.⁴⁰⁴

400. Furkan, 25/2.

401. Buhârî, Bed’ü’l-halk, 7, Tefsir, 53; Müslim, İman, 287, 289; Tirmizî, Tefsir, 6.

402. Müslim, İman, 285.

403. Kıyâmet, 75/22, 23.

404. Râzî, Mefâtihu’l-Gayb, XIII, 127, 128; İbn Kesîr, Muhtasar, I, 604-605.

Diğer yandan, **“Hayır! Doğrusu onlar o gün Rab’lerini görmekten elbette mahrum kalmışlardır.”** âyetinde,⁴⁰⁵ kâfirlerin Allah Teâlâ göremeyeceğinin belirtilmesi, mü’minlerin O’nu görebileceğini ortaya koyar. **“İyi işler yapanlara, en güzel mükâfat, bir de fazlası vardır.”** âyetindeki,⁴⁰⁶ **“bir de fazlası”**, Allâh’ın cemaline bakmak olarak tefsir edilmiştir.⁴⁰⁷ Suhayb ؓ’ten rivâyete göre, Nebî ﷺ, cennet ehli cennete girince, Allah Teâlâ’nın onlara, **“Benden istediğiniz başka bir şey var mı?”** diye soracağını, onların **“yüzlerini beyazlatma, cennete girme ve ateşten kurtulma”** gibi nîmetleri şükranla ifâde etmeleri üzerine, perdeyi kaldıracağını, onlara verilen en güzel, en değerli mükâfatın Rab’lerine bakmak olduğunu haber vermiştir.⁴⁰⁸

Cerir bin Abdullah ؓ’ten rivâyete göre şöyle demiştir: Rasûlullah ﷺ ile birlikte idik. Ayın on dördüncü gecesı (Bedr) aya baktı ve şöyle buyurdu: **“Şu ayı hiçbir sıkıntı çekmeden gördüğünüz gibi Rabbinizi de açıkça göreceksiniz. Bundan sonra Allâh’ın Rasûlü, güneş batmadan önce ikindi ve güneş doğmadan önce sabah namazının kılınmasına dikkat çektikten sonra şu âyeti okumuştur: “Onların söylediklerine sabret. Güneşin doğuşundan önce de, batışından önce de Rabbini hamd ile tesbih et!”**”⁴⁰⁹

Allah latîftir, madde değildir. Latîf, kesifin zıddı olup; gözle görülemeyen, her şeyin inceliklerini bilen veya lûtuף sahibi olan demektir. Mutlak letâfet ancak nur olabilir. **“Allah göklerin ve yerin nûrudur.”**⁴¹⁰ Bu yüzden her yerde ve her varlıkta O’nun nûru vardır. Âlemin rûhu O’dur, her şeyin içinde ve özünde o vardır. Eşyadaki faaliyet, atomdaki enerji, tabiattaki canlılık O Hayy ve Kayyûm’un her zerreye uzantısıdır. O’nun haberdar olmadığı hiçbir varlık yoktur.⁴¹¹

GÖZÜN YAPISI VE GÖRME OLAYI

Gözün yapısı: Göz, iç içe geçmiş üç tabakayla çevrelenmiştir. Sert tabaka da denilen dış tabaka beyaz ve serttir. Gözü en dıştan saran koruyucu tabakadır.

405. Mutaıffîn, 83/15.

406. Yûnus, 10/26.

407. Müslim, İman, 298.

408. Müslim, İman, 297, 298; Tirmizî, Tefsir, 10/1.

409. Kâf, 50/39. Bk. Buhârî, Mevâkit, 16, Tevhid, 24; Müslim, Mesâcid, 211.

410. Nûr, 24/35.

411. S. Ateş, age, III, 212.

Görme olayının anlaşılabilmesi için ışık-görme ilişkisinin anlaşılması gerekmektedir. Eski zamanlarda, gözlerin ışık yaydığına ve bu ışığın bir görüntü oluşturduğuna inanılmaktaydı. 11. yy’da ise Arap bilim adamı İbn-ül Heysem, ışığın aslında gözden yayılmayıp göz tarafından algılanan bir şey olduğu noktasında önemli bir tespit yapmıştı. Bunu izleyen yüzyıllarda yapılan çalışmalar sonucunda ise görme olayı sağlam bir temele oturtulmuş oldu. Şöyle ki: Bir cisimden gelen ışık, göz merceğinden geçerek, ışığa duyarlı sinir uçlarıyla kaplı retinada odaklanır. Retinaya ışık çarptığında, sinyaller optik sinirlerle beyne iletilir. Görüntü ilk başta baş aşağıdır, ancak gerekli süreçlerden geçtikten sonra görüntü beynin algılama mekanizması tarafından olduğu gibi algılanır.

Gözün renkli ışığı algılaması ise şu şekilde gerçekleşir: Gözde renkli ışığı algılamak için koni adı verilen üç tür sinir ucu vardır. Her koni, farklı aralıktaki renklere duyarlıdır. Eğer mor ışık gözleniyorsa sadece tek tip koni, beynin mor olarak algıladığı sinyali üretir. Eşit miktarda kırmızı, yeşil ve mavi ışık karışımı olursa, sinyaller üç tip koninin hepsinde beraber üretilir ve beyin bunu beyaz olarak algılar.

Işık ise, elektromanyetik tayf adı verilen geniş bir dalga enerjisi tayfının parçalarıdır. Gördüğümüz ışık ise, bu elektromanyetik tayfın belirli bir dalga boyu aralığındaki “görünür tayf” denilen kısmıdır. İnsan gözü, belli bir dalga boyu aralığına duyarlı özel sinir uçlarına sahip olduğu için ancak tayfın o aralığındaki ışığı görebilir; tayfın diğer dalga boylarını içeren kısmı ise insan gözü için görünmezdir.⁴¹²

قَدْ جَاءَكُمْ بَصَائِرُ مِنْ رَبِّكُمْ ۖ فَمَنْ أَبْصَرَ فَلِنَفْسِهِ ۖ وَمَنْ عَمِيَ فَعَلَيْهَا ۚ
وَمَا أَنَا عَلَيْكُمْ بِخَفِيظٍ ﴿١٠٤﴾ وَكَذَلِكَ نُصَرِّفُ الْآيَاتِ وَلِيَقُولُوا
دَرَسَتْ وَلِيِّتُهُ لِقَوْمٍ يَعْلَمُونَ ﴿١٠٥﴾

104- Size Rabbinizden gerçeği gösteren deliller gelmiştir. Artık kim gözünü açıp gerçeği görürse yararı kendisine, kim de gözünü kapayıp görmezse zararı kendisinedir. Ben sizin üzerinizde bir bekçi değilim!

⁴¹² Işık, David Burnie, TÜBİTAK Popüler Bilim Kitapları, 2011, s. 18-40.

105- Biz böylece âyetleri, çeşitli şekillerde açıklıyoruz ki, onlar, “Sen ders almışsın!” desinler, Biz de anlayan bir toplum için Kur’ân’ı iyice açıklayalım!

104-105. âyetlere göre, son din İslâm’la artık insanlık âlemine kanıtlar gelmiş, bunları anlama yeteneği de verilmiş, gerçeği anlayıp hak yola giren bunun faydasını görür, aklını kullanmayıp sapıklıkta kalan da zararına katlanır. Âyetlerin bu derece açık ve net olarak açıklanması, acaba Muhammed’e bunlar birisi tarafından öğretiliyor mu? sorusunu akla getirebilir, ama bu açıklamanın sebebi, insanların düşünmesi ve gerçeği anlaması için olduğu belirtilmektedir.

104. âyette, “İdrâk yetenekleri” olarak çevirdiğimiz “basâir”in tekili, “basar”, baş gözüyle, basîret kalp gözüyle oluşan algıya denir. Basîret; kalpte meydana gelen tam ve kâmil idrâk, gerçek, yalın ve kesin bilgidir. Basîretli kişi bu yolla pek çok gerçekleri sezebilir. Allâh’ın, peygamberi aracılığı ile gönderdiği açık kanıtlara gönlünü açan kişi, doğru yolu bulur, gerçeklere gönlünü kapatan da sapıklıkta kalır.

İlgili âyetlerde şöyle buyrulur: **“Andolsun ki Biz Mûsâ’ya, ilk nesilleri yok ettikten sonra, insanlar için gönül gözlerini aydınlatacak deliller, bir hidâyet rehberi ve bir rahmet olarak Kitab’ı (Tevrat’ı) vermişizdir. Belki düşünüp öğüt alırlar!”**⁴¹³ **“Bu (Kur’ân), insanların kalp gözlerini açan bir nur, kesin olarak inanan bir toplum için bir hidâyet ve bir rahmettir.”**⁴¹⁴

“De ki: “Ey insanlar! İşte size Rabbinizden gerçek geldi. Artık, doğru yola giren, kendisi için girmiş olur. Doğru yoldan sapan da, kendi zararına sapmış olur. Ben sizin üzerinize vekil değilim.”⁴¹⁵ **“Kim doğru yola giderse ancak kendisi için gitmiş olur. Kim de sarsarsa kendi aleyhine sapmış olur.”**⁴¹⁶

Hadiste şöyle buyrulur: **“Her kulun dünya işi için yüzünde iki gözü ve âhîret işini görecektir de kalbinde iki gözü vardır.” Hz. Peygamber, bundan sonra şu âyeti okumuştur: “Onlar, hâlâ Kur’ân’ın anlamını düşünmüyorlar mı? Yoksa kalplerinin üzerinde kilitler mi var?”**⁴¹⁷

413. Kasas, 28/43.

414. Câsiye, 45/20.

415. Yûnus, 10/108.

416. İsrâ, 17/15.

417. Muhammed, 47/24.

105. âyete göre, Mekke müşrikleri Kur‘ân‘ı Hz. Muhammed’e bir Yahudi veya Hristiyan‘ın öğrettiğini iddiâ etmişlerdi. Buna âyetlerde şöyle cevap verilir: **“Hiç şüphesiz Biz inkârcıların, “Bu Kur‘ân‘ı ona bir insan öğretiyor!” dediklerini biliyoruz. Ancak Peygamber’e öğretiyor dedikleri kimsenin dili yabancısıdır. Bu Kur‘ân ise apaçık bir Arapça’dır!”**⁴¹⁸ **“İnkâr edenler, “Bu, (Muhammed’in) uydurduğu yalandan başka bir şey değildir. Bu konuda başka bir topluluk da ona yardımda bulundu.” dediler. Böylece haksız ve asılsız bir söz uydurdular.”**⁴¹⁹

اتَّبِعْ مَا أُوحِيَ إِلَيْكَ مِنْ رَبِّكَ ۚ لَا إِلَهَ إِلَّا هُوَ ۚ وَأَعْرِضْ عَنِ الْمُشْرِكِينَ
﴿١٠٦﴾ وَلَوْ شَاءَ اللَّهُ مَا أَشْرَكُوا ۚ وَمَا جَعَلْنَاكَ عَلَيْهِمْ حَفِظًا ۚ وَمَا أَنْتَ
عَلَيْهِمْ بِرَكِيلٍ ﴿١٠٧﴾

106- Rabbinden sana vahy olunana uy. O’ndan başka ilâh yoktur. Allâh’a ortak koşanlardan da yüz çevir!

107- Allah dileseydi onlar ortak koşmazlardı. Biz seni onların üzerine bekçi yapmadık. Sen, onlar üzerinde vekil de değilsin!

106-107. âyetlerde, Hz. Peygamber’den müşriklere aldırmadan, kendisine vahyedilene uyması istenmekte ve Allah istemese onların ortak koşamayacakları belirtilmektedir. Ayrıca Hz. Muhammed’in müşrikler üzerinde ne bir bekçi, ne de onların hidâyetinden sorumlu bir vekil olmadığı vurgulanmaktadır. “Rabbinden sana vahyedilene uy!” cümlesi başka âyetlerde zikredilmektedir.⁴²⁰

Hz. Peygamber’in Allâh’a ortak koşanlara sadece hakkı tebliği ve uyarı görevi vardır. Buna uymazlarsa zorlama yetkisi yoktur. İlgili âyetlerde şöyle buyrulur:

“O hâlde sen, Bizi anmaktan yüz çeviren ve dünya hayatından başka bir şey istemeyen kimselerden yüz çevir.”⁴²¹ **“Şimdi sen onlardan yüz çevir ve bekle. Çünkü onlar da beklemektedirler!”**⁴²²

418. Nahl, 16/103.

419. Furkan, 25/4.

420. Bk. Yûnus, 10/109; Ahzâb, 33/2.

421. Necm, 53/29.

422. Secde, 32/30.

“Kur'ân gerçek olduğu hâlde, senin kavmin onu yalanladı. De ki: Ben sizin hidâyetinizden sorumlu bir vekil değilim. Her bir haberin gerçekleşeceği bir zaman vardır. Yakında siz de anlayacaksınız!”⁴²³

وَلَا تَسُبُّوا الَّذِينَ يَدْعُونَ مِنْ دُونِ اللَّهِ فَيَسُبُّوا اللَّهَ عَدْوًا بِغَيْرِ عِلْمٍ
كَذَلِكَ زَيْنًا لِكُلِّ أُمَّةٍ عَمَلُهُمْ ثُمَّ إِلَىٰ رَبِّهِمْ مَرْجِعُهُمْ فَيُنَبِّئُهُمْ بِمَا كَانُوا
يَعْمَلُونَ ﴿١٠٨﴾

108- Allah'tan başkasına tapanlara sövmeyin ki, onlar da bilgisizce saldırıda bulunup Allâh'a sövmesinler! Böylece Biz her ümmete yaptıkları işleri güzel gösterdik. Sonunda onların dönüşleri yalnız Rab'lerinedir. Artık O, ne yaptıklarını kendilerine haber verecektir.

108. âyet, Hz. Peygamber'in putları kötülemesine tepki olarak müşriklerin Allâh'a sövmeye kalkışmaları üzerine inmiştir. Bir toplumun kutsal saydığı şeye hakaret etmek veya sövmek, karşı tarafında sövmesine yol açacağı için tebliğ ve irşadda üslûbun ölçülü tutulması gerekir. Böyle bir davranış İslâm'ın edep ve ahlâkı ile bağdaşmadığı gibi, İslâm'ın izzetine de zarar verir.

Zemahşerî âyetteki “sebb” kelimesinin “tenkid ve eleştiri” anlamına da geldiğini, yanlışlık ve kötülükleri eleştirmek bir görev olmakla birlikte, eğer bu eleştiri daha zararlı ve yıkıcı durumlara yol açacaksa, bundan kaçınmanın da bir görev olduğunu belirtir.⁴²⁴ Ancak birçok müfessire göre, “sebb” kelimesi şetm yani “terbiye ve nezâketle bağdaşmayan çirkin sözler”dir. Kısaca eleştirinin hakaret, küçük düşürme, sövüp sayma derecesine çıkarılmaması gerekir.

Kur'ân-ı Kerîm'de tebliğ metodu genel olarak şöyle açıklanır: **“Rabbinin yoluna, hikmetle ve güzel öğütte çağır ve onlarla en güzel bir şekilde mücâdele et! Şüphesiz Rabbin kendi yolundan sapanları çok iyi bilir. Doğru yolu bulanları da en iyi bilen O'dur. Bir kötülüğe karşılık verecekseniz, size yapılan kadar karşılık verin! Ama sabrederseniz**

423. En'âm, 6/66-67.

424. Zemahşerî, Cârullah Mahmûd, el-Keşşâf, II, 23.

elbette bu, sabredenler için daha hayırlıdır. Sıkıntılara sabret! Çünkü senin sabrın da ancak Allâh'ın yardımı iledir. Onlar için üzülmeye, kurdukları tuzaklardan da sıkıntıya düşme! Çünkü Allah takvâ sahibi olanlarla ve iyi iş yapanlarla beraberdir.”⁴²⁵

Abdullah bin Amr İbnü'l-Âs ؓ'ten rivâyete göre, Rasûlullah ﷺ şöyle buyurmuştur:

“Bir kimsenin kendi ana-babasına sövmesi büyük günahlardandır. Dediler ki: Ey Allâh'ın Rasûlü! Kişi kendi ana-babasına söver mi? Şöyle buyurdu: Evet. Bu şöyle olur: Kişi birisinin babasına söver, o da onun babasına, annesine söver, o da onun annesine söver.”⁴²⁶ Buna göre Allâh'a sövülmesine yol açacak şekilde, birisinin bir kutsalına sövmek, elbette daha büyük günaha sebep olur.

Allâh'ın Rasûlü çeşitli hadislerinde, genel olarak sövmeyi yasaklamıştır. Aşağıdaki hadisler bunlardandır: “Benim sahâbilerime sövmeyiniz! Nefsîmî kudret elinde tutan Allâh'a yemin olsun ki, sizden biriniz, Uhud dağı kadar altını infâk etse bile, onlardan bir tanesinin bile seviyesine ulaşamaz.”⁴²⁷ “Ölümlere sövmeyiniz. Çünkü onlar artık önceden gönderdikleri amelleri ile baş başa kalmışlardır.”⁴²⁸ “Mutlak zamana (dehre) sövmeyiniz. Çünkü dehr Allah'tır.”⁴²⁹

وَأَقْسَمُوا بِاللَّهِ جَهْدَ أَيْمَانِهِمْ لَئِنْ جَاءَتْهُمْ آيَةٌ لَيُؤْمِنُنَّ بِهَا قُلْ إِنَّمَا الْآيَاتُ عِنْدَ اللَّهِ وَمَا يُشْعِرُكُمْ أَنَّهَا إِذَا جَاءَتْ لَا يُؤْمِنُونَ ﴿١٠٩﴾
وَنُقَلِّبُ أَفْئِدَتَهُمْ وَأَبْصَارَهُمْ كَمَا لَمْ يُؤْمِنُوا بِهِ أَوَّلَ مَرَّةٍ وَنَذَرُهُمْ
فِي طُغْيَانِهِمْ يَعْمَهُونَ ﴿١١٠﴾

109- Onlar, kendilerine bir mûcize gelirse, mutlaka î mân edeceklerine dâir Allâh'a olanca güçleriyle yemin ettiler. De ki: Mûcizeler ancak Allah elindedir. Ama mûcize gelse de inanmayacaklarının farkında değil misiniz?

425. Nahl, 16/125-128.

426. Buhârî, Edeb, 14; Müslim, İman, 145; Tirmizî, Birr, 4; Ahmed bin Hanbel, Müsned, II, 164, 195, 214, 216.

427. Buhârî, Fazâilü Ashâbi'n-Nebî, 5; Müslim, Fazâilü's-Sahâbe, 221, 222; Ebû Dâvûd, Sünnet, 10.

428. Buhârî, Cenâiz, 97, Rikâk, 42, Fazâilü Ashâbi'n-Nebî, 5; Tirmizî, Birr, 51, Menâkıb, 58.

429. Ahmed bin Hanbel, Müsned, V, 299, 311.

110- Yine îmân etmedikleri ilk durumdaki gibi, onların kalplerini ve gözlerini ters çeviririz de, onları şaşkın olarak taşkınlıkları içinde bırakırız!

109-110. âyetlerde, peygamberden mûcize isteyip, eğer mûcize gösterirse Allâh'a inanacaklarına yemin eden kimselerin samimî olmadıklarına vurgu yapılır. Çünkü azgınlıkları yüzünden bunların hidâyete lâayık kimseler olmadıkları belirtilir.

İlgili âyetlerde şöyle buyrulur: **“Bizi mûcizeler göndermekten alıkoyan şey, öncekilerin bunları yalanlamış olmasıdır. Semûd’a açık bir mûcize olarak o dişi deveyi vermiştik de onlar, deve yüzünden kendilerine zulmetmişlerdi. Oysa Biz mûcizeleri sadece korkutmak için göndeririz.”**⁴³⁰ İmân edeceğiz diyerek alay eden münâfıkların durumu ile ilgili olarak da şöyle buyrulur: **“Gerçekte Allah, taşkınlıkları içinde serserice dolaşmalarına fırsat vererek, onlarla alay etmektedir!”**⁴³¹

430. İsrâ, 17/59.

431. Bakara, 2/15.

﴿ BÂB 14 ﴾

**ALLÂH'IN İRÂDESİ VE İMAN, VESVESE, ALLÂH'IN
SAPANI VE SAPTIRANI BİLMESİ, HAYVAN KESİMİ**

وَلَوْ أَنَّنَا نَزَّلْنَا إِلَيْهِمُ الْمَلٰٓئِكَةَ وَكَلَّمَهُمُ الْمَوْتٰى وَحَشَرْنَا عَلَيْهِمْ كُلَّ شَيْءٍ قُبُلًا مَا كَانُوا لِيُؤْمِنُوا اِلَّا اَنْ يَشَآءَ اللّٰهُ وَلٰكِنَّ اَكْثَرَهُمْ يَجْهَلُوْنَ ﴿١١١﴾
وَكَذٰلِكَ جَعَلْنَا لِكُلِّ نَبِيٍّ عَدُوًّا شَيَاطِيْنَ الْاِنْسِ وَالْجِنِّ يُوحٰى بَعْضُهُمْ اِلَى بَعْضٍ زُخْرُفَ الْقَوْلِ غُرُوْرًا ۗ وَلَوْ شَآءَ رَبُّكَ مَا فَعَلُوْهُ فَذَرُهُمْ وَمَا يَفْتَرُوْنَ ﴿١١٢﴾ وَلِتَصْغٰى اِلَيْهِ اَفِئْدَةُ الَّذِيْنَ لَا يُؤْمِنُوْنَ بِالْاٰخِرَةِ وَلِيَرْضَوْهُ وَلِيَقْتَرِفُوْا مَا هُمْ مُّقْتَرِفُوْنَ ﴿١١٣﴾ اَفَغَيَّرَ اللّٰهُ اَبْتٰغٰى حَكَمًا وَهُوَ الَّذِىۤ اَنْزَلَ اِلَيْكُمْ الْكِتَآبَ مُفَصَّلًا ۚ وَالَّذِيْنَ اٰتَيْنَاهُمُ الْكِتَآبَ يَعْلَمُوْنَ اَنَّهُ مُنْزَلٌ مِّنْ رَّبِّكَ بِالْحَقِّ فَلَا تَكُوْنَنَّ مِنَ الْمُمْتَرِيْنَ ﴿١١٤﴾ وَتَمَّتْ كَلِمَتُ رَبِّكَ صِدْقًا وَعَدْلًا ۗ لَا مُبَدِّلَ لِكَلِمٰتِهٖ ۚ وَهُوَ السَّمِيعُ الْعَلِيْمُ ﴿١١٥﴾
وَإِنْ تُطِيعْ اَكْثَرُ مَنْ فِى الْاَرْضِ يَضِلُّوكَ عَنْ سَبِيْلِ اللّٰهِ ۗ اِنْ يَتَّبِعُوْنَ اِلَّا الظَّنَّ وَاِنْ هُمْ اِلَّا يَخْرُصُوْنَ ﴿١١٦﴾ اِنَّ رَبَّكَ هُوَ اَعْلَمُ مَنْ يَضِلُّ عَنْ سَبِيْلِهٖ ۚ وَهُوَ اَعْلَمُ بِالْمُهْتَدِيْنَ ﴿١١٧﴾ فَكُلُوْا مِمَّا ذُكِرَ اسْمُ اللّٰهِ عَلَيْهِ اِنْ كُنْتُمْ بِآيٰتِهٖ مُؤْمِنِيْنَ ﴿١١٨﴾ وَمَا لَكُمْ اَلَّا تَاْكُلُوْا مِمَّا ذُكِرَ اسْمُ اللّٰهِ عَلَيْهِ وَقَدْ فَصَّلَ لَكُمْ مَا حَرَّمَ عَلَيْكُمْ اِلَّا مَا اضْطُرَّرْتُمْ اِلَيْهِ ۗ وَاِنْ كَثِيْرًا لِّيَضِلُّوْنَ بِاَهْوَاۡئِهِمْ بِغَيْرِ عِلْمٍ ۗ اِنَّ رَبَّكَ هُوَ اَعْلَمُ بِالْمُعْتَدِيْنَ ﴿١١٩﴾

وَذَرُوا ظَاهِرَ الْإِثْمِ وَبَاطِنَهُ إِنَّ الَّذِينَ يَكْسِبُونَ الْإِثْمَ سَيُجْزَوْنَ بِمَا كَانُوا يَقْتَرِفُونَ ﴿١٢٠﴾ وَلَا تَأْكُلُوا مِمَّا لَمْ يَذْكُرِ اسْمُ اللَّهِ عَلَيْهِ وَإِنَّهُ لَفِسْقٌ وَإِنَّ الشَّيَاطِينَ لَيُوحُونَ إِلَى أَوْلِيَائِهِمْ لِيُجَادِلُوكُمْ وَإِنْ أَطَعْتُمُوهُمْ إِنَّكُمْ لَمُشْرِكُونَ ﴿١٢١﴾

- 111- Eğer onlara melekleri indirseydik, kendileriyle ölümler konuşsaydı ve her şeyi toplayıp önlerine getirseydik, yine Allâh'ın dilediklerinden başkası îmana gelecek değildi. Fakat onların çoğu bunu bilmezler.
- 112- Böylece Biz her peygambere, insan ve cin şeytanlarını düşman ettik. Bunlar aldatmak için birbirlerine yaldızlı sözler fısıldayıp dururlar. Eğer Rabbin dileseydi onlar bunu yapamazdı. Artık sen onları uydurdukları yalanlarla baş başa bırak.
- 113- O insan ve cin şeytanları bunu, âhirete inanmayanların gönülleri, o yaldızlı sözlere meyletsin, ondan hoşlan-sınlar ve işlemekte oldukları kötülükleri yapmaya devam etsinler diye yaparlar!
- 114- (De ki): Allah size gerçekleri apaçık ortaya koyan kitabı indirmişken, doğruyu yanlış öğrenmek için Allah'tan başka bir hakem mi arayacağım? Kendilerine kitap verdiğimiz kimseler, Kur'ân'ın gerçekten Rabbin tarafından indirilmiş olduğunu bilirler. Artık sakın şüpheye düşenlerden olma!
- 115- Rabbinin sözü, doğruluk yönüyle de adâlet yönüyle de gerçekleşmiştir. O'nun sözlerini değiştirecek kimse yoktur O her şeyi işitir, bilir.
- 116- Yeryüzündeki kimselerin çoğuna uyacak olursan, onlar seni Allâh'ın yolundan saptırırlar. Çünkü onlar sadece zanlarına göre hareket ederler ve yalnız tahmin yürütürler.
- 117- Şüphesiz Rabbin kendi yolundan sapanları çok iyi bilir; doğru yolu bulanları da en iyi bilen O'dur.

118- Allâh'ın âyetlerine inanmışsanız, üzerine Allâh'ın adı anılarak kesilen hayvanlardan yiyiniz!

119- Size ne oluyor da, kesilirken üzerine Allâh'ın adı anılmış olan (hayvanlar)dan yemiyorsunuz? Oysa Allah çâ-resiz yemek zorunda kaldığınız dışında, haram kıldığı şeyleri size açıklamıştır. Doğrusu birçokları, bilgisizce kendi kötü isteklerine uyarak saptırıyorlar. Şüphesiz senin Rabbin, sınırı aşanları çok iyi bilir.

120- Günahın açık olanını da gizlisini de bırakınız. Çünkü günah işleyenler, işledikleri günahtan dolayı cezâ göreceklerdir.

121- Üzerine Allâh'ın adı anılmadan kesilen hayvanlardan yemeyin. Şüphesiz ki bu bir fısıktır. Çünkü şeytanlar kendi dostlarına, sizinle tartışmaları için telkinde bulunurlar. Eğer onlara uyarsanız elbette siz de Allâh'a ortak koşanlar olursunuz.

111. âyette, Allah Teâlâ insanlara mûcize olarak melekleri indirse, ölümler gelip onlarla konuşsa, her şeyi karşlarına getirip yığsa, yine de Allâh'ın diledikleri dışında îmân etmeyecekleri belirtilir. Âyette işaret edilen işaret edilen şeyler, müşriklerin istedikleri mûcizelerdir. Onların bu çeşit mûcize istekleri, Ra'd, 13/31. âyette, "ölülerin konuşturulması", İsrâ, 17/90-95. âyetlerde ise, "yerden kaynak fışkırtma, içinden ırmaklar akan bahçelerinin olması, gökten parçalar düşürmesi, melekleri göstermesi, altından bir evinin olması, göğe çıkması, elçi olarak bir meleğin gelmesi" gibi istekler şeklinde olduğu bildirilmiştir.

İlgili âyetlerde şöyle buyrulur: **"Onlara bir âyet gelince, derler ki, 'Allâh'ın peygamberlerine verilenin aynısı bize de verilmedikçe kesinlikle îmân etmeyiz.'"**⁴³² **"Bize kavuşmayı ummayanlar der ki, 'Bize melekler indirilmeliydi veya Rabbimiz'i görmeliydik. Şüphesiz onlar kendi içlerinde büyüklük tasladılar ve büyük bir azgınlıkla sınırı aşıtlar.'"**⁴³³

432. En'âm, 6/124.

433. Furkan, 25/21.

“Üzerlerine Rabbinin azap kelimesi hak olanlar inanmazlar.”⁴³⁴
**“Yeryüzünde haksız yere büyüklük taslayanları, âyetlerimi anlamak-
tan uzaklaştıracam. Onlar her türlü mucizeyi görseler de ona inan-
mazlar. Doğru yolu görseler, onu yol edinmezler. Buna karşılık az-
gınlık yolunu görürlerse, onu yol edinirler. Bu durum, onların âyet-
lerimizi yalanlamalarından ve onlara karşı gâfil davranmalarından
ileri gelmektedir.”⁴³⁵**

**“Eğer onlara gökten bir kapı açsak da oradan göğe çıksalar, yi-
ne de ‘gâliba gözlerimiz bağlandı, daha doğrusu bize büyü yapıldı!’
derlerdi.”⁴³⁶**

Allah Teâlâ dilemedikçe, bir kimse îmân edemez. Ancak hidâyet nasip
olacak kimsenin buna ön hazırlık yapması ve istekli olması gerekir. Nitekim
Hz. Muhammed’in amcası Ebû Tâlib, Mekke’de ölüm hastalığına yakala-
nınca, Allâh’ın elçisi onu ziyarete gitmişti. Ebû Cehil ve Abdullah bin Ebî
Ümeyye de orada idi. Allâh’ın elçisi, birkaç defa kelime-i şehâdeti söyleme-
sini telkin etmişse de, yanlarında bulunan iki müşrikin de etkisiyle Ebû Tâlib,
kelime-i şehâdeti söylemekten yüz çevirerek vefât etmiştir. Başka bir rivâ-
yette, Ebû Tâlib’in, “Kureyş kadınlarının arkamdan, Ebû Tâlib korkudan bu
sözleri söyledi, demeyeceklerini bilseydim, müslüman olur seni sevindirir-
dim.” dediği nakledilmiştir.

Ebû Tâlib’in vefâtının ardından Allâh’ın elçisi, “Yasak gelmediği süre-
ce, senin için, Allah’tan bağışlanmanı isteyeceğim.” demiş, fakat bu ara-
da inen Tevbe sûresi, 9/113 ve Kasas sûresi, 28/56. âyetler, îmansız öldük-
leri açıkça belli olanlar için bağışlanma isteğini yasaklamıştır.”⁴³⁷

Başka bir âyette Allah Teâlâ şöyle buyurur: **“Eğer Rabbin dileseydi,
yeryüzündekilerin hepsi, inanırdı. Durum böyle iken sen, insanla-
ra inanmaları için baskı mı uygulayacaksın? Allâh’ın izni olmadan,
hiç kimse inanamaz. Böylece, O, akıllarını kullanmayanları (inkâr)
pisliğine sürükler.”⁴³⁸**

434. Yûnus, 10/96.

435. A'râf, 7/146.

436. Hicr, 15/14-15.

437. Bk. Buhârî, Tefsir, 28; Müslim, İman, 39; Tirmizî, Tefsir, 28; krş. Şûrâ, 42/52.

438. Yûnus, 10/99-100.

وَكَذَلِكَ جَعَلْنَا لِكُلِّ نَبِيٍّ عَدُوًّا شَيَاطِينَ الْإِنسِ وَالْجِنِّ يُوحِي بَعْضُهُمْ إِلَى بَعْضٍ زُخْرُفَ الْقَوْلِ غُرُورًا وَلَوْ شَاءَ رَبُّكَ مَا فَعَلُوهُ فَذَرْهُمْ وَمَا يَفْتَرُونَ ﴿١١٢﴾ وَلِتَضَعِيَ إِلَيْهِ آفِدَةُ الَّذِينَ لَا يُؤْمِنُونَ بِالْآخِرَةِ وَلِيَرَوْهُ وَليَقْتَرِفُوا مَا هُمْ مُقْتَرِفُونَ ﴿١١٣﴾

112- Böylece Biz her peygambere, insan ve cin şeytanlarını düşman ettik. Bunlar aldatmak için birbirlerine yaldızlı sözler fısıldayıp dururlar. Eğer Rabbin dileseydi onlar bunu yapamazdı. Artık sen onları uydurdukları yalanlarla baş başa bırak.

113- O insan ve cin şeytanları bunu, âhirete inanmayanların gönülleri, o yaldızlı sözlerle meyletsin, ondan hoşlan-sınlar ve işlemekte oldukları kötülükleri yapmaya devam etsinler diye yaparlar!

112-113. âyetlere göre, âhirete inanmayanlara insan ve cin şeytanları musallat olur, onlara kötülükleri çekici göstererek fısıldarlar, onlar da bu kötülükleri işlemeye devam ederler ve peygamberin sözlerini dinlemezler. Böylece yeryüzünde iyi ile kötünün mücâdelesini sürer. Bu mücâdele iyiliği emretme, kötülüğe engel olma” yönünde değerlendirilirse toplumun dinamizmini sağlayabilir.

İlgili âyetlerde şöyle buyrulur: **“İşte böylece Biz her peygamber için günahkârlardan bir grup düşman var ettik. Bununla birlikte yol gösterici ve yardımcı olarak Rabbin yeter!”**⁴³⁹ **“Onlar, mü’minlerle karıştırdıkları zaman, ‘Biz de îmân ettik.’ derler. Şeytanlarıyla baş başa kaldıklarında ise, ‘Hiç şüphesiz biz sizlerle birlikteyiz. Biz, onlarla sadece alay ediyoruz.’ derler.”**⁴⁴⁰ **“Şüphesiz insanlardan bâzıları, cinlerden bâzı kimselere sığınarlardı da onların şımarıklıklarını arttırırlardı.”**⁴⁴¹

Yukarıdaki âyetlerden anlaşılacağı gibi insanlara cinler gibi insanlardan da şeytanca yaklaşan ve onu Allah yolundan saptırmak isteyenler her zaman olacaktır. Bu yüzden Kur‘ân’ın son sûresi şu duâ ile bitmektedir:

439. Furkan, 25/31.

440. Bakara, 2/14.

441. Cin, 72/6.

“De ki: Sığınırım ben, insanların Rabbine; insanların Melikine; insanların İlâhına; insanların kalplerine kötü şeyler sokan o sinsi vesvesecinin şerrinden; gerek cinlerden gerek insanlardan olan (bütün vesvesecilerin şerrinden Allâh’a sığınırım).”⁴⁴²

Ebû Zer ؓ, Hz. Peygamber’le birlikte bir mecliste uzun süre oturunca, Allâh’ın elçisi namaz kılıp kılmadığını sormuş, Ebû Zer, “Kılmadım” deyince, “Kalk iki rekât namaz kıl” demiştir. Dönüşünde; “Cin ve insan şeytanlarından Allâh’a sığındın mı?” diye sorunca, Ebû Zer: “İnsandan da şeytan olur mu?” demiş, Hz. Peygamber de: “Evet onlar cin şeytanlarından daha şerlidir.” buyurmuştur.⁴⁴³

أَفَعَيِّرَ اللَّهُ أَبْتَغَى حَكَمًا وَهُوَ الَّذِي أَنْزَلَ إِلَيْكُمُ الْكِتَابَ مُفَصَّلًا
وَالَّذِينَ آتَيْنَاهُمُ الْكِتَابَ يَعْلَمُونَ أَنَّهُ مُنَزَّلٌ مِنْ رَبِّكَ بِالْحَقِّ فَلَا تَكُونَنَّ
مِنَ الْمُتَمَتِّرِينَ ﴿١١٤﴾

114- (De ki): Allah size gerçekleri apaçık ortaya koyan kitabı indirmişken, doğruyu yanlış öğrenmek için Allah’tan başka bir hakem mi arayacağım? Kendilerine kitap verdiğimiz kimseler, Kur’ân’ın gerçekten Rabbin tarafından indirilmiş olduğunu bilirler. Artık sakın şüpheye düşenlerden olma!

114. âyette, Hz. Peygamber’e helâli haramı, doğruyu yanlış açıklayan Kur’ân-ı Kerîm geldikten sonra, herhangi bir anlaşmazlık konusunda hakem olarak Allah’tan başkasına başvurmanın uygun olmayacağı belirtilmektedir. Âyetteki, “hakem” ile hâkim eş anlamlıdır. Allah tarafından gelen bu kadar açık ve açıklanmış vahiyden sonra, Allâh’ın verdiği hüküm açık olarak ortada iken, başka hakeme ihtiyaç duyulabilir mi?

Bu sûre Mekke’de inmiştir. Ehl-i kitaptan olan, Medîne ve yöresinde yaşayan Yahudilerin, bu dönemde Hz. Peygamber ile bir sürtüşmeleri yoktu. Bu yüzden onlar Hz. Muhammed’e gelen sözlerin vahiy olduğunu kabul ediyorlardı. Çünkü özde kendi kutsal kitapları ile benzerliği seziyorlardı. Ticaret veya başka amaçla Mekke’ye gelen Yahudilerden bunu açıkça

442. Nâs, 114/1-6.

443. Ahmed bin Hanbel, V, 178, 179, 265. Bilgi için bk. En’âm, 6/34; Fussilet, 41/43; Furkan, 25/31.

îtiraf edenler de olmuştu.⁴⁴⁴ Mekke'den Habeşistan'a hicret edenlerin, orada okudukları sûrelerin, İncil'le aynı nitelikte olduğunu, Kral ve çevresindekilerin anlayıp, îmân etmesi de bunu gösterir.⁴⁴⁵

İlgili âyetlerde şöyle buyrulur: **“De ki: Ey câhillер! Şimdi siz bana Allah'tan başkasına kulluk etmemi mi istiyorsunuz?”**⁴⁴⁶ **“O gerçek, Rabbindendir. Artık şüpheye düşenlerden olma!”**⁴⁴⁷

وَتَمَّتْ كَلِمَتُ رَبِّكَ صِدْقًا وَعَدْلًا لَا مُبَدِّلَ لِكَلِمَاتِهِ وَهُوَ السَّمِيعُ الْعَلِيمُ ﴿١١٥﴾ وَإِنْ تُطِيعْ أَكْثَرَ مَنْ فِي الْأَرْضِ يُضِلُّوكَ عَنْ سَبِيلِ اللَّهِ إِنْ يَتَّبِعُونَ إِلَّا الظَّنَّ وَإِنْ هُمْ إِلَّا يَخْرُصُونَ ﴿١١٦﴾ إِنَّ رَبَّكَ هُوَ أَعْلَمُ مَنْ يَضِلُّ عَنْ سَبِيلِهِ وَهُوَ أَعْلَمُ بِالْمُهْتَدِينَ ﴿١١٧﴾

115- Rabbinin sözü, doğruluk yönüyle de adâlet yönüyle de gerçekleşmiştir. O'nun sözlerini değiştirecek kimse yoktur O her şeyi işitir, bilir.

116- Yeryüzündeki kimselerin çoğuna uyacak olursan, onlar seni Allâh'ın yolundan saptırırlar. Çünkü onlar sadece zanlarına göre hareket ederler ve yalnız tahmin yürütürler.

117- Şüphesiz Rabbin kendi yolundan sapanları çok iyi bilir; doğru yolu bulanları da en iyi bilen O'dur.

115-117. âyetlerde şu esaslar yer alır: a) Allâh'ın sözünün en mükemmel olması, b) O'nun sözlerini kimsenin değiştirmeye gücünün yetmemesi, c) O'nun her şeyi işitip, bildiği, d) Yeryüzünde bulunan insanların çoğunun, inançlarında gerçeğe değil, zanna uymakta oldukları, e) Bu yüzden, çoğunluk yanılmaz diyerek, onların peşine düşen, herkes ne olursa ben de onlar gibi olurum, diyerek toplumun tutkularına uyarsa aldanacağı, f) Bunun sonuçlarına da katlanacağı, g) Allâh'ın, kendi yolundan sapanları da, doğru yolda gidenleri de çok iyi bildiği belirtilir.

444. krş. Ahkâf, 46/10.

445. Bk. Endeks, “Habeş Necâşisi” mad. Kitap sözcüğü için bk. Bakara, 2/2, 44, 101.

446. Zümer, 39/64.

447. Bakara, 2/147.

İlgili âyetlerde şöyle buyrulur: **“Böylece, yoldan çıkanlar için, Rabbinin, ‘Onlar inanmayacaklardır!’ sözü gerçekleşmiş oldu.”**⁴⁴⁸ **“Haklarında Rabbinin sözü kesinleşmiş olanlar îmân etmezler.”**⁴⁴⁹ **“İşte böylece, inkâr edenlerin cehennem ehli olduklarına dâir Rabbinin sözü gerçekleşmiş oldu.”**⁴⁵⁰

فَكُلُوا مِمَّا ذُكِرَ اسْمُ اللَّهِ عَلَيْهِ إِنْ كُنْتُمْ بِآيَاتِهِ مُؤْمِنِينَ ﴿١١٨﴾

118- Allâh'ın âyetlerine inanmışsanız, üzerine Allâh'ın adı anılarak kesilen hayvanlardan yiyiniz!

118. âyette, eti yenen hayvanlardan besmele çekilerek kesilenlerin eti-
nin yenilmesi istenmektedir. İbn-i Abbâs'tan rivâyete göre, Nebî ﷺ şöyle
 demiştir:

*“Yahudiler Hz. Peygamber'in huzûruna gelerek şöyle dediler: Biz ken-
 di öldürdüğümüz hayvanın etini yiyoruz, Allâh'ın öldürdüğü hayvanın eti-
 ni ise yemiyoruz. Bu bir çelişki değil mi?”* Bunun üzerine En'âm sûresinin
 118-121 arası âyetler nâzil olmuştur.⁴⁵¹

Hanefilere göre besmele unutulurken kesilen hayvanın eti yenir. Şâfiîlere
 göre ise hayvan kesilirken besmele çekmek sünnet hükmünde olup, bes-
 melesiz kesilen hayvanın eti helâldir. Bu konuda mü'minin kalbindeki îman
 yeterlidir. Eti yenilirken çekilen besmele de yeterli olur. Bâzılarına göre yu-
 karıdaki âyet mensuhtur.

وَمَا لَكُمْ أَلَّا تَأْكُلُوا مِمَّا ذُكِرَ اسْمُ اللَّهِ عَلَيْهِ وَقَدْ فَصَّلَ لَكُمْ مَا حَرَّمَ
 عَلَيْكُمْ إِلَّا مَا اضْطُرَرْتُمْ إِلَيْهِ ۖ وَإِنْ كَثِيرًا لَيُضِلُّونَ بِأَهْوَائِهِمْ بِغَيْرِ عِلْمٍ
 إِنَّ رَبَّكَ هُوَ أَعْلَمُ بِالْمُعْتَدِينَ ﴿١١٩﴾

119- Size ne oluyor da, kesilirken üzerine Allâh'ın adı anıl- mış olan (hayvanlar)dan yemiyorsunuz? Oysa Allah çâ- resiz yemek zorunda kaldığınız dışında, haram kıldığı

448. Yûnus, 10/33.

449. Yûnus, 10/96.

450. Mü'min, 40/6.

451. Ebû Dâvûd, Edâhî, 12, 13; Tirmizî, Tefsir, 6/6; Nesâî, Dahâyâ, 40; İbn Mâce, Zebâih, 4.

şeyleri size açıklamıştır. Doğrusu birçokları, bilgisizce kendi kötü isteklerine uyarak saptırıyorlar. Şüphesiz senin Rabbin, sınırı aşanları çok iyi bilir.

119. âyette, mü'minlere üzerine Allâh'ın adının anıldığı şeyleri yemelerini emrediliyor. Buradaki emir, mübahlık bildirir. Yani yiyebilirsiniz, demektir.

Diğer yandan, zarûret hâlinde haram olan şeyleri yemek câiz olur. Yukarıdaki âyette, “Çâresiz, yemek zorunda kaldıklarınız dışında.” ve Mâide, 5/3. âyetteki, “**Kim isteğiyle günaha yönelmeksizin, açlık yüzünden darda kalırsa (bunlardan yiyebilir)**” ifâdesi esas alınarak, “Zarûretler haram olan şeyleri mübah kılar.” şeklindeki fıkıh kuralı konulmuştur. Çünkü Yüce Allah, hiç kimseye gücünün üstünde bir yük yüklemez.⁴⁵²

Eti yenen hayvan kesilirken besmele çekilmesi gerekir. Bakara 2/173 ve En'âm 6/145 âyetlerinde haram kılınan şeyler sayılırken “Allah'tan başkası adına kesilenler...”, En'âm 6/121. âyette, “Üzerine Allâh'ın adı anılmayandan yemeyin.” buyurulmuştur.

Zarûret hâlinde ise haram olan şeyleri yemek câiz olur. Yukarıda âyette, “Çâresiz yemek zorunda kaldıklarınız bunun dışındadır.” ve Mâide sûresi 3. âyetteki, “kim günaha yönelmeksizin, açlık hâlinde dara düşerse, (bunlardan yiyebilir)” istisnâları bunun delilidir.

وَذَرُوا ظَاهِرَ الْإِثْمِ وَبَاطِنَهُ ۚ إِنَّ الَّذِينَ يَكْسِبُونَ الْإِثْمَ سَيُجْزَوْنَ
بِمَا كَانُوا يَفْتَرُونَ ﴿١٢٠﴾

120- Günahın açık olanını da gizlisini de bırakınız. Çünkü günah işleyenler, işledikleri gûnahtan dolayı cezâ göreceklerdir.

120. âyete göre, günahın açığından da gizlisinden de uzak durmak gerekir. Çünkü günah işleyen bunun karşılığını görecektir. İlgili hadislerde şöyle buyrulur: “İyilik güzel ahlâktan ibârettir. Günah ise kalbini tırmalayan ve insanların bilmesini arzu etmediğin şeydir.”⁴⁵³ “İyilik rûhun rahatladığı, günah ise içini tırmalayan ve müftiler fetvâ verse bile içinde şüphe ve tereddüt uyandıran şeydir.”⁴⁵⁴

452. Bakara, 2/286.

453. Müslim, Birr, 14, 15; Tirmizî, Zühhd, 52.

454. Ahmed bin Hanbel, Müsned, IV, 227, 228; Dârimî, Büyü', 2.

Başka bir hadiste de helâl ve haramın sınırı şöyle belirlenmiştir: Nu'man bin Beşir ؓ'ten rivâyete göre, Rasûlullah ﷺ şöyle buyurmuştur: “Helâl belli, haram bellidir. Bu ikisi arasında şüpheli şeyler vardır. İnsanların çoğu bunları bilmez. Kim şüpheli şeylerden kaçınırsa, dînini ve ırzını korumuş olur. Kim şüpheli şeylere dalarsa, sürüsünü yasak mera sınırında otlatan çoban gibi olur ve yasak meraya girmesi uzak değildir.”⁴⁵⁵

وَلَا تَأْكُلُوا مِمَّا لَمْ يُذَكَّرِ اسْمُ اللَّهِ عَلَيْهِ وَإِنَّهُ لَفِسْقٌ ۖ وَإِنَّ الشَّيَاطِينَ لَيُوحُونَ
إِلَىٰ أَوْلِيَائِهِمْ لِيَجَادِلُوكُمْ ۚ وَإِنْ أَطَعْتُمُوهُمْ إِنَّكُمْ لَمُشْرِكُونَ ﴿١٢١﴾

121- Üzerine Allâh'ın adı anılmadan kesilen hayvanlardan yemeyin. Şüphesiz ki bu bir fısktır. Çünkü şeytanlar kendi dostlarına, sizinle tartışmaları için telkinde bulunurlar. Eğer onlara uyarsanız elbette siz de Allâh'a ortak koşanlar olursunuz.

121. âyette, üzerine Allâh'ın adı anılmamış olan şeylerin yenmesi yasaklanmıştır.

HAYVAN KESİMİNDE İSLÂMÎ USÛL

Hiz. Peygamber, “Hayvanı kestiğiniz zaman kesimi güzel yapınız.” buyurmuştur.⁴⁵⁶ Hayvanın kesilmesinden maksat, pis olan kanını akıtıp, temiz kısmını pis kısmından ayırmaktır. Bu da her türlü keskin bir âletle gerçekleşebilir. Ayrıca kesim yemek borusu, nefes borusu ve iki şah damarlarını kesmekle tamam olur. Bunlardan en az üçünün kesilmesi de yeterlidir. İmam Şâfiî'ye göre yemek ve nefes boruları kesilince, kan damarları kesilme de hayvanın eti helâl olur. Ancak Hanefîlere göre bu durumda hayvanın kanı akıp boşalmayacağı için, pis kan ete karışmış olarak kalır ve kesim tamamlanmış olmaz. Koyun ve sığırın çene altından, deve cinsinin ise boynun göğüs tarafından kesilmesi sünnettir.⁴⁵⁷

Hayvan kesilirken besmele çekilmesi, av hayvanı ise avlanma kurallarına uyulması gerekir. Âyette şöyle buyrulur:

455. Buhârî, İman, 39, Büyü', 2; Müslim, Müsâkât, 107, 108.

456. Buhârî, Zebâih, 15; Müslim, Edâhî, 20; İbn Mâce, Zebâih, 5.

457. Serahsi, Mebsût, XII, 3-4.

“Kurbanlık deve ve sığırları Allâh’ın size olan simgelerinden kıldık. Sizin için onlarda hayır vardır. O hâlde ön ayaklarından biri bağılı olarak keserken üzerlerine Allâh’ın adını anın. Cansız olarak yere düştüklerinde de etlerinden yiyein. Kanaat edip istemeyene de, isteyene de yedin. Böylece onları sizin buyruğunuza verdik ki, şükredesiniz.”⁴⁵⁸ Hz. Peygamber de, “Besmele ile başlanılmayan her önemli iş güdük kalır.”⁴⁵⁹

Hanefilere göre besmele kasten terk edilmediği sürece müslüman veya ehl-i kitaptan birisinin keseceği hayvanın eti yenir. Hanefiler bu konuda daha çok Mekke döneminde putlar adına kesilen hayvan yerine Allâh’ın adı zikredilerek kesilecek hayvan etinin yenilmesini bildiren âyetlere,⁴⁶⁰ ve Hz. Peygamber’in her önemli işe besmele ile başlanmasını bildiren hadis ve uygulamalarına dayanırlar. Hz. Ali’den rivâyet edildiğine göre, ehl-i kitaptan olan birisinin kestiği hayvanın eti yenir. Çünkü onlar, tek Allâh’a inandıklarını iddiâ ederler. Diğer yandan Allah Teâlâ onların kestiklerini mübah kılmıştır. Âyette şöyle buyrulur:

“Kendilerine kitap verilenlerin yiyeceği size helâl kılındı, sizin yiyeceğiniz de onlara helâl kılındı.”⁴⁶¹

İmam Şâfiî’ye göre her önemli işte olduğu gibi hayvan keserken de besmele çekilmesi sünnet veya müstehap olmakla birlikte, besmele terk edilerek müslüman veya ehl-i kitaptan birisinin keseceği hayvanın eti yenir. Av hayvanının durumu da böyledir.

Dayandığı deliller şunlardır: İmam Şâfiî’ye göre hayvan kesilirken besmele çekilmesini bildiren âyetlerdeki, **“Üzerine Allâh’ın adı anılarak kesilen hayvanlardan yiyeiniz.”**⁴⁶² **“Üzerine Allâh’ın adı anılmadan kesilen hayvanlardan yemeyiniz. Şüphesiz ki bu büyük bir günahıdır.”**⁴⁶³ ortak ifâdesini,⁴⁶⁴ yasak hayvanların sayıldığı dört âyetle tekrarlanan **“Allah’tan başkası adına kesilen”**⁴⁶⁵ ifâdesiyle birlikte değerlendirilmelidir. Buna göre müslüman veya ehl-i kitaptan birisi bir hayvanı, Allah’tan başkası adına kesmedikçe, bu hayvanın eti müslümana helâl

458. Hac, 22/36.

459. Ahmed bin Hanbel, Müsned, II, 359; Abdürrezzak, Musannef, VI, 189; Beyhâkî, Sünen, VI, 128.

460. En‘âm, 6/118, 121.

461. Mâide, 5/5.

462. En‘âm, 6/118. Bk. 6/119.

463. En‘âm, 6/121.

464. En‘âm, 6/118; 121; Hac, 22/36.

465. En‘âm, 6/145; Nahl, 16/115; Bakara, 2/173; Mâide, 5/3.

olur. Bu görüş İbn-i Ebî Leyla ve Evzâî gibi daha bâzı kimselerden de rivâyet edilmiştir.

Berâ bin Âzib ve Ebû Hüreyre'nin naklettiğine göre Hz. Peygamber şöyle buyurmuştur: *“Müslüman ister besmele çeksin ister çekmesin, Allâh'ın adı üzere kesmiş olur.”*⁴⁶⁶ *“Allâh'ın adının zikri, her müslümanın kalbinde dir.”*⁴⁶⁷ Bir kimse hayvanı keserken besmeleyi kasten terk etse bile, o sırada Allâh'ın adının onun kalbinde oluşu, unutma durumuna göre daha açıktır. İbn-i Abbâs'a besmelesiz kesilen hayvanın etinin yenilip yenilmeyeceği sorulmuş, o *“Dîninin besmelesi ona helâl kılar.”* cevabını vermiştir. Dînin besmele yerinde tutulmasında, besmelenin kasten terk edilmesi ile unutarak terk edilmesi arasında fark yoktur.

Hz. Âişe şöyle demiştir: *“Bedevîler bize et getirirlerdi. Biz onların besmele çekip çekmediklerini bilmezdik. Hz. Peygamber, ‘Siz yerken besmele çekin ve yiyin.’ buyurdu.”* Eğer hayvan kesilirken besmele çekmek şart olsaydı, Hz. Peygamber durumları bilinmeyen bedevîlerin getirdiği etin yenilmesini emretmezdi.⁴⁶⁸

Öte yandan asıl maksat olan yemede besmele çekmek farz değil men-duptur. Yahudi ve Hristiyanların kestiklerinin helâl olması da buna delildir. Eğer besmele şart olsaydı, onların kestiklerinin helâl olmaması gerekirdi. Çünkü onlar Allâh'ın adını ansalar bile kendileri için tanrı edindikleri başka şeyleri kastederler.⁴⁶⁹

466. Dârekutnî, IV, 295, H No: 95; İbn Hacer, Fethu'l-Bârî, IX, 636; Şâfiî, el-Ümm, II, 227.

467. Dârekutnî, IV, 295; Serahsî, Mabsût, XI, 238. Dârekutnî'de, hadisin râvîsi Mervan b. Sâlim'in za-yıf olduğunu belirtir. Ayrıca aynı hadis İbn Abbâs'ın sözü olarak da zikredilir.

468. Bk. Buhârî, Büyû', 5, Zebâih, 21, Tevhid, 13; Ebû Dâvûd, Dahâyâ, 18, 19; Nesâî, Dahâyâ, 39.

469. Serahsî, age, XI, 238.

﴿ BÂB 15 ﴾

**ÎMÂN IŞIĞI, LİDERLİK TUZAĞI,
PEYGAMBERLERİN SEÇİMİ, HİDÂYET MESELESİ,
İYİLİK VE KÖTÜLÜĞÜN KARŞILIĞI**

أَوْ مَنْ كَانَ مَيِّتًا فَأَحْيَيْنَاهُ وَجَعَلْنَا لَهُ نُورًا يَمْشَى بِهِ فِي النَّاسِ كَمَنْ
مَثَلُهُ فِي الظُّلُمَاتِ لَيْسَ بِخَارِجٍ مِنْهَا ۚ كَذَلِكَ زُيِّنَ لِلْكَافِرِينَ مَا
كَانُوا يَعْمَلُونَ ﴿١٢٢﴾ وَكَذَلِكَ جَعَلْنَا فِي كُلِّ قَرْيَةٍ أَكَابِرَ مُجْرِمِيهَا
لِيَمْكُرُوا فِيهَا ۖ وَمَا يَمْكُرُونَ إِلَّا بِأَنْفُسِهِمْ وَمَا يَشْعُرُونَ ﴿١٢٣﴾
وَإِذَا جَاءَتْهُمْ آيَةٌ قَالُوا لَنْ نُؤْمِنَ حَتَّى نُؤْتَىٰ مِثْلَ مَا أُوتِيَ رُسُلُ
اللَّهِ ۗ اللَّهُ أَعْلَمُ حَيْثُ يَجْعَلُ رِسَالَتَهُ سِيْصِيبُ الَّذِينَ أَجْرَمُوا صَغَارٌ
عِنْدَ اللَّهِ وَعَذَابٌ شَدِيدٌ بِمَا كَانُوا يَمْكُرُونَ ﴿١٢٤﴾ فَمَنْ يُرِدِ اللَّهُ أَنْ
يَهْدِيَهُ يَشْرَحْ صَدْرَهُ لِلْإِسْلَامِ ۖ وَمَنْ يُرِدْ أَنْ يُضِلَّهُ يَجْعَلْ صَدْرَهُ
ضَيِّقًا حَرَجًا ۖ كَانِمًا يَضَعُ فِي السَّمَاءِ ۖ كَذَلِكَ يَجْعَلُ اللَّهُ الرِّجْسَ
عَلَى الَّذِينَ لَا يُؤْمِنُونَ ﴿١٢٥﴾ وَهَذَا صِرَاطُ رَبِّكَ مُسْتَقِيمًا ۖ
قَدْ فَصَّلْنَا الْآيَاتِ لِقَوْمٍ يَذَّكَّرُونَ ﴿١٢٦﴾ لَهُمْ دَارُ السَّلَامِ عِنْدَ رَبِّهِمْ
وَهُوَ وَلِيُّهُمْ بِمَا كَانُوا يَعْمَلُونَ ﴿١٢٧﴾ وَيَوْمَ يَخْشُرُهُمْ جَمِيعًا
يَا مَعْشَرَ الْجِنِّ قَدْ اسْتَكْثَرْتُمْ مِنَ الْإِنْسِ ۖ وَقَالَ أَوْلِيَاؤُهُمْ مِنَ الْإِنْسِ ۚ

رَبَّنَا اسْتَمْتَعَ بَعْضُنَا بِبَعْضٍ وَبَلَغْنَا أَجَلَنَا الَّذِي أَجَلْتَ لَنَا قَالَ النَّارُ
مَثْوِيكُمْ خَالِدِينَ فِيهَا إِلَّا مَا شَاءَ اللَّهُ إِنَّ رَبَّكَ حَكِيمٌ عَلِيمٌ ﴿١٢٨﴾
وَكَذَلِكَ نُؤَيِّ بِبَعْضِ الظَّالِمِينَ بَعْضًا بِمَا كَانُوا يَكْسِبُونَ ﴿١٢٩﴾

- 122- Ölü iken dirilttiğimiz ve kendisini insanlar arasında yürüyebileceği bir ışık verdiğimiz kimse, karanlıklar içinde kalıp oradan çıkamayacak durumdaki kimse gibi olur mu? İşte kâfirlere, yaptıkları böyle süslü gösterilmiştir.**
- 123- Böylece Biz, her ülkenin ileri gelen günahkârlarını, bozgunculuk yapmaları için, önemli mevkilere getiririz. Ancak onlar, kurdukları düzenlerin kendi aleyhlerine olduğunun farkına varmazlar.**
- 124- Onlara bir âyet gelince, “Allâh’ın elçilerine verilenin benzeri bize de verilmedikçe, asla î mân etmeyiz!” dediler. Allah, peygamberlik görevini kime vereceğini daha iyi bilir. Suç işleyenlere, yapmakta oldukları hîlelelere karşılık, Allah katında, aşağılık ve şiddetli bir azap erişecektir.**
- 125- Allah, kimi doğru yola iletmek isterse, onun kalbini İslâm’a açar; kimi de saptırmak isterse, onun kalbini sanki zorla göğe yükseliyormuş gibi daraltır ve sıkıştırır. İşte Allah inanmayanların üzerine böyle murdarlık verir!**
- 126- Bu (Kur’ân), Rabbinin dosdoğru yoludur. Biz, düşünüp öğüt alacak bir toplum için âyetleri ayrıntılı olarak açıklamış bulunuyoruz.**
- 127- Onlar için Rab’leri katında esenlik yurdu (cennet) vardır. Yapmakta oldukları iyi işler sebebiyle Allah onların dostudur.**
- 128- Allah, bütün insanları ve cinleri bir araya toplayacağı gün: “Ey cinler topluluğu! Siz insanlardan çoğunu baştan çıkardınız!” (denir). Onların insanlardan olan dostları**

da, “Ey Rabbimiz! Biz birbirimizden yararlandık ve bize verdiğin sürenin sonuna ulaştık.” derler. (Allah) der ki: “Sizin durağınız ateştir. Allâh’ın dileyip (affettikleri) dışında, orada sürekli kalacaksınız!” Çünkü Rabbin, tam hüküm ve hikmet sahibi olan, her şeyi hakkıyla bilendir.

129- İşte böylece işledikleri günahlardan dolayı zâlimlerin bir kısmını diğer kısmının peşine takarız.

122-123. âyetlerde, mü'min ile kâfir karşılaştırılarak, ikincisi karanlık- lar içinde kalıp yolunu bulamayan kimseye benzetilmiştir. 123. âyette ise bir ülkede en günahkâr kişilerin önder yapılarak, toplumun bunlarla imti- hana tâbî tutulduğuna işaret edilir. Allah Teâlâ'nın her belde halkından bâ- zı ileri gelen servet ve makam düşkünü şımarık kimselere, tutkularının pe- şinde koşup suç işlesinler diye fırsat verdiği bildirilmektedir. Onların peşle- rinden gidenlerin de aynı tuzağa düştükleri anlaşılmaktadır. Buna göre, ka- mu erkini ve para gücünü elinde bulunduran toplum önderlerinin, bu gü- cü kötüye kullanarak toplumu büyük sıkıntı ve zararlara soktukları, çoğu kez, toplumun önünde ilerleme ve gelişme engeli oluşturdukları bilinmek- tedir. Burada, toplumda güçlü bir grubun yönetimi ele geçirerek, oligarşiye yol açtıkları söylenebilir!

Yukarıdaki ilk âyete göre, inkârcı kimse mânen ölü sayılır. Ona hidâ- yet nasip olup, îmâna kavuşunca dirilip hayat bulmuş gibi olur. Bu iki ina- nan ve inanmayan kişi ve toplumların durumu çeşitli âyetlerde şöyle karşı- laştırılmıştır:

“Bu iki topluluğun durumu; kör ile sağır ve görenle işiten kim- senin durumuna benzer ki bu ikisinin durumu bir olur mu? Hâlâ dü- şünüp öğüt almayacak mısınız?”⁴⁷⁰

“Sen ölümlere kesinlikle duyuramazsın; arkasını dönmüş gider- lerken sağırlara da daveti işittiremezsin. Körleri de şaşkınlıkla- rından (vazgeçirip) doğru yola iletemezsin! Sen ancak âyetlerimi- ze îmân edeceklerle işittirirsin de, onlar müslüman olup, selâme- ti bulurlar!”⁴⁷¹

470. Hûd, 11/24.

471. Rûm, 30/52-53.

“Kör ile gören eşit olmaz. Karanlıklarla aydınlık da bir olmaz. Gölge ile sıcaklık da. Dirilerle ölümler de eşit olmaz. Gerçi Allah dilediği kimseye işittirirse de sen, kabirlerde olanlara işittirecek değilsin!”⁴⁷²

Peygamberlerin davet ettiği yolu beğenmeyenler, şeytanların telkinleri ne aldanarak kendi gittikleri bâtil yolları güzel sanmışlar ve bunun böyle olduğuna da inanmışlardır.

İlgili âyetlerde şöyle buyrulur; **“Şeytan onları da iyi şeyler yaptıklarına inandırdı.”⁴⁷³ “Böylece, kötü işleri onlara süslenip güzel gösterildi.”⁴⁷⁴**

123. âyette, toplum önderlerinin peygambere tâbî olmakta zorluk çektikleri ve sürekli olarak sıkıntı yarattıkları bildirilmektedir. Nitekim Hz. Peygamber'e Mekke'nin ileri gelen önderleri ya müslüman olmadılar, ya da Mekke fethiyle bu son dîni kabul etmek durumunda kaldılar. Medîne'de de Abdullah bin Übey gibi önde gelen liderler İslâm'ı benimsemekte zorlandılar ve münâfıklar zümresine öncülük ettiler. Çünkü İslâm'ın gelişinin onların dünyaya âit çeşitli menfaatlerine engel olacağını düşündüler.

İlgili âyetlerde şöyle buyrulur: **“Biz herhangi bir ülkeye uyarıcı bir peygamber gönderdiyse, mutlaka oranın refah ile şımartılmış olanları, “Biz sizin gönderildiğiniz şeyleri tanımıyoruz.” demişlerdi. Ve yine şöyle demişlerdi: “Biz malca da çoğuz, evlatça da. Bize azap edilecek değildir.”⁴⁷⁵ “Yine bunun gibi senden önce hangi ülkeye bir uyarıcı göndersek, oranın şımarık varlıklı kimseleri, “Biz atalarımızı bir din üzerinde bulduk, biz de onların izlerine uyuyoruz.” dediler. Gönderilen uyarıcı, “Ben size atalarınızı üzerinde bulduğunuz din-den daha doğrusunu getirmiş olsam da mı, bana uymayacaksınız?” deyince de onlar, “Doğrusu biz, sizinle gönderileni inkâr ediyoruz.” dediler. Bunun üzerine Biz de onlardan intikam aldık. Peygamberleri yalanlayanların sonu nasıl oldu, bir bak!”⁴⁷⁶**

472. Fâtır, 35/19-22.

473. En'âm, 6/43.

474. Tevbe, 9/37.

475. Sebe', 34/34-35.

476. Zuhurf, 43/23-25.

وَإِذَا جَاءَتْهُمْ آيَةٌ قَالُوا لَنْ نُؤْمِنَ حَتَّى نُؤْتَىٰ مِثْلَ مَا أُوتِيَ رُسُلُ اللَّهِ ۗ
 اللَّهُ أَعْلَمُ حَيْثُ يَجْعَلُ رِسَالَتَهُ سَيُصِيبُ الَّذِينَ أَجْرَمُوا صَغَارٌ عِنْدَ اللَّهِ
 وَعَذَابٌ شَدِيدٌ بِمَا كَانُوا يَمْكُرُونَ ﴿١٢٤﴾

124- Onlara bir âyet gelince, “Allâh’ın elçilerine verilenin benzeri, bize de verilmedikçe, asla î mân etmeyiz!” dediler. Allah, peygamberlik görevini kime vereceğini daha iyi bilir. Suç işleyenlere, yapmakta oldukları hilelere karşılık, Allah katında, aşağılık ve şiddetli bir azap erişecektir.

124. âyette, bâzı müşriklerin, peygamberlik Mekke veya Tâif eşrafından birisine gelmeliydi, sözlerine işaret edilmektedir. Nitekim Ebû Cehil ve Velîd bin Mugîre, Hz. Peygamber’e bu çeşit düşüncelerle karşı çıkmış ve bunu çeşitli topluluklarda da dile getirmişlerdi.

İlgili âyetlerde şöyle buyrulur: **“Onlar, ‘Bu Kur’ân, şu iki şehirden bir büyük adama indirilmeli değil miydi?’ dediler.”**⁴⁷⁷ **“Onlar seni gördüklerinde, “Allâh’ın peygamber olarak gönderdiği adam bu mu?” diyerek seninle alay ediyorlardı.”**⁴⁷⁸

“O inkâr edenler seni gördükleri zaman, alay ederler ve “İlâhlarınızı diline dolayan bu mu?” derler.”⁴⁷⁹

Oysa Allah, elçilik görevini kime vereceğini en iyi bilendir. Peygamberler genel olarak birbirinin soyundan seçilerek gelmişlerdir. Allah Teâlâ şöyle buyurur: **“Şüphe yok ki Allah, Âdem’i, Nûh’u, İbrahim ailesini ve İmrân ailesini âlemler üzerine seçkin kıldı. Bunlar soy olarak birbirinden gelmişlerdir. Allah her şeyi işitendir, bilendir.”**⁴⁸⁰

Vasıla bin el-Eska’ ؓ’ten rivâyete göre, Nebî ؑ şöyle buyurmuştur: **“Allah, İbrâhimoğulları’ndan İsmâil’i, İsmâiloğulları’ndan Kinaneoğulları’nı, Kinaneoğulları’ndan Kureys’i, Kureys’ten Hâşimoğulları’nı, Hâşimoğulları’ndan da beni seçti.”**⁴⁸¹

477. Zuhurf, 43/31.

478. Enbiyâ, 21/36.

479. Enbiyâ, 21/36.

480. Âl-i İmrân, 3/33-34.

481. Tirmizî, Menâkıb, 1; Ahmed bin Hanbel, IV, 107.

فَمَنْ يُرِدِ اللَّهُ أَنْ يَهْدِيَهُ يَشْرَحْ صَدْرَهُ لِلْإِسْلَامِ وَمَنْ يُرِدْ أَنْ يُضِلَّهُ يَجْعَلْ صَدْرَهُ ضَيِّقًا حَرَجًا كَأَنَّمَا يَصْعَدُ فِي السَّمَاءِ كَذَلِكَ يَجْعَلُ اللَّهُ الرِّجْسَ عَلَى الَّذِينَ لَا يُؤْمِنُونَ ﴿١٢٥﴾

125- Allah, kimi doğru yola iletmek isterse, onun kalbini İslâm'a açar; kimi de saptırmak isterse, onun kalbini sanki zorla göğе yükseliyormuş gibi daraltır ve sıkıştırır. İşte Allah inanmayanların üzerine böyle murdarlık verir!

125. âyette, Allah Teâlâ'nın doğru yola iletmek istediğinin gönlünü İslâm'a açacağı, saptırmak istediğinin de, göğsünü daraltacağı bildirilmektedir. Göğsün daralması göğе yükselme ile anlatılmıştır. Nitekim göğе doğru yükseldikçe basınç düşer ve insan nefes alamaz duruma gelir. Çünkü yerden uzaklaşınca hava seyrelir, hava seyredikçe basınç düşer, insan bunun etkisini soluk alıp verme güçlüğü, göğüste sıkışma ve daralma şeklinde hissederek. 20 km.den sonra özel cihaz olmaksızın nefes alamaz ve ölür. Bununla İslâm'a girmeyip imandan mahrum kalanın iç sıkıntı ve bunalımı bir tabiat kânununa kıyas edilmiştir.

İmân ehlinin gönül rahatlığı ile ilgili âyetlerde şöyle buyrulur: **“Allah, kimin göğsünü İslâm'a açmışsa, o Rabbinden bir nur üzerinde değil midir? Artık Allâh'ı anma konusunda, kalpleri katılaştırmış olanların vay hâline! İşte bunlar apaçık bir sapıklık içindedirler.”**⁴⁸²

“Allah size imânı sevdirdi ve onu kalplerinize güzel gösterdi; inkârı, fıskı ve isyanı ise size çirkin gösterdi.”⁴⁸³ **“Kim Allâh'a inanırsa, Allah onun kalbini doğru yola iletir.”**⁴⁸⁴ **“Biz, senin göğsünü açıp genişletmedik mi?”**⁴⁸⁵

Allâh'ın mü'minin göğsünü nasıl açtığı Hz. Peygamber'e sorulunca o, şu cevabı vermiştir: **“Allah, o kişinin kalbine bir nur atar, kalbi İslâm ile sevince kavuşur, ferahlık duyar. ‘Bunun belirtisi var mıdır?’ sorusuna da, ‘Bunun belirtisi, kişinin âhirete yönelmesi, dünyanın çekiciliğine**

482. Zümer, 39/22.

483. Hucurât, 49/7.

484. Tegâbün, 64/11.

485. İnşirâh, 94/1.

aldanmaması, ölmezden önce ölüm için hazırlık yapmasıdır.” diye cevap vermiştir.⁴⁸⁶

وَهَذَا صِرَاطُ رَبِّكَ مُسْتَقِيمًا ۖ قَدْ فَصَّلْنَا الْآيَاتِ لِقَوْمٍ يَذَّكَّرُونَ ﴿١٢٦﴾

126- Bu (Kur'ân), Rabbinin dosdoğru yoludur. Biz, düşünüp öğüt alacak bir toplum için âyetleri ayrıntılı olarak açıklamış bulunuyoruz.

126-127. âyetlerde belirtilen esaslar dört maddede toplanabilir: a) Bir önceki âyetlerde özellikleri belirtilen yolun, dosdoğru yol olduğu, b) Bu yolun çeşitli âyetlerde bir bir açıklandığı, c) Bu hak yolu izleyenlerin sonunun cennet olacağı, d) Bu yolu izleyenlerin güzel hâlleri sebebiyle Allah Teâlâ'nın onların dost ve yardımcısı olacağı belirtilmektedir.

Kur'ân-ı Kerîm'de açıklanması gereken bir âyet olursa, bunun yine Kur'ân'daki başka bir âyet ya da âyetler tarafından açıklandığını belirten çeşitli âyetler vardır. Bâzıları şunlardır: “(Bu sana indirilen), **tam hüküm ve hikmet sahibi, her şeyden haberdar olan Allah tarafından âyetleri sağlamlaştırılmış, sonra da açıklanmış bir kitaptır.**”⁴⁸⁷

“Bu, bilen bir kavim için, âyetleri Arapça okunarak açıklanmış bir kitaptır.”⁴⁸⁸ **“Biz, âyetleri iyi anlayacak bir toplum için ayrıntılı olarak açıkladık!”**⁴⁸⁹

لَهُمْ دَارُ السَّلَامِ عِنْدَ رَبِّهِمْ وَهُوَ وَلِيُّهُمْ بِمَا كَانُوا يَعْمَلُونَ ﴿١٢٧﴾
وَيَوْمَ يَخْشَرُهُمْ جَمِيعًا يَا مَعْشَرَ الْجِنَّ قَدِ اسْتَكْثَرْتُمْ مِنَ الْإِنْسِ
وَقَالَ أُولِيَائُهُمْ مِنَ الْإِنْسِ رَبَّنَا اسْتَمْتَعَ بَعْضُنَا بِبَعْضٍ وَبَلَّغْنَا أَجَلَنَا
الَّذِي أَجَلْتَ لَنَا ۖ قَالَ النَّارُ مَثْوِيكُمْ خَالِدِينَ فِيهَا إِلَّا مَا شَاءَ اللَّهُ
إِنَّ رَبَّكَ حَكِيمٌ عَلِيمٌ ﴿١٢٨﴾ وَكَذَلِكَ نُوَلِّي بَعْضَ الظَّالِمِينَ بَعْضًا بِمَا
كَانُوا يَكْسِبُونَ ﴿١٢٩﴾

486. Taberî, Câmiu'l-Beyân, VIII, 26.

487. Hûd, 11/1.

488. Fussilet, 41/3.

489. En'âm, 6/97.

127- Onlar için Rab'leri katında esenlik yurdu (cennet) vardır. Yapmakta oldukları iyi işler sebebiyle Allah onların dostudur.

128- Allah, bütün insanları ve cinleri bir araya toplayacağı gün: “Ey cinler topluluğu! Siz insanlardan çoğunu baştan çıkardınız!” (denir). Onların insanlardan olan dostları da, “Ey Rabbimiz! Biz birbirimizden yararlandık ve bize verdiğin sürenin sonuna ulaştık.” derler. (Allah) der ki: “Sizin durağınız ateştir. Allâh'ın dileyip (affettikleri) dışında, orada sürekli kalacaksınız!” Çünkü Rabbin, tam hüküm ve hikmet sahibi olan, her şeyi hakkıyla bilendir.

129- İşte böylece işledikleri günahlardan dolayı zâlimlerin bir kısmını diğer kısmının peşine takarız.

128-129. âyetlerde, insan ve cinlerin bir araya getirilerek sorguya çekildiği bir mahşer tablosu çizilmektedir.

Sorgulamanın ardından, cinlerle onlara uyan insan toplulukları için, “Durağınız ateştir. Allâh'ın dileyip affetmesi dışında, orada sürekli kalacaksınız!” denilecektir.

Cinlerin bir kısmı müslüman, bir kısmı kâfirdir. Şeytanlar kâfir olan cin grubuna girer. İblis de bunlardandır. Âyette onun durumu şöyle belirtilir: **“Hani Biz, meleklere, “Âdem'e secde edin!” demiştik. İblis dışında hemen secde ettiler. İblis cinlerdendi, Rabbinin buyruğundan dışarı çıktı. Şimdi siz beni bırakıp da İblis'i ve soyunu dostlar mı ediniyorsunuz? Oysa onlar sizin düşmanınızdır.”**⁴⁹⁰

Yukarıdaki 128. âyetteki azâbın sürekliliğinin Allâh'ın dilemesine bağlanması şu âyette de görülür: **“Bahtsız (şakî) olanlar ateştedirler. Onlar için orada, iç çekme ve hıçkırarak ağlama vardır. Onlar, -Rabbinin dilemesi dışında- gökler ve yer durdukça orada sürekli olarak kalırlar. Çünkü Rabbin dilediğini yapar.”**⁴⁹¹

Bu tehdidin arkasından gelen “illâ mâ şâallah” (Allâh'ın diledikleri müstesnâ) ifâdesi farklı yorumlar yapılmasına sebep olmuştur. Bir görüşe göre

490. Kehf, 18/50.

491. Hûd, 11/106-107.

bu, “Allah dilerse bu ebedîliği bir süre sonra sona erdirir.” başka bir görüşe göre “Allah dilediği kimseleri orada ebedî olarak kalmaktan kurtarır.” anlamına gelir. Bunlardan ilki cehennemin sonlu olacağı, ikincisi ise bâzı müşrik ve inkârcıların cehennemde ebedî kalmaktan kurtulabilecekleri ihtimalini akla getirir.

Sonuç olarak yukarıdaki âyetlere göre azâbın sürekliliğinin, “Allâh’ın dilemesine bağlı” olduğu anlaşılmaktadır. Çünkü O’nun üzerine hiçbir şey zorunlu (vâcib) değildir. İbn-i Abbâs bu âyet hakkında şöyle demiştir: *“Bu âyet gösteriyor ki, hiç kimsenin, ‘Allah yarattıklarına şöyle yapacaktır, şunları cennete, şunları cehenneme sokacaktır.’ diye kesin hüküm vermeye hakkı yoktur. Âyetteki “illâ mâ şâallah” daki “mâ” edatı, “men” anlamındadır. Yani Allâh’ın dilediği kimseler sürekli azaptan muaftır.”*⁴⁹² Bu konuda Allah en doğrusunu bilir.

492. S. Ateş, Çağdaş Tefsir, III, 236.

﴿ BÂB 16 ﴾

İNSAN VE CİNLERİN UYARILMASI,
İNSANLARIN HARAM HÜKMÜ KOYAMAMASI

يَا مَعْشَرَ الْجِنَّ وَالْإِنْسِ أَلَمْ يَأْتِكُمْ رُسُلٌ مِنْكُمْ يَقُصُّونَ عَلَيْكُمْ آيَاتِي
وَيُنذِرُونَكُمْ لِقَاءَ يَوْمِكُمْ هَذَا قَالُوا شَهِدْنَا عَلَى أَنْفُسِنَا وَغَرَّتْهُمْ
الْحَيَاةُ الدُّنْيَا وَشَهِدُوا عَلَى أَنْفُسِهِمْ أَنَّهُمْ كَانُوا كَافِرِينَ ﴿١٣٠﴾ ذَلِكَ
أَنْ لَمْ يَكُنْ رَبُّكَ مُهْلِكَ الْقُرَى بِظُلْمٍ وَأَهْلُهَا غَافِلُونَ ﴿١٣١﴾ وَلِكُلِّ
دَرَجَاتٍ مِمَّا عَمِلُوا وَمَا رَبُّكَ بِغَافِلٍ عَمَّا يَعْمَلُونَ ﴿١٣٢﴾ وَرَبُّكَ
الْغَنِيُّ ذُو الرَّحْمَةِ إِنْ يَشَأْ يُذْهِبْكُمْ وَيَسْتَخْلِفْ مِنْ بَعْدِكُمْ مَا يَشَاءُ
كَمَا أَنْشَأَكُمْ مِنْ ذُرِّيَّةٍ قَوْمٍ آخَرِينَ ﴿١٣٣﴾ إِنَّ مَا تُوعَدُونَ لَآتٍ وَمَا
أَنْتُمْ بِمُعْجِزِينَ ﴿١٣٤﴾ قُلْ يَا قَوْمِ اعْمَلُوا عَلَى مَكَانَتِكُمْ إِنِّي عَامِلٌ
فَسَوْفَ تَعْلَمُونَ^١ مَنْ تَكُونُ لَهُ عَاقِبَةُ الدَّارِ^٢ إِنَّهُ لَا يُفْلِحُ الظَّالِمُونَ
﴿١٣٥﴾ وَجَعَلُوا لِلَّهِ مِمَّا ذَرَأَ مِنَ الْحَرْثِ وَالْأَنْعَامِ نَصِيبًا فَقَالُوا هَذَا لِلَّهِ
بِزَعْمِهِمْ وَهَذَا لِشُرَكَائِنَا^٣ فَمَا كَانَ لِشُرَكَائِهِمْ فَلَا يَصِلُ إِلَى اللَّهِ وَمَا
كَانَ لِلَّهِ فَهُوَ يَصِلُ إِلَى شُرَكَائِهِمْ^٤ سَاءَ مَا يَحْكُمُونَ ﴿١٣٦﴾ وَكَذَلِكَ
زَيَّنَ لِكَثِيرٍ مِنَ الْمُشْرِكِينَ قَتْلَ أَوْلَادِهِمْ شُرَكَائِهِمْ لِيُزْذَوْهُمْ وَلِيَلْبِسُوا
عَلَيْهِمْ دِينَهُمْ^٥ وَلَوْ شَاءَ اللَّهُ مَا فَعَلُوهُ فَذَرْهُمْ وَمَا يَفْتَرُونَ ﴿١٣٧﴾

وَقَالُوا هَذِهِ أَنْعَامٌ وَحَزْتُ حِجْرًا لَا يَطْعَمُهَا إِلَّا مَنْ نَشَاءُ بِزَعْمِهِمْ
وَأَنْعَامٌ حُرِّمَتْ ظُهُورُهَا وَأَنْعَامٌ لَا يَذْكُرُونَ اسْمَ اللَّهِ عَلَيْهَا افْتِرَاءٌ
عَلَيْهِ سَيَجْزِيهِمْ بِمَا كَانُوا يَفْتَرُونَ ﴿١٣٨﴾ وَقَالُوا مَا فِي بُطُونِ هَذِهِ
الْأَنْعَامِ خَالِصَةٌ لِّذُكُورِنَا وَمُحَرَّمٌ عَلَى أَزْوَاجِنَا وَإِنْ يَكُنْ مَيْتَةً فَهُمْ فِيهِ
شُرَكَاءُ سَيَجْزِيهِمْ وَصْفَهُمْ إِنَّهُ حَكِيمٌ عَلِيمٌ ﴿١٣٩﴾ قَدْ خَسِرَ الَّذِينَ
قَتَلُوا أَوْلَادَهُمْ سَفَهًا بِغَيْرِ عِلْمٍ وَحَرَّمُوا مَا رَزَقَهُمُ اللَّهُ افْتِرَاءً عَلَى اللَّهِ
قَدْ ضَلُّوا وَمَا كَانُوا مُهْتَدِينَ ﴿١٤٠﴾

130- “Ey cin ve insan topluluğu! İçinizden size âyetlerimi anlatan ve hesap vereceğiniz bugünle karşılaşacağınızı söyleyerek sizi uyaran peygamberler gelmedi mi?” Onlar da: “Biz kendi aleyhimize şahitlik ederiz!” diyecekler. Onları dünya hayatı aldatmıştır; böylece onlar, kendi aleyhlerinde şahitlik ederek kâfir olduklarını itiraf edecekler.

131- Gerçek şu ki, senin Rabbin halkı habersizken, haksız yere ülkeleri helâk edici değildir.

132- Herkesin yaptıkları işlere göre dereceleri vardır. Rabbin onların yapmakta olduklarından habersiz değildir.

133- Gerçek zengin ve sınırsız merhamet sahibi ancak senin Rabbindir. Dilerse O sizi yok eder ve tıpkı sizi başka insanların soyundan yarattığı gibi, sizden sonra yerinize de dilediğini getirir.

134- Size olacağı bildirilen şeyler mutlaka yerine gelir. Siz ona engel olamazsınız.

135- De ki: “Ey kavmim! Elinizden geleni yapın! Ben de yapacağım! Yakında dünya hayatı sona erince kimin haklı çıkacağını siz de bileceksiniz! Gerçek şu ki, zâlimler kurtuluşa eremezler.”

136- Müşrikler, Allâh’ın yarattığı ekin ve hayvanlardan bir pay ayırıp, kendi zanlarınca, “Bu, Allah için, bu da Allâh’a ortak olan ilâhlarımız için.” dediler. Ancak ortakları için

olan, Allâh'a ulaşmazken, Allah için ayrılan, ortaklarına ulaşıyordu! Onlar ne kötü hüküm veriyorlar!

137- İşte böylece, müşriklerin çoğuna, insan ve cin şeytanlarından olan ortakları, kendilerini mahvetmek ve dinlerini iyice bozmak için çocuklarını öldürmeyi bile güzel gösterdi. Eğer Allah dileseydi bunu yapamazlardı. Artık onları, uydurdukları şeylerle baş başa bırak!

138- Onlar, boş inançlarına göre dediler ki: “Bu hayvanlar ile ekinler haramdır. Onları bizim dilediğimiz kimse-lerden başkası yiyemez. Birtakım hayvanların sırtlarına binmek haramdır.” Bir kısım hayvanlar da vardır ki, keserken üzerlerine Allâh'ın adını anmazlar. Onlar bu konuda Allâh'a iftirada bulundular. Allah da, iftiralarından dolayı onlara cezâlarını verecektir.

139- Bir de şöyle dediler: “Şu hayvanların karnındakiler (canlı doğarsa), yalnızca bizim erkeklerimize âittir, eşlerimize haram kılınmıştır. Ölü doğarsa, onlar da buna ortaklırlar.” Allah, bu nitelemelerinden dolayı, onlara cezâlarını verecektir. Çünkü O, tam hikmet sahibidir, hakkıyla bilendir.

140- Bir bilgiye dayanmaksızın çocuklarını öldürenlerle Allâh'ın kendilerine rızık olarak verdiklerini, Allah adına yalan uydurarak haram sayanlar ziyâna uğramışlardır. Bunlar sapmışlar ve doğru yolu da bulamamışlardır.

130. âyette, insan ve cin topluluklarına, kendilerine gerçekleri anlatan bir elçi gelip gelmediğinin sorulması, öğrenme sorusu değil, inkâr ve azar sorusudur. Onlar, elçilerin geldiğini îtiraf ederek kendi aleyhlerine tanıklık yapmış olacaklardır.

Cehennemlik olanlara dünyada iken bir peygamberin gelip gelmediği sürekli hatırlatılır: İlgili âyetlerde şöyle buyrulur: “**Cehennem neredeyse öfkesinden çatlayacak! Her ne zaman oraya bir topluluk atılsa, onun bekçileri onlara: ‘Size uyarıcı bir peygamber gelmemiş miydi?’ diye sorarlar.**”⁴⁹³

“Cehennem bekçileri: ‘Size peygamberleriniz apaçık deliller getirmediler mi?’ derler. Onlar: ‘Evet getirdiler.’ cevabını verirler.”⁴⁹⁴

Cinler peygamberlik konusunda insanlara tâbî olur. Onlardan peygamber gelmemiştir. Birçok âyette peygamberlerin insanlardan gönderildiği ve cinlerin de bu peygamberlere uyduğu belirtilmiştir.

İlgili âyetlerde şöyle buyrulur: **“Bir zaman cinlerden bir topluluğu Kur‘ân dinlemek üzere sana yöneltmiştik. Ona geldiklerinde, ‘Susun, dinleyin.’ dediler. Okuma bitince de uyarıcılar olarak kavimlerine döndüler.”**⁴⁹⁵ **“Hem Süleyman’a cinlerden, insanlardan ve kuşlardan oluşan orduları toplanmıştı; hepsi bir arada düzenli olarak sevk ediliyordu.”**⁴⁹⁶

“Bir de cinlerden bir grubu, Kur‘ân’ı dinlemeleri için sana yöneltmiştik. Onlar dinlemek üzere toplanınca, ‘Susun, dinleyin!’ dediler, Kur‘ân’ın okunması bitince de, uyarıcılar olarak kavimlerine döndüler.”⁴⁹⁷ **“De ki: Bana, cinlerden bir topluluğun Kur‘ân dinledikleri ve şöyle dedikleri vahyolundu: Biz, olağanüstü güzellikte bir Kur‘ân dinledik.”**⁴⁹⁸ Bu âyetler, insan peygamberlerin aynı zamanda cinlerin de peygamberi olduğunu gösterir.

İnsanların dünya hayatındaki aldanmasının sıkıntısı ölüm sırasında kendini şöyle gösterir: **“Allah hakkında yalan uydurandan veya O’nun âyetlerini yalan sayandan daha zâlim kim olabilir? Onların kitap-taki payları ne ise, kendilerine erişir. Sonunda onlara canlarını alacak olan elçi meleklerimiz gelince: ‘Allah’tan başka, tapmakta olduklarınız nerededir?’ derler. Onlar: ‘Bizi bırakıp kayboldular!’ derler. Böylece onlar, kendilerinin inkârcı olduklarına tanıklık ederler.”**⁴⁹⁹

ذٰلِكَ اَنْ لَّمْ يَكُنْ رَبُّكَ مُهْلِكَ الْقُرَىٰ بِظُلْمٍ وَّاَهْلُهَا غَافِلُوْنَ ﴿١٣١﴾

131- Gerçek şu ki, senin Rabbin halkı habersizken, haksız yere ülkeleri helâk edici değildir.

494. Mü‘min, 40/50.

495. Ahkâf, 46/29.

496. Neml, 27/17.

497. Ahkâf, 46/29.

498. Cin, 72/1 vd.

499. A‘râf, 7/37.

131. âyete göre, Allah hiçbir topluluğa peygamber gönderip uyarmadıkça azap etmez. Bu yüzden kendilerine hak din ulaşmayan ve son peygamberi haber alamayan toplumların akıl yoluyla Allâh'a î mân etmeleri, onların kurtuluşu için yeterli olabilir.

İlgili âyetlerde şöyle buyrulur: **“...Biz bir peygamber göndermedikçe kimseye azap edecek değiliz.”**⁵⁰⁰ **“Yoksa senin Rabbin, halkı iyi liği emredip kötülüğe engel olan ülkeleri haksız yere helâk edecek değildir.”**⁵⁰¹ **“Biz bu peygamberleri insanların, onların gelmesinden sonra, Allâh'a karşı ileri sürebilecekleri bir delili olmaması için, müjdeciler ve uyarıcılar olarak (gönderdik).”**⁵⁰²

“Biz, işledikleri günahlar yüzünden başlarına bir felâket geldiğinde: “Ey Rabbimiz! Keşke bize bir peygamber gönderseydin de, Senin âyetlerine uysaydık ve mü'minlerden olsaydık!” demesinler diye seni peygamber gönderdik.”⁵⁰³

“Sonra onların ardından elçilerimizi artarda gönderdik. Meryem oğlu İ sâ'yı da gönderdik, ona İncil'i verdik ve ona uyanların kalplerine şefkat ve sevgiyi yerleştirdik. Uydurdukları ruhbanlığa gelince, bunu onlara Biz yazmadık. Fakat kendileri Allâh'ın rızasını kazanmak için yaptılar. Ama buna da gereği gibi uymadılar. Biz de içlerinden î mân etmiş olanlara mükâfatlarını verdik. Ama onlardan birçoğu fâsık kimselerdir.”⁵⁰⁴

وَلِكُلِّ دَرَجَاتٍ مِّمَّا عَمِلُوا وَمَا رَبُّكَ بِغَافِلٍ عَمَّا يَعْمَلُونَ ﴿١٣٢﴾

132- Herkesin yaptıkları işlere göre dereceleri vardır. Rabbin onların yapmakta olduklarından habersiz değildir.

132. âyete göre, insanların yaptığı hiçbir şey boşa gitmez. Herkesin yaptığı ibadet ve iyilikler kendisine Rabbi katında dereceler kazandırır. Yaptığı kötülükler de cehennemdeki azap derecelerini belirler. İnsanın iyi niyetle attığı her adım, her söz ve davranışı, hiç farkında olmadan ona bir derece kazandırır, kötü niyet ve kötü fiilleri de ona derece kaybettirir. Hiçbir canlının

500. İsrâ, 17/15.

501. Hûd, 11/117.

502. Nisâ, 4/165.

503. Kasas, 28/47.

504. Hadîd, 57/27.

tek nefesi bile Yüce Allâh'ın bilgisi dışında değildir. Her şey görevli melekler tarafından tespit edilir ve Kıyâmet günü insanın önüne çıkar.

İlgili âyette şöyle buyrulur: **“O gün, herkesin amel defteri ortaya konulacaktır. Sen, suçluların, onun içinde yazılı olanlardan korkarak, ‘Eyvah bize! Bu nasıl bir defter ki, küçük büyük demeden, hiçbir şey bırakmamış, hepsini sayıp dökmüş!’ dediklerine tanık olacaksın. Böylece, onlar, (dünyada iken) yapmış olduklarını karşılarında bulacaklar. Çünkü Rabbin, hiç kimseye haksızlık etmez.”**⁵⁰⁵

Âhiretteki derece farklılığı konusunda âyetlerde şöyle buyrulur: **“İnsanlardan bir kısmını diğerlerine nasıl üstün kıldığımıza bir bak! Ancak âhiret, derece ve üstünlük farkları bakımından daha büyüktür.”**⁵⁰⁶ **“Şüphesiz, münâfıklar cehennemin en alt tabakasında olurlar. Onlar için bir yardımcı da bulamazsın.”**⁵⁰⁷

Hız. Peygamber bir hadisinde cennetliklerin derece durumunu şöyle açıklamıştır: “Cennetlikler kendilerinden yüksekteki köşlerde oturanları, aralarındaki derece farkı sebebiyle, sizin sabaha karşı doğu veya batı tarafında batmak üzere olan parlak ve iri bir yıldız gördüğünüz gibi görecektirler.”⁵⁰⁸

Yine Allâh'ın Rasûlü; “Cennete ilk girenlerin yüzünün, on dördüncü gecedeki ay gibi, onların ardından girenlerin yüzünün en parlak yıldız gibi parlayacağını” haber vermiştir.⁵⁰⁹ Başka bir kudsî hadiste, “Allah Teâlâ'nın, kendi yolunda cihâd edenlere cennette birbirinden farklı yüz derece hazırladığını, iki derece arasında gökle yer arasındaki kadar mesâfe bulunacağını” bildirilmiştir.⁵¹⁰

وَرَبُّكَ الْغَنِيُّ ذُو الرَّحْمَةِ ۖ إِنْ يَشَأْ يُذْهِبْكُمْ وَيَسْتَخْلِفْ مِنْ بَعْدِكُمْ مَا يَشَاءُ كَمَا أَنْشَأَكُمْ مِنْ ذُرِّيَّةٍ قَوْمٍ آخَرِينَ ۖ إِنَّ مَا تُوْعَدُونَ لَأَتِ
وَمَا أَنْتُمْ بِمُعْجِزِينَ ﴿١٣٤﴾

505. Kehf, 18/49.

506. İsrâ, 17/21.

507. Nisâ, 4/145.

508. Buhârî, Bed'ü'l-Halk, 8; Müslim, Cennet, 11.

509. Buhârî, Bed'ü'l-Halk, 8, Enbiyâ, 1; Müslim, Cennet, 15.

510. Buhârî, Cihâd, 4.

133- Gerçek zengin ve sınırsız merhamet sahibi ancak senin Rabbindir. Dilerse O sizi yok eder ve tıpkı sizi başka insanların soyundan yarattığı gibi, sizden sonra yerinize de dilediğini getirir.

134- Size olacağı bildirilen şeyler mutlaka yerine gelir. Siz ona engel olamazsınız.

133-134. âyetlerde, Allâh'ın yolundan ayrılanlara uyarı vardır. Allah kendisinin zengin ve rahmet sahibi olduğunu, bu yüzden kullarına imkân ve fırsat vermekte bulunduğunu bildirmektedir. O dilerse, insanlık âlemini bir anda yok eder ve yerine kendisine itaat eden yeni topluluklar getirebilir. Ancak küfür ehli için sözü edilen azâbın mutlaka geleceği, buna engel olacak bir gücün bulunmadığı vurgulanmaktadır.

İlgili âyetlerde şöyle buyrulur: **“Allah zengindir, siz ise muhtaçsınız. Eğer siz yüz çevirirseniz, Allah yerinize başka bir kavim getirir de onlar sizin gibi olmazlar!”**⁵¹¹ **“Göklerde ve yerde ne varsa hepsi O'nundur. Gerçekten Allah, hiçbir şeye ihtiyâcı olmayan, övülme-ye lâyık olandır.”**⁵¹²

Ebû Zer رضی اللہ عنہ'ın Nebî صلی اللہ علیہ وسلم'den rivâyet ettiği bir kudsî hadiste Allah Teâlâ'nın sınırsız zenginliği şöyle ifâde edilmiştir: **“Kullarım! Daha önce yaşayanlar, daha sonra yaşayanlar, bütün insanlar ve cinler bir araya gelip, Benden istekte bulunsalar, Ben de onların bütün isteklerine versem, bu benim mülkümden ancak, bir iğne denize daldırılıp çıkarıldığında denizden ne kadar eksiltebilirse işte o kadar azaltır.”**⁵¹³

Allah dilerse insanlık âlemini yok edip, yerine başkasını getirme gücüne sahiptir. Âyette şöyle buyrulur: **“Ey insanlar! Eğer Allah dilerse sizi yok eder ve yerinize başkalarını getirir. Allah buna gücü yetendir.”**⁵¹⁴

134. âyete göre, olacağı bildirilen her şey günü ve zamanı geldiğinde olacaktır. Bunu önleyecek bir güç de bulunmaz. Âyetlerde şöyle buyrulur: **“Biz gökleri, yeri ve bu ikisi arasında bulunanları, ancak gerçekle yarattık. O saat da mutlaka gelecektir.”**⁵¹⁵

511. Muhammed, 47/38.

512. Hac, 22/64.

513. Müslim, Birr, 55.

514. Nisâ, 4/133.

515. Hicr, 15/85.

“Her kim Allâh’a kavuşmayı arzu ediyorsa, bilsin ki Allâh’ın belirlemiş olduğu o vakit elbette gelecektir. O, her şeyi işitendir, bilendir.”⁵¹⁶ “O size vaad olunan elbette doğrudur. Ve hesap günü mutlaka gelecektir.”⁵¹⁷

قُلْ يَا قَوْمِ اعْمَلُوا عَلَىٰ مَكَاتِكُمْ إِنِّي عَامِلٌ ۖ فَسَوْفَ تَعْلَمُونَ ۚ مَنْ تَكُونُ لَهُ عَاقِبَةُ الدَّارِ ۖ إِنَّهُ لَا يُفْلِحُ الظَّالِمُونَ ﴿١٣٥﴾

135- De ki: “Ey kavmim! Elinizden geleni yapın! Ben de yapacağım! Yakında dünya hayatı sona erince kimin haklı çıkacağını siz de bileceksiniz! Gerçek şu ki, zâlimler kurtuluşa eremezler.”

135. âyet, Peygamber’e karşı gelenler için kesin bir uyarıdır. Artık sonlarının yaklaştığı konusunda bir ihtardır. Nitekim birkaç yıl geçmeden, Medîne’ye hicret edip, orada organize olan müslümanlar, Mekke müşriklerinin saldırılarına Bedir’de karşı koymuş, sonraki savunma harplerinin arkasından Mekke ve çevresi fethedilerek bütün Arap yarımadası onların kontrolüne girmiştir.

Benzer uyarıların yapıldığı başka âyetler de vardır: Şuayb عليه السلام’ın kavmini uyarısı ve bu uyarıya aldırmayan kavmin helâk oluşu Kur’ân’da şöyle haber verilir: **“Ey kavmim! Öyleyse bana karşı elinizden ne geliyorsa yapın, ben de yapacağım! Siz yakında aşağılayıcı azâbın kimin başına geleceğini ve kimin yalancı olduğunu bileceksiniz! O hâlde bekleyin, ben de sizinle birlikte beklemekteyim!”** Buyruğumuz gelince, Şuayb’ı ve onunla birlikte îmân edenleri, tarafımızdan bir rahmetle kurtardık. Zulmedenleri ise o korkunç ses yakaladı ve yurtlarında diz üstü çöke kaldılar.”⁵¹⁸

Aşağıda âyetlerde Hz. Peygamber’in Mekke halkını da benzer sözlerle uarması istenir: **“De ki: “Ey kavmim! Elinizden geleni yapın; doğrusu ben de yapacağım! İleride bileceksiniz. Alçaltıcı azap kime gelecek ve kalıcı azap kimin üzerine inecek (yakında anlayacaksınız)!”⁵¹⁹**

516. Ankebût, 29/5.

517. Zâriyât, 51/5-6.

518. Hûd, 11/93-94.

519. Zümer, 39/39-40.

“De ki: Herkes beklemektedir, siz de bekleyin bakalım! Çünkü doğru yol sahiplerinin ve doğru yola ulaşanların kimler olduğunu yakında bileceksiniz!”⁵²⁰

وَجَعَلُوا لِلَّهِ مِمَّا ذَرَأَ مِنَ الْحَرْثِ وَالْأَنْعَامِ نَصِيبًا فَقَالُوا هَذَا لِلَّهِ بِزَعْمِهِمْ
وَهَذَا لِشُرَكَائِنَا فَمَا كَانَ لِشُرَكَائِهِمْ فَلَا يَصِلُ إِلَى اللَّهِ وَمَا كَانَ لِلَّهِ
فَهُوَ يَصِلُ إِلَى شُرَكَائِهِمْ سَاءَ مَا يَحْكُمُونَ ﴿١٣٦﴾

136- Müşrikler, Allâh'ın yarattığı ekin ve hayvanlardan bir pay ayırıp, kendi zanlarıncâ, “Bu, Allah için, bu da Allâh'a ortak olan ilâhlarımız için.” dediler. Ancak ortakları için olan, Allâh'a ulaşmazken, Allah için ayrılan, ortaklarına ulaşıyordu! Onlar ne kötü hüküm veriyorlar!

136. âyet, Allâh'ın yarattığı ekinlerden ve hayvanlardan, Allâh'a ve tanrılarına paylar ayırdıklarını, Allâh'ın ortakları sandıkları putların payından, Allâh'ın tarafına bir şey geçirmediklerini, fakat Allâh'ın payından, putların tarafına geçirdiklerini bildirmektedir. Buradan itibâren gelen on âyette; câhiliye Araplarının Allah ve din hakkında yanlış inanç ve tutumları açıklanmaktadır.

İlgili âyette şöyle buyrulur: **“Onlar, kendilerine verdiğimiz rızıktan, ne olduğunu bilmedikleri varlıklara (putlara) pay ayırırlar! Allâh'a yemin olsun ki uydurduğunuz bu yalanlardan dolayı, mutlaka sorguya çekileceksiniz!”**⁵²¹

Câhiliye Araplarından kimileri, ekinlerden ve hayvanlardan bir bölümünü Allah ile putlar arasında paylaştırır, Allah için ayrılanı misafirlere ve yoksullara harcarlardı. Putlar için ayrılan ise, onlar adına yapılacak törenlere, kurbanlara ve benzer hizmetlere harcanırdı. Putlara ayrılan pay bitince, “Allah zengindir, putlarımız ise yoksuldur.” diyerek Allah için ayrılan paydan alıp, putların hesâbına aktarırlar, ama putların payından alıp, diğer tarafa kesinlikle aktarma yapmazlardı. Onların din adamlarının çıkarına uygun olan da bu idi. Buna göre Allâh'a ortak koşulan yerde yapılan hayır ve

520. Tâhâ, 20/135. Bk. Hûd, 11/39, 121, 122; En'âm, 6/158; A'râf, 7/71; Yûnus, 10/20, 102.

521. Nahl, 16/56.

hasenât, Allah adına değil, O’na ortak koşulan putlar adına yapılmış olur. Böyle bir uygulama, 121. âyette hatırlatılan, “Eğer onlara boyun eğerseniz, elbette siz de müşrik olursunuz.” uyarısıyla örtüşür. Bu gibi uygulamalar, “Onlar ne kötü hüküm veriyorlar?” âyetleriyle kınanır.⁵²²

Bu gelenek, zekât tarihi açısından da önemlidir. Buna göre, müşriklerin ayrıca bir Allah inancı olabilmekte, ancak şirk yüzünden bunun bir değeri bulunmamaktadır.

وَكَذَلِكَ زَيْنَ لِكَثِيرٍ مِنَ الْمُشْرِكِينَ قَتَلَ أَوْلَادِهِمْ شُرَكَائِهِمْ
لِيُزْذَوْهُمْ وَلِيَلْبِسُوا عَلَيْهِمْ دِينَهُمْ وَلَوْ شَاءَ اللَّهُ مَا فَعَلُوهُ فَذَرْهُمْ
وَمَا يَفْتَرُونَ ﴿١٣٧﴾

137- İşte böylece, müşriklerin çoğuna, insan ve cin şeytanlarından olan ortakları, kendilerini mahvetmek ve dinlerini iyice bozmak için çocuklarını öldürmeyi bile güzel gösterdi. Eğer Allah dileseydi bunu yapamazlardı. Artık onları, uydurdukları şeylerle baş başa bırak!

137. âyete göre, bâzı câhiliye Araplarını insan ve cin şeytanlarının aldatmasıyla, çocuklarını öldürmek bile süslü ve güzel bir iş olarak gösterilmiş, böylece şeytana uymak kendilerini mahvettiği gibi, dinlerini de bozmuştu. Âyette yine de bütün bunların Allâh’ın dilemesiyle olduğu ve onları yalanlarıyla baş başa bırakması Hz. Peygamber’den istenmektedir.

Çünkü onlar serbest irâdelerini bu yönde kullanmış, onların ısrarlı istekleri, dünyadaki imtihanın bir gereği olarak yerine getirilmiştir. Ancak bu konuda gerçeği onlara tebliğ etmek, uyarılara aldırmayanları da âhiret azâbını bildirmek üzere bir peygamber gelmiştir.

İlgili âyetlerde şöyle buyrulur: “**Onlardan birine kız çocuğu doğduğu haber verildiğinde öfkelenir, yüzü kapkara kesilir. Kendisine verilen haberin kötülüğünden ötürü kavminden gizlenir. Şimdi o maruz kalacağı bu utanca karşın, onu yanında mı tutmalı, yoksa diri diri toprağa mı gömmelidir? Dikkat edin, vermekte oldukları karar ne kötüdür!**”⁵²³

522. Bk. Nahl, 16/59; Ankebût, 29/4; Câsiye, 45/21.

523. Nahl, 16/58-59.

“Hiç değilse azâbımız geldiği vakit boyun eğmeleri gerekmez miydi? Aksine kalpleri katılaştı ve şeytan da yaptıklarını onlara güzel gösterdi.”⁵²⁴ **“Eğer Rabbin dileseydi onlar bunu yapamazdı. Artık onları uydurdukları yalanlarla baş başa bırak.”**⁵²⁵

وَقَالُوا هَذِهِ أَنْعَامٌ وَحَزْتُ حِجْرًا لَا يَطْعُمُهَا إِلَّا مَنْ نَشَاءُ بِرَعْمِهِمْ وَأَنْعَامٌ حُرِّمَتْ ظُهُورُهَا وَأَنْعَامٌ لَا يَذْكُرُونَ اسْمَ اللَّهِ عَلَيْهَا افْتِرَاءٌ عَلَيْهِ سَيَجْزِيهِمْ بِمَا كَانُوا يَفْتَرُونَ ﴿١٣٨﴾ وَقَالُوا مَا فِي بُطُونِ هَذِهِ الْأَنْعَامِ خَالِصَةٌ لِّذُكُورِنَا وَمُحَرَّمٌ عَلَى أَزْوَاجِنَا وَإِنْ يَكُنْ مَيْتَةً فَهُمْ فِيهِ شُرَكَاءُ سَيَجْزِيهِمْ وَصْفَهُمْ إِنَّهُ حَكِيمٌ عَلِيمٌ ﴿١٣٩﴾

138- Onlar, boş inançlarına göre dediler ki: “Bu hayvanlar ile ekinler haramdır. Onları bizim dilediğimiz kimse-lerden başkası yiyemez. Birtakım hayvanların sırtlarına binmek haramdır.” Bir kısım hayvanlar da vardır ki, keserken üzerlerine Allâh’ın adını anmazlar. Onlar bu konuda Allâh’a iftirada bulundular. Allah da, iftiralarından dolayı onlara cezâlarını verecektir.

139- Bir de şöyle dediler: “Şu hayvanların karnındaki-ler (canlı doğarsa), yalnızca bizim erkeklerimize âittir, eş-lerimize haram kılınmıştır. Ölü doğarsa, onlar da bu- na ortaklırlar.” Allah, bu nitelemelerinden dolayı, on- lara cezâlarını verecektir. Çünkü O, tam hikmet sahi- bidir, hakkıyla bilendir.

138-139. âyetlerde, Arapların ekinler ve hayvanlar hakkındaki bâzı töre-lerine işaret edilmektedir. Bunları şu maddeler altında toplamak mümkündür: a) Belli hayvan ve ekinler haram olup, bunları sadece Câhiliye Araplarının belirlediği kimselerin yiyebilmesi, b) Belli hayvanlara binmenin ve sırtına yük vurmanın haram sayılması, c) Bâzı hayvanları keserken Allâh’ın adının anılmaması, d) Anne karnındaki hayvan yavrusunun erkeklere helâl, kadın- lara haram olması, e) Eğer hayvan ölü doğarsa, her iki tarafın da bundan

524. En’âm, 6/43.

525. En’âm, 6/112.

yiyebilmesi. Âyetlerin sonunda bütün bunların Allah adına uydurulmuş yalan ve bid‘atler olduğu, Allah Teâlâ’nın uydurdukları bu şeyler yüzünden onları cezâlandıracağı vurgulanır.

Nitekim müşrikler, Mâide sûresi 5/103’te bildirilen; bahîre, sâibe ve vasîle dedikleri deve ve koyunların et ve sütlerini kendi istediklerinden başkalarına haram kılmışlardı. Yine hâm diye niteledikleri develerin sırtına binmeyi yasakladıkları gibi, kimi hayvanları keserken Allâh’ın adını değil, putların adını anıyorlardı.

İslâm dininde helâli ve haramı belirleme yetkisini sadece Allah ve Rasûlü’ne âittir. Aşağıda bununla ilgili nass delilleri verilmiştir:

HELÂLİ VE HARAMI BELİRLEME

İnsanı yeryüzüne çıkarıp, rızkını takdir eden Allah Teâlâ helâl ve haramı belirlemiş, bu konuda Hz. Peygamber’i de yetkili kılmıştır. Diğer insanlara böyle bir yetki verilmemiş, hatta buna kalkışanlar şu âyetle uyarılmıştır: **“Siz dillerinizin uydurduğu yalana dayanarak, ‘Şu helâldir, bu haramdır!’ demeyin. Aksi hâlde Allâh’a karşı yalan uydurmuş olursunuz. Allâh’a karşı yalan uyduranlar ise kurtuluşa eremezler.”**⁵²⁶

İslâm’da helâl ve haram hükümlerin konulması “menfaatin celbi ve mazarratın def’i (yararın sağlanması ve zararın önlenmesi)” ilkesine dayanır. Kur’ân’da helâl, temiz ve yararlı olan gıdalar için “tayyibât”, haram, pis ve zararlı gıdalar için ise “habâis” ifâdesi kullanılır.

Kur’ân’da helâl ve temiz gıdalar anlamında “tayyibât” 19 âyette geçenken, pis ve haram olan gıdaları ifâde eden “habis” kökünden “habâis” ve diğer çoğul şekilleri 10 âyette kullanılmıştır.

Aşağıdaki âyetlerde bu anlam görülür: **“De ki: Pis ve haram olan şeyle, temiz ve helâl olan eşit değildir. Pis olanın çokluğu hoşuna gitse de bu böyledir.”**⁵²⁷ **“Ey îmân edenler! Size verdiğimiz rızkın temiz olanlarından yiyeceğiniz...”**⁵²⁸ **“Ey Peygamberler! Temiz ve helâl olan şeylerden yiyeceğiniz.”**⁵²⁹

Sünnetle kapsamın genişletilmesi: Aşağıdaki âyetle Hz. Peygamber’e de helâli ve haramı belirleme yetkisi verilmiştir:

526. Nahl, 16/116. Bk. 136, 138-140.

527. Mâide, 5/100.

528. Bakara, 2/172.

529. Mü’minûn, 23/51.

يَأْمُرُهُم بِالْمَعْرُوفِ وَيَنْهِيهِمْ عَنِ الْمُنْكَرِ وَيُحِلُّ لَهُمُ الطَّيِّبَاتِ وَيُحَرِّمُ
عَلَيْهِمُ الْخَبَائِثَ

“O peygamber, onlara iyiliği emreder, onları kötülükten men eder, onlara temiz şeyleri helâl, pis şeyleri haram kılar.”⁵³⁰

Onun bu yetkiyi, “temiz olan gıda maddelerinin yenmesi, pis ve zararlı olanların ise yasaklanması” ölçüleri içinde kullandığında şüphe yoktur.

Kur'ân'da “ölü hayvan, domuz eti, kan ve Allah'tan başkası adına kesilen hayvan”dan ibâret olan dört çeşit hayvansal ürünle ilgili yasak şu âyetle açıklanır: **“Size şunlar haram kılınmıştır: Ölmüş hayvan, kan, domuz eti, Allah'tan başkası adına kesilmiş, boğularak veya vurularak yahut yukarıdan yuvarlanarak ölmüş ya da (başka bir hayvan tarafından) süsülmüş veya canavar tarafından parçalanmış -ölmeden yetişip kestikleriniz müstesnâ- hayvanla, dikili taşlar üzerinde boğazlananlar ve fal okları ile kısmet aramanız. Bütün bunlar itaat sınırı dışına çıkmaktır.”⁵³¹**

Hiz. Peygamber Vedâ Haccı sırasında Mâide sûresini okuyarak şöyle buyurmuştur: **“Ey insanlar! Bu sûre indirilen son sûredir. Ondaki helâllerî helâl, haramları haram olarak alınız.”⁵³²**

Hiz. Peygamber'in şu hadîsinde haramı belirleme kriteri açıklanır. İbn-i Abbâs ؓ'ten şöyle dediği rivâyet edilmiştir: **“Nebî ؑ köpek dişi olan yırtıcı hayvanları yemeyi yasakladı.”⁵³³ “Allâh'ın Rasûlü, köpek dişi olan yırtıcı kara hayvanlarını ve tırnaklı yırtıcı kuşları yemeyi yasakladı.”⁵³⁴**

Câbir ؓ'in rivâyetine göre de, **“Allâh'ın elçisi Hayber günü ehli merkeplerin etlerini yemeyi yasaklamıştır.”⁵³⁵**

Allah Teâlâ birçok âyetle dünyayı, yeraltı ve yerüstü zenginliklerini insanın emir ve tasarrufuna verdiğini,⁵³⁶ hayvanları ve bitki örtüsünü insan için yarattığını bildirmiştir. Kur'ân'da et, süt ya da gücünden

530. A'râf, 7/157.

531. Mâide, 3/3-5.

532. Buhârî, Ferâiz, 14; Kurtubî, Câmi', VI, 22.

533. Buhârî, Zebâih, 28, 29; Müslim, Sayd, 12-15.

534. Müslim, Sayd, 15, 16; Ebû Dâvûd, At'ime, 32; Tirmizî, Sayd, 9, 11.

535. Buhârî, Megâzi, 38, Zebâih, 27, 28; Müslim, Sayd, 36, 37; Ebû Dâvûd, At'ime, 25, 33.

536. Bakara, 2/29.

yararlanılacak hayvanlardan, kuş türlerinden ve deniz avının helâl kılın-
dığından söz edilir.⁵³⁷

قَدْ خَسِرَ الَّذِينَ قَتَلُوا أَوْلَادَهُمْ سَفَهًا بِغَيْرِ عِلْمٍ وَحَرَّمُوا مَا رَزَقَهُمُ اللَّهُ
افْتِرَاءً عَلَى اللَّهِ قَدْ ضَلُّوا وَمَا كَانُوا مُهْتَدِينَ ﴿١٤٠﴾

140- Bir bilgiye dayanmaksızın çocuklarını öldürenlerle Allâh'ın kendilerine rızık olarak verdiklerini, Allah adına yalan uydurarak haram sayanlar ziyâna uğramışlardır. Bunlar sapmışlar ve doğru yolu da bulamamışlardır.

140. âyette, akılsızca ve bilgisizce çocuklarını öldürenlerin ve Allâh'ın helâl kıldığı ekin ve hayvanları haram kılanların ziyâna uğradıkları doğru yoldan saptıkları vurgulanmış, bu gibi bâtil inançların peşinde koşanların Allâh'a iftira ettikleri bildirilmiştir.

İlgili âyetlerde şöyle buyrulur: **“De ki: Allâh'ın, kulları için çıkarmış olduğu süsü ve güzel rızıkları kim haram kıldı? De ki: Bunlar, dünya hayatında mü'minler içindir, Kıyâmet gününde de yalnız onlara âit olacaktır. Biz bilen bir toplum için, âyetlerimizi böylece açıklarız.”**⁵³⁸ **“Ey îmân edenler! Allâh'ın size helâl kıldığı temiz ve güzel şeyleri kendinize haram kılmayın ve sınırı aşmayın. Çünkü Allah sınırı aşanları sevmez.”**⁵³⁹

İbn-i Abbâs câhiliye devri Araplarının yanılgısını anlamak için bu âyetin okunmasını tavsiye etmiştir.⁵⁴⁰ Günümüzde açıkça helâl olduğu belli olan bir ürün için haram diyenlerin durumu da buna benzer.

537. Bk. Mâide, 5/59; Nahl, 16/5; Mü'min, 40/79.

538. A'râf, 7/32.

539. Mâide, 5/87.

540. Buhârî, Menâkıb, 12.

﴿ BÂB 17 ﴾

**ÖŞÜR, İSRAF, ETİ YENEN BÜYÜK VE
KÜÇÜKBAŞ HAYVANLAR**

وَهُوَ الَّذِي أَنشَأَ جَنَّاتٍ مَّعْرُوشَاتٍ وَغَيْرَ مَعْرُوشَاتٍ وَالنَّخْلَ وَالزَّرْعَ مُخْتَلِفًا أَكْلُهُ وَالزَّيْتُونَ وَالرُّمَانَ مُتَشَابِهًا وَغَيْرَ مُتَشَابِهٍ ۖ كُلُوا مِنْ ثَمَرِهِ إِذَا أَثْمَرَ وَآتُوا حَقَّهُ يَوْمَ حَصَادِهِ ۚ وَلَا تُسْرِفُوا ۚ إِنَّهُ لَا يُحِبُّ الْمُسْرِفِينَ ۝١٤١ وَمِنَ الْأَنْعَامِ حَمُولَةٌ وَفَرَسَاتٌ ۖ كُلُوا مِمَّا رَزَقَكُمُ اللَّهُ وَلَا تَتَّبِعُوا خُطُوَاتِ الشَّيْطَانِ ۚ إِنَّهُ لَكُمْ عَدُوٌّ مُبِينٌ ۝١٤٢ ثَمَانِيَةَ أَزْوَاجٍ مِنَ الضَّأْنِ اثْنَيْنِ وَمِنَ الْمَعْزِ اثْنَيْنِ ۚ قُلْ الذَّكَرَيْنِ حَرَّمَ أَمِ الْأُنثَيَيْنِ أَمَّا اشْتَمَلَتْ عَلَيْهِ أَرْحَامُ الْأُنثَيَيْنِ ۖ نَبِيُّنِي يَعْلَمُ إِنَّ كُنْتُمْ صَادِقِينَ ۝١٤٣ وَمِنَ الْإِبِلِ اثْنَيْنِ وَمِنَ الْبَقَرِ اثْنَيْنِ ۚ قُلْ الذَّكَرَيْنِ حَرَّمَ أَمِ الْأُنثَيَيْنِ أَمَّا اشْتَمَلَتْ عَلَيْهِ أَرْحَامُ الْأُنثَيَيْنِ ۖ نَبِيُّنِي يَعْلَمُ إِنَّ كُنْتُمْ شُهَدَاءَ إِذْ وَضِيقُكُمْ اللَّهُ بِهَذَا ۖ فَمَنْ أَظْلَمُ مِمَّنِ افْتَرَى عَلَى اللَّهِ كَذِبًا لِيُضِلَّ النَّاسَ بِغَيْرِ عِلْمٍ ۚ إِنَّ اللَّهَ لَا يَهْدِي الْقَوْمَ الظَّالِمِينَ ۝١٤٤

141- Çardaklı ve çardaksız bağları, ürünleri çeşit çeşit hurma ağaçları ile ekini; birbirine benzer ve benzemez biçimde zeytin ve nar ağaçlarını meydana getiren O'dur. Bunlardan her biri ürün verince, meyvesinden yiyin. Hasat edildiği gün de yoksulun hakkını verin. Fakat israf etmeyin; çünkü Allah israf edenleri sevmez.

142- Yük taşımaya elverişli ve yününden yararlandığınız hayvanları yaratan da O'dur. Allâh'ın size rızık olarak

verdiklerinden yiyecek ve şeytanın izinden gitmeyin. Çünkü o, size apaçık bir düşmandır.

143- Allah sekiz çift hayvan yarattı: Koyundan iki çift, keçi- den iki çift! De ki: “Allah, iki erkeği mi yoksa iki dişi mi yahut iki dişinin rahimlerinde bulunan yavruları mı haram kılmıştır? Eğer söyledikleriniz doğru ise, bana bilgiye dayanarak cevap verin!”

144- Deveden iki, sığırdan da iki çift yarattı. De ki: “Allah, iki erkeği mi yoksa iki dişi mi yahut da iki dişinin ra- himlerinde bulunan yavruları mı haram kılmıştır? Yoksa Allah (boş inancınıza göre) bunları size emrettiği zaman hazır mıydınız?” Bir bilgiye dayanmaksızın insanları doğru yoldan saptırmak için Allah adına yalan uydu- randan daha zâlim kim olabilir? Allah zâlimler toplu- munu doğru yola iletmez.

141. âyette, Allah Teâlâ çeşit çeşit meyveleri ve ekinleri kendisinin ya- rattığını bildirmekte, hasat zamanı gelince bunlardan yoksulun hakkı olan zekâtı vermelerini, israftan kaçınmalarını emretmekte ve Allâh'ın israf eden- leri sevmediği haber verilmektedir.

ÖŞÜR

Yukarıdaki âyette, “Hasat günü gelince, ürünün zekâtının verilmesi” istenmektedir. Mekke’de inen bu âyetten başka Medîne’de inen, başka bir âyette, **“Sizin için yerden çıkardıklarımızın iyilerinden infâk edin!”**⁵⁴¹ buyurularak, tarım ürünlerine zekât gerekli kılınmıştır. Hadiste şöyle buyuru- lur: “Yağmur ve nehir suları ile sulanan toprak ürünlerinde onda bir (öşür), kova (el emeği) ile sulananlarda yirmide bir (nısıf öşür) vardır.”⁵⁴²

Diğer yandan, Mekke’de inen başka âyetlerde de, mü’minlerin yoksul- lara yardıma teşvik edildiği görülür. **“Onların mallarında, isteyen ve is- temeyen yoksullar için bir hak vardır.”**⁵⁴³ **“Onların mallarında iste- yen için ve istemekten utanan yoksul için belli bir hak vardır.”**⁵⁴⁴

541. Bakara, 2/267.

542. Buhârî, Zekât, 55; Tirmizî, Zekât, 14.

543. Bk. Zâriyât, 51/19.

544. Meâric, 70/24-25.

Bir topraktan elde edilen üründen zekât gerekmesi için, bu toprağın öşür arâzîsi olması ve ürünün insan eliyle yetiştirilmesi gereklidir. Hz. Ömer döneminde fethedilen Mısır, Suriye ve Irak topraklarına ganîmet hükümleri uygulanmamıştır. Kurulan istişâre heyetinin uzun araştırma ve müzâkareleri sonucunda, bu topraklar “fey’ arâzîsi” niteliğinde görülmüş, kuru mülkiyeti devlete âit kabul edilerek, eski gayrimüslim sahiplerinin elinde bırakılmış ve intifa (yararlanma) hakkı olan sahiplerinden haraç vergisi alınma uygulaması başlatılmıştır. Bu vergi zekât niteliğinde olmadığı için, genel kamu harcamaları için kullanılabiliştir. Osmanlı Devleti’nin mîrî arâzî statüsünün dayanağı da Hz. Ömer’in bu uygulamasıdır.

Bâzıları 141. âyette geçen “hak” sözcüğünün zekâtтан ayrı nâfile bir sadaka olduğunu söylemişlerse de bu görüş, Hz. Peygamber’in, “*Malda, zekâtтан başka bir hak yoktur.*”⁵⁴⁵ hadîsi ile çelişir.

Ebû Hanîfe’ye göre, toprak ürünleri az olsun çok olsun öşre tâbîdir. Çoğunluk fakihlere göre ise öşür, bir yıl dayanabilen gıda maddelerine, en az beş vask (yaklaşık bir ton) üretildiği zaman gerekli olur. Âyetin sonunda israf edilmemesi, çünkü Allâh’ın israf edenleri sevmediğine dikkat çekilir.

İSRAF

Sözlükte; aşırı gitmek, sınırı aşmak, yanılmak, gâfil olmak anlamlarına gelir. Bir terim olarak; inanç, söz, fiil ve davranışta din, akıl veya örfün uygun gördüğü ölçülerin dışına çıkmaktır. İmam Gazâlî’ye göre ma’rufa uygun harcama “cömertlik”, ma’rufun altındaki harcama “cimrilik”, üstündeki harcama ise “israf” sayılır.⁵⁴⁶

Kur’ân’da 23 kadar âyetle israf yasaklanmış ve Allâh’ın israf edenleri sevmediği vurgulanmıştır. “**Yiyiniz, içiniz, fakat israf etmeyiniz. Çünkü Allah israf edenleri sevmez.**”⁵⁴⁷ Günlük harcamalarda israftan kaçınıp orta yolun tutulması istenir. “**Onlar harcadıklarında ne israf ne de cimrilik ederler; ikisi arasında bir yol tutarlar.**”⁵⁴⁸

Yetime âit malın verimli ve kârlı şekilde işletilmesi, israf edilmemesi, velînin ihtiyaç sahibi olması durumunda, sadece ihtiyaç kadar yararlanabileceği şöyle belirtilir:

545. İbn Mâce, Zekât, 3.

546. Gazali, İhyâ terc., III, 259 vd.

547. A’râf, 7/31; En’âm, 6/141.

548. Furkan, 25/67.

“Evlenme çağına gelinceye kadar yetimleri gözetip deneyin. Onların akılca olgunlaştıkları rüşd hâlini görürseniz, mallarını kendilerine verin. Büyüyecekler de mallarına sahip olacaklar diye, onların mallarını israf ederek, tez elden yemeyin! Zengin olan, onların mallarını yemekten çekinsin, yoksul olan da örfe uygun olarak yesin! Onlara mallarını teslim ettiğiniz zaman da yanlarında şâhit bulundurun! Hesap görücü olarak Allah yeter.”⁵⁴⁹

Tarımla uğraşanların da israftan kaçınması gerekir. **“(Meyve ağaçları ve tarım ürünleri) meyve verdiği zaman meyvesinden yiyin. Hasat edildiği gün de hakkını (zekât ve sadakasını) verin, fakat israf etmeyin. Çünkü Allah israf edenleri sevmez.”**⁵⁵⁰ Diğer yandan malını gereksiz yere saçıp savuranlar “şeytanın kardeşleri” olarak nitelendirilmiştir.⁵⁵¹

Hz. Peygamber şöyle buyurmuştur: **“İsraf ve böbürlenmeye düşmeksiniz yiyiniz, içiniz, başışta bulununuz, giyiniz. Çünkü Allah, kulunun üzerinde nîmetinin eserini görmek ister.”**⁵⁵² **“İnsana belini doğrultacak birkaç lokma yeter. Eğer mutlaka yemesi gerekli ise, mîdesinin üçte birini yemeğe, üçte birini içmeye, üçte birini de nefes almaya ayırsın!”**⁵⁵³

İktisatla îtidâl zihniyeti arasındaki ilgi İbn-i Haldûn'un (ö. 809/1406) üzerinde önemle durduğu bir konudur. Ona göre servetin artması lüks ve israf temayüllerini arttırır. İsraf zihniyetinin uyanması halk tabakaları arasında gerginliklere yol açar. Şehir nüfusunun artması ve ifrat cereyanlarının yayılması, ahlâk anlayışını sarsar ve milletlerin zayıflamasına sebep olur.⁵⁵⁴

وَمِنَ الْإِنْعَامِ حُمُولَةٌ وَفَرَسٌ ۖ كُلُوا مِمَّا رَزَقَكُمُ اللَّهُ وَلَا تَتَّبِعُوا خُطُوتِ
الشَّيْطَانِ ۚ إِنَّهُ لَكُمْ عَدُوٌّ مُّبِينٌ ﴿١٤٢﴾

142- Yük taşımaya elverişli ve yününden yararlandığınız hayvanları yaratan da O'dur. Allâh'ın size rızık olarak verdiklerinden yiyin ve şeytanın izinden gitmeyin. Çünkü o, size apaçık bir düşmandır.

549. Nisâ, 4/6.

550. En'âm, 6/141.

551. Bk. M. Fuad Abdülbâki, age, “İsraf” mad.; İsrâ, 17/26-27.

552. Buhârî, Libâs, 1; İbn Mâce, Libâs, 23; Nesâî, Zekât, 66.

553. Tirmizî, Zühd, 47; Ahmed bin Hanbel, IV, 132.

554. Bk. Ergin, İktisat, s. 40.

142. âyetinde, Yüce Allah kimine binilecek, sırtında yük taşınacak, kiminin yününden, kılından sergiler yapılacak hayvanlar yarattığını bildiriyor. Verilen rızıklardan yenilmesi ve şeytanın yolunun izlenmemesi isteniyor. Burada her hayvandan yaratılış amacına uygun olarak yararlanılmasına dikkat çekiliyor. Mesela eşek, at ve deve gibi hayvanlar üzerine binmek ve yük taşımak amaçlıdır. Ancak bunlardan devenin aynı zamanda eti de yenir. Eşek ve atın eti ise Kur'ân'da açıkça zikredilmemiş, Allâh'ın Rasûlü bunların yük hayvanı olduğuna dikkat çekerek etlerinin yenilmesini yasaklamıştır. Sığır cinsi bir hayvanın sırtında yük taşıtılması yaratılış amacına uygun olmamakla birlikte, çiftçilik veya koşum hayvanı olarak gücünden yararlanılması câiz görülmüştür. Bununla birlikte sadece etlik olarak beslenmeleri de câizdir.

Diğer yandan sülük, yılan, av ve çoban köpeği gibi hayvanların eti yenilmemekle birlikte, ilaç yapımı, derisi, bekçilik vb. işler için istifade edilebilince “müntefeun bih” sayılarak, bunların yetiştirilmesi ve alım satımının yapılması da câiz görülmüştür.

Allah Teâlâ şöyle buyurmuştur: **“Ey insanlar! Yeryüzünde bulunanların helâl ve temiz olanlarından yiye ve şeytanın izinden gitmeyin. Çünkü o, sizin için apaçık bir düşmandır.”**⁵⁵⁵

ثَمَانِيَةَ أَزْوَاجٍ مِّنَ الضَّأْنِ اثْنَيْنِ وَمِنَ الْمَعْزِ اثْنَيْنِ قُلْ الذَّكَرَيْنِ حَرَّمَ
 أَمِ الْأُنثَيَيْنِ أَمَّا اشْتَمَلَتْ عَلَيْهِ أَرْحَامُ الْأُنثَيَيْنِ نَبَوْنِي بِعِلْمٍ إِن كُنتُمْ
 صَادِقِينَ ﴿١٤٣﴾ وَمِنَ الْإِبِلِ اثْنَيْنِ وَمِنَ الْبَقَرِ اثْنَيْنِ قُلْ الذَّكَرَيْنِ
 حَرَّمَ أَمِ الْأُنثَيَيْنِ أَمَّا اشْتَمَلَتْ عَلَيْهِ أَرْحَامُ الْأُنثَيَيْنِ أَمْ كُنتُمْ شُهَدَاءَ إِذْ
 وَضَّيْكُمُ اللَّهُ بِهِذَا فَمَنْ أَظْلَمُ مِمَّنِ افْتَرَى عَلَى اللَّهِ كَذِبًا لِّيُضِلَّ النَّاسَ
 بِغَيْرِ عِلْمٍ إِنَّ اللَّهَ لَا يَهْدِي الْقَوْمَ الظَّالِمِينَ ﴿١٤٤﴾

**143- Allah sekiz çift hayvan yarattı: Koyundan iki çift, keçi-
 den iki çift! De ki: “Allah, iki erkeği mi yoksa iki dişi mi
 yahut iki dişinin rahimlerinde bulunan yavruları mı
 haram kılmıştır? Eğer söyledikleriniz doğru ise, bana
 bilgiye dayanarak cevap verin!”**

144- Deveden iki, sığırdan da iki çift yarattı. De ki: “Allah, iki erkeği mi yoksa iki dişi mi yahut da iki dişinin rahimlerinde bulunan yavruları mı haram kılmıştır? Yoksa Allah (boş inancınıza göre) bunları size emrettiği zaman hazır mıydınız?” Bir bilgiye dayanmaksızın insanları doğru yoldan saptırmak için Allah adına yalan uydurandan daha zâlim kim olabilir? Allah zâlimler topluluğunu doğru yola iletmez.

143-144. âyetlerde, erkek ve dişiyle toplam sekiz hayvan kastedilmiş olup, bunlar erkek ve dişiyle bir çift koyun, bir çift keçi, bir çift sığır ve bir çift deveden ibârettir. Bu hayvanların et, süt, yün ve gücünden yararlanmak câizdir. Âyetler dikkatlice incelendiğinde, burada dört tür yani dördü erkek ve dördü dişi olmak üzere sekiz adet eti yenen evcil hayvandan söz edildiği görülür.

İlgili âyette şöyle buyrulur: **“O, sizi bir tek nefisten (Âdem'den) yaratmış, sonra ondan da eşini var etmiştir. Yine O, sizin için hayvanlardan sekiz çift indirdi. Sizi annelerinizin karınlarında üç karanlık içinde, bir yaratılışın ardından diğerine geçirerek yaratıp duruyor. İşte Rabbiniz olan Allah budur; her şeyin sahibi O'dur. O'ndan başka ilâh yoktur. Öyleyse nasıl oluyor da yüz çeviriyorsunuz?”**⁵⁵⁶ Bu hayvanların ikisi küçükbaş olan koyun, keçi ve ikisi de büyük baş olup, bunlar da sığır ve devedir. Bunların erkek ve dişileri toplam sekiz adet olur.

Allah Teâlâ ne bunların kendisini ne de rahimlerindeki yavrularını haram kılmadığını, bunu söyleyenleri, Allah adına yalan uyduran zâlimler olarak niteler. İlgili âyette şöyle buyrulur: **“Allâh'a karşı yalan uydurandan veya kendisine hiçbir şey vahy olunmadığı hâlde, ‘Bana vahy olundu.’ diyenden ve ‘Allâh'ın indirdiği gibi bir kitap, ben de indiririm.’ diyenden daha zâlim kim olabilir?”**⁵⁵⁷

556. Zümer, 39/6.

557. En'âm, 6/93.

﴿ BÂB 18 ﴾

**HARAM KILINAN HAYVANSAL ÜRÜNLER,
YAHUDİLERE TIRNAKLI HAYVANLARIN
VE İÇ YAĞLARIN HARAM KILINMASI,
ALLÂH'IN DİLEMESİ VE ŞİRK İLİŞKİSİ**

قُلْ لَا أَجِدُ فِي مَا أُوحِيَ إِلَيَّ مُحَرَّمًا عَلَى طَاعِمٍ يَطْعَمُهُ إِلَّا أَنْ يَكُونَ مَيْتَةً أَوْ دَمًا مَسْفُوحًا أَوْ لَحْمَ خِنْزِيرٍ فَإِنَّهُ رِجْسٌ أَوْ فِسْقًا أَهْلَ لِغَيْرِ اللَّهِ بِهِ فَمَنْ اضْطُرَّ غَيْرَ بَاغٍ وَلَا عَادٍ فَإِنَّ رَبَّكَ غَفُورٌ رَحِيمٌ ﴿١٤٥﴾ وَعَلَى الَّذِينَ هَادُوا حَرَّمْنَا كُلَّ ذِي ظُفْرٍ وَمِنَ الْبَقَرِ وَالْغَنَمِ حَرَّمْنَا عَلَيْهِمْ شُحُومَهُمَا إِلَّا مَا حَمَلَتْ ظُهُورُهُمَا أَوِ الْحَوَايَا أَوْ مَا اخْتَلَطَ بِعَظْمٍ ذَلِكَ جَزَيْنَاهُمْ بِبَغْيِهِمْ وَإِنَّا لَصَادِقُونَ ﴿١٤٦﴾ فَإِنْ كَذَّبُوكَ فَقُلْ رَبُّكُمْ ذُو رَحْمَةٍ وَاسِعَةٍ وَلَا يُرَدُّ بَأْسُهُ عَنِ الْقَوْمِ الْمُجْرِمِينَ ﴿١٤٧﴾ سَيَقُولُ الَّذِينَ أَشْرَكُوا لَوْ شَاءَ اللَّهُ مَا أَشْرَكْنَا وَلَا آبَاؤُنَا وَلَا حَرَّمْنَا مِنْ شَيْءٍ كَذَلِكَ كَذَّبَ الَّذِينَ مِنْ قَبْلِهِمْ حَتَّى ذَاقُوا بَأْسَنَا قُلْ هَلْ عِنْدَكُمْ مِنْ عِلْمٍ فَتُخْرِجُوهُ لَنَا إِنْ تَتَّبِعُونَ إِلَّا الظَّنَّ وَإِنْ أَنْتُمْ إِلَّا تَخْرُصُونَ ﴿١٤٨﴾ قُلْ فَلِلَّهِ الْحُجَّةُ الْبَالِغَةُ فَلَوْ شَاءَ لَهَدَيْكُمْ أَجْمَعِينَ ﴿١٤٩﴾ قُلْ هَلُمْ شُهَدَاءُ كُمْ الَّذِينَ يَشْهَدُونَ أَنَّ اللَّهَ حَرَّمَ هَذَا فَإِنْ شَهِدُوا فَلَا تَشْهَدُ مَعَهُمْ وَلَا تَتَّبِعْ أَهْوَاءَ الَّذِينَ كَذَّبُوا بِآيَاتِنَا وَالَّذِينَ لَا يُؤْمِنُونَ بِالْآخِرَةِ وَهُمْ بِرَبِّهِمْ يَغْدِلُونَ ﴿١٥٠﴾

145- De ki: “Bana vahyolunanlar içinde, ölmüş hayvandan, akmış kandan veya domuz etinden -ki bu pistir- yahut günah işlenerek Allah’tan başkası adına kesilmiş hayvandan başka, yiyen kimseye haram kılınan bir şey bulamıyorum. Bununla birlikte, her kim bunlardan yemek zorunda kalırsa, başkasının hakkına saldırmamak ve sınırı aşmamak üzere (yiyebilir). Şüphesiz ki senin Rabbin çok bağışlayan, çok merhamet edendir.

146- “Yahudilere bütün tırnaklı hayvanları haram kıldık. Sığır ve koyunun sırt, bağırsak ve kemik yağları dışındaki iç yağlarını da onlara haram kıldık. Zulümleri yüzünden Biz onları böyle cezâlandırdık. Şüphesiz Biz doğruyu söyleriz.

147- Eğer seni yalanlarlarsa, de ki: “Rabbiniz geniş bir rahmet sahibidir. Bununla birlikte, O’nun azâbı da, günahkârlar toplumundan geri çevrilemez.”

148- Allâh’a ortak koşanlar diyecekler ki: “Allah dileseydi ne biz, ne de atalarımız ortak koşmazdık ve bir şeyi haram da kılmazdık!” Onlardan öncekiler de peygamberlerini bu şekilde yalanlamışlardı, ama sonunda azâbımızı tattılar. De ki: “Yanınızda bize açıklayacağınız bir bilgi var mı? Siz zandan başka bir şeye uymazsınız; siz sadece kuru tahminde bulunuyorsunuz!”

149- De ki: “Kesin delil, sadece Allâh’a âittir. O dileseydi, elbette hepinizi doğru yola iletirdi.”

150- De ki: “Haydi, Allâh’ın bunu yasakladığına tanıklık edecek şâhitlerinizi getirin!” Eğer onlar yine de şâhitlik ederlerse, sen onlarla birlikte şâhitlik etme! Âyetlerimizi yalanlayanların ve âhiret gününe inanmayanların tutkularına uyma! Çünkü onlar, Rab’lerine başkalarını denk tutuyorlar!

145. âyette, Allâh’ın elçisine vahy edilenler içinde; leş, akıtılmış kan, domuz eti veya Allah’tan başkası adına kesilmiş hayvanların etleri dışında, haram kılınmış bir şey bulunmadığı, darda kalanın, başkasının malına

saldırmamak şartıyla, bu haram kılınan şeylerden de yiyebileceği bildirilmektedir.

HARAM KILINAN DÖRT ÜRÜN

Yukarıdaki âyet Mekke'de, müşriklerden Mâlik bin Avf'ın, Hz. Peygamber'e, "Sen atalarımızın helâl saydığı ölü, kan ve domuz eti gibi şeyleri haram kılıyormuşsun?" demesi üzerine indiği nakledilmiştir. Bunun üzerine Allâh'ın Rasûlü; sekiz çiftin yani koyun, keçi, sığır ve devenin, erkek ve dişinin et, süt, yün ya da gücünden yararlanmak için yaratıldığını açıklamıştır. Buna göre helâli ve haramı belirleyen Allah'tır. İnsanlar kendi değer yaralarına göre helâli haram, haramı helâl kılamaz.

Yine Mekke döneminde inen, aşağıdaki âyette de dört cins etin haram kılındığı görülür. **"Allah size ancak ölmüş hayvanı, kanı, domuz etini ve Allah'tan başkası adına kesilen hayvanı haram kıldı."**⁵⁵⁸

Diğer yandan, yukarıdaki âyetlerin benzerleri, Medîne'de de inmiştir: **"Allah size ancak leşi, kanı, domuz etini ve Allah'tan başkası adına kesileni haram kıldı. Ancak darda kalan, başkasının hakkına saldırmadan ve sınırı da aşmadan (bunlardan) yemesinde kendisi için bir günah yoktur."**⁵⁵⁹ Bu âyet ve Nahl, 16/115. âyet, başında bulunan "innemâ (ancak)" hasr edatı ile pekiştirilmiştir. Bunun anlamı, "Ancak bu sayılanlar haramdır, başka haram yoktur." demektir. Medîne döneminin sonlarına doğru inen, Mâide, 5/3. âyette de, bu dört cins etin haram kılındığı görülür.

Diğer yandan Hz. Peygamber'e de aşağıdaki âyetle Allah Teâlâ tarafından helâli ve haramı belirleme yetkisi verilmiştir. **"O Peygamber onlara iyiliği emreder, kötülüklerden men eder, onlara temiz şeyleri (tayyibâtı) helâl, pis şeyleri (habâisi) haram kılar."**⁵⁶⁰ O bu yetkiye dayanarak, yasakların kapsamını "habâis" için belirlediği şu ilkeyle genişletmiştir:

İbn-i Abbâs ؓ şöyle demiştir: **"Nebî ؑ köpek dişi olan yırtıcı kara hayvanlarını ve tırnaklı yırtıcı kuşları yemeyi yasakladı."**⁵⁶¹

Câbir ؓ'ın rivâyetine göre de, **"Allâh'ın elçisi Hayber günü ehli merkeplerin etlerini yemeyi yasaklamış, fakat at etine izin vermiştir."**⁵⁶²

558. Nahl, 16/115.

559. Bakara, 2/173.

560. A'râf, 7/157.

561. Buhârî, Zebâih, 28, 29; Müslim, Sayd, 12-16; Ebû Dâvûd, At'ime, 32; Tirmizî, Sayd, 9, 11.

562. Buhârî, Megâzi, 38, Zebâih, 27, 28; Müslim, Sayd, 36, 37; Ebû Dâvûd, At'ime, 25, 33.

Ebû Hanîfe at etini mekruh sayarken, Mâlikî mezhebinde bu hayvanın etini haram ve tenzihen mekruh sayanlar vardır. Dayandıkları delil, “Allah atı, katırı ve eşeği bunlara binmeniz ve süs için yarattı.” âyeti ile Hz. Peygamber’in at ve katır ile eşek etini ve köpek dişi bulunan her yırtıcı hayvan etinin haram olduğunu bildiren hadisleridir.⁵⁶³

Ölü hayvan, akmiş kan, domuz eti ve şarap gibi şeylerin “pis” kapsamına girdiğinde şüphe yoktur. Ancak ciğer, dalak ve kesimden sonra damarlarda kalmış olan kan kalıntısı haramlık kapsamı dışındadır. İslâm’da pis sayılan şeylerin yenilmesi ve içilmesi yasaklanmakla birlikte bunlar zarûret hâlinde helâl hâle gelebilir.

Hanefîlere göre, şifâ vereceği kesin olarak bilinen haram yiyecek ve içeceklerle (habâis) tedavi câizdir.⁵⁶⁴ Şâfiîler bu konuda şarabı istisnâ etmiştir. Delil, Tarık bin Süveyd’in naklettiği; “Ben şarabı tedavi için üretiyorum.” demesi üzerine, Hz. Peygamber’in “O ilaç değil, derttir.” hadîsidir.⁵⁶⁵ İbn-i Âbidîn; Tehzîb adlı eserden naklen; “Uzman doktor, hastanın kesin olarak iyileşmesi idrar veya kan içmesi yahut ölü hayvan eti yemesi ile gerçekleşir, derse bu câiz olur.” demiştir.⁵⁶⁶ Günümüzde kanamalı hastalara kendi kan grubundan olan kişilerden alınan kanın nakledilmesi zarûret sebebiyle câiz olur.

وَعَلَى الَّذِينَ هَادُوا حَرَّمْنَا كُلَّ ذِي ظُفْرٍ وَمِنَ الْبَقَرِ وَالْغَنَمِ حَرَّمْنَا عَلَيْهِمْ شُحُومَهُمَا إِلَّا مَا حَمَلَتْ ظُهُورُهُمَا أَوِ الْحَوَايَا أَوْ مَا اخْتَلَطَ بِعَظْمٍ ذَلِكَ جَزَيْنَاهُمْ بِبَغْيِهِمْ وَإِنَّا لَصَادِقُونَ ﴿١٤٦﴾

146- “Yahudilere bütün tırnaklı hayvanları haram kıldık. Sığır ve koyunun sırt, bağırsak ve kemik yağları dışındaki iç yağlarını da onlara haram kıldık. Zulümleri yüzünden Biz onları böyle cezâlandırdık. Şüphesiz Biz doğruyu söyleriz.

146. âyette, Yahudilere haram kılındığı bildirilen “tırnaklı hayvanlar”-dan kasıt, İbn-i Abbâs’a göre, deve ve deve kuşudur.⁵⁶⁷

563. Ahmed bin Hanbel, I, 147, 244, 289; IV, 89, 90, 127.

564. Bk. Kâsânî, Bedâi‘î, I, 61.

565. Müslim, Sahîh, XIII, 152.

566. İbn Âbidîn, Reddu'l-Muhtâr Terc. XI, 290, XV, 450.

567. Buhârî, Tefsir, 6/6. krş. Ahd-i Atık, Levililer, III, 3, 17; Tesniye, 14/7, 15 vd.

Yahudiler için, haram kapsamına sığır ve koyun dışında diğer tek ve ya çift tırnaklı hayvanların hepsi girer. İlgili âyetlerde şöyle buyrulur: **“Bir kısım Yahudilerin zulmetmeleri ve birçok kimseyi Allah yolundan çevirmeleri yüzünden kendilerine helâl kılınmış olan bâzı temiz ve güzel şeyleri onlara haram kıldık. Yine (Tevrat'ta) yasaklanmalarına rağmen fâiz almaları ve insanların mallarını haksız yere yemeleri yüzünden (bu haramları koyduk). İçlerinden inkâr edenlere can yakıcı bir azap hazırladık.”**⁵⁶⁸

Burada sığır ve koyunun yasaklanan iç yağları; gömlek yağı denilen don yağı ile böbreklerin taşıdığı yağlardır. Yahudiler bir zamanlar bıldırcın etleriyle beslenmişlerdi. Sonra peygamberlerini öldürme, fâiz alma, hak yolundan engelleme, haram yeme, helâli haram, haramı helâl sayma gibi saldırganlıklarından dolayı, kendileri birçok temiz rızıklardan mahrum edildiler. Onların bu durumu aşağıdaki âyette şöyle açıklanır:

“Böylece onların üzerlerine aşağılık ve yoksulluk damgası vuruldu ve Allâh'ın gazabına uğradılar. Çünkü onlar, Allâh'ın âyetlerini inkâr ediyorlar ve peygamberleri haksız yere öldürüyorlardı. Bütün bunlar, sadece isyan etmeleri ve taşkınlık yapmaları yüzünden idi.”⁵⁶⁹

Hadiste şöyle buyurulmuştur: “Allah Teâlâ Yahudilere hayvansal iç yağları haram kılmıştı. Onlar bu yağı eriterek sattılar ve parasını yediler. Bu yüzden onlara lânet etti.”⁵⁷⁰

فَإِنْ كَذَّبُوكَ فَقُلْ رَبُّكُمْ ذُو رَحْمَةٍ وَاسِعَةٍ وَلَا يُرَدُّ بَأْسُهُ عَنِ الْقَوْمِ
الْمُجْرِمِينَ ﴿١٤٧﴾

147- Eğer seni yalanlarsa, de ki: “Rabbiniz geniş bir rahmet sahibidir. Bununla birlikte, O'nun azâbı da, günahkârlar toplumundan geri çevrilemez.”

147. âyetle, eğer onlar Hz. Peygamber'in yalan söylediğini ileri sürerlerse, Allâh'ın rahmetinin çok geniş olmasına karşılık, azâbının da müşriklerden geri çevrilemeyeceğini hatırlatması isteniyor.

568. Nisâ, 4/160-161.

569. Bakara, 2/61.

570. Buhârî, Büyû', 103, 112; Müslim, Mûsâkât, 71-74.

İlgili âyetlerde şöyle buyrulur: **“Onlar seni yalanlarsa, de ki: “Benim yaptığım bana, sizin yaptığınız size âittir. Siz benim yaptıklarımın sorumlu değilsiniz, ben de sizin yaptıklarınızdan sorumlu değilim.”⁵⁷¹ “Kullarıma haber ver ki; ben gerçekten çok bağışlayıcıyım, çok merhamet ediciyim. Bununla birlikte azâbım da, çok acıklıdır!”⁵⁷²**

سَيَقُولُ الَّذِينَ أَشْرَكُوا لَوْ شَاءَ اللَّهُ مَا أَشْرَكْنَا وَلَا آبَاؤُنَا وَلَا حَرَمْنَا
مِنْ شَيْءٍ ۚ كَذَلِكَ كَذَّبَ الَّذِينَ مِنْ قَبْلِهِمْ حَتَّى ذَاقُوا بَاسَنَا
قُلْ هَلْ عِنْدَكُمْ مِنْ عِلْمٍ فَتُخْرِجُوهُ لَنَا ۚ إِنْ تَتَّبِعُونَ إِلَّا الظَّنَّ وَإِنْ أَنْتُمْ
إِلَّا تَخْرُصُونَ ﴿١٤٨﴾

148- Allâh’a ortak koşanlar diyecekler ki: “Allah dileseydi ne biz, ne de atalarımız ortak koşmazdık ve bir şeyi haram da kılmazdık!” Onlardan öncekiler de peygamberlerini bu şekilde yalanlamışlardı, ama sonunda azâbımızı tattılar. De ki: “Yanınızda bize açıklayacağınız bir bilgi var mı? Siz zandan başka bir şeye uymazsınız; siz sadece kuru tahminde bulunuyorsunuz!”

148. âyette, Yüce Allah, Hz. Peygamber’in, müşriklerle yaptığı tartışmayı anlatmaktadır. Onlara göre, eğer Allah dilese, kendilerinin ortak koşmasına engel olabilirdi. Demek ki, Allah onların yaptıklarından ve taptıklarından hoşnuttur. Ancak âyette, Allâh’ın onların yaptıklarından hoşnut ve râzı olduğuna dâir ellerinde bir bilgi ve belge olup olmadığının sorulması istenmektedir. Böyle bir belge olmadığına göre, puta tapanlar zanna uymanın dışında bir şey yapmamaktadırlar.⁵⁷³

Gerçi her şey, her eylem Allâh’ın dilemesiyle olur. O’nun dilemesi olmadan bir yaprak bile kımıldayamaz. Ancak insanın irâdesi, Allâh’ın irâdesi yanında bir cüzdür. Bu yüzden, Allah küllî irâde, insan ise “cüz’î irâde” sahibidir, denilir. İnsan bir söz, fiil ve davranışı yapmayı ister, irâdesini o yönde kullanır. Yüce Allah da, bunu yaratır. Ama insanı da bu eyleminin sonucundan sorumlu tutar. Buna göre, kötülük yapmak için karar veren ve gerekli

571. Yûnus, 10/41.

572. Hicr, 15/49-50.

573. Müşriklerin haram kıldıkları şeyler için bk. En‘âm, 6/138, 139.

eyleme yönelen kişiye Allah bu imkânı verir, fakat bu eylemden râzı olmaz. İyiliğe yönelirse, iyilik eylemini de yaratır ve bundan râzı olur.

قُلْ فَلِلَّهِ الْحُجَّةُ الْبَالِغَةُ فَلَوْ شَاءَ لَهَدَيْكُمْ أَجْمَعِينَ ﴿١٤٩﴾

149- De ki: “Kesin delil, sadece Allâh’a âittir. O dileyeydi, elbette hepinizi doğru yola iletirdi.”

149. âyette ispatlayıcı, kesin delilin ve gerçek bilginin Allâh’a âit olduğu vurgulanmaktadır. Müşriklerin, ortak koşmalarını ve kimi şeyleri haram kılmalarını Allâh’ın dilemesine bağlamaları,⁵⁷⁴ sorumluluktan kaçmak içindir. Hâlbuki Yüce Allah, insana akıl ve irâde vermiş olup, hayır ve şerri onun isteği ve yönelmesi doğrultusunda yaratmaktadır. Ancak O, hayırdan hoşnut, şerden ise hoşnut değildir. Allah dileyeydi, insanın kötülük yapma yeteneğini yok eder, onu melek hâline getirebilirdi. Ancak bu takdirde insanın “serbest irâde” gücüne müdâhale oluşur ve sınamanın bir değeri kalmazdı. Müşriklerin kadere sığınarak sorumluluktan kaçma çabaları pek çok âyetlerde görülür.

İlgili âyetlerde şöyle buyrulur: **“Onlar, “Eğer Rahmân olan Allah dileyeydi, biz o meleklerle tapmazdık.” dediler. Onların bu konuda hiçbir bilgileri yoktur. Onlar sadece yalan söylüyorlar!”**⁵⁷⁵ **“Allah dileyeydi onlar ortak koşmazlardı. Biz seni onların üzerine bekçi yapmadık. Sen, onlar üzerinde vekil de değilsin!”**⁵⁷⁶

قُلْ هَلَمْ شُهَدَاءُ كُمُ الَّذِينَ يَشْهَدُونَ أَنَّ اللَّهَ حَرَّمَ هَذَا فَإِنْ شَهِدُوا فَلَا تَشْهَدُ مَعَهُمْ وَلَا تَتَّبِعْ أَهْوَاءَ الَّذِينَ كَذَّبُوا بِآيَاتِنَا وَالَّذِينَ لَا يُؤْمِنُونَ بِالْآخِرَةِ وَهُمْ بِرَبِّهِمْ يَغْدِلُونَ ﴿١٥٠﴾

150- De ki: “Haydi, Allâh’ın bunu yasakladığına tanıklık edecek şahitlerinizi getirin!” Eğer onlar yine de şahitlik ederlerse, sen onlarla birlikte şahitlik etme!

574. Bk. Mâide, 5/103; En’âm, 6/138, 139.

575. Zuhurf, 43/20.

576. En’âm, 6/107, 111. Bk. Nahl, 16/9.

Âyetlerimizi yalanlayanların ve âhiret gününe inanmayanların tutkularına uyma! Çünkü onlar, Rab’lerine başkalarını denk tutuyorlar!

150. âyette, puta tapanların kendi zanlarınca “şu helâldir, bu haramdır.” diye yaptıkları sınıflamayı, neye ve hangi kanıta göre yaptıklarının sorulması, bu konuda tanıkları varsa, bunu göstermeleri gerektiği belirtilmektedir. Onlar yalan yere, yasaklamanın Allah tarafından yapıldığını söyleseler bile, Hz. Muhammed’in kendilerine katılmaması istenmektedir.

Âyetteki “şüheda” kelimesinin tekili olan, “şehit” bir olaya tanık olan, bir davanın ispatı için bilgi ve görgüsüne başvurulun kimseyi ifâde eder. Burada müşriklerin şâhitleri; onları bu bâtil yola ileten önderleri, din adamları olup, putların bakıcıları, Kâbe’nin bekçileri ve Arapların dînî lider saydıkları kişilerdir.

Yukarıda 119. âyette, Allah Teâlâ’nın haram kılınan şeyleri açıkladığı belirtilmişti. 139 ve 142-145 arası âyetlerde ise Mekke müşriklerinin bâzı yiyecekleri kendi zanlarına göre şu helâl bu haram diyerek, hatta şunlar erkeklere, şunlar yalnız kadınlara haram gibi değerlendirmeler de yaptıkları ve bunun bir delile dayanmadığı ortaya konulmuştu. İşte yukarıdaki 150. âyette, bütün bu iddiâlar için delil getirmeleri, bunları Allâh’ın haram kıldığına dâir bir kanıtları varsa, bunu getirmeleri istenmektedir. Bu konuda yalan yere tanıklık etseler bile, Hz. Peygamber’in onların arzularına uymaması bildiriliyor.

Dâvud ﷺ’a hitâben bir âyette şöyle buyrulur: **“Ey Dâvud! Biz seni veryüzünde halîfe yaptık. İnsanlar arasında adâletle hükmet! Sakın tutkularına uyma ki seni Allah yolundan saptırmayasın. Çünkü Allah yolundan sapanlar, hesap gününü unuttukları için, kendilerine çok şiddetli bir azap vardır.”**⁵⁷⁷

﴿ BÂB 19 ﴾

**ALLÂH'IN HARAM KILDIĞI ŞEYLER,
İSLÂM'IN DOSDOĞRU YOL OLMASI,
MÛSÂ'YA TEVRAT'IN VERİLMESİ**

قُلْ تَعَالَوْا أَتْلُ مَا حَرَّمَ رَبُّكُمْ عَلَيْكُمْ أَلَّا تُشْرِكُوا بِهِ شَيْئًا^ط وَبِالْوَالِدَيْنِ إِحْسَانًا^١ وَلَا تَقْتُلُوا أَوْلَادَكُمْ مِنْ إِمْلَاقٍ^ط نَحْنُ نَزَرُكُمْ وَيَأْتُهُم^٢ وَلَا تَقْرَبُوا الْفَوَاحِشَ مَا ظَهَرَ مِنْهَا وَمَا بَطَنٌ^٣ وَلَا تَقْتُلُوا النَّفْسَ الَّتِي حَرَّمَ اللَّهُ إِلَّا بِالْحَقِّ^ط ذَلِكُمْ وَصَّيْكُمْ بِهِ لَعَلَّكُمْ تَعْقِلُونَ ﴿١٥١﴾ وَلَا تَقْرَبُوا مَالَ الْيَتِيمِ إِلَّا بِالَّتِي هِيَ أَحْسَنُ حَتَّى يَبْلُغَ أَشُدَّهُ^٤ وَأَوْفُوا الْكَيْلَ وَالْمِيزَانَ بِالْقِسْطِ^٥ لَا تَكْلَفُ نَفْسًا إِلَّا وُسْعَهَا وَإِذَا قُلْتُمْ فَاعْدِلُوا وَلَوْ كَانَ ذَا قُرْبَى^٦ وَبِعَهْدِ اللَّهِ أَوْفُوا^ط ذَلِكُمْ وَصَّيْكُمْ بِهِ لَعَلَّكُمْ تَذَكَّرُونَ^٧ ﴿١٥٢﴾ وَأَنْ هَذَا صِرَاطِي مُسْتَقِيمًا فَاتَّبِعُوهُ^٨ وَلَا تَتَّبِعُوا السُّبُلَ فَتَفَرَّقَ بِكُمْ عَنْ سَبِيلِهِ^ط ذَلِكُمْ وَصَّيْكُمْ بِهِ لَعَلَّكُمْ تَتَّقُونَ ﴿١٥٣﴾ ثُمَّ آتَيْنَا مُوسَى الْكِتَابَ تَمَامًا عَلَى الَّذِي أَحْسَنَ وَتَفْصِيلًا لِكُلِّ شَيْءٍ وَهُدًى وَرَحْمَةً لَعَلَّهُمْ بِلِقَاءِ رَبِّهِمْ يُؤْمِنُونَ ﴿١٥٤﴾

151- De ki: “Gelin, size Rabbinizin neleri haram kıldığını haber vereyim: O’na hiçbir şeyi ortak koşmayın; ana-babanıza iyilik edin, açlık korkusuyla çocuklarınızı öldürmeyin; sizin de onların da rızkını Biz veririz. Kötülüklerin açığına da gizlisine de yaklaşmayın.

**Haklı bir sebep olmadıkça Allâh'ın yasakladığı ca-
na kıymayın! İşte Allâh'ın size emrettikleri bunlardır.
Umulur ki aklınızı kullanırsınız.**

**152- Rüşd çağına erişinceye kadar, yetimin malına, en güzel olanın dışında yaklaşmayın! Ölçüyü ve tartıyı adâletle yapın! Biz bir kimseye ancak gücünün yeteceği yükü yükleriz. Söz söylediğiniz zaman, yakınlarınız bile ol-
sa adâletli davranın! Allâh'a verdiğiniz sözü yerine ge-
tirin! İşte Allâh'ın size emrettikleri bunlardır. Umulur
ki düşünüp öğüt alırsınız.**

**153- İşte Benim dosdoğru yolum budur. O yola uyun. Sizi
Allâh'ın yolundan ayıracak başka yollara sapmayın. İşte
Allâh'ın size emrettikleri bunlardır. Umulur ki sakınır-
sınız.**

**154- Sonra iyilik yapanlara nîmetimizi tamamlamak, her
şeyi açıklamak, doğru yola iletmek ve bir rahmet ol-
mak üzere Mûsâ'ya da Kitab'ı verdi. Umulur ki, onlar
Rab'lerine kavuşacaklarına îmân ederler.**

151-152 âyetlerde On Emir yer almıştır. İbn-i Abbâs, bunların bütün semâvî dinlerde ortak olduğunu söylemiştir.

ON EMİR

1- Allâh'a hiçbir şeyi ortak koşmamak. Allâh'a ortak koşmanın ki-
şiyi cehenneme götüreceğini bildiren pek çok âyet vardır. Bâzıları şunlar-
dır: *“İnsanlardan öyleleri vardır ki, Allah’tan başkasını, O’na denk
tanrılar edinir de onları Allâh’ı sever gibi severler.”*⁵⁷⁸ *“Andolsun ki
“Allah, Meryem oğlu Mesih’in ta kendisidir.” diyenler kesinlikle kâ-
fir olmuşlardır. Oysa İsâ şöyle demişti: “Ey İsrâiloğulları! Benim de
Rabbim, sizin de Rabbiniz olan Allâh’a kulluk edin. Kim Allâh’a şirk
koşarsa, Allah ona cenneti haram kılar ve onun varacağı yer ateş-
tir ve zâlimlerin için yardımcılar da yoktur.”*⁵⁷⁹

578. Bakara, 2/165.

579. Mâide, 5/72.

**“Şüphesiz ki Allah kendisine ortak koşulmasını bağışlamaz; ama dilediği kimsenin şirk dışındaki günahlarını bağışlar. Allâh'a şirk ko-
şan, büyük bir günah işleyerek Allâh'a iftira etmiş olur.”**⁵⁸⁰

Câbir ؓ'ten rivâyete göre, bir adam Nebî ﷺ'e gelerek, kişiyi cennete veya cehenneme götürecektir etkenin ne olduğunu sordu. Hz. Peygamber şu cevabı verdi: “Allâh'a ortak koşmadan ölen cennete, O'na ortak koşarak ölen ise cehenneme gider.”⁵⁸¹

Muâz bin Cebel ؓ'e bir gün Allâh'ın Rasûlü şöyle buyurdu: “Ey Muâz! Allah'tan başka ilâh olmadığına ve Muhammed'in O'nun kulu ve elçisi olduğuna şehâdet eden kimseye Allah cehennemi haram kılar.” İnsanlar gevşeklik içine girer korkusuyla Hz. Muâz bu hadîsi ölümüne yakın nakletmiştir.⁵⁸²

Ebû Zer el-Gıfârî, Allâh'ın elçisinin şöyle buyurduğunu anlatır: “Cebrâil bana geldi ve Allâh'a ortak koşmayarak ölen kimsenin cennete gireceğini müjdeledi. Bunun üzerine Ebû Zer demiş ki: Zinâ etse, hırsızlık etse de mi? Evet zinâ etse hırsızlık etse de!” (Bu soruyu Ebû Zer üç kez tekrarlamış, Allâh'ın elçisi üçünde de aynı cevabı vermiş). Bâzı rivâyetlerde, Ebû Zer'in hoşuna gitmese de bu böyledir, ilâvesi vardır. Tirmizî, bu hadis için hasen-sahîh demiştir.⁵⁸³

2- Ana-babaya iyilik etmek. Kur'ân-ı Kerîm'in birkaç yerinde ana-babaya iyilik, Allâh'a kullukla birlikte anılır. Çünkü insan üzerinde Allah hak-
kından sonra en önemli haklar ana-baba ile ilgilidir.

İlgili âyetlerde şöyle buyrulur: **“Biz insana, ana-babasına iyilik yap-
masını tavsiye ettik. Eğer onlar seni, hakkında bir bilgin olmayan
bir şeyi, bana ortak koşman için zorlarsa, onlara itaat etme. Dönüşünüz ancak banadır. O zaman size yapmış olduklarınızı haber
vereceğim.”**⁵⁸⁴ **“Biz insana ana-babasını da tavsiye ettik. Anası onu
nice sıkıntılara katlanarak taşıdı. Sütten ayrılması da iki yıl içinde
olur. (İşte bunun için) önce bana, sonra da ana ve babana şükret di-
ye (tavsiye ettik). Dönüş ancak banadır.”**⁵⁸⁵

580. Nisâ, 4/48. Bk. 4/116.

581. Müslim, İman, 151.

582. Buhârî, İman, 49; Müslim, İman, 53.

583. Buhârî, Cenâiz, 1, Bed'ü'l-halk, 6, Libâs, 24; Müslim, İman, 153, 154, Zekât, 32, 33; Tirmizî, İman, 18; Ahmed bin Hanbel, V, 152, 159, 161.

584. Ankebût, 29/8.

585. Lokmân, 31/14.

Bu emir ve yasakların benzerinin daha önce Hz. Mûsâ kavmine de emredildiği şu âyetten anlaşıyor: **“Bir zamanlar İsrâiloğulları’ndan: “Yalnız Allâh’a kulluk edin, anaya-babaya, yakınlara, yetimlere ve yoksullara iyilik edin ve insanlara güzel söz söyleyin; namazı dos-doğru kılın, zekâtı verin!” diye kesin söz almıştık.”**⁵⁸⁶

Abdullah bin Mes’ud anlatıyor. Allâh’ın elçisine, “Hangi amel daha üstündür?” diye sordum. “Vaktinde kılınan namaz.” dedi. Sonra hangisi? dedim. “Ana-babaya iyilik.” dedi. Sonra hangisi? dedim. Allah yolunda cihad.” dedi. Eğer sormaya devam etseydim, daha da söyleyecekti!”⁵⁸⁷

3- Yoksulluk korkusuyla çocukları öldürmemek. Bunun kapsamına, câhiliye döneminde kız çocuklarını öldürme girdiği gibi, uzuvları teşekkül etmiş ve ruh üflenmiş olan ceninin, annenin hayatını kurtarma gibi önemli bir neden olmaksızın düşürülmesi de girmelidir.

Allah Teâlâ şöyle buyurur: **“Geçim korkusuyla çocuklarınızı öldürmeyin, onlara da size de rızkı Biz veririz. Şüphesiz ki onları öldürmek, büyük bir günahtır!”**⁵⁸⁸ **“Diri diri toprağa gömülen kız çocuğuna sorulduğunda: Günahı neydi de öldürüldü?”**⁵⁸⁹

4- Fuhşun açığına da gizlisine de yaklaşmamak. Açık ve kapalı fuhş, hem zinâyı hem de her türlü çirkin, günah sayılan fiilleri ifade eder. Para kazanmak için yapılan zinâyâ “bigâ” denir. Kur’ân’da, zayıf durumda bulunan câriyelerin para karşılığı zinâyâ zorlanması yasaklanmıştır.⁵⁹⁰

İlgili âyette şöyle buyrulur: **“De ki: Benim Rabbim, ancak açık ya da gizli bütün hayasızlıkları, günah işlemeyi, haksız yere saldırıyı, hakkında hiçbir kanıt indirmedeği şeyleri Allâh’a ortak koşmanızı ve bilmediğiniz şeyleri Allâh’a isnâd etmenizi haram kılmıştır.”**⁵⁹¹

5- Haksız yere bir cana kıymamak. İlgili âyette şöyle buyrulur: **“Yine onlar Allah ile birlikte başka bir tanrıya tapmazlar, Allâh’ın haram kıldığı cana, haksız yere kıymazlar ve zinâ etmezler. Kim bunları yaparsa günahının cezasını çeker.”**⁵⁹²

586. Bakara, 2/83. Bk. İsrâ, 17/23-24; Lokmân, 31/14-15.

587. Buhârî, Mevâkît, 5; Müslim, İman, 139; Ebû Dâvûd, Tahâret, 61; Ahmed bin Hanbel, I, 410, 418, 421.

588. İsrâ, 17/31. Bk. En’âm, 6/137.

589. Tekvîr, 81/8-9.

590. Bk. Nûr, 24/33.

591. A’râf, 7/33.

592. Furkan, 25/68.

Ölüm cezâsı, kısas yoluyla öldürmek ve devlete karşı isyan etmek veya savaş hâli gibi durumlarda öldürme bir özür sayılabilir.⁵⁹³

152. âyette bunlara beş madde daha eklenir:

6- Yetim malı yememek. İlgili âyetlerde şöyle buyuruluyor: **“Yetimin malına, rüşd çağına erişinceye kadar, en güzel olanın dışında yaklaşmayın. Bir de verdiğiniz sözü yerine getirin. Çünkü verilen sözde sorumluluk vardır.”**⁵⁹⁴ **“Yetimlere mallarını verin. Kötü olanı iyi olanla değiştirmeyin. Onların mallarını kendi mallarınıza karıştırıp yemeyin. Çünkü bu büyük bir günahdır.”**⁵⁹⁵

7- Ölçü ve tartıya hîle karıştırmamak. İslâm kul hakkına çok önem vermiştir. Ticarete özellikle müşterinin, anlayamadığı yollarla aldatılması, kazancı haram veya mekruh hîle getirmeye başlar. Kur'ân'da Hz. Şuayb'ın Medyen halkına şöyle öğüt verdiği belirtilir:

“Medyen'e de kardeşleri Şuayb'ı gönderdik. Dedi ki: “Ey kav-mim! Allâh'a ibadet edin, sizin için ondan başka ilâh yoktur. Size Rabbinizden açık bir delil gelmiştir. Ölçüyü ve tartıyı dosdoğru yapın ve insanların sahip olduğu hak ve mallarını eksiltmeyin! Yeryüzü düzene girdikten sonra, orada fesat çıkarmayın!”⁵⁹⁶

8- Bir kimseye gücünün yetmeyeceği işi yüklememek. Âyette şöyle buyrulur: **“Allah hiç kimseye gücünün yetmeyeceği şeyi yüklemez.”**⁵⁹⁷

9- Yalancı şahitlik etmemek. Akrabasının aleyhine bile olsa tanıklığı doğru yapmak gerekir. İlgili âyette şöyle buyrulur: **“Ey îmân edenler! Kendiniz, ana-babanız ve yakınlarınızın aleyhinde bile olsa adâleti titizlikle ayakta tutan, Allah için şahitlik eden kimseler olun. Hakkında şahitlik ettiğiniz kimseler zengin de olsa fakir de olsa, duygularınıza kapılıp adâletten ayrılmayın. Çünkü Allah onlara (sizden) daha yakındır. Eğer sözü eğip bükerek gerçeği çarpıtır veya şahitlikten vazgeçerseniz (bilin ki), Allah yaptıklarınızdan haberdardır.”**⁵⁹⁸

593. Bk. Bakara, 2/190; Mâide, 5/33; Hucurât, 49/9; Tevbe, 9/5, 12, 29, 36, 123; İsrâ, 17/31; Buhârî, Diyât, 6, Kasâme, 25, 26.

594. İsrâ, 17/34.

595. Nisâ, 4/2.

596. A'râf, 7/85.

597. Bakara, 2/286.

598. Nisâ, 4/135.

10- Verdiği sözde durmak. İslâm’da verilen söz, çok önemsenmiştir. Mü’minin sözü senettir, özdeyişi yerinde bir sözdür. Yemin, adak ve zihar gibi büyük sözler için konulan telâfi ve kefâretler bunu gösterir.

Kur’ân-ı Kerîm’de, karşılıklı borçlanmalarda bunun yazıyla tespiti yanında, verilen sözlere ve yapılan antlaşmalara uyulması istenmiştir.

İlgili âyetlerde şöyle buyrulur: **“Ey îmân edenler! Yaptığınız sözleşme hükümlerini yerine getirin.”**⁵⁹⁹ **“Sözleşme yaptığınız zaman, Allâh’a karşı verdiğiniz sözü yerine getirin ve Allâh’ı üzerinize şahit tutarak, iyice pekiştirdikten sonra yeminleri bozmayın. Allah yapmakta olduklarınızı bilir.”**⁶⁰⁰ **“Verdiğiniz sözü yerine getirin, çünkü verilen söz, sorumluluğu gerektirir.”**⁶⁰¹ Hz. Peygamber’in şu hadîsi de yukarıdaki âyetleri tefsir eder. *“Müslümanlar kendi aralarında belirledikleri şartlara uyarlar. Ancak haramı helâl, helâli haram kılan şart bunun dışındadır.”*⁶⁰²

Diğer yandan ödeme güçlüğü içinde olan borçluya gerekli kolaylığın gösterilmesi gerekir. Âyette şöyle buyrulur: **“Eğer borçlu darlık içindeyse, ona eli genişleyince kadar süre vermek vardır. Bilerseniz, borcu bağışlamanız sizin için daha hayırlıdır.”**⁶⁰³ Ancak ödeme gücü olduğu hâlde, borcunu vâdesindeodemeyen kimse alacaklıya zulüm yapmış olur. Nitekim bir hadiste: *“Zenginin borcunu ertelemesi bir zulümdür.”* buyurulmuştur.⁶⁰⁴ Alacaklı bu varlıklı kimseden alacağını mahkeme yoluyla zorla alabilir.

Bir kimse gerek ihtiyaç yüzünden ve gerekse yatırımlarını büyütme, daha fazla mal alarak cirosunu arttırmak gibi amaçlarla da borçlanabilir. Ödeme gücünü aşmayacak şekildeki borçlanmalarda bir sakınca bulunmaz. Nitekim Hz. Peygamber de zaman zaman ihtiyaç yüzünden borçlanmıştır. Mesela, bir Yahudi’den veresiye buğday satın almış ve zırhını rehin olarak bırakmıştır.⁶⁰⁵

Ödemek niyetiyle borçlanan kimseye Cenâb-ı Hak yardımcı olur. Ebû Hüreyre’ رضي الله عنه’ın naklettiği bir hadiste şöyle buyrulur: **“Kim ödemek niyetiyle**

599. Mâide, 5/1.

600. Nahl, 16/91.

601. İsrâ, 17/34.

602. Buhârî, İcâre, 14; Tirmizî, Ahkâm, 17. Hadisteki son cümle yalnız Tirmizî rivâyetinde vardır.

603. Bakara, 2/280.

604. Buhârî, Havâle, 1, 2, İstikrâz, 12; Müslim, Müsâkât, 33; Ebû Dâvûd, Büyû‘, 10; Tirmizî, Büyû‘, 68.

605. Buhârî, İstikrâz, 1, Büyû‘, 14, 33, 37, 88, Selem, 6, Rehn, 1; Müslim, Müsâkât, 124-126.

borçlanırsa, Allah onu bu borcu ödemeye muvaffak kılar. Kim de başkasının malını telef etmek niyetiyle alırsa, Allah onu telef ettirir, ödemeye muvaffak olamaz.”⁶⁰⁶

Borçlanmada niyetin önemi Ebû Üame 'ın naklettiği şu hadiste daha açıktır: “Bir kimse ödeme için borçlanır, fakat borcunu ödeyemeden ölürse, Allah onun borcundan vazgeçer ve istediği bedeli vererek alacaklısını râzı eder. Buna karşılık ödeme niyeti olmaksızın borçlanan kimse, borcunu ödemediği ölürse, Yüce Allah ondan alacaklıların hakkını alır.”⁶⁰⁷

Ancak bu duâ ve sakındırmalar, İslâm'da borçlanmanın câiz olmadığı anlamına gelmez. Borçlanmada ölçünün kaçırılmaması ve ödeme gücünü aşacak borç yükü altına girilmemesi istenir.

Bütün bu emir ve yasakların amacı âyetlerin sonunda iki maddede gösterilmiştir: a) İnsanların düşünüp aklını kullanması, b) Düşünüp ders alması. Buna göre, Allah Teâlâ'nın bütün emir ve yasakları üzerinde düşünerek, bunların konulma gerekçesini anlamaya çalışmak gerekir. Haramların illet denilen bir gerekçeye dayandığı bilinmektedir. İçki yasağının sarhoş etme, zinâ yasağının nesli koruma, haksız yere birini öldürme yasağının insan hayatını koruma gerekçesine (illetine) dayanması üzerinde düşünen bu konuda aklın ve bilimin aynı noktada buluştuğunu anlar. Namaz, oruç, hac, zekât gibi ibadetler üzerinde düşünen kimse de, bunların fert, aile toplum üzerinde psikolojik, sosyolojik, fizik pek çok faydalarının bulunduğunu görür.

Yukarıdaki 152. âyette, rüşd çağına ulaşınca kadar yetimin malına, ancak en güzel şekilde yaklaşılabileceği belirtiliyor. Âyette yer alan diğer esaslar bir önceki âyetin açıklamasında On Emir içinde yer almıştır. Yetim malının yönetimi ile ilgili bir araştırmamızı günümüz vakıf ve kamu mallarının da ilgilendirdiği için önemine binâen aşağıya alıyoruz:

YETİM MALI VE YÖNETİMİ

Babası vefât eden yetim çocuk, rüşd çağı olan 18-20 yaşlarına ulaşınca ya kadar kendi malında doğrudan tasarrufta bulunamayacağı için, bu mallar temsilci olan vasî veya kayyım tarafından yönetilecektir. Bu yönetimin en güzel (ahsen) oluşu rasyonel (akılcı) ve rantabl (verimli/kârlı) olmasıyla gerçekleşir. Buna göre, yetime âit malları kiraya vermek veya satmak gerektiğinde “râyiç bedel” esas alınacaktır. Çünkü yetim malının tükenmemesi

606. Buhârî, Zekât, 18, İstikrâz, 2; İbn Mâce, Sadakât, 11; Ahmed bin Hanbel, II, 361.

607. Kâmil Miras, Tecrid-i Sarîh Terc., 7. baskı, Ankara 1984, VII, 273.

ve artması ancak kârlı şekilde işletilmesiyle mümkündür. Râyîç bedelin dışına çıkılır ve müşteri de malın kalitesi, niteliği konusunda yanıltılır ve etki altında bırakılırsa “gabin” hâli söz konusu olur. Fâhiş gabin sınırına varmayan kâr yüksekliği “yesir gabin” adını alır. Belh fakihlerinden Nusayr b. Yahyâ (ö. 268/881) fâhiş gabin oranlarını üç çeşit mala göre şöyle belirlemiştir. Piyasada bir malın râyîç fiyatına; gayrimenkullerde %20’nin, hayvanlarda %10’un, diğer menkul eşyada ise %5’in üstünde eklenen fazlalık fâhiş gabin (aşırı kâr) kapsamına girer. Sonuçta Hanefilere göre yalan ve hile ile birleşen fâhiş kâr satım akdini etkiler. Ebû Hanîfe’ye göre alıcı, bu durumu öğrenince dilerse o malı konuşulan bu fiyatla alır, dilerse akdi feshedebilir. Ebû Yusuf’a göre ise, fâhiş kârla satışta râyicin üstündeki fazlalık ve kârdan aldığı payı düşürebilir.

Yetime âit mallar kârlı şekilde işletilemez ve sürekli zarar meydana geleceği belli olursa, işletmeleri durdurup, eldeki mallar yetim için en yararlı olabilecek altın, döviz veya gayrimenkul alımı gibi bir alana yatırım yapılarak, mal varlığı koruma altına alınır ve rüşd yaşına ulaştığında kendisine teslim edilir.⁶⁰⁸

Yukarıda yetim malı için öngörülen bu ölçüler vakıf ve kamu mülkleri için de geçerlidir. Kısaca belirtilen bu üç çeşit malın kiraya verilmesi veya satılması râyîç bedel üzerinden olmalıdır. Kira bedeli fâhiş gabin ölçüsünde düşük olursa akit bâtil olur. Kiracıdan ya farkı tamamlaması veya kiralanın yeri boşaltması istenir. Zarûret olmadıkça yetim, vakıf ve beytü’l-mâle âit gayrimenkullerden dükkân, mesken ve benzerlerinin bir yıllığına, arâzîlerin ise en fazla üç yıllığına kiraya verilmesi asıldır. Vakfın ve aynı hükme tâbî olan malların korunması ve amaca uygun gelir sağlanabilmesi için bu sınırlamalara gerek duyulmuştur. Hanefilerde fetvâya esas olan görüş budur. Ancak vakfın onarılması için acele paraya ihtiyaç olursa, kira süresi, kira bedeli peşin alınarak uzatılabilir.⁶⁰⁹

Günümüzde vakıf gayrimenkullerin; hazine, özel idâre, belediyeler, emekli sandığı, sosyal sigortalar kurumu gibi devlet kurum ve kuruluşlarına âit malların satımı veya kiraya verilmesi de İslâmî açıdan aynı hükümlere tâbidir. Ancak bu kuruluşlara âit iş hanı, otel, santral garaj, iş yeri vb. tesisler araştırıldığında râyîç bedelin çok altında bir bedelle kiraya verildikleri ve özellikle pek çok vakıf gayrimenkullerin çeşitli devirlerde “istibdal (hâkim kontrolünde

608. Bk. Ali Haydar, *Duraru’l-Hukkâm*, I, 588, 589; Mecelle, mad. 165.

609. Bk. H. Döndüren, *Delilleriyle Ticaret ve İktisat İlmihali*, İstanbul 1993, s. 276-279.

akar yerine akar satın alma)" esasları gözetilmeden, özel şahısların mülkiyetine intikal ettikleri görülür. Bunlar topluma âit mülkler olduğu için, kamu yararı gözetilmeksizin yapılan bu gibi tasarrufların, tasarruf sahipleri için uhrevi bakımdan ne kadar riskli olduğu açıktır. Devletin yönetim velâyetini üzerine aldığı toplum mülklerine satış veya kira hâlinde "râyîç bedel" prensibinin uygulanması durumunda, vakfiyelerde yer alan hayır hizmetlerinin gerçekleşmesiyle; eğitim, sağlık, yoksulluk ve emeklilik gibi sosyal problemlerin devlete yük olmadan önemli ölçüde çözüleceğinde şüphe yoktur.⁶¹⁰

وَأَنَّ هَذَا صِرَاطِي مُسْتَقِيمًا فَاتَّبِعُوهُ وَلَا تَتَّبِعُوا السُّبُلَ فَتَفَرَّقَ بِكُمْ عَنْ سَبِيلِهِ ذَلِكُمْ وَصِيكُم بِهِ لَعَلَّكُمْ تَتَّقُونَ ﴿١٥٣﴾

153- İşte Benim dosdoğru yolum budur. O yola uyun. Sizi Allâh'ın yolundan ayıracak başka yollara sapmayın. İşte Allâh'ın size emrettikleri bunlardır. Umulur ki sakınırsınız.

153. âyette, bir önceki âyetlerde yer alan on esasa uyulması istenmekte ve bu yolun dosdoğru yol olduğu, Allah'tan sakınmış olmak için bu yolun izlenmesi gerektiği vurgulanmaktadır.

İlgili âyetlerde şöyle buyrulur: **"Doğru yolu göstermek Allâh'a âittir. Ama ondan sapan da vardır. Allah dileseydi hepinizi doğru yola iletirdi."**⁶¹¹ **"İşte Benim dosdoğru yolum budur. O yola uyun; başka yollara uymayın ki, bunlar sizi Allâh'ın yolundan ayırır. İşte Allâh'ın size emrettikleri bunlardır. Umulur ki sakınırsınız."**⁶¹²

Câbir bin Abdullah ؓ'ten rivâyete göre, şöyle demiştir: "Rasûlullah ؐ'in yanında idik. Yere düz bir çizdi, sonra onun sağına ve soluna birer çizgi daha çizdi. Sonra elini orta çizginin üzerine koyarak ashâbına şöyle buyurdu: Bu Allâh'ın yoludur. Sonra da yukarıdaki âyeti okumuştur." Başka bir rivâyette şu ilâve vardır: Diğer çizgiler de birer yoldur, fakat bunların her birinin başında insanları o yollara çağıran bir şeytan vardır.⁶¹³

610. Ayrıca bk. İsrâ, 17/34; Nisâ, 4/36.

611. Nahl, 16/9.

612. En'âm, 6/153.

613. İbn Mâce, Mukaddime, 1; Dârimî, Mukaddime, 23; Ahmed bin Hanbel, Müsned, I, 435, 465, III, 397.

ثُمَّ آتَيْنَا مُوسَى الْكِتَابَ تَمَامًا عَلَى الَّذِي أَحْسَنَ وَتَفْصِيلًا لِّكُلِّ شَيْءٍ
وَهُدًى وَرَحْمَةً لِّعَلَّهُمْ بَلَقَاءِ رَبِّهِمْ يُؤْمِنُونَ ﴿١٥٤﴾

154- Sonra iyilik yapanlara nîmetimizi tamamlamak, her şeyi açıklamak, doğru yolu göstermek ve bir rahmet olmak üzere Mûsâ'ya da Kitab'ı verdi. Belki böylece onlar Rab'lerinin huzûruna çıkacaklarına î mân ederler.

154. âyette, Hz. Mûsâ'ya Tevrat'ın verilme gerekçesi olarak şunlara işaret edilmiştir: a) İyilik edenlere, yani Tevrat'ın hükümlerini iyi uygulayanlara nîmetini tamamlamak, b) Her şeyi iyice açıklamak, c) Doğruyu göstermek, d) Bir rahmet olmak.

Hz. Mûsâ Tûr Dağı'nda iken, İsrâiloğulları'nın yeniden puta tapmalarını sağlayan Sâmirî'ye ve buna engel olamayan kardeşi Hârûn'a kızarak Tevrat levhâlarını yere bırakmasından sonrasıyla ilgili olarak âyetlerde şöyle buyrulur:

“Mûsâ'nın öfkesi yatışınca levhâları yerden aldı. O levhâlarda, Rab'lerinden korkanlara doğru yolu gösteren öğütler ve Allâh'ın merhamet edeceği yazılıydı.”⁶¹⁴ **“Andolsun ki Biz Mûsâ'ya, ilk nesilleri yok ettikten sonra, insanlar için gönül gözlerini aydınlatacak deliller, bir hidâyet rehberi ve bir rahmet olarak Kitab'ı (Tevrat'ı) verdik. Belki düşünüp öğüt alırlar!”**⁶¹⁵

614. A'râf, 7/154.

615. Kasas, 28/43.

﴿ BÂB 20 ﴾

KUR'ÂN VE ÖNCEKİ SEMÂVÎ KİTAPLAR, MÛCİZE İSTEMENİN SONUCU, İYİLİK VE KÖTÜLÜĞÜN KARŞILIĞI, HANÎF DÎNİ, HERKESİN KAZANDIĞININ KENDİSİNE ÂİT OLMASI, İNSANIN HALÎFE OLUŞU

وَهَذَا كِتَابٌ أَنْزَلْنَاهُ مُبَارَكٌ فَاتَّبِعُوهُ وَاتَّقُوا لَعَلَّكُمْ تُرْحَمُونَ ﴿١٥٥﴾
 أَنْ تَقُولُوا إِنَّمَا أَنْزَلَ الْكِتَابُ عَلَى طَائِفَتَيْنِ مِنْ قَبْلِنَا وَإِنْ كُنَّا عَنْ
 دِرَاسَتِهِمْ لَغَافِلِينَ ﴿١٥٦﴾ أَوْ تَقُولُوا لَوْ أَنَّا أَنْزَلْنَا الْكِتَابَ لَكُنَّا
 أَهْدَى مِنْهُمْ فَقَدْ جَاءَكُمْ بَيِّنَةٌ مِنْ رَبِّكُمْ وَهُدًى وَرَحْمَةٌ فَمَنْ أَظْلَمُ
 مِمَّنْ كَذَّبَ بِآيَاتِ اللَّهِ وَصَدَفَ عَنْهَا سَنَجْزِي الَّذِينَ يَصْدِفُونَ عَنْ
 آيَاتِنَا سُوءَ الْعَذَابِ بِمَا كَانُوا يَصْدِفُونَ ﴿١٥٧﴾ هَلْ يَنْظُرُونَ إِلَّا أَنْ تَأْتِيَهُمُ
 الْمَلَائِكَةُ أَوْ يَأْتِيَ رَبُّكَ أَوْ يَأْتِيَ بَعْضُ آيَاتِ رَبِّكَ يَوْمَ يَأْتِي بَعْضُ آيَاتِ
 رَبِّكَ لَا يَنْفَعُ نَفْسًا إِيْمَانُهَا لَمْ تَكُنْ أَمَنَتْ مِنْ قَبْلُ أَوْ كَسَبَتْ فِي إِيْمَانِهَا
 خَيْرًا قُلِ انتظِرُوا إِنَّا مُنْتَظِرُونَ ﴿١٥٨﴾ إِنَّ الَّذِينَ فَرَّقُوا دِينَهُمْ وَكَانُوا
 شِيْعًا لَسْتَ مِنْهُمْ فِي شَيْءٍ إِنَّمَا أَمْرُهُمْ إِلَى اللَّهِ ثُمَّ يُنَبِّئُهُمْ بِمَا كَانُوا
 يَفْعَلُونَ ﴿١٥٩﴾ مَنْ جَاءَ بِالْحَسَنَةِ فَلَهُ عَشْرُ أَمْثَالِهَا وَمَنْ جَاءَ بِالسَّيِّئَةِ
 فَلَا يُجْزَى إِلَّا مِثْلُهَا وَهُمْ لَا يُظْلَمُونَ ﴿١٦٠﴾ قُلْ إِنِّي هَدَيْتُ رَبِّي إِلَى
 صِرَاطٍ مُسْتَقِيمٍ دِينًا قِيمًا مِلَّةَ إِبْرَاهِيمَ حَنِيفًا وَمَا كَانَ مِنَ الْمُشْرِكِينَ
 ﴿١٦١﴾ قُلْ إِنْ صَلَاتِي وَنُسُكِي وَمَحْيَايَ وَمَمَاتِي لِلَّهِ رَبِّ الْعَالَمِينَ
 ﴿١٦٢﴾ لَا شَرِيكَ لَهُ وَبِذَلِكَ أُمِرْتُ وَإِنِّي أَوَّلُ الْمُسْلِمِينَ ﴿١٦٣﴾

قُلْ أَغَيَّرَ اللَّهُ أَبْنَى رَبًّا وَهُوَ رَبُّ كُلِّ شَيْءٍ ۖ وَلَا تَكْسِبُ كُلُّ نَفْسٍ إِلَّا عَلَيْهَا ۚ وَلَا تَزِرُ وَازِرَةٌ وِزْرَ أُخْرَى ۚ ثُمَّ إِلَىٰ رَبِّكُم مَّرْجِعُكُمْ فَيُنَبِّئُكُم بِمَا كُنتُمْ فِيهِ تَخْتَلِفُونَ ﴿١٦٤﴾ وَهُوَ الَّذِي جَعَلَكُمْ خَلَائِفَ الْأَرْضِ وَرَفَعَ بَعْضُكُمْ فَوْقَ بَعْضٍ دَرَجَاتٍ لِّيَبْلُوَكُمْ فِي مَا آتَيْكُم ۚ إِنَّ رَبَّكَ سَرِيعُ الْعِقَابِ ۚ وَإِنَّهُ لَغَفُورٌ رَّحِيمٌ ﴿١٦٥﴾

155- Bu Kur'ân da Bizim indirdiğimiz mübârek bir kitaptır. Ona uyun ve Allah'tan sakının ki size merhamet edilsin!

156- “Kitap bizden önce yaşayan iki topluluğa (Yahudilere ve Hristiyanlara) indirildi; bizim onların okuduklarından haberimiz yoktu.” Dememeniz için (size de kitap indirdik).

157- Veya “Bize de kitap indirilseydi, herhalde onlardan daha doğru olurduk.” demeyesiniz diye (Kur'ân'ı indirdik). İşte size de Rabbinizden apaçık bir delil, bir yol gösterici ve bir rahmet geldi. Allâh'ın âyetlerini yalan sayıp ondan yüz çevirenden daha zâlim kim olabilir? Biz, âyetlerimizden yüz çeviren ve halkı onlardan alıkoyanları bu tutumlarından dolayı azâbın en kötüsüyle cezâlandıracağız!

158- Onlar îmân etmek için neyi bekliyorlar? Yoksa kendilerine meleklerin gelmesini mi veya Rabbinin gelmesini mi yahut Rabbinin göndereceği bâzı alâmetlerin gelmesini mi? Ancak daha önce îmân etmemiş veya îmân ettiği hâlde îmânında bir hayır kazanmamış olan kimseye, Rabbinin bâzı alâmetlerinin geldiği gün, îmân etmesi bir fayda vermez. De ki, “Bekleyin bakalım, şüphesiz Biz de beklemekteyiz!”

159- Dinlerini parça parça edip gruplara ayrılanlara gelince, senin onlarla hiçbir ilgin yoktur. Onların işi ancak Allâh'a kalmıştır. Sonra Allah onlara yapmakta olduklarını haber verecektir.

160- Kim iyilik yaparsa, ona bu iyiliğin on katı vardır. Kim de kötülük yaparsa, bu kötülüğün misli kadar cezâlandırılır. Kimseye haksızlık edilmez.

161- De ki: “Şüphesiz Rabbim beni dosdoğru bir yola, dosdoğru dîne, İbrahim’in Allâh’ı birleyen hanîf dînine ilet-ti. İbrahim Allâh’a ortak koşanlardan değildi.”

162- De ki: “Benim namazım, ibadetlerim, yaşamam ve ölü-müm âlemlerin Rabbi olan Allâh’a âittir.

163- O’nun bir eşi, ortağı yoktur. Bana bu emredildi. Müs-lümanların ilki de benim.”

164- De ki: “Allah, her şeyin Rabbi iken, O’ndan başka Rab mi arayacağım? Herkesin kazancı yalnız kendisinedir. Çünkü hiç kimse başkasının günah yükünü yüklenmez. Sonunda dönüşünüz Rabbinizedir. O zaman O, size ay-rılığa düştüğünüz şeyleri haber verecektir.”

165- Sizi yeryüzünün halîfeleri yapan, verdiği nîmetlerle si-zi imtihan etmek için kiminizi derece bakımından ki-minizden üstün kılan O’dur. Şüphesiz Rabbin, cezâlan-dırması çabuk olandır. Bununla birlikte O, çok bağış-layan, çok merhametli olandır.

155-157. âyetlerde, semâvî kitaplarla ilgili olarak şu esaslara yer veril-miştir:

1) Kur’ân-ı Kerîm, son indirilen mübârek bir kitap olup, ona uyan ve Allah’tan sakınanların, O’nun rahmetine kavuşmaları umulur. İlgili bir âyet-te şöyle buyrulur: **“Bu (Kur’ân), Ümmü’l-kurâ (Mekke) ve çevresinde-kileri uyarman için sana indirdiğimiz ve kendinden öncekileri doğ-rulayan mübârek bir kitaptır. Âhirete îmân edenler buna da îmân ederler ve onlar namazlarını kılmaya devam ederler.”**⁶¹⁶

2) Kur’ân’ın Arapça olarak indirilme sebebi, İncil ve Tevrat’ın da Hristiyan ve Yahudilere kendi ana dillerinde indirilmiş olmasıdır. Çünkü dil farkı yüzünden, diğer toplumlar, biz onlardaki hükümlerden habersizdik

diyebilirlerdi. Nitekim sıkıntıya düşen bâzı toplumların Kıyâmet günü bu bahaneye sığınmak isteyecekleri şöyle haber verilir.

“Biz, kendi elleriyle yaptıklarından dolayı, (Kıyâmet gününde) başlarına bir felâket geldiğinde, onların, “Ey Rabbimiz! Keşke bize bir peygamber gönderseydin de Senin âyetlerine uysak ve böylece inananlardan olsaydık!” diyecek olmasalardı (seni göndermezdik).”⁶¹⁷

3) Kur‘ân, toplumların bize de bir kitap gelseydi, doğru yolu bulurdük dememeleri için indirilmiştir. Çünkü Yahudi ve Hristiyanların kitapları olan Tevrat ve İncil Arapça olmadığı için, Araplar bu durumu bahane ederek; “biz onların dillerinden anlamıyoruz, bu yüzden içlerindeki hükümlerden de habersiziz.” diyebilirlerdi. Yüce Allâh‘ın son ilâhî kitabı Arapça indirmesinin sebebi, onlara böyle bir itiraz imkânı bırakmamaktadır.

İlgili âyetlerde şöyle buyrulur: **“(Müşrikler) şöyle diyorlardı: Eğer yanımızda, öncekilere verilen kitaplardan bir kitap olsaydı, biz de Allâh‘ın ihlâsa erdirilmiş kullarından olurduk! İşte şimdi (onlara kitap geldi) onu inkâr ettiler, ama ileride bilecekler!”**⁶¹⁸ **“Onlar kendilerine uyarıcı bir peygamber gelirse, başka hiçbir ümmetin erişemeyeceği kadar doğru yolda olacaklarına dâir olanca güçleriyle Allâh‘a yemin etmişlerdi. Kendilerine uyarıcı geldiğinde ise, bu onların haktan daha çok uzaklaşmalarına yol açtı.”**⁶¹⁹

4) Artık insanlık âlemine Allâh‘ın apaçık bir belge, hidâyet ve rahmet kaynağı olan Kur‘ân gelmiş olup, onu yalanlayan ve ondan yüz çeviren zâlim sayılır ve en kötü azapla karşılaşır. İlgili âyette şöyle buyrulur: **“Ey insanlar! Size Rabbinizden bir öğüt, kalplerinizdeki (hastalığa) bir şifâ ve mü‘minler için bir hidâyet ve rahmet gelmiştir.”**⁶²⁰

هَلْ يَنْظُرُونَ إِلَّا أَنْ تَأْتِيَهُمُ الْمَلَائِكَةُ أَوْ يَأْتِيَ رَبُّكَ أَوْ يَأْتِيَ بَعْضُ آيَاتِ رَبِّكَ يَوْمَ يَأْتِيَ بَعْضُ آيَاتِ رَبِّكَ لَا يَنْفَعُ نَفْسًا إِيْمَانُهَا لَمْ تَكُنْ أَمَنَتْ مِنْ قَبْلُ أَوْ كَسَبَتْ فِي إِيْمَانِهَا خَيْرًا قُلِ انْتَضِرُوا إِنَّا مُمْتَظِرُونَ ﴿١٥٨﴾

617. Kasas, 28/47.

618. Sâffât, 37/167-170.

619. Fâtır, 35/42.

620. Yûnus, 10/57.

158- Onlar îmân etmek için neyi bekliyorlar? Yoksa kendilerine meleklerin gelmesini mi veya Rabbinin gelmesini mi yahut Rabbinin göndereceği bâzı alâmetlerin gelmesini mi? Ancak daha önce îmân etmemiş veya îmân ettiği hâlde îmânında bir hayır kazanmamış olan kimseye, Rabbinin bâzı alâmetlerinin geldiği gün, îmân etmesi bir fayda vermez. De ki, “Bekleyin bakalım, şüphesiz Biz de beklemekteyiz!”

158. âyette, inkârcıların, gözle görebilecekleri şekilde meleklerin veya Allâh'ın gelmesini ya da birtakım Kıyâmet alâmetlerinin çıkmasını mı bekledikleri inkâr ve kınama tarzında soruluyor!⁶²¹ Ancak bu belirtilenler görülünce can çekişme sırasında olduğu gibi, artık iş işten geçmiş, sorumluluk zamanı başlamış, inanç dâhil, kazanılması mümkün olan hiçbir hayır yapma imkânı ve zamanı kalmamış bulunur.

İlgili âyetlerde şöyle buyrulur: **“Hışmımızı gördükleri zaman inanmaları, kendilerine bir yarar sağlamaz.”**⁶²² **“Onlar, ille de buluttan gölgeler içinde Allâh'ın ve meleklerin gelmesini mi bekliyorlar? Hâlbuki iş bitirilmiştir. Çünkü bütün işler yalnızca Allâh'a döndürülür.”**⁶²³

“Onlar, Kıyâmet gününün kendilerine ansızın gelmesini mi bekliyorlar? Şüphesiz onun alâmetleri belirmiştir. Öyleyse, o Kıyâmet kendilerine gelip çattıktan sonra, artık öğüt almaları neye yarar?”⁶²⁴ **“Şimdi sen onları kendi hâllerine bırak ve bekle! Zaten onlar da bekliyorlar!”**⁶²⁵

KIYÂMET ALÂMETLERİ (EŞRÂTÜ'S-SAAT)

Kıyâmet alâmetleri, küçük ve büyük alâmetler diye iki başlık altında incelenir. Bunların büyük veya küçük diye nitelenmeleri önemlerinden dolayı değil, açıklanan sebepten dolayıdır.

Küçük Alâmetler

Dînî emirlerin ihmâl edilmesi ve ahlâkın bozulması gibi insan irâdesine bağlı olarak büyük alâmetlerden çok önce meydana gelecek olan olaylardır. Peygamberimiz'in gönderilmesi ve onunla peygamberliğin sona ermesi,

621. Bk. Fecr, 89/22, 23; Enfâl, 8/32; İsrâ, 17/92.

622. Mü'min, 40/85.

623. Bakara, 2/210.

624. Muhammed, 47/18.

625. Secde, 32/30.

ilmin ortadan kalkıp bilgisizliğin artması, içki içme ve zinânın açıkça yapılması, ehliyetsiz insanların söz sahibi olması, adam öldürme olaylarının artması, dünya malının bollaşması, zekât verecek fakirin bulunmaması gibi olaylar Kıyâmetin küçük alâmetlerinin bâzılarıdır.⁶²⁶

Büyük Alâmetler

Kıyâmetin kopmasının hemen öncesinde meydana gelecek ve birbirini izleyecek olan olaylardır. Büyük alâmetler, tabiat kânunlarını aşan ve insan irâdesinin dışında gerçekleşen olaylardır. Hz. Peygamber bir hadislerinde, *“Kıyâmetten önce on alâmet görmediğiniz sürece dünyanın sonu gelmez.”* buyurmuş ve bu alâmetleri şu şekilde sıralamıştır:⁶²⁷

1- Güneşin batıdan doğması: Evrenin tek hâkimi Allâh'ın emriyle güneş batıdan doğacak, bu olaydan sonra î mân edenlerin î mânı, kendilerine hiçbir fayda vermeyecektir. Hadislerde şöyle buyrulur: *“Güneş batıdan doğmadan önce kim tevbe ederse, Allah onun tevbesini kabul eder.”*⁶²⁸ *“Güneş batıdan doğmadıkça Kıyâmet kopmaz. İnsanlar bunu görünce, yerdekilerin hepsi î mân eder, fakat daha önce inanmadığı bu î mânı onlara bir yarar sağlamaz. Hz. Peygamber sonra yukarıdaki âyeti okumuştur.”*⁶²⁹

2- Deccal'in çıkması: Deccal, Kıyâmette zuhur edecek yalancı bir kişidir, İslâm Dîni'ni ve müslümanları ifsat edip, kötülüğe ve bozgunculuğa sevk etmek isteyecektir. Bu kişi tanrılık iddiasında bulunacak, istidrâc denilen bâzı olağan üstülükler gösterecek ve Hz. İ sâ tarafından öldürülecektir.⁶³⁰

Hz. Peygamber kıyâmete yakın Deccal'in çıkacağını, yeryüzünde kırk gün kalacağını, ilk gününün bir yıl, ikinci gününün bir ay, üçüncü gününün bir hafta süreceğini, diğer günlerin ise, normal günler gibi olacağını söyleyince, sahabilerden birisi; bir yıl kadar olacak günde yalnız beş vakit namaz kılmanın yeterli olup olmayacağını sormuştur. Bunun üzerine Hz. Peygamber, böyle bir durumda *“takdir yapınız”* buyurmuştur.⁶³¹ Buna göre, kutup bölgesinde yatsı namazının vakti gerçekleşmeyen yerlerde, gece ile gündüzün gerçekleştiği en yakın beldenin namaz vakitleri dikkate alınarak takdir yoluyla beş vakit namazın kılınması gerekir.

626. Buhârî, Tefsir, 79, Hudûd, 20, Fiten, 25; Tirmizî, Fiten, 34; İbn Mâce, Fiten, 25; Ebû Dâvûd, Sünnet, 15.

627. Müslim, Fiten, 39; Ebû Dâvûd, Melâhim, 11; İbn Mâce, Fiten, 28.

628. Müslim, Zikr, 43.

629. Buhârî, Tefsir, 6/10.

630. Bk. Buhârî, Fiten, 26; Müslim, Fiten, 37, 39, 40, 91, 101, 110, 112.

631. Buhârî, Tefsir, 39/3; Müslim, Fiten, 116; Ebû Dâvûd, Melâhim, 14; Muhammed Hamidullah, İslâm'a Giriş, s. 308.

3- Dâbbetü'l-Arz'ın çıkması: Bu isimde konuşan bir hayvanın yerden çıkması. Bir âyetle şöyle buyrulur: **“Söylenen başlarına geleceği vakit de, onlara yerden bir yaratık (dâbbe) çıkarınız ki bu, onlara insanların âyetlerimize kesin bir îmanla inanmadıklarını söyler.”**⁶³²

4- Ye'cüc ve Me'cüc'ün çıkması: Bu isimde iki topluluğun yeryüzüne dağılarak bir süre bozgunculuk yapmaları da Kıyâmetin bir başka büyük alâmetidir. İlgili âyetlerde şöyle buyrulur: **“Onlar dediler ki: Ey Zülkarneyn! Ye'cüc ve Me'cüc, bu yerde bozgunculuk yapıyor. Bizimle onların arasına bir set yapman için sana bir vergi verelim mi?”**⁶³³ **“Sonunda Ye'cüc ile Me'cüc'ün önü açılır ve onlar her tepeden saldırıya geçerler. Ve gerçek söz olan (Kıyâmet) yaklaşıncı, inkâr edenlerin gözleri dehşetten dona kalır!”**⁶³⁴

5- Bir dumanın ortalığı kaplaması: Mü'minleri nezleye tutulmuş gibi bir duruma getiren ve kâfirleri sarhoş eden bir dumanın çıkışı ve ortalığı kaplaması. Duman olayı Kur'ân'da şöyle açıklanır: **“Şimdi sen, göğün açık bir duman çıkaracağı günü gözet! O duman insanları kaplar. Bu, can yakıcı bir azaptır. (O gün insanlar), “Ey Rabbimiz! Bizden bu azâbı kaldır. Artık biz inanıyoruz.” (derler).”**⁶³⁵

6- Hz. Îsâ'nın gökten inmesi: Ehl-i sünnet inancına göre Kıyâmetin kopmasından önce Hz. Îsâ yeryüzüne inecek, Hristiyanları İslâm'a davet edecek, Deccalı öldürecek, Hazret-i Peygamber ﷺ'in şer'îati ile hükmedecektir.⁶³⁶

7, 8, 9- Yer Çöküntüsü: Biri doğuda, biri batıda, biri de Arap yarımadasında olmak üzere üç yer çöküntüsü meydana gelecektir.⁶³⁷

10- Yemen tarafından çıkacak büyük bir ateşin insanları önüne katarak sürmesi.⁶³⁸

Ebû Dâvûd ve Tirmizî'nin Sünen'lerinde yer alan bâzı hadislerle göre Mehdi'nin çıkması da Kıyâmetin büyük alâmetlerindendir.⁶³⁹

632. Neml, 27/82.

633. Kehf, 18/94.

634. Enbiyâ, 21/96-97.

635. Duhân, 44/10-12.

636. Buhârî, Büyü, 102; Müslim, İman, 242-247.

637. Müslim, Fiten, 39.

638. Müslim, Fiten, 39.

639. Tirmizî, IV, s. 1-93: Ebû Dâvûd, N. Şr. M. Abdulhamid IV, 100, 106. Bk. Buhârî, Fiten, 5; Müslim, İmâre, 53; Ahmet Özgen, “Kıyâmet Alâmetleri”, mad. Şâmil İslâm Ans.

Günümüzde İmâmiyye mezhebi denilen, inanç ve fıkıhta Câfer es-Sâdık'ın görüşlerini esas aldıkları için de “Câferiyye” adıyla anılan 12 İmam inancına sahip olanlarda Mehdi on ikinci imâmı temsil eder. Onlara göre küçük yaşta kaybolan on ikinci imam Muhammed el Mehdi'nin kurtarıcı (mehdi) olarak geleceğine inanmak, tehlike bulunan durumlarda kendini gizlemek (takiyye), Hz. Ali'ye bey'at etmeyen sahabilere karşı tavır almak ve onlara ta'n etmek İmâmiyye'nin benimsediği esaslardandır.⁶⁴⁰

إِنَّ الَّذِينَ فَرَّقُوا دِينَهُمْ وَكَانُوا شِيعًا لَسْتَ مِنْهُمْ فِي شَيْءٍ إِنَّمَا أَمْرُهُمْ إِلَى اللَّهِ ثُمَّ يُنَبِّئُهُمْ بِمَا كَانُوا يَفْعَلُونَ ﴿١٥٩﴾

159- Dinlerini parça parça edip gruplara ayrılanlara gelince, senin onlarla hiçbir ilgin yoktur. Onların işi ancak Allâh'a kalmıştır. Sonra Allah onlara yapmakta olduklarını haber verecektir.

159. âyette, bağlı oldukları din içinde birtakım gruplanmalar meydana getirerek, birbirinden kopan, ilişkisini kesen gruplar için önemli bir uyarı yapılmıştır. Âyetteki “Senin onlarla hiçbir ilişkin yoktur” ifâdesi, dînin kendisinin böyle bir parçalanmayı kabul edemeyeceğini belirtir. Zaten âyetin devamında, o gibi hizipçilerin işinin Allâh'a kaldığı ve ileride yaptıkları işin yanlışlığının kendilerine bildirileceği haber verilmiştir.

Âyetteki, “şiiyan (gruplar-fırkalar)”ın tekili “şîa” olup, sözlükte; bir başkana tâbî ve ona yardımcı olan topluluk demektir. Hz. Peygamber, Yahudi ve Hristiyanların daha önce 71 küsur fırkaya ayrıldığını, kendi ümmetinin ise 73 fırkaya ayrılacağını, bunlardan yalnız kendisi ve ashâbının yolundan giden fırkanın (fırka-i nâciye) kurtulacağını haber vermiştir.⁶⁴¹ Tirmizî bu hadisin, Ebû Hüreyre'den gelen ilk bölümü için, “hasen-sahîh” derken, Abdullah bin Amr'ın naklettiği, “sadece bir fırkanın kurtulacağını, diğerlerinin cehenneme gideceğini” bildiren hadis için, “bu şekliyle bilmediğim, müfesser garîb bir hadis” demiştir.

640. Bilgi için bk. Bekir Topaloğlu, Kelâm İlmi, İstanbul 1981, s. 218; Mustafa Öz, “Câfer es-Sâdık” mad., TDV İslâm Ansik., “Şîa” mad., Şâmil İslâm Ansik.; Hamdi Döndüren, “Câfer-i Sâdık” mad., Şâmil İslâm Ansik.; Diyânet, Komisyon, İlmihal, I, 29-31.

641. Ebû Dâvûd, Sünnet, 1; Tirmizî, İman, 18; İbn Mâce, Fiten, 17; Ahmed bin Hanbel, II, 332, III, 120.

İlgili âyetlerde şöyle buyrulur: **“Kendilerine apaçık deliller geldikten sonra, parçalanıp ayrılığa düşenler gibi olmayın. İşte bunlar için büyük bir azap vardır.”**⁶⁴² **“İşte benim dosdoğru yolum budur. Ona uyun; başka yollara uymayın ki, bunlar sizi Allâh'ın yolundan ayırır. İşte Allâh'ın size emrettikleri bunlardır. Umulur ki sakınırsınız.”**⁶⁴³

“(İnsanlar) kendi aralarında (din ve devlet) işlerinin birliğini bozdular. Oysa hepsi Bize döneceklerdir.”⁶⁴⁴

مَنْ جَاءَ بِالْحَسَنَةِ فَلَهُ عَشْرُ أَمْثَالِهَا ۖ وَمَنْ جَاءَ بِالسَّيِّئَةِ فَلَا يُجْزَى
إِلَّا مِثْلَهَا وَهُمْ لَا يُظْلَمُونَ ﴿١٦٠﴾

160- Kim iyilik yaparsa, ona bu iyiliğin on katı vardır. Kim de kötülük yaparsa, bu kötülüğün misli kadar cezâlandırılır. Kimseye haksızlık edilmez.

160. âyette, Allâh'ın rızasına uygun bir amel için on kat ecir sözü verilmiştir. Diğer âyetlerde, böyle bir miktar belirtilmeksizin hasenenin “kat kat fazlasıyla”,⁶⁴⁵ “daha iyisiyle”,⁶⁴⁶ “daha güzeliyle” karşılık bulacağı bildirilmiştir.⁶⁴⁷ Bu ikinci âyetler grubunun belirttiği fazlalığın, on katın üzerinde olduğu yaygın görüştür. Hatta Bakara 2/261. âyetteki, “bir buğday tanesinin üreyerek yedi yüz taneye ulaşması” örneği, iyi bir amelin ecrinin, yedi yüz katına kadar çıkabileceğini gösterir.

Aşağıdaki âyetlerde bir sınırlamadan söz edilmeksizin, sınırsız ecir de verilebileceğine işaret edilir. **“De ki: “Ey îmân eden kullarım! Rabbinizden sakının! Bu dünyada iyilik yapanlara iyilik vardır. Allâh'ın yeryüzü geniş. Ancak sabredenlere mükâfatları hesapsız verilecektir.”**⁶⁴⁸

“Kim bir kötülük işlerse, ona ancak onun benzeri ile karşılık verilir. Erkek veya kadın, her kim de mü'min olarak iyi bir iş yaparsa, işte onlar cennete girerler ve orada kendilerine hesapsız rızık verilir.”⁶⁴⁹

642. Âl-i İmrân, 3/105.

643. En'âm, 6/153.

644. Enbiyâ, 21/93.

645. Nisâ, 4/40.

646. Neml, 27/89.

647. Şûrâ, 42/23.

648. Zümer, 39/10.

649. Mü'min, 40/40.

Diğer yandan hadislerde, istenip de yapılamayan iyilik, “bir iyilik” olarak, fiilen yapılan iyiliğin ise “on katı ile yedi yüz katına kadar” yazılacağı, yedi yüzden sonra da katlanarak yazılacağı ifâdeleri yer alır.⁶⁵⁰ Abdullah bin Abbâs ؓ’ten rivâyet edilen kudsî bir hadiste Rasûlullah ﷺ, Rabbi’nden naklederek şöyle buyurmuştur:

“Kim bir iyilik yapmak ister de yapamazsa, Allah Teâlâ bunu yapılmış mükemmel bir iyilik olarak kaydeder. Eğer bir kimse iyilik yapmak ister sonra da onu yaparsa, Cenâb-ı Hak o iyiliği on mislinden başlayıp yedi yüz misliyle, hatta kat kat fazlasıyla yazar. Kim de bir kötülük yapmak ister de vazgeçerse, Cenâb-ı Hak bunu bir iyilik olarak kaydeder. Şayet insan bir kötülük yapmak ister sonra da onu yaparsa, Cenâb-ı Hak o kötülüğü sadece bir günah olarak yazar.”⁶⁵¹ İbn-i Abbâs’tan nakledilen bu hadis, Mîraç gecesi 5 vakit namazın farz kılındığını bildiren hadîsin sonunda zikredilmişti.⁶⁵²

Ebû Zer ؓ’ten rivâyet edilen kudsî hadiste şöyle buyurulmuştur: “Kim bir hayır işlerse, ona onun on katı vardır ve daha da artırırım. Kim bir kötülük işlerse, onun cezâsı, o kötülüğün misli kadardır veya bağışlarım. Kim Bana bir karış yaklaşırsa, Ben ona bir arşın yaklaşıyorum. Kim Bana bir arşın yaklaşırsa, Ben ona bir kulaç yaklaşıyorum. Kim Bana yürüyerek gelirse, Ben ona koşarak gelirim. Kim bana hiçbir şeyi ortak koşmaksızın, dünya dolusu günahla gelirse, Ben kendisini o kadar mağfiretle karşılarım.”⁶⁵³

Tefsirini yaptığımız âyetle, kötülüklerin cezâsının misliyle verileceği bildirilir. Bu durum, Allâh’ın Rahmân, Rahîm, Gafûr, Gaffâr, Settâr gibi sıfatlarıyla uyumludur.

قُلْ إِنِّي هَدَيْتَنِي رَبِّيَ إِلَى صِرَاطٍ مُسْتَقِيمٍ ۚ دِينًا قِيمًا مِلَّةَ إِبْرَاهِيمَ حَنِيفًا
وَمَا كَانَ مِنَ الْمُشْرِكِينَ ﴿١٦١﴾

161- De ki: “Şüphesiz Rabbim beni dosdoğru bir yola, dosdoğru dîne, İbrahim’in Allâh’ı birleyen hanîf dînine ilet-ti. İbrahim Allâh’a ortak koşanlardan değildi.”

650. Bk. Buhârî, Rikâk, 31, Tevhid, 35; Müslim, İman, 203-207.

651. Buhârî, Rikâk, 31, Tevhid, 35; Müslim, İman, 206, 207.

652. Bk. Müslim, İman, 259.

653. Müslim, Zikr, 22; İbn Mâce, Edeb, 58; Ahmed bin Hanbel, Müsned, V, 153.

161. âyette, Hz. Peygamber'den, İbrahim ؑ'in sapasağlam dînine uyması istenmektedir. Ayrıca Hz. İbrahim'in hiçbir zaman Allâh'a ortak koşmadığı belirtilir.

İlgili âyette şöyle buyrulur: **“İbrahim'in dîninden, kendini bilmezden başka kim yüz çevirir! Biz onu dünyada seçip peygamber yaptık; o, âhirette de mutlaka iyiler arasında olacaktır.”**⁶⁵⁴

“İbrahim, ne Yahudi ne de Hristiyan'dı; fakat o, Allâh'ı bir tanıyan dosdoğru bir müslümandı, Allâh'a ortak koşanlardan da değildi.”⁶⁵⁵

“Allah yolunda gereği gibi cihâd edin. O sizi seçti ve dinde size bir güçlük yüklemedi. Babanız İbrahim'in dînine (uyun). Allah, bundan önce de, bu kitapta (Kur'ân'da) da size “müslümanlar” adını verdi ki Peygamber size karşı şâhit olsun, siz de bütün insanlara karşı şâhit olasınız. Artık namazı dosdoğru kılın, zekâtı verin ve Allâh'a sımsıkı sarılın. Çünkü sizin Mevlâ'nız O'dur. O, ne güzel Mevlâ, ne güzel yardımcıdır!”⁶⁵⁶

“De ki: “Hayır! Biz hanîf olan İbrahim'in dînine uyarız. O, Allâh'a ortak koşanlardan değildi.”⁶⁵⁷

“De ki: “Allah doğruyu söylemiştir. Öyleyse, Allâh'ı birleyici olarak İbrahim'in dînine uyun. O, Allâh'a ortak koşanlardan değildi.”⁶⁵⁸
“İşini güzel yaparak, kendini Allâh'a teslim eden ve İbrahim'in, Allâh'ı bir tanıyan dînine uyan kimseden, dince daha güzel kim olabilir? Allah İbrahim'i dost edinmiştir.”⁶⁵⁹

قُلْ إِنَّ صَلَاتِي وَنُسُكِي وَمَحْيَايَ وَمَمَاتِي لِلَّهِ رَبِّ الْعَالَمِينَ ﴿١٦٢﴾
 لَا شَرِيكَ لَهُ ۚ وَبِذَلِكَ أُمِرْتُ وَأَنَا أَوَّلُ الْمُسْلِمِينَ ﴿١٦٣﴾

162- De ki: “Benim namazım, ibadetlerim, yaşamam ve ölümüm âlemlerin Rabbi olan Allâh'a âittir.

654. Bakara, 2/130.

655. Âl-i İmrân, 3/67.

656. Hac, 22/78.

657. Bakara, 2/135.

658. Âl-i İmrân, 3/95.

659. Nisâ, 4/125.

163- O’nun bir eşi, ortağı yoktur. Bana bu emredildi. Müslümanların ilki de benim.”

162-163. âyetlerde, Hz. Peygamber’in ve İslâm ümmetinin uyacağı inanç ve bağlılık esasları yer alır. Bunları şöylece sıralayabiliriz: a) Namazın, bütün ibadetlerin, hayat ve ölümün yalnız Allah için olması, b) Allâh’ın bir eş ve ortağının bulunmadığının bilinmesi, c) Bunların bir emir olması ve Hz. Peygamber’in müslümanların ilki olması.

Nitekim Kur’ân’da Rabbini görmek isteyip de göremeyince Hz. Mûsâ’nın şöyle dediği nakledilir: **“Seni görmeden îmân edenlerin ilki de benim.”**⁶⁶⁰ Hz. Peygamber de, “Müslümanların ilki benim.” demekle, Allâh’ın kendisine emrettiklerine, kendisine gelen bütün vahiy mesajına herkesten önce baş eğip teslim olduğunu ifâde etmiş oluyor.

162. âyetteki “nüsük”; hacda kesilen kurban, hac amelleri veya Allâh’a yaklaştıran her amel demektir. Biz bu sonuncu anlamı tercih ettik. Hz. Ali عليه السلام şöyle demiştir: “Rasûl-i Ekrem namaza kalktığı zaman, önce şu iki âyeti okurdu: **‘Şüphesiz ki ben yüzümü hanîf olarak, gökleri ve yeri yaratana çevirdim ve ben Allâh’a ortak koşanlardan değilim.’**⁶⁶¹ **‘De ki: Benim namazım, ibadetlerim, diriliğim ve ölümüm âlemlerin Rabbi olan Allâh’a âittir. O’nun ortağı yoktur. Ben böylece emrolundum: Ben müslüman olanların ilkiyim.’**⁶⁶² Sonra da uzunca bir duâ yapardı.”⁶⁶³

قُلْ أَغَيْرَ اللَّهِ أَبْغَىٰ رَبًّا وَهُوَ رَبُّ كُلِّ شَيْءٍ ۖ وَلَا تَكْسِبُ كُلُّ نَفْسٍ إِلَّا عَلَيْهَا ۚ وَلَا تَزِرُ وَازِرَةٌ وِزْرَ أُخْرَىٰ ۚ ثُمَّ إِلَىٰ رَبِّكُم مَّرْجِعُكُمْ فَيُنَبِّئُكُم بِمَا كُنتُمْ فِيهِ تَخْتَلِفُونَ ﴿١٦٤﴾

164- De ki: “Allah, her şeyin Rabbi iken, O’ndan başka Rab mi arayacağım? Herkesin kazancı yalnız kendisinedir. Çünkü hiç kimse başkasının günah yükünü yüklenmez. Sonunda dönüşünüz Rabbinizedir. O zaman O, size ayrılığa düştüğünüz şeyleri haber verecektir.”

660. A‘râf, 7/143.

661. En‘âm, 6/79.

662. En‘âm, 6/162-163.

663. Müslim, Mûsâfirin, 201; Ebû Dâvûd, Salât, 118, 119; Tirmizî, Deavât, 32; Nesâî, İftitah, 17.

164. âyette, “cezâların şahsiliği” ilkesine işaret edilir. Buna göre, bir aile ve toplulukta sadece suçu işleyen kişi sorumlu tutulur. Diğerlerine bu suçtan bir pay geçmez. Ancak kişiyi suça iten sebepler araştırıldığında, o kişinin mensup olduğu topluluk, bu konuda kusurlu ise, onlar da bu suçtan dünyada veya âhirette payını alır. Nitekim, “kasâme, diyet” gibi tazminatların ödenmesinde âkile denilen aile veya kabîlenin ödemeye dâhil edilmesi, böyle bir kolektif sorumluluğun sonucudur.

İlgili âyetlerde şöyle buyrulur: **“O gün kişi kaçar: Kardeşinden, ana-sından, babasından; karısından ve çocuklarından. Çünkü o gün herkesin, kendine yetecek bir işi vardır!”**⁶⁶⁴ **“Her kim hidâyet yolunu seçerse, bunu kendi iyiliği için seçmiş olur. Kim de doğruluktan sarsarsa, kendi zararına sarmış olur. Hiçbir günahkâr başkasının günah yükünü üslenmez. Biz bir peygamber göndermedikçe, hiç kimseye azap edecek değiliz.”**⁶⁶⁵

Kötülüğe ve kötülüğün yayılmasına sebep olanların cezâsının daha fazla olacağını bildiren âyetler de vardır. Hz. Âişe'ye zinâ iftirası atanlarla ilgili olarak şöyle buyrulur: **“(Peygamberin eşine) zinâ iftirasında bulunanlar sizin içinizden bir topluluktur. Bunu kendiniz için bir kötülük sanmayın; aksine bu, sizin için bir iyiliktir. O iftiracıardan her birine günahı kazandığı vardır. İçlerinden günahın büyüğünü yüklenen için ise büyük bir azap vardır!”**⁶⁶⁶

Başka bir âyette “bizim yolumuza uyun, sizin günahınızı da biz yüklenelim” diyen müşriklere cevap olmak üzere şöyle buyrulur: **“Andolsun ki onlar, hem kendi günahlarını, kendi günahlarıyla birlikte daha başka günahları da yüklenecekler ve elbette, uydurdukları şeylerden dolayı Kıyâmet gününde mutlaka sorguya çekileceklerdir.”**⁶⁶⁷

وَهُوَ الَّذِي جَعَلَكُمْ خَلَائِفَ الْأَرْضِ وَرَفَعَ بَعْضَكُمْ فَوْقَ بَعْضٍ
دَرَجَاتٍ لِّيَبْلُوَكُمْ فِي مَا آتَيْكُمْ إِنَّ رَبَّكَ سَرِيعُ الْعِقَابِ وَإِنَّهُ لَغَفُورٌ

رَحِيمٌ ﴿١٦٥﴾

664. Abese, 80/34-37.

665. İsrâ, 17/15. Bk. Fâtır, 35/18; Zümer, 39/7; Necm, 53/38.

666. Nûr, 24/11.

667. Ankebût, 29/13.

165- Sizi yeryüzünün halîfeleri yapan, verdiği nîmetlerle sizi imtihan etmek için kiminizi derece bakımından kiminizden üstün kılan O'dur. Şüphesiz Rabbin, cezâlandırması çabuk olandır. Bununla birlikte O, çok bağışlayan, çok merhametli olandır.

165. âyette, insanın yeryüzüne halîfe yapıldığı, imtihan gereği olarak insanlara farklı dereceler verildiği, Allâh'ın azâbı yanında, geniş şefkat ve merhamet sahibi olduğu vurgulanmıştır. İlgili âyette şöyle buyrulur: **“Hani bir zamanlar Rabbin meleklere, ‘Ben, yeryüzünde bir halîfe yaratacağım.’ dedi. Onlar, ‘Biz seni överek tesbih ve takdis edip dururken, sen orada bozgunculuk yapacak ve kan dökcek birini mi yaratacaksın?’ dediler. Allah da onlara, ‘Hiç kuşkusuz, ben sizin bil-mediklerinizi bilirim.’ demişti.”**⁶⁶⁸ Aşağıda halîfelikle ilgili bir araştırma-ı vereceğiz:

HİLÂFET

Hilâfet, Arapça bir kelime olup, sözlük anlamı; “bir kimseden sonra gelip, onun yerine geçmek ve onu temsil etmektir.” İslâmî bir terim olarak ise: “Hz. Peygamber'den sonra, ona halef olarak, din ve dünya işlerinde mü'minlere emir olmak” şeklinde târif edilmiştir. İslâm âlimleri; “bey'at (bağlılık yemini) sonucu mü'minler adına tasarruf yetkisine sahip olan ve hükümlerin uygulanmasını sağlayan kimseye halîfe denilir.” târifinde görüş birliği içindedirler. Bu konuda İbn-i Hümmam şöyle demiştir: “Hilâfet; İslâm milleti üzerinde genel olarak tasarruf yetkisine sahip olmaktır.”⁶⁶⁹

Devlet yönetimi anlamında hilâfetle ilgili olarak Kur'ân-ı Kerîm'de şöyle buyrulur: **“Şüphesiz ki Allah size emânetleri ehline vermenizi ve insanlar arasında hükmettiğiniz zaman, adâletle hükmetmenizi emreder. Allah bununla size ne güzel öğüt veriyor! Şüphe yok ki Allah, her şeyi işiten, hakkıyla görendir. Ey îmân edenler! Allâh'a itaat edin, Peygambere ve sizden olan ulü'l-emre (yöneticilere) de itaat edin! Eğer herhangi bir şeyde anlaşmazlığa düşerseniz, Allâh'a ve âhiret gününe gerçekten inanıyorsanız, onu Allâh'a ve Peygamberine götürün! Bu hem daha hayırlı, hem de sonuç bakımından daha**

⁶⁶⁸ Bakara, 2/30.

⁶⁶⁹ Bk. Mehmet Zeki Pakalın, Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü, İstanbul 1971, MEB Yay. “Hilâfet” mad.

güzeldir.”⁶⁷⁰ Bu âyetlerde mü'minlerin kime, hangi şartlarda ve nasıl itaat edecekleri, neye karşı çıkacakları açıkça belirtilmiştir.

Hiz. Peygamber şöyle buyurmuştur: “Her kim ulû'l-emr'e itaatten ayrılırsa, Kıyâmet gününde Allâh'a, fiili (ameli) konusunda lehinde hiçbir hücceti olmayarak kavuşur. Her kim de boynunda (ulû'l-emr'e) bey'ati olma olarak ölürse, câhiliye ölümü ile ölür.”⁶⁷¹

İslâmî eserlerde halife, sultan, ulûl'emr ve imam kavramları, genel olarak İslâm Devlet başkanı anlamında kullanılmıştır.

İbnü'l Hümâm, bir halife seçmenin gerekliliği konusunda şöyle demiştir: ‘Mü'minlerin kendi içlerinden bir imam seçmelerinin sebebi İslâm'ın hükümlerini tam olarak yerine getirmek içindir.’⁶⁷²

Rasûl-i Ekrem ﷺ'in vefâtından sonra sahâbenin halife seçimindeki titizliği konusunda İbn-i Âbidîn şöyle der: “Rasûl-i Ekrem ﷺ pazartesi günü vefât etmiş, salı günü veya çarşamba akşamı yahut çarşamba günü defnedilmiştir. Bu arada Ashâb-ı kirâm, her şeyden önce müslümanların başına bir halife seçmekle meşgul olmuşlardır. Bu sünnet bugüne kadar devam edegelmiştir. Bir halife vefât edince, yerine başkası seçilmedikçe defnedilmez. Halifenin müslüman ve hür olması şarttır. Çünkü küfür ehlinin, müslüman üzerinde velâyet hakkı yoktur. Halife muktedir, yani hükümleri yürütebilir, mazlumun hakkını zâlimden almaya, sınırları ve ülkeyi korumaya, asker sevkine ve benzeri yönetim işlerine gücü yeter olmalıdır.”⁶⁷³

Mü'minler; ehl-i küfrün veya dinden çıkanların istilâsına uğrarlarsa, güç kullanarak başlarına geçen böyle bir yönetime karşı mücâdele etmenin gerektiğini bilirler. Bu mücâdele dönemin şartlarına göre ehil kişileri iş başına getirmek için yapılır. Bu konuda ünlü İslâm hukukçusu İmâm-ı Serahsi şöyle demiştir: ‘Cihaddan maksad; müslümanların güven içinde bulunmaları, din ve dünya işlerini yürütme imkânına kavuşmalarıdır.’⁶⁷⁴

Düşman istilâsı altında olan veya gayrimüslim ülkede azınlıkta kalan müslümanların yapması gereken görevin ne olduğu konusunda, İbn-i Âbidîn şu tespiti yapar: “Fetih'te bu konuda şöyle denmektedir: Eğer görev verecek

670. Nisâ, 4/59-60.

671. Buhârî, Ahkâm, VIII, s. 105; Müslim, İst. 1401, Çağrı Yay. II, s. 1478 Had. No: 1851.

672. İbnü'l Hümâm, Mûsâyere, İst. 1979, Çağrı Yayını, s. 265.

673. İbni Âbidin, Reddül Muhtar, İst. 1982, II, 384.

674. Serahsî, Mebsût, Beyrut, ty., X, 3.

sultan yoksa veya kendisinden görev alacak bir yetkili bulunmazsa (ki bâzı müslümanların yaşadığı bölgelerde olduğu gibi) o bölgelerde gayrimüslimler hâkim olmuşlar, müslümanlar bir bakıma azınlıkta kalmışlar veya müslümanlar mahkûm durumda, gayrimüslimler ise hâkim durumdadırlar. Kurtuba'da (İspanya'da) bugün olduğu gibi... Bu durumda ne yapılmalıdır? Gerekli olan müslümanların kendi aralarından birine bu görevi vermeleridir. Onda ittifak etmeleri vâciptir. Onu kendilerine yönetici olarak seçerler, o da kadı tâyin eder. Böylece kendi aralarında meydana gelen anlaşmazlıkların yargı organlarına (mahkemeye) aktarılması sağlanmış olur. Yine buralarda kendilerine cuma namazı kıldırarak bir imam tâyin ederler. İnsanın mutmain olduğu, kabul edebileceği görüş de bu olsa gerektir. Bu görüş istikâmetinde amel edilmelidir.”⁶⁷⁵

675. İbn Âbidîn, age, XII, 145.

سُورَةُ الْأَعْرَافِ

A'RÂF SÛRESİ

A'râf sûresi 206 âyettir. Mekke'de inmiştir. 163-171 arası âyetlerin Medîne'de indiği söylenmiştir. Adını 46 ve 48. âyetlerde geçen "A'râf" sözcüğünden almıştır. A'râf; cennetle cehennem arasında bir sur olup, iyi ve kötü amelleri eşit çıktığı için, orada bekleyen bir topluluğu ifâde eder.

Sûrede başlıca; Kur'ân'ın indirilme amacı, helâk edilen kimi kavimler, tartıları ağır veya hafif gelenler, insanın yaratılışı, İblis'in isyanı ve insanları saptırma yetkisi alması, Hz. Âdem ve Havva'nın cennetten çıkarılması, mescide gidiş âdâbı, israf yasağı, gerçeği yalanlayanların sonu, iyilerin mükâfatı, cennet ve cehennem halkının konuşmaları, A'râf halkı, rüzgârın esmesi, Nûh, Hûd, Sâlih, Şuayb, Mûsâ, Hârûn ﷺ'in

Allâh'a inanmayanlarla mücâdelesı, Âd ve Semûd kavmi kıssaları, Sâmirî ve buzağı heykeli, İsrâiloğulları'nın yasakları çiğnemesi yüzünden horlanması, şeytanın fısıltısına karşı Allâh'a sığınma, Kur'ân'ı dinleme konuları yer alır.

Hız. Peygamber zaman zaman A'râf sûresiyle akşam namazı kıldırılmış, sûrenin yarısını birinci, diğer yarısını da ikinci rekâtta okumuştur. Nitekim Zeyd bin Sâbit , Medîne vâlisi Mervan İbn-i Hakem'in akşam namazını hep kısa sûrelerle kıldırdığını görünce, onu Rasûl-i Ekrem'in akşam namazlarını bazen Mâide, bazen A'râf sûreleriyle kıldırdığını söyleyerek uyarmıştır. ¹

1. Buhârî, Ezân, 98; Ebû Dâvûd, Salât, 127, 128; Nesâî, İftitah, 67.

﴿ BÂB 1 ﴾

**KUR'ÂN'IN İNDİRİLME SEBEBİ, DÜNYA AZÂBİ,
AMELLERİN TARTILMASI**

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

الْمَصْرُطُ ﴿١﴾ كِتَابٌ أَنْزَلَ إِلَيْكَ فَلَا يَكُنْ فِي صَدْرِكَ حَرَجٌ مِنْهُ لِتُنَذِرَ بِهِ وَذَكَرَى لِلْمُؤْمِنِينَ ﴿٢﴾ اتَّبِعُوا مَا أَنْزَلَ إِلَيْكُم مِّن رَّبِّكُمْ وَلَا تَتَّبِعُوا مِنْ دُونِهِ أَوْلِيَاءَ قَلِيلًا مَّا تَذَكَّرُونَ ﴿٣﴾ وَكَمْ مِنْ قَرْيَةٍ أَهْلَكْنَاهَا فَجَاءَهَا بَأْسُنَا بَيَاتًا أَوْ هُمْ قَائِلُونَ ﴿٤﴾ فَمَا كَانَ دَعْوَاهُمْ إِذْ جَاءَهُمْ بَأْسُنَا إِلَّا أَنْ قَالُوا إِنَّا كُنَّا ظَالِمِينَ ﴿٥﴾ فَلَنَسْأَلَنَّ الَّذِينَ أُرْسِلَ إِلَيْهِمْ وَلَنَسْأَلَنَّ الْمُرْسَلِينَ ﴿٦﴾ فَلَنَقْصُصَ عَلَيْهِمْ بِعِلْمٍ وَمَا كُنَّا غَائِبِينَ ﴿٧﴾ وَالْوَزْنُ يَوْمَئِذٍ الْحَقُّ فَمَنْ ثَقُلَتْ مَوَازِينُهُ فَأُولَئِكَ هُمُ الْمُفْلِحُونَ ﴿٨﴾ وَمَنْ خَفَّتْ مَوَازِينُهُ فَأُولَئِكَ الَّذِينَ خَسِرُوا أَنْفُسَهُمْ بِمَا كَانُوا بِآيَاتِنَا يَظْلِمُونَ ﴿٩﴾ وَلَقَدْ مَكَّنَّاكُمْ فِي الْأَرْضِ وَجَعَلْنَا لَكُمْ فِيهَا مَعَايِشَ قَلِيلًا مَّا تَشْكُرُونَ ﴿١٠﴾

Rahmân ve Rahîm olan Allâh'ın adıyla.

1- Elif, Lâm, Mîm, Sâd.

2- Bu, kendisiyle insanları uyarmak, mü'minlere öğüt vermek için sana indirilen bir Kitap'tır. Artık bundan dolayı göğsünde bir sıkıntı duymayasın!

- 3- Rabbinizden size indirilene (Kur'ân'a) uyun. O'nu bırakıp da başkalarını dost bilip peşlerinden gitmeyin! Ne kadar da az düşünüp öğüt alıyorsunuz!
- 4- Biz nice kasaba halkını helâk ettik! Azâbımız gece vakti veya öğleyin uyurken ansızın gelivermişti.
- 5- Onlara azâbımız geldiğinde; "Biz gerçekten zâlim kişilermiyiz!" demekten başka sözleri olmadı.
- 6- Biz elbette hem kendilerine peygamber gönderilen kimseleri hesâba çekeceğiz, hem de onlara gönderilen peygamberleri sorgulayacağız.
- 7- Ve onlara her şeyi tam bir bilgi ile haber vereceğiz. Çünkü Biz, onlardan uzak değildik.
- 8- Gerçek tartı o gün olacaktır. Kimin tartıları ağır gelirse, işte onlar kurtuluşa erenlerdir.
- 9- Kimin de tartıları hafif gelirse, işte onlar âyetlerimize karşı çıkmaları yüzünden kendilerine yazık edenlerdir.
- 10- Andolsun sizi yeryüzüne yerleştirdik ve orada sizin için geçim kaynakları yarattık. Ne kadar da az şükrediyorsunuz!

1-3. âyetlerde, ilk âyetteki harfler, hurûf-i mukattaa'dan olup bunlarla ne kastedildiği tam olarak bilinmemektedir. İbn-i Abbâs, sûrenin ilk âyeti olan المص harflerinin, "Ben, Allâhım, en iyisini bilirim ve açıklarım!" cümlesinin kısaltılmış şekli olduğunu söylemiştir.¹ Bu harflerin amacının; inmekte olan Kur'ân'ın bu Arapça harflerden oluştuğunu göstermek, Hz. Peygamber'in ve dinleyicilerin dikkatini, inen vahye çekmek olduğu söylenebilir.

2. ve 3. âyetlerde Kur'ân'ın indirilme sebebi şöyle açıklanır:

- a) Kur'ân'daki emir ve yasaklarla insanları uyarmak. **"Ta ki ataları uyarılmadığı için haktan habersiz kalmış bir toplumu uyarasın!"**²
- b) Mü'minlere öğüt vermek. İlgili âyetlerde şöyle buyrulur: **"Biz bu Kur'ân'ı sana sıkıntı çekesin diye değil, ancak Allah'tan sakınanlara"**

1. Bk. Bakara, 2/1.

2. Yâsîn, 36/6.

bir öğüt olsun diye indirdik.”³ “Kendilerine okunmakta olan Kitab’ı sana indirmemiz, onlara yetmedi mi? Şüphesiz ki bunda, îmân eden bir kavim için elbette bir rahmet ve bir öğüt vardır.”⁴

“Sana bu mübârek Kitab’ı, âyetlerini düşünsünler ve temiz akıl sahipleri öğüt alsınlar diye indirdik.”⁵

c) Bu görevleri yaparken karşılaşılabilecek sıkıntılara katlanmak. İlgili âyetlerde şöyle buyrulur: **“Andolsun, onların söylediklerinden dolayı göğsünün daraldığını biliyoruz.”⁶ “Belki de sen, onlar bu yeni Kitab’a inanmazlarsa, üzüntüden kendini helâk edeceksin!”⁷**

d) Herkesin Kur’ân hükümlerine uymasını istemek. **“Ey insanlar! Sizi ve sizden öncekileri yaratan Rabbinize ibadet ediniz. Umulur ki Allâh’a karşı gelmekten sakınırsınız!”⁸**

e) Allâh’ı bırakıp başka dostların peşinde koşmamak. **“Dikkat et! Hâlis din yalnız Allâh’ındır. O’nu bırakıp kendilerine birtakım dostlar edinenler: Biz onlara yalnız bizi Allâh’a yaklaştırsınlar diye tapıyoruz, derler. Şüphe yok ki, Allah onlar arasında, ayrılığa düştükleri şeylerde hükmünü verecektir.”⁹**

f) Hz. Peygamber’in verdiği öğütlerden yararlanmak. **“(Onlar mı hayırlı) yoksa darda kalana, duâ ettiği zaman karşılık veren ve başında ki sıkıntıyı gideren ve sizi yeryüzünün halifeleri yapacak olan mı? Allah’la beraber bir tanrı mı var? Ne kadar az düşünüyorsunuz!”¹⁰**

وَكَمْ مِنْ قَرْيَةٍ أَهْلَكْنَاهَا فَجَاءَهَا بَأْسُنَا بَيَاتًا أَوْ هُمْ قَائِلُونَ ﴿٤﴾

4- Biz nice kasaba halkını helâk ettik! Azâbımız gece vakti veya öğleyin uyurken ansızın gelivermişti.

4. âyete göre azap, Lût ؑ’in kavmine gece, Şuayb ؑ’in kavmine ise gündüz uykusu sırasında gelmiştir. Âyetin sonundaki “kâilûn” kelimesi,

3. Tâhâ, 20/2-3.

4. Ankebût, 29/51.

5. Sâd, 38/29.

6. Hicr, 15/97.

7. Kehf, 18/6.

8. Bakara, 2/21.

9. Zümer, 39/3.

10. Neml, 27/62.

“kâil”in çoğulu olup, kâil, kaylûle yapan, öğle uykusuna yatan veya öğle vakti dinlenen kimse demektir.

Hız. Peygamber ve ashâbı, Arabistan'ın aşırı sıcaklarından korunmak ve gece ibadetlerini yapabilme gücü kazanmak için, önemli işleri olmadığında “kaylûle” yaparlardı. Hadiste şöyle buyurulmuştur: “Gündüz orucu için sahur yemeğinden, gece ibadetine kalkmak için de “kaylûle”den yararlanın!”¹¹ Enes ؓ şöyle demiştir: “Bizler cumaya erken davranır, namazdan sonra da kaylûle yapardık.”¹²

İlgili âyetlerde şöyle buyrulur: **“Kendilerine yapılan uyarıları unuttuklarında, üzerlerine her çeşit hayır kapılarını açtık. Sonunda kendilerine verilen nîmetler yüzünden şımardıkları bir zaman, onları ansızın yakalayiverdik. İşte o zaman onlar bütün ümitlerini yitirdiler.”**¹³

“Sonra bu sıkıntıyı iyiliğe çevirdik. Sonra (mal ve sayıca) çoğalınca da, ‘Atalarımız da böyle sıkıntı ve sevinç yaşamıştı!’ dediler. Biz de onları, hiç farkında olmadıkları bir sırada ansızın yakalayiverdik.”¹⁴ **“Siz, hiç farkına varmadığınız bir sırada, başınıza ansızın inecek olan azap gelmeden önce, Rabbinizden size indirilenin en güzeline uyun.”**¹⁵

فَمَا كَانَ دَعْوَاهُمْ إِذْ جَاءَهُمْ بِأُسْنَىٰ إِلَّا أَنْ قَالُوا إِنَّنَا ظَالِمِينَ ﴿٥﴾

5- Onlara azâbımız geldiğinde; “Biz gerçekten zâlim kişilermiyiz!” demekten başka sözleri olmadı.

5. âyette, peygamberlerine karşı çıkan ve bu konuda ileri giden bâzı topluluklar daha dünya hayatında helâk edilerek cezâlandırılmıştır. Bunlar helâk olacaklarını anlayınca pişmanlık duyup, haksız olduklarını anlamışlar, fakat artık pişmanlığın fayda vermediği görülmüştür.

İlgili âyetlerde, bu duruma düşen toplumların daha dünyada iken olan pişmanlıkları şöyle anlatılır: **“Onlar: ‘Eyvah olsun bize! Gerçekten biz zâlim kişilermiyiz!’ dediler. Bu feryatları sürüp giderken, onları**

11. İbn Mâce, Savm, 22.

12. Buhârî, Cuma, 40.

13. En'âm, 6/44.

14. A'râf, 7/95.

15. Zümer, 39/55.

biçilmiş ekine, sönmüş ateşe çevirdik.”¹⁶ “Andolsun ki Rabbinin azâbından onlara az bir şey dokunsa: ‘Yazıklar olsun bize! Gerçekten biz zâlim kişilermiyiz!’ derler.”¹⁷

“Ve gerçek söz olan (Kıyâmet) yaklaşınca, inkâr edenlerin gözleri dehşetten dona kalır! ‘Yazıklar olsun bize! Gerçekten biz bu durumdan habersizmiyiz; hatta biz kendine zulmeden kimselermiyiz!’ (derler).”¹⁸

فَلَنَسْأَلَنَّ الَّذِينَ أُرْسِلَ إِلَيْهِمْ وَلَنَسْأَلَنَّ الْمُرْسَلِينَ ﴿٦﴾ فَلَنَقْضَنَّ عَلَيْهِمْ
بِعِلْمٍ وَمَا كُنَّا غَائِبِينَ ﴿٧﴾

6- Biz elbette hem kendilerine peygamber gönderilen kimseleri hesâba çekeceğiz, hem de onlara gönderilen peygamberleri sorgulayacağız.

7- Ve onlara her şeyi tam bir bilgi ile haber vereceğiz. Çünkü Biz, onlardan uzak değildik.

6-7. âyetlerde, Kıyâmette, peygamber gönderilen bütün toplumların ve gönderilen peygamberlerin hesâba çekileceği, dünyada olup biten olayların gerçek yüzünün onlara haber verileceği belirtiliyor.

Yukarıdaki âyetlere göre âhîret sorgusu iki yanlı olacaktır.

a) Kişilere, kendilerine gönderilen peygamberlerin bildirdiği hak yola uyup uymadıkları sorulacaktır. İlgili âyetlerde şöyle buyrulur: **“O gün Allah onlara seslenerek, “Peygamberlere ne cevap verdiniz?” der. O gün, kendilerini savunmak için akıllarına hiçbir mâzeret gelmez. Artık birbirlerine soru da soramazlar.”¹⁹ “(O gün Allah meleklerle der ki): “Toplayın şu zâlimleri, onlara uyan arkadaşlarını ve Allah’tan başka taptıkları şeyleri! Onları cehennemin yoluna sürün! Ve durdurun onları, çünkü sorguya çekilecekler!”²⁰**

b) Peygamberler de gönderildikleri toplumun durumu ile ilgili olarak sorguya çekilecektir. Âyette şöyle buyrulur: **“Allah, peygamberleri bir araya**

16. Enbiyâ, 21/14-15.

17. Enbiyâ, 21/46.

18. Enbiyâ, 21/97.

19. Kasas, 28/65-66.

20. Sâffât, 37/22-24.

toplayacağı gün (onlara), “Size ne cevap verildi?” diyecek. Onlar da, “Bizim bir bilgimiz yoktur. Çünkü gaybleri en iyi bilen yalnız sensin!” diyecekler.”²¹

Kıyâmet günü bu konu ile ilgili olarak günümüz Hristiyanlarını da ilgilendiren Hz. Îsâ kendi döneminde olanlarla ilgili olarak şöyle sorgulanacağı haber verilir: **“Hani Allah, “Ey Meryem oğlu Îsâ! Sen mi insanlara, ‘Allâh’ı bırakıp, beni ve annemi iki ilâh edinin!’ demiştin” dedi. Îsâ dedi ki: “Seni tenzih ederim; hakkım olmayan bir şeyi söylemek bana yakışmaz. Eğer onu söylemiş olsaydım, kuşkusuz Sen bunu bilirdin. Sen benim içimdekini bilirsin, Hâlbuki ben Senin zâtında olanı bilmem. Çünkü gaybleri en iyi bilen yalnız sensin!”²²**

Abdullah bin Ömer رضي الله عنه’ten rivâyet edildiğine göre, Rasûlullah ﷺ şöyle buyurmuştur: **“Sizin hepiniz bir çobansınız, her biriniz de güttüğünden sorumludur. Devlet başkanı bir çobandır ve yönettiklerinden sorumludur. Erkek, ailesinin çobanıdır ve sürüsünden sorumludur. Kadın, kocasının evinin çobanıdır ve sürüsünden sorumludur. Hizmetçi, efendisinin malının çobanıdır, o da sürüsünden sorumludur. Sonuç olarak hepiniz çobansınız ve hepiniz güttüğü sürüsünden sorumludur.”²³**

c) Bu sorgulamadan sonra 7. âyette bildirildiğine göre, ümmetlere ve peygamberlere evren yaratıldığından, Kıyâmet kopuncaya kadar geçen süreçle ilgili gerçek bilgi verilecektir.

وَالْوَزْنُ يَوْمَئِذٍ الْحَقُّ فَمَنْ ثَقُلَتْ مَوَازِينُهُ فَأُولَئِكَ هُمُ الْمُفْلِحُونَ
﴿٨﴾ وَمَنْ خَفَّتْ مَوَازِينُهُ فَأُولَئِكَ الَّذِينَ خَسِرُوا أَنْفُسَهُمْ بِمَا كَانُوا
بِآيَاتِنَا يَظْلِمُونَ ﴿٩﴾

8- Gerçek tartı o gün olacaktır. Kimin tartıları ağır gelirse, işte onlar kurtuluşa erenlerdir.

9- Kimin de tartıları hafif gelirse, işte onlar âyetlerimize karşı çıkmaları yüzünden kendilerine yazık edenlerdir.

21. Mâide, 5/109.

22. Mâide, 5/116.

23. Buhârî, Cuma, 11, İstikrâz, 20, İtk, 17, 19, Vesâyâ, 9, Nikâh, 81, 90, Ahkâm, 1; Müslim, İmâre, 20.

8-9. âyetlerde, Kıyâmet günü bütün amellerin tartıya gireceği, iyi amel-leri ağır gelenlerin kurtuluşa ereceği, iyi amelleri hafif gelenlerin ise ziyâna uğrayacakları haber veriliyor. İlgili âyetleri üç grupta toplamak mümkündür:

1) Tartıda herhangi bir haksızlık söz konusu olmaz. **“Biz, Kıyâmet gününü için adâlet terâzileri kurarız. Artık hiç kimseye haksızlık edilmez. Yapılan iş, bir hardal tanesi ağırlığınca bile olsa, onu getiririz. Hesap görücü olarak Biz yeteriz.”**²⁴ **“Şüphesiz ki Allah, zerre kadar haksızlık yapmaz. Eğer yapılan iyilik zerre kadar da olsa, onun sevabını kat kat arttırır ve kendi katından da büyük bir mükâfat verir.”**²⁵

2) İyi amelleri ağır gelenler kurtuluşa erer. **“Tartıda kimin iyi amel-leri ağır gelirse, hoşnut olacağı bir hayattadır.”**²⁶ Hz. Peygamber'in, Kıyâmet günü kelime-i şehâdetin tartıda pek ağır geleceğini,²⁷ elhamdülillah demenin tartıyı sevapla dolduracağını,²⁸ bildirmesi iyilik ve kötülüklerin bizim değerlendiremeyeceğimiz yöntemlerle cereyan edeceğini gösterir.

3) Tartıda iyilikleri hafif gelenlerin ziyâna uğraması. **“Kimin tartıları hafif gelirse, işte onlar kendilerine yazık edenlerdir. Onlar cehennemde sürekli olarak kalacaklardır.”**²⁹ **“Kimin tartıları hafif gelirse, işte onun anası da (Haviye) uçurumdur. O (Haviye'nin) ne olduğunu sen bilir misin? O, kızgın bir ateştir!”**³⁰

وَلَقَدْ مَكَّنَّاكُمْ فِي الْأَرْضِ وَجَعَلْنَا لَكُمْ فِيهَا مَعَايِشَ ۖ قَلِيلًا مَّا تَشْكُرُونَ ﴿١٠﴾

10- Andolsun sizi yeryüzüne yerleştirdik ve orada sizin için geçim kaynakları yarattık. Ne kadar da az şükrediyorsunuz!

10. âyette, Allah Teâlâ, Âdemoğulları'nı ve kızlarını yeryüzüne yerleş-tirmiş ve dünya gezegenini onlara geçim kaynağını sağlayacak nitelikte ya-ratmıştır. Bitki örtüsü, hayvanlar âlemi, deniz ürünleri, mâdenler, nehir, göl

24. Enbiyâ, 21/47.

25. Nisâ, 4/40.

26. Kâria, 101/7-8.

27. Tirmizî, İman, 17; İbn Mace, Zühed, 35.

28. Müslim, Tahâre, 1.

29. Mü'minûn, 23/103.

30. Kâria, 101/8-11.

ve denizler hep insanın faydalanacağı nîmetler arasındadır. Âyette bu kadar nîmetlere karşılık insoğlunun Allâh'a az şükrettiğinden söz edilir.

İlgili âyetlerde şöyle buyrulur: **“Yeri uzatıp yaydık, oraya sâbit dağlar attık ve orada her şeyi belli ölçü ile bitirdik. Orada, hem sizin için hem de sizin beslemekle yükümlü olmadıklarınız için, geçimlikler var ettik. Hiçbir şey yoktur ki onun hazineleri Bizim yanımızda olmasın! Ama Biz onu ancak belli bir ölçü ile indiririz. Biz rüzgârları aşılایıcı olarak gönderdik ve gökten bir su indirdik de onunla sizi suladık. Onu depolayan da siz değilsiniz.”**³¹

“İnsan, yediğine bir baksın! Şöyle ki: Biz bol yağmur yağdırdık. Sonra toprağı iyice yarıdık. Bu sûretle onda ekinler bitirdik. Üzüm bağları, yoncalar, zeytin ve hurma ağaçları, iri ve sık ağaçlı bahçeler, meyveler ve otlaklar bitirdik. (Bütün bunlar) sizi ve hayvanlarınızı yararlandırmak içindir.”³²

Bütün bu nîmetlere karşılık şükür azlığına şöyle dikkat çekilir: **“Şüphe yok ki, Allah, insanlara karşı çok lûtuף sahibidir; ama insanların çoğu yine de şükretmezler.”**³³

31. Hicr, 15/20-22.

32. Abese, 80/24-32.

33. Bakara, 2/243.

﴿ BÂB 2 ﴾

İLK İNSAN, İBLİSLE İLGİLİ OLAYLAR, YASAK MEYVE, İLK DUÂ VE YERYÜZÜNE İNİŞ

وَلَقَدْ خَلَقْنَاكُمْ ثُمَّ صَوَّرْنَاكُمْ ثُمَّ قُلْنَا لِلْمَلَكَةِ اسْجُدُوا لِآدَمَ فَسَجَدُوا إِلَّا
 إِبْلِيسَ ۖ لَمْ يَكُنْ مِنَ السَّاجِدِينَ ﴿١١﴾ قَالَ مَا مَنَعَكَ أَلَّا تَسْجُدَ إِذْ أَمَرْتُكَ ۖ
 قَالَ أَنَا خَيْرٌ مِنْهُ خَلَقْتَنِي مِنْ نَارٍ وَخَلَقْتَهُ مِنْ طِينٍ ﴿١٢﴾ قَالَ فَاهْبِطْ مِنْهَا
 فَمَا يَكُونُ لَكَ أَنْ تَتَكَبَّرَ فِيهَا فَاخْرُجْ إِنَّكَ مِنَ الصَّاغِرِينَ ﴿١٣﴾ قَالَ أَنْظِرْنِي
 إِلَى يَوْمِ يُبْعَثُونَ ﴿١٤﴾ قَالَ إِنَّكَ مِنَ الْمُنظَرِينَ ﴿١٥﴾ قَالَ فَبِمَا أَغْوَيْتَنِي
 لَأَفْعِدَنَّ لَهُمْ صِرَاطَكَ الْمُسْتَقِيمَ ۖ ﴿١٦﴾ ثُمَّ لَآتِيَنَّهُمْ مِنْ بَيْنِ أَيْدِيهِمْ وَمِنْ
 خَلْفِهِمْ وَعَنْ أَيْمَانِهِمْ وَعَنْ شَمَائِلِهِمْ ۖ وَلَا تَجِدُ أَكْثَرَهُمْ شَاكِرِينَ ﴿١٧﴾
 قَالَ اخْرُجْ مِنْهَا مَذْذُومًا مَدْحُورًا ۖ لَمَنْ تَبِعَكَ مِنْهُمْ لَأَمْلَأَنَّ جَهَنَّمَ مِنْكُمْ
 أَجْمَعِينَ ﴿١٨﴾ وَيَا آدَمُ اسْكُنْ أَنْتَ وَزَوْجُكَ الْجَنَّةَ فَكُلَا مِنْ حَيْثُ شِئْتُمَا
 وَلَا تَقْرَبَا هَذِهِ الشَّجَرَةَ فَتَكُونَا مِنَ الظَّالِمِينَ ﴿١٩﴾ فَوَسْوَسَ لَهُمَا الشَّيْطَانُ
 لِيُبْدِيَ لَهُمَا مَا وُورِيَ عَنْهُمَا مِنْ سَوَاتِيهِمَا وَقَالَ مَا نَهَاكُمَا رَبُّكُمَا عَنْ هَذِهِ
 الشَّجَرَةِ إِلَّا أَنْ تَكُونَا مَلَكَتَيْنِ أَوْ تَكُونَا مِنَ الْخَالِدِينَ ﴿٢٠﴾ وَقَاسَمَهُمَا إِنِّي
 لَكُمَا لِمِنَ النَّاصِحِينَ ۖ ﴿٢١﴾ فَدَلَّيَهُمَا بِغُرُورٍ ۖ فَلَمَّا ذَاقَا الشَّجَرَةَ بَدَتْ لَهُمَا
 سَوَاتِيهُمَا وَطَفِقَا يَخْصِفَانِ عَلَيْهِمَا مِنْ وَرَقِ الْجَنَّةِ ۖ وَنَادَيْهُمَا رَبُّهُمَا أَلَمْ
 أَنْهَكُمَا عَنْ تِلْكَمَا الشَّجَرَةِ وَأَقُلْ لَكُمَا إِنَّ الشَّيْطَانَ لَكُمَا عَدُوٌّ مُبِينٌ ﴿٢٢﴾

قَالَ رَبَّنَا ظَلَمْنَا أَنْفُسَنَا وَإِنْ لَمْ تَغْفِرْ لَنَا وَتَرْحَمْنَا لَنَكُونَنَّ مِنَ الْخَاسِرِينَ ﴿٢٣﴾ قَالَ اهْبِطُوا بَعْضُكُمْ لِبَعْضٍ عَدُوٌّ وَلَكُمْ فِي الْأَرْضِ مُسْتَقَرٌّ وَمَتَاعٌ إِلَىٰ حِينٍ ﴿٢٤﴾ قَالَ فِيهَا تَحْيَوْنَ وَفِيهَا تَمُوتُونَ وَمِنْهَا تُخْرَجُونَ ﴿٢٥﴾

11- Şüphesiz ki sizi yarattık, sonra size şekil verdik ve sonra da meleklerle, “Âdem’e secde edin!” dedik. İblis’in dışındakiler secde ettiler. O secde edenlerden olmadı.

12- Allah: “Sana secde etmeni emrettiğim hâlde niçin secde etmedin?” diye sordu. İblis: “Ben ondan üstünüm, çünkü beni ateşten onu ise çamurdan yarattın.” dedi.

13- Allah dedi: “Mâdem öyle, haydi in oradan; çünkü senin orada büyüklük taslamaya hakkın yoktur! Çık git. Artık sen aşağılananlardan birisisin!”

14- İblis dedi: “O hâlde insanların yeniden diriltilecekleri güne kadar bana süre ver!”

15- Allah, “Sen süre verilenlerdensin” dedi.

16- İblis dedi: “Mâdemki beni azdırdın, o hâlde ben de senin doğru yolunun üzerinde oturacağım.”

17- “Sonra onlara önlerinden, arkalarından, sağlarından ve sollarından yaklaşıacağım; böylece sen onların çoğunu şükredenlerden bulmayacaksın!”

18- Allah dedi: “Haydi, aşağılanmış ve kovulmuş olarak oradan çık! Onlardan her kim sana uyarsa, cehennemi bütün sizlerle dolduracağım!”

19- Ey Âdem! Sen ve eşin, ikiniz de cennete yerleşin; dilediğiniz yerden yiyin; yalnız şu ağaca yaklaşmayın. Yoksa zâlimlerden olursunuz!

20- Derken şeytan, gizlenen avret yerlerini kendilerine göstermek için onlara vesvese verdi. Dedi ki: “Rabbinizin bu ağacı yasaklaması, ancak sizlerin iki melek olmamanız veya burada ebedî olarak kalmamanız içindir.”

- 21- Ve onlara: “Gerçekten ben iyiliğiniz için size öğüt veriyorum.” diye de yemin etti.**
- 22- Böylece İblis, onları aldattı. Onlar ağacın meyvesini tadınca, avret yerleri kendilerine göründü. Ve cennet yapraklarından üzerlerine örtmeye başladılar. Rab’leri onlara: “Ben size o ağacı yasaklamadım mı ve şeytan size apaçık düşmandır, demedim mi? diye nidâ etti.**
- 23- (Âdem ile Havva), “Ey Rabbimiz! Biz kendimize yazık ettik. Eğer bizi bağışlamaz ve bize acımazsan, mutlaka ziyâna uğrayanlardan oluruz.” dediler.**
- 24- Allah dedi: “Birbirinize düşman olarak (oradan) inin! Sizin için yeryüzünde belli bir süreye kadar yerleşme ve yararlanma vardır.”**
- 25- “Artık orada yaşar, orada ölür ve oradan diriltilip çıkarılırsınız.”**

11-15 arası âyetlerde, insan türüne hitâb edilerek; Biz sizi yarattık, sonra size şekil verdik, sizi insan biçimine soktuk, sonra meleklerle Âdem’e secde etmelerini emrettik, buyrulur. Sonra Âdem kıssası anlatılmaya başlanır. Âdem’e bütün melekler secde ettiği hâlde, İblis etmemiş ve gerekçe olarak da kendisinin ateşten, Âdem’in ise topraktan yaratıldığını, ateşin topraktan üstün olduğunu öne sürmüştür. Allâh’a âsî olup, O’nun rahmetinden kovulunca da, dünya hayatında, insan neslini yanıltmak üzere, Cenâb-ı Hak’tan Kıyâmete kadar sürecek bir görev istemiştir. Bu görev kendisine verilmiştir.

Yukarıdaki beş âyette yer alan esaslarla ilgili âyetleri şöylece belirleyebiliriz:

a) Allah Teâlâ’nın insanı topraktan yaratıp, ona şekil vermesi. İnsanın yaratılış aşaması olarak, önce ruhlar yaratılmış, sonra insanın hammaddesi olan toprak ve daha sonra topraktan ilk insan Hz. Âdem yaratılmıştır. İlgili âyetlerde şöyle buyrulur: **“Sizi bir çamurdan yaratan, sonra ölüm zamanını takdir eden O’dur. Bir de O’nun katında belirlenmiş bir ecel (Kıyâmet günü) vardır. Siz hâlâ şüphe ediyorsunuz!”**³⁴

“Andolsun Biz insanı kuru bir çamurdan, şekillenmiş kara balçıktan yarattık.”³⁵ “Hani bir zamanlar, Rabbin meleklerle demişti ki: “Ben, kuru bir çamurdan, şekillenmiş balçıktan bir insan yaratacağım! Onun yaratılışını tamamlayıp, rûhumdan üflediğim zaman, siz onun için hemen secdeye kapanın! Meleklerin hepsi topluca secde ettiler. Yalnız İblis secde edenlerle birlikte olmayı kabul etmedi.”³⁶

b) Meleklerden Hz. Âdem'e boyun eğmelerinin istenmesi. Âdem'e ruh üflenip canlandıktan sonra meleklerin ona boyun eğmesi istenmiştir. İlgili âyetlerde şöyle buyrulur: **“O zaman meleklerle: Âdem'e secde edin!” dedik, hemen secde ettiler. Yalnız İblis dayattı ve büyüklük tasladı, böylece inkârcılardan oldu.”³⁷**

c) İblis'in büyüklük taslama yüzünden secde etmemesi. İlgili âyetlerde şöyle buyrulur: **“Allah dedi ki: “Ey İblis! Sen niçin secde edenlerle birlikte olmadın?” İblis dedi: “Kuru balçıktan, işlenebilen kara topraktan yarattığının insana secde edemem!”³⁸**

“Allah dedi: “Ey İblis! O benim kudretimle yarattığımın önünde secde etmekten seni alıkoyan nedir? Büyüklük mü tasladın, yoksa yücelerden mi oldun?” İblis dedi: “Ben, ondan daha üstünüm. Çünkü beni ateşten yarattın, onu ise çamurdan yarattın.” Allah dedi: “Öyleyse hemen çık buradan, artık kovuldun! Hesap gününe kadar, hep lânetim senin üzerindedir!” İblis dedi: “Ey Rabbim! Öyleyse, insanların yeniden diriltilecekleri güne kadar bana süre ver!” Allah dedi: “Haydi, sen belli vakte kadar süre verilenlerden-sin.” İblis dedi: “Senin mutlak gücüne andolsun ki, onların hepsini azdıracağım!”“Ancak senin ihlâsa erdirilmiş kulların bunun dışındadır.” Allah dedi: “İşte gerçek budur ve ben hep gerçeği söylerim.”“Andolsun ki, hem senin soyundan, hem de onlardan sana uyanların bir kısmıyla, topluca cehennemi dolduracağım!”³⁹

d) Cinlerin ateşten yaratılması. İlgili âyete şöyle buyrulur: **“Cinleri de daha önce zehirli ateşten yarattık.”⁴⁰ Hz. Âişe'den rivâyet edildiğine**

35. Hicr, 15/26-27.

36. Hicr, 15/28-31.

37. Bakara, 2/34.

38. Hicr, 15/32, 33.

39. Sâd, 38/75-85.

40. Hicr, 15/27.

göre, Rasûlullah ﷺ şöyle buyurmuştur: “Melekler nurdan, cinler ateş ale-
vinden, Âdem ise size açıklanan şeylerden yaratılmıştır.”⁴¹

e) İblis'in büyüklük tasladığı için cennetten çıkarılması. İlgili âyetlerde
şöyle buyrulur: **“O Allah, büyüklük taslayanları sevmez.”**⁴² **“Allah de-
di: Haydi, aşağılanmış ve kovulmuş olarak oradan çık! Onlardan her
kim sana uyarsa, cehennemi bütün sizlerle dolduracağım!”**⁴³

f) İblis'in Kıyâmet gününe kadar süre istemesi. İlgili âyetlerde şöyle bu-
yurulur: **“Allah dedi ki: “Haydi sen bilinen vaktin gününe kadar sü-
re verilenlerdensin!” İblis dedi: “Ey Rabbim! Beni azdırmama kar-
şılık, ben de yeryüzünde onlara günahları süsleyeceğim ve onla-
rın hepsini mutlaka azdıracacağım! Ancak içlerinden ihlâslı kulların
müstesnâdır.”**⁴⁴

İblis'in insanların yeniden diriltileceği güne kadar yaşama ve insan-
ları saptırmak için süre istemesi onun Kıyâmet günü hakkında bilgisinin
olduğu anlamına gelir. Ancak o kibri yüzünden Âdem'e boyun eğmek is-
tememiş ve yüce yaratıcı ile mücâdeleye kalkıştığı için de bu sonuçla kar-
şılaşmıştır.

قَالَ فَبِمَا أَغْوَيْتَنِي لَأَقْعُدَنَّ لَهُمْ صِرَاطَكَ الْمُسْتَقِيمَ ﴿١٦﴾ ثُمَّ لَا تَجِدُ
مِنْ بَيْنِ أَيْدِيهِمْ وَمِنْ خَلْفِهِمْ وَعَنْ أَيْمَانِهِمْ وَعَنْ شَمَائِلِهِمْ وَلَا تَجِدُ
أَكْثَرَهُمْ شَاكِرِينَ ﴿١٧﴾ قَالَ اخْرُجْ مِنْهَا مَذْذُورًا لِمَنْ تَبِعَكَ
مِنْهُمْ لَا مَلَكَ جَهَنَّمَ مِنْكُمْ أَجْمَعِينَ ﴿١٨﴾

**16- İblis dedi: “Mâdemki beni azdırdın, o hâlde ben de se-
nin doğru yolunun üzerinde oturacağım.”**

**17- “Sonra onlara önlerinden, arkalarından, sağlarından ve
sollarından yaklaşacağım; böylece sen onların çoğunu
şükredenlerden bulmayacaksın!”**

41. Müslim, Zühd, 60.

42. Nahl, 16/23.

43. A'râf, 7/18.

44. Hicr, 15/37-40. Bk. Sâd, 38/79-83.

18- Allah dedi: “Haydi, aşağılanmış ve kovulmuş olarak oradan çık! Onlardan her kim sana uyarsa, cehennemi bütün sizlerle dolduracağım!”

16-18 arası âyetlere göre İblis, Âdem'e secde etmeyince cennetten ve ya meleklerin içindeki yüksek mevkiden kovuldu. İsteği üzerine de kendisi ne Kıyâmete kadar yaşama ve insanları doğru yoldan saptırma fırsatı verildi. Böylece o, insanlara önlerinden arkalarından, sağlarından,ollarından yaklaşacak ve onlara vesvese vererek kötülük işletmeye çalışacaktı. Bu küstahlığından ötürü Yüce Allah İblis'i yeniden hakaretle kovmuştur. Ancak gerek cinlerden, gerekse insanlardan İblis'e uyanların, onunla birlikte cehenneme girecekleri de bildirilmiştir.

İblis'in öteki adı, şeytan olup, bir cin türüdür.⁴⁵ İblis sözcüğü Arapçaya, Grekçe “Diabolos” tan geçmiş olmalıdır. İblis'in Fransızca'sı “Satan”, şeytanın ise “Diable”dır. eş-Şeytan “le Diable” şekliyle belirlilik kazanır.⁴⁶ “Satanizm” satan kökünden gelir.

İlgili âyetlerde şöyle buyrulur: **“İblis dedi: Ey Rabbim! Beni azdırmana karşılık, ben de veryüzünde onlara günahları süsleyeceğim ve onların hepsini mutlaka azdıracağım! Ancak içlerinden ihlâslı kulların müstesnâdır.”**⁴⁷ Ancak İblis'in insana vesvese verip, ona kötülüğü telkin etme yeteneği verilmişse de, bu konuda zorlama gücü olmadığı da şöyle belirtilmiştir: **“Doğrusu benim (ihlâslı) kullarım üzerinde senin hiçbir zorlama gücün yoktur. (Onları) koruyucu olarak Rabbin yeter.”**⁴⁸

“Andolsun ki İblis, onlar hakkındaki tahminini doğru çıkardı. Mü'minlerden bir zümre dışındakilerin hepsi ona uydular. Oysa İblis'in onlar üzerinde zorlayıcı bir gücü yoktu.”⁴⁹ Nitekim İblis Hz. Âdem ile Havva'yı da yasak meyveden yedikleri takdirde ebediyyen cennette kalacaklarını vaad etmiş, henüz kötülüğün ne olduğunu bilmedikleri bir süreçte onları yanıltmıştır.

45. Bk. Kehf, 18/50; Nahl, 16/36.

46. Bk. Hamidullah, ag. Çeviri, Bakara, 2/36.

47. Hicr, 15/39, 40.

48. İsrâ, 17/65.

49. Sebe', 34/20-21.

وَيَا آدَمُ اسْكُنْ أَنْتَ وَزَوْجُكَ الْجَنَّةَ فَكُلَا مِنْ حَيْثُ شِئْتُمَا وَلَا تَقْرَبَا
هَذِهِ الشَّجَرَةَ فَتَكُونَا مِنَ الظَّالِمِينَ ﴿١٩﴾

19- Ey Âdem! Sen ve eşin, ikiniz de cennete yerleşin; dilediğiniz yerden yiyeceğinizi; yalnız şu ağaca yaklaşmayın. Yoksa zâlimlerden olursunuz!

19. âyete göre, Hz. Âdem ve eşi cennete yerleşmiş, cennet meyvelerinden istedikleri gibi yemeleri bildirilmişti. Ancak, cennetteki bir ağaca yaklaşmaları yasaklanmıştı. Daha sonra Âdem'le Havva, şeytanın vesvesesi sonunda bu ağaçtan da yiyecek ve cennetten çıkarılarak yeryüzüne indirileceklerdir.

İblis'in kovularak çıkarıldığı cennetin Huld (ebedilik) cenneti veya gök cennetlerinden bir cennet veya yeryüzü cennetlerinden bir cennet olması hakkında bâzı görüşler vardır. İbn-i Abbâs رضي الله عنه, “Onlar Huld cennetinde değil, Adn cennetinde idiler.” demiştir. “Adn cenneti” ismi, hilkat (yaratılış) mâdenî ve aslî ikâmetgâh olan cennet anlamına işaret eder. Bu ise Âdem'in ilk varoluş nîmetini kazandığı yaratılış cenneti anlamına gelir. Kur'ân'da zikredilen başlıca cennet isimleri şunlardır: “Adn cenneti”, “Me'vâ cenneti”, “Naîm cenneti”, “Firdevs cenneti”, “Dârü's-Selâm”, “Huld cenneti” ve “Vesîle cenneti” Âyetinde şöyle buyrulur: **“İşte yaptıklarınıza karşılık size mîras verilen cennet budur.”**⁵⁰

Bakara sûresinde aynı olay şöyle anlatılır: **“Hani meleklere, ‘Âdem'in önünde secde edin!’ demiştik. Bunun üzerine, İblis dışında, onların hepsi secde ettiler. İblis ise diretmış, büyüklük taslamış ve inkârcılardan olmuştu. Biz, ‘Ey Âdem! Sen eşinle birlikte cennete yerleş; orada ikiniz de dilediğiniz yerden bol bol yiyeceğinizi. Ama şu ağaca yaklaşmayın ki, kendilerine yazık edenlerden olmayasınız!’ demiştik. Sonra şeytan, orada onların ayaklarını kaydırması ve böylece onları içinde bulundukları (nîmetler)den uzaklaştırmıştı. Bunun üzerine Biz, (onlara), ‘Birbirinize düşman olarak inin; çünkü yeryüzü belli bir süreye kadar, sizin için bir barınma ve geçinme yeri olacaktır.’ demiştik.”**⁵¹

50. Zuhurf, 43/72.

51. Bakara, 2/34-36.

فَوَسْوَسَ لَهُمَا الشَّيْطَانُ لِيُبْدِيَ لَهُمَا مَا وُورِيَ عَنْهُمَا مِنْ سَوَاتِهِمَا وَقَالَ مَا نَهَاكُمَا رَبُّكُمَا عَنْ هَذِهِ الشَّجَرَةِ إِلَّا أَنْ تَكُونَا مَلَكَتَيْنِ أَوْ تَكُونَا مِنَ الْخَالِدِينَ ﴿٢٠﴾ وَقَاسَمَهُمَا إِنِّي لَكُمَا لَمِنَ النَّاصِحِينَ ﴿٢١﴾ فَدَلَّيَهُمَا بِغُرُورٍ فَلَمَّا ذَاقَا الشَّجَرَةَ بَدَتْ لَهُمَا سَوَاتُهُمَا وَطَفِقَا يَخْصِفَانِ عَلَيْهِمَا مِنْ وَرَقِ الْجَنَّةِ ۖ وَنَادَيْهُمَا رَبُّهُمَا أَلَمْ أَنهَكُمَا عَنْ تِلْكَ الشَّجَرَةِ وَأَقُلْ لَكُمَا إِنَّ الشَّيْطَانَ لَكُمَا عَدُوٌّ مُبِينٌ ﴿٢٢﴾

20- Derken şeytan, gizlenen avret yerlerini kendilerine göstermek için onlara vesvese verdi. Dedi ki: “Rabbinizin bu ağacı yasaklaması, ancak sizlerin iki melek olmamanız veya burada ebedî olarak kalmamanız içindir.”

21- Ve onlara: “Gerçekten ben iyiliğiniz için size öğüt veriyorum.” diye de yemin etti.

22- Böylece İblis, onları aldattı. Onlar ağacın meyvesini tadınca, avret yerleri kendilerine göründü. Ve cennet yapraklarından üzerlerine örtmeye başladılar. Rab’leri onlara: “Ben size o ağacı yasaklamadım mı ve şeytan size apaçık düşmandır, demedim mi? diye nidâ etti.

20-22 arası âyetlerde, “sev’ât”ın tekili “sev’etun” olup, insan bedeninden açılması ayıp sayılan ve örtülmesi gerekli olan yeri, bedenden ayıp ve çirkin yeri ifâde eder. Bununla, insanın ön ve arka avret yerleri kastedilir. Buna göre insanda ayıp ve utanma duygusu yaratılıştandır. Hz. Âdem ve Havvâ’nın başlangıçta ön ve arka ayıp yerleri kendilerinden bir nur perdesiyle, başka bir rivâyette tırnak türü bir örtü ile gizlenmişti. Âyette, “mâ vu-riye anhumâ..” cümlesindeki, muvârât, örtmek demektir. Onlar yasak ağaçtan yemeye yönelince bu örtü kalkmış ve utançlarından ayıp yerlerini cennet yaprakları ile örtmeye çalışmışlardı. Yüce Allah da azar tarzında onlara, “Ben, size o ağacı yasaklamamış mıydım ve şeytanın size apaçık bir düşman olduğunu söylememiş miydim?” demiştir.

İlgili âyetlerde şöyle buyrulur: **“Derken, şeytan ona vesvese verip aklını karıştırdı. Ey Âdem! Sana ölümsüzlük ağacını ve asla yok olmayacak bir saltanatı göstereyim mi? dedi.”**⁵²

“Ey Âdemoğulları! Şeytan, ana-babanızı ayıp yerlerini kendilerine göstermek için, giysilerini soyarak cennetten çıkardığı gibi, sizi de aldatmasın! Çünkü o ve yandaşları, kendilerini göremeyeceğiniz bir yerden sizi görürler. Biz şeytanları îmân etmeyenlere dostlar yaptık.”⁵³

“Ey insanlar! Yeryüzünde bulunanların helâl ve temiz olanlarından yiyin ve şeytanın izinden gitmeyin. Çünkü o, sizin için apaçık bir düşmandır. O size hep kötü ve çirkin işleri emreder ve Allah hakkında bilmediğiniz şeyleri söylemenizi ister.”⁵⁴

قَالَ رَبُّنَا ظَلَمْنَا أَنْفُسَنَا وَإِنْ لَمْ تَغْفِرْ لَنَا وَتَرْحَمْنَا لَنَكُونَنَّ مِنَ
الْخَاسِرِينَ ﴿٢٣﴾

23- (Âdem ile Havva), “Ey Rabbimiz! Biz kendimize yazık ettik. Eğer bizi bağışlamaz ve bize acımazsan, mutlaka ziyâna uğrayanlardan oluruz.” dediler.

23 âyetteki, Hz. Âdem’le Havva’nın bu duâsı, insanoğlunun yaptığı ilk duâ olup, bunun kelimeleri Yüce Allah tarafından telkin edilmiş ve kabul edilmiştir.⁵⁵

DUÂ

Allah Teâlâ Kur’ân-ı Kerîm’de, **“Ben cinleri ve insanları ancak bana ibadet etsinler, beni bilsinler diye yarattım.”** buyurmuştur.⁵⁶ Hz. Âdem’le Havva’nın ilk yaptıkları bildirilen duâ şudur: **“Ey Rabbimiz! Biz kendimize zulmettik. Sen bizi bağışlamaz ve bize acımazsan, biz herhalde ziyâna uğrayanlardan oluruz, dediler.”**⁵⁷ Bu kelimeler Yüce Allah tarafından telkin edilmiş ve kabul edilmiştir.⁵⁸

Başka bir âyette, Hz. Mûsâ Tûr Dağı’nda iken Sâmirî’ye kanıp buzağı heykeline tapan kavminin de benzer duâ yaptığı bildirilir: **“Onlar doğru**

53. Bk. A'râf, 7/27.

54. Bakara, 2/168.

55. Bk. Bakara, 2/37.

56. Zâriyât, 51-56.

57. A'râf, 7/23.

58. Bk. Bakara, 2/37.

yoldan sapmış olduklarını anlayıp, büyük bir pişmanlık içinde ellerini ısırarak dediler ki: “Eğer Rabbimiz bize acımaz ve bizi bağışlamazsa elbette ziyâna uğrayanlardan oluruz!”⁵⁹

Abdullah bin Mes'ud'a göre, Hz. Âdem'e ilk öğretilen duâ bütün namazların başında okunması sünnet olan sübhâneke duâsıdır: “Sübhâneke Allâhümme ve bihamdike ve tebârekesmüke ve teâlâ ceddüke velâ ilâhe gayruk.” Anlamı: “Ey Allâhım, seni tesbih ve tenzih eder, sana hamdû senâda bulunurum. Senin mukaddes ismin mübârektir ve senin azamet ve celâlin pek yüksektir. Senden başka hiçbir ilâh yoktur.”⁶⁰

Rivâyete göre Âdem ﷺ beş şeyle huzûra kavuşmuştur: a) Suçunu îtiraf etmek, b) Pişmanlık duymak, c) Nefsini kötölemek, d) Tevbeye yönelmek, e) İlâhî rahmetten ümidini kesmemek. İblis ise beş şeyle mutsuz olmuştur: a) Günahını kabul etmemek, b) Pişmanlık duymamak, c) Kendini kınamamak, d) Azgınlığını Allâh'a bağlamak, e) İlâhî rahmetten ümidini kesmek.⁶¹

Câfer bin Muhammed (Câfer-i Sâdık), kederi olan, sıkıntıya düşen, kendisine bir tuzak kurulacağından korkan, ya da cennete girmeyi ümit eden kimsenin Kur'ân âyetleriyle kabul edildiği bildirilen şu duâları yapmamasına şaşarım, demiştir.

a) Keder ve sıkıntı için duâ:

لَا إِلَهَ إِلَّا أَنْتَ سُبْحَانَكَ إِنِّي كُنْتُ مِنَ الظَّالِمِينَ

Lâ ilâhe illâ ente sübhâneke. İnnî küntü minezzâlimîn. **“Senden başka hiçbir ilâh yoktur. Seni bütün eksikliklerden tenzih ederim! Ben gerçekten zâlimlerden oldum!”⁶²**

Bu duânın kabul edilerek Yunus'un balığın karnından kurtulup kavmine döndüğü bir sonraki, **“Biz onun duâsını kabul ettik ve kendisini kederden kurtardık. İşte Biz inananları böyle kurtarıyoruz.”⁶³** âyetiyle bildirilir.

59. A'râf, 7/149.

60. Ebû Dâvûd, Salât, 120, H No: 776; Tirmizî, Salât, 65, H No: 242, 243; Nesâî, İftitah, 18, H No: 898.

Bk. Kurtubî, age, I, 221, 222; İbn Kesîr, age, I, 55; Ebû Dâvûd, Salât, 120.

61. Bk. Elmalılı, Hak Dini Kur'ân Dili, Azim baskısı, IV, 26.

62. Enbiyâ, 21/87.

63. Enbiyâ, 21/88

b) Kötülüğe maruz kalmaktan korkan için duâ:

حَسْبُنَا اللَّهُ وَنِعْمَ الْوَكِيلُ

Hasbünallâhü ve ni'me'l-vekîl. **“Allah bize yeter, O ne güzel vekildir.”**⁶⁴

Âyetin baş tarafı şöyledir: **“Onlar öyle kimselerdir ki, insanlar kendilerine, ‘Düşmanlarınız, size karşı asker toplamış, onlardan sakının!’ dediklerinde bu, onların îmânını arttırdı ve ‘Allah bize yeter! O, ne güzel vekildir!’”** dediler.

Bu âyette, mü'minleri korkutmak için çıkarılan, “Düşman toplanmış, saldırıya geçerse, sadece kaçan kurtulur!” gibi sözlerin, sadece onların îmanlarını artıracağı bildirilir. Nitekim, Uhud'dan bir yıl sonra Ebû Süfyân'ın, büyük bir saldırı yapacağı haberi üzerine, Allah elçisi, âyetin sonundaki **“Hasbünallâhü ve ni'me'l vekîl (Anlamı: Allah bize yeter, O ne güzel vekildir!)”** duâsını yapmış ve güç işler karşısında bu duânın yapılmasını mü'minlere de tavsiye etmiştir. Bu duânın ilk olarak Hz. İbrahim tarafından ateşe atılırken yapıldığı da rivâyet edilmiştir.⁶⁵

Bir sonraki 174 âyette, **“Böylece onlar, kendilerine hiçbir kötülük dokunmadan, Allâh'ın nîmeti ve lûtfu ile geri dönmüşlerdi; çünkü onlar Allâh'ın hoşnutluğunu elde etmeye çalışmışlardı. Gerçekten de Allah, büyük lûtf sahibidir.”** buyurularak mü'minlerin bir zarar görmekten geri döndükleri bildirilir. Nitekim Uhud'dan bir yıl sonra, Allâh'ın elçisi, Kureyş ordusunu, Bedir'de bir hafta kadar beklemiş, Ebû Süfyan bir miktar askerle oraya geldiyse de çatışma olmadan geri dönmüştü. Müslümanlar da kârlı alışveriş yaparak geri döndüler. Âyet bu olayı anlatmaktadır.

c) Kendisine tuzak kurulmasından korkanın duâsı:

وَأَفْوِضْ أَمْرِي إِلَى اللَّهِ إِنَّ اللَّهَ بَصِيرٌ بِالْعِبَادِ

“Ben işimi Allâh'a bırakıyorum. Şüphesiz ki Allah kullarını görür.”⁶⁶ Firavun kavminden îmanlı birisi kavmi hakka davet etmiş ve bu duâ ile Allâh'a sığınmıştır.

64. Â-i İmrân, 3/173.

65. Bk. Kurtubî, el- Câmi', IV, 180; İbn Kesîr, age, I, 339.

66. Mü'min, 40/44.

d) Bereketi ve cennete girmeyi uman kimsenin duâsı:

مَا شَاءَ اللَّهُ لَا قُوَّةَ إِلَّا بِاللَّهِ

“Mâşâallah! Lâ kuvvete illâ billâh (Anlamı: *Bu Allâh'ın dilediği şeydir. Güç kuvvet ancak Allâh'a âittir.*)”⁶⁷ Bu duâ, bağ ve bahçesi, serveti için böbürlenlen kişiye, mü'min komşusunun öğüdü olup, bu duâyı okursa malının güvence altında olacağı, bereketleneceği, aksi hâlde zarar görebileceği 42. âyetle şöyle bildirilmiştir: *“Derken bu kişinin serveti kuşatılıp yok edildi. Böylece bağı için yaptığı masraflara karşı ellerini ovuşturmaya başladı! Çünkü bağ, çardakları üzerine yıkılıp kalmıştı. ‘Keşke Rabbime hiçbir ortak koşmamış olsaydım!’ diyordu.”*⁶⁸

Hâlid bin Velid, “Ey Allâh'ın Rasûlü! Ben uykuda korkutuluyorum.” dedi. Rasûlullah ﷺ şu şekilde duâ etmesini bildirdi: *“Eûzü bi kelimâtillâhi et-tâmmeh min gadabihî ve ikâbihî ve şerri ibâdihî ve min hemezâtî's-şeyâtîni en yahdurûnî (Anlamı: Ben, Allâh'ın gazabına uğramaktan, O'nun cezâsından, kullarının şerrinden, şeytanın kötülüklerinden ve onun benim yanıma sokulmasından Allâh'ın tam kelimelerine sığınıyorum.)”*⁶⁹

قَالَ اهْبِطُوا بَعْضُكُمْ لِبَعْضٍ عَدُوٌّ وَلَكُمْ فِي الْأَرْضِ مُسْتَقَرٌّ
وَمَتَاعٌ إِلَىٰ حِينٍ ﴿٢٤﴾ قَالَ فِيهَا تَحْيَوْنَ وَفِيهَا تَمُوتُونَ وَمِنْهَا
تُخْرَجُونَ ﴿٢٥﴾

24- Allah dedi: “Birbirinize düşman olarak (oradan) inin! Sizin için yeryüzünde belli bir süreye kadar yerleşme ve yararlanma vardır.”

25- “Artık orada yaşar, orada ölür ve oradan diriltilip çıkarılırsınız.”

24-25. âyetlerde, Allâh'ın onlara, birbirlerine düşman olarak yeryüzüne inmeleri, bir süre orada kaldıktan sonra, ölüp yine oradan çıkarılacakları anlatılır. Râzî'ye göre, 24. âyetle, *“ininiz!”* ifâdesi Âdem'i, eşini ve İblis'i kapsar. *“Birbirinize düşman olarak.”* ifâdesi, cinlerle insanlar arasındaki

67. Kehf, 18/39.

68. İsmâil Hakkı Bursavî, Rûhu'l-Beyân Terc. Erkam Yayınevi, İstanbul 2008, XII, 582.

69. Ebû Dâvûd, Tıb, 19; Tirmizî, Deavât, 93; Mâlik, Muvatta, Şear, 9; Ahmed bin Hanbel, II, 181, VI, 6.

düşmanlığın kökleştiğini ve hiç kalkmayacağını gösterir. Diğer yandan insanların birbirine karşı düşmanlığına da işaret eder.⁷⁰

İlgili âyetlerde şöyle buyrulur: **“Sonra şeytan, orada onların ayaklarını kaydırıldı ve böylece onları içinde bulundukları yerden (cennetten) uzaklaştırdı. Bunun üzerine, “Birbirinize düşman olarak inin, çünkü yeryüzünde belli bir süreye kadar, sizin için bir barınma ve bir yararlanma vardır.” dedi. Derken Âdem, Rabbinden birtakım kelimeler aldı ve hemen O’na tevbe etti. Çünkü O, tevbeleri çok kabul eden, çok merhametli olandır. Onlara şöyle dedik: “Hepiniz inin oradan, Benden size ne zaman bir yol gösterici gelir de, kim o yol göstericime uyarsa, onlara korku yoktur ve onlar üzülmeyeceklerdir.” İnkâr edip âyetlerimizi yalanlayanlara gelince; işte onlar cehennemliklerdir. Orada sürekli olarak kalacaklardır.”**⁷¹

“Sizi topraktan yarattık; yine oraya döndüreceğiz ve daha sonra tekrar oradan çıkaracağız.”⁷² **“Allah sizi bir topraktan, sonra meniden (nutfe) yarattı, sonra da sizi eşler hâline getirdi. O’nun bilgisi dışında ne bir dişi gebe kalır, ne de doğurur. Bir yaşatılana çok ömür verilmesi de, ömründen eksiltme yapılması da ancak bir kipte yazılıdır. Şüphe yok ki bu Allâh’a göre kolaydır.”**⁷³

“Bunun üzerine (inkârcılar) derler ki: ‘Ey Rabbimiz! Sen bizi iki defa öldürdün ve iki defa dirilttin. Mâdemki günahlarımızı anladık; o hâlde bizim için bir çıkış yolu var mı?’⁷⁴

70. S. Ateş, age, III, 321, 322.

71. Bakara, 2/36-39.

72. Tâhâ, 20/55.

73. Fâtır, 35/11.

74. Mü'min, 40/11.

﴿ BÂB 3 ﴾

**İLK TESETTÜR, ŞEYTANIN SAPTIRMASI,
ADÂLET, İSRAFTAN KAÇINMA**

يَا بَنَىٰ آدَمَ قَدْ أَنْزَلْنَا عَلَيْكَ لِبَاسًا يُؤَارِي سَوَاتِيَكُمْ وَرِيشًا^ق وَلِبَاسُ
التَّقْوَىٰ ذَٰلِكَ خَيْرٌ^ط ذَٰلِكَ مِنْ آيَاتِ اللَّهِ لَعَلَّكُمْ يَذَّكَّرُونَ ﴿٢٦﴾ يَا بَنَىٰ
آدَمَ لَا يَفْتِنَنَّكَمُ الشَّيْطَانُ كَمَا أَخْرَجَ أَبَوَيْكُمْ مِنَ الْجَنَّةِ يَنْزِعُ عَنْهُمَا
لِبَاسَهُمَا لِيُرِيَهُمَا سَوَاتِيَهُمَا^ط إِنَّهُ يَرِيكُمْ هُوَ وَقَبِيلُهُ مِنْ حَيْثُ لَا تَرَوْنَهُمْ^ط
إِنَّا جَعَلْنَا الشَّيَاطِينَ أَوْلِيَاءَ لِلَّذِينَ لَا يُؤْمِنُونَ ﴿٢٧﴾ وَإِذَا فَعَلُوا فَاحِشَةً
قَالُوا وَجَدْنَا عَلَيْهَا آبَاءَنَا وَاللَّهُ أَمَرَنَا بِهَا^ط قُلْ إِنْ اللَّهَ لَا يَأْمُرُ بِالْفَحْشَاءِ^ط
اتَّقُوا اللَّهَ عَلَى اللَّهِ مَا لَا تَعْلَمُونَ ﴿٢٨﴾ قُلْ أَمَرَ رَبِّي بِالْقِسْطِ^ق وَأَقِيمُوا
وُجُوهَكُمْ عِندَ كُلِّ مَسْجِدٍ وَادْعُوهُ مُخْلِصِينَ لَهُ الدِّينَ^ط كَمَا بَدَأَكُمْ
تَعُودُونَ ﴿٢٩﴾ فَرِيقًا هَدَىٰ وَفَرِيقًا حَقَّ عَلَيْهِمُ الضَّلَالَةُ^ط إِنَّهُمْ اتَّخَذُوا
الشَّيَاطِينَ أَوْلِيَاءَ مِنْ دُونِ اللَّهِ وَيَحْسَبُونَ أَنَّهُمْ مُهْتَدُونَ ﴿٣٠﴾ يَا بَنَىٰ
آدَمَ خُذُوا زِينَتَكُمْ عِندَ كُلِّ مَسْجِدٍ وَكُلُوا وَاشْرَبُوا وَلَا تُسْرِفُوا^ع إِنَّهُ
لَا يُحِبُّ الْمُسْرِفِينَ^ع ﴿٣١﴾

26- Ey Âdemoğulları! Size hem ayıp yerlerinizi örtecek, hem de vücudunuzu süsleyecek elbise indirdik. Ama takvâ el-bisesi daha hayırlıdır. Bunlar, insanlar düşünüp öğüt al-sınlar diye Allâh'ın gönderdiği âyetlerdendir.

27- Ey Âdemoğulları! Şeytan, ana-babanızı ayıp yerlerini kendilerine göstermek için, giysilerini soyarak onları cennetten çıkardığı gibi, sakın sizi de aldatmasın! Çünkü o ve yandaşları, kendilerini göremeyeceğiniz bir yerden sizi görürler. Şüphesiz Biz şeytanları, îmân etmeyenlere dostlar yaptık.

28- O îmân etmeyenler, çirkin bir iş yaptıkları zaman, “Atalarımızın da böyle yaptığını gördük ve bunu bize Allah emretti.” derler. De ki: “Allah asla hayasızlığı emretmez. Allah hakkında bilmediğiniz şeyleri mi söylüyorsunuz?”

29- De ki: “Rabbim adâletli olmayı emretti. Her secde ettiğinizde yüzlerinizi O’na çevirin. Dîni yalnız Allâh’a has kılarak O’na yalvarın. Nasıl sizi ilk defa O yaratmışsa, yine O’na döneceksiniz.”

30- O, insanların bir kısmına doğru yolu gösterdi, bir kısmı da doğru yoldan sapmayı kendileri hak etti. Çünkü onlar Allâh’ı bırakıp şeytanları dost edindiler. Böyle iken kendilerini doğru yolda sanıyorlar.

31- Ey Âdemoğulları! Her namaz kılışınızda güzel elbiselerinizi giyin. Yiyecek için, fakat israf etmeyin. Çünkü Allah israf edenleri sevmez.

26-27. âyetlerde, yeryüzüne inince henüz örtünmek için giysi yapma becerisi olmayan insana, yünden hem ayıp yerlerini örten hem de süs vazifesi gören giysiler yapıp giyebileceği hatırlatılmıştır. Daha cennette iken şeytanın Âdem’le Havva’yı aldatarak, yasak meyveden yedirip ayıp yerlerinin açılmasına ve yeryüzüne indirilmelerine sebep olduğu bildirilmektedir. Diğer yandan şeytanın aldaticılığına ve îmân etmeyenlerin dostu olduğuna dikkat çekilmiştir.

Süs giysisi anlamını verdiğimiz “rîş”, sözlükte; kuş tüyü, hayvan kılı demektir. Bedeni koruyacak giysilerden sonra, insanın rûhunu koruyacak takvâ elbisesinin (libâsü’t-takvâ) önemine işaret edilmiştir. Bu da, Allâh’ın emir ve yasaklarına uyma, her işinde Allâh’ın rızasını gözetme anlamındadır.

Bu âyette, avret yerini örtecek giysi ile avret sayılmayan yerleri de örten ve toplum içine çıkarken giyilen süslü giysiden söz edilmektedir. İnsanın

ibadet sırasında avret yerini örtmesi farz, temiz ve güzel giyinmesi ise sünnet sayılmıştır.

Ancak bunların da ötesinde takvâ duygusu ile giyim, yani hayâ, utanma duygusu ve Allah korkusu ile giyilen, maddî-mânevî ayıptan, çirkinlikten ve tehlikeden koruyacak olan korunma giysisi daha hayırlıdır. Çünkü bu duygu ve şuura sahip olan kimse, zorunlu olarak veya zorlama (ikrah) altında örtüsüz bile kalsa, en az Hz. Âdem ve Havva'nın yapraklarla örtündükleri gibi, ayıp ve örtülmesi gereken yerlerini örter ve korur.

Rivâyet edildiğine göre, câhiliyye Araplarından birtakımları, bedevîler, Kâbe'yi çıplak oldukları hâlde tavaf ederler ve içinde Allâh'a isyan ettiği-miz giysilerimizle tavaf edemeyiz, derlerdi. Çoğunlukla erkekler gündüz, kadınlar gece tavaf ederler, kadınların gündüz tavaf ettikleri de olurdu. Kadın bütün göğüslerini ve göğüslerindekiyi açar ve hatta büsbütün çıırılçıplak olur, ancak cinsel organının üstüne ince seyrek bir şey örter, "tavaf ederken beni kim ayıplar" der ve şu beyti okurdu: "Bugün bunun bir kısmı veya hepsi açılır, açılanını da helâl etmem." İşte yukarıdaki âyetler bu sebeple nâzil olmuştur.⁷⁵

İlgili âyetlerde şöyle buyrulur: **"Allah, yarattığı şeylerden sizin için gölgeler yaptı ve size kimi dağlarda mağaralar meydana getirdi. Sizi sıcaktan (ve soğuktan) koruyacak giysiler ve savaşta sizi koruyacak zırhlar yarattı. İşte böylece Allah, müslüman olasınız diye üzerinize nîmetini tamamlıyor."**⁷⁶

"Derken şeytan ona vesvese verip aklını karıştırdı, "Ey Âdem! Sana ölümsüzlük ağacını ve asla yok olmayacak bir saltanatı gösteriyim mi?" dedi. Bunun üzerine ikisi de o ağacın meyvesinden yediler. Derhâl kendilerine ayıp yerleri açılıverdi. Üzerlerine cennet yaprağından örtüp yamamaya başladılar. Böylece Âdem Rabbinin buyruğuna karşı geldi ve yolunu şaşırdı. Sonra Rabbi onu seçti, tevbesini kabul etti ve ona doğru yolu gösterdi."⁷⁷

Allah Teâlâ yukarıda tesettürle ilgili olan âyetlerde "Ey Âdemoğulları!" diyerek, yeryüzündeki bütün Âdemoğulları'na ve kızlarına hitâb ederek, bu konuda şeytanın hîle ve tuzaklarına dikkat çekmiştir. Nitekim Ali bin Hüseyin'in, Hz. Peygamber'in eşi Safiyye 'den rivâyet ettiğine göre,

75. Elmahılı, age, IV, 29.

76. Nahl, 16/81.

77. Tâhâ, 20/120-122.

Allâh'ın Rasûlü Ramazan ayının son on gününde itikâfta iken yanına eşi Safiyye gelmiş, bir süre konuştuktan sonra kalkmış, Hz. Peygamber de onu yolcu etmek üzere mescidin kapısına kadar gelmiş. O sırada sahâbeden iki kişi ile karşılaşmış. Selamlaşmanın ardından, Allâh'ın Rasûlü onlara şöyle demiştir: *"Acele etmeyin! Yanımdaki kadın eşim Safiyye'dir. Onlar: Fe sübhânallah! Aklımıza kötü bir şey gelmedi!"* deseler de Hz. Peygamber şöyle buyurmuştur: *"Şüphesiz şeytan insan vücudunda kan gibi dolaşır. Ben şeytanın sizin kalbinize kötü bir düşünce düşürmesinden korktum."*⁷⁸

وَإِذَا فَعَلُوا فَاحِشَةً قَالُوا وَجَدْنَا عَلَيْهَا آبَاءَنَا وَاللَّهُ أَمَرَنَا بِهَا قُلْ إِنَّ اللَّهَ لَا يَأْمُرُ بِالْفَحْشَاءِ أَتَقُولُونَ عَلَى اللَّهِ مَا لَا تَعْلَمُونَ ﴿٢٨﴾

28- O îmân etmeyenler, çirkin bir iş yaptıkları zaman, "Atalarımızın da böyle yaptığını gördük ve bunu bize Allah emretti." derler. De ki: "Allah asla hayasızlığı emretmez. Allah hakkında bilmediğiniz şeyleri mi söylüyorsunuz?"

28. âyette, "fâhişe" kelimesi; çok kötü ve iğrenç fiil demektir. Her türlü büyük günah ve çirkin davranış bu kapsamdadır. Câhiliye döneminde müşriklerin Kâbe'yi, erkekli kadınlı çıplak olarak tavaf etmeleri de çirkin bir davranıştır. Üstelik onlar, bunu kendilerine Allâh'ın emrettiğini söylerlerdi. Âyette onların bu iddiâsına cevap vardır.⁷⁹

İlgili âyetlerde şöyle buyrulur: **"Onlara: 'Allâh'ın indirdiğine uyun!' denildiğinde: 'Hayır! Biz atalarımızı üzerinde bulduğumuz yola uyarız.' dediler. Ama ya ataları bir şey akıl edememiş ve doğru yolu da bulamamışlarsa?"**⁸⁰ **"De ki: Benim Rabbim, ancak açık ya da gizli bütün hayasızlıkları, günah işlemeyi, haksız yere sınırı aşmayı, hakkında hiçbir delil indirmediği bir şeyi, Allâh'a ortak koşmanızı ve Allah hakkında bilmediğiniz şeyleri söylemenizi haram kılmıştır."**⁸¹

78. Buhârî, İtikâf, 8, 11; Müslim, Selâm, 23-25.

79. Râzî, age, XIV, 55.

80. Bakara, 2/170.

81. A'râf, 7/33.

قُلْ أَمَرَ رَبِّي بِالْقِسْطِ ۚ وَأَقِيمُوا وُجُوهَكُمْ عِندَ كُلِّ مَسْجِدٍ وَادْعُوهُ مُخْلِصِينَ لَهُ الدِّينَ ۚ كَمَا بَدَأَكُمْ تَعُودُونَ ﴿٢٩﴾ فَرِيقًا هَدَىٰ وَفَرِيقًا حَقَّ عَلَيْهِمُ الضَّلَالَةُ ۚ إِنَّهُمْ اتَّخَذُوا الشَّيَاطِينَ أَوْلِيَاءَ مِنْ دُونِ اللَّهِ وَيَحْسَبُونَ أَنَّهُمْ مُّهْتَدُونَ ﴿٣٠﴾

29- De ki: “Rabbim adâletli olmayı emretti. Her secde ettiğinizde yüzlerinizi O’na çevirin. Dîni yalnız Allâh’a has kılarak O’na yalvarın. Nasıl sizi ilk defa O yaratmışsa, yine O’na döneceksiniz.”

30- O, insanların bir kısmına doğru yolu gösterdi, bir kısmı da doğru yoldan sapmayı kendileri hak etti. Çünkü onlar Allâh’ı bırakıp şeytanları dost edindiler. Böyle iken kendilerini doğru yolda sanıyorlar.

29-30. âyetlerde, samimî bir mü’minde bulunması gereken bâzı güzel vasıflardan söz edilir, şeytanı dost edinen kimsenin kendi tercihiyle doğru yoldan ayrılmayı hak ettiğine dikkat çekilir. Bu iki âyette yer alan esasları şöylece sıralayabiliriz:

a) Allâh’ın adâleti emretmesi. Mü’minin yönetim, hâkimlik, hakemlik, şahitlik ve benzeri konularda yakınları veya menfaat ilişkisi bulunan kimse-lerle ilgili de olsa adâletten ayrılmaması gerekir.

İlgili âyetlerde şöyle buyrulur: **“Şüphesiz ki Allah size emânetleri ehline vermenizi ve insanlar arasında hükmettiğiniz zaman, adâletle hükmetmenizi emreder. Allah bununla size ne güzel öğüt veriyor! Şüphe yok ki Allah, her şeyi işiten, hakkıyla görendir.”**⁸²

“Ey îmân edenler! Kendiniz, ana-babanız ve yakınlarınızın aleyhinde bile olsa adâleti titizlikle ayakta tutan, Allah için şahitlik eden kimseler olun. Hakkında şahitlik ettiğiniz kimseler zengin de olsa fakir de olsa, duygularınıza kapılıp adâletten ayrılmayın. Çünkü Allah onlara (sizden) daha yakındır. Eğer sözü eğip bükerek gerçeği çarpıtır veya şahitlikten vazgeçerseniz (bilin ki), Allah yaptıklarınızdan haberdardır.”⁸³

82. Nisâ, 4/58.

83. Nisâ, 4/135.

b) Allâh'a yönelip, yalnız O'na duâ etmek. Âyetle mescid, secde etmek anlamında, namazın bir parçasıdır. Parça zikredilerek, bütün yani namaz kastedilmiştir. Burada âyete, "Namaz sırasında." veya "Secde sırasında." anlamı da verilebilir.⁸⁴

İlgili âyetle şöyle buyrulur: **"Haydi, kâfirlerin hoşuna gitmese de, dîni Allâh'a hâlis kılarak yalnız O'na kulluk edin."**⁸⁵

c) İlk yarattığı gibi herkesin Allâh'a dönmesi. Allah Teâlâ insanı ilk olarak yarattığı gibi, eceli gelince ölüm olayı meydana gelir. Bedeni aslı olan toprağa dönerken, rûhu berzah âleminde yerini alır ve kıyâmet günü de tekrar diriltilerek, otuz yaşlarında olgun bir bedenle mahşer meydanına, Allâh'ın huzûruna döner.

İlgili âyetlerde şöyle buyrulur: **"Andolsun ki sizi ilk defa yarattığımız gibi, ihsan olarak verdiklerimizi arkanızda bırakarak, (âhirette) huzûrumuza yapayalnız geleceksiniz."**⁸⁶ **"Yaratmayı ilkin yapan, sonra onu çevirip (ölümün ardından) yeniden yapacak olan O'dur. Bu O'nun için pek kolaydır."**⁸⁷

d) İnsanların bir kısmının doğru yola, bir kısmının sapıklık yoluna girmesi. İlgili âyetlerde şöyle buyrulur: **"Andolsun ki biz, "Allâh'a kulluk edin ve azgın şeytandan sakının!" demesi için her ümmete bir peygamber gönderdik. Allah onlardan bir kısmını doğru yola iletti. Onlardan bir kısmı da sapıklığı hak ettiler. Yeryüzünde gezin de görün, inkâr edenlerin sonu nasıl olmuştur!"**⁸⁸

"Sizi yaratan O'dur. Böyle iken kiminiz kâfir, kiminiz mü'mindir. Allah, yaptıklarınızı hakkıyla görendir."⁸⁹

"Allâh'ın izni olmaksızın hiçbir musîbet isâbet etmez. Kim Allâh'a inanırsa, Allah onun kalbini doğru yola iletir. Allah her şeyi bilendir."⁹⁰

e) Allâh'ı bırakıp şeytanı dost edinenin doğru yolu bulamaması. İlgili âyetle şöyle buyrulur: **"Dikkat et! Hâlis din yalnız Allâh'ındır. O'nu**

84. Benzer anlam için bk. A'râf, 7/31.

85. Mü'min, 40/14.

86. En'âm, 6/94.

87. Rûm, 30/27.

88. Nahl, 16/36.

89. Tegâbün, 64/2.

90. Tegâbün, 64/11.

**bırakıp kendilerine birtakım dostlar edinenler: “Biz onlara yalnız bi-
zi Allâh’a yaklaştırsınlar diye tapıyoruz.” derler. Şüphe yok ki, Allah
onlar arasında, ayrılığa düştükleri şeylerde hükmünü verecektir.
Allah yalancı ve çok inkârcı kimseyi doğru yola iletmez!”⁹¹**

f) Dalâlette olanın kendini doğru yolda sanması. İlgili âyette şöyle bu-
yurulur: **“Şeytanlar onları doğru yoldan çıkarırlar da, onlar kendile-
rinin doğru yolda olduklarını sanırlar.”⁹²**

يَا بَنِي آدَمَ خُذُوا زِينَتَكُمْ عِنْدَ كُلِّ مَسْجِدٍ وَكُلُوا وَاشْرَبُوا وَلَا تُسْرِفُوا
إِنَّهُ لَا يُحِبُّ الْمُسْرِفِينَ ﴿٣١﴾

**31- Ey Âdemoğulları! Her namaz kılışınızda güzel elbisele-
rinizi giyin. Yiyin, için, fakat israf etmeyin. Çünkü Allah
israf edenleri sevmez.**

31. âyette, “mescid” secde edilen yer, secde etmek ve secde etme za-
manı anlamlarına gelir. Bununla hem namaz, hem de namaz kılınacak mes-
cidler kastedilmiş olabilir. Âyet Mekke’de indiği için, buradaki anlamı “her
namaz ve Kâbe tavaflı sırasında örtünme” kastedilmiştir.

Câhiliyede Arap kabîleleri gelirler, Kâbe’yi gündüz erkekler, gece ka-
dınlar çıplak olarak tavaf ederler ve “İçinde günah işlediğimiz giysilerle
tavaf edemeyiz!” derlerdi. Bu âyetin nüzûl sebebi budur. İşte inananla-
ra, ilk olarak Kâbe’ye gelirken ve namaz sırasında, avret yerlerini örtme
emri bu âyetle gelmiş oluyordu. Buna göre, mü’minlerin namazda, özel-
likle bayram ve cuma günlerinde güzel ve temiz giysilerini giymesi, gü-
zel koku sürünmesi müstehap sayılmıştır. Hatta burada; mescid ve çev-
resinin gerek îmar ve gerekse yapı bakımından en temiz ve nezih yer-
ler olması gerektiğine de işaret vardır. Elbise, insan için çirkin yerleri
örtten bir süstür. Avret yerlerini örtmek her zaman farz olduğu gibi, na-
maz ve tavaf sırasında da farzdır. Hz. Peygamber, sıcak iklimde bedeni
serin tuttuğu için, beyaz elbise giymeyi ve ölümlerin beyaz kefenle sarıl-
masını tavsiye etmiştir.⁹³

91. Zümer, 39/3.

92. Zuhurf, 43/37.

93. Bk. Ebû Dâvûd, Tıb, 14, Libâs, 13; Tirmizî, Cenâiz, 18, Edeb, 46; Nesâî, Cenâiz, 38, Ziyaret, 97.

İSRAF

Sözlükte aşırı gitmek, sınırı aşmak, yanılmak, gâfil olmak anlamlarına gelir. Bir terim olarak; inanç, söz, fiil ve davranışta din, akıl veya örfün uygun gördüğü ölçülerin dışına çıkmaktır. Gazâlî'ye göre ma'rufa uygun harcama "cömertlik", ma'rufun altındaki harcama "cimrilik", üstündeki harcama ise "israf" sayılır.⁹⁴

Kur'ân'da 23 âyette israf yasaklanmış ve Allâh'ın israf edenleri sevmediği vurgulanmıştır. **"Yiyiniz, içiniz, fakat israf etmeyiniz. Çünkü Allah israf edenleri sevmez."**⁹⁵

Günlük harcamalarda israftan kaçınıp orta yolun tutulması istenir. **"Onlar harcadıklarında ne israf ne de cimrilik ederler; ikisi arasında bir yol tutarlar."**⁹⁶

Yetime âit malın uygun bir şekilde işletilmesi, israf edilmemesi, velînin ihtiyaç sahibi olması hâlinde, sadece ihtiyaç kadar yararlanabileceği şöyle belirtilir:

"Evlence çağına gelinceye kadar yetimleri gözetip deneyin. Onların akılca olgunlaştıkları rüşd hâlini görürseniz, mallarını kendilerine verin. Büyüyecekler de mallarına sahip olacaklar diye, onların mallarını israf ederek, tez elden yemeyin! Zengin olan, onların mallarını yemekten çekinsin, yoksul olan da örfe uygun olarak yesin! Onlara mallarını teslim ettiğiniz zaman da yanlarında şahit bulundurun! Hesap görücü olarak Allah yeter."⁹⁷

Tarımla uğraşanların da israftan kaçınması gerekir. **"(Meyve ağaçları ve tarım ürünleri) meyve verdiği zaman meyvesinden yiyin. Hasat edildiği gün de hakkını (zekât ve sadakasını) verin, fakat israf etmeyin. Çünkü Allah israf edenleri sevmez."**⁹⁸

Diğer yandan malını gereksiz yere saçıp savuranlar "şeytanın kardeşleri" olarak nitelendirilmiştir.⁹⁹

Hz. Peygamber şöyle buyurmuştur: **"İsraf ve böbürlenmeye düşmek sizin yiyiniz, içiniz, bağışta bulununuz, giyiniz. Çünkü Allah, kulunun**

94. Gazali, İhyâ, Terc., III, 259 vd.

95. A'râf, 7/31; En'âm, 6/141.

96. Furkan, 25/67.

97. Nisâ, 5/6.

98. En'âm, 6/141.

99. Bk. M. Fuad Abdülbâki, age, "İsraf" mad.; İsrâ, 17/26-27.

üzerinde nîmetinin eserini görmek ister.”¹⁰⁰ “İnsana belini doğrultacak birkaç lokma yeter. Eğer mutlaka yemesi gerekli ise, mîdesinin üçte birini yemeğe, üçte birini içmeye, üçte birini de nefes almaya ayırsın!”¹⁰¹

İktisatla îtidâl zihniyeti arasındaki ilgi İbn-i Haldûn'un (ö. 809/1406) üzerinde önemle durduğu bir konudur. Ona göre servetin artması lüks ve israf temayüllerini arttırır. İsrâf zihniyetinin uyanması halk tabakaları arasında gerginliklere yol açar. Şehir nüfusunun artması ve ifrat cereyanlarının yayılması, ahlâk anlayışını sarsar ve milletlerin zayıflamasına sebep olur.¹⁰²

Günümüzde dünya üzerinde aşırı yeme içme yoluyla obezite yüzünden ölenlerin sayısının, açlıktan ölenlerin üç katına çıktığı düşünülürse, israfın hangi boyutlara ulaştığı daha iyi anlaşılır. Nitekim 2011 yılında ABD kaynaklı Lancet Tıp dergisinde yayımlanan bir araştırmaya göre 2010 yılında 3 milyonu aşkın kişi aşırı kilonun yol açtığı hastalıklardan dolayı öldü. Bu sayı, dünyada aynı yıl açlık yüzünden ölenlerin 3 mislidir.¹⁰³

100. Buhârî, Libâs, 1; İbn Mâce, Libâs, 23; Nesâî, Zekât, 66.

101. Tirmizî, Zühd, 47; Ahmed bin Hanbel, IV, 132.

102. Bk. Ergin, İktisat, s. 40.

103. <http://www.dunyabulteni.net/gunun-haberleri/288709/obeziteden-olenlerin-sayisi-acliktan-olenlerin-uc-kati>.

﴿ BÂB 4 ﴾

**HELÂL RIZİK, BÂZİ YASAKLAR, TOPLUMLARIN
ECELİ, PEYGAMBERE TÂBÎ OLMAK,
BÜYÜKLÜK TASLAMAMAK
VE PUTA TAPMAMAK**

قُلْ مَنْ حَرَّمَ زِينَةَ اللَّهِ الَّتِي أَخْرَجَ لِعِبَادِهِ وَالطَّيِّبَاتِ مِنَ الرِّزْقِ قُلْ هِيَ لِلَّذِينَ آمَنُوا فِي الْحَيَاةِ الدُّنْيَا خَالِصَةٌ يَوْمَ الْقِيَمَةِ كَذَلِكَ نُفَصِّلُ الْآيَاتِ لِقَوْمٍ يَعْلَمُونَ ﴿٣٢﴾ قُلْ إِنَّمَا حَرَّمَ رَبِّي الْفَوَاحِشَ مَا ظَهَرَ مِنْهَا وَمَا بَطَنَ وَالْإِثْمَ وَالْبَغْيَ بِغَيْرِ الْحَقِّ وَأَنْ تُشْرِكُوا بِاللَّهِ مَا لَمْ يُنَزِّلْ بِهِ سُلْطَانًا وَأَنْ تَقُولُوا عَلَى اللَّهِ مَا لَا تَعْلَمُونَ ﴿٣٣﴾ وَلِكُلِّ أُمَّةٍ أَجَلٌ فَإِذَا جَاءَ أَجْلُهُمْ لَا يَسْتَأْخِرُونَ سَاعَةً وَلَا يَسْتَقْدِمُونَ ﴿٣٤﴾ يَا بَنِي آدَمَ إِنَّمَا يَأْتِيَنَّكُمْ رُسُلٌ مِنْكُمْ يَقُصُّونَ عَلَيْكُمْ آيَاتِي ۖ فَمَنِ اتَّقَى وَأَصْلَحَ فَلَا خَوْفٌ عَلَيْهِمْ وَلَا هُمْ يَحْزَنُونَ ﴿٣٥﴾ وَالَّذِينَ كَذَّبُوا بِآيَاتِنَا وَاسْتَكْبَرُوا عَنْهَا أُولَٰئِكَ أَصْحَابُ النَّارِ ۖ هُمْ فِيهَا خَالِدُونَ ﴿٣٦﴾ فَمَنْ أَظْلَمُ مِمَّنِ افْتَرَىٰ عَلَى اللَّهِ كَذِبًا أَوْ كَذَّبَ بِآيَاتِهِ ۖ أُولَٰئِكَ يَنَالُهُمْ نَصِيبُهُمْ مِنَ الْكِتَابِ حَتَّىٰ إِذَا جَاءَتْهُمْ رُسُلُنَا يَتَوَفَّوْنَهُمْ قَالُوا أَيْنَ مَا كُنتُمْ تَدْعُونَ مِنْ دُونِ اللَّهِ قَالُوا ضَلُّوا عَنَّا وَشَهِدُوا عَلَىٰ أَنْفُسِهِمْ أَنَّهُمْ كَانُوا كَافِرِينَ ﴿٣٧﴾ قَالَ ادْخُلُوا فِي أُمَمٍ قَدْ خَلَتْ مِنْ قَبْلِكُمْ مِنَ الْجِنِّ وَالْإِنْسِ فِي النَّارِ كُلَّمَا دَخَلَتْ أُمَّةٌ لَعَنَتْ أُخْتَهَا ۖ

حَتَّىٰ إِذَا ادَّارَكُوا فِيهَا جَمِيعًا ۖ قَالَتْ أُخْرِيَهُمْ لِأُولِيهِمْ رَبَّنَا هَٰؤُلَاءِ
 أَضَلُّونَا فَاتِهِمْ عَذَابًا ۖ ضِعْفًا مِّنَ النَّارِ ۚ قَالَ لِكُلِّ ضِعْفٌ وَلَكِن لَّا
 تَعْلَمُونَ ﴿٣٨﴾ وَقَالَتْ أُولِيهِمْ لِأُخْرِيَهُمْ فَمَا كَانَ لَكُمْ عَلَيْنَا مِنْ فَضْلٍ
 فَذُوقُوا الْعَذَابَ بِمَا كُنتُمْ تَكْسِبُونَ ﴿٣٩﴾

32- De ki: “Allâh’ın kulları için çıkarmış olduğu süsü ve güzel rızıkları kim haram kıldı?” De ki: “Bunlar, dünya hayatında mü’minler içindir, kıyâmet gününde de yalnız onlara âit olacaktır.” Biz bilen bir toplum için, âyetlerimizi böylece açıklıyoruz.

33- De ki: “Benim Rabbim, açık ve gizli her kötülüğü, her günahı, haksız yere sınırı aşmayı, hakkında hiçbir delil indirmedeği bir şeyi Allâh’a ortak koşmanızı ve Allah hakkında bilmediğiniz şeyleri söylemenizi haram kılmıştır.”

34- Her ümmetin bir eceli vardır. Vâdesi dolunca onu ne bir an geciktirebilir, ne de öne alabilirler.

35- Ey Âdemoğulları! Size içinizden âyetlerimi anlatan peygamberler gelir de, kim onlara karşı gelmekten sakınır, güzel işler yaparak kendini düzeltirse, onlar için bir korku yoktur ve onlar üzüntü de duymazlar.

36- Âyetlerimizi yalan sayan ve büyüklük taslayıp onlardan yüz çevirenlere gelince, işte onlar cehennemliktir ve orada sürekli olarak kalacaklardır.

37- Allah adına yalan uydurandan veya O’nun âyetlerini yalan sayandan daha zâlim kim olabilir? Onların eline sadece kaderde yazılan şeyler geçecek. Sonunda onlara canlarını alacak olan elçi meleklerimiz gelince: “Allah’tan başka tapmakta olduklarınız nerede?” diye sorarlar. Onlar: “Bizi bırakıp kayboldular!” derler. Böylece onlar kendilerinin inkârcı olduklarını îtiraf ederler.

38- (Allah) şöyle diyecek: “Sizden önce gelip geçmiş cin ve insan topluluklarıyla birlikte girin cehenneme!” Oraya giren her topluluk kendi taraftarlarına lânet edecek. Sonunda hepsi birbiri ardından orada toplanınca, en sonra girenler

daha önce girenler için: “Ey Rabbimiz! Bizi doğru yoldan işte bunlar saptırdılar. Onlara cehennem azâbını iki kat fazla ver!” diyecekler. Allah şöyle diyecek: “Hepinize iki kat azap var, ama siz bunu bilmiyorsunuz.”

39- O zaman öncekiler sonrakilere şöyle derler: “Sizin bizim üzerimizde bir üstünlüğünüz yokmuş! Haydi yapmış olduklarınızdan dolayı tadın azâbı!”

32. âyette, elbise hazırlamada hammadde olarak kullanılan ipek, yün gibi hayvansal, pamuk, keten gibi bitkisel, zırh, altın, gümüş gibi mâdensel giysi ve süs eşyasına işaret edilmektedir.

Âyette; şükrünü edâ etme bakımından dünya nîmetlerine temelde mü'minlerin daha lâıyk olduğu, âhirette ise tüm nîmetlerin yalnız mü'minlere âit bulunacağı vurgulanmıştır. Bu durum, Yüce Allâh'ın rahmân ve rahîm sıfatlarının tecellisidir.¹⁰⁴

HELÂL VE HARAM NÎMET

Kur'ân ve sünnette, dünya nîmetlerinden nasıl yararlanılacağı, helâl ve haramın ölçüleri belirtilmiştir. Eşyada asıl olan mübahlık olmakla birlikte, yiyecek ve içeceklerden meşrû sayılmayanlar maddeler hâlinde sayılmış ya da nitelikleri belirtilerek, bu niteliklere uyanların aynı hükme bağlı oldukları açıklanmıştır.

İbadetin ve duânın kabulü için rızkın helâlinden yemek ve haramdan sakınmak gerekir. Hz. Peygamber bir hadîsinde şöyle buyurmuştur: **“Şüphesiz ki, Allah temizdir, temiz olanı sever. Allah inananlara, peygamberlerine emrettiklerini emretmiştir. Nitekim O, şöyle buyurmuştur: “Ey Peygamberler! Temiz olan şeylerden yiye; güzel işler yapın. Ben sizin yaptıklarınızı bilmekteyim.”¹⁰⁵ “Ey îmân edenler! Size rızık olarak verdiklerimizin temiz olanlarından yiye.”¹⁰⁶ “Ey insanlar! Yeryüzünde bulunan helâl ve temiz olan şeylerden yiye ve şeytanın adımlarını izlemeyin. Çünkü o, sizin için apaçık bir düşmandır.”¹⁰⁷** Allâh'ın elçisi, bu âyetleri zikrettikten sonra, uzun yolculuğa çıkan,

104. Bk. Fâtiha, 1/2, 3.

105. Mü'minûn, 23/51.

106. Bakara, 2/172.

107. Bakara, 2/168.

saçı sakalı toz içinde ellerini göğse doğru kaldırıp, “Ey Rabbim! Ey Rabbim!” diye duâ eden birisinin durumundan söz ederek: “Bu kimsenin yediği haram, içtiği haram, giydiği haram ve haramla beslenmiş. Böyle birisinin duâsını Allah nasıl kabul etsin?” buyurmuştur.¹⁰⁸

Helâl ve haramın ölçüsü: Allah tarafından yapılmasına izin verilen ve ya âyet ve hadislerde yasak olduğu bildirilmeyen her şey, her fiil ve davranış helâl sayılır. Helâlin zıddı haram olup, Allah ve Rasûlü tarafından kesin bir şekilde yasaklanan şeydir. Bir şeyin yasak oluşu kesin emirle değil de, zan-nî delille sâbitse o şey mekruh adını alır. Helâle daha yakın olan mekruha, tenzihen; harama yakın mekruha ise tahrîmen mekruh denir.

Bir şeyin helâl oluşu şu üç yoldan birisiyle sâbit olur:

1) Günah olmadığı bildirilmekle. Kur’ân’da murdar et, kan, domuz eti ve Allah’tan başkası adına kesilen hayvanların haram kılındığı bildirildikten sonra, darda kalan kimsenin, aşırı gitmemek ve sınırı aşmamak şartıyla bunlardan yiyebileceği belirtilir.¹⁰⁹ Bu konuda “zarûretler sakıncalı olan şeyleri mübah kılar.” kuralı geçerlidir.

2) Haram olduğuna dâir bir delil bulunmamakla. İlgili âyetle şöyle buyrulur: “**De ki: “Bana vahyolunanlar içinde, ölmüş hayvandan, akmış kandan veya domuz etinden -ki bu pistir- yahut günah işlenerek Allah’tan başkası adına kesilmiş hayvandan başka, yiyen kimseye haram kılınan bir şey bulamıyorum. Bununla birlikte, her kim bunlardan yemek zorunda kalırsa, başkasının hakkına saldırmamak ve sınırı aşmamak üzere (yiyebilir). Şüphesiz ki senin Rabbin çok bağışlayan, çok merhamet edendir.”**”¹¹⁰

3) Helâl olduğuna dâir âyet veya hadis bulunmakla. İyi ve temiz olan şeyleri yiyip içmek gibi ki, helâl sayılan bu gibi ürünlere Kitap ve Sünnette “tayyibât” denilmiştir.

İlgili âyetle şöyle buyrulur: “**Sana, kendilerine neyin helâl kılındığını soruyorlar. De ki: İyi ve temiz şeyler size helâl kılınmıştır. Allâh’ın size öğrettiği bilgi ile eğittiğiniz avcı hayvanların, sizin için yakaladıklarını besmele çekerek yiyin ve Allâh’a karşı gelmekten sakının. Çünkü Allah hesâbı çabuk görendir. Bugün iyi ve temiz şeyler size**

108. Müslim, Zekât, 65; Tirmizî, Tefsir, 2/36; Ahmed bin Hanbel, II, 328; İbn Kesîr, Muhtasar, I, 150, 151.

109. Bakara, 2/173.

110. Mâide, 6/145.

helâl kılındı. Kendilerine kitap verilenlerin yiyeceği size helâl olduğu gibi, sizin yiyeceğiniz de onlara helâldir. Mü'min kadınlardan iffetli olanlar ile sizden önce kendilerine kitap verilenlerden iffetli kadınlar da, mehirlerini verip nikâhlamak şartıyla, namuslu olmak, zinâ etmemek ve gizli dostlar da edinmemek üzere size helâldir. Kim îmânı tanımazsa, bütün ameli boşa gider ve o âhirette de ziyâna uğrayanlardan olur.”¹¹¹

İslâm'ın kesin olarak yapılmamasını istediği şeyler haram sayılır. Dînî nitelikli bir yasağı ancak Allah ve Rasûlü koyabilir. Şu âyet bu konuda bir ölçü getirmektedir: **“Kendi dillerinizin uydurduğu yalana dayanarak, “bu helâl, şu haramdır” demeyin. O zaman Allâh'a karşı yalan uydurmuş olursunuz.”¹¹²**

Bir şeyin haram oluşu da şu yollarla belirlenebilir:

1) Bu konuda açıkça yasak bildiren bir âyet veya sağlam bir hadîsin bulunması. “Size analarınız, kızlarınız, kız kardeşleriniz... (ile evlenmeniz) haram kılındı.”¹¹³

2) Helâl hükmünün kaldırıldığıнын belirtilmiş olması. “Artık bundan sonra güzellikleri hoşuna gitse bile, ne başka kadınlar, ne de eşlerini başkalarıyla değiştirmen sana helâl değildir.”¹¹⁴

3) Nehiy sıygasının kullanılması. “Zinâya yaklaşmayın, çünkü o rezilliktir, kötü bir yoldur.”¹¹⁵

4) Fiilden sakınmayı ifâde eden bir üslûbun kullanılması. Şarap, kumar ve benzerlerinin şeytanın işinden bir pislik olduğu belirtildikten sonra, “Bunlardan kaçının ki kurtuluşa eresiniz.” buyurulması böyledir.¹¹⁶

Haram doğrudan ve dolaylı olmak üzere ikiye ayrılır.

1) Doğrudan haram (haram li zâtihî): Allah ve Rasûlü'nün eşyanın kendi yapısındaki bir kötülükten dolayı yasak kıldığı haram bu niteliktedir. Zinâ, ölü hayvan eti yeme, evlenilmesi haram olan birisiyle evlenmek gibi. Bunlar korunması gerekli olan beş şeye, yani can, mal, akıl, din ve nesle zarar veren fiil ve davranışlardır.

111. Mâide, 5/4-5.

112. Nahl, 16/116.

113. Nisâ, 4/23.

114. Ahzâb, 33/52.

115. İsrâ, 17/32.

116. Mâide, 5/90.

2) Dolaylı haram (haram li gayrihi): Temelde meşrû olması gerekirken, dış bir sebepten dolayı haram kapsamına giren fiil ve davranışlardır.

Mesela, zinâ doğrudan haram, zinâyâ karşı bir önlem olan örtünmeyi bırakmak dolaylı bir haramdır. Yine cuma namazı sırasında alışveriş yapmak dolaylı bir yasaktır, çünkü cuma namazına gitmeye engel olur. Ancak cuma namazı ile mükellef olmayanların -kadınlar veya seferde bulunan kim-seler gibi- bu saatte işleriyle meşgul olması câiz bulunur.

قُلْ إِنَّمَا حَرَّمَ رَبِّي الْفَوَاحِشَ مَا ظَهَرَ مِنْهَا وَمَا بَطَنَ وَالْإِثْمَ وَالْبَغْيَ
بِغَيْرِ الْحَقِّ وَأَنْ تُشْرِكُوا بِاللَّهِ مَا لَمْ يُنَزَّلْ بِهِ سُلْطَانًا وَأَنْ تَقُولُوا عَلَى
اللَّهِ مَا لَا تَعْلَمُونَ ﴿٣٣﴾

33- De ki: “Benim Rabbim, açık ve gizli her kötülüğü, her günahı, haksız yere sınırı aşmayı, hakkında hiçbir delil indirmediği bir şeyi Allâh’a ortak koşmanızı ve Allah hakkında bilmediğiniz şeyleri söylemenizi haram kılmıştır.”

33. âyete göre, gizli açık her kötülük ve günah, haksızlıkla sınırı aşmak, şirk koşmak ve Allah hakkında haksız isnatlarda bulunmak yasaklanmıştır. İlgili bir âyette Allah Teâlâ'nın haram kıldıkları şöyle belirtilir:

“De ki: Gelin, size Rabbinizin neleri haram kıldığını haber vereyim: O’na hiçbir şeyi ortak koşmayın; ana-babanıza iyilik edin, açlık korkusuyla çocuklarınızı öldürmeyin; sizin de onların da rızığını Biz veririz. Kötülüklerin açığına da gizlisine de yaklaşmayın. Allâh’ın yasakladığı cana haksız yere kıymayın! İşte, Allâh’ın size emrettikleri bunlardır. Umulur ki aklınızı kullanırsınız.”¹¹⁷

Bunlar şeytanın insana telkin ettiği şeyler olup, başka bir âyette şöyle açıklanır: **“Şeytan size hep kötü ve çirkin işleri emreder ve Allah hakkında bilmediğiniz şeyleri söylemenizi ister.”**¹¹⁸ İnsanların Allah hakkında kesin bilgi sahibi olmadan söyledikleri birtakım söz ve yalanlar

117. En’âm, 6/151.

118. Bakara, 2/169.

vardır. Ehl-i kitabın, “Allah oğul edildi.” demesi,¹¹⁹ Yahudilerin, “Üzeyir Allâh'ın oğludur.”, Hristiyanların, “İsâ, Allâh'ın oğludur.” demeleri bu niteliktedir.¹²⁰

وَلِكُلِّ أُمَّةٍ أَجَلٌ ۖ فَإِذَا جَاءَ أَجْلُهُمْ لَا يَسْتَأْخِرُونَ سَاعَةً وَلَا
يَسْتَقْدِمُونَ ﴿٣٤﴾

34- Her ümmetin bir eceli vardır. Vâdesi dolunca onu ne bir an geciktirebilir, ne de öne alabilirler.

34. âyete göre, her toplum, her millet ve her devlet için Allah tarafından belirlenmiş bir süre vardır. Buna göre, canlılar gibi milletler ve devletler de doğar, büyür, yaşlanır, geriler ve sonunda yıkılır. İbn-i Haldûn bunu, birey hayatına kıyas ederek, sosyolojik bir olgu olarak şöyle belirtmiştir: “Fertler gibi, milletler de doğar, büyür ve ölürler.” Toplumun sağlıklı yapıya kavuşturulması, adâlet ve nısfet duygularının geliştirilmesi, bir arada yaşama bilincinin güçlenmesi, bir toplumun ömrünü uzatan etkenler arasındadır. Mala, cana, ırza ve inançlara saldıran isyancı ve zâlim toplumlara ise Cenâb-ı Hak belli süre şans tanır, aşırılıklar sona ermezse, ya o toplum helâk edilir, ya da ona musallat edilen başka bir toplulukça, özgürlüğü ve varlığı sona erdirilir.

ÜMMET

Sözlükte ana, yol, din, cemaat, nesil, boy, zaman demektir. Bir terim olarak ise, kendi serbest irâdeleriyle veya bir zorunluluk sonucunda aynı yerde, aynı zamanda veya aynı dîne tâbî olma sebebiyle bir arada yaşayan insan topluluğudur. Âlimlerin çoğu, ümmet kelimesini aynı dîne tâbî olanlar yani müslümanlar için kullanmışlardır. Bu, Arapça bir kelime olup, “emme” fiilinden isimdir; çoğulu “umem” gelir.¹²¹

Ümmet kelimesi, çoğulu olan umem ile birlikte Kur'ân'da altmış kadar yerde geçmekte ve birçok hadîs-i şerifte de konu edilmektedir.

Yüce Allah; **“Yeryüzünde yürüyen hiçbir hayvan ve iki kanadıyla uçan hiçbir kuş yoktur ki, (onlar da) sizin gibi birer ümmet**

¹¹⁹. Bakara, 2/116.

¹²⁰. Tevbe, 9/30.

¹²¹. İsfahânî, Müfredât, İstanbul 1986, 27, “emme” mad.

olmasınlar.” buyurarak,¹²² hayvan topluluklarının da birer ümmet olduklarını bildirmiştir. Hz. Muhammed ﷺ de, köpeklerin bir ümmet olduklarını bildirmiştir.¹²³ Başka bir hadiste de: “*Karınca, ümmetlerden biridir.*” buyurmuştur.¹²⁴

Ümmet, imam kelimesi ile aynı kökten gelmektedir. Her peygamber, birer imam, rehber olarak kabul edilir ve ona tâbî olanlara da onun ümmeti denir.

Yüce Allah Kur'ân'da, insanların önceleri tek bir ümmet olduğu hususunda şöyle buyurmuştur: **“İnsanlar tek bir ümmet idi. Allah, peygamberleri müjdeciler ve uyarıcılar olarak gönderdi. Anlaşmazlığa düştükleri konularda insanlar arasında hükümleri diye o peygamberle beraber, gerçekleri içinde taşıyan kitabı indirdi. Oysa ehl-i kitap, kendilerine açık deliller geldikten sonra, sırf aralarındaki kıskançlıktan ötürü, o Kitap hakkında anlaşmazlığa düştüler. Bunun üzerine Allah, kendi izniyle inananları, onların üzerinde ihtilaf ettikleri gerçeğe iletti. Allah, dilediğini doğru yola iletir.”**¹²⁵

Âlimler bu âyeti değişik şekilde yorumlamışlardır. Bâzı âlimlere göre, bütün insanlar önce hak yolda, Allâh'ın yoluna tâbî idiler. Sonradan aralarına tefrika girdi, tek ümmet olmaktan çıktılar. Diğer bâzı âlimlere göre ise, insanlar tevhid inancının dışında, küfür yolunda idiler ve küfür de tek ümmet idi.¹²⁶

Buna göre; küfür yolundaki insanlar bir ümmettirler ve Hz. Muhammed ﷺ'e îmân eden, onun yolunda olan insanlar da, onun ümmetidir.

Ümmetle ilgili âyetlerde şöyle buyrulur: **“İçinizden hayra çağıran, iyiliği emredip kötülükten men eden bir ümmet (topluluk) olsun. İşte onlar kurtuluşa erenlerdir.”**¹²⁷

“Siz, insanlar için çıkarılmış en hayırlı bir ümmet oldunuz. İyiliği emreder, kötülükten men edersiniz ve Allâh'a inanırsınız.”¹²⁸

“Hepsi bir değildir. Kitap ehli içinde, gece saatlerinde ayakta durup Allâh'ın âyetlerini okuyarak secdeye kapanan bir ümmet

122. En'âm, 6/38.

123. Ebû Dâvûd, Edâhî, 22; Tirmizî, Soyud, 16, 17; Nesefî, Sayd, 10; İbn Mâce, Sayd, 2.

124. Müslim, Selâm, 148.

125. Bakara, 2/213.

126. Mâverî, en-Nuketü ve'l-Uyûn, Beyrut, 1992, I, 271.

127. Âl-i İmrân, 3/104.

128. Âl-i İmrân, 3/110.

(topluluk) da vardır.”¹²⁹ “Yarattıklarımızdan (öyle) bir ümmet var ki, hakka iletirler ve hak ile adâlet yaparlar.”¹³⁰

İlgili hadislerde şöyle buyrulur: “Bu ümmet (İslâm ümmeti), diğer ümmetlere karşı üstün kılındı.”¹³¹ “Her ümmet kendi peygamberine tâbî olur.”¹³² Bu hadisle her peygamberin, kendisine tâbî olan ümmetinin bulunduğunu haber vermiştir.

İslâm ümmetinin birçok ırkı barındırması, herhangi bir probleme sebep olmaz. Kur'ân-ı Kerîm ırkların çokluğunu kabul eder ve bunları kaynaşma vesilesi olarak değerlendirir. İlgili âyetle şöyle buyrulur:

“Ey insanlar, Biz sizi bir erkek ve bir dişiden yarattık ve birbirinizi tanımanız için sizi milletlere ve kabîlelere ayırdık. Allâh'ın yanında en üstün olanınız, (Allâh'ın buyruklarının dışına çıkmaktan) en çok korunmanızdır. Allah her şeyi bilir ve her şeyden haberdardır.”¹³³

Hz. Muhammed ﷺ'in ümmetinin arasında, hiçbir ırkın veya rengin diğerine üstünlüğü düşünülemez. Üstünlüğün tek ölçüsü, takvâdır; yani Allâh'ın emir ve yasaklarına uygun hareket etmektir. Son Peygamber'in Araplar içinde ve onlardan biri olarak gelmesi, Araplara ümmet içinde bir ayrıcalık getirmemiştir. Onlar da diğer ırklar gibidirler. Hz. Muhammed ﷺ vedâ hutbesinde Arap kelimesini özellikle kullanmış; Arabın Arap olmayana ve Arap olmayanın da Araba karşı üstünlüğü gibi bir anlayışı reddetmiştir.

İslâm'a göre, ırkları Allah yaratmıştır. Bu ırklar, kaynaşmaya ve yardımlaşmaya bir yoldur. İnsanların hepsi bir babadandır. O baba da toprak aşlıdır. Üstünlük beşerî ölçülerle değildir. Yukarıda ifâde edildiği gibi, üstünlük takvâ ileidir.

İslâm, ümmet dâhilindeki her milletin kendi dilini, edebiyatını, şiirini, kültürünü yaşayıp devam ettirmesini çok tabîi olarak kabul etmiştir. Ancak ümmet olarak müslümanların ibadet dili Arapçadır. Ezanı, namazdaki sûre ve duâları Arapça okurlar. Kur'ân ve sünnetin Arapça olması, bu dilin ümmet içinde tabîi bir şekilde yükselmesinin sağlamıştır.

Ümmetin siyâsî yapısında, başta halife bulunur. Ona “imam” veya “emiru'l-mü'minin” de denir. Halkı, İslâm esaslarına göre yönetir. Halife,

129. Âl-i İmrân, 3/113.

130. A'râf, 7/181.

131. Ahmed b. Hanbel, V, 383.

132. Buhârî, Tefsir, 17/11.

133. Hucurât, 49/13.

dokunulmazlık gibi olağanüstü vasıflar taşımaz. O da toplumun bir ferdidir. Ümmet içinde yönetenler ve yönetilenler diye bir sınıflaşma yoktur. Ümmet içindeki her fert, Allâh'ın bir kuludur. Her kul, İslâmî ölçüler içinde kulluğunu yerine getirmeye çalışır ve eşit haklara sahiptir.¹³⁴

يَا بَنِي آدَمَ إِنَّمَا يَأْتِيَنَّكُمْ رُسُلٌ مِنْكُمْ يَقُصُّونَ عَلَيْكُمْ آيَاتِي ۖ فَمَنِ اتَّقَىٰ
وَأَصْلَحَ فَلَا خَوْفٌ عَلَيْهِمْ وَلَا هُمْ يَحْزَنُونَ ﴿٣٥﴾ وَالَّذِينَ كَذَّبُوا بِآيَاتِنَا
وَأَسْتَكْبَرُوا عَنْهَا أُولَٰئِكَ أَصْحَابُ النَّارِ ۖ هُمْ فِيهَا خَالِدُونَ ﴿٣٦﴾

35- Ey Âdemoğulları! Size içinizden âyetlerimi anlatan peygamberler gelir de, kim onlara karşı gelmekten sakınır, güzel işler yaparak kendini düzeltirse, onlar için bir korku yoktur ve onlar üzüntü de duymazlar.

36- Âyetlerimizi yalan sayan ve büyüklük taslayıp onlardan yüz çevirenlere gelince, işte onlar cehennemliktir ve orada sürekli olarak kalacaklardır.

35-36. âyetlerde, Allah Teâlâ'nın gönderdiği peygambere tâbî olanla, olmayanların durumu şöyle açıklanır:

a) Peygambere tâbî olup, Allâh'a karşı gelmekten sakınan ve durumunu düzeltenler için bir korku ve üzüntü olmaması. İlgili âyetlerde şöyle buyrulur:

“Dedik ki: Hepiniz inin oradan, benden size ne zaman bir yol gösterici gelir de, kim o yol göstericimin izince giderse, onlara korku yoktur ve onlar üzülmeyeceklerdir.”¹³⁵ “Ey cin ve insan topluluğu! İçinizden size âyetlerimi anlatan ve bugünle karşılaşacağınıza dâir sizi uyaran peygamberler gelmedi mi?”¹³⁶

“Allah dedi: “Siz ikiniz, hepiniz birbirinize düşman olarak cennetten inin! Artık benden size ne zaman bir yol gösterici gelir de, kim benim yol göstericime uyarırsa, işte o sapıklığa düşmez ve bedbaht olmaz.”¹³⁷

134. Bk. Nurettin Turgay, Şâmil İslâm Ansiklopedisi, “Ümmet” mad.

135. Bakara, 2/38.

136. En'âm, 6/130.

137. Tâhâ, 20/123.

b) Âyetleri yalanlayıp, böbürlenerek yüz çevirenlerin cehennemlik olması. İlgili âyetlerde şöyle buyrulur: **“Şüphesiz ki Allah, büyüklük taslayanları sevmez.”**¹³⁸ **“Çünkü onlar, kendilerine: ‘Allah’tan başka hiçbir ilâh yoktur.’ denildiği zaman, büyüklük taslandılar.”**¹³⁹

فَمَنْ أَظْلَمُ مِمَّنِ افْتَرَى عَلَى اللَّهِ كَذِبًا أَوْ كَذَّبَ بِآيَاتِهِ ۖ أُولَٰئِكَ يَنَالُهُمْ
نَصِيبُهُمْ مِنَ الْكِتَابِ ۖ حَتَّىٰ إِذَا جَاءَتْهُمْ رُسُلُنَا يَتَوَفَّوْنَهُمْ ۖ قَالُوا إِنَّا
مَا كُنْتُمْ تَدْعُونَ مِنْ دُونِ اللَّهِ ۗ قَالُوا ضَلُّوا عَنَّا وَشَهِدُوا عَلَىٰ أَنْفُسِهِمْ
أَنَّهُمْ كَانُوا كَافِرِينَ ﴿٣٧﴾

37- Allah adına yalan uydurandan veya O’nun âyetlerini yalan sayandan daha zâlim kim olabilir? Onların eline sadece kaderde yazılan şeyler geçecek. Sonunda onlara canlarını alacak olan elçi meleklerimiz gelince: “Allah’tan başka tapmakta olduklarınız nerede?” diye sorarlar. Onlar: “Bizi bırakıp kayboldular!” derler. Böylece onlar, kendilerinin inkârcı olduklarını îtiraf ederler.

37. âyette, Allah adına yalan uyduran veya O’nun âyetlerini yalanlayanların durumu şöyle açıklanır:

a) Bunlar zâlim olarak nitelenir. Allah adına yalan uyduran veya O’nun âyetlerini yalan sayanlardan daha zâlim kim olabilir? sorusu çeşitli âyetlerde sorulmuştur.¹⁴⁰

b) Bunların eline sadece kaderde yazılı olanların geçmesi. Bunların îmânı ve sâlih ameli bulunmadığı için kader gereği dünya hayatı, bir ömür geçirme, rızkından yararlanma, âhirette ise cezâ ile karşılaşma gibi kader tecellileri gerçekleşir.

c) Bu gibi kişilere ölüm sırasında taptıkları putların sorulması. İlgili âyetlerde şöyle buyrulur: **“Sonra onlara şöyle denilecek: ‘Allâh’a ortak koştuklarınız nerede? Yani Allâh’ı bırakıp da (taptıklarınız)!’ Diyecekler**

138. Nahl, 16/23.

139. Sâffât, 37/35.

140. Bk. En’âm, 6/21; Bakara, 2/114.

ki: "Onlar gözümüzün önünden yok olup gittiler. Meğer biz, önce-leri hiçbir şeye tapmıyormuşuz!" İşte Allah kâfirleri böyle şaşırtır."¹⁴¹

"Böylece daha önce tapmakta oldukları şeyler, gözlerinin önün-den kaybolup gitmiştir. Onlar da kendileri için kaçacak bir yer ol-madığını anlamışlardır."¹⁴²

d) Bu durumda olanların kâfir olduklarını îtiraf etmeleri. İlgili âyetlerde şöyle buyrulur: **"Ey cin ve insan topluluğu! İçinizden size âyetlerimi anlatan ve bugünle karşılaşacağınıza dâir sizi uyaran peygamber-ler gelmedi mi?" Onlar derler ki: "Kendi aleyhimize şâhitlik ederiz!" Dünya hayatı onları aldattı ve kâfir olduklarına dâir kendi aleyhle-rinde şâhitlik ettiler."**¹⁴³

"Müşrikler, inkârlarına bizzat kendileri şâhitlik edip dururken, Allâh'ın mescidlerini îmar etmeye lâayık değildirler. Onların bütün yaptıkları boşa gitmiştir ve onlar cehennemde sürekli olarak kala-caklardır."¹⁴⁴

Onların cehennemde de benzer soruyla karşılaşacakları şöyle haber ve-rilir: **"Cehennem bekçileri onlara sorarlar: Size uyarıcı bir peygam-ber gelmemiş miydi? Onlar derler: Evet, doğrusu bize uyarıcı bir pey-gamber gelmişti, fakat biz (onu) yalan saymış ve 'Allah bir şey indir-memiştir, siz ancak büyük bir sapıklık içindesiniz!' demiştik. Eğer söz dinleseydik veya aklımızı kullanmış olsaydık, şu alevli ateşe gi-renler arasında olmazdık! derler. Böylece günahlarını îtiraf ederler. Artık o alevli ateşe girenler, (Allâh'ın rahmetinden) uzak olsunlar!"**¹⁴⁵

قَالَ ادْخُلُوا فِي أُمَمٍ قَدْ خَلَتْ مِنْ قَبْلِكُمْ مِنَ الْجِنِّ وَالْإِنسِ فِي النَّارِ ط
كُلَّمَا دَخَلَتْ أُمَّةٌ لَعَنَتْ أُخْتَهَا ط حَتَّى إِذَا ادَّارَكُوا فِيهَا جَمِيعًا ط قَالَتْ
أَخْرَيْهُمْ لِأُولِيهِمْ رَبَّنَا هَؤُلَاءِ أَضَلُّونَا فَاتِهِمْ عَذَابًا ط ضِعْفًا مِنَ النَّارِ ط
قَالَ لِكُلِّ ضِعْفٍ وَلَكِنْ لَا تَعْلَمُونَ ﴿٣٨﴾

141. Mü'min, 40/73-74.

142. Fussilet, 41/48.

143. En'âm, 6/130.

144. Tevbe, 9/17.

145. Mülk, 67/8-11.

38- (Allah) şöyle diyecek: “Sizden önce gelip geçmiş cin ve insan topluluklarıyla birlikte girin cehennem!” Oraya giren her topluluk, kendi taraftarlarına lânet edecek. Sonunda hepsi birbiri ardından orada toplanınca, en sonra girenler daha önce girenler için: “Ey Rabbimiz! Bizi doğru yoldan işte bunlar saptırdılar. Onlara cehennem azâbını iki kat fazla ver!” diyecekler. Allah şöyle diyecek: “Hepinize iki kat azap var, ama siz bunu bilmiyorsunuz.”

38. âyete göre, cehennem ehli kendi din kardeşine, Yahudi Yahudiye, Hristiyan Hristiyana, yıldıza tapan yıldıza tapana, kısaca uyanlar toplum liderlerine lânet eder. Suçu birbirinin üzerine atmaya çalışırlar, fakat bunun bir yararı olmaz. Böylece sapanlar da saptıranlar da azapla karşılaşır.

İlgili âyetlerde şöyle buyrulur: **“Müşrikler derler ki: “Ey Rabbimiz! Biz liderlerimize ve büyüklüklerimize uyduk da onlar bizi yoldan saptırdılar. Ey Rabbimiz! Onlara azâbın iki katını ver ve onları büyük bir lânete uğrat!”**¹⁴⁶

“İnkâr edenler, “Biz ne bu Kur’ân’a, ne de bundan öncekine inanmayız.” dediler. Sen o zâlimleri, Rab’lerinin huzûrunda durdurulmuş ve birbirlerine söz atarken bir görsen: Gücsüzler, büyüklük taslayanlara, “Siz olmasaydınız, elbette biz inanan insanlar olurduk!” derler. Diğer taraftan büyüklük taslayanlar zayıf düşürülenlere, “Size hidâyet geldikten sonra, sizi ondan biz mi engelledik? Hayır, siz kendiniz suç işliyordunuz!” derler. Zayıf düşürülenler de büyüklük taslayanlara, “Hayır, (işiniz) gece, gündüz hilekârlıktı. Çünkü siz bize Allâh’ı inkâr etmemizi ve O’na ortaklar koşmamızı emrediyordunuz.” derler. Bunlar azâbı gördüklerinde, içten içe pişmanlık duyarlar. Biz de o inkâr edenlerin boyunlarına demir halkalar geçirmişizdir. Onlar sadece yaptıklarının cezâsını çekiyorlardır!”¹⁴⁷

“İnkâr edenler cehennemde: ‘Ey Rabbimiz! Bizi saptıran cin ve insanları bize göster ki, onları ayaklarımızın altına alalım da aşağılanmışlardan olsunlar!’ derler.”¹⁴⁸

146. Ahzâb, 33/67-68.

147. Sebe’, 34/31-33.

148. Fussilet, 41/29.

وَقَالَتْ أُولِيهٖمُ لِأَخْرِيهٖمُ فَمَا كَانَ لَكُمْ عَلَيْنَا مِنْ فَضْلٍ فذُوقُوا الْعَذَابَ
بِمَا كُنتُمْ تَكْسِبُونَ ﴿٣٩﴾

39- O zaman öncekiler sonrakilere şöyle derler: “Sizin bizim üzerimizde bir üstünlüğünüz yokmuş! Haydi yapmış olduklarınızdan dolayı tadın azâbı!”

39. âyete göre, kendilerini saptırdı diye suçlanan öncekiler, aralarında bir fark kalmadığını, her iki grubun da cehennemde eşitlik içinde olduğunu ve herkesin kendi cezâsına râzı olması gerektiğini söyleyecekler.

İlgili âyetlerde şöyle buyrulur: **“Sonra o kendine yazık edenlere: ‘O hâlde, sürekli olan azâbı tadın bakalım! Siz, yapmış olduklarınızın karşılığından başkasıyla mı cezâlandırılacaksınız?’ denilir.”**¹⁴⁹

“Sonra azâbımızı gördükleri zaman, onlar, “Artık Allâh’ın birliğine î mân ettik ve O’na koştığımız ortakları inkâr ettik!” dediler. Ancak azâbımızı gördükten sonra î mân etmenin onlara bir faydası olmadı! Allâh’ın kulları hakkında, eskiden beri yürürlükte olan yasası budur. İşte kâfirler bu noktada ziyâna uğradılar.”¹⁵⁰

“Bugününüzle karşılaşmayı unuttuğunuzdan dolayı tadın azâbı! Biz de sizi unuttuk. Yaptıklarınızdan dolayı sonsuzluk azâbını tadın bakalım!”¹⁵¹

“Kıyâmet gününde zâlimlere: “kazandığınız günahların cezâsını şimdi tadın bakalım!” denilecek. O korkunç azaptan kendisini yüzüyle korumaya çalışan kimsenin hâli ile güven içinde bulunan mü’minin hâli bir olur mu?”¹⁵²

149. Yûnus, 10/52.

150. Mü’min, 40/84-85.

151. Secde, 32/14.

152. Zümer, 39/24.

﴿ BÂB 5 ﴾

İNKÂRCILARIN VE İMÂN EDENLERİN SONU, ÂHİRETTE KARŞILAŞIP KONUŞMALARI, A'RÂF'TA BEKLEYENLER

إِنَّ الَّذِينَ كَذَّبُوا بِآيَاتِنَا وَاسْتَكْبَرُوا عَنْهَا لَا تُفَتَّحُ لَهُمْ أَبْوَابُ السَّمَاءِ وَلَا يَدْخُلُونَ الْجَنَّةَ حَتَّى يَلِجَ الْجَمَلُ فِي سَمِّ الْخِيَاطِ ۖ وَكَذَلِكَ نَجْزِي الْمُجْرِمِينَ ﴿٤٠﴾ لَهُمْ مِنْ جَهَنَّمَ مِهَادٌ وَمِنْ فَوْقِهِمْ غَوَاشٍ ۖ وَكَذَلِكَ نَجْزِي الظَّالِمِينَ ﴿٤١﴾ وَالَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ لَا نُكَلِّفُ نَفْسًا إِلَّا وُسْعَهَا ۚ أُولَٰئِكَ أَصْحَابُ الْجَنَّةِ ۖ هُمْ فِيهَا خَالِدُونَ ﴿٤٢﴾ وَنَزَعْنَا مَا فِي صُدُورِهِمْ مِنْ غَلٍّ تَجْرَى مِنْ تَحْتِهِمُ الْأَنْهَارُ ۖ وَقَالُوا الْحَمْدُ لِلَّهِ الَّذِي هَدَيْنَا لِهَذَا وَمَا كُنَّا لِنَهْتَدِيَ لَوْلَا أَنْ هَدَيْنَا اللَّهُ ۖ لَقَدْ جَاءَتْ رُسُلٌ رَبِّنَا بِالْحَقِّ ۖ وَنُودُوا أَنْ تِلْكَمُ الْجَنَّةُ أَوْرِثُوهَا بِمَا كُنْتُمْ تَعْمَلُونَ ﴿٤٣﴾ وَنَادَىٰ أَصْحَابُ الْجَنَّةِ أَصْحَابَ النَّارِ أَنْ قَدْ وَجَدْنَا مَا وَعَدَنَا رَبُّنَا حَقًّا فَهَلْ وَجَدْتُمْ مَا وَعَدَ رَبُّكُمْ حَقًّا ۖ قَالُوا نَعَمْ ۖ فَاذْنِ مُؤَدِّنَ بَيْنَهُمْ أَنْ لَعْنَةُ اللَّهِ عَلَى الظَّالِمِينَ ۖ ﴿٤٤﴾ الَّذِينَ يَصُدُّونَ عَنْ سَبِيلِ اللَّهِ وَيَبْغُونَهَا عِوَجًا ۖ وَهُمْ بِالْآخِرَةِ كَافِرُونَ ۖ ﴿٤٥﴾ وَبَيْنَهُمَا حِجَابٌ ۖ وَعَلَى الْأَعْرَافِ رِجَالٌ يَعْرِفُونَ كُلًّا بِسِيمَاهُمْ ۖ وَنَادَا أَصْحَابَ الْجَنَّةِ أَنْ سَلَامٌ عَلَيْكُمْ لَمْ يَدْخُلُوهَا وَهُمْ يَطْمَعُونَ ۖ ﴿٤٦﴾ وَإِذَا ضَرِفَتْ أَبْصَارُهُمْ تِلْقَاءَ أَصْحَابِ النَّارِ ۖ قَالُوا رَبَّنَا لَا تَجْعَلْنَا مَعَ الْقَوْمِ الظَّالِمِينَ ۖ ﴿٤٧﴾

- 40- Âyetlerimizi yalanlayan ve onlara karşı büyüklük taslayıp yüz çevirenler yok mu; işte onlara gök kapıları açılmaz ve onlar deve iğne deliğinden geçmedikçe cennete giremezler! Biz günahkârları böyle cezâlandırırız!
- 41- Onlar için cehennem ateşinden döşekler, üstlerine de örtüler vardır. İşte Biz zâlimleri böyle cezâlandırırız!
- 42- Îmân edip, iyi işler yapanlara gelince, aslında Biz kimseyi gücünün yetmeyeceği şeyden sorumlu tutmayız; işte onlar cennetliklerdir, onlar orada ebedî olarak kalacaklardır.
- 43- Biz onların kalplerindeki bütün kinleri çıkarıp atacağız. Önlerinden ırmaklar çağıldayıp akacak. Onlar şöyle diyecekler: “Bizi bu nîmetlere kavuşturan Allâh’a hamd olsun! Eğer Allah bize doğru yol göstermeseydi, biz doğru yolu bulamazdık. Şüphesiz Rabbimiz’in elçileri bize gerçeği getirmişler!” Onlara şöyle seslenilecek: “Yapmış olduğunuz iyi işler sebebiyle, kazandığınız cennet işte budur!”
- 44- Cennet ehli cehennem ehline: “Biz, Rabbimiz’in bize vaad ettiğinin gerçek olduğunu gördük; siz de Rabbinizin size vaad ettiğinin gerçek olduğunu gördünüz mü?” diye seslenir. Onlar, “Evet!” derler ve içlerinden bir münâdî: “Allâh’ın lâneti zâlimlerin üzerine olsun!” diye seslenir.
- 45- “O zâlimler, insanları Allâh’ın yolundan alıkoyar ve o yolu kötü göstermeye çalışır ve âhîret hayatını da inkâr ederlerdi.”
- 46- Bu ikisi (cennet ile cehennem) arasında bir perde vardır. A'râf üzerinde, her iki grubu sîmâlarından tanıyan adamlar vardır. Onlar cennet halkına, “Size selâm olsun!” diye seslenirler. Bunlar henüz cennete girmemiş, fakat oraya girmeyi uman kimselerdir.
- 47- Ancak, bakışları cehennem halkı tarafına çevrildiği zaman da, “Ey Rabbimiz! Bizi şu zâlim toplulukla bir araya getirme!” derler.

40-41. âyetlerde, büyüklük taslayarak Kur'ân âyetlerini yalanlayanlara gök kapılarının açılmayacağı ve onlara cehennem ateşinde bir döşek verilerek ve üstlerine ateşten yorgan örtülerek azap edileceği bildirilmektedir.

İlgili âyetlerde şöyle buyrulur: **“Şüphesi ki onlar, kendilerine: ‘Allah’tan başka hiçbir ilâh yoktur.’ denildiği zaman, büyüklük tasarlardı.”**¹⁵³

“Andolsun ki sizden önce, peygamberleri kendilerine açık mücizeler getirdiği hâlde, (yalanlayıp) zulmettiklerinden dolayı nice nesilleri helâk ettik; zaten onlar îmân edecek değillerdi. İşte Biz suçlu kavimleri böyle cezâlandırırız.”¹⁵⁴

Yukarıdaki 7/40. âyetle zikredilen gök kapısı için iki yorum yapılmıştır:

1) Gök kapılarından maksat, cennet kapılarıdır. Cennet kapıları inkâr-cılara açılmaz. Deve iğne deliğinden geçtiği zaman açılır. Bu da olamayacağına göre, hiçbir zaman açılmayacak demektir. Bu takdirde kötü rûhun dinlenme yeri cehennem yatağıdır. Bu yatağın yorganı ateş olacağına göre, inkârcının âhiretteki azâbı çetin demektir.

İbn-i Abbâs âyetteki, “cemel (deve)” sözcüğünü “cümme (halat)” olarak okuduğu için, “halat iğne deliğinden geçinceye kadar...” anlamı vermiştir. “Ancak devenin iğne deliğinden geçmesi” bir deyim olup, “imkânsızlık” bildirir.¹⁵⁵ Türkçemizde de, “Balık kavağa çıkıncaya kadar veya balık kavağa çıkamaz” gibi ifâdeler mecaz olarak anlamı güçlendirmek için kullanılır. Bununla bir şeyin mümkün olmadığı veya olamayacağını ifâde edilmek istenir.

2) Gök kapıları, sema katları demektir. Mü'minlerin ruhları, bedenden ayrıldıktan sonra göklere çıkarılır. Nitekim Allâh'ın Rasûlü şöyle buyurmuştur: **“Vefât eden mü'minin rûhu göğe çıkarılır. Ona gök kapısının açılması istenir. Kendisine, ‘Merhaba, güzel bedende olan güzel ruh’ denilir. Ta, yedinci göğe varıncaya kadar ona böyle hitâb edilir. Kâfirin rûhu için de gök kapısının açılması istenir. Ona, ‘Ey kötü ruh, dön, sana hamîm ve gassâk azâbı var, sana gök kapıları açılmaz!’ denilir. Bu kişinin rûhu geri gönderilir ve kabre döner.”**¹⁵⁶

153. Sâffât, 37/35.

154. Yûnus, 10/13.

155. Aynı deyim için, krş. İncil, Matta, 19/24.

156. İbn Mâce, Züh'd, 31, H No: 4262; Ahmed bin Hanbel, IV, 287, 288. Bk. En'âm, 6/61.

Tenâsüh (reenkarnasyon) inancını savunanlar Bakara, 2/28. âyetten başka, bu âyeti de delil göstermişlerdir. Onlara göre isyancı ruhlar, bedenin ölümünden sonra, başka bedenden bedene geçerek azap görmeye devam ederler, sonunda deve gibi iri bir bedende hayat sürdürdükten sonra iğne deliğinden geçebilecek küçüklükteki bir canlının bedenine girerler ve o zaman bütün günahlarından arınmış olarak cennete girerler. Ancak bu görüş temelsiz ve bâtıldır.¹⁵⁷

Yukarıdaki 7/41. âyette, acıklı ateş azâbı bildirilenlerin, ölüm sırasındaki hâlleri bir âyette şöyle haber verilir: **“Melekler, o inkâr edenlerin yüzlerine ve sırtlarına vurarak, “Tadın bakalım, cehennem azâbını!” diyerek, canlarını alırken bir görseydin! İşte bu azap, ellerinizin yapıp öne sürdüğü işler yüzündendir. Yoksa Allah, kullarına zulmedici değildir.”**¹⁵⁸

“Kitap ehlinde ve müşriklerden inkâr edenler, içinde sürekli olarak kalacakları cehennem ateşindedirler. İşte onlar, halkın en şerli olanlarıdır.”¹⁵⁹

Sebe' halkının birçok nîmetler verilmesine rağmen inkârcılıkta ısrar etmesi üzerine helâk edildikleri şöyle bildirilir: **“Onları nankörlük ettikleri için böyle cezâlandırıdık. Biz nankörlük edenden başkasını cezâlandırır mıyız?”**¹⁶⁰

وَالَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ لَا نُكَلِّفُ نَفْسًا إِلَّا وُسْعَهَا أُولَٰئِكَ أَصْحَابُ الْجَنَّةِ هُمْ فِيهَا خَالِدُونَ ﴿٤٢﴾ وَنَزَعْنَا مَا فِي صُدُورِهِمْ مِنْ غَلٍّ تَجْرَى مِنْ تَحْتِهِمُ الْأَنْهَارُ وَقَالُوا الْحَمْدُ لِلَّهِ الَّذِي هَدَانَا لِهَذَا وَمَا كُنَّا لِنَهْتَدِيَ لَوْلَا أَنْ هَدَانَا اللَّهُ لَقَدْ جَاءَتْ رُسُلُ رَبِّنَا بِالْحَقِّ وَنُودُوا أَنْ تِلْكَ الْجَنَّةُ الَّتِي أُورِثْتُمُوهَا بِمَا كُنْتُمْ تَعْمَلُونَ ﴿٤٣﴾

42- İmân edip, iyi işler yapanlara gelince, aslında Biz kimseyi gücünün yetmeyeceği şeyden sorumlu tutmayız; işte onlar cennetliklerdir, onlar orada ebedî olarak kalacaklardır.

157. Bk. Râzî, age, XIV, 76, 77; S. Ateş, Çağdaş Tefsir, II, 415.

158. Enfâl, 8/50-51.

159. Beyyine, 98/6.

160. Sebe', 34/17.

43- Biz onların kalplerindeki bütün kinleri çıkarıp atacağız. Önlerinden ırmaklar çağıldayıp akacak. Onlar şöyle diyecekler: “Bizi bu nîmetlere kavuşturan Allâh’a hamd olsun! Eğer Allah bize doğru yol göstermeseydi, biz doğru yolu bulamazdık. Şüphesiz Rabbimiz’in elçileri bize gerçeği getirmişler!” Onlara şöyle seslenilecek: “Yapmış olduğunuz iyi işler sebebiyle, kazandığınız cennet işte budur!”

42-43. âyetlerde, îmân edip sâlih amel işleyenlerle ilgili olarak şu esaslara yer verilir:

a) Allâh’ın kimseyi gücünün yetmeyeceği yükten sorumlu tutmaması. İlgili âyetlerde şöyle buyrulur: **“Bir insan ancak gücünün yettiğinden sorumlu tutulur.”**¹⁶¹ **“Allah bir kimseyi ancak gücünün yettiği ölçüde sorumlu tutar.”**¹⁶²

b) Îmân edip sâlih amel işleyenlerin cennete girmesi ve sürekli olarak orada kalmaları. İlgili âyetlerde şöyle buyrulur: **“Îmân edip güzel ameller işleyenlere gelince, onlar ise insanların en hayırlı olanlarıdır. Onların Rab’leri katındaki mükâfatı, altlarından ırmaklar akan, içinde ebedî olarak kalacakları Adn cennetleridir. Allah onlardan hoşnut olmuş, onlar da O’ndan hoşnut olmuşlardır. Bütün bunlar Rabbinden korkanlar içindir.”**¹⁶³

c) Kalplerinde kötü düşünce ve kinlerin sökülüp çıkarılması. Allah, kendisine îmân edip iyi amel işleyenlerin kalplerini cennette her türlü kötü düşünceden temizler. Aralarında dostluk ve sevgiden başka duygu kalmaz. Hz. Ali, kendisi ile Osman, Talha ve Zübeyr ’ün bu âyetle bildirilen göğüs temizliğine ulaşıp dost olacaklarını umduğunu söylemiştir.

İlgili âyetle şöyle buyrulur: **“Biz o cennetliklerin göğüslerindeki kin ve nefreti çıkarıp atarız. Hepsi kardeşler olarak sevinç içinde karşılıklı divanlara otururlar. Orada kendilerine hiçbir yorgunluk dokunmayacak ve oradan çıkarılacak da değillerdir.”**¹⁶⁴

d) Cennette, altlarından ırmakların akması. Cennetteki ırmaklar ve bâzı nîmetler bir âyetle şöyle açıklanır: **“Allah’tan sakınanlara vaad edilen**

161. Bakara, 2/233.

162. Bakara, 2/286.

163. Beyyine, 98/7-8.

164. Hicr, 15/47.

cennetin durumu şöyledir: İçinde bozulmayan su ırmakları, tadı değişmeyen süt ırmakları, içenlere zevk veren şarap ırmakları ve saf bal ırmakları vardır. Hem onlara, orada her türlü meyve ve Rab'lerinden bir bağışlanma vardır. Hiç bunların durumu, ateşte sürekli kalacak olan ve bağırsaklarını parça parça edecek kaynar su içirilen kimsenin durumu gibi olur mu?"¹⁶⁵

e) Onların bu nîmetleri Allâh'ın bir lûtfu bilerek, O'na hamd etmesi. Buna göre bir kimse herhangi bir işte başarı kazandığı zaman, "bunu ben yaptım, yetenekli olduğum için bu bana verildi" demek yerine, bu başarıyı Allah Teâlâ'nın verdiği sağlık, yetenek vb. imkânlar sayesinde kazandığını düşünerek Allâh'a hamd ve teşekkür etmesi gerekir.

Ebû Hüreyre ؓ'ten rivâyete göre, Rasûlullah ﷺ'in şöyle buyurmuştur: "Sizden hiçbiriniz işlediği ameli cennete sokmaz. Dediler ki: Ey Allâh'ın Rasûlü! Sizi de mi sokmaz? Sorusuna şu cevabı verdi: Ben de Allâh'ın lûtfu ve rahmeti olmadıkça cennete giremem. Bu sebeple kötülüklerden uzak durun, mutedil davranın ve sizden biriniz ölümü temenni etmesin. Çünkü iyi bir kulsa, iyiliğini daha da artırabilir, kötü bir kulsa, tevbe etmesi umulur."¹⁶⁶

Hiz. Âişe ؓ, Allah Rasûlü'nün şöyle duâ ettiğini nakletmiştir: "Ey Allâhım! Beni bağışla, bana merhamet et ve beni Rafîk-ı a'lâ'ya kavuştur!"¹⁶⁷

f) Cennetin, yapılan iyi işler sebebiyle kazanıldığının cennettekilerle bildirilmesi. İlgili âyetlerde şöyle buyrulur: "**Rab'lerine karşı gelmekten sakınanlar ise, bölük bölük cennete sevk edilirler. Sonunda oraya varıp da kapıları açıldığında, cennetin bekçileri onlara: 'Selâm size, hoş geldiniz! Artık temelli kalmak üzere girin buraya!' derler.**"¹⁶⁸

"İşte bu, yapmış olduğunuz ameller sebebiyle, size mîras olarak verilen cennettir."¹⁶⁹

Ebû Hüreyre ؓ'ten rivâyete göre Hiz. Peygamber şöyle buyurmuş- tur: "Daha çok sevinip şükretmesi için hiç kimse, cehennemdeki yeri

165. Muhammed, 47/15.

166. Buhârî, Merdâ, 19, Rikâk, 18; Müslim, Sıfâtü'l-münâfikîn, 71-76.

167. Buhârî, Merdâ, 19.

168. Zümer, 39/73.

169. Zuhurf, 43/72.

gösterilmeden cennete girmez. Daha çok üzülp pişman olması için de, cennetteki yeri gösterilmeden hiç kimse de cehenneme girmez.”¹⁷⁰

Ebû Saîd el-Hudrî ve Ebû Hüreyre ؓ'dan rivâyet edildiğine göre, Rasûlullah ؐ şöyle buyurmuştur: “Cennetlikler cennete girince bir kimse şöyle seslenir: Siz cennette ebediyyen sağlıklı olacak, hiç hastalanmayacaksınız; ebediyyen yaşayacak, hiç ölmeyeceksiniz; hep genç kalacak, hiç yaşlanmayacaksınız; hep nîmet ve mutluluk içinde yaşayacak, keder ve sıkıntı çekmeyeceksiniz. Bundan sonra Hz. Peygamber yukarıdaki şu âyeti okumuştur: **“Onlara şöyle seslenilecek: İşte bu, yapmış olduğunuz ameller sebebiyle, size mîras olarak verilen cennettir!”**¹⁷¹

وَنَادَىٰ أَصْحَابُ الْجَنَّةِ أَصْحَابَ النَّارِ أَنْ قَدْ وَجَدْنَا مَا وَعَدَنَا رَبُّنَا
حَقًّا فَهَلْ وَجَدْتُمْ مَا وَعَدَ رَبُّكُمْ حَقًّا قَالُوا نَعَمْ فَأَذَّنَ مُؤَذِّنٌ بَيْنَهُمْ
أَنْ لَعْنَةُ اللَّهِ عَلَى الظَّالِمِينَ ﴿٤٤﴾

44- Cennet ehli cehennem ehline: “Biz, Rabbimiz’in bize vaad ettiğinin gerçek olduğunu gördük; siz de Rabbinizin size vaad ettiğinin gerçek olduğunu gördünüz mü?” diye seslenir. Onlar, “Evet!” derler ve içlerinden bir münâdî: “Allâh’ın lâneti zâlimlerin üzerine olsun!” diye seslenir.

44. âyette, cennet ve cehennem ehlinin karşılıklı konuşmalarından söz edilir. Fahreddin Râzî’nin nakline göre âlimler demişlerdir ki, bu âyetten, cennet ile cehennem arasındaki uzaklığın sesi algılamaya -genellikle- engel olmadığı anlaşılır. Bâzı âlimler de özellikle şöyle demiştir: “Seste öyle bir güç, kuvvet vardır ki, yalnız uzaklık işitilmesine engel olmaz.” Kim bilir bu gerçek, öncekiler tarafından nasıl bir hayret ve uzak ihtimal ile karşılanırdı? Fakat günümüzde radyo ve televizyon keşiflerinin bu Kur’ân gerçeğini nasıl ortaya çıkardığını görüyoruz.¹⁷²

Cennete girenler, cehennemliklere şöyle seslenecek: Rabbimiz inananlara cenneti, inanmayanlara da cehennemi vaad etmişti. Şimdi biz cenneteyiz, Rabbimiz’in bizim hakkımızdaki sözü gerçekleşti. Ama siz cenneti de

170. Buhârî, Rikâk, 51.

171. A’râf, 7/43; Müslim, Cennet, 22.

172. Râzî, et-Tefsîru'l-Kebîr, XIV, 88; Elmalılı, age, IV, 43.

cehennemi de inkâr ediyordunuz! Şimdi gerçeği anladınız mı? Onlar, “Evet bunlar gerçekmiş!” diyecekler. O zaman, cennettekilere, “Yaptığınız iyi işlerden ötürü bu cennet size verildi.” denilirken, cehennemliklere, “Allâh’ın lâneti zâlimleredir!” denilecektir.

Hız. Peygamber Bedir Savaşında öldürülen Ebû Cehil ve diğer müşriklerin adlarını zikrederek: “Biz Rabbimiz’in bize vaad ettiğı şeylerin gerçek olduğunu gördük. Siz de Rabbinizin başınıza geleceğini söylediğı şeylerin gerçekleştiğini gördünüz mü? Diyerek yukarıdaki 44. âyeti okumuştur. Hız. Ömer’in, bu ölmüş kişiler sizin söylediklerinizi iştirler mi? sorusuna şu cevabı vermiştir: “Muhammed’in canını kudret elinde tutan Allâh’a yemin olsun ki, söylediğim sözleri onlar sizden daha iyi duyuyorlar. Sözlerimi onlar da sizin gibi duyuyorlar, fakat cevap veremiyorlar.”¹⁷³

Ancak Hız. Âişe bu konuyu, kabirdeki kişinin sesi iştirmesi yerine, söylemeni anlayıp bilmesi şeklinde değerlendirmiştir. Nitekim Abdullah bin Ömer babasından nakledilen yukarıdaki Bedir savaşı ile ilgili bu hadîsi hatırlatınca, Hız. Âişe Rasûlullah ﷺ’in şöyle dediğini nakletmiştir: Şimdi onlar benim söylediklerimin gerçek olduğunu anladılar. Sonra Hız. Âişe şu âyeti okumuştur: **“Şüphesiz ki sen ölümlere duyuramazsın; arkasını dönmüş giderlerken sağırlara da daveti iştirteemezsin.”**¹⁷⁴

Abdullah bin Ömer ؓ’nın Hız. Âişe’ye, Nebî ﷺ’in, “Ölen kişi, aile fertlerinin mezarı başında ağlamasından dolayı azâba uğrar.” hadîsini hatırlatması üzerine de, Âişe ؓ, Rasûlullah ﷺ’in bu konuda da şöyle buyurduğunu nakletmiştir: “Şüphesiz ki mezardaki mevta, ancak hatâ ve günahı yüzünden azap olunur.” Hız. Âişe bundan sonra yukarıdaki Bedir müşrikleriyle ilgili olayı anlatmıştır.¹⁷⁵

الَّذِينَ يَصُدُّونَ عَنْ سَبِيلِ اللَّهِ وَيَبْغُونَهَا عِوَجًا وَهُمْ بِالْآخِرَةِ
كَافِرُونَ ﴿٤٥﴾

45- “O zâlimler, insanları Allâh’ın yolundan alıkoyar ve o yolu kötü göstermeye çalışır ve âhîret hayatını da inkâr ederlerdi.”

173. Buhârî, Cenâiz, 86, Megâzî, 8.

174. Rûm, 30/52; Buhârî, Megâzî, 8.

175. Buhârî, Megâzî, 8.

45. âyette, zâlimlerin cehenneme düşme sebepleri şöyle sıralanır:

a) Allah yoluna engel olmaları. İlgili âyette şöyle buyrulur: **“Onlar, dünya hayatını âhirete tercih ederler, Allâh'ın yoluna engel olur ve onun eğrilmesini isterler. İşte onlar, derin bir sapıklık içindedirler!”**¹⁷⁶

b) Düz yolu eğiltmeye çalışmaları. İlgili âyette şöyle buyrulur: **“De ki: Ey kitap ehli! Gerçeği görüp bildiğiniz hâlde, niçin Allâh'ın yolunu eğri göstermeye çalışarak, mü'minleri Allâh'ın yolundan çevirmeye kalkışıyorsunuz? Allah, yapmakta olduklarınızdan habersiz değildir.”**¹⁷⁷

c) Âhireti inkâr etmeleri. İlgili âyetlerde şöyle buyrulur: **“Ey îmân edenler! Şüphe yok ki, Yahudi hahamlarının ve Hristiyan râhipleri-nin birçoğu insanların mallarını haksız yere yerler. (İnsanları) Allah yolundan saptırırlar.”**¹⁷⁸

“Şüphesiz inkâr edenlere, Allâh'ın yolundan, yerli olanlarla dışarıdan gelenleri eşit kıldığımız Mescid-i Haram'dan alıkoyanlara ve orada zulümle yanlış yola saptırmak isteyenlere can yakıcı bir azap tattıracağız.”¹⁷⁹

وَبَيْنَهُمَا حِجَابٌ وَعَلَى الْأَعْرَافِ رِجَالٌ يَعْرِفُونَ كُلًّا بِسِيمَاهُمْ ۖ وَنَادَاوُ
أَصْحَابَ الْجَنَّةِ أَنْ سَلَامٌ عَلَيْكُمْ لَمْ يَدْخُلُوهَا وَهُمْ يَطْمَعُونَ ﴿٤٦﴾
وَإِذَا ضَرِفَتْ أَبْصَارُهُمْ تِلْقَاءَ أَصْحَابِ النَّارِ ۖ قَالُوا رَبَّنَا لَا تَجْعَلْنَا مَعَ
الْقَوْمِ الظَّالِمِينَ ﴿٤٧﴾

46- Bu ikisi (cennet ile cehennem) arasında bir perde vardır. A'râf üzerinde, her iki grubu sîmâlarından tanıyan adamlar vardır. Onlar cennet halkına, “Size selâm olsun!” diye seslenirler. Bunlar henüz cennete girmemiş, fakat oraya girmeyi uman kimselerdir.

47- Ancak, bakışları cehennem halkı tarafına çevrildiği zaman da, “Ey Rabbimiz! Bizi şu zâlim toplulukla bir araya getirme!” derler.

176. İbrâhim, 14/3.

177. Âl-i İmrân, 3/99.

178. Tevbe, 9/34.

179. Hac, 22/25.

46-47. âyetlerde, cennet ile cehennem arasında A'râf denen yerde, henüz cennete ve cehenneme yerleşmemiş bulunanlarla ilgili bâzı konuşmalardan söz edilir. "A'râf" örf'ün çoğulu olup, yerden yüksek olan her şeye örf denir.

Cennet ile cehennem arasında bir engel, perde (hicab) vardır. Bu perde, cennet ile cehennemi birbirinden ayıran A'râf olup, yüksek bir sur şeklindedir. Râzî, buradaki hicabın, **"Sonunda onların arasına, içinde rahmet, dışında azap bulunan kapılı bir sur çekilir."** âyetinde geçen,¹⁸⁰ "sur" anlamını ifâde ettiğini belirtmiştir.¹⁸¹

İlgili âyetlerde şöyle buyrulur: **"Münâfık erkeklerle münâfık kadınların, o îmân edenlere; 'Bize bakın da sizin nûrunuzdan bir parçacık alalım!' diyecekleri günde kendilerine, 'Arkanıza dönün de bir ışık arayın!' denilir. Sonunda onların arasına, içinde rahmet, dışındazap bulunan kapılı bir sur çekilir."**¹⁸²

Tartıda sevap ve günahı eşit çıkanlar A'râf'ta Allâh'ın dilediği kadar bir süre beklerler ve daha sonra Allâh'ın affına kavuşarak cennete girerler. A'râf sûresi, adını 46 ve 48. âyette geçen bu sözcükten almıştır. Hz. Peygamber, Kıyâmet günü ameller tartıldığında sevabı ağır basanın cennete, günahı ağır basanın ise cehenneme gideceğini bildirdikten sonra; kendisine amelleri eşit çıkanın durumunun ne olacağı sorulmuştu. O şöyle cevap vermiştir: "Bunlar A'râf ashâbı olup, henüz cennete girmemiş, fakat girmeyi arzu eden kimselerdir." Mücâhid, bunların sâlih, fakih ve âlim bir topluluk olduğunu belirtmiştir. Diğer yandan Kurtubî, 48. âyetin, A'râf ashâbının "melekler veya nebîler" olduğuna delâlet ettiğini söylemiştir.¹⁸³

180. Hadîd, 57/13.

181. Râzî, Tefsir, XIV, 86.

182. Hadîd, 57/13.

183. Bk. Kurtubî, Câmi', VII, 135.

﴿ BÂB 6 ﴾

A'RÂF HALKI, CEHENNEMLİKLERİN CENNET EHLİNDEN YARDIM İSTEMESİ VE PİŞMANLIKLARI

وَنَادَىٰ أَصْحَابُ الْأَعْرَافِ رِجَالًا يَعْرِفُونَهُمْ بِسِيمَاهُمْ قَالُوا مَا أَغْنَىٰ عَنْكُمْ جَمْعُكُمْ وَمَا كُنْتُمْ تَسْتَكْبِرُونَ ﴿٤٨﴾ أَهَؤُلَاءِ الَّذِينَ أَقْسَمْتُمْ لَا يَنَالُهُمُ اللَّهُ بِرَحْمَةٍ ۖ ادْخُلُوا الْجَنَّةَ لَا خَوْفٌ عَلَيْكُمْ وَلَا أَنْتُمْ تَحْزَنُونَ ﴿٤٩﴾ وَنَادَىٰ أَصْحَابُ النَّارِ أَصْحَابَ الْجَنَّةِ أَنْ أَفِيضُوا عَلَيْنَا مِنَ الْمَاءِ أَوْ مِمَّا رَزَقَكُمُ اللَّهُ قَالُوا إِنَّ اللَّهَ حَرَّمَهُمَا عَلَى الْكَافِرِينَ ۖ ﴿٥٠﴾ الَّذِينَ اتَّخَذُوا دِينَهُمْ لَهْوًا وَلَعِبًا وَغَرَّتْهُمُ الْحَيَاةُ الدُّنْيَا ۖ فَالْيَوْمَ نَنسِيهِمْ كَمَا نَسُوا لِقَاءَ يَوْمِهِمْ هَٰذَا ۖ وَمَا كَانُوا بِآيَاتِنَا يَجْحَدُونَ ﴿٥١﴾ وَلَقَدْ جِئْنَاهُمْ بِكِتَابٍ فَضَّلْنَاهُ عَلَىٰ عِلْمٍ هُدًى وَرَحْمَةً لِّقَوْمٍ يُؤْمِنُونَ ﴿٥٢﴾ هَلْ يَنْظُرُونَ إِلَّا تَأْوِيلَهُ ۖ يَوْمَ يَأْتِي تَأْوِيلُهُ يَقُولُ الَّذِينَ نَسُوهُ مِنْ قَبْلُ قَدْ جَاءَتْ رُسُلُ رَبِّنَا بِالْحَقِّ ۖ فَهَلْ لَنَا مِنْ شُفْعَاءَ فَيَشْفَعُوا لَنَا أَوْ نُرَدُّ فَنَعْمَلَ غَيْرَ الَّذِي كُنَّا نَعْمَلُ ۖ قَدْ خَسِرُوا أَنْفُسَهُمْ وَضَلَّ عَنْهُمْ مَا كَانُوا يَفْتَرُونَ ۖ ﴿٥٣﴾

48- A'râf halkı, sîmâlarından tanıdıkları birtakım adamlara seslenerek şöyle derler: "Ne çokluğunuz, ne de büyüklük taslamanız, size hiçbir yarar sağlamamış!"

- 49- “Allâh’ın, kendilerini hiçbir nîmete erdirmeyeceğine dâir yemin ettiğiniz kimseler bunlar değil miydi? Şimdi ise (Allah onlara): **Girin cennete! Artık size ne korku vardır, ne de üzüleceksiniz!** (diyor).”
- 50- Cehennem ehli, cennet ehline, “Yanınızdaki sudan veya Allâh’ın size verdiği rızıklardan bize de verin!” diye seslenecekler. Onlar da: “Allah, bunları kâfirlere haram kıldı.” diyecekler.
- 51- O kâfirler, dinleriyle eğlenip alay etmiş ve dünya hayatına aldanmışlardı. Onlar, bugüne kavuşacaklarını nasıl unuttular ve âyetlerimizi nasıl bilerek inkâr ettilerse, Biz de bugün onları öyle unutturuz!
- 52- Andolsun ki, îmân eden bir topluma yol göstermek ve bir rahmet olmak üzere kendilerine bilerek açıklamalar yaptığımız bir kitap verdik.
- 53- Onlar bu kitabın verdiği haberin gerçekleşmesini mi bekliyorlar? O gerçekleştiği gün, daha önce onu unutmuş olanlar şöyle diyecekler: “Rabbimiz’in elçileri gerçekten de doğruyu getirmişler. Şimdi bize şefaât edecek kimseler yok mu? Veya dünyaya yeniden geri gönderilsek de daha önce yapmadıklarımızı yapsak!” Onlar gerçekten kendilerine yazık etti ve uydurdukları (putlar) da onları yüzüstü bırakıp gitti.

48-49. âyetlerde, A'râf ehlinin sîmâlarından tanıdıkları bâzı kimselere; kalabalık taraftarlarının, hesapsız servetlerinin ve kibirli hâllerinin bir yarar sağlamadığını hatırlatacakları belirtilir. Ayrıca kendilerine, “Bunlara Allah merhamet etmez” diye küçümsedikleri kimselerin cennete girdikleri de hatırlatılır.

Âyetteki, “Sîmâlarından tanıdıkları kimselere seslenirler.” ifâdesi Mekke müşriklerinden Velid b. Muğîre, Ebû Cehil, Âs b. Vâil gibi kişilerin: “Allah Selman, Ammar ve benzerlerini cennete koyacak da bizi cehenneme atacak ha, böyle şey olmaz. Allah bizim hizmetçilerimizi, çobanlarımızı bizden üstün tutmaz.” sözlerine işarettir. İşte A'râf ehlinin, “Ne topluluğunuz,

ne de büyüklük taslamanız size hiçbir şey sağlamadı.” diye seslendikleri bunlar ve bu gibilerdir.

İlgili âyetlerde şöyle buyrulur:

“Onlar, kendilerine: ‘Allah’tan başka hiçbir ilâh yoktur.’ denildiği zaman, büyüklük tasarlardı.”¹⁸⁴ **“Andolsun ki sizi ilk defa yarattığımız gibi, ihsan olarak verdiklerimizi arkanızda bırakarak, (âhrette) huzûrumuza yapayalnız geleceksiniz.”**¹⁸⁵

“Onlar, sıra sıra dizilip Rabbinin huzûruna çıkarılmışlardır. Andolsun ki, sizi ilk defasında yarattığımız gibi Bize geldiniz! Oysa sizin için, vaad edilenlerin gerçekleşeceği bir zaman tâyin etmediğimizi sanmıştınız, değil mi?”¹⁸⁶

49. âyette, dünyada iken cennete giremez diye hakkında yemin edilen ve küçümsenen kimselerin cennete girmesiyle ilgili başka âyetlerde de şöyle buyrulur: **“Ey benim kullarım! Bugün size hiç korku yoktur ve siz üzülmeceksiniz! Bizim âyetlerimize îmân edip hâlis müslüman olmuş kullarım! Haydi girin cennete, siz ve eşleriniz ağırlanıp sevin-dirileceksiniz.”**¹⁸⁷

وَنَادَىٰ أَصْحَابُ النَّارِ أَصْحَابَ الْجَنَّةِ أَنْ أَفِيضُوا عَلَيْنَا مِنَ الْمَاءِ أَوْ مِمَّا رَزَقَكُمُ اللَّهُ قَالُوا إِنَّ اللَّهَ حَرَّمَهُمَا عَلَى الْكَافِرِينَ ﴿٥٠﴾ الَّذِينَ اتَّخَذُوا دِينَهُمْ لَهْوًا وَلَعِبًا وَغَرَّتْهُمُ الْحَيَاةُ الدُّنْيَا فَالْيَوْمَ نَنسِيهِمْ كَمَا نَسُوا لِقَاءَ يَوْمِهِمْ هَٰذَا وَمَا كَانُوا بِآيَاتِنَا يَجْحَدُونَ ﴿٥١﴾

50- Cehennem ehli, cennet ehline, “Yanınızdaki sudan veya Allâh’ın size verdiği rızıklardan bize de verin!” diye seslenecekler. Onlar da: “Allah, bunları kâfirlere haram kıldı.” diyecekler.

184. Sâffât, 37/35.

185. En’âm, 6/94.

186. Kehf, 18/48.

187. Zuhruf, 43/68-70.

51- O kâfirler, dinleriyle eğlenip alay etmiş ve dünya hayatına aldanmışlardı. Onlar, bugüne kavuşacaklarını nasıl unuttular ve âyetlerimizi nasıl bilerek inkâr ettilerse, Biz de bugün onları öyle unutturuz!

50-51. âyetlerde, cehennem ehlinin cennet ehlinden yiyecek ve içecek isteyecekleri, ancak olumsuz cevap alacakları belirtiliyor. Bunun da iki sebebi bulunduğu belirtiliyor. Bunlar; inanmaları gereken dinle alay etmeleri ve dünya hayatına aldanmalarıdır. Çünkü onlar dinlerini ciddiye almadan, oyun ve eğlence konusu yapmışlar, dinleriyle oynamışlar, kendi kendilerine haramlar koymuş, kaldırmışlar, dîni kendi tutkularına göre değiştirmişlerdi. Bütün bunlar, dünya hayatı kendilerini aldattığı için başlarına gelmiş. Sonunda, cezâları Allah tarafından unutulmak olacaktır.

İlgili âyetlerde şöyle buyrulur: **“O gün denilir ki: ‘Siz bugününüzle karşılaşmayı nasıl unuttuysanız, bugün Biz de sizi unutturuz. Yeriniz ateştir ve sizin yardımcılarınız da yoktur!’ Bunun sebebi şudur: Siz, Allâh’ın âyetlerini alay konusu yaptınız, dünya hayatı sizi aldattı.” Artık bugün onlar ne ateşten çıkarılırlar, ne de özür dilemeleri kabul edilir!”**¹⁸⁸

Ebû Hüreyre ؓ’ten rivâyete göre, Nebî ﷺ şöyle buyurmuştur: “Allah Teâlâ dünyada büyük nîmet ve servet verdiği kimseye Kıyâmet günü, bunların durumunu sorduktan sonra, günün birinde hesap vermek üzere kendisinin karşısına çıkacağını düşünüp düşünmediğini soracak. Diğeri bunu hiç düşünmediğini söyleyecek. Bunun üzerine Allah Teâlâ da: “Vaktiyle sen beni unuttuğun gibi bugün ben de seni unutacağım.” buyuracak.”¹⁸⁹

وَلَقَدْ جِئْنَاهُمْ بِكِتَابٍ فَصَّلْنَاهُ عَلَىٰ عِلْمٍ هُدًى وَرَحْمَةً لِّقَوْمٍ يُؤْمِنُونَ
 ﴿٥٢﴾ هَلْ يَنْظُرُونَ إِلَّا تَأْوِيلَهُ يَوْمَ يَأْتِي تَأْوِيلُهُ يَقُولُ الَّذِينَ نَسُوهُ مِنْ
 قَبْلُ قَدْ جَاءَتْ رُسُلُ رَبِّنَا بِالْحَقِّ فَهَلْ لَنَا مِنْ شُفَعَاءَ فَيَشْفَعُوا لَنَا أَوْ
 نُرَدُّ فَنَعْمَلْ غَيْرَ الَّذِي كُنَّا نَعْمَلُ ۖ قَدْ خَسِرَوا أَنْفُسَهُمْ وَضَلَّ عَنْهُمْ مَا
 كَانُوا يَفْتَرُونَ ۚ ﴿٥٣﴾

188. Câsiye, 45/34-35.

189. Müslim, Zühd, 16.

52- Andolsun ki, îmân eden bir topluma yol göstermek ve bir rahmet olmak üzere kendilerine bilerek açıklamalar yaptığımız bir kitap verdik.

53- Onlar bu kitabın verdiği haberin gerçekleşmesini mi bekliyorlar? O gerçekleştiği gün, daha önce onu unutmuş olanlar şöyle diyecekler: “Rabbimiz’in elçileri gerçekten de doğruyu getirmişler. Şimdi bize şefaet edecek kimse-ler yok mu? Veya dünyaya yeniden geri gönderilsek de daha önce yapmadıklarımızı yapsak!” Onlar gerçekten kendilerine yazık etti ve uydurdukları (putlar) da onları yüzüstü bırakıp gitti.

52-53. âyetlerde, Allah Teâlâ'nın insanlara yol gösterici ve bir rahmet olarak her şeyi açıklayan Kur'ân'ı gönderdiği, fakat onlar o kitabın gereği ile amel etmek yerine, onun te'vilini bekledikleri belirtilmektedir.

İlgili âyetlerde şöyle buyrulur: **“Ey insanlar! Size Rabbinizden bir öğüt, kalplerinizdeki (hastalığa) bir şifâ ve mü'minler için bir hidâyet ve rahmet gelmiştir.”**¹⁹⁰ **“Artık bizim için ne şefaatchiler var. Ne de yakın bir dost!”**¹⁹¹

“Sen onları, o yaklaşmakta olan Kıyâmet günü hakkında uyar! O zaman yürekler gırtlaklara dayanmıştır, yutkunup dururlar. O gün zâlimler için ne sıcak bir dost, ne de sözü dinlenir bir şefaatchi bulunur!”¹⁹²

TE'VÎL

53. âyette Kur'ân'ın te'vilinden söz edilir. Te'vîl, sözlükte; bir şeyi yorumlamak ve aslına döndürmek demektir. Burada, Allâh'ın bildirdiklerinin gerçekleşmesi anlamındadır. Küfür ehli; îmânı, Cenâb-ı Hakk'ın uyarı olarak bildirdiği Kıyâmetin kopması, yeniden dirilme, hesap, cehennem azâbı gibi acıklı sonuçların ortaya çıktığını gözleriyle görünceye kadar ertelemeyi düşünür. Ancak o gün gelip çattınca da inanmak ve amel etmek için bir süre verilmez. Çünkü dünyada sinama dönemi bitmiş olur.

190. Yûnus, 10/57.

191. Şuarâ, 26/100-101.

192. Mü'min, 40/18.

Te'vîl kelimesi, bir terim olarak farklı anlamlarda kullanılmıştır:

a) Sözün yorumunda esas alınan gerçek. Cennette yeme, içme, giyinme, evlilik gibi konuları te'vîl etmek bu niteliktedir. Bunlar dünyadakilere kıyasla açıklanabilir, ama gerçeğini Allah bilir. Bu, te'vîlin Kur'ân sözlüğündeki anlamıdır. Hz. Yusuf babasına, **“Babacığım! Daha önceki rüyamın te'vîli (tâbiri) budur. Rabbim bunu gerçekleştirdi.”**¹⁹³ demiştir. Yusuf daha önce rüyasında on bir yıldızla güneş ve ayın kendisine secde ettiğini görmüştü. Bunlar on bir kardeşi ile ana ve babası idi. Kendisi Mısır'da önemli bir devlet hizmetine intisap edip, peygamber olunca bu rüya gerçek olmuştur.

b) Sözün tefsir edilmesi: Lafzın açık anlamına uysun, uymasın açıklanıp şerh edilmesidir. İbn-i Abbâs'a göre, bu çeşit te'vîli hatta müteşâbih âyetlerin te'vîlini “ilimde derinleşmiş olanlar” yapabilir. Ona göre, **“(Müteşâbih âyetlerin) te'vîlini sadece Allah ve ilimde ileri gitmiş olanlar bilir.”** âyetinde,¹⁹⁴ Allah lafzından sonraki “vav”, atıf harfi olup, sonraki cümleyi öncesine bağlar. İbn-i Abbâs, “Ben de onların te'vîlini bilenlerdenim!” demiştir. Çünkü Hz. Peygamber, İbn-i Abbâs'a te'vîli öğretmesi için, Allâh'a şöyle duâ etmiştir: **“Allâhım! Onu dinde fakîh kıl ve ona te'vîli öğret.”**¹⁹⁵ Ancak cumhurun kıraatine göre, âyetin ilk cümlesi, Allah lafzıyla bittiği için, âyetteki sonraki cümlelerin anlamı, **“...İlimde ileri gitmiş olanlar, ‘Biz bunlara îmân ettik, hepsi Rabbimiz katındandır.’ derler.”** şeklinde olur. İbn-i Mes'ûd 'ın kıraati böyledir.¹⁹⁶

c) Şer'î bir delile dayanarak, lafzın bir anlamının bırakılarak, muhtemel olduğu başka bir anlamını almak. Te'vîl, müteahhîrûn fakîh, kelâmcı ve muhaddislerince daha çok bu anlamda kullanılmıştır. Örn. “Bu hadis şu anlamla açıklanmıştır.” veya “Anlam itibârıyla şuna hamledilir.” denildiği zaman, tercih edilecek bu yeni anlamın, geçerli bir delile dayanması gerekir. Kur'ân'daki Allâh'ın elinin, “kudret”, sevgisinin “sevap vermek”, gazabının “cezâlandırmak” olarak yorumlanması bu nitelikte te'vîldir.

Diğer yandan Kıyâmet günü günahkârlar keşke imkân olsa da dünya-ya geri dönsek ve güzel ameller işlese diyebilecekler. Bu pişmanlık hâlini bildiren çeşitli âyetler vardır: **“Kendilerine azâbın geleceği, bu yüzden**

193. Yûsuf, 12/100.

194. Âl-i İmrân, 3/7.

195. Ahmed bin Hanbel, I, 266, 314; Hâkim, el-Müstedrek, III, 534.

196. Taberî, Tefsir, Mısır 1968, III, 182 vd.

zâlimlerin: ‘Ey Rabbimiz! Bize kısa bir süre daha ver de Senin davetine uyalım ve peygamberlere tâbî olalım!’ diyecekleri gün konusunda insanları uyar.”¹⁹⁷ “Keşke, (dünyaya) bir kere daha dönebilsek de îmân edenlerden olabilseydik!”¹⁹⁸

“Günahkârların, Rab’leri huzûrunda, başları öne eğilmiş olarak: ‘Ey Rabbimiz! Biz gördük ve işittik, şimdi bizi (dünyaya) geri gönder de iyi bir amel işleyelim. Çünkü biz artık kesin olarak inandık!’ derlerken bir görsen!”¹⁹⁹

Ancak günahkârların yeniden dünyaya geri gönderilseler de sonucun değişmeyeceği şöyle bildirilir: **“Onların ateşin karşısında durdurulup: ‘Ne olurdu! Dünyaya geri döndürülsek de, Rabbimiz’in âyetlerini yalanlamasaydık ve mü’minlerden olsaydık!’ diyecekleri vakit görseydin! Hayır! Daha önce gizlemekte oldukları şeyler ortaya çıkmıştır. Eğer onlar dünyaya geri döndürülseler yine kendilerine yasak edilen şeylere dönerlerdi. Çünkü onlar gerçekten yalancıdırlar.”²⁰⁰**

197. İbrâhim, 14/44.

198. Şuarâ, 26/102.

199. Secde, 32/12. Bk. Mü’min, 40/11; Şûrâ, 42/44.

200. En’âm, 6/27-28. Bk. Hûd, 11/21.

﴿ BÂB 7 ﴾

**ALTI GÜNDE YARATMA, ARŞ, DUÂDA SAMİMİYET,
BİTKİLERDE CANLANMA, VERİMLİ TOPRAK**

إِنَّ رَبَّكُمُ اللَّهُ الَّذِي خَلَقَ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضَ فِي سِتَّةِ أَيَّامٍ ثُمَّ اسْتَوَىٰ عَلَى الْعَرْشِ يُغْشَى اللَّيْلَ النَّهَارَ يَطْلُبُهُ حَثِيثًا وَالشَّمْسُ وَالْقَمَرُ وَالنُّجُومُ مُسَخَّرَاتٌ بِأَمْرِهِ ۗ أَلَا لَهُ الْخَلْقُ وَالْأَمْرُ ۗ تَبَارَكَ اللَّهُ رَبُّ الْعَالَمِينَ ﴿٥٤﴾ اذْعُوا رَبَّكُمْ تَضَرُّعًا وَخُفْيَةً ۚ إِنَّهُ لَا يُحِبُّ الْمُعْتَدِينَ ۚ ﴿٥٥﴾ وَلَا تُفْسِدُوا فِي الْأَرْضِ بَعْدَ إِصْلَاحِهَا وَادْعُوهُ خَوْفًا وَطَمَعًا ۚ إِنَّ رَحْمَتَ اللَّهِ قَرِيبٌ مِّنَ الْمُحْسِنِينَ ﴿٥٦﴾ وَهُوَ الَّذِي يُرْسِلُ الرِّيَّاحَ بُشْرًا بَيْنَ يَدَيْ رَحْمَتِهِ ۚ حَتَّىٰ إِذَا أَقْلَّتْ سَحَابًا ثِقَالًا سُقْنَاهُ لِبَلَدٍ مَّيِّتٍ فَأَنْزَلْنَا بِهِ الْمَاءَ فَأَخْرَجْنَا بِهِ مِنْ كُلِّ الثَّمَرَاتِ ۚ كَذَلِكَ نُخْرِجُ الْمَوْتَىٰ لَعَلَّكُمْ تَذَكَّرُونَ ﴿٥٧﴾ وَالْبَلَدُ الطَّيِّبُ يَخْرِجُ نَبَاتَهُ بِإِذْنِ رَبِّهِ ۚ وَالَّذِي خَبَثَ لَا يُخْرِجُ إِلَّا نَكِدًا ۚ كَذَلِكَ نُصَرِّفُ الْآيَاتِ لِقَوْمٍ يَشْكُرُونَ ۚ ﴿٥٨﴾

54- Şüphesiz sizin Rabbiniz gökleri ve yeri altı günde yaratan, sonra Arş üzerine yerleşen, gündüzü, durmadan izleyen geceyle bürüyüp örten; güneşi, ayı ve yıldızları emrine boyun eğdiren Allah'tır. Dikkat edin, yaratmak ve yönetmek yalnız O'na âittir. Âlemlerin Rabbi olan Allah pek yücedir!

55- Rabbinize alçak gönüllülükle ve gizlice duâ edin. Çünkü Allah aşırı gidenleri sevmez!

56- Düzene konduktan sonra yeryüzünde bozgunculuk çıkarmayın. Allâh'a korkarak ve umarak duâ edin. Çünkü Allâh'ın rahmeti iyilik edenlere yakındır.

57- Rüzgârları rahmetinin önünde müjdeci olarak gönderen O'dur. O rüzgârlar yağmur yüklü bulutları yüklediğinde, Biz onu kurak bir bölgeye süreriz, yağmuru oraya indirir, o suyla da her türlü ürünü çıkarırız. İşte Biz ölüleri de (kabirlerinden) böyle çıkaracağız. Belki bunu düşünüp öğüt alırsınız!

58- İyi yerin bitkisi, Rabbinin izniyle çıkar; kötü olan yerinki ise ancak güçlkle ve çok az çıkar. İşte Biz âyetleri şükredenler için böyle değişik şekillerde açıklarız.

54. âyette, Allah Teâlâ'nın gökleri, yeri, güneş ve ayı yaratıp, evrende zamana dayalı bir düzen kurduğuna işaret edilir. Bu âyette yer alan esasları şöylece açıklayabiliriz:

a) Göklerin ve yerin altı günde yaratılması. Göklerin ve yerin altı günde yaratıldığını bildiren başka âyetler de vardır.²⁰¹ Diğer yandan yer kürenin yaratılıp düzene sokulması ve canlılar için yararlanılacak bir kıvama getirilmesi için de farklı süreçler ilgili âyetlerde şöyle açıklanır:

“De ki: Gerçekten siz, yeri iki günde yaratanı inkâr edip duracak mısınız? O'na ortaklar mı koşuyorsunuz? O bütün âlemlerin Rabbidir. O, yeryüzüne sâbit dağlar yerleştirdi. Orada bolluk ve bereketler yarattı ve orada gıdaları tam dört günde isteyenler için fark gözetmeden takdir etti. Sonra, duman hâlinde bulunan göğe yöneldi, ona ve yerküreye, “İsteyerek veya istemeyerek buyruğuma gelin!” dedi. Her ikisi de, “İsteyerek geldik!” dediler. Böylece onları, iki günde yedi gök olarak yarattı ve her göğe kendi işini bildirdi. Biz en yakın göğü kandillerle donattık ve onu koruma altına aldık. İşte bu, mutlak üstün olan, her şeyi bilen Allâh'ın takdiridir.”²⁰²

Ancak bu âyetlerde ifâde edilen ve Allâh'ın fiilleri için kullanılan “gün (yevm)” kavramını, 24 saatlik zaman dilimi olarak anlamamak gerekir. Yerin

201. Bk. Yûnus, 10/3; Hûd, 11/7; Furkan, 25/59; Secde, 32/4; Kâf, 50/38; Hadîd, 57/4.

202. Fussilet, 41/9-12.

ve göklerin yaratıldığı sırada “gün” kavramı bulunmadığı gibi, bunun süresi ni Allâh'ın bildiği “altı zaman” olarak açıklayanlar da olmuştur.

Nitekim buradaki altı günün, bilinen dünya günü olmayacağını gösteren başka âyetler de vardır. İlgili âyetlerde şöyle buyrulur: **“Onlar senden azâbın çabuk gelmesini istiyorlar. Allah sözünden asla dönmeyiz. Hiç şüphesiz Rabbinin katında bir gün, sizin saydıklarınızdan bin yıl gibidir.”**²⁰³

“Allah işleri gökten yere doğru düzenleyip yönetir. Sonra bu işler, sizin sayınızla bin yıl süren bir gün içinde O'na yükselir.”²⁰⁴
“Melekler ve Ruh (Cebrâil) oraya, uzunluğu elli bin yıl süren bir günde yükselip çıkarlar.”²⁰⁵

Nitekim İbn-i Abbâs, Kâ'b, Mücâhid, Dahhâk gibi büyük tefsirciler de “altı günde yaratma” sürecini buna uygun olarak açıklamışlardır. Buna göre, “altı günde” demek, süresi miktar olarak belirlenmemiş “altı zamanda” demektir. Fakat açıklamadan kastedilen, bunların uzama miktârı değil, bu miktârın ezele, istiva (hâkimiyet)in mutlak ve sonsuzluğuna göre altı gün denecek kadar sınırlı zamanlardan ibâret bulunduğunu anlatmak olduğundan “altı gün” denilmiştir.

Hiz. Peygamber vedâ hutbesinde şöyle buyurmuştur: **“Zaman döndü dolaştı, Allâh'ın yeri göğü yarattığı sıradaki hâline geldi...”**²⁰⁶ Doğrusunu Allah bilir.

Allah Teâlâ'nın, eşyanın tamamını bir defada yaratmaya gücü yettiği hâlde, altı gün veya altı zamanda yaratması, ilk oluşun tesadüfen vukû bulunduğu düşüncesini ortadan kaldırmak için olmalıdır. Âyetteki “gökler ve yer” ifâdesi, onlardaki öteki varlıkları da kapsar.²⁰⁷

b) Allâh'ın Arş'a istivâsı. Âyetteki “İstivâ” sözlükte “iki şeyin birbirine eşit olması”, “alâ” bağlacıyla kullanılınca ise, “karar kılmak, yükselmek, yüksek bir yere kurulmak” gibi anlamlara gelir. Arş'ın sözlük anlamı “tavan”dır. Ancak istivâ kelimesi istiâre veya temsil yoluyla, “hâkim olmak, hükmetmek, hükmü altına alıp yönetmek”; Arş ise yine aynı yolla

203. Hac, 22/47.

204. Secde, 32/5.

205. Meâric, 70/4.

206. Buhârî, Tefsir, 9, Bed'ü'l-halk, 2, Megâzî, 77, Edâhî, 5, Tevhid, 24; Müslim, Kasâme, 29, Menâsik, 67; Ahmed bin Hanbel, V, 73.

207. Bk. Furkan, 25/59; Rûm, 30/8; Duhân, 44/38.

“en üstün yönetim ve egemenlik makâmı” anlamında kullanılır. Selef âlimleri bu âyetteki asıl anlamı, -te’vil ve yorumla gitmeden- Allâh’a havâle etmişlerdir. Nitekim İmam Mâlik bu konudaki bir soruya, “istivâ bilinmektedir, niteliği belirsizdir, buna inanmak zorunlu, soru sormak ise bid’attır!” cevabını vermiştir.²⁰⁸

Ancak sonraki müfessirler, Yüce Allâh’ı insan şekline benzetme kaygısı artınca, “arşa istivâ”yı “Allâh’ın her şeyi yaratıp, evrene ve evrendeki her şeye hükmetmesi, bunları düzenleyip yönetmesi, bilgisi, irâdesi ve gücüyle bütün varlık ve olayları kuşatması” gibi anlamlarda kullanmışlardır.²⁰⁹

Allah Teâlâ son bulma ve bozulmadan, ızdırab ve değişimden uzak tam bir hâkimiyet ve tam bir mülkiyetle yer, gökler ve bütün yaratıklar üzerinde hâkimdir; hepsinin üstünde mutlak bir yücelik ile ulu, her şeyden üstün ve bütün devletlerden, saltanatlardan üstün, yüceliğin en yüksek örneği olan Arş-ı âlâ’dan (en yüksek Arş) da üstündür. Allah Teâlâ’nın yüceliğini bildiren âyetler, O’nun evrenle olan ilişkilerine de işaret eder.

İlgili âyetlerde şöyle buyrulur: **“Biz insana şah damarından daha yakınız.”**²¹⁰ **“O’nun benzeri hiçbir şey yoktur”**,²¹¹ **“O, Her şeye şahittir.”**,²¹² **“Şüphesiz ki O, her şeyi kuşatıcıdır.”**²¹³ Bu âyetlere göre Allâh’ın hükümranlılığı kayıtsız, şartsız ve sürekli. Tevrat’ta ise Allâh’ın evreni altı günde yarattıncaya yorulduğu ve yedinci günde dinlendiği ifâdesi O’nun yüceliği ve sonsuz gücü ile çelişir.²¹⁴

c) Gece ile gündüz birbirini izlemesi. Dünya nîmetlerinden tam olarak istifâde edilebilmesi için güneşten gelen ısı, ışık ve renklerin insan hayatındaki önemi bilinmektedir. Bu düzenlemenin insanın ve canlıların yararına olduğu pozitif bilimin verileriyle de ortaya konulmuştur.

İlgili âyette şöyle buyrulur: **“Gece de onlar için bir delildir. Gündüzü ondan sıyrır alırız, birden karanlıkta kalıverirler! Güneş de bir delildir ki kendi yolunda akıp gider. Bu, mutlak üstün olan, her şeyi bilen Allâh’ın takdiridir.”**²¹⁵

208. İbn Kudâme, Lüm’atü'l-İ'tikâd, nşr. B. Topaloğlu, İst. 1981, s. 15.

209. Bk. Râzî, age, XIV, 96 vd.; Elmalılı, III, 2171 vd.; Komisyon, Kur'ân Yolu, II, 421-423.

210. Kâf, 50/16.

211. Şûrâ, 42/11.

212. Sebe', 34/47.

213. Fussilet, 41/54.

214. Elmalılı, age, IV, 47, 48.

215. Yâsin, 36/37-38.

d) Güneşin, ayın ve yıldızların Allâh'a boyun eğmesi. İlgili âyette şöyle buyrulur: **“Gökleri, gördüğünüz şekilde direksiz olarak yükselten Allah'tır. O, Arş'a egemen olmuş, güneşi ve ayı buyruğu altına almıştır. Bunların her biri belirlenmiş bir süreye göre akıp giderler. Allah her işi düzenler, âyetleri açıklar. Umulur ki Rabbinize kavu şacağınıza kesin olarak inanırsınız.”**²¹⁶

e) Her şeyi yaratıp yöneten Allâh'ın yüceliği. Kur'an'da Allâh'ın sıfatları ve yüceliğini belirten pek çok âyet vardır. **“Bütün âlemlere bir uyarıcı olsun diye kulu Muhammed'e Furkan'ı indiren Allâh'ın şânı ne yücedir!”**²¹⁷ Übey bin Kâ'b ve Abdullah bin Abbâs'tan rivâyete göre Kureyş'in, Hz. Peygamber'e, Rabbinin nasıl bir varlık olduğunu sormaları üzerine İhlâs sûresi inmiştir.²¹⁸ Bu sûrede Allah Teâlâ şöyle tanımlanır:

“De ki: O, Allah birdir. Allah hiçbir şeye muhtaç değil, her şey O'na muhtaçtır. Doğurmamış ve doğmamıştır. Onun hiçbir dengi de yoktur.”²¹⁹ Allâh'ın yüceliğinin anlatıldığı diğer bir âyet de Âyetü'l-kürsî'dir:

“Allah, O'ndan başka hiçbir ilâh yoktur. O dâimâ diridir, yaratıklarını koruyup gözetendir. O'nu ne bir uyuklama ne de bir uyku tutar. Göklerde ve yerde ne varsa hepsi O'nundur. İzni olmadan, O'nun katında şefaet edecek olan kimdir? O, kullarının önlerinde ve arkalarında ne varsa hepsini bilir. Onlar ise, O'nun ilminden, ancak O'nun dilediğini kavrarlar. O'nun kürsüsü, bütün gökleri ve yeri kuşatmıştır. Onların her ikisini de koruyup gözetmek O'na ağır da gelmez. O çok yücedir, çok büyüktür.”²²⁰

أَدْعُوا رَبَّكُمْ تَضَرُّعًا وَخُفْيَةً إِنَّهُ لَا يَحِبُّ الْمُعْتَدِينَ ﴿٥٥﴾ وَلَا تُفْسِدُوا
فِي الْأَرْضِ بَعْدَ إِصْلَاحِهَا وَادْعُوهُ خَوْفًا وَطَمَعًا إِنَّ رَحْمَتَ اللَّهِ
قَرِيبٌ مِّنَ الْمُحْسِنِينَ ﴿٥٦﴾

55- Rabbinize alçak gönüllülükle ve gizlice duâ edin. Çünkü Allah aşırı gidenleri sevmez!

216. Ra'd, 13/2.

217. Furkan, 25/1.

218. Bk. Tirmizî, Tefsir, 112/1, 2; Ahmed bin Hanbel, V, 134.

219. İhlâs, 112/1-4.

220. Bakara, 2/255.

56- Düzene konduktan sonra yeryüzünde bozgunculuk çıkarmayın. Allâh'a korkarak ve umarak duâ edin. Çünkü Allâh'ın rahmeti iyilik edenlere yakındır.

55-56. âyetlerde mü'minler için duâ âdâbı belirlenir. Bunun için yalvarma, sessizce duâ etme önerilir ve Allah Teâlâ'nın aşırı gidenleri sevmediği vurgulanır. Allâh'a hem korku hem de ümitle duâ edilmesi istenir. Duâda peygamberlik, göğşe çıkma, çalışmadan zengin olma gibi uygun olmayan isteklerde bulunulmamalı, tevâzu, ihlâs ve samimiyetten ayrılmamalıdır.

DUÂ

Küçüğün büyükten, güçsüzün güçlüden ihtiyaç ve arzusunu ciddi olarak istemesi ve rica etmesi demektir. Fiil, söz ve hâl olarak yalvarmak, samimiyet ve ciddilik, bir de istenilen şeyin isteyen ve kendisinden istenilenin hâl ve şânına lâıyk ve uygun olması duânın târifine giren şartlarındadır.

İlgili âyetlerde şöyle buyrulur: ***“Rabbini, içinden yalvararak ve korkarak, yüksek olmayan bir sesle sabah akşam an, gâfillerden olma! Rabbinin katındakiler yok mu, onlar büyüklük taslayıp, O'na kul-luk etmekten geri durmazlar, O'nu tesbih eder ve yalnız O'na sec-de ederler.”***²²¹

Ebû Mûsâ el-Eş 'ari ؓ şöyle demiştir. Bir yolculuk sırasında Rasûlullah ile birlikte idik. Bir vâdide yüksek sesle tehlîl ve tekbîr getiriyorduk. Allâh'ın Rasûlü şöyle buyurdu: *“Siz, ne bir sağıra, ne de hazır olmayan birine duâ ediyor değilsiniz, şüphesiz sizi çok iyi işitene ve her an yanınızda bulunan birine duâ ediyorsunuz. O sizinle beraberdir.”*²²² Şu hâlde duâyı gizli yapmak vâcip değilse de en azından mendubdur. Sahâbeden Abdullah b. Muğaffel ؓ, oğlunun, *“Allâhım, cennete girdiğimde senden sağ tarafındaki beyaz köşkü dilerim.”* diye duâ ettiğini işitmiş, oğlum demiş, Allah'tan cenneti iste ve ateşten ona sığın, ben Rasûlullah ؐ'den şöyle dediğini işittim: *“Bir kavim gelecekte, duâda sınırı aşacaklar.”* buyurdu.²²³

İbn-i Atıyye ve Zemahşerî'nin nakl ettiklerine göre Rasûlullah: *“Allâhım, senden cenneti ve ona yaklaştıran sözü ve ameli dilerim, ateşten ve ona yaklaştıran söz ve işten de sana sığınırım.”* demesi kişiye yeterlidir,

221. A'râf, 7/205-206.

222. Buhârî, Meğâzî, 38, Cihad, 131, Daâvât, 50, 68, Kader, 7, Tevhid, 9; Müslim, Zikir, 44-45; Ebû Dâvûd, Vitir, 26; Tirmizî, Daâvât, 57.

223. Ebû Dâvûd, Vitir, 23; Tahâret, 45; İbn Mâce, Duâ, 12; Ahmed b. Hanbel, 1, 172, 183, IV, 55, 87.

buyurmuş ve **إِنَّهُ لَا يُحِبُّ الْمُعْتَدِينَ** 'Şüphe yok ki O, haddi aşanları sevmez' âyetini okumuştur."²²⁴

56. âyette insanın, yeryüzü düzene konduktan sonra, fitne ve fesat çıkararak onu bozmaması istenir. Şuayb عليه السلام, Medyen halkına ölçü ve tartıda hile yapmama, insanları aldatmama öğüdünü verdikten sonra şöyle devam eder: **"Yeryüzü düzene girdikten sonra, orada fesat çıkarmayın! Eğer inanmış kimselerseniz, böylesi sizin için daha hayırlıdır."**²²⁵

Bununla birlikte 56. âyetin sonunda Allâh'a korku ve ümitte duâ edilmesi ve Allâh'ın çok merhametli olduğuna dikkat çekilmektedir. Mü'minin hayatında sürekli olarak "korku ile ümit arasında" yaşaması İslâmî bir ilkedir. Çünkü bir kimse ecel ânı gelinceye kadar, kendisine tevbe kapısı kapanmaz.

İlgili âyetlerde şöyle buyrulur: **"De ki: "Ey kendileri aleyhine sınırı aşan kullarım! Allâh'ın rahmetinden ümidinizi kesmeyin; çünkü Allah, bütün günahları bağışlar. O, gerçekten çok bağışlayan, çok merhametli olandır. Size azap gelip çatmadan önce, Rabbinize yönelin ve kendinizi O'na teslim edin; çünkü azap geldikten sonra, size yardım edilmez!"**²²⁶

Allah Teâlâ merhametli olmayı kendisine ilke edinmiştir. **"De ki: "Göklerde ve yerde olanlar kimin?" De ki: "Allâh'ındır." O, merhamet etmeyi kendi zâtına ilke edindi."**²²⁷

"Allah dedi ki: Benim azâbım var, onu dilediğime isâbet ettiririm. Rahmetim var, her şeyi kuşatmıştır. Ben onu sakınanlara, zekâtı verenlere ve âyetlerimize îmân edenlere yazacağım."²²⁸

Hız. Peygamber şöyle buyurmuştur: "Sizden hiçbiriniz, Allah Teâlâ'nın kendisine iyi davranacağını ummadan ölmesin!"²²⁹ Kudsi bir hadiste de şöyle buyurulmuştur: "Ben, kulumun beni düşündüğü (zannettiği) gibiyim."²³⁰

224. Feyzü'l-Kadîr, II, 128.

225. A'râf, 7/85.

226. Zümer, 39/53-54.

227. En'âm, 6/12.

228. A'râf, 7/156.

229. Müslim, Cennet, 82, 83.

230. Buhârî, Tevhid, 15; Müslim, Tevbe, 1.

وَهُوَ الَّذِي يُرْسِلُ الرِّيَّاحَ بُشْرًا بَيْنَ يَدَيْ رَحْمَتِهِ ۖ حَتَّىٰ إِذَا أَقْلَّتْ سَحَابًا
ثِقَالًا سَقْنَاهُ لِبَلَدٍ مَّيِّتٍ فَأَنْزَلْنَا بِهِ الْمَاءَ فَأَخْرَجْنَا بِهِ مِنْ كُلِّ الثَّمَرَاتِ ۖ
كَذَٰلِكَ نُخْرِجُ الْمَوْتَىٰ لَعَلَّكُمْ تَذَكَّرُونَ ﴿٥٧﴾

57- Rüzgârları rahmetinin önünde müjdecî olarak gönderen O'dur. O rüzgârlar yağmur yüklü bulutları yüklediğinde, Biz onu kurak bir bölgeye süreriz, yağmuru oraya indirir, o suyla da her türlü ürünü çıkarırız. İşte Biz ölüleri de (kabirlerinden) böyle çıkaracağız. Belki bunu düşünüp öğüt alırsınız!

57. âyette rüzgâr ve yağmurun oluşması ve tabiata getirdiği canlılıktan söz edilir ve kıyâmet günü ölülerin diriltilmesi de baharda toprak ürünlerinin çıkışına benzetilir.

İlgili âyetlerde şöyle buyrulur: **“Göklerin ve yerin yaratılmasında, gece ile gündüzün birbiri ardınca gelmesinde, insanlara yararlı olan şeylerle denizde yüzen gemilerde, Allâh'ın gökten bir su indirip de onunla yeryüzünü ölümünden sonra diriltmesinde, orada her türlü canlıyı yaymasında, rüzgârları ve yerle gök arasında emre hazır bekleyen bulutları evirip çevirmesinde, elbette düşünen bir toplum için nice deliller vardır!”**²³¹

“Biz rüzgârları aşılayıcı olarak gönderdik ve gökten bir su indirdik de onunla sizi suladık. Onu depolayan da siz değilsiniz.”²³²

“Sen yeryüzünü kupkuru ve cansız bir hâle gelmiş görürsün; fakat Biz üzerine suyu indirdiğimizde o, hareket eder, kabarır ve her çiftten güzel bitkiler çıkarır.”²³³

**“Yine görmez misin? Allah bulutları nasıl yönlendiriyor, sonra onları bir araya getirip nasıl yoğunlaştırıyor? Sen de o bulutların arasından yağmurun indiğini görürsün! Allah, gökyüzünden, dağlar gibi bulutlardan bazen dolu indirir. Artık onu dilediği kimsele-
rin başına indirir, dilediği kimseleri de ondan korur. Bu bulutlar-
dan çıkan şimşegin parıltısı ise neredeyse gözleri alır!”**²³⁴

231. Bakara, 2/164.

232. Hicr, 15/22.

233. Hac, 22/5.

234. Nûr, 24/43.

“Rüzgârları rahmetinin önünde müjdeci olarak gönderen de O’dur. Biz, ölü toprağa can vermek, yarattığımız nice hayvanlara ve insanlara su vermek için gökten tertemiz su indirdik.”²³⁵

“Rüzgârları müjdeci olarak göndermesi de O’nun varlığını gösteren delillerdendir. Böylece Allah size rahmetinden tattırır; gemiler O’nun koyduğu yasalara uygun şekilde akıp gider ve siz de O’nun lûtfundan rızkınızı ararsınız. Umulur ki şükredersiniz!”²³⁶

“O Allah ki, rüzgârları gönderir, bunlar da bulutları kaldırır. Sonra o bulutları gökte dilediği gibi yayar ve parçalara ayırır. Derken bulutların içinden yağmurun çıktığını görürsün! O yağmuru dilediği kullarına gönderdiğinde, onları sevince boğar!”²³⁷

“Rüzgârları gönderen Allah’tır. Rüzgârlar bulutları kaldırır; sonra Biz o bulutları ölü bir beldeye sevk eder ve ölü toprakları onlarla diriltiriz. İşte öldükten sonra yeniden diriliş de böyledir.”²³⁸

“O’nun varlığını gösteren delillerden biri de şudur: Sen toprağı kupkuru görürsün; ancak Biz onun üzerine suyu indirdiğimiz zaman canlanır ve kabarır. İşte toprağı canlandıran, elbette ölüleri de diriltir. Çünkü O, her şeye gücü yetendir.”²³⁹

“Gece ile gündüzün birbiri ardınca gelmesinde ve Allâh’ın gökten rızık sebebi olan (yağmuru) indirip onunla, ölümünden sonra yeri diriltmesinde, rüzgârları evirip çevirmesinde, aklını kullanan bir toplum için nice ibretler vardır.”²⁴⁰

Hiz. Peygamber bir hadisinde, kıyâmetin kopması sırasında Sûr’a üfle-nip insanlar öldükten bir süre sonra, Allah Teâlâ’nın çiğ tanelerine benze-yen bir yağmur yağdıracağını, insanların çürüyen ve toprağa karışan ceset-lerinin bununla yeniden hayat bulacağını haber vermiştir.²⁴¹

BULUTLARIN VE YAĞMURUN OLUŞUMU

Bulutlar, nemli havanın yükselmesiyle oluşur. Hava yükseldiğinde soğur, soğuyan hava yoğunlaşır ve su buharı havadaki ufak tanecikler üzerinde

235. Furkan, 25/48-49.

236. Rûm, 30/46.

237. Rûm, 30/48.

238. Fâtır, 35/9.

239. Fussilet, 41/39.

240. Câsiye, 45/5.

241. Müslim, Fiten, 116.

yoğunlaşır. Oluşan su, su taneciklerini oluşturur. Su, havadan ağır olduğu için havanın suyu kaldıramaması ve suyun düşmesi beklenirdi. Ancak bu tanecikler o kadar küçük ve hafiftir ki havada asılı kalırlar. Havada asılı kalan bu su tanecikleri ise bulutları oluşturur. Bu taneciklerin küçüklüğünü şu kıyaslama daha iyi anlatabilir: Bir yağmur damlası, buluttaki bir milyon kadar su taneciğinin bir araya gelmesiyle oluşur.

Bulutların içerdikleri suyun yeryüzüne düşmesiyle yağmur olayı meydana gelir. Meteorologlar, yağmur oluşumunun genellikle şu iki yoldan biriyle gerçekleştiğini düşünmektedirler:

1) En yaygın görülen yağmur oluşum şekli Bergeron prosesi olarak adlandırılmaktadır. Bu oluşum şekli soğuk bulutlar için geçerlidir. Soğuk bulutta, tanecikler etrafında bu buharının yanı sıra buz kristalleri de oluşur. Bu kristaller üzerinde su damlacıklarının donmasıyla, buz kristali büyümeye başlar. Yeterli büyüklüğe ulaştınca, artık hava tarafından taşınamaz ve buluttan düşmeye başlar. Eğer bulutun altındaki hava daha sıcaksa, buz kristali düşme esnasında eriyerek yeryüzüne yağmur olarak düşer. Eğer alttaki hava soğuksa, oluşan şey kar veya dolu olur.

2) İkinci oluşum yolu ise çarpışma-birleşme prosesi olarak adlandırılır ve sıcak bulutlarda gerçekleşir. Buharı oluşturan su tanecikleri havada süzülürken birbirlerine çarparlar. Çarpışan su tanecikleri birleşerek büyürler. Yeterli büyüklüğe ulaştınca, artık hava tarafından taşınamaz ve buluttan düşmeye başlar. Düşme sırasında diğer taneciklere çarparak, boyutlarını daha da büyütürler.²⁴²

Dünyada sürekli olarak, bir ölümden sonra dirilme olayı gerçekleşir. Kuru toprak yağmur düşünce dirilir, kışın dökülen yaprakların yerinde, ilkbaharda yeni yapraklar yeşerir, yeni bir canlılık ve ürün dönemi başlar.

İnsanın Kıyâmet günü dirilmesi, ruh ve cesetle birlikte olacaktır. Çünkü Üzeyir ؑ'in bir asır sonra diriltileni eşığı,²⁴³ yine üç asrın üzerinde uyutulduktan sonra, canlanan bedenleriyle bir süre daha yaşayan Ashâb-ı Kehf,²⁴⁴ insanın yeniden kuyruk sokumundaki bir yaratıcı hücre olan "acbü'z-zeneb" ten yaratılacağını bildiren hadisler dikkate alınır,²⁴⁵ Cenâb-ı Hakk'ın,

242. Vapor, Rain and Snow: The Science of Clouds and Precipitation, Paul Fleisher, Learner Pubs., 2011, s. 15-30.

243. Bakara, 2/259.

244. Kehf, 18/9-26.

245. Buhârî, Tefsir, Sûre, 39/3, 78/1; Müslim, Fiten, 141, 142; Ebû Dâvûd, Sünnet, 22. Bk. İbrâhim, 14/48; Kâf, 50/4.

dünyadaki bedeni ıslah ile âhiret bedeni hâline dönüştürmesi de güç değildir. Ancak, âhiretteki lezzet ve acılara duyarlı olacak olan ruh olunca, bedenin eski bedenden farklı bir beden olması da sonucu değiştirmez.

وَالْبَلَدُ الطَّيِّبُ يَخْرِجُ نَبَاتَهُ بِإِذْنِ رَبِّهِ ۚ وَالَّذِي خَبَثَ لَا يَخْرِجُ إِلَّا نَكِدًا
كَذَلِكَ نُصَرِّفُ الْآيَاتِ لِقَوْمٍ يَشْكُرُونَ ﴿٥٨﴾

58- İyi yerin bitkisi, Rabbinin izniyle çıkar; kötü olan yerinki ise ancak güçlülle ve çok az çıkar. İşte Biz âyetleri şükredenler için böyle değişik şekillerde açıklarız.

58. âyette, Kur'ân yağmura, ona inanan mü'minler verimli toprağa, inanmayanlar ise verimsiz toprağa benzetilmiştir. Çünkü mü'min, hak sözü işitince etkilenir ve ondan yararlanır; münâfık ve inkârcı ise kötü ve verimsiz toprağa benzer. Hak sözü işitse de kalbi onu kabul etmez ve ondan yararlanamaz.

Ebû Mûsâ el-Eş 'arî ten rivâyete göre, Nebî şöyle buyurmuştur: "Allah Teâlâ'nın benimle göndermiş olduğu hidâyet ve ilim, yeryüzüne yağan bol yağmura benzer. Yağmurun yağdığı yerin bir bölümü verimli bir toprak olup, yağmur suyunu emer, bol ot bitirir. Bir kısmı da suyu emmeyip, üstünde tutan çorak bir yerdir. Allah burada biriken sudan insanları yararlandırır. Hem kendileri içer, hem de hayvanları sular ve o su sayesinde tarım yaparlar. Yağmurun yağdığı bir yer daha vardır ki, düz ve hiçbir bitki bitmeyen kaypak arâzîdir. Ne su tutar, ne de ot bitirir. İşte bu, Allâh'ın dîninde fakih olan ve Allâh'ın benimle gönderdiği hidâyet ve ilim kendisine fayda veren, onu hem öğrenen hem öğreten kimse ile, bunu işittiği zaman böbürlenmekten başını bile kaldırmayan ve Allâh'ın benimle gönderdiği hidâyeti kabul etmeyen kimsenin benzeridir."²⁴⁶

